Divina comedie

DANTE ALIGHIERI



BIBLIOTECA adevărul

pp. 2-3 pagini fisiere CDR

DANTE

DIVINA COMEDIE

În traducerea lui George Coşbuc

Ediţie îngrijită şi comentată de Ramiro Ortiz

POLIROM
2000

Dante, *Divina Commedia*

Editura POLIROM
Iași, B-dul Copou nr. 4, P.O. BOX 266, 6600
București, B-dul I.C. Brătianu nr. 7

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale :
DANTE ALIGHIERI
Divina Comedie / Dante ; trad. de : George Coșbuc ;
ed. îngrijită și comentată de Ramiro Ortiz. – Iași : Polirom, 2000.
736 p. ; 23 cm – (Biblioteca Polirom).
Tit. orig. (ita) : *Divina Commedia*.
ISBN : 973-683-491-3

I. Coșbuc, George (trad.)
II. Ortiz, Ramiro (ed.)

821.131.1-1=135.1

Printed in ROMANIA

Notã asupra ediþiei

Volumul de față reproduce textul *Divinei Comedii* în traducerea lui George Coșbuc, apărut între anii 1924 și 1932 la Editura „Cartea Românească”.

În această ediție textul inițial a fost actualizat, în conformitate cu normele limbii române literare. Au fost aplicate normele ortografice în vigoare, mai puțin regula redării unui singur fonem – [î] – prin două grafeme diferite, în funcție de poziția în cuvînt – *â*, respectiv *î* –, și aceea a notării cu *u* a formelor *sunt*, *suntem*, *sunteți*, *sunt* ale verbului *a fi*.

Textul lui Ramiro Ortiz a fost actualizat atît la nivel fonetic, cît și la nivel morfologic. În cazul textului lui Coșbuc s-au efectuat următoarele modificări:

– *u* final, nepronunțat, nu a fost transcris. Astfel, *temeiu*, *întîiu*, *spuiu*, *plaiu*, *Raiu*, *vaiu* au fost redate *temei*, *întîi*, *spui*, *plai*, *Rai*, *vai*;
– *e* la început de silabă a fost notat *ie*. Astfel, *șovăelnic*, *aevea*, *voesc*, *încue*, *nevoe*, *cetățue* au fost redate *șovăielnic*, *aievea*, *voiesc*, *încuie*, *nevoie*, *cetățuie*;
– *s* intervocalic sau înaintea consoanelor *b*, *d*, *f*, *g*, *m*, *n*, *v* a fost notat *z*. Astfel, *ambrosie*, *pismă*, *glesne*, *sbor*, *isbit*, *desbinat*, *sbate*, *svîrcolește*, *asvîrle* au fost redate *ambrozie*, *pizmă*, *glezne*, *zbor*, *izbit*, *dezbinat*, *zbate*, *zvîrcolește*, *azvîrle*;
– *ia* după *ch*, *gh* a fost transcris *ea*. Astfel, *aghiasmă*, *ghiare*, *veghiați*, *chiamă* au fost redate *agheasmă*, *gheare*, *vegheați*, *cheamă*;
– ortografierea cu grupul de litere *ea* în cazul sufixului de imperfect al unor verbe, ca *simția*, *sosiam*, *venia* – redate *simțea*, *soseam*, *venea*;
– *î* etimologic în cuvintele *mîni*, *cîne* a fost înlocuit cu forma diftongată modernă: *mîini*, *cîini*;
– inițiala majusculă s-a transformat în inițială minusculă în cazul substantivelor ce denumesc lunile anului, precum și în cazul celor care denumesc popoare. Astfel, *Ianuarie*, *Februarie*, *Martie*, *Lombarzi*, *Nemți*, *Romani* au fost redate *ianuarie*, *februarie*, *martie*, *lombarzi*, *nemți*, *romani*;
– s-a modificat grafia unor construcții ca: *nici decum*, *ori ce*, *ori și care*, redate *nicidecum*, *orice*, *orișicare*, sau *de-apururi, de-avalma*, *dupăce*, *niciun*, redate *de-a pururi, de-a valma*, *după ce*, *nici un*.

Pentru a păstra farmecul traducerii lui Coșbuc, au fost menținute unele forme arhaice sau regionale (o parte din ele fiind justificate etimologic), ca *desperat*, *coloare*, *împiedecare*, *încunjurat*, *învălește*, *mulțămit*, *flacări*, *blăstem*, *părete*, *cetit*, *rumpe*, *nărod*, *vrun*, *vrodată*.

Variantele lui Coșbuc, notate în subsolul textului propriu-zis, nu au suferit nici o modificare.

Introducere

Dacă n-aș fi avut fericirea, într-o vacanță de vară de odinioară, să fac cunoștință cu Coșbuc, anevoie m-aș fi încărcat cu marea sarcină a acestei ediții și a acestui comentariu. Sînt lucruri care, ca să le faci bine și conștiincios, cer o trudă nici bănuită cumva de cine nu le-a săvîrșit și care, pe de altă parte, nu dau decît o mică sau nici o satisfacție morală. Și zic *morală*, pentru că de una *materială* corespunzătoare nici că se poate vorbi, mai cu seamă în împrejurările de azi ale pieței cărții, cînd publicarea unei lucrări ca aceea pe care o înfățișăm cu bunăvoie cititorilor înseamnă ea singură o faptă de vitejie din partea unei case editoare. De altminteri, chiar cînd ediții și comentarii de școală mi-ar fi putut aduce mici venituri, am respins totdeauna ofertele editorilor. Dar... era primejdie ca *Divina Commedia*, tălmăcită de Coșbuc, să vadă lumina fără comentariul minim trebuincios, iar Dante fără comentariu e inaccesibil pînă și italienilor!

Din iubire, așadar, pentru Dante și Coșbuc, care a cheltuit atîția ani ca să dea României traducerea întreagă a *Commediei*, mi-am luat asupră-mi o lucrare pe care nici eu nu mi-o închipuisem atît de aspră și de ostenitoare.

Era vorba, într-adevăr, de stabilit textul, care în manuscris era pe alocuri cu lipsuri, de hotărît ce era de făcut cu feluritele variante care se întîlnesc pe marginea lui, de întregit golurile și de înzestrat ediția cu un comentariu nu prea întins, dar nici prea restrîns, de vreme ce multe lucruri limpezi pentru italieni, cel puțin întrucît sînt catolici, trebuiau lămurite românilor.

Între manuscrisele lăsate de Coșbuc, principale sînt două: unul scris foarte deslușit cu creionul în 19 caiete (7 pentru *Infern*, 7 pentru *Purgatoriu* și 5 pentru *Paradis*, cuprinzînd fiecare de la 4 la 5 cîntece), autograf unic și complet, pe care l-am numit (A) și l-am pus la temelia prezentei ediții, însemnînd cu (a) notele marginale scrise în dreapta foilor unde se găsește manuscrisul și cu (b) cele de pe pagina albă de la stînga cui are caietul deschis înainte.

Un al doilea manuscris complet (dar nu autograf), scris cu tocul, cu o caligrafie groasă și neînchegată de adolescent, e plin de greșeli de transcriere datorită faptului că acel copist nu înțelegea nimic din ce transcria și nu l-am folosit decît pentru notele marginale autografe ale lui Coșbuc, pe care le-am însemnat cu (c).

Numeroase alte manuscrise cuprind: a) cîteva cîntece într-o redactare anterioară (cum se recunoaște din hîrtia îngălbenită), și nu de mîna autorului și b) nenumărate încercări de versificare a unor terține răzlețe (autografe anterioare traducerii definitive) aflate într-un carton și arătate mie, pe cînd lucrarea de față era sub tipar, de regretatul C. Sfetea.

Ediția noastră nu este, nu putea fi o ediție critică. Pentru una cu acest nume ar fi trebuit să introducem în text variantele scrise de Coșbuc mai tîrziu pe marginea manuscrisului. Dar ținînd socoteală:

1) că manuscrisul e scris cu creionul și că, dacă Coșbuc s-ar fi hotărît pentru una din variante, ușor ar fi putut s-o introducă în text, ștergînd, cum a făcut-o uneori, cu guma cuvintele corespunzătoare;

2) că dacă n-a făcut-o e un semn că el însuși era încă nesigur pe care s-o prefere;

3) că adesea introducerea în text a variantei tulbură ordinea rimelor sau face așa că versul nu se mai leagă sintetic de cel ce premerge sau urmează;

4) că între două sau mai multe variante e cu neputință să se ghicească aceea pe care ar fi preferat-o poetul,

am hotărît să dăm textul întocmai cum îl avem în unicul manuscris complet și autograf, cu înșirarea însă și a tuturor variantelor, pentru ca fiecare să vadă cu cîtă grijă Coșbuc s-a întors necontenit la traducere, după ce a dus-o la capăt, lustruind și îndreptînd, și pentru ca cititorul, mai liber decît criticul, întrucît nu e legat de metoda științifică și e, la urma urmei, domn în preferință față de una sau cealaltă variantă, să poată alege singur.

În ce ne privește pe noi, *nu ne-am crezut îndreptățiți să alegem acolo unde autorul n-a ales și să ne substituim gustul personal aceluia al unui așa de mare poet, glorie a literaturii noastre și vrednic să-și aibă locul de cinste în cea universală.*

Golurile au fost acoperite cu versuri (închise în paranteză și cu aceeași literă, în corpul textului), ținînd seamă de sugestiile cuprinse în variante și de stilul autorului, de Emanoil Bucuța și, după ce acesta a plecat din țară, de Panaitescu-Perpessicius (cîntecele XXVII-XXXIV), cărora le mulțumesc pentru osteneala cu iubire cheltuită, pentru ca ediția să iasă și din acest punct de vedere cît mai desăvîrșită.

De altminteri, lipsurile se mărginesc la cîte un vers sau fragment de vers și merg descrescînd ca număr și întindere pe măsură ce înaintează opera, așa că în *Purgatoriu* și *Paradis* ele se mai arată destul de rar. O singură excepție o constituie marele gol de 78 de versuri (64-142) de la sfîrșitul cîntecului II, pe care prietenul Emanoil Bucuța l-a întregit cu acea scrupulozitate pe care o pune în toate lucrurile date în seama priceperii și corectitudinii sale. Din manuscris lipsește, de asemenea, întregul episod al Francescăi da Rimini, poate pentru că fusese publicat și pe care l-am redat cu textul reprodus în *Neamul românesc* de la 25 decembrie 1918.

Textul, copiat de dr. Vlădescu, asistent universitar, a fost revăzut minuțios de noi după manuscrisul autograf, întîia oară înainte să procedăm la redactarea comentariului și a doua oară cu corecturile de tipar înainte.

În ce privește notele, am ținut seamă de cele mai bune comentarii moderne: ale lui Scartazzini, Brunone Bianchi, Tommaseo, Casini, Vandelli, Torraca, Del Lungo și Steiner. N-am putut să folosesc pe acela al lui Rossi, ieșit prea tîrziu, cînd mare parte din acest volum era tipărit. Îl voi pune la contribuție însă în comentariul *Purgatoriului* și al *Paradisului*, dacă volumele respective vor ieși la timp potrivit ca să-l pot întrebuința. Dintre comentariile vechi am citat ici și colo *L'Ottimo*, *Buti* și cîteva altele, ca să dau o părere despre felul cum *Commedia* a fost studiată și adnotată de contemporani; am reprodus chiar și crîmpeie de vechi cronicari, de cîte ori am crezut că citatul putea înlesni cititorului viziunea timpurilor și a obiceiurilor la care se referă Dante. De mine, pe lîngă nu puține analize estetice, cititorul va găsi indicii de comparație cu alte literaturi medievale (îndeosebi franceza veche și provensala), datorită faptului că m-am îndeletnicit în repetate rînduri cu astfel de cercetări, care mi se par necesare pentru acea *medievalizare a lui Dante* despre care am tratat într-un articol din *Zeitschrift*, unde am încercat să mă împotrivesc tendinței de a considera pe Dante independent de epoca sa, studiindu-i opera ca și cum ar fi în afară de timp și spațiu.

Nu am nimic de zis în legătură cu valoarea traducerii. Pe ea vor judeca-o alții, mai competenți decît mine. Vreau numai să observ că Dante, chiar în textul italian, are ciudățeniile, obscuritățile, răsuciturile de stil, îndrăznelile lui verbale și sintactice, așa încît mi se pare Coșbuc vrednic de laudă, și nu de dojană că le-a menținut. Dante nu putea să fie tradus în româneasca în care s-ar traduce un roman francez, italian, german sau englez contemporan.

Mie, căruia textul original îmi e prezent, traducerea mi se pare prețioasă nespus și de așa fel că puține popoare în Europa se pot făli cu alta mai bună. În frumoasa

comparație, de pildă, din cîntecul XXI (versurile 67-68) găsim în traducerea lui Coșbuc un verb (*se-nfige*) de o putere curat dantescă, fără corespondent în text, unde se spune numai:

> 67. Con quel furore e con quella tempesta
> ch'escono i cani a dosso al poverello
> che di subito chiede ove s'arresta,

pe cînd terțina română dă:

> 67. Cum sar și furioși și iuți dulăii
> pe-un biet sărac ce-oprindu-se *se-nfige*
> cerșind unde s-opri de-o parte-a căii,

în legătură cu care reproduc nota ce am crezut potrivit să pun:

68. *Se-nfige*: frumos cuvînt care lipsește în Dante, unde nu avem decît „se oprește". Totuși, cuvîntul întrebuințat de Coșbuc este de o frumusețe și de o plasticitate sculptorie cît se poate de dantescă, așa încît aparenta îndepărtare de text se rezolvă într-o fină traducere. A traduce pe Dante cuvînt cu cuvînt, neținînd seamă de însușirile speciale de vigoare, de originalitate și nu arareori de ciudățenie ale stilului dantesc, nu este a traduce, ci a trăda pe Dante. Coșbuc și-a făcut un suflet dantesc, mulțumită căruia frumusețea traducerii lui nu rezultă din fidelitatea cu care a interpretat fiecare cuvînt în parte, ci din tonul general și aproape aș zice de „suflarea dantescă" pe care a știut să i-o dea. A se vedea, de pildă, cît de minunat a tradus numele așa de caracteristice ale dracilor din cîntul acesta.

O veche dorință a mea era aceea să văd reproduse într-o ediție modernă a *Commediei* minunatele xilografii cu care e împodobită *editio princeps* a poemei dantești. Mulțumită bunăvoinței deplînsului C. Sfetea, care n-a lăsat nimic nefăcut pentru ca tiparul să fie vrednic de autor și traducător, pot azi să-mi văd împlinită vechea dorință.

Închinînd un cuvînt recunoscător amintirii iscusitului editor așa de vremelnic răpit iubirii alor săi și stimei cîtor au putut să-l cunoască, îmi împlinesc o plăcută datorie să mulțumesc tuturor celor ce au avut o parte la bunul sfîrșit al acestei opere, fără să uit pe lucrătorul de ispravă, Constantin Păunescu-Pîrcălabu, care a lucrat ca în alte timpuri, cu pricepere, băgare de seamă și dragoste, colaborînd și el în felu-i la frumoasa înfățișare a volumului.

Ramiro Ortiz
Napoli, septembrie 1924

DANTE ŞI EPOCA SA

Dante ºi epoca sa

1. Către cititor

Ai cumpărat, prietene cititor, astă carte și, de ai cumpărat-o, e semn că ai de gînd să o citești. Ea e rezultatul multor puteri și multor voințe ce se întîlnesc într-o singură țintă, foarte nobilă și înaltă: aceea de a face cunoscută în România una dintre cele mai mari capodopere ale omenirii, într-un veșmînt literar și tipografic vrednic de Dante și de valoarea universală a operei sale. Coșbuc a lucrat la ea neîntrerupt cincisprezece ani, jertfind acestui ideal opera sa individuală de poet. Casa editoare, chiar și după moartea regretatului C. Sfetea, ce a fost fericitu-i promotor, nu a ținut seamă de jertfele bănești, pentru ca volumul pe care-l ai în mînă să iasă măreț și sever împodobit. Cel ce l-a adnotat a jertfit timp de un an întreg ceasurile-i de odihnă, pentru ca Dante să-ți fie lesne de înțeles din istoria, din știința și din arta vremii sale. Două suflete nobile de poeți contemporani au dăruit munca lor, pentru ca puținele cărămizi ce lipseau uriașei clădiri să fie puse la locul lor, așa fel încît să nu fie nepotrivite cu formele și culoarea străveche a celor originale. Pînă și muncitorul tipograf a simțit lucrînd la astă mare operă suflul Duhului și, pe deplin pătruns de neobișnuita-i răspundere, a pus în munca mîinilor puțin din sufletul său.

Acum tu ai cumpărat volumul și te pregătești să-l citești.

Dar tu ești, ca și noi toți, un *cititor modern*: nu ai prea mult timp la îndemînă și nici măcar prea multă răbdare. Ia seama! Cartea asta nu e ca toate celelalte. Spre a fi gustată, cere o anume stare de spirit. Se cuvine să nu te grăbești, sufletul tău să fie senin, să te poți smulge, cîteva ore pe zi, din lupta brutală pentru viață.

De nu te afli în starea aceasta, închide cartea și așteaptă ceasul prielnic.

Noi, modernii, nu mai știm, nu mai putem *citi* în singurul înțeles adevărat și înalt al cuvîntului. Viața noastră zorită, nenumăratele nevoi materiale și morale, pentru a căror mulțumire ne străduim neîncetat, numeroasele și adesea obositoarele îndeletniciri ce ne răpesc ziua întreagă și parte din ceasurile hărăzite odihnei fac în așa fel încît nu mai *citim* nici măcar ziarul, ci-l răsfoim în grabă, oprindu-ne la veștile ce ne privesc mai de aproape. De am *citi* cu adevărat ziarul de la un cap la altul, am ști o grămadă de lucruri pe care nu le cunoaștem, am fi la curent cu o mulțime de fapte și de curente spirituale ce, dimpotrivă, ne scapă fiindcă nu le învrednicim nici cu o privire, văzînd și socotind că, pentru *scopurile vieții noastre practice*, ele sînt, sau ne par, nefolositoare. Vorbesc, firește, de ziarele bine scrise, de tip apusean. Cu acest prilej trebuie să vă spun că știu un om cumsecade, care, după ce a muncit (și încă foarte bine) în cîmpul criticii istorice și literare, de cînd a ajuns bibliotecar, înspăimîntat poate de uriașa mulțime de cărți cu care zilnic vine în atingere, nu mai citește decît ziare, și anume un singur ziar: *Il Corriere della Sera*; dar pe acesta nu-l răsfoiește numai, ci îl *citește*, îl citește de la un cap la altul, de la articolul de fond pînă la mica publicitate. Ei bine, e uimitor cîte lucruri știe acel om cumsecade, de cîte lucruri felurite poate vorbi cu oricine, cu destulă pricepere, cîte îndoieli știe să-ți spulbere, pe cîți specialiști (cărora de obicei le scapă un articol de ziar) poate să-i înștiințeze despre propășirea disciplinelor lor!

Noi deci nu mai *citim*: *răsfoim în grabă* şi întotdeauna *cu scopuri practice*. Răsfoim cărţi şi reviste, manuale şi cataloage, *răsfoim* pînă şi ziarul!

Acum, *Divina Comedie* e un poem de o sută de cînturi şi fiecare cînt cuprinde cam 150 de versuri: un total de 14.233 de versuri!

Noi am avut grijă, ce-i drept, să împărţim această operă uriaşă în trei volume, dar şi cinci mii de versuri (şi mai cu seamă *versuri de-ale lui Dante*, adică vîrtos concise, substanţiale, numai prescurtări şi aluzii, adesea ciudate şi întortocheate!) sînt prea multe pentru un cititor modern. Doar n-am văzut şi auzit chiar eu, cu ochii şi urechile-mi de muritor, pe unele persoane culte şi învăţate, cărora le vorbeam de *Jean Christophe* al lui Romain Rolland, atît de modern, atît de actual, atît de mult al timpului nostru, atît de folositor ţintei vieţii noastre practice, pe ale cărei legi – pe toate – le cunoaşte, luîndu-se cu mîinile de păr şi strigînd: *Doamne sfinte! Un roman în zece volume?*

Acum, *Divina Comedie* e, fără îndoială, în realitate, poemul *tragediei omeneşti* din toate timpurile, toate locurile şi toate sufletele; dar omul ce a trăit, a suferit, a cîntat această tragedie e totuşi un om medieval şi, de voim să pătrundem înlăuntrul sufletului său individual, atît de adînc încît să regăsim sufletul universal (lucru pe care el, dinspre partea sa, l-a făcut şi pe care trebuie deci să-l facem şi noi, la rîndul nostru, de voim să-l înţelegem!); de voim – zic – să pătrundem în sufletul lui Dante, se cuvine să cunoaştem vremea sa: idealurile, luptele, patimile, curentele politice, sociale, filosofice, ştiinţifice, literare şi artistice din Evul Mediu catolic, italian şi florentin.

Fiindcă arta este floarea unei culturi şi orice plăcere (chiar şi cea estetică!) are la temelia sa obişnuinţa şi repetarea şi, prin urmare, *cunoştinţa*. Orice mîncare *cu desăvîrşire nouă* nu ne place şi doar prin deprindere ajungem nu numai să o gustăm, ci adesea chiar să o mîncăm cu lăcomie. Aşa se întîmplă, de pildă, cu stilul lui Marcel Proust. Aşa mi s-a întîmplat mie, care acum sînt un iubitor înfocat al muzicii populare române, dar care, atunci cînd am auzit-o întîia oară, mi-am astupat urechile, căci mi se părea o singură, neîntreruptă şi nesuferită disonanţă!

Nu e adevărat că arta şi frumosul sînt nişte valori absolute. Ele sînt în funcţie de cunoaşterea civilizaţiei ce le-a produs. Luaţi un chinez hrănit numai cu Confucius şi duceţi-l în faţa Partenonului sau printre ruinele măreţe ale forului roman! Luaţi un parizian cu desăvîrşire nepriceput în religia şi legendele japoneze şi puneţi-l în faţa unui covor numai balauri şi jivine îngrozitoare! Va rîde cum rîdea acel ostaş anamit, care, lîngă o vitrină de telal parizian, se prăpădea de rîs în faţa unei minunate Victorii neoclasice de bronz aurit! *O femeie cu aripi? Ce rătăcire!* Şi totuşi eu nu m-am minunat de acel rîs; ce putea să-i spună unui om cu desăvîrşire lipsit de cultură clasică şi franceză o Victorie contemporană cu Racine?

Acum, *Divina Comedie* e un poem medieval şi catolic, după cum *Odiseea* e un poem clasic şi păgîn.

Ce minune că vreun biet anamit cultural de-ai noştri, cu totul lipsit de cultura necesară pentru a putea să le aprecieze nobilele strădiunţe, a aruncat asupra tălmăcitorilor vina de a nu fi înţeles el pe Dante şi pe Homer?

2. Italia şi Florenţa în vremea lui Dante

Pentru a înlătura deci neînţelegeri sau, încă şi mai rău, confuzii de epoci istorice (mulţi stăruie să susţină greşit că Dante face parte din Renaştere, lucru ce e adevărat numai întrucît el e un *premergător* şi un *prevestitor* al Renaşterii), se cuvine să ne oprim puţin spre a cerceta starea politică, socială şi culturală a Italiei, şi mai cu seamă a Florenţei, în vremea lui Dante.

Două puteri mari erau de mult timp în luptă : Împărăţia şi Papalitatea. Două puteri mari ce înfăţişau două principii mari : dreptul şi autoritatea (politică şi socială) a acestei lumi pămînteşti a noastre, şi dreptul şi autoritatea (şi ea cu pretenţii îndreptăţite de activitate politică şi socială) de obîrşie dumnezeiască a religiei şi, prin urmare, a spiritului. După spusa partizanilor papei (*guelfi*), autoritatea împărătească trebuia să se supună celei pontificale, din pricina superiorităţii celui ce înfăţişează pe Dumnezeu şi a drepturilor sufletului asupra celui ce întrupează numai trecătoarea autoritate a lumii ; după spusa partizanilor împăratului (*ghibelini*), Împărăţia, adică *Monarhia universală*, era socotită ca înaintaşa papalităţii prin voinţa lui Dumnezeu, ce o făcuse să se ridice la Roma, pentru a pregăti calea învăţăturii Mîntuitorului şi fiindcă era trebuincioasă la asigurarea acelei păci pe care creştinismul o făgăduia oamenilor.

Lupta măreaţă a stăpînit întreg Evul Mediu şi a sfîrşit cu izbînda (cel puţin în Italia) autorităţii papale, ce era la urma urmei şi o autoritate *naţională* (ţinînd seamă de faptul că papii au fost mai întotdeauna italieni) şi de aceea mai puţin nesuferită decît cea împărătească, străină şi *străină de altă rasă.*

Feudalismul, prea puternică alcătuire socială ieşită din mintea unei rase îndeobşte asociative şi organizatoare de puteri, ce nu înţelege putinţa unei vieţi individuale ce n-ar fi legată şi orînduită într-un *Verein*, era un sistem prea ţeapăn pentru puternica individualitate latină şi mai ales italiană.

De aceea el n-a prins niciodată rădăcini adînci în Italia. Împăratul a fost veşnic în luptă cu comunele italiene libere, gata uneori să-i recunoască *în teorie* drepturile şi autoritatea şi chiar să-l ajute ori de cîte ori puterea papală, ajungînd prea mare, le ameninţa libertatea şi mai cu seamă negoţul, dar încă şi mai gata să se răzvrătească şi să se unească în ligi între ele (ca, de pildă, în vremurile epice ale *ligii lombarde* împotriva lui Frederic Barbarossa) ori să se pună sub scutul papei ori de cîte ori împăratul voia să se amestece în politica lor internă şi în cea externă, hotărîtă de nevoia de a apăra propăşirea industriilor şi negoţului lor. În orice oraş sau comună italiană erau deci partizani de-ai papei (*guelfi*) şi de-ai împăratului (*ghibelini*) şi în orice oraş italian partidele se perindau la putere *după cum o cereau nevoile comunei*, căreia de fapt îi păsa *prea puţin* de papă sau de împărat, dar în schimb *foarte mult* de propria sa libertate şi neatîrnare şi, poate încă şi mai mult, de înflorirea propriilor sale industrii şi a propriului său negoţ.

Sîntem pe vremea vestitelor republici maritime din Genoa, Veneţia, Pisa şi Amalfi, învrăjbite între ele de nevoia de stăpînire a mării şi de precumpănire comercială. Sîntem pe vremea cînd *fondachi*[1] genovezi, veneţieni, pisani, florentini etc. acoperă ţărmurile Mediteranei, pe vremea cînd papa Bonifaciu al VIII-lea putea socoti pe bancherul florentin drept al cincilea element, nu mai puţin trebuincios decît aerul, focul, apa şi pămîntul ; sîntem pe vremea cînd, pentru a ne sluji de expresia lui Dante, soţiile florentine *„eran per Francia nel letto diserte*”[2] de către soţii lor, negustori (de stofe de lînă mai cu seamă) şi cînd Giovanni Boccaccio se năştea în Franţa dintr-o mamă pariziană şi un tată neguţător.

Un popor de neguţători şi de meseriaşi era deci cel florentin din vremea lui Dante, însă de neguţători ce pe foile goale din catastiful lor de credit şi debit însemnau întîmplările din oraşul lor şi de aici ies acele minuni de frăgezime şi de stil, nu arareori de *poezie*, ce sînt povestirile lui Giovanni Villani ; de meseriaşi cu gustul aşa dumnezeiesc de fericit, încît să-şi făurească (asemenea *dărăcitorilor de lînă* din Florenţa) un giuvaer de lăcaş cum e *Casa dell'Arte della Lana* (*Casa Breslei Lînarilor*) şi de biserică, precum e *Or San Michele* (adică : *grădina Sfîntului Mihai*), în care *Sfîntul Gheorghe* al lui Donatello nu înseamnă nimic alt decît o statuie decorativă, pusă pentru împodobirea uneia din nenumăratele firide ale faţadei ; de

1. Magazii.
2. „Erau părăsite în pat, de dragul Franţei”.

neguţători şi de meşteşugari în stare să ticluiască o hotărîre ca aceea, puternic şi senin de măreaţă, pentru ridicarea clopotniţei de la Santa Maria del Fiore, ce a fost apoi clopotniţa lui Giotto: *„Să se înalţe în piaţă şi în aşa fel, încît să fie vrednică de strămoşii noştri romani"*!

Fără îndoială că zidirea bisericii *Or San Michele* n-a fost sfîrşită în amănuntele sale decorative decît în veacul al XV-lea, şi Dante n-a putut admira formele dumnezeieşti ale *Sfîntului Gheorghe* de Donatello! Dar sufletul meşteşugarilor contemporani cu el era de pe atunci la înălţimea celui al *lînarilor* care în 1337 au început zidirea minunatei lor biserici, dacă au putut să dicteze un decret ca acel pentru înălţarea clopotniţei de la Santa Maria del Fiore – şi nici nu erau mai puţin norocoşi în alegere, de au ştiut să-i încredinţeze lui Giotto zidirea.

Popor deci de meşteşugari, zarafi şi negustori, la care trebuie să adăugăm pe *notarii* ce scriau actele de cumpărare, de vînzare, scriptele privitoare la cununii, inventariile de mobile şi foile de zestre, testamentele şi alte documente juridice, şi un oarecare număr *nobili*, din nobilimea feudală (foarte puţini) sau cavalerească (ceva mai numeroşi), veniţi la oraş aproape toţi din împrejurimi – şi aproape veşnic în luptă cu poporul. *Notarii* înfăţişau nu numai elementul intelectual. Împreună cu *judecătorii*, *medicii*, *muzicanţii*, *pictorii* şi *arhitecţii*, făceau şi ei parte din *bresle*, împărţite în *bresle mai mari* (*Medici şi Farmacişti*, ce cuprindea şi pe pictori, sculptori, arhitecţi, librari, literaţi, fiindcă în dughenile lor se vindeau vopselele, creta, dălţile şi celelalte scule pentru îndeplinirea acestor meşteşuguri, pergamentul, cărţile etc.; *Jurişti* şi *Notari*; *breasla „di Calamala"*, adică a lucrării postavurilor străine; aceia a *Lînei*; a *Mătăsii*; *Blănari* şi *Boiangii*) şi *bresle mărunte* (zidari, lăcătuşi, tîmplari, zugravi etc.). Cînd zicem *notari*, zicem aproape întotdeauna, fără să voim, *poeţi*. Niciodată, ca în Evul Mediu, dreptul şi literatura n-au fost atît de unite! „Precum neguţătorii florentini, în caietele lor de socoteli, amestecau adeseori între rubricile de *debit* şi *credit* amintirea unei răzmeriţe orăşeneşti şi chiar a întîmplărilor însemnate din Italia şi din Europa, tot astfel se pare că notarii alinau plictiseala compilaţiilor greu de mistuit, transcriind din cînd în cînd pe acele grave pergamente versurile înaripate ale uşurelei balade de iubire. Cînd mă gîndesc iar la acei notari şi judecători din veacul al XIII-lea, aproape toţi poeţi, cînd aud versul italian înălţîndu-şi vocea argintie «printre mugetele latinei barbare» îmi aduc veşnic aminte de acel chip de femeie care, în mausoleul lui Cino da Pistoia, se iveşte pe uşă, cu trupul pînă la brîu în sala unde dascălul şade pe catedră, între şcolarii ce scriu, ascultînd cu luare-aminte vocea sa. Datina poporului vrea să recunoască în acel chip femeiesc pe Selvaggia, femeia iubită de poetul-jurist: pentru mine e arta cinstită a Evului Mediu, ce vine să salute pe prietenul lui Dante, printre ostenelile *glossei* şi durerile surghiunului."

Astfel scrie cu măiestrie Carducci (*Opere*, XVIII, 94-95) şi, de bună seamă, cea mai mare parte dintre poeziile (mai ales dintre *poeziile cîntate*) din veacurile al XIII-lea şi al XIV-lea ne-au fost păstrate în locurile goale şi în paginile albe (de rezervă) ale catastifurilor de notari. Erau cîntece pe care le auzeau cîntate şi ale căror cuvinte ei le însemnau în caietele lor; adesea erau poeziile lor originale.

Singurii care nu făceau parte din bresle erau *nobilii*, care, din această pricină, în Florenţa democratică de pe vremea lui Dante, nu erau tocmai bine văzuţi – şi apoi şi fiindcă erau adesea în luptă cu *poporul gras* şi se sprijineau pe *poporul mărunt*, ce era de partea lor din motive de clientelă şi din nevoia de apărare. Pe vremea lui Dante (nobil şi el, deşi din nobilimea *cavalerească*) ei au fost totuşi siliţi, de voiau să ia parte la cîrmuirea *comunei*, să se înscrie, cel puţin *de formă*, într-una din *bresle*.

Dante, ca un literat ce era, s-a înscris în aceea a *Medicilor şi Spiţerilor*.

În fruntea *comunei* era un *podestà*, ce trebuia să fie *străin* şi de aceea era chemat *din alt oraş* unde se bucura de faima de persoană nu numai dreaptă şi învăţată, dar şi bogată şi de neam bun – şi apoi pricepută în meşteşugurile ostăşeşti şi cavalereşti (scrimă, călărie, vînătoare), însărcinarea cerînd cheltuieli de reprezentare,

pentru care nu putea ajunge răsplata dată de comună. Trebuia să fie *străin*, întrucît numai un străin putea da destulă *chezăşie de dreptate* în nişte oraşe împărţite în partide şi clientele şi în care luptele politice erau nespus de violente.

Acest *podestà* era ajutat de şase *priori* numiţi de *bresle* şi de două *Sfaturi* : al *Celor o Sută*, alcătuit din reprezentanţii breslelor mai mari şi din *Înţelepţi*, şi al *Căpeteniilor* tuturor breslelor. Era apoi un *căpitan al poporului* pentru expediţiile militare, ajutat şi el de două *Sfaturi* (unul *special* şi altul *general*) şi un *gonfaloniere di giustizia* sau *bargello*, ce întrunea în sine toate însărcinările privitoare la administraţia justiţiei şi la păstrarea liniştei. Într-un *Sfat* nu se putea rămîne mai mult de şase luni şi nici nu se putea să faci parte, în acelaşi timp, din mai multe Sfaturi. Se vota cu *bob*, alb şi negru.

În vremea lui Dante oraşul era împărţit nu numai în *guelfi* şi *ghibelini*, ci şi în *albi* şi *negri*, adică în *guelfi moderaţi* şi *guelfi intransigenţi*. Dante a fost guelf, şi anume *guelf alb*. Fireşte, cei *albi*, întrucît erau *moderaţi*, erau învinuiţi de cei *negri* de ghibelinism. Cînd – în urma cruntelor lupte interne ce însîngerau uliţele şi pieţele – un partid era răsturnat de la putere, nu mai era scăpare pentru cei învinşi. Lumea alerga la casele lor, la *turnurile* lor (căci orice casă a unei familii înstărite avea pe atunci *măcar un turn*) şi le dădea foc. Cei învinşi trebuiau să apuce căile triste ale surghiunului şi bunurile lor erau confiscate în folosul biruitorilor. Pe vremea lui Dante erau surghiuniţi din Florenţa nu numai *ghibelinii* care, după izbînzile guelfe de la Benevento (1266), Scurcola (1268) şi Montaperti (1260), nu mai aveau de acum nici o nădejde de a se reîntoarce în oraş, ci şi *guelfii negri*, ce au intrat din nou numai cînd *albii* au ieşit – şi cu cei *albi*, Dante. O miniatură foarte interesantă ne arată stilizată, într-un desen de o putere neînchipuită în sincronismu-i primitiv, pe *negrii* ce intră pe o poartă, pe cînd pe cealaltă ies *albii*.

Soarta nu se arată prielnică *ghibelinilor* şi nici *albilor*. Papa izbutise să alunge din Sicilia şi din *regatul Neapolelui* (Abruzzi, Molise, Campania, Terra di Lavoro, Basilicata, Puglia, Calabria şi Sicilia) dinastia şvabă a Hohenstaufenilor, chemînd în Italia pe Carol I de Anjou, care la Benevento (1266) îl înfrînsese pe Manfred şi la Scurcola (1268) pe Corradino de Hohenstaufen. Acum, regatul Neapolelui, pe care papa îl socotea drept un feud al său şi care prin întinderea, bogăţia şi puterea sa exercita o acţiune precumpănitoare asupra întregii politici italiene, era în mîinile unui principe guelf, unei făpturi de-a papei, ce numai papei îi datora tronul său. Florenţa – care, de altfel, avea puternice tradiţii guelfe, fiindcă mai totdeauna fusese guelfă, ba chiar în fruntea ligii (*taglia*) guelfe din Toscana – fusese nevoită să se căiască amar de scurtu-i intermediu ghibelin, după sîngeroasele înfrîngeri de la Montaperti (1260), suferite din partea guelfei Siene. Nici un ghibelin nu mai rămăsese în Florenţa, spre care se îndreptau dorinţele de cuceriri ale ambiţiosului Bonifaciu al VIII-lea, marele papă duşman (şi vrednic duşman) al lui Dante.

Sprijinindu-se pe *negri* şi cu ajutorul ostaşilor lui Carol de Valois, chemat din Franţa, de unde, cu acelaşi scop de a întări guelfinismul, fusese chemat mai înainte în Italia Carol de Anjou, el nădăjduia să-şi întindă influenţa-i precumpănitoare asupra frumosului, bogatului şi înfloritorului oraş toscan, ce presimţea primejdia şi stătea de veghe.

3. Copilăria lui Dante

Am ajuns la 1265 şi, prin urmare, la anul naşterii lui Dante.

Căsuţa de străveche piatră aspră ce e arătată astăzi (pe *Via Dante*) străinului doritor de a vedea acea „cămăruţă a lacrimilor" unde, ne povesteşte el în *Vita Nuova*, se retrăgea să plîngă fiindcă nu fusese salutat de prea gingaşa doamnă a gîndurilor sale, nu era, pe vremea cînd poetul s-a născut în ea, aşa de modestă cum pare astăzi. Era casă de nobili din nobilimea *cavalerească* (un străbun al poetului

fusese răsplătit cu „pintenii de aur" de către împăratul Conrad) şi era înzestrată cu pridvoare, turnuri, grădină. Se înălţa în piaţa San Martino del Vescovo în *sesto* sau *sestiere* (Florenţa era împărţită în şase regiuni) de la „Porta a San Piero".

Alighierii (nu *Aldighieri* şi, prin urmare, cîtuşi de puţin de obîrşie germanică, ci întru început *Aghilieri* de la *aghila*, *aquila*), a căror stemă de nobili erau trei pui de vultur (iar nu *aripa* unui manuscris tîrziu, al Renaşterii, derivat dintr-o greşită etimologie a numelui de familie), veniseră să locuiască în ea cînd familia lor se despărţise de cele înrudite: *Cacciaguida* (strămoşul cavaler şi cruciat), *Elisei* şi *Del Bello*. În această casă s-a născut Dante (Durante), într-o zi necunoscută din mai 1265. Tatăl său, Alighiero al II-lea, luase de soţie pe o *donna Bella*, mama poetului, şi, mai tîrziu, după moartea celei dintîi soţii, pe o *monna Lapa* a lui Chiarissimo Cialuffi, ce a fost mama vitregă a lui Dante.

Florenţa nu era încă oraşul frumoaselor pieţe înflorite, „veselă de marmore albe şi de soare", cum o cîntă Carducci într-una din cele mai frumoase poezii ale sale. Casele erau în cea mai mare parte de lemn (afară de turnurile nobililor), străzile nepavate, lumina neîndestulătoare, mulţimea care se înghesuia cenuşie şi monotonă, cu totul deosebită de aceea multicoloră pe care decoratorii de teatre ne-o pun înainte cînd asistăm la drame istorice ce au ca fond Evul Mediu. „Înfăţişarea oraşului" – zice Ezio Levi („Vita fiorentina nella *Vita Nuova*", în *Marzocco* din mai 1921) – grămădit între casele foarte înalte şi turnuri, cu străzi înguste şi întortocheate, aproape totdeauna lipsite de soare şi lumină, era tristă şi era tragică. Acele forme şi acea culoare se vor potrivi foarte bine cu drama de iubire şi de moarte care a fost întîia operă a tînărului Alighieri (*Vita Nuova*) şi căreia toate acestea îi vor constitui fondul şi scena. La locul lor vor răsuna între acele ziduri deznădăjduite invocări biblice ale poetului izgonit din cetatea lui înaintea izgonirii şi izgonit din viaţă înainte de a-i fi încercat amărăciunile. Chiar mulţimea care se strîngea pe strîmtele ulicioare ale bătrînei Florenţe avea o înfăţişare monotonă şi tristă. Numai doctorii, foarte puţini, se îmbrăcau în stacojiu; în verde numai cavalerii; toţi ceilalţi se îmbrăcau în chip uniform în cenuşiu, şi cenuşii şi negre erau lungile mantii care dădeau astfel adunărilor, sfaturilor, ca şi mulţimii din piaţă o înfăţişare severă. Între mantiile lungi, cenuşii şi severe ale cetăţenilor şi abaua cenuşie a pelerinilor se desprindea uneori albeaţa hainelor femeieşti. Dar asta numai în zile de sărbătoare, cînd şi tinerii nobili, mîndrii *donzelli* ai Toscanei, le îmbrăcau în cavalcadele lor. Îmbrăcămintea femeiască obişnuită era „sîngerie" (*sanguigna*), care nu e, cum s-a crezut pînă acum, un roşu viu şi vesel, ci o culoare severă, fiindcă era şi culoarea de doliu; şi îmbrăcată într-o astfel de culoare a apărut Beatrice lui Dante pentru întîia dată.

Cînd Dante a intrat în viaţă, evenimentele nu se desfăşurau nici ele vesele pentru Florenţa. Grozava înfrîngere de la Montaperti (1260) umpluse Florenţa de doliu şi amintirea era încă proaspătă. Copilăria poetului – copilărie gînditoare, petrecută la început (pînă la 14 ani) în tihna unei case boiereşti, înveselită de zîmbetul matern, apoi în strîmtorări casnice sub stăpînirea unei mame vitrege – a fost deci tristă. Vorbele pe care a trebuit să le asculte nu vor fi fost dintre cele mai plăcute. Mare impresie trebuie să fi făcut asupra-i bătălia de la Montaperti, din care luă naştere splendidul episod al lui Farinata. Isprăvile acestui mare duşman politic al neamului său a trebuit să-l impresioneze foarte tare. Ai săi îl urau, el îl admiră. Puternică impresie trebuie să fi făcut asupră-i şi povestirile luptei de la Benevento (1264), despre care va fi auzit vorbindu-se în tot timpul copilăriei sale. Mult trebuie să-l fi făcut să sufere puţina trecere a tatălui său, om fără caracter, un adevărat nimic, pe care chiar duşmanii săi nu s-au ostenit să-l surghiunească după înfrîngerea de la Montaperti.

Poate că o soră (femeia *legată de el prin înrudire foarte apropiată* ce se iveşte o clipă, ca o vedenie uşoară, într-un capitol din *Vita Nuova*, pentru a se destrăma

curînd după aceea în aer, ca un abur), poate că o soră i-a mîngîiat melancoliile de copil mistic, cu sufletul nespus de gingaş, crescut într-un mediu de misticism franciscan în şcolile alăturate mînăstirii Santa Croce, unde învăţa, de bună seamă, ştiinţele *triviului*.

Învăţămîntul medieval, predat de obicei în şcolile alipite de mînăstirile franciscane şi dominicane, dar nu numai în ele, era alcătuit dintr-un curs inferior de trei ani în care se învăţau *ştiinţele triviului* (*gramatica*, adică latina, *retorica* şi *dialectica*) şi dintr-unul superior, cuprinzînd *ştiinţele quadriviului* (*aritmetica, muzica, geometria* şi *astronomia*). *Filosofia* şi *teologia*, împreună cu *dreptul* şi *medicina*, erau păstrate pentru învăţămîntul superior şi se predau în acele celebre *Studi* (străvechi erau cele din *Bologna*, *Padova*, *Pavia*, *Salerno* şi *Napoli*!), nu încă *Universităţi*, mai mult sau mai puţin complete, dar poate mai mult decît *universităţi* în înţelesul modern, pe care comunele le susţineau pe cheltuiala lor sau cel puţin le ajutau cu bani din belşug şi le apărau prin tot felul de privilegii.

Ca unul ce făcea parte dintr-o familie nobilă şi înstărită, Dante fu, fără îndoială, iniţiat de tînăr în toate nobilele îndeletniciri cavalereşti : călăria, mînuirea armelor, dansul, vînătoarea cu şoim. După cum reiese dintr-un crîmpei din *Vita Nuova*, cunoştea de bună seamă desenul; ştim că îi plăcea tovărăşia muzicanţilor şi că unul dintre ei, Casella (de care atît de gingaş vorbeşte într-un cînt din *Purgatoriu*) înveşmînta cu note cîntecele sale. A învăţat singur să compună versuri italiene. Ştia provensala şi franceza şi acum e aproape sigur că a transpus într-o serie de sonete (*Il fiore*), în care se şi simte gheara leului, *le Roman de la Rose*. Curînd a fost în stare să citească – în afară de obişnuitele *Disticha Catonis* şi alte opere de acelaşi fel, ce se citeau în *trivium* – pe marii clasici ai literaturii latine: *Ovidiu* în primul rînd şi apoi *Virgil*, *Horaţiu*, *Lucan*, *Seneca*, *Cicero* şi pe cei din decadenţă, dintre care mai cu seamă pe *Boeţiu*.

Întîia sa cultură a fost totuşi mai degrabă modernă: italiană, provensală şi franceză. Era pe vremea cînd acei *joglars* provensali şi *jongleurs* francezi, în ospeţele cavalereşti (*corti bandite*) şi în pieţele romanice surori, încă foarte apropiate de punctul lor de plecare comun, *latina*, nu cereau multă învăţătură şi nici prea multă sforţare pentru a fi înţelese chiar şi de cei ce nu le vorbeau; şi Florenţa, fiind pe drumul cel mare al pelerinilor (*romeri*) ce se duceau la Roma spre a se închina statuii marelui apostol, găzduia foarte adesea pe *giullari* – şi pe cei provensali, şi pe cei francezi – ce urmau pe pelerini. Fireşte, *giullari*-i făceau de toate: dănţuiau pe funie şi făceau scamatorii, arătau animale dresate şi jucau unele comedioare picante, dar cîntau şi poezii lirice şi recitau crîmpeie de poeme cavalereşti – şi apoi era deosebire de la *giullare* la *giullare*. Mulţi dintre ei erau oameni culţi, cea mai mare parte preoţi ce, din pricina sărăciei sau a deprinderilor rele, lepădaseră sutana şi căutaseră un cîştig mai lesnicios. Aceşti din urmă *giullari* erau poeţi ei singuri şi cîntau şi recitau poezii făcute de ei, inspirîndu-se adesea din izvoarele clasice, ca nişte desăvîrşiţi cunoscători ai latinei ce erau, în calitatea lor de clerici.

Apoi erau şi manuscrisele! Manuscrisele copiate cu frumoase litere gotice pe albe pergamente durabile, cu iniţialele pictate în culori vii pe fond de aur, manuscrisele care, desigur, erau scumpe, dar pe care le posedau cei mai bogaţi şi le împrumutau şi celor mai puţin bogaţi. Prima idee de a explica, în *Viaţa Nouă*, cu bucăţi de proză poeziile sale de dragoste pare să fi venit lui Dante de la un manuscris provensal al poeziilor lui Bertran de Born, în care acele *razos* (adică explicările în proză pe care jongleur-ul le punea înaintea canţonelor) erau neobişnuit de dezvoltate!

Şi apoi, la Florenţa, în timpul adolescenţei lui Dante se cîntau de cîtăva vreme poeziile dulci ale *stilului nou* bolognez, care luaseră şi locul vechilor canţone ale *Şcolii siciliene* (totuşi nu numai în dialect *sicilian*, nici toate de autori *sicilieni*),

prea reci în imitaţia lor provensală prea făţişă! În acele cîntece femeia nu mai era considerată ca la *sicilieni*, o rece şi mîndră castelană feudală, ci un înger venit din cer pentru a arăta calea către perfecţiune şi a înălţa pînă la Dumnezeu sufletul poetului îndrăgostit.

4. *Viaţa Nouă*

Sîntem pe pragul *Vieţii Noi*. În timpurile acelea era obiceiul aşa-ziselor *tenzoni* sau *întreceri poetice*. Un poet propunea într-un sonet pe care-l trimitea celor ce-i socotea reprezentanţi mai cu trecere şi mai experţi în *serviciul zeului Iubirii* (*servizio d'Amore*), adică în teoriile cele mai încurcate şi mai rafinate ale dragostei cavalereşti (codificată în timpurile acelea în numeroasele traduceri romanice din *Ars amatoria* ovidiană şi mai ales în tratatul *De amore* a lui André le Chapelain); deci, un poet propunea într-un sonet una din acele subtile probleme (de exemplu, ce trebuie considerat mai demn de îndrăgostiţii subtili: a iubi ca să fii iubit sau a iubi fără speranţă de răsplată) care au fost la modă în tot timpul Evului Mediu; şi poeţii întrebaţi răspundeau, arătîndu-şi fiecare părerea sa. Dante, copilandru (avea atunci 18 ani), propune interpretarea unui vis ciudat. Povesteşte că a visat pe Beatrice goală (înfăşurată numai cu un văl foarte subţire de culoare *sîngerie*) în braţele zeului Amor care îi dădea să mănînce inima lui Dante şi din care ea mînca nesigură şi gînditoare. Deodată zeul dragostei dădu semne de durere şi zbură la cer cu Beatrice în braţe.

Sonetul se resimte, mai ales în motivul poetic al *inimii mîncate*, de lecturile provensale ale lui Dante (biografia romanescă a trubadurului Guilhem de Cabenstanh) şi de cele franceze (legenda *Castelanei de Vergy*). Numai că ceea ce în acele povestiri nu era altceva decît răzbunări grosolane şi crude ale unui soţ gelos ajunge la Dante simbolul rafinat al primelor tulburări de dragoste ale Beatricei, care începea să observe dragostea lui şi să-i răspundă, fie chiar cu oarecare nehotărîre şi tulburare.

Acesta trebuie să fi fost primul înţeles al sonetului care, după moartea Beatricei, urmă să fie *retuşat* pentru a-i adăuga acea presimţire funebră care acum se vede în ultima terţină. Nu e deci ciudat că *nimeni* (după cum ne spune Dante) nu l-a interpretat *atunci* adevărat. Cineva (Dante da Maiano) răspunse cu grosolănie, batjocoritor şi ironic, că avea puţin de interpretat. Visul acela voia numai să spună că cel care-l visase era bolnav şi avea nevoie să se îngrijească. Recomanda, la nevoie, chiar oarecare spălături pe care nu le voi mai preciza!

Dar cel mai cunoscut, cel mai mare şi mai renumit poet contemporan, Guido Cavalcanti, răspunse serios; şi, dacă nici el – după Dante – n-a prins adevărata explicare, arată, cel puţin, că preţuieşte mult pe tînărul poet care-i trimisese sonetul. Astfel a început acea prietenie între Dante şi Guido Cavalcanti, care trebuia să aibă o însemnătate aşa de mare în dezvoltarea intelectuală a tînărului nostru poet.

În acest timp al vieţii sale, mai mult monden şi cavaleresc, Dante n-a iubit numai pe Beatrice, ci şi pe alte femei cam uşurele şi cochete, pentru care a scris preţioase poezii ocazionale şi galante, lăudînd coroniţele de flori pe care le purtau în dansurile din mai şi deasupra cărora vedea zburînd *amoraşi*; numindu-le cu pseudonime (în provensală *senhals*) florale ca *Violetta*, *Fioretta* etc.; arătînd plăcerile vînătorii şi încheind că totuşi acestora trebuie să se prefere *serviciul* şi tovărăşia femeilor nobile; enumerînd într-un *sirventes*, care n-a ajuns pînă la noi, 60 dintre cele mai frumoase femei din Florenţa; visînd o barcă fermecată, în care să poată călători, fără lopeţi şi fără pînze, împreună cu prietenii şi iubitele lor într-o lume ireală şi fantastică, departe de întîmplările brutale ale lumii noastre

adevărate; plîngîndu-se de plecarea din Florenţa a uneia din ele; visînd pe zeul Amor care-i poruncea să înlocuiască serviciul cavaleresc al femeii îndepărtate cu acela al unei femei nu mai puţin frumoase şi aproape.

Poeziile acestea scrise pentru alte femei nu vor intra toate să facă parte din *Viaţa Nouă*; doar cîteva; atît numai că Dante, pregătindu-se, după moartea Beatricei, să compună cărticica sa delicată, a povestit lucrurile *puţin schimbate* de cum se întîmplaseră într-adevăr; s-a prefăcut a fi făcut curte acelor femei şi de a le fi lăudat în versurile sale pentru *a ascunde* ochilor celor profani adevărata sa dragoste, după teoria provensală a *celamen*-ului (în italiană *schermo*) şi mărturisind chiar de a fi atribuit dragostei pentru Beatrice cîteva din poeziile scrise pentru alte femei, întrucît *păreau că vorbesc de ea*.

Nu trebuie deci să se considere *Viaţa Nouă* ca o operă cu totul şi cu totul *autobiografică*, ci în mare parte fantastică, întrucît realitatea e schimbată după o intenţie mistică şi artistică.

Nu e îngăduit, de exemplu, a socoti întemeiat pe date istorice faptul că Dante a văzut pentru prima dată pe Beatrice la *nouă* ani şi s-a îndrăgostit de ea, cu toate că astfel de exemple de precocitate nu sînt tocmai rare la naturile excepţional de sensibile; nici că, după alţi *nouă* ani, a revăzut-o, nici – cu atît mai puţin chiar – că în *sirventes*-ul pierdut numele său, din cauza ritmului şi a rimelor, nu putuse ocupa decît locul al *nouălea*. Dante avea motivele sale *mistice* de a fixa pentru Beatrice acest număr *nouă*, a cărui rădăcină e numărul *Sfintei Treimi*, deci al *perfecţiunii*!

Şi încă ceva trebuie să mai amintim: că proza acestei mici opere este *posterioară* versurilor pe care le comentează şi că acestea din urmă au fost probabil *retuşate* pentru a le adapta noului scop. Aşa trebuie să se fi petrecut lucrurile în realitate. Să vedem acum cum le povesteşte Dante în *Vita Nuova*.

Aşadar, el avea nouă ani cînd pentru prima dată i-a apărut Beatrice, fetiţă aproape de aceeaşi vîrstă, „îmbrăcată cu nobila culoare roşie ca sîngele, modestă şi cinstită, încinsă şi împodobită aşa cum se cuvenea la vîrsta ei aşa de fragedă".

Această apariţie îl tulbură atît de mult, încît se îngălbeni şi începu să tremure, presimţind că din acel moment Amorul va fi stăpînul despotic al sufletului său. Şi, într-adevăr, de atunci „începu să-i poruncească, în orice chip să încerce a vedea pe acel înger foarte tînăr; aşa că de multe ori în copilărie se duse s-o caute şi de fiecare dată o vedea cu o înfăţişare aşa de nobilă şi de demnă de laudă", încît îi inspira cele mai înalte sentimente.

După nouă ani o întîlni din nou, „îmbrăcată în haină albă de sărbătoare, între două femei nobile care erau mai în vîrstă ca ea, şi, trecînd pe stradă, îşi îndreptă privirea spre locul unde era el plin de teamă şi printr-o atenţie deosebită îl salută cu atîta nobleţe, încît i se păru că atinge limitele supremei fericiri".

Atunci, „ca ameţit se îndepărtă de lume şi se refugie în singurătatea camerei sale", unde începu să se gîndească la Beatrice şi avu visul povestit în sonetul amintit mai sus. În acest timp, tînărul poet se făcea tot mai palid, iubea singurătatea; ori de cîte ori o întîlnea începea să tremure şi se tulbura, şi asta-i făcea curioşi pe prieteni şi pe nobilele doamne.

Într-o zi, cînd în biserică o privea pe Beatrice, o tînără femeie crezu că Dante o priveşte pe ea şi se întorcea mereu spre el, mirîndu-se de privirea aceea care i se părea că se aţintise asupra ei. Şi-atunci Dante auzi spunîndu-se în spatele lui: „Iată femeia care-l face să sufere atît de mult!". Se gîndi atunci să se poarte în aşa fel încît să creadă toţi că într-adevăr aşa e, şi astfel să scape de întrebările stăruitoare ale prietenilor. Începu să scrie pentru ea sonete şi balade, ca să ascundă ochilor profani dragostea sa adevărată pentru Beatrice. Atunci el scrise în lauda celor mai frumoase femei din Florenţa acel *sirventes* în care numele falsei iubite ocupa *primul* loc şi acela al Beatricei pe al *nouălea*.

În acest timp, femeia care-i servea drept adăpost dragostei pentru Beatrice fu nevoită să plece din Florenţa. Dante crezu că e necesar să se arate îndurerat şi

scrise un sonet în care se plîngea de îndepărtare. Se întîmplă apoi să moară o prietenă a Beatricei (prima notă funebră din acest suav roman mistic, urmată imediat de altele) şi Dante compune pentru ea două sonete, plîngîndu-se de moartea care a răpit din viaţă o floare atît de frumoasă şi de curată. Prietenii însă urmară a se interesa de faptele sale şi el se temea ca ei să reuşească a-i descoperi secretul care-i era atît de drag. Şi atunci, din porunca zeului Amor, îşi alege o a doua *donna dello schermo*. De data aceasta însă îi făcu curte aşa de indiscret (călcînd chiar regula *secretului*, principală în codul dragostei medievale), încît lumea începu să-i vorbească de rău pe amîndoi şi însăşi Beatrice, revoltată de această lipsă de discreţie din partea lui Dante (şi poate şi puţin geloasă !), termină prin a-l lipsi de salutarea aceea în care era toată fericirea lui.

În zadar compune Dante canţone şi balade minunat de suave şi de dulci pentru a explica neînţelegerea şi a cere cu umilinţă iertare, Beatrice nu-i mai dădu salutarea şi chiar, odată, la o petrecere, văzîndu-l aşa de plin de teamă şi aşa de pierdut, fixînd-o cu ochi care implorau iertare, vederea lui i se păru atît de comică, încît rîse de el împreună cu celelalte femei care o întovărăşeau.

Dante se gîndeşte atunci să nu-şi mai clădească fericirea pe ceea ce depindea de o voinţă străină lui, ci pe ceva pe care nimeni vreodată să nu-i poată lua, adică pe cuvintele care cuprind laudele pentru iubita lui. *Poeziei salutului* îi urmează aceea a *laudei extatice*, care formează un al doilea episod al liricii danteşti : acela al *rimelor noi*.

Se mai întîmplă moartea tatălui Beatricei (a doua notă lugubră, prezicătoare a dureroasei catastrofe din această delicată povestire de dragoste şi moarte), căreia îi urmă, după puţin timp, un vis înfricoşător, în care îi apare lui Dante, bolnav şi înfrigurat, viziunea Beatricei moartă, pe care femei pioase o acoperă cu un văl, în timp ce sufletul ei, ca un nouraş alb, se înalţă spre cer într-un zbor de îngeri care cîntă.

Nu a fost decît un vis înfricoşător şi totuşi sufletul nostru presimte de pe acum moartea adevărată a femeii iubite (şi aşa de suav iubită) de poetul nobleţei şi nevinovăţiei feminine.

Beatrice mai trece o dată îmbrăcată în alb, în tovărăşia Monnei Vanna (*Primăvara*), iubita prietenului său, Guido Cavalcanti, în toată strălucirea frumuseţii sale delicate, a tinereţii sale, a cerului albastru al Toscanei acoperit de nori albi şi uşori, într-un sonet în care ne apare sub *senhal*-ul de *Amore* ; încă inspiră poetului său cel mai delicat sonet (*Tanto gentile e tanto onesta pare*) din toată *Viaţa Nouă* şi la urmă moare (la 9 iunie 1290) nu – spune Dante – din cauză că ne-a fost răpită de *puterea focului sau a gheţii*, ca în orice boală, dar numai pentru că prin calităţile sale atrăgea asupra ei atenţia îngerilor şi a sfinţilor, care voiră să împodobească Paradisul cu sufletul ei îngeresc.

Dante e nemîngîiat. Durerea îi inspiră canţone, balade şi sonete de o profundă, delicată şi totuşi senină tristeţe. După un an, în ziua şi ora întîmplării, pe cînd desena pe cîteva cartoane un înger îndreptîndu-şi zborul către cer, băgă de seamă că lîngă el erau persoane demne de respect, pe care, adîncit în amintirile lui, nu le salutase. Scrise atunci un sonet, explicînd că în acel moment mai *era cineva cu el* şi de aceea nu a observat prezenţa lor.

Dar însăşi puterea durerii produce o reacţie în naturile tinere şi sănătoase. Într-o zi, pe cînd se afla într-un loc care-i aducea aminte de Beatrice şi suspina de dureroasă amintire, apoi ridicînd ochii pentru a vedea dacă din întîmplare nu l-a zărit cineva, văzu la o fereastră o tînără femeie foarte frumoasă, care, palidă de emoţie, îl privea cu milă şi părea că cu tot sufletul lua parte la durerea sa. Şi atunci – după cum se întîmplă tuturor celor nenorociţi, cărora, văzîndu-se compătimiţi, li se pare durerea lor şi mai mare, *ca şi cum i-ar fi milă de el însuşi* – Dante nu mai putu să-şi stăpînească lacrimile, izbucni în hohote şi fugi să se închidă acasă. Dar a doua zi se reîntoarse sub acea fereastră şi în puţin timp un sentiment nou făcu să-i palpite inima, pe care o crezuse moartă pentru totdeauna.

După o lungă luptă întru amintirea dulce a celei moarte și dragostea pentru cea care trăia, Beatrice termină prin a învinge și Dante are o minunată viziune în care vede pe iubita lui înconjurată de îngeri și sfinți și se hotărăște să nu mai vorbească de ea pînă cînd nu va putea-o face cu demnitate, spunînd despre ea *ceea ce niciodată nu s-a mai spus despre cineva*.

Prin această prevestire a ceea ce a fost apoi *Divina Commedia* se termină *Viața Nouă*.

A fost adevărată această dragoste a lui Dante? Documentele istorice și cele mai vechi mărturii ale biografilor și comentatorilor *Comediei* ne răspund că da. Numai că *Bice Portinari*, fiica acelui om de bine care a fost *Folco di Ricovero Portinari*, fondatorul spitalului *Santa Maria la Nova*, Bice Portinari, măritată cu *Simone di Geri dei Bardi*, nu devine *Beatrice* (adică *dătătoare de fericire*) decît în poezia lui Dante!

5. *Ospățul*

Același lucru se spune despre *Donna gentile*. Fie că trebuie sau nu identificată cu *Alisetta* cea isteață dintr-un sonet din *Canzoniere* și cu tînăra *Pietra* cu părul aurit și creț, care, înveșmîntată în verde, ne e înfățișată în alte poezii, pe cînd dănțuiește pe pajiști primăvăratice smălțate de flori; sigur e că în *Convivio* acest chip simbolizează *Filosofia*. Filosofia ce, ea însăși îndurătoare față de mîhnirea poetului, îi mîngîia rațiunea și inteligența cu cărțile lui Boețiu (*De consolatione philosophiae*) și cu ale lui Cicero (*De amicitia*) în același răstimp în care dragostea pentru *Donna gentile* îi acoperea întru cîtva golul ce-l simțea în inimă.

Asemenea sincretisme nu erau cîtuși de puțin rare în Evul Mediu și ar însemna să voim să judecăm după măsura sufletului nostru modern un suflet din veacul al XIV-lea, de am voi *a priori* să înlăturăm această putință, singura ce izbutește să împace povestirea din *Vita Nuova* cu cea din *Convivio*.

Care poveste e următoarea: „Steaua Venerei de două ori se învîrtise în cercul său ce o face să pară de seară și de zi (*era deci, făcînd calculele astronomice, în august 1293 și, prin urmare, cu trei ani și două luni după moartea Beatricei*) după răposarea acelei Beatrice fericite, ce trăiește în cer cu îngerii și pe pămînt cu sufletul meu, cînd acea gingașă domniță de care am pomenit la sfîrșitul *Vieții Noi* se ivi pentru întîia oară, însoțită de Iubire, înaintea ochilor mei și cîștigă mare loc în gîndul meu. Dar fiindcă iubirea nu se naște și crește dintr-o dată, ci e nevoie de mult timp și hrană a gîndurilor, mai cu seamă acolo unde se află gînduri potrivnice care o stînjenesc, mai înainte ca această nouă iubire să fie desăvîrșită, trebui multă luptă între ăst gînd nou și cel ce-i era vrăjmaș, adică gîndul strălucitei Beatrice, care stăpînea încă cetățuia minții mele”. Compuse atunci, pentru a se dezvinovăți de necredința aparentă, canțona *Voi che intendendo il terzo ciel movete*, cea dintîi a fi comentată filosoficește în *Convivio*. De aceea Dante, abătut de durerea adîncă ce-i pricinuise moartea aceleia pe care el o numește „cea dintîi desfătare a sufletului său” și simțind nevoia de a ieși din dureroasa stare de suflet în care se afla, gîndi să se slujească de mijlocul pe care alți nenorociți îl întrebuințaseră înaintea lui spre a se mîngîia: „Și mă apucai – zice – să citesc acea carte a lui Boețiu, ce nu e cunoscută de mulți, prin care, nenorocit și surghiunit, se mîngîiase. Și mai întîmplîndu-se că Tullius (Cicero) scrisese o altă carte, în care, vorbind despre prietenie, aducea vorba despre mîngîierea lui Laelius, om foarte ales, la moartea lui Scipio, prietenul său, mă apucai să o citesc. Și cum se întîmplă de obicei, că omul merge cătînd argint și, fără voia sa, găsește aur, eu, ce cătam mîngîiere, găsii nu numai leac lacrimilor mele, ci și cuvinte ce dovedeau cît de însemnat lucru era filosofia, stăpîna acestor autori. *Și mi-o închipuiam pe ea asemenea unei doamne milostive*. Și, din pricina acestei închipuiri, începui să

merg acolo unde se arăta ea, adică la școlile călugărilor și la discuțiile celor ce se îndeletniceau cu filosofia, astfel că în puțină vreme, poate în treizeci de luni, începui să-i simt farmecul așa de mult, încît iubirea sa alunga și nimicea orice alt gînd".

Atunci scrise cîntece în care, prefăcîndu-se că laudă pe doamna milostivă pe care prinsese a o iubi după moartea Beatricei, aducea de fapt laude Filosofiei.

Firește, lucru foarte cu putință în vremurile acelea, dar care oricum nu înlătură iubirea pentru femeia adevărată.

Dar ce este *il Convivio*?

„Omul – ne răspunde Dante – din firea lui dorește să știe, fiindcă în desăvîrșirea sufletului său stă fericirea-i cea mai mare. Dar felurite pricini, ca de pildă cusururi trupești, lăcomie de plăceri lumești, viață păcătoasă, trîndăvie, îndeletniciri practice familiale și civile, vina locului unde s-a născut și a crescut omul, fiind adică lipsit de orice mijloc de învățătură; toate aceste pricini fac pe mulți să fie lipsiți de astă prea vrednică și desăvîrșită hrană și, în loc de a se așeza la mesele unde se mănîncă pîinea îngerilor, sînt siliți să se hrănească, asemenea dobitoacelor, cu iarbă și cu ghindă. Din care pricină, împins de milă, eu am de gînd să dau un *Ospăț* obștesc, la care să împărtășesc pe nenorociții aceștia din firimiturile pe care, după ce am fugit de pășunea norodului de rînd, le-am putut aduna stînd la picioarele celor ce sînt la masa fericită.

Mîncările acestui *Ospăț* vor fi paisprezece cîntece alcătuite din iubire și virtute, iar *pîinea* un comentariu în proză, trebuincios pentru ca acele cîntece să fie tîlcuite în adevăratul lor înțeles", anume ca unele ce cuprind laudele *Filosofiei*, iar nu ale unei femei pămîntești oarecare.

Ospățul deci ar trebui să fie alcătuit din paisprezece *tratate*, unul pentru fiecare din canțonele comentate, și încă unul drept introducere. De fapt, Dante, dîndu-și seama la timp că a greșit calea și recunoscînd hotarele rațiunii omenești, nu a scris decît patru din ele, folosindu-se de prilejul canțonelor (două pentru *Donna gentile*, una spre lauda *vredniciei*, înțeleasă ca *vrednicie a sufletului și a obiceiurilor*) pentru a se îndeletnici cu subiecte nu numai filosofice, ci și teologice, astronomice și morale. Într-adevăr, a treia dintre canțonele comentate, *Le dolci rime d'amor ch'io solia*, vorbește de *gesturi disprețuitoare și trufașe*, ivite pe neașteptate la doamna sa ce, din milostivă, sfîrșise prin a ajunge atît de aspră și nepăsătoare, încît să merite, într-un grup de poezii ce fac parte acum din *Canzoniere*, porecla (în provensală: *senhal*) de *Pietra*. Lucru ce trebuie luat în înțelesul că Filosofia nu și-a ținut toate făgăduielile față de el.

Dacă *Donna gentile*, *Pietra* (aiurea pomenită cu porecla de *Pargoletta*) și o isteață *Lisetta* ce, într-un sonet din *Canzoniere*, înaintează încredințată că va cuceri inima și mintea poetului trebuie socotite drept una și aceeași femeie, mai întîi blîndă și milostivă, apoi pe neașteptate devenită nepăsătoare și crudă (toate femeile încep ca *doamne gingașe* și sfîrșesc *pietre*!) e chestie prea întinsă pentru a fi cu putință să o tratăm în aste pagini. Ceea ce e sigur e că aceste două femei (fiindcă de fapt *Lisetta* e identificată de cei mai mulți cu *Donna gentile* și *Pargoletta* cu *Pietra*) ajunseră în *Ospățul* lui Dante una singură, mai întîi îndurătoare, apoi crudă, precum mîngîietoare la început și pline de nădejdea naivă de a dezvălui chipul veșnicului Sfinx, apoi anevoioase și sterpe i se înfățișaseră studiile filosofice.

Sigur e că în vremea compunerii *Ospățului* Dante străbătu un răstimp tulbure de întreită rătăcire: *morală*, *intelectuală* și *artistică*. Și întreită fu și rătăcirea-i morală: *în dragoste*, *în viața lumească* și *în politică*. Dante *iubește senzual*, ia parte la petreceri, *face politică* – și cu greu se poate face politică fără a se ajunge la tocmeli cu propriul său cuget, ca atunci cînd se înduplecă să se înscrie, el, nobil, în breasla *Medicilor și Spițerilor*, numai pentru a lua parte la ocîrmuirea orașului său. Rătăcirea *intelectuală* e mai cu seamă *filosofică*: Dante străbate un răstimp de copleșitoare încredere în puterile *rațiunii omenești deosebite de credință*. Cît

despre rătăcirea artistică, ea e cuprinsă mai ales într-o recădere sub jugul imitaţiei provensale, iar apoi în forma încurcată, nefirească, voit aspră şi ţeapănă a rimelor ce ţin de acest răstimp al iubirii pentru *Pietra*.

6. Cîteva date

În acest punct faptele din viaţa exterioară a lui Dante au precumpănire şi sîntem nevoiţi a îndrepta din nou luarea-aminte a binevoitorului cititor asupra unor date fără de care cuvîntarea noastră nu mai poate înainta cu limpezimea cuvenită.

Am văzut că 1290 este anul morţii Beatricei. În acelaşi răstimp de vreme Dante ia parte la două expediţii militare, slujind (în *călărimea uşoară*, în calitatea sa de *nobil*) sub steagurile *căpitanului poporului* din oraşul său : la *Campaldino* (11 iunie 1290), unde oştile guelfei Florenţe se bătură cu cele ale ghibelinei Arezzo, şi, cu un an mai înainte (1289), la expediţia luchezilor, ajutaţi de florentini, împotriva Pisei, în timpul căreia fu de faţă la predarea castelului *Caprona*. În 1294 merse – de bună seamă, pentru cîteva zile – la Bologna, unde scrise sonetul în care se dojeneşte că n-a luat în seamă pe o femeie tînără şi frumoasă ce trecea, pe cînd el era cufundat în privirea *Garisendei*. În 1295, vremea probabilă a alcătuirii părţii în proză din *Vita Nuova*, se înscrise în breasla *Medicilor şi Spiţerilor* şi în cursul anilor 1296 şi 1297 vorbi de mai multe ori în *Sfatul Celor o Sută*. În 1295 moare Forese Donati, tovarăşul său de viaţă neregulată şi de ospeţe voioase, şi, prin urmare, *cearta* vestită, pe temeiul unui vulgar schimb de ocări plebee, trebuie să fie socotită în răstimpul ce ţine de la 1290 (vremea morţii Beatricei) pînă la 1296. În 1297 veniturile sale trebuie să fi fost tare zdruncinate, de vreme ce unele documente indiscrete ne arată că el şi cu fratele său Francesco fură siliţi să facă datorii pe la mai multe persoane. Din acest an, 1297, e, poate, şi căsătoria lui Dante cu Gemma a lui Manetto Donati. Urmează trei ani de tăcere, în care hrisoavele nu ne dau numele lui Dante. Sînt cei dintîi ani din viaţa sa casnică, în care pare absorbit de afacerile casnice şi de simţămintele familiale, mai cu seamă de paternitate, şi se ţine departe de politică.

În 1300 se duce ca sol al *comunei* din Florenţa la aceea din San Gimignano (7 mai) şi de la 15 iunie la 15 august face parte din ocîrmuirea oraşului, ca *prior*. În aprilie 1301 e numit *căpetenie şi supraveghetor* al lucrărilor pentru lărgirea şi îndreptarea căii San Proculo ; la 14 aprilie vorbeşte în *Sfatul Căpeteniilor* şi la 19 iunie, discutînd în *Sfatul Celor o Sută* de trebuiau sau nu plătiţi o sută de oameni în slujba papei Bonifaciu al VIII-lea, susţine că nu trebuie făcut nimic (*quod de servitio faciendo domino Papae nihil fiat*).

Venind Carol de Valois la Florenţa, pe faţă ca *împăciuitor*, dar cu tainica însărcinare, primită de la papă, de a-i ocroti pe *negri* şi de a-i doborî pe *albi* de la cîrmuire, pe cînd Dante se afla, de bună seamă, la Roma, ca sol al comunei, pentru a încerca să împiedice venirea acelui principe la Florenţa ; la 27 ianuarie 1302 noul *podestà* din partidul *negru*, Cante de' Gabrielli da Gubbio, ridicat de Carol de Valois, condamnă pe Dante şi pe alţi trei *in contumacia* să plătească de fiecare cîte cinci mii de lire, în florini mici ; să înapoieze lucrurile răpite pe nedrept şi, de nu vor fi plătit în trei zile, să le fie confiscate bunurile ; să rămînă, chiar de vor fi plătit, doi ani afară din Toscana ; şi să nu mai poată avea niciodată slujbe şi răsplată de la comuna Florenţei. Cei patru osîndiţi erau declaraţi vinovaţi, toţi laolaltă sau fiecare în parte, prin sine sau prin mijlocirea altora, de *baratteria* (întrebuinţare rea a puterii şi a banilor comunei), adică de a fi dat şi cheltuit împotriva înaltului Pontifice şi a trimisului său, Carol de Valois, „pentru împotrivire la venirea sa”. La 10 martie următor (1302) fu întărită condamnarea lui Dante şi a celorlalţi osîndiţi împreună cu el şi fu hotărît ca, de ar fi fost prins vreunul dintre ei, trebuia să fie ars de viu (*igne comburator, ita ut moriatur*).

La 8 iunie 1302, la San Godenzo, mulţi surghiuniţi florentini din partidul „alb" se îndatorară a despăgubi pe un oarecare Ugolino di Feliccione degli Ubaldini de toate daunele pe care le-ar fi suferit luptînd împotriva Florenţei, pentru întoarcerea *albilor*. Dante fu la San Godenzo şi se îndatoră împreună cu ceilalţi. Probabil că în 1303 se opri cîtăva vreme în Romagna (la Forlì) şi apoi la Verona, la curtea lui Cangrande della Scala. În 1304 merse pentru a doua oară la Bologna, unde, după ultimele cercetări ale lui Santangelo (*Dante e i trovatori provenzali*, Catania, Giannotta, 1921), compuse canţonele morale spre lauda virtuţilor cavalereşti (ce fac parte acum din *Canzoniere* şi trebuiau să fie comentate şi ele în *Convivio*), primele trei tratate din *Convivio* şi, de la 1305 la 1306, primele două cărţi *De vulgari eloquentia*. La 6 octombrie 1306 îl găsim în Lunigiana, lîngă marchizul Franceschino Malaspina, de care fu numit însărcinatul său spre a trata pacea, în numele său şi al fraţilor săi, cu Antonio, episcopul de Luni, pace care fu încheiată chiar în acea zi.

De la 1306 la 1312 îl găsim în Casentino, unde, tot după Santangelo, compuse de la 1306 la 1307 al patrulea tratat din *Convivio* şi rimele pentru acea enigmatică femeie pe care el o pomeni cu numele de *Pietra*.

În acest răstimp casentinez din viaţa lui Dante se întîmplară fapte foarte însemnate pentru istoria Italiei. În septembrie 1310, împăratul Henric al VII-lea de Luxemburg se hotărî în sfîrşit – ascultînd chemările ghibelinilor şi redeşteptînd nădejdile guelfilor „albi" (*moderaţi*) de a putea în sfîrşit să se reîntoarcă la Florenţa – să coboare în Italia. Dante trimise o scrisoare tuturor principilor şi cîrmuitorilor de popoare din Italia, îndemnîndu-i să nădăjduiască în împărat şi să-l întîmpine cu respect. La 31 martie 1311, de la izvoarele Arnului (Casentino) scrise florentinilor răsculaţi, dojenindu-i şi ameninţîndu-i cu pedeapsa – şi la 18 aprilie din acelaşi an, o altă scrisoare latinească lui Henric, îndemnîndu-l să nu piardă vremea în Lombardia şi să se grăbească a pedepsi Florenţa. În acest timp (fără îndoială, ca urmare a acestor fapte ale sale ce puteau fi înţelese ca ale unui ghibelin şi care, oricum, îl făceau să pară duşman al oraşului său), la 2 septembrie 1311 fu înlăturat, împreună cu mulţi alţii, de la amnistia dată de comuna florentină celorlalţi surghiuniţi. În 1312 trebuie să fi fost la Pisa, urmînd pe Henric, fiindcă numai acolo putu să-l vadă, copil fiind, Petrarca, după cum spune că l-a văzut în persoană, în copilăria sa. În 1313 moare Henric de Luxemburg, mai înainte de a-şi fi putut duce la bun sfîrşit întreprinderea – şi cu moartea sa se năruie pentru totdeauna nădejdile lui Dante de a-şi revedea oraşul. După o scurtă şedere în Toscana, el încercă să se întoarcă la Verona. În 1314, murind papa Clement al V-lea, Dante scrise cardinalilor adunaţi în *conclave* la Carpentras, îndemnîndu-i, după cum zice cronicarul Giovanni Villani, „să aleagă un papă italian". În 1315 era, de bună seamă, la Lucca, unde cunoscu pe acea enigmatică *Gentucca*, de a cărei plăcută întîmpinare pune pe poetul luchez Bonagiunta Orbicciani să-i amintească în *Purgatoriu* (c. XXIV). Dante avea atunci cincizeci de ani împliniţi şi nu e deci cu putinţă să ne gîndim tocmai la o adevărată iubire. Cade, prin urmare, ipoteza că *Gentucca* ar trebui identificată cu *Pietra*, după cum propun unii comentatori vechi, fără să se gîndească prea mult. La 6 noiembrie 1315, Dante şi copiii săi sînt din nou izgoniţi din Florenţa şi osîndiţi, de vor fi prinşi, să li se taie capul. În 1316 refuză cu dispreţ să se întoarcă la Florenţa, deoarece condiţiile iertării (de a se înfăţişa cu ştreangul de gît şi cu capul presărat cu cenuşă, spre a se oferi Sfîntului Ion) erau prea umilitoare. De la 1313 la 1320 unii vor să-l socotească la Ravenna, alţii la Verona. Oricum, la Verona trebuie să facă o călătorie scurtă pentru a susţine discuţia despre *Quaestio de aqua et terra*. De la 1320 pînă pe 14 septembrie 1321 (data morţii) fu, fără îndoială, la Ravenna, pe lîngă Guido Novello da Polenta, ce-l primi bine, îl cinsti în viaţă şi-i făcu, după moarte, o înmormîntare strălucită.

Infernul şi *Purgatoriul* văzuseră lumina – pare-se – cam pe la 1318. *Paradisul* fu publicat postum.

7. Rătăcirea morală a lui Dante

Să ne întoarcem acum la vremea de rătăcire morală a lui Dante. În afară de plebeul schimb de sonete (1294 ?) cu Forese Donati şi un sonet minunat (*I' vengo a te il giorno infinite volte*) de dojană, al celui dintîi prieten al său, Guido Cavalcanti, în care îl mustră că s-a apucat să caute tovărăşii nevrednice de el, ce-i înjosesc sufletul, odinioară atît de curat, avem, în această privinţă, spovedaniile lui Dante însuşi. În cercul celor lacomi (*Purgatoriul*) el revede pe Forese Donati, ce-i zice : „De-ţi aminteşti cum te-ai purtat cu mine şi eu cu tine, chiar azi cînd totul a trecut, amintirea trebuie să ne fie dureroasă !". Tot astfel, în Paradisul pămîntesc (*Purgatoriul*) pune pe Beatrice să dojenească rătăcirea sa morală şi mai cu seamă o anume patimă trupească a sa pentru o *Pargoletta* nevrednică de cel ce, odinioară, din iubire îşi făcuse o scară pînă la cer.

Dar pe această *Pargoletta* noi o cunoaştem. Ea ni se înfăţişează ca o copilă foarte tînără, cu părul aurit şi creţ, înveşmîntată în verde şi încununată cu flori, dănţuind pe pajişti primăvăratice, printre dealuri împădurite. Scena e aceea din Casentino. În Casentino Dante fu în vîrsta coaptă (de la 32 pînă la 37 de ani) şi aceasta se potriveşte cu aluziile ironice ale Beatricei la vîrsta sa, ce nu mai era de om tînăr şi care ar fi trebuit să-l pună la adăpost de amăgirile unei copile – aproape ; o scrisoare latinească şi o canţonă a lui Dante ne descriu amănunţit ivirea fulgerătoare, aproape înspăimîntătoare, a unei frumuseţi ce, punînd stăpînire pe sufletul lui cu violenţa „unui stăpîn ce, izgonit din patrie, după îndelungat surghiun înturnîndu-se la moşia sa, tot ceea ce găseşte ucide, alungă şi întemniţează", nimici „acea hotărîre vrednică de laudă, pentru care se ferea de femei şi de cîntecele de iubire şi alungă fără milă, ca suspecte, acele cugetări sîrguincioase prin care contempla lucrurile atît cereşti, cît şi pămînteşti".

O cunoaştem pe această femeie : e *Pietra*. Cunoaştem astă patimă violentă : e aceea ce respiră în înflăcăratele şi senzualele canţone danteşti dintr-o parte bine cunoscută din *Canzoniere*. Cunoaştem starea aceasta de suflet : e aceea a lui Dante, surprins tocmai în mijlocul cugetărilor filosofice din *Convivio* de vijelia patimii !

De prisos să încercăm a identifica pe aceste două femei. Trebuie să le fi cunoscut bine Moroello Malaspina, căruia îi erau închinate şi scrisoarea latinească, şi canţona. Dante le pomeneşte cînd cu numele de *Pargoletta*, cînd de *Pietra*, după cum nădăjduieşte sau deznădăjduieşte.

Ceea ce ne interesează e tonul acestor poezii : puternic, pătimaş şi senzual, ce ne arată o faţă nebănuită a liricii danteşti. Deosebite, nu mai puţin frumoase, în complicaţia lor de metru şi de strofe, decît cele din *Vita Nuova*, aceste poezii *pietroase*, dinadins aspre şi nemlădioase, în care Dante îşi impune o schemă, stăruie asupra imaginilor, repetă ca un răsunet crud şi dureros unele cuvinte aspre ca sunet şi ca înţeles : *piatră*, *ger*, *umbră*, *crudă*, *smalţ* şi care ne fac să ne gîndim la anume disonanţe voite ale muzicanţilor moderni, sînt totuşi pline de atîta adevăr, sinceritate şi putere de patimă, cum numai un suflet uriaş putea arăta şi a arătat.

Cîtă durere, cît zbucium, ce accent de rugă fierbinte şi de mustrare în această baladă :

Fiindcă te vezi atît de tînără şi frumoasă,
încît deştepţi în minte Iubire,
ai adunat în inimă trufie şi asprime !

Trufaşă te-ai făcut cu mine şi aspră
de vreme ce te-ncerci să mă ucizi, vai mie ;
cred că faci astfel spre a te încredinţa
dacă tăria iubirii spre moarte duce ;

dar fiindcă mă găseşti robit mai mult ca alţii,
nu ai nici o îndurare pentru a mea durere:
de ai putea tu să îi simţi tăria!

şi aiurea, cu un strigăt deznădăjduit:

Vai mie, de ce nu urlă
pentru mine, cum fac eu pentru ea, în văgăuna arzătoare?

Pe cînd în rimele din *Vita Nuova* găsim adoraţia estetică mulţumită cu sine, în *rimele Pietrei* găsim „dorinţa răzvrătită împotriva raţiunii, dorinţa arzătoare ce dogoreşte sufletul şi a cărei flacără, ca pe un perete năruit, se încolăceşte şi şuieră prin spărturile stilului şi prin rupturile versificaţiei. Iubirea nesăturată ajunge crudă, înveşmîntă aproape înfăţişarea urii sau cel puţin îi împrumută cuvintele. Femeia rîvnită şi îndărătnică ajunge o *răufăcătoare ucigaşă şi hoaţă*, pe care Iubirea e rugată să *o străpungă cu o săgeată prin mijlocul inimii* – şi poetul ar voi *să-i pună mîna în pletele bălaie* ce s-au făcut pentru el *şfichi şi bici*, şi atunci

eu n-aş fi milos şi nici curtenitor,
ci aş face ca ursul cînd se joacă.

În vreme ce în *Vita Nuova* suspinul e duios şi supus, aici îndrăgostitul geme, se zbuciumă şi strigă:

Blestem ziua în care întîia oară am văzut
lumina ochilor tăi trădători,
şi clipa cînd ajuns-ai pe culmea
inimii, spre a-mi scoate afară suflul.

E patima tinereţii după iubirea adolescenţei, e asemeni arşiţei mari a soarelui de vară ce ne face să simţim mai puternic existenţa, atunci cînd totul e prea plin de viaţă. E asemeni furtunii de la amiază, după o dimineaţă blîndă de primăvară, cînd cerul – ce, plin încă de-acum de toate armoniile de aprilie, se topea zîmbitor în albastrul nesfîrşit – ne face să simţim că mai are încă nourii săi grei de electricitate, şi tunetele, şi fulgerele. Era nevoie şi de acest curent de poezie pentru a desăvîrşi în extaticul îndrăgostit de Beatrice pe poetul viitor”.

Astfel scrie Carducci (*Opere*, VIII, 90) într-una din judecăţile-i estetice, adevărate minuni de agerime critică şi de simţire poetică.

Noi nu vom adăuga decît două observaţii scurte. Anume că această sinceritate de expresie e cuprinsă în caracteristicile şcolii poetice a *stilului nou*, de nu prin cuprins, ce nu mai e *dulce* defel, cel puţin prin formă, sincer *aspră* ca simţirile pe care le arată (canţona *Astfel voiesc în vorba-mi să fiu aspru, / Precum în fapt e astă frumoasă Piatră...*) şi că, după cum socoate, cu drept cuvînt, Salvadori („Nuove rime di Dante”, în *Nuova Antologia*, 1 dec. 1904), această *piatră* „ce în bărbăţia lui îl tulbură şi îl înfrînse, întunecîndu-i mintea de la lumina adevărului veşnic şi *împietrindu-i* inima”, e simbolizată în *Divina Commedia* prin *Medusa*, pe care diavolii o cheamă (*Infernul*, IX, 55-63) spre a-i împiedica intrarea în *cetatea Ditei*, strigînd:

„Meduso hai, să-l facem *piatră*!”

din care pricină Virgil (*raţiunea omenească supusă credinţei*) îi strigă:

– „Întoarce-te şi-nchide-ţi ochii bine –
mi-a zis Virgil – că n-ai să mai vezi stele
de-apuci să vezi pe Gorgo dacă vine”.

Vorbind m-a-ntors chiar el de către ele,
și nepărîndu-i palmele-mi de-ajuns
și-a-ntins podiș și-a lui peste-ale mele.

Din care pricină poetul strigă (și se gîndește, poate, la sine, ce atîta vreme nu avu *mintea sănătoasă*):

Voi cei cu spirit ager de pătruns,
cătați aci-n cîntarea mea ciudată,
sub vălul ei, ce-nvăț îmi zace-ascuns!

(*Infernul*, IX, 55-63)

Și *învățul* e că *ispășirea* e cu neputință pentru cel ce are sufletul *împietrit* de patima trupească și că privirea unei *Pargoletta* (*Pietra*) poate prea bine să te împietrească, întocmai ca și aceea a Medusei!

8. *Iter animae Dantis in Deum*

Întorcîndu-ne la *Convivio*: e lucru lămurit că Dante, după cum singur ne mărturisește, trudindu-se să scape de „josnicia de a fi simțit atîta patimă, cîtă își dă seama că a domnit în *el* cine citește canțonele pomenite mai sus” arătîndu-ne că „nu patima, ci virtutea a fost pricina și îndemnul” nu numai a celor scrise pentru *Donna gentile*, dar și a celor scrise pentru *Pargoletta-Pietra*, se hotărî să le cuprindă și pe acestea din urmă în *Convivio*, înfățișîndu-ni-le ca scrise pentru aceeași femeie (care trebuie înțeleasă alegoric ca *Filosofia*) ce, din îndurătoare și mîngîioasă la început, se prefăcu apoi dintr-o dată în crudă și îndărătnică.

Într-adevăr, cea din urmă dintre canțonele din *Convivio* începe astfel:

Duioasele rime de iubire pe care de obicei
le căutam în gîndurile mele,
se cuvine să le părăsesc; nu fiindcă n-aș nădăjdui
să mă reîntorc la ele,
dar fiindcă *gesturile disprețuitoare și trufașe*
ce la domnița mea
ivitu-s-au mi-au închis calea
vorbirii obișnuite.

Prin urmare: greutăți în studiile filosofice și piedici în iubire, atribuite și acestea din urmă acelei *Donna gentile*, pe cînd – într-adevăr – alcătuiesc caracteristica patimii adînci și trupești a poetului pentru *Pargoletta* cea nespus de tînără și de crudă, pe care el cîntă sub acel *senhal* de *Pietra*. Și aceste greutăți în studiile filosofice trebuie mai cu seamă înțelese ca *scrupule religioase*, adică *teama de a nu se rătăci întru erezie* ca prietenul său Guido Cavalcanti, ce nu voi să-l urmeze pe Virgil (*rațiunea omenească supusă credinței*) și de aceea nu putu să facă, asemenea cu el (*cf*. *Infernul*, X), călătoria de mîntuire de-a lungul celor trei împărății de dincolo de mormînt. Zice, într-adevăr, Dante în *Convivio* (II, 1) că, „întîmplîndu-se ca astă doamnă a mea (*Donna gentile*, simbol al *Filosofiei*) să-și schimbe pentru mine gingașa-i înfățișare, *mai cu seamă în acele părți în care eu căutam și cercetam dacă cea dintîi materie a elementelor era creată de Dumnezeu*, mă oprii întru cîtva de a-i vedea adesea înfățișarea” și nu întîrzie să adauge: „prin doamna mea înțeleg tot mereu acea lumină foarte puternică a *Filosofiei*, ale cărei raze fac să se înveșmînte din nou florile și să rodească adevărata vrednicie a oamenilor, despre care canțona de mai înainte (*Duioasele rime de iubire pe care de obicei*) voiește să trateze pe deplin”.

Înţelegem deci lămurit de ce *Ospăţul* rămîne întrerupt la al patrulea tratat, cînd ar fi trebuit să cuprindă *cincisprezece*, şi de ce într-o altă canţonă vorbeşte despre *Filosofie* ca de „acea frumoasă doamnă, *întru care greşii*".

Periodul filosofic-raţionalist trecuse de acum : iubirea pentru Beatrice înfrîngea în sfîrşit pe aceea pentru *Donna gentile* şi el se pregătea să spună despre ea în *Commedia* „ceea ce niciodată nu s-a spus de vreuna".

De la Beatrice (simbolul *credinţei mistice*) din *Vita Nuova*, Dante trece la *Donna gentile* (simbol al *filosofiei*) din *Convivio*, pentru a se întoarce iar, în *Commedia*, la Beatrice (de astă dată tot simbol al credinţei, dar al *credinţei teologice*).

Acesta este *iter animae Dantis in Deum* pe care se cuvenea oricum să-l înfăţişăm binevoitorului cititor, pentru ca evoluţia spirituală şi artistică a lui Dante să-i fie îndeajuns lămurită.

9. Analiza estetică a *Ospăţului*

Încă vreo cîteva observaţii asupra valorii *artistice* a operei şi vom fi sfîrşit cu *Convivio*.

Ca tot ce a ieşit din pana lui Dante, această operă e foarte sinceră şi, ca atare, puternic poetică. Filosofia puternic simţită şi – aş zice – aproape *suferită* ajunge la el simţire şi, de aceea, poezie. Paginile privitoare la nobleţea limbii vulgare italice, dispreţuită numai de cei ce, neştiind să se slujească de ea, o socotesc nepotrivită pentru subiectele alese şi scriu în franţuzeşte sau în provensală, după cum chitaristul prost dă vina pe chitară, iar fierarul prost pe fier ; acele autobiografice în care ne vorbeşte de dureroasa-i pribegire de la curte la curte, aproape cerşind, ca o „barcă fără pînze şi fără cîrmă, purtată spre felurite porturi şi strîmtori şi ţărmuri de vîntul uscat ce flutură dureroasa sărăcie" şi „arătînd împotriva voinţei *sale* rana făcută de soartă, de care de obicei pe nedrept e adeseori învinuit cel rănit" ; măreţele imagini de care se foloseşte spre a face să fie înţelese gîndirile sale filosofice ne fac să ne gîndim la unele pagini minunate de Bergson, în care artistul nu e mai prejos decît filosoful ; accentul de blîndeţe înduioşată cu care împărtăşeşte (şi de aceea scrie în *italieneşte*) întreaga omenire din floarea roşie a sfîşierii sale ; toate acestea fac ca *Ospăţul* să ni se înfăţişeze străbătut de o undă de atît de proaspătă şi înfiorată poezie, încît să poată înfrunta alăturarea de cele mai frumoase pagini din *Commedia*. În capitolul IX al tratatului II, o întreagă judecată filosofico-teologică (75-90) sfîrşeşte cu o nădejde de iubire : de a revedea în cer „pe acea strălucită doamnă pe care sufletu-mi o îndrăgi" ; aiurea (IV, 17), vorbind despre datoria pe care omul virtuos o are, de a se lumina nu numai pe sine, ci şi pe ceilalţi oameni, rătăciţi adesea din neştiinţă, asemuieşte această prea aleasă nevoie de apostolat cu „trandafirul ce nu mai poate sta închis şi trebuie să răspîndească mireasma ce s-a născut înlăuntrul său". „Tot astfel omul virtuos nu trebuie să aştepte să i se ceară sfaturi, ci să preîntîmpine cererea asemeni trandafirului, care nu numai cui vine la el pentru mireasma sa i-o dă, ci chiar şi oricui trece pe lîngă el", imagine ce aminteşte pe aceea prea frumoasă de care se slujeşte un mistic spaniol contemporan (Juan Maragall) în al său *Elogio de la palabra*, pentru ca să dovedească nevoia de a vorbi doar din trebuinţa de a împărtăşi altora emoţia noastră : *Cuando una rama no puede ya más de la primavera que tiene adentro, entre las hojas abundantes brota una flor como expresión meravellosa*.

Măreaţa şi senina viziune morală prin care a ajuns în culmea desăvîrşirii sale spirituale nu se leapădă de nimic din viaţa sa trecută, de nici una dintre adesea dureroasele şi umilitoarele-i *experienţe* omeneşti, socotindu-le ca îndreptate de soartă înspre o singură ţintă de pace şi virtute ; ne mişcă puternic : „Ajuns la cea

din urmă vîrstă, sufletul ales *binecuvîntează drumul pe care l-a făcut*, fiindcă a fost drept și bun și lipsit de amărăciunea furtunii, și *iar binecuvîntează vremile trecute* : și pe drept le poate binecuvînta, fiindcă, înturnîndu-și gîndul spre acestea, își amintește de faptele sale chibzuite, fără de care nu se putea ajunge, cu atîta bogăție (*de experiență*), nici cu atîta cîștig, în portul de care se apropie. Și face ca și bunul negutător care, cînd ajunge aproape de port, își cercetează cîștigul și zice : *De n-aș fi pornit pe așa fel de drum,* n-aș avea comoara aceasta și n-aș avea de ce să mă bucur în orașul meu, de care mă apropii, și de aceea *binecuvîntează calea pe care a străbătut-o*" (IV, 38).

Încă o pildă pentru a arăta cum simte el, *pătimaș* (și, prin urmare, *poetic*) Filosofia – și am isprăvit.

Vorbește (III, 1) despre blîndețea cu care dintru început *Doamna gingașă* îl mîngîia, adică despre plăcerea pe care o găsea în primele sale citiri filosofice : „O, cîte nopți au trecut, în care ochii celorlalți oameni se odihneau dormind închiși, în care ai mei priveau țintă spre lăcașul iubirii mele ! Și precum focul întins voiește mereu să izbucnească în afară, căci nu e cu putință să stea ascuns, mă cuprinse dorința de a vorbi despre iubirea pe care să o păstrez cu totul în mine nu puteam... Am prins dară a lăuda pe această doamnă (*Filosofia*), dacă nu cum i se cuvenea, cel puțin cît puteam eu".

Încheind și recapitulînd : Dante nu a fost un filosof cum se ajunge astăzi cu cîteva semestre de frecvență la o universitate nemțească, fiindcă e vreo catedră de ocupat sau vreun renume de cucerit. Dante ajunse la Filosofie pe căi întortocheate și îngreunate de durere. Criza sa începe după moartea Beatricei, cînd lumea se întunecă pentru ochii săi și durerea-i e atît de mare, încît nu mai poate trăi fără să cunoască *prețul vieții*. Caută, pentru a se mîngîia, cărțile lui Boețiu și ale lui Cicero și-și odihnește într-însele sufletul obosit. Apoi aceste cărți îi deschid mintea către prea plăcutele cercetări ale Filosofiei. Aceasta în vremea cînd iubirea omenească a *Doamnei gingașe* îl mîngîia de pierderea suferită, ce nu se mai putea îndrepta. Printr-un sincretism cîtuși de puțin ciudat pentru acele vremuri și în deplină înțelegere cu procedeele misticismului, chiar ale celui contemporan (al lui Novalis, de pildă, care, din iubirea sa pentru Sofia, blînda fată moartă aproape copiliță, a făcut și el un simbol), mila mîngîietoare a frumoasei femei se contopește în gîndul și simțirea lui Dante cu plăcuta încredințare și cu seninătatea pe care, în aceeași vreme, o dobîndea din studiile filosofice, începute cu înflăcărare de neofit ; lupta lăuntrică dintre iubirea cerească pentru moartă și aceea pămîntească pentru femeia vie, ce atît de blînd îi zîmbea, părea că-l cheamă iar să privească viața cu interes nou, scuturîndu-l din toropeala în care căzuse și din pricina căreia lumea i se înfățișa printr-un palid văl de lacrimi ; se contopește cu lupta dintre nălucile aeriene înconjurate de aur ale credinței sale nevinovate și visătoare (*Vita Nuova*) și adevărurile noi pe care de pe acum puternica sa inteligență crede că le întrezărește neatîrnate de destăinuirile Credinței ; chinurile iubirii pentru femeia (*Pargoletta-Pietra*) ce acum părea că-l respinge, acum îl atrăgea la sine cu blîndă înfățișare se identificau cu alternativele de nădejdi și mîhniri, pe care oricine s-a ocupat cu filosofia le cunoaște din experiența sa proprie și prin care se trece de la plăcerea supraomenească a cuceririi intelectuale la descurajarea cea mai dureroasă a celui mai adînc scepticism.

Astfel, *Iubirea* și *Filosofia* se contopesc în Dante într-un singur lucru și alegoria rece a lui Boețiu se preschimbă la suflul îndrăgostit al artei dantești, în *Donna gentile* din *Ospăț*, în *Pargoletta* înveșmîntată în verde, în *Pietra* cea crudă, cu pletele bălaie și crețe.

Dante le-a iubit pe aceste femei aproape în aceeași vreme și, cu toate că-i părea rău de rătăcirea morală a acelui răstimp din viața sa, nu s-a lepădat de ele, ci, dimpotrivă, le-a fost recunoscător pentru belșugul de experiență ce a dobîndit din iubirea lor.

Dante nu se leapădă de nimic: nici de viaţa-i visătoare de copilandru, nici de aceea trîndavă de după moartea Beatricei, cînd s-a înjosit în tovărăşia unor cheflii grosolani şi de rînd, nici de aiurările arzătoare de patimă pentru *Pietra* crudă şi îndrăzneaţă, nici de clipele de slăbiciune pentru *Alisetta* cea isteaţă; nici de poezia din *Vita Nuova*, nici de sonetele împotriva lui Forese Donati, nici de proza ştiinţifică a *Ospăţului*, nici de cîntecele voluptuoase ale maturităţii sale. Convertit la studiul *teologiei*, nu se leapădă de studiile filosofice din vremea iubirii pentru *Donna gentile*; ştie prea bine că astfel trebuia să fie drumul ursit spiritului său. Asemeni cu Goethe, ce prin gura lui Faust cheamă tinereţea cu toate rătăcirile, cu toate greşelile sale, „cu totul" (*Gib meine Jugend mir zurück!*), el e conştient de ceea ce era sortit şi activ în aceste experienţe. Erau iadul său. Ar putea oare să se bucure acum de ochii *Beatricei sale fericite* fără să fi trecut prin împărăţia păcatului?

10. Geneza şi cronologia *Divinei Comedii*

Am ajuns în pragul templului nemuririi şi slavei lui Dante.

Cea dintîi aluzie nelămurită, dacă nu tocmai la *Divina Comedie*, aşa cum o avem astăzi, la ceva ce ţine de o închipuită călătorie a sa dincolo de mormînt, o avem în *Vita Nuova* (capitolul XIX) şi anume în versurile 40-42 din canţona *Donne ch'avete intelletto d'amore*, în care sfinţilor şi îngerilor ce o cer pe Beatrice pentru a împodobi cu ea Raiul Dumnezeu le răspunde să mai aibă încă răbdare şi să îngăduie ca ea să mai rămînă puţin pe pămînt, „unde e *cineva* care se teme să n-o piardă şi care, în Iad, va spune osîndiţilor: «*Eu am văzut nădejdea Fericiţilor!*»". Tălmăcirea acestor versuri e cel mai mare chin pentru critica dantescă, dar un lucru e sigur: anume că pînă atunci „el avea de gînd să închipuie într-un poem că a avut de la Dumnezeu o însărcinare pe care numai Luca şi Sfîntul Pavel (*cf. Infernul*, II, 10-36) o căpătaseră înaintea lui" (Flamini, *Le opere minori di Dante Alighieri*, Livorno, Giusti, 1910, p. 45, notă). Scena de care pomeneşte Dante nu o găsim *acum* în *Commedia* şi poate nu şi-a găsit locul nici măcar în vreuna din numeroasele schiţe pe care trebuie să le fi făcut el măcar pentru *Infern*, mai înainte de a găsi forma desăvîrşită. Oricum, nu e greu să o reclădim cu ajutorul unor scene asemănătoare din *Comedie* (*cf.*, de pildă, *Infernul*, VIII, 33-44), în care osîndiţii, crezînd că Dante e unul ce vine să sporească rîndurile lor, îl întîmpină cu cuvinte de batjocură şi de mulţumire răutăcioasă. Şi atunci Dante răspunde, ca în episodul lui Filippo Argenti (*loc.cit.*), că, *de vine el, vine nu spre a rămîne*, sau ca în scena pomenită în greu de înţelesele versuri ale canţonei *Donne ch'avete intelletto d'amore*, că el, *ce a văzut pe pămînt nădejdea Fericiţilor*, nu poate fi ca ei osîndit, şi de aceea, dacă străbate *Iadul*, o face numai fiindcă vederea pedepselor veşnice e trebuincioasă pentru mîntuirea sufletului său! Avem deci aici întîia schiţă a *Infernului*, aşa precum găsim un embrion al *Paradisului* în scena cerească, cu care isprăveşte *Vita Nuova*, a Beatricei şezînd în Rai la dreapta Fecioarei Maria, în slava îngerilor şi a sfinţilor.

Măreaţa operă fu scrisă între 1300 şi 1321. Se pare că atunci cînd Dante fu surghiunit din Florenţa, cele dintîi şapte cînturi ale *Infernului* erau compuse. Ne povesteşte într-adevăr Boccaccio că, după izgonirea poetului, una din rudele sale, căutînd *printre lucrurile lui Dante, în nişte sipete ascunse în grabă în locuri sfinte*, pe vremea tulburărilor ce se iscară la Florenţa cu prilejul venirii *negrilor* la ocîrmuire, a găsit *pomenitele şapte cînturi* şi le-a dus unui oarecare Dino al jupînului Lambertuccio Frescobaldi, pentru a afla de la el, ce era poet şi om cu multă învăţătură, despre ce era vorba. Dino Frescobaldi a rămas minunat de frumuseţea şi însemnătatea operei şi s-a hotărît să trimită acele pagini marchizului Moroello Malaspina, la curtea căruia Dante se afla pe vremea aceea. Marchizul le-a citit, le-a găsit pe placul său şi le-a arătat lui Dante, rugîndu-l stăruitor să-şi urmeze marea

operă. Ceea ce Dante a făcut, începînd cîntecul VIII cu acele cuvinte: *Io dico seguitando*, ce ar înfățișa formula de trecere de la cea dintîi schiță la restul operei.

Lucrul nu e cu neputință, deși povești asemănătoare de manuscrise găsite se află și în alte opere medievale (de pildă, în *Roman de Troie*) și de aceea trebuie foarte multă chibzuință înainte de a da crezare povestirii lui Boccaccio. La urma urmei (*cf.* studiul meu „Per la medievalizzazione di Dante", în *Zeitschrift*, XLIII, 314 și urm.) s-ar putea prea bine să fie vorba de o simplă formulă de trecere de la cîntul VII la al optulea, dar unele cercetări ale mele, de mai tîrziu, asupra altor crîmpeie din poem, ce fac să se bănuiască o primă schiță a *Infernului* pusă cît cu putință în legătură cu restul și ale cărei îndreptări și încheieturi se pot vedea și astăzi (se pare că în această primă schiță pădurea se prelungea și în *Infern*) mă fac acum mai închinat să primesc teza lui Hauvette, care, în foarte interesantul său studiu intitulat tocmai *Io dico seguitando* (*cf.Etudes italiennes*, I, fasc. 1-2), susține că cele dintîi șapte cînturi din *Infern* erau gata alcătuite mai înainte de surghiunul lui Dante. Neîndoielnic e că spre 1308 *Infernul* circula și că în 1313 încă *Purgatoriul* era compus. *Paradisul* văzu lumina după moartea poetului, și anume după 1321, ca urmare a regăsirii minunate a cînturilor de la sfîrșit. Se povestește, într-adevăr, că o rudă a poetului l-a visat într-o noapte pe Dante, care ridica un covor ce acoperea peretele odăii pe care o locuia la Ravenna, în palatul lui Guido Novello da Polenta, și că, deșteptîndu-se, a dat fuga în acea odaie, unde, ridicînd covorul, într-o scobitură din perete a găsit niște foi, care începuseră să se mucegăiască de umezeală, ce cuprindeau tocmai cele din urmă cînturi din *Paradis*, pe care el în zadar le căutase printre hîrtiile lui Dante.

Adevărat sau neadevărat cum va trebui să fie socotit acest lucru, sigur e că *Paradisul* nu a fost răspîndit decît după 1321.

Cît despre titlu, e bine să se știe că opera *nu are un nume al său propriu*. Dante o numește *poem sfinţit* (*Paradisul*, XXIII, 62), *poem sfînt* (*Paradisul*, XXV, 1) și de două ori *Commedia* (*Infernul*, XVI, 128; XXI, 2), printr-o sfioasă antiteză la poemul virgilian pe care îl numește *tragedie* (*Infernul*, XX, 113), deoarece, în limbajul lui Dante, *per tragediam superiorem stilum inducimus, per comediam inferiorem* (*De vulgari eloquentia*, II, 4). Acel nume dar *nu înseamnă nimic dramatic*, deși o mare parte dramatică e cuprinsă în poem (*cf.* Scherillo, *op. cit.*, p. 143). *Commedia* fu numită de biografii vechi (Giovanni Villani și Boccaccio) și de vechii comentatori, ca autorul necunoscut al acelui *Ottimo Commento* și Benvenuto da Imola, ce ne înștiințează că ea se numește astfel *non tam ratione materiae, quam ratione styli vulgaris humilis*, adică fiind scrisă în italienește, iar nu în latinește. Florentinii au numit poemul *el Dante*, ediția aldină din 1502 *La terze rime di Dante*. În 1613 ediția din Vicenza intitulează încă poemul *La Visione*, ceea ce dovedește că la începutul veacului al XVII-lea numele de *Commedia* nu era încă primit peste tot. Numirea de *Divina* a fost dată operei pentru întîia oară de Boccaccio. Întîia dată cînd găsim titlul fericit de *Divina Commedia* e în ediția venețiană din 1529 cu comentariul lui Cristoforo Landino, din care am luat frumoasele xilografii ce împodobesc ediția de față.

11. Argumentul poemului

Divina Commedia nu se rezumă. Evlavia (în înțelesul de *pietsa* latinească, adică: *amor erga parentes, erga patriam, erga Deum*) și respectul față de opera măreață *„cui han posto mano e cielo e terra"* mă împiedică – pe mine, ce șovăiesc mișcat, pe pragul marii catedrale romanice ale cărei turle se înalță spre cer într-un avînt de iubire, nespus de puternic – de a săvîrși astfel de pîngărire.

Fie-mi îngăduit deci să o fac cu vorbele altora.

„*Divina Commedia*, zice Brognoligo (*Sommario di storia della letteratura italiana*, Napoli, Perrella, 1915, pp. 51 şi urm.) e descrierea călătoriei lui Dante prin *Infern*, *Purgatoriu* şi *Paradis*. Ea înfăţişează alegoric, în *Infern* şi în *Purgatoriu*, lupta lăuntrică purtată de el pentru a se mîntui de rău, pentru a învinge patimile şi a fi în stare să recunoască adevărul cel mai de seamă şi, în *Paradis*, treptata sa pătrundere în înţelegerea acestui adevăr. Dar *caracterul personal* al operei nu împiedică să-i fie universală ţinta etică : Dante, fără să răpească nimic personalităţii sale, *întrupă în sine întreaga omenire*, căreia el îi ura acea reînnoire sufletească ce se înfăptuise cu adevărat în el. Pînă la douăzeci şi cinci ani de ani, Dante urmase *calea cea adevărată* ; murind Beatrice, se dedă", precum am văzut, „vieţii lumeşti, pierzîndu-se în *pădurea rătăcită a acestei vieţi* (*Convivio*, IV, 24). Nici nu i-a folosit la nimic faptul că femeia iubită, înălţată de la trup la suflet, a izbutit să-i trimită inspiraţii sfinte, dobîndite pentru el de la Dumnezeu, spre a-l face să-şi dea seama de starea sa nenorocită, într-atît era de întunecată de ceaţa greşelii mintea lui (*Purgatoriul*, XXX, 133-135). Dar Fecioara se îndură de nenorocit şi se îndreaptă către Sfînta Lucia (*harul ce luminează*), care roagă pe Beatrice (*ştiinţa dezvăluită*, prin urmare *credinţa teologică*) să ajute pe cel ce o iubise atît de mult şi care pentru ea ieşise din rîndurile norodului – şi Beatrice coboară în *Limbo* (partea din *Infern* unde copiii morţi înainte de botez şi marii poeţi şi înţelepţi ai Antichităţii nu au altă pedeapsă decît că sînt lipsiţi de vederea lui Dumnezeu) pentru a îndupleca pe Virgil (*raţiunea omenească supusă credinţei*) să pornească întru mîntuirea lui Dante (*Infernul*, II, 92-114). Astfel, cugetul rătăcitului începe să se trezească ; el îşi dă seama de propria-i înjosire şi încearcă să apuce iar pe calea cea dreaptă (*Infernul*, I, 1-30) ; dar patimile omeneşti (cele *trei fiare*, şi anume *pantera*, simbolul *desfrîului*, *leul*, simbolul *trufiei*, şi *lupoaica*, simbolul *zgîrceniei*) se împotrivesc voinţei încă slabe a păcătosului (*Infernul*, I, 31-54). În clipa aceea, Virgil, ieşind din *Limbo* după rugăciunile Beatricei, aleargă în ajutorul nenorocitului rătăcit în pădure, îl încurajează, îi întăreşte voinţa şovăielnică şi cum, pentru a învinge patimile omeneşti ce-l prigonesc, e nevoie de cercetarea grozavelor urmări ale greşelii – neputînd deci Dante să ajungă dintr-o dată pe culmea *muntelui desfătător ce este început şi pricină a oricărei bucurii* (munte ce înfăţişează starea fericită a omului virtuos), Virgil îl face să apuce *altro viaggio*, adică o cale mai lungă prin împărăţia pierzaniei (*Infern*), a ispăşirii (*Purgatoriu*), pînă cînd, pe vîrful unui munte înalt, Purgatoriul, ajunge în *codrul des şi viu* al *Raiului pămîntesc*. De aici Dante, *preschimbat ca o plantă nouă*, adică reîntors la starea de nevinovăţie şi neprihănie în care se afla Adam înainte de păcat, poate să urce, împreună cu Beatrice, prin sferele cereşti pînă la cerul *Empireu*, adică se poate înălţa la cunoaşterea lucrurilor dumnezeieşti, înseninîndu-şi mintea de orice greşeală ; deci cunoscînd adevărul nu-i rămîne decît să admire şi să slăvească pe Dumnezeu în taina îndoită a unităţii şi tremii sale şi a *întrupării lui Cristos* ; şi la această contemplare, în care stă cea mai de seamă fericire, e ajutat de San Bernardo di Chiaravalle.

Această pribegire mistică o închipuie el ca întîmplată în 1300, cînd el era *nel mezzo del cammin di nostra vita*, adică avea treizeci şi cinci de ani, şi cînd păcătoşilor din întreaga creştinătate li se îmbia prilejul de a se mîntui, fiind hotărît în acel an, de către Bonifaciu al VIII-lea, cel dintîi *jubileu*, ce fu întîmplare de o deosebită însemnătate religioasă".

12. Premergătorii lui Dante

S-a vorbit mult într-o vreme de așa-zișii *premergători ai lui Dante*. Acum toți deopotrivă socotesc că nu se cuvine să se vorbească de adevărați și propriu-ziși premergători. Firește, descrierea împărățiilor subpămîntene nu era nouă în istoria marii poezii. Fără să vorbim de cartea a IX-a (Νεχυία) din *Odiseea* pe care Dante, ce nu știa grecește, nu a putut să o cunoască, de cartea a IV-a din *Eneida* (ce a fost de fapt adevăratul *izvor* al *Infernului*), de descrierea cerurilor, făcută de Cicero în cartea a VI-a a *Republicii*, care, trunchiată de rest și cu comentariul lui *Macrobius*, a fost cunoscută Evului Mediu sub titlul de *Somnium Scipionis* ; în afară de păgînism, înflăcăratele închipuiri călugărești, îngrozite de icoanele întunecate din *Apocalipsă* (alt izvor însemnat al lui Dante), doriseră să înspăimînte noroadele cu groteștile povestiri de viziuni din lumea de apoi. *Visio Pauli*, *Navigatio Sancti Brendani*, *Purgatoriul Sfîntului Patriciu*, *Revelationes* ale fericitei fecioare Mectilde de Hackeborn, *De Hierusalem coelesti et de Babylonia infernali* a lui Giacomino da Verona, *Anticlaudianus* a lui Alan de Insulis, *La voie du Paradis* a lui Raoul d'Houdan și pînă și legenda orientală a înălțării lui Mahomet la Rai, readusă în discuție, în zilele noastre, de Asín Palacios în opera sa *De la escatología musulmana en la Divina Comedia*, despre care s-a făcut atîta vîlvă, toate aceste opere au, fără îndoială, în subiectul lor ceva comun cu *Divina Commedia*. Însă acum Torraca („I Precursori della *Divina Commedia*", în *Lectura Dantis*, Firenze, Sansoni, 1905) a dovedit în chipul cel mai lămurit că astfel de opere fură *prea puțin răspîndite* în Evul Mediu și că în afară de izvoarele clasice (cartea a IV-a din *Eneida*, *Somnium Scipionis* etc.) și de *Apocalipsă*, din care *Comedia* păstrează urme vădite (ce se pierd totuși în întregul prea originalei concepții a lui Dante), cea mai mare parte din *viziunile medievale* trebuie să-i fi rămas, fără îndoială, necunoscute. Și apoi, chiar de le-a cunoscut, prea puțin sau deloc au putut să-i slujească, din pricina neînchipuitei primitivități și necioplirii a formei. Cu totul altceva e *Divina Commedia* ! Oricum, e cu desăvîrșire neadevărat că și ea ar fi *o viziune*, de vreme ce „Dante și-a închipuit că vizitează lumea de apoi *treaz* și *cu ochii deschiși*" (Torraca, *op. cit.*, p. 8). Și apoi, să ne înțelegem ! „Toți știm că Dante a luat din belșug idei, fraze, vești, scene, asemănări, icoane din Biblie, de la filosofii și poeții din Antichitate, din tratatele Evului Mediu, din lirica provensală și italiană. Apele acestor pîrîiașe se deosebesc fără prea mare greutate în fluviul întins și măreț al poeziei lui Dante : cîteodată însuși poetul le arată obîrșia. Dar, pentru a afirma că fluviul își are izvoarele cele mai de seamă în ciclul viziunilor, au fost nesocotite mai întîi izvoarele cele mai sigure și mai directe și a trebuit să i se sape cu închipuirea o matcă subpămînteană, nevăzută în prima parte a cursului său. E de necrezut ușurința cu care unii critici, de obicei chibzuiți și cumpătați, au crezut că au descoperit legături ascunse între Dante și unii scriitori de care Dante, poate, sau chiar fără îndoială, *nu a auzit niciodată pomenindu-se*" (Torraca, *op. cit.*, p. 18).

Încheind : în vremea noastră nu mai e îngăduit să vorbim de *premergătorii lui Dante*, ca pe vremea cînd Alessandro D'Ancona scrise altminteri frumoasa și interesanta sa monografie (*I precursori di Dante*, Firenze, Sansoni, 1874). Dante nu a avut premergători sau cel mult a avut un singur premergător : Virgil, *învățătorul* și *făuritorul* lui, cel de la care luă nu numai *lo bello stile*, dar și parte din ispirație și din material (*cf*. D'Ovidio, „Non soltanto «lo bello» stile tolse da lui !", în *Studi sulla* Divina Commedia, Palermo, Sandron, 1900).

13. Topografia morală a poemului

Începem acum să informăm pe cititor de ceea ce D'Ovidio (*op. cit.*) a numit foarte nimerit *topografia morală a Divinei Comedii* : Dante își închipuie că prăpastia Iadului fusese pricinuită de pămîntul ce, îngrozit, se trase înapoi din fața lui Lucifer, cînd el a căzut din cer, înfrînt de legiunile îngerești rămase credincioase lui Dumnezeu și călăuzite de Arhanghelul Mihail. Acest pămînt a ieșit pe emisfera cealaltă, alcătuind muntele sfînt al Purgatoriului, ce se înalță într-o insulă (singurul pămînt din emisfera apelor) la antipodul Ierusalimului unde a căzut Lucifer și s-a deschis prăpastia Iadului. Astfel, printr-o închipuire măreață, împărăția ispășirii își găsește rostul și obîrșia în aceea a păcatului.

Infernul deci se adîncește ca o genune pînă la mijlocul pămîntului. El se deschide în emisfera boreală (*cf.* planșa I) și a căpătat aproape forma unei pîlnii. Îl acoperă o parte din scoarța pămîntului, o căciulă sferică, în mijlocul suprafeței din afară a căreia se află Ierusalimul și muntele (Golgota) pe care Isus a ispășit vina lui Adam. Unde să fie poarta Iadului, poetul nu spune, dar spre ea duce un *drum înalt și împădurit*. Prăpastia Iadului se împarte în trei despărțăminte mari : *vestibulul*, unde sînt pedepsiți cei care au *trăit fără rușine și fără laudă : Iadul de sus*, ce ține de la fluviul Aheron pînă la zidurile *cetății Ditei*, îmbrățișînd cinci cercuri, dintre care cel dintîi (*Limbo*) e al *nebotezaților*, al doilea e al *păcătoșilor cu trupul*, al treilea *al necumpătaților*, al patrulea al *zgîrciților* și *risipitorilor*, al cincilea al *mînioșilor* și al *nepăsătorilor* (în italiană *accidiosi*, adică *păcătoși* prin *mînhire sufletească*, ce împiedică *munca bună*, care trebuie să fie *voioasă*, după porunca lui Dumnezeu : *servite Domino in laetitia*) ; *Iadul de jos*, ce ține de la zidurile *cetății Ditei* pînă la mijlocul pămîntului și cuprinde al șaselea cerc, al *ereticilor*, al șaptelea (împărțit în trei cercuri mici) al *pîngăritorilor* (față de *Dumnezeu*, față de *Fire* și față de *Artă*, socotită ca fiică a Firii și, ca atare, nepoată a lui Dumnezeu), al optulea (împărțit în zece *bolge*, adică *pungi* sau *văi* : *ademenitori*, *lingușitori*, *simoniaci*, adică vînzători ai darurilor sfinte, *ghicitori*, *slujbași necinstiți*, *hoți*, *sfetnici*, *înșelători*, *semănători de dezbinări*, *falsificatori*) al *înșelătorilor*, al nouălea (deosebit în patru despărțăminte : *trădători ai rudelor*, *trădători ai patriei*, *trădători ai prietenilor*, *trădători ai binefăcătorilor*) al *trădătorilor*.

Înfipt în mijlocul pămîntului, în punctul cel mai depărtat de Dumnezeu, stă *Lucifer*, cu jumătatea de sus a trupului ieșind în prăpastia Iadului și cu picioarele întinse către o scobitură strîmtă ce se deschide în emisfera australă.

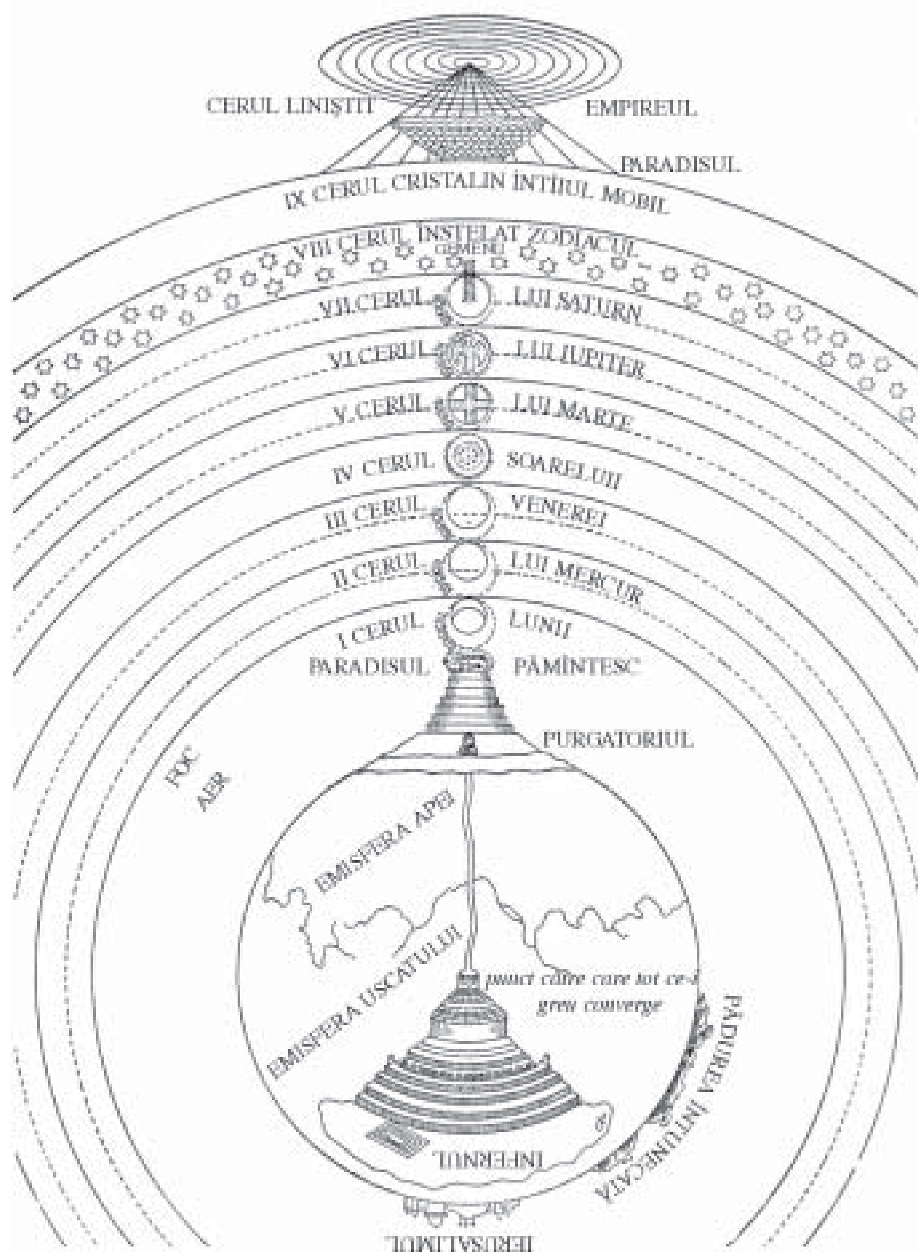
Muntele curățirii de păcate se împarte și el în trei părți : *Ante-Purgatoriul* (partea de jos a muntelui), *Purgatoriul* propriu-zis și *Raiul pămîntesc*. Dante își închipuie că sufletele hărăzite *Purgatoriului* se adună toate la gura Tibrului, de unde vine să le ia – spre locul curățirii – un înger ce le îmbarcă pe o corăbiuță sprintenă și ușoară, căreia aripile îngerului îi slujesc drept pînze. În *Ante-Purgatoriu* stau cei ce nu s-au căit decît la sfîrșitul vieții (*blestemați*, *trîndavi*, *morți de moarte năprasnică*, *principi nepăsători*). *Purgatoriul* propriu-zis are trei părți deosebite : cea dintîi e a *celor ce au iubit răul* (*trufași*, *pizmătăreți* și *mînioși*), ce umplu primele trei cercuri ; a doua e a *celor ce au iubit prea puțin binele veșnic*, care stau în al patrulea cerc ; a treia e a *celor ce au iubit prea mult bunurile pămîntești* (*zgîrciți* și *risipitori*, *lacomi* și *desfrînați*), împărțiți în cele din urmă trei cercuri. Pe culmea Purgatoriului e *Raiul pămîntesc*, un codru des și viu, înflorit tot, vădită antiteză la *pădurea sălbatică* din Infern. Ajuns aici, Dante întîlnește pe Matelda (simbolul *harului alegerii*), înfățișată ca o femeie nespus de frumoasă și tînără (poate o amintire a *Pietrei*) ce cîntă culegînd flori pentru a-și face o cunună. Ea cufundă pe Dante în cele două rîuri sfinte : *Lete*, ce îl face să uite păcatul, și *Eunoe*,

care îl face să dobîndească harul dumnezeiesc; după aceea, sufletul său, nemaiavînd greutatea păcatului, care e singura piedică ce ne ține pe toți pe pămînt, se înalță ușor spre cer.

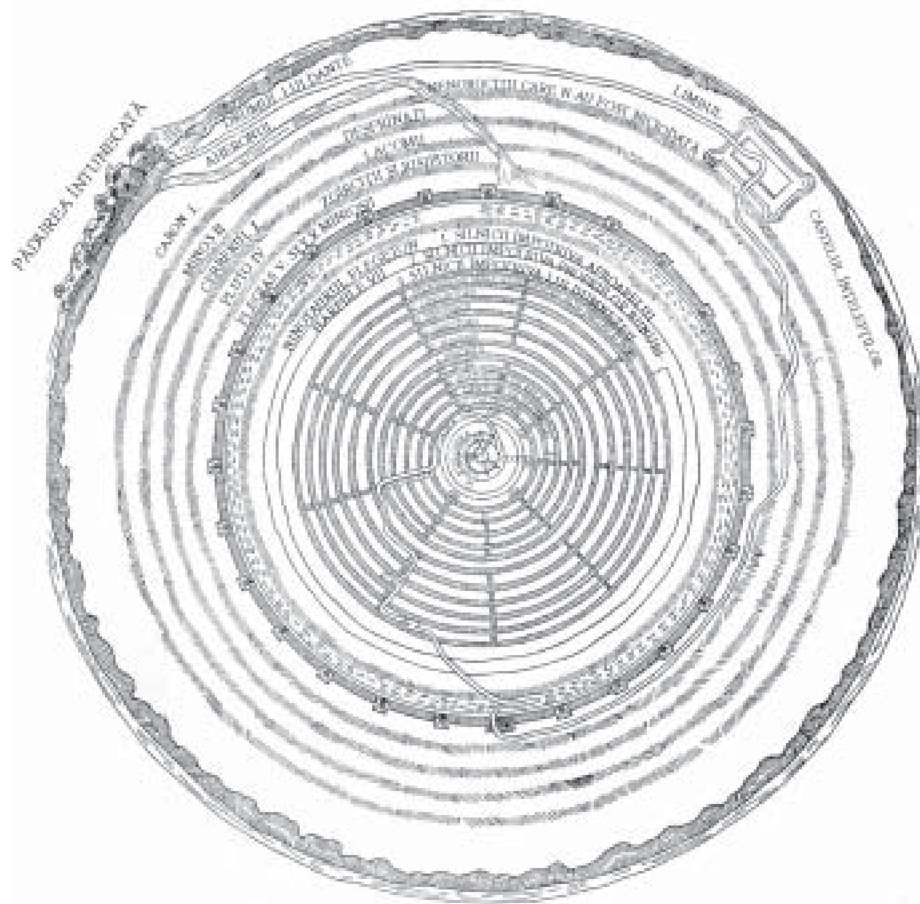
Din *Raiul pămîntesc* (unde, în acest timp, Beatrice i-a răsărit înainte într-un nor de flori ce cad de pretutindeni din mîinile îngerilor care-i împletesc cununi și, dojenindu-l pentru rătăcirea sa, l-a pregătit, prin căință, pentru cele două băi primenitoare), Dante urcă împreună cu Beatrice de-a lungul celor nouă cercuri (*Luna*, *Mercur*, *Venus*, *Soarele*, *Jupiter*, *Saturn*, *Cerul înstelat*, *Cel dintîi mișcător*, *Empireu*) care, după sistemul ptolemaic, încing Pămîntul, mijloc nemișcat al Universului, și se învîrtesc în jurul lui – împinse de dorința pe care o are fiecare punct al lor de a se apropia de Dumnezeu – cu repeziciune cu atît mai mare cu cît sînt mai aproape de Empireu, singurul nemișcat fiindcă e lăcașul lui Dumnezeu. Fiecare cer e cîrmuit de *inteligențe îngerești* sau *suflete motoare*; nouă sînt dar ordinele sau corurile spiritelor motoare și se împart în trei ierarhii: cea dintîi, începînd de la cerul *Lunii*, cuprinde pe *îngeri*, *arhangheli*, *domnitori*; a doua, începînd de la cerul *Soarelui*, cuprinde *puterile*, *virtuțile*, *stăpînirile*; a treia, începînd de la cerul lui *Saturn*, cuprinde *tronurile*, *heruvimii* și *serafimii*. Lăcașul adevărat al fericiților e *Empireul*; dar *spre a arăta lui Dante deosebitele trepte de fericire sufletească*, în cerul Lunii se ivesc *cei ce nu și-au ținut făgăduielile*, în Mercur *sufletele harnice*, în Venus *sufletele iubitoare*, în Soare *înțelepții*, în Marte *cei ce au murit luptînd pentru credință*, în Jupiter *cei ce iubiră dreptatea*, între care Traian, pe temeiul dreptății făcute văduvei – legendă foarte răspîndită în Evul Mediu, în Saturn *sufletele contemplative*. În *Empireu*, nemișcat, este *trandafirul fericiților* și Dumnezeu, înconjurat de cele două ordine ale celor trei ierarhii îngerești.

Și acum, drept comentariu, să citim puțin împreună, prietene cititor, aceste minunate pagini ale lui Torraca (*op. cit.*, pp. 4-12), cărora le vor urma altele ale lui De Sanctis, pentru ca tu să ai și o idee de critica dantescă, istorică și estetică, la doi dintre cei mai mari reprezentanți ai ei.

I
FIGURA UNIVERSALĂ A DIVINIEI COMEDII

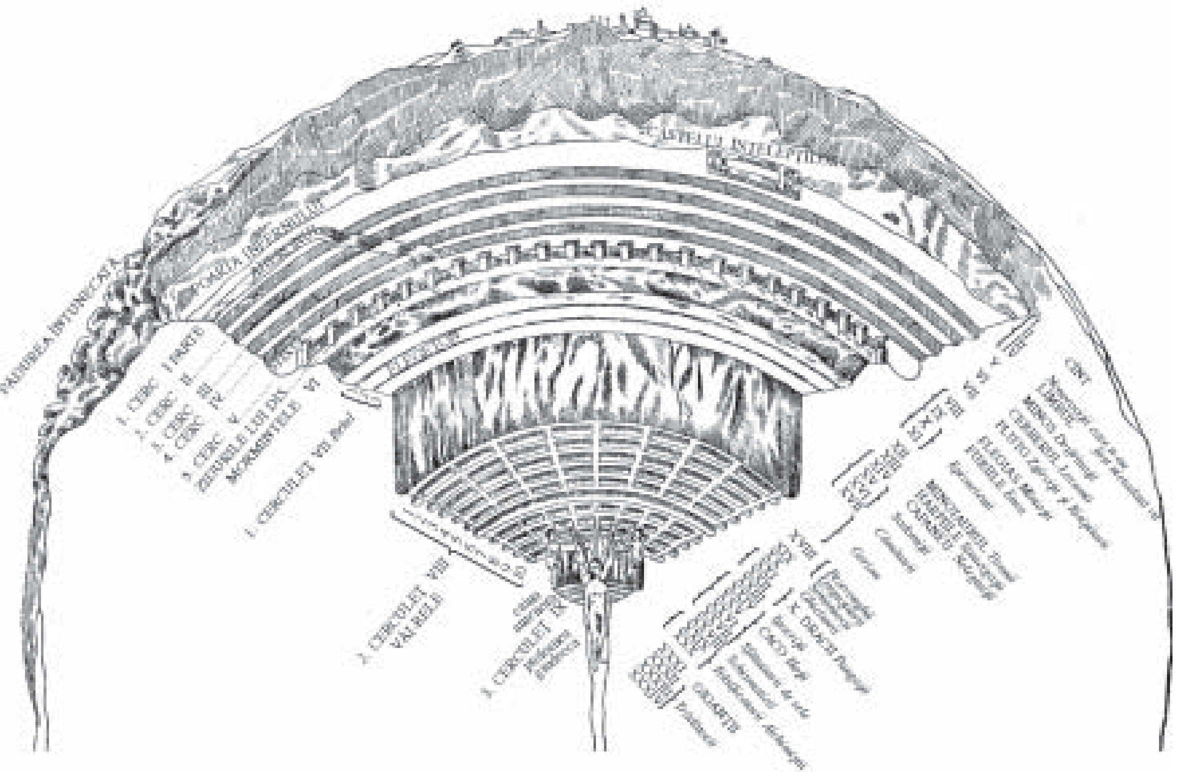


II
PLANUL INFERNULUI ŞI DRUMUL LUI DANTE



III
Vederea dinăuntru a Infernului

IERUSALIMUL



IV
STRUCTURA ŞI AŞEZAREA PURGATORIULUI

PARADISUL PĂMÎNTESC

PĂDUREA, POMUL DESFRUNZIT

PURGATORIUL

(CELE ŞAPTE DOMNII ALE LUI CATON)

7. Luxurie

6. Lăcomie

5. Avariție

4. Acidie

3. Mînie

2. Invidie

1. Mîndrie

Iubire prea mare a binelui coruptibil

Iubire săracă a adevăratului bine

Iubire a răului sub înfățișarea binelui

IUBIRE DEZORDONATĂ

Muntele e desenat aici independent de itinerarul poetului. Cele şapte cornişe, ca şi vîlceaua, în justele lor proporții nu ar fi vizibile; de aceea sînt reprezentate simțitor mărite.

Vîlceaua principilor

COASTA UNDE SE AŞTEAPTĂ

NEGLIGENȚĂ ÎN POCĂINȚĂ

marginea malului („plajă descoperită")

OCEAN

plajă

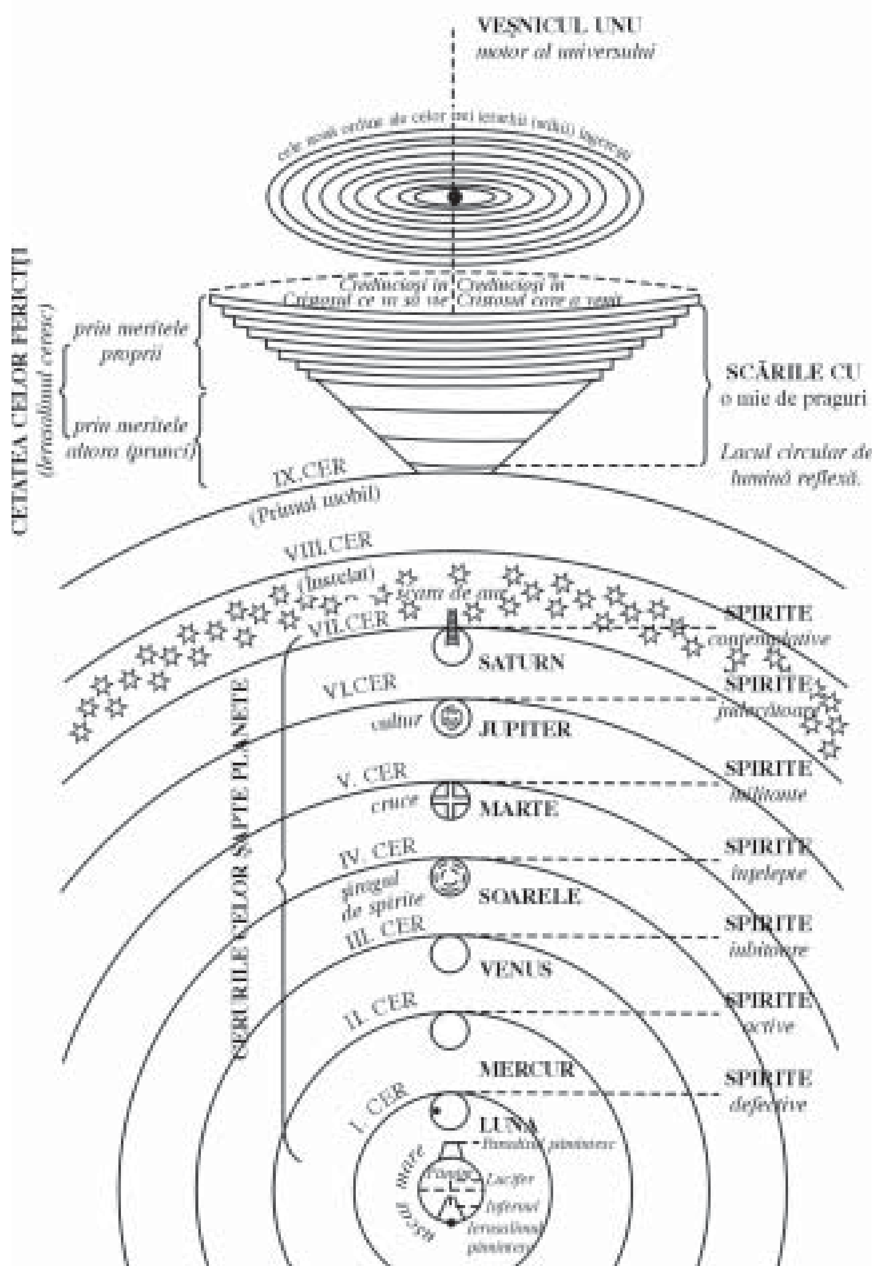
„Cîmpia" în jurul muntelui

AFURISENIE

V

AŞEZAREA PARADISULUI

CERUL EMPIREU LINIŞTIT



14. *Divina Comedie* și mediul social care a produs-o

„Subiectul *Divinei Comedii*, zice Torraca, luat în înțeles literar, e starea sufletelor după moarte; luat în înțeles alegoric, e omul, întrucît, vrednic sau nevrednic, primește răsplată sau pedepse de la dreptatea dumnezeiască. Acest subiect se desfășoară într-o povestire poetică. Ținta pe care și-o propuse autorul fu aceea de a depărta din starea de nenorocire pe cei ce trăiesc în viața aceasta și de a-i călăuzi spre fericire.

Dante – trebuie să o spunem dintru început – nu avu ocazia să zăbovească în piață spre a auzi de la vreun *giullare* descrierea Paradisului sau a Infernului, nici să-și coboare ochii și să-și ațintească luarea-aminte asupra unui mozaic de catedrală, pentru a găsi subiectul pe neașteptate și ca din întîmplare. Creștin, ba chiar catolic sincer, îl purta în suflet din copilărie. Fericirea veșnică și osînda veșnică, Dumnezeu și Satana, îngerii și dracii, fericiții și blestemații erau credințe și icoane foarte familiare și pentru el, ca și pentru toți credincioșii; stăruiau – și stăruie – în fundul cugetului tuturor. Dar, peste acel fund, ereticii, grijile zilnice, interesele, patimile, atîtea alte încercări ale vieții răspîndeau nepăsarea, îngrămădeau uitarea. Ochiul norodului «ţintea numai spre pămînt». Societatea ajunsese din nou materialistă, cum era cu un veac înainte, ba chiar mai rău; fiindcă, cel puţin, cu un veac mai înainte, ereziile, ce mişunau cotropitoare, arătau înclinări şi nevoi spirituale; voiau prefacerea Bisericii şi a societăţii, dar începuseră prin schimbarea lor însele. Cine se mai gîndea la sărăcie, afară de cei prea puţini, ce ispăşeau, în temniţe şi pe rug, vina de a fi rămas credincioşi lui Francesco d'Assisi? Cine mai simţea înflăcărarea milei? Cine mai dorea pacea – afară de cei umiliţi, suferinzi, asupriţi, lipsiţi de voinţă, lipsiţi de putere – pe pămîntul războaielor necurmate între comună şi comună, între partid şi partid în aceeaşi comună, între familie şi familie în acelaşi partid? Şi cine se gîndea la moartea şi la pierzania sufletului sau cînd? Cămătarul, ucigaşul, hoţul îşi amintesc că e un Dumnezeu numai cînd ajung pe pragul veşniciei: numai atunci însărcinează pe moştenitori să înapoieze *il mal tolto* sau din *mal tolto* fac danii bogate mînăstirilor şi bisericilor. Anii tulburărilor religioase obşteşti şi adînci – anii de *alleluia* şi ai celor ce se biciuiesc –, cînd spadele cădeau din mîna oştilor gata de luptă şi urile încetau în îmbrăţişări frăţeşti, trecuseră de multă vreme. Dacă, în mijlocul acelei societăţi, acelei vieţi, izvorăşte un poem adînc, sincer religios, aceasta se întîmplă nu atît din asemănare de credinţe, cît din deosebire de simţăminte. Ceea ce cred toţi şi Dante crede; dar la ceilalţi e materie rece, primită mecanic, neînsufleţită; la el e izvor veşnic de lumină şi de înfocare, ce poate părea uneori întunecat sau răcit, dar nu se stinge niciodată.

Lucru rar şi, poate, neluat în seamă îndeajuns e acesta: că icoanele şi credinţele pe care le învăţase de pe buzele mamei adesea i se înfăţişau din nou, chiar şi cînd Iubirea i-a stăpînit sufletul. Atunci auzea pe Dumnezeu, în cer, spunînd preaiubiţilor săi: să îndure în pace ca Beatrice să se mai coboare puţin pe pămînt; şi vedea pe îngeri însoţind spre cer sufletul Beatricei.

Şi cînd «acea prea gingaşă» fu chemată să «strălucească sub steagul binecuvîntatei regine, Maria», suspinul ce ieşea din inima sa se înălţa să o admire, scînteietoare de noua strălucire, în Paradis.

Mai tîrziu, întorcîndu-se la studiul filosofiei morale şi al teologiei, cugetă multă vreme asupra ursitei omului şi asupra vieţii viitoare şi scrise despre acestea în *Ospăţ*. Nobila dorinţă de a împărtăşi pîinea ştiinţei nenorociţilor împiedicaţi de griji familiale sau civile, ori de trîndăvie, «îl împinse plin de milă» să înceapă *Ospăţul*. Ştiinţa morală mai cu seamă, fiindcă *Ospăţul*, ca şi *Comedia*, şi mai înainte de ea, ţintea întîi şi întîi nu la cugetare, ci la faptă, făcîndu-i pe *nenorociţi*

nu *mai învăţaţi*, ci *mai buni* ; călăuzindu-i şi îndemnîndu-i la practicarea virtuţilor, la iubire, la buna înţelegere, la fericire.

Dante nu desăvîrşi *Ospăţul*. Veni o vreme cînd Dante înţelese restrînsa putere a mijlocului întrebuinţat. Pentru ca lumea stricată, oamenii răi din Italia, mai ales prea nelegiuiţii florentini, să-şi schimbe calea, să se întoarcă la practicarea virtuţilor, era nevoie de altceva în loc de raţionamente ! Şi-şi schimbă nu ţinta, ci mijlocul – şi înlocui silogismul aspru şi rece cu povestirea poetică, zugrăvirea fantastică a păcătoşilor pedepsiţi şi a virtuoşilor răsplătiţi. Mulţimea nu poate pricepe desfătarea şi durerea sufletească, de aceea trebuia să le-o înfăţişeze închipuit, slujindu-se de bucurii şi dureri *trupeşti*, pentru ca oamenii să înceapă să le dorească şi să se teamă de ele.

Mijlocul cel nou era mai potrivit, ba chiar singurul cu adevărat potrivit pentru el, ce era un poet, iar nu un filosof. Fără îndoială, el căpătase cunoştinţă deplină a adevăratelor sale înclinări şi puteri tocmai cînd pricepu neajunsurile operei, începută totuşi cu atîta înflăcărare şi cu nădejdi atît de vii. Şi, într-adevăr, în cele din urmă pagini, melancolice, din *Ospăţ*, pline de gîndul morţii şi al veşniciei, se şi ivesc *drumul* şi *pădurea rătăcită* a acestei vieţi şi se înalţă măreţ chipul lui Cato, simbol al lui Dumnezeu – şi cetăţenii cerului vin întru întîmpinarea sufletului ales, ce stă să-i ajungă.

Nu e destul deci să încuviinţăm că subiectul era în cugetul tuturor. Trebuie să adăugăm că în cugetul lui Dante avea o viaţă şi o tărie *neobişnuită* ; că o credinţă arzătoare, idealuri foarte înalte, studii adînci şi însăşi încercarea *Ospăţului* nu numai că pregătiseră sufletul poetului, dar îl şi îndrumară şi aproape îl siliră să-l trateze. *Cînd ?* Nu ştim încă neîndoios : dar în ce stare de suflet, putem prea bine înţelege, de ne întoarcem de la rezultate la pricină.

15. Alegoria în Evul Mediu

De obicei, *Comedia* este definită astfel : o viziune în formă alegorică. Am văzut că viziune *nu e*, fiindcă Dante îşi închipui că vizitează lumea de apoi, treaz şi cu ochii deschişi. De a doua parte a definiţiei el n-ar fi mulţumit. Pentru el alegoria era miez, nu formă ; era Alegoria, una din feţele sau, mai bine, unul din caracterele subiectului. Care din două îi fulgerase întîi prin minte, nu trebuie să cercetăm acum. E mai însemnat acum să ne gîndim că el se obişnuise foarte repede cu închipuirile alegorice şi cu tălmăcirea alegoriilor, fiindcă, după cum se spune de obicei, mediul intelectual al vremurilor sale era încărcat de ele. Nu ne vom întoarce de-a lungul veacurilor pentru a iscodi urma alegoriei literare sau poetice în moştenirea pe care Evul Mediu o primi de la lumea antică, de la cultura greco-romană, şi a tălmăcirii alegorice din Biblie, printre doctrinele pe care Europa creştină le aduse din Răsărit. E de ajuns să ne amintim că acest fel de tîlcuire nu se mărgini numai la Biblie ; se întinse la literatura clasică, la mitologie, la istorie, la fabule, la cele trei împărăţii ale Firii. Pentru a da cîteva pilde, unicornul – despre care se zvonea că nu putea fi prins de vînători decît cînd îşi odihnea capul uriaş în poala unei fecioare – simboliza pe Isus născut dintr-o fecioară ; şi chiar viermele, fiind născut din pămînt fără sămînţă, simboliza pe Mîntuitor. Diamantul fu simbolul veşniciei, cleştarul al îndărătniciei şi broasca ce orăcăie în bălţi al filosofilor ce ţin cuvîntări nesfîrşite sau al poeţilor ce, cufundaţi în glodul desfrîului, cîntă de obicei faptele josnice ale înaintaşilor. Să spui un lucru şi să înţelegi altceva ar fi azi o pată grozavă pentru o persoană cumsecade, cusur de neiertat pentru un scriitor ; în acele vremuri fu cea mai mare problemă pe care trebuia să o dezlege arta. Personificările concepţiilor filosofice şi ale abstracţiilor păreau rodul cel mai desăvîrşit şi cel mai ales al poeziei. Îşi purtau numele scrise în frunte sau se grăbeau să şi-l spună. Mai totdeauna se înfăţişau în straie femeieşti ; dar de la femeie

numai fusta o aveau. Trecuseră de la poezia latină la cea franceză și rămaseră acolo și după veacul al XIII-lea – și după *Roman de la Rose*, ce e un adevărat du-te-vino de astfel de vedenii nebuloase. Ființe netrupești, nu au limbă, dar flecăresc și predică fără încetare. În *Roman de la Rose* rațiunea are o dată curajul să pălăvrăgească în nu mai puțin de *trei mii* de versuri! Rimate două cîte două, pășesc unul după altul, uniforme, monotone, dar îndesate, cutezătoare, neîndurate, spre învățarea prăpăditului de cititor: nu e meritul lor dacă acesta nu cade sleit, înfrînt de plictiseală și de oboseală.

16. Alegoria în *Divina Comedie*

Dante căpătă obiceiul și gustul alegoriei din frageda tinerețe. Primul său sonet fu o mică alegorie. Nimeni nu-l înțelese și el se opri aici. După moartea Beatricei, una din cărțile în care căuta «puțină mîngîiere» fu *De consolatione philosophiae*, în care Filosofia era înfățișată ca o femeie măreață și frumoasă – numai că din cînd în cînd ridica așa de tare capul, de ajungea pînă la cer; foarte bogat îmbrăcată, doar că veșmîntul era sfîșiat în mai multe locuri. În *Ospăț* se încercă, se sili să facă să se creadă că nu se lăsase cuprins de iubire pentru o doamnă gingașă, cum povestise el însuși în *Vita Nuova*; nu de o femeie în carne și oase se îndrăgostise el după moartea Beatricei, ci de Filosofie. Și chinui textul celor două canțone de dragoste pentru a-l face să pară prefăcut și pentru a stoarce din el acest «tîlc adevărat». În frumoasa canțonă *Tre donne intorno al cor mi son venute*, compusă în primele timpuri ale surghiunului, trei femei îi vin în jurul inimii și una îi vorbește. Ca și personificările din literatura înaintașă, ea se recomandă singură: «Eu sînt *Dreptatea*», zice; dar după gesturi, după mișcări, după graiul trist și măreț, ai crede-o o regină frumoasă și nenorocită.

Se simte de pe acum că nu mai e depărtată compunerea poemului în care, schimbîndu-și metoda, el nu se va mai sluji de personificări, ci, spre a-și întrupa înaltele-i gîndiri, va întrebuința persoane care au trăit pe pămînt și care păstrează încă în viața cealaltă nu numai caracterele omenești generale, ci fiecare caracterul său deosebit, așa cum îl știa el că fusese sau cum își închipuia că trebuie să fi fost. Înțelesul lor alegoric se dezvăluie nu în ceea ce vorbesc despre ele însele, ci în ceea ce spun și făptuiesc față de el, pentru el. Beatrice nu arată niciodată ce înfățișează ea; așa încît criticii nu se înțeleg încă, și unul zice că e Teologia, altul Harul dumnezeiesc, altul Biserica catolică. Dar cînd, în Raiul pămîntesc, dojenește pe iubitul necredincios pentru părăsirea și uitarea-i, ea nu e altceva decît femeia jignită și mîniată și totuși veșnic iubitoare. Virgil înfățișează Rațiunea; dar are o personalitate morală atît de bogată și felurită, încît aproape că nu mai putem să ni-l închipuim pe Virgil adevărat din istorie, autorul *Eneidei*, altminteri decît sub înfățișarea pe care Dante a dat-o «învățătorului» său. Și trebuie să simți nespus de tare dorința «adevărului sterp» pentru a îndrăzni să întrebi „cine ești?" pe Matelda, dumnezeiasca Matelda cu ochi scînteietori, înaltă și zîmbitoare în mijlocul florilor, ce cîntă ca o femeie îndrăgostită și pășește cu atîta grație femeiască și vorbește cu atîta femeiască gingășie și blîndețe. Dar noutatea cea mai neobișnuită, ce pricinuiește efecte uluitoare, e că nu omul alegoric, omul-simbol – care prin merit ajunge la răsplata, la viziunea lui Dumnezeu – străbate cele trei lumi, ci el, poetul, cu întreaga sa viață lăuntrică, adevărată credință și cultură, amintiri îndepărtate și amăgiri de curînd, dureri și nădejdi, iubiri și uri – cel mai mare personaj poetic între atît de multe și așa fel de creații ale fanteziei sale. E un laic, un cercetător al filosofiei, un cetățean al Florenței, un om politic, din care pricină izvorăște ciudățenia unui poem adînc religios, dar antipapal; care zugrăvește cu cele mai alese și mai gingașe culori viața contemplativă, dar îmbie și îmboldește spre viața activă".

Era necesar de ştiut aceasta, pentru a pricepe ce importanţă are în poemul lui Dante vălul alegoric şi în ce alegoria lui Dante se deosebeşte de aceea a predecesorilor şi contemporanilor săi.

17. Analiza estetică a *Divinei Comedii*

Trecînd acum la analiza estetică a nemuritorului poem, iată paginile lui De Sanctis (*Storia della letteratura italiana*, Milano, Treves, 1917, 1, pp. 140 şi urm.), pe care cu puţin înainte le promisesem cititorului:

„Dante ia din mistere această comedie a sufletului şi face din această istorie centrul viziunii sale a lumii de apoi. Toată această reprezentare e numai cu înţeles literal; viziunea este alegorică, personajele sînt figuri, iar nu persoane; ceea ce e însă activ în spiritul său îl îndreaptă către figuraţie, nu către ceea ce e figurat. Firea-i poetică, tîrîtă fără voie în abstracţii teologice şi scolastice, protestează şi umple mintea-i cu năluci; îl sileşte să concretizeze, să materializeze, să dea formă chiar celor mai spirituale şi impalpabile lucruri, chiar lui Dumnezeu. Acea lume literară îl înlănţuieşte, îl urmăreşte, îl împresoară şi nu-i dă răgaz pînă ce n-a primit forma-i definitivă; nu mai e literă, e spirit; nu mai e figurare, e realitate: e o lume în ea însăşi întregită şi înţeleasă, perfect concretizată. Viziunea şi alegoria, tratatele şi legenda, cronicile, istoria, laudele, imnurile, misticismul şi soclastica, toate formele literare şi toată cultura epocii sînt aici în poem, învăluite şi înviorate în această mare taină a sufletului şi a omenirii; e un poem universal, unde se oglindesc toate popoarele şi toate veacurile care alcătuiesc Evul Mediu.

Dar această lume artistică, ieşită dintr-o contrazicere între intenţia poetului şi opera sa, nu e perfect armonizată, nu e poezie curată. Falsa conştiinţă poetică tulbură opera acelei geniale spontaneităţi şi aruncă o oarecare şovăire, o notă de nesiguranţă şi de imperfecţie, o învălmăşeală şi o violenţă de culori. Ideea, cînd în brutalitatea ei scolastică, cînd înfrumuseţată de imagini, care totuşi nu ajung să acopere abstracţia sa, are în poem o importanţă prea mare. Figurile alegorice amintesc uneori mai mult monştrii orientali, decît curata frumuseţe greacă; personificări abstracte, mai mult decît persoane conştiente şi libere. Preocupat de înţelesul secundar pe care-l are în minte, adesea dă amănunte ciudate unei figuri, care tulbură şi nimicesc pe cititor şi îi spulberă închipuirea. Prezenţa veşnică a unui alt înţeles care pluteşte deasupra reprezentării şi pătrunde din cînd în cînd în ea îi tulbură claritatea şi armonia. Şi stilul, învăluit cîteodată în raporturi îndepărtate şi subtile, îşi pierde din limpezimea sa şi devine încîlcit şi întunecos. Nu e un templu grec: e un templu gotic plin de umbre mari, unde se luptă elemente potrivnice, care nu sînt bine armonizate. Cînd brutal, cînd delicat; cînd poet nobil, cînd popular, cînd pierde din vedere adevărul şi se pierde în subtilităţi, cînd îl găseşte cu uşurinţă şi-l exprimă cu simplicitate. Cînd e un cronicar fără fineţe, cînd e un pictor desăvîrşit. Cînd se pierde în abstracţii, cînd face să-ncolţească viaţă în mijlocul lor. Aici cade în naivitate copilărească, aici ia zborul către înălţimi supraomeneşti. În timp ce urmăreşte un silogism, străluceşte lumina unei imagini, şi în timp ce face teologie, izbucneşte flacăra unui sentiment. Cîteodată, te găseşti înaintea unei alegorii reci, cînd dintr-o dată simţi palpitînd în ea carnea. Cîteodată credulitatea sa te face să surîzi, dar cîteodată îndrăzneala sa te uimeşte. A fost o mică lume unde se oglindea viaţa cum era atunci. Elementele contrare, care fermentau în acea societate încă în formare, se luptau în el fără ca să-şi dea seama. Dacă privim la aspiraţiile sale, totul e armonie. Ca filosof, el închipuie lumea ştiinţei şi a virtuţii; creştin, el contemplă împărăţia Domnului; patriot, el suspină după domnia dreptăţii şi păcii; poet, el visează o formă plină de lumină, de proporţie şi de armonie, visează «stilul frumos», iar autorul său era Virgil. Cu cît era

mai mare barbarie şi brutalitate, cu atît se dorea mai mult o lume armonizată şi unită. Dar însuşi poetul e prins în acea grosolană realitate şi în acele forme discordante ; simte asperitatea, dar îi lipseşte seninătatea artistului. Îi iese astfel din imaginaţie o lume artistică în mare parte devenită realitate, unde totuşi găseşti colţurile şi asperităţile unei materii nu îndeajuns de stăpînite.

Această lume astfel concepută era lumea misterelor şi a legendelor, devenită lume teologică şi scolastică în mîna învăţaţilor. Dante a făcut-o realitate, i-a dat viaţa artei ; a creat acea natură şi acel om. Dacă lumea sa nu e perfect artistică, vina nu este a sa, ci a acelei lumi în care omul e natură, natura e ştiinţă şi din care sînt prigonite întîmplarea şi libertatea, cei doi mari factori ai vieţii reale şi ai artei.

Dacă Dante ar fi fost călugăr şi filosof, departe de viaţa reală s-ar fi închis şi n-ar fi ieşit din acele forme şi din acea alegorie. Însă Dante, intrînd în ţinutul morţilor, ia cu sine patimile celor vii, tîrăşte după el tot pămîntul ; uită că e un simbol sau o figură alegorică şi e Dante, cea mai viguroasă personalitate a timpului său, în care e întregită toată viaţa cum era atunci, cu abstracţiile sale, cu extazul său, cu patimile sale năvalnice, cu civilizaţia şi cu barbaria sa. La vederea şi la cuvintele unui om viu, sufletele renasc pentru o clipă, se resimt de viaţa antică, se transformă din nou în oameni ; în eternitate apare timpul ; în mijlocul vremii viitoare trăieşte şi se mişcă Italia, ba chiar Europa acelui veac. Astfel poezia îmbrăţişează viaţa, cerul, pămîntul, timpul şi eternitatea, ceea ce e omenesc şi ceea e divin, şi poemul supranatural devine omenesc şi pămîntesc, cu pecetea personală a omului şi a epocii.

Astfel viaţa se întregeşte ; lumea de apoi iese din abstracţia-i doctrinală şi mistică, cerul şi pămîntul se îmbină ; sinteză vie a acestei admirabile înţelegeri, Dante însuşi e spectator, actor şi judecător. Viaţa privită din lumea de apoi capătă noi înfăţişări, noi senzaţii, noi impresii. Lumea de apoi, privită de pe pămînt, capătă patimile sale şi interesele sale. Şi a ieşit astfel o concepţie foarte originală, o natură nouă şi un om nou. Sînt două lumi coexistente în reciprocitate de acţiune, care se urmează, se alternează, se încrucişează, se pătrund una pe alta, se lămuresc şi se luminează reciproc, într-o veşnică întoarcere a uneia către cealaltă. Unitatea lor nu e într-un protagonist sau în vreo acţiune, nici într-un scop abstract şi străin materiei, dar e în materia însăşi ; unitate interioară şi impersonală, unitate organică vie şi indivizibilă, în care momentele se succedă în spiritul poetului, nu ca un conglomerat artificial de părţi separabile, ci contopindu-se unele cu altele, identificîndu-se cum e şi viaţa.

Tocmai fiindcă cele două lumi sînt însăşi viaţa sub cele două aspecte ale sale, în mijlocul acestei unităţi se dezvoltă cel mai pronunţat dualism, ba chiar antagonism : lumea de apoi transformă corpurile în umbre ; umbrele sînt sentimentele, măririle şi pompele, dar în acele umbre carnea freamătă încă, tremură dorinţa, răsună de implorări pămînteşti pînă şi bolţile cerului. Oamenii, şi cu ei patimile lor, viciile şi virtuţile lor rămîn veşnice ca nişte statui în acele atitudini, în acea expresie de ură, de mînie, de dragoste cu care au fost culese de artist ; dar în timp ce vremea de apoi nemureşte pămîntul, transportîndu-l în sînul ei şi punîndu-i în faţă imaginea nesfîrşitului, îi descoperă vanitatea şi nimicnicia, oamenii sînt aceiaşi într-un teatru deosebit, care e ironia lor. Această unitate şi acest dualism, ieşit chiar din adîncul situaţiei, scînteie în afară în formele cele mai variate, cînd e o apostrofă, cînd un discurs, cînd un gest, cînd o acţiune, cînd în natură, cînd în om ; în această unitate pătrunde cea mai mare varietate şi cu greu s-ar putea găsi o operă artistică în care limita să fie atît de desluşită şi de largă. În subiect nu e nimic care să constrîngă pe autor a prefera un anumit personaj, o anumită epocă, o anumită acţiune ; întreaga istorie, toate aspectele sub care s-a înfăţişat omenirea sînt după alegerea sa ; el se poate lăsa pradă talentului său, mîniilor sau convingerilor sale ; poate interpune în scopul general intenţii particulare fără să scadă

unitatea. Acest fapt dă universului creat de poet o desăvîrşită realitate poetică, văzîndu-se în veşnică unitate tot ceea ce răsare din libertatea fiinţei omeneşti sau din întîmplare – şi, mişcîndu-se cu un joc variat, toate contrastele, ceea ce e necesar unit cu liberul arbitru, destinul cu întîmplarea.

Infernul e sediul materiei, ţinutul cărnii şi al păcatului ; ceea ce e pămîntesc nu numai că e amintire, dar chiar prezent ; osînda nu schimbă caracterele şi pasiunile ; păcatul şi elementul pămîntesc se continuă în lumea de apoi şi se înnobilează în acele suflete ce nu cunosc pocăinţa ; păcat veşnic, osîndă veşnică. În *Purgatoriu* încetează întunericul, reapar soarele, lumina inteligenţei, spiritul ; lucrurile pămînteşti sînt o amintire dureroasă pe care penitentul se sileşte să o alunge ; şi spiritul, desprinzîndu-se de trup, se îndreaptă către desăvîrşita stăpînire de sine, către mîntuire. În *Rai*, fiinţa omenească dispare, şi toate formele dispar şi se înalţă în lumină ; cu cît mergem mai sus, cu atît această glorioasă transfigurare se idealizează, astfel încît în contemplarea Dumnezeirii, a Sfîntului Spirit, forma dispare şi nu rămîne decît sentimentul.

18. Analiza estetică a *Infernului*

Dacă *Infernul* ca lume etică este înrăutăţirea succesivă a spiritului, aşa încît violenţei comune omului şi animalelor îi urmează răutatea, *răul propriu oamenilor*, şi răutăţii, recea premeditare, această concepţie e inutilă din punct de vedere poetic şi nu serveşte decît la o simplă clasificare. Ca natură vie sau ca formă, Infernul e moartea progresivă a naturii, viaţa şi mişcarea care încetul cu încetul dispar pînă ce ajung la o desăvîrşită imobilitate, la materia în care împreună cu arta moare şi poezia. De aici rezultă povestea Infernului.

La început situaţia e tragică : cauza e patima în care viaţa se manifestă cu toată brutalitatea ei ; deoarece patima concentrează toate forţele interioare risipite şi împrăştiate în viaţă în jurul unui singur punct, astfel încît spiritul capătă conştiinţa nemăsuratei sale libertăţi. Luat în el însuşi şi izolat de fapt, spiritul are o putere nemăsurată, ce nu poate fi înfrîntă nici de Dumnezeu, neputînd Dumnezeu să-l facă să nu creadă, să nu simtă, să nu voiască ceea ce crede, simte şi voieşte. Nu e femeie atît de josnică, care să nu simtă o forţă nemăsurată cînd e cuprinsă de patimă. «Eu te iubesc şi te voi iubi de-a pururi ; şi, dacă se iubeşte şi după moarte, eu te voi iubi : mai curînd cu tine în Infern decît fără tine în Paradis.» Acestea sînt elocventele vorbe nelegiuite care izbucnesc dintr-un suflet pătimaş şi care transformă în eroine pe sfioasa Julieta şi pe nobila Francesca.

Iar cînd patima vrea să se realizeze, se ciocneşte de un alt infinit în ordinea generală a lucrurilor din care simte că face parte şi înaintea căreia e o fiinţă plăpîndă. Rezultă de aici tragica ciocnire între patimă şi destin, între om şi Dumnezeu : păcatul. În viaţă nici patima, nici destinul nu sînt în puritatea lor : patima are scăderile şi şovăielile ei ; destinul cîteodată e întîmplarea sau expresia colectivă a tuturor obstacolelor naturale şi omeneşti de care se loveşte protagonistul. Însă în Infern sufletul e izolat de fapt şi e curată patimă şi curat caracter, de aceea inviolabil şi atotputernic ; destinul e Dumnezeu, în loc de dreptate divină e legea morală ; de aici prima parte a Infernului, unde necumpătaţii şi violenţii, fiinţele tragice şi pătimaşe păstrează patima lor în faţa lui Dumnezeu, e tragedia tragediilor, veşnica ciocnire în proporţiile sale epice.

Toată această lume tragică e pătrunsă de aceeaşi concepţie. Natura din Infern nu e încă hidoasă şi urîtă ; se profilează chiar toate caracterele, care o fac o sublimă negaţie ; veşnicia, deznădejdea, întunericul. Veşnicia e sublimă pentru că-ţi arată o lume viitoare de-a pururi în acelaşi punct oricît te-ai apropia de ea ; deznădejdea e sublimă pentru că îţi arată o ţintă ce nu se poate ajunge oricît te-ai strădui ;

întunericul e sublim ca nimicire a formei şi moarte a imaginaţiei pentru acelaşi motiv pentru care sînt sublime moartea, răul, neantul.

Această natură sublimă la început e nedeterminată, fără contururi, un cerc, un lac, nimic mai mult ; ai crede-o o natură pustie, dacă n-ar umple-o veşnicia, întunericul, moartea şi disperarea. Despuiată de viaţă, de cer, de lumină şi de speranţele sale, ea are ceva sublim care îţi aruncă în suflet groaza ; natura despuiată de frumuseţe e un frumos negativ, plin de chin şi de melancolie.

E o natură denaturată, depravată, după chipul şi asemănarea păcatului ; cu virtutea s-a dus şi frumuseţea, înfăţişarea ei.

Această natură denaturată iese la iveală cu mai mare vioiciune în pedepse. Deoarece concepţia naturii stă neclintită ca în arhitectură şi sculptură, capătă în pedepse toate varietăţile de atitudini şi de mişcări. Pedepsele sînt conştiinţa devenită materie şi care exprimă violenţa patimii. În acea natură veşnică şi întunecoasă auzi un muget, *ca marea-ntărîtată* (*Infernul*, V, 29) e răsturnarea grindinii, e înteţirea mulţimilor : mişcări dezordonate, violente ca mişcările sufletului.

Vezi morminte arzătoare, lacuri de sînge, pomi care vorbesc şi se tînguiesc ; natura violată şi denaturată de păcătos. Ciudatele îmbinări produc efectul unor lucruri miraculoase şi fantastice ; dar elementul fantastic e în curînd distrus şi te cuprind groaza şi înfiorarea. Poetul ia în chip prea serios lumea sa, pentru a-şi face din ea o desfătare de artist şi a ne surprinde cu lovituri de teatru : atinge şi trece şi nu vrea să facă impresie asupra imaginaţiei noastre, vrea să ne izbească conştiinţa.

În acest fond tragic se ridică liberă fiinţa omenească şi se dezvoltă în toată plinătatea facultăţilor sale. Aici ieşim din abstracţiile mistice şi scolastice şi punem stăpînire pe realitate. Femeia nu mai e Beatrice, tipul reprezentat de trubaduri, plutind încă între idee şi realitate ; aici capătă caracter, are istoria ei, e o personalitate bogată şi vie ; e Francesca din Rimini, cea dintîi femeie a lumii moderne ; omul nu mai e un sfînt cu extazuri şi viziuni ; aici îşi are patria sa, funcţia, partidul, familia, patimile, caracterul său ; e Farinata, Cavalcanti, Brunetto, Pier della Vigna, e Dante Alighieri a cărui natură mîndră o cîntă Virgil :

...Suflet bune,
ferice-acea ce-n sînul ei te-ncinse !
(*Infernul*, VIII, 44-45)

Infernul le dă o realitate mai energică, creînd noi imagini şi noi culori. Pier della Vigna (*Infernul*, XIII, 43) jură «pe noile rădăcini ale pomului» său. Farinata zice :

mai mare-amar îmi e decît ăst pat.
(*Infernul*, X, 78)

La vestea morţii fiului, Cavalcante

căzu-ndărăt şi nu s-a mai ivit.
(*Infernul*, X, 72)

Brunetto recomandă *Tesoro* al său în care se simte trăind încă. Capaneo poate spune : «Cum fusei viu, astfel şi mort !». Francesca aminteşte «timpul fericit în mizerie». Infernul e piedestalul lor, pe care se înalţă «cu pieptul şi cu fruntea», afirmînd umanitatea lor. Rezultă situaţii şi forme noi, care dau relief figurilor şi sentimentelor.

În ţinutul morţilor, se simte pentru prima dată viaţa în lumea modernă. Ce frumoasă e lumina, «dulcea lumină», pentru Cavalcanti ! Ce mişcător e Brunetto, care încredinţează lui Dante *Tesoro* al său, Pier della Vigna, care-i recomandă memoria sa ! Cum surîde acea grădină a păcatului înaintea Francescăi ! Cu

sentimentul viu al dulcii vieţi (*Infernul*, X, 69, 82 ; XXVI, 26), al naturii frumoase e însoţit sentimentul familiei. Acel tată care cade pe spate, aflînd moartea fiului său ; şi Ugolino, care, osîndit a muri de foame, priveşte în ochii fiilor săi ; şi Anselmuccio, care-l întrebă «ce ai ?»... şi Gaddo, care-i zice «de ce nu mă ajuţi ?...» sînt scene unice în poezia italiană. Fiecare e într-o situaţie pătimaşă. Sentimentele, împinse la punctul culminant, idealizează şi măresc obiectele. Totul e colosal şi totul e natural. Şi în mijlocul tuturor personajelor tronează Dante ; cel mai infernal, cel mai viu dintre toţi ; milostiv, mînios, gingaş, crud, sarcastic, răzbunător, sălbatic ; cu puternicul său sentiment moral, cu un cult al măririi şi al ştiinţei chiar în păcat, cu dispreţul său pentru tot ce e josnic şi ruşinos, înălţat deasupra unei atît de mari mulţimi, atît de ingenios în răzbunările sale, atît de elocvent în invectivele sale.

19. Analiza estetică a *Purgatoriului*

Omul din *Purgatoriu* are sentimentele potrivite cu ceea ce Dante îşi închipuie a fi starea sufletească în ţinutul purificării. Caracterul său e calmul interior destul de asemănător cu liniştita bucurie a omului virtuos, care în mizeria pămîntească, pe aripile credinţei şi ale speranţei, îşi înalţă spiritul către Rai. Umbrele sînt mulţumite în foc ; sentimentele sînt dulci şi cumpătate, dorinţa lipsită de nelinişte şi de nerăbdare. Rezultă de aici o lume idilică, care aminteşte vîrsta de aur, unde totul e pace şi iubire şi unde se manifestă pe deplin curatele bucurii ale artei, dulcile sentimente ale prieteniei. În această lume de picturi şi de sculpturi, Dante s-a înconjurat cu artişti : Casella, Sordello, Guido Guinicelli, Buonagiunta da Lucca, Arnaut Daniel, Oderisi, Staţiu ; a scos episoade mişcătoare, care fac să vibreze fibrele cele mai delicate ale sufletului omenesc. Voi aminti întîlnirea sa cu Casella, portretul lui Sordello, plăcutele convorbiri asupra artei cu Guinicelli şi Buonagiunta, întîlnirea cu Staţiu şi Virgil. E o latură a *Vieţii Noi* şi tot atît de adevărată în timpurile cînd viaţa intimă de familie, de artă şi de prietenie era un refugiu şi aproape un azil în furtunile vieţii publice. Cum mişcă sufletul prietenia lui Dante şi a lui Forese, fratele lui Corso Donati, duşmanul de căpetenie al lui Dante şi acea întrebare ce o face asupra Piccardei ! Mişcările neaşteptate de iubire şi de admiraţie sînt prinse atît de reuşit, încît rămîn astăzi încă vii înaintea poporului, cum e acel «O» lung şi întunecat al sufletelor care văd umbra lui Dante ; sau comparaţia cu oile, şi calmul lui Sordel *cum face un leu cînd stă-n odihna sa*, schimbată cu repeziciune într-un atît de viu avînt de iubire ; şi Staţiu care aleargă în întîmpinarea lui Virgil pentru a-l îmbrăţişa, uitînd că e o umbră, şi ceata sufletelor în jurul lui Dante aproape *uitînd că merg să spele-a lor păcate* (*Purgatoriul*, VI, 66 ; II, 75) şi Casella care se desprinde şi se aruncă în braţele lui Dante :

Năluci ce numai par că au o viaţă !
de trei ori vrînd să-l am la piept, bătui
de trei ori pieptu-mi, gol avînd în faţă.

(*Purgatoriul*, II, 79)

Această intimitate, această păstrare în suflet a unui colţişor ascuns pentru lume, rezervat familiei, prietenilor, artei, naturii, aproape un templu familiar, de nepătruns pentru profani, este lumea reprezentată în *Purgatoriu*. Amintirea întîmplărilor celor mai triste este lipsită de amărăciune, îndulcită de speranţele ultimei zile. Manfred nu are nici o insultă pentru duşmanii săi : cere iertare cînd el a şi iertat :

plîngînd mă detei rob Celui ce vrea
cu drag să ierte-oricui orice greşale.

(*Purgatoriul*, III, 119-120)

Buonconte de Montefeltro povesteşte împrejurările cele mai sfîşietoare ale morţii sale cu un sînge rece şi cu o seninătate pe care ai putea-o socoti nepăsare, dacă nu ţi-ar dezvălui taina, sentimentul exprimat în aceste versuri :

Aci-mi pierdui vederea, iar cuvîntul
din urm-al Maicii nume-mi fu, şi-apoi
acolo gol lăsatu-mi-am vestmîntul.

(*Purgatoriul*, V, 100-102)

Fiecare a păstrat în acel colţişor templul său familiar. Ce drag ne e acel Forese cu acele vorbe :

Iubita-mi văduvioară, Nella...

(*Purgatoriul*, XXIII, 92)

Şi Buonoconte aminteşte pe Giovanna sa şi pe ceilalţi care l-au uitat ; Manfred vrea să fie amintit Constanţei ; Iacopo, concetăţenilor săi, ca să se roage pentru el ; singuratica Pia nu are nici un nume în acel sanctuar familiar şi nu e decît Dante care-şi poate aminti de ea :

vorbeşte şi de mine-atunci ! Sînt Pia

(*Purgatoriul*, V, 133)

Această lume atît de iubitoare e pătrunsă de melancolie, sentiment nou, care va avea o atît de mare precădere în poezia modernă şi produs aici în *Purgatoriu*. Acest sentiment te cuprinde ascultînd pe Pia, atît de delicată în singurătatea sufletului său ; şi totuşi, era măritată, aminteşte giuvaerul, gajul dragostei. Duioşia şi gingăşia sentimentelor dispune sufletul la melancolie, deoarece melancolia nu e decît o durere blîndă, durere îndulcită de imagini scumpe şi duioase. Ea cere deci sufletele reculese, care să trăiască în închipuire, să fie *îngîndurate*, nu tulburate de lume, în intimitatea lor. Melancolia e fructul cel mai delicat al acestei lumi intime. Cum te pătrunde în suflet ceasul acela în care rîndunica începe tristele-i tînguiri, aproape de zorii dimineţii, şi acel clopot din depărtare :

ce-a zilei moarte-acolo parc-o plînge

(*Purgatoriul*, VIII, 6)

şi acea oră a serii în care marinarii pleacă şi se-nduioşează gîndindu-se la

...ziua cînd le-au zis «drum bun» ai lor

(*Purgatoriul*, VIII, 3)

20. Analiza estetică a *Paradisului*

Vine *Paradisul* : altă concepţie, altă viaţă, altă formă. Raiul este ţinutul spiritului, ajuns în libertate, eliberat de trup şi de simţuri ; de-aici rezultă suprasensibilul sau, cum zice Dante, trecerea «dincolo de umanitate», dincolo de ceea ce e omenesc.

E acel ţinut al filosofiei pe care Dante voia să-l facă realitate pe pămînt ; ţinutul păcii, unde inteligenţa, dragostea şi acţiunea sînt acelaşi lucru. Amorul conduce spiritul la suprema inteligenţă şi suprema inteligenţă e în acelaşi timp suprema voinţă. Triada e în acelaşi timp unitate. Cînd omul e înălţat de dragoste pînă la Dumnezeu, se obţine îmbinarea elementului uman cu cel divin, binele suprem : Raiul.

Acest ascetism şi acest misticism nu sînt o doctrină abstractă ; sînt o formă a vieţii omeneşti. Există în spiritul nostru ceva transcendental, ceea ce se numeşte sentimentul nemărginirii, a cărui existenţă se observă mai clar la naturile alese.

Această lume de apoi întrezărită în extaz, în vis, în viziuni, în alegorii ca în Purgatoriu e aici în esenţă cea mai curată: e Raiul, care, întrezărit în viaţă, are o formă şi poate fi artă; nu se pricepe însă cum, văzut acum în puritatea sa, ca ţinut al spiritului, poate avea o reprezentare. Raiul poate fi un poem liric, care să cuprindă nu descrierea lucrurilor care sînt deasupra limitelor formei, ci nelămurita năzuinţă a sufletului către *nu ştiu ce dumnezeiesc* (*Paradisul*, III, 59) şi chiar atunci obiectul dorinţei îşi capătă frumuseţea din imagini pămînteşti.

Pentru a face artistic Raiul, Dante a închipuit un Rai pămîntesc, accesibil simţurilor şi imaginaţiei. În Raiul teologic nu e cîntec, nu e lumină, nu e zîmbet. Dante însă, fiind spectatorul pămîntesc al Raiului, îl vede numai cu forme pămînteşti. Astfel poetul a putut împăca teologia cu arta. Raiul teologic e spiritul în afară de simţuri, de imaginaţie şi de inteligenţă; Dante îi dă înfăţişare omenească şi îl face accesibil simţurilor şi inteligenţei. Sufletele rîd, cîntă, vorbesc ca oamenii. Aceasta face ca Raiul să fie accesibil artei.

Iubirea, fericirea, contemplarea iau o formă luminoasă, spiritele se scaldă în raze de iubire; fericire şi veselie sclipesc în ochi şi lucesc în zîmbet; adevărul e redat ca într-o oglindă, în înfăţişarea divină.

Sentimentele de iubire şi gîndurile sufletelor se arată cu lumină; mînia Sfîntului Petru face să roşească întreg Raiul.

Pentru exprimarea acestor gradaţii, unica formă e lumina. Din această cauză nu se găsesc în Rai, ca în Infern şi Purgatoriu, diferenţe calitative, ci numai cantitative; un mai mult şi un mai puţin. La început lumina nu e atît de vie pentru a ascunde figura omenească; cu cît urci însă, cu atît lumina ascunde formele ca într-un sanctuar. Cum e lumina, tot astfel e şi rîsul Beatricei, un *crescendo* superior oricărei determinări; imaginaţia, creînd, nu poate urmări inteligenţa care distinge. Poetul întrebuinţează toate forţele geniului său, conştient de greutatea încercării.

La început, înfierbîntat de această lume, făptura sa; atras de noutatea şi minunăţia fenomenelor ce i se înfăţişează; imaginile ies vii, alese, rare; apoi, aproape obosit, poetul devine arid şi cade în subtilităţi, dar îl vezi ridicîndu-se şi urcînd din ce în ce mai mult către o înălţime ce nu se poate ajunge, senin, în extaz; s-ar zice că greutatea îl atrage, noutatea îl îmbărbătează, nemărginirea îl transportă.

Împărţirea morală a Raiului după diferitele grade de fericire are forma sa în diferitele grade de lumină.

Lumina, haină şi văl al sufletelor, e singura rămăşiţă din toate formele pămînteşti şi nu e formă curată, ci simplă amăgire şi închipuire a ochiului omenesc. Ea însăşi e fericirea şi bucuria sufletelor, care capătă acea înfăţişare în ochii lui Dante.

Aceste aparenţe ale unei bucurii interioare se modelează, se determină, se profilează în chipurile cele mai variate şi nu sînt altceva decît sentimentele sau gîndurile sufletelor care se manifestă în acele forme. De aici rezultă natura Raiului în diferite feluri modelată şi reprezentată, care capătă o înfăţişare cînd de vultur, cînd de cruce, cînd de cerc, cînd de constelaţie, cînd de scară, cu forme noi şi minunate. Aceste îmbinări de lumină nu sînt decît grupuri de suflete care exprimă gîndirea lor cu mişcările şi gesturile lor. Pentru a putea fi înţelese aparenţele acestei lumi de lumină, poetul trage după sine natura pămînteană, culege din ea fenomenele cele mai trecătoare, mai delicate şi face din ele oglinda naturii cereşti. Astfel pămîntul reintră în Rai nu ca un element substanţial, ci ca imagine: aparenţă a aparenţelor cereşti. Pămîntul face plăcut acest Rai al lui Dante; sentimentul naturii e acela care răspîndeşte viaţa în aceste îmbinări ingenioase şi simbolice. Pămîntul îşi are şi partea sa de Rai şi e în acele fenomene care îmbată, înalţă sufletul şi îl predispun la duioşie şi iubire; găseşti aici tot ce e pe pămînt mai vaporos, mai şters, mai gingaş. Şi cum impresia estetică naşte tocmai din acest adînc sentiment al naturii pămînteşti, se întîmplă ca cititorul să-şi amintească comparaţia, aproape fără a-şi mai da socoteală la ce se referă.

Dar lumina e nepotrivită cu fericirea. Îţi dă aparenţa, dar nu sentimentul şi ideea. Răsar deci două alte forme: cîntul şi viziunea intelectuală. Ceea ce în

Purgatoriu e prietenie, în Rai e dragoste, înflăcărare de dorinţă potolită întotdeauna, niciodată satisfăcută, nesfîrşită ca şi spiritul. Stare lirică şi muzicală, care îşi are expresia în melodie şi cînt. Identitatea sentimentului dus pînă la entuziasm face să se nască afinitatea sufletelor ; persoana nu e individ, ci grupare cum e mulţimea în zilele mari ale vieţii publice. Grupurile aici nu sînt coruri, care însoţesc şi completează acţiunea individuală, dar sînt individualitatea însăşi, împrăştiată în toate sufletele, şi, dacă vrem să le numim coruri, sînt corurile unor fiinţe nevăzute şi unite, ale lui Cristos, ale Fecioarei Maria şi ale lui Dumnezeu.

În *Infern* domneşte natura anarhică : formele sale capătă deosebiri de tot felul, evidente, deosebite, masive şi personale. În *Purgatoriu* materia nu mai e substanţă, ci un moment ; spiritul capătă conştiinţa forţelor sale şi, luptînd şi suferind, îşi recapătă libertatea ; realitatea e în imaginaţie, amintire a trecutului de care se eliberează, avînt către viitorul de care se apropie ; din această cauză formele sale sînt mai mult năluci şi produse ale imaginaţiei decît lucruri reale : picturi, visuri, viziuni de extaz, simboluri şi cînturi. În *Rai* spiritul liber de acum se apropie din treaptă în treaptă de Dumnezeire ; diferenţele calitative dispar şi toate formele plutesc în simplicitatea luminii, în melodia muzicală fără nuanţă, în ideea pură. Acel ţinut al păcii, cîntat de toţi, acel ţinut al lui Dumnezeu, acel ţinut al filosofiei, acea *lume de apoi*, zbucium şi dragoste a atîtor spirite, e transformat aici în realitate. Concepţia noii civilizaţii din care se găseau ici şi colo urme întunecoase şi risipite se găseşte aici într-o nesfîrşită unitate, care cuprinde în adîncul său tot ceea ce se poate şti, toată cultura şi toată istoria. Şi cel ce construieşte un material atît de vast pune toată seriozitatea artistului, a poetului, a filosofului, a creştinului. Conştient de înaltele sale sentimente morale şi de puterea sa intelectuală, îi stau înainte, ca un viu imbold la muncă, patria, posteritatea, îndeplinirea acelei sfinte misiuni pe care Dumnezeu o încredinţează geniului : imbolduri vii, în care sînt purificate acele elemente mai puţin nobile : iubirea de partid, răzbunarea, patimile exilatului. Găsim aici, în toată sinceritatea, omul întreg, acela al lui Adam şi acela al lui Dumnezeu. Încetul cu încetul, acea lume a imaginaţiei devine parte din fiinţa sa, tovarăşul său pînă-n ceasul de pe urmă şi poetul pune în ea, ca şi-n *cartea aducerii-aminte*, răsunetul durerilor sale, al speranţelor şi blestemelor sale. Născută după asemănarea lumii care-l înconjura, simbolică, mistică şi scolastică, acea lume se transformă, se colorează şi se încarnează din substanţa sa, devine fiica sa, portretul său. Mintea poetului dispreţuieşte ce e superficial, priveşte în adîncul lucrurilor ; imaginaţia sa nu suferă abstracţia, dă formă tuturor lucrurilor. De aici rezultă acea intuiţie clară şi adîncă, care e caracterul geniului său. Nu numai obiectul i se prezintă cu forma sa, dar şi cu impresiile şi sentimentele sale. Rezultă o formă care e în acelaşi timp imagine şi sentiment : imagine caldă şi vie, sub care se vede culoarea sîngelui, mişcarea patimii. Şi cu imaginea s-a spus totul ; el nu mai întîrzie asupra ei, nu o dezvoltă, trece uşor de la un lucru la altul şi dispreţuieşte elementele accesorii. Pentru a obţine efectul, adesea îi ajunge o singură vorbă înţelegătoare, care-ţi oferă un grup de imagini şi sentimente şi adesea, în timp ce cuvîntul zugrăveşte fie numai cu cadenţa sa, armonia versului exprimă sentimentul. Totul e fond, totul e lucruri ; lucruri închegate în animata lor unitate, nedescompuse de reflexie şi analiză. Pentru a spune cu Dante, lumea sa e *un volum răsfoit*. E o lume muncită, retrasă în sine, puţin comunicativă, ca o frunte posomorîtă de un gînd ce o munceşte. În acele adîncimi sapă secolele şi găsesc de-a pururi noi inspiraţii şi noi idei. Acolo trăieşte învăluită, încă spinoasă şi plină de taine, acea lume care, supusă analizei, umanizată şi făcută realitate, se numeşte în zilele noastre literatură modernă !".

Aceste pagini ale lui De Sanctis am voit să le citez – în locul unor pagini ale mele, în mare parte scrise, pe care le-aş fi putut uşor completa – pentru a da o idee cititorului de una din cele mai minunate reconstruiri critice ale artei lui Dante pe care o are literatura italiană şi universală. E mult însă de cînd nu mai scriu *pentru*

mine, ci *pentru alţii* şi, scriind, încerc să uit persoana mea şi modestul renume ce i-ar putea veni de la o atitudine personală. Am şi eu ideile mele asupra *Comediei* şi poate cîndva le voi expune. Aceasta nu mă împiedică însă ca, înaintea unei atît de mari forţe de analiză şi sinteză, de gust desăvîrşit şi de ageră şi foarte limpede viziune de ansamblu, cum se desprinde din paginile citate, să nu-mi plec fruntea cu modestie şi să-mi amintesc unele cuvinte ale marelui meu maestru Bonaventura Zumbini, al căror adevăr eu însumi l-am putut controla de atîtea ori: „Ori de cîte ori credem a spune ceva nou cu privire la un autor de care s-a ocupat şi De Sanctis, şi curiozitatea ne îndeamnă a controla aprecierea noastră cu a sa, rămînem uimiţi a constata că, cel puţin în germen, ideea noastră se găseşte la dînsul, astfel încît în cazurile cele mai fericite trebuie să ne convingem că nu am făcut altceva decît să dezvoltăm acea idee, scoţînd din ea concluziile logice". Şi apoi aici trebuia spusă aprecierea cea mai definitivă şi mai cumpănită de timp asupra artei lui Dante; o apreciere care astăzi încă este de acord cu sensibilitatea noastră, încît ne face să uităm că a fost scrisă în 1869-1871, şi poate într-o epocă mai îndepărtată încă, atunci cînd, exilat din patrie, marele critic italian făcea cursuri de literatură la *Institutul politehnic federal* din Zürich în admiraţia şi uimirea elevilor şi colegilor, printre care Jakob Burckhardt şi Friederich Theodor Vischer.

21. Operele minore: tratatul *De vulgari eloquentia*

Dante a mai scris şi alte opere în latineşte, în afară de cele trei în italieneşte (*Vita Nuova, Convivio* şi *Divina Commedia*), atît de strîns legate între ele şi despre care ne-am ocupat pînă acum. Operele latine sînt: *De vulgari eloquentia*, *De Monarchia*, treisprezece *Epistolae* nu toate autentice, patru *Eclogae*, un tratat *De forma et situ duorum elementorum, aquae videlicet et terrae*, cunoscut mai mult sub numele de *Quaestio de aqua et terra*; în afară de aceasta, o culegere de poezii lirice, cunoscute sub numele de *Canzoniere*.

De vulgari eloquentia e preţios pentru noi, întrucît ne păstrează ideile lui Dante asupra limbii, înţeleasă ca ştiinţă a vorbirii, şi poate fi socotită ca un adevărat tratat medieval de lingvistică. El pleacă de la nevoia de a fixa şi pentru *limba italiană* acele legi care există în limba latină, care, tocmai din acest punct de vedere, fu numită de oamenii Evului Mediu *gramatică*. În acest tratat Dante abordează cum poate problema originii limbii, a cărei *monogeneză* o admite, bazîndu-se pe povestirea biblică a *Turnului lui Babel*; încearcă mai întîi o clasificare a diverselor limbi şi una a dialectelor italiene, pe care le examinează unul cîte unul, pentru a dovedi că nici unul din ele (nici măcar cel florentin) nu e vrednic să fie ridicat la demnitatea de limbă literară. După Dante, acel *volgare illustre*, cardinal, aulic, curial, trebuie să vină de la o alegere făcută de persoane culte din părţile cele mai bune ale tuturor dialectelor italiene. În cartea a doua tratează despre deosebitele feluri de stil şi de aici expune regulile după care trebuie compusă o *canţonă*, formă poetică exclusivă a stilului *nobil*, pe care el îl numeşte *tragic*. Opera rămîne aici întreruptă, dar, desigur, ar fi tratat şi despre *baladă* şi *sonet* ca forme poetice potrivite *stilului popular*, adică *comic*, şi altor subiecte privitoare la retorica şi stilistica medievală. *De vulgari eloquentia* trebuie considerată ca făcînd parte din acelaşi fel de opere didactice cărora îi aparţin numeroasele *arte poetice* medievale, de care s-a ocupat de curînd atît de bine Faral (*Les arts poétiques du XII-ème et XIII-ème siècle*, Paris, Champion, 1923), cu deosebirea că Dante se ocupă de legile stilistice ale limbii italiene, şi nu ale limbii latine, ceva în felul acelor *Las leys d'Amor* privind limba provensală. Importanţa unor astfel de teorii a fost destul de bine văzută de Faral, care scrie (p. XVI): *Elles n'ont pas été des élucubrations*

stériles ; les écrivains s'en sont nourris ; et quand on aura démêlé les répercussions sur leurs œuvres (ceea ce Faral însuși a încercat în reușitul său studiu asupra *Pastourelei* în *Romania*, XLIV, 204-259), *l'histoire littéraire aura fait un gain appréciable, on aura saisi un des ressorts importants de la création artistique : le métier à côté du génie, métier qui, au moyen âge a eu une importance aussi grande qu'à n'importe quelle époque.*

În aceasta consistă importanța operei *De vulgari eloquentia*. Păcat că tratatul a fost întrerupt tocmai la punctul cînd ar fi putut să ne dea date importante asupra ideilor stilistice ale autorului.

22. *De Monarchia*

De Monarchia ne păstrează ideile politice și sociale ale lui Dante și ne face să ne dăm seama de toată importanța acelor lupte de supremație între papă și împărat, despre care am pomenit la începutul acestor pagini. Pentru a susține supremația papei s-au ridicat încă din secolul al XIII-lea *decretaliştii* ; pentru a susține pe aceea a împăratului au fost *giuriştii*. „Aceștia din urmă, încă din timpul lui Barbarossa, prin gura doctorilor bolognezi au afirmat că singura autoritate e aceea a împăratului, și Bartolo din Sassoferrato ajungea pînă a socoti eretic pe acela care nu o recunoștea. În schimb, *decretaliştii*, fondîndu-se pe argumente scoase din Biblie și pe așa-zisa *Donațiune a lui Constantin*, susțineau că pontificele era suveranul suprem și autoritatea lui era singura nemuritoare și «atotstăpînitoare»" (Bertoni, *Dante*, Genova, Formiggini, 1913, pp. 41-42). Dante însă, tot susținînd (în cartea I) că monarhia e necesară pentru binele omenirii ; că (în cartea a II-a) pe drept poporul roman își atribuise stăpînirea asupra lumii ; că (în cartea a III-a) autoritatea imperiului nu depinde de papă, ci de-a dreptul de Dumnezeu, recunoaște totuși că împăratul trebuie să aibă față de papă acel respect de care *primogenitus filius debet uti ad patrem : ut luce parternae gratiae illustratus, virtuosius orbem terrae irradiet cui ab Illo solo prefectus est, qui est omnium spiritualium et temporalium Gubernator* (III, XVI, 18).

23. *Epistolele, Quaestio de aqua et terra* și *Eglogele*

Epistolele au fost socotite multă vreme apocrife și considerate ca niște exercitări retorice ale lui Boccaccio și ale altora. Astăzi se procedează cu mai multă precauțiune cînd se neagă că ar fi ale lui Dante, și ediția critică a *Societății Dantești Italiene* îi atribuie chiar treisprezece, pentru a nu mai vorbi de multe altele rătăcite. Printre cele mai de frunte sînt acelea adresate lui Henric al VII-lea de Luxemburg cardinalilor adunați în conclav la Carpentras pentru a-i îndemna să aleagă un papă italian, unui prieten florentin, în care refuză de a se întoarce în patrie în condiții umilitoare, și, mai ales, aceea adresată lui Cangrande della Scala, în care, oferindu-i *Paradisul*, vorbește pe larg de înțelesurile adînci ale operei sale nemuritoare. Pentru a da o pildă de stilul lui Dante în aceste *Epistolae* și în același timp a scoate în evidență noblețea morală și demnitatea caracterului său, să transcriem aici ultimele cuvinte ale epistolei *Ad amicum florentinum* : *Non est haec via redeundi ad patriam, pater mi ; sed si alia per vos ante aut deinde per alios invenitur que famae Dantisque honori non deroget, illam non lentis passibus acceptabo ; quod si per nullam talem Florentia introitur, numquam Florentiam introibo. Quidne ? nonne solis astrorumque specula ubique conspiciam, nonne dulcissimas veritates*

potero speculari ubique sub caelo, ni prius inglorium imo ignominiosum populo Florentinaeque civitati me reddam? Quippe nec panis deficiet (XII, 8-9).

În tratatul *Quaestio de aqua et terra* e dovedit fals că apa, în sfericitatea ei, poate fi în vreo parte mai înaltă decît pămîntul ce iese din suprafața ei. Acest tratat e răsunetul discuției susținute la Verona de Dante, înaintea întregului cler veronez („în afară de unii, care, înflăcărați de un amor propriu excesiv, nu admit postulatele altora și, săraci cu duhul, pentru a nu părea că aprobă excelența altora, se abțin să intervină în discuțiile lor"), în ziua de 20 ianuarie 1320.

Eglogele aparțin unui moment din viața poetului în care, pentru a face pe placul profesorului de gramatică bolognez Giovanni del Virgilio, care-l îndeamnă să scrie ceva și pentru literați (adică poezii în latinește) și împins de dorința de a obține încununarea poetică (*laurea poetica*), care se obișnuia a se acorda cu mare pompă și era într-o oarecare măsură o recunoaștere oficială, se lasă convins a scrie două *Egloge* de imitație și inspirație virgiliană, în care își ia numele de *Tityrus*, și Ser Dino Perini (un concetățean, tovarăș de exil) pe acela de *Melibeus*, iar Giovanni del Virgilio pe acela de *Mopsus*. La sfîrșitul celei dintîi, el afirmă că pentru a se face plăcut lui Mopsus, adică lui Giovanni del Virgilio, care îi imputase de a fi „aruncat perlele porcilor și a fi împovărat pe Muze cu haine nedemne de ele", el va „mulge cu propriile-i mîini acea drăgălașă oiță (poezia bucolică) atît de bogată în lapte, pe care Melibeus o cunoaște foarte bine, și va umple zece donițe pe care i le va da în dar".

Zece deci ar fi trebuit să fie *Eglogele* pe care Dante își propunea să le scrie, dar nu scrise decît două, din care ultima, Dante dîndu-și sfîrșitul, nu putu fi trimisă lui Giovanni del Virgilio. Opere de bătrînețe ale marelui poet, ele sînt pline de o tristețe resemnată, printre care se strecoară ici și colo speranța de a obține cununa de laur, nu la Bologna, unde prietenul profesor de gramatică îl invitase, dar la Florența, în frumosul său baptister San Giovanni, printre concetățenii săi, ale căror cruzimi și ofense e gata să le uite. „O, Melibeu – răspunsei –, gloria poeților și numele însuși e de acum înainte împrăștiat de vînturi! Mai bine să pregătesc pentru triumf (*cu alte cuvinte: pentru moarte, socotită ca victoria spiritului asupra materiei*) părul sur, dacă vreodată mă voi întoarce să-l ascund sub ghirlandele de frunze pe țărmul Arnului din locul meu natal, acolo unde cîndva era auriu!"

E, după cum se vede, o speranță nedeslușită, inconsistentă, literară și poetică, mai mult decît reală. Acel *„dacă mă voi întoarce vreodată"* ne dovedește că poetul însuși nu mai crede în ea, că e bătrîn și obosit, schimbat de cum fusese odinioară.

24. Dante și Coșbuc

Nu ne mai rămîne decît să spunem cîteva cuvinte referitoare la Dante și Coșbuc și apoi a ne lua rămas-bun de la aceste pagini ale noastre (ale lui Dante, de bună seamă și ale lui Coșbuc, dar și întru cîtva *ale mele*, cel puțin pentru marea dragoste care m-a călăuzit și pentru marea muncă ce mi-au cerut), cu dorința ca publicul românesc să păstreze acestei noi ediții, mai elegantă și mai completă decît cea dintîi, aceeași bunăvoință ce a arătat-o primei ediții, epuizată în așa de scurtă vreme.

L-am cunoscut pe Coșbuc în vara anului 1915 la Tismana.

Comunicațiile cu Italia erau întrerupte din pricina războiului și eu eram în căutarea unui loc de vilegiatură, liniștit, *departe de zgomotul oamenilor*, unde să mă fi putut odihni și unde să fi putut pregăti pentru anul următor cursul despre *Umanitatea și modernitatea lui Dante*, cînd, vorbind cu librarul Sfetea în librăria lui din Calea Victoriei, unde mă dusesem să arunc ochii pe la *noutăți*, acesta-mi spuse: „Veniți la Tismana: liniște, tăcere, dumbrăvi minunate și ape

curgătoare care ţîşnesc de pretutindeni. Puţini călători şi aleşi pe sprînceană. Spre sfîrşitul lui iulie are să vină şi Coşbuc”.

Auzisem vorbindu-se prea bine de Tismana, dar ceea ce mă *hotărî* mai mult să mă duc fu posibilitatea de a-l cunoaşte personal pe Coşbuc, care, după Eminescu, era poetul meu de predilecţie şi despre a cărui traducere din *Divina Commedia* mi se spuseseră lucruri minunate.

Plecai aşadar la Tismana (pe care o găsii încîntătoare şi mai presus de aşteptările mele!) şi începui să pregătesc cursul, în chioşcul din faţa cascadei, avînd dinaintea ochilor o inscripţie foarte ameninţătoare în ortografia bătrînească a autorului ei (prof. Gîrbea): *Nu strică ce n'ai făcutú!*

Spre sfîrşitul lui iulie a venit şi Coşbuc, căruia i-am fost pe dată prezentat, dar pînă în seara aceea nu avusesem niciodată prilejul de-a rămîne mai multă vreme în tovărăşia lui.

Mi-amintesc ca şi cum ar fi acum! După ce o domnişoară anonimă se ridicase de la pian, unde asasinase o noctură de-a lui Chopin, rămăseserăm singuri în „salon” cîteşitrei: Coşbuc, Castaldi şi cu mine.

Castaldi începu să se jeluiască de asasinarea lui Chopin, la care asistaserăm cu puţin mai înainte îngroziţi; şi cum caietul rămăsese deschis la pian, se ridică şi execută dînsul aşa de magistral bucata aceea, fără *tours de force*, dar cu tot sufletul şi cu acea fină intuiţie a stilului autorilor celor mai deosebiţi, ce învederează într-însul nu numai compozitorul, criticul muzical, dar şi maestrul minunat de compoziţie şi armonie.

După aceea (lucru straniu la acest artist, atît de contrar a se produce!) dînsul începu o improvizaţie furtunoasă, plină de pasiune, care ne răscolise ca un uragan şi care ne lăsă înmărmuriţi şi gînditori.

Coşbuc, mai cu seamă, era fericit. Ochii îi străluceau de emoţie. Voi să îmbrăţişeze pe maestru şi porunci să se aducă cîteva sticle.

Petrecurăm toată noaptea discutînd despre artă, literatură şi sorbind *călugăreşte* (*teologaliter*!) băutura dionisiacă. Beam cîte puţin şi la răstimpuri; discutam liniştiţi, senini, cu lungi pauze de tăcere şi reculegere.

Din cînd în cînd îmi părea că aş fi asistat la un *symposion* platonic.

Cam pe la trei după miezul nopţii, Castaldi se duse la culcare şi rămaserăm numai noi doi, ca să discutăm despre Dante.

Din seara aceea furăm nedespărţiţi, şi nedespărţită de noi fu umbra severă a lui Dante.

În fiecare zi, pe la cinci după prînz, plecam pe jos spre sat. Pe drum, mergînd pe lîngă malul pîrîului cu apă limpede şi şopotitoare, Coşbuc îşi scotea ghetele din picioare, îşi sumeca pantalonii şi intra cu picioarele goale în apă. Făcea – cum spunea dînsul – *cura lui Kneipp*! Eu rămîneam să mă plimb pe mal şi mă gîndeam la Socrate care, răcorindu-şi picioarele în apa Ilisului, discuta cu Fedru la umbra agnocastului. Ajunşi în sat, intram la cîrciumă (o cîrciumă frumoasă şi tare curată, cu ferestrele împodobite cu muşcate roşii ca focul!), ceream o oca de vin, pîine şi brînză şi ţărăneşte şi româneşte continuam să vorbim despre Dante.

„Măi, *mare şarlatan* e acest Dante al dumneavoastră! *Mare şarlatan*! A pus stăpînire pe mine şi nu mă lasă! Ce am eu cu el? Şi totuşi îmi place, îmi place mai ales pentru obscurităţile lui! Cîte lucruri nu sînt în *Divina Comedie*! Dar trebuie să ştii cum s-o citeşti! Comori sînt, nu altceva, *dar ascunse*! Şi apoi *cum*! Şi lumea crede că se poate citi aşa, ca un fleac oarecare.”

Şi-mi povestea cum din întîmplare a venit în contact cu Dante.

„Tată-meu era popă. Dumnezeu ştie cum a ajuns la urechea lui că Dante ăsta ar fi scris ceva în care se vorbea de *Iad*, *Purgatoriu* şi *Rai*.

«*Măi, Gheorghe* – îmi zise el într-o zi – *tu care ai învăţat şi ştii atîtea şi atîtea, de ce nu-mi cauţi ceva despre Dante ăsta!*»

«Da, tată, am să caut!» – i-am răspuns fără multă hotărîre, convins că ar fi vorba numai de o toană a bătrîneţii.

Însă bătrînul stărui, şi eu sfîrşii cu cumpărarea unei traduceri nemţeşti a *Comediei* şi cu traducerea ei în româneşte (numai ca să-l mulţumesc!) a celor dintîi trei cîntece ale *Infernului*. Din clipa aceea Dante a pus stăpînire pe mine. Măi, *mare şarlatan*!"

Trebuia să-l fi auzit cu cîtă patimă şi ce zîmbet şiret şi ce sclipire a pupilelor fixate în depărtare, urmărind un gînd ascuns, şi cu cîtă îngăduitoare şi minunată dare din cap repeta vorbele acelea, care exprimau pentru dînsul cea mai înaltă formă de admiraţie: „Măi, mare *şarlatan*!".

La întoarcere vorbeam de altceva. Un buhai fioros la înfăţişare pe care îl întîlneam regulat în mijlocul drumului, dar care, foarte cuminte, la apropierea noastră se dădea la o parte, aproape să cadă în şanţul care mărginea drumul, îi da prilejul să spună că mulţi oameni sînt la fel, se-ncruntă, voiesc să pară posaci şi răi şi sînt cele mai blajine fiinţe de pe lumea aceasta; incapabili să smulgă cuiva un fir de păr, paşnici, buni la inimă, uneori chiar fricoşi! Apoi îmi vorbea de dragostea ţăranului transilvănean pentru vite, de grija pe care o pune în creşterea lor, de poezia vieţii de la ţară, de creşterea zdravănă, sănătoasă şi severă ce a primit-o în casa părintească. Apoi se apleca să ia de jos o rămurică şi rîdea de frica mea de a intra cu picioarele goale în apă; aducea laude *curei Kneipp* şi încerca pentru a suta oară să mă convertească la aceasta. Povestea cîte o anecdotă care ne făcea pe amîndoi să rîdem pe spinarea lui *Iţic Ştrul* sau a *Raşelei*; şi ne întorceam la vila Sfetea pe la ora prînzului.

Dumbrăvile răsunau la sunetul răguşit al cornului de vînătoare, care chema la masă pe vilegiaturişti; iar eu citam versurile lui Tasso:

Chiama gli abitator dell'ombre eterne
il rauco suon della tartarea tromba.

Apoi rîdeam şi ne duceam la masă. Dar seara, cînd mesele erau golite şi vilegiaturiştii erau duşi cu toţii la culcare, rămîneam singuri numai noi doi, înaintea unei sticle (o oca la doi inşi!) de cel mai bun vin de Odobeşti şi... vorbeam de Dante... În tăcerea solemnă a nopţilor de vară, adîncurile de umbră care se deschideau în pădure (acolo unde raza lunii călătoare printre vîrfurile copacilor nu izbutea să pătrundă prin desul frunziş) luau înaintea ochilor noştri înfăţişarea prăpastiei infernale; muntele din faţă lua forma *sfîntului munte* al Purgatoriului şi stelele, sclipind deasupra capetelor noastre, ni se păreau a se învîrti cu cereasca melodie de care Dante pomeneşte în Paradis.

Ce mi-a spus Coşbuc în nopţile acelea de vară? E greu de spus, şi niciodată n-am să-mi iert greşeala de a nu le fi scris a doua zi. Coşbuc însă era foarte gelos de sistemul lui personal de interpretare a *Divinei Comedii* şi mai mult făcea aluzii decît spunea. Mi-a spus că a început a traduce *Divina Comedie* după o traducere germană; că ceea ce a publicat la început în *Convorbiri literare* nu reprezintă decît această dintîi traducere; că pe urmă a învăţat italieneşte şi s-a dus la Florenţa pentru a învăţa limba mai bine şi pentru a face cercetări în bibliotecile de pe acolo; că pe urmă, după ce a tradus direct de pe originalul italian *Purgatoriul* şi *Paradisul*, a revenit asupra traducerii *Infernului*, refăcînd-o de la capăt; că la Florenţa ar fi dat de acel *sirventese* (pe care toată lumea îl crede pierdut) în care Dante pomeneşte numele celor 60 de femei mai frumoase din vremea tinereţii sale, *„dar care* – adăuga cu un surîs maliţios – *e cu totul altceva decît ceea ce credeţi dumneavoastră dantologii!"*; că a lucrat timp de cincisprezece ani la traducerea sa şi că nu s-a hotărît pentru *terţină* decît după ce a încercat toate celelalte strofe: octava, versul alb şi aşa mai departe; că are despre Dante o operă pe care o va publica în italieneşte cu ajutorul unui canonic transilvănean şi din care cele dintîi douăsprezece coli sînt chiar tipărite. Mai tîrziu – cînd, după tragicul sfîrşit al unicului său copil,

ne-am văzut la Bucureşti, cel puţin o dată pe săptămînă acasă la el sau la mine – mi-a arătat o foaie mare, în care episodul *Francescăi de la Rimini* era tradus în mai multe metruri (foaie pe care pe urmă n-am mai văzut-o printre manuscrisele ce mi le-a arătat deplînsul editor C. Sfetea) şi mi-a dat cele douăsprezece coli tipărite din opera sa, din care rezultă că în ea (sau cel puţin la început) se ocupa de mai multe chestii *astronomice* şi de *călindar* relative la datarea compunerii *Divinei Comedii*. Din citirea acestei părţi tipărite (dar nepublicate) a operei sale rezultă că el nu credea *în realitatea istorică a Beatricei*, pe care, precum de altfel şi alţi dantologi italieni şi străini, o socotea numai ca un *simbol*. Forma e cît se poate de personală. Beatricei istorice a dantologilor care văd în ea o femeie reală îi dăduse porecla caraghioasă de *Berta Sparafucci* şi născocise chiar un verb italian : *sparafucciare*, cu înţelesul de *a interpreta pe Beatrice ca femeie reală*. Mai aflu acum de la prietenul E. Lovinescu că manuscrisul complet al operei lui Coşbuc ar fi fost cumpărat în Ardeal, de la un preot de pe acolo, de către domnul Octav Minar, în posesia căruia se găseşte.

Sistemul lui de interpretare, fiind prea personal, are o importanţă relativă. Ceea ce ne interesează e că, în traducerea lui, Coşbuc a fost cît se poate de *precis* şi *obiectiv*. De altfel, Coşbuc ştia toată *Divina Comedie* pe dinafară *în italieneşte*. Era destul să-i citezi cîteva versuri, chiar de la sfîrşitul *Paradisului*, ca el să continue să spună pe de rost în italieneşte sute şi sute de versuri. Ceva uimitor ! Despre seriozitatea studiilor lui despre Dante e dovadă articolul din *Flacăra* (28 aprilie 1912) în care tratează *en maître* chestii foarte grele de amănunt.

Literatura mai recentă despre Dante nu prea o cunoştea, dar nici nu era nevoie s-o cunoască, sistemul său de interpretare fiind izvorît din sufletul său şi întemeindu-se numai şi numai pe *operele lui Dante*. Totuşi, am reuşit să-i strecor cîteva cărţi recente, ca, de pildă, acelea fundamentale ale lui Vossler şi Flamini.

Reproduc aici ceea ce în această privinţă am scris în *Comemorarea lui Dante* la Academia Română.

„Cu toate că ideile noastre erau divergente, ba uneori chiar diametral opuse, discuţiile noastre păstrau seninătatea şi calmul unor dialoguri platonice ; şi niciodată tînărul n-a uitat respectul şi cuvioasa admiraţie ce se datora pletelor albe şi geniului nemuritor al bătrînului înţelept care-i făcea cinstea să stea de vorbă cu el, după cum niciodată bătrînul nu a abuzat faţă de tînăr de autoritatea ce anii şi numele său glorios i-o confereau. Procedurile erau printre cele mai delicate. O carte uitată deschisă pe masa din grădină cu cîteva rînduri însemnate alături cu creionul reprezentau felul obişnuit al tînărului de a sprijini opiniile sale cu cele ale unor oameni mai cu greutate ; nişte însemnări adăugate de bătrîn lîngă rîndurile însemnate cu creionul erau felul obişnuit de a răspunde.”

Păstrez cu sfinţenie aceste cărţi cu însemnările lui Coşbuc, printre care mai ales una care mi-a fost dăruită de el şi poate fi socotită ca un foarte preţios manuscris al lui.

E vorba de cartea domnului H. Hauvette, *Dante, introduction à l'étude de la Divine Comédie*, Paris, Hachette, 1911, de trei ori însemnată şi adnotată de el : o dată cu creionul negru, o dată cu creionul roşu şi o dată cu creionul albastru.

Reproduc aici unele din însemnările lui Coşbuc, ca să dau o idee de sistemul lui de interpretare :

HAUVETTE	COȘBUC
Après le mort de Béatrice Dante… se trouva éloigné de la voie du salut éternel, auquel devrait tendre constamment toute la vie humaine (p. 121).	*Na! Deodată a început să cetească!*

HAUVETTE	COŞBUC
Dante prit part à cette assemblée de San Godenzo... (p. 154).	*Nu e adevărat!*
Ainsi s'explique la violence de certaines invectives, dirigées, non pas contre ses ennemis, mais bien contre Florence (p. 154).	*E altceva! Religios!*
...Le dénoument est la vue de Dieu, l'intelligence du mystère de la Trinité (p. 193).	*Nu atît misterul Trinităţii, cît modul cum încape la nostra immagine umana nel cerchio divino.*
Ses propres ailes n'auraient pu l'élever aussi haut; mais un éclair de la grâce divine frappa son esprit. Ainsi le sujet du poème, est *l'histoire de la conversion, de l'initiation chrétienne de Dante* (p. 194).	*Este drumul ce l-a urmat Dante în cetirea Bibliei ca s-o înţeleagă.*
C'est bien elle (Béatrice), ou plutôt c'est la pensée de la revoir bientôt qui soutient le poète aux heures de découragement et d'hésitation (p. 196).	*Dar acest lucru e imposibil! Atunci n-ar mai fi Iad!*
La douce Florentine, jadis cantée par le jeune poète, se transforme en une sevère abstraction (p. 198).	*Aut! aut! Ori e simbol pretutindeni, ori e reală!*
Un péché assez communément attribué a Dante: la luxure (p. 289).	*Alegoric, da! adulteriul său cu Filosofia.*

Un bilet de tramvai florentin (nr. 00153) din linia *Piazza del Duomo – Settignano* (din perforarea căruia se vede că poetul s-a urcat la staţia *Ponte sull'Affrico*) îmi pune în mişcare imaginaţia şi parcă-l văd pe traducătorul român al *Divinei Comedii* plimbîndu-se gînditor pe lîngă ceea ce se spune că a fost odinioară *casa lui Dante*.

Dinspre înălţimile Fiesolui şi din grădinile din împrejurimi vine mireasmă îmbătătoare a portocalilor în floare. În pervazul obscur a unei ferestre, un chip bălai se iveşte şi dispare. Acum apare o femeie, acum un înger.

George Coşbuc o priveşte halucinat, clatină din cap iertător şi plin de admiraţie : „*Mare şarlatan acest Dante* ! A cîntat pe o femeie ori un simbol ?”.

25. Rămas-bun de la cititor

Şi acum vorbele triste şi senine de rămas-bun. *Triste*, pentru că mă despart cu durere de la un studiu care-mi devenise o scumpă obişnuită ; *senine*, deoarece am conştiinţa de a fi îndeplinit o operă bună punînd modesta mea ştiinţă şi marea dragoste în serviciul studiului lui Dante şi al lui Coşbuc.

Într-o dare de seamă asupra primei ediţii a acestei opere, domnul Ovid Densusianu afirmă (*Viaţa Nouă*, dec. 1924) că Dante nu poate fi tradus în întregime şi că o ediţie limitată la cînturile mai cunoscute, legate între ele printr-un rezumat al poemului, ar fi fost mai nimerită şi ar fi avut, pe deasupra, avantajul de a-mi uşura sarcina. Să-mi fie îngăduit a nu fi de părerea ilustrului meu coleg. Nu ! *Publicul român merita să i se dea Dante* **în întregime**, Dante, care nu se poate reduce la

cîteva cînturi, cum socotea Bettinelli şi în genere critica secolului al XVIII-lea, dar care iese în întregime în măreţia lui, numai din întregul conţinut al poemului nemuritor. Întrucît priveşte munca, desigur, a fost lungă şi grea ; dar acum cînd am depus-o mi-a devenit nespus de plăcută şi preţioasă în amintire ; atît de plăcută şi preţioasă, încît am voit să adaug această *Introducere*, pe care aş fi putut-o reduce la puţine pagini, dar pe care am dorit s-o fac cît mai dezvoltată, pentru ca să nu lipsească nimic cititorului român, pentru a-şi face o idee exactă despre Dante, despre epoca sa şi să poată astfel gusta nemuritoarea-i poezie. Şi publicul, bunul public, străin de meschinele certuri ale acelui *genus iritabile* care sînt literaţii, sînt sigur că-mi va da dreptate. Prima ediţie a acestei opere a fost epuizată în cîteva zile ; nu văd motivul pentru care această a doua, cu mult mai bună, să nu se bucure de aceeaşi soartă fericită. Dante trăieşte de-a pururi ; vorbele sale se adresează tuturor. Ele sînt nu numai acelea ale unui erudit şi ale unui poet, dar şi ale unui om care a iubit şi a suferit, care, trecînd printr-o dureroasă criză spirituală, a trecut de la visările nevinovate ale primei tinereţi la rătăcirile şi la patimile maturităţii ; de la viaţa de dragoste şi de sentimente la aceea politică ; de la acţiunea socială la studiile de filosofie şi de morală ; şi de la acestea la contemplarea şi la viziunea lucrurilor eterne. Cine nu va dori să admire pe filosof, cine nu va putea să-l admire pe artist va iubi pe om, va plînge la lacrimile sale, va fi mişcat la auzul nenorocirilor sale, va admira adîncimea, sinceritatea, neliniştea dureroasă a unui spirit care s-a odihnit de-acum întru Domnul, dar care suspină la amintirea trecutului şi plînge, şi strigă, şi imploră, şi-ntinde mîinile deznădăjduit către oraşul său, chemîndu-l cu cele mai dragi nume, cînd, rupînd vălul viziunii, sufletul îi arată în zări îndepărtate cupolele şi turnurile Florenţei sale, „dulcele culcuş" de unde „lupii care-l urmăresc" l-au alungat, pribeag prin pămîntul Italiei, să suspine în zadar, fără ca „poemul sacru" la care au pus mîna „cerul şi pămîntul" să obţină pentru el ca să revadă marmorele albe şi negre ale „frumosului său San Giovanni", „cristelniţa botezului său", unde spera să primească cununa poeţilor şi a cîntăreţilor. Arta lui Dante nu e deloc o artă zadarnică, care să ne umple de răceală, nici lectura poemului său nu e o plăcere egoistă şi senină, cum e a aceluia care contemplă formele pure şi liniile armonioase ale artei eline. Nu, Dante fu om de luptă şi de bătălie, spirit în care se luptau tendinţele cele mai opuse, sentimentele cele mai neîmpăcate ; şi opera sa nu ne odihneşte, ci ne frămîntă. Citind poemul său, noi suferim şi ne îndurerăm cu el ; cu el ne odihnim în seninele şi etericele figuri ale *Purgatoriului*, cu el ne urcăm din stea în stea cu ochii aţintiţi în privirea sclipitoare a Beatricei, îmbătaţi de muzică, de strălucirea şi ardoarea de caritate a fiinţelor fericite pe care le-ntîlnim în timpul călătoriei către regiunile senine şi sclipitoare ale Empireului ; cu el tremurăm în *Viaţa Nouă* la apariţia Beatricei ; cu el plîngem în „cămăruţa lacrimilor" cînd plăcu prea gingaşei Beatrice să nu-i dea gingaşul ei salut ; cu el desenăm îngeri în „aniversarea" morţii ei şi plîngem la plînsul „Doamnei gentile", mişcată de paliditatea şi de tristeţea poetului ; cu el suferim şi ne zbatem cînd mila femeii care îl compătimeşte va deştepta în el o dragoste care va lupta împotriva amintirii primei femei iubite ; cu el ne vom înflăcăra de dragoste senzuală pentru Pargoletta, blonda îmbrăcată în verde, pentru Pietra rece şi Alisetta provocatoare ; cu el ne retragem în studiile filosofice, cu el alungăm pe Alisetta din cetăţuia minţii, unde de acum s-a instalat victorioasă „Doamna gentilă" devenită simbolul Filosofiei ; cu el ne vom reîntoarce la Beatrice şi vom face din nou în ţinutul morţilor acelaşi drum străbătut de Dante pe pămînt, înălţîndu-ne de la materialismul Infernului (*rătăcirea morală a vieţii active*) la cuprinsul etic al Purgatoriului (*rătăcirea filosofică şi dragostea pentru „Doamna gentilă"*), pentru a ne urca de aici la contemplarea teologică a Raiului (*reîntoarcerea la Beatrice*).

Cu el urîm, cu el iubim. Cu el ne îngrozim la cele mai groaznice scene din *Infern*, cu el tremurăm de emoţie înaintea floricelei care, abătută de gerul nopţii, se

îndreaptă și se deschide pe tulpină la primele raze ale soarelui, cu el scoatem din această imagine prilej pentru a întrema curajul nostru slăbit. Ceea ce ne interesează mai mult la Dante nu e filosoful, nu e teologul, nu e omul de știință al Evului Mediu, cunoscător desăvîrșit al științei contemporane : ceea ce ne interesează mai mult la el e omul. Omul ca artist și, poate și mai mult încă, artistul ca om.

Din acest punct de vedere foarte modern și în armonie cu cele mai recente curente ale misticismului contemporan, întrevăzut ici-colo de acel spirit adînc de creștin și de artist care fu Niccolò Tommaseo și neobservat de ceilalți critici, am încercat să interpretez în cursurile mele universitare opera lui Dante, al cărei subiectivism a fost, ce-i drept, studiat (îndeosebi de Gorra), dar nu în înțelesul modern despre care vorbesc.

Există astăzi o teorie critică care se preocupă a stabili în artă valori absolute. Nouă ni se pare mai interesant a pune în relief cît din opera lui Dante (și e mult) apare în armonie cu sensibilitatea noastră estetică de oameni moderni ; dar, obișnuiți cum sîntem a respecta *pînă-n ciudățeniile sale* personalitatea unui poet, nu e ciudat că ajungem să punem totul în armonie. Giuliani voia să explice *pe Dante cu Dante*. Și noi de asemenea, într-un chip însă cu totul deosebit. Noi avem în minte figura umană a lui Dante și de ea ne servim pentru a explica acele asprimi și acea extravaganță și acele asperități doctrinale, acele dispute astronomice și teologice care, la prima vedere, pot fi luate drept zgura *Divinei Comedii*. Nu. Adînca unitate a unei opere de artă ca aceea a lui Dante, cu un contur atît de matematic de precis, o concepție atît de puternică, de adîncă și de sinceră, o gestație atît de lungă, nu se poate știrbi fără pierdere. Acea știință nu va mai fi știința noastră, acele discuții scolastice vor putea părea oricît de pedante, acea asperitate de limbă vă va putea părea inoportună, acele imagini ciudate vă vor putea jigni. Ele nu se pot scoate fără pierdere din *Comedie* ! Ele servesc, dacă nu la altceva, cel puțin la scoaterea în evidență a operei dantești, a originalității uneori *barbare* a geniului, a îndemînării artistului în modelarea materiei răzvrătite cu dalta artei sale. Discuția teologică va putea fi plicticoasă, fără concluzie pentru noi ; dar ici un cuvînt foarte expresiv, din acelea care par create de Dante, pentru prima dată ; colo o imagine foarte poetică ; ici o rimă, colo un accent vor lumina cu mănunchiuri de raze întunericul. Și mai ales acel sentiment de sinceritate, acel suflu de viață trăită, de gîndire *pătimită* vor face ca fiecare din acele convorbiri să trăiască o viață a ei personală, care e viața artei, întrucît știința la Dante e *pasională* și pasiunea găsește răsunet într-un puternic suflet de artist.

Iată, o, prietene cititor, cele ce trebuia să știi mai înainte de a urca treptele măreței catedrale romanice, care-ți răsare înainte severă, tainică și solemnă în misterul simbolurilor sale și totuși minunat de armonioasă în proporțiile sale desăvîrșite, în admirabila concordanță a celor mai mici amănunte cu planul general al edificiului ; mistic de fermecătoare în recea adîncime a navelor întunecoase, luminată ici-colo de viile culori ale frescelor, ale vitraliilor, ale auriturilor discrete ; înveselită de albul de marmoră al grupurilor demne de Michelangelo, risipite prin capelele împodobite de basoreliefuri foarte delicate, care amintesc de arta rafinată a lui Donatello. Intră : ești inițiat și marele spirit dantesc, marea artă severă, creștină și catolică a Evului Mediu italian se vor arăta în întregime sufletului tău latin și creștin, nobilului tău suflet de străjer latin la hotarele lumii slave și bizantine. Dar intră cu fruntea nobil de îngîndurată și creștinește cucernică, ca toate sufletele mari înaintea misterului lumii de-apoi ! Ești demn să intri. Veacuri de suferință te-au purificat. Sub vreun amănunt slav sau bizantin al veșmîntului tău, inima ți-a rămas adînc latină și nu poate fi nepăsătoare înaintea celui mai mare poet al latinității. Nu a rămas nepăsătoare inima lui Coșbuc, cel mai român dintre poeții români, care a simțit tot farmecul artei lui Dante și a lucrat timp de 15 ani la opera uriașă ! Intră ; mulțumită lui, tu intri *acasă la tine* ; primește cu

recunoştinţă darul pe care cu mărinimie regească a voit să ţi-l facă din această capodoperă a omenirii ! În curînd, prin munca acelui ce te iubeşte, o, cititor simbolic, o, cititor care întruchipezi întregul suflet eroic şi nobil al României, al trecutului, ca şi al prezentului, în curînd, prin munca aceluia ce te iubeşte (şi te iubeşte fiindcă te cunoaşte), cel mai mare poet al tău, Eminescu, va apărea în veşmînt italian şi va cînta gloria ta mai mult decît orice articol de trecătoare propagandă politică. Cu acest dar reciproc al poeţilor lor celor mai mari şi mai reprezentativi, poporul italian şi cel român se îndreaptă către o epocă de mai mare înţelegere şi mai strînsă colaborare spirituală. Către acest scop foarte nobil mi-am îndreptat de acum de şaisprezece ani toate forţele mele. Către acelaşi scop tinde şi munca de faţă. *Quod bonum, felix, faustum que sit !*

Ramiro Ortiz
Bucureşti, 10 martie, 1925

INFERNUL



Cîntul I

Prolog la *Divina Comedie*

Dante, rătăcit într-o pădure, sosește la poalele unui deal (1-27) ◎ Cele trei fiare (28-60) ◎ Apariția lui Virgil și convorbirea lui cu Dante (61-136)

1 Pe cînd e omu-n miezul vieții lui
m-aflam într-o pădure-ntunecată,
căci dreapta mea cărare mi-o pierdui.

4 Amar mi-e să vorbesc cît de-nfundată
pădure-a fost, încît de-a ei cumplire
gîndind la ea mi-e mintea-ncrîncenată!

7 Un strop mai mult de-amar și m-ar răpune!
dar pînă să v-arăt a mea scăpare,
eu de-alte stări văzute-n ea voi spune.

---

1. *Sale* (c). **4.** *Amar de spus, ce sterp și înfundată.* **5.** În (A) versul lipsește. Am trecut deci în text nota marginală *a. cale* (c). **6.** *înfiorară* (a). **8-9.** *Voiu spune întîi deci de-alte stări pe care/ Le-aflai în ea și-apoi de mîntuire* (a).

---

1. În miezul: la 35 de ani, fiind „în al treizeci și cincilea an, culmea arcului vieții noastre", dacă se compară viața cu un arc (*Convivio*, IV, 24). **2. M-aflam:** Dante bagă de seamă că este departe de drumul drept. El profesa doctrina expusă în *Etica* lui Aristotel, potrivind-o, cum făcuseră înainte de el Părinții Bisericii și mai ales Sfîntul Toma de Aquino, cu dogmele religiei. Providența a propus omului două ținte: fericirea vieții pămîntești, figurată în Raiul pămîntesc, și fericirea vieții veșnice, în Raiul ceresc. La cea dintîi, care *e bună*, se poate ajunge prin viața activă, lucrînd în societate, după virtuțile morale și intelectuale, conform rațiunii omenești, luminată de filosofie; la a doua, care *e cea mai bună*, nu se poate ajunge decît prin viața contemplativă, cu ajutorul luminii dumnezeiești, lucrînd conform învățăturilor Duhului Sfînt, care întrece rațiunea omenească, și după cele trei virtuți teologale: credința, speranța și milostenia. Cele două drumuri deosebite, cel bun și cel foarte bun, care se pot considera ca un singur drum foarte adevărat, se pierd prin greșeală, mai ales prin pofta omenească. Pentru a scoate pe om din greșeală nu mai ajung învățătura și convingerea, ci e necesară frica pedepselor (*Convivio*, I1, 12, 17; *De Monarchia*, III, 15; *Etica*, I, X, 14; Sfîntul Toma, *Summa theologica*, I-II). **3. -ntunecată:** alegoric, valea păduroasă reprezintă nefericirea vieții păcătoase, care este întunecată și tristă, contrar celei curate, care este luminoasă și senină.

Intrai în ea, și nu știu felu-n care,
atît de mult eram de somn pătruns,
pe cînd ieșeam din dreapta mea cărare.

Dar cînd sub o colină fui ajuns,
sub care se-nfunda și-această vale,
de-a cărei groază mă simții străpuns,

privind văzut-am creștetele sale
scăldate-n focu-acelei dragi planete
ce mînă sigur pe-orișicare cale.

Și-atunci scăzu și spaima care-mi stete
o baltă-n suflet cît putu să-ncapă
prin noaptea care-atîtea spaime-mi dete.

Și ca și-acela ce din valuri scapă
și-abia răsuflă [de la mal cătînd,
se-ntoarce spre primejdioasa apă];

așa și sufletu-mi, și-acum fugînd,
s-a-ntors spre-acel ponor [în ochi prinzîndu-l],
ce n-a lăsat om viu prin el nicicînd.

Și-astfel, truditul trup mai întremîndu-l,
plecai din nou pe coasta neumblată,
dar ferm picior tot cel de jos avîndu-l.

---

15. *Atît fui de* (a). **18.** *pe om* (a); *drept pe-ori cine, pe-orice cale* (c). **23.** *Și stînd pe mal se-ntoarce-abia suflînd* (a). **28.** *Truditul trup puțin* (a).

---

11. De somn pătruns: deci nu știa bine ce făcea. Alegoric, arată că fusese împins de păcat (somnul sufletului), de care scapă numai cine ascultă chemările dojenitoare ale conștiinței. Dante, care bagă de seamă că se află în pădure, arată deșteptarea lui din somnul greșelii. **13. Colină:** simbolizează, în opoziție cu pădurea întunecoasă, fericirea care este răsplata omului ce duce o viață simplă și curată. **17. Dragi planete:** soarele, care simbolizează pe Dumnezeu, „soare sufletesc și inteligibil” (*Convivio*, II, 14). **20. Baltă-n suflet:** frica face ca sîngele să se strîngă tot la inimă. În text: „s-a cam liniștit frica ce stătuse în lacul inimii în noaptea ce o petrecui așa de îndurerat”. Cît despre „balta inimii” sau „lacul inimii”, ea este scobitura inimii unde sîngele se varsă și se adună. În *Vita Nuova*, II, 4: „sufletul vieții care locuiește în odaia cea mai secretă a inimii”. **21. Prin noaptea:** noaptea de Joi spre Vinerea mare (7-8 aprilie 1300). Călătoria simbolică se împlinește în șapte zile. Alegoric, noaptea e timpul rătăcirii în pădure și în viața păcătoasă. **29. Coasta:** corespunde vechiului italian *piaggia* și e discutabil dacă arată cîmpia sau o înclinare ușoară. Dante o numește o dată „pustiul mare” (*Infernul*, I, 64). Bine traduce Coșbuc cu „coastă”. Vechiul umanist italian Gelli explică: „prin *piaggia* înțelegem noi în limba noastră acele locuri care sînt între sfîrșitul cîmpiei și urcușul repede al muntelui”. Alegoric, reprezintă starea sufletului omenesc, care, între rău și bine, tinde să obțină binele și să ajungă urcușul și apoi culmea dealului, adică fericirea pămîntească și desăvîrșita mîntuire cerească, la care va ajunge, dacă nu-i va lipsi bunăvoința și va fi ajutat și de harul lui Dumnezeu. **30. Ferm picior:** mergînd pe coastă, piciorul care rămînea totdeauna țeapăn era mai jos decît celălalt, care se ridica spre a înainta. Despre acest vers s-a scris foarte mult și formează una din acele „ghicitori dantești”, cu care se pierde mult timp. Una din cele mai plauzibile interpretări, a lui Torraca, spune: „Dante face aici aluzie la mersul lui în același timp pripit și șovăitor la urcarea dealului, fiindcă în urcușurile grele piciorul de jos stă mai tare sprijinit, ca acela pe care se sprijină tot corpul, față de cel mai înalt, nesigur și șovăitor, pe cînd încearcă terenul”. Firește că în acest caz *piaggia* trebuie interpretată ca urcuș.

31 Și-abia-ncepui să urc pe ea, și iată,
săltînd o sprintenă panteră-n drum
și-avînd o blană mîndru-mpestrițată

34 nu vrea să-mi lase cale nicidecum,
și-astfel de mult mă-mpiedeca-n suire,
că stetei să mă-ntorc acum-acum.

37 Era-ntr-a zilei cea dintîi ivire,
iar soarele ieșea cu-aceleași stele
ce-au fost cu el, cînd veșnica iubire

40 a pus mișcarea primă-n el și-n ele;
și-astfel făceau să sper de multe ori
la blana fiarei cu pestriță piele

43 și dulcele-anotimp și-ai zilei zori.
Nu îns-atît ca frică să nu-mi fie
de-un leu care-apărînd îmi da fiori.

46 Părea că el asupra-mi vrea să vie
cu botu-n vînt, și-n foamea lui cea mare
părea și zării-o spaimă ca și mie.

49 Și iată și-o lupoaic-apoi că pare,
cu mii de pofte-n slabu-i trup răpus,
căci multei lumi îi face zile-amare,

52 prin multă piedică ce-n drum mi-a pus
cu groaza ce-o stîrnea a ei vedere
pierdui speranța de-a mai merge-n sus.

55 Și ca și-acel ce vesel strînge-avere,
cînd vine-un timp care și-a pierde-l face,
e-n toate trist și-și plînge-a lui durere;

---

34. *Nu vrea din ochi să-mi plece nici* (a). **35.** *Atît și astfel* (a). **46.** *Credeam c-ar* (a). **47.** *turbată* (a). **49-50.** *Cu tot ce-i poftă* (a). **51.** *multor inși* (a). *Și multă lume-o face-a fi întristată* (b). **54.** *Mi-a șters* (a). **56.** *și-i plin de-a sa* (a).

---

32. Panteră: și aici s-a discutat și se discută foarte mult dacă e vorba de o panteră, de un leopard sau de un rîs (*linx*) sau, după cum spun „bestiariile” medievale, o corcitură de leu și leopard. Cuvîntul lui Dante *lonza* corespunde cuvîntului francez *once* și în acest caz ar fi linxul. Alegoric, simbolizează, se pare, păcatul trupesc, după unii comentatori, iar alții cred că „invidia”, fiindcă Dante nu pomenește între cele trei păcate, pe care le socotește cauza rătăcirii, și pe cel trupesc, ci numai *mîndria*, *invidia* și *avariția* (*pofta*). Interpretarea politică după care pantera, cu părul ei alb și negru, ar face aluzie la Florența dezbinată în luptele dintre „albi” și „negri” astăzi nu mai e luată în serios. **38. Cu-aceleași stele:** e vorba de zodia Berbecului, în care a creat Dumnezeu lumea, după cum credeau cei vechi. **43. Și dulcele--anotimp și-ai zilei zori:** primăvara și dimineața, înviorînd sufletul și dîndu-i o încredere mai mare în puterile sale, îl făceau să spere că va putea scăpa de această piedică. **45. Leu:** simbolizează mîndria sau răutatea bestială. S-a văzut aici și personificarea curții franceze, și mai ales a lui Carol de Valois, care e și numit leu de către Dante (*Paradisul*, VI, 108). **49. O lupoaică:** simbolizează avariția sau mai bine zis pofta pentru bunurile lumești. S-a văzut aici și personificarea curții papale de la Roma.

58 așa-mi făcu și bestia făr' de pace,
ce-ncet-încet venindu-mi mă-mpingea
acolo unde-orice lumină tace.

61 Pe cînd mă ruinam în noaptea grea,
deodată-mi apăruse unul, care,
de lung ce-a fost tăcut, ca mut părea.

64 Văzîndu-l deci aci-n pustiul mare:
– „Oricine-ai fi, ori umbr-adevărată,
ori om – am zis –, te rog, ai îndurare".

67 – „Nu-s om – a zis – ci-atare fui odată.
Strămoși – răspunse el – lombarzi avui:
din Mantua și mam-avui și tată.

70 Deși tîrziu, subt Iuliu mă născui,
și Roma subt August, pe cînd domnise
mințiții zei ce mint, eu o văzui.

73 Poet fiind cîntai pe-a lui Anhise
cucernic fiu care cu-ai Troiei fii
cînd Ileon fu ars, la noi venise.

76 Dar tu-ntr-acest amar de ce revii?
De ce nu sui pe dealul desfătării,
că-i scop și cauz-oricărei bucurii?"

79 – „Virgil ești tu? Fîntîna ești, al cării
torent – îi zisei cu rușine-acum –
bogat pornit-a fluviul cuvîntării?

59-60. *Ce-ncet venind m-a-mpins pîn-am căzut./ În locul* (a). *În valea unde-ori ce* (b). **62.** *Acela* (b). *Văzui deodată-n drum pe unul care* (b). **63.** *glas* (a). **64.** *ori cine-am zis* (a). **67.** *iar el* (a). **70.** *Născut tîrziu în Iuliu, eu văzui* (a). **71.** *Sub August împăratul* (b). **72.** *Mințiții zei cari mințeau și fui Poet* (a). *Cu zei mințiți ce mint eu o văzui* (b). **73.** *Poet* (a). *Poet fiind cîntai pe nepătatul* (b). **74.** *și-ai Troiei* (b). **75.** *Pribegi de cînd* (b). *Regatul* (b).

---

60. Orice lumină tace: adică în pădurea viciilor, unde nu pătrunde lumina harului dumnezeiesc. **61. Ruinam:** se vede de aici că nu e vorba de cîmpie, ci de un urcuș. **63. De lung ce-a fost tăcut:** literar vorbind: fiindcă Virgil nu a mai vorbit. În sens alegoric, vrea să arate cum glasul rațiunii omenești, care tăcuse în Dante căzut în păcat, acum începe de-abia să-i șoptească. **68. Lombarzi:** e un anacronism destul de obișnuit în Evul Mediu. Regiunea aceasta numai la cinci veacuri în urma nașterii lui Virgil a fost ocupată de longobarzi, după care s-a numit Lombardia toată Italia nordică. **69. Mantua:** Virgil s-a născut la Andes, azi Pietole, sat în apropiere de Mantua. Virgil nu-și spune singur numele, ci lasă lui Dante satisfacția de a-l ghici. **70. Deși tîrziu:** la moartea lui Cezar, Virgil avea numai 26 de ani, așa că nu se putea numi contemporan. **72. Mințiții:** adică falși. În acest vers, Virgil arată un fel de regret că nu s-a născut în timpul cînd ar fi putut privi adevărata credință. El a murit cu 19 ani înainte de nașterea lui Cristos. **74. Cucernic fiu:** este vorba de Enea, eroul poemului lui Virgil. **79-84.** Traducerea literală ar fi: „Deci tu ești acel Virgil și acel izvor care răspîndește un fluviu așa de larg de cuvîntare? I-am răspuns cu fruntea rușinată: «O, tu, cinstea și lumina celorlalți poeți, să-mi fie de folos (pe lîngă tine) studiul îndelungat și marea iubire care m-a îndemnat să caut volumul tău»". Se vede marea admirație și iubire pe care Dante o avea pentru Virgil, al cărui poem spune (*Infernul*, XX, 114) că-l știe pe dinafară. Virgilul lui Dante nu e tocmai Virgilul clasic, ci mai păstrează ceva din Virgilul medieval, devenit un fel de vrăjitor.

82 Tu marea faclă-n veci pe-al artei drum!
deci fie-mi de-ajutor iubirea vie
și studiul lung în dulcele-ți volum.

85 Părinte-mi ești, maestru-mi ești tu mie,
tu singur ești acel ce-a dat o viață
frumosului meu stil ce-mi e mîndrie.

88 Vezi fiara m-a întors și-mi șade-n față,
ajută-mă-nțeleptule vestit,
căci inima de spaimă-n mine-nghează".

91 –„Pe-alt drum ți se cădea să fi pornit –
mi-a zis, văzînd ce plînset mă doboară –
de vreai să scapi de locul ăst cumplit.

94 Căci bestia care-asupra ta scoboară
nu lasă-n drum pe nime făr' de-osîndă,
ci-i stă de cap astfel, pînă-l omoară.

97 E rea din fire și mereu la pîndă
și-n veci fără de saț cumplita-i vrere,
căci după ce-a mîncat, e mai flămîndă.

100 Sînt multe fiare cari și-o fac muiere
și și mai multe-or fi pîn-o să vie
să-i dea copoiul moarte-ntru durere.

103 El nu averi căta-va, nu moșie,
ci mintea și virtuțile și mila
și țara sa-ntre Feltre o să-i fie.

106 Prin el vom mîntui de-amar umila
Italie, de-al cărei drag, tu, Nise,
muriși, și Turn și-Evrial și Camilla.

86. *Ce dateși* (a). **99.** *Și-i dup... și mai* (a).

Legenda făcuse din el un prevestitor al lui Cristos, fiindcă în egloga IV din *Bucolice* vorbise de un copil care s-a născut (fiul lui Asinius Pollio) și care va aduce pe pămînt dreptatea (*Astrea*) și va întemeia o nouă stare de lucruri. **98. Fără de saț:** de aici se vede bine că lupoaica înseamnă pofta omenească. **100. Sînt multe fiare:** adică sînt multe păcatele cu care avariția se întovărășește. **105. Feltre:** ce a vrut Dante să spună cu această expresie enigmatică e foarte nesigur. Unii au văzut aici pe Uguccione della Faggiuola, căpitan general al ghibelinilor și stăpînitor al Pisei și Luccei, alții pe Cangrande della Scala, mare protector al partidului ghibelin și stăpînitor al Veronei, alții pe împăratul Henric al VII-lea de Luxemburg, alții pe papa Benedict al XI-lea și, în sfîrșit, alții pe Cristos, la a doua sa venire. Azi se socotește că Dante face aluzie la un împărat nelămurit chiar în mintea lui, care să împreune în el orice perfecție ideală și care să aibă puterea de a readuce lumea pe drumul cel drept. Cît privește locul unde se va naște, unii comentatori, gîndindu-se mai ales la Cangrande della Scala, cred că e vorba de Verona, între Feltre, oraș nu departe de Veneția, și Monte Feltro. Cum textul spune „și nașterea lui va fi între feltru și feltru", alți comentatori, cu mai multă dreptate, cred că se face aluzie la originea nobilă, bogată, a misteriosului personaj prevestit. **106-107. Umila Italie:** Italia de jos și mai ales Apulia, care e denumită așa în *Eneida* (III; 509), dar aici trebuie să credem că Dante face aluzie la toată Italia, și mai ales la partea mai nobilă a ei, adică Lațiu, pentru care au murit fecioara Camilla și celelalte personaje ale *Eneidei*, de care pomenește.

Gonindu-ne-o de prin cetăți închise
din loc în loc, va-mpinge-o-n Iad de veci,
de unde-ntîi invidia ne-o trimise.

Spre-a ta scăpare cred și judec deci
să-ți fiu conducător, și te voi scoate
de-aici, făcînd prin loc etern să treci,

s-auzi cum urlă desperate gloate,
să vezi și-antice duhuri osîndite,
ce-a doua moarte-a lor și-o strigă toate.

Și-apoi să vezi și duhuri mulțămite
în foc, căci [speră să ajung-așa],
oricînd va fi, la neamuri fericite;

la cari de-ai vrea și tu a te urca,
mai bun ca mine-un suflet e ce vine
și lui am să te las cînd voi pleca.

Acel Stăpîn ce-acel imperiu-l ține,
fiindcă fui rebel la sfînta-i lege,
nu vrea să-i intri-n țara Sa prin mine.

Tutindeni este domn, ci-aici e rege,
aici cetatea Sa și tronu-l are,
ferice-acei pe care-aci-i alege!"

Iar eu: – „Oh, fă, pe Dumnezeul care
tu nu-l știuși, poete,-n lume sus
să fug și de-acest rău și-alt rău mai mare;

și du-mă ca să văd, unde mi-ai spus,
și poarta lui Sîn-Pietru, ca și plînsul
celor ce zici că-n veci e neam răpus".

Porni atunci, și-urmînd, eu după dînsul.

110. *Infern* (a). **112.** *discern.* **114.** *etern* (a). **116.** *antice* (a). **120.** *ferice* (a). **121.** *sui* (c). **122.** *sînt eu... vine* (a). **127.** *Domnește* (a). **128.** *orice o* (a). **135.** *Acelora ce-i faci un neam răpus* (a).

117. A doua moarte: adică moartea sufletului. **Strigă:** adică „arată" sau „amenință", după cum propune Parodi, fiindcă fiecare suflet din „disperata gloată" este o grozavă amenințare a morții. **120. Neamuri fericite:** adică în Paradis. **122. Un suflet:** Beatrice. **134. Poarta lui Sîn-Pietru:** adică poarta Purgatoriului, prin care se merge în Rai. Această poartă este păzită de un înger, locțiitor al Sfîntului Petru (*Purgatoriul*, XXI, 54), și se deschide tocmai cu cheile pe care îngerul le are la el. *Cf. Purgatoriul*, IX, 127: „De la Petru le țin (*cheile*) și el mi-a spus să greșesc mai degrabă în a deschide decît în a închide, numai dacă sufletele se arată pocăite și mi se închină".



Cîntul II

Pădurea: începutul călătoriei

Invocația către muze (1-6) ⊚
Descurajarea lui Dante, dojana și imboldurile lui Virgil (7-57) ⊚
Rugămintea Beatricei (58-74) ⊚
Înspre poarta Infernului (75-142)

1 Era-n amurg, și-ntunecata zare
scăpa de truda sa pe tot ce-i viu
pe-acest pămînt; eu singur fost-am care

4 făceam gătire ca-ntrarmat să fiu
și grelei căi și milei petrecute,
pe care-acum din minte le descriu.

7 Înaltul geniu, Muze,-aci mi-ajute:
și-a ta noblețe-aci să ți s-arate,
tu, minte-a mea, ce-ai scris cele văzute!

10 Și-am zis: – „Tu, cel [ce] mă conduci, poete,
să-mi vezi puterea de e-n stare-ori nu-i
să intre-n căi atîta de secrete.

13 Părintele lui Silviu-a mers, cum spui,
la cei nemuritori [nu doar în minte,
ci el aievea, cu-ntreg trupul lui].

1-5. *Al serii-apus cu-amurgul său acuma / Scăpa tot ce este viu în fire / De truda sa de peste zi și numa / Eu singur unul mă gătiam să fiu / Cu greul căii și cu-amara jale* (b). **6.** *exact din* (a). *Pe cari cu mintea făr' de greş* (c). **7.** *Tu Muza* (b). **8.** *Și-aici s-arați noblețea firii tale*. **9.** *Minte care* (a). **12.** *etern nemîngăete* (a).

---

5. Milei: adică pentru priveliștea dureroasă a pedepselor la care sînt osîndite sufletele păcătoșilor, pe care poetul le va vedea. **7. Înaltul geniu:** geniul lui Dante, nu geniu în general, cum socotesc unii comentatori. Dante era foarte conștient de valoarea sa și atît cronicarii, cît și legenda ce s-a format despre el ni-l arată astfel. E celebru răspunsul pe care l-ar fi dat concetățenilor săi, care voiau să-l trimită ambasador către papa Bonifaciu: „Dacă mă duc eu, cine rămîne? Și dacă eu rămîn, cine se duce?". **9. Ce-ai scris:** adică ce ai păstrat în tine. **13. Părintele lui Silviu:** Enea, tatăl lui Silviu. Se povestește în *Eneida* (VI, 236 și urm.) că Enea a cercetat regatul sufletelor, fiind încă în viață, deci cu corp cu tot.

Dar dacă-i fu propice-al lumii Tată,
și-l ai și-efectul 'nalt din el aminte
și ce și cum avea să ias-odată,

nu e nedemn să creadă cel cuminte
ce-a fost ales, din cerul cel mai sus,
imperiului și Romei ca părinte:

iar ea și el, și-i drept să fie spus,
urzite-au fost cetății sfinte-a tale,
urmașule-a lui Petru-ntîiul pus.

În mult de tine-a sa cîntată cale
el lucruri auzi ce-au fost temei
și-nvingerii și mantiei papale.

Apoi, cătînd dovezi credinții-acei
din care-al mîntuirii drum purcede,
s-a dus și-Alesul Vas în cer la ei.

Dar eu? Eu cum să merg? Cine-mi concede?
Nici Paul, nici Enea nu-s: pe mine
nici eu că-s demn, nici nimeni nu mă crede.

De-aceea dac-aș merge-acum cu tine,
mă tem c-ar fi nebun, un drum pierdut:
eu zic; iar tu pricepi și știi mai bine".

Și ca și-acel ce nu mai vrea ce-a vrut,
schimbînd prin noul gînd pe cele-avute,
așa că lasă totul ce-a-nceput,

așa și eu sub poala coastei mute
gîndind îmi mistuii întreaga vrere
ce-ntîi, spre-a-ncepe,-atît mi-a fost de iute.

– „De-ți prind din vorbe bine-a ta durere –
răspunse umbra cea mărinimoasă –
ți-e sufletul cuprins de-acea scădere,

---

16. *De-i fu prielnic îns-al lumii Tată* (a). **23.** *ca loc tronării* (a). **24.** *Tu cel ce-urmezi lui* (a). **25.** *În mult cîntata lui de tine cale* (b). **26.** *Iar el apoi în* (a). **35.** *e nebun* (a). **45.** *Cuprins ți-e strîmtul suflet de scăderea* (a).

---

16. Al lumii tată: Dumnezeu. În text e: „dușmanul oricărui rău". **17. Efectul:** Imperiul roman, care a urmat venirii lui Enea în Lațiu. **18. Ce și cum:** *ce,* adică Imperiul roman; și *cum*, adică atît de glorios. **20. Ce-a fost ales:** Enea. **Din cerul...:** cerul Empireu, în care șade Dumnezeu, după concepția ptolemaică, urmată de Dante. **22. Ea și el:** *ea*, Roma, și *el*, imperiul. **24. Urmaș al lui Petru:** se adresează papei și-i arată că Roma și Imperiul roman au fost întemeiate de Dumnezeu, ca autoritatea lor să fie apoi înlocuită de papi. Traducerea literară: „Iar ea (*Roma*) și el (*imperiul*), ca să spunem adevărat, au fost întemeiați în vederea locului sfînt, unde șade moștenitorul celui mai mare Petru". **27. Învingerii:** învingerea rutulilor conduși de Turnus. **Mantiei papale:** puterea papală care, în urma acestei victorii și a nașterii imperiului, trebuia să aibă în urmă reședința sa la Roma. **30. Alesul Vas:** Sfîntul Pavel, după cum e numit în *Faptele Apostolilor*, IX, 15. **În cer la ei:** aluzie la extazul Sfîntului Pavel. Dante cunoștea textul medieval *Visio Pauli*, după care Apostolul Pavel ar fi mers și în cer, și în Infern. **35. Ar fi nebun:** adică ar fi o nebunie din parte-mi, deci un drum degeaba. **41. Mistui întreaga vrere:** adică hotărîrea călătoriei s-a nimicit în gîndire. Atît de mult s-a gîndit la ea, încît a

46 ce-abate-ades de ținta sa frumoasă
pe om, astfel [oprind], ca năzărirea
nălucii lui pe-o bestie fricoasă.

49 Să-ți spui, spre-a stinge-n tine deci orbirea,
de ce-am venit și ce-auzii atunci
cînd mil-avui de-ntîi că-ți știu pierirea.

52 Eu stam la cei ce sufăr făr' de munci,
și-o Doamnă mă chemă, frumoas-atare,
încît cerui chiar eu să-mi dea porunci.

55 Cu ochi lucind ca steaua, și mai tare,
și blînd și dulce-al gingașei copile
angelic glas fu-n propria-i cuvîntare:

58 «Poete mantuan – a zis – gentile
al cărui nume-n via lume-i viu
și viu va fi-ntru toate-ale ei zile,

61 pe-al meu, dar nu și-al sorții-amic, îl știu
atît de-oprit pe coasta cea pustie,
că-ntors de groază orbecă-n pustiu:

64 [Și teamă mi-e-ntr-atît pierdut să fie
că prea tîrziu în sprijin sînt venită,
din cîte-n cer de el fui mărturie.

67 Dar du-te, și cu vorba ta gătită
și ce-i menit să-l mîntuie de-aice
ajută-l, ca să nu mai fiu mîhnită.

70 Eu, care-ți spun să mergi, sînt Beatrice
și viu de unde să mă-ntorc mi-e sete:
m-a-mpins iubirea-ndemn și-aceste-a-ți zice.

---

49. *șovăirea* (a).

---

ajuns să nu mai aibă voința de a o face. **51. Că-ți știu pierirea:** adică primejdia în care era în pădurea cu cele trei fiare și de care a aflat de la Beatrice. **52. Făr' de munci:** după religia catolică, copiii morți înainte de botez nu merg nici în Rai, nici în Purgatoriu, ci în *Limb*, unde nici nu suferă, nici nu se bucură. Dante introduce o modificare în limbul catolic, punînd acolo și sufletele mari ale Antichității care n-au avut nici o vină fiindcă nu crezuseră în Cristos, deoarece nu-l cunoscuseră. Iubirea lui pentru aceștia ajunge pînă acolo încît pe unii din ei (Stațiu) îi pune în Purgatoriu, iar pe alții (Traian) în Paradis, pe motiv că au crezut în Cristos care va veni. **53. O Doamnă:** Beatrice. **59. În via lume-i viu:** adică celebru în lumea celor vii, pe pămînt. **60. Ale ei zile:** adică atît cît va fi lumea. **61. Nu și-al sorții-amic:** e Dante, persecutat de soarta nedreaptă. **67. Cu vorba ta gătită:** din punct de vedere literar: „cu cuvintele tale frumoase de poet"; alegoric: „cu cuvintele tale care dispun bine și întăresc sufletul". Aici Dante ne arată puterea de atracție și de convingere pe care o recunoștea artei poetului așa de mult admirat și iubit de el. **70. Beatrice:** fiica lui Folco Portinari, pe care, după cum povestește în *Vita Nuova*, Dante o întîlni întîia oară pe cînd n-avea decît 9 ani, la 1274, și a doua oară la 1283, la 18 ani. Pentru Beatrice, Dante a scris sonete, balade și canțone, cărora mai pe urmă le adăugă un comentariu în proză, unde povestește începutul și evoluarea iubirii lui mistice pentru dînsa. Comentariul formează proza acelei suave cărticele care se intitulează *Vita Nuova*, în care nu tot ce se povestește se poate socoti real, ci mai mult o interpretare mistică a realității. S-a căsătorit la 1286 cu Simone de' Bardi și a murit la 8 iunie 1290. *Vita Nuova* se încheie cu o viziune, în urma căreia Dante își propune să nu mai

Cînd voi fi iar la Domnul, îndelete
vorbi-te-voi de bine, suflet mare!».
Tăcu atunci și-ncepui eu cînd stete:

– «O, Doamnă a virtuții, tu prin care
întrece omul tot ce s-ar afla
în cerul ce mai strîmte cercuri are:

Mă bucură-ntr-atît porunca ta,
că orice grabă, s-o-mplinesc, mi-e-nceată,
și n-ai de ce-mi mai spune și-altceva.

Dar cum nu pregeți, pricina mi-arată,
să te cobori în negrul nostru fund
din largul plai unde te vrei plecată?».

– «De ceri ce-i mai adînc să nu ți-ascund
ți-oi spune scurt, răspunse zisei mele,
cum nu mă tem aicea să pătrund.

Te teme doar de lucrurile-acele
ce pot să vatăme-n vrun fel pe-aproape:
de celelalte nu, că nu sînt rele.

Pe mine Domnu-așa vru-n lut să sape,
că jalea voastră nu mă poate strînge,
nici foc din focul vostru a mă-ncape.

E-n cer o Doamnă bună ce se plînge
de piedica unde te mîn cu teamă,
și ea județul aspru-l poate frînge.

Pe Lucia cu-acest cuvînt o cheamă:
– 'Nevoie are omu-ți cu credință,
de ajutorul tău; ți-l dau în seamă!'.

Urînd dar Lucia orice suferință,
veni unde știa c-o să ne vadă,
pe mine și-a Rahirei vechi ființă.

vorbească de Beatrice pînă cînd nu va fi în stare să o laude așa cum n-a fost slăvită niciodată vreo femeie. În *Divina Comedie*, Dante își ține făgăduiala și Beatrice devine, fără a înceta de a fi femeia iubită, și simbolul teologiei sau, mai bine, al adevărului revelat. **78. Mai strîmte:** Dante pune, după sistemul ptolemaic, Pămîntul în centrul Universului, după care urmează Luna și celelalte planete în cercuri concentrice. Cercul Lunii fiind cel mai aproape de Pămînt, este mai mic decît celelalte. **80. Mi-e-nceată:** „chiar de aș fi și plecat în ajutorul lui Dante, tot mi s-ar părea că am întîrziat să mă supun voinței tale, ființă atît de desăvîrșită!". **83. În negrul... fund:** e fundul pămîntului, unde se termină Infernul. **84. Din largul plai:** e Raiul. **88. Te teme:** raționamentul urmează toate regulile unei demonstrații scolastice, cu toate distincțiile și silogismele sale. **91. Așa:** în text: „Eu sînt făcută de Dumnezeu astfel". **94. Doamnă bună:** Maica Domnului, care, și după credința ortodoxă, intervine pe lîngă Dumnezeu pentru iertarea păcatelor noastre. Aici simbolizează harul și milostenia dumnezeiască și, împreună cu celelalte „două Doamne binecuvîntate", Beatrice și Lucia, se opune celor trei păcate simbolizate în panteră, leu și lupoaică. Dante nu-i spune pe nume, fiindcă niciodată în *Infern* nu îndrăznește, din respect, să pronunțe numele sfinte. **97. Lucia:** sfîntă fecioară din Siracuza martirizată de Dioclețian în anul 304. Simbolizează harul care luminează mintea. **98. Omu-ți cu credință:** se vede de aici că Dante a avut o venerație deosebită pentru Lucia. **100. Urînd... orice suferință:** în text: „...orice cruzime". Unii

– 'O, Beatrice,-a Domnului plămadă,
de ce n-ajuți pe cine-atît de dragă
te-avu, încît se rupse de grămadă?

N-auzi cum geme jalea lui întreagă,
nu vezi cum moartea-l strînge mai cu zor
la rîul care mării nu-i dă vlagă?'

N-au fost pe lume oameni mai cu dor
de-al lor folos, la păgubi mai cu pază,
ca mine la cuvîntul mustrător.

Și coborîi din jețul meu de rază
încrezătoare-n vorba ta cuminte,
și ție vază și la ceilalți vază.»

Și după ce-mi pică acestea-n minte
întoarse ochii-aprinși de plîns la mine,
ca mai grăbit să umblu înainte.

Și-alerg atunci, cum a vrut ea, la tine,
te scap de fiar-aceea cu noroc,
ce-n drumul scurt spre dalba culme-ți vine.

Dar ce-i? De ce, de ce rămîi pe loc?
de ce în piept atîta mișelie
Și nici o-ncredere și nici un foc?

Atunci cînd trei femei prea sfinte, ție
de grijă-ți poartă sus la curte-n cer
și vorba-mi de-atît bine-i chezășie?"

Cum floricelele de-al nopții ger
tînjind și-nchise, dînd de caldul soare,
se-ndreaptă toate-nvoalte pe luger;

(Tommaseo) explică: „fiindcă a fost martirizată", alții, pare-se, mai bine: „fiindcă, după Solomon (*Proverbe*, VI, 8), ea dă harul său numai celor blînzi". **106. Jalea lui întreagă:** adică plînsul lui care naște milă în cei ce-l aud. **107. Moartea:** adică moartea sufletească. Păcatul este pierderea sufletului, a doua moarte a lui. **108. Rîul:** după unii comentatori (mai vechi) ar fi rîul Aheron, care nu se varsă în mare ca toate rîurile pămîntești, așa că marea nu se poate mîndri; după alții (mai moderni), e numai o imagine vie, în loc de „pădurea" sau „valea păcatelor", față de care nici marea cu toate furtunile sale nu e mai primejdioasă. **113. Vorba ta cuminte:** vezi nota 67, *Infernul*, II. **114. Vază:** foarte bine spune Tommaseo că această laudă se potrivește de minune lui Virgil, fie că face aluzie la poetul așa de pudic încît fusese poreclit de contemporani „fecioară", fie la rațiunea omenească supusă adevărului revelat, pe care o simbolizează. **115-117:** de observat aici și umanitatea Beatricei, care plînge de primejdia iubitului ei, și a lui Virgil care se înduioșează de acel plîns de femeie curată și frumoasă. Nu e aici vorba numai de „adevărul revelat" care trimite „rațiunea omenească", supusă lui, să scape din pădurea viciilor pe „omul păcătos", ci de Beatrice, femeie iubită și iubitoare care plînge, de Virgil, poet iubit de Dante, și de Dante om. Toate aceste trei figuri trăiesc o viață omenească și artistică, așa că s-au putut face studii asupra caracterului Virgilului dantesc, care nu este numai cel istoric și simbolic. Aici este secretul veșnicului interes al *Divinei Comedii*, care altfel n-ar fi decît ceva între *Roman de la Rose* și o plicticoasă *Mesiadă* din secolul al XIV-lea. **125. Curte-n cer:** Raiul. De multe ori Dante obișnuiește aceste imagini medievale. Altă dată, în loc să spună Raiul, zice: „unde Crist este starețul mînăstirii". **127. Cum...:** foarte frumoasă comparație, care ne arată pe Dante înzestrat și cu sentimente

Așa și eu cu voia temătoare:
și-atîta bărbăție-n piept îmi puse
că începui ca o ființă tare:

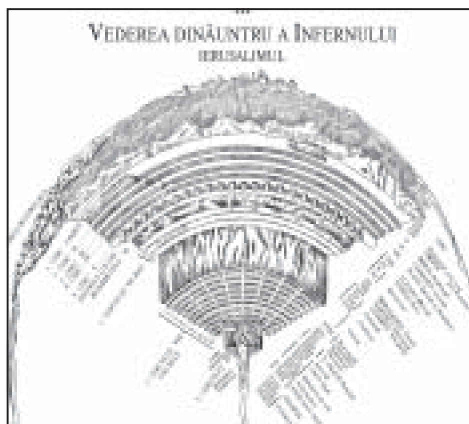
– „O, buna, care ajutor mi-aduse,
și tu, curtean, ce te-ai supus curînd
adevăratelor ei vorbe spuse!

Înduplеci sufletu-mi așa flămînd
să vie, cu al graiului șivoi,
că iată-mă-s întors la-ntîiul gînd.

Poți merge,-o vrere sîntem amîndoi,
tu călăuz, tu domn și tu maestru".
Așa-i grăii, și cînd porni apoi,

intrai pe drumul aspru și silvestru.]

foarte delicate și gingașe, nu totdeauna încruntat și cu ochii spre cer, dar care știe să se bucure de tot ce e frumos și gingaș pe acest pămînt și însuflețește cu bogata sa viață interioară toate aspectele naturii. **138. La-ntîiul:** adică să facă călătoria, de care se cam speriase la început.



Cîntul III

Pre-Infernul

Cuvintele în culoare întunecată (1-10) ◎ Poarta Infernului (11-21) ◎ Pedeapsa celor șovăielnici (22-81) ◎ Demonul Caron (82-129) ◎ Trecerea Aheronului și somnul lui Dante (130-136)

1 „Prin mine mergi la cuibul întristării,
prin mine mergi la veșnic plîns fierbinte,
prin mine mergi la neamul dat pierzării.

4 Justiția mișca pe-al meu Părinte;
puterea cea divină m-a durat,
iubirea primă și suprema minte.

7 Cînd eu n-am fost, nimic n-a fost creat,
ci veșnic tot și-n veci voi fi durată,
să lase-orice speranță cine-a-ntrat."

10 Așa scria-n coloare-ntunecată
deasupra unei porți. Și-am zis: – „Ce scrie,
maestre,-aici e vorbă-nfricoșată".

13 Iar el atunci ca unul care știe:
– „Se cade-aici să stingi orice prepus,
și-oricare spaimă moart-aici să fie.

1. *jalnica-ncăpere* (a). **3.** *Veșnica durere* (*A*). **4.** *Dreptate-a vrut înaltul meu Părinte* (b). **5.** *Atotputernicia* (a). **7.** *Pe cînd nu fui, nimic nu fu creiat* (a). *Nimic nu fu 'naintea mea creiat* (b). *Nimic nu fu 'naintea mea creiat* (c). *Nimic creiat nu fu 'naintea mea* (d). **8.** *Ci tot etern și-etern* (b). **9.** *Deci* (a). *Să lase cine* (a). *Intratul lase-ori ce speranță* (a). **14.** *Ură* (c). **15.** *Și moart-orice speranț-a ta* (a).

1. Prin mine: aici vorbește poarta Infernului. **5-6. Puterea, iubirea și mintea:** adică: Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh, cele trei persoane ale Sfintei Treimi. **7. Nimic n-a fost creat:** înaintea ei nu fuseseră create decît lucruri veșnice, adică cerurile și sufletele îngerești. Pămîntul, după Dante, a fost creat imediat după îngeri, și Lucifer, căzînd din cer, a deschis în el prăpastia în formă de pîlnie cu vîrful în jos, care a format Infernul. Pămîntul care, îngrozit de păcatul lui Lucifer, a fugit dinaintea lui a ieșit în cealaltă emisferă și a format Purgatoriul. **10. Coloare-ntunecată:** după unii comentatori, culoarea întunecată se referă mai mult la sensul lugubru al inscripției de pe poarta Infernului.

16 Sosit tu ești în locul unde-am spus
că duhuri ai să vezi, aici aduse
fiindc-al minții bun și l-au răpus”.

19 Și mîna sa-ntr-a mea apoi o puse
zîmbind voios, iar d-asta mă-ntrămai,
și-n stări secrete-astfel el mă-ntroduse.

22 Suspine-aici și plîns și groaznic vai
urlau prin aerul lipsit de stele,
așa că la-nceput eu lăcrimai.

25 Diverse limbi, cumplite vorbe grele,
voci groase-ori iuți de furia durerii,
scrîșniri de dinți, loviri de mîini cu ele

28 [făceau o larmă care-n fundul serii
se tot rotește-n acel aer stins
ca pulberea-n vîrtejurile verii].

31 Iar eu, ce-aveam de spaimă capu-ncins:
– „Ce-i, Doamne,-am zis, ce-aud? Ce neam să fie
de-a sa durere-atît de mare-nvins?”.

34 – „Aceasta este-acea ticăloșie,
în care plîng nefericiții-acei
ce nici onoare n-au, nici infamie.

37 De-a valma stau cu îngerii mișei
cari nici fideli Puterii creatoare,
dar nici rebeli n-au fost, ci-nchiși în ei.

40 Respinși de Cer, spre-a nu-l știrbi-n lucoare,
sînt și de Iad respinși, căci ar putea
cei răi din Iad cu ei să-și fac-onoare.”

43 Și iarăși eu: – „Ce cazn-atît de grea
le smulge-urlare atît de desperată?”.
Iar el: – „Un scurt răspuns tu vei avea.

46 Nu pot spera să moară niciodată
și-n josnica-le-orbie-atît de seci
privesc cu pizmă-oricare soartă dată.

---

17. *Nemîngîiete* (a). **18.** *Cari bunul minții lor* (a). **19.** *dete* (a). **21.** *secrete* (a). **25.** *Cumplite-n multe limbi cuvinte* (a). **26.** *urlări de... nebuni*. **27.** *scrîșniri și sunete de mîini...* (a). *Voci groase-ori tari și pleosc de mîini* (b). **29.** *Roteau deavalma-n largul încăperii* (b). **30.** *Ca... timp* (b). **41.** *avea* (a). **42.** *Cei răi prin ei ceva...* (a). **45.** *Și-orbie atît de josnică... apasă* (b).

---

18. Al minții bun: viziunea lui Dumnezeu. **35. Nefericiții-acei:** care n-au avut un drum drept în mersul vieții și n-au urmat nici un partid. Dante, om de luptă și de partid, își arată, față de acești „nenorociți care niciodată n-au fost vii”, tot disprețul său. **42. Să-și fac-onoare:** față de lașitatea lor, ceilalți condamnați din Infern s-ar fi putut mîndri. **46. Să moară niciodată:** desigur, nu moartea trupească, ci aceea a sufletului, ei nefiind primiți nici măcar în Infern.

49 Nici Drept, nici milă pentru ei în veci,
nici unu-n lume nici o faimă n-are.
Prea mult vorbim de ei ; tu-i vezi și treci”.

52 Privind apoi, văzui un steag cu-atare
rotire-n jur că-n graba-i negrăită
părea-n etern nedemn de-orice-alinare.

55 Și-atît de-adînc-o gloată-ngrămădită
pe urma lui, că n-am crezut vrodată
că moartea poate-atît de mult să-nghită.

58 Și-aici pe mulți îi cunoscui și iată
privind văzut-am bine... umbra cui
fugi, de laș, de marea slujbă dată.

61 Și-atunci am înțeles și sigur fui
că-s răii-acei pe cari-i are-n ură
și Cel Etern și și dușmanii Lui.

64 Acești ce viață nici trăind n-avură
sînt goi de tot, ai lumii ticăloși,
iar viespi și mari tăuni [cu-nțepătură],

67 le scurg pe-obraji de sînge valuri roși
pe care-amestecat cu plîns fierbinte
li-l sug de sub picioare viermi scîrboși.

70 Văzui apoi privind și mai ’nainte
pe malul unui mare rîu popor,
și-am zis atunci : – „O, fă, te rog, părinte,

---

49. *Nici dr. nu-i pentru ei, nici milă-n veci* (a). **50.** *Ei nici o faimă-n lumea lor nu lasă* (b). **51.** *Nu-s demni de.* **52-55.** *Privii atunci și un steag văzut-am care / Rotind atît de iute se-nvîrtea / că pare-n veci. Și-n urma lui de lung / venea, un șir, încît cu felul* (a). **58.** *C-aduce atît de mulți cu ea* (a). **62.** *Că asta... secta de mișei* (a). **63.** *Și Ceru-i are și adversarii* (a). **64-65.** *Și goi erau* (a). *Și goi de tot aceștia ce n-avură / Nici vii o viață* (a). *Aceşti ce nici trăind n-avură viață* (b). **67.** *Și scurg pe-obraz de-atîta* (a). *De viespi și de tăuni pîrae* (a). **71.** *Pe-un mal de rîu, cumplit* (a).

---

54. Nedemn : adică părea că e imposibil ca să se poată opri vreodată. **55. O gloată :** lumea celor morți e, firește, neînchipuit mai mare decît a celor vii. La începutul călătoriei sale, Dante se miră de multe lucruri, cu care pe urmă se obișnuiește. Față de unele pedepse la început plînge, se îngrozește, leșină ; după ce s-a obișnuit însă ajunge pînă să mărească chinurile păcătoșilor pe care-i urăște mai mult, cum face, de exemplu, cu trădătorul Bocca degli Abati, căruia îi smulge părul din cap, pînă cînd e silit să-și spună numele. **59. Umbra :** după cea mai mare parte din comentatori, e vorba aici de papa Celestin al V-lea, smeritul sihastru Pietro di Morrone, care, după cîteva luni, muncit de dorul sihăstriei lui și probabil și de dezgustul curții papale, renunță la pontificat și se întoarse la viața de dinainte, făcînd astfel loc lui Bonifaciu al VIII-lea, marele dușman al lui Dante. **60. De laș :** de laș ce a fost. **63. Și dușmanii :** a se observa adîncul disprețul pe care-l exprimă acest vers. I-a fost destul să-l recunoască pe Celestin, ca să înțeleagă că e vorba de lași. **69. Viermi scîrboși :** numai pedeapsa talionului, de a alerga în veci după un steag, ar fi prea nobilă pentru astfel de păcătoși. Viespile, tăunii și viermii se potrivesc mai bine josniciei lor. Ei, care în toată viața n-au mers în nici o parte, n-au fost mînați de nici o idee, sînt împinși acum, ca niște vite, de viespi și tăuni, iar sîngele lor nu e demn decît de viermi.

să știu de-aceștia cine-s? Ce zor
de-a trece-i face-așa de iuți să pară,
cum văd prin negru-amurg, din graba lor?”.

Răspunse el: – „De cei ce s-adunară
vei ști la Aheron [în vremea cînd]
vei sta și tu pe marginea-i amară”.

[Și iată ochii rușinat plecînd,]
de teamă să nu-ntreb și neplăcute
[cercai pînă la rîu să merg tăcînd.]

Și-atunci spre noi în luntrea lui cea iute
văzui venind cărunt un corăbier,
strigînd: – „Vai vouă, suflete pierdute;

și-n veci de-acum lipsiților de cer!
eu vin ca să vă trec de ceea parte
în noaptea cea de veci și-n foc și-n ger!

Dar tu, cel viu, ce vrei? Tu te desparte
de-acești ce-s morți!”. Și-apoi de-a doua oară
mi-a zis, văzînd că stau și mai departe:

– „Printr-alte porți, pe-alt drum tu te scoboară
la alt liman! Nu poți pe-aici intra,
căci ai să treci c-o luntre mai ușoară”.

Virgil atunci: – „O, Caron, nu zbiera!
în cerul cel ce bate păcătoșii
așa se vrea, și curmă vorba ta”.

Cu-acest cuvînt și-a potolit bărboșii
obraji luntrașul bălții-acei cumplite,
ai cărui ochi au cerc de flacări roșii.

---

77. *Vei ști cînd* (a). *Vei ști, a zis, de cei ce s-adunară / La rîul Aheron... cînd cel din urmă pas / Opri ți-l vei pe rîpa lui amară* (b). **79-80.** *Plecîndu-mi ochii atunci rușine avui. / Și pînă-n rîu tot drumul îl tăcui* (b). **80.** *Temîndu-mă că* (a).

---

77. Aheron: cel dintîi din rîurile Infernului pe care Dante le întîlnește în călătoria sa imaginară. **83. Un corăbier:** Caron, care, după cum e și în *Eneida*, are însărcinarea de a trece sufletele dincolo de Aheron. Descrierea lui Caron este admirabil imitată de Dante, după Virgil. **84. Vai nouă:** se adresează osîndiților care așteaptă pe țărm, spre a fi trecuți. **87. Ger:** în *Infernul* lui Dante, printre celelalte pedepse, este și a gerului în care sînt băgați trădătorii, adică cei ce au păcătuit fiind cu mintea rece. **91. Pe alt drum:** Caron vrea să spună că Dante, cînd va muri, nu va merge în Infern și sufletul lui va fi transportat cu celelalte de vasul acela ușor și condus de un înger, care pleacă de la gura Tibrului, unde, după închipuirea lui Dante, se adună sufletele ce ajung apoi în insula Purgatoriului. **93. Luntre mai ușoară:** aluzie la vasul de mai sus. **95. În cerul:** un fel de formulă magică, pe care Virgil o repetă, cu mici variante, de cîte ori întîlnește o piedică mai mare. **98. Bălții:** Dante descrie Aheronul ca un rîu cu unda întunecată și plină de nămol, asemănător cu o baltă.

100 Dar sufletele goale și trudite
schimbară fețe, clănțănind cu dinții,
cînd vorbe-atît de-amare-au fost rostite.

103 Și-umanul neam și cerul și părinții
și locu-l blăstemau și ceasu-n care
născuți au fost, [sămînță a sămînții].

106 Și toate-un stol s-au strîns cu plînset mare
pe-amarul mal ce-așteaptă cu răsplata
pe cîți în ura Celui Veșnic stau.

109 Iar Caron cel cu ochi de foc stă gata
de drum, dă semn și-n luntre-i bag-apoi,
pe cei tîrzii lovindu-i cu lopata.

112 Și-așa cum toamna veștedele foi
cad rînd pe rînd și toat-a sa mîndrie
și-o dă țărînii pomul înapoi ;

115 cad rînd pe rînd din reaua-ți sămînție,
Adame,-astfel, la singur semnul dat
ca pasărea la glasul care-l știe.

118 Astfel se duc pe rîu-ntunecat,
și-abia dincolo-apucă să scoboare,
și-n mal dincoace-alt stol e adunat.

121 Și-a zis maestrul meu : – „Oricine moare
respins de cer și făr' de pocăință,
toți vin aici, de-oriunde de subt soare ;

124 Și cer să treacă-n trista locuință,
căci bold Justiția-ntr-înșii-atîta pune,
că frica lor se schimbă-ntr-o dorință.

127 Nicicînd pe-aici nu pasă duhuri bune,
deci bine vezi pe-acest luntraș ce vru :
tu poate-acum să știi ce-a vrut a spune".

---

104. *blăstemau* (a). *Le-a dat și vieții și...* (a). *Și-n veci de veci sămînțele sămînții* (b). **109.** *Da semn*. **110.** *... ?* (a). **111.** *îi strînge* (a). **115.** *Astfel, Adame, tot cade răul*. **119.** *Ce-ajung dincolo* (b). **125.** *Încît le schimbă* (a). **127.** *Cînd vorbe-atît de tari...* (a).

---

102. Amare : cuvintele amenințătoare pe care Caron le rostise mai sus. **108. Celui Veșnic :** adică Dumnezeu. **Stau :** lipsește o rimă. Din varianta însă la versul 104 (*blăstemau*) se vede că traducătorul intenționa să schimbe toate aceste rime în *-are* cu altele în *-au*. **128. Ce vru :** Virgil îi explică lui Dante motivul pentru care Caron i-a adresat cuvintele acelea cam aspre. El, știind că pe acolo n-au trecut niciodată suflete bune, vede cu oarecare ciudă călcîndu-se pentru întîia oară legile Infernului.

130 De-abia sfîrşi şi-un tremur se făcu
pe tristul cîmp, astfel că-nspăimîntată
mă scaldă mintea-n reci sudori şi-acu.

133 Un vînt stîrnit-a ţara-nlăcrimată,
urmat de-un fulger ca de sînge-aprins,
şi, stins avînd oricare simţ, deodată

136 căzui cum cade-un om de somn învins.

---

134. *Purtînd un fulger roşu pe urmă* (a). **135.** *Că-mi stinse-n mine* (a). **134-135.** *furios... somnoros* (b).

---

130. Un tremur: Dante trece rîul Aheron în mod misterios. Caron nu l-a primit în luntrea lui. Se face un cutremur, ochii îi sînt orbiţi de o lumină roşie, care izbucneşte din pămînt, şi Dante cade ca adormit. Cînd deschide ochii, se găseşte pe celălalt ţărm. **133. Un vînt:** se credea pe atunci că razele soarelui, pătrunzînd în pămînt şi venind în contact cu umezeala, produc vînt, care împinge scoarţa pămîntului, producînd cutremure. **134. Un fulger:** fulgerul se credea că e produs de sforţarea făcută de aburii de foc ca să se desfacă de aburii de apă, care-i înconjoară în sînul pămîntului.



Cîntul IV

Cercul întîi: Limbul

Limbul (1-45) ◎ Amintirea coborîrii lui Cristos în Infern (46-66) ◎ Poeţii antici şi Dante (67-105) ◎ Castelul înţelepţilor (106-151)

1 Mi-a rupt din cap adînca-mi adormire
un tunet greu, încît sării pe cum
un om trezit din somn prin zguduire.

4 Şi-acu-n picioare stînd, eu detei drum
privirii odihnite-n jur, să-mi spună
ce loc e-n care mă găsesc acum.

7 Pe-un mal eram, al tristei văi ce-adună
în jalnica-i prăpastie-un infinit
ehou de vaiuri ce de-a pururi tună.

10 Adînc şi negru-n neguri învălit
e fundu-ncît privind în el în vale
nimic în el eu n-am deosebit.

13 – „Să-ntrăm acum la nesfîrşita jale –
vorbi Virgil cu faţa-ngălbenită –
voi merge-ntîi şi-al doilea-i fi pe cale."

---

2. *în sus* (a). **3.** *Tresari din somn* (a). **10.** *Iar fundu-i negru* (a).

---

1. Mi-a rupt: formă energică ce pare că-l trezeşte şi pe cititor. **2. Tunet greu:** e vorba de tunetul care urmă fulgerului. Alţi comentatori înţeleg larma asurzitoare a plînsetelor şi ţipetelor din Infern. **13. Nesfîrşita jale:** versuri de armonie tristă şi deznădăjduită. Aici parcă Virgil şi-ar da seama pentru întîia oară de locul în care şi el e pus, şi-i este milă de ceilalţi, dar şi de el. **15. Voi merge-ntîi:** Virgil mergea înainte ca să deschidă drumul şi să încurajeze pe Dante. În *Eneida*, Enea şi Sibila merg alături, dar aici „raţiunea omenească", simbolizată în Virgil, trebuie să meargă înaintea omului, ieşit prin ea din pădurea păcatului, simbolizat în Dante.

16 Dar eu, văzînd coloarea sa pierită:
– „Vai, cum să merg, cînd însuţi te-nspăimezi,
tu, cel ce-mi ţii puterea mea-ntărită?”.

19 Iar el: – „Durerea celor morţi ce-i vezi
în ce loc stau, pe faţă-mi zugrăveşte
această milă ce tu team-o crezi.

22 Să-ntrăm, căci lunga cale ne-mboldeşte”.
Şi-astfel intră, şi-ntrai cu el deodată
în primul cerc ce-abisu-l îngrădeşte.

25 Pe cît mi-a fost s-aud putinţa dată,
nu plîns aici, ci-oftări sunau, şi-atari
că fac eternul aer să se zbată.

28 Din chin fără dureri pornind, pe cari
le scoate-o nesfîrşit de multă ginte
de mici copii, femei şi oameni mari.

31 Şi-mi zice-atunci preabunul meu părinte:
– „Nu-ntrebi ce duhuri scot aici suspine?
deci vreau să ştii de-aici de mai ’nainte

34 că n-au păcat, dar chiar de au vrun bine,
nu e de-ajuns, căci n-au botezul care
e poarta voastr-a legii cei creştine.

37 N-au stat deplin cu ceru-n conlucrare,
căci Crist veni-nvăţînd pe urma lor,
deci însumi eu suspin într-astă stare.

40 Pierdut prin ăst defect acest popor
nu prin păcat, atît ni-e osîndire
că fără de-a spera trăim în dor”.

43 Iar cînd ştiui, cuprins fui de mîhnire,
căci mulţi văzut-am oameni de valoare
ce-n limbu-acela stau aşa-n plutire.

---

25. *Nu plîns pecît avui putinţa* (a). **30.** *Deavalma prunci* (a). **35.** *El nu-i* (a). **39.** *Iar starea lor, ce-o vezi, e propria* (a). **41.** *Că nu pot* (a).

---

21. Milă: de observat şi aici umanitatea lui Virgil, care, deşi personifică raţiunea omenească, nu e numai o alegorie rece, ca personificările din *Roman de la Rose*, ci o persoană vie, cu un caracter bine pronunţat, de maestru iubitor şi călăuză prevăzătoare. E om căruia-i e milă de omenirea chinuită în Infern, unde e şi el. **22. Lunga cale ne-mboldeşte:** vers devenit proverbial în italieneşte. **28. Fără dureri:** adică numai chinuri morale, deoarece ei n-au greşit cu nimic, numai n-au crezut în Cristos. **32. Nu-ntrebi:** de observat interesul ce-l arată Virgil pentru acest cerc, care-l priveşte de aproape. În cîntul precedent l-a certat pe Dante, pentru că întreba prea mult; acum se miră că nu-l întreabă. **36. Poarta voastră:** fiindcă Virgil e păgîn. Botezul fiind cea dintîi dintre tainele prin care omul intră în comunitatea creştină, e considerat ca o poartă a credinţei. **42. În dor:** adică în dorul în veci neîmplinit, de a se putea bucura vreodată de vederea lui Dumnezeu. **43. Mîhnire:** se vede aici marele entuziasm al lui Dante pentru sufletele mari ale Antichităţii. Dante, după cum am mai spus (nota la *Infernul*, II, 52), face o inovaţie, introducînd în *Limb* şi sufletele mari ale Antichităţii.

46 – „Dar spune, maistre,-o spune-mi, doamne, oare
ieși – i-am zis, dorind să am deplin
credința cea ce-nvinge-orice eroare –

49 cîndva prin merit propriu sau străin
vrun duh de-aici, spre-a trece-n mîntuință?"
Iar el care-a-nțeles ascunsu-mi chin:

52 – „De-abia sosii în noua-mi locuință
și-un duh puternic a venit de sus,
cunun-avînd ca semn de biruință,

55 și-a tras de-aici pe primul om, și-a dus
pe Noe și-Avel, și cu el porniră
și Moise-al legii dătător supus,

58 și pe Avram, și-acel cu dulce liră;
cu fii și tată-a dus pe Israel
și-atît de mult iubita sa Rahiră,

61 și pe-alții mulți îi scoase-n acest fel;
dar vreau să știi că duhuri mîntuite
n-au fost de-aici nicicînd pînă la el".

64 Iar noi cît timp aceste-au fost vorbite
mergeam mereu, trecînd pădurea mare,
pădure, zic, de umbre-ndesuite.

67 Și n-am făcut drum lung pe-acea cărare
dincoa' de culme, cînd un foc văzui
ce-n semicerc albea-ntr-o dulce zare.

70 Deși-mi era departe-n fund, putui
distinge-atît încît să văd în parte
ce neam ales era-n lumina lui.

---

69. *Negrită* (a).

---

49. Cîndva prin merit propriu: de observat cum Dante, cu o șiretenie școlărească aproape, o ia de departe cu întrebările, dar Virgil îi răspunde pe față. **Străin:** adică al lui Cristos, care, între moartea sa trupească și înviere, se coborî în Limb, ca să scoată de acolo sufletele patriarhilor și să le ducă în cer. **53. Duh puternic:** Cristos. **54. Biruință:** fiindcă învinsese rezistența dracilor și sfărîmase porțile Iadului. **55. Primul om:** Adam. **58. Cel cu dulce liră:** David. **59. Israel:** fiul lui Isac și al Rebecăi, cunoscut sub numele de Iacob, cu cei doisprezece copii ai lui Isac, care fură șefii celor douăsprezece seminții ale lui Israel. **60. Atît de mult:** fiindcă sluji lui Laban șapte ani ca să i-o dea de soție „și anii aceștia i s-au părut ca vreo cîteva zile, pentru că o iubea" (*Geneza*, XXIX, 20), însă, constrîns să se căsătorească înainte cu Lia, sluji încă șapte ani. **63. Pînă la el:** înainte de coborîrea lui Cristos în Infern nimeni nu fusese scos de acolo, fiindcă poarta Iadului fusese închisă încă de la păcatul lui Adam. **65. Pădurea mare:** se înțelege: gloata sufletelor dese ca pădurea. **68. Culme:** adică dincoace de marginea cercului. **69. Semicerc:** cum Iadul are formă circulară, focul, luminînd numai jumătatea cercului întunecat, făcea astfel un semicerc. **71. Să văd:** trebuie admis că înclinarea era destul de pronunțată, încît Dante, stînd mai sus, a putut vedea pe deasupra zidurilor castelului pe cei care îl locuiau.

73 – „O, tu ce ’nalţi orice ştiinţe şi-arte,
ei cine sînt ? Ce-onoare-i încunună,
că starea lor de-a altor o desparte ?”

76 Iar el : – „Faimosul nume ce răsună
în lume sus de ei, le-a dobîndit
o graţie-n cer de-o stare-aci mai bună”.

79 Şi-un glas spre noi acestea le-a rostit :
– „Onoare ţie, vrednice poete,
a cărui umbră dusă ne-a venit”.

82 Văzui cînd glasul s-alină şi stete
că patru umbre-au dor spre noi s-apuce,
nici triste-n ochi, dar nici nemîngîiete.

85 – „Priveşte-acum – a zis iubitul duce –
pe cel ce-ntîiul, ca şi-un căpitan,
cu spada-n mînă, stolul şi-l conduce :

88 Omer e el, poetul suveran,
satiricul Horaţiu-n urmă vine,
Ovidiu-apoi, iar ultimu-i Lucan.

91 Deşi cuvîntul drag rostit de mine
cuvine-se-a fi spus la fel şi lor,
onoare-mi fac, şi fac cu-aceasta bine.”

94 Şi-aşa văzui aici frumosul cor
al Prinţului cîntării dulci de liră,
ce stă vultur deasupra tuturor,

---

77. *De dînşii-n* (a). **80.** *înaltule* (a). **82.** *Iar cînd strigarea* (A). **84.** *chip* (a).

---

73. Ce ’nalţi : adică cel ce face cinste oricărei arte şi ştiinţe. **80. Poete :** Virgil, care se îndepărtase, şi, întorcîndu-se, e primit cu bucurie de ceilalţi. Torraca aici adaugă : „Acea invitaţie de a cinsti pe poetul care se reîntoarce şi toată scena următoare sînt ceva mai mult ca un expedient... pentru a preamări pe maestru. Se văd admiraţia şi respectul pe care orice om cult le datoreşte marilor genii şi operelor lor”. **88. Omer :** cel mai mare poet epic grec, căruia i se atribuie *Iliada* şi *Odiseea* (cca secolul al IX-lea î.Cr.). Cu toate că Dante nu ştia greceşte, nu îl ignoră pe Homer, ale cărui laude le citise în *Poetica* lui Horaţiu şi în *Epistolele* lui Seneca. **89. Horaţiu :** cel mai mare poet liric latin, născut la Venosa la 8 decembrie 68 î.Cr. şi mort la 27 noiembrie 8 î.Cr. A scris *Ode, Epistole, Arta poetică* şi *Satire*. În Evul Mediu, *Satirele* şi *Epistolele* au fost citite mai mult decît *Odele*, şi în *Arta poetică* (v. 235) Dante putea citi nişte cuvinte din care se deducea că Horaţiu însuşi se numea satiric. **90. Ovidiu :** celebrul poet latin (născut la Sulmona la 20 martie 43 î.Cr.) a murit la Tomis (Constanţa), lîngă Marea Neagră (17 d.Cr.), unde fusese exilat de August pentru o vină necunoscută bine. Opera lui principală sînt *Metamorfozele*, dar în Evul Mediu au fost preţuite mai mult *Ars amandi*, *Remedia amoris* şi *Heroides*. Este unul dintre autorii mai cunoscuţi lui Dante, cu care vrea să se ia la întrecere. În cîntecul hoţilor (*Infernul*, XXV), el se laudă că l-ar fi întrecut cu metamorfoza închipuită de el, a oamenilor care devin şerpi. **Lucan :** născut la Córdoba, în Spania, la 33 î.Cr., a murit la 65 d.Cr. E autorul *Farsalei*, poem epic despre războiul civil dintre Cezar şi Pompei. A inspirat pe Dante mai ales în cîntecul amintit mai sus, al hoţilor. **91. Cuvîntul drag :** e cuvîntul de „poet”. **93. Onoare :** adică motivul cinstei constă în faptul că Virgil e poet. Cu mare modestie Virgil insistă asupra acestui lucru, că şi ceilalţi îl cinstesc numai şi numai ca poet. **95. Prinţului :** este Homer.

97 Iar după ce-ntre ei puțin vorbiră,
spre mine-ntorși c-un semn m-au salutat,
iar de-asta ochii lui Virgil zîmbiră.

100 Dar și mai mare-onoare-apoi mi-au dat
primindu-mă-ntr-a lor tovărășie
și-al șaselea-ntre-asemeni genii-am stat.

103 Și-am mers așa spre-acea lumină vie,
vorbind ce-i bine-aici să tac, astfel
cum bine-a fost vorbite-n Iad să fie.

106 Și-ajunși apoi sub un frumos castel
de șapte ori încins c-un zid pe-afară
și-n jur scutit de-un mîndru rîurel.

109 Trecînd ca pe uscat pe el, intrară
prin șapte porți cu mine-acești poeți
pe-un cîmp frumos cu verde primăvară.

112 Acolo oameni, cu ochi lini și-nceți,
vorbeau încet și rar [cu-autoritate],
cu vorba rar-a nobilei blîndeți.

115 Iar noi spre-un fund al văii luminate
ne-am dus pe-un loc deschis, frumos și 'nalt,
ca-ntregul cîmp cu toți să ni s-arate.

118 Și-aci-n picioare pe-acel verde smalt
mari spirite văzui, că de mîndrie
și-acum, că le-am văzut, cînd spui, tresalt.

121 Electra-ntîi cu multa-i sămînție,
cu Hector printre ei și cu Enea,
Cezar ce-avea de șoim privirea-i vie,

---

109. *Trecură ca pe-uscat și-ntrară* (a). **112.** *Și-ntr-însul oameni* (a).

---

97. Vorbind: vers foarte discutat. Cei mai mulți dintre comentatori interpretează că ar fi vorba de lucruri pe care ar fi inutil să le refere aici, așa după cum era util și potrivit acolo. **99. Zîmbiră:** de satisfacție că elevul lui cel mai drag a primit de la tovarășii lui din nobilul castel acest semn de cinste. **103. Lumină vie:** e simbolul științei omenești, care răspîndește de jur împrejur razele sale binefăcătoare. **107. De șapte ori:** cele șapte ziduri sînt simbolul virtuților morale (prudența, dreptatea, tăria și cumpătarea) și al celor speculative (inteligența, știința și înțelepciunea) sau, după alții, al celor șapte părți ale filosofiei (fizica, metafizica, etica, politica, economia, matematica și logica). **108. Rîurel:** simbolizează elocința sau, după alții, buna dispoziție pentru bine. **110. Șapte porți:** simbolizează, după cum se pare, cele șapte arte liberale în care consta învățătura medievală: gramatica, dialectica și retorica (*artes trivii*) și: aritmetica, geometria, muzica și astrologia (*artes quadrivii*). **113. Încet și rar:** idealul învățatului în Evul Mediu, care trebuia să vorbească rar, dulce și cu autoritate. **117. Cu toți:** adică toți cei care erau în el. **118. Smalt:** cîmpul era împodobit cu flori. **120. Tresalt:** adică și acum, cînd își aduce aminte, se mîndrește că le-a văzut. **121. Electra:** fiica lui Atlas și mama lui Dardanus, fondatorul Troiei. **Multa-i sămînție:** copiii lui Dardanus, printre care Dante recunoaște pe Hector, cel dintîi născut al lui Priam, regele Troiei, și al Hecubei, și pe Enea, fiul lui Anchise și al Venerei. **123. Cezar:** întemeietorul Imperiului roman (născut la 12 iulie 100 î.Cr., omorît la 15 martie 44 î.Cr.). **Ochi de șoim:**

124 Camilla sta și sta Pentesilea
într-altă grupă, și ședea Latin
cu fiică-sa Lavinia printre-aceia.

127 Și Brut ce-a scos din Roma pe Tarchin,
Cornelia, Marcia, Iulia, și deoparte
și singur sta deoparte Saladin.

130 Văzui apoi, privind și mai departe,
pe maistrul celora ce știu, avîndu-l
la mijloc marii-adîncitori de carte

133 cari stau tăcuți, cucernici ascultîndu-l.
Socrat era-ntre ei și Plato, cel
ce-n primul rînd ședea și-ncepe rîndul,

136 Democrit cel ce nu dă lumii țel,
Empedocle, Anaxagora și Tale,
Diogene și Heraclit, cu el

---

129. *Retras stetea și singur* (a).

---

felul cum îl descrie Dante aici arată că a fost influențat de o tendință puțin favorabilă lui Cezar și care a dăinuit în tot Evul Mediu. Altă dată (*Paradisul*, XI, 69) îl numește „cel ce-ntreaga lume-nspăimîntase”. **124. Camilla :** războinica eroină, fiică a lui Metabus, regele volscilor și amintită de Virgil în *Eneida*. A luptat de partea lui Turnus împotriva lui Enea și fu omorîtă de Aronta. **Pentesilea :** regina amazoanelor, care, în timpul războiului troian, se luptă împotriva grecilor și fu omorîtă de Ahile. **125. Latin :** regele Lațiului, fiul lui Faunus și al nimfei Marica. **126. Lavinia :** fiica lui Latin și a Amatei. A fost logodită de mamă-sa cu Turnus, regele rutulilor, dar Enea se îndrăgosti de ea și o luă în căsătorie, de unde războiul între Enea și Turnus, în care acesta muri. **127. Brut** : primul consul, care a scăpat Roma de tirania lui Tarchin și a întemeiat republica. **Tarchin :** zis Superbul, ultimul rege al Romei, izgonit de Brutus. **128. Cornelia :** fiica lui Scipio Africanus Maior, soția lui Tiberius Sempronius Gracchus, mama Grachilor Tiberius, Caius și Sempronia. **Marcia :** fiica lui Marcus Filippus, soția lui Cato Uticensis, apoi a oratorului Quintus Hortensius. **Iulia :** fiica lui Cezar și soția lui Pompei. **129. Saladin :** Selah-Eddijn (1137-1193), sultan al Egiptului. S-a bucurat printre creștini de renumele de mărinimos și înțelept. În Evul Mediu fu socotit ca tipul omului drept, cu toate că era de credință mahomedană. **131 : Maistrul :** Aristotel (384-322 î.Cr.), unul din cei mai mari filosofi ai Antichității, foarte prețuit de Dante, care-l laudă în diferite rînduri și în *Convivio*, ca și de toată lumea medievală. Dante cunoștea opera lui din traducerea Sfîntului Toma de Aquino. **134. Socrat :** (470-399 î.Cr.) inițiatorul adevăratei morale, perfecționată apoi de Aristotel, după cum însuși Dante spune în *Convivio* (IV, 6). Cea mai frumoasă figură de filosof și de cetățean din toată Antichitatea. Pentru el, virtutea consta în a ști, și ținta științei era cercetarea adevărului, cu care el se îndeletnicea întrebînd discipolii și îndreptînd răspunsurile lor neexacte. Metoda aceasta se și numește, de la el, socratică. Învinuit că ar fi corupător al tineretului și că ar disprețui pe zei, fu condamnat la moarte, pe care o înfruntă cu mare seninătate, refuzînd să fugă, atunci cînd i s-a oferit prilejul, pe motivul că legile trebuie respectate, chiar cînd sînt nedrepte. N-a lăsat nimic scris. Gîndirea lui o cunoaștem din operele lui Platon, Xenofon și chiar din ale lui Aristotel. **Plato :** născut la Atena în 429 î.Cr., moare în 348, unul din cei mai mari filosofi ai Antichității, urmaș al lui Socrate și șef al Academicienilor, numiți așa după locul unde ei se întruneau, adică Academia, după cum și Dante spune în *Convivio* (II, 15). Dante cunoștea doctrina platonică din citații ale altora, poate a citit chiar traducerea latină a dialogului *Timaeus* pe care îl citează în *Paradis* (IV, 49). **136. Democrit :** Dante știa din *De natura deorum* a lui Cicero (I, 24) că, după Democrit, atomii alcătuiesc cerul și pămîntul printr-un concurs aproape întîmplător. S-a născut la Abdera (465 ?-361 î.Cr.). **137. Empedocle :** născut la Agrigent (490-430 î.Cr.), a scris o lungă poemă despre natură în care susține că elementele care compun universul se combină și se descompun de mai multe ori, așa încît am avea niște haosuri nesfîrșite. La

139 și-Orfeu și-adînc observatoru-n quale
aici era, eu zic Dioscoride
și Tuliu, Tit, și cel cu legi morale

142 Seneca, Gallian și Euclide,
Hipocrate, Avicenna, Ptolomeu
și-Averoe ce-ntinse zări deschide.

145 Să-i spui pe toți de-aici mi-ar fi și greu,
și-astfel mă-mpinge teama-ndelungată
c-ades la fapte-i scurt cuvîntul meu.

148 Din șase, doi ne-am rupt apoi îndată,
căci dusu-m-a p-alt drum iubitul duce
din lina zare-n noapte frămîntată

151 și-ajunsei unde-n veci nimic nu luce.

---

145. *Pe toți cîți sînt* (a). *C-ades prin fapte-i grabnic mersul* (b). *C-adese pentru fapte-am scurt cuvînt* (b).

---

această teorie Dante face aluzie în *Infern* (XII, 42). **Anaxagora:** din Clazomene (500-428 î.Cr.), maestrul lui Pericle, care i-a scăpat viața cînd a fost acuzat de ateism, din cauza operei sale despre natură. A fugit atunci la Lampsac, unde a murit. Are meritul de a fi introdus în Atena filosofia școlii ionice. **Tale:** din Milet, unul din cei șapte învățați ai lumii vechi (639-546 î.Cr.). **138. Diogene:** cinicul, născut la Sinope (404-323 î.Cr.), a fost disprețuitorul neînvins al oricărei străluciri pămîntești. Este acela care, locuind într-un butoi și ducîndu-se Alexandru cel Mare la el și întrebîndu-l ce dorea, i-a răspuns să nu-i ia ce nu-i poate da, fiindcă se așezase în dreptul soarelui. **Eraclit:** din Efes (500 î.Cr.), a fost celebru în filosofie și științe naturale, dar și-a exprimat gîndul într-o formă așa de abstractă că a fost poreclit „Obscurul". **139. Orfeu:** poet trac „care făcea cu chitara blînde fiarele și arborii și pietrele să se miște către sine" (*Convivio*, II, 1). După Dante, e „omul înțelept care cu instrumentul vocii sale îmblînzește și potolește însușirile crude și aduce la voința sa pe acei care nu au viață pentru știință și artă" (*Convivio*, II, 1). **Quale:** adică în calitățile ierburilor. **140. Dioscoride:** Pedanius Dioscoride, grec din Anazarba în Cilicia. A înflorit în timpurile lui Nero și a scris un tratat unde se vorbește despre calitățile medicinale ale ierburilor. **Tuliu:** M.T. Cicero, marele orator roman (106-43 î.Cr.). Dialogul *De amicitia* a fost una din cele două cărți care i-au inspirat lui Dante iubirea de filosofie. **141. Tit:** Titus Livius, considerat aici ca filosof. Despre scrierile lui filosofice Dante aflase dintr-o scrisoare a lui Seneca către Lucilius, în care ele sînt lăudate împreună cu ale lui Cicero. Altă dată, adresîndu-se istoricului, îl numește „cel care nu greșește". Născut la 60 î.Cr., a murit la 16 d.Cr. Cel mai mare istoric al Romei, autor al operei *Rerum Romanorum ab urbe condita libri*, ajunsă la noi incompletă. **142. Seneca:** Dante a cunoscut din Seneca *Scrisorile către Lucilius*, pe care le interpretează în *Convivio* (IV, 2) și unde Seneca vorbește de mai multe ori de tratatele sale de filosofie morală, pierdute pentru noi. Dante și contemporanii lui credeau că el ar fi autorul tratatului despre *Cele patru virtuți* al lui Martinus Damiensis, pe care îl citează în *De Monarchia* (II, 5). **Gallian:** Claudiu Gallian, medic din Pergam (131-201 d.Cr.), autorul unui tratat de medicină, citat în *Convivio* (I, 8). **Euclid:** matematician alexandrin și platonic, autor al celebrelor *Elemente de geometrie*. A trăit pe la 300 î.Cr. și e citat de Dante în *Convivio* (II, 14) și în *De Monarchia* (I, 1). **143. Hipocrate:** medic din Cos în secolul al V-lea î.Cr. Citat în *Convivio* (I, 8) și *Purgatoriu* (XXIX, 137). **Avicenna:** Ibn-Sina, medic arab (980-1030), autor al unui comentariu aristotelic citat în *Convivio* (II, 14 și 15). **Ptolemeu:** matematician și geograf din secolul al II-lea d.Cr. Citat în *Vita Nuova* (XXIX, 2) și *Convivio* (II, 13). **144. Averoe:** Ibn-Roschd, filosof arab din Córdoba (1116-1198), zis și „Comentatorul" pentru marele său comentariu asupra operelor lui Aristotel. Citat în *Vita Nuova* (I, 4) și în *Purgatoriu* (XXV, 63). **147. Cuvîntul meu:** Dante vrea să arate că nu întotdeauna ajung cuvintele și bunăvoința pentru a putea reda ceea ce el a văzut. **151. Nimic nu luce:** Limbul este o excepție luminoasă în Infernul lui Dante, care e tot întunecat.



Cîntul V

Cercul al doilea: desfrînații

Minos (1-24) ◎ Desfrînații (25-69) ◎ Francesca da Rimini și Paolo Malatesta (70-96) ◎ Povestea de amor și moarte (97-138) ◎ Mila lui Dante (139-142)

1 Din starea-ntîi așa-ntr-a doua stare
venim, în cerc ce loc mai strîmt rotește,
ci cazne-atît mai mari, stîrnind urlare.

4 Grozav aici stă Minos și rînjește,
județ el ține-acolea-n poartă stînd
și-azvîrle-n Iad precum se-ncolăcește.

7 Eu zic că rău-născutul duh intrînd,
silit e culpa-ntreagă să și-o spuie,
iar el, cunoscător de rău, văzînd

10 ce loc din Iad e vrednic să-l încuie,
cu număru-nvîrtitei cozi pe spate
arată gradu-n care vrea să-l puie.

13 Mereu stau multe-n față-i adunate,
și una după alta vin cu rîndul
și spun și-aud și-n Iad sînt aruncate.

---

3. *cari nasc* (a). **5.** *Și ține-aici județ* (a).

---

1. Starea-întîi : din cercul întîi ne-am coborît în cel de-al doilea, mai restrîns, ceea ce e firesc, infernul dantesc avînd forma unei pîlnii. **3. Ci :** cercul e mai mic, dar caznele sînt mai groaznice. **Stîrnind urlare :** așa sînt de groaznice, încît stîrnesc urlare. **4. Minos :** unul din cei trei judecători din Infern. Rege mitic al Cretei, devenit proverbial pentru dreptatea sa, așa încît Virgil îl înfățișează în *Eneida* ca judecător al sufletelor, după moarte. „Dante îl înfățișează ca un demon, îi ia urna (*urnam movet*) virgiliană (*Eneida*, VI, 432), îl face să rînjească oribil ca un cîine, îi adaugă o coadă foarte lungă și-l reprezintă în timpul funcțiunii lui de judecător" (Torraca). **6. Precum se-ncolăcește :** numărul încolăcirilor cozii sale peste trup arată pentru al cîtelea cerc din Infern este osîndit păcătosul. **7. Rău-născutul :** născut în ceas rău ; care nu s-a putut mîntui. **9. El :** Minos. **15. Spun și-aud :** adică spun păcatul, aud condamnarea și apoi sînt aruncate în cercurile Infernului, potrivit cu păcatele lor.

16 Cînd el văzu că vin și-a-ntra mi-e gîndul:
– „Tu, cel ce vii în lumea celor morți –
a zis și-a stat, oficiu-ntrerupîndu-l –,

19 știi unde ești? Te-ncrezi tu vrunei sorți?
Să nu te-nșele-această largă-ntrare!”.
Virgil atunci spre el: – „Ce grijă porți?

22 Să nu-i oprești fatala lui cărare.
Așa se vrea-ntr-un loc unde se poate
orice se vrea, și curm-a ta întrebare”.

25 Acu-ncepui s-aud acele toate
urlări de-aici și-amar fui străbătut
de multul plîns ce tristul neam îl scoate.

28 Era-ntr-un loc de-orice lumină mut,
ce muge-așa ca marea-ntărîtată
cînd largul ei de volbură-i bătut.

31 Vîrtej drăcesc ce nu mai stă vrodată,
ia morți de-a valma-n furia lui cu sine,
să-i zguduie-nvîrtindu-i și să-i zbată.

34 Iar cînd simt furia volburii ce vine
cum plîng atunci, cum urlă toți în vale,
și-azvîrl blăstem puterilor divine!

37 Știui că ăstor chinuri infernale
supuși sînt cei ce-avînd plăcerea țel
fac mintea roabă poftelor carnale.

17. Tu, cel ce vii: ca și Caron, și Minos este surprins (și cam scandalizat) de faptul că un om încă în viață străbate ținuturile supuse stăpînirii lui și încearcă să-l sperie pe îndrăznețul care s-a încumetat să întreprindă o astfel de călătorie. **18. A stat:** oprindu-se din funcția sa de judecător. **19. Te-ncrezi:** literar: „bagă de seamă în cine te încrezi”. Minos caută a strecura în sufletul lui Dante neîncrederea față de Virgil (rațiunea omenească). **23. Așa se vrea:** formula obișnuită, de culoare cam magică, pe care Virgil (care în Evul Mediu a fost socotit ca vrăjitor) o repetă de cîte ori găsește o piedică în atitudinea îndîrjită a demonilor păzitori ai cercurilor din Infern. **24. Curmă:** cu Minos Virgil nu întrebuințează multe cuvinte ca să-l convingă, ci, scurt, îi spune că așa e voința cerească și deci să tacă. În alte rînduri, ca om fin ce este, se ia cu binele pe lîngă demonii care-l împiedică. Acest oportunism al lui Virgil a fost studiat într-o frumoasă lucrare, *L'opportunismo di Virgilio*, de către un tînăr elev al dlui Francesco D'Ovidio. **28. Mut:** lipsit de lumină. Dante, ca și Shakespeare și ca mai toate geniile mari, are adesea expresii lapidare care nouă de multe ori ni se par ciudate. În cîntecul I (vezi 60), Dante spune, spre exemplu, că lupoaica îl împinge înapoi unde „soarele tace”, adică în adîncul întunecos al pădurii. **30. Volbură:** peisajul acesta de furtună se potrivește de minune cu furia patimii care i-a răpit în viață. **31. Vrodată:** printr-o excepție miraculoasă, furtuna stă numai timpul necesar Francescăi ca să-și povestească tragica întîmplare de iubire și moarte. După cum foarte bine observă Henri Hauvette, într-o foarte recentă lucrare a sa (*Etudes italiennes*, I, nr. 2-3, 1918) despre cele șapte dintîi cîntece ale *Infernului*, acestea par a reprezenta o primă încercare a lui Dante, reluată apoi mai tîrziu. Dante, în urmă, nu va întrebuința mijloace așa ieftine ca intervenția unei minuni. De altfel, mai observasem și eu (*Ricordi di letture provenzali e francesi nella „Commedia” di Dante*, Napoli, 1913) că Dante, ca să facă posibilă convorbirea lui cu Brunetto Latini, născocește o întreagă meteorologie a Infernului, așa că ploaia de foc ce-i chinuiește pe acești păcătoși se stinge în contact cu aburii ce se ridică din rîul Flegeton, de pe malul căruia Dante vorbește fostului său maestru, ceea ce ar fi dovadă a unui progres în arta lui Dante și că ar fi trecut multă vreme pînă ce a reluat poema începută.

Cum grauri ia și-al toamnei vînt cu el
pe mii de-aripi mulțimea lor zbătută,
pe-acești mișei, cumplitul vînt astfel

și-n jos și-n sus și-aici și-acolo-i mută,
și nu mai pot să spere-n veci încai
nu stare-n loc, ci cazně mai scăzută!

Și cum își plîng cocorii tristul lai
cînd fac pe drum coloane-ndelungate,
așa vedeam că vin cu mare vai

și-aceste umbre de vîrtej purtate;
și-am zis: – „Maestre, cine-au fost acei
pe care-astfel ăst negru-amurg îi bate?”.

– „Întîia-n stolul despre care vrei
să știi a fost împărăteas-odată
și neamuri multe-avu sub sceptrul ei,

ci-atît fu-n viciu-acesta de ’necată,
că-n legi sancțiune unei crime-aduse,
spre-a fi și-a ei legal astfel scuzată.

Ea e Semiramis, ce din cetite
o știm c-a fost urmașa și femeia
lui Nin în țări de turci acum domnite.

Se-ucise-a doua din amor și-i ceea
ce spuzei lui Sicheu perfidă-i fuse:
perversa Cleopatră este-a treia.”

---

40. *duce-al* (a). **46.** *Cum gruii-n sbor își cîntă-amarul laiu* (a). *jalnicul* (a). **47.** *din colo linii* (b). **48.** *Așa-și trăgeau venind cumplitul* (a). *Așa veniau trăgîndu-și lungul vaiu* (b). **55.** *înfundată* (a). **56.** *Că voe-a dat prin legi plăcerii-oprite* (a). **57.** *spălată* (a).

---

43. Și-n jos și-n sus: „cu sunetele întrerupte ale acestor adverbe, care parcă se fugăresc unul pe altul, Dante descrie «vîrtejul infernal ce nu mai stă», de care acele suflete sînt răpite și zbătute în toate părțile” (Venturi). **46. Lai:** *lais*-urile erau niște scurte compuneri poetice, de origine bretonă, uneori narative, alteori lirice, întovărășite de o muzică tristă și melancolică. Cuvîntul *lai*, întrebuințat de provensali spre a arăta cîntecul păsărilor, a trecut pe urmă cu însemnarea de *plîngere*. **54. Neamuri multe:** adică sirienii, etiopienii, parte din indieni și babilonieni. **57. Legal scuzată:** Orosius (I, 4) povestește: „această regină (*Semiramida*) arzînd de poftă... se pătă de desfrîu... și păcatul ei particular voind să-l acopere cu o aparență de legalitate porunci că tatăl și fiica s-ar putea împreuna, după placul fiecăruia, fără a se păstra vreun respect firesc”. **58. Semiramis:** faimoasa și frumoasa regină a asirienilor, care domni de la 1356 î.Cr. pînă la 1314 și a avut renumele de a fi fost cea mai destrăbălată femeie din lume. **Cetite:** Dante face aluzie mai ales la istoria lui Orosius, pe care o pomenește în *De Monarchia* (II, 9). **59-60. Urmașa și femeia lui Nin:** după moartea lui Nin, îi urmă la domnie soția lui, Semiramida, îndepărtînd pe fiul său Ninia. **60. Turci:** adică Babilonia, care, în timpul lui Dante, era stăpînită de turci. Nu e necesar deci a crede că Dante face confuzie între Babilonia din Asia și cea din Egipt, unde era reședința sultanului. **61. A doua:** Dido, fiica lui Belo, întemeietoarea și regina Cartaginei, iubi pe Enea, dar, părăsită de el, se omorî (*Eneida*, I, 4). Astfel nu-și ținu promisiunea solemnă făcută cenușei bărbatului său, de a-i fi totdeauna credincioasă. **63. Cleopatra:** regina Egiptului (69-30 î.Cr.) și, după cum ne spun istoricii cei vechi, femeie foarte destrăbălată. A iubit între alții pe Cezar și Antoniu, care pentru ea se despărțise de soția sa Octavia. Învinsă de armatele lui Octavian, ca să nu cadă prizonieră în mîinile dușmanului, puse s-o muște o aspidă.

64 Văzui și pe Elena care-aduse
cumplitul timp; pe-Ahil cel mare-al cui
război cu-amorul trist sfîrșit îi puse.

67 Pe Paris și Tristan, și mii văzui
goniți din viața lor de-amor, pe care
Virgil mi-i arăta cu mîna lui.

70 După ce [dat-am maestrului ascultare
de vechi femei și cavalerii mii,
a fost mai să leșin de milă mare].

73 Și-așa-ncepui: – „Cu drag eu le-aș vorbi
acelor doi ce-aduși de vijelie
așa de-ușor păreche par a fi".

76 Iar el: – „Tu-i vei vedea cînd au să fie
aproape-aici și-atunci pe-acea putere
ce-i leag-astfel, să-i chemi și au să vie".

79 Cînd vîntul deci le dete-apropiere,
strigai spre dînșii: – „O, suflete-ntristate,
vorbiți de nu v-oprește-a altui vrere".

82 Precum prin aer pe-aripi nemișcate,
iau două turturele-alături zbor
de-același dor spre cuibul drag purtate,

85 așa și ei, dintr-al Didonei cor
veneau prin noaptea ce-o frămîntă vîntul;
atît cu ruga-nvinsei vrerea lor.

64. Elena: fiică a lui Jupiter și a Ledei, soție a lui Menelau, care fu răpită de Paris, fiul lui Priam, regele Troiei, și care fu cauza războiului dintre greci și troieni. Oamenii din Evul Mediu și-o închipuiau „mai albă decît lebăda". **65. Cumplitul timp:** e vorba de războiul troian. **66. Ahil:** regele mirmidonilor, fiul lui Peleu și al zeiței Tetis, e cel mai însemnat erou grec în războiul troian. Dante îl pune printre cei destrăbălați, aducîndu-și aminte că a murit din cauza iubirii. Într-adevăr, după o lege post-homerică, Ahile, din iubire pentru Polixena, fiica lui Priam și a Hecubei, ar fi voit să treacă de partea troienilor, dar Paris îl ucise. În *Roman de Troie* și într-o traducere italienească, datorată unui Binduccio dello Scelto, contemporan al lui Dante, se spune: „amor a arătat cazna și puterea sa, împotriva cărora nimeni nu se poate apăra". **67. Paris:** *cf.* nota 64. **Tristan:** vestit cavaler al „mesei rotunde", fiul regelui Meliadus, care iubi pe Isolda, soția unchiului său, regele Marc din Cornivalia. Legenda spune că Tristan s-a dus în Irlanda pentru a cere mîna Isoldei pentru unchiul său, regele Marc, dar în călătorie, bînd din greșeală din licoarea fermecată dată de mama Isoldei pentru a-și păstra veșnic iubirea bărbatului, s-au îndrăgostit fatal unul de altul. După multe întîmplări, regele Marc, descoperind adulterul soției sale, a rănit pe Tristan cu o săgeată înveninată și acesta, simțindu-se murind, a îmbrățișat atît de tare pe Isolda, încît amîndurora le-a plesnit inima și au murit împreună. Legenda, de origine bretonă, a fost răspîndită în toată Europa de truverii francezi și era foarte cunoscută în Italia, unde găsim o prefacere în proza toscană a romanului francez (așa-zisul *Tristano Riccardiano*), și pătrunsese chiar în lirică. Ahile și Paris erau socotiți în poezia medievală la fel cu cavalerii medievali. Toate aceste personaje, asupra cărora a înflorit o întreagă literatură de romane, mai ales în limba franceză, erau foarte familiare tuturor oamenilor culți din Evul Mediu, după cum ne sînt nouă personajele romanelor contemporane mai celebre. **74. Acelor doi:** Paul și Francesca. **75. Așa de-ușor:** vîntul îi răpește cu atîta violență, încît parcă au pierdut orice greutate, ca niște biete frunze în furtună. **77. Pe-acea putere:** amorul care nu-i desparte nici în chinurile Iadului. **79. Apropiere:** adică de Virgil și Dante. **81. Altui:** voința lui Dumnezeu. După cum am mai observat, numele lui Dumnezeu nu e niciodată pomenit în Infern decît printr-o perifrază. **85. Didonei cor:** adică din ceata desfrînaților, în care se găsește și Dido.

88 – „O, suflet bun și nobil ce-n mormîntul
cumplitei nopți te-oprești la noi, ce-odată
cu-al nostru sînge-am înroșit pămîntul,

91 amic de L-am avea pe-al lumii Tată,
noi rugi I-am face pentru pacea ta,
căci milă simți de-amara-ne răsplată.

94 De vrei să ne vorbești, vom asculta
și vom vorbi, de-ai dorul de-ascultare,
cît timp stă vîntu-ntr-astă pace-a sa.

97 Născută fost-am în cetatea care
stă-n malul mării unde Po de-acum,
trudit, cu-ai săi, își cat-odihnă-n mare.

100 Amor, ce-n inimi iute-și face drum,
l-a prins cu-a mea frumsețe, ce răpită
mi-a fost astfel, că și-azi mă doare cum.

103 Amor, ce-a sa iubire-o vrea iubită,
plăceri de el atare-n mine-a pus,
că sînt de el cum vezi și-acum robită.

106 Amor spre-o moarte pe-amîndoi ne-a dus,
Caina pe-ucigaș va fi avîndu-l."
Atît și-aceste vorbe ei ne-au spus.

109 Și-astfel truditul suflet ascultîndu-l,
plecîndu-mi fața mi-o ținui plecată,
pîn-a-ntrebat Virgil: – „La ce ți-e gîndul?".

90. Cu-al nostru sînge: fiindcă mai toți muriseră de moarte violentă. **91. Amic:** cu această dorință plină de regret și de deznădejde, pentru care Francesca, deși condamnată, aproape s-ar ruga lui Dumnezeu pentru pacea lui, Dante începe să ne arate toată gingășia acestui blînd suflet de femeie, care pare ca o lumină în peisajul furtunos și întunecat al Infernului dantesc. Dante își dă seama de monotonia în care ar putea să cadă, dînd Infernului numai întunecime, Purgatoriului numai pocăință și Paradisului numai lumină. De aceea „introduce ici și colo în Infern cîte o rază de lumină și, prin vijelie și noapte, prin vaiete și blesteme, deschide o portiță prin care putem privi marea întindere a mării scînteind sub soare (*malul mării unde Po își caută odihnă*) și să ascultăm duioasa poveste de iubire a Francescăi și Paul" (Chiappelli). **96. Pace:** după cum am spus, Dante, ca să facă cu putință convorbirea lui cu Francesca, imaginează că vîntul se oprește cît timp ține convorbirea. **97. Cetatea:** Ravenna, ultimul adăpost al lui Dante și unde este astăzi mormîntul poetului. Probabil acolo, la curtea lui Guido Novello da Polenta, Dante a auzit această tragică poveste de iubire. **98. Malul mării:** Marea Adriatică, unde se varsă Padul. **99. Ai săi:** afluenții Padului. **102. Astfel:** în mod violent. Ceea ce îndurerează mai mult pe Francesca nu este moartea, ci felul violent, brutal în care a fost omorîtă. **103. Amor, ce-a sa iubire:** avem aici concepția aceea fatală a amorului, pentru care oricine e iubit nu poate să nu iubească la rîndul lui. Pentru întîia oară apare în romanele de aventură ale „mesei rotunde" (licoarea băută de Tristan și Isolda, în corabia ce-i ducea în Cornivalia) și de acolo trece în lirica italiană a Școlii „dulcelui stil nou", al cărei urmaș era și Dante. **106. Amor:** de observat repetiția *amor...*, *amor...*, *amor...* (100, 103, 106) ca un laitmotiv ce revine mereu în această muzică delicată ce e povestea Francescăi. **107. Caina:** o parte din groapa trădătorilor, în care sînt osîndiți cei ce au trădat pe rudele lor. De la Cain, trădătorul fratelui său Abel. **108. Ne-au spus:** unii interpreți cred că ultimul vers e spus de Paul. După rezultatele criticii mai moderne însă această interpretare nu e primită, părîndu-se a fi în contrazicere cu versurile 139-140, în care se zice: „Și-n timp ce unul povestea, văzui/ Plîngînd pe-al doilea...", din care reiese că numai Francesca vorbește, iar Paul numai plînge. **110. Plecîndu-mi fața:** fiindcă se știa și el pătat

112 Tîrziu, cînd am răspuns, am zis: – „Vai, tată,
ce visuri dulci, ce dor nepotolit
a-mpins pe-aceștia către-amara plată!”.

115 Spre dînșii-apoi mă-ntoarsei și-am vorbit:
– „Francesco, vai, a voastră suferință
cu plîns îmi umple sufletul mîhnit.

118 Dar spune-mi tu-n ce chip găsi putință
să-și dea pe față-ascunsul dor al său
acea de mult nesigură dorință?”.

121 Iar ea: „Nimic nu doare-atît de rău
decît de-un timp ferice-a-ți fi aminte
în timp de-amar, și-o știe domnul tău.

124 Dar vrerea ta de-ți este-așa fierbinte
să știi al nostru-amor din focu-i prim
voi spune-amestecînd cu plîns cuvinte.

127 Spre-a pierde timpul stam ca să cetim
de Lancelot, cum l-a-ncurcat iubirea,
noi singuri doi și făr’ să bănuim.

130 Făcu să ne privim ades, cetirea,
și ne-am surprins cu-obraz descolorat,
ci-un punct făcut-a să ne pierdem firea.

133 Cînd am cetit cum zîmbetu-așteptat
de mult, amantul și-l sărută-n fine,
atunci, în tremur tot, m-a sărutat

de același păcat; de aceea și mila și simpatia neobișnuite ce le arată față de Francesca. În cercul desfrînaților din Purgatoriu, Dante mărturisește direct acest păcat al lui, supunîndu-se, ca și în cercul mîndrilor, pedepsei curățitoare, care consistă în a trece un zid de flăcări. **112. Vai, tată:** de aici se vede umanitatea lui Dante, care, ascultînd povestea Francescăi, se gîndește la iubirile lui pămîntești, la perioada aceea de rătăcire morală, se mărturisește om slab, plin de păcate și simte o solidaritate omenească cu aceste suflete rătăcite. Din punct de vedere teologic, el ar fi trebuit să se arate scandalizat, neînduplecat față de un păcat așa de urît de Biserică, dar Dante e om înainte de toate, și poet, și de aceea *Divina Comedie* nu a murit o dată cu epoca în care s-a născut. Foarte frumos spune în această privință Carducci: „Moare Joe, dar imnul poetului rămîne”. **116. Francesca:** din Ravenna, fiica lui Guido Novello da Polenta, mort în 1310. A fost dată de soție cam pe la 1275 lui Gian Ciotto (Ion Șchiopul) de’ Malatesti, senior de Rimini. Ea iubi însă pe cumnatul său Paul, al doilea fiu al lui Malatesta da Verrucchio și bărbat al Orabilei Beatrice di Ghiaggiolo. Cei doi îndrăgostiți fiind găsiți împreună de Gian Ciotto, fură omorîți amîndoi. Comentatorii mai spun că Gian Ciotto, ca să obțină mîna Francescăi, știindu-se foarte urît și șchiop, a înșelat-o, trimițînd la ea pețitor pe fratele lui, Paul, foarte frumos, așa că Francesca a crezut că bărbatul ei va fi Paul, și numai cînd a ajuns la Rimini și s-a văzut lîngă Gian Ciotto a băgat de seamă amara înșelăciune. Nici un cronicar nu ne vorbește de această tragedie de la curtea Malatestilor, și în ce adaugă comentatorii se vede influența romanului lui Tristan. **123. Domnul tău:** după unii, Virgil, care pune pe Enea să spună Didonei, care-l roagă să-i povestească întîmplările sale după căderea Troiei: *„Infandum regina iubes renovare dolorem”* (*Eneida*, II, 3); după alții, Boețiu, care spune (*De consolatione pshilosophiae*, III): „Ceea ce e mai chinuitor e să-ți amintești că ai fost vreodată fericit”. **128. Lancelot:** episodul din romanul lui Lancelot, la care Dante face aluzie, este următorul: „Doamnă – spuse Gallehault –, acuma se cuvine să faceți începutul: să-l sărutați înaintea mea ca început de adevărată iubire. Atunci se dau la o parte surîzînd și se fac că se sfătuiesc; și regina vede că el nu îndrăznește, și-l ia de bărbie și-l sărută foarte lung”.

136 acest ce-acum în veci va fi cu mine.
Galeot fu basmul și-autorul lui
și-aici am pus cetirii pe-astăzi fine”.

139 Și-n timp ce unul povestea, văzui
plîngînd pe-al doilea-ncît de-nduioșare
păream c-aș fi murit, și-apoi căzui

142 cum cade-un corp ce viață-ntr-însul n-are.

136. Acest: Galeot, cavaler și prietenul lui Lancelot. Vrea să arate că, după cum Galeot fu acela care îndemnă pe regina Ginevra să sărute pe Lancelot, tot așa și romanul și autorul lui fură mijlocitori de iubire între Francesca și Paul. De aici Galeot a devenit pe urmă în italienește sinonim cu „mijlocitor”. *Decameronul* lui Boccaccio, în unele manuscrise, arată ca subtitlu: „sau *Prințul Galeot*”. **141. Căzui:** de observat din nou cît de mult Dante ia parte la durerea Francescăi.



Cîntul VI

Cercul al treilea : lacomii

Cerber. Ciacco (1-36) ◎ Ciacco (37-57) ◎ Profețiile lui Ciacco cu privire la Dante (58-93) ◎ Digresie despre reînvierea trupului (94-115)

1 Venindu-mi iar în firea ce-o pierdui
de mila celor doi cumnați, de care
cu totul tulburat în suflet fui,

4 văzui căzniți de-alt soi și o nouă stare
de cazne-oriunde mi-am întors privirea
și-oriunde-am mers și-oricum făceam mișcare.

7 Era-ntr-al treilea cerc aci-n izbirea
eternei ploi, ce rece, grea și iute,
nu-și schimbă-n veci nici cursul ei, nici firea.

10 Și ning zăpezi și ape cad stătute
și grindini bat prin zarea-ntunecată ;
pămîntul ce le-nghite-ntr-însul pute.

13 Iar Cerber, fiara crudă și ciudată,
cîinește latr-aici la ticăloșii
plouați etern, trei guri căscînd deodată.

16 Băloasa barbă neagră și-ochii roșii,
și-un pîntec larg și gheare-avînd, jupoaie
și sfîșie și mușcă păcătoșii.

---

5. *Aci... am dus* (a). **12.** *Ce primește. De-atîtea pl.* (a). **13.** *Acestea* (a).

---

4. Alt soi : lacomii. **9. Nu-și schimbă :** tot chinul acestei pedepse este în monotonia ei. Cine a încercat plictiseala adîncă, chinuitoare și starea sufletească de adîncă deprimare într-un timp de ploaie îndelungată e în stare, gîndindu-se la veșnicia unui astfel de chin, să măsoare toată grozăvia lui. E o pedeapsă josnică, după cum unul din cele mai josnice este păcatul lăcomiei. **13. Cerber :** un monstru fabulos în formă de cîine cu trei guri, păzitorul Infernului păgîn, descris de Virgil în *Eneida* (VI, 417) : *„Cerberus haec ingens latratu regna trifauci, Personat, adverso recubans immanis in antro”*. În Dante are sarcina de a păzi cercul lacomilor și de a chinui, mușcîndu-i și zgîriindu-i, pe osîndiții de acolo. **16. Băloasă :** în text : *unsuroasă*, și se potrivește foarte bine cu păcatul lăcomiei.

19 Cîinește urlă toți, pătrunși de ploaie
și-o coast-o fac a celeilalte scut
și-astfel se-ntoarce-ades sărmana droaie.

22 Cînd marea fiară Cerber ne-a văzut
rînjindu-și colții-a prins din ei să bată
de furie-n trupu-ntreg fiind zbătut.

25 Dar palmele-ntinzîndu-le-al meu tată
pămînt luă și-n gura cea-ntreită
cu pumnul plin i-o repezi deodată.

28 Și ca și-un cîine ce rîvnind s-agită
și tace-apoi, mîncarea cînd și-o ia
și n-are-alt gînd și-alt zor decît să-nghită,

31 cu fălcile scîrboase-așa făcea
ăst demon crud ce urlă-ncît mai bine
căznitii-aceștia surzi să fie-ar vrea.

34 Iar noi treceam pe umbre ce le ține
zăcînd ăst loc cumplit, și-această stradă
ne-a fost pe-a lor golimi ce par ca pline.

37 Zăceau cu toții răsturnați grămadă,
dar unul singur cînd de veste prinse
c-am da spre el, s-a ridicat să șadă.

---

19. *Urlări de cîni* (a). **20.** *Și scut o coast-a altei coaste-o fac* (a). **22.** *Cînd monstrul verme* (a). **24.** *Și n-avea fir de păr* (a). **26.** *Lacome gîtlejuri* (a). **33.** *Să fie surzi acei mișei* (a). **37.** *Ei toți zăceau pe gol pămînt* (a).

---

19. Cîinește urlă toți: povestește Annie Vivanti într-una din ultimele cărți ale ei (*Zingaresca*) că păstorii din America, care stau ani de zile singuri numai cu turmele lor, în singurătățile depărtate de orice viață omenească și cu neputință să poată vorbi cu vreo ființă omenească, după cîtva timp înnebunesc, și primul semn este că încep a răspunde behăind behăitului turmelor lor. Tot așa și aici aceste suflete, prostite în pedeapsa lor josnică și deprimantă, urlă cîinește, imitînd aproape pe Cerber care-i asurzește cu lătratul lui. **20. Scut:** cînd nu mai pot rezista chinului ploii care-i lovește, se întorc pe partea cealaltă. **23. Din ei:** din colți, ca și prins de febră. Cum, de altfel, fac cîinii cînd sînt uzi de ploaie. În acest clănțănit de dinți și tremur trebuie văzut însă și un semn de lăcomie. De observat și la fiarele sălbatice, și mai ales la păsările răpitoare, cum înainte să se apuce de mîncat din prada lor sînt apucate de o tremurare nervoasă, care le împiedică cîtva timp să se poată atinge de hrană. **26. Pămînt:** în *Eneida* lui Virgil, Sibila dăruiește lui Enea o turtă cu ierburi medicinale, cu puterea de a potoli furia lui Cerber. Dante, cu o variantă genială, arată tot disprețul ce-l are pentru păcatul lăcomiei, care în forma lui mai grosolană și bestială constă în a mînca cît mai mult, fără a se preocupa de calitatea mîncării, punînd pe Virgil să arunce în gurile lui Cerber pămînt cu pumnii plini, ca și cum ar zice: „Dacă e vorba să-ți umpli numai pîntecele larg, e destul și pămînt". **28. Rîvnind s-agită:** vezi nota de mai sus (v. 23). **33. Surzi:** la chinul ploii veșnice, al noroiului, al apei stătute care miroase rău, la mușcăturile și zgîrierile Cerberului se adaugă și chinul auzirii acestui lătrat nesuferit al Cerberului, care face sufletele să dorească a fi surde ca să nu-l mai audă. **34. Pe umbre:** adică călcînd pe ele. **36. Pe-a lor golimi:** Dante spune că, prin inconsistența lor (*golimi*), par persoane reale (*plini*). Unii au vrut să vadă o inconsecvență a lui, care în alte părți ne arată aceste suflete ca avînd un trup consistent, pe care îl poate chiar chinui, ca de pildă al trădătorului Bocca degli Abati.

Și-apoi: – „De poți cunoaște-mă, tu, inse,
ce treci prin acest Iad – fu vorba lui –,
căci nu fui stins cînd viața [ta] s-aprinse”.

Iar eu: – „A ta căznire,-așa-ncepui,
din minte-mi văd c-atîta mi te scoase
că-mi pare-așa că nu te mai văzui.

Dar cine ești, ce-atît de ticăloase
pedepse iai, încît de ia vro vină
mai mari în Iad, nu ia și mai scîrboase?”.

Iar el atunci: – „Cetatea ta cea plină
de pizm-așa, că dă din vas afară,
m-avu cu dînsa-n lumea cea senină.

Ai voștri numele de Porc mi-l dară,
și-a gurii poftă fără saț făcu
să plîng cum vezi în ploi ce mă culcară.

Dar suflet trist nu singur sînt, o, nu.
Căci toți aceștia pentru-aceeași vină
au tot aceeași caznă”. Și tăcu.

Iar eu: – „Mi-e inima, tu, Ciacco, plină
de plîns cînd văd amarul ce te bate;
dar spune-mi dacă știi la ce-o să vină

sărmanii fii ai urbei dezbinate.
Mai e vrun bun în ea? Și de-unde-ar fi
c-a-ntrat astfel discordia-n cetate”.

---

53. *Mereu* (a). **55.** *Eu* (a). **57.** *Acelaș chin. Și-apoi tăcu.* (a). **58.** *Iar eu. Și-al meu răspuns* (a). **63.** *De ce atîta desunire-o bate* (a).

Comentatorii mai recenți cred că Dante vorbește de golime (inconsistență) numai în comparație cu trupurile celor vii. Sfîntul Toma de Aquino spune despre trupurile osîndiților după Judecata Universală că „nu vor fi subțiri și nesimțitoare, dar vor rămîne în consistența și simțirea lor”. Aceasta numai întrucît privește suferința, căci, de pildă, în *Purgatoriu* (II, 79), Dante spune foarte clar că voind să îmbrățișeze pe prietenul lui, muzicantul Casella, „de trei ori a aruncat brațele după gîtul lui și de trei ori s-a întors cu ele la piept”. **40. De poți:** fiindcă are conștiința că este schimbat cu totul și în chip, cum se întîmplă oamenilor care au pierdut orice demnitate omenească și care s-au înfundat în viciile cele mai josnice, cînd vorbesc cuiva care i-a cunoscut pe cînd erau oameni întregi. **51. M-avu cu dînsa:** adică m-am născut la Florența. Sufletele, de cîte ori vorbesc de pămînt, vorbesc de el cu regret ca de „lumea cea senină, cerul cel dulce care este înveselit de soare” etc. **52. Porc:** în italienește *Ciacco* este și nume de persoană (*cf.* fr. *Jacques*), și numele popular toscan al porcului, luat din vorbele cu care se strigă porcii: *ciac, ciac*, ca și în românește: *ciuc, ciuc*. **54. Culcară:** arată violența ploii care-i bate, după cum doboară ploaia grîul. Dante întrebuințează, într-adevăr, aceleași vorbe care înseamnă a culca grîul. **58. Ciacco:** foarte probabil Ciacco dell'Anguillaia, poet florentin, care ne-a lăsat două poezii drăguțe, dar ușuratice, după cum de altfel era și caracterul lui. Boccaccio ni-l descrie (*Decameron*, IX, 8): „Om foarte lacom, cum n-a mai fost nimeni vreodată, de altfel om foarte subțire și plin de frumoase și plăcute glume, nu tocmai om de curte, dar înțepător” și povestește o întîmplare a lui cu Filippo Argenti, pe care-l vom întîlni în cercul mînioșilor. **61. Urbei dezbinate:** Florența.

– „O lungă ceart-avea-vor și-or veni
la sînge-apoi, și cu rușine mare
partidul Alb pe Negri-i va goni.

Dar scris îi e și lui să paț-atare,
trecînd trei ani, căci Negrii-l vor înfrînge
prin sila cui amic azi li se pare.

Mult timp ținîndu-și fruntea sus, vor strînge
amar [pe ceilalți, și dări mari le iau],
oricît s-or indigna și-oricît s-or plînge.

Iar buni sînt doi, dar nici o vază n-au.
Trufia, pizma, pofta de avere
sînt trei schintei cari foc cetății dau."

Așa-și vorbi gemuta lui durere.
Iar eu atunci : – „Dorinții mele-i pune
sfîrșit, te rog, să-mi spui ce-ți voi mai cere.

De Mosca și-alții demni, de-Arigo spune,
de Farinata, Rusticuci, Teghiai,
și toți acei ce-au tins spre fapte bune,

---

64. *Răspunse el după-ncordare lungă* (a).

---

64. O lungă ceartă : face aluzie la urile care despărțeau cele două neamuri : Cerchi și Donati. Fiecare din ele își avea în oraș un mare număr de partizani, care apoi, cu nume luate de la partidele din Pistoia, și-au zis *bianchi* și *neri* (*albi* și *negri*). Aceasta s-a întîmplat în sărbătoarea Armindenului (*Calendimaggio*) a anului 1300, cînd, călărind prin oraș amîndouă părțile, o ceată de tineri *Donateschi* se întîlni, lîngă biserica *Santa Trinità* (Sfînta Treime), cu o ceată de tineri *Cercheschi* ; s-a stîrnit o ceartă, așa încît, în învălmășeală, unii au fost răniți, și lui Ricoverino de' Cerchi i-a fost retezat nasul. Lovitura aceasta, după cum spune în *Cronica* sa Dino Compagni (I, 22), „a fost nenorocirea Florenței", fiindcă de acolo s-a înrăutățit dezbinarea orașului. **67. Lui :** adică partidului „alb". **Să paț-atare :** să fie izgonit de „negri". **69. Prin sila cui :** papa Bonifaciu al VIII-lea, marele dușman al lui Dante, urmașul în scaunul papal al lui Celestin al V-lea. **Amic :** Coșbuc interpretează aici verbul vechi italienesc *piaggiare*, al cărui înțeles nu este tocmai clar, ca *a face pe prieten*, a linguși. După ultimele studii însă, comentatorii moderni ai poemului, întemeindu-se pe o notă a lui Boccaccio, care a fost unul din cei dintîi comentatori și expozitori ai lui Dante, interpretează : *a arăta de a voi și ceea ce în realitate nu se vrea* ; într-adevăr, Bonifaciu al VIII-lea trimise la Florența ca „împăciuitor" pe Carol de Valois, care dădu sprijinul său numai la „negri", guelfi mai îndîrjiți, ceea ce Bonifaciu dorea. **73. Buni sînt doi :** nu s-a putut explica pînă acum această aluzie. Comentatorii vechi credeau că ar fi vorba de Dante însuși și de prietenul său Guido Cavalcanti (sau Dino Compagni care era *podestà* al Florenței cînd Dante a fost ales printre *priori*). Acum se înclină a crede că acel *doi* nu face aluzie la anumite persoane și numai vrea să arate cît era de mic numărul oamenilor cinstiți în Florența. **Nici o vază :** n-au trecere. În text : nu sînt ascultați. **74. Trufia... :** după acest pasaj, care ar corespunde celor trei fiare pe care Dante le întîlnește la ieșirea sa din pădure, unii comentatori interpretează *pantera* ca simbolul pizmei, în loc de al păcatului trupesc. **79. De Mosca :** Mosca dei Lamberti, pe care Dante îl va regăsi în cercul VIII din Infern printre pizmașii semănători de zîzanii. **Arigo :** singurul printre cei numiți de Ciacco, pe care nu-l mai întîlnim. Unii din vechii interpreți spun că ar fi un Arrigo dei Giandonati, alții – dei Fifanti, alții în fine – degli Avvocati. **80. Farinata :** Farinata degli Uberti, pe care-l vom regăsi în cîntul X printre eretici. **Rusticuci :** îl vom întîlni printre sodomiți (XVI, 43). **Teghiai :** Tegghiaio degli Adimari, pe care îl vom regăsi tot printre sodomiți (XVI, 40). **81. Spre fapte bune :** în general ; dar mai cu seamă în folosul obștesc.

82 ei unde sînt? Răspuns te rog să-mi dai,
că-i mare flacăra dorinții mele
să știu de plîng în Iad ori sînt în Rai?”.

85 Iar el: – „Ei sînt la duhuri mult mai rele,
căci alte crime mai spre fund i-au dus;
de mergi și-atît de jos, vei da de ele.

88 Iar cînd vei fi în dulcea lume sus
de mine-aminte lumii tu-i mai adă!
Nu-ți spun mai mult și-ajungă-ți cîte-am spus!”.

91 Chiorîș el ochii-a-ntors să mă mai vadă
puțin, și capu-apoi văzui că-i pică,
căzînd cu el la orbii săi grămadă.

94 Virgil atunci: – „El nu se mai ridică
de-aici decît cînd îngerii-o[r] să sune,
vestind pe nori puterea inimică:

97 găsindu-și toți mormîntul trist, vor pune
pe ei avutul trup și chip și-apoi
suna-le-va ce-n veci o să le tune!”.

100 Vorbind puțin de viața cea de-apoi
treceam încet prin plin de-nfiorare
amestec orb de duhuri și de ploi.

103 Și-am zis: – „Va fi pedeapsa lor mai mare,
maestre,-n urmă, dup-a lor sentință?
Mai blînd-o fi? Ori stînd cum e și-atare?”.

106 Iar el: – „Să ai aminte-a ta știință:
pe cît e mai perfectă, simte chin
ca și plăceri, pe-atît orice ființă.

109 Deși nu merge-acest popor meschin
nicicînd spre-adevărata perfecțiune,
ce-aici li-e știrb așteapt-acolo plin”.

---

91. *El drepții ochi i-a-ntors chiorîș* (b). **92.** *a prins* (a). **107.** *Pe-atîta simte și plăceri și chin* (a).

---

84. De mine-aminte: este în general dorința cea mai vie a sufletelor pe care Dante le întîlnește în Infern. În Purgatoriu, sufletele îl vor ruga ca cei rămași pe pămînt să se roage pentru ei. **91. Chiorîș:** tot timpul cît a vorbit cu Dante, Ciacco pare a fi ieșit din toropeala aceea de brută, în care a căzut din cauza josnicului păcat. Sfîrșindu-și vorbirea, recade în starea lui de mai înainte. **93. La orbii săi:** orbi în sens de întunecați la minte. **96. Puterea inimică:** cînd Isus Cristos, dușmanul sufletelor pierdute, se va coborî în Iad și orice suflet va reînvia în valea din Iosafat, ca să asculte Judecata din urmă. **99. Ce-n veci:** Judecata din urmă, rostită de vocea puternică și înfricoșătoare ca tunetul a lui Dumnezeu. **106. A ta știință:** ceea ce știi, ceea ce ai învățat. Se face aluzie la doctrina aristotelică, după care, cu cît ceva este mai perfect, cu atît este mai simțitor la plăcere și la durere, și fiindcă, după învățămintele teologice creștine, sufletul și corpul, reînviind, vor fi mai perfecte, vor fi și mai dispuse să se bucure de fericirea cerească sau să sufere pedepsele Iadului. **109. Deși...:** cu toate că damnații nu pot ajunge niciodată la acea perfecție care este singura adevărată și

112 Vorbind mai multe decît pot eu spune,
rotunda vale-n arc am străbătut-o
și-ajunși pe-unde-i ieșirăm din genune,

115 de marele dușman am dat, de Pluto.

---

113. *Această stradă-n arc am* (a). **114.** *Și-ajunși la locul unde se scoboară* (A).

---

care constă în cucerirea fericirii supreme, totuși, ele se așteaptă să fie după ziua Judecății mai puțin imperfecte decît înainte. Deci, fiind mai perfecte, chinurile vor crește. **115. Pluto:** zeul bogățiilor. Aici reprezintă pofta de avere. Dante îl numește *marele dușman* fiindcă cea mai mare parte din rele se nasc, după el, din cauza poftei de avere.



Cîntul VII

Cercul al patrulea și al cincilea: zgîrciții și risipitorii; mînioșii

Pluto (1-15) ◎ Zgîrciții și risipitorii (16-66) ◎ Digresie despre soartă (67-96) ◎ Balta stygiană: mînioșii și leneșii (97-130)

1 *„Papè Satàn, papè Satàn alepe!”*
strigat-a Plut cu glasul lui cel gros,
iar dulcele-nțelept ce-atot-pricepe

4 mi-a zis spre-a mă-ntări: – „Nu sta fricos!
oricît de tare-ar-fi, dar să-ți astupe
nu poate-al nostru drum, pe stîncă-n jos”.

7 Spre-acel cu gură larg-apoi: – „Te rupe
cu furia ta ’năuntru[l] tău pe tine,
dar dă-ne drum și taci, spurcate lupe.

10 Nu fără cauză-n Iad acesta vine:
așa e vrerea-n cerul unde-a pus
trufașei culpe-Arhanghelul o fine”.

13 Cînd e catargul rupt, cum cad de sus
grămadă pînzele de vînt umflate,
cumplitul monstru-așa căzu răpus.

---

2. *arțăgos* (a). **5.** *ne* (a). **15.** *Ast monstru* (a).

---

1. Papè Satàn: vers voit obscur și sibilin, pe care Dante îl pune în gura lui Pluto pentru a da scenei o culoare groaznică și misterioasă. Este un fel de limbă infernală, pe care degeaba am încerca să o deslușim. Sigur este că, cu aceste cuvinte, monstrul infernal își exprimă mirarea și ciuda, văzînd un om viu străbătînd Infernul, totuși comentatorii din toate vremurile s-au căznit să rezolve această ghicitoare dantescă. Domenico Guerri, care în ultimul timp s-a ocupat, cu metodă strict științifică, de acest vers și de alte versuri și cuvinte enigmatice din *Divina Comedie*, explică: *„Vai Satan, vai Satan, Dumnezeule!”*. Vom aminti ca o curiozitate interpretarea lui Benvenuto Cellini: *Pas paix, Satan, pas paix Satan: à l’epée.* **3. Înțelept:** Virgil. **9. Lupe:** fiindcă simbolizează păcatul zgîrceniei și al poftei de rele. Tot același păcat este simbolizat la începutul călătoriei lui Dante în lupoaica pe care o întîlnește în pădure. **10. Acesta:** Dante. **11. Așa e vrerea:** formula obișnuită de culoare magică cu care Virgil obișnuiește a înfrînge împotrivirea demonilor și monștrilor infernali prepuși la diferite cercuri. **12. O fine:** unde Arhanghelul Mihail a pus capăt trufașei culpe a lui Lucifer și îngerilor răzvrătiți, înfrîngîndu-i.

16 Iar noi pe malul văii-ndurerate
intram acu-ntr-a patra văgăună
ce-nfundă-n ea a-ntregii lumi păcate.

19 Atîta chin și cazně cine-adună,
tu, veșnică justiție-aici; și-astfel
de-amar al nostru rău cine-l răzbună?

22 Precum se frînge-un val izbit de-acel
ce-n contra-i vine, la Caribde-n mare,
așa se-ntoarce-aici ăst neam mișel.

25 Popor decît aiuri cu mult mai mare
poveri rostogoleau cu pieptu-n munci
din două părți venind cu urlet mare.

28 Deodată se ciocneau și tot atunci
cu toții se-ntorceau, pornind spre-afară
strigînd: „Ce tot aduni?", „Ce tot arunci?".

31 Și-așa veneau prin neagra vale iară
spre-apusul punct din nou făcînd ocolul,
mereu strigîndu-și versul lor de-ocară;

34 și iarăși se ciocnea și-acolo stolul
cu-alt stol, fiind la miezul văii-ajuns;
și, ca și trist, văzîndu-le-acum zolul:

37 – „Maestre,-am zis, te rog să-mi dai răspuns
ce neam e el? Și-n stînga noastră, tată,
sînt clerici toți acești cu părul tuns?".

40 – „Au fost cu minte-atît de-ntunecată
în primul trai – mi-a zis – c-au strîns și-au dat
ce-nseamnă-n lume-a da cu judecată.

43 Destul de clar o spune-a[l] lor lătrat
cînd ei spre două puncte-a văii cură
și-aci-i desparte-opusul lor păcat.

---

36. *ce-amar li-e zolul* (a).

---

18. Ce-înfundă-n ea: nu se referă la a patra văgăună, care în realitate nu-nfundă în ea decît numai zgîrciții și risipitorii, ci la valea îndurerată, adică Infernul, despre care Dante cu drept spune că înfundă în ea păcatele întregii lumi. **19. Atîta chin:** este o întrebare pe care Dante nu o adresează lui Virgil, dar lui însuși, văzînd chinul păcătoșilor pedepsiți în acest cerc. A se construi: „O, veșnică justiție, cine adună aici atîta chin și cazně și cine răzbună al nostru rău, astfel (așa) de amar?". **25. Decît aiuri:** decît în celelalte cercuri infernale prin care Dante trecuse înainte. **26. Poveri:** e vorba de cele două cete: a zgîrciților și a risipitorilor, din care cea dintîi înaintează de la stînga, cea de-a doua de la dreapta celor doi poeți. Aceste două cete sînt silite de ursita lor veșnică să alerge de-a lungul cercului pînă cînd se ciocnesc împreună și să rostogolească greutăți mari. **Cu pieptu-n munci:** greutățile sînt așa de mari, încît brațele nu sînt de ajuns pentru a le rostogoli și este nevoie să le împingă și cu pieptul. **30. Strigînd:** unii își bat joc de ceilalți: risipitorii strigă zgîrciților: „Ce tot aduni?", zgîrciții strigă risipitorilor: „Ce tot arunci?". **42. Ce-nseamnă:** în text: „Au fost cu mintea întunecată în primul trai, că n-au făcut nici o cheltuială cu judecată".

46 Toți papi și cardinali și clerici fură
acești ce de-orice păr au creștet gol,
și-n ei zgîrcenia-nvinse-orice măsură."

49 Și-am zis: – „Eu cred că dintr-atîta stol
cunosc, maestre, multe-atari ființe
spurcate sus de-așa de trist nămol".

52 Iar el: – „Hrănești zadarnice credințe.
Obscura viaț-atîta solz le dete
că bruni îi face-oricărei cunoștințe.

55 Ciocni-se-vor etern aceste cete
astfel, și-ieși-vor unii din morminte
cu pumnii-nchiși, iar alții făr' de plete.

58 I-a smuls «a da» și-«a strînge» fără minte
din dulcea lume, de se bat mereu
cum vezi aici, că-ți stau aci 'nainte.

61 Aici vezi scurtul joc ce-au, fătul meu,
averile ce Sorții-s rînduite,
cari zbuciumă pe om atît de greu.

64 Acum oricîte-averi sînt grămădite
și-au fost sub lună n-ar putea să dea
odihn-acestor suflete-ostenite".

67 Iar eu: – „Maestre, să-mi explici aș vrea
ce-i Soarta despre care-ai prins a spune
că-ntregul lumii bun e-n mîini la ea?".

70 Iar el: – „Oh, lume-a minților nebune,
ce grea-i orbia-n care ea petrece!
Deci vreau s-asculți spre-a prinde-nțelepciune.

73 Acel a cui știință totu-ntrece
creîndu-și ceruri, duce El le-a pus,
prin orice parte-oricare parte-ar trece

---

53. *Atîta solz obscurul traiu* (a). **54.** *Că-i face bruni* (a). **60.** *și tu ales...* (a).

---

47. Creștet gol: se face aluzie la obiceiul Bisericii catolice, ca preoții și călugării să aibă creștetul capului ras. **51. Sus:** adică atunci cînd erau în viață pe pămînt. **Nămol:** păcat. **52. Zadarnice:** fiindcă nu-i vei putea cunoaște. **53. Atîta solz:** i-a întunecat astfel la minte, încît...". **54. Bruni:** refractari. **57. Cu pumnii-nchiși:** zgîrciții vor păstra și după învierea trupurilor atitudinea lor caracteristică, de a ține pumnii strînși ca și cum le-ar fi frică să scape banii; risipitorii vor învia fără plete ca și cum și-ar fi vîndut și părul. **58. I-a smuls:** a se construi: „A da și a strînge fără minte i-a smuls din dulcea lume". **74. Duce:** Dumnezeu, după ce a creat cerurile, dădu fiecăruia din ele o inteligență îngerească, care să potrivească și să cîrmuiască orice mișcare a lor. Cerurile, după Dante, care urma sistemul ptolemaic, sînt zece: Luna, Venus, Mercur, Soarele, Mars, Jupiter, Saturn, Stelele fixe, Cerul cristalin și Empireul. În afară de Empireu, care este nemișcat fiindcă acolo este Dumnezeu și deci e desăvîrșit și, ca atare, n-are nici o dorință, toate celelalte sînt cîrmuite de o inteligență îngerească, care, avîntîndu-se către Dumnezeu, imprimă cerului, considerat ca material și cristalin, o mișcare cu atît mai iute cu cît e mai aproape de Empireu și Dumnezeu. **75. Prin orice parte:** fiecare

76 spre-a-și da egal lumina ei de sus,
tot astfel un stăpîn a dat splendorii
umanei vieți și-un duce i-a prepus,

79 la timp spre-a permuta averi și glorii
din neam în neam, și-ntruna printre voi,
oricît s-opun cu mintea muritorii.

82 De aceea se ridic-ori dă ’napoi
un neam și-alt neam, cum Ea voi să fie,
ce-ascunsă e ca șarpele sub foi.

85 În contră-i mintea-vă nimic nu știe;
iar ea prevede, judecă și-așează,
ca și-alți Eterni pe-a lor, a sa domnie.

88 Schimbările nicicînd nu-i încetează;
nevoia-i dă aripi, atît de des
se schimb,-acei ce sorților urmează.

91 Ea este cui atîtea hule-i ies,
căci cei ce-ar trebui elogii-a-i face
o blastemă și-o-njură prin eres.

94 Dar ea, ferice,-aude tot și tace;
și-n rînd cu-alți Primi ce mîn-ale lor sfere,
ea-și mîn-a sa-ntru neștirbită pace.

97 Să-ntrăm acum la mult mai grea durere;
cad stelele cari răsăreau pe cînd
plecam, iar timpul grabă-n mers ne cere”.

100 Și-am dat, prin cerc spre-opusul mal trecînd,
de-un mic izvor ce-n clocot pe-o săpată
de dînsul groapă se vărsa, scurgînd

---

78. *condus* (a).

---

din cele nouă ceruri transmite lumina sa dumnezeiască ce le vine din Empireu cerului următor, astfel încît toate părțile acestora să aibă o porție egală de lumină. **77. Tot astfel:** după cum Dumnezeu a dat fiecărui cer o inteligență îngerească să-l cîrmuiască, tot așa bunurilor pămîntene a prepus Soarta. **79. La timp:** la timpul potrivit, cînd i se pare că a sosit timpul. **80. Din neam în neam:** din popor în popor și din familie în familie. **81. Oricît:** fără ca mintea muritorilor să se poată împotrivi la această trecere din neam în neam a bunurilor omenești. **84. Ca șarpele:** *cf.* Virgil, *Eneida*, III, 63: *„latet anguis in herba”*. **87. Ca și-alți:** ca și celelalte inteligențe prepuse cerurilor, tot așa Soarta cîrmuiește (prevede, judecă și așază) pămîntul, care este domeniul ei. **90. Se schimb-acei:** așa de mulți sînt acei care trebuie să-și schimbe starea. **91. Ea:** Soarta. **Cui atîtea hule:** aceea pe care lumea o înjură și o blestemă pe nedrept. **92. Elogii:** Boețiu, *De consolatione philosophiae*, II, 1: „Aceea care acuma îți pricinuiește atîta durere, aceea ar trebui să-ți fie motivul de liniște”. **95. Și-n rînd:** după cum ceilalți Primi (celelalte suflete create întîi de Dumnezeu, adică îngerii) își mînă sferele încredințate lor, tot așa Soarta își mînă a sa (pămîntul), întru neștirbită pace. **97. Durere:** Virgil, după această lungă digresie despre Soartă și menirea ei providențială pe pămînt, își aduce aminte de drumul lung ce-i rămîne de făcut și se gîndește că a venit timpul de a-și relua călătoria și a se coborî în cercul al cincilea, unde păcătoșii sînt supuși la pedepse mai grele. În loc de *pedepse mai grele*, poetul spune *mai grele dureri*, înlocuind cauza cu efectul. **98. Cad stele:** e miazănoapte. **Răsăreau:** fiindcă Dante și Virgil porniseră la drum la apusul soarelui. **101-102. O săpată de dînsul groapă:** groapă săpată de dînsul.

103 o apă roșie-adînc de-ntunecată,
și-așa urmîndu-i tulburi[le] unde
intrarăm, jos pe-o cale-nfricoșată.

106 Un smîrc se face, Stix numitul, unde
ăst jalnic rîu, ajuns sub poală jos
la tristul mal silit e să se-nfunde.

109 Și-atent cătînd spre malul noroios
văzui mișei, cu totul goi, și-n față
vădind cu toții-un suflet mînios.

112 Și toți se bat, și nu numai din brață,
ci-n cap și-n piept și cu genunchii ei,
fîșii cu dinții rup de-unde se-nhață.

115 Și-atunci Virgil: – „Tu vezi aici pe-acei
a căror furie-a-nvins într-înșii firea
și-așa voiesc să știi c-acești mișei

118 supt apă chiar urmează zvîrcolirea
și fac de ies bășici pe lac, pe cum
vezi însuți tu oriunde-ntorci privirea.

121 «Am fost – zic ei – înfipți în glod acum,
tot triști în dulcea soarelui lumină
purtînd în noi mereu amarul fum,

124 și-aici noi ne-ntristăm în neagra tină!»
Ăst imn le gîlgîia din gît bol-bol,
căci n-au putinț-a spune-o vorbă plină".

127 Dînd mlaștinii-mpuțite-un mare-ocol
așa-ntre rîpa seacă și rovine,
cu ochii-ntorși spre-acei ce-nghit nămol,

130 soseam sub poala unui turn în fine.

---

125. *le iese-ntr-un* (a).

---

103. O apă roșie: apa rîului Styx, mai mult neagră decît roșie. **107. Poală:** sub poalele povîrnișului, care se află între cercul al patrulea și al cincilea. **108. Să se-nfunde:** formînd balta stygiană, unde sînt pedepsiți mînioșii și leneșii. **117. Acești mișei:** nu este vorba de *mînioșii* care, după cum se pare că a înțeles traducătorul, urmează chiar sub apă zvîrcolirea lor, ci de *nesimțitori*, vinovați tocmai de păcatul contrar. Unii comentatori însă, ca de pildă Torraca, cred că acești nesimțitori sînt tot un fel de mînioși: *mînioși amari*, după cum îi numește Sfîntul Toma în *Summa theologica*, II, II, 158, adică acel fel de mînioși care nu-și manifestă mînia lor prin violențe, ci se frămîntă în sufletul lor și cad într-un fel de toropeală și de nesimțire (față de Dumnezeu), care îi face să nu prețuiască destul darurile minunate cu care Dumnezeu a înzestrat lumea și omul și îi face să fie triști de o tristețe vinovată (*accidia*) cînd ar trebui să fie veseli. **130. Turn:** unul din turnurile cetății Dite.



Cîntul VIII

Cercul al cincilea: mînioșii

Flegias și trecerea rîului Styx (1-30) Filippo Argenti (31-63) ◎ Cetatea Dite (64-81) ◎ Împotrivirea demonilor (82-130)

1 Urmînd vă spun că mult mai înainte
de-a fi subt poala turnului, pe cale
priveam țintit la vîrful lui fierbinte

4 cum două flăcărui scoteau signale,
și-alt foc, de unde ochiu-abia mai poate
zări-n adînc, îi da răspuns din vale.

7 Mă-ntoarsei deci spre-acel ce știe toate:
– „Ce zice-acest de-aici? Și ce-i răspunde
al treilea foc – am zis –, și cine-l scoate?".

---

1. *Aveam spre-a lui* (a). *Pînă la sosirea* (a). **2.** *Sub poala ăstui turn aveam pe cale* (a). **3.** *De mult spre roșu-i vîrf* (a).

---

1. Urmînd: urmînd cu povestirea lucrurilor văzute în al cincilea cerc. Dar nu trebuie trecut cu vederea asupra a ceea ce ne spune Boccaccio, de a fi aflat adică de la o rudă a lui Dante (Andrea Poggi) și de la un prieten al lui (Dino Perini) că cele dintîi șapte cînturi ale poemei scrise de Dante înaintea izgonirii lui și rămase la Florența au fost pe urmă regăsite și predate lui Dino dei Frescobaldi, care le-a trimis poetului pribeag prin intermediarul marchizului Moroello Malaspina. Primind Dante aceste cînturi, s-a hotărît să le continue și, rezumînd lucrarea părăsită, spuse în acest început al cîntului VIII: „*Urmînd vă spun...*". Nu toți comentatorii sînt însă de acord asupra felului acesta de interpretare. De curînd dl H. Hauvette s-a ocupat de această chestiune într-un studiu foarte documentat cu titlul „Io dico seguitando", publicat în *Etudes italiennes*, I (1918), pp. 1-39, din care reiese că este foarte probabil că lucrurile au mers așa cum ne povestește Boccaccio în comentariul său. Noi credem însă că e vorba de o simplă formulă de tranziție. *Cf.* lucrarea noastră „Per la medievalizzazione di Dante", în *Zeitschr. f. rom. Phil.*, XLIII (dec. 1923), pp. 314-317. **4. Cum:** priveam... cum. **Două flăcărui:** cetatea Dite este înfățișată ca o cetate medievală, cu ziduri de fier înroșite în focul pe care îl are înăuntru, cu turnuri, metereze și semnale luminoase după obiceiul cetăților medievale cînd erau asediate. După cum am demonstrat într-un memoriu citit la *Reale Accademia di Archeologia, Lettere e Belle Arti di Napoli*, N.S. II (1910), pp. 326-332 § III: *Materiali francesi nella costruzione della „Città di Dite"*, Dante s-a servit de materiale franceze din Gui de Bourgogne și Anseïs de Carthage, în care se vorbește de orașul legendar Lucerna, ale cărui ziduri sînt, ca acelea ale cetății Dite, „*plus vermeil ke carbons en foier*". **7. Acel:** Virgil. **8. Acest:** acest foc.

10 Iar el: – „Mai sus pe mucedele unde
pe cel chemat vedea-l-vei cum scoboară,
al bălții fum de nu ni-l va ascunde".

13 Săgeata de pe arc nicicînd nu zboară
mai repede prin vînt, decît bătrînă
de ani văzui acum o luntrișoară

16 venind spre noi pe lac, și cum o mînă
cu strigăt mare-un singur lopătar:
– „Spurcate duh, ei, iată-mi-te-n mînă!".

19 – „O, Flegia, Flegia, zbieri acu-n zadar –
vorbi Virgil –, al tău el n-o să fie
mai mult decît trecînd ăst lac murdar."

22 Cum cel ce vede-o rea-nșelătorie
făcută lui, stă trist, așa deodată
și Flegias fu-n ascunsa lui mînie.

25 Descinse-n luntre-apoi iubitul tată
făcînd să urc și eu, și-abia cînd fui
și eu în ea, simții că e-ncărcată.

28 Cînd furăm deci în luntre-apoi, văzui
porni bătrînul vas, brăzdînd mai tare
decît făcea de-alt rînd cu morții lui.

31 Pe cînd pluteam pe-a morții baltă mare,
ieși murdar-o umbră-n fața mea:
– „Tu cine ești de vii avînd suflare?".

34 – „Eu vin – am zis –, dar nu voi rămînea.
Dar tu, cel plin de glod astfel, tu cine?"
– „Mă vezi că-s duh ce plîng", răspunse ea.

---

26. *În ea, păru* (a). **29.** *Bătrînul vas brăsda...* (a). **30.** *Decît făcea de altădată-n mersul lui* (a).

---

11. Cel chemat: Flegias, luntrașul bălții stygiene, care va apărea peste puțin timp, chemat de flăcările puse pe vîrful turnului. **14. Decît bătrînă:** nicicum nu zboară mai repede prin vînt săgeata de pe arc, decît văzui acum o luntrișoară bătrînă de ani. **17. Un singur lopătar:** se subînțelege: strigă. **18. O, Flegia:** Flegias, fiul lui Mars și al lui Chrises, care, supărat cu Apollo care îi siluise fata Coronida, dădu foc din răzbunare templului din Delfi și deci a fost aruncat în Infern, unde Dante îl pune păzitorul cercului al cincilea, făcînd din el un simbol al mîniei, după cum făcuse din Pluto păzitorul cercului precedent, simbolul poftei de avere. Nu trebuie să ne mire în *Infernul* lui Dante acest amestec de elemente păgîne și creștine, fiindcă, chiar după religia creștină, zeii păgînismului sînt socotiți ca demoni: *„dii gentium daemonia"*. **20. El:** Dante. **21. Mai mult:** va fi al tău, în mîna ta, numai cît timp va trece balta. **25. Iubitul tată:** Virgil. **27. -ncărcată:** din cauza greutății corpului lui Dante, barca intra ceva mai mult în apă, ceea ce nu se întîmplase la coborîrea în ea a lui Virgil, care, ca suflet, nu are greutate. **28-29. Văzui porni:** văzui (că) bătrînul vas porni. **32. O umbră:** Filippo Argenti degli Adimari din Florența, care, fiind foarte bogat, avea obiceiul să potcovească calul cu potcoave de argint, de unde i-a ieșit porecla: *Argenti.* Despre el ne vorbește Boccaccio în *Decameron*, IX, 8, 34, înfățișîndu-l ca un cavaler foarte ciudat și mînios. În nuvelele lui Sacchetti se vorbește de un Adimari care, călărind, avea obiceiul să-și ție picioarele întinse în lături, încît împiedica trecerea pietonilor pe străzile strîmte ale Florenței medievale, din care cauză Dante, care atunci era *priore*, îl condamnă la o amendă. **33. Tu cine ești:** arțăgos cum fusese în viață, Filippo Argenti caută și în Infern prilej de ceartă.

37 – „Rămîi atunci la plîns și la suspine,
spurcate duh, căci orișicît noroi
ți-e prins pe-obraz, cunoscu-mi-te bine!”

40 El mîinile le-a-ntins spre luntre-apoi;
pățitul duce-al meu însă-l împinse
și-a zis: – „La cîini, în baltă-vă ’napoi!”.

43 Cu brațele-apoi gîtul mi-l cuprinse,
pe-obraji m-a sărutat, și: – „Suflet bune,
ferice-acea ce-n sînul ei te-ncinse!

46 Nimic frumos de-acesta nu poți spune,
căci fu [pe lume aprig și ușor]:
de aceea-l prind și-aici mînii nebune.

49 Cîți nu se cred regi mari, iar dacă mor
ca porcii aci-n putoare-o să se-nfunde,
cumplit dispreț lăsînd în urma lor!”.

52 – „O, cît de mult aș vrea să se scufunde
acesta-n lac – am zis – să-l văd scufuns
cît timp sîntem plutind pe-aceste unde!”

55 – „Tu n-ai să fii la mal – el mi-a răspuns,
vedea-vei ce-au să-i facă lui fîrtații
și-ăst dor al tău va fi-mplinit de-ajuns.”

58 Și-am și văzut curgînd înnoroiații
cum vin [și cum îl rup bucăți], astfel
că dau și-azi Proniei laude și grații.

61 Și toți strigau: „Pe-Argenti, acum!” și-acel
toscan înfumurat, ca scos din minte,
cu proprii dinți fîșii rupea din el.

64 Aci-l lăsai, și nu mai pierd cuvinte.
Ci-un țipăt mare de m-umplu fiorul
mi-a-mpins atent privirile ’nainte.

67 – „S-apropie-acum – mi-a zis conducătorul –
s-apropie-acum cetatea zisă Dite,
cui mult îi e și rău bătut poporul.”

41. Pățitul: prevăzătorul. **42. La cîini:** face aluzie la ceilalți mînioși din ceata cărora Filippo Argenti s-a desprins. **45. Ferice-acea:** mama care te-a născut. **55. El:** Virgil. **56. Vedea-vei:** n-ai să ajungi la mal și vei vedea. **59. Astfel:** încît și azi mulțumesc lui Dumnezeu că mi-a îndeplinit dorința. **61. Pe-Argenti:** săriți pe Argenti. **65. Un țipăt:** vaiet de durere. **68. Dite:** în ceea ce Francesco D'Ovidio a numit foarte bine *topografia morală a Infernului*, cercurile de pînă acum reprezintă un fel de vestibul al adevăratului Infern, care începe numai cu cetatea Dite, înăuntrul căreia sînt pedepsite păcatele de *răutate conștientă*, cît timp în cercurile anterioare sînt pedepsite păcatele de *necumpătare* sau de *incontinentia*, după cum le numește Sfîntul Toma, adică de nestăpînire de sine, care vin din depășirea limitelor, în așa fel că ceea ce la început era o virtute mai pe urmă ajunge un păcat. A fi econom este o virtute, dar cînd economia depășește limitele devine zgîrcenie și este un păcat. De asemenea, iubirea este o virtute cînd este bine îndreptată către lucrurile cinstite; desfrîul însă este un păcat. Cel mai bun exemplu de o virtute care, rău îndreptată, se face

70 Iar eu: – „Acum încep mai lămurite
moscheele din ea să le discern
și roșii parc-ar fi din foc ieșite”.

73 Iar el: – „Sînt roșii-așa de foc etern
ce-n ele-arzînd le-ncinge-atît de tare
cum vezi aci-ntr-atît de jos Infern.”

76 Intrarăm și pe-adînca groapă care
e brîu cetății-acei nemîngîiete
al cărei zid, de fier a fi se pare.

79 Nu făr-un mare ocol apoi ce-l dete,
sosi luntrașul și-unde cu mînie:
– „Sînteți la porți, ieșiți”, a zis, și stete.

82 Văzui pe porți mai mulți decît de-o mie
de cei plouați din cer, strigînd de sus:
– „Cum poate-acesta, viu fiind, să vie

85 prin lumea morții pîn-aici adus?”.
Dar bunul meu Virgil un semn le dete
că are-un lucru tăinuit de spus.

88 Mai blînd-atunci turbata bandă stete.
– „Să vii tu singur! Viul dintre voi
ce-avu-ndrăzneală viu să ni s-arete,

91 el singur facă-și drumul înapoi.
Să-ncerce deci! Iar tu, cel ce l-aduse
prin loc așa de-adînc, vei sta la noi.”

79-80. *Venirăm deci și unde-apoi luntrașul / Ce-n mare-ocol dintîiu...* (a). **81.** *Răstit strigă: Ieșiți aci-i locașul* (a). **82-83.** *Văzui în poarta lui, și groaznic foarte, / Plouați din cer, mai mult de-o miie (a).* **82-84.** *Văzui în poarta lui, și groaznici foarte, / Mișei plouați din cer, mai mulți de-o miie, / Strigînd* (a). **86.** *maestru* (a). **92-93.** *Tu rămîi deci dară, / Ce-aduci pe-un viu* (c).

---

un viciu ni-l oferă Dante în acest cînt, în care ne pune față în față mînia bestială a lui Filippo Argenti și cea sfîntă a omului cinstit (Dante) pentru tot ce este josnic; mînia aceasta este atît de sfîntă, încît îi atrage binecuvîntarea lui Virgil, care îi spune: *ferice-acea ce-n sînul ei te-ncinse*. **69. Cui mult:** cui e mult popor și rău bătut; mulți damnați și greu pedepsiți. **70. Acum... mai lămurite:** acum parcă discern mai lămurit moscheile (clădirile mai înalte) roșii din ea, care parcă ar fi ieșite din foc. În orașele văzute din depărtare, ceea ce se zărește mai întîi sînt clădirile mai înalte, turlele și cupolele bisericilor. Fiind însă aici vorba de un oraș infernal, nu puteau să se afle în el biserici, ci moschei, care, pentru oamenii din Evul Mediu, reprezentau ceva diabolic. **75. -ntr-atît de jos:** ultimele patru cercuri în care, după cum am spus, sînt pedepsite păcatele de *răutate*. Partea mai joasă a Infernului în comparație cu cercurile precedente. **77. Brîu:** ca toate cetățile medievale, și cetatea Dite este înconjurată de un șanț, pe care Dante îl compară cu un brîu. **78. Al cărei zid:** al cărei zid se pare că este de fier. **80. Luntrașul:** Flegias. **Și-unde:** unde, după ce a ajuns, zise: „Sînteți la porți, dați-vă jos din luntre!”. **83. Plouați din cer:** demonii, îngerii răzvrătiți căzuți din cer în Iad împreună cu Lucifer, învinși de legiunile îngerești conduse de Arhanghelul Mihail. **84. Acesta:** Dante. **89. Să vii tu singur:** turbata bandă a demonilor se adresează lui Virgil. Cît despre Dante, ce avu îndrăzneala să vie în Infern, să se ducă singur înapoi.

94 Gîndiți acum pe ce cărbuni mă puse,
căci eu de-aici să ies n-am mai crezut
cînd groaznicul atari cuvinte-mi spuse!

97 – „O, dulce duce-al meu, ce sigur scut
de șapte ori mi-ai dat, și mai ’nainte
m-ai scos din moartea grea-n care-am căzut,

100 să nu mă lași ca mort, să-ți fie-aminte!
De-avem de-aici oprit-orice cărare,
s-o rupem grabnic înapoi, părinte!”

103 Ci-mi zise-astfel, el, dulcea mea-ndrumare:
– „Să nu te temi, căci nime-al nostru pas
nu-l poate-opri, cît timp ni-e dat de-Atare.

106 Așteapt-aici, hrănind, cît ești rămas,
scăzutu-ți suflet cu speranța-n bine
că-n lumea asta n-am eu să te las”.

109 Așa s-a dus lăsîndu-mă-n suspine
iubitul tat-al meu și-am stat topit,
căci „da” și „nu” război purtau în mine.

112 Eu n-am putut s-aud ce le-a vorbit,
dar nici nu stete mult, și ei cu zorul
la porți, ca spre-apărare,-au năvălit

115 și-n fața lui au tras pe porți zăvorul.
Și-astfel afar-acum [oprit] rămase
și-ncet apoi s-a-ntors conducătorul.

118 Cu ochii-n jos și cu sprîncene trase
pe ochi zicea-n oftările durerii:
– „Ce duh îmi neagă jalnicele case?”.

121 Iar mie: – „Că-s mîhnit, să nu te sperii!
Noi tot vom birui acest popor
oricît de mult se-ncrede el puterii.

---

94. *Ce spaim-avui* (a). *Încerce* (b). **94-96.** *Socoți creștine-acum, cînd îmi sunară,/ Cumplite-aceste vorbe/ Căci în veci nu credeam s-ajung și-afară* (c). **99.** *Ce-n contră-mi stete* (c). **101.** *De-avem închisă* (c). **112.** *poporul* (a). **123.** *Ori cum s-ar apăra a. pop.* (a).

---

96. Groaznicul: demonul care a vorbit. Traducerea acestor versuri (94-96) pe care o găsim printre variante este cu mult mai aproape de text. **98. De șapte ori:** de mai multe ori. Ca aiurea (V, 67; VIII, 82), Dante întrebuințează numărul determinat pentru cel nedeterminat. **99. Moartea:** face aluzie la primejdia din care l-a scăpat Virgil în pădure, cînd cele trei fiare îi curmaseră calea înspre colina mîntuirii. Moartea aici trebuie înțeleasă ca moartea sufletească. **105. De-Atare:** de Dumnezeu. Călătoria lui Dante era hotărîtă de Dumnezeu și deci nimeni nu putea să-l oprească. **106. Hrănind:** hrănind cu speranță în bine sufletul tău scăzut, cît timp vei rămîne fără mine. **111. Căci „da” și „nu”:** încît nu știam ce să fac, căci *da* și *nu* se luptau în sufletul meu. **118-119. Cu sprîncene trase pe ochi:** în text: *cu sprîncenele lipsite de orice îndrăzneală*. Adică cu privirea nu așa de veselă și încrezătoare ca mai înainte, ci posomorîtă și deznădăjduită. **120. Ce duh:** ca și cum ar spune: „Ia uită-te cine îndrăznește să-mi trîntească ușa-n nas”.

Nu-i nou-această nebunie-a lor:
la mult mai largă poart-au mai făcut-o
și rupt de-atunci ea-și are-al ei zăvor!

Scrisoarea ei cea jalnic-ai văzut-o.
Dar iată-l, făr' de soli, prin lumea moartă
dincoa' de ea, pe calea ce-am bătut-o,

acel ce ne va-nfrânge-această poartă".

---

130. *-nchisa* (a).

---

125. Mai largă poartă: poarta Iadului, care, după tradiție, a trebuit sfărîmată de Isus Cristos în coborîrea lui în Iad, ca să scoată de acolo sufletele patriarhilor. **127. Scrisoarea:** face aluzie la inscripția pe care Dante a citit-o la intrare: *„Prin mine mergi la cuibul întristării, / Prin mine mergi la veșnic plîns fierbinte, / Prin mine mergi la neamul dat pierzării"* (*Infernul*, III, 1-3). **128. Iată-l:** trimisul ceresc, care va deschide poeților poarta cetății blestemate. **129. Dincoa' de ea:** de poarta de sus a Infernului. **130. Această poartă:** poarta cetății Dite.



Cîntul IX

Cercul al șaselea: ereticii

O coborîre anterioară a lui Virgil în Infern (1-33) ◎ Cele trei Furii (34-63) ◎ Trimisul ceresc și intrarea în cetatea Dite (64-105) ◎ Căpeteniile ereticilor (106-133)

1 Acea coloare moart-a feții mele
ce-n spaim-avui cînd el veni ’napoi,
făcu pe-a lui cea vie să i-o spele.

4 Ca omul care-ascultă stete-apoi,
căci mult prin neguri ochii să străbată
n-aveau puteri prin aerul greoi.

7 – „Noi tot avem să biruim odată –
așa-ncepu –, de nu... atare-mi spuse...
oh, cît m-amîn-acum, că nu s-arată.”

10 Văzui eu bine cum un văl el puse
pe ce-ncepu cu ce-a sfîrșit să zică,
și n-a-ncheiat așa cum începuse,

5. *Străpungă* (a). **7.** *Noi tot vom birui, deși ne-alungă* (a). **8.** *merse* (a). **9.** *s-ajungă*. **10.** *Văzui eu clar că el acopere cu minte* (a). **12.** *Că-ntîiu și-apoi cuvinte-avu diverse* (a).

2. El: Virgil. **3. Pe-a lui:** pe a lui culoare moartă. **Cea vie:** culoarea cea vie, culoare trandafirie. Virgil, băgînd de seamă că paloarea lui, mai mult de ciudă decît de spaimă, a fost rău interpretată de Dante, care și-a pierdut curajul și a îngălbenit de frică, se stăpînește și-și reia aerul voios. A se construi: „Acea culoare moartă a feței mele făcu că cea vie (culoarea vie) să i-o spele pe a lui (culoarea moartă)”. **5. Căci:** căci ochii n-aveau puteri să străbată prin neguri și prin aerul greoi. **8. De nu...:** Virgil stă o clipă la îndoială, ascultă dacă aude vreun zgomot care să vestească sosirea „trimisului ceresc” pe care-l așteaptă, dar n-aude nimic. N-ar vrea să sperie mai mult pe Dante, căruia în realitate nu-i scapă acea întrerupere și nesiguranță a conducătorului său, totuși nu se poate opri să-și arate neliniștea. Ar fi zadarnic să încercăm de a completa ceea ce Virgil ar fi spus. **Atare:** atît de demnă de crezut este persoana care mi-a spus. Face aluzie la Beatrice, care, după cum se povestește în cîntul II, s-a adresat lui, pentru scăparea lui Dante din pădurea unde se rătăcise. **9. M-amîn-:** mă întîrzie. Virgil așteaptă cu nerăbdare sosirea „trimisului ceresc”. **10. Un văl:** văzui bine cum Virgil, cu ultimele lui cuvinte (*cu ce-a sfîrșit să zică*), a încercat să ascundă (*puse un văl*) înțelesul primelor lui vorbe (*pe ce-ncepu*).

13 și nu puțin îmi dete-acestea frică,
fiindc-am tras din spusu-i nedeplin
mai rău un sens de cum avea adică.

16 – „În fundu-acestei triste scoici mai vin
cîndva de-acei din primul grad în care
speranța moartă vi-e unicul chin?"

19 Așa-ntrebai. Iar el: – „Se-ntîmpl-arare
să-i fie dată sarcin-oarecui
de-a face-aceast-a mea de-acum cărare.

22 Dar eu, ce-i drept, și de-altădată fui
trimis aici de-acea Erihto cruda
ce poate-aduce-un duh în trupul lui.

25 Eram de scurtă vreme mort, iar truda
impusă-mi fu prin Iaduri să străbat
spre-a scoate-un duh din cercul unde-i Iuda,

28 din cel mai jos și-obscur și-ndepărtat
extrem de cerul ce-ncunjoară toate.
Știu drumul bine deci, nu fi-ngrijat.

31 Ăst smîrc ce-atît de rea putoare scoate
încinge-orașu-aprinselor morminte,
și-a-ntra numai cu sila-n el se poate".

34 Mai multe-a spus, dar nu le mai țin minte,
căci eu de mult țintisem ochii mei
spre 'naltul turn cu vîrfu-acel fierbinte,

37 de unde-au răsărit deodată trei
de sînge pline Furii infernale,
ce-aveau mișcări și chip ca de femei.

---

13. *Deci vorbele* (a). **15.** *poate-l avură* (a). **22.** *Dar fui aici, e drept* (a). *De aceea Erichto conjurat, de cruda* (b). **25.** *Și mai* (b). **26.** *De cerul cel* (b). **33.** *Și-n el a-ntra numai cu rău* (a).

---

15. Mai rău un sens: din spusu-i nedeplin am tras un sens mai rău de cum avea, adică am interpretat vorba lui neisprăvită, ca și cum lui Virgil i-ar fi fost frică, pe cînd în realitate n-a avut decît un moment de îndoială. **16. Scoici:** Infernul, scobit ca o scoică. **17. De-acei:** în realitate, Dante ar vrea să-l întrebe pe Virgil, în care nu mai are aceeași încredere ca înainte, *dacă a mai fost prin acele locuri*, dar nu îndrăznește să-i spună de-a dreptul; îl întreabă deci *dacă nu cumva vreodată cineva din cercul lui s-a scoborît pînă acolo.* **Primul grad:** primul cerc (Limbul), în care copiii morți înainte de a fi botezați și sufletele patriarhilor și ale oamenilor iluștri din Antichitate nu suferă alt chin decît că sînt lipsiți de speranța să ajungă în Rai. **23. Erihto:** celebra vrăjitoare din Tesalia, care, după cum povestește Lucan în *Pharsalia* (VI, 420), rugată fiind de Sextus Pompeius, a scos un suflet din Infern pentru a-l întreba despre sfîrșitului războiului dintre Cezar și Pompei. **27. Un duh:** cine era acest suflet pe care Virgil, după impunerea vrăjitoarei Erihto, l-ar fi scos din Infern, nu știm și nici nu e necesar să-l căutăm. Este vorba, într-adevăr, de un pretext al lui Dante pentru a arăta că Virgil mai fusese pe acolo și deci cunoștea locurile. **Iuda:** cercul trădătorilor. **28-29. -ndepărtat... de cerul:** din cercul mai jos al Infernului, aproape de centrul pămîntului, care centru (Pămîntul fiind centrul Universului după sistemul ptolemaic) este și punctul cel mai depărtat de cerul Empireu care înconjoară toate. **33. Și-a-ntra:** și numai cu forța se poate intra în el.

40 Cu hidre verzi încinse-ale lor șale
cu păr de șerpi mărunți [ca mărăcinii,
făcuți cununi pe tîmplele fatale].

43 Virgil pe-aceste serve-ale Reginii
durerii cei de veci le cunoscu
și: – „Iat' – a zis – ferocele Erinii.

46 În stînga lor Megera plînge-acu,
și-Alecto este care-n dreapta plînge,
Tisifone-i la mijloc". Și tăcu.

49 Pe piept cu ghearele s-umpleau de sînge
și-urlau bătînd în palme-așa că eu
simțeam cum spaima spre Virgil mă strînge.

52 – „Meduso, hai – așa strigau mereu –
să-l facem piatră – și priveau spre mine –,
spășească-n el atacul său Teseu."

55 – „Întoarce-te și-nchide-ți ochii bine –
mi-a zis Virgil –, că n-ai să mai vezi stele
de-apuci să vezi pe Gorgo dacă vine."

58 Vorbind m-a-ntors chiar el de către ele,
și nepărîndu-i palmele-mi de-ajuns
și-a-ntins podiș și-a lui peste-ale mele.

61 Voi, cei cu spirit ager de pătruns,
cătați aci-n cîntarea mea ciudată,
sub vălul ei, ce-nvăț îmi zace-ascuns!

64 Și iat-atunci pe balta tulburată
[un zvon de spaimă, numai trosnituri]
făcea-ntre maluri apa să se zbată

---

42. *bale* (a). **57.** *Gorgona* (a).

43-44. Reginii durerii: slujitoarele Proserpinei, regina Infernului, adică Furiile. **45. Erinii:** cele trei furii: Megera, Alecto și Tesiphon, fiicele lui Erebus și ale Nopții, semănătoare de răzbunare și de zîzanii, simbolul remușcărilor care nu dau odihnă vinovatului. **54. Spășească-n el...:** „rău am făcut că nu ne-am răzbunat pe Teseu, cînd s-a scoborît în Infern ca să răpească pe Proserpina": adică Dante să ispășească și pentru îndrăzneala lui Teseu, și pentru a lui. Literal, după traducerea lui Coșbuc: „Teseu să ispășească, în persoana lui Dante, atacul lui la porțile Infernului". După cum se știe, Teseu a fost reținut captiv pentru îndrăzneala lui, dar mai pe urmă a fost scăpat de Hercule. Tovarășul lui, Pirithou, rămase însă victima lui Cerber. **57. Gorgo:** capul Medusei, care avea puterea de a împietri pe cine se uita la el. Ca să înțelegem bine alegoria, asupra căreia Dante însuși de data aceasta ne atrage atenția în versurile de mai jos (61-63), trebuie să ne aducem aminte că în perioada lui de rătăcire morală Dante a iubit foarte senzual o femeie care, în poeziile lui din această epocă, e numită Pietra (= piatră), din care aici, schimbînd-o în Medusă, face un simbol al iubirii senzuale, care amorțește conștiința, încît o face ca o piatră, nesimțitoare față de remușcări. **60. Și-a lui:** și o palmă a lui. Virgil este aici simbolul *rațiunii omenești supuse credinței*, care vine în ajutorul omului gata să cadă în păcat, ca să-l împiedice de a ajunge la o așa de adîncă nesimțire a conștiinței, încît să nu mai simtă remușcări. **63. Ce-nvăț:** cătați aici în cîntarea mea ciudată, ce-nvăț (care învățătură) șade ascuns sub vălul ei. În text: „O, voi care aveți inteligență sănătoasă, băgați de seamă doctrina ce-mi zace ascunsă sub vălul versurilor ciudate".

67 cum nu-ntr-alt fel un vînt ce prin călduri
contrarii naște-nvîrtejiri cumplite
și-n furie bate biciuind păduri

70 și crengi rupînd le-azvîrle risipite
și-n pulbere-mbrăcat trufașu-i drum
gonește-n adăpost păstori și vite.

73 Lăsîndu-mi ochii-apoi: – „Privește-acum
acolo sus pe spuma cea antică
și pe-unde-i mult mai gros cumplitul fum”.

76 Precum cînd simt năpîrca inimică,
se-mprăștie-un stol de broaște-nspăimîntate
și-adînc s-afundă prin nămol de frică,

79 văzut-am mii de duhuri ruinate
fugind de unul ce-l vedeam că iese
prin pas trecînd pe Stix cu tălpi uscate.

82 Prin față-i stînga și-o trecea adese
deoparte dînd ăst fum de [zgură plin],
și-atît era de ce părea să-i pese.

85 Eu bine-atunci [văzui] că-i sol divin,
mă-ntoarsei spre poet, iar el spre mine,
c-un semn să stau pe loc și să mă-nchin.

88 Ah, cît părea de mînios cum vine!
Sosi la poartă și-o deschise-apoi
cu varga lui, căci larg sări de sine.

91 – „Goniți din cer, și-ai lumii-ntregi gunoi –
vorbi trecînd pe pragul încăperii –
[de unde-atîta sumeție-n voi?]

94 De ce-ncăpățînați v-opuneți Vrerii
[al cărei țel nu poate-afla schimbare]
și care-ades v-aduse spor durerii?

---

70. *El rupte crengi le-asvîrle* (b). **71.** *îmbrăcînd* (a). **83.** *chin* (a). **89.** *Sosind, cu-al său toiag deschise* (a).

67-68. Prin călduri contrarii: din cauza unui dezechilibru de căldură în atmosferă, aerul rece tinde a ocupa locul aerului cald. **74. Antică:** veche ca Infernul. **81. Prin pas:** mergînd pe valurile Styxului. **84. Și-atît era:** „trimisul ceresc”, care înaintează cu cea mai mare siguranță de a frînge îndărătnicia demonilor, nu suferă decît de aerul acela greoi care se ridică de pe balta stygiană. **85. Sol divin:** s-a scris mult în timpul din urmă despre acest „sol divin”, care pentru unii ar fi Mercur, pentru alții Enea, Isus Cristos și chiar Aron. Noi ne ținem de comentatorii cei mai vechi, care văd în el un înger trimis de Dumnezeu în ajutorul lui Dante, după cum, de altfel, socotesc și cei mai buni dintre comentatorii moderni, ca de pildă Torraca și Passerini. **94. Vrerii:** vrerii dumnezeiești, al cărei țel nu poate fi zădărnicit de nici o altă putere. **96. Ades:** cu prilejul coborîrii în Iad a lui Hercule și apoi a lui Isus Cristos.

Ce-ajut-a face sorţii-mpiedecare?
Aţi şi uitat că Cerber nu-n zadar
şi gît şi ceafă făr' de păr le are?"

Se-ntoarse-apoi pe-acelaşi drum murdar
şi n-a vorbit cu noi, cum n-are-aminte
să stea un om durut de-un alt amar

decît al celui care-i stă 'nainte.
Văzînd că poarta nu ne-o mai încuie,
noi mersem deci, vegheaţi de vorbe sfinte,

şi-ntrînd, căci n-a fost nimeni să s-opuie,
eu, cel ce-atîta dor s-o văd avui,
cum poate fi şi-atare-o cetăţuie,

cînd fui în ea, privind în jur, văzui
enorm un cîmp întins spre-oricare parte
şi plin de plîns şi cazne-adîncul lui.

La Arli-unde Rodanu-n bălţi se-mparte,
sau cum la Pola-n faţă cu Cornarul
ce-ai ţării ţărmi spălîndu-i ne-o desparte,

morminte multe-ncolnicesc hotarul,
aşa era şi-aici în orice loc;
ci-aici, fireşte-i mult mai mare-amarul.

Căci arde-ntins printre morminte-un foc
ce-aşa le-ncinge că mai roş nu poate
prin arte-a face-un fier, nici un mijloc.

Şi-al lor capac era deschis la toate.
Şi plîns ieşea din ele-amar şi-astfel
c-aeve-un neam arzînd părea că-l scoate.

Iar eu: – „Maestre, cine-i neamul cel
ce-aci-ngropat îl [ţin aceste] scoine,
prin marele său plîns spuind de el?".

---

97. *soartă* (a). **99.** *poartă* (a). **125.** *suspine* (a).

---

99. Făr' de păr: din cauza lui Hercule, care, după cum se povesteşte în *Eneida* (VI, 395), ca să-l pedepsească pentru că s-a împotrivit lui Teseu, l-a legat de gît şi l-a tîrît cu sila afară din Infern. **105. Vegheaţi:** călăuziţi, îmbărbătaţi, sub pavăza vorbelor sfinte. **107. Eu, cel:** „eu, cel ce avui atîta dor să văd cum poate fi o astfel de cetate, cînd fui în ea, privind în jur, văzui un cîmp enorm...". **112. Arli: Arles**, oraş în Provenţa, unde chiar astăzi se pot vedea rămăşiţe de cimitire romane. **113. Pola:** oraş italian în Istria, unde, ca şi la Arles, se putea vedea o mulţime de morminte romane. **Cornari:** golful Quarnaro sau Quarnero, între peninsula Istria şi ţărmurile Dalmaţiei. **114. Ai ţării ţărmi:** vers celebru, în care Dante pune hotarele Italiei la Quarnaro. Chiar unii din comentatorii vechi relevă faptul că acest vers al lui Dante reprezintă mărturia cea mai veche despre naţionalitatea italiană a întregii peninsule Istria. **119. Nu poate:** nu poate nici un mijloc să facă un fier mai roşu decît cum acel foc făcea pe acele morminte. **121. Capac:** capacul mormintelor, pe care noi trebuie să ni le închipuim ca nişte sarcofage de piatră, în felul acelora de la Arles şi Pola. **125. Scoine:** cuvînt propriu lui Coşbuc şi probabil făurit de dînsul în înţelesul de *ceva deosebit* prin analogia, poate, a cuvîntului *scoică*. Din cîţi transilvăneni am întrebat nici unul nu a ştiut să-mi spună ceva lămurit despre acest sibilin cuvînt. **126. Spuind de el:** prin marele său plîns,

– „Căznesc pe eretici aceste scoine,
și-adepții de-orice sectă – el mi-a spus –
și-s mult mai mult, decît ai crede, pline.

În ele-asemeni e cu-asemeni pus,
dar n-au un chin egal, ci după treaptă."
Și-apoi, pe-un drum ce e-ntre zid ne-am dus

și-acești martiri, întorși pe mîna dreaptă.

acest fel de damnați spune despre chinurile lui. **130. Asemeni... cu-asemeni :** fiecare mormînt chinuiește între pereții săi înfierbîntați mai mulți eretici din aceeași sectă. **131. După treaptă :** după gravitatea ereziei. **132-133. Și-apoi... :** „și apoi ne-am dus pe un drum ce este între zidul cetății și acești chinuiți". **133. Dreaptă :** Dante, în călătoria lui în Infern, cotește tot la stînga, numai aici și în cîntul XXVIII cotește la dreapta și mulți comentatori se căznesc să găsească în acest fapt un simbol.



Cîntul X

Cercul al șaselea: ereticii

Epicurienii (1-21) ◎ Farinata degli Uberti și Cavalcante dei Cavalcanti (22-93) ◎ Prevederea damnaților și îngrijorarea lui Dante pentru surghiunul ce-i este prevestit (94-136)

1 Urmam acum îngustei cărărui
ce e-ntre zid și focul făr’ de fine,
maestrul meu și eu, în urma lui.

4 – „O, ’nalte geniu ce mă porți cu tine
prin văile impii, cum ție-ți place,
vorbește,-am zis, și-alină doru-n mine.

7 Putem vedea pe-acel popor ce zace
aci-n sicrie? Căci păzite nu-s
și toate-și au deschise-a lor capace.”

10 – „Închide-se-vor toate – el mi-a spus –,
din Iosafat cînd s-or întoarce iară
tot insu-n trupul ce-l avuse sus.

13 De-această parte-un cimitir separă
pe toți, cu Epicur pe-ai săi ciraci
cari sufletul prin trup îl fac să piară.

11. *se va* (a).

6. Alină dorul: împlinește-mi dorul de a fi lămurit în îndoiala ce o am. **11. S-or întoarce:** tot insul se va întoarce din Iosafat iarăși în trupul ce-l avuse pe pămînt. **13.** Literal: „În partea aceasta își au cimitirul lor, împreună cu Epicur, toți ciracii lui, care fac să piară sufletul împreună cu trupul”. **14. Epicur:** filosof atenian (342-270 î.Cr.) pe care Dante crede că a fost cel dintîi care a spus că „țelul” nostru este voluptatea, adică plăcerea fără durere, după cum Dante spune în *Convivio* (IV, 6, 22). Tot în *Convivio* (II, 9) condamnă, „printre doctrinele cele mai bestiale”, pe aceea „foarte neroadă, josnică și păgubitoare, care crede că, după viața aceasta, nu există alta”. Dante cunoscu doctrina lui Epicur din ceea ce putu să citească despre el în Aristotel, Cicero și Seneca. Cicero, de pildă, spune despre el (*De amicitia*, 4): „Au început a spune că, împreună cu trupurile, se nimicesc și sufletele și că moartea distruge tot”.

16 Iar altor întrebări ce mi le faci
răspuns avea-vei chiar aci-n genune,
ca și dorinții-acelei ce mi-o taci."

19 – „Nimic n-ascund, ci vreau, părinte bune,
cum însuți tu ai vrut să mă dispui,
și nu demult, puține vorbe-a spune."

22 – „Tu cel ce-așa-de-oneste vorbe spui
și treci văzînd cetatea-nflăcărată,
te rog, toscane,-oprire-n pas să pui,

25 căci ești născut, cum graiul tău te-arată,
din nobila cetate, cărui eu
[prea grea] povară poate-i fui odată."

28 La glasul ăsta fără ca să vreu,
cînd el ieși dintr-un sicriu, cu frică
m-am strîns puțin [mai mult] de domnul meu.

31 Dar el : – „Întoarce-te ! – 'ncepu să-mi zică.
Ce faci ? Nu vezi pe Farinata care
din brîu în sus din groapă se ridică ?".

---

24. *mers* (a). **27.** *-i fui prea mare cazn-* (a).

---

17. Aci-n genune : „Aici, în întunecimea Infernului, și chiar printre eretici, în cercul unde ne găsim". Întîia întrebare a lui Dante a fost că dorește să știe dacă ar putea vedea pe cei ce zac în morminte. La această întrebare răspunsul îi va fi dat chiar acolo, prin faptul că-i va vedea. **18. Ce mi-o taci :** Virgil, care citește în sufletul lui Dante, a ghicit că el are o altă dorință, pe care nu i-a exprimat-o : adică de a vedea acolo pe cineva care îl interesează îndeaproape : Farinata degli Uberti. **19. Nimic n-ascund :** Dante și-aduce aminte răspunsul cam sec al lui Virgil în cîntul III (77-79), la întrebarea lui de ce sufletele care se îngrămădesc pe malul Aheronului sînt așa grăbite să treacă pe celălalt mal, unde Minos le va judeca. Atunci Virgil îi răspunse scurt *că va înțelege toate, cînd și el va fi ajuns acolo.* Acuma, învinuit de Virgil că îi ascunde ceva, își răzbună cu oarecare șiretenie școlărească pentru pățania de atunci, explicîndu-i tăcerea lui prin faptul că altă dată a fost dojenit fiindcă l-a întrebat. La Dante simțul situațiilor comice este foarte dezvoltat și este de admirat mai ales puterea de dedublare prin care Dante, autorul *Comediei*, își bate joc de Dante protagonistul, mai ales în ce privește frica față de piedicile pe care le întîmpină în Infern, după cum am putut vedea în cîntul precedent. **22. Tu cel :** Farinata, care a auzit pe cineva (nu știe încă cine anume) vorbind graiul toscan, se ridică din mormînt și-l roagă să se oprească. **26. Nobila cetate :** Florența. **27. Povară :** face aluzie la luptele sîngeroase de partid și mai ales la bătălia de la Montaperti, unde ghibelinii sub comanda lui Farinata zdrobiră cu desăvîrșire partidul guelf. **32. Ce faci ? :** interesul ce-l arată Virgil pentru Farinata ne prevestește măreața figură ce ne va apărea în episodul ce urmează. **Farinata :** „pe acel Farinata pe care aveai atîta dorință de a-l vedea". Manente degli Uberti, zis Farinata, șeful ghibelinilor din Florența, care a murit în aprilie 1264. În anul 1288, inchizitorul îl osîndi – după moarte – împreună cu copiii și nepoții lui, ca eretici patarini (*pavlichieni*). În 1248 el izgoni, împreună cu partizanii lui ghibelini, partidul contrar. Surghiunit după reîntoarcerea guelfilor la Florența în anul 1258, se adăposti la Siena, unde pregăti revanșa surghiuniților, luînd parte la bătălia de la Montaperti, pe rîul Arbia, la 4 septembrie 1260. După victorie, Farinata a fost singurul care s-a opus la dărîmarea Florenței, hotărîtă de căpeteniile ghibeline, în sfatul de la Empoli, după cum în timpul bătăliei se împotrivise la sfatul contelui Giordano, care propunea să nu se facă prizonieri, ci să-i măcelărească fără milă pe învinși. **33. Din brîu în sus :** de aici putem să ne facem o idee aproximativă de adîncimea mormintelor. Dante adaugă : „îl vei vedea *în întregime*", ceea ce mărește înaintea ochilor noștri figura lui Farinata, după cum Virgil ar spune : „vei avea norocul să-l vezi întreg din brîu în sus". Și această admirație a lui

34 Fixai deci ochii-n ochii-acestui mare.
El sta semeț cu capul și cu pieptul
părînd că Iadu-ntru nimic îl are.

37 M-a-mpins atunci spre groapa lui de-a dreptul
Virgil cu mîna sa ca inimoșii,
zicîndu-mi scurt: – „Vorbește ca-nțeleptul”.

40 Cînd fui sub poala groapei sale roșii,
în treacăt m-a privit, părînd cu crunte
priviri, puțin: – „Ce neam ți-au fost strămoșii?”.

43 Eu vrînd să-i spun de toate-n amănunte,
nimic nu i-am ascuns și i-am vorbit.
Și-atunci el a-ncrețit puțin din frunte.

46 Și-a zis: – „Cu mine-ai tăi părinți cumplit
ca și cu-ai mei cu toții se purtară,
de-aceea-n două dăți i-am și gonit!”.

49 – „Deși goniți, cu toții se-nturnară –
răspunsei eu –, și-ntîiul și-al doilea rînd,
dar arta ast-ai tăi nu ți-o-nvățară.”

52 Văzui pînă-n bărbie-atunci scoțînd
o umbră capu-n groapa cea aprinsă
și cred că ea-n genunchi era șezînd,

---

46. *Cu-ai mei ai tăi* (a). **47.** *Cu-ai mei ca și cu mine* (a).

Virgil pentru Farinata contribuie a-l ridica înaintea ochilor noștri. Avem aici, în episodul măreț ce va urma, două figuri uriașe, două caractere în patima lor neclintite, care se urăsc și totodată se admiră: Dante și Farinata. **35. El sta semeț:** „grupul, zice De Sanctis, este perfect armonic. Vedem pe Farinata ridicîndu-se ca un turn deasupra Infernului și pe Dante în depărtare, nemișcat, mirat, cu ochii ațintiți asupra lui”. **38. Ca inimoșii:** literal: „cu mîinile lui hotărîte și inimoase”. **39. Ca-nțeleptul:** „bagă de seamă cu cine ai a face, cu ce om mare vei avea cinstea de a vorbi, și măsoară-ți cuvintele”. **41-42. Părînd cu crunte priviri, puțin:** literal: „M-a privit în treacăt și apoi, aproape disprețuitor, m-a întrebat: «Cine au fost strămoșii tăi?»”. **42. Strămoșii:** „Omul de partid ni se prezintă în adevărata lui fire. Nu-i ajunge lui Dante că este toscan; ca să fie pe placul lui Farinata, trebuie să fie ghibelin: «Care ți-au fost strămoșii?»”. În acele vremuri pline de atîta energie, partidul nu era numai legătură de idei, dar moștenire de familie: astfel tata, tot așa copilul” (De Sanctis). **48. -n două dăți:** în 1248, în ziua Întîmpinării Domnului, și în septembrie 1260, după înfrîngerea guelfilor la Montaperti. **I-am și gonit:** se simte satisfacția omului de partid, care se poate lăuda cu două înfrîngeri ale partidului advers. **49. Deși goniți:** aici se simte că focul mîniei i s-a urcat în obraji lui Dante și că prin gura sa vorbesc strămoșii lui. „Farinata a zis: i-am gonit *în două dăți* – apăsînd asupra acestor cuvinte din urmă; și Dante îi întoarce acel plural împărțit în două singulare: *și întîiul și al doilea rînd*; și mai adaugă sarcasmul ultimului vers, unde în acel: *dar arta ast-ai tăi nu ți-o-nvățară* se simte un comic sarcastic, care presupune la cel ce vorbește un rîs, dar un rîs amar. Este unul din acele versuri care rămîn săpate în suflet și nu se mai uită. Sfidarea a fost aruncată și Farinata a primit-o” (De Sanctis). Aici episodul se întrerupe prin introducerea altui episod (Cavalcanti), și în acest timp Farinata rămîne tăcut, nemișcat, absent, cu gîndul departe de scena care se petrece lîngă mormîntul lui și se gîndește tot la ceea ce i-a spus Dante. Cînd se sfîrșește scena între Dante și Cavalcante dei Cavalcanti, el reîncepe a vorbi de parcă n-ar fi fost nici o întrerupere. **53. O umbră:** Cavalcante dei Cavalcanti. Guelf florentin, tatăl lui Guido Cavalcanti, poet florentin și „primul prieten” al lui Dante. „A fost, ne spune Boccaccio în comentariul său la *Divina Commedia*, cavaler bogat și iscusit, a urmat părerea lui Epicur, crezînd că sufletul, după moartea corpului, nu trăiește și că binele nostru cel mai mare ar fi în plăcerile trupești”. **54. -n genunchi:** este o simplă

și-n jurul meu privi părînd cuprinsă
de-un gînd c-ar fi și-altcineva cu mine,
dar cînd speranța-ntreagă-n ea fu stinsă,

plîngînd mi-a zis : – „Ingeniul tău de vine
de sine-adus prin neagra-ne-nchisoare,
de ce nu e și Guid-al meu cu tine ?”.

Răspunsei eu : – „Nu vin cu-a mea valoare.
M-aduce-acest ce-așteapt-aici, și cui
al vostru Guido nu prea-i dete-onoare”.

Și-al său cuvînt și felul caznei lui
mi-au spus de-ajuns pe cine-l am în față
de-aceea-n vorbe-așa de plin eu fui.

Atunci sărind în sus : – „El nu-i în viață ?
«Nu-i dete»-ai zis ; deci Guido mi-a murit
și-n dulce soare nu se mai răsfață ?”.

ipoteză a lui Dante. Oricum, cu această imaginație, poetul și-a ajuns țelul : Cavalcante să apară mic lîngă Farinata, care-l domină. **56. Altcineva :** Guido Cavalcanti, fiul său, pe care-l știa prieten bun cu Dante și aproape nedespărțit de el. **58-59. Ingeniul tău... :** „dacă ți-a fost dat să faci această călătorie, nebizuindu-te în altceva decît în ingeniul tău...”. **60. Guid-al meu :** Guido Cavalcanti. Cînd Dante, în 1283, compuse sonetul care acum este cel dintîi din *Vita Nuova* (cărticică în care Dante a adunat și a comentat în proză cea mai mare parte din poeziile compuse de el pentru Beatrice) și l-a trimis la poeții cei mai renumiți din vremea lui, Guido Cavalcanti, care era pe atunci cel mai celebru printre ei, a fost cel dintîi care i-a răspuns printr-un alt sonet. De aici prietenia între acești doi poeți. Mai tîrziu însă, cînd Dante, după reforma democratică a lui Giano della Bella (reformă prin care numai cetățenii înscriși *cel puțin de formă* într-una din breslele lucrătorilor aveau drepturi politice), s-a raliat cu poporul și s-a înscris (deși nobil) în breasla medicilor și spițerilor, Guido Cavalcanti, care, în mîndria sa de nobil, nu privea cu ochi buni asemenea tranzacție, l-a certat într-un sonet celebru, învinuindu-l de contactul (nu numai politic, dar și moral) cu oamenii de rînd. Și din motive politice, și din cauza rătăcirii morale a lui Dante, care nu putea să fie pe placul lui Guido, prietenia dintre cei doi poeți s-a răcit, și, cînd Dante a fost ales *priore* și s-a luat hotărîrea de a surghiuni pe cei mai turbulenți și dintre nobili, și dintre poporeni, Guido, fără ca Dante să se opună, a fost surghiunit și el la Sarzana, unde a căpătat friguri palustre, din care cauză, puțin după ce a fost rechemat la Florența, a murit. Guido Cavalcanti a fost unul din cei mai mari poeți din această epocă și una dintre cele mai frumoase și mai nobile figuri de cavaler și cetățean. Contemporanii ni-l descriu ca foarte priceput în toate lucrurile care privesc cavalerismul, dar retras, disprețuitor de „prostime” și mereu urmărind gînduri filosofice, încît poporul care-l vedea învîrtindu-se îngîndurat printre sarcofagele de pe lîngă biserica Santa Reparata spunea că în mintea lui „tot căuta cum ar putea să demonstreze că Dumnezeu nu există”. Figură foarte deosebită de cea a lui Dante, dar nu mai puțin măreață, Guido Cavalcanti n-a avut niciodată extazierile mistice ale prietenului său și a fost epicurian convins, cu multă demnitate și nu fără oarecare tristețe : n-a căutat, ca Dante, să fie înger, dar nici n-a căzut atît de jos. În acest episod, Dante simte nevoia de a-și explica discret purtarea lui față de Guido. Răceala prieteniei între ei și mai ales moartea prietenului, cam din vina lui, îl apăsa pe suflet. „De ce Guido, cu care erai așa prieten bun, nu te întovărășește în această călătorie ?”, îl întreabă tatăl lui Guido. „Pentru că n-a prețuit destul pe Virgil (simbolul rațiunii omenești supuse credinței), care îmi este acum călăuză”, îi răspunde Dante. Conflictul deci între el și Guido *a fost un conflict de idei*. Așa cel puțin vrea să ni-l arate Dante, dezvinovățindu-se indirect de acuzația ce i s-ar fi putut face de a se fi purtat rău cu prietenul său cel mai bun. **61. Cu-a mea valoare :** nu încredințîndu-mă numai în puterile mele (cum a făcut Guido al vostru), ci călăuzit de rațiunea omenească supusă credinței. **65. Mi-au spus de-ajuns :** felul cum a vorbit, întrebîndu-l despre Guido și pedeapsa ce o are ca eretic, a revelat clar lui Dante că are a face cu Cavalcante dei Cavalcanti. **68. Nu-i dete :** perfectul simplu întrebuințat de Dante induce în eroare pe Cavalcante.

70 Iar cînd apoi văzu că m-am oprit
și-un preget scurt amîn-a mea vorbire,
căzu-ndărăt și nu s-a mai ivit.

73 Dar celălalt măreț, el care-oprire
mi-a pus în mers, nici coastă n-a mișcat,
nici cap el nu, nimic nici în privire.

76 – „Că ei – vorbi-ntregind de-unde-a-ncetat –
nu-nvaț-al vostru chip de-ntors acasă,
mai mare-amar îmi e decît ăst pat.

79 Dar Doamna cea de-aici nici n-o să iasă
de cinci ori zece dăți din cuibul ei,
și-ei ști ce greu această art-apasă!

82 Ci-așa cum iară-n lume sus te vrei,
să-mi spui de ce-i cumplit ne-ndurătorul
popor în orice lege-a sa cu-ai mei?”

85 – „Măcelul face,-am zis atunci, și-omorul
ce roș făcu al Arbiei rîu, prin tine,
s-aducă-n temple-asemeni legi poporul!”

88 Iar el, clătindu-și capul, cu suspine:
– „Nu singur fui, și cu-alții de m-am dus
nu făr-o cauz-am mers cu ei, vezi bine!

91 Dar singur [eu], cînd ceilalți au propus
că trebuie Florența dărîmată,
fui cel ce-o apărai cu fruntea sus!”.

94 – „Găseasc-a ta sămînță pace-odată –
răspunsei eu – și rogu-te, din minte
să-mi rupi un nor ce-o ține-ntunecată.

97 Voi parc-ați prevedea de mai ’nainte
ce timpu-n viitor cu sine-aduce,
dar altfel parc-ar fi cu ce-i prezinte?”

---

81. *rost* (a). **91.** ...*acel* (a). **97.** *Cum iau aminte* (a). **98.** *ghem* (a).

---

71. Amîn-: amînă, întîrzie. **73. Celălalt măreț:** Farinata. Episodul întrerupt de apariția lui Cavalcante dei Cavalcanti reîncepe. **El care-oprire:** același care, chemîndu-mă, m-a făcut să mă opresc (*mi-a pus oprire în mers*) lîngă dînsul. **76. Că ei:** „faptul că n-au învățat al vostru chip de a se întoarce acasă mă chinuiește mai mult decît patul ăsta de foc”. **79. Doamna cea de-aici:** Proserpina, soția lui Pluto, adică luna. **80. De cinci ori zece:** „nu se vor împlini 50 de luni, adică nu vor trece patru ani și două luni (de la aprilie 1300, timpul în care Dante fixează călătoria lui, pînă în iunie 1304, epocă în care a fost surghiunit din Florența) și vei ști prin suferința ta ce greu este de învățat această artă de a se întoarce în țară”. **82. Sus te vrei:** „pentru dorul care ai de a te reîntoarce sus pe pămînt, te rog să-mi spui...”. **83. Cumplit ne-ndurătorul:** fiindcă, de cîte ori se hotăra o iertare a dușmanilor izgoniți, se adăuga regulat: *exceptis Ubertis.* **87. -n temple:** fiindcă aceste hotărîri se luau de obicei în biserică, socotită în Evul Mediu ca un fel de loc public, unde poporul, cu toate excomunicările conciliilor, continua mereu a se aduna la începutul primăverii pentru cîntecele și dansurile sale nu tocmai mistice.

– „Vedem cît poate și-un miop s-apuce,
vedem ce vouă-n viitor vă pare,
atît ne-a mai lăsat supremul Duce.

Dar cînd s-apropie-ori sînt, ni-e oarb-oricare
știință-ncît străini de nu ne-ar spune,
n-am ști nimic de-umana voastră stare.

Deci poți vedea că-ntreg ne va apune
și daru-acesta-n clipa cînd zăvor
pe poarta vieții secolii vor pune.”

Atunci, ca și străpuns de-al culpei zor:
– „Celui căzut să-i spui acum, fă bine,
că fiul lui e viu la cei ce mor.

Și preget la răspuns de-avui în mine
să-i spui c-am fost gîndind cu dubiu-acel
de-a cui eroare-s alb acum, prin tine”.

Maestrul m-a chemat atunci la el.
Grăbit deci mai cerui să-mi spuie mie
ce soț mai are-arzînd în acest fel.

– „Cu mine-acolea zac mai mulți de-o mie,
aici e și-Ubaldin, și Frideric
al doilea – zise –, și de-ajuns să-ți fie.”

---

100. *Atît... vedem* (a). *presbit* (b). **113.** *A fost că fui* (a).

---

100. Miop: în text: „cel care nu vede bine”, dar trebuie interpretat ca *presbit*, care vede numai de departe. **103. Cînd s-apropie:** „cînd evenimentele se vor întîmpla într-un viitor apropiat”. **Ori sînt:** „ori este vorba de evenimentele prezente”. **105. Umana:** „starea voastră de pe pămînt”. **106. Va apune:** „după Judecata din urmă, fiind închisă poarta viitorului (nemaiexistînd viitor), vom pierde și acest dar de a vedea lucrurile care se vor întîmpla mai tîrziu”. **109. Al culpei zor:** Dante, cu gîndul la îndoiala teologică care-i încolțise în suflet, cum se poate că sufletele văd viitorul (*profeția lui Farinata*) și ignoră prezentul (*dacă Guido trăiește ori nu*), a întîrziat răspunsul său la întrebarea lui Cavalcante. Tăcerea lui a fost rău interpretată de către tatăl lui Guido, care, crezînd că fiul lui a murit, cade din nou în mormînt și nu mai apare. Aici Dante roagă pe Farinata să-i spună lui Cavalcante că Guido trăiește și, dacă nu i-a răspuns, cauza a fost că se gîndea la altceva. **111. La cei ce mor:** printre muritori, sus pe pămînt. **114. -s alb:** „sînt luminat”. **119. Ubaldin:** Ottaviano degli Ubaldini, aparținînd familiei stăpînitorilor ghibelini din Mugello. A fost episcop de Bologna și ales cardinal în 1245. A murit în 1272. Cu toate că a fost trimis ca nunțiu apostolic în Lombardia și Romagna contra lui Frederic al II-lea și ghibelinilor, și în regatul Siciliei contra lui Manfred, era bănuit de a fi favorabil partidului imperial. Un comentator aproape contemporan cu Dante, Iacopo della Lana, ne spune că „a fost așa ghibelin cu suflet și așa de aplecat către cele lumești, încît arăta a crede că n-ar fi altă viață decît aceasta de pe pămînt”. **Frideric:** împăratul Frederic al II-lea (1194-1250) a fost om de mare talent și de idei foarte largi. A primit la curtea sa pe trubadurii fugiți din Provența în urma cruciadei sîngeroase contra albigenzilor pusă la cale de papă. Iubitor de orice fel de cultură, puse cel dintîi să fie traduse din limba arabă în latinește multe texte de medicină și de filosofie, printre care faimosul comentariu al lui Averroes la operele lui Aristotel. La curtea lui s-a născut cea dintîi școală poetică italiană, așa-zisa *siciliană*, cu toate că curtea împăratului, din pricina deselor războaie cu papa și împotriva comunelor răzvrătite din Italia de nord, n-a rămas decît numai mici răstimpuri la Palermo și a cam rătăcit prin toată Italia. Poet el însuși în limba italiană, ne-a lăsat vreo două-trei cîntece care se resimt adînc de influența provensală. Probabil și din cauza simpatiei ce-o arăta pentru cultura iudaică și pentru cea musulmană, ai căror învățați îi prețuia foarte mult, ca

121 S-ascunse-apoi, iar eu spre-al meu antic
poet mă-ntoarsei, frămîntînd în minte
cuvîntul lui, părîndu-mi inimic.

124 Porni Virgil și-n mers așa ’nainte
mi-a zis : – „Ce ai c-așa te-abate gîndul ?”.
Iar cînd i-am spus acele tari cuvinte :

127 – „Păstrează-n minte tot ce-auzi [de-a rîndul]
în contra ta, și-ascult-acum aci,
mi-a zis Virgil, un deget ridicîndu-l :

130 În fața dulcei raze cînd vei fi
ai cărei ochi văd tot, al vieții tale
întregul drum prin ea tu ți-l vei ști”.

133 Spre stînga-ntoarse iar a noastră cale,
lăsînd în urmă zidul, și ne-am dus
spre centru-apoi pe-un drum ce da-ntr-o vale

136 ce pîn-aci-și zvîrlea putoarea-n sus.

---

125. *că ești pe gînduri dus* (A). **127.** *Reține-n minte tot ce ți s-a spus* (A). **132.** *mers* (a).

și din cauza luptelor lui politice cu papa, a fost socotit eretic. Cronicarul Fra Salimbene ne spune : *„erat enim epicureus, et ideo quidquid poterat invenire in divina Scriptura per se et per sapientes suos quod faceret ad ostendendum quod non est alia vita post mortem, totum inveniebat*”. **123. Inimic :** cuvintele nelămurite ale lui Farinata și prevestitoare de rău lui Dante : „Nu va trece mult timp și vei face experiență cît de greu este să înveți arta de a te întoarce în patrie”. **130. Dulcei raze :** „cînd vei fi în fața Beatricei”. **135. Vale :** valea e plină de sînge fierbinte în care sînt pedepsiți tiranii.



Cîntul XI

Cercul al șaselea: ereticii

Mormîntul papei Anastasie al II-lea (1-9) ◎ Topografia generală a Infernului descrisă de Virgil (10-66) ◎ Îndoielile lui Dante lămurite de Virgil (67-115)

1 Pe culmea unei 'nalte rîpi, clădită
rotund din pietre mari ce-avalma zac,
soseam pe-o culme-acum și mai cumplită.

4 Și-aici, siliți de aburi răi ce fac
aduși de jos o groaznică putoare,
am stat să ne ferim dup-un capac

7 al unui larg sicriu ce-avea scrisoare:
„Pe papa Anastasie-l țin, pe cel
de Fotie tras pe căi rătăcitoare".

10 – „Aci ne cat-a merge-ncetinel
spre-a ne-nvăța cu fumul ce-aburește
și nu ne-o mai păsa apoi de el."

13 Așa Virgil, iar eu: – „Atunci gîndește
cu ce-am umplea, spre-a nu ne fi răpus,
ăst timp de-aici". Iar el: – „Gîndesc, firește.

1. *rotundă* (a). **2.** *Venirăm* (a). **3.** *rîp'* (a). **11.** *Și-ntîiu cu trist[ul] fum te-obișnuește* (a). **12.** *Spre-a nu-ți păsa în jos* (a). **14.** *-n zadar* (a).

2. Avalma: în urma cutremurului de pămînt care a urmat după moartea lui Isus Cristos. Vezi *Matei*, XXVII, 50 și urm. **3. Cumplită:** de unde se puteau zări jos suflete chinuite și mai groaznic. **8. Papa Anastasie:** pontif roman de la 496 la 498. **9. Fotie:** diacon din Tesalonic; a trăit pe la sfîrșitul secolului al V-lea, a urmat erezia acaciană, după care erezie Cristos a fost mai întîi om fără păcat și din cauza aceasta a devenit *pe urmă* fiul lui Dumnezeu. După o tradiție veche, primită de scriitorii medievali, ar fi indus în eroare pe papa Anastasie al II-lea; astăzi însă este dovedit că s-a făcut confuzie cu împăratul bizantin Anastasie I. **10. Ne cat-...:** să căutăm de... **14. Răpus:** a nu sta degeaba.

Aceste stînci, o, fiul meu – mi-a spus –
cuprind în sine-astfel trei cercurele
din grad în grad ca și cele de sus.

Și pline toate gem de duhuri rele,
dar pentru ca văzînd de-ajuns să-ți fie
să-ți spui de ce și cum au cazna ele.

Nedreptu-i scop oricărui rău ce-urgie
provoacă-n cer; și-ajungi la scopul tău
știrbind pe-alt om prin fraud-ori silnicie.

Dar frauda este-al minții-un propriu rău,
deci mai urîtă-n cer; și-a fraudei crime
au chin mai mare-n mult mai jos un hău.

Cei silnici țin cuprinsul văii prime.
Ci-așa cum sila trei direcții ia,
și cercu-i construit ca o treime.

Ori Celui Sfînt, ori ție-ți strică ea,
ori altuia. Zic lui și-averii sale,
precum c-un clar temei tu vei vedea.

Prin sil-aproapelui loviri mortale
ori moarte-i dai, și silă-i faci averii
prin foc și jaf și lucruri făr' de cale.

---

17. *rînduite* (a). **18.** *ca și cele lăsate* (a). **19.** *blăstemate...* (a). **20.** *sînt strîmtorate* (a). **24.** *umplu iadul* (a). **30.** *Distinct și construit e-n trei* (a). **35.** *și... poți strica* (a).

---

17. Trei cercurele: ultimele trei cercuri ale Infernului, care, din cauza formei conice a prăpastiei, sînt mai mici decît cele vizitate pînă acum de Dante. **18. Din grad în grad:** în forma unor trepte ca și cele șase precedente, dar tot mai mici. **22. Nedrept:** corespunde noțiunii morale de *iniuria*. Vezi Cicero, *De officiis*, I, 14: „*cum autem duobus modis, idest aut vi aut fraude fiat iniuria, fraus quasi vulpeculae, vis leonis videtur, utrumque alienissimum ab homine est, sed fraus odio digna maiore*". După doctrinele aristotelico-tomistice (ale Sfîntului Toma de Aquino), Dante pune la baza construcției sale morale a Infernului ideea acestei întreite aplecări către rău a sufletului omenesc. Vedem deci pe damnați împărțiți în trei grupuri: cel dintîi grup cuprinde pe cei necumpătați (desfrînații, lacomii, risipitorii și zgîrciții, mînioșii și nesimțitorii); cel de-al doilea pe silnici, cel de-al treilea pe înșelători; *silnicia* este pentru Dante păcat mai ușor decît înșelăciunea, fiindcă silnicia nu este ceva propriu omului, ci este comună și animalelor; *înșelăciunea*, din contră, este păcat esențial omenesc, fiindcă înșelătorul întrebuințează rău ceea ce este mai propriu omului, adică rațiunea. Păcatele cele mai ușoare sînt pentru Dante cele de *necumpătare* și de *răutate*. Păcatul de silnicie se împarte în trei: silnicie contra lui Dumnezeu, contra aproapelui și contra sa. Fiecare din acestea se împarte în două: împotriva lui Dumnezeu și în lucrurile dumnezeiești; împotriva sa și alor sale; împotriva aproapelui și în ale aproapelui. *Înșelăciunea* se poate exercita împotriva celor care nu se încred în noi și împotriva celor care se încred. În acest caz nu mai este vorba de simplă *înșelăciune*, ci de *trădare*. *Trădarea*, la rîndul ei, se poate exercita împotriva țării, a rudelor și a lui Dumnezeu. Din cauza aceasta Lucifer, care a trădat pe Dumnezeu, este așezat în partea cea mai de jos a Infernului și este închipuit cu trei guri: într-una îl mestecă pe Iuda, trădătorul lui Cristos și, simbolic, al Bisericii; în celelalte două pe Brutus și Cassius, trădătorii lui Cezar și, simbolic, ai Imperiului roman. **23. La scopul tău:** la acest scop, la nedreptate. **27. Mai jos un hău:** într-un cerc mai jos din Infern. **29. Trei direcții:** împotriva lui Dumnezeu, a sa sau a altuia. **30. Treime:** împărțiți în trei cerculețe mai mici.

Deci cei ce-ucid și-s urzitori durerii
și fur-ori pradă, toți vor plînge-aici
în primul cerc și-n osebite serii.

Prin sil-averii proprii poți să-ți strici
și ție-apoi ; deci, făr' de nici o fine
în cercu-al doilea sieși inimici,

plîng toți acei ce se ucid pe sine,
și joac-averi, dînd bunuri risipirii,
sau plîng unde-ar fi loc de stări senine.

Poți face sil-apoi Dumnezeirii,
de-o blastemi din adînc și-i negi ființa,
și-urăști natura sau vrun dar al firii.

Deci cel mai strîmt ponor e locuința
Sodomei și-a Cahorsei și-alor care
urăsc hulind din suflet Provedința.

Iar frauda, care-oricui îi dă mustrare,
și-n contra cui se-ncrede-n ea uzează
și-n contra cui încredere-n ea n-are.

Ăst mod, el parcă numai dezmembrează
ce Firea vru prin dragoste s-adune ;
de-aceea-n cercu-al doilea se-ncuibează

curvii și furt și vrăji și-nșelăciune
și-abuz și fals și toată lingușirea
și alte-asemeni căi de spurcăciune.

---

37. *și loviri cumplite* (a). **38.** *S... aprind* (a). **40.** *s-o strici* (a). **41.** *Și bunul tău* (a). **42.** *se căesc* (a). **46.** *De-o negi din suflet* (a). **48.** *Și-ai firea-ntru dispreț* (a). **53.** *Uzînd și contra cui se-ncrede-n ea* (b). **54.** *Dar și-ntr-acui* (a). **55.** *Acest* (a).

---

40. Să-ți strici : să te păgubești pe tine însuți. **41. Făr' de... fine :** în veci. **42. Sieși inimici :** toți acei care, sieși inamici, se ucid pe sine, plîng în cercul al doilea. **45. Sau plîng :** unii comentatori cred că acest vers se referă la acei care și-au risipit bunurile și deci plîng tocmai pentru aceleași lucruri care, bine întrebuințate, ar fi trebuit să le facă viața plăcută. Credem însă, cu Tommaseo și cu Coșbuc, că este vorba de o nouă specie de silnici asupra lor înșiși, care se păgubesc cu tristețea lor vinovată și plîng fiind în viață, în loc să fie veseli după porunca Domnului : *servite Domino in laetita*. Ceea ce s-ar putea opune acestei interpretări, că anume acest fel de păcătoși au mai fost pedepsiți afară de Dite, cade de la sine cînd observăm că Dante pune din nou în cetatea Dite pe risipitorii pe care i-am întîlnit în cercul al doilea împreună cu zgîrciții. Acolo era vorba numai de risipitori și posaci (în latină *accidiosi*) *din necumpătare*, aici *din răutate*. **47. Din adînc :** din inimă. **48. Natura :** păcatele împotriva naturii și ale artei sînt socotite de Dante ca păcate împotriva lui Dumnezeu, fiindcă natura este fiica lui Dumnezeu și arta fiica naturii, așa că aceasta din urmă este, după frumoasa expresie a lui Dante, „ca și nepoată lui Dumnezeu". **50. Sodomei :** al sodomiților, păcat foarte răspîndit în Evul Mediu : cei care păcătuiesc contra naturii. **Cahorsei :** cămătarii ; locuitorii orașului Cahors din Franța erau socotiți ca negustori foarte șireți și cămătari. Din partea lor, francezii numeau *lombarzi* pe același fel de oameni. **51. Urăsc :** blestemătorii (vezi versul 47). **53. Uzează :** în sens de acționează. **55. Ăst mod :** înșelăciune împotriva celor care se încred, adică trădarea. **Dezmembrează :** desparte și pe cei pe care natura (*rudele*) sau dragostea (*țara, prietenii*) îi adunase. **58. Curvii :** traducătorul cuprinde sub această numire și pe *pezevenghii* și pe *înșelătorii de femei*, din text.

61 Ci-n cazul prim distruge și iubirea
ce-avem din fire și pe cea ce-anume
s-adaugă ei sporind ce naște firea,

64 de-aceea-n cercul cel mai strîmt din lume,
în centrul ei, pe care șade Dis,
trădării-i scris etern să se consume".

67 – „Maestre-al meu, ce clar îți curge,-am zis,
cuvîntul tău și-mi dă distincție clară
de-acest popor și neamu-n el închis!

70 Dar cei ce stau în balta lor murdară,
și cei purtați de vînt și cîți se-njură
ciocnind poveri, și-acei din ploi, de-afară;

73 de-i stau și ei lui Dumnezeu în ură,
de ce nu-s în cetate-n foc, la fel,
iar dacă nu, de ce-au ceea ce-ndură?"

76 – „De ce ingeniul tău – răspunse el –
s-abate-așa cum nu făcu 'nainte?
Ori mintea ta țintește-acum alt țel?

79 De-acele vorbe nu-ți aduci aminte,
de-al tău elin în etică tratate,
că-s trei porniri dușmane vrerii sfinte:

82 necumpăt, rea-credință, cumplitate
de bestie? Iar primul dă mai mică
ofensă-n cer, deci mai puțin și bate,

85 și-acum de-observi ce-acestea vreau să zică,
și bine-aminte ții cine-s acei
ce-afară plîng, mai sus, nu-n foc adică,

88 tu poți vedea de ce acești mișei
deoparte stau, iar Dreapta cea verace
mai blîndă-și are-aici mînia ei."

91 – „Oh, soare tu, ce-oricare nor desface,
iar cînd explici m-albești, încît, precum
îmi place-a ști și-n dubiu-a fi îmi place,

---

71. *Ori sînt purtați* (a). **79.** *Ori nu-ți... sînt acele vorbe* (a). **88.** *Tu vezi de ce nu stau acești mișei* (a). **89.** *Și-au alt* (a).

---

62. Din fire: iubirea aproapelui. **63. Sporind:** iubirea rudeniei și a prieteniei, care se adaugă la cea firească de la om la om. **65. Dis:** regele Infernului, care era considerat și ca rege al bogățiilor. Aici Dante întrebuințează numele clasic în loc de cel creștin, Lucifer. **70. Balta:** mînioșii. **71. Vînt:** desfrînații. **72. Poveri:** zgîrciții și risipitorii. **Ploi:** lacomii. Dante întreabă ce este cu acei care sînt în afara cetății Dite și de ce nu sînt pedepsiți și ei acolo. **78. Alt țel:** se gîndește la altceva, nu prea dă atenție la ceea ce spune. „Ca odinioară – parcă ar spune Virgil – cînd, în loc de a răspunde lui Cavalcante, te gîndeai la problema ignorării prezentului de către suflete". **80. Elin:** Aristotel. **84. Bate:** deci necumpătatul este pedepsit cu pedepse mai mici. **85. Acest:** Aristotel. **87. Afară:** afară din cetatea Dite: necumpătații. **89. Deoparte:** de ce necumpătații stau departe de cei pedepsiți dinăuntrul cetății. **Dreapta:** mîna lui Dumnezeu. **91. Soare:** așa numește pe Virgil, fiindcă i-a luminat mintea. **Nor:** dubiu. **92. M-albești:** mă lămurești. **93. Și-n dubiu:** „atît îmi place a fi luminat de

94 la punctu-acela întoarce-mi-te-acum,
cînd zici c-ar fi-nsultînd cămătăria
divina milă și mi-arată cum?”

97 – „Nu singur într-un loc filosofia
o spune cui voiește-a cerceta
că firii voastre-i este obîrșia

100 divinul intelect și arta sa.
Și-n fizică dac-o citești, nu toată,
ci-n prea puține file vei afla,

103 că firii arta – cît e scris să poată –
e ca și unui maistru-nvățăcelul,
deci e lui Dumnezeu ca și-o nepoată.

106 Dintr-astea două, de-ai aminte felul
în care *Facerea* de-Adam tratează,
un om își ia și viața sa și țelul.

109 Cum îns-un cămătar alt drum urmează
el ia-n dispreț și firea și-arta care
îi dă ei țel, că-ntr-alta el sperează.

112 Și-acum, să vii, că-i timpul de plecare,
Spre zori și Peștii schinteiază-acum
și-ntors de tot spre-apus e Carul Mare

115 iar pe-unde-om scoborî-i departe drum.”

---

94. *să te-ntorci* (a). **110.** *El și natura și urmașa ei / O ia-n dispreț* (a). **112.** *Ci-i timp de mers, ur[mează] pașii mei* (a). **113.** *ne schinteiază* (a). *Căci P[eștii]-au răsărit spre zori, și zace* (b).

---

tine, încît dubiul îmi este tot așa de plăcut ca și adevărul, fiindcă îmi dă mijlocul să mă bucur de explicațiile tale”. **94. La punctu-:** Dante nu înțelege cum cămătăria poate fi socotită ca silnicie împotriva lui Dumnezeu și cere explicații lui Virgil. **97. Filosofia:** „nu într-un singur loc filosofia spune cui voiește a o cerceta că divinul intelect și felul lui de a acționa este obîrșia firii voastre”. **101. Fizica:** cartea lui Aristotel cu acest nume. **102. File:** chiar la început. **104. Unui maistru:** arta stă în aceeași relație cu Dumnezeu, cum stă învățăcelul față de maestru. **106. Două:** natura și arta. **107. *Facerea*:** face aluzie la pasajul din *Geneză*, III, 17-19: „Dumnezeu zise către Adam: «Din pămînt (*natura*) vei trage cu mare osteneală hrana ta pentru toate zilele vieții tale; și cu sudoarea feței tale îți vei cîștiga pîinea»”. **109. Alt drum:** nu trăiește nici din *natură*, nici din *artă*. **111. Ei:** naturii. Disprețuiește natura în sine și arta, care depinde de ea și îi dă țel. **113. Spre zori:** sînt cam trei ceasuri după miezul nopții și zodia Peștilor a răsărit pe orizont, pe cînd Carul Mare este aproape de apus. Sîntem în dimineața zilei de 9 aprilie 1300, care era ziua de Sîmbăta mare. Fiindcă Dante s-a rătăcit în pădure în seara de Joia mare, 7 aprilie (I, 21), ajunsese la poalele „colinei plăcute” în dimineața de Vineri, 8 aprilie (I, 37), și se îndrumase spre Infern pe la apusul aceleiași zile (II; 1), urmează că, ținînd seamă și de timpul cît a stat în pădure, el era în drum de o zi și două nopți.



Cîntul XII

Cercul al șaptelea.
Brîul întîi: silnicii

Minotaurul (1-27) ◎ Originea ruinei (28-45) ◎ Centaurii (46-99) ◎ Silnicii împotriva aproapelui (100-139)

Cumplit un scoborîș acea grămadă
de stînci era, și-n spaime-atît de plină,
că orice om s-ar fi-ngrozit să-l vadă.

Precum prin tremur sau printr-altă vină
din jos de Trent pe-o parte-a văii sale
pe-Adige-l strîmtoreaz-acea ruină,

încît din culmea de-unde-a curs la vale
se fac pînă pe șes prăpăstii-adînci
încît cei ce-ar fi sus n-au nici o cale

atare-un clin făceau și-aceste stînci.
Și sus pe surpături, întins să zacă
rușinea Cretei, monstrul, sta pe brînci,

scîrbosul zămislit în falsa vacă.
Văzîndu-ne-a-nceput să muște-n sine
ca-n furie-acel ce n-are-altce să-și facă.

---

1. *Un groaznic* (a).

---

6. Ruină: marea prăvălire de pămînt de pe stînca rîului Adige între Verona și Trento, zisă Slavini di Marco. Nu e necesar de a admite că Dante a văzut-o chiar personal, din vreme ce este pomenită în tratatul *Despre meteori* al lui Albertus Magnus, în care se vorbește de motivele din care munții se prăvălesc. **9. Nici o cale:** în text: *alcuna via*, adică „cîte un drum". Exemplele ce au fost aduse pînă acum pentru a susține interpretarea lui *alcuna* (cîte una) prin *nessuna* (nici una) sînt toate foarte îndoielnice. Deci este de preferat interpretarea că acea ruină era în așa fel prăvălită, încît ar oferi celui care ar fi sus putința de a coborî la vale prin ruina infernală pe care o compară și cu aceea din Trento; o întărire mai mult pentru această interpretare din urmă. **12. Rușinea Cretei:** Minotaurul (care avea înfățișare de jumătate om, jumătate taur și se hrănea din carne omenească) s-a născut în Creta din Pasifae, soția lui Minos, care, îndrăgostindu-se de un taur, își satisfăcu pofta sa nelegiuită intrînd într-o vacă sculptată pentru ea de Dedal. Ovidiu, în *Metamorfozele* sale (VIII, 155), cheamă Minotarurul „rușinea neamului", și Virgil în *Eneida* (VI, 26) „mărturie de iubire nelegiuită".

16 Virgil atunci spre el: – „Acest ce vine
tu poate crezi că-i principele-Atenei
acel ce sus a stins suflarea-n tine?

19 El nu-i adus de vrăjile viclenei
surori ce-avuși; fugi, fiară, și ferește,
căci vrea să vadă caznele Gheenei”.

22 Precum un bou, ce-n clipa cînd primește
toporu-n cap, își rumpe funia lui,
nu poate-umbla, ci beat se-mpleticește,

25 așa pe-această fiară o văzui.
Și-atunci Virgil: – „Să treci, cît timp pe fiară
tu-n furie-o vezi, prin pasul ce-l făcui”.

28 Pe coastă-n jos pornirăm așadară,
pe pietre cari jucau peste abis
sub mine-ades prin noua lor povară.

31 Mergeam gîndind. Iar el: – „Tu poate,-a zis,
gîndești ce-i rîpa asta apărată
de monstru-acest turbat ce l-am ucis?

34 Dar vreau să știi și tu că-ntîia dată
cînd fui aci-n adîncul Iad adus
această rîpă rea n-a fost surpată.

37 Dar nu ’nainte mult, greșit de nu-s,
de ce-a trecut prin Iad Biruitorul
ce-atît de mare plean lui Dis i-a dus,

40 cumplit s-a zguduit din tălpi ponorul
acest mudar, încît crezui că prinde
întregul univers să simt-amorul

---

22. *Precum cînd rupe-n clipa* (a). **29-30.** *Pe pietre care-adese peste-abis / Jucau sub mine, uimite de povară* (b). **31.** *Mi-e gîndul*. **33.** *ucizîndu-l* (a). **38.** *limb triumf* (a). *De ce veni Acel ce-o mare pradă / I-a dus lui Dis din Iadul de... sus* (b).

---

17. Principele-Atenei: Teseu, pentru a-și scăpa țara (Atica) de rușinosul tribut de tineri și fete care trebuiau date Minotaurului, a plecat în Creta, unde cu ajutorul firului Ariadnei, fiica lui Minos care s-a îndrăgostit de el, a pătruns în Labirint, omorînd pe Minotaur. **20. Surori:** trebuie observat aici sarcasmul lui Virgil și oportunismul lui, prin care, față de împotrivirea demonilor, ia atitudini diferite: acuma îl ia de sus cu autoritate, acuma cu binișorul, și acuma, ca în cazul de față, cu ironie și cu batjocură. **27. Prin pasul ce-l făcui:** Minotaurul, la sosirea poeților în acel loc, era întins astfel încît împiedica trecerea. Virgil, ațîțîndu-l cu cuvintele lui batjocoritoare, a făcut să se scoale și să lase trecerea liberă. **30. Noua:** fiindcă pînă atunci nu trecuse nici un om prin acele locuri, iar sufletele n-au greutate și deci nu pot mișca pietrele. **33. Ucis:** în sens figurat: „I-am dat cu vorbele mele o lovitură mortală”. **34. -ntîia dată:** vezi *Infernul* (IX, 22). **38. Biruitorul:** Isus Cristos, care după moarte a coborît în Infern și a scos de acolo sufletele patriarhilor. **39. I-a dus:** i-a luat un plean atît de mare. **42. Amorul:** după doctrina lui Empedocle, după care dezbinarea a

43 ce-n haos lumea mai ades o-ncinde
cum cred mai mulți, și[-n acel timp] căzură
aceste stane vechi și-aici și-altinde...

46 Și-acum privește, căci pe-aproape cură
un rîu de sînge-n care fierb de veci
cîți rău prin silă altora făcură".

49 – „Ah, oarbă furie, poftă, ce nu treci!
cum zbați în scurta viață biata gloată
și-n cea etern-așa de rău ce-o 'neci!"

52 Și larg văzui un șanț, ce merge roată
precum mi-a spus Virgil, și-ncunjurînd
încinge-a ăstui cerc cîmpia toată,

55 iar între el și 'naltul zid, fugînd
văzui armați centauri cum se-nșiră,
cum vii, dup-al lor fel, umblau vînînd.

58 Văzîndu-ne venind, ei toți s-opriră,
iar trei au și pornit din ceata lor
și proaspete săgeți pe arc tocmiră.

61 Iar unul de departe: – „Ce ponor
vi-e dat? Voi doi ce scoborîți priporul,
vorbiți din deal, căci altfel vă dobor".

64 – „Vom da răspuns – a zis conducătorul –
de-aproape lui Chiron; căci nu spre bune
lucrări te-a-mpins pe tine-apururi zorul!"

67 Și-apoi: – „Acesta-i Nes – a prins a-mi spune,
murind de dragul mîndrei Dejanire,
prin propriul sînge-a vrut să se răzbune.

---

46. *Dar caută-n vale* (a). **51.** *Și așa de rău o-nfunzi în cea de „veci"* (a). **52.** *-n chip de* (a).

---

diferențiat elementele din haos (focul, aerul, apa și pămîntul), iar iubirea le va amesteca din nou, reîntorcîndu-se în haos la sfîrșitul lumii. Virgil vrea să arate că, la cutremurul de pămînt care a urmat coborîrii lui Isus în Infern, i-a fost frică să nu fie sfîrșitul lumii. **43. -ncinde:** aprinde. **45. Altinde:** pentru *altunde*, schimbat, foarte posibil, din cauza rimei. **56. Centauri:** monștri mitologici jumătate om, jumătate cal, născuți din Ision și dintr-un nor care luă aparența lui Iuno. După cum în viață umblau vînînd prin munții Tesaliei, tot așa Dante și-i închipuie alergînd unul după altul pe țărmurile rîului de sînge și păzind pe silnici ca să nu se ridice mai mult decît le este îngăduit. **61. Ponor:** Nes crede că Dante și Virgil ar fi două suflete vinovate de silnicie care sosesc să-și facă pedeapsa și îi întreabă ce loc le-a fost hotărît. **65. Chiron:** șeful acestor centauri. Virgil ia pe Nes de sus și îi spune că răspunsul îl va da numai șefului lor, aducîndu-i aminte ironic că altădată a pățit-o din cauza firii lui prea pornite. **67. Nes:** vestitul centaur care a iubit pe Deianira, soția lui Hercule, care s-a răzbunat omorîndu-l cu săgețile lui otrăvite cu sîngele hidrei din Lerna. Nes însă s-a răzbunat la rîndul lui spunînd Deianirei să înmoaie o cămașă în sîngele lui și să o dea lui Hercule cînd ar bănui că iubește o altă femeie, căci numaidecît s-ar întoarce la ea. Hercule îndrăgostindu-se de Iole, Deianira i-a oferit cămașa muiată în sîngele otrăvit al lui Nes, din care cauză Hercule a murit în dureri groaznice.

70 Acel ce-și ține-n piept a sa privire
Chiron e, cel ce-avu pe-Ahil în casă,
al treilea, Fol, ce furii-avea din fire.

73 Sînt unii ce-n juru-acestor șanțuri pasă
și trag săgeți în suflete cari ies
mai mult din rîu decît au drept să iasă”.

76 Spre-acele fiare sprintene-am purces
și, după ce cu-a armei crestătură
Chiron al bărbii stuf puțin l-a dres,

79 astfel despădurindu-și larga-i gură:
– „Vedeți și voi, fîrtați, că se clătește
ce-atinge-acel din dos, pe unde cură?

82 Piciorul mort nu face-așa, firește”.
Virgil, ce-i sta la piept, în locu-n care
o fire-a sa cu-a doua i-o-ntîlnește:

85 – „E viu – a zis – și am însărcinare
să merg, să vadă Iadu-ntreg, cu el;
nevoia-l poartă, nu vrun plac ce-l are.

88 Iar cine-mi dete-o slujbă de-acest fel,
osane cîntă-n sfînta-i locuință –
el nu-i tiran, nici eu vrun duh mișel!

91 Pe-acea putere deci, ce-mi dă putință
să trec pe-aceste căi îngrozitoare,
dă-mi unul dintre-ai tăi mai de credință,

94 și pe-unde-i vad prin rîu să ne scoboare,
și-n spate treacă-mi viul, căci altcum
n-am cum să-l trec, că nu e duh să zboare”.

---

74. *Trăgînd* (a). **75.** *li-e dat* (a). **76.** *Și-a zis* (a). **83-84.** *Și stînd sub pieptul lui iubitul duce / La locu-n care două firi unește* (a). **85.** *conduce* (a). **87.** *Și-o sil-aici, nu placul îl aduce* (a). **91.** *Să trec pe-o cale-atît* (a). **94.** *Și pînă jos la vad,* (a).

---

71. Chiron: cel mai înțelept dintre centauri, viteaz și învățat mai ales în medicină, a fost învățătorul lui Ahile. **72. Fol:** alt centaur, pe care Virgil (*Georgice*, II, 455) îl numește *furens.* **77. Cu-a armei crestătură:** admirabil este acest gest al lui Chiron de a-și despica barba stufoasă care-i acoperă gura cu crestătura săgeții. **80. Vedeți:** Chiron atrage atenția celorlalți centauri că Dante, care din respect se ține mai în urma lui Virgil, mișcă pietrele pe care calcă. **83. Ce-i sta la piept:** centaurul este mai înalt și capul lui Virgil îi ajunge la piept. **84. O fire... cu-a doua:** firea omenească cu cea de cal. **88. Cine:** face aluzie la Beatrice, care, după cum știm din cîntul I, s-a adresat lui Virgil pentru a-l scăpa pe Dante din pădurea în care se rătăcise. **90. Tiran:** lui Nes, care, sigur că are a face cu suflete vinovate de silnicie, l-a întrebat obraznic care loc le fusese hotărît, Virgil n-a vrut să-i răspundă. Lui Chiron însă, care s-a mirat că Dante mișcă pietrele pe care calcă, îi dă toate explicațiile cuvenite. **91. Pe-acea putere:** repetă și aici, aproape neschimbată, formula aceea aproape magică, pe care a întrebuințat-o și față de alte piedici. **96. Nu e duh:** trebuie să relevăm și aici ceea ce a fost numit *oportunismul lui Virgil*. „Primit fără ostilitate”, observă cu drept cuvînt Torraca, „Virgil nu adresează lui Chiron cuvinte disprețuitoare și nu-i dă porunci. Caută mai întîi să și-l facă prieten, să-i intre în grații. *E viu* confirmă observația centaurului; e ca și cum i-ar

97 Spre dreapta sa Chiron s-a-ntors acum:
– „Te-ntoarce, Nes, și du-i, și la-ntîlnire
cu alt vrun stol, tu fă să-ți facă drum”.

100 Și-a lungu-acelei ape clocotite
priveam urmînd fidelu-nsoțitor,
pe fierții-acei ce scot urlări cumplite.

103 Înfipt pînă sub ochi văzui popor,
iar Nes: – „Aceștia-s cei[a] cari prădară
și-acei tirani ce-au făptuit omor.

106 Plîng relele făcute-n chip de fiară
și-al Ferei domn și Dionis hainul
ce-a dat Siciliei ani de jale-amară.

109 Ăst cap cu plete negre-i Ezzelinul,
dincoa', și-aici cu plete mai deschise
a fost Obizo d'Est, și cu deplinul

112 e drept că fiu-i proclet îl ucise”.
Privii spre duce-atunci, dar: – „Dintre noi
aceasta-ți fie-ntîi aici”, îmi zise.

---

98. *iar* (a). **102.** *Din care fierții-urlări* (a). **114.** *Aici să-ți fie-acest întîiu* (a).

---

spune: ai nimerit-o. Apoi încearcă să-i inspire milă pentru acel sărman tovarăș de drum, căruia el trebuie să-i arate *Iadul întreg*, nu din cauza *vrunui plac* ce-l are, ci din *nevoie*. Cu dibăcie și potrivind vorba după inteligența ascultătorilor, face aluzie la Beatrice: *cine cîntă osane în Rai* i-a dat o *slujbă de acest fel*. Se face mic față de centaur și neagă cu hotărîre (*nu... nici*) că tovarășul lui ar fi *tiran* și el *vrun duh mișel*; nu, ei nu vor rămîne acolo în sîngele clocotitor. De observat și distincția: *tiran* cel viu, *duh mișel* cel mort. După ce a pregătit astfel sufletul lui Chiron, îl roagă, și rugăminrea îi iese caldă, insistentă, precisă. Și isprăvește cu o vorbă glumeață: *dă-mi unul dintre ai tăi*, care sînt așa de mulți și cunoscători ai locului, care să ne coboare prin rîu pe unde-i vad și să treacă în spate pe cel viu, care *nu e duh să zboare*”. **101. Fidelu-nsoțitor:** Nes. **106. -n chip de fiară:** ca niște fiare. **107. Al Ferei domn:** Alexandru Fereu, tiran din Fere, în Tesalia, obținu stăpînirea (369 î.Cr.) omorînd pe unchiul său Polifron. Faimos pentru cruzimea față de prizonierii de război (nu respecta nici pe ambasadori!) și către supuși, s-a făcut urît și de rudele lui. În urma ațîțării soției Tebe, a fost omorît de fratele acesteia (358 î.Cr.). Alți comentatori cred că ar fi vorba de Alexandru cel Mare (Dante spune *Alexandru* pur și simplu), despre care Orosius ne spune că a fost „tiran foarte crud, care arunca pe oameni ca pradă cîinilor, învăluindu-i în piei de fiare” și Seneca, *De beneficio*, I, 13, 3, că chiar din copilărie s-a arătat *„latro gentiumque vastator, tam hostium pernicies quam amicorum, qui summum bonum duceret terrori esse cunctis mortabilus*”. Coșbuc se hotărește pentru cealaltă interpretare și traduce în consecință: *al Ferei domn*. **Dionis:** celebrul tiran din Siracuza (născut 431, mort 367 î.Cr.). **109. Ezzelinul:** Ezzelino da Romano (1194-1259), stăpînitorul castelului Romano, care și-a întins stăpînirea asupra Veronei, Treviso, Vicenzei, Padovei și se gîndea să devină stăpînul întregii Lombardii. Un vechi cronicar (Fra Salimbene) ne spune că „era mai de temut decît dracul. A omorî bărbați, femei, copii era pentru el un nimic și a făptuit cruzimi aproape de neînchipuit... în numele blestemăției și al cruzimii a fost asemănător dracului”. Despre el s-a făcut legenda că ar fi fiul dracului și de această versiune s-a folosit Albertino Mussato în celebra tragedie în limba latină *Eccerinis*. Toate cronicile Evului Mediu sînt pline de poznele lui crude, printre care e vestită aceea care a făcut-o într-o zi cerșetorilor. I-a adunat pe toți în livada castelului făgăduindu-le că le va da îmbrăcăminte și, după ce i-a silit să se dezbrace de zdrențele lor în care erau ascunse multe monede de aur și de argint, i-a trimis pe toți aproape goi înapoi. **111. Obizo:** Obizo al II-lea, fiul lui Rinaldo și al Adelaidei da Romano. A fost stăpînitor al Ferrarei de la 1264 la 1293. **112. Fiu-i proclet:** Dante spune: „fiu-i

Nu mult mai merse Nes și-oprit apoi
privi spre-o gintă pînă-n gît intrată
precum părea,-ntr-al sîngelui șivoi.

Și-o umbră ne-arătă stînd izolată.
– „Acesta-i ucigaș inimii-acei
ce și-azi mai e la Tamisa-onorată."

Văzui cu capu-ntreg, de-aici, mișei
ieșiți din rîu, și-apoi și pînă-n șale,
și-aici și cunoscui pe mulți din ei.

Și-așa scădea mereu cumplita vale
încît de-acum doar gleznele-nvălea
și-aici prin șanț ne-a dat și vadul cale.

– „Așa precum urmeaz-a tot scădea
cum vezi, pe-această parte roșia baltă –
vorbit-a Nes –, aș vrea să crezi că ea

sporește-astfel pe partea ceealaltă
adîncul ei, pînă ce-ajunge unde
tiranii stau, să urle și-n deolaltă.

Acolo vru justiția să-i scufunde
pe-Atila cel ce-al lumii biciu fusese,
pe Pirh și Sext, și-amestec-a lor unde

---

115. *și stînd* (a). **116.** *O gloată ne-arăta, ce sta... ață* (a). **121.** *Văzui de-aici ieșiți apoi mișei / Cu-ntregul cap* (a). **125.** *nici glesne* (a). **126.** *șanțul cale* (a). **129.** *Vorbi Centaurul, să-i știi* (a).

---

vitreg" și adaugă : *e drept*, ca și cum ar vrea să restabilească adevărul, fiindcă se spunea altfel. În realitate, cronicarii timpului ne spun că a fost omorît de cei doi fii ai lui, care se temeau ca tatăl lor să nu lase moștenirea unui bastard, Pietro Abate. Discuția este dacă Dante, spunînd *copil vitreg*, a înțeles, cum traduce Coșbuc, *fiu nelegiuit* (proclet) ori a vrut să spună că acela care în realitate l-a ucis a fost bastardul lui și nu, după cum se spunea, copiii săi legitimi. **113. Duce :** Virgil. Ca și cum ar fi auzit pentru întîia dată această versiune și l-ar întreba : „Este oare adevărat ?". Virgil îi răspunde că tot timpul cît va fi în cercul silnicilor să-l creadă pe Nes, care este bun cunoscător în aceste locuri. **119. Ucigaș :** Contele Guy de Montfort. Din ura ce o avea împotriva lui Eduard I, care a fost mai pe urmă regele Angliei și îl omorîse pe tatăl său, într-o zi cînd Henric, fratele lui Eduard, asista la slujbă într-o biserică din Viterbo, lîngă Roma, îl răpuse cu sabia. **120. Tamisa :** Tamisa, adică Londra. Inima lui Henric a fost pusă într-un potir de aur în mîna unei statui pe mormîntul lui Eduard Confesorul în mînăstirea Westminster. Alții, cum e cronicarul Villani (VII, 39), ne spun : „într-o cupă de aur pe vîrful unei columne așezate la capul podului din Londra peste rîul Tamisa". **125. Doar gleznele :** după felul păcatului lor, unii sînt cu totul cufundați în rîul de sînge clocotitor, alții pînă în gît, alții pînă la șale, iar alții pînă la glezne. **127. Scădea :** trebuie să ne închipuim un mare șanț circular, al cărui fund se ridică în formă de arc, așa că pe la jumătatea șanțului se poate trece ca pe uscat. De pe malul unde este Dante pînă în centrul rîului, sîngele descrește mereu, dincolo de centru pînă la celălalt mal crește. **134. Atila :** faimosul rege al hunilor, *„metus orbis, flagellum Dei"*, a domnit de la 433 la 453. **135. Pirh :** Pirus, regele Epirului, dușmanul romanilor, care, după Orosius (IV, 1), „era cumplit și pe mare, și pe uscat, și prin oameni, și prin cai, și prin arme, și prin elefanți, și încă și prin puterea și vicleșugurile sale". **Sext :** fiul lui Pompei, despre care, cu obișnuita deghizare

136 de plîns cu spuma ce din clocot iese
etern, doi Rinieri, zvîrliți în Iad,
că multor căi le-au dat război adese.”

139 Iar el se-ntoarse-apoi trecînd prin vad.

medievală a oamenilor și lucrurilor din Antichitate, ni se spune în *Fatti di Cesare* că s-a făcut pirat de mare, probabil dintr-o greșită interpretare a unui pasaj din Lucan (*Pharsalia*, VI, 422). **137. Doi Rinieri:** *Rinier da Corneto*, „faimos tîlhar”, cum spun comentatorii cei mai vechi, dar despre isprăvile căruia nu știm nimic, și *Rinier Pazzo*, care în 1268, cu alți tîlhari, a atacat o ceată de prelați și de cavaleri care se duceau la Roma, furîndu-le lucruri și bani și omorînd cea mai mare parte din ei, din care cauză a fost excomunicat. **138. Multor căi... război:** au tîlhărit la drumul mare.



Cîntul XIII

Cercul al șaptelea. Cerculețul al doilea

Pădurea sinucigașilor și Harpiile (1-21) ◎ Pier della Vigna (22-108) ◎ Sîlnicii împotriva propriilor bunuri sau risipitorii (109-151)

Nici n-apucase Nes a trece-acum,
cînd noi într-o pădure-ntram grozavă
ce n-avea nici un semn de nici un drum.

Iar frunza ei nu verde, ci bolnavă,
nu linse crengi, ci strîmbe și-nnodate,
nu fructe-n pomi, ci numai spini și-otravă.

Între Cornet și Cecina-nfundate
păduri ca asta n-au, nici mai pustii
acei mistreți ce-urăsc cîmpii arate.

Aici au cuib spurcatele Harpii
cari, dînd de știre-amarul ce-o să-l pață,
din insule-au gonit pe-ai Troiei fii.

---

1. *Nes nu era dincolo înc-ajuns* (a). *Dincolo Nes nici n-ajunsese-acum* (a). **3.** *semn de nici un fel* (a). **4.** *ci roșcat-bolnavă [obiect]* (a).

---

1. A trece: a trece la celălalt țărm. **4. Nu verde:** nu era verde (după felul construcției populare: *mustăcioara lui, spicu' grîului*). Chiar de la început, din descrierea lui Dante, ne dăm seama că această pădure are o taină, nu e o pădure ca toate celelalte. **4-6. Nu..., nu:** *nu*, repetat de trei ori; *ci*, repetat de trei ori: poetul opune ceea ce s-ar fi așteptat de văzut la ceea ce a observat cu cît înainta în ciudata pădure; mai întîi culoarea frunzelor care îmbrăcau crengile, apoi forma ramurilor, nu *linse*, netede și drepte, dar *strîmbe, înnodate*, întortocheate; în fine, lipsa de fructe, înlocuite cu spini otrăviți. **7. Între Cornet:** subiectul este: *acei mistreți*. A se construi: „Acei mistreți ce urăsc cîmpii arate nu au între Cornet și Cecina păduri mai înfundate și nici pustii ca asta". **Cornet:** între rîul Cecina, lîngă Volterra (la miazănoapte) și orașul Corneto lîngă Civitavecchia (la miazăzi) erau 180 km de „pustietăți întunecate și primejdioase și păduri vechi și înspăimîntătoare" încă pe vremea lui Boccaccio (*Commentario*, XL) și chiar astăzi sînt păduri și mlaștini nesănătoase. „Cu această comparație, închipuirea încă nelămurită a pădurii infernale ia înfățișarea, consistența și caracterele specifice unei păduri văzute de poet pe pămînt" (Torraca). **10. Harpii:** monștri fabuloși cu chip și gît femeiesc și trup de pasăre, fiicele lui Taumantes și ale Electrei. Erau foarte hrăpărețe, după cum înseamnă în limba greacă numele lor, și locuiau în insulele Strofade, în Marea Ionică. Dante (poate aducîndu-și aminte de un pasaj al Sfîntului Bernard: *„homo absque gratia est ut arbor silvestris ferens fructus, quibus porci infernales, ut harpyae, pascuntur"*) le pune ca păzitoare sinucigașilor în pădurea grozavă. **11. Amarul:** debarcînd

13 Au aripi mari, dar de-om și piept, și față,
cu pene-un pîntec larg și gheare-avînd
și-apururi plîng prin pomii făr' de viață.

16 – „Să știi de-aicea, pîn-a nu fi-ntrînd,
că ești acu-ntr-a văii-acea genune
ce-a doua e, și fi-vei pînă cînd

19 pe-aprinsul prund piciorul ți-l vei pune.
Deci cată bine și vedea-vei stări
ce nu le-ai crede numai de le-aș spune."

22 Simțeam acum din orice parte-oftări,
dar nevăzînd de unde-ar putea purcede,
stăteam un rob al mutei tulburări.

25 Eu cred că el credea că poate-aș crede
c-atîta vai un neam ar fi gemîndu-l
ce stă printre copaci și nu se vede.

28 De-aceea-mi zise el : – „Un spin rupîndu-l
dintr-aste plante-ori de-unde-ți este placul,
vedea-ți-vei fals întreg în tine gîndul".

31 Întinsei mîna deci și-am rupt din cracul
cu foi o creang-a unui mare spine ;
Și-atunci : – „De ce mă rupi ?", striga copacul,

34 și-umplut de sînge negru ca din vine
din nou striga : – „De ce mă mai despoi,
or nici un simț de milă n-ai tu-n tine ?

---

13. *Au late-aripi* (b). **15.** *Scot vaete* (a). *Scot plînsete prin pomii* (b). **16.** *deci în ea* (a). **17.** *ești aci* (a). **22.** *oftat* (a). **24.** *Și-așa m-opri cu totul tulburat* (a). **26.** *viu* (a). **27.** *Ce-ascuns stă printre crengi* (a). **30.** *deplin* (a). **36.** *Ori n-ai tu* (a).

Enea în insulele Strofade, a fost silit să plece fiindcă Harpiile îi spurcau toate mîncările. Atunci Celena, regina lor, prevesti troienilor că vor ajunge în Italia, dar înainte vor suferi de o foame așa de cumplită, încît își vor mînca mesele. **16. De-aicea :** în text : „chiar de acum, înainte de a intra în pădure". **17. -ntr-a văii :** „într-acea genune a văii ce este a doua", adică : „Să știi că ești într-a doua despărțitură (genune) a cercului VII, și tot în el vei fi pînă cînd nu vei pune piciorul pe aprinsul prund unde sînt pedepsiți silnicii împotriva firii". **20. Stări :** Virgil, care își aduce aminte că în cartea a II-a (versurile 22 și urm. din *Eneida*) descrisese o scenă la fel, își propune de a da lui Dante dovadă că ceea ce a povestit și a fost socotit ca o imagine de poet își are în Infern o confirmare. Deci înainte ațîță curiozitatea lui Dante, anunțîndu-l că va vedea lucruri pe care nu le-ar crede dacă numai i le-ar spune, și mai pe urmă îl pune să rupă o crenguță dintr-unul din acei pomi ciudați, pregustînd mirarea și frica lui Dante cînd va asista de fapt la o minune la fel cu cea povestită în *Eneida.* În realitate este un pretext al lui Dante, care își dă seama că imitația lui din Virgil era prea bătătoare la ochi, pentru a se putea lipsi de a cita izvorul lui și de a justifica introducerea episodului ca o nevoie simțită de însuși Virgil de a arăta că ceea ce spusese în *Eneida* nu era minciună. **24. Un rob :** *ca rob*, „cu totul sub stăpînirea tulburării mele, care mă împiedica să vorbesc". **30. Vedea-ți-vei :** „îți vei vedea întreg gîndul fals în tine", adică : „vei băga de seamă că te-ai gîndit greșit". **36. Tu :** în manuscris acest cuvînt este șters foarte ușor cu două liniuțe. Poetul

37 Noi oameni fost-am și-azi copaci cu foi;
de noi îns-ar putea mai mult să-ți pese
chiar suflete de șarpe de-ar fi-n noi”.

40 Cum vezi și la tăciunii verzi adese
că arde-un căpătîi, iar altul geme
și sfîrîie prin vînt ce-ntruna iese,

43 cuvînt și sînge-așa-ntr-aceeași vreme
ieșea din trunchi; iar eu, lăsînd să-mi cadă
ce-am rupt, stăteam ca omul ce se teme.

46 Și-a zis Virgil: – „De-ar [fi] putut să creadă,
rănite duh, ce n-am voit să-i spui
ci-n versul meu putu-ntr-un loc să vadă,

49 el n-ar fi pus pe tine mîna lui.
Dar necrezutul fapt mă-mpinse-a face
prin el un act ce nici eu nu-l crezui.

---

39. *de-am fi fost* (a). **40.** *cînta* (a). *Cum vezi la verdele tăciune-adese* (b). *Cînd arde la un cap, cum –* (a). **44.** *lăsai să* (a). **45.** *fui stînd* (a). **46-48.** *De-ar fi avut, rănite duh, dovada / Să creadă el... maestru-meu / Ce numai cu-al meu vers putu* (b). **47.** *meu* (a). **48.** *Ce-abia-ntr-un vers* (b). **49.** *greu* (a) *-ntins* (b). **51.** *însumi nu-l* (a).

---

poate s-a gîndit să corecteze versul: „or nici un simț de milă n-ai în tine?”. **37. Oameni:** deci demni de mila oamenilor. **38. Ar putea:** „chiar dacă am avea suflete de șarpe ar trebui să ai mai multă milă”. **40. Cum vezi:** „aici, spune De Sanctis (*Saggi critici*, II, 61), fantasticul țîșnește din toate părțile: nu numai vaiete, dar sînge și glas ies împreună din trunchi. Dante este copleșit, și miraculosul ajunge pînă la culme. S-a observat că ideea acestui trunchi care vorbește este luată din Virgil. Dar iată diferența: în Virgil contrastul este implicit și se revelează în impresii. *Mihi frigidus horror membra quatit... Eloquar an sileam?* (*Eneida*, III, 29, 39). Vezi în aceste fraze acea netezire cu totul virgiliană a stilului, care preface în eleganță și groază. Lui Dante îi ajunge simpla așezare a cuvintelor și felul de a înfățișa scena este astfel încît firescul e scos la iveală să facă irezistibilă impresia fantasticului. Credeți oare că Dante dă ascultare cuvintelor ce le aude? Ca să-i fie milă de sufletul chinuit în acel pom? Ca să-i răspundă? Nicidecum. Priveliștea de necrezut ce o are înainte îi pironește vederea și îi taie glasul; spiritul vorbește și Dante privește. Ceea ce izbește pe Dante nu este înțelesul cuvintelor, ci faptul că un copac vorbește și sîngerează, ceea ce face asupra lui un efect atît de puternic, încît atrage către sine toată privirea, îl face insensibil la orișicare altă impresie; tot sufletul său este concentrat în ochi. Este o pildă desăvîrșită de reprezentație directă, fiindcă poetul, fără să scoată nimic din lumea externă, fără observații, ci numai povestind și cu ajutorul numai al gradațiilor pe care le scoate din însuși fondul situației, aduce miraculosul încetul cu încetul și cu el impresia corespunzătoare pînă la gradul cel mai înalt”. **45. Ce-am rupt:** crenguța ce rupsese. **47. Ce n-am voit:** că pomii aceștia sînt suflete omenești și în ramurile lor în loc de apă curge sînge. **48. -n versul meu:** în *Eneida* (III, 22 și urm.) Enea povestește că, ajungînd în Tracia și voind să jertfească un taur zeilor, a intrat într-o pădurice de corni și mirți, unde, vrînd să culeagă ramuri pentru altar, văzu ieșind din cel dintîi arbust ce l-a smuls din pămînt picături de sînge negru care mînjeau pămîntul. Este vorba de Polidor, care a fost omorît de regele Traciei și fiind îngropat acolo purtînd încă înfipte în trup săgețile (care se făceau din lemn de corn) cu care fusese omorît: lemnul acestora prinzînd rădăcini, arbustul care a crescut era îmbuibat cu sîngele celui mort. **50. Necrezutul fapt:** faptul de necrezut ce am povestit în *Eneida* și pe care voiam să-l dovedesc. **51. Prin el:** prin mîna lui Dante, pus la cale de mine. **Nici eu nu-l crezui:** în text „de care și mie îmi pare rău”.

52 Dar spune-i cine-ai fost ca să te-mpace
și faima ta s-o-mprospăteze-altinde
în lumea-n care-i scris să iasă-n pace”.

55 Iar el: – „Nu pot să tac, atît m-aprinde
frumosu-ți grai, deci nu vă pară greu
că-n vorbe-acum puțin mă voi întinde.

58 La inima lui Frideric sînt eu
acel ce cheie-avui, și-așa cu-ncetul
știam să-ncui și să descui cum vreu,

61 încît eu singur îi aveam secretul;
fidel purtat-am slujba cea regească
încît pieream de-atîta muncă, bietul!

64 Dar cutra cea tot trează să pîndească
la curți de regi cu ochi făr’ de rușine,
un viciu-al curților și-o cium-obștească,

67 pe toți cu vremea-i asmuțea pe mine,
și-aprinșii-apoi aprinseră pe-August
că-n negru-abis căzui din culmi senine.

70 Crezînd, cuprins de-acroare și dezgust,
să-mi aflu-n moarte leac la dezonoare,
injust îmi fui eu cel de-a pururi just.

---

55. *astfel* (a). **56.** *Ăst dulce graiu* (a). **59.** *avut-am cheia* (a). **66.** *oricărei curți* (a). **68.** *astfel* (a).

---

52. Ca să te-mpace: „așa că el, ca să te împace, să împrospăteze faima ta sus pe pămînt, unde e scris că se va întoarce fără piedici”. **56. Frumosu-ți grai:** sufletul care vorbește, Pier della Vigna, cancelar și protonotar al împăratului Frederic al II-lea, era un stilist rafinat și mare iubitor de figuri retorice, comparații, jocuri de cuvinte etc., așa încît admirația ce o arată pentru frumoasele vorbe lui Virgil este foarte firească: un stilist care apreciază eleganța unui alt stilist și mai mare. De observat că în acest cînt Dante întrebuințează și el jocuri de cuvinte și alte rafinări retorice, ca și cum ar vrea să imite stilul protagonistului acestui celebru episod, studiat acum mai în urmă cu obișnuita-i pătrundere și gust de Francesco D’Ovidio în cartea sa *Nuovi studi danteschi* II (*Ugolino, Pier della Vigna, I Simoniaci)*, Milano, Hoepli, 1907. Pier della Vigna, născut la Capua în 1190, a studiat la Bologna și unii cronicari ne spun că era atunci așa de sărac, încît era nevoit să cerșească. Intrînd ca *notarius* la curtea lui Frederic al II-lea, și-a cîștigat încrederea și iubirea suveranului, care îl numi judecător al *Curții celei Mari*, protonotar, logothet și îi încredință misiuni foarte delicate și grele, timp de peste 20 de ani. **59. Cheie-avui:** posedăm o scrisoare latină a unui prieten al lui Pier della Vigna, care îl cheamă „ca purtătorul de chei al imperiului, care închide și nimeni deschide, deschide și nimeni închide”. **62. Fidel:** afirmația izbucnește hotărîtă și solemnă, tocmai fiindcă a fost acuzat de necredință. **64. Cutră:** invidie. **68. Aprinșii... aprinseră:** „cei aprinși de ură contra mea au aprins și pe împărat”: joc de cuvinte în felul pe care Pier della Vigna le obișnuia în rafinatele lui scrisori latine. **69. Negru-abis:** învinuit de trădare, a fost închis pe la sfîrșitul anului 1248 (sau pe la începutul lui 1249) și a fost dovedit învinuit de marii feudatari ai regatului, dar despre trădarea lui nu s-a putut găsi nici o dovadă. **71. -n moarte:** fiind condamnat de către împărat să fie orbit și plimbat prin orașele Italiei călare pe un măgar în strigătele de: „Iată, iată pe maestrul Pier della Vigna, cel dintîi consilier al împăratului, care a trădat”, ajuns la Pisa, probabil în aprilie 1249, el s-a omorît zdrobindu-și capul de un zid. **72. Injust:** în text, întrebuințînd din nou un joc de cuvinte: „am fost nedrept față cu dreptatea mea”, adică: „m-am omorît fiind nevinovat”.

73 Și jur pe-această nou-a mea-nchisoare
că nici un fel de-ofensă n-am adus
acestui rege demn de-orice onoare.

76 Și-oricare dintre voi va merge sus
ridice-mi numele cel bun ce-mi zace
și-acum de-a pizmei lovituri răpus".

79 Tăcu apoi puțin. – „Fiindcă tace –
mi-a zis Virgil –, ai vreme-acum, socot,
de vrei să știi mai mult, să-ntrebi ce-ți place."

82 Iar eu : – „Întreabă-l tu mai bine tot
ce crezi și știi c-a mea dorinț-o-mpacă ;
eu prea mă simt mișcat, și n-am să pot".

85 Deci zise-așa : – „Robite suflet, dacă
voiești ca-n lume el cu drag să-și puie
cuvîntul pentru tine,-atunci să-ți placă

88 să spui cum poate-un suflet să se-ncuie
într-ăști copaci ? Și din prinsoarea lui
mai e putință de-a scăpa, sau nu e ?".

91 Suflat-a trunchiul tare-atunci, și-a lui
suflare-n glas se-ntoarse spre-a ne spune
și-așa ne-a zis : – „Pe scurt o să vă spui.

94 Pe-un suflet mînios, cînd își răpune
el singur al său trup ce-i fu copacul,
Minos, aci-ntr-a șaptea gură-l pune.

97 El cade-n crîng, nu unde i-ar fi placul,
ci-acolo unde-l azvîrli destinul,
și-aci-ncolțind, ca-n brazda lui alacul,

---

79. *bunul nume* (a). **81.** *face* (a). **89-90.** *Și dată-i oarecui / Putința de-a scăpa din ei* (a). **94.** *Cînd smuls din trupul propriu* (a). **98.** *Ci-n locul* (a). **99.** *glia lui* (a).

---

73. -nchisoare : arborele în care sufletul lui este încătușat. **77. Ridice-mi :** să-mi reabilitezi faima care mi-a fost ponegrită de invidioși. **80. Ai vreme :** a se construi : „Fiindcă tace, acum socot că ai vreme să întrebi ce-ți place, de vrei să știi mai multe". **85. Deci zise :** Virgil. **86. El :** Dante. **92. Se-ntoarse :** se transformă. **93. A zis :** cuvîntul cu greu își găsește o cale prin fibrele lemnului. Din ruptura crengii și prin sîngele care picură, iese la început nelămurit, ca o simplă suflare, care, încetul cu încetul, devine mai deslușită. O imaginație la fel găsim în cercul înșelătorilor, unde sufletele apar în formă de flăcări șerpuind, al căror vîrf, înainte să înceapă a vorbi, pîlpîie, apoi șuieră ca din cauza unei suflări, care pe urmă devine cuvînt. Din amîndouă aceste imagini ale lui Dante, Carducci a derivat a sa din *Dinanzi San Guido*, unde chiparoșii satului în care a copilărit vorbesc poetului, care trece pe acolo în tren, clătinîndu-și vîrfurile lor ușoare. **95. Copacul :** sensibilitatea lui Pier della Vigna este acuma o sensibilitate de *copac*, nu mai este de *om*. Deci, voind să spună că trupul a fost veșmîntul sufletului cît timp a fost pe pămînt (și după mentalitatea lui actuală, după care pare a fi uitat că mai există alt trup decît acel de lemn ce îl are acum), în loc să spună : „ce-i fu acoperămînt" spune de-a dreptul „ce-i fu copacul". **97. Crîng :** în pădurea sinucigașilor.

vlăstar el crește și devine spinul
pe care-l pasc Harpiile de foi
și-i dau dureri, dar și durerii-alinul.

Ca și-alții-ale lor spolii,-așa și noi
căta-le-vom, dar nu spre-a fi-mbrăcate,
că-i just să n-ai ce singur îți despoi.

Aici le vom tîrî și spînzurate
în crîng le vom avea, oricare ins
de propriu-i trunchi al umbrei turmentate".

Noi stam mereu la spin, cu capu-ntins,
crezînd că vrea și-altce să ne mai spună
cînd făr' de veste-un zgomot ne-a surprins

ca și pe-acei ce simt ca pe-o furtună
venind mistrețu-n partea pe-unde stau
și-aud și cîini, și crengile cum sună,

și iată-n stînga doi care-alergau
și goi și sfîșiați, fugind orbește
că-n crîng ei orice piedic-o sfărmau

iar cel gonit : – „O, moarte-acum, sosește !".
Dar celălalt, crezînd că poate calcă
prea-ncet : – „O, Lan', așa de voinicește

---

107. *avea-le-vom* (a). **112.** *venind* (a) *asemeni* (b). **113.** *Și goana și mistrețul* (a).

---

100. Spinul : spune așa fiindcă ramurile acestor copaci sînt noduroase, întortocheate și au spini otrăviți în loc de fructe. **102. Alinul :** fiindcă din ruptură iese sînge după cum din ochi ies lacrimi și, împreună cu sîngele, ies și vaietele sufletelor chinuite, cu care durerea se alină. Din cauza aceasta Dante ne spune la început că ar fi auzit vaiete fără să vadă pe nimeni. **103. Ca și-alții :** ca și celelalte suflete, și noi vom căuta trupurile noastre în ziua Judecății de Apoi, cînd în valea din Iosafat orice suflet își va regăsi trupul, dar nu-l vom îmbrăca, fiindcă n-ar fi just să ni se dea ce am disprețuit. **108. Trunchi al umbrei :** trunchiul sufletului lui chinuit. **111. Un zgomot :** toată scena amintește tradiția populară foarte răspîndită în Evul Mediu a „vînătorii crude" care străbătea cîmpii și păduri, însoțită de strigăte de vînători, lătrături de cîini, pocnituri de bice și altfel de zgomote, din care rămîne reflexul într-o poveste a lui Passavanti (*Specchio di vera penitenza*, III, 2) și în Boccaccio (*Decameron*, V, 8). Passavanti povestește că într-o noapte un cărbunar „văzu venind către el în goana mare și strigînd o femeie despletită și goală, iar după ea alerga un cavaler cu sabia scoasă". Boccaccio, îmbinînd povestea lui Passavanti cu elemente derivate din acest episod al *Divinei Comedii*, scrise nuvela *Nastagio degli Onesti*, în care protagonistul, asistînd în brădetul din Ravenna la o scenă asemănătoare, poftește la o masă în acel loc al brădetului pe iubita lui, care pînă atunci îi disprețuise iubirea, ca să asiste la chinul acelei femei care și ea disprețuise iubirea cavalerului care acum o gonește, pentru a-i arăta cum Dumnezeu pedepsește femeile prea mîndre față de iubiții lor, și reușește într-adevăr a îndupleca pe femeia iubită. **118. Cel gonit :** Iacopo da Sant'Andrea, născut din căsătoria pe care Speronella Delesmamini, părăsind pe bărbatul ei Ezelin al III-lea da Romano, o contractă cu Odorico Fontana da Monselice. În zadar mama lui, prevăzătoare, îl opri în testament să vîndă sau să înstrăineze măcar o parte din nesfîrșitele bogății ce i le-a lăsat, pînă cînd nu avea 25 de ani. El le-a risipit pe toate nebunește. „Se spune despre el, printre celelalte risipi, că, dorind să vadă un foc mare, își arse una din vilele lui mai frumoase." Așa ne spune un cronicar contemporan. Se pare că Iacopo a fost omorît prin îndemnul lui Ezelin al IV-lea. **120. Lan' :** Lano di Squarcia Maconi din Siena. A luat parte la bătălia de la Pieva del Toppo, unde sienezii au fost înfrînți de aretini „în ziua de Sfîntul Ion din luna iunie", după cum spune Pseudo-Brunetto, care adaugă : „și în această bătălie a fost omorît Lano din Siena".

tu n-ai fugit la Toppo-n joc de halcă”.
Și poate-apoi, nemaisuflînd ușor,
făcu un grup din trupul său și-o salcă.

Ci-n urma lui tot cîmpul fu un nor
flămînd de negre și de iuți cățele,
părînd ogari scăpați din lanțul lor.

Sărind au rupt bucăți și bucățele
cu dinții-n cel ce-ascuns în salcă fuse
și triste membre-au dus în guri cu ele.

M-a prins atunci de-o mînă și mă duse
Virgil la salcia ce-n zadar plîngea
prin crengi pe care sînge-acu le-umpluse.

– „O, Iacob da Sanct Andrea – el se bocea –,
știai, că-ntrînd în mine, tot te-nhață,
de-ai fost trăind mișel, ce-i vina mea?”

Cînd ferm îi stete-apoi Virgil în față:
– „Tu, cel ce printre-atîtea răni cumplite
și plîns și sînge scoți, ce-ai fost în viață?”.

Iar el atunci: – „Oh, suflete venite
ca să vedeți măcelul de rușine
prin care-atîtea foi mi-au fost răpite,

să le-adunați sub tristul trunchi sub mine.
Eu fui din urbea cui Botezătorul
schimbatu-i-a patronul prim cu sine,

de-aceea primul cu-arta sa dă zorul
s-o bîntuie mereu; și-un rest ferice
de nu i-ar fi păstrat pe-un pod poporul,

acei ce-o reclădiră-n vremi propice
pe spuza dînsei, după huni rămasă,
degeab-ar fi muncit ca s-o ridice.

Eu furci mie-mi făcui în propria casă”.

---

122. *suflul gurii* (a). **124.** *Ci-n urmă-i cîmpu-ntreg* (a). **124-125.** *Ci-acum din dos tot de-setul pădurii / De iuți și negre și de tari fu nor* (b). **126.** *Ogari lăsați s-... ce furii* (a). **140.** *Ca martur ăstui rușinos* (a). **144.** *cu el* (a). **150.** *Ar fi muncit în van* (a).

---

121. Joc de halcă: ironic, făcînd aluzie la fuga oștirii din Siena. **122. Nemaisuflînd ușor:** în text: „fiindcă poate începea să-i lipsească puterea”. **143. Din urbea:** Florența, care își schimbă primul ei patron, care era zeul Marte, cu Sfîntul Ioan Botezătorul, din care motiv zeul păgîn, ofensat, se răzbună împotriva Florenței chinuind-o cu lupte și dezbinări civile. Dacă pe Ponte Vecchio n-ar fi rămas o statuie a zeului, cetățenii care reclădiră Florența după distrugerea ei de către Atila ar fi muncit în zadar, căci mînia lui Marte ar fi prefăcut-o iarăși în cenușă. Este de observat că Dante aici face oarecare confuzie, fiindcă Florența a fost distrusă de Totila, regele ostrogoților, și nu de Atila. S-ar putea însă ca această confuzie să fie voită. Sufletul care vorbește pare a fi un om incult, atribuie zeilor și sculpturilor păgîne puteri magice și diabolice și în ignoranța lui face confuzii și îngrămădește de toate în vorbirea lui. **151. Eu furci...:** spînzurîndu-mă în casă, am transformat-o în spînzurătoare. Se pare să fi fost un Rocco dei Mozzi sau un Lotto degli Agli, despre care nu știm nimic.



Cîntul XIV

Cercul al șaptelea. Cerculețul al treilea

Șesul silnicilor împotriva lui Dumnezeu (1-42) ◎ Capaneul (43-75) ◎ Rîul Flegeton (76-93) ◎ Originea rîurilor din Infern (94-142)

Acele risipite foi le-am strîns
și-mpins de-a locului natal iubire
le-am dus sub cel ce-a răgușit de plîns.

De-aci sosim la punctul de-ntîlnire
cu-al treilea cerc, și unde-apare-ntreagă
a sfintei vreri o groaznică-ntocmire.

Dar lucrul nou mai clar să se-nțeleagă
vă spui c-am fost pe-un șes, pămîntul cui
oricărei plante viața-n el i-o neagă.

Cunună-n jur pădurea o văzui,
precum și ea de șanț e-ncunjurată ;
și-am stat aci-n extremul punct al lui.

Un sterp nisip, uscat și des, s-arată
pe-ntregul șes, și nu altfel de cum
ne spune Cato că-l văzuse-odată.

8. *în sînul cui* (a). **9.** *i se neagă* (a). **13.** *Tot spațiu-i deas-arină și uscată* (a). **15.** *Fu cel ce-a fost la Cato* (a).

1. Risipite foi : foile rupte de Iacopo în pripa lui de a se adăposti după tufa în care este închis sufletul lui Rocco dei Mozzi sau, după alții, Lotto degli Agli. **Strîns :** după cum se rugase sufletul chinuit. **2. A locului natal :** nu împins de milă pentru sinucigaș, ci pentru concetățean. Vers devenit proverbial ca una din expresiile cele mai simțite și concentrate ale iubirii de țară. **7. Dar lucrul nou :** a se construi : „dar ca să se înțeleagă mai clar lucrul nou”. **8. Un șes :** un șes numai de nisip fierbinte, peste care cade din cer o ploaie de foc și unde sînt pedepsiți silnicii împotriva lui Dumnezeu și a firii. **10. Pădurea :** pădurea sinucigașilor din care a ieșit. **11. Șanț :** malurile împietrite ale rîului Flegeton, care înconjoară cercul silnicilor împotriva lui Dumnezeu și stă între pădure și șesul fierbinte. **14. Nu altfel :** acel fel de nisip pe care, după cum spune Lucan în *Pharsalia* (IX, 382), Cato din Utica îl văzu în pustiul libic, cînd trecu prin el cu rămășițele armatei lui Pompei.

16 O, sfîntă răzbunare, cît acum
vei fi-ngrozind pe-oricine-i cel ce-aude
ce-amare stări văzui și pe-acest drum!

19 Erau mari gloate-aici de umbre nude
și toate-amar plîngînd cu plînset mare,
avînd, pe cum părea, gradate trude.

22 Zăceau pe spate-o seamă-n nemișcare,
și mulți ședeau stîrcind făptura toată.
Iar alții-n jur fugeau fără-ncetare.

25 Acei ce fug sînt cea mai mare gloată
iar cei ce zac sînt turma mai puțină,
ci-n schimb ei pot mai mare plîns să scoată.

28 Și fulgi de foc pe-ntregul șes, cu lină
cădere ning, și cad cu nescăzut
potop ca-n Alpi cînd orice vînt s-alină.

31 Și-așa precum ningîndu-i a văzut
pe oști la Ind, și Alexandru-odată,
ce-ardea mereu chiar și fiind căzut,

34 de-aceea puse-ostașii săi să bată
cu tălpile-acel foc, căci se stingea
mai lesne-astfel văpaia divizată;

37 așa sub ei tot șesu-l aprindea
ca iasca sub amnar acolea focul
etern, și-un chin din două părți făcea.

40 Și făr-odihnă-n veci le era jocul
sărmanelor lor mîini cari focul nins
îl mătură, dar altu-i prinde locul.

---

18. *O cît vei fi-ngrozind acum pe-acei Ce-aud... Ce-aici văzur-acuma ochii mei* (b). **25.** *Fac cel mai mare stol acei ce cură* (a). **27.** *Dar... gura* (a). **28-30.** *cu lină / Cădere pe-ntregul șes mereu ning, cum ninge-n / Alpi cînd...* (A). Varianta din (b[1]), trecută în text din cauza rimei. **28-30.** *Un foc ce-ardea cu lină / Cădere cad și ning cu nescăzut / Ningiș* (b[1]). **30.** *Ningiș ca-n Alpi cînd...* (b[1]). **31-33.** *Așa cum Alexandru în țări la Ind / Văzu ningîndu-i foc pe-oștire-odată / Ce-ardea mereu chiar și căzut fiind* (A). Varianta trecută în text din cauza rimei e din (b[1]). **31.** *Precum la Ind ningîndu-mi a văzut* (b[1]). **32.** *Pe-oștire-i flacări Alexandru* (a). **37.** *încingea* (a). *Așa sub ei tot șesu-l aprindea* (b). **39.** *Acel etern, și* (b).

---

32. Alexandru: „așa cum erau fulgii aceia de foc pe care Alexandru Machedon, în expediția în India, îi văzu plouînd din cer peste soldații lui și arzînd mereu chiar după ce căzuseră, încît el a fost nevoit să dea poruncă soldaților să-i calce în picioare ca să-i stingă, tot așa era focul veșnic care ploua asupra acestui șes". Dante a luat, probabil, notița despre acest lucru din cartea *De meteoris* (I, 418) a lui Albertus Magnus, unde se spune că Alexandru văzu că *„admodum nivis nubes ignitae de aëre cadebant, quas ipse militibus calcare praecepit"*.
39. Din două părți: *de sus* prin flăcări care plouau peste sufletele damnaților și *de jos* prin înfierbîntarea nisipului peste care sufletele erau culcate.

43 Și-am zis: – „Tu, cel ce toate le-ai învins,
maestre,-afară de cumplita droaie
ce stă străjer la zidul cel aprins,

46 ce mare duh stă fără să se-ndoaie,
dispreț avînd și inima semeață,
de parcă nici n-ar sta-ntr-această ploaie?".

49 Și însuși el, văzînd că-i stau în față
și-a mea-ntrebare-a fost de starea lui:
– „Eu sînt – strigă – și mort cum fui în viață!

52 Spetească-și Zeus pe cel din mîna cui
a prins un fulger cînd de-a lui mînie,
în ultima mea zi trăsnit eu fui,

55 spetească-și el, în neagra-i fierărie
sub Mont Gibel, pe toți pe cîți îi are
strigînd ca și la Flegra-n bătălie:

58 – «O, dă-mi, Vulcane,-o, dă-mi ajutorare!».
Trăsnească-mă cît vrea, că tot nu-i las,
eu tot nu-i las întreaga răzbunare!".

---

45. *Ce-n drum ne-a stat* (a). **60.** *Să-și simță[-n] Iad deplină* (a). *Să aibă... de-ntreagă* (b).

---

44. Afară de: afară de demonii care ți s-au împotrivit la poarta cetății Dite. Atunci Dante a tras o frică așa de mare, încît pare că o ține minte și acum, cînd, voind să laude pe Virgil că a învins toate piedicile, adaugă: „afară de cumplita droaie". **46. Ce mare duh:** Capaneu (unul din cei șapte regi care au asediat Teba), urcîndu-se pe zidurile cetății, a ridicat fața către cer, sfidînd pe Joe să o apere, și atunci un trăsnet l-a omorît. Lui Dante, care îl găsește aici printre silnicii împotriva lui Dumnezeu, vorbește de Joe cu dispreț, pomenind de frica ce a încercat-o Joe cînd, la Flegra, uriașii s-au înarmat împotriva lui și el se recomandă faurului său Vulcan (care avea făurirea lui în Mongibel, adică Etna) să-i fabrice trăsnete. „Figură măreață a sufletului chinuit, spune Torraca, a oprit ochii lui Dante; și noi sîntem împinși să ne-o închipuim și mai mare din cauza întrebării, a aluziei nelămurite și a locului ce-l ocupă acel *mare*, singurul în vers. Atitudinea «celui mare» nu înșală pe Dante, care bagă de seamă felul lui ostentativ de a se înfățișa răzvrătit împotriva Dumnezeirii. Și acesta stă, ca Farinata, *ca și cum ar disprețui chinurile ce-l înconjoară*, dar îi lipsește măreția, tăria sufletului, fiindcă disprețul lui nu pornește din tărie sufletească, ci din conștiința propriei neputințe, care îl pune într-o stare de iritație și de ciudă, ca de femeie supărată" (*cf. Purgatoriul*, X, 69). **51. Strigă:** fără să fie întrebat, cu una din acele izbucniri care sînt proprii oamenilor iritați și necăjiți. **52. Spetească-și:** „chiar dacă Joe și-ar obosi făurarul lui, Vulcan (*pe cel*) din mîna căruia a prins fulgerul cu care m-a trăsnit, tot n-ar scoate-o la capăt cu mine. Răzvrătit am fost contra lui în viață și răzvrătit contra lui sînt și după moarte". **56. Mont Gibel:** Etna, unde păgînii credeau că Vulcan cu ciclopii lui își avea făurăria. *Gebel* în limba arabă înseamnă *munte*, de unde: *Mongibello* și *Gibilrossa* în Sicilia și *Gibilterra* în Spania. **60. Întreaga răzbunare:** răzbunarea lui Joe nu este întreagă, fiindcă eroul (Capaneu) rămîne tot mîndru și răzvrătit și după trăsnetul ce l-a doborît; „îi iese din gură, într-un potop de cuvinte, un blestem care își risipește tăria în vorbărie multă. Se complace să-și închipuie pe Joe ca apucat *de ciudă*, nu de *supărare dreaptă*, forfotind să-și procure alte arme împotriva lui, încît *spetește* nu numai pe Vulcan care i-a înmînat trăsnetul cu care l-a omorît, dar pe toți ceilalți făurari pe cîți îi are Vulcan *în neagra-i fierărie*; se complace să-și închipuie pe Joe rugîndu-se de făurarul său *(o, dă-mi, Vulcane,-o dă-mi ajutorare)* și cerîndu-i de două ori cu mare tulburare ajutor. Crede că face în ciuda lui Joe pomenind de o întîmplare unde acesta avu nevoie cu adevărat de Vulcan, și imaginii comice a acestui Joe speriat, gîfîind, strigînd din răsputeri, care nu numai îl trăsnește, dar îl trăsnește întrebuințînd toată puterea lui (*cît vrea*), opune

61 Și-atunci Virgil, cu-atît de tare glas
cum nu-l mai auzii : – „Căci nu mai piere
și, și-aici, Capanee, ți-a rămas

64 trufia ta, ți-e și mai grea durere !
Căci nu-i alt chin ca furia-n focul ei
să-ți dea-ngîmfării-ntreaga caznei fiere !”.

67 Spre mine-apoi mai blînd : – „E dintre-acei
cari șapte-au mers la Teba ca s-o bată,
și-avu, și pare-a mai avea, pe zei

70 și-acu-n dispreț, cum vorbele-l arată.
Dar cum am zis, nevolnicele-i furii
podoabă-i sînt, și cea mai meritată.

73 Și-acum să mergem. Dar să-ți fie-aminte
pe-aprinsul prund să nu-ți așezi piciorul
ci tot pe sub pădure-o ia ’nainte”.

---

66. *turbării* (a). **71.** *i-am spus* (a). **73.** *arsurii* (a). *Și-acum să vii, ci-atenție dă* (b). **75.** *pădurii* (a). *Ci strîns urmează marginea [poalele]* (b).

---

acea mîndră monosilabă : *mă* și, ca o ultimă sfidare, după ce a înjosit pînă la o *răzbunare* personală pedeapsa dreptății cerești, se propune să nu i-o *lase întreagă* cu împotrivirea sa. Însă este o risipă inutilă de cuvinte și o pompă inutilă de îndrăzneală, fiindcă este prea tîrziu : Joe nu primește sfidarea ; Joe a avut altădată asupra lui *răzbunarea întreagă*, cînd l-a trăsnit și l-a aruncat în Infern ; Joe nu se va înjosi să se certe cu un mort. Deci ultimele cuvinte ale lui Capaneu, care vor să pară mîndre și solemne, sînt ca o lovitură în gol și care se întoarce în contra lui, care este nevoit să recunoască în ciuda sa că nu poate împiedica răzbunarea lui Joe și că tot ce poate, sau mai bine *ce vrea să facă*, este că această răzbunare să nu fie *întreagă*. Blestemul se reduce astfel, după atîta vorbă, la o discuție sofistică, adică într-un chițibuș care poate amăgi pe blestemător, nu însă pe cine îl ascultă” (Torraca). **62. Căci :** „tocmai fiindcă trufia ta, Capanee, nu mai piere și ți-a rămas și aici, durerea ta este și mai grea”. **64. Căci nu-i alt chin :** „căci nu există alt chin ca furia focului ei, care să poată da îngîmfării tale întreaga fire a caznei”. Adică : „Nici un alt chin nu te-ar putea pedepsi mai tare ca furia ta. Ceilalți sînt pedepsiți numai de flăcările care cad peste ei din cer, tu, și de flăcări, și de mînia ta neputincioasă !”. **72. Podoabă :** în sens ironic. **73. Să-ți fie-aminte :** de multe ori Dante, în călătoria lui în Infern, se găsește în situații dificile, dat fiind natura unor chinuri, ca să vorbească cu damnații. De pildă, în cîntul V, printre desfrînații care sînt purtați de vînt într-o furtună „care nu încetează niciodată” n-ar avea cum să vorbească cu Francesca da Rimini. Atunci poetul a înlăturat greutatea cu un mijloc cam ieftin : a făcut să intervină o minune, prin care furtuna s-a oprit tot timpul cît a vorbit Francesca. Înaintînd în compunerea poemului, Dante artistul nu se mai mulțumește cu un asemenea mijloc și în acest cerc, ca să facă posibilă convorbirea lui cu silnicii împotriva lui Dumnezeu fără să pună piciorul pe nisipul arzător și să se expună să fie ars de flăcările care plouă din cer asupra lui, născocește o întreagă meteorologie infernală ca să rezolve dificultatea fără a recurge la mijloace neverosimile. Și iată mijlocul : rîul acela de foc împietrește malurile prin care trece, așa că el își poate pune pe ele piciorul fără teamă și aburii ce se ridică din Flegeton au putere să stingă flăcările care cad în acel loc. Această perfecționare de mijloace artistice, de la cîntul VIII încolo, e unul din argumentele invocate de Hauvette pentru a întări ipoteza lui că cu adevărat acele șapte cîntece de la început au fost compuse de Dante cînd era încă în Florența și, după cîțiva ani, fiind găsite de soția lui într-o ladă și fiindu-i trimise, el a reluat opera și a dus-o la capăt. Studiul lui Hauvette este foarte ispititor ; trebuie însă băgat de seamă că acest motiv al regăsirii unui manuscris era foarte obișnuit în Evul Mediu. Ca să dăm numai un exemplu, tocmai la începutul lui *Roman de Troie* se povestește că un „gramatic”, anume Cornelius, „nepot lui Salustius” și foarte învățat, care „ținea o școală la Atena”, căutînd într-o zi „într-un dulap ca să scoată de acolo cărți de gramatică, atîta a căutat și scotocit prin ele”, că a dat de manuscrisul grecesc al lui Dares, în care povestea războiul Troiei, pe care l-a

76 Ajunserăm tăcînd unde-n priporul
pădurii-n șes se vars-un rîurel
de-a cui roșață ș-azi mă ia fiorul.

79 Precum din Bulicame curge-acel
ce apă-n băi stricatelor împarte,
așa pe-aprinsul prund curgea și el.

82 Și fund de piatr-avea și de-orice parte
și maluri și costiș, și sigur fui
că numai el dă drum și mai departe.

85 – „Din tot ce-aici știut eu îți făcui,
de cînd trecurăm pragul ce nu pune
zăgaz nicicînd intrării nimănui,

88 tu n-ai văzut nimic mai de minune –
mi-a zis – decît acest izvor prezinte,
căci orice foc deasupra lui apune."

91 Vorbi maestrul meu atari cuvinte;
deci îl rugai să-mi dea și-acea bucată
de care-mi dete-o poftă-așa fierbinte.

94 – „Pustie-o țară zace-ncunjurată
de mări; numită Creta – m-a-nvățat –
subt domnul cui fu lumea mai curată.

97 Și-un munte, Ida, este-n ea, bogat
în codri mari cîndva și-n rîuri dese,
dar astăzi e pustiu ca loc uitat.

100 Lui Zeus ca leagăn Rea și-l alese
și, cînd plîngea, dispuse-a face hui
spre-a nu se ști-n ce loc îl ascunsese.

---

89. *înainte* (a). **93.** *o poftă-mi dete* (a). **96.** *Sub... cărei lumea fu* (b). **98.** *Cîndva și-n rîuri* (a).

---

tradus în latinește. Traducerea lui a fost găsită de Benoit de Sainte More, care a tălmăcit-o în franțuzește. Același lucru se poate zice pentru cealaltă legendă a regăsirii, după moartea poetului, a celor din urmă cîntece din *Paradis*, *cf.* studiul meu „Per la medievalizzazione di Dante", în *Zeitschr. f. rom. Phil.*, XLIII (1923), pp. 292-320. **77. Rîurel:** Flegeton. **79. Bulicame:** un mic lac de apă roșcată și fierbinte la două mile de orașul Viterbo. A se înțelege: „Rîulețul infernal curgea prin șesul nisipos ca pîrîul care izvorăște din Bulicame". **80. Stricatelor împarte:** ale căror ape erau împărțite printre femeile de moravuri ușoare, foarte numeroase la acestea, ca la toate băile din Evul Mediu, care prin abuz obișnuiau a împărți între ele apele acestea pentru băile lor private. Împotriva acestui obicei al curtezanelor de a-și împărți apele pentru băile lor se pomenește, ca să-l împiedice, în statuetele din Viterbo din 1469, unde printre altele se spune: „Nici o curtezană să nu îndrăznească și să cuteze să se scalde în nici o baie unde obișnuiesc să se scalde doamnele și femeile cinstite din Viterbo, dar dacă vor să se scalde, să se ducă curtezanele sus-pomenite la baia din Bulicame". **84. Numai el:** că numai acolo era posibil a trece. **87. Zăgaz:** pragul Infernului deschis tuturor. **88. Minune:** din tot ce ai văzut pînă aici și eu ți-am explicat de cînd ai trecut pragul Infernului, nimic nu este mai minunat decît acest rîuleț de foc, ai cărui aburi sting flăcările ce cad pe el. **92. Bucată:** Virgil ațîțase curiozitatea lui Dante fără să o satisfacă, după cum cineva ar promite o mîncare gustoasă și nu ar da-o. **96. Domnul:** Saturn, tatăl lui Joe și regele Cretei, a cărui domnie a fost vîrsta de aur. **101. Hui:** Cibela, soția lui Saturn, fiindcă soțul ei îi devora copiii, ca să-l

103 Și-un moș stă drept în munte-adînc, a cui
spinare-acum îi stă spre Damiete,
privind spre Roma ca spre-oglinda lui.

106 De aur fin e capu-i; piept și spete
de-argint curat, iar brațele-i la fel,
și-ncolo trunchi de-aramă i se dete,

109 și-apoi în jos piciorul stîng de-oțel,
cel drept de-argilă coaptă prin arsură
și stă mai mult, de mult, numai pe el.

112 Și-afară de-aur toate-au crăpătură,
și lacrimi prin spărturi se distilează
cari muntele-l străbat și-unite cură

115 în Iad aici, și pe-Aheron formează,
pe Stix și Flegeton și drum își fac
pe strîmtul scoc ce-l vezi, pînă-ncetează

118 oricare-al lumii scoborîș, și-un lac
o balt-acolo, ce-i Cocit chemată;
dar pentru c-o să-l vezi, de-aceasta tac."

121 Iar eu: – „De e din lumea noastră, tată,
pornit acest pîrîu, de ce pe prund
de-abia sub ăst pripor numai s-arată?".

124 Iar el: – „Tu știi că Iadul e rotund,
și-oricît de mult venit-ai tu la vale,
mereu la stînga scoborînd spre fund,

127 tot n-ai trecut întregul roții sale.
Deci dacă vei vedea și lucruri noi
nu da pe față glas mirării tale!".

119-120. *Cocitul zic, fac apa-le-nfundată* (b). *Dar ce-i ăst lac nu-ți spuiu, că-l vei vedea* (A). Varianta trecută în text din cauza rimei e din (b). **120.** *cum e el* (a). **125.** *ai fi* (a).

---

sustragă pe Joe de la o astfel de soartă, îl încredință coribanților, care aveau grijă să acopere cîntecele copilului cu zgomot de țimbale. **103. Un moș:** această alegorie a lui Dante este, fără îndoială, inspirată de visul pe care proorocul Daniel îl povestește și îl explică lui Nebucadnețar (II, 31). În acest vis statuia era simbolul celor patru împărății. În Dante „moșul din Creta" reprezintă drumul parcurs și înrăutățirea progresivă a omenirii. Colosul întoarce spatele Orientului (*Damieta* din Egipt) și privește către Occident (*Roma*), ca să arate drumul parcurs de geniul omenesc în desfășurarea istoriei sale. Este alcătuit din mai multe metale și fiecare din ele este simbolul uneia dintre vîrstele fabuloase: de aur, de argint, de aramă și de fier. Piciorul drept, de argilă, arată cea din urmă înrăutățire a oamenilor, fiindcă poetului epoca lui coruptă îi apărea asemenea unui lut josnic. Cu totul a lui Dante este ideea că lacrimile geniului omenesc formează fluviile din Infern. **112. Crăpătură:** este un simbol al păcatului originar, prin care a fost ruptă unitatea sufletului omenesc, înainte întreg și nevinovat. **117. Încetează:** pînă în fundul Infernului, unde coborîrea se isprăvește și rîurile se revarsă formînd un lac. **127. Întregul roții sale:** Dante și Virgil, coborîndu-se în Infern și cotind mereu la stînga, n-au parcurs decît o mică parte a fiecărui cerc. Nici o mirare deci că rîul Flegeton, cu toate că străbate și cercurile precedente, numai acum îi apare înaintea ochilor.

130 – „Dar unde-i Flegeton și Lete-apoi?
De-acesta taci, de-acela spui că-l face
acel pîrîu făcut de-acele ploi?”

133 – „Orice-ntrebări îmi pui – mi-a zis – îmi place.
Ci-al apei roșii curs clocotitor
putea din ele pe-una să ți-o-mpace,

136 și vei vedea, dar nu-ntr-acest ponor,
pe Lete-acel ce spală duhuri care
spășită-și au și-iertată culpa lor.”

139 Mai zise-apoi: – „E timpul de plecare
de-aici acum, și-urmeze-mi pașii tăi.
Ăst mal nenins de foc ne dă cărare,

142 și-asupra lui se sting orice văpăi”.

---

132. *Pîrîul scurs* (a). **138.** *păcatul* (a). **141.** *crîng* (a).

---

131. De-acesta: Virgil n-a vorbit de Lete, rîul uitării păcatului, fiindcă acest rîu îl vor întîlni în Purgatoriu. **Acela:** Flegeton, pe care Dante nu l-a auzit încă numind și n-a ghicit că era tocmai rîulețul acela de foc, pe al cărui mal era. **132. De-acele ploi:** de lacrimile acelui colos. **135. Pe una:** apa roșie și fierbinte a rîulețului ce curge lîngă noi ar fi trebuit să-ți spună clar că era vorba de Flegeton, al cărui nume pe grecește înseamnă „clocotitor, arzător”. **136. Nu-ntr-acest ponor:** nu în Infern, ci pe vîrful muntelui Purgatoriului, în Raiul pămîntesc. **137. Spală:** după ce sufletele și-au ispășit greșelile lor în cele șapte cercuri ale Purgatoriului, ajunse în Raiul pămîntesc, sînt scăldate de *Matelda* (o femeie tînără și frumoasă, care este înfățișată în atitudinea de a culege flori, simbolul – se pare – al *bunei alegeri*), întîi în rîul Lete, unde-și uită păcatul, și pe urmă în Eunoe, unde capătă harul dumnezeiesc, după ce, nemaifiind reținute de păcat pe pămînt, se ridică la cer.



Cîntul XV

Cercul al șaptelea. Cerculețul al treilea

Silnicii contra naturii sau sodomiții (1-21) ◎ Brunetto Latini și convorbirea lui cu Dante (22-99) ◎ Alți sodomiți (100-124)

1 Ne duce-acum un țărm al ăstui scoc,
iar fumul din pîrîu deasupra-i zace
scutind și maluri și-apa jos de foc.

4 Precum de teama undelor fugace
spre ei, între Cassand și Brugg flamanii
fac stavilă ce mării-oprire-i face,

7 sau cum de-a lungul Brentei paduanii
le fac ferind și vile și castele,
cînd intră-n martie-omătul Chiarentanii,

10 astfel erau făcute-aici și-acele,
dar nici înalte-atît, nici groase nu,
oricine-a fost cel ce-a clădit la ele.

---

3. *apa lui* (a). **4.** *Cum* (b). **6.** *Nălțar-un dig* (a). **10.** *Așa* (a).

---

3. De foc: de flăcările care plouă din cer și care, din cauza aburilor ce se ridică din Flegeton, se sting deasupra malurilor și a apei. **5. Cassand:** malurile pîrîului de foc sînt asemenea stăvilarelor pe care, între satul Wissant (lîngă Calais) și Brugge, flamanzii le fac pentru a opri marea sau acelora care le fac paduanii de-a lungul Brentei cînd zăpezile (*omătul*) munților Carintiei (*Chiarentana*) se topesc la sosirea primăverii (*intră în martie*). **12. Oricine:** vers cam glumeț, în care Dante are aerul să-și bată joc de stăvilarele prea mărețe zidite de paduani ca să-și ferească castelele și vilele de revărsările Brentei în primăvară. Cele ale Flegetonului erau, parcă ar spune Dante, mai modeste: probabil că arhitectul nu era așa deștept. Acum, firește, arhitectul acestor lucrări de hidraulică infernală este Dumnezeu, care este și arhitectul întregului Infern, și de aici ironia. Cît despre acest fel glumeț și familiar al oamenilor din Evul Mediu și în general al misticilor din toate vremurile de a vorbi despre Dumnezeu, este de observat că e un procedeu comun în epoca lui Dante. Guido Guinizelli, poetul bolognez, întemeietorul Școlii „dulcelui stil nou”, într-o celebră *canzone* a sa, lui Dumnezeu, care-l ceartă că a iubit frumusețea vremelnică pămîntească în loc de cea veșnică cerească, răspunde cu oarecare îndrăzneală: „Era așa de frumoasă, încît părea un înger al împărăției Tale; să nu-mi fie socotită drept greșeală dacă am iubit-o”.

13 Era departe-n urmă crîngu-acu,
încît de m-aș fi-ntors, dorindu-l iară,
eu n-aș mai văzut nici unde fu,

16 cînd duhuri multe-n stol s-apropiară
și toți, părînd c-ar fi cu văz sărac,
priveau la noi, trecînd, cum într-o seară

19 cu luna nouă-n mers drumeții fac,
sau cum bătrînul croitor cînd pune
în ac un fir, țintit privește-n ac.

22 Privit de-atare bandă prin genune,
un duh mă cunoscu, iar el mă prinse
de haină și-a strigat: – „Ei, ce minune!”.

25 Iar eu, văzînd că stă cu brațe-ntinse,
privii adînc în fața-i coaptă care
n-avea pe chip conture-atît de stinse

28 spre-a-mi fi-n a-l recunoaște-o-mpiedecare,
și-atunci, plecat, privii la el mai bine;
– „Oh, ser Brunet, ești dumneata, îmi pare!”.

31 – „Să nu te superi, fiul meu, pe mine –
mi-a zis apoi –, că-și lasă puțintel
pe soți, Latini spre-a vorbi cu tine.”

---

15. *Sta* (a). **18.** *Cum de-obiceiu pe-o seară* (a). **19.** *trecătorii fac* (b). **23.** *Fui cunoscut de unu ce* (a). **26.** *în chipu-i ars de ploi* (a). **27.** *Și n-avea-n chip* (a). **32-33.** *Că-și lăsă soții săi și / Se-ntoarce-acu-ndărăt Bruneto* (a).

---

13. Crîngu-: crîngul sinucigașilor. **15. N-aș mai văzut:** n-aș mai fi văzut. **19. Drumeții:** cum fac drumeții în mers într-o seară cu lună nouă. **20. Croitor:** care are vederea slăbită. „Este drept, spune Torraca, un adevărat mic tablou într-un singur vers”. **23. Un duh:** ser Brunetto Latini, autorul celebrei enciclopedii medievale *Livre dou Trésor*, scrisă în franțuzește, fiindcă, spune autorul, „*la langue française cort parmi le monde et est plus delitable a lire et a oïr que nule autre*”. O prescurtare italienească a aceluiași tratat a făcut-o Brunetto Latini însuși și a numit-o *Il Tesoretto.* Rolul cultural al lui Brunetto Latini în Florența a fost de cea mai mare însemnătate. Cronicarul Giovanni Villani (VIII, 10) ne spune că a fost „mare cărturar al orașului nostru și îndrumător și maestru în ce privește subțierea florentinilor și a-i face dibaci să vorbească frumos și să știe să cîrmuiască și să conducă statul după politică”. Cît despre influența ce a putut-o exercita asupra lui Dante, nu știm mai mult de ceea ce poetul însuși ne spune în acest episod. În orice caz, Brunetto Latini n-a fost „maestru al lui Dante” decît în sens filosofic. Niciodată Dante n-a mers la școala lui Brunetto, dar în convorbirile lui înălțătoare bătrînul învățat (care și în politică ocupase la Florența locuri foarte înalte) servi de mare imbold tînărului începător, al cărui talent extraordinar avusese meritul să-l ghicească. **24. Minune:** deoarece Dante călătorește în Infern fiind încă în viață. **27. Atît de stinse:** a se construi: „N-avea pe chip conture atît de stinse spre a-mi fi o împiedicare în a-l recunoaște”. **30. Ser:** era un titlu care se dădea notarilor, după cum *messer* se dădea la cavaleri. **33. Latini:** a se construi: „Să nu te superi că Brunetto Latini (adică *eu*) își lasă puțintel soții lui de pedeapsă spre a vorbi cu tine”. Episodul este foarte delicat. Brunetto Latini este pedepsit pentru un păcat foarte rușinos și repugnant, din nenorocire foarte răspîndit în Evul Mediu și printre oamenii demni din alte puncte de vedere, de cel mai mare respect. Deci atitudinea lui Brunetto față de Dante este ca a unui om care este în același timp rușinat să fie găsit de un fost școlar al lui printre oameni care care s-au făcut vinovați de un păcat

34 – „Te rog s-o faci – răspunsei eu cu zel –;
de vrei, voi sta și-n loc, dacă, firește,
mă las-acesta, căci eu merg cu el.”

37 – „O, zise,-oricine din ăst stol s-oprește
o clipă-n loc, stă-n loc apoi o stană
o sută de-ani în ploaia ce-l izbește.

40 Deci mergi, și-ncet voi merge sub pulpană
și-n goan-apoi umplea-voi ăst popas,
s-ajung pe cei ce-și plîng eterna rană.”

43 Eu nu-ndrăzneam al văii mal să-l las,
să merg la el, dar fruntea-mi sta plecată
cu-acel respect ce-umilu-l are-n pas.

46 – „Dar ce-ntîmplare,-a zis, ce soartă dată
te-aduce-aici cît timp mai ai lumină?
Și cine-i cel ce drumul ți-l arată?”

49 – „Acolo sus în viața cea senină
pierdutu-m-am – răspunsei – într-o vale,
pe cînd n-aveam etatea încă plină.

52 De ieri din zori străin luminii sale,
pe cînd eu mă-ntorceam, ăst duh venit-a
și-acas-acum mă-ntorc pe-această cale.”

---

34. *Și-am zis: Cît pot te rog să faci astfel* (b). **35.** *Voi sta și-n loc* (a). **38.** *statue* (a). **40.** *veniți voi sub* (b). **45.** *au* (a).

---

așa de rușinos și se simte stingherit, fiindu-i chiar frică să se expună la o umilință din partea lui Dante, care s-ar putea face că nu-l recunoaște. De aceea vorbește în același timp afectuos, dar și prudent și cu oarecare diplomație (*fiul meu... puțintel... să nu te superi*), toate expresii care, de n-ar fi Brunetto pătat de un astfel de viciu, nu s-ar potrivi cu legăturile care au existat între el și fostul lui școlar. **34. Cu zel:** în situația aceasta delicată pentru amîndoi, Dante, care de obicei este destul de rezervat cu damnații, izbucnește într-un elan de afectivitate și promite prea mult. Pricepînd drama ce se petrece în sufletul fostului său maestru, cuvintele ce i le adresează le rostește cu mult elan, *cu zel*, aproape conștient că exagerează, dar fericit că o face. Tot din cauza jenei care rezultă din situația lui delicată adaugă că va sta în loc *dacă, firește, îl lasă Virgil*. A promis că va sta în loc ca să vorbească cu Brunetto, dar frica lui de a-l jigni în susceptibilitatea care este o consecință a păcatului lui rușinos îl face să se gîndească la posibilitatea că Virgil nu-i va îngădui această oprire și precizează: *dacă, firește, mă las-acesta*, și mai adaugă: *căci eu merg cu el.* **40. Sub pulpană:** lîngă tine, dar, fiind Brunetto Latini ceva mai jos din cauză că Dante umblă pe malul ridicat al Flegetonului, pulpana hainei lui Dante aproape-i atinge umărul. **42. Ce-și plîng:** aproape cu scîrbă de propriu-i păcat. Parcă ar încerca, după cum observă Parodi, „să fie privit cu mai puțin dezgust și cu mai multă milă”. **Rană:** „rana păcatului”, nu cum înțeleg unii comentatori: „pedeapsa veșnică a păcatului”. **45. În pas:** ținîndu-mă cam pe urma lui, cum face cine umblă cu o persoană demnă de cel mai mare respect. Este un semn al sufletelor mari respectul ce-l poartă persoanelor de la care au învățat ceva. **47. Mai ai lumină:** mai trăiești. **51. Plină:** înainte de a ajunge la culmea arcului vieții, care, după cum spune Dante în *Convivio* (IV, 24), este la 35 de ani. La această vîrstă, după cum s-a văzut în cîntul I (v. 1), el capătă conștiință că s-a rătăcit, dar rătăcirea a început cu mult înainte, din clipa cînd a murit Beatrice. **52. Străin luminii sale:** în text: „numai ieri i-am întors spatele”, adică: „am ieșit din acea vale”. **53. Acas-:** fiindcă Dante se va întoarce pe pămînt.

55 Iar el atunci: – „De-ți vei urma ursita –
în dulce[a] viață clar de-am deslușit –
nu poți greși al gloriei port – vorbit-a –

58 și-așa-n curînd de n-aș fi fost murit
văzînd [eu] ceru-n cît favor te are
la munca ta cu mult te-aș fi-ntărit.

61 Dar neamul cel ingrat și rău și care
descins din Fiesole-*ab antiquo* ține
și-acum tot firea ce din munți o are,

64 cu rău îți va plăti făcutul bine.
Dar drept va fi: prin spini cu boab-amară
ce caut-un pom cu dulcile-i smochine?

67 Porecla «orbi» din vechi străvechi le-o dară
că-i neam semeț și-avar și plin de ură;
de-a lor năravuri vezi de te dezbară!

70 Tu glorie-avea-vei într-așa măsură,
căci toți te vor vîna flămînzi cu zor,
dar iarba asta n-o s-o aibă-n gură!

73 Să-și fac-acești mișei nutreț cît vor
din înșiși ei, dar cruțe planta vie,
de crește vruna prin gunoiul lor,

76 a cui sămînță sfînt-o să re-nvie
pe foștii-aici de-origină romană,
cînd cuib ajunse-a orice mișelie!”.

79 – „Să nu-mi fi fost dorința-n totul vană
tu n-ai fi fost respins – răspunsei eu –
așa-n curînd din firea cea umană.

---

59. *și ceru-n cît favor te are* (a). *Văzînd ce-amic ți-e...* (A). Am trecut în text parte din varianta (a) din cauza rimei. **63.** *barbare* (a). *Și-acum... firii cei barbare* (b). **65.** *Căci printre-amarii spini* (a). **69.** *Dar apa lor tu vezi să nu* (a). **73.** *Ăst neam de bestii facă-și ei cît vor* (b). **78.** *Cînd fu zidit ăst cuib de* (a).

---

55. De-ți vei: dacă am deslușit clar în dulcea viață și dacă îți vei urma ursita, nu poți greși limanul gloriei. **61. Neamul cel ingrat:** poporul florentin, care s-a coborît din Fiesole, așezat pe o colină foarte bogată în piatră, parcă a păstrat ceva (în încăpățînarea și îndărătnicia lui) din tăria acelor stînci. **66. Ce caut-:** nu e de mirare ca un om cinstit și superior să fie rău văzut în Florența. El se poate asemăna cu un smochin bogat în fructe dulci printre spini cu boabe amare. **67. Orbi:** această poreclă străveche de „orbi” a fost dată florentinilor fiindcă s-au lăsat înșelați de Totila, cînd l-au lăsat să intre în oraș, și din cauză că, mai tîrziu, s-au lăsat înșelați de pisani, primind ca bune două columne de profir fals (Villani, II, 1; IV, 21). **71. Vîna:** te vor urî și vor căuta să te aibă în mînă, ca să se răzbune. **72. Iarba:** de nu-și vor ajunge scopul. În text, cu una din acele expresii voit grosolane ale lui Dante: „dar iarba va fi departe de țap”. **73. Nutreț:** în text: *strame*, paiele care sînt așternute la vite. **76. A cui sămînță:** în text: „în care (plantă) să reînvie sămînța sfîntă a acelor romani care rămaseră acolo, cînd Florența ajunse cuib de orice fel de mișelii”. **80. Respins:** comentatorii înțeleg toți *respins din firea cea umană* ca echivalent cu *mort*. Nu cred însă (cu toate că Tommaseo citează un pasaj din *Summa theologica* a Sfîntului Toma: „E propriu ființei omenești ca

82 Căci stă și-acum adînc în gîndul meu
și trist mă face plinul de iubire
și scumpu-ți chip patern, cînd tu mereu,

85 tu mă-ndrumai să tind spre nemurire,
și cît îți datorez nu voi tăcea,
cît timp voi fi, s-o spui cu mulțămire.

88 Păstrez și scriu ce-mi spui de soarta mea,
spre-a-mi tîlcui ce-alt text în sine-mbracă
o Doamnă-n cer, de-o fi s-ajung la ea.

91 Ci-atîta vreau să știi curat, că, dacă
cu propria-mi conștiință voi fi una,
răbda-voi sorții tot ce-ar vrea să-mi facă.

94 Și poți să știi că nu mi-e nouă-arvuna;
deci de-orice-ar fi nimic nu-mi va păsa
și poarte-și roata-n placul ei Fortuna."

97 Virgil atunci s-a-ntors spre dreapta sa,
privindu-mă și: – „Bine știu s-asculte –
îmi zise rar – acei ce știu păstra".

100 Dar eu mergeam, dorind să știu mai multe,
cu ser Brunetto, și-ntrebai ce soți
mai are-aici, distinse minți și culte.

---

84. *zi cu zi* (a). **85.** *Îmi detei sfat* (b): *Îndemn mi-ai dat* (b). **95.** *înainte* (a). **97.** *Părinte* (a). **99.** *minte* (a).

---

sufletul să fie unit cu trupul") că Dante vrea să vorbească numai de moartea lui Brunetto Latini și mi se pare a vedea aici și o aluzie la păcatul lui de silnicie contra firii omenești. Fraza este voit îndoielnică: ceea ce-i pare mai mult rău lui Dante nu e că maestrul lui a murit, dar că îl găsește în Infern și printre păcătoși de o speță atît de josnică. Firește că nu putea să-i arate milă lui din acest motiv, căci ar fi fost o ofensă, și atunci ocolește prin cuvinte care, pe cînd au aerul de a regreta numai moartea lui Brunetto, lasă totuși să se vadă toată durerea lui pentru pedeapsa și starea josnică în care îl găsește. **87. Cît timp:** cuvintele lui Dante sînt pline de cea mai mare duioșie față de Brunetto, și recunoștința lui pentru imboldul ce bătrînul învățat a binevoit să i-l dea cînd era numai un tînăr începător e fără margini. Mai ales conversațiile înălțătoare, în cursul cărora Brunetto îi arăta calea nemuririi, i-au rămas înfipte în suflet. Ca om de litere, Dante nu prea avea mare stimă de el și în cartea lui *De vulgari eloquentia* îl critică pentru întrebuințarea de cuvinte „neliterare și provinciale"; ca om, pentru păcatul lui rușinos, îl băgă în Infern; dar, spune Torraca, „în acest episod îi ridică monumentul, în care cu adevărat încă trăiește călăuza binevoitoare și înțeleaptă pe care el o avu în prima tinerețe". **88. Ce-mi spui:** povestirea nenorocirilor ce mi se vor întîmpla. **89. Tîlcui:** spre a-l pune alături cu ce spune (*în sine îmbracă*) un alt text (*povestirea lui Ciacco din cîntul VI*) și pe care mi-l va tîlcui o Doamnă în cer (*Beatrice*), de-o fi s-ajung la ea. În realitate, cine în Paradis îi va tîlcui amîndouă prevestirile va fi strămoșul său Cacciaguida, și nu Beatrice. Se vede că pe urmă poetul s-a răzgîndit și n-a urmat planul ce și-l hotărîse la început. Probabil, dacă poetul ar mai fi trăit, ar fi înlăturat aceste mici nepotriveli. **92. Una:** dacă voi fi împăcat cu conștiința mea. **94. Arvuna:** un vechi comentator, aproape contemporan cu Dante, explică: „învoiala care este între omenire și Noroc, că adică cine intră în lume trebuie să se supună Norocului și să se mulțumească cu schimbările lui". **96. Fortuna:** Norocul. **99. Ce știu păstra:** ascultă bine acei care știu să-și aducă aminte de ceea ce li s-a spus. **102. Distinse minți:** Dante nu întreabă de toți, ci numai de aceia care în viață au fost minți distinse și culte.

– „E bine pe-unii să-i cunoști; dar poți
să lași pe mulți uitării să-i consume,
și-ar fi și timpul scurt să-i spui pe toți.

Pe scurt, au fost toți clerici cu renume
și oameni mari din lumea literată,
și toți murdari de-același viciu-n lume.

Priscian e-n rînd cu tabăra-ntristată
și-Acursius e, și-aici și pestilența
puteai s-o vezi, vrun dor de-aveai vrodată

s-o vezi, pe cea ce scoasă din Florența
de primul serv și-a dus să-i aibă scrumul
din rău întinșii nervi ai săi Vicența.

Mai multe-aș spune, dar de-aici nici drumul,
nici vorba s-o lungesc eu n-am putință,
căci văd pe prund suind de colo fumul:

vin cei la cari eu n-am îngăduință.
Tresoro meu la inimă ți-l pui
că-n el trăiesc, și n-am altă dorință."

Se-ntoarse-apoi părînd în fuga lui
de-acei ce-aleargă spre postavul verde
pe cîmpul veronez, și-așa-l văzui

cum fuge-acel ce-a-nvins, nu cel ce pierde.

106. Clerici: acest cuvînt devenise în Evul Mediu sinonim cu *învățat*, fiindcă cultura era aproape exclusivă a clericilor. De aceasta Villani, vorbind despre Dante, spune că „a fost cleric mare cu toate că era laic". **109. Priscian:** celebrul gramatic din Cezareea (Mauritania) din secolul al VI-lea după Cristos, autorul cărții *Institutiones gramaticae*, carte foarte răspîndită în Evul Mediu. După Torraca, Priscian ar fi pus aici pentru toți maeștrii de gramatică, printre care acest josnic păcat știm că era destul de răspîndit. **110. Acursius:** Accursius din Bologna, fiul celebrului jurist Accorso da Bagnolo (1225-1293). A fost lector de drept civil la „Studiul" din Bologna și timp de mulți ani la Universitatea din Oxford, unde a fost chemat de Eduard I al Angliei. **Pestilența:** a se construi: „Și aici puteai să vezi, de aveai vreun dor, și pestilența aceea (episcopul florentin Andrea de' Mozzi) ce, scoasă din Florența de primul serv (papa, care își zicea din smerenie *Servus servorum Dei*), s-a dus să lase la Vicenza scrumul din rău întinșii nervi ai săi". Adică: „Dacă ai fi avut dorința, ai fi putut vedea aici și pe episcopul Andrea de' Mozzi, care, strămutat de papa de la Florența la Vicenza, și-a lăsat acolo rămășițele pămîntești ale nervilor lui rău întinși din cauza păcatului lui". **117. Fumul:** după cei mai mulți comentatori, „praful ridicat de picioarele celor care aleargă"; după Torraca, „aburii care se ridică din rănile și din gurile păcătoșilor"; după Parodi, „fumul flăcărilor bătătorite de picioare" și credem că această din urmă interpretare e cea mai bună. **118. Îngăduință:** vine o ceată cu care n-am voie să stau. **119. *Tresoro*:** marea enciclopedie compusă de Brunetto Latini în limba franceză veche și intitulată *Livre dou Trésor*. **122. Postavul verde:** la Verona, în fiecare an, în prima duminică din postul Paștelui, cu ocazia sărbătoririi unei victorii cîștigate de Azzo d'Este asupra conților de San Bonifacio, se făcea o alergare pe jos, al cărui premiu era un steag (*palio*) de postav verde.



Cîntul XVI

Cercul al șaptelea. Cerculețul al treilea: silnicii împotriva firii

Convorbirea a trei fruntași florentini cu Dante. Plîngerile despre corupția Florenței (1-90) ◎ Apariția lui Gerion chemat de Virgil (91-136)

1 Eram și de-unde-acum s-aude bine
căzînd ăst rîu cum sună-ntr-alt ponor
ca zumzetul ce-l face-un roi de-albine.

4 Cînd iată-n goană trei, cu-același zor,
s-au rupt, fugind [în pîlc de-o ceată care]
trecea prin ploaia asprei cazne-a lor.

7 Veneau spre noi toți trei cu strigăt mare:
– „Ia stai tu cel ce după haina lui
din urbea noastră cea coruptă pare!".

10 O, ce de răni pe trupul lor văzui
și proaspete și vechi arsuri și-urgie,
încît mă-ncrîncen chiar și-acum cînd spui.

13 La glasul lor s-opri Virgil, iar mie
mi-a zis apoi: – „S-aștepți pe-aceștia trei,
și-i demn s-arăți cu dînșii curtenie.

16 Ba cred că dacă prin natura ei
n-ar ninge-atari văpăi această gură,
mai bine-ar fi ca tu să mergi la ei".

---

5. *S-au rupt trei inși din gloata cea fugară* (a). *Fugînd trei umbre dintr-* (a). **8.** *haine pari* (a). **9.** *De ai noștri om din nou corupta țară* (a) *țara* (c). **12.** *În cît le simt și-acum în gînd, și-atari* (b). **14.** *Așa mi-a zis* (a). **17.** *Ăst loc n-ar ninge-așa arsură* (a).

---

1. Eram: cînd Brunetto se întoarse, lăsînd pe Dante. **2. Ăst rîu:** Flegeton. **Alt ponor:** al optulea. **5. Ceată:** aceeași pe care Brunetto o văzuse înaintînd și ridicînd praf în cîmpia cea nisipoasă. Sînt sufletele acelora care în viață au ocupat funcții înalte, civile sau militare. **8. Haina lui:** care, după îmbrăcămintea ta, arăți să fii florentin. **13. La glasul:** cum Virgil îi auzi vorbind, se opri ca în fața unor oameni de seamă, a căror dorință trebuie satisfăcută. **17. Această gură:** gura Iadului. **18. Mai bine:** ca și în episodul lui Farinata, atitudinea

19 Văzînd că stăm, ei iarăşi începură
anticul plînset, şi-ajungînd apoi
toţi trei deodat-o roată se făcură.

22 Şi cum pîndesc atleţii unşi şi goi,
dintîi şi timp şi potrivită stare,
de-a-ncepe-a se-mpumna şi-a-şi da război,

25 aşa rotea, cu faţa fiecare
spre mine-astfel că gîtu-n sens contrar
de-al tălpilor făcea a sa cărare.

28 – „Şi-obrajii stinşi şi arşi şi-ăst loc amar
de-ţi fac de noi o scîrbă care-ntrece
chiar mila ta – mi-a zis un ins –, măcar,

31 măcar a noastră faim-atunci te plece
să spui ce om eşti tu, că viu te-ncrezi
prin lumea morţii-aşa vegheat a trece?

34 Acest pe urma cui rotind mă vezi,
murdar şi fără păr cum e cu totul,
avu mai mare rang de cum îl crezi.

37 El Guido Guera e, şi-a fost nepotul
Valdradei celei bune, şi-ncercată
şi spad-avu precum avu şi votul.

---

19. *Văzîndu-ne că stăm, ei re-ncepură* (c). **20.** *la noi* (a). **21.** *din sineşi* (c). **22.** *Cum au nărav* (a). *Precum* (c). **24.** *Spre-a* (a). **26.** *Către mine* (b). *Oricare astfel* (b). **28.** *Murdarii de* (a). **31.** *cel puţin* (a). **39.** *sfatul* (a).

---

plină de respect şi admiraţie a lui Virgil pentru aceste umbre ne arată, înainte chiar ca să le aflăm numele, că avem de-a face cu oameni de seamă. **20. Plînset :** în text : *felul obişnuit*, adică obişnuitul fel de a umbla ; nu mai alergară, văzînd că cei doi poeţi se opriseră. **21. O roată :** s-au aşezat în cerc, ca pentru a dansa. Motivul acestei aşezări se va vedea îndată. **22. Pîndesc :** ca şi atleţii sau *campiones* (prin care în Evul Mediu se făceau duelurile judiciare : vestita „judecată a lui Dumnezeu") care, înainte de a începe lupta, se uitau la adversari ca să găsească momentul şi locul potrivit unde să lovească ; cu acelaşi interes şi tot aşa de fix, aceste trei suflete se uită la Dante, care se va întoarce la Florenţa şi va putea reîmprospăta faima lor. Interesul lor este aşa de mare, încît, chiar cînd aleargă în cerc şi îi întorc spatele, faţa lor se întoarce înapoi în direcţie opusă mişcării lor. **28. Şi-obrajii :** „dacă obrajii stinşi şi arşi ai noştri şi ăst loc amar în care ne găsim din cauza păcatului ruşinos al nostru îţi fac o scîrbă de noi, care întrece chiar mila ta...". **31. Te plece :** să te pleci. **33. Vegheat :** aşa de bine călăuzit, aşa de sigur de tine. **37. Guido Guerra :** s-a născut pe la 1220 din Marcovaldo şi Beatrice din Capraia şi a rămas orfan în vîrstă de 9 sau 10 ani, între 1229 şi 1230. În 1256, trimis fiind de comuna Florenţa în ajutorul aretinilor care aveau războiul cu oraşul Viterbo, izgoni din Arezzo pe ghibelini şi nu vru să părăsească oraşul decît după ce i s-a plătit o mare sumă de bani. După bătălia de la Arbia (*Infernul*, X, 86), a fost căpetenia guelfilor izgoniţi din Florenţa. A luat parte cu aceiaşi guelfi la bătălia de la Benevento, împotriva lui Manfred. A murit în 1272. **38. Valdradei :** un comentator vechi ne povesteşte : „Guido Guerra cel Bătrîn luă în căsătorie pe Valdrada pentru o drăgălăşenie care o văzu făcînd în catedrala Florenţei, la o sărbătoare la care era de faţă şi împăratul Otto al IV-lea. Fata era în tovărăşia unei doamne şi era tare frumoasă. Guido Guerra, glumind, spuse că o va săruta ; fata îi răspunse că nici el, nici altcineva n-ar putea face asta, decît fiind bărbatul ei. Contele Guido, apreciind răspunsul înţelept, o luă de soţie în faţa împăratului". **39. Spad- :** a fost un om de valoare şi în timp de pace, şi în timp de război.

În dosul meu țărîna e călcată
de Teghiaiu Aldobrand, cui trebuia
mai multă să-i fi dat voi cinste-odată.

Iar eu ce-mi duc cu-aceștia crucea mea
sînt Iacob Rusticuci și-mi fu pierire
mai mult decît orice nevasta rea."

Să fi putut avea de foc scutire,
săream la ei acolo-n flacări drept,
că-mi da maestru-ntreaga sa-nvoire ;

cum îns-aveam numai arsuri s-aștept,
învinsă-mi fu de frică buna vrere
ce dornic mă făcea să-i strîng la piept.

– „O, nu dispreț – răspunsei –, ci durere
de starea voastră m-a cuprins deodată
și mult va fi pînă s-o simt că-mi piere,

de-ndată ce-acest domn al meu și tată
cuvinte-a spus din cari văzut-am bine
că oameni demni, cum voi sînteți, s-arată.

Din țara voastră-s eu ; și-a voastre pline
de faimă nume-oricînd le-am onorat
și scrise port a voastre fapte-n mine.

---

42. *glasul* (a). **43.** *cu dînșii* (a). **46.** *Atunci de-aș fi avut de foc* (a). *De-aș fi* (c). **48.** *și maistru* (a). **50.** *avui de* (a).

---

41. Teghiaiu : fiul lui Aldobrando degli Adimari (*Infernul*, VI, 79) ; a reprezentat Florența în pacea cu Volterra (12 iulie 1237), a fost *podestà* în San Gimignano în 1238, în Colle di Val d'Elsa în 1239, în Arezzo în 1256 și în Volterra în 1259. Una din cele douăsprezece căpetenii florentine pentru expediția militară la Siena, pe care totuși el nu o aprobase ; una din căpeteniile florentine în 1260 pentru suburbia Porta a San Piero. Cavaler „de mare seamă în mînuirea armelor" îl numește Boccaccio și „înțelept și viteaz în arme și de mare autoritate" îl numește Villani (VI, 77). Făcu testament cînd era pribeag la Lucca în 1261 și trăia încă anul următor. Că, printre contemporani, se bucură de mare renume arată faptul că a fost chemat *podestà* în atîtea orașe. Demnitatea de *podestà* în vechile comune italiene din Evul Mediu nu putea fi ocupată de un concetățean, care cu greu ar fi putut să se arate nepărtinitor în luptele politice, așa de dîrze pe vremea aceea, ale diferitelor partide : guelfi și ghibelini, „albi" și „negri", Geremei și Lamertazzi, Capuleti și Montecchi ș.a.m.d. Ca *podestà* deci se chema dintr-alt oraș un om de bine, aproape totdeauna nobil sau cavaler, renumit pentru dreptatea și dărnicia sa, această demnitate purtînd cu sine deosebite cheltuieli „de reprezentanță". **42. Mai multă cinste :** face aluzie la expediția împotriva orașului Siena, pe care Teghiaio îndemnase pe florentini să n-o facă și care pricinui Florenței marea înfrîngere de la Montaperti. **44. Iacob Rusticuci :** ceea ce știm despre el este că în 1254, împreună cu Ugo della Spina, făcu, ca procurator al comunei Florența, tratative de alianță cu ținuturi și orașe din Toscana și că, după bătălia de la Montaperti, ghibelinii îi dărîmară casele ce le avea lîngă acelea ale Aldobrandilor la San Michele din Palchetto. A fost, după *Ottimo*, din anturajul lui Cavalcanti. **45. Nevasta rea :** nesupusă. Caută a micșora vina păcatului lui împotriva naturii, făcîndu-ne să înțelegem că răutatea soției lui l-a făcut să urască femeile. **51. Să-i strîng la piept :** din cauza faimei lor ca oameni de seamă. **54. Mult va fi :** tace mult timp pînă cînd va dispărea. **57. Că oameni demni :** nu dispreț, ci durere m-a cuprins de starea voastră, de-ndată ce Virgil mi-a spus cuvinte din care am înțeles că am înaintea mea (*s-arată*) oameni demni ca voi.

61 Eu las pelinul și dulci poame cat,
de-un duce-adevărat promise mie,
ci-ntîi pînă la centru-o să străbat."

64 – „Mult timp în membre sufletul să-ți fie
stăpîn – mi-a zis alt duh –, și-așa cum vrei
să lași pe urm-o faimă-n lumea vie,

67 mai dă Florența și-azi ca de-obicei
valori în fapte și-n deprinderi bune,
ori totu-i azi gonit din sînul ei?

70 Căci nou sosit la plîns aci-n genune
Vilhelm Borsiere-atîta de nesiguri
ne face-a fi, și triști, cu ce ne spune."

73 – „Poporul nou și iuțile cîștiguri
te fac fără de cumpăt și-ngîmfată,
Florențo,-ncît te zbați acum în friguri!"

76 Așa vorbii cu fruntea ridicată.
Și-acum toți trei priveau așa-ntre sine
cum faci privind spre-o vorb-adevărată.

79 – „De-ți este lesne-oricînd atît de pline
răspunsuri – ei mi-au zis – să dai oricui,
ferice tu, că spui ce știi că-i bine.

67-68. *Mai sînt și-acum virtuți ca de obiceiu. Și o...* (A). Am trecut în text varianta (b) fiind (A) incomplet. **68.** *fapte bune* (a). **71.** *Borsiere.* **73.** *avere [-mbogățire]* (a). **75.** *fiere* (a). **76.** *strigai* (a). **79.** *Și-au zis* (a). **80.** *Răspunsuri tu să dai oricînd și oricînd și-ori* (a). **80.** *Atunci: „De poți atît de* (b).

---

61. Pelinul... poame: fug de păcat și caut pacea și fericirea cerească. Face aluzie la pădurea din care a pornit pentru călătoria lui spre cer, trecînd prin Infern și Purgatoriu. **62. Duce:** Virgil (vezi *Infernul*, I, 118). **63. Centru:** pînă la centrul pămîntului, adică: „trebuie să străbat întregul Iad". **64. Mult timp:** așa să dea Dumnezeu ca sufletul să-ți fie mult timp stăpîn în membre și să lași pe urma ta o faimă bună în lumea celor vii, după cum tu vei binevoi să-mi răspunzi la această întrebare a mea: „Mai dă Florența și azi, ca de obicei, oameni de valoare în fapte și deprinderi bune, ori azi orice lucru bun e gonit din sînul ei?". **71. Borsiere:** „cavaler de curte, om foarte manierat și înzestrat cu multe daruri", despre care Boccaccio povestește o plăcută înțepătură împotriva zgîrcitului genovez Ermino Grimaldi. Sosit de puțin timp în Iad, a adus vești urîte din Florența, pe care Rusticucci dorește să afle de la Dante dacă sînt adevărate. **73. Poporul:** în loc de a răspunde direct lui Rusticucci, Dante izbucnește într-o apostrofă la adresa Florenței. **Poporul nou:** oameni care s-au ridicat de jos și au venit în oraș de la țară. Florența suferea în epoca lui Dante de o adîncă prefacere socială. Oameni de origine foarte josnică, îmbogățiți prea repede prin comerțul lor mai ales cu Franța, se ridicaseră pînă la demnitățile cele mai înalte și vechiul popor florentin de baștină se amestecase cu cei veniți de la țară, castelani mai toți de prin împrejurimile orașului, micii boieri de la țară foarte ambițioși și activi, care aduseseră cu ei un fel de ferment nou în alcătuirea socială a orașului. Dante, ca vechi florentin băștinaș, dă asupra lor toată vina tulburărilor interne ale Florenței. Trebuie însă recunoscut că, împreună cu neajunsurile de neînlăturat pe care orice prefacere socială le aduce cu sine, acești oameni aduseră cu ei de la țară și simțul lor puternic al realității, voința lor nestrămutată și o putere de acțiune, care, în felurite ocazii, fură de mare folos Florenței. **78. Spre-o vorb-:** cînd cineva ascultă o vorbă adevărată.

82 Iar dac-o fi să ieși din locul bui
și-ai iarăși să revezi frumosul soare,
cînd drag ți-o fi să zici de Iad: eu fui!

85 fă și de noi cuvînt printre popoare!”
Și, cercul rupt, în graba de-a se duce
păreau toți trei cu aripi la picioare.

88 Nu poate-atît de iute-un om s-apuce
să zic-amin, cum ei ne-au și apus,
deci bine vru să plece și-al meu duce.

91 Iar eu urmai, și nu mult drum ne-am dus,
și-urla de-aproape-atît ăst rîu la vale,
că nu ne-am fi-auzit ce ne-am fi spus.

94 Precum din Monte Viso apei sale
dintîi spre Ost își taie curs acel
pîrîu ce-n stînga pe-Apenini ia cale

97 și-n munți numit e Aquacheta el
’nainte-a ce s-ajungă pe cîmpie
spre-a fi la Forli-apoi numit altfel,

100 căzînd din Alpi pe-o rîpă cea pustie
din sus de Benedict unde-ar putea
să fie-azil de-ajuns și pentr-o mie,

103 așa căzînd din ruptul mal vuia
și-acoalea cursul tulburei vîlcele
că-n scurtă vreme-ai asurzi de ea.

106 O sfoar-aveam în jurul coapsei mele
pe-atunci și eu, și-ades cu ea crezui
să prind pantera cu pestriță piele.

---

83. *iar ai* (a). **88-89.** *Să zic-Amin nu poate-un om s-apuce* (a). *În timpu-n care ei ne-au și* (a). **92.** *Și-astfel urla* (a). **100.** *rîp-a sa pustie* (a). *vuește* (a).

---

82. Bui: italienism în loc de „întunecos”. **83. Soare:** de te întorci sus pe pămînt. **84. Cînd drag:** cînd te vei gîndi la călătoria ta prin Iad ca la ceva trecut. **85. Fă... cuvînt:** dă oamenilor rămași în viață vești despre noi. **86. Cercul:** roata. **89. Ne-au și apus:** au dispărut vederii noastre. **92. Ăst rîu:** Flegeton. **96. Pîrîu:** Acquacheta (apă liniștită), care izvorăște de la Monviso, unde se despart Apeninii de Alpi. **99. Altfel:** Montone. **101. Benedict:** San Benedetto dell’Alpe, tîrg care își luă numele dintr-o vestită *badia* de călugări benedictini întemeiată de Sfîntul Romuald. **102. Azil pentru o mie:** în mînăstirea care era atunci aproape goală s-ar putea adăposti o mie de călugări. Alții interpretează, după mine greșit, că „apa rîului vuiește așa tare, deoarece cade deodată (*pe o rîpă*) într-un loc unde ar trebui să fie primită de o mie de rîpi”, adică „rîul n-ar veni așa dacă, în loc de a se prăbuși deodată, ar curge liniștit din rîpă în rîpă”. În rezumat, apa rîului Flegeton cade în cercul următor cu un val asemănător cu acela cu care rîul Montone cade din munții (Alpi e întrebuințat aici în sens generic) de la San Benedetto. **106. O sfoar-:** Dante, după cum se pare, era încins cu o coardă care s-ar putea prea bine să și fie cordonul franciscan. Virgil, ca să cheme pe Gerion, aruncă această coardă în prăpastie. Cît despre interpretarea alegorică a acestui pasaj, comentatorii nu prea sînt de acord. Dat fiind că Gerion este simbolul *fraudei*, coarda ar trebui să fie simbolul virtuții contrare: *sinceritatea*. Dante însă pune coarda aceasta în relație și cu pantera, simbolul

109 Întreag-acum din jur mi-o desfăcui,
așa precum Virgil avut-a dorul
și-apoi, făcută ghem, i-o-ntinsei lui.

112 Spre dreapta-ntors cu ea conducătorul,
și nu departe de prăpastie stînd
în negrul hău subt el îi dete zborul.

115 Ieși-va lucru nou, gîndeam, firește
la noul semn, la care-atent fusei
cît stă Virgil de-atent și-l urmărește;

118 ah, ce precaut cat-a fi cu-acei
cari văd nu numai fapta cea de-afară
ci-adînc pătrund cu mintea și-n idei!

121 Iar el mi-a zis: – „Curînd o să răsară
ce-aștept aici, și ce visezi tu-n tine
vederii tale-ndat-o să-i apară”.

124 Cît poți, cînd pare-un adevăr, creștine,
c-ar fi minciună, tu să-l taci mereu,
căci făr’ de vină poți păți rușine –

127 ci-aici nu pot să tac, și iată eu,
creștine, jur pe-aceast-a mea cîntare,
și-așa precum o lungă viață-i vreu,

130 că-n negrul aer gros văzui c-apare
plutind ceva, de jos, cumplit de-ajuns
să tulbure pe-un om oricît de tare;

133 precum se-ntoarce-acel ce s-a scufuns
ca să descurce-ancora cînd se prinde
de stînci ori de-alt vrun lucru-n mare-ascuns,

136 se-nfige-n tălpi și-ntreg în sus se-ntinde.

---

113. *Văzui că lîng-abis cu ea s-oprește* (a). **116.** *pe care ochii mei* (a). **117.** *Vedeau ce-atent* (a). *v. și-l ur.* (a).

---

desfrîului, și atunci ar trebui să însemne *castitatea*. De fapt, pantera nu se știe bine dacă simbolizează *desfrîul, invidia* ori *răutatea șireată*. În acest din urmă caz, interpretarea sforii ca un simbol al *sincerității* s-ar potrivi cu simbolul panterei (răutatea malițioasă) și cu cel al Gerionului (frauda). Eu unul cred că aici e vorba de șiretenia cea bună a omului înțelept, care îi servește de a-l apăra și de ispitele păcatului trupesc, și de cursele oamenilor înșelători. „Să fiți isteți ca șarpele și naivi ca porumbelul” se zice în Evanghelie (*Matei*, X, 16). **118. Ah, ce precaut:** trebuie să fii cît se poate de precaut cu acei care, ca Virgil, nu numai că văd faptele, ci pătrund chiar în gîndurile noastre! **127. Cît poți:** a se construi: „Creștine, cînd un adevăr pare c-ar fi o minciună (pare de necrezut), tu, cît poți să-l taci mereu, căci, făr’ de vină, ai putea păți rușine”. **133. Precum:** văzui că apare de jos ceva plutind în aerul negru, precum se întoarce la suprafața apei înfigîndu-se în tălpi și întinzîndu-se în sus cel care era scufundat...



Cîntul XVII

**Cercul al șaptelea.
Cerculețul al treilea: silnicii împotriva artei (cămătarii)**

Monstrul Gerion (1-27) ◎ Cămătarii (22-81) ◎ Poeții, pe spatele lui Gerion, coboară în Văi-Rele (82-136)

1 „Vezi monstrul cel ce coada și-o ascute,
spre-a trece munți și-a sparge-orice tărie;
o, vezi pe cel ce-ntreaga lume-o-mpute!"

4 Așa-ncepu Virgil să-mi spuie mie,
iar fiarei printr-un semn i-a spus: – „Să sui",
la drumu-acel de piatră ca să vie.

7 Și-acel scîrbos al fraudei chip, văzui
c-a scos, venind, întregu-i trunchi afară,
dar nu și-a tras pe mal și coada lui.

10 Un om în toate just putea să-ți pară
din tot aspectul blîndei sale fețe,
ci șarpe-ncolo-ntreg această fiară.

13 Flocoase două brînci, și nodulețe
avea pe piept, pe coaste și pe spate,
și multe-apoi rotițe-n mii de fețe.

1. *-nțepătoare* (a). *Privește monstrul cozii înțepate* (c). **2.** *Ce-a trece* (c). **3.** *Și-acel ce umple lumea de putoare* (c). **4.** *vorbindu-mi* (c). **5.** *i-a dat semn ca-n malul scund* (b). *la malul scund* (a). *de sub val* (a). *Și un semn făcu spre cel s-arătase* (c) *apăruse* (c). **6.** *De marmură* (a). *de marmură la noi* (b). **7.** *Văzui fiind* (a). *își puse* (b) *rămase* (c). **9.** *sa pe prund* (a). *aduse* (c).

1. Monstrul: Gerion, simbolul fraudei. **2. Munți:** frauda învinge orice rezistență. **5. Să sui:** Virgil, ca fiara să vie la drumul acela de piatră, i-a spus c-un semn: „Suie-te". **10. Un om:** a se construi: „Această fiară putea să-ți pară un om". **13. Nodulețe:** ca la unele reptile și la broaștele rîioase. Toate aceste nodulețe, rotițe și culori variate arată aspectele multiple și atrăgătoare ale fraudei.

16 Tătarii-ori turcii-n firul ce se bate
și-n cel urzit n-au scoarțe mai cu flori;
nu țese-Arahne-urzeli mai delicate.

19 Precum la mal stau luntrii uneori
c-un cap pe prund, iar altul le plutește,
sau cum la nemții cei îndopători

22 castorul stă gătit de-a prinde pește,
așa la malul trist ce-ncunjura
prundișul ars sta fiara ce-ngrozește.

25 Întreaga coadă-n gol și-o flutura,
în sus zbătîndu-și furca-nveninată
ce-asemeni scorpiei ac în vîrf purta.

28 Virgil atunci mi-a zis: – „Acum ne cată
puțin să-ntoarcem calea noastră pînă
la fiara rea ce-acolo stă culcată".

31 În jos luînd deci calea pe-altă mînă,
distînd de mal cam zece pași ne-am dus,
spre-a fi feriți de foc și de țărînă.

34 Cînd fui ajuns la ea, văzui mai sus,
dar nu cu mult, un stol de umbre care
ședea pe lîng-abis, în ploaie pus.

37 Și-a zis Virgil: – „Spre-a ști deplin ce are
în ea și-această tind-a văii, du-te
la ei – mi-a zis – și vezi-le-a lor stare.

40 Dar scurte fie-ți vorbele-ncepute.
Eu pîn-atunci pe monstru am să-l fac
spătoasa ceaf-a lui să ne-o-mprumute".

---

16. *Cum Perșii-or Turcii* (a). **18.** *Și n-are-Arahne* (a). **25.** *vîntura* (a). **27.** *cu ac era* (a). **32.** *drumul* (a). **34.** *Luînd deci calea-n jos, și pe* (b).

---

16. Tătarii: compară pielea pestriță și colorată a lui Gerion cu covoarele turcești și cu țesăturile tătarilor, despre care Marco Polo spune că erau meșteri în a lucra „țesături de mătase și de aur cu fiare și păsări" (*Milione*, XIX). **18. Arahne:** faimoasa țesătoare din Lidia, care a fost schimbată în păianjen de Minerva, mîniată împotriva ei, fiindcă o întrecuse în arta de a țese. Întrecerea între Arahne și Minerva este povestită de Ovidiu în cartea a VI-a din *Metamorfozele* sale, unde se și descrie (vv. 103 și urm.) pînza în care Arahne reprezenta răpirea Europei, pățaniile Ledei, Danaei și a multor altora, „dînd tuturor chipul și culoarea lor", încît însăși Minerva nu putu să găsească nici un cusur. **21. Îndopători:** alții interpretează: *murdari*. Dante însă întrebuințează cuvîntul *lurchi*, și în latina medievală *lurche* înseamnă mîncăcios, lacom. Dante putu să vadă pe nemții trimiși de regele Manfred în ajutorul florentinilor surghiuniți, care cu acea ocazie se îmbătară toți și se arătară foarte mîncăcioși. De altfel, și Tacit spune, în *Germania* lui, că germanilor nu le este rușine să petreacă nopți chefuind. În tot Evul Mediu aveau faimă de bețivi, încît Fazio degli Uberti îi numește „porci bețivi și desfrînați". **28. Ne cată:** să căutăm. **32. Distînd:** departe, este un italienism (*cf.* it. *distante*). **33. Foc:** focul care plouă din cer și țărîna, adică nisipul arzător, care este pedeapsa sufletelor osîndite în acest cerc. **35. Un stol:** cămătarii, adică silnicii împotriva artei. **38. Tind-:** vestibul. **41. Pîn-atunci:** pe cînd tu vei vorbi cu acele suflete, eu voi convinge pe

43 Deci singur eu prin cel din urmă sac
al văii-a șaptea mersei așadară
la triștii-aceia cari-acolo zac.

46 Prin ochi zvîcnea durerea lor afară;
iar mîinile, drept scut, mereu le mișcă
de-aprinsa țărnă jos, iar sus de pară,

49 cum face vara cîinele morișcă
acum din labe,-acum din botul lui,
cînd muște-ori purici ori tăuni îl pișcă.

52 La mulți privirea țintă mi-o ținui
pe-obrajii copți de crîncena lor plagă
și nu-i puteam cunoaște, dar văzui

55 că toți aveau la gît cîte-o desagă,
distincte-avîndu-și semnul și factura,
iar ei păreau c-o sorb din ochi de dragă.

58 Și, cum purtam rotind căutătura,
văzui pe-un galben sac ceva ce-avea
de-albastru leu și chipul și statura.

61 Și-urmînd mereu cu cercetarea mea,
văzui pe-alt duh c-o pungă purpurie
și-o gîscă albă ca de unt pe ea.

64 Și-alt duh, c-o scroafă grasă și-azurie
pe albu-i cîmp semnat avîndu-și sacul:
– „Ce faci – mi-a zis – tu-ntr-astă colivie?

67 Hai, pieri! Și viu de-ți faci pe-aicea placul,
să știi de-al meu vecin Vitalian
că-n stînga mea aci-și va face veacul.

---

48. *Ce-n... acolo* (a), *răii-acei ce-n trista* (b). **49.** *svîcnește* (a). **49-50.** *Precum din labe și din bot morișcă* (a). *Un cîne face vara-n ciuda lui* (b). **60.** *chip statul* (a).

---

monstru să ne împrumute ceafa lui spătoasă ca să coborîm la vale în fundul prăpastiei, așezați pe ea. **43. Din urmă:** al treilea cerculeț din cercul al șaptelea, unde sînt pedepsiți silnicii împotriva artei. **45. Triști:** din cauza pedepsei groaznice la care sînt osîndiți. **48. De-aprinsa:** din cauza aburilor care se ridică de pe nisipul fierbinte. **59. Sac:** fiind vorba de cămătari, fiecare din ei își are atîrnată de gît o pungă cu emblema familiei sau ceva care face aluzie la numele lor. Era obiceiul în Evul Mediu de a purta la cingătoare o pungă cu emblema familiei. De aici și din faptul că în pravila din Padua se află că vinovații de cămătărie erau condamnați să aibă chipul zugrăvit în palatul comunei cu o pungă ce le atîrna de gît, Dante a luat ideea de a pedepsi astfel acest soi de condamnați. **60. Albastru leu:** leul albastru pe fond de aur era emblema familiei florentine Gianfigliazzi. Se pare a fi Catello di Rosso Gianfigliazzi, despre care cronicarii ne spun că se ocupa că zărăfia *„in partibus ultramontanis”*, adică probabil în Franța, unde *lombard* (italian) era sinonim cu cămătar, după cum în Italia *caorsino* (locuitor din orașul Cahors) avea aceeași însemnătate. **63. Gîscă:** o gîscă albă pe fond roșu era emblema unei alte familii florentine (Obriachi), despre care Iacopo della Lana ne spune că „au fost de un neam străvechi și strașnici cămătari”. **64. Scoarfă:** proprietarul pungii cu o scroafă azurie pe cîmp alb se pare a fi Reginaldo degli Scrovegni din Padova, despre care se povestește că pe patul de moarte a cerut să fie îngropat cu cheile lăzii lui de bani. **67. Hai, pieri:** îi este ciudă că Dante îl vede într-o tovărășie așa de josnică. **Și viu:**

70 Aci-ntre florentini sînt paduan
și-mi urlă toți de m-asurzesc cu glasul:
o, de-ar sosi eroul suveran

73 cu punga cu trei țapi!". Și-ntoarse pasul
și scoase limba din strîmbata-i gură
cum face-un bou cînd dă să-și lingă nasul.

76 Eu fric-avînd că stînd peste măsură
mîhnesc pe-acel ce-a zis să fiu grăbit,
lăsai această trist-adunătură;

79 pe duce mi-l găsii acum suit
pe largul spate-al fioroasei bale
și-a zis: – „Acum fii tare și-[oțelit].

82 Pe-asemeni scări vom merge-aici la vale!
Voi sta-ndărăt, ca-n față-mi să te țin
spre-a nu te-atinge-otrava cozii sale".

85 Cum cei ce-s prinși de friguri cînd le vin
fiorii răi și-au unghii-nvinețite,
văzînd și-o umbră-nghează pe deplin,

88 așa fui eu la vorbele rostite,
dar și rușine-avui și fui ca sluga
cu bun stăpîn cînd dă porunci răstite.

91 Pe-acele spete largi sării cu fuga
și „strînge-mă la tine"-am vrut să spui,
dar nu-mi ieși, cum vrui să-mi iasă ruga,

94 dar el, pe care scut eu mi-l avui
mai sus, m-a prins în brațe-al meu părinte
de-ndată ce suit pe fiară fui.

97 Și-a zis: – „Acum, Gerione, 'nainte!
Largi cercuri fă și lin îți fie jocul
și noua ta povară-ți fie-aminte!".

---

77. *pe cel ce scurtă vreme dete* (a). **79.** *spete* (a). **93.** *Și* (a).

„dacă ești mort n-ai ce căuta aici, că n-ai fost cămătar; iar dacă faci această cale ca viu, află că al meu vecin este Vitalian di Guglielmo del Dente". Ca suflet josnic ce este, crede a-și micșora rușinea denunțînd numele unui alt cetățean din Padova, despre care s-au găsit și documente contemporane care confirmă păcatul lui de cămătărie. **73. Trei țapi:** aici comentatorii nu sînt de acord: *becco* în italienește are înțeles de „țap" și de „cioc". Se pare însă că emblema familiei Buiamonte, căreia îi aparține acest condamnat (Gianni Buiamonte), era trei ciocuri de vulturi, și nu trei țapi, cum au crezut comentatorii mai vechi. Păcătosul apasă asupra faptului că se găsește într-o mulțime de florentini (care așteaptă sosirea tot din Florența a celui mai mare cămătar) ca să se răzbune pe Dante, după cum ar fi vina lui că l-a recunoscut. **77. Pe-acel:** Virgil. **80. Bale:** Gerion. **83. Ca-n fața-mi:** aici sensul alegoric este clar: rațiunea omenească sugerează lui Dante să ia astfel de atitudine, încît să-l pună la adăpost de otrava înșelăciunii (*Gerion*). **98. Jocul:** mișcarea aripilor, coborîtul. **99. Noua:** neobișnuită.

100 Precum din mal o luntre-și scoate ciocul
și-ncet se dă-ndărăt, așa făcu
și cînd simți că-i larg în juru-i locul:

103 întoarse coada unde capu-i fu,
mișcînd cu ea, ca și-un țipar, și-o-ntinse
și vînt sub el cu labele bătu.

106 Mai mare-o spaimă nu cred eu că-l prinse
pe Faeton cînd frînele scăpat-a
și cerul, precum vezi și-acu,-l aprinse,

109 nici cînd Icar sărmanu-nfierbîntata
de pe-aripi ceară și-o simțea că-i pică
și „rău ții drumul” tatăl i-a strigat,

112 decît a mea, cînd mă văzui, adică,
că stau în aer, de-orice parte-n gol,
și-afar’ de fiară nu mai văd nimică;

115 dar ea plutește lin, făcînd ocol,
scoboară-ncet, dar nu-i simțeam plutirea
decît de jos și-n faț-un vînt domol.

118 Subt noi la dreapta s-auzea vuirea
cumplitei guri făcînd un zgomot mare
de-aceea-n jos plecai puțin privirea,

121 și-abisul mă-ngrozi cu mult mai tare,
căci urlete-auzii, văzui și focuri
și-ntreg mă strînsei ghem de spaimă mare.

124 Ce-ascuns fu-ntîi văzui apoi pe-alocuri
precum roteam trecînd prin mari orori
ce-ntruna tot sporeau din mii de locuri.

127 Ca șoimul stînd pe-aripi mult timp aori,
nevrînd nici paseri, nici momeli, și face
să-i strige-al său stăpîn: – „Acum scobori!”

---

101. *dus* (a). **103.** *-n sus* (a). **105.** *adus* (a). **109.** *pică* (a). **109-110.** *Și nici Icar simțind înfierbîntata / De soare ceară aprinsă cum caldă* (b). **111.** *tata* (a). **112-114.** Pe o foiță de țigară: *adică* [frică] *Că-n aer gol eu de orice parte cat* (?)/ *Și afar’ de fiara nu mai văd nimică* (x). **114.** *Pe-un monstru* (b). **119.** Acest vers se găsește scris pe margine.

---

100. Ciocul: prora. **107. Faeton:** fiul Soarelui și al Climenei, care, după cum se spune în *Metamorfozele* lui Ovidiu (II, 178), obținu să mîne caii tatălui său, dar, neștiindu-i înfrîna și greșind drumul, căzu din cer după ce a ars o parte din el, care azi se numește Calea Laptelui. **109. Icar:** fiul lui Dedal, care, pentru a fugi din Creta, își făcu aripi de ceară, dar, apropiindu-se prea mult de soare, s-a topit ceara și a căzut în mare. Dante traduce aici aproape literal cuvintele din *Metamorfoze* (VIII, 231): *„Icare, dixit, Icare dixit, ubi es? qua te regione requiram?”*. **119. Cumplitei guri:** gura Iadului. **124. Văzui:** apropiindu-mă. **127. Aori:** de multe ori. **128. Nevrînd:** în text: „nevăzînd”. **Momeli:** este vorba de un instrument de vînătoare făcut cu două aripi lipite în vîrful unei vergele pentru a ademeni șoimul ca să coboare. **129. Acum scobori:** în text: „vai, tu scobori!”.

se lasă-ncet și zboară făr' de pace
în sute de rotiri, departe-apoi
de domn s-așază mînios și tace;

în fund astfel Gerion pe-amîndoi
sub poalele înaltei rîpi ne puse
și-abia simțind că-i descărcat de noi

ca și-o săgeată de pe arc se duse.

131. Departe: de frică să nu fie pedepsit că n-a prins nimic.



Cîntul XVIII

Cercul al optulea.
Valea întîi și a doua:
pezevenghii, seducătorii
și lingușitorii

Descrierea Văilor Rele (1-21) ◎ Seducătorii pentru alții (22-67) ◎ Seducătorii pentru ei înșiși. Iason (68-99) ◎ Lingușitorii (100-136)

1 Un loc e-n Iad, Văi-Rele se numește
de piatră-ntreg cu față ruginie,
cum e și ’naltul mal ce-l cercuiește.

4 În centru-acelui blăstăm de cîmpie
căscat se vede-un puț și larg și-afund
al cărui chip la timp îl voi descrie.

7 Iar spațiul cît rămîne-i loc rotund
cît e-ntre puț și rîpa asta mare
și-n zece văi se-mparte-ntregu-i fund.

10 Precum e locul unde spre-apărare
a zidului se văd pe sub castele
un șanț urmînd pe-alt șanț în număr mare,

13 așa erau făcute-aici și ele.
Și-așa cum vezi și punți care să treacă
pe-alt mal, din pragul ăstor citadele

16 asemeni punți din poala stîncii pleacă
și peste gropi și valuri necurmat
merg pînă-n puț ce rupte-n el le ’neacă.

4-5. *Drept centru-acestui blăstem / Se casc-un puț, cumplit de* (b). **7.** *Deci brîul [cuiga ?] cît* (b). **8.** *înaltul zid, și are* (a). *Din puț pînă* (b). **17.** *alergînd* (a).

---

16. Punți : în realitate este vorba de o stîncă, care pleacă din poala muntelui și străbate cele zece văi sau șanțuri pînă la gura puțului.

19 În locu-acesta ne găsirăm cînd
ne-a scos Gerion de pe el; și-n cale
porni Virgil spre stînga, eu urmînd.

22 Văzui la dreapta alte stări de jale,
și cazne nouă și călăi de-alt soi
ce-umpleau această cea dintîie vale.

25 Mișeii-n fund veneau, cu toții goi,
spre noi din centru' văii-un stol; de-afară
alt stol, dar mai grăbit, în rînd cu noi.

28 Precum pentru-mbulzeală mult aflară
romanii-un mod de-a circula pe punte,
în anul jubilar și-așa așezară

31 să aibă toți, pe-o lature,-a lor frunte
spre Sanct-Angelo cîți spre dom mergeau,
iar pe-altă parte-acei ce merg spre munte.

34 Și draci cu coarne bice lungi aveau,
în multe părți pe negrele colnice,
și-amar din dos cu bicele-i băteau.

37 Vai, cum săreau de iuți să se ridice
la-ntîiul bici, și n-așteptau să-i bată
al doilea rînd și-al treilea rînd de bice!

40 Pe cînd mergeam îmi fu întîmpinată
de-un ins privirea, și-am strigat grăbit:
– „Nu-l văd pe-acesta azi de-ntîiași dată".

43 M-oprii deci să-l privesc și s-a oprit
Virgil și se-nvoi pe plac să-mi facă,
puțin să mă și-ntorc cu cel lovit.

46 Iar el credea că mi s-ascunde dacă
va sta cu capu-n jos, ci-i fu-n zadar,
căci zisei eu: – „Tu, cel ce ochii-și pleacă,

---

19. Vezi Chițu (a). **25.** *Un stol de răi venia* (a). **30.** *luna jubilară* (a). *ordinară* (c). **31.** *Că toți aveau* (a). **30-32.** *Și așa... așezară / Ca toți pe-o parte... caii / Spre Angel* (b). **33.** *Alte parte* (A). **34.** *văii* (a). **36.** *răii* (a). **34-36.** *Și draci cornuți în multe părți a văii / Mari bice-avînd... / Băteau din dos cu mare asprime răii* (b).

---

26. Spre noi: descrie felul acestor suflete, care merg împărțite în două cete: una (de pezevenghi) umblă lîngă malul extern în direcție opusă celei a lui Dante și Virgil, încît se întîlnesc cu ei; cealaltă (de seducători) înaintează lîngă malul intern ca și cei doi poeți, dar cu pas mai grăbit. **29. Romanii:** face aluzie la mulțimea extraordinară de credincioși care, pentru jubileul anului 1300, s-au dus la Roma, în număr, spune Villani (VIII, 36), „de două sute de mii, cînd, pentru a ușura scurgerea mulțimii care trecea Tibrul, podul Sant'Angelo a fost împărțit în două, ca dintr-o parte să meargă pelerinii care se duceau la biserica Sfîntului Petru și din alta cei care se întorceau de acolo". **33. Munte:** muntele Giordano, mică înălțime pe țărmul stîng al Tibrului. **36. Din dos:** la spate. **38. Bici:** lovitură de bici. **41. Grăbit:** îndată. **42. Nu-l văd:** l-am mai văzut, îl cunosc. **45. Întorc:** să mă întorc înapoi. **46. S-ascunde:** de rușine. Ca să nu fie cunoscut, păcătosul ținea capul în jos.

49 de nu ești dintre-acei ce-ades îți par,
tu ești Caccianemic, ești el, firește,
dar ce te-a-mpins aci-ntr-atît amar?”.

52 Iar el: – „Nu-ți spui cu drag. Dar mă silește
cuvîntu-ți clar ce-așa de dulce-mi sună
și prima viaț-a noastră-mi amintește.

55 Marchizului, oricum ar fi să spună
vrun zvon scornit, fui eu care i-am dus
să-i facă voia sora mea cea jună.

58 Nu-s singur bolognez sub bice pus,
ci-i plin ăst loc de ei, de-atîta ginte,
încît din Reno la Savena nu-s

61 deprinși atîția *sipa* să cuvinte.
De vrei dovezi și-un fapt ca să-ți explici:
cumplita-ne zgîrcenie-ți fie-aminte”.

64 Pe cînd vorbea astfel îi dete-un bici,
strigînd, un drac: – „Hai, votrule, odată,
că nu-s femei să poți să vinzi și-aici”.

67 Plecai apoi și-ajunsei pe-al meu tată,
și-n scurtă vreme-acolo ne găsirăm
pe unde-o stîncă e din mal plecată,

70 și-ntorși la dreapta lesne-o și suirăm
și-așa plecînd pe-a dînsei crestătură
din Iadul de deasupra noi ieșirăm.

---

50. *Ciaccanemic* (A). *după față* (a). **61.** *sipa* (a). **63.** *risipa (a).* **64.** *i-a tras un biciu* (b). **65.** *de-a schimbului* (b). **67.** *Îndată m-adunai cu scumpul* (b).

---

49. Ce-ades: în text: „dacă trăsăturile ce ai nu sînt false”. **50. Caccianemic:** Venedico Caccianimico din Bologna. A fost *podestà* la Modena, Imola și Milano și, în 1281, a fost surghiunit din Bologna, unde era unul din conducătorii partidului guelf (al Geremeilor), cînd celălalt partid (al Lambertazzilor) a luat cu forța puterea. Dante îl pune printre seducători, fiindcă a prostituat lui Obizzo da Este pe propria lui soră, Ghisolabella. **53. Clar:** Dante l-a chemat pe nume, deci nu se mai putea ascunde, fiind recunoscut. **Dulce:** numai întrucît îi aducea aminte de vremea petrecută pe pămînt, căci de altfel nu putea să-i pară bine de a fi fost recunoscut. **55. Marchizului:** Obizzo da Este. **56. Vrun zvon:** cu toate că s-a zvonit altfel. **Fui eu:** pentru pofta de cîștig, se pare că Venedico Caccianimico ar fi prostituat pe sora sa marchizului Obizzo al II-lea. Cronicile însă și documentele contemporane tac cu desăvîrșire despre acest lucru. Ceea ce știm e că Ghisolabella s-a măritat cu Nicola da Fontano în 1270 și că, atunci cînd Obizzo a urmat după Azzo al VII-lea, adică în 1264, era în vîrstă de 17 ani. Fiindcă de atunci pînă în 1270 au trecut șase ani, s-ar putea ca faptul să se fi întîmplat înainte de acea căsătorie. De altfel, cronicarul Fra Salimbene ne spune că *„dictum fuit de eo, quod filias et uxores tam nobilium quam ignobilium de Ferraria constupraret”*. **58. Bolognez:** Dante cunoștea bine moravurile bolognezilor, despre care în cronicile contemporane nu prea se aude bine. După cum se știe, Dante a fost la Bologna pe la 1286. **60. Din Reno la Savena:** rîuri care coboară din Apenini și curg, unul la apus și altul la răsărit de Bologna. **61. Sipa:** forma specială bologneză în loc de *sì*, adică *da*. A se înțelege: „Sînt așa de mulți pezevenghii din Bologna care se găsesc în acest cerc, încît toți acei care actualmente spun *sipa* între Savena și Reno (adică toți actualii locuitori ai Bolognei) nu sînt mai mulți”. **63. Zgîrcenie:** cumplita zgîrcenie a bolognezilor. **69. Stîncă:** una din acele stînci care traversează cele zece văi din Văile Rele. **71. A dînsei:** a stîncii. **72. De deasupra:** ieșirăm de deasupra acelui Iad,

Iar cînd am fost și unde-i o spărtură
spre-a face celor biciuiți un drum prin ea,
– „Să stai – mi-a zis – și ia-n căutătură

și pe-alte duhuri cu pornire rea,
a căror față [căci veneau mînate
cu noi în rînd] tu n-o putuși vedea”.

Și stînd pe pod vedeam nenumărate
cirezi venind spre noi din punct opus
gonite-amar cu biciul de la spate.

Și, fără să-l întreb, Virgil mi-a spus:
– „Privește-acum pe-acel semeț, pe care
durerea sa de-aici nu l-a răpus,

păstrînd și-n chin regească-nfățișare!
Stăpîn ajunse-al lînii aurei
în Colchis el, prin sil-ori înșelare.

Trecînd prin Lemno-n urma vremii-acei
cînd și-au ucis lipsitele de minte
pe-ai lor bărbați impiile femei,

și-aici prin daruri și prin dulci cuvinte
seduse pe Hipsifela, pe-aceea
ce pe-alte toate le minți ’nainte,

și, grea cu el, lăsă apoi femeea.
Această culpă-i dă acest flagel
și-și ia pedeapsă și pentru Medeea.

Cu el merg răii ce-au sedus la fel,
destul îți fie-acum vederii tale
și-acest ponor și cei ce plîng în el”.

Eram acum pe unde-ngusta cale
trecea pe-al doilea val ce e picior
al punții ce-i din cealaltă vale.

---

74. *a da* (a). *bătuți* (a). **84.** *în care-i pus* (a). **85.** *cum ține a sa* (b). *și aici* (a).

---

adică ieșirăm din colnicul acela, suindu-ne pe stînca care-i trece deasupra. **73. Spărtură:** în stînca care străbate colnicul este o spărtură care formează și arcul unui pod pe sub care trec pezevenghii. **76. Alte duhuri:** sufletele seducătorilor. **83. Semeț:** Iason, fiul lui Eson, regele Tesaliei, care a condus pe argonauți în Cholchida pentru cucerirea lînii de aur și a debarcat în insula Lemnos din Marea Egee, unde femeile, pentru a se răzbuna pe bărbații lor care le părăsiseră, omorîseră pe toți bărbații, în afară de regele Toas, care a fost scăpat de iubirea fiicei sale, Hipsifila. Aceasta a fost pe urmă sedusă de Iason, care o părăsi, lăsînd-o însărcinată și cu doi copii. Dante ne prezintă pe Iason într-o atitudine semeață, care provoacă admirația lui pentru tăria de suflet pe care o arată, cu toate că este supus la o pedeapsă grea și umilitoare. **93. Le minți:** seduse pe Hipsifila, care înșelase pe toate celelalte femei din Lemnos, crutînd, în neștirea lor, viața tatălui său. **95. Culpă:** vină. **Flagel:** pedeapsă. **96. Medeea:** fiica regelui Oetas al Cholchidei, care, îndrăgostindu-se de Iason, îl ajută la cucerirea lînii de aur, dar, trădată de eroul necredincios, care se îndrăgostise de Creusa, se răzbună omorîndu-și copiii avuți cu Iason. **101. Val:** malul șanțului, din care pornește stînca, care străbate pe toate cele zece șanțuri ale *Văilor Rele* și servește drept punte.

103 De-aici noi auzeam într-alt ponor
cum gem mișeii și pufnesc pe gură
și-și bat cu palma scăfîrlia lor.

106 Pe rîpi era depus un strat de zgură
de-un abur puturos ce-adîncu-l scoate,
și-i ochilor un chin și-n nas tortură,

109 iar fundu-atît de-adînc că nu se poate
vedea, decît urcînd al punții dos
de unde-i steiul culme-a bolgii toate.

112 Ajunși și-aici văzui în bolgie jos
popor scufuns într-un noroi în felul
acelui sterc ce din privăți e scos.

115 Pe cînd priveam și-un duh îmi fuse țelul,
cu-atîta glod pe cap că n-avui fel
să știu de-i preot ori mirean mișelul.

118 – „De ce te-nholbi mai mult – îmi zise el –
decît la alți îmbălegați, la mine?"
– „Mai mult, căci te-am văzut de nu mă-nșel

121 cîndva cu păr uscat – i-am zis – știu bine,
și ești Interminei din Lucca tu,
de-aceea mă și uit mai mult la tine."

124 Cu palmele-atunci tigva și-o bătu:
– „Mă-nfund-aici ce-am lingușit cu gura
că-ntr-asta, limba făr' de trudă-mi fu".

127 Maestrul meu apoi: – „Căutătura
ți-o fă puțin mai cătr-adînc țintită
să poți vedea cu ochii-acum făptura

---

108. *Vederii chin și nasului* (b). **116.** *putui* (a). **118.** *De ce te-i fi-nholbînd fu vorba lui* (a). **119.** *Mai mult decît la* (a). **127.** *Virgil apoi mi-a zis:* (a). **128.** *dram* (a). **129.** *Și pleacă-te să poți* (a).

---

105. Scăfîrlia: capul. Dante întrebuințează aici dinadins cuvinte și sunete aspre și vulgare (*pufnesc, scăfîrlie, zgură*) pentru a întona toată scena, cu adevărat infernală, la josnicia păcatului ce se pedepsește aici și pentru a arăta tot disprețul lui pentru astfel de mișei. Este vorba de lingușitori, păcătoșii care lui Dante (care în *Comedia* lui a spus totdeauna orice fel de adevăr, necruțînd pe nimeni, nici pe papi, nici pe împărați) trebuiau să-i pară cei mai josnici dintre toți. **111. De unde:** a se construi: „de unde steiul este culme a întregii văi". **Bolgii:** Coșbuc aici păstrează denumirea dantescă de *bolgie*, care în italiana veche era echivalentă cu italienescul modern *borsa*, pungă. Dante aseamănă, într-adevăr, aceste șanțuri foarte adînci cu niște pungi. **116. Glod:** murdărie. **117. Ori mirean:** aici batjocura devine de o cruzime sarcastică. Avea atîta murdărie în cap, încît nu se vedea *tonsura* (partea rasă din creștetul capului la preoții catolici) și nu se putea cunoaște dacă era preot sau laic. **122. Interminei:** Alessio Interminelli, cavaler dintr-o familie veche din Lucca și, după cum se pare, îndemînatic lingușitor și ademenitor de femei. Trăia încă pe la sfîrșitul anului 1296 și neamul lui (din partidul „alb") a fost izgonit din Lucca de „negri" în 1201. **125. Ce-am:** fiindcă am. **126. Într-asta:** în a lingiși, limba nu s-a ostenit niciodată.

130 murdarei slujnici, cea ce despletită,
se scarpină cu unghii-mbălegate
acum stînd dreaptă-n sus, acum stîrcită.

133 E Tais, cutra, celei ce-ntrebate
de-amant : – «Am grații mari că ți-am făcut
ăst dar ?» i-a fost răspunsul : – «Minunate !».

136 Și-ntr-ăst ponor destul e ce-am văzut".

---

130. *tărbăcită* (a). *despletite, cum* (a).

---

133. Tais : curtezană despre care vorbește Terențiu în actul al III-lea din *Eunuchus*. În prima scenă a acestui act, amantul ei, Trason, întreabă nu pe Tais, după cum Dante pare a fi înțeles, ci pe Gnato, dacă amanta lui e satisfăcută de darul pe care i-l făcuse trimițîndu-i o sclavă, și Gnato răspunde : „Foarte mulțumită". Dante, care a luat cunoștință de această scenă dintr-un pasaj din *De Amicitia* (XXVI, 98) lui Cicero, a interpretat greșit că dialogul s-a petrecut între Tais și Trason și i-a atribuit lui Tais răspunsul lingușitor : „Foarte mulțumită".



Cîntul XIX

Cercul al optulea. Valea a treia: simoniacii

Papa Nicolae al III-lea (1-50) ◎ În așteptarea lui Bonifaciu al VIII-lea (51-87) ◎ Violenta ieșire a lui Dante împotriva papilor nepotiști (88-133)

1 „O, Simon Mage,-o, bieții tăi ciraci!
Voi sfinte bunuri ce se cad unite
cu sufletele bune, voi rapaci

4 le vindeți, pe-aur și pe-arginți votrite!
De voi acum trompeta mea să sune,
fiindc-al treilea sac pe voi vă-nghite!"

7 Acu-n vecinul loc de-amărăciune
urcați eram pe-a stîncii acea parte
ce-i punctul cel mai 'nalt peste genune.

10 Supremă minte! O, cîte-arăți tu arte
și-n cer și pe pămînt și-aici afund
și cît de drept a ta putere-mparte!

13 Văzui c-avea și-n coaste și pe fund
murdara stîncă găuri, pe-o măsură
la fel de largi și-avînd gîrlici rotund.

---

2. *Cari* (a). **3.** *Cu cei curați la suflet* (a). **9.** *Ce-i culmea* (a). **10.** *Suprema minte-o cît de drept împarte* (a). **11.** *Ce mare-arată multele ei arte* (a). **15.** *De largi fiind* (a).

---

1. Simon Mage: Simon din Samaria, care oferi Sfîntului Petru arginți, ca să-i dea putința de a transmite botezaților darurile Sfîntului Duh, din care cauză apostolul l-a blestemat. **Ciraci:** cei care, urmînd pilda lui Simon, fac tîrg cu lucrurile sfinte și se numesc simoniaci. **3. Bune:** care ar trebui totdeauna bine întrebuințate de oameni drepți. **7. Vecinul:** tot a treia vale, vecină cu cea precedentă. **8. Stîncii:** stînca arcuită care servea de punte. **9. 'nalt:** culmea punții. **10. Supremă minte:** la vederea noilor pedepse, Dante este cuprins de admirație și de frică pentru dreptatea și puterea dumnezeiască în a pedepsi pe vinovați. **Arte:** cît de mari sînt minunățiile tale.

16 Mai largi sau strîmte nu mi se părură
decum în mîndrul San Giovanni-al meu
ca locuri de botez căldări făcură,

19 din cari, nu-i mult de-atunci [și-o spun că vreu
să-nlătur zvonul fals] văzînd că moare
un prunc în ea, am rupt pe una eu.

22 Din orice groap-un rău scotea picioare
mai pînă-n șold pe gura văgăunii,
dar trupu-nfipt îi sta-n ascunzătoare.

25 Și toți cu arse tălpi cum sînt tăciunii,
așa-și zgîrceau tot trupu-acești mișei
încît să rupă orice sfori și funii.

28 Precum pe-obiectul uns cu vrun ulei
vezi flacăra de-a lungul lui cum fuge,
așa zbura un foc pe tălpi la ei.

31 – „Ce duh, maestre, este-acel ce muge
mai rău decît al văii-ntreg popor,
și-o mult mai roșie flacără-l și suge?"

34 Răspunse el: – „De vrei să te scobor
pe coastă-n vale, unde-acela zace,
vei ști din gură-i crima lui și-a lor".

37 Iar eu: – „Mi-e bine tot ce ție-ți place,
tu domn îmi ești și știi că nu m-abat
din vrerea ta și știi și ce se tace".

---

17. *Că-s mai... al meu acele* (a). **18.** *Ce guri pentru botez* (b). **35.** *Văii* (a). **38.** *Vezi* (a).

---

17. San Giovanni: biserica San Giovanni din Florența, a cărei clădire în formă octogonală se pare a se urca pînă la secolul al VI-lea d.Cr. În secolul al XI-lea fațada a fost îmbrăcată în haina aceea frumoasă de marmură albă și neagră așa de caracteristică bisericilor din Florența și în secolul al XV-lea a fost împodobită cu ușile acelea frumoase de bronz, ale lui Ghiberti, care din admirație au fost numite „porțile Raiului". Pentru Dante, această biserică, unde a fost botezat și în care spera să primească cu solemnitatea cuvenită cununa de poet, reprezintă simbolul cel mai scump al orașului lui, la care se gîndește totdeauna cu nespusă duioșie și cu dor aprins. În versurile următoare se face aluzie la o întîmplare care nu e bine cunoscută. În această biserică, împrejurul bazinului de botez, erau niște găuri în care intra preotul ca să nu fie înghesuit de mulțime, cînd boteza. Într-una din aceste găuri a căzut odată un copil, și Dante, pentru a-l scăpa, a rupt gaura cu toporul. Despre această întîmplare nu știm mai mult decît ceea ce ne spune Dante în acest loc. Ceea ce adaugă comentatorii are aerul a fi ceva brodat de fantezia lor asupra acestor versuri. Se pare că Dante a fost acuzat atunci de profanarea bisericii și că aici caută prilejul să se dezvinovățească, arătînd motivul, cît se poate de uman, care l-a făcut să se poarte așa. **22. Picioare:** condamnații aceștia sînt înfipți cu capul în jos într-un mormînt plin de flăcări. Ideea acestui chin i-a venit lui Dante dintr-o grozavă pedeapsă medievală: *propaginatio*, care consista în a îngropa de viu, cu capul în jos, pe osîndit, care adesea, după ce fusese pus în groapă, ca să amîne cu cîteva minute pedeapsa teribilă, făcea semn că mai are un păcat de spus. **26. Zgîrceau:** în text: „se zvîrcoleau". **34. Scobor:** după cum se va vedea mai pe urmă, Dante are nevoie în scoborîș de ajutorul lui Virgil, care aproape îl ia în brațe. **39. Se tace:** știi gîndul meu, chiar dacă aș tăcea (vezi X, 18; XVI, 118; XXVII, 25).

Deci sus pe-a patra coamă ne-am urcat
și-ntorși ne-am scoborît pe mîna stîngă
spre fundu-acel și-ngust și-nscorburat.

Nici nu-ncetă pe șoldu-i să mă strîngă
maestrul meu pîn-a sosit la cel
ce-avea din tălpi așa de-amar să plîngă.

– „Oricine-ai fi, tu suflet trist ce-astfel
ca paru-nfipt, te zbuciumi din călcîie,
vorbește-mi dacă poți”, strigai spre el.

Și-am stat ca și-un duhovnic ce mîngîie
pe-un ucigaș perfid, ce-n groapă-i stînd,
îl cheamă iar, ca moartea s-o mai mîie.

Iar el strigă : – „Sosești așa curînd ?
Sosești tu, Bonifaciu ? Așadară
minți scrisoarea-n ani, mai mult spunînd !

Ești și sătul de-averi ce te-ndemnară
să nu te temi prin fraud-a fi-nsurat
cu mîndra doamnă ca s-o faci de-ocară ?”.

---

54. *Minți cu vr-un an cu doi* (a).

---

40. A patra : malul care desparte valea a treia de a patra. **46. Suflet trist :** papa Nicolae al III-lea din familia Orsini, care a păstorit între 1277 și 1280, este pus aici, fiindcă, după cum ne spune Villani (VII, 54), „din dragoste pentru neamul lui întreprinse multe lucruri pentru a-i face mari. El a fost printre cei dintîi sau cel dintîi papă în curtea căruia s-a făcut simonia pe față, în folosul rudelor lui ; prin care pricină îi îmbogăți peste măsură cu moșii, castele și bani în puținul timp cît a trăit”. **53. Bonifaciu :** este vorba de Bonifaciu al VIII-lea, dușmanul pe care Dante l-a urît mai mult, și, cu toate că cercetările istorice recente au dovedit că, din punctul de vedere al Bisericii, a fost un papă foarte priceput și abil, ocara lui Dante îl va face să rămînă întotdeauna în mintea urmașilor ca reprezentantul corupției în Biserică. A păstorit între 1294 și 1303. Dante, neputîndu-l băga în Infern pentru motivul că în 1300 – epoca închipuită a călătoriei lui în Infern – nu murise încă, a imaginat că Nicolae al III-lea (care pripește cu imaginația sosirea în Infern ca să-l împingă mai jos și flăcările să nu-i mai ardă tălpile) greșește crezînd că Dante ar fi Bonifaciu. Cauza urii lui Dante constă în faptul că acest papă, foarte ambițios și energic în apărarea partizanilor lui cei mai îndîrjiți, dorea să aibă influență covîrșitoare asupra Florenței. În 1350, discutîndu-se în Consiliul Celor o Sută cererea papei de a i se acorda o gardă de 100 de oameni, Dante susținu „*quod de servitio faciendo domino Papae, nihil fiat*”. Mai tîrziu, Bonifaciu trimise la Florența pe Carol de Valois, cu aparența de împăciuitor între cele două partide, „albii” și „negrii”, dar în realitate pentru a sprijini pe „negri” și a izgoni pe „albi” din oraș, printre care știm că a fost și Dante. De aici ura înverșunată a lui contra papei și măreața lui răzbunare în atîtea pasaje din *Divina Comedie*. **54. Minți :** cu trei ani, fiind atunci anul 1300 și știind el că era predestinat ca Bonifaciu să moară în 1303. **Scrisoarea :** ce-i era scris lui Bonifaciu, hotărîrea dumnezeiască. Este bine de a reaminti aici că aceste suflete știu trecutul și viitorul și numai prezentul le este necunoscut. „Vedem, spune unul din ele, ca și acela care are vederea rea, încît vede lucrurile numai cînd sînt îndepărtate, și nu pe cele care sînt aproape de el”. **56. Prin fraud- :** după renunțarea lui Celestin al V-lea la scaunul papal, s-a zvonit că Bonifaciu al VIII-lea, atunci cardinalul Caetani, l-ar fi îndemnat la această renunțare profitînd de naivitatea lui Celestin (un biet eremit, care cu greu hotărîse să părăsească sihăstria sa din Abruzzi) ascunzînd persoane în apartamentul lui, care noaptea îl speriau cu gemete prelungi și cu îndemnuri să renunțe la o demnitate prea grea pentru el. **-nsurat :** este vorba de însurătoarea mistică a papei cu Biserica (mîndra doamnă). **57. De-ocară :** Villani (VIII, 6 și 64) afirmă că Bonifaciu „mult a fost darnic de bani pentru a îmbogăți Biserica, dar și

58 Și-atunci, cum stă și-acel ce-i rușinat
că n-a-nțeles ce i s-a spus și care
nu știe ce răspunde,-astfel am stat.

61 Dar domnul meu: – „Să-i spui făr-amînare:
nu-s eu, nu eu pe care-l crezi că vine”,
și-am spus precum ceru; și mult mai tare,

64 strîmbîndu-și toate-ale lui arse vine
oftat-a duhul din adîncul lui
și-a zis plîngînd: – „Ce vrei atunci cu mine?

67 De-ți e dorința ta să știi ce fui
și numai ea pe-aceste rîpi te-alungă,
să știi că marea mantie-o avui

70 și-aieve-al Ursei pui, o mînă lungă
și-așa de-avid să-mi văd ursoii grași
că banii strînși m-au strîns aici în pungă.

73 Sub capul meu prin crăpături sînt trași
cîți, papi fiind, făcut-au simonie,
și-adînc căzuți acolo sînt rămași.

76 Cădea-voi jos și eu cînd o să vie
acel ce tu-mi păruși, cînd iute-acel
cuvînt, dac-ai sosit, ți-l spusei ție.

79 Dar stau de timp mai mult arzînd astfel
și-nfipt cu susu-n jos, decît în țapă
va sta cu tălpi roșii acolea el,

82 că-n urmă-i vine din Apus un papă,
mai plin de crime-n loc fără de lege,
și-n locul meu și-al lui el s-o încapă,

---

67. *De-ai dorul numai ca* (a).

---

rudele lui, fără nici un scrupul de felul cum îi aduna; zicea că tot îi era îngăduit, ceea ce era al Bisericii; fost-a prea darnic și larg pentru oricine îi era pe plac și merituos, iar foarte dornic de măreție lumească, potrivită cu demnitatea sa de pontif". **62. Pe care:** „pe acela care...", adică: „Nu-s eu Bonifaciu". **69. Marea mantie:** mantia papală (*cf. Infernul*, II, 27). **70. Al Ursei pui:** Nicolae al III-lea aparținea familiei Orsini, *„de filiis Orsini"*, cum spune un comentator vechi, și demnă de acest nume fiindcă în Evul Mediu ursul era socotit ca animalul cel mai lacom, care, zice Buti, „niciodată nu este sătul". **71. Ursoii:** rudele mele din familia Orsini. **72. Pungă:** face un joc de cuvinte între cele două pungi: aceea în care în viață strîngea banii și aceasta în care Dumnezeu l-a pedepsit din cauza simoniei sale. **74. Cîți:** nu-i numește, dar se știe că au fost papii Inocent, Alexandru, Urban și Clement al VI-lea. **77. Iute:** prea iute, fără să te fi văzut bine. **79. Mai mult:** Bonifaciu al VIII-lea va sta mai puțin timp cu tălpile arse de foc, fiindcă puțin după ce va fi sosit el locul lui va fi luat de Clement al V-lea. **82. Din Apus:** fiindcă Bertrand de Got s-a născut la Villandreau, în Gasconia. Villani (IX, 58-59) povestește că „fost-a om foarte lacom de bani și simoniac și desfrînat, care murind a lăsat pe nepoți și neamul lui cu prea mare și nenumărat tezaur". Despre el o legendă populară, povestită tot de Villani, spune că un vrăjitor i-a istorisit că, după moarte, se va duce în Infern, unde, din cauza simoniei lui, va arde într-un pat de foc. Această istorisire l-a impresionat atît, încît peste puțin timp a murit. Pe cînd sicriul era în biserică, cu multe lumînări împrejur,

un nou Iason, căci banii-l vor alege,
și cum cu-acela moale domnu-i fu,
așa va fi cu el al Franței rege”.

De-a fost prea aspru-al meu răspuns acu
nu pot să știu, dar știu c-atare-mi fuse:
– „Ia spune mie, ce comori ceru

al nostru domn lui Petru cînd îi puse
în mînă cheile spre-a-i da domnia?
«Urmează-mă!» și-altce nimic nu-i spuse.

Iar Petru și-alții, dînd apostolia
în locul celui ce-n Cocit azi zace,
ce bani cerură ei de la Mathia?

Rămîi deci unde ești, că bine-ți face!
iar banii pungășiți păstrează-i bine,
căci ei făceau să nu lași Franța-n pace.

Și dacă n-aș purta și-aici în mine
respect de-acele chei pe cari Prea Sfîntul
a vrut să i le porți trăind, cu tine

mi-ar fi acum cu mult mai crud cuvîntul!
Căci voi, de-avari, dați crimei privilegii
strivind pe buni și-umplînd de răi pămîntul.

Pe voi, pe papi, vă vede-n cartea legii
Ioan în chipu-acelei mari mișele
ce sta pe ape și curvea cu regii,

și-avea și șapte capete, și-n ele
și-n zece coarne [vlaga] înnăscută,
cît timp al ei bărbat fugea de rele.

---

94. *Cînd... dară* (a). **95.** *Perdut-a* (a). **96.** *Cerut-au* (a). **99.** *Să n-aibă Carlo* (a). **108.** *Curvărea, adultera* (a). **109.** *Iar capete-avea șapte* (a).

---

a luat foc și corpul lui a ars de la cingătoare în jos. Dante îl învinuia mai ales din cauză că a transportat la Avignon reședința papală. **85. Iason:** nu e vorba de celebrul Iason, căpetenia argonauților, ci de Iason, fiul lui Simon al II-lea și fratele lui Onias al III-lea, marele sacerdot al poporului ebraic, care a cumpărat de la rege demnitatea sacerdotală pentru 360 de talanți și a exercitat-o în mod nedemn. **86. Domnu-:** regele care îi vîndu sacerdoțiul. **87. Al Franței rege:** Filip al IV-lea cel Frumos, care făcu alianță cu Bonifaciu al VIII-lea și a favorizat alegerea lui Clement al V-lea. **93. Urmează-mă:** *cf. Matei*, IV, 19. **95. Celui:** Iuda, care, după trădarea și sinuciderea lui, a fost înlocuit cu Mathia (*Faptele Apostolilor*, I, 26). **99. Franța:** împotrivindu-se lui Carol I de Anjou, regele Neapolelui, căruia îi luă demnitatea de senator și de vicar al imperiului în Toscana, ofensîndu-l și umilindu-l în mai multe feluri. **101. Chei:** cheia de aur și cheia de argint, insignele papei. **107. Mișele:** aici și în versurile următoare, Dante interpretează cu oarecare libertate pasajul din *Apocalipsă*, XVII, 1-18 în care o femeie merge călare pe un animal cu șapte capete și zece coarne. Cele șapte capete și coarnele sînt atribuite femeii, din care Dante face simbol al puterii exercitate de papă asupra bunurilor spirituale ale Bisericii: capetele reprezintă cele șapte taine și coarnele cele zece porunci. **111. Cît timp:** cît timp papa (al ei bărbat) fugea de rele, Biserica (femeia văzută de evanghelistul Ioan) avea în cele șapte capete (tainele) și în cele zece coarne (decalogul) puterea înnăscută de a prospera.

Din bani Dumnezeirea vi-e făcută!
Și ce-i un biet păgîn? Nimic, vezi bine,
căci el ador-un zeu, dar voi pe-o sută!

A cîtui rău izvor fu, Constantine,
nu-ncreștinarea ta, ci darul care
făcu bogat pe-un prim păstor prin tine!”.

Și-n timp ce-i recitam atari tropare,
mustrare-a fost, știu eu, ori furia lui,
din labe el zbătea cumplit de tare.

Cu-aceste vorbe cred că eu plăcui
maestrului, căci el zîmbind îmi prinse
mustrarea-n care-așa de sincer fui.

De-aceea el în brațe mă cuprinse
și, sus cînd fui povară mîinii sale,
sui pe drumul pe-unde-ntîi descinse.

Și netrudit de-a mă ținea pe cale
la piept, încet pe arc-apoi m-a scos
pe drumu-acestei văi spre-a cincea vale.

Blînd puse-acolea sarcina sa jos
pe rupte și-aspre stînci, pe unde cale
nici caprele n-ar face-o bucuros.

De-aici apoi văzui într-altă vale.

---

115. *Isvor a cît* (a). **121.** *Și cred, cu aceste* (a). **124.** *Vesel mă și* (a). **132.** *Lesnicios* (a). **133.** *Pătrunde* (a).

---

112. Dumnezeirea: în text: „V-ați făcut Dumnezeu din aur și din argint”. **116. Darul:** stăpînirea asupra Romei. Legenda „darului lui Constantin” a dăinuit pînă în secolul al XV-lea, cînd Lorenzo Valla a dovedit cu probe istorice și filologice falsitatea pretinsului act de donație. Împăratul Constantin I (306-327) ar fi dăruit Roma papei Silvestru I (314-336) în momentul de a transfera capitala imperiului la Constantinopole. **117. Păstor:** Silvestru I. **121-122. Îmi prinse mustrarea:** primi, dădu ascultare cu vădită satisfacție. **127. Netrudit:** m-a ținut la piept tot timpul cît a ținut suișul. **133. Văzui:** s-a dezvăluit ochilor mei priveliștea văii următoare.



Cîntul XX

Cercul al optulea. Valea a patra: ghicitorii

Ghicitorii (1-18) ◎ Dojana lui Virgil pentru mila lui Dante (19-30) ◎ Înșirarea ghicitorilor mai vestiți (31-57) ◎ Digresie despre originea orașului Mantua (58-99) ◎ Alți ghicitori (100-130)

1 De-o nouă caznă-mi cat-a face rime
spre-a da subiect, din lumea cea 'necată
cîntării douăzeci a părții prime.

4 Întreag-aveam atenția mea-ndreptată
ca pînă-n fund să pot vedea-n genune
și-n cît amar de plîns era scăldată.

7 Și-un neam văzui, plîngînd cu-amărăciune,
și-umbla-n tăcere prin rotunda vale,
și-ncet cum merg cei vii în procesiune.

10 Și dînd vederii-o mai departe cale,
ciudat sucit pe-oricare-aci-l văzui
cu-ntregul trunchi din gît pînă sub șale,

13 spre spate-avînd întoarsă fața lui.
De-a-ndosul ei deci trebuiau să vie,
că-n față văzul stins era oricui.

---

2. *Scufu[ndată]* (a). **7.** *ce-n plîns* (a). **11.** *ins* (a). **15.** *stins* (a).

---

2. -necată: a condamnaților scufundați în prăpastia Infernului. **3. A părții prime:** a Infernului. **6. Și-n cît:** și să pot vedea în cît... **7. Neam:** e vorba de ghicitorii și vrăjitorii care sînt pedepsiți cu răsucirea capului, așa fel că văd îndărăt, ei care pretindeau că văd înainte (viitorul). **10. Cale:** uitîndu-mă la ei mai jos. La prima vedere, Dante n-a observat nimic deosebit, dar, cînd privirea lui trece de la față mai jos, bagă de seamă că, în loc de a veni pieptul, vine spatele. **12. Șale:** în text: „între bărbie și începutul bustului". **14. De-a-ndosul:** deci trebuiau să umble de-a-ndărătelea. **15. Stins:** fiindcă unde înainte era fața acum este ceafa, și deci din partea aceasta nu vedeau.

16 Se poate, zic, c-ar fi paralizie
prin care-un om atari suciri să pață,
dar n-am văzut și nici nu cred să fie.

19 Socoți, de-o vrea Cel Sfînt să prinzi în viață
din cîntul meu, creștine,-o-nvățătură,
putut-am eu să am neplînsă față,

22 văzînd de-aproape-a omului făptură
strîmbat-astfel că plînsul lor curgînd
din ochi trecea pe buci prin crăpătură?

25 Proptit de-un colț al stîncii aspre stînd
am plîns, și-am plîns pînă ce bunul tată
– „Mai stai – mi-a zis – cu alți nebuni în rînd?

28 Ți-e mila vie-aici, cînd ți-e-ngropată.
Căci cei mai mari mișei sînt cei ce au
murmur cînd văd divina judecată.

31 Sus, capul sus! Și vezi pe-Amfiarau
pe cel ce-l înghiți pămîntu-n fine
la Teba-n șes, iar oștile-i strigau:

34 – „Dar unde-alergi acum, și ce-i cu tine?»,
dar el s-a tot scufuns pînă căzu
la Minos cel ce-nhață pe-orișicine.

---

25. *Oh, da, plîngea proptit* (a). **30.** *privind* (a). **35.** *să cadă* (a).

---

16. C-ar fi: se poate că din paralizie un om să poată păți așa răsucire, dar eu unul n-am văzut. **19. Socoți:** „să dea Dumnezeu, creștine, ca să poți prinde cît timp ești în viață (să poți trage folos din ea) învățătura ce reiese din cîntul meu, dar spune-mi: cum puteam oare să rămîn nepăsător față de astfel de viață?". Fiindcă pe urmă Virgil îl ceartă pentru mila lui față de astfel de condamnați, Dante ia pe cititor martor. Pentru a înțelege bine importanța episodului, trebuie știut că Dante a fost acuzat și el de magie. Avem documente care ne arată cum Galeazzo Visconti, stăpînul Milanului, a chemat odată pe Dante la curtea lui ca să ia parte la o vrăjitorie contra papei Ioan al XXII-lea. Vrăjitoria consta în a pune pe o foc o figură de ceară cu chipul papei și a spune descîntece pentru a-i pricinui moartea. Dante, firește, n-a primit, dar este interesant faptul că cineva l-a putut bănui de magie. Se știe de altfel că în Evul Mediu învățatul trecea drept un fel de vrăjitor și așa a fost socotit și Virgil, a cărui indignare reprezintă aici un fel de apărare indirectă de această faimă. Tot episodul este și o apărare indirectă a lui Dante (vezi pentru aceasta studiile clasice ale lui Comparetti, *Virgilio nel medioevo*, Firenze, 1896, și F. D'Ovidio, „Dante e la magia", în *Studi sulla* Divina Commedia, Palermo, Sandron, 1901). **27. Nebuni:** adică: „printre ceilalți nebuni care au milă de astfel de șarlatani!". Dar întrebarea lui Virgil este făcută în așa fel că Dante putea să o ia în sensul că Virgil întreba dacă nu cumva și el a fost vrăjitor, de îi este așa de milă de ei. **28. -ngropată:** Dante face un joc de cuvinte servindu-se de cele două înțelesuri de *pietà*: „evlavie" și „milă". Spune deci că aici în valea ghicitorilor adevărata *pietà* (evlavie) constă în a fi fără *pietà* (milă). **30. Murmur:** fiindcă cea mai mare lipsă de evlavie este de a critica judecata lui Dumnezeu. **31. Amfiarau:** fiul lui Aicleus și al Ipermnestrei, a fost unul din cei șapte regi care au asediat Teba. După cum Dante putea să citească în Stațiu (*Tebaida*, VII, 815; VIII, 1), el, ghicind că va muri în război, s-a adăpostit într-un loc ferit, dar a fost descoperit prin trădarea soției sale Erifila și a fost nevoit să plece în război și, în timpul bătăliei, s-a deschis pămîntul și a căzut pînă în Infern. **36. Minos:** *cf. Infernul*, V, 4.

37 Și vezi că piept din spete-aici făcu:
prea mult să vază-n fața sa el vruse,
deci umblă-ntors și-ntors și vede-acu.

40 Tiresias vezi-l cel ce-odată fuse
femeie-atunci cînd din bărbat schimbată
el membre-atari ca și-o femeie-avuse,

43 și-avu dintîi c-un băț din nou să bată
din nou doi șerpi cum dragostea-i unește
și iar primi făptura sa bărbată.

46 Cu spatele de burtă-i se proptește
Aruns acel ce-n munții Luni, pe-unde
valeanul cararez cu greu plivește,

49 un pustnic stete-al peșterii afunde
de marmură, și larg avu spre mare
și larg deplin spre cer, în zare-oriunde.

52 Cu părul despletit pe sînu-i care
tu nu i-l poți vedea acum, căci el
și tot ce-i păr pe ea dincolo-l are,

55 ea Manto fu, pribeaga fără țel
ce-n locul meu natal în urmă stete,
de-aceea vreau s-asculți aici nițel.

58 Cînd tatăl ei sfîrșitu-obștesc și-l dete
și sclav-ajunse patria lui Bac,
fu lung prin lume-alergul ăstei fete.

---

39. *vadă* (a). **46.** *Spre* (a). **50-51.** *Și larg avu spre cer și larg pe mare / Nimic avînd în drum spre-a i le-ascunde* (b).

---

37. Spete: fiind gîtul sucit, locul pieptului este ocupat acum de spate. **39. Deci:** este pedeapsa *talionului*. Ei, care au cutezat să vadă în viitor, văd înapoi. **40. Tiresias:** vestitul ghicitor din Teba, despre care Ovidiu povestește (*Metamorfoze*, III, 324) că, din vină că a despărțit cu o vergea doi șerpi împreunați (*coeuntia*), a fost schimbat în femeie, și numai după șapte ani, întîlnind aceeași șerpi în aceeași atitudine și atingîndu-i cu vergeaua, și-a recăpătat chipul bărbătesc. **47. Aruns:** celebrul ghicitor despre care vorbește Lucan în *Pharsalia* (I, 584), care își exercita meseria în apropierea orașului Luni, aproape de Carrara. **48. Plivește:** în text: „taie lemne din pădure cu securea". Ca să arate marea apropiere între Luni și Carrara, spune că locuitorii acestui oraș se duc în munții Luni ca să-și procure lemne. **49. Afunde:** în adîncul. **49-50. Mare... cer:** Dante a fost în Lunigiana și a văzut probabil peștera scobită în marmura acelor munți (vestita marmură de Carrara) și a putut observa și admirabila priveliște care de pe acele înălțimi se desfășoară înaintea ochilor observatorului. Peștera lui Aruns se arată și acum călătorilor. **55. Manto:** fiica lui Tiresias și vrăjitoare. După legendă, fugind din Teba ca să scape de urgia tiranului Orion, a rătăcit prin multe locuri, pînă cînd s-a oprit în localitatea în care fiul său a întemeiat un oraș, pe care, după numele mamei sale, l-a numit Mantova. Așa povestește Virgil în *Eneida* (IX, 198) originea orașului său natal. Dante însă, care găsea în Stațiu și Isidor din Sevilla (*Origines*, XV, 1) mai multe amănunte, pune pe Virgil să-și retracteze părerea spusă în *Eneida* și să explice altfel întemeierea orașului. **56. Natal:** Mantova. Virgil s-a născut în realitate la Andes, un sat de lîngă Mantova. **59. Bac:** Bacchus, care s-a născut din Tebana Semela.

În mîndra-ne Italie zace-un lac
dincoace de Tirol, și ne formează
hotar de către nemți, numit Benac.

Mai mult de-o mie de-ape ce brăzdează
din Garda-n Val Camonica Peninul
aceste toate-n zisul lac stagnează,

și-un loc e-n lac unde-ar putea vecinul
pastor al Bresciei conveni cu cel
ce e-n Verona, ca și cu Trentinul,

Peschiera stă, frumos și bun castel
la rîpa cea mai scund-a astei ape,
și ține-n frîu pe bergamasci cu el,

pe-aici apoi prisosul cît nu-ncape
în lac, își rumpe peste mal un vad,
ca rîu cătînd pe verzi cîmpii să scape.

Dar apele-i de-ndat-apoi ce cad
cu nume Mincio, nu Benac, scoboară
și-așa se varsă la Governo-n Pad.

Nu curge mult și-ajuns pe locuri șese
se-ntind lățite-ntr-o mocirlă lată
ce-aduce vara multe boale-adese.

Trecînd pe-acolo deci cumplita fată
pămînt uscat văzu-ntr-acel nămol
și-n el nici om, nici holdă sămănată ;

și-aici, fugind de lume cu-al ei stol
de servi, urmîndu-și trista-nvățătură,
trăi, lăsînd acolo trupu-i gol.

---

61. *este* (a). **66.** *În zisul lac stagnează astea* (a). **70.** *c-un 'nalt și* (a). **71.** *La rîpa joasă* (a). **73.** *Prisosul deci al apei* (a). **76.** *Dar, el, de unde apele lui iese* (a). **86.** *Trăi urmînd* (a). **87.** *Și acolo și-a lăsat și* (a).

---

61. Lac : lacul Garda, pe care latinii îl numeau Benacus. **65. Garda :** orășelul Garda, în ținutul Veronei, pe țărmul drept al lacului care azi ia nume de la acest oraș. **Val Camonica :** în ținutul Lombardiei. La apusul lacului Benac (Garda) este o vale formată din șirurile paralele ale Alpilor Retici, printre care curge rîul Oglio. **Peninul :** muntele cu acest nume la apusul lacului. **67. Un loc :** este un loc în centrul celor trei dioceze din Trento, Brescia și Verona, unde fiecare din cei trei episcopi ar avea dreptul de a-și exercita autoritatea. Care ar fi acest loc nu prea se știe : unii cred că ar fi insula cu mînăstirea Sfînta Margareta ; alții cred că e un loc la încrucișarea drumurilor dintre Limone și Navena. **69. Trentinul :** pastorul, episcopul din Trento. **70. Peschiera :** fortăreață a Veronei, bună pentru a ține la respect pe cei din Bergamo, în obișnuitele lupte dintre comunele italiene. **73. Prisosul :** este vorba de rîul Mincio, care ia naștere din lacul Benac (Garda) și se scurge prin cîmpia verde plină cu livezi care sînt aproape de Verona. **76. Cad :** iese din Benac. **78. Governo :** Governolo, localitatea unde Mincio se varsă în Pad. **82. Cumplita fată :** vrăjitoarea Manto. **86. Trista :** nelegiuita. **Învățătură :** vrăjitorie. **87. Gol :** neînsuflețit.

88 Răzleți de primprejur apoi umplură
plugari ăst loc ce-n smîrcul său cel lat
avea-mprejur firească-ntăritură,

91 și făr-al sorții semn ei nume-au dat
cetății lor clădite pe-oseminte
ca fetei cei ce-ntîi pe-aici a stat.

94 Și mult îi fu poporul, mai 'nainte
de-a fi de Pinamont cu-nșelăciune
credulul Casalodi scos din minte.

97 De-aceea-ți spun, că dac-ar fi să-ți spună
că alte-origini are-al meu pămînt,
să poți minciunii-un adevăr opune."

100 Iar eu: – „Ce-ai spus, maestre,-mi este sfînt,
și-al tău cuvînt tărie-a prins în mine,
ca praf mi-ar fi oricare-un alt cuvînt.

103 Dar vezi și-mi află-n neamul care vine
vrun vrednic de văzut și mi-l arată,
căci tot ce vreau aceasta e, știi bine".

106 Iar el: – „Acel cu barba răsfirată
pe spete-a fost – cînd Grecia-n greul pas
de-ai săi bărbați era despoporată

109 așa c-abia copii i-au mai rămas –
augur, și-a dat cu Calcas semnul care
porni din Aulida primul vas.

---

94. *Ei mult* (a). **97.** *unii ți s-ar* (a). **99.** *Minciunii-un adevăr să-i poți* (a).

---

88. Răzleți...: a se construi: „plugarii răzleți de primprejur". **91. Sorții:** de obicei, înainte de a da nume unui oraș, se trăgeau sorții. **93. Ca fetei:** ca numele lui Manto. **95. Pinamont:** Pinamonte de' Bonaccorsi, cavaler ghibelin, care, ca să obțină stăpînirea Mantovei, sfătui pe contele Alberto da Casalodi să trimită în surghiun pe toți nobilii din acel oraș și, după aceasta, măgulind plebea, izbuti să ajungă stăpînul orașului. Dante vrea să spună că populația Mantovei fusese foarte mare pe timpul stăpînirii lui Casalodi. **99. Minciunii:** aici „minciuna" ar fi ceea ce însuși Virgil a povestit în *Eneida* despre originea Mantovei. Motivul principal pentru care Dante pune în gura lui Virgil această rectificare este că Virgil, după ce a spus că Mantova era fecioară („*cruda virgo*"), afirmă că Mantova a fost întemeiată de fiul ei. Este o probă mai mult pentru venerația ce avea Dante pentru poetul latin. Descoperind în el o greșeală și părîndu-i rău de aceasta, face astfel că poetul însuși o corectează. **101. Tărie:** a prins rădăcini. În text: „a cucerit credința în mine". **107. Pe spete:** în loc de piept, din cauza sucirii gîtului. **Cînd:** cînd, din cauza războiului troian, toți bărbații în stare de a purta armele au plecat la război. Am putut dovedi că avem aici o imitație directă a lui Dante din *Roman de Troie* al lui Benoit de Sainte More: „*par qui Grece est si apovrie De la bonne chevalerie*" (v. 28299). **110. Semnul:** semnul de plecare. Ca să fie într-un ceas bun, era nevoie ca augurii să hotărască momentul cel mai prielnic. Tot așa în Evul Mediu nu se începea nici o acțiune de război fără ca astrologul comunei sau domnitorului să fi dat semn. **Calcas:** vestitul sacerdot și augur care prezisese lunga durată a războiului troian și toate întîmplările lui. **111. Aulida:** oraș din Beoția, unde Agamemnon aduce armata grecească.

112 Eurifil se numea, și-ăst nume-l are
în 'naltu-mi cînt unde de dînsul spui
tu-l știi, că-mi știi întreaga mea cîntare.

115 Cel slab în șale-așa că parcă nu-i,
e Scot și-ntr-adevăr avu putința
să-nșele lumea cu magismul lui.

118 Guido Bonat își plînge-aici știința,
și-Asdent ce-acum să fi rămas la piele
și sfori ar vrea, ci-acu e-n darn căința.

121 Vezi tristul stol cari au fugit de-andrele,
de fus și gheme și-au prostit creștinii
fierbînd și ierburi și-nvîrtind ulcele.

124 Dar haide-acum! Între-ambele confinii
a celor două lumi ni se scufundă
în mare sub Sevila Cain cu spinii.

127 Și-apoi, ieri noapte luna fu rotundă
și nu uita că zarea ei te-a prins
și bine-aori în silva ta profundă".

130 Așa-mi vorbea, iar noi mergeam întins.

112. Eurifil: despre el nu știm decît ceea ce ne spune Virgil (*Eneida*, II, 114), unde nu e vorba însă de plecarea flotei grecești din Aulida, ci de povestirea lui Sinon, care, ca să înșele pe troieni, spune că de multe ori grecii și-au propus a renunța la asediu și a pleca acasă, dar n-au putut din cauza voinței zeilor, care au dezlănțuit furtuna pe mare. Mulți comentatori caută să explice unde ar fi putut găsi Dante știrea că Eurifil a dat semnalul acelei plecări, și presupun că ar fi luat-o dintr-un text, necunoscut nouă, de istorie troiană sau, după cum crede Parodi, după un pasaj din Seneca (*Troades*, 353 și urm.). Este clar însă că Dante n-a făcut altceva decît a adapta grecilor obișnuințele medievale contemporane. **113. Cînt:** *Eneida*. **114. Știi:** știi pe dinafară. **116. Scot:** Michele Scoto, medic și astrolog scoțian care a fost la curtea lui Frederic al II-lea, împăratul Germaniei și regele Siciliei, pentru care a făcut mai multe traduceri de texte arabe de medicină. Despre el comentatorii mai vechi povestesc mari minuni, că ar fi avut suflete la dispoziția sa, cărora le poruncea să „ia de pe masa regelui Franței rasolul și friptura de pe masa regelui Angliei și să le dea oamenilor lui." **118. Guido Bonat:** Guido Bonatti din Forlì, în Romagna. A fost și el la curtea lui Frederic al II-lea, Ezzelino da Romano și Guido Novello. În 1282 a dat semnalul de atac cetățenilor din Forlì, care reușiseră să înfrîngă pe francezii care îi asediau. Este autorul unui mare tratat de astrologie. **119. Asdent:** cizmar din Parma, celebru ghicitor despre care cronicarul Salimbene, cu multă naivitate, spune că l-a auzit „prezicînd multe lucruri care pe urmă s-au întîmplat" (*Cronica*, 284). **121. Stol:** trece acum la vrăjitoare, care mai bine și-ar fi văzut de treburile lor casnice, ocupîndu-se cu cusutul, torsul și împletitul. **Andrele:** de la *andrea* = *crochet* (*à tricoter*). Cuvîntul e înregistrat în dicționare alături de forma mai obișnuită: *undrea*. **127. Ieri:** ieri noapte luna a fost plină: deci soarele a răsărit în același timp cu apusul lunii. Astăzi luna apune cu un ceas mai tîrziu de răsăritul soarelui: deci, fiind luna la apus, soarele a răsărit de un ceas. **128-129. Te-a prins... și bine:** ți-a fost de folos cînd te-ai rătăcit în pădurea infernală.



Cîntul XXI

Cercul al optulea. Valea a cincea: pungașii

Pungașii, adică acei care își însușesc banul public (1-57) ◎ Amenințările diavolilor împotriva lui Virgil și Dante (58-105) ◎ Codîrloi întinde o cursă celor doi poeți (106-139)

1 Din punte-n punte-așa trecurăm noi
vorbind de multe cîte-aici îmi cată
să nu le cînt, și ne-am oprit apoi

4 pe-al punții vîrf, ca bolgia-nvecinată
și-alt plîns zadarnic să-l vedem acum,
și-o și văzui nespus de-ntunecată,

7 într-al Veneției arsenal precum
fierbînd vezi iarna smoala cea tenace
spre-a unge luntrii ce-au crăpat pe drum

10 și nu mai pot pluti, așa că-și face
ici unul vasul nou și-nfundă stupă
prin coaste celui mai puțin dibace,

13 și-aici la proră dreg, dincoa' la pupă,
cioplesc lopeți și funii-și fac, și sparte
vîntrele de catarg cîrpind le-astupă;

4. *-nfunduitată* (?) (c). **7.** *Ca și-n Veneția-n Arsenal.* **8.** *În timp de iarnă fierb* (b). **9.** *vase* (a).

2. Multe: de multe lucruri care n-ar fi potrivit să le spun aici. Și în cîntul IV (v. 106) Dante întrebuințează asemenea formulă retorică de preteriție. Fiind vorba acolo de convorbirea lui cu poeții din „nobilul castel", unii comentatori au crezut că ar fi la mijloc modestia lui Dante, care, cu astfel de mijloc, ne-ar fi dat discret a înțelege că aici poeții i-au spus cuvinte prea măgulitoare, ca să le poată repeta. Comparația însă cu pasajul de față și cu asemenea formule de preteriție care se găsesc în literatura franceză narativă din Evul Mediu arată că părerea acestor comentatori n-are în realitate nici un temei. **4. Bolgia:** după cum am relevat și în altă parte, Coșbuc păstrează acest cuvînt specific dantesc, pe care îl traduce alteori prin *vale* sau *genune*. **8. Iarna:** fiind timpul neprielnic navigației, venețienii profitau de el ca să-și repare corăbiile. **11. Stupă:** cîlți de cînepă. **12. Dibace:** vasului mai stricat.

16 așa prin vrerile divinei arte,
dar nu prin foc, o smoală jos fierbea,
umplînd de vîsc tot malul de-orice parte.

19 Vedeam că e, dar nu vedeam în ea
decît numai bășici de forfot pline,
cînd ea-n umflare-i răsuflînd cădea.

22 Pe cînd stăteam atent să văd mai bine,
– „Ia vezi, ia vezi", strigînd conducătorul
m-a tras, de unde stam, grăbit spre sine,

25 și-asemeni unui om mișcai piciorul
cînd nu s-oprește-a ști ce lucru-i cere
să fug-astfel, căci spaima-l ia cu zorul,

28 și-așa fugind întoarce-a sa vedere;
și-n dosul nostru eu pe stînci văzui
un negru drac fugind din răsputere.

31 Ce chip cumplit avea, e greu să spui,
și cît de fioros era-n mișcare
cu-ntinse-aripi și iute-n mersul lui!

34 Cu umeri 'nalți ca niște țepi și care
purtau călare-un păcătos pe ei,
ținut de pulpi cu bine-nfipte gheare.

37 – „Să-l dați, ai punții noastre-ortaci ai mei
adînc pe-un om fruntaș din sfînta Zită,
iar eu mă-ntorc s-aduc și pe-alți mișei

40 în urbea lor că-i bine garnisită.
Și toți pungași, afară de Bontur,
din «nu», pe bani fac «da», într-o clipită!"

---

16. *Așa fierbea, prin vrerea sfintei arte* (b). **28.** *Ia lucrul în* (a). **29-30.** *Și-un negru diavol după noi văzui / Fugînd, pe stîncă sus, din răsputere* (b). **32.** *părea* (a). **34-35.** *Cu umeri arc... și avînd călare, / Cu ambele picioare un rău pe ei* (a). **35.** *Pe ei cu ambii craci un păcătos* (b). **37.** *soți* (a). **37.** *Ai punții noastre, a zis, ortaci* (b). **40.** *Țara* (c). **41-42.** *Și-afară de Bontur, tîlhari în modul / Că fac pe bani din da un nu* (b). **42.** *Fac da din nu* (a).

---

17. Nu prin foc: smoala care umplea valea (bolgia) a cincea nu fierbea din cauza vreunui foc, ci din voința lui Dumnezeu. **19. Că e:** că este smoală în vale. **21. Cădea:** după cum face și pe pămînt smoala cînd fierbe. **23. Strigînd:** a se construi: „Conducătorul, strigînd: «Să vezi, să vezi!», m-a tras grăbit spre sine, de unde stăteam". **25. Și-asemeni:** „și mișcai piciorul asemenea unui om care nu se oprește să observe primejdia de la care este nevoit să fugă (*a ști ce lucru-i cere să fugă*) fiindcă spaima îl tîrăște, și, tot *fugind*, se uită înapoi". **33. Iute:** în text: „cu aripi deschise și cu picioarele care abia atingeau pămîntul". **34. Țepi:** în text: „umărul lui care era ascuțit și fioros". **37. Să-l dați:** „să-l aruncați în smoală, dragi tovarăși de strajă ai punții noastre". **38. Zita:** patroana orașului Lucca. Păcătosul adus de acest drac era, se vede, unul din fruntașii (*anziani*) comunei. **40. Urbea:** Lucca. **Garnisită:** de pungași. **41. Bontur:** Bonturo Dati, demagog din Lucca, celebru pentru traficurile lui nepermise. În anul 1314, refuzînd pisanilor înapoierea castelului Asciano, a pricinuit un război crud între cele două orașe. Ca să-și bată joc de pisani, el ridică pe turnurile acestui castel două mari

43 Și-l dete-adînc, iar el pe malul dur
s-a-ntors, fugind cum n-am văzut în viață
scăpat din lanț vrun cîine după fur.

46 Scufuns dintîi s-a-ntors la suprafață
pe spate-acela, însă dracii toți:
– „Nimic aici n-ajută Sfînta Față!

49 Tu crezi că ești în Serchio să 'noți?
De vrei să scapi de-a căngii-nțepătură
din smoală capul tău să nu-l mai scoți!".

52 Și căngi pe el, o sut-atunci căzură,
și iar: – „Aci cînd vreai să joci, te-ascunde,
așa că dacă poți pe-ascuns tu fură".

55 Tot astfel bucătarii pun să-ndese
rîndașii carnea cu țepușe cînd
deasupra apei ea-n căldare iese.

58 Și-atunci Virgil: – „Spre-a nu le da prin gînd
c-ai fi pe-aici – mi-a zis Virgil –, tu cată
vro stîncă jos și-ascunde-te curînd.

---

43. *Îl dete-adînc* (b). **44.** *nu cred că s-avîntă* (a). **45.** *urmînd pe hoț zăvodul* (b). *lăsat din lanț* (b). **49.** *Altfel că-n Serchio-au cei de-aici să 'noate* (c). **51.** *nu-ncerca* (a). **55.** *să-nfunde* (a). **57.** *Ea stă plutind în vasul dat în...* (a). *Plutind ea stă-n căldarea dată* (b). **58.** *Și-atunci: Că lor să nu le dee* (șters în A).

---

oglinzi și răspunse ambasadorului din Pisa, care venise să-l ceară înapoi (împreună cu celelalte castele ocupate cu sila de luchezi), că n-avea nimic împotrivă să restituie pe celelalte; cît privește însă castelul Asciano, îl păstra *ca femeile din Pisa, cînd ies la plimbare, să se oglindească în oglinzile luchezilor*. După moartea împăratului Henric al VII-lea la Bonconvento Pisano (1313), soarta războiului a fost contrară luchezilor, care, fiind ghibelini, își pierduseră cu moartea împăratului sprijinul ce-l aveau. Pisanii atunci au ajuns pînă la porțile orașului Lucca și-au ridicat pe doi stîlpi două oglinzi enorme și au scris sub ele niște versuri, care reprezintă unul din cele mai vechi documente autentice de poezie populară cu subiect istoric, în care spuneau: *„Învață pe spinarea ta, Bonturo Dati, care ai sfătuit pe luchezi: în ziua de Sfîntul Fridiano pisanii au fost la porțile Luchei!"*. **42. Din „nu"... fac „da":** își schimbă opiniile și hotărîrile pe bani. **43. -l dete:** îl aruncă de pe înălțimea podului în smoala clocotitoare a șanțului. **47. Pe spate:** din cauza smoalei care-i apăsa pe cap, condamnatul, cînd se întoarce la suprafață, se ivește cam aplecat înainte, în atitudinea unei comice închinări. Dracul atunci îi spune sarcastic: „Te închini? Aici nu ești în catedrala din Lucca și nici n-ai înaintea ta icoana la care voi cei din Lucca țineți așa de mult!". **48. Sfînta Față:** o sculptură foarte veche în lemn, reprezentînd chipul lui Isus despre care se credea că Nicodim l-ar fi reprodus de pe imaginea rămasă pe giulgiul care învăluia capul lui Cristos. Era foarte vestită în Evul Mediu și se păstrează și acum tot cu aceeași religiozitate ca și atunci. Și acum poporul se jură „pe sfîntul chip de la Lucca". **49. Serchio:** rîul care trece prin Lucca. După cum se vede, dracul își bate joc de Lucca, de locuitorii ei și de moravurile și superstițiile lor. Dante a fost la Lucca după ce a fost izgonit din Florența și acolo a fost bine primit de o femeie nobilă, care se numea Gentucca (*Purgatoriul*, XXIV, 37), care însă nu trebuie socotită printre femeile iubite de Dante, vîrsta poetului fiind atunci destul de înaintată. Este vorba numai de o cinstită primire, făcută de o femeie de familie bună unui om celebru. Nu putea deci să aibă despre Lucca o amintire neplăcută. Dar florentinii își băteau joc de luchezi ca de niște oameni prostănaci și îngîmfați. **53. Să joci:** să ne înșeli scoțînd capul afară; ascunde-te, căci dacă te prindem, te înțepăm. **58. Prin gînd:** Virgil se așteaptă la vreo farsă urîtă din partea dracilor și, cu o prudență care nu ne poate mira în cine simbolizează rațiunea omenească, sfătuiește pe Dante să se țină ascuns. Cu o foarte fină analiză Francesco D'Ovidio, plecînd de la procedeul similar întrebuințat de Dante în valea vrăjitorilor, unde indirect se apără și

61 Și-orice-ndîrjire vezi că mi-o arată,
să nu te temi! Că-i știu, fiindc-avui
cu ei acest război și de-altă dată".

64 Trecu pe punte-apoi și cînd văzui
că merge drept spre-a șasea rîp-a văii,
oh, mare-a fost aici curajul lui.

67 Cum sar și furioși și iuți dulăii
pe-un biet sărac ce-oprindu-se se-nfige
cerșind unde s-opri de-o parte-a căii,

70 săriră de sub punte cu cîrlige.
Văzui pe dracii toți spre el cum pasă,
dar el: – „Nu fiți mișei, a prins să strige.

73 Și pîn-a mă-nhăța, cu căngi, să iasă
din gloat-un ins să-i spui ce vreau, și-apoi
veniți și m-apucați de vă mai pasă!".

76 Strigară toți: – „Ia du-te, Codîrloi!".
Ei toți au stat și-un ins al negrei gloate
veni zicînd: – „Cam ce-ai pofti la noi?".

79 – „Crezi tu că m-ai vedea pe-aicea poate –
a zis Virgil – eu, cel ce vezi tu bine
că pot să-nfrunt a voastre-atacuri toate,

---

63. *Răsboiu cu ei pe-aici* (a). **66.** *îndrăsneala* (a). **70.** *Toți astfel* (a). **71.** *spre dînsul diavolii* (a). **74.** *vrute* (a). **76.** *Codîrlă, du-te!* (a). **78.** *Cam ce-ar fi să-ți ajute?* (a).

---

apără și pe Virgil de numele care-i ieșise de vrăjitor, observă că și aici, în atacul nereușit al dracilor, trebuie văzută o aluzie la învinuirea de înșelătorie care a slujit dușmanilor lui politici de pretext ca să-l izgonească din Florența. Neizbînda dracilor face aluzie la nevinovăția lui, recunoscută în conștiință chiar de dușmanii lui. Sfatul prudent al lui Virgil face aluzie la oarecare lipsă de prudență care a făcut posibile adversarilor lui astfel de învinuiri. Rațiunea omenească aici pare a sfătui omul nu numai să fie cinstit, dar și a se arăta cinstit pentru a nu da prilej atacurilor dușmane. **63. Altădată:** cînd a fost trimis în Infern de vrăjitoarea Erihto (vezi nota la *Infernul*, IX, 22-23). **68. Se-nfige:** frumos cuvînt care lipsește în Dante, unde nu avem decît „se oprește". Totuși, cuvîntul întrebuințat de Coșbuc este de o frumusețe și de o plasticitate sculptorie cît se poate de dantescă, așa încît aparenta îndepărtare de text se rezolvă într-o fină traducere. A traduce pe Dante cuvînt cu cuvînt, neținînd seamă de însușirile speciale de vigoare, de originalitate și nu arareori de ciudățenie ale stilului dantesc, nu este a traduce, ci a trăda pe Dante. Coșbuc și-a făcut un suflet dantesc, mulțumită căruia frumusețea traducerii lui nu rezultă din fidelitatea cu care a interpretat fiecare cuvînt în parte, ci din tonul general și aproape aș zice de „suflarea dantescă" pe care a știut să i-o dea. A se vedea, de pildă, cît de minunat a tradus numele așa de caracteristice ale dracilor din cîntul acesta. **73. Pîn-a mă-nhăța:** n-aș spune ca Torraca: „Aici Virgil cere cu dibăcie un proces cu toate formele legale, ca adică condamnarea să fie precedată de discuție". Fără îndoială, ținta lui Virgil este aici de a cîștiga timp, însă cred că trebuie interpretată atitudinea lui Virgil ca aceea pe care o ia forțat omul prudent și înțelept față de violența sălbatică a unor oameni răi și strîmți la minte, pe care, aproape fără să vrea, îi tratează de sus, cu acel fel de milă îngăduitoare ce o arătăm copiilor cînd ne facem că ne supunem la capriciile lor și nu mai căutăm să amînăm să le facem gustul. „Mai stați puțin de vorbă. De înțepat cu cîrlige tot o să mă înțepați. Deci nu veți pierde nimic". **78. Cam ce-ai...:** în text: „Ce folos?", în sens de: „Nu-i folosește la nimic!", „Degeaba!". **79. Crezi tu:** este obișnuita formulă cu care (vezi *Infernul*, III, 95-96; V, 24-25) Virgil înlătură piedicile demonilor.

82 de n-ar fi vrun destin și vreri divine?
Fă loc! Căci vrerea cea din cer mă face
să duc pe-un viu pe-aceste căi cu mine!”

85 Și-atunci, o, ce-opărit rămas-ai, drace!
Văzui din mîini și cangea cum îi pică,
și-a zis spre-ai săi: – „Lăsați pe-acesta-n pace!”.

88 Și mie-apoi maestrul: – „Te ridică
tu, cel pitit la punte printre stei,
vegheat plecînd să vii fără de frică”.

91 Ieșind plecai grăbit; cînd însă ei
văzui că toți spre mine-ntoarnă pașii,
m-au prins fiori că tot vor fi mișei.

94 Așa văzui, cînd au golit arcașii
Caprona după pact, ce fric-avură
văzînd pe șes ce mulți erau vrăjmașii.

97 M-am strîns de domn cu-ntreaga mea făptură
și-asupră-mi gînd de rău văzînd că-l au
le stam cu ochii tot în ochi și-n gură.

100 Plecară furca toți, dar se-ndemnau
așa-ntre ei: – „Să-i trag una-ntre-spete?”,
iar altu-apoi: – „Să-i tragi, să țipe «au!»”.

103 Dar unul dintre ei, acel ce stete
de vorbă cu Virgil, s-a-ntors grăbit
și-a zis: – „Domol – spre el –, domol, băiete!”.

106 Și nou-apoi: – „Un drum cum ați dorit
pe arcul ăsta nu-i, căci arcul zace
în fundul văii-a șasea-ntreg [zdrobit]

109 dar dac-a merge tot pe-aici vă place,
dați tot prin ăst ponor, precum vă cînt
și-alt arc aflați, și-i drum pe-acolo-n pace.

---

92. *avîntă* (a). **98.** *cuget rău* (a). **103.** *cu fața plină/ De furie* (a). **105.** *Domol zicînd* (a). **107.** *Nu este pe-acest fiindcă* (a). **108.** *ruină* (a). *năruit* (a). **109.** *Dar mergeți tot pe-aici dacă vă place* (a).

---

90. Vegheat: vegheat de mine, cu toată încrederea că te voi apăra. **91. Cînd însă:** a se construi: „însă cînd văzui că ei toți îndreaptă pașii spre mine...”. **93. Mișei:** din teamă că nu se vor ține de cuvînt, că vor fi mișei și mă vor ataca pe la spate. **94. Așa văzui:** Dante compară frica lui față de dracii care îl amenință cu căngile cu aceea a arcașilor pe care i-a văzut ieșind din castelul Caprona (după ce apărătorii lui se predară dușmanilor cu pactul de a li se dărui viața), cînd se văzură înconjurați de armatele dușmane. **95. După pact:** o fortăreață se poate preda la *discreția* dușmanului sau *după pact*, care de obicei consta în a fi apărătorii feriți de orice ofensă și a avea onorurile militare. Asediul Capronei, despre care Dante vorbește aici, s-a întîmplat în 1289, cînd, după cum povestește Villani (III, 137), „luchezii, cu ajutorul florentinilor, au mers în război contra Pisei și în drum au luat și jefuit castelul Caprona”. **106. Și nou-:** și apoi, întorcîndu-se către noi. **110. Vă cînt:** vă zic. **111. Alt arc:** e, firește, o minciună. Codîrloi caută a înșela pe poeți, spunîndu-le că, din cauza năruirii punții care trece pe valea a șasea, drumul pe punte este greșit și îi sfătuiește să o ia prin

Cinci ceasuri mai spre-amurg de cîte sînt
s-umplură ieri o mie șase sute
șaizeci și șase de-ani de cînd e frînt.

Vro doi de-ai mei vor da o raită iute,
să-mi cate răi, ce ies la mal, și-astfel
plecați cu ei, că bine-o să v-ajute.

Hei, Zbate-Aripi, în front, cu Farfarel
și Bot-de-Ogar cu voi, și Vița-i-Sece,
haid', Fund-de-Iad și tu, și Parpanghel,

nebunul Cap-de-Cîine, să mai plece
colțatul Rît-de-Porc și Forforoată;
Bărboi-Zbîrlit vătaf acestor zece.

Mai dați pe lîng-aprinsa smoal-o roată,
și-ăști doi la altă punte-ntregi să vie,
că-ntreagă trece peste bolgia toată".

– „Ce văd – am zis – maestre-al meu, vai mie,
o, fă – i-am zis – să mergem făr' de ei,
de știi, căci eu nu-i cer tovărășie.

De ești prudent și-acum ca de-obicei,
nu-i vezi cum mîrîie-ntre dinți, părinte,
și-au ochi-n cap cu gînd de-a fi mișei?"

Răspunse el: – „N-aș vrea să te-nspăimînte
ce vezi! Scrîșnească-n dinți [așa] cum vor:
o fac spre-acei din smoala lor fierbinte!".

---

127. *Dar eu: Ce văd* (b). **128.** *O fă de știi* (a).

---

ponorul care desparte valea a cincea de a șasea, pînă cînd vor întîlni alt arc (inexistent!) care trece întreg deasupra văii. **112. Cinci ceasuri:** Codîrloi explică motivele prin care arcul al șaselea este năruit: tocmai *ieri s-umplură* o mie șase sute șaizeci și șase de ani și cinci ceasuri mai mult (mai *spre amurg*) după ceasul în care vorbește, de cînd arcul s-a frînt. Adică: arcul s-a frînt din cauza cutremurului de pămînt care a precedat coborîrea lui Isus în Iad. Era deci Sîmbăta mare, 9 aprilie 1300, și în ziua precedentă, la amiză, se împliniseră 1266 de ani de la moartea lui Isus. După credințele lui Dante, moartea lui Cristos s-a întîmplat la amiază în Vinerea mare, în anul 34 al vieții lui. **De cîte sînt:** cinci ceasuri mai tîrziu de ora ce o avem acum. Dracul vorbea cam pe la 7 dimineața, adică cinci ceasuri înainte de amiaza din ziua de 9 aprilie 1300. La amiaza zilei precedente (8 aprilie 1300) se împliniseră deci 1266 de ani de la moartea lui Cristos și 1300 de la nașterea lui (vezi *Infernul*, XII, 36 și *Convivio*, IV, 23). **125. -ntregi:** restricție mintală diabolică. Codîrloi spune tovarășilor ce le da poeților ca escortă să nu le facă nici un rău pînă cînd nu vor ajunge la puntea care trece *întreagă* peste vale și care are singurul neajuns că... nu există. **128. O, fă:** să faci așa fel ca să mergem fără astfel de escortă, că eu din partea mea renunț la ea bucuros. **De știi:** dacă este adevărat ce mi-ai spus că știi drumul. **130. De ești prudent:** frica îl scoate aici pe Dante puțin din fire și parcă uită respectul datorat lui Virgil. Începe să se îndoiască dacă Virgil știe drumul (*de știi*), pe urmă se îndoiește și de prudența lui, care ar fi trebuit să-i atragă atenția asupra atitudinii dușmănoase a oamenilor. „Se poate? parcă nici nu te recunosc! Tu, de obicei așa de prudent, nu vezi cum dracii mîrîie între dinți și se uită urît la noi? Ce mai avem nevoie de o astfel de escortă! Dacă este adevărat că știi drumul, te rog să ne despărțim de ei și să mergem singuri".

136 La stînga deci pornirăm prin ponor
ci-ntîi văzui, ca semn, că toţi se-ntoarnă,
strîngîndu-şi limba-n dinţi, spre şeful lor.

139 Iar el plecînd făcu din cur o goarnă.

137. Ca semn: faptul că Codîrloi s-a conformat cu totul obiceiurilor militare, alegînd o căprărie de zece oameni, pe care-i strigase pe nume (ce nume!) şi le dă un şef a înveselit pe draci, care arată de a lua jocul în serios şi, aşteptînd semnul plecării, îşi strîng limba cu dinţii, ca şi cum ar vrea să arate o încordare de atenţie comică în aşteptarea comenzii de pornire. „Toată scena pare inspirată de un joc de copii: copiii se joacă de-a soldaţii şi, jucîndu-se, îşi bat joc de şeful lor şi, făcînd cu gura un anume zgomot, îşi închipuie că imită sunetul trîmbiţei” (Torraca).



Cîntul XXII

Cercul al optulea. Valea a cincea: pungașii

Cei doi poeți, călăuziți de demoni, străbat colnicea de-a lungul smoalei fierbinți (1-30) ◎ Ciampolo di Navarra și Frate Gomita (31-96) ◎ Cursa întinsă dracilor de Ciampolo și cearta acelora (97-151)

1 Văzui și călăreți cum cîmpi întrapă,
cum dau atacuri, sau făcînd alai
și-aori în vălmășag fugind cum scapă,

4 cursari prin țara voastră-ntîmpinai,
și bande-n treacăt, neamule-aretine,
și joc de suliți și-ncurări de cai,

7 urmînd după chimvale-ori tamburine,
cu buciume-ori cu focuri din castele
și semne de-ale noastre-ori chiar străine,

10 ci-atare-avînd poznaș cimpoi nici ele,
nici oști eu n-am văzut, nici escadroane,
nici nave-urmînd un far sau grup de stele!

13 Mergeam acum cu-aceste lighioane –
vai, răi fîrtați – dar toate cum li-e rîndul,
că-n Iad nu ceri tămîie și icoane.

---

2. *alaiu* (A). **9.** *Și semne-avînd itali... și ce-ori* (a). **12.** *lumini de far, sau* (a).

---

1. Văzui: face o enumerare de diferite manevre și exerciții militare executate în sunetul celor mai deosebite instrumente muzicale, pentru a spune că totuși niciodată nu i-a fost dat să asculte un așa de ciudat cimpoi ca acela al lui Bărboi-Zbîrlit, șeful drăceștii cete din cîntul precedent. **Întrapă:** cum străbat cîmpii în trap. **2. Făcînd:** văzui călăreți, făcînd alai. **3. Fugind:** văzui cum aori, în mijlocul vălmășagului, călăreții scapă fugind. **5. Neamule-aretine:** face aluzie probabil la expediția florentinilor în teritoriul din Arezzo, după bătălia de la Campaldino (1289). **6. Joc de suliți:** face aluzie la luptele medievale ale cavalerilor, numite în italienește *giostre* (în franceză *joûtes*) și *torneamenti* (în franceză *tournoiments*). **8. Focuri:** după semnale făcute cu foc de pe turnurile fortărețelor, ca de pildă în *Infernul*, VIII, 4-5. **9. Semne:** instrumentele muzicale. **10. Ele:** bandele despre care vorbește în versul 5. **15. Că-n Iad:** Coșbuc traduce astfel o zicătoare italienească: „la biserica cu sfinți și la cîrciuma cu bețivi".

Dar eu aveam numai la smoală gîndul,
să văd și-a bolgii-ntreagă așezare
și răul neam ce-l scaldă-n ea fierbîndu-l.

Precum cînd dau piloților pe mare
delfinii semn cu spetele rotunde
să-și scape-a lor corabie de ’necare,

așa, spre-a răsufla, și-aici și-altunde
vedeam vrun rău spinarea cum și-o saltă
dar numai fulgerînd și iar s-ascunde.

Cum stau prin bălți și broaștele-ndeolaltă
la mal, și-astfel c-afar-au numai botul,
dar labele și-ntregul trup în baltă,

și-aici astfel la mal umpleau ei totul
dar cînd s-apropia Bărboi-Zbîrlit
pe toți în clipă-i și-nghițea borhotul.

Văzui, și-am sufletul și-acu-ngrozit
pe unul stînd, cum e pe cînd le sperii
că stă o broască și-altele-au sărit,

dar Bot-de-Ogar i-a și-ncleștat în perii
smoliți ai lui cîrligul și, trăgînd,
ce-a scos din lac o vidră-mi fu vederii.

Știam pe draci pe nume-acum pe rînd,
căci fui atent și cînd aleși ei fură
și și-ntre ei cum se chemau strigînd.

– „Hei, Foc-Nestins, aleargă și-i înfige
în spate gheara să-l jupoi de piele!”
Și toți au curs cu căngi și cu cîrlige.

Iar eu: – „De poți, maestre-al căii mele,
să faci să afli cine-i desperatul
căzut aici în mîini atît de rele?”.

---

32. *odată* (a). **36.** *Și-a tras și-a scos ce-o vidră* (b). *spînzu...* (a). **38.** *Atent fusei* (a). *strige* (a).

---

17. Și-a bolgii: obișnuitul italienism al lui Coșbuc, pentru vale. **20. Semn:** se credea în Evul Mediu, și se crede și acum, că atunci cînd delfinii sar deasupra apei, urmărind corabia după obiceiul lor, prevestesc furtună. **23. Vrun rău:** un condamnat. **25. Cum stau:** după ce a comparat pe condamnații care își scot spatele afară din smoală cu delfini care, ivindu-se din mare, își arată spinarea lor arcuită, asemuiește aici pe ceilalți condamnați care ies din smoală numai cu capul cu broaștele care stau la malul bălților și scot afară din apă numai botul. **32. Cum e:** după cum se întîmplă, cînd treci pe lîngă malurile unei bălți, că toate broaștele sar speriate în apă și cîte una rămîne afară, așa văzui (și numai povestind mă îngrozesc) pe unul din condamnați rămînînd afară cu capul, expus la căngile diavolilor. **34-35. Perii smoliți:** părul smolit. **36. Ce-a scos:** ceea ce a scos din lac. Trăgînd cu cangea, după ce a prins păcătosul de păr, și ridicîndu-l în sus, trupul lui acoperit de smoală apare ca ceva lung, negru și dintr-o bucată, întocmai ca o vidră pescuită cu țepoiul. **38. Atent:** Dante știa numele tuturor, căci fusese atent și cînd Codîrloi îi striga pe nume ca să-i aleagă, și cînd se chemau între ei. **Fură:** *(înfige: cîrlige)*. Coșbuc, care a avut în minte o rimă, poate *strige*, cum se vede din variantă, a lăsat terțina rimată neîndestulător. **44. Să faci:** să faci în așa fel, dacă se

46 Mergînd Virgil deci a-ntrebat de statul
din care-a fost născut, iar el îi spuse:
– „Sărmana maică mă născu-n regatul

49 Navarei unde-n slujbă ea mă puse,
căci tat-avui pe-un biet de marțafoi,
și-al său distrugător și-a tot ce-avuse.

52 La bunul domn Tibald fui serv apoi,
și-acolea-n coțcării fui meșter mare
de cari-acum dau seamă-ntr-ăst noroi".

55 Iar Rît-de-Porc, ce-avea doi colți cum are
și-un porc mistreț, făcu ca-n șold mișelul
să-i simț-un colț ce-artist e-n spintecare.

58 De răi motani mai dete șoricelul!
Bărboi-Zbîrlit însă-l cuprinse-n brațe
și-a zis: – „Pînă-l înfurc, cu-ncetinelul!".

61 I-l duse lui Virgil apoi în față:
– „De vrei să știi mai mult, întreabă-l dară,
că-ndat-apoi sar alții și-l înhață".

64 Și-a zis Virgil: – „Cunoști tu, așadară,
prin smoală vrun nemernic să se cheme
latin de neam?" – „De-un duh cu-a voastră țară

67 vecin, m-am despărțit de scurtă vreme.
De-ar fi și-acum deasupra-mi ăst mișel,
de căngi și gheare-acum eu nu m-aș teme."

---

50. *cald* (a). **51.** *Ce și pe el și tot ce-avu distruse* (b). **52.** *Tibald* (a). **59-63.** *Ci-l prinse-n brațe-atunci și-a zis: Bărbați / Să-mi stați pînă-l înfurc, tăcuți ca mielul. / S-a-ntors cu fața spre Virgil apoi: / De vrei să știi mai mult, să-ntrebi, că-mi sbiară / Că dornici de-a-l jupi mai am vreo doi* (b). **54.** *noroiu* (A). **60.** *să-mi stați ca mielul* (a). **65.** *să se zică* (b). **66.** *Iar el: Cu* (a). **67.** *Vecin, lăsai pe* (a). **66.** *Lăsai cu-a voastră țară / Vecin pe-un duh, de vreme puțintică* (b). **69.** *De ghiare-acum și căngi nu m-aș mai...* (b).

---

poate, ca să aflăm cine-i nenorocitul căzut în mîna „dușmanilor" lui. De două ori în acest cînt se vorbește despre „dușmani", și în amîndouă cazurile dintr-un punct de vedere care ne arată în Dante tipul omului medieval și al omului de partid. Ce milă aici pentru nenorocitul căzut în mîna dușmanilor lui! Posibilitatea de a scăpa printr-un act de iertare ori de mărinimie din mîna dușmanului nici nu se făcea în Evul Mediu! Dacă Dante ar fi căzut în mîna florentinilor, ar fi fost ars pe rug (*igne comburatur, ita ut moriatur*) fără milă. Și nici el n-ar fi găsit că procedeul este nejuridic. Și de fapt tot în acest cînt Dante are cuvinte de mare dispreț pentru Frate Gomita, care, după ce a avut în mînă pe dușmanii stăpînului lui, le-a dat drumul pe bani. Dante apare scandalizat nu atît că le-a dat drumul pentru bani, dar că a scăpat o ocazie așa de minunată de a suprima pe dușmani. **46. Statul:** din ce țară. **49. Navarei:** mic stat medieval între Franța și Spania, în Pirineii apuseni. Nenorocitul este un oarecare Ciampolo (Jean Paul) despre care comentatorii nu ne spun mai mult decît găsim în Dante: că mama lui îl puse de mic copil în slujba regelui Tibald al II-lea de Navarra (1240-1270), foarte vestit în Evul Mediu pentru virtuțile lui cavalerești și lăudat de Rutebeuf ca viteaz, darnic și primitor. La curtea acestui rege, Ciampolo, fiind om cu trecere, împărțea slujbe și favoruri pe bani. **57. Ce-artist:** ce bine spintecă unul din colții lui. **60. Cu-ncetinelul:** astîmpărați-vă. **63. Alții:** demonii. **66. Latin de neam:** italian. **67. Vecin:** din Sardinia. Nu-l socotește deci ca tocmai italian. De altfel, cît privește dialectul, și azi unii filologi îi socotesc mai mult ca o limbă aparte, decît ca o varietate a limbii italiene. **68. Deasupra-mi:** se vede că în smoală

70 Dar Bot-de-Ogar: – „Ce stăm acum astfel!”.
Și-n braț i-a-nfipt al căngii vîrf subțire
și-un mare sfert de carne-a rupt din el.

73 Și Fund-de-Iad tot sta să-l ia-n primire
de jos mai de la pulpi, ci-n rotogol
se-ntoarse-al lor decan cu rea privire,

76 și-a stat puțin mai blînd turbatul stol.
Virgil, nezăbovind, din nou grăit-a
spre cel ce sta privindu-și osul gol:

79 – „De cine zici, că rea ți-a fost ursita
cînd tu, lăsîndu-l, mai spre mal te-ai tras?”.
Răspunse-acela: – „Fratele Gomita,

82 Galuricul, oricărei fraude-un vas.
Astfel avut-a-n mîini pe inimicii
lui Ninu-ncît de pomin-a rămas,

85 dar bani le-a smuls și-n cîmp a pus voinicii
cum el zicea, și-a fost înșelător
și nu-n mărunt, în multe alte-oficii.

88 El stă-n contact cu cel din Logodor,
cu Zanche-acum, și-și spun nenumărate,
tocînd de dragă-le Sardinia lor.

75. *și-a-ntors decanul aspra* (a). **85.** *și-a rupt... și-n cîmp a pus voinicii* (b).

condamnații stau unii peste alții. De aceea Ciampolo spune că, dacă ar fi rămas acoperit de el în smoală, acuma nu s-ar teme de căngile și nici de ghearele demonilor. **70. Astfel:** în text: „prea mult am răbdat”. **75. Decan:** Bărboi-Zbîrlit. **79. De cine zici:** despre cine vorbești, zicînd că rău ai făcut lipsindu-te de pavăza care ți-o făcea trupul lui întins peste tine și trăgîndu-te mai spre mal? **81. Fratele Gomita:** despre acest călugăr, Gomita sau Comita, știm foarte puțin, fiindcă comentatorii lui Dante nu fac aici decît a repeta și a amplifica ce găsesc în text. Se pare că a fost mult timp *siniscalco* și pe urmă șef al întregii curți a judecătorului din Gallura, Ugolino Visconti, mai cunoscut sub diminutivul de Nino. După *Chiose anonime*, acest Nino a fost om foarte șiret și lacom de bani, din care cauză, după ce pisanii îl goniseră din oraș, și ordonînd, din represalii, ca toți pisanii care erau în domeniul lui să fie întemnițați, acest Frate Gomita îi lăsă să fugă pe toți în schimbul unei sume de bani. Se pare că faptul s-a întîmplat puțin după ziua de 30 iunie 1288. **82. Galuricul:** din Gallura. Sardinia era împărțită în patru *giudicati*: Gallura, Logodoro, Arborea și Cagliari. Șeful acestora se chema *giudice*, adică „jude”, dar în realitate avea putere și uneori (ca de pildă Re Enzo, fiul lui Frederic al II-lea) și numele de rege. Despre Nino Visconti („*Giudice Nin*” al lui Dante) vezi *Purgatoriul*, VIII, 53. **Un vas:** întrebuințînd o comparație biblică, aseamănă corpul cu un vas al cărui conținut este sufletul. Tot așa și în *Infern* (II, 28) a chemat pe Sfîntul Pavel *vas electionis.* **85. -n cîmp:** în libertate. **Voinicii:** dușmanii domnului lui, încă voinici și în stare de a-i face rău. **86. Cum el zicea:** făcea aluzie la formula juridică *de plano* (fără judecată, cu procedura sumară) întrebuințată de Dante în loc de „în cîmp” din varianta (*b*), întrebuințată de noi pentru a întregi versul lăsat incomplet de traducător, tocmai din cauză că nu-i găsise forma definitivă pentru a reda acel *de plano* din text. Ironia consistă în a cita această formulă juridică întrebuințată de Frate Gomita cu ocazia aceea și de care trebuie să fi făcut mult haz dușmanii lui, din cauza cinismului sau inconștienței ce presupune în acela care mărturisește astfel de a fi lăsat în libertate, așa *de plano*, ca lucrul cel mai firesc și fără nici o umbră măcar de judecată, pe dușmanii domnului său. **87. Mărunt:** adică în stil mare. **88. Logodor:** unul din sus-pomenitele *giudicati* din Sardinia. **89. Zanche:** spun comentatorii mai vechi (alte documente însă nu avem) că a fost vicar al regelui Enzo, fiul lui Frederic al II-lea, cînd, luînd acesta de soție pe Adelasia din Logodoro, deveni regele Sardiniei; și adaugă că mai tîrziu Zanche, după moartea lui Enzo (la Bologna, unde a trăit restul zilelor lui într-o

Dar, vai, vedeți-l pe-altu-n fălci cum bate!
Eu multe-aș spune, dar mă tem că el
îmi face grapă ghearele-i pe spate”.

S-a-ntors vătaful lor spre Farfarel
ce tot pîndea din ochi cum să-l apuce:
– „Tăiatule din furci! Mai stai nițel!”.

Cel groaznic îngrozit atunci spre duce:
– „Lombarzi ori tusci să vezi și dacă-ți place
să-i și auzi – a zis – ți-i pot aduce,

de-or sta puțin deoparte-aceștia-n pace
spre-a nu se teme-ai mei de-a lor mînie
și eu, de-aici din mal, pe loc voi face

nu unu-ori doi, ci șapte să vă vie,
c-un semn din gur-așa cum dăm signale
cînd iese-un ins și vrea tovărășie”.

Dar Cap-de-Ogar cu botul feței sale
în vînt și dînd din cap: – „Nemernic, ce-i!
și ce scorni prilej scăpării sale!

Bogat, pungașu-n lațuri cîte vrei!”.
– „Ei, da! Sînt rău cum nici nu se mai poate
c-aduc la chin cu mult mai rău pe-ai mei!”

Pierzînd răbdarea Zbate-Aripi, cu toate
că toți i s-opuneau: – „De-mi sari în lac
eu nu-n galop sărind mi te voi scoate,

ci-n zbor de-aripi în clipă-ți viu de hac!
Subt mal, fîrtați! Și vom vedea noi dacă
ești tu, decît noi toți, mai mare drac!”.

---

94. *oiu* (a). **96.** *înapoi, dar stai nițel* (a). **102.** *șezînd aici* (a). Am folosit această variantă pentru a completa textul din (A), care după *smuls* are o lacună. **93-95.** prinse cu o agrafă și cu însemnarea: *să se schimbe.* **104.** *cum dăm noi* (a). **108.** *Și-auzi, spre-a ne scăpa, ce-a pus la cale* (b).

---

captivitate benevolă, după ce a fost luat prizonier după bătălia de la Fossalta) a luat de soție pe aceeași Adelasia. În altă parte (*Infernul*, XXXIII, 144) Dante spune că a fost ucis de ginerele său Branca d'Oria. **91. -n fălci:** scrîșnește din dinți amenințător. **98. Tusci:** din Toscana. **100. Aceștia:** demonii. Ciampolo, ca să scape de ghearele și de căngile demonilor, născocește un șiretlic: spune lui Virgil, care puțin mai înainte l-a întrebat dacă cunoaște vreun latin printre tovarășii lui din smoală, că, dacă demonii vor sta puțin la o parte, în așa fel că cei care se vor ivi afară din smoală să aibă încredere, el, dînd semnalul convenit între ei, cînd cineva, scoțînd capul afară, constată că demonii sînt departe și nu-i pot vedea, el va face așa fel că mai mulți condamnați lombarzi și tusci se vor arăta, și Virgil va putea vorbi cu ei pe îndelete. Cuvintele sînt adresate lui Virgil, dar șiretul condamnat se gîndește la impresia ce o va face asupra dracilor, care, din dorința de a putea prinde și chinui mai mulți, se vor lăsa înșelați. Firește că toate sînt minciuni și că abia se vor depărta dracii, și el se va arunca iarăși în smoală. **110. Ei, da:** dîndu-și seama de neîncrederea dracilor, vrea să-i convingă, aducîndu-le aminte totala lipsă de solidaritate a păcătoșilor din cea mai rea speță, care se acuză unul pe altul și parcă se bucură de suferințele tovarășilor. După cum ar spune: „«Rău?» Și tocmai voi mă învinuiți de asta, care o să vă bucurați de urmările acestei răutăți? «Rău» ar trebui să mă numească ai mei, pe care îi trădez!”.

118 Nou joc, creştine,-ascultă şi-o să-ţi placă!
Se-ntoarseră deci toţi, spre-alt mal cătînd
şi-ntîi fu cel ce n-ar fi vrut s-o facă.

121 Pîndind priinţă clipei şi-nfigînd
pungaşu' bine tălpile-n ţărînă,
sări şi-astfel scăpă de-al bandei gînd.

124 O ciudă fu pe toţi acum stăpînă.
Dar mai ales pe cel ce cauză fu,
deci şi porni strigînd: – „Tu-mi eşti în mînă!".

127 Dar nu-i era. Căci zborul nu putu
să-ntreacă frica. [Unu-n fund pe dată,
iar altu-n zbor cu pieptul sus trecu.]

130 Nu piere-o raţ-altminteri scufundată
în lac cînd vine-un şoim ce tot astfel
trudit şi mînios de drum îşi cată.

133 Cu ciudă de-acest lucru, Parpanghel
zbură pe urma lui, dorind ca hoţul
să-i scape-n lac, spre-a se prici cu el.

136 Iar cînd i-a fost scăpat, sărindu-i moţul
sări cu ghearele pe soţ şi-apoi
se-ncinse-o harţă peste lac cu soţul.

139 Dar celălalt era dibaci coroi
să-l scarmene vîrtos! Şi-aşa căzură
de sus în smîrc în clocot amîndoi.

142 Şi-n pripă-i despărţi acea căldură
ci-atîta clei pe-aripi li s-a lipit,
că nu puteau să iasă din arsură.

145 Cu-ai săi se văicărea Bărboi-Zbîrlit
şi-urni pe patru-n ajutor să sară
cu căngi cu tot pe-alt mal, iar ei grăbit

148 la postul lor şi-aici zburară,
şi căngi întinseră spre-acei spurcaţi
ce-aproape copţi sub scoarţă se-nfundară.

151 Noi însă i-am lăsat aşa-ncurcaţi.

---

124. *fuse* (a). **125.** *Şi-ntîiu pe-acel ce-o cauză fu greşelii* (b). **133.** *el şi-nciudat* (a). **134.** *sbura tot din...* (a). **137.** *S-a-ntors* (a).

---

120. Cel: Zbate-Aripi, care, aproape sigur că îl va înşela condamnatul, ar fi dorit să fie cu ochii în patru ca să nu-i scape. **125. Pe cel:** pe Zbate-Aripi. **128. Unu:** Ciampolo. **129. Altul:** Zbate-Aripi. **131. Tot astfel:** compară ciuda lui Zbate-Aripi, care n-a putut să înhaţe pe Ciampolo, cu ciuda unui şoim care, după ce a urmărit o raţă sălbatică mult timp în zbor, cînd a ajuns la malul apei nu poate s-o prindă fiindcă raţa s-a scufundat. *Cf.* Ramiro Ortiz, „Per la medievalizzazione di Dante", în *Zeitschrift f. rom. Phil.*, XLIII (1923), p. 293; şi, în aceeaşi *Zeitschrift*, XLIV (1924), pp. 664-617: „Conobbe Dante il «Roman de Renart»?" **133. Acest lucru:** scăparea lui Ciampolo din căngile lui Zbate-Aripi. **134. Lui:** lui Zbate-Aripi. **Dorind:** dorind de la început. **139: Coroi:** şoim. **149. Spurcaţi:** plini de smoală. **150. Se-nfundară:** se înfundaseră înainte de a primi ajutor.



Cîntul XXIII

Cercul al optulea. Valea a șasea: ipocriții

Cursa întinsă de draci și zădărnicită de Virgil (1-57) ◎ Ipocriții (58-75) Catalan și Lodering (76-108) ◎ Caiafa (109-126) ◎ Cei doi poeți se urcă pe colnicea a șaptea (127-148)

1 Tăcuți și singuri, fără soți, acum
mergeam, urmînd din urmă pe părinte
cum merg și frații minoriți pe drum.

4 Dar cearta ce-o văzui mi-aduse-aminte
de-un șoarece și-o broască despre care
Esop ne dă-ntr-o snoavă-nvățăminte.

7 N-au „nu” cu „ba” mai mult asemănare
decît au astea două, dacă bine
privești și-alături și-nceput și fine.

10 Și-așa cum dintr-un gînd alt gînd îți vine,
alt gînd din primu-așa mi se născu
sporindu-mi spaima cea dintîi din mine.

4-5. *De snoava lui Esop mi-aduse-aminte / Presenta ceart-a lor* (b). **8.** *cînd și fine* (a). **10.** *Precum deci dintr-...* (a). **11.** *fu cazul* (a). **12.** *Și prima spaim-a duplicato-n* (b).

---

3. Minoriți: cu înfățișare smerită și unul după altul în rînd, după cum merg pe stradă frații minoriți, adică franciscanii care urmează regula Sfîntului Francisc de Assisi. **4. Cearta:** cearta dracilor din cîntul precedent. **6. Esop:** fabulist grec din secolul al VI-lea î.Cr. Aici se face aluzie la Esopul medieval, text latin în distihuri elegiace atribuite de unii englezului Walterius. Fabula despre care Dante vorbește este următoarea: „Un șoarece, ca să poată trece mai ușor o baltă, ceru ajutor unei broaște. Broasca îi legă piciorul cu o ață de al său. Iată că înoată amîndoi; broasca se scufundă ca șoarecele să se înece, însă șoarecele se abate la suprafață; frica îi mărește puterea. Vine uliul și desparte pe cei doi care se ceartă; curînd amîndoi zac cu măruntaiele smulse afară”. *Cf.* Ramiro Ortiz, „Conobbe Dante il «Roman de Renart?»”, în *Zeitschr. f. rom. Phil.*, 1924, p. 615, n. 1. **8. Astea două:** ceartă între draci și fabula lui Esop. **9. Și-alături:** și dacă pui în relație începutul certei drăcești cu sfîrșitul. **12. Spaima:** din cauza dracilor.

13 Și-așa gîndeam: motivu-n noi le fu
și-a poznei cei de rîs și-a suferinții
și negreșit că li-e necaz acu.

16 Mînie dac-adaog rea-voinții,
goni-ne-vor cum n-a gonit copoi
pe-un iepure ce-l ia de gît cu dinții.

19 Simțeam de groază păru-n cap vîlvoi,
și-am zis, atent în urm-avînd privirea:
– „De nu ne-ascundem repede-amîndoi,

22 din Gheare-Rele, maistre, mi-e pierirea.
Îi simt cum vin pe urmă-ne-alergînd,
așa de vii îi văd cu-nchipuirea”.

25 Iar el: – „De-aș fi și-oglindă, mai curînd
n-aș prinde-a ta icoană, cea de-afară,
precum ți-am prins pe cea ce-o ai în gînd.

28 Spre-a mele-a tale gînduri se-ndreptară,
egal cuprins avînd și-același zbor,
și-așa-ntr-un singur sfat mi se-nchegară.

31 De-o fi pieziș la dreapta,-ncît ușor
să facă malul drum într-altă vale,
scăpăm de-nchipuita goan-a lor”.

34 Dar n-a-ncheiat și restul vorbei sale,
cînd și văzui pe draci cu-aripi întinse
aproape-a ne-nhăța sosind pe cale.

37 Virgil în brațe-atunci grăbit mă prinse,
precum de zgomot deșteptata mamă,
cînd vede-n casă lucrurile-aprinse,

40 apucă fiul spre-a fugi, și-n samă
luînd numai la el, ea nici pe sine
nu-și dă răgaz s-arunce vro năframă;

---

13. *Motivul, cu gînd, în noi* (a). **14.** *Din noi pornit-a hazul* (a). **14-15.** *Batjocurii ce-o pat și-a suferinții / Ce-i arde așa, că-i prinse cred necazul* (b). **16.** *Deci furie--acum de-adaogă* (b). **19.** *pătrunde* (a). **21.** *de nu ne vom ascunde / Și eu și tu* (b). **23-24.** *De gloata lor că-n urmă ni-e pornită, / Și-i văd așa că simt chiar cum mă-nhață* (a). **25.** *oglindă-mplumburită* (b). **28.** *Grăbit precum ți-am prins-o cea gîndită* (b). **35.** *eu și văzui* (a). **37.** *Deodat-atunci / Virgil la piept* (a). **38.** *Cum mama cînd de larmă-i deșt[eptată]* (b). **41.** *Mai mult grijind de el, decît de sine* (b).

---

13. Motivu-: noi am fost de vină că dracii s-au făcut de rîs și pe urmă au căzut în smoală. **16. Adaog:** dacă relei-voințe a lor se va adăuga și mînia pentru batjocura la care s-au expus din cauza noastră. **20. În urmă:** uitîndu-se înapoi de frică să nu sosească dracii. **22. Gheare-Rele:** nume colectiv pe care îl dă Dante întregii cete drăcești din care abia a scăpat. **28. Spre-a mele:** a se construi: „Ale tale gînduri se îndreptară spre ale mele, avînd cuprins egal și același zbor (*gîndindu-mă la fel cu tine și cu același avînt*)”. **30. -nchegară:** gîndul tău și al meu împreunîndu-se, ne-au sugerat același sfat.

43 așa pe spate s-a lăsat cu mine
din vîrf, pe coasta repede ce-astupă
din sus prăpastia văii cei vecine.

46 Nicicînd nu cred pe-al morii scoc s-o rupă
deodată apa-n vale mai cu zorul
cînd este-aproape să s-azvîrle-n cupă,

49 precum pe-acel perete-a curs cu zborul
Virgil, și mă ținea la pieptul lui
părînd că fiu îi sînt, nu-nsoțitorul.

52 Abia ce-am fost ajunși în fund, văzui
pe draci din zbor pe culme cum se lasă
drept unde-am fost, dar nu mă mai temui,

55 căci Pronia ce voi-ntr-a cincea plasă
să-i facă servi, de ei spre-a fi păzită,
le-a stins orice puteri din ea să iasă.

58 Aflarăm jos o ginte-aici, smolită,
umblînd prin cerc cu mers nespus de lin,
plîngînd pe-o față jalnic de trudită.

61 Și cape-aveau cu glugi lăsate plin
și-adînc pe ochi, și-n felul cum le taie
la rasa lor monahii de la Rin.

64 De aur faț-aveau, părînd văpaie,
dar grele-atît prin plumbul blănii lor,
că Frideric pe-a lui le-avea de paie.

67 Ah, trist veșmînt, în veci obositor!
Și-n rînd cu ei, întorși la stînga iarăși,
mergeam atenți cum plînge-acest popor.

70 Dar, strîns de drumul strîmt și de povară-și
așa de-ncet venea, că-n rînd cu mine,
aveam tot noi cu orice pas tovarăși;

---

58. *O gint-af[larăm]... sulimenită* (a). **63.** *călugării la* (a). **66.** *Că Fr[ideric] avea pe-a sa...* (a). **72.** *C-aveam* (A). *Oricare-al nostru pas ne da* (a). *La orice pas aveam toți...* (b).

---

43. S-a lăsat: Virgil. **49. Cu zborul:** iute, repede. **55. Pronia:** aceeași pronie cerească, care i-a așezat ca păzitori..., îi împiedică de a ieși din ea. **58. Smolită:** sulemenită. Ironie, fiindcă acești damnați, ca fățarnici ce sînt, sînt acoperiți de cape grele de plumb, aurite pe dinafară. **62. Felul:** după modelul și croiala celor întrebuințate de călugării din Colonia. **66. Frideric:** comentatorii lui Dante spun (dar nici un document nu întărește afirmația lor) că împăratul Frederic al II-lea pedepsea pe vinovații de lezmaiestate punînd pe ei niște cape de plumb și vîrîndu-i apoi în niște căldări, sub care se aprindea foc, încît plumbul topindu-se, nenorociții mureau în chinurile cele mai groaznice. Foarte probabil s-a pus pe seama lui Frederic al II-lea una din atîtea cruzimi ale tatălui său Henric al VI-lea, dar se și poate că comentatorii n-au prea înțeles rostul acestei pedepse, care, părîndu-li-se nu destul de grea, au căutat să o facă mai groaznică cu născocirea căldărilor. **71. Că-n rînd:** a se construi: „așa de încet că, cu orice pas, aveam în rînd cu mine tot noi tovarăși”.

deci zisei: – „Tată, caută pe-oarecine
cu nume,-am zis, și fapte cunoscute
și-așa mergînd, tu vezi pe lîngă tine”.

Și-un duh din dos, fiindu-i cunoscute
cuvintele toscane: – „O, stați, voi cei
ce-n neagra noapte-așa fugiți de iute,

că poate pot să-ți dau și eu ce vrei!”.
S-a-ntors atunci Virgil privind prin vale,
și: – „Așteapt’ – a zis – și mergi încet ca ei”.

Și stînd văzui pe doi zorind pe cale
cu mare dor de-a fi cu noi în rînd,
ci-opriți erau de plumb și-ngusta cale.

Sosind, ei m-au privit mult timp tăcînd
și-n sus țineau chiorîș căutătura;
se-ntoarseră-ntre ei apoi, zicînd:

– „Acesta parcă-i viu că-și mișcă gura.
Iar [de nu-s] vii, cum n-au aceste blane,
ce drept al lor le iartă-ncărcătura?”.

Și-apoi: – „Tu, oaspe-al turmei cei sărmane
de triști fățarnici, te rugăm să spui,
și nu ne-ascunde, cine ești, toscane?”.

– „Născut am fost – răspunsei – și crescui
la mîndrul Arno-n marea lui cetate,
și-am trupu-acel ce-apururi îl avui.

Dar cine voi, a căror distilate
dureri prin ochi sînt chin vederii mele?
Ce chin e-n voi ce-atît de-amar v-abate?”

Răspunse-un ins: – „Aceste haine grele
în cari sîntem cu plumb aci-mbrăcați,
cîntaru-l fac să geam-astfel sub ele.

---

80. *atunci întors, privi* (a). **89.** *Dacă-s vii* (A). **90.** *Și al lor ce dr[ept]* (a). **97.** *răvărsate* (a). **99.** *amar – crud* (a). **102.** *Fac cumpăna* (a).

---

75. Și-așa mergînd: și, tot mergînd, uită-te împrejur dacă poți cunoaște pe cîte-un suflet mai răsărit, cu care să putem sta de vorbă. **76. Cunoscute:** recunoscînd graiul din Toscana. **78. Fugiți:** Dante și Virgil nu mergeau iute deloc, dar, față de mersul așa de încet al acelor nenorociți îmbrăcați cu cape de plumb, păreau că aleargă. **86. -n sus:** din cauza greutății glugii de plumb, nu puteau să ridice capul sus spre Dante și ridicau numai ochii. **90. Ce drept:** care privilegiu al lor îi scapă de pedeapsa noastră? După cum s-a văzut, legile Infernului nu permit damnaților de a ieși din cercul lor, deci mare este mirarea celor pedepsiți că Dante și Virgil nu iau parte la pedeapsa lor și străbat Infernul ca niște drumeți. **95. Cetate:** Florența, pe malurile Arnului. **96. Apururi:** străbat Infernul fiind în viață, cu același trup pe care l-am avut totdeauna, pe care nu l-am pierdut încă din cauza morții. **97-98. Distilate dureri:** lacrimi. **98. Chin:** îmi produc milă.

103 Noi din Bologn-am fost, doi veseli frați,
Lodringo el, eu Catalan, și-odată
de-a ta cetate ambii-am fost chemați,

106 cum și-alte dăți chemă, spre-a fi păstrată
odihna ei, dar noi i-am fost atari
precum Gardingul și-astăzi mai arată”.

109 Eu vrui atunci să zic : – „Voi răii, cari...”,
dar n-am mai zis, căci văzul mi se duse
pe unul răstignit și-nfipt cu pari.

112 Văzînd că-l văd, întreg el se distruse,
suflînd în barbă-și cu-ndelung oftat ;
iar popa Catalan, care-l văzuse :

115 – „Acest înfipt ce-l vezi – a zis – da sfat
iudeilor că, spre-a-mpăca poporul,
un om căznirii trebuie-a fi dat.

118 Stă gol cum vezi și-nchide-n drum ponorul,
și trebuie să simtă cît de grei
sînt toți cari trec și pun pe el piciorul.

121 Și socrul său e-n bolgie-aici, și-acei
ce-au fost cu el părtași în sfatul care
a fost sămînța rea pentru iudei”.

124 Văzui și pe Virgil cum sta-n mirare
de-acest întins în cruce-astfel precum
etern va sta-ntr-atît de tristă stare.

127 Se-ntoarse-apoi spre Catalan : – „Și-acum,
să-mi spui, de ești stăpîn al vrerii tale,
nu este-aici la dreapta-ne vrun drum

130 pe care să ieșim dintr-astă vale
spre-a nu constrînge iarăși îngeri răi
cu noi să vie-a ne-arăta vro cale ?”.

133 – „Aproape-aici, s-o vezi cu ochii tăi –
răspunse el – din marea rîpă pleacă
un arc ce trece toate-aceste văi,

136 ci-i rupt aici și nu e drum să treacă,
dar lesne-o să suiți și pe ruine,
că zac în fund spre coasta ce se pleacă.”

---

121. *ei, acei* (a). **123.** *Sămînț-a fost a morții-ntre* (a).

---

112. Distruse : în text : „se răsuci”. **115. Acest înfipt :** Caiafa, judecătorul lui Isus Cristos. **Sfat :** după cum se spune în Evanghelie (*Ioan*, XI, 50). **121. Socrul :** socrul lui Caiafa, pontiful Ana. **123. Sămînța rea :** fiindcă, pentru pedeapsa răstignirii lui Cristos, Ierusalimul a fost distrus și iudeii osîndiți să rătăcească printre celelalte popoare. **124. Mirare :** știm că Virgil a fost altădată în Infern (vezi cîntul IX, 22), dar atunci, printre ipocriți, n-a văzut pe Caiafa : mirarea lui deci se explică ușor. **128. Stăpîn :** dacă poți.

139 Puțin Virgil a stat retras în sine.
Și-apoi: – „Acel ce-nțeapă răii-n lacul
de smoal-a lui, ce rău și-a rîs de mine!”.

142 – „Eu și-n Bologn-am auzit că dracul
e sac de vicii și mințind mereu,
că-i tată al minciunii”,-a zis monacul.

145 Cu pașii mari porni maestrul meu,
avînd puțin pe-obraji a furiei floare,
și-așa, lăsîndu-i pe-ncărcați, și eu

148 pornii pe urma dragilor picioare.

---

141. *Cf.* Chițu (a). **142.** *Auzii* (a).

---

141. Și-a rîs: în cîntul precedent – cititorul își va aduce aminte – dracul mincinos, ca să-i întindă o cursă lui Virgil, i-a spus că arcul al șaselea s-a prăbușit, dar următorul este întreg și va putea trece peste el. Minciuna demonului apare clară lui Virgil. **142. Bologna:** adică atunci cînd studiam teologia în vestita universitate de acolo. **148. Dragilor picioare:** pe urma picioarelor dragului maestru.



Cîntul XXIV

**Cercul al optulea.
Valea a șaptea: hoții**

Frica zadarnică a lui Dante (1-21) ◎ Cei doi poeți se urcă pe colnicea a șaptea (22-60) ◎ Hoții (61-96) ◎ Vanni Fucci (97-151)

1 Pe-acel răstimp al tînărului an,
cînd Feb își udă-n Urn-ale lui plete
iar noaptea-ncepe-a da spre meridian,

4 cînd bruma pe cîmpii vrea să repete
frumoasa faț-a albei ei surori
ci-aripile-n curînd îi pier muiete,

7 lipsit de-orice nutreț se scoală-n zori
țăranul trist și vede alb tot locul,
și-oftînd își bate șoldu-adeseori,

10 acasă-ntors în vai își varsă focul
ca bieții-acei ce n-au ce să-și mai facă,
ci-ncet începe să-și aline focul

13 văzînd cum lumea-ntr-alt vestmînt se-mbracă
în scurt răstimp, și ia toiagul lui
și-[a] turmei foame-n cîmp acum o-mpacă;

---

1. *Pe cînd e anu-abia născut și-și spală* (b). **2.** *aurite* (a). **4.** *imite* (a). **6.** *topite* (a). **10.** *își blastemă norocul* (a). **14.** *deci* (a).

---

1. Tînărului an: la începutul anului, cînd soarele, intrînd (februarie) în zodia Urnei, începe a încălzi mai mult și nopțile, apropiindu-se de echinocțiul de primăvară, încep a fi egale cu zilele. Atunci țăranul, sculîndu-se dis-de-dimineață și văzînd pămîntul acoperit cu brumă, crede că-i zăpadă și se întristează, dar, puțin după aceasta, întorcîndu-se în același loc, surîde văzînd că pămîntul și-a schimbat înfățișarea. Tot așa eu m-am speriat, observînd cum Virgil s-a tulburat (din ciuda pentru cursa ce i-au întins demonii) și pe urmă am căpătat curaj, cînd l-am văzut că-mi vine în ajutor. **3. Meridian:** ceea ce se întîmplă la echinocțiu. **4. Repete:** imite. **5. Surori:** zăpadă. **6. Îi pier:** însă repede se topește. **13. Într-alt vestmînt:** fiindcă bruma a dispărut, tot cîmpul capătă înfățișare nouă. În Italia, în luna februarie este aproape primăvară. **15. -mpacă:** își duce turma la pășune.

așa înspăimîntat de-al meu maestru fui
de-atîta nor ce i-l vedeam pe frunte,
ci-al spaimei plastru tot așa-l avui.

Că-ndată ce-am ajuns la rupta punte
s-a-ntors cu-acele dulci priviri spre mine,
precum le-avu dintîi sub tristul munte.

Și-atent aici privind peste ruine
și-n minte multe cumpănind de toate,
el brațe-a-ntins strîngîndu-mă la sine,

și ca și-acel ce face și socoate
și-apururi pare-a ști și-apoi ce vrea,
astfel spre vîrf trudindu-se-a mă scoate

pe-o stînc-a stat și-alt stei de după ea
văzînd, mi-a zis: – „Tu treci pe-aceea stană,
dar vezi dintîi de poate-a te ținea”.

Ah, n-a fost drum de-acei [ce] poartă blană,
căci greu de tot, el cel ușor, eu dus
din colț în colț, urcam acea corhană.

Și dacă n-ar fi fost decît mai sus
într-alt ponor mai scurt-aici ruptura,
eu nu știu el, dar eu m-aș fi răpus.

Cum îns-al Malebolgii fiind spre gura
acelui puț adînc, pieziș se-ntinde
oricare-o bolgie-și are-astfel făptura

că suie-un mal, iar celălalt descinde.
Și-ajunsem astfel și-unde-am cunoscut
că cea din urmă piatră se desprinde.

Cînd fui pe vîrf, deloc n-am mai putut
să merg, și-am fost atît făr’ de suflare
că unde-am fost ajuns, am și șezut.

– „Se cade-aici să-nvingi orice-amînare,
căci stînd pe puf sub cald coperămînt
n-ajungi la gloria cea fără de care,

---

18. *Dar sp[aimei]* (a). **29.** *sui, stană, petroae* (a). **38.** *Fîntînii-acei adînci* (a). *pogoară* (b). **39.** *Oricărei bolgi astfel îi e* (a). **40.** *scoboară* (b).

---

17. Nor: încruntare din cauza minciunii spuse de demoni. **18. Plastru:** leac. **21. Munte:** în pădurea în care Dante se rătăcise, la poalele acelui deal pe coasta căruia întîlnise cele trei fiare. **25. Acel:** ca acela care, pe cînd lucrează ceva, se gîndește la ceea ce trebuie să facă pe urmă, încît mereu pare a ști ce va face pe urmă. **31. Blană:** adică era un drum pentru care nu era potrivită o haină lungă și grea, care ar fi fost o piedică la urcat. **32. Ușor:** fiindcă era suflet și n-avea nici o greutate. **Dus:** sprijinit de Virgil. **34. Și dacă:** și dacă aici ruptura (malul format de ruinele podului) n-ar fi fost mai scurtă decît ponorul de mai sus. **37. Cum însă:** cum însă aceste văi, coborîndu-se spre gura Infernului, sînt făcute în așa fel încît un mal se ridică și celălalt coboară. **42. Se desprinde:** sus pe vîrf, de unde se desprinde cea din urmă piatră a ruinei. **46. Amînare:** lene.

49 cîți mistuie-a lor viață pe pămînt
pe urma lor aceleași urme lasă,
ca spumele pe-un rîu sau fumu-n vînt!

52 Deci sus! Și-nvinge truda ce te-apasă
prin vrerea cea ce-nvinge-orice bătăi,
cînd ei de-al trudei chin nimic nu-i pasă.

55 Căci nu-i de-ajuns să pleci dintr-aste văi;
mai lung-o scară drum pe ea ne cere!
De știi ce-ți spui, grăbește pașii tăi."

58 Plecai atunci și-am zis, pe cînd putere
mai multă fățăream s-arăt decum
aveam: – „Deci mergi! Am și puteri și vrere!".

61 Pe stînci luarăm deci din nou un drum
și greu și strîmt și-n totul stării sale
mai rău și decît cel de pînă acum.

64 Spre-a nu-i părea trudit vorbeam pe cale,
cînd iat-un glas, părînd că nici nu știe
vorbi deplin, ieși dintr-altă vale.

67 Ce-a zis, deși eram pe-acea stinghie
ce-i punte-aici, eu n-am putut să știu,
dar cel care vorbea-mi păru-n mînie.

70 Plecat privii spre-adînc, dar ochiul viu
nimic prin neguri n-a putut învinge,
deci zisei: – „Duce,-o, fă te rog să viu

73 la zidul cel ce-a șasea vale-o-ncinge.
C-aud, dar să-nțeleg eu n-am putere,
și stau și văd și tot nu pot distinge".

76 – „Răspunsu-mi este-atît că-ți fac pe vrere,
că ruga cea onestă nu se neagă –
răspunse el –, ci-o stîmperi în tăcere."

---

53. *poteci* (a). **55.** *pleci* (a). **57.** *deci* (a). **66.** *Vorbi deplin* (a). Începutul versului lipsind în (A), am introdus în text această variantă. **77-78.** *Răspunse el, căci astfel se desleagă / Onesta rugă...* (A). Am introdus în text varianta (b), versul 78 lipsind aproape în întregime în (A). **77.** *doru* (a). **78.** *cere* (a).

---

53. Bătăi: luptă. **54. Nu-i pasă:** în text: „dacă nu se lasă doborîtă de trupul ei greu". **56. O scară:** face aluzie la urcușul lung și greu al Sfîntului Munte din Purgatoriu. **59. Fățăream:** mă prefăceam. **60. Deci mergi:** „Sînt gata. Pornește, și eu te voi urma, căci simt că am din nou în mine și puteri, și voință". **62. -n totul stării:** întreaga înfățișare. **66. Vorbi deplin:** glas aproape bestial ce părea inapt a pronunța cuvinte. Este, probabil, glasul supărat al vreunuia dintre hoții pedepsiți în valea aceasta, supărat de seninătatea cu care vorbesc cei doi poeți. **76. Răspunsu-mi:** răspunsul cel mai bun este că-ți voi face pe plac, căci, cînd omul cere ceva drept, nu i se poate refuza, și dorința lui trebuie satisfăcută fără multă vorbă.

79 La capul punţii pe-unde ea se leagă
cu-a opta rîpă deci ne-am dus, şi-n fine
văzui atunci deschisă bolgia-ntreagă,

82 şi-ntr-însa şerpi, şi-oriunde şerpi, şi pline
grămezi, de-atîtea specii,-ncît de ei
simt sîngele şi-azi sloi de gheaţă-n mine!

85 Să-mi tacă Libia de pustiul ei,
căci orişicît foiesc în el scîrboşii
jaculi, [chelidri], cencri şi farei

88 n-avu mai răi şi mulţi ca furioşii
de-aici, nici el, nici golul etiop,
nici malul sterp din preajma Mării Roşii!

91 Şi-aci-ntr-acest scîrbos şi crud potop
fug umbre goale-urlînd de-nspăimîntate
şi scorburi nu-s şi nu-i heliotrop!

94 Şi-au mîinile-ndărăt cu şerpi legate
ce-n spline-nfig şi cap şi cozi şi-apoi
ieşind fac nod pe burtă ca şi-n spate.

97 Şi iat-atunci, pe-un duh de lîngă noi
sărind un şarpe,-l sfredeli prin locul
ce leagă gîtul de-umerii-amîndoi.

100 A scrie-un „O” sau „I” mai scurt e jocul
decum s-aprinse el şi-arzînd căzu
şi-ntreg îl prefăcu-n cenuşă focul.

103 Şi-aşa cum sta distrus [astfel] acu
de sineşi spuza prinse să s-adune
şi-n sus sări şi-a fost acel ce fu.

106 Astfel de oamenii-nvăţaţi se spune
că moare-un fenix, şi la fel şi-nvie
pe cînd şi-a cincea sută de-ani apune.

---

87. *şi cencri* (A). **103.** *acum, a prins* (a). **105.** *Acelaş...* (a).

---

81. Bolgia: vale. **87. Jaculi:** şerpi care stau pe pomi şi de acolo se năpustesc asupra prăzii. **Chelidri:** alt soi de şerpi exotici. **Cencri:** şerpi amfibii şi veninoşi. **Farei:** se spunea în Evul Mediu despre acest şarpe că umblă drept pe coadă (*erectus graditur super caudam*) şi lasă urme pe unde trece. Numele acestor şerpi exotici sînt luate din Lucan (*Pharsalia*, IX, 78). Dante însă, cu fantezia lui puternică, născoceşte nişte metamorfoze aşa de îndrăzneţe şi amănunţite de oameni în şerpi şi de şerpi în oameni, încît cu drept cuvînt se va putea lăuda în cîntul următor (XXV, 94-99) de a fi întrecut pe maeştrii latini Lucan şi Ovidiu. **89: El:** pustiul Libiei. **Golul:** pustiul. **91. Potop:** mulţime de şerpi. **93. Scorburi:** unde să se adăpostească. **Heliotrop:** *elitropia*, piatră scumpă şi fabuloasă de culoare verde cu mici pete roşii, despre care în *Lapidariile* medievale se spunea că avea proprietatea de a face nevăzut pe omul care o strîngea în mînă. **95. Spline:** în text: „şale”. **97. Şi iată:** a se construi: „Şi iată că un şarpe, sărind pe un duh de lîngă noi, îl sfredeli”. **100. Mai scurt:** în text: „nu e jocul”, adică: „S-aprinse mai repede decît se scrie un *I* sau un *O*”. **101. El:** sufletul damnatului. **108. Apune:** cînd au trecut 500 de ani.

109 [La iarbă și la grîne nu se-mbie],
ci-amom și lacrimi de tămîie-alege
[și nard și mir îi țes funebra ie],

112 și-așa cum cade-un om și nu-nțelege
de-a fost el tras de-o iazmă inimică
sau de-alt vrun rău ce poate pe-om să lege,

115 se uită-n jur mirat cînd se ridică
oftînd confuz de groaza mare-a lui
prin care-a fost și-i plin de-avuta frică;

118 pe hoț cînd a-nviat așa-l văzui.
Vai, aspră-i, Doamne, sfînta-ți lovitură
ce-n dreapta ta mînie-o-mparți oricui!

121 Ceru Virgil acestui mort de-arsură
să-i spuie cine-a fost? Iar el: – „De-abia
plouai din Tosca-n trista asta gură.

124 Nu om să fiu, ci bestie-mi plăcea
ca mul ce fui, și Fucci e-al meu nume
și demnul grajd al meu Pistoia fu”.

127 Eu lui Virgil: – „Să nu mai facă glume!
Să-ntrebi ce culpă-l trase-aici, că-n viață
îl știu cumplit și gata să sugrume”.

130 N-avu, cînd ne-auzi, minciună-n față,
ci drept privi și sincer vru să fie,
cu-obrajii-aprinși de-o jalnică roșață:

133 – „Că tu mă afli-aci-n ticăloșie
cum vezi că sînt, mă doare mult mai tare
decît că fui gonit din lumea vie.

136 Nu pot să neg ce-mi cere-a ta-ntrebare.
Atît de jos în Iad eu fost-am pus
ca fur de sfinte-odăjdii din altare;

---

113. *Ori tras a fost* (a). **122.** *Nevoia* (a). **124.** *voia* (a). **124.** *plăcea* (a). **126.** *mea* (a). **126.** *Și demn coteț îmi fu* (b). **137.** *am fost adus* (a).

---

110. Amom: plantă aromatică, ca și nardul și mirul. **Lacrimi:** boabe de tămîie. **111. Ie:** giulgiu. **114. Să lege:** să vatăme; face aluzie la epilepsie. **115. Ridică:** cînd își vine în fire. **117. A fost:** pe care a avut-o. **Avuta:** suferința. **123. Tosca:** Toscana. **125. Mul:** catîr. În limba italiană *mulo* se spune și în înțelesul de *copil bastard*. **Fucci:** Vanni di *messer* Fucci dei Lazzari, familie din Pistoia aparținînd partidului „negrilor”. Vechii comentatori spun că a fost poreclit *Vanni Bestia* și este poate sufletul cel mai bestial din întregul *Infern* dantesc. Om foarte violent, hoț, bătăuș și criminal, numele lui apare foarte des în condica condamnaților din Pistoia între anii 1186 și 1295. Toate cronicile din Pistoia sînt pline de isprăvile lui. Cea mai scandaloasă a fost încercarea ce o făcu în anul 1288 de a fura, împreună cu alți tovarăși, odoarele din biserica Sfîntului Zenone din Pistoia. **132. Jalnică:** roșeață care nu provine de vreo căință, ci numai de ciuda de a fi fost recunoscut. **135. Gonit:** nu știm dacă Fucci a fost omorît, dar felul cum Dante se exprimă ne face să-l bănuim.

139 iar furtu-mi fu năpastă pe-alții pus.
Spre-a nu te bucura de-a mea-ntîlnire,
de-o fi să ieși din groapa asta sus,

142 tu ia-n urechi și-ascult-o prevestire:
de Negri-ntîi Pistoia se desparte,
Florența-și schimb-apoi popor și fire,

145 din Val de Magra neguri Marte-adună
și-n negri nori el învălit apoi,
năvală dînd cu groaznică furtună,

148 pe Cîmpul Piceean va da război,
spărgînd în prip-a norului putere,
spre-a fi strivit oricine-i Alb ca voi.

151 Și-ți spui acestea ca să-ți fac durere!".

---

143. *Pistoia-ntîiu pe n[egrii] răpună* (a). **149.** *Și-a norului putere-o și doboară* (a).

---

139. Năpastă: mărturisește că autorul furtului a fost dînsul și că pe nedrept vina a fost aruncată asupra altora. **140. -ntîlnire:** de a fi întîlnit printre hoți. **143. Desparte:** se golește. Face aluzie la izgonirea „negrilor" din Pistoia în mai 1301. **144. Își schimbă:** se referă la intrarea în Florența a lui Carol de Valois.



Cîntul XXV

Cercul al optulea. Valea a șaptea : hoții

Gest obscen al lui Vanni Fucci și pedeapsa lui imediată (1-18) ◎ Tîlharul Cacco (19-33) ◎ Transformarea reciprocă a unui șarpe în om și a unui om în șarpe (34-151)

1 Și-a zis, cînd vorbelor le-a pus o fine :
– „Mai na și ție, Doamne !” și-a făcut
cu ambele lui mîini spre cer smochine.

4 De-atunci încoace șerpii mi-au plăcut,
căci iată unul gîtul i-l încinse,
părînd c-ar zice : – „Fii de-acum tăcut !”.

7 Iar altul peste brațe-astfel îl prinse
făcînd la pieptul lui din sineși nod,
încît mișcării-orice putință-i stinse.

10 Pistoia, tu ! De ce nu cați vrun mod
[să te-nmormînți sub a cenușii zgură],
că-mpingi spre crime-așa pe-al tău norod !

13 Alt duh, prin toat-a morții vale-obscură,
n-aflai nici chiar la Teba-n porți trăsnitul,
superb cu Cerul într-așa măsură.

16 Iar el fugi, și-atît i-a fost grăitul.
Ci-n furie-un centaur iat-apoi
venea cătîndu-l : – „Unde e cumplitul ?”.

---

1. *Întins* (a). **2.** *și-i făcură* (a). **8.** *sus la piept* (a). **11.** *a morții-ncepătură* (a). **18.** *urla cătîndu-l* (a).

---

3. Smochine : este un gest obscen, care se face punînd degetul cel mare printre degetul arătător și mijlociu, cu pumnul închis și întinzînd brațele spre cineva. Nu e vorba de „smochine”, dar de... altceva ! **4. Mi-au plăcut :** fiindcă au oprit pe nerușinatul de a mai vorbi. **10. Un mod :** un mod de a te preface în cenușă, fiindcă din cauza moștenirii răutății celor care te-au întemeiat împingi spre crime pe urmașii lor. Într-adevăr, legenda spune că Pistoia a fost întemeiată de bandele lui Catilina. **14. Trăsnitul :** cel trăsnit pe porți la Teba, Capaneu. *Cf. Infernul*, XIV, 46. **16. El :** Vanni Fucci.

19 Nu cred că au Maremele-n noroi
atîția șerpi cîți el avea pe crupă
și pînă unde-ncepe-a fi ca noi,

22 iar ceafa lui dragonul i-o astupă
cu-ntinse-aripi, și foc din gură-i iese
ce-aprinde tot ce căile-i ocupă.

25 Virgil atunci : – „Acesta-și alesese
sub muntele-Aventin o vizuină
și bălți de sînge-n ea făcuse-adese ;

28 el n-are-un drum cu frații săi, și-o vină,
din cauza furăturii-acei mișele
a marii turme cînd îi fu vecină ;

31 atunci însă-i sfîrși ale lui rele
măciuca lui Hercul, ce-o sută-i puse
și n-a simțit nici zece, cred, din ele".

34 Pe cînd vorbea, iar celălalt trecuse,
trei inși ajunseră tiptil sub noi,
pe cari nici eu, nici maistrul nu-i văzuse,

37 decît cînd au strigat : – „Dar ce-i cu voi ?".
Și-și rupse-atunci vorbirea bunul tată
și-atent numai la ele-am stat apoi.

40 Eu nu le cunoșteam ; ci-așa cum cată
să strigi pe nume-aori, a trebuit
și-aici să strige-un soț pe-alt soț deodată,

43 zicînd : – „Dar Cianfa unde-o fi rămas ?".
Și-atunci, spre-a fi atent Virgil ce vede,
mi-am pus pe gură degetul sub nas.

---

20. *șale* (a). **22.** *Un balaur* (a). **28.** *Dar* (a). **29.** *ce-o face* (a). **32.** *Hercul, cu ghioaca lui, ce-o sută-n spate* (a). **38.** *vreme* (a). **43.** *cum de n-a venit* (a). **45.** *lipit* (a).

---

19. Maremele : regiune mlăștinoasă, nesănătoasă și sălbatică, acoperită cu păduri și plină de șerpi și de animale sălbatice. **21. Ca noi :** unde începe partea omenească a centaurului. **22. Dragonul :** șarpe cu aripi, un fel de balaur mai mic. **24. Ocupă :** pe toți cei ce îi stau în cale. **25. Acesta :** este vorba de Caccus, reprezentat de Virgil (*Eneida*, VIII, pp. 193 și urm.) ca jumătate om și jumătate animal (*semihomo*). Se știe că, după mitologie, Caccus furase boii lui Hercule și că acesta, descoperind hoția, îl omorî cu ghioaga. Dante face din el un centaur și îl pune printre hoți din cauza hoțiilor lui. **26. Aventin :** muntele Aventin, una din cele șapte coline din Roma, în care legenda localizase peștera lui Caccus. **27. Bălți :** din cauza numeroaselor omoruri. **28. Frații :** ceilalți centauri. **29. Furăturii :** a se construi : „din cauza acelei furături mișele." **30. Turme :** a lui Hercule. **32. O sută :** o sută de lovituri, din care n-a simțit nici zece, fiindcă au fost de ajuns cele dintîi ca să-l omoare. **34. Vorbea :** pe cînd Virgil povestea isprăvile lui Caccus. **Celălalt :** Caccus. **35. Trei inși :** este vorba, după cum se va vedea mai pe urmă, de Agnolo Brunelleschi, Buoso Donati și Puccio Sciancato. **Sub noi :** fiindcă cei doi poeți stau pe colnicea care desparte această genune de cea de mai jos și deci stau mai sus decît sufletele damnaților care ocupă fundul genunii. **38. Rupse :** întrerupse. **40. Cată :** după cum se întîmplă că cineva strigă uneori pe altcineva pe nume, tot așa s-a întîmplat că unul din ei, chemînd pe tovarășul lui, mi-a făcut și mie cunoscut de cine era vorba. **44. Spre-a fi :** ca Virgil să fie atent la ceea ce vede.

46 Creştine-acum, din vorbe-mi de-ar purcede
ceva ce-i greu să crezi, să nu te mire,
căci eu, care-am văzut, abia pot crede!

49 Văzui, cum sta pe dînşii-a mea privire,
sărind pe-un duh un şarpe cum s-agaţă
şi-ntreg cu şase labe-l ia-n primire.

52 Cu labele de sus l-a prins de braţă,
cu alte două pîntecu-i încinse
şi-ntr-ambii-obraji i-a-nfipt şi dinţii-n faţă.

55 Cu alte două coapsele-i cuprinse,
şi coada lui vîrîndu-i-o-ntre şale,
pe spete-n sus de-a lungul lor o-ntinse.

58 Nicicînd n-au strîns a iederei spirale,
pe-un pom astfel, cum trista fiar-avu
pe-a altui membre strînse-acum pe-a sale.

61 Şi-asemeni caldei ceri lipiţi acu,
şi-avînd amestecat-a lor coloare,
nici unul n-a mai fost acel ce fu.

64 Aşa 'naintea flacării-arzătoare
se-ntinde pe hîrtie-o dungă sură
ce neagră încă nu-i, dar albu-i moare.

67 Cei doi priveau miraţi, strigînd din gură:
– „O, vai, Agnel, cum iai o faţă nouă!
Nici doi nu e, nici unu-a ta făptură".

70 Din două ţeste-o ţeastă fu cu două
figuri pe ea, cari apăreau pierdute
pe-un singur chip ce-avea-nsuşite două.

73 Iar patru labe braţe-au fost făcute,
şi piept şi pulpi şi vintre-au dat atari
ciudate părţi cum n-au mai fost văzute,

---

50. *Pe un cum sare* (a). **57.** *În sus pe spete-alungul* (a). **60.** *Pe-al altui trup le strînse pe-ale sale* (b). **61.** *Şi ca de cînd* (b). **61.** *Părînd c-ar fi de ceară caldă* (b). **63.** *Nici unul nu părea cel fost* (b). **65.** *o* pare a fi şters în (A). **70.** *amîndouă* (a). **72.** *cu-aspect din amîndouă-apoi* (a).

---

46. De-ar purcede: dacă din cuvintele mele ar ieşi ceva greu de crezut, să nu te miri, fiindcă abia pot să-l cred eu, care am văzut. **49. Cum sta:** pe cînd privirea mea era aţintită asupra lor. **50. Sărind:** cum un şarpe, sărind pe un duh, s-agăţă de el. **56. Şale:** coapse. **59. Avu:** avu strînse membrele sale pe ale altuia. **61. Lipiţi:** începe fuziunea şarpelui şi a omului. **62. Coloare:** albul pielii omeneşti începe a deveni de un verde negricios şi culoarea verde a şarpelui a se amesteca cu alb. **68. Agnel:** Agnolo dei Brunelleschi, care „de mic copil golea buzunarele tatălui şi mamei sale, apoi tejgheaua şi prăvălia şi fura; mai tîrziu intra în casele altora şi se îmbrăca precum un cerşetor, punîndu-şi şi o barbă de bătrîn". Aşa ne spune un vechi comentator. **70. Din două:** se contopesc pînă a forma în contururi un singur trup; prin urmare, cele două capete formează unul singur, dar chipurile rămîn amestecate, fără ca nici unul să predomine şi să şteargă pe celălalt. **73. Patru:** două ale omului şi două ale şarpelui. **74. Vintre:** pîntecele. **75. Ciudate:** fiindcă era amestec de om şi şarpe.

76 fiind nici unul și-ambii-acei tîlhari
ăst chip confuz al formelor primare
și-așa s-a dus greoi, cu pașii rari.

79 Precum șopîrla pe căldură mare,
schimbîndu-și gardul ei, o vezi sclipind
cînd trece peste drum și-un fulger pare,

82 așa-mi păru un șerpuleț sărind
aprins, spre burta altor doi, deodată,
și sur ca firul de piper fiind,

85 și-ntr-unu-n partea pe-unde ne e dată
întîia hrană, capul și-l înfise,
și-ntins căzu și-n stare nemișcată.

88 Privi străpunsul, dar nimic nu zise
ci, nemișcat și el, căscînd stătea
părînd că febr-ori somn îl năpădise,

91 și-n jos la fiară, fiara-n sus privea;
prin rană el, iar fiara fum din gură
scoteau mereu, iar fumul se-ntîlnea.

94 Să tac-aici Lucan cu-acea lectură
de bietul său Nasid și de Sabel,
și-asculte-atent ce ochii-aci-mi văzură!

97 Să tac-Ovid, cînd șarpe face el
pe Cadm, iar pe-Aretusa apa mută:
scorni ce-a spus și nu-s gelos defel,

100 căci două firi el tot nu le transmută
spre-a fi din două forme un
cu-ntreaga lor materie prefăcută.

---

77. *confuzul* (a). **80.** *gardul, o zărești* (a). **83.** *cumplit* (a). **99.** *Căci basme-a spus* (a). *Căci totu-i basm* (a). **101.** *Spre-a fi un trup de-alt trup deplin pătruns* (b). **101.** *...apus (?)* (a).

---

77. Primare: de mai înainte. **83. Aprins:** mînios, cumplit. **85. -ntr-unu:** într-un damnat. **86. Hrană:** buricul. **Înfise:** din cauza rimei, pentru „înfipse". **87. Căzu:** damnatul. **91. Și-n jos:** tîlharul privește în jos la șarpele care l-a mușcat, pe cînd șarpele privește în sus la damnat. **92. El:** el scotea fum din rană, iar șarpele din gură. **94. Lucan:** Lucan povestește în *Pharsalia*, IV, 761-804 ciudatele efecte ale mușcăturii șerpilor. Despre Sabel spune că s-a prefăcut în cenușă, despre Nasid că s-a umflat pînă cînd i-a plesnit platoșa. **97. Ovid:** în *Metamorfoze*, poetul latin vorbește despre transformarea lui Cadm în șarpe (IV, 563-603) și a Aretuzei în izvor (V, 572-661). **99. Gelos:** se ia pe față la întrecere cu Lucan și Ovidiu și se laudă că i-a întrecut pe amîndoi, fiindcă nici unul, nici altul n-au îndrăznit să transforme într-o singură ființă două firi deosebite. Această *laudă*, care provine din conștiința tehnicii desăvîrșite a artei sale și care reflectă mîndria bunului meșteșugar care și-a pus silința în bucata ce-a lucrat-o din răsputeri și de care este în sfîrșit mulțumit, este ceva obișnuit în poeții Evului Mediu și mai ales în trubadurii provensali, care, foarte des, la sfîrșitul poeziilor lor mai rafinate din punct de vedere tehnic și metric, se lăudau (cunoscutul *van*) de frumusețea versurilor și a melodiei.

103 Dar toate-aici astfel ș-au corespuns,
că-n două coada i-a crăpat la fiară,
iar gleznele s-au strîns la cel străpuns,

106 și pînă-n tălpi din coapse s-adunară
în scurtă vreme-ncît de-o-ncheietură
nici semn n-a mai rămas măcar să pară:

109 iar coada, ce-a crăpat, luă făptură
de glezne-aici, iar pielea s-a făcut
pe șarpe moale, iar pe spirit dură.

112 Intrînd sub umeri brațele-am văzut,
și-a fiarei scurte brînci i se lungiră,
atît de mult cît brațele-au scăzut,

115 iar alte două brînci i se-mpletiră
făcîndu-i membru cel ascuns vederii,
și labe dintr-al său la om ieșiră.

118 Și-n timp ce fumu-i învălea-n mizerii
cu-n nou aspect, pe-ncet a-mpăroșat
un trup, iar altuia-i luă toți perii;

121 căzut-a unul și-altul s-a 'nălțat,
dar fix ținînd luminile spurcate,
sub cari acum și-obrajii i-au schimbat.

124 Și-a tras spre tîmple-ngustul bot, spre spate,
acel de sus, și, din prisosul tras,
urechi ieșiră-n fălcile-acum late,

127 iar cît n-a curs spre tîmple și-a rămas
ca alt prisos, se strînse-n sine ciotul,
cît trebuie, și buze-a dat și nas.

130 Iar cel care zăcea-și împinse botul,
trăgînd spre tîmple-urechile-i, precum
retrage-un melc cornițele-i cu totul.

---

110. *și moale s-a* (a). **111.** *la altul* (a). **120.** *luînd* (a).

---

104. Crăpat: s-au format două picioare omenești. **105. S-au strîns:** au format coada șarpelui. **106. S-adunară:** adică gleznele; picioarele, din coapse pînă în tălpi, s-au unit astfel încît n-a rămas nici un semn de despărțire. **112. Brațele:** ale omului. **113. Brînci:** labele. **114. Brațele:** ale omului. **115. Alte două:** cele două din mijloc. Șarpele avea patru brînci: cele două de sus au devenit, lungindu-se, brațe omenești; și cele două din mijloc, contopindu-se, devin organul genital. **117. Dintr-al său:** membru. **119. -mpăroșat:** șarpele devenit om s-a acoperit cu păr. **121. Unul:** omul prefăcut în șarpe. **Altul:** șarpele prefăcut în om. **122. Luminile:** privirile rele, pline de vrajă, sub care fiecare și-a schimbat firea. **125. Acel de sus:** cel din picioare. Fostul șarpe devenit om și-a retras înspre tîmple botul și, din prisosul cărnii, îi ieșiră urechile. **130. Zăcea:** fostul om prefăcut în șarpe.

133 Iar limba lui cea-ntreagă pîn-acum,
și iute-n grai, crăpă ; dincoa' se-nchise
crăpatu-i vîrf și nu mai dete fum.

136 Iar duhul cel ce bestie devenise
porni la fugă șuierînd prin vale ;
și-n urma lui scuipă-njurînd și zise,

139 întors spre el cu proaspetele-i șale,
spre-alt soț : – „Mai facă precum eu făcui
și Buoso drum pe brînci pe-această cale !".

142 Așa-ntr-al șaptelea coteț văzui
răschimb și schimb, și scuza-n noutate
s-o am, de e cam tulbure ce spui.

145 Deși priviri puțin cam înnorate
și duh trudit aveam, tot n-au putut
fugi așa-n curînd și-așa schimbate,

148 încît pe Pucci-a nu-l fi cunoscut.
Căci singur el, din cele trei tiptile
venite duhuri, nu s-a prefăcut.

151 Și-al tău călău al treilea fu, Gavile.

---

144. *de-am fost confuz în ce vă spuiu* (a). *fui. spuiu* (A).

---

134. Dincoa' : la celălalt șarpe devenit om limba bifurcată se uni. **138. Scuipă :** șarpele devenit om scuipă și vorbește. Sînt aici două feluri de interpretări ; unii spun că șarpele devenit om scuipă ca semn ale firii lui omenești, alții că scuipă fie din dispreț, fie ca să-i arunce ceea ce a mai rămas din firea de șarpe. **139. Proaspetele :** căpătate de curînd. **141. Buoso :** Buoso degli Abati, după Lana și Pietro di Dante ; după alții, acel Buoso Donati în locul căruia Gianni Schicchi făcu testament (vezi cîntul XXX, 32-44). Acesta care vorbește și dorește ca și Buoso să alerge pe brînci, cum a alergat și el înainte, este Francesco Cavalcanti. Nu prea știm mult despre acești florentini aparținînd unor familii foarte nobile, pe care Dante îi bagă aici printre tîlhari. Foarte probabil, după Del Lungo (în comentariul său publicat de curînd), Dante face aici aluzie la acei cetățeni care, profitînd de izgonirea „albilor", au jefuit casele acestor izgoniți și le-au ocupat funcțiile. Deci nu e vorba aici de hoți ordinari, ci de oameni care au realizat avere în paguba adversarilor politici. **145. Deși priviri :** a se construi : „Deși aveam priviri cam înnorate și duh trudit, acele duhuri n-au putut fugi atît de repede încît eu să nu cunosc pe Pucci". **148. Pucci :** Puccio de' Galigai, ghibelin florentin izgonit în 1268, este singurul care nu se transformă în fața lui Dante. Într-un manuscris florentin se spune despre hoțiile lui că erau „spirituale" și „pline de haz", așa că se bucura de oarecare simpatie printre florentini. **151. Al treilea :** Francesco Cavalcanti, pe care Dante îl numește călăul tîrgului Gaville (în Valdarno de sus) fiindcă urmașii lui se răzbunară cît se poate de crud cu locuitorii tîrgului, care l-au omorît. **Călăul :** cauza tuturor relelor acelui tîrg.



Cîntul XXVI

Cercul al optulea. Valea a opta: sfătuitorii de rele

Apostrofa lui Dante contra Florenței (1-12) ◎ Sfătuitorii de rele (13-48) ◎ Ulise și Diomed (49-84) ◎ Ulise povestește moartea sa (85-142)

1 Florențo, poți sălta! Căci mare-n lume
ești tu, și bați aripi pe-uscat și mare,
și-ncep și-n Iad să știe de-al tău nume!

4 Pe-atari de-ai tăi, pe cinci aci-n pierzare,
pe cinci aflai, de-aceea-mi fu rușine,
dar nu-ți fac ei nici ție cinste mare.

7 De are-un vis în zori izbînzi depline,
vedea-vei tu-n curînd – o, nu te teme! –
ce Prato vrea, nu și-alți dușmani cu tine.

10 De-ar fi și-acum că n-ar fi prea devreme!
De ce nu e, căci tot va fi odată!
Tîrziu de-o fi, cu-atît mai greu voi geme.

---

1. *Fl[orențo] saltă! Căci* (a). *Florențo saltă căci ești mare-n lume* (c). **2.** *Din aripi bați pe-uscaturi* (a). *Că bați din aripi pe pămînt și mare* (c). **3.** *Și-n Iad se răspîndește* (c). **4.** *tîlhari* (a). *Aflai concetățeni aci-n pierzare* (c). **5.** *Aci-ntre hoți, iar de-ăsta mi-e ru[șine]* (a). **5.** *Pe cinci de-ai tăi, iar de-ăsta mi-e rușine* (c). **6.** *Și nu te 'nalți nici tu-n vro cinste mare* (c). **7.** *dacă visezi ce-aevea vine* (c). **8.** *cîte-o să cheme* (c). **9.** *nu și-alții zic, ci Prato peste tine* (c). **12.** *Mai trist voiu fi* (c). *Mai grea-mi va fi cu cît* (c). *Cu cît voiu întîrzia, în mult voi geme* (c). **12.** *voi* (A).

---

1. Sălta: de bucurie. **Mare:** ironic. **3. Și-ncep:** se subînțelege: oamenii. **4. Pe-atari:** am găsit printre hoți nu mai puțin de cinci cetățeni de-ai tăi, aparținînd pe deasupra la așa familii (*atari*), că simt urcîndu-mi-se în față văpaia rușinii, și tu însăți, oricît de nerușinată ai fi ajuns, trebuie să recunoști că nu poți să-ți faci din aceasta un titlu de cinste. **7. În zori:** dacă este adevărat că visurile de dimineață spun adevărul, eu îți prezic că nu va trece mult și vei vedea ce sentimente nutresc pentru tine – nu spun celelalte orașe din Toscana, care toate ar vrea să te vadă moartă, dar însăși Prato, așa de aproape de tine, că poate fi socotită o prelungire din tine însuți. **10. De-ar fi:** și dacă ar fi căzut asupra ta pedeapsa pe care ai meritat-o, greșelile tale sînt destule, pentru a face să se creadă că nu ar fi venită prea curînd! Mai bine ar fi dacă ai fi fost pedepsită, fiindcă este necesar să plătești odată birul nelegiuirilor

13 Plecînd de-aici pe coasta dărîmată,
ce scări ne-a dat dintîi în jos pe ea,
urcam tîrît de mînă de-al meu tată,

16 și,-urmînd pustiul drum ce mă ducea
pe jgheaburi și pe stînci, n-aveam putere
decît făcînd picior din mîna mea.

19 Durere-atunci simții, și simt durere
și-acum de ce-am văzut aici, și-astfel
îmi țin ingeniu-n frîu mai cu putere

22 să n-aibă căi ce n-au virtutea țel,
căci dac-o zodie-ori mila cea divină
mi-a dat vrun dar, să nu-mi bat joc de el.

25 Precum țăranul stînd pe vro colină,
pe-un timp cînd suie spre zenit fugarii
Acel ce lumii-ntregi îi dă lumină,

28 cînd muștele s-ascund și ies țînțarii,
cîți vede licurici prin valea, poate,
pe unde-arase-ori puse viței parii;

31 așa-ntr-a opta bolgie-a tristei gloate
văpăi luceau, precum văzui de-afară,
cînd fui de unde-n fund s-arată toate.

---

13. *Plecarăm deci, și sus* (c). **14.** *dintîiu* (A). **14.** *Ce-ntîiu ne dete trepte* (a). *vale* (c). **15.** *mîni de bunul* (b). **16.** *printr-ale sale* (c). *Urmîndu-mi printre stînci îngrozitor* (c). *Suiș, și printre* (c). **17.** *pe stînci și-altfel a mea putere* (a). *Colțoase stînci* (c). **17.** *Pe-al stîncii sghiab* (b). **18.** *Decît uzînd și mîna și piciorul* (c). **19.** *și-o simt și-acum* (c). **20.** *Gîndind la ce văzui aici* (a). **23.** *Și-o bună stea* (a). *buna stea, sau* (c). **24.** *De-mi dete-un dar* (ac). **25.** *Și cîți țărani* (a). **26.** *tot mai mult își sue focul* (c). **27.** *Spre noi* (c). **28.** *jocul* (c). **30.** *Pe unde ar* (b). *Pe unde-și pune vie-ori ară locul* (c). **33.** *arata fundul* (a).

---

tale! Dar asemenea pedeapsă întîrzie, și îmi va pricinui cu atîta mai mare durere cu cît voi fi mai bătrîn. **14. Scări:** ne-a dat drumul. **18. Picior:** în text: „piciorul nu putea să se lipsească de ajutorul mîinii". **21. -n frîu:** ca și printre *luxurioși*, tot așa printre *înșelători*, Dante simte că are ceva comun cu acest neam de păcătoși. Același lucru i se va întîmpla printre *mîndrii* și *pizmașii* Purgatoriului. Nu pentru că el s-ar acuza pe față de aceste vicii, dar, cînd supunîndu-se la aceleași pedepse ale păcătoșilor, cînd arătînd o compătimire plină de simpatie, cînd pierzîndu-și simțirea la gîndul urmărilor funeste la care poate duce o patimă care la început păruse aproape nevinovată, cînd, în sfîrșit, arătînd (cum în cazul de față) pentru anume pedepse o spaimă care aproape urma unei urîte înclinări pe care o simte în el, Dante ni se dezvăluie ca om și păcătuitor, cu o sinceritate învăluită de pudoare, care ne mișcă într-un caracter de plăsmuire așa de puternică și într-un suflet așa de mîndru. Firește că nu-l putem crede pătat de un astfel de păcat (*sfaturi rele*), dar nu trebuie să uităm că un om de talia lui Dante, pe nedrept persecutat și „tîrît ca o frunză" în prada a ceea ce el numește „vîntul uscat al sărăciei", era puternic ispitit să dea priceperii lui o întrebuințare asemănătoare aceleia date de Ulise și Diomede. De aceasta spune că, în fața acelei priveliști, se simți îndemnat să înfrîneze mai mult ca de obicei ingeniul său. **22. Țel:** să meargă tot pe căi drepte. **24. Dar:** istețime. **26. Timp:** vara. **Fugarii:** caii soarelui. **27. Acel:** soarele. **28. Cînd:** seara. **29. Cîți:** cîți licurici... așa luceau văpăi. **30. Arase:** adică în timpul zilei. **33. De unde:** într-un loc din care se arată toate lucrurile din fundul genunii.

34 Cum cel pe care urșii-l răzbunară
văzu că-i piere-n car conducătorul,
cînd roibii drept spre cer îl ridicară,

37 și nu-i putea urma cu ochii zborul,
cînd nu văzu decît urcînd spre stele
un pumn de foc pierind încet ca norul;

40 așa la gura gropii-umblau și-acele
văpăi, și-n toate-ascuns era vrun ins,
dar n-arătau ce furt închid în ele.

43 Eu stînd pe punte ca să văd, m-am prins
de-un colț al asprei stînci, fără de care
puteam să cad chiar fără de-a fi-mpins.

46 Virgil văzînd atenta mea mirare:
– „În orice foc e cîte-un duh, al cui
vestmînt e tocmai cazna care-o are".

49 Răspunsei eu: – „Acum, căci tu mi-o spui,
sînt și mai sigur, dar știui de-ndată,
că este-așa, și tocma' vream să spui:

52 Ce duh e-n flacăra la vîrf crăpată,
cum fu ieșind pe-un rug, ce mistuise
cu frate-său pe Eteocle-odată?".

55 – „În ea e Diomede,-a zis, și-Ulise,
uniți aici de-un foc mistuitor
precum, trăind, o furie-i unise.

---

35. *Că-i pleca din car* (a). *Văzut-a carul lui Elie-n zorul* (c). **36.** *Ce roibii-urcînd în sus spre cer i-l dară* (c). **37.** *Și nu vedea, urmînd cu ochii sborul* (a). *Și nu putu vedea cu ochii-n...* (c). **38.** *Altce decît al nisce flăcărele* (a). *Cel iute-altce decît în zări afunde* (c). **39.** *ca norișorul* (a). *Un foc puțin suind* (b). *Decît un singur foc urcînd pierdut* (c). **40.** *Așa prin largul gropii-umblau pe-oriunde* (c). **41.** *Văpăi nici una* (c). **42.** *Și-oricare foc ascunde* (c). **43.** *Eu stam pe punte-astfel spre bolgie-ntins* (b). *Eu stam* (c). **44.** *Încît de n-aș fi prins* (b). **46.** *prins* (c). **48.** *Vestmînt pe el chiar focul* (c). **49.** *Maestre-al meu, am zis, cînd tu* (a). *Maestre bune* (c). **50.** *Știu și mai sigur, dar știui ce-ai spus* (c). **51.** *a-ți spune* (c). **52.** *e-n focul* (c). **53.** *Părînd c-ar fi din* (b). *Crăpat cum de pe rug* (c). **54.** *pe Eteocle pus* (c). **56.** *Și-au tot așa un* (a).

---

34. Cel: proorocul Eliseu, despre care Sfînta Scriptură spune că îi apăru carul Sfîntului Ilie înălțîndu-se spre cer înfășurat într-o mare limbă de foc și că, bătîndu-și joc cîțiva copii de el pentru că plîngea, el îi blestemă și pe dată ieșiră din pădurea vecină niște urși care sfîșiară patruzeci și doi din acei copii. **35. Conducătorul:** Sfîntul Ilie. **40. Așa:** după cum carul Sfîntului Ilie apăru proorocului Eliseu învăluit într-o limbă de foc, tot așa într-a opta genune sfătuitorii de rele erau învăluiți fiecare într-o pală de foc. **48. Vestmînt:** al cărui veșmînt de flacără constituie pedeapsa păcatului. **52. Crăpată:** printre atîtea luminițe cu desăvîrșire asemănătoare una alteia la formă și mărime, una, a cărei flacără se desparte în două limbi în felul aceleia pe care Lucan (*Pharsalia*, I, 551) ne povestește că se desprinsese din rugul lui Eteocle și Polinice, atrage toată curiozitatea poetului, care întreabă pe Virgil. **54. Eteocle:** Eteocle și Polinice, copiii lui Oedip și ai Iocastei și-au disputat tronul Tebei și din rivalitate s-au omorît. Cînd cadavrele au fost puse pe rug, flăcările s-au despărțit. **55. Diomede:** Ulise și Diomede, vestiții eroi din *Iliada*, care împreună născociră și puseră în aplicare cunoscuta cursă a „calului troian" și împreună răpiseră statuia Minervei (Paladium), despre care se credea că atît timp cît va rămîne în Troia, orașul nu va fi cucerit. **57. Furie:** aceeași ură

58 Spășesc în foc scornită cursa lor
a calului ce-ntrînd făcut-a poartă
să ias-al Romei ne-ntrecut popor.

61 Plîng arta lor, din cauza cărei, moartă,
și-azi plîngi pe-Ahile al tău, tu, Didamie;
și-au și pentru Paladiu-această soartă."

64 – „De au și-aici în foc vorbire vie,
te rog, maestre,-o, rogu-te să vrei,
și-o rug-a mea te plece cît o mie,

67 să stai cu mine s-așteptăm pe-acei,
ce ard acolea-n para cea cornută,
căci vezi aprinsul dor ce-l am de ei."

70 Răspunse el: – „Mi-e ruga ta plăcută,
și demnă e, și vreau a te-asculta,
dar gura ta de-acum să-ți fie mută.

73 Vorbi-voi însumi eu, căci vrerea ta
eu bine-o știu, dar greci aceștia fură,
și poate-or fi semeți cu limba ta".

76 Cînd focul fu și-n locul unde-avură
cuvintele și loc și timp în fine,
atari au fost din dulcea tatei gură:

---

64. *și-n focu-acesta vorbă* (a). *focul lor* (c). **66.** *Și ruga mea cît mii de rugi să-ți fie* (c). **67.** *Să nu-mi pui piedeci așteptării aici* (a). **69.** *Ce dorul meu de limba cea* (a). *Căci vezi ce dor* (a). *Mă-mpinge-așa* (b). *Că-mi vezi* (b). **70.** *Nu poate să nu-mi placă* (b). **72.** *rămîne-ți* (a). *ca gura ta să tacă* (b). **74.** *Știu bine ce voești* (a). *Voiu cuvînta* (a). **78.** *Aceste* (a).

împotriva troienilor. **60. Romei:** din cauza cursei „calului troian", Troia fiind cucerită de greci, Enea plecă în căutarea unui nou pămînt promis de zei și Roma a fost întemeiată. **62. Didamie:** zeița Thetis, mama lui Ahile, știind soarta acestuia că o să moară la asediul Troiei, îl trimise la Schiros deghizat în haine femeiești la regele Nicomedes, care, crezîndu-l fată, îl crescu împreună cu fata lui, Deidamie, de care Ahile se îndrăgosti. Ulise, știind că Troia nu se putea cuceri fără Ahile, se prezentă la palatul regelui Nicomedes înfățișîndu-se ca un negustor. După ce a arătat fetelor giuvaere și alte lucruri femeiești, le arătă și arme frumoase, în timp ce alții ascunși sunau din trîmbițe de război. Ahile, tresărind la acel sunet și apucînd armele, Ulise l-a recunoscut și, fără multă greutate, a putut să-l convingă să părăsească pe Deidamie și să-l ducă cu el la război. **66. O mie:** te rog ca rugăciunea mea să facă cît o mie (de rugăciuni). **68. Cornută:** flacăra cea despicată. **75. Semeți:** comentatorii caută să explice acest pasaj, într-adevăr cam obscur, închipuind că acele suflete ar fi ascultat mai cu dragă inimă cuvîntul lui Virgil (adică al unui antic) decît al unui modern cum era Dante, însă, la drept vorbind, explicația aceasta nu ni se pare tocmai convingătoare. Mai bine interpretează Alessandro Chiappelli în *Lectura Dantis* din Orsanmichele (Firenze, Sansoni, 1901), care spune că Virgil, „cîntînd războiul troian și faptele eroilor, în anume chip, binemeritase de la ei". Nu era prin urmare, ca Dante, un necunoscut, și lui acele spirite i-ar fi răspuns, desigur, cu mai multă bunăvoință decît celui dintîi venit. Pentru alte chestiuni care privesc acest pasaj vezi Ramiro Ortiz, *Cîntul XXVI din „Infernul" lui Dante cetit la facultatea de litere din București* (București, tipografia „Speranța", 1915) pp. 15-16. **76. Focul:** flacăra despicată în două, care învăluie pe Ulise și Diomede. **77. Loc... timp:** cînd flacăra ajunse, în rătăcirea ei vagabondă, la mică distanță de poeți, încît lui Virgil i se părură potrivite timpul și locul pentru a-i vorbi. **78. Au fost:** adică: cuvintele au fost atari.

– „Voi doi, pe cari-același foc vă ține,
de-s vrednic eu răspuns să mi se deie,
și-ori mare-ori mic de v-am făcut vrun bine

c-am scris trăind înalta-mi epopee,
să stați, iar unul spuie dintre voi
pe unde-a mers prin sineși ca să pieie!”.

Și-al vechii flacări cel mai lung vîlvoi
zbătut porni să scoată murmurarea
cum face-un foc bătut de vînt la noi.

Iar vîrful ei așa-și făcea mișcarea,
părînd al unei limbi ce-ar fi vorbit,
și voce-a scos și-a zis: – „După scăparea

de Circe-acea ce-un an m-a fost robit
aproape de Gaeta, mai ’nainte
de ce pe-aici troienii-au fost venit,

nici dor de fiu, nici mila de-un părinte
bătrîn, pe-atunci, nici dragostea datoare
să curme-al Penelopei plîns fierbinte

n-au fost în stare-a-nvinge-a mea ardoare
să plec în lume ca să știu și eu
și-a altor neamuri vicii și valoare.

Și-așa plecai cu-un singur vas al meu
pe-al mării sterp întins, numai c-o mînă
de soți ce-apoi cu mine-au fost mereu.

Văzui și-un mal și-alt mal al mării, pînă
la sarzi și la ispani, văzui Marocul
și cîte țări au marea-n jur stăpînă.

---

80. *sînt eu demn* (a). **83.** *și-arate-mi unul* (c). **87.** *bate* (c). **90.** *Cînd scăpai* (c). **91.** *De Circe care mai mult d-un an* (c). *Gaete* (c). **93.** *De ce pe-aici Enea a venit* (b). *numit* (a). **94.** *Nici dorul de copil* (c). **98.** *s-o știu* (a). **99.** *au alte neamuri* (c).

---

81. Și ori: și dacă vreodată v-am făcut (cînd scrisei măreţele versuri ale *Eneidei*, în care v-am pomenit numele) vreun bine. **83. Unul:** Ulise să ne povestească unde a murit. **88. Vîrful:** și iată că, în acea tăcere, flacăra începe să se clatine și cea mai mare limbă (Ulise) să zvîcnească, pe cînd dinăuntru se aude ieșind puțin cîte puțin un murmur confuz, care în curînd se face mai deslușit și se determină și se articulează în cuvinte. Flacăra vorbește și vorbind șerpuiește și se zbate ca o limbă de foc. **91. Circe:** fiica Soarelui și a Persei, vrăjitoarea care, după povestirea lui Homer, preschimbă în porci pe tovarășii lui Ulise, și pe el îl opri lîngă ea un an, dar, după porunca lui Jupiter, îl lăsă liber să se întoarcă acasă. **92. Gaeta:** promontoriul Circello, aproape de Gaeta (oraș maritim lîngă Neapole) pe care Enea îl numi așa în cinstea doicii lui, *Caieta*, pe care o îngropă acolo. **93. De ce:** în text: „mai înainte ca Enea să o numească astfel”. **94. Nici dor:** nici iubirea părintească pentru tînărul Telemac, nici respectul filial pentru bătrînețea lui Laerte, nici iubirea pentru a mea credincioasă și înțeleaptă Penelopa nu putură să învingă focul ce mă ardea de a ajunge cunoscător al lumii și al valorii și al viciilor oamenilor. **103. Văzui:** văzui astfel amîndouă țărmurile Mediteranei pînă în Spania și Maroc, insula Sardinia și altele pe care această mare le scaldă și le înconjoară.

106 Bătrîn și eu și-ai mei eram, și focul
topit, cînd am ajuns [la] acea strîmtime
în care-a-nchis Heracle-odată locul

109 ca mai spre-adînc să nu cuteze nime.
Lăsai Sevila-n dreapta căii mele,
și-n stînga Ceuta-n neguri de-adîncime.

112 «O, frați – am zis – prin mii de mii de grele
sosiți și-n cel din urm-apus acum,
cu slabul rest al vieții puțintele

115 ce licură de-abia pierdută-n scrum,
ce-ar fi, ca-n lumea cea făr' de ființe
noi dincolo de soare-am face-un drum?

118 Voi fii sînteți ai nobilei semințe
și nu născuți spre trai de dobitoc,
ci-onoare să cătați și cunoștințe!»

121 Și-astfel redeșteptai atîta foc
cu-aceste vorbe cîte-avui a spune,
că n-aș mai fi putut să-i țiu pe loc.

124 Și-ntoarsem prora iar spre soare-apune,
și, tot la stînga-n larg pentru-alergare,
făcurăm din lopeți aripi nebune.

127 Și toate stelele ce-alt pol le are
luceau prin nopți, și-al nostru pol apus,
și nici nu mai ieșea apoi din mare.

---

106. *...și acea* (A). *Eram* (a). **115.** *Ce-abia-mi licură* (a). **121.** *Și-n soții mei trezii* (a). **124.** *pupa* (a). *Ne-ntoarsem* (a).

---

106. Focul: focul tinereții. **107. Strîmtime:** strîmtoarea Gibraltar, renumitele „coloane ale lui Hercule", pe care era scris: *non plus ultra.* **110. Sevila:** cunoscutul oraș din Andaluzia, dar aici Dante trebuie să facă aluzie la întreaga regiune, fiindcă Sevilla este în interiorul țării și invizibilă de pe mare. **111. Ceuta:** oraș pe țărmul african în fața Sevillei. **112. O, frați:** frații mei, care prin atîtea mii de pericole ați ajuns cu mine la cel din urmă liman apusean al lumii locuite, ce-ar fi dacă am încerca în scurtul timp ce ne mai rămîne de petrecut pe pămînt (și este aproape scurta veghe a morții) să cunoaștem lumea care se întinde dincolo de aceste coloane? **118. Semințe:** omenești. **120. Să cătați:** și să căutați onoare. **126. Nebune:** de ce Dante socotește nebune aripile (lopețile) vasului lui Ulise? Chestia este foarte discutată. Trebuie însă să vedem aici un simbol și anume că pentru buna reușită a întreprinderilor mărețe, simplele mijloace omenești nu sînt de ajuns fără voința divină. Foarte probabil „muntele cenușiu", care pricinuiește pierderea lui Ulise, nu este altceva decît Sfîntul Munte al Purgatoriului, pe care Dante și-l închipuie izolat în mijlocul apelor celeilalte emisfere. Ei bine, vasul care duce sufletele în Purgatoriu ne este descris (*Purgatoriul*, II, 31-33) ca „disprețuitor de mijloacele omenești, în așa fel că *nu-i trebuie lopeți și nici pînze*, ci numai aripile îngerului cîrmaci", și, comparînd între ele aceste două vase, ajungem la concluzia că în Purgatoriu se ajunge *prin mila lui Dumnezeu*, iar nu *prin voința omenească*. Iată semnificarea alegorică a „vasului iute și ușor", opusă „corăbiei" lui Ulise, îngreunată de oameni și purtată de lopeți, pe cînd cealaltă are numai suflete, și iată de ce Dante numește „nebun" acel zbor făcut cu aripa neîncercată și pămînteană. **127. Ce-alt:** pe care celălalt. **128. Apus:** era apus, se pierduse în zări, nu se mai vedea.

De cinci ori s-a aprins de jos în sus
și tot de-atîtea ori se stinse luna
de cînd urmam ăst drum de care-am spus,

cînd negr-un munte și-a ivit cununa
departe-n fund, prin zare-nnegurată
cum alta-n lume n-am văzut nici una.

Și-un chiu ce-am scos se-ntoarse-n vai îndată,
căci noul mal o volbură născu
ce-a prins corabia-n proră să ne-o bată.

Trei roți cu marea-ntreagă el făcu
și-a patra oară pupa-n sus o-mpinse
și prora-n jos, cum Altuia-i plăcu.

Și-adîncul mării peste noi se-ntinse".

---

132. *De cînd nebunul* (a). **133.** *brunul* (a). **134.** *atît de naltă-n slavă* (a). *atît de ridicată* (b). **136.** *Fu chiu dintîiu, și-o jale-apoi grozavă* (a). **138.** *nava* (a). **140.** *o duse* (a). **142.** *Și marea peste noi ad[încu]-și puse* (b). *Și-n urmă marea peste noi se-nchise* (b).

---

130. De cinci ori: trecuseră cinci luni, adică de cinci ori văzuseră aprinzîndu-se acea față pe care luna o arată pămîntului (deci fața luminată) și de cinci ori luna întorsese către ei fața ei neluminată. **136. Chiu:** strigăt de bucurie. **Vai:** în dureri. **137. Născu:** noul mai născu o volbură. **138. Bată:** să bată în prora corăbiei noastre. **139. Trei roți:** corabia se învîrti în cerc de trei ori. **El:** vasul, corabia. **141. Altuia:** lui Dumnezeu. Am observat în altă parte că niciodată în Infern nu se pomenește numele lui Dumnezeu (*cf. Infernul*, V, 81). **142. -ntinse:** cu acest vers de o armonie înceată și gravă se încheie minunatul episod. „Nici un indiciu în cuvintele eroului, zice Torraca, de durere, de părere de rău, de căință. Pe cînd povestește, răsar pe rînd în minte și se fixează cu putere în memoria noastră imaginea corăbiei care străbate singură imensitatea oceanului, a muntelui întunecos apărut pe neașteptate, a furtunii care face să se învîrtească nava și valurile și, în fine, corabia înghițită de vîrtej și marea din nou unită și liniștită, iar totul este povestit și zugrăvit de el cu seninătate desăvîrșită, ca și cum n-ar fi fost el eroul dramei".



Cîntul XXVII

Cercul al optulea. Valea a opta: sfătuitorii de rele

Guido da Montefeltro întreabă pe Virgil (1-30) ◎ Dante îl informează despre starea politică din Romagna (31-54) ◎ Sfatul lui Guido către Bonifaciu al VIII-lea și osînda lui Guido (55-136)

1 Fiindc-apoi sfîrșit vorbirii puse
și dreapta-n sus și-n liniște stătea,
cu voia dulcelui poet se duse.

4 Cînd d-alta ce din dosul ei venea
spre vîrfu-i fuse-atenția-ne-ndreptată
prin sunetul confuz care-l scotea.

7 Precum siculul bou, ce-ntîiași dată
mugi cu plînsul cui l-a plăsmuit
cu pila sa [și drept îi fu ca plată!]

10 urla cu glasul celui chinuit,
încît părea cuprins de suferință
deși de-aramă-ntreg era cioplit,

13 astfel să iasă neavînd putință,
nici drum, din foc, cuvintele lui fură
în felul său dintîi [doar străduință].

---

1. *Fiindcă* (A). **3.** *I-a dat Vir[gil] un semn* (a). **4.** *de-* (a). *dos* (a). **6.** *dintr-însa scos* (a).

---

1. Puse: adică flacăra (Ulise). **4. Cînd:** cînd atenția noastră fu îndreptată spre vîrful unei alte flăcări, ce venea din dosul ei. **7. Siculul bou:** taurul de bronz înroșit pe care Falaris, tiran din Agrigent, îl întrebuința ca instrument de tortură și de moarte și în care tiranul a închis cel dintîi pe maestrul Peril, care îl născocise (Ovidiu, *Tristia*, III, eleg. XI, 38-54). **10. Urla:** urletele celui chinuit răsunau ca un muget. **11. Încît:** adică boul de aramă. **13. Astfel:** după cum urletele celui chinuit în boul de bronz înfocat al lui Falaris răsunau ca un muget, tot așa cuvintele damnatului ascuns în flacără, neavînd putința și negăsindu-și drum de a ieși din foc, vorbiră mai întîi nelămurit, confuz, cu acel sunet ce-l scoate flacăra bătută în vînt. A se construi: „Astfel, neavînd putință, nici drum să iasă din foc, cuvintele lui au fost, în felul său (= lor) dintîi, doar străduință (de a vorbi)”.

16 Cînd ele-apoi drum liber își făcură
prin vîrful ce le da vibrații clare
cum limba lor le-o dete-odată-n gură,

19 cuvinte-am auzit: – „O, tu spre care
vorbesc, tu cel care-n lombardul meu:
poți merge,-ai zis, n-am altă-ce-ntrebare;

22 deși sosesc tîrziu, nu-ți pară greu
să stai puțin și să-ți amîi plecatul,
căci eu voi sta cu drag, și ard mereu.

25 De ești căzut de-acu-n întunecatul
locaș aici, din dulcea țărișoară
latină de-unde-ntreg îmi port păcatul;

28 au pace romagnolii-ori iar s-omoară?
Eu fui din munții cei dintre Urbin
și de-unde Tibru ca izvor scoboară".

31 Eu stam plecat, de-atenție încă plin,
cînd semn în coastă-mi dete-al meu părinte
și-a zis: – „Vorbește tu, căci e latin".

34 Iar eu, avînd gătit răspunsu-n minte,
n-am stat să preget și-am și zis îndată:
– „O, duh ascuns în haina ta fierbinte,

---

20. *Și-ai* (a).

---

17. Vîrful: flăcării. Vîrful flăcării, vibrînd, scotea sunete așa de clare, ca acelea pe care le scotea limba lor cînd erau vii. **20. Lombardul meu:** în graiul meu lombard. Se pare că damnatul a cunoscut accentul și cuvintele lombarde ale lui Virgil. Dante pune chiar în gura lui Virgil două lombardisme, probabil printr-una din acele anacronisme medievale prin care, de pildă, Hector era înfățișat ca un cavaler medieval. **21. Altă ce-ntrebare:** nu mai am ce să te întreb. **24. Și ard:** dacă eu, care ard mereu, voi sta cu drag de vorbă cu tine, te rog să nu-ți pară rău și ție, care nu suferi pedeapsa groaznică în care eu mă chinuiesc, să-ți amîni plecarea. **25. Căzut:** damnatul crede că Virgil ar fi un sfătuitor de rele sosit acolo de puțin timp. **26. Țărișoară:** Lațiu, în sens de Italia centrală, în opunere cu Lombardia. **27. De-unde:** din care țărișoară și eu am venit aici să-mi plătesc păcatul. Așa înțeleg mai toți comentatorii; noi credem însă că trebuie preferată explicația lui Torraca, că, adică, acestui suflet „aducerea aminte a *dulcii țărișoare* răsare împreună cu aceea a *păcatului*, a întregului păcat, pe care el îl săvîrși acolo". Și, într-adevăr, păcatul lui Guido este tocmai de a fi dat lui Bonifaciu al VIII-lea un sfat, în urma căruia una din cetățile *dulcii țărișoare latine* a fost cucerit de papă, care a pedepsit în mod crud pe răzvrătiți. **29. Eu:** cine vorbește este contele Guido da Montefeltro, născut pe la 1220. După ce a fost șeful ghibelinilor și ca ostaș a luptat împotriva Bisericii, în ultimii ani ai vieții sale s-a împăcat cu papa Celestin al V-lea și în 1296 s-a călugărit în ordinul Sfîntului Francisc și a murit în 1298. Despre el vechiul cronicar Fra Salimbene povestește că „fost-a om de mare neam și cu multă judecată și înțelepciune și cumpăt, darnic și curtenitor și îndatoritor, viteaz ostaș și drept în luptă și învățat în arta de a lupta". Dante, care îl laudă în *Convivio* (IV, 8), îl pune aici în Infern pentru sfatul viclean dat papei. **Din munți:** din Montefeltro, între Urbino la răsărit și Apenini (de unde izvorăște Tibrul) la apus. **33. Vorbește tu:** acum este rîndul tău să vorbești. Acesta este „latin", adică italian și om „din vremea ta", nu „grec" și „antic" ca Ulise, cu care am crezut mai potrivit să vorbesc eu.

37 în gîndul celor tari n-a fost vrodată
și nu-i fără război Romagna ta.
Dar n-am lăsat vro luptă declarată.

40 Ravena stă precum o știi că sta:
vulturul din Polenta cuib și-o are,
umbrind și Cervia sub aripa sa.

43 Cetatea cea cu lung asediu, care
cumplit făcut-a-ntre francezi măcelul
o ține-un leu sub verzile lui gheare.

46 Zavozii-n Rimini, și vechiul și cățelul,
ce-au fost ai lui Montagna cruzi călăi,
mai mușcă-n ce-au mușcat precum li-e felul.

49 Iar la Santerno și Lamone-n văi,
din cuibul alb un pui de leu domnește,
schimbînd din vară-n iarnă soții săi.

52 Iar cea pe unde Savio șerpuiește,
precum ea stă-ntre munte și cîmpie,
așa-ntre sclav și liber stat plutește.

55 Te rog acum, și tu răspunde-mi mie,
ce-ai fost, căci toți mi-au spus, deci fă la fel,
și faima-n lume-ani mulți s-o ai tu vie".

58 În propriu-i mod bolborosi nițel
ăst foc, bătînd încolo-ntîi și-ncoace
lungitu-i vîrf, și-ăst glas a scos din el:

61 – „De-aș crede eu că-ndrept această voace
spre-un viu ce se va-ntoarce-n lume-acasă,
ăst vîrf zbătut ar înceta să joace.

---

45. *Un puiu de leu* (c). **48.** *Z[ăvozii] apoi* (a). *bătrînul* (a). *Infernul* (c). **48.** *Pun colții unde* (a). **52.** *Cetatea* (a). **55.** *Dar cine-ai fost, te rog [ni-l veie]?* (a). **56.** *astfel* (a). **57.** *fie* (a). **59.** *joc* (a, b). **61.** *De-aș ști c-ascultă glasul meu din foc* (a). *De-ași ști c-ascultă glasul meu din foc* (b). *cuvîntul* (c). **63.** *Mi-ar sta sbătuta limb-atunci pe loc* (a). *Ar sta... loc* (b).

---

37. În gîndul: țara ta, Romagna, nu este niciodată în pace: chiar dacă luptele încetează, tiranii săi (*cei tari*) pregătesc în inima lor noi războaie. **41. Vulturul:** stema familiei da Polenta. Ravenna, mai înainte stăpînită de familia Traversari, acum se odihnește sub aripile vulturului lui Guido da Polenta (care stăpînește și orașul vecin, Cervia). **43. Cetatea:** Forlì, care în 1282 a fost vitejește apărată de însuși Guido da Montefeltro împotriva francezilor trimiși de papă ca s-o asedieze, este supusă familiei Ordelaffi, a cărei stemă este un leu verde. **47. Cruzi:** Malatesta, tatăl și fiul, după ce au înfrînt pe dușmanii lor ghibelini și au omorît pe unul din șefii lor, Montagna delle Parcitadi, continuă a domni peste Rimini, terorizînd-o, după cum au făcut și mai înainte și după cum le este felul. **49. Santerno:** la Imola (pe rîul Santerno) și la Faenza (pe rîul Lamone) domnește Maghinardo dei Pagani da Susisana, a cărui stemă era un pui de leu albastru **într-un cuib alb:** pe fond de argint. **51. Schimbînd:** trecînd de la un partid la altul, după cum îi dicta interesul. **52. Cea:** orașul Cesena (pe rîul Savio) este zidit parte în cîmpie, parte pe colină, pe coasta muntelui. **61. De-aș crede:** spiritul

Dar, cum nu pot de-aici nicicînd să iasă
ființe vii, de-i drept ce-aud, să-ți spui,
și-apoi că-i fi infam puțin îmi pasă.

Oștean dintîi, și-apoi călugăr vrui
să-mpac prin sfoară ce-am greșit prin spadă,
și-ntreg s-ar fi-mplinit ce eu crezui,

dar marele păstor – pe cap să-i cadă! –
din nou m-a-ntors în primul Iad de culpe,
iar cum și cînd, vreau duhul tău să vadă.

Cît timp eu trupul de-oase și de pulpe,
cum mama mi l-a dat, îl mai avui,
n-am fost în fapte leu, ci-apururi vulpe.

Căci lațuri și-uneltiri astfel știui
și-așa de meșter mă-nvîrteam cu ele,
că-ntr-astea cred că-ntîi în lume fui.

Dar cînd simții c-ajung spre-al vîrstei mele
acel răstimp cînd cată fiecine
spre-a-ntra în port să strîng-a lui vîntrele,

de ce-avui drag dintîi m-a prins rușine,
și-nchisei pentru lume ochii mei,
și bine mi-ar fi prins, sărman de mine!

Dar prințul noii lumi de farisei,
avînd pe-atunci război la Laterani –
și nu cu saracini ori cu iudei,

căci numai tot creștini i-au fost dușmanii,
și nu de-acei ce s-au oștit la Acre
sau fac negoț pe-unde domnesc sultanii –

---

65. *spuiu* (A). *nici iad* (a). *oprit oricui* (a). **67.** *Oș[tean] am fost, monah apoi și* (a). *...nicicînd* (b). **68.** *...crezînd* (b). **70.** *...gînd* (b). *ție* (c). **72.** *știe* (c). **74.** *...dete* (c). **75.** *Nu leu în fapte-am vrut să fiu* (c). **76.** *Și-atîtea lațuri* (b). *Știui... secrete* (c). **81.** *-n liman* (b). **83.** *Și-nchis-am lumii* (a).

---

arată o mare siguranță că cei care intră o dată în Infern nu mai pot ieși de acolo și, bizuindu-se pe ea, îi revelă lui Dante secretul său. De observat, în cuvintele lui, ironia discretă a lui Dante împotriva acestui fel de oameni care nu se îndoiesc niciodată de credințele lor. El, care trecuse prin toate chinurile îndoielilor filosofice, era în stare să surîdă de siguranța ce o pun oamenii în anumite principii cu totul discutabile și neîntemeiate. **68. Sfoară:** funia cu care se încing franciscanii și care este un simbol al castității. **70. Marele păstor:** papa Bonifaciu al VIII-lea, care, cerîndu-i un sfat viclean pentru a putea supune castelul Palestrina care i se răzvrătise, zădărnici intenția bună a fostului ostaș de a-și răscumpăra păcatele printr-o viață monahală. **80. Răstimp:** bătrînețea, cînd fiecare om se pregătește de moarte (*ajungerea în port*) reculegîndu-se într-o viață lăuntrică și evlavioasă și lăsîndu-se de lucrurile lumești (*strîngerea vîntrelelor*). **82. Rușine:** m-a prins rușine de viața mea anterioară. **85. Prințul:** papa Bonifaciu al VIII-lea. **86. Laterani:** cu familia Colonna, ale cărei case erau lîngă biserica San Giovanni in Laterano. **89. Oștit:** nici unul din acești creștini nu fusese cu saracinii la cucerirea orașului Acri, cea din urmă stăpînire creștină la Sfîntul Mormînt, și nici cu iudeii să facă negoț (în ciuda opririi papale) în țara necredincioșilor.

91 nici lui nu-și respectă precepte sacre
și-oficiul 'nalt, nici mie-acel capestru
ce-adese face-atîtea trupuri macre,

94 ci, cum chemă Cezarul pe Silvestru
de la Soract, de lepră ca să-l spele,
așa el m-a chemat ca pe-un maestru

97 să-l scap de-ale trufiei friguri rele.
Dar eu tăcui, căci prea-mi păru că-i vinul
ce-l face-a-mi cere-atari [păreri] rebele.

100 Iar el atunci : – «S-alungi din suflet chinul,
căci iată, te dezleg, numai să-mi spui
ce chip ar fi să spulber Prenestinul.

103 Tu știi că pot să-ncui și să descui
cu două chei, dar cel ce-mi fu 'nainte
le-avu degeaba toată viața lui».

106 Împins astfel de-așa de tari cuvinte,
văzui c-aici e mult mai rea tăcerea,
și-am zis : «Fiindcă tu mă speli, părinte,

109 păcatu-n care-acu-mi provoci căderea :
promite tot și uit-apoi mereu,
și-a ta va fi și gloria și puterea».

112 Iar, cînd murii, veni Francisc al meu,
ci-un negru heruvim în drum îi stete
și-a zis : – «Îmi faci nedrept ! Să-l lași să-l ieu

115 să meargă-n Iad la servii mei, căci dete
un sfat mișel în care-o fraudă sta,
iar eu de-atunci îi stau cu mîna-n plete !

118 Pe cel ce nu-i căit nu-l poți ierta,
și-a se căi și-n rău păstrîndu-și placul
nu poți, că-i contradicția-n calea ta».

---

95. *Ca lepra sa Silvestru să-o spele* (a). **99.** *...mișele* (a). *...grele* (a). *...mele* (a). **103.** *descuiu* (A). *Cu chei, pe care cel* (a). **109.** *tu* (c). **116.** *făptuit* (a). **120.** *...sta* (a).

---

92. Capestru : încingătoarea franciscană. **93. Macre :** din cauza vieții de pocăință. **94. Cezarul :** Constantin, despre care legenda povestește că, fiind bolnav de lepră, în loc de a se scălda în sînge de copii, după cum îl sfătuiau medicii, chemă de la sihăstria lui din muntele Soract de lîngă Roma pe Sfîntul Silvestru, care îl boteză și astfel îl lecui. Firește, aici comparația este ironică. **97. Trufiei :** pofta neînfrîntă și ambițiile temporare și rebele. **98. Vinul :** în text : „căci cuvintele lui mi se părură de om beat", atît erau de nepotrivite în gura unui popă. **102. Prenestinul :** Palestrina, vechia Preneste, oraș și cetate nu departe de Roma, unde partizanii familiei Colonna se întăriseră. **104. Cu două chei :** una de aur și una de argint. Cheile sînt chiar astăzi emblema pontificală. **Cel :** Celestin al V-lea. **105. Degeaba :** a arătat că nu le prețuiește, renunțînd la demnitatea papală. **110. Promite :** promite iertare răzvrătirii lor, familiei Colonna și partizanilor ei, și nu te ține pe urmă de promisiunea ta. **113. Negru heruvim :** un drac. Dante dezvoltă admirabil în chip dramatic acest motiv popular al luptei între drac și îngerul păzitor, căruia în cazul de față i se substituie Sfîntul Francisc, motivul

121 Vai mie-atunci, cum am săltat, săracul!
cînd el m-a prins zicînd: «Tu n-ai gîndit
c-ar şti atîta logică şi dracul!».

124 M-aduse-aici, iar Minos şi-a-nvîrtit
de opt ori coada sa pe aspru-i spate
muşcînd apoi şi-n ea de cătrănit:

127 – «E fur din cei pe care focu-i bate».
De-aceea-s unde vezi, un om pierdut,
şi plîng purtînd atare haină-n spate".

130 Iar cînd în urmă glasul i-a tăcut,
pleca ducînd cu el durerea-i plînsă
prin cornu-i cel în multe părţi zbătut.

133 Noi doi, Virgil şi eu, trecurăm însă
pe stîncă-n sus pînă pe puntea care
e arc al bolgii unde-i gloata strînsă

136 acea, ce descărcînd făcu-ncărcare.

pe care îl vedem în Italia reprezentat cu fel de fel de litografii populare, care se vînd pe stradă, şi este foarte frecvent şi în bisericile noastre. **122. Tu n-ai gîndit:** minunat exemplu de grotesc medieval în acest amestec de tragic şi comic: „Este călăul care se joacă cu viaţa condamnatului şi îi surîde scrîşnindu-şi dinţii" (Zingarelli); şi E. Sannia (*Comicul, umorismul şi satira în* Divina Comedie, Milano, Hoepli, 1909) adaugă: „Este înveselirea diavolului care a gustat picătură cu picătură bucuria sa, după cum sufletul păcătos a gustat picătură cu picătură pedeapsa sa". **126. Cătrănit:** abia am avut timpul să surîdem de ştiinţa logică a dracului, şi iată că o altă scenă grotescă răsare ca sculptată din amintirile lui. Minos aici nu se mulţumeşte să-şi încingă mijlocul cu coada de atîtea ori în al cîtelea cerc vrea să cufunde osînditul, ci apare mîniat într-un mod neobişnuit, aşa încît îşi muşcă coada. **127. E fur:** avem aici judecata lui Minos. **129. Haină:** para de foc în care este învăluit. **132. Cornu-i:** vîrful flăcării, care, zbătîndu-se, arată zbuciumul şi chinul sufletului amărît. **134. Puntea:** pintenul de stîncă ce străbate genunea a noua, unde sînt pedepsiţi cei ce îndeamnă la dezbinări şi la certuri. **136. Descărcînd:** în text: „despărţind". **-ncărcare:** adică încărcarea conştiinţei, vina. Deci acei care, desunind, se făcură vinovaţi.



Cîntul XXVIII

Cercul al optulea. Valea a noua: ursitorii de dezbinări

Schismaticii (1-21) ◎ Mahomet și profeția sa cu privire la Fra Dolcino (22-63) ◎ Pier da Medicina și Curio (64-102) Mosca de' Lamberti și Bertran de Born (103-142)

1 Deplin s-arate, chiar și-n proza lui
și-oricît repovestind, cine-ar fi-n stare
de-atîtea răni și sînge cît văzui?

4 Prea slab-ar fi o limbă orișicare,
căci loc în ele-atît de mult a strînge
nici mintea-ne, nici graiul nostru n-are.

7 Și chiar s-aduni pe cîți avur-a plînge
cîndva-n Apulia-n țara cea-ncercată
vărsat de oști romane-atîta sînge;

10 pe toți și-acei ce-n lupta-ndelungată
inele-au dat ca spolii fabuloase,
cum Titu Liviu negreșind ne-arată;

13 pe toți răpușii luptei dureroase
ce-n drumul lui Guiscard au stat; pe-acei
ce-arată și-azi la Ceperano oase

---

9. *Pe-al lor de-ai Romei oști vărsatul* (a).

---

1. Deplin: a se construi: „Cine ar fi în stare să arate deplin, chiar în proză și oricît repovestind, despre atîtea răni și sînge cît văzui?", adică: „Chiar în proză ar fi greu să se arate toate rănile și tot sîngele ce am văzut în această genune, dar pasă-mi-te în versuri!". **5. Ele:** mintea și graiul, cu alte cuvinte: „Mintea și graiul nostru nu au putință (*loc*) să strîngă în ele ce am văzut". **7. Și chiar:** cu o lungă enumerare a bătăliilor celor mai sîngeroase, poetul încearcă să ne dea o idee despre grozăvia și felurimea rănilor ce le văzu în această genune. **8. -n Apulia:** Dante numește așa toată partea meridională a Italiei. **-ncercată:** fiindcă s-au dat acolo multe bătălii, printre care acele împotriva samniților, a lui Pyrrus și a lui Hanibal la Canne. **11. Inele:** povestește Titus Livius (XXIII, 7) că Hanibal, după izbînda de la Canne, scoțînd din degetele cavalerilor inelele, a strîns mai multe banițe. **13. Pe toți:** cei care căzură luptîndu-se împotriva normandului Robert Guiscard (1059-1085), duce de Apulia și Calabria, în îndelungatul război pe care Robert îl combătu ca să-și asigure stăpînirea acelor provincii. **14. Pe-acei:**

16 pe-un cîmp pe care-apulii-au fost mișei;
și-acei ce-au stat la Talliacoz să-nfrunte
pe-Alard cel vechi ce-a-nvins cu puțintei;

19 s-arate toți străpunse membre-ori ciunte;
mizeria le-ar putea-nmiit să-ncapă
spre-a fi-n tabloul ăstei bolgii crunte.

22 Stricat la fund ori doage-un vas nu crapă,
ca unul ce-l văzui cu răni cumplite
crăpat din gură pînă p-unde-l scapă,

25 cu mațele-ntre glezne-mpletecite,
cu coșul spart, și scos urîtul sac
ce schimbă-n scîrnă tot ce gura-nghite.

28 Iar el, văzînd că fix acu-l atac,
deschise-n piept o largă căscătură
cu mîinile și: – „Vezi cum mă desfac,

31 și vezi ce cazne Mohamet îndură!
Ali e cel ce-mi plînge-aici în față
cu cap crăpat din vîrf pînă sub gură.

34 Și toți pe cîți îi vezi aici, în viață
rupturi urziră și scandal, și-atare
scandal acum în trupuri au să-l pață.

37 Un diavol stă-n adînc acolo, care
ne este-al nostru-atît de crud călău,
[și-n spadă ia din nou pe fiecare]

---

21. *da* (a). **34.** *creștet pînă* (a). **35.** *urziră-n viață* (a). **36.** *Ruptur-a* (a). **37.** *Mai jos în bolge sta un diavol* (b).

---

după Dante, care, ca și alții din vremea lui, face aici oarecare confuzie între bătălia de la Ceperano și aceea de la Benevento (1266) dintre Carol I de Anjou și Manfred, cînd baronii din Apulia ar fi trădat pe Manfred, neîmpotrivindu-se dușmanilor. **17. Talliacoz:** la Tagliacozzo sau, mai exact, la Scurcola s-a dat bătălia între Conradin de Suabia și Carol I de Anjou (1268), unde Alard de Valéry sugeră lui Carol cursa prin care, cu un număr cu mult inferior de soldați, bătălia a fost cîștigată. **19. S-arate:** adică: „dacă toți morții și răniții din aceste sîngeroase bătălii ar arăta membrele lor străpunse ori ciuntite". **20. Mizeria:** mizeria lor, chiar dacă ar fi înmiită, tot ar avea loc în această genune. **22. Stricat:** a se construi: „nu crapă un vas stricat la fund, ori doaga, ca unul pe care-l văzui...". **24. -l scapă:** „vulgaritatea comparației (un butoi desfundat), limitele rănii arătate într-un mod așa de trivial (*p-unde-l scapă*) și acel crud cuvînt (*crăpat*) arată bine tot disprețul și batjocura cu care Dante vrea să ne prezinte pe Mahomet" (Steiner). **27. Scîrnă:** e caracteristic poporului toscan, și mai ales florentin, acest crud realism, pentru care nu se dă în lături de a numi anume lucruri cu numele lor, fără perifraze. Așa se explică unele cuvinte cît se poate de vulgare, nu numai în Dante, dar și în Carducci, Papini (*Sonetti plebei*), Soffici și într-o interesantă carte recentă a lui Ettore Allodoli (*Il domatore di pulci*). Aceasta se poate explica prin acea tendință către gusturile, de multe ori vulgare, dar sănătoase, ale poporului, caracteristică florentinilor și care se arată și în întreaga constituție democratică a acestui oraș în timpul Evului Mediu și chiar al Renașterii, cînd Lorenzo dei Medici petrecea cu poporul și nu se da înapoi de a bea un pahar de vin bun la o cîrciumă vestită, în tovărășia unor meseriași. **28. -l atac:** cu privirea. **31. Mohamet:** întemeietorul islamismului, născut la Mecca (570), mort la Medina (8 iunie 632). Dante îl pune aici ca urzitor de schismă. E întovărășit de ginerele și vărul său Ali (600-661), care a întemeiat o nouă sectă în islamism.

cînd rana-și umple-ntregul drum al său,
căci nu ne-ntoarcem să ne crape iară,
decît cînd ni s-a-nchis întîiul rău.

Dar cine ești, că stai un pierde-vară
pe zid, cătînd s-amîi ori să ridici
pedeapsa ta ce-acuzele ți-o dară?".

– „El nici nu-i mort – a zis Virgil – și nici
împins de culpe nu la caznă vine,
ci numai spre-a cunoaște ce-i pe-aici,

iar eu, ce-s mort, îl port prin Iad cu mine,
din cerc în cerc, și-aievea e ce-ți spui
pe cît de-aievea-i că vorbesc cu tine!"

Prin gropi mai mulți de-o sut-atunci văzui
c-au stat și mă priveau ca pe-o minune,
uitînd de cazna lor, la vorba lui.

– „Deci, dac-o fi să ieși din Iad, tu-i spune
lui Fra Dolcin, de nu vrea să-mi urmeze
aci-n curînd, provizii să-și adune,

ca nu cumva zăpezi ce-s să s-așeze
să dea Navarei gloria de-a-l răpune,
căci lesne-altfel el nici n-o să-l vîneze!"

'Nălțase-al său picior, pe cînd ne-a spus
acestea el, și-apoi în vînt rămasul
picior l-a-ntins să calce, și s-a dus.

Și ras pînă-n sprîncene-avîndu-și nasul
și gît străpuns, și-o singură amară
de-ureche-avînd, un duh, oprindu-și pasul,

mirat și el ca mulți ce s-adunară,
cu mîinile-a căscat gîtlejul său
ce roș de sînge-ntreg era pe-afară,

---

43. *Cine-i fi* (a). **50.** *spuiu* (A). **51.** *Pe cît e drept că stau* (a). **59.** *Navarei* (A). *chip de-a-l fi răpus* (b). **60.** *ei n-o să-l desarmeze* (a).

---

40. Cînd rana: cînd rana e aproape vindecată, un diavol o face din nou. **45. Pedeapsa:** Mahomet crede că și Dante vine acolo ca să-și ia pedeapsa ca urzitor de dezbinări. **50. Aievea:** adevărat. **56. Fra Dolcin:** Dolcino Farnielli din Novara, care se cheamă părinte, fără să fie. A fost cirac al lui Gerardo Segarelli din Parma (ars viu în 1296) și, la moartea acestuia, a devenit șeful sectei întemeiate de Gerardo, a *Fraților apostolici* și care, printre altele, propovăduia comunitatea femeilor și a bunurilor. În 1305 se adăpostise cu urmașii săi în muntele Zebello, lîngă Biella (Lombardia), și opuse o mare împotrivire unei armate compuse în cea mai mare parte din locuitorii din Novara, ațîțați de Clement al V-lea, care porni o cruciadă împotriva lui. Constrîns de zăpadă și de foame, trebui să cedeze și la 2 iunie 1307 el și ai lui fură arși de vii. Aici Mahomet roagă pe Dante să spună lui Fra Dolcino de a se aproviziona bine înainte să ningă, dacă nu vrea să fie prins și să ocupe în Infern locul ce i se cuvine. **60. El:** cei din Novara. **61. 'Nălțase:** era gata să plece, cînd și-a adus aminte de Fra Dolcino. Rămîne deci cu piciorul ridicat cît timp ține scurta lui profeție și pe urmă îl pune jos și pornește.

și-a zis: – „Tu cel ne-mpins de nici un rău,
și-mi pari știut din lumea cea rămasă,
de nu mă-nșel prea mult în chipul tău,

pe Pier Catani nu-l uita pe-acasă,
de-o fi să vezi iar vesela cîmpie,
ce din Vercel spre Marcabò se lasă.

Și-n Fano fă-i pe cei doi buni să știe,
pe Meser Guido și Angelel, că-n van,
de nu ni-e dat un văz a ce-o să fie,

zvîrliți vor fi la malul adrian,
de gît cu piatră, de pe propria navă,
trădați prin sila unui crud tiran.

Din Cipru pînă-n Gades o ispravă
nici de corsari și nici de ginți eline
Neptun n-a mai văzut așa grozavă.

Acel infam c-un singur ochi, ce ține
provincia, care-un soț aci-ntre noi
să nici n-o fi văzut, ar vrea mai bine,

la sfat chema-i-va și va face-apoi
că rugi și vot la stîncile Focarei
să n-aib-a face-n veci aceștia doi".

Iar eu: – „Pe-acel cu clipele amarei
vederi, de vrei să-ți fac ce mi-ai cerut,
declară-mi-l – am zis – și-arată-l care-i?".

Prinzînd pe-un soț de falcă, l-a făcut
să-și caște gura larg nenorocitul,
și: – „Acesta-i – zise – dar aici e mut!

---

76. *doi cei buni* (a). **82.** *În Gades n-a văzut* (a). **83.** *Nici cînd Poseidon alta* (a).

---

71. Știut: cunoscut. **Rămasă:** părăsită de mine. **73. Pier Catani:** Petru din Medicina, lîngă Bologna, din familia Catani, vîrîse zîzanie între bolognezii Guido da Polenta și Malatestino Malatesta, stăpînul din Rimini. Lui Dante, care îl găsește aici printre urzitorii de dezbinări, prevestește *că cei doi buni în Fano* (adică Guido del Cassero și Angiolello da Carignano) vor fi poftiți la o consfătuire de un *crud tiran*, un *infam ce ține un singur ochi* (Malatestino, care era chior) și pe urmă *vor fi zvîrliți de propria navă la malul adrian*, lîngă orașul Cattolica (între Rimini și Pesaro) și înecați cu o piatră de gît, în așa fel încît nu vor avea nevoie să se roage de stîncile Focarei ca să le înlăture naufragiul. Pier Catani spune că o asemenea trădare Neptun n-a văzut-o niciodată în toată întinderea Mediteranei, adică de la Cipru pînă la Gades, nici din partea corsarilor sau din a ginților eline (adică de către greci) care în Evul Mediu străbăteau marea ca pirați. **Pe-acasă:** cînd tei vei fi întors pe pămînt. **74. Vesela cîmpie:** Lombardia, unde se găsește orașul Medicina. **78. De nu:** „dacă nu în zadar noi vedem ceea ce are să se întîmple". Știm că sufletele din Infernul lui Dante văd ca aceia care au vederea slabă (presbiții), adică numai lucruri îndepărtate (în viitor sau în trecut), ignorînd ceea ce se petrece în prezent (*cf. Infernul*, X, 100). **86. Provincia:** Rimini și ținutul său. Soțul la care Pier da Medicina face aluzie este Curio, care ar dori să nu fi văzut niciodată acel ținut, în care dădu lui Cezar sfatul lui șiret. **91. Pe-acel:** Dante, intrigat de aluziunea lui Pier da Medicina, îl roagă că, dacă dorește să ducă veste despre el cînd se va întoarce sus pe pămînt, să-i spună numele aceluia la care face aluzie.

97 Un preget stinse-n Cezar, el gonitul,
cînd spuse-așa că orice-ntîrziere
cu daune-o plătește pregătitul”.

100 Oh, ce-ngrozit părea-ntr-a sa tăcere
ăst Curio, cu limba ruptă-n gură,
el, cel ce-n grai fu numai spini și fiere!

103 Cu mîini tăiate-atunci, prin zarea sură
alt ins ’nălțîndu-și astfel ciotul lor
încît de sînge-obrajii i s-umplură:

106 – „Vorbește și de Mosca-ntre popor,
acel ce-a zis: – «Să-ncepi, și ești pe cale,
și-a multui rău fu-n Tosca ta izvor...»”.

109 – „Și moarte,-adausei eu, familiei tale!”
Și-amar atunci pe-amar văzui cum pune
și trist s-a dus topit în el de jale.

112 Dar eu mai stetei spre-a privi-n genune,
și-un fapt văzui pe care n-aș avea
curaj, în lipsă de dovezi, a-l spune,

115 de n-ar sta martor conștiința mea,
ăst sincer soț ce pe-om îl face tare
cît timp se simte fără pată-n ea.

118 Văzui un trunchi fără de cap, și-mi pare
că și-azi îl văd, și sigur îl văzui
umblînd și el ca și-alții orișicare.

121 Ținea de păr în mînă capul lui,
cum porți un felinar în mîna vie,
iar capul ne-a văzut și-a scos un hui!

124 El singur își era a sa făclie:
cum doi într-unul sta, și unu-n doi,
o știe-Acel ce-așa voi să fie!

127 Cînd drept sub poala punții-a fost apoi,
ne-ntinse capu-n mînă ridicată
spre-a-i face glasul mai vecin cu noi,

109. *Și... perire casei* (a). **123.** *huiu* (A). **127.** *Sub poala punții noastre-ajuns* (a).

97. Spuse: e vorba de Curio, tribunul plebei, care, pe cînd Cezar era în îndoială de a trece ori nu Rubiconul, îl îndemnă cu cuvintele: *„tolle moras, semper nocuit diferre paratis”* (Lucan, *Pharsalia*, I, 280). **104. Lor:** al mîinilor. **106. Mosca:** Mosca dei Lamberti, care, cu cuvintele aici spuse, îndemnă pe partizanii familiei Amidei să omoare pe Bondelmonte dei Bondelmonti, dînd astfel naștere tuturor dezbinărilor ce urmară în Florența. **109. Și moarte:** vedem aici pe omul de partid, care se bucură de a crește durerea nenorocitului al cărui chin nu-l înduioșează deloc. Într-adevăr, familia Lamberti fu izgonită din Florența în 1268 și nu izbuti niciodată să se reîntoarcă, astfel încît de la această dată dispare din istoria orașului. **116. Ăst sincer:** versuri devenite proverbiale în limba italiană. **126. Acel:** Dumnezeu.

130 și-a zis: – „Privește groaznica răsplată,
tu, cel venit pe-aici ca știri s-adune,
și vezi de-a fost mai mare chin vrodată.

133 De mine deci spre-a ști la vii ce spune,
să știi c-am fost Bertrand de Born, acel
ce rău imbold fu regelui cel june.

136 Rebel pe fiu, pe tat-a fi rebel
așa-i făcui ca prin urzeli spurcate
pe David și-Avsalon Ahitofel.

139 Fiindc-am rupt persoane-astfel legate
port capul despărțit, cum vezi tu bine
de viața sa ce-n trunchi dincoace bate.

142 Și-așa s-observă contrapunctu-n mine".

---

133. *Spre-a duce și de mine o știre a spune* (A). Am trecut în text varianta (b), cu mult mai bună. **141.** *acesta* (a).

---

131. S-adune: în loc de „s-aduni". **133. De mine:** a trebuit aici să introducem varianta (b), textul (A) nefiind complet. **134. Bertrand de Born:** celebru trubadur și feudatar provensal (pe care Dante în *De vulgari eloquentia* îl laudă ca fiind cel dintîi și mare „cîntăreț al armelor"), ațîță dușmănia între regele Angliei Henric al II-lea și fiul său tot Henric, pe care poporul, spre a-l deosebi de tată, îi zicea familiar „regele tînăr", și cu al doilea fiu al acestuia, Richard Inimă de Leu. Frumoasele lui poezii, în care preamărește războiul, și simpatia de care se bucură în Italia „regele tînăr", socotit ca tip al desăvîrșitului cavaler, mai ales prin dărnicia lui, dădură naștere la o întreagă legendă, care inspiră numeroase și felurite povestiri în limba italiană și provensală și care precedau ca un fel de introducere poeziile lui. Se crede că de la un manuscris, în care partea aceasta era foarte dezvoltată, Dante a luat îndemnul de a compune și el un comentariu în proză a poeziilor sale adunate în *Vita Nuova*. Una din poeziile sale începe: „Îmi pare bine cînd văd schimbîndu-se stăpînirea și bătrînii lasă casele lor tinerilor...". **136. Rebel:** făcu pe fiu să fie rebel împotriva tatălui său prin urzeli spurcate, asemeni acelora prin care Ahitofel îndepărtă pe Abesalon de David. **138. Ahitofel:** Biblia spune: „Ahitofel ațîța pe Abesalon împotriva propriului său tată David" (*Cf. Regii*, XV, XVI, XVII). **141. Bate:** zvîcnește. **142. Contrapunctu-:** legea talionului. Dante întrebuințează cuvîntul *contrappasso*.



Cîntul XXIX

Cercul al optulea.
Valea a zecea: calpuzanii

Geri del Bello (1-39) ◎ Falsificatorii de metale sau alchimiștii (40-72) ◎ Griffolino și Capocchio: vanitatea sienezilor (73-139)

1 De neamul mult și-atît de multul sînge
aveam priviri atîta de-mbătate,
încît doream să stau să-ncep a plînge.

4 Virgil însă mi-a zis: – „Ce gînd te-abate?
De ce mai zăbovești privind pe-acei
ce triști [stau] cu trupuri mutilate?

7 Ai stat și-ntr-alte bolgii-așa? De vrei
să-i numeri, află că-i rotunda vale
de două ori zece mile-n lungul ei.

10 Iar luna e sub noi, și căii tale
de-acum îi sînt clipitele puține,
și multe-s încă de văzut pe cale”.

13 Iar eu: – „De-ai fi văzut și tu ca mine
ce cauz-avui să văd așa cu zorul,
tu timp mi-ai fi lăsat să văd mai bine!”.

16 Pe cînd vorbeam, porni conducătorul
și-urmai și eu; dar vorba ne-mplinită
mergînd eu mi-o-ntregii: – „Aci-n ponorul

---

1. *Poporul mult şi-atît* (a). **2.** *Făceau să am priviri* (a). **12.** *multe ai de văzut* (A). *-s încă* (a). Am introdus în text această variantă, fiindcă o liniuță verticală după *multe*, repetată pe margine înaintea cuvintelor *-s încă*, arată că și autorul ar fi introdus-o în text. **12.** *Și-ai multe şi de-acum să vezi* (b). **15.** *Eu cred că mă lăsai* (a).

---

8. Rotunda vale: că această vale rotundă are 20 de mile în lungime. **10. Luna:** luna, care ieri noapte era plină (*cf.* XX, 127), acuma e sub picioarele noastre; deci a trecut mai mult de un ceas după-amiază. **11. Puține:** mai rămîne puțin timp din acele 24 de ceasuri care sînt date poetului pentru a vizita ceea ce mai rămîne din Infern. Sfîrșitul călătoriei prin această regiune de dincolo de mormînt trebuia să fie la asfințitul chiar al acelei zile.

19 spre care-aveam privirea pironită
eu cred că unul dintr-a noastră casă
își plînge-o culpă foarte scump plătită”.

22 Maestrul meu atunci: – „Dar ce-ți mai pasă
de el de-acum? – mi-a zis. Tu ochii du-i,
privește-acum altce, și-acolo-l lasă.

25 Sub stîlpul punții-amenințînd văzui
cu degetul spre tine-un duh, și-i spuse
Geri del Bel pe nume-un soț de-al lui,

28 dar sufletul atît de-atent îți fuse
spre-acel Bertrand cu-așa de tristă soarte,
că n-ai privit spre el, și-așa se duse”.

31 „O, duce-al meu – am zis – cumplita moarte
ce nu i-a răzbunat-o nimeni sus
din toți cîți au rușinea lui s-o poarte,

34 ea-l face mînios, și, căci s-a dus
nevrînd nici a-mi vorbi, dovadă-mi dete,
și-acum spre milă-s și mai mult dispus!”

37 Așa vorbeam pînă pe-al punții spete
de unde-al văii fund acum putea –
dar prea era obscur – să ni s-arete.

40 Cînd cel din urmă schit acum stătea
sub noi, al Malebolgii, și-ncepură
călugării prin fund a se vedea,

---

32. *Cui nimeni răsbunare nu-i aduse* (b). **35.** *Cum ni se pare* (a). **38.** *întreg* (a). **42.** *Monahii lui* (a).

---

20. Unul: iată deci motivul pentru care Dante s-a oprit să se uite. Căuta printre celelalte suflete o rudă a sa: Geri del Bello. De la Alighiero I, fiul lui Cacciaguida (*Paradisul*, XV, 91 și urm.) se născură Bello și Bellincione; de la Bellincione Alighiero al II-lea, care fu apoi tatăl lui Dante, și de la Bello acest Geri, care deci era unchiul poetului. Se povestește despre el că ar fi omorît prin trădare pe unul din familia Sacchetti și că, la rîndul său, a fost omorît tot prin trădare. Acest omor nu fusese niciodată răzbunat, ceea ce constituia, după obiceiurile medievale, un fel de rușine pentru familia Alighierilor, iar pacea între familiile Alighieri și Sacchetti nu se făcu decît în 1342 prin intermediul ducelui de Atena. **22. Dar ce:** aceste cuvinte ale lui Virgil reprezintă apărarea indirectă și discretă a poetului (destul de superior obiceiurilor vremii sale, pentru a nu înțelege grozăvia acestor răzbunări, dar în același timp destul de omenesc pentru a se putea sustrage cu totul unor prejudecăți înrădăcinate în moravurile contemporane) de a nu-și fi răzbunat unchiul. **36. Milă:** acest scurt episod e foarte delicat în întreaga construcție a lui. Cu acea nepărtinire măreață, pentru care nu se dădu înapoi de a surghiuni, pentru a reda pacea Florenței, pe căpeteniile ambelor partide, printre care și pe „primul său prieten Guido Cavalcanti”, Dante pune aici în Infern și pe o rudă a sa. Atitudinea demnă în care ne-o înfățișează și această *milă*, care are ceva din îngăduința celor mai tineri pentru bătrînii din același neam, ale căror idei le pot respecta, dar nu admite, dă întregului episod un caracter duios, care naște în cititor un sentiment de simpatie pentru bătrînul osîndit din casa Alighieri. **40. Schit:** Dante (ca Shakespeare și ca toate geniile mari) are unele ciudățenii în imaginile lui și se complace foarte des în prelungirea unor comparații, care astăzi nu se prea potrivesc cu gustul nostru. Aici *schitul* e Infernul (genunea a zecea) și *călugării* sînt condamnații, ceea ce produce în noi un efect comic, desigur, voit de poet, dar pe

43 pe-urechi îmi pusei mîinile, căci fură
atît de mari plînsori aici, cum poate
n-o plînge-n Iad în veci mai tare-o gură.

46 Ce-amar ar fi cînd într-o vară toate
spitalele sardinice și-acele
din Val di Chiana și Maremme-ar scoate

49 afară-ntr-un ponor pe toți din ele,
așa era și-aici, și-un rău miros
cum dă-mpuțit puroiu-n bube rele.

52 Iar noi, spre stînga iar, mergeam în jos
pe-a lungii stînci pe cea din urmă dună,
și-acu-ncepui să văd mai luminos

55 cum serva celui ce-n etern răzbună,
dreptatea făr' de greș, ia răzbunare
bătînd pe calpuzani ce-aci-i adună.

58 Nu cred c-ai fi văzut amar mai mare
cînd toți bolnavi zăcut-au aegineții
din aerul stricat ce-a fost atare.

61 Că pîn' la vierme-orice suflare-a vieții
pieri-n ostrov, și-acele ginți antici,
precum ne scriu ca sigur fapt poeții,

64 s-au renăscut din ouă de furnici;
precum vedeai aci-n obscura vale
zăcînd grămezi bolnavii-aici și-aici.

67 Pe vintre-acesta, și pe-a altui șale
zăcea alt ins, și-aici vrun neferice
tîrîndu-se pe brînci pe-amara cale.

---

45. *Mai trist în iad n-a plîns încă* (a).

---

care noi nu-l mai putem gusta îndeajuns. E vorba de așa-zisul *grotesc medieval*, pe care-l observam și în atitudinea în același timp comică și fioroasă în care, în capitelurile romanice, ne sînt foarte adesea înfățișați dracii. **47. Spitalele:** „cu o imagine care aduce aminte pe aceea din cîntul precedent, Dante invită pe cititor să-și închipuie adunați într-o groapă toți bolnavii care se îngrămădesc în spitalele regiunilor celor mai nesănătoase, în anotimpul cînd bolile bîntuie mai rău. Priveliștea inspiră milă și scîrbă. Genunea e plină de bolnavi, unii nemișcați și îngrămădiți unii peste alții; alții încearcă în zadar de a se ridica; alții se tîrăsc încet pe brînci prin ea. Numai aducerea-aminte a ciumei fabuloase din Egina, în care a pierit tot poporul acelui oraș, poate să dea o idee a marelui număr al acelor nenorociți. Virgil și Dante trec aici în tăcere, privind numai și ascultînd" (Steiner). **52. Spre stînga:** am observat altă dată că, în drumul lor prin Infern, Dante și Virgil cotesc totdeauna la stînga, pentru a simboliza faptul că, cu cît înaintează, merg tot înspre mai rău. **53. Dună:** arcul stîncii în formă de punte, care e deasupra genunii a zecea și ultima. **55. Serva:** dreptatea slujitoare a lui Dumnezeu, care răzbună în veci. **57. Calpuzani:** falsificatorii de monede. **59. Aegineții:** Ovidiu (*Metamorphoses*, VII, 523) povestește că, din cauza acestei ciumi, muriră nu numai oamenii, dar și toate animalele, și că peninsula fu mai pe urmă repopulată prin rugăciunile regelui, care ceru lui Joe de a transforma în oameni nenumăratele furnici, singurele care rămăseseră în viață. Dante face aluzie la acest pasaj din Ovidiu și în *Convivio*, IV, 27. **68. Neferice:** nenorocit.

70 Iar noi treceam încet, fără de-a zice
nimic, privind la umbre tîrîtoare
ce-n veci nu pot de jos să se ridice.

73 Și iată doi, făcuți răzimătoare,
cum două țesturi la-ncălzit le pui,
de lepră plini din cap pînă-n picioare.

76 Nicicînd pe-un serv, purtînd țesala lui,
cînd domnu-i are zor, sau pe nevrute
cînd stă veghind, mai harnic nu-l văzui,

79 decît cum ăștia doi cumplit de iute
cu unghiile rîia-și țeselau
ce-așa-i mînca de n-aveau chip s-ajute.

82 A leprei scoarț-astfel o descojeau
cum razi cu vreo custur-un crap sau pește
de-acei ce solzii cei mai mari îi au.

85 – „Tu, cela ce țesală-ți faci din dește –
a zis Virgil spre unul dintre ei –,
iar uneori din ele-ți faci și clește,

88 să-mi spui de-i vrun latin pe-aci-ntre-acei
de-al vostru fel, și-acestei munci pe tine
etern să ai tu unghii-oricîte vrei!"

91 – „Și noi, diformi așa cum vezi tu bine,
sîntem latini – plîngînd răspunse-un ins –,
dar tu, acel ce-ntrebi acestea, cine?"

94 Virgil atunci: – „Sînt unul ce-am descins
cu-acest ce-i viu, și-asfel din gură-n gură
îl port să vad-al Iadului cuprins".

97 Cei doi comunul spete-l desfăcură,
și-n tremur s-au întors spre mine-apoi
cu mulți cari sunet prin ecou avură.

100 Virgil mă-mpinse-aproape-acestor doi:
– „Ce vrei – zicînd – tu-ntreabă-i așadară!".
Și-așa cum vru, am și-nceput: – „O, voi,

103 al vostru nume nu-n curînd dispară
din minți-umane-n prima lume-a lor
[ci-n veac trăiască la lumin-afară],

---

95. *Cu ăst ce-i viu* (a). **97.** *Comunul spete-atunci* (a). *Rupînd atunci comuna legătură* (b). **101.** Am trecut în text varianta (a), versul lipsind în (A). **103.** *pi... nume* (a). **103.** lipsește în (A). Am trecut în text varianta (b). **105.** *...afară*; *...lume* (a).

---

73. Răzimătoare: unul altuia. **88. Latin:** italian. **97. Spete:** fiindcă erau răzimați cu spatele unul de altul. **99. Ecou:** cuvintele lui Virgil erau adresate numai acestor doi, dar ele se răspîndiră, ca și răsfrînte de un ecou, de la cei ce erau împrejur. **103. Al vostru nume:** vă doresc ca al vostru nume să nu dispară așa curînd din mințile oamenilor sus pe pămînt (*în prima lume-a lor*), ci să trăiască încă mulți ani; dar spuneți...

106 să-mi spuneți cine-ați fost, din ce popor?
[Nu vă silească să-mi dați știri reduse]
al vostru chin și-urît și-obositor".

109 – „Albert da Siena – zise-un duh – mă puse
pe rug, pe mine, din Arezzo fostul,
dar nu a morții cauză-n Iad m-aduse.

112 Glumind i-am spus: – «Adevărat, că rostul
urcării-n aer ca să zbor îl știu»,
iar el, un curios, și sterp ca prostul,

115 ceru o probă, și-ăst motiv hazliu
că nu [putui] să-l fac Dedal să fie,
m-a ars prin cel ce i se da drept fiu.

118 Ci-osînd-aci-ntr-a zecea bolgie mie
mi-a dat Minos cel de-ori[ce] greș străin,
fiindcă-n lume-uzai și de-alchimie."

121 Iar eu către Virgil: – „Mai vanitos
alt neam decît sienezii se mai poate?
Chiar cel francez cu mult e mai prejos!".

124 Dar alt lepros ce ne-auzi: – „Tu scoate
pe Stricca dintre ei, căci cheltuind
păstră măsura cea mai dreaptă-n toate;

127 și Nicolò, căci de șofran știind,
el primu-i cultivă picanteria
în strat în care-asemeni plante prind:

---

111. *Nu însă* (c). **112.** *ce-i drept* (c). **115.** *dovezi* (a). **116.** *Dar neputînd să-l fac Dedal să fie* (A). *că nu-l făcui Dedal* (a). Am fost nevoit de faptul că în (A) nu era nici o legătură între versul 115 și versul 116 să mă folosesc de varianta (a) în prima parte a versului, adăugînd pentru întregirea lui un *putui*. **117.** *M-a ars prin unul ce-l avea drept* (b). **119.** *făcu* (a). *mi-a fost-* (a).

---

109. Un duh: alchimistul Griffolino din Arezzo (Toscana), care pretinse de a învăța pe Albero sau Albert da Siena arta de-a zbura, dar, neputînd să se țină de făgăduială, fu acuzat de vrăjitorie și condamnat să moară pe rug. Despre Griffolino știm că „a fost un mare cărturar, om subțire și priceput", după cum ne spune comentatorul Iacopo della Lana, și că nu mai era în viață în 1272, cînd într-un act apare ca martor *„Bernardinus quondam Griffolini de Arizzo"*. Cît despre Albero sau Albert, se pare a fi fost o persoană foarte simplă, cu toate că era nepot (unii zic fiu) al episcopului din Siena. **111. A morții cauză:** nu din cauza păcatului de vrăjitorie am ajuns în Iad, dar din cauza alchimiei mele și a păcatului de falsificator de bani. **116. Că nu putui:** acest motiv hazliu, că n-am putut să-l fac... **117. Prin cel:** prin episcopul din Siena, al cărui fiu se spunea că este. **124. Alt lepros:** e vorba de Capocchio din Siena, care fu ars de viu 1293. Era vestit nu numai ca alchimist, dar și ca bun imitator al gesturilor și glasurilor altora. Unul din comentatori, Francesco da Buti, ne spune că ar fi fost coleg cu Dante la Universitatea din Bologna. **Tu scoate:** ironic. **125. Stricca:** din familia Salimbeni din Siena, urmărit pentru risipa și dărnicia lui. A fost *podestà* la Bologna în 1276 și în 1286, cu care ocazie duse o viață strălucită în serbări și ospețe. „Acest Stricca, ne spune Francesco da Buti, a fost un tînăr din Siena, foarte bogat, care a fost din *ceata tinerilor darnici*, care s-a întemeiat în Siena și în care și-a risipit marea sa avere". **127. Nicolò:** Iacopo della Lana ne informează că acesta a fost messer Nicolò Salimbeni din Siena, care a fost darnic și cheltuitor și a făcut parte din *ceata tinerilor darnici* și a fost cel dintîi care s-a gîndit să pună cuișoare în fazani și potîrnichi fripte. **Șofran:** în text e vorba de cuișoare. **129. În strat:** la Siena, unde aceste obiceiuri rafinate prind foarte lesne; ironic.

130 și clubu-n care și-a păpat și via
și multele-i păduri D'Ascian, și-n care
vindea ca spirite-Abagliat prostia.

133 Spre-a ști cine te-ajută a spune-atare
de neamul sienez, te-apleacă bine
ca fața mea s-o vezi în linii clare,

136 și-astfel afla-vei pe Capochio-n mine,
acel ce-n viață fals metal făcui,
și bine știi, de nu mă-nșel în tine,

139 ce sprintenă maimuț-a firii fui".

130. Clubul : ceata despre care am vorbit. **131. D'Ascian :** Caccia degli Scalenghi din Asciano. **132. Abagliat :** porecla lui Bartolomeo dei Folcacchieri, despre care nu avem decît un document din care rezultă că în 1278 a fost condamnat fiindcă a fost găsit bînd într-o cîrciumă după sunarea clopotului de vecernie. **Vindea... prostia :** în sens ironic : risipea nu numai bani, dar și toată prostia lui, vrînd să arate că e om spiritual. **136. Afla-vei :** aceste cuvinte confirmă informația lui Buti că Dante l-a cunoscut la Bologna. **139. Maimuț- :** face aluzie la dorul lui de a imita nu numai metalele prin alchimie, dar și gesturile și glasurile animalelor.



Cîntul XXX

Cercul al optulea. Valea a zecea: calpuzanii

Falsificatorii de sine (1-48) ◎ Falsificatorii de monedă (49-90) ◎ Mincinoșii. Cearta comică între maistrul Adam și Sinon Grecul (91-129) ◎ Dojana lui Virgil către Dante (130-148)

1 Cînd pentru Bachus Juno-ntărîtată
pe-al Tebei sînge-și răcorea mînia
precum și-o răcori și de-altădată,

4 atîta-ntra-n Atamas nebunia
încît, cu doi copii ai ei venind,
în brațe-i strînși, cînd își văzu soția

7 striga: – „Să-ntindem lațul ca să prind
cu pui cu tot leoaica la intrare!”.
Cu mîini nelegiuite-apoi răpind

10 pe-un fiu numit Learh, pe cel mai mare,
rotindu-l l-a strivit de-un zid, turbatul,
iar ea fugind sări cu-al doilea-n mare.

13 Iar cînd Ursita răsturnă-ngîmfatul
oraș troian ce totul îndrăznit-a
și-a stins pe-un rege-alături cu regatul,

16 Hecuba tristă, roaba și-obidita,
văzînd și-al Polixenei trist omor,
și-n stare-așa de jalnică-ntîlnit-a

4. *a prins pe-Atamas* (c). *odată* (a). **5-6.** *cînd își văzu venind cu ambii săi copii la sîn, soția* (a). **18.** *Și cînd în trista-i stare ea* (a). *În chip* (a).

1. Juno: geloasă pe Semele (fiica lui Cadmus, regele Tebei, și iubită de Jupiter), scăpă de ea prin viclenie, în urma îmbrățișării lui Jupiter care prefăcu rivala în cenușă, și persecută apoi tot neamul ei. **2. Al Tebei sînge:** neamul Semelei, care domni în Teba. **4. Atamas:** cumnatul Semelei, pe care îl făcu să înnebunească în așa fel, încît, aflîndu-se în palatul lui, crezu că este la vînătoare de lei și, confundînd pe soția lui care venea către el ținînd în brațe cei doi copii, Learchus și Melicertes, omorî pe Learchus și sili pe soție și pe celălalt copil să se arunce în mare. *Cf.* Ovidiu, *Metamorphoses*, IV, 511-541.

19 pe-al mării mal ucis pe Polidor,
ea voci a scos asemeni lătrăturii,
de-amarul mult ce-i puse minții nor.

22 Dar nici în Troia, nici în Teba furii
n-au rupt vrodat-atîta de-ndrăzneţe
nu membre de-om, ci fiare-ale pădurii,

25 ca doi cari goi şi cu scîrboase feţe
fugeau şi se muşcau, şi nu-ntr-alt mod
cum fac doi porci scăpaţi de prin coteţe.

28 Sărind cu dinții-un duh a prins de nod
de-al cefei pe Capochio şi tîrîndu-l
el burta-i sfîşia de-al văii pod.

31 Cel din Arezzo tremura, văzîndu-l
şi-a zis : – „E Giani Schichi-acel prăpăd
şi-alearg-aşa, tot cercu-nspăimîntîndu-l".

34 Dar eu : – „De-ai altui dinţi, că să repăd
pe tine-a te-nhăţa, de nu ţi-e frică :
ce duh e el ? Să-l ştiu, cît timp îl văd !".

37 – „Stricatul duh al Mirhei, care-amică
a tatălui său fu, dar nu cu-acel
amor legal ce-l datoreşte-o fiică,

40 şi-ajunse-aşa pînă-n păcat cu el,
luînd prin fraudă chipul altei fete,
cum celălalt turbat făcu la fel,

43 şi-n patul morţii el ca Buoso stete,
testîndu-şi doamna turmei prin atari
formule-ncît minciunii normă-i dete."

46 Pierind turbaţii-aceia doi, la cari
priveam să văd ce rele-au să mai facă,
mă-ntoarsei ca să văd şi pe-alţi tîlhari.

---

32. *strigoiu* (A). Am trecut în text varianta (a) din cauza rimei.

---

20. Lătrăturii : Hecuba, soţia regelui Priam din Troia, fiind făcută prizonieră de greci şi văzînd omorîndu-i-se sub ochi fiica sa Polixena, jertfită pe mormîntul lui Ahile, şi apoi, tîrîtă fiind în Tracia în lanţuri, găsind pe ţărmuri cadavrul fiului său Polidor, înnebuni de durere şi lătră ca un cîine ; *„latravit, conata loqui... Ululavit mesta per agros"* (Ovidiu, *Metamorphoses*, XIII, 569 şi 571). **30. Pod :** stînca ce străbătea genunea şi servea de pod. **32. Giani Schichi :** din familia Cavalcanti. Se povesteşte că murind Buoso Donati fără să lase testament, o rudă a lui, Simone Donati, se folosi de Gianni Schicchi, al cărui talent de a imita glasul şi gesturile altora era cunoscut, punîndu-l în pat în locul mortului, să facă testament. Pentru aceasta îi dărui ca răsplată cea mai frumoasă iapă. **Prăpăd :** prăpădit, supt de boală. În text : *„folletto"* (*cf.* varianta *(A)* la versul 32 : *strigoi*, un fel de suflete răutăcioase, cărora li se atribuie mare agilitate şi dibăcie în a face farse oamenilor. **34. De-ai altui :** a se construi : „de nu ţi-e frică de dinţii altuia ce se reped să te înhaţe...". **37. Stricatul :** spiritul răspunde că sufletul de care Dante întreabă este al Mirei, fiica lui Cinryus, regele Ciprului, care se îndrăgosti de tatăl său şi, prefăcîndu-se într-o altă femeie, îşi atinse scopul (Ovidiu, *Metamorphoses*, X, 298-502). **42. Celălalt :** Gianni Schicchi. **44. Doamna turmei :** iapa cea mai bună. **45. Formule :** neuitînd nici o formulă trebuincioasă testamentului. **Normă :** aparenţă de adevărată.

49 Și-un duh văzui părînd o cobză, dacă
tăiat sub vintre ți-l închipui de-unde
al nostru trup devine-n jos o cracă.

52 Greoaia boală de-apă ce pătrunde
prin trup cu zămuri în venin schimbate,
așa că burții fața nu-i răspunde,

55 făcea să stea cu buzele căscate
așa cum țin și ftizicii-nsetați
căzut-o buză, și-alta-n sus pe spate.

58 – „Ah, voi ce făr' de-osîndă văd că-ntrați,
și nu știu cum – a zis – aci-n ponorul
acest cumplit, priviți și vă mirați

61 [de maistru-Adam ce jinduie izvorul]!
Avui, trăind, ce-am vrut, și bani și bine,
și-acum de-un strop de ap-aici duc dorul.

64 Acele văi ce de pe verzi coline
din Casentino-n Arno cad și-apar
în albii moi, de-a lor răcoare pline,

67 mereu le văd în gînd, și nu-n zadar,
căci chipul lor cu mult mai rău mă doare
decît acest al boalei mele-amar.

70 Dreptatea, vai, cumplit răzbunătoare,
motiv ia locul crimei ce-o făcui,
ca și mai iuți oftările să-mi zboare.

73 Acolo stă Romena, și bătui
bani falși de-ai lui Ioan într-însa, pînă
ce-acolo pus pe rug și ars eu fui.

76 Să-l am eu pe-Alexandru-o clipă-n mînă,
ori pe-alt mișel din trei, aș da, socot,
cu drag, oh, Brando,-ntreaga ta fîntînă.

79 Ăști doi turbați ce știu prin vale tot
de nu mă mint, un frate-ar fi prin vale –
dar greu așa cum sînt, eu ce să pot!

---

56. *Cum vezi că* (a). **61.** *de maistru-Adam ce-amar își are* (b). **75.** *Ce-aprins pe rug am ars* (b).

---

49. Un duh văzui: maistrul Adam, de origine nesigură, care falsifică în Romena florinul de aur al Florenței și fu ars de viu în 1281. La această crimă se pare că a fost îndemnat de conții din Romena. **52. Boală:** hidropizia pe care o cheamă „greoaie", fiindcă, umflînd trupul cu zămuri, îl osîndește la nemișcare. **54. Nu-i răspunde:** proporțiile fiind schimbate. **64. Văi:** pîrîiașe. „Vers de o frumusețe proverbială mulțumită căruia strălucește, între astfel de grozăvii, o viziune de idilă, dar nu e decît o clipă, căci, chiar sub acele aparențe, se ascunde Infernul, și imaginea încîntătoare e întrebuințată ca să facă mai aspră pedeapsa" (Steiner). **71. Locul:** regiunea Casentino, unde se află Romena. **74. Ioan:** Sfîntul Ioan, patronul Florenței și a cărui efigie era pe florinul Florenței. **76. Alexandru:** contele din Romena. **77. Din trei:** din cei trei frați, conți din Romena: Guido al II-lea, Alexandru și Aghinolfo al II-lea. **78. Brando:** fîntîna Branda din Romena, astăzi aproape secată, a nu se confunda cu vestita „fonte Branda" din Siena. **79. Doi:** Capocchio și Gianni Schicchi. **80. Un frate:** din cei trei frați, unul, Guido

82 Să fiu ușor atîta numa-n șale
să pot măcar o șchioapă s-o străbat
în suta de-ani, de mult aș fi pe cale

85 aci-ntr-al sluților ponor să-i cat,
deși-i de unsprezece leghe-ocolul
și nu-i mai strîmt de-o jumătate-n lat:

88 căci numai pentru ei sînt eu în stolul
cel slut de-aici, [și silnica lor trudă]
m-a pus să bat de trei carate polul."

91 – „Dar ăști doi nevoiași ce văd c-asudă
la dreapta ta – i-am zis – și aburi dau
cum face mîna cînd pe ger ți-e udă?"

94 Iar el: – „Cînd am căzut, aici erau
și stau așa și nu-și întorc nici țeasta
și-n veci ei poate-or sta cum vezi că stau.

97 Ea-i cea ce-mpinse pe Iosif năpasta,
el falsul Sinon e, un grec stricat,
și scot din friguri iuți putoarea asta".

100 Dar unul dintre ei fu ofensat
că-i da recomandație-așa de-obscură
și-i dete-un ghiont în burtă, și-a sunat

103 umflata burtă asemeni c-o tambură.
Dar prompt Adam răspunse-atunci cu cotul
și nu-mi păru mai slab în lovitură.

106 – „Să nu mă crezi – i-a zis – buștean cu totul,
că, dacă-s greu din cauza boalei mele,
am mîini destul de iuți să-ți radă botul."

109 – „Cînd te-au băgat în foc, n-ai fost cu ele –
răspunse grecu' – așa de iute-a bate,
ci-așa și mai, bătînd monete rele."

---

85. *Și-aci într-...* (a). **88.** *ei ne-a-mpins* (?) (a). **89.** *de-aici că...* (A). *făcînd să...* (a). *și-a lor trudă* (a). **90.** *m-au* (A). **111.** *nu-ți fură* (a).

---

al II-lea, chiar a murit și este aici. **87. O jumătate:** o jumătate de leghe. **88. Ei:** frații da Romena. **91. Dar:** se subînțelege: cine sînt. **93. Pe ger:** fiindcă numai atunci vaporii se văd condensîndu-se. **97. Ea:** soția lui Putifar, al cărei nume nici în Biblie nu se spune. Voind să seducă pe Iosif și fiind respinsă de el, îl învinovățește de vina ei, la bărbatul său (*Geneza*, XXXIX, 7-20). **98. Sinon:** grecul care îi făcu pe troieni să adăpostească în cetate faimosul cal de lemn, plin cu războinici greci. **99. Putoarea asta:** una din caracteristicile elementului miraculos din *Divina Comedie* este mărirea proporțiilor unor lucruri obișnuite și naturale. Tot așa și aici, unde, plecînd de la faptul că oamenii bolnavi de friguri au un miros particular, îl exagerează pînă la putoare. Tot așa în Rai, plecînd de la faptul real al corpurilor mici care par că dansează într-o rază de lumină, imaginează două mari raze care fac o cruce pe planeta Marte și în ele dansînd strălucitoare sufletele care au murit pentru credință. **101. Obscură:** cu vorbe care îi întunecau faima. **106. Buștean:** înlemnit, în înțelesul că nu ar fi putut face nici o mișcare. **109. N-ai fost:** fiindcă avea mîinile legate. **111. Mai:** mai mult.

Adam atunci: – „Aici cam ai dreptate,
dar n-a fost tot așa de drept, vecine,
ce-ai spus sub Troia celor din cetate!”.

– „Eu fals cuvînt, tu falși arginți, vezi bine!
Eu sînt aici să-mi plîng o culp-a mea,
tu multe-ncît și dracii-au mai puține!”

– „Să uiți de cal, sperjure, poate-ai vrea?
răspunse cel cu burta numai apă,
dar toți în lume-o știu, și-n gît să-ți stea!”

– „Ba ție setea-n gît, că limba-ți crapă
și-un turn pînă la gură ți se dete
și tot n-au loc putorile să-ncapă.”

– „Tot fleacuri spui – a zis cel cu monete –
de cîte-ori îți caști [pliscul, secătură],
căci apa-n turn de am și tot mi-e sete,

tu ai dureri de cap și-n tine-arsura,
și nu ți-aș spune-o vorbă de pomană
să pupi măcar al apei șes cu gura.”

Stăteam s-ascult ocara lor dușmană,
cînd: – „Uite-aici – îmi zice-al meu părinte
e cît pe-aci să-ți fac acum dojană!”.

Mînia deci văzîndu-i-o-n cuvinte,
privii la el și-așa rușine-avui,
încît de ea și-acu-mi aduc aminte.

---

116. *Eu sînt aici c-o culpă ce mi-o știu* (a). **125.** *secatură* (a). **129.** *măcar al apei gust* (a). **130-132.** *Steteam s-ascult ocara lor dușmană, / Cînd: uite-aici, îmi zise-al meu părinte, / E cît pe-aci să-ți fac acum dojană* (b). Am trecut această variantă în text, aceste trei versuri lipsind în (A).

---

116. Culpă: vină. **121. Că limba-ți crapă:** ca să-ți crape limba de sete. **122. Un turn:** face aluzie, cu o comparație ironică, la burta lui umflată, încît se aseamănă cu un turn și-i ajunge pînă la gură. **127. Arsura:** dacă mie mi-e sete, și tu ai arsură. **128. De pomană:** n-ai nevoie de îndemn ca să atingi cu buzele fața apei. „Toată această scenă este o capodoperă de comic. Oricine va fi observat, într-un schimb înțepător de ocări, felul cum fiecare își ascute mintea sub împunsăturile celuilalt, fericita răsărire a răspunsului unuia din împunsătura celuilalt, modul de a da lovitura și de a primi răspunsul, și de a da replica și apoi contrareplica. Schimbul de cuvinte aici este subtil și căutat, dar subtilitatea și căutarea corespund adevărului. În vorbe, dincontră, se arată cu o naturalețe admirabilă vulgaritatea sufletului. Aceasta este scena în care este dezvoltată, mai pe larg și mai amănunțit, starea sufletească reciprocă a condamnaților celor mai josnici. Dar este și o scenă de comedie umană neîntrecută și ne revelează superioritatea și agilitatea fanteziei lui Dante. Astfel încît tragem concluzia: noroc pentru noi că Dante s-a oprit să asculte această ceartă în Infern! De data aceasta Virgil să ne ierte, dar nu are dreptate” (Sannia, *Comicul, umorismul și satira în* Divina Comedie, Milano, Hoepli, 1909, I, 318). **134. Rușine:** această dojană a lui Virgil întrece limitele acestui singur episod. Avem aici una din numeroasele *mărturisiri* ale lui Dante. Se știe că, după moartea Beatricei, ca un fel de reacție la o tinerețe prea visătoare și mistică, Dante a avut o perioadă de rătăcire (din care ne rămîne mărturie vestitul sonet de dojană al prietenului său Guido Cavalcanti), cînd s-a înhăitat într-o ceată de oameni cu gusturi grosolane și a avut și el o ceartă cît se poate de plebee cu Forese Donati, după cum apare dintr-un schimb de sonete ce au ajuns pînă la noi. În acest episod deci, Dante face, indirect, act de căință.

136 Și ca și-un om, visînd un rău al lui,
dorește-a-i fi aceasta vis, și cere
ce-aievea este-așa, și nu ce nu-i,

139 așa și eu, căci n-aveam glas, dar vrere
aveam să mă scuzez ; și mă scuza,
și nu știam, nevruta mea tăcere.

142 – „Cu mult mai mari greșeli se pot spăla
cu-o mult mai slabă probă de rușine !
Alung-acum orice mîhnire-a ta,

145 și-nchipuie-ți că-s tot pe lîngă tine
oricînd s-ar întîmpla să vezi că-și sar
cu-atari cuvinte[-n cap atari jivine].

148 A vrea s-auzi ce-și spun e gust vulgar !"

145-148. Pe o foiță de țigară : *Oricînd s-ar înt[împla] să dai de vrun / Asemeni prilej de ceartă : / Că-i gust vulgar a vrea s-auzi ce-și spun. – Că-i josnic gust. – Prilej cu cearta, / -ntre-atari jivine. – Ce și-l provoac-atari jivine* (x). **147.** *cu atari cuvinte tari* (A).

136-140. Sensul **:** după cum cineva care visează ceva neplăcut și dorește realitatea, nu visul, tot așa eu, tot voind să mă scuz și neputînd vorbi, eram scuzat de tăcerea mea. **142. Cu mult :** versuri devenite proverbiale în limba italiană. **145. Pe lîngă tine :** caută să-l încurajeze, spunîndu-i că „în astfel de momente el va fi totdeauna lîngă dînsul" sau (poate mai bine) : „Adu-ți aminte că sînt eu de față, și să-ți fie rușine să-ți faci o petrecere din a asculta astfel de cuvinte vulgare !".



Cîntul XXXI

Puțul giganților

Falsa închipuire a lui Dante apropiindu-se de puțul infernal (1-33) ◎ Giganții (34-57) ◎ Nimrod (58-81) ◎ Fialte (82 -111) ◎ Anteu (112-145)

1 Aceeași limbă-ntîi m-a mursecat
încît crezui că foc pe-obraji îmi pune,
și-apoi tot ea și leacul mi l-a dat.

4 Atare-o lance-aveau, precum se spune,
Pelops și-Ahil, că darurile sale
cumplite-ntîi erau și-n urmă bune.

7 Iar noi ieșind din dureroasa vale
treceam pe ’naltul mal ce-o-ncunjura
și fără de-a vorbi nimic pe cale.

---

8. *Trecînd făr-a vorbi* (b).

---

1. Limbă : a lui Virgil. **Mursecat :** cu dojana sa. **2. Foc :** din cauza rușinii. **3. Leacul :** face aluzie la cuvintele mîngîietoare care urmară numaidecît asprei dojeni. **4. Lance :** de mai multe ori Ovidiu face aluzie la lancea lui Ahile, a cărei rană nu putea să fie lecuită decît cu a doua lovitură de aceeași lance ; dar pasajul la care Dante se referă aici este cel din *Remedia Amoris*, vv. 48-49 : „*Vulnus in Herculeo quae quondam fecerat hoste, Vulneris auxilium Pelias hasta tulit*”, adică „aceeași lance peliană (din muntele Pelias) care făcuse rană în dușmanul herculean aduse și leacul rănii”. Dante, știind că tatăl lui Ahile se chema Peleus, a interpretat greșit acest pasaj și a vorbit de *lancea lui Ahile și a tatălui său* în loc de a vorbi de *lancea al cărei lemn era din muntele Pelias*. Se pare că acest pasaj este urzit să fie rău interpretat, fiindcă în traducerea lui Coșbuc avem acum o a doua interpretare greșită : *lancea lui Pelops*. Această însușire miraculoasă a lăncii lui Ahile care se potrivea de minune poeziei de iubire cavalerească a fost folosită foarte mult de trubadurii provensali și de poeții italieni din Școala siciliană (secolul al XIII-lea) în comparațiile lor : „După cum rana lăncii lui Ahile nu putea fi lecuită decît de o nouă lovitură de aceeași lance, tot așa rana deschisă în inima poetului de ochii iubitei sale nu poate să fie lecuită decît de o privire drăgăstoasă a acelorași ochi”. Despre influența pe care poezia latină clasică a exercitat-o asupra întregii poezii medievale, *cf.* minunata carte a lui Edmond Faral, *Recherches sur les sources latines des contes et romans courtois du moyen âge.* Paris, Champion, 1913 și Ramiro Ortiz, „La materia epica di ciclo classico nella poesia italiana delle origini”, în *Giorn. st. d. lett. it.*, LXXX (1923), pp. 265 și urm. **7. Vale :** ultima genune din cercul al optulea.

Nici noapte-aici, nici ziuă nu era,
așa că ochii-aveau puțină zare,
ci-un corn eu auzeam, ce-astfel urla,

c-ar fi-ntrecut și-un tunet cît de tare.
Deci ochii-atunci spre sunet îndreptînd
urmai un drum opus cu-a lui cărare.

N-a plîns, în urma fugii triste, cînd
pierdut-a Carol sfînta sa armată,
Roland din bucium mai cumplit sunînd.

Nu mult privii acolo și deodată
păru că turnuri multe văd ivite
și : – „Duce,-am zis, ce țară ni s-arată ?”.

Iar el : – „Fiindcă-n zările-amurgite
tu prea departe-ai vrea să cercetezi,
te-nșală deci vederi închipuite.

Cînd vom ajunge-acolo ai să vezi
la mari distanțe simțul cum te minte,
deci fă și tu mai iute să-mi urmezi”.

De mîn-apoi m-a prins vorbind cuvinte :
„Spre-a nu-ți părea ciudat cu totul ce-i
acolo-n fund îți spui mai dinainte

că nu sînt turnuri, ci giganții-acei
ce stau în puț sub rîpa ce-l rotește
toți pînă la buric în malul ei”.

Așa precum cînd ceața se rărește
treptat privirea tot mai clar răspică
ce-ascuns e-n fum ce zarea ne-o-nvălește,

11-12. *Așa c-aveam vederii-o strîmtă [zare]/ Și nu știu de-unde-un corn, astfel zbiera* (a). **11.** *Atît... și care* (b). **12.** *Pe-un* (b). **16.** *În urma luptei cei nefericite* (b). **18.** *Roland nu scoase glasuri în cumplite* (b). **18.** *cornu* (a). **21.** *oraș* (a). **25.** *De-o fi s-ajung* (a). **28.** *cu-atari* (a). **33.** *în jurul* (a). **35.** *Ridică* (a). **36.** *ce zările negrește* (b). *ce-ascunde fumu-n zarea ce o-n[egrește]* (a).

---

15. Drum opus : sunetul vine de la corn la Dante și face în așa fel ca ochii lui Dante să se îndrepte către partea de unde vine sunetul, urmînd, firește, drumul contrar : de la el la corn. **16. Cînd :** la Roncevaux (15 august 778), unde ariergarda lui Carol cel Mare a fost atacată pe neașteptate de mauri și măcelărită. Aici Dante face aluzie la versurile 1753 și următoarele din *Chanson de Roland*, unde se spune : „Contele Roland și-a pus cornul la gură ; suflă în el și sună din răsputeri. Înalte sînt dealurile, și glasul cornului ajunge departe. Ecoul îl răsfrînge pe treizeci de leghe împrejur. Contele Roland urmează să sune cornul cu atîta mîhnire, chin și durere, încît din gura sa țîșnește sînge roșu și-i plesnesc tîmplele capului”. **20. Turnuri :** e vorba de giganți, care de departe și în aerul întunecos al Infernului îi apar lui Dante ca turnurile unui oraș medieval. Nu e vorba numai de turnurile de apărare de lîngă zidul cetății, ci și de mulțimea cea de turnuri private, care erau alături de casele tuturor familiilor mai de seamă, pentru nevoile războaielor private, admise în codul public medieval, și care, văzute de departe, dădeau orașului un aspect cu totul caracteristic : al unei păduri de turnuri. **28. Cuvinte :** adică astfel de cuvinte. **32. Ce stau :** a se construi : „ce stau toți în puț pînă la buric, sub rîpa ce în (*cu*) malul ei îl (*puțul*) rotește”.

37 așa, distanț-avînd mereu mai mică
spre puț, prin negrul și-ndesitul fum,
scădeam eroarea și spoream în frică.

40 Pe culmea sa rotundă-ntocmai cum
Monteregion cu turnuri se-ncunună,
așa, ca turnuri, pînă-n brîu acum

43 văzui sub mal stînd cerc în văgăună
cumpliți giganți, cui Joe furios
și-acum le-azvîrle-amenințări cînd tună.

46 Vedeam la unii și-al lor chip scîrbos,
și piept și umeri și din vintre-o parte,
și brațele-atîrnînd pe coaste-n jos.

49 Cuminte-a fost că firea ăstei arte
de-a naște-asemeni monștri-i puse-o fine,
lipsind de-atari executori pe Marte,

52 balene însă și-elefanți de ține
și-acum, cu mult mai dreaptă ea s-arată
și și prudent oricui gîndește bine,

55 căci unde sînt puteri și judecată
cu vrere rea unite-ntr-o făptură,
n-ai scut tu, oame,-n contra-i niciodată.

---

42. *afară* (a). **49.** *Cuminte firea fu, că* (a). **49-50.** *Cînd Firea puse D[e a naște]* (b). *De-a pus Natura fine-acestei arte / De-a naște fiare-atari, fu foarte bine* (b). **51.** *Spre-a nu mai da atari oșteni* (a). **57.** *Noi scut în contra n-avem* (a).

---

37. Distanț-avînd : cu cît scădea distanța între mine și puț. **39. Frică :** fiindcă vedea că nu sînt turnuri, ci uriași, al căror chip fioros i-apare mai deslușit. Dante știe de la Virgil că sînt giganți, dar altceva e să știi și altceva să vezi ! **41. Monteregion :** castel ridicat de locuitorii din Siena între Siena și Colle di Val d' Elsa în 1213 pentru a-i ține la respect pe florentini. Pe zidurile ei puternice se ridicau în vremea lui Dante douăsprezece turnuri mărețe, care au fost pe urmă dărîmate în secolul al XVI-lea, cînd florentinii cucerîră cetatea. **44. Cui :** cărora. **Joe :** face aluzie la lupta de la Flegra (cîmpiile Flegree de lîngă Neapole), unde Joe a pedepsit cu trăsnetele lui îndrăzneala giganților, care, punînd munte pe munte, voiau să dea asalt cerului. Mitul înfățișează în formă poetică fenomenele vulcanice ale acelei regiuni. Blocurile de piatră pe care erupția le aruncă în aer au fost interpretate ca stînci aruncate contra lui Joe, iar fenomenele electrice care însoțesc erupțiile, ca trăsnetele cu care Joe a pedepsit nelegiuirea giganților. **45. Și-acum :** aceste amenințări, chiar după izbînda obținută, ne arată, cu oarecare nuanță de comic, toată frica de care Joe fu cuprins pentru răzvrătirea giganților și, indirect, frica lui Dante cînd începe să-i zărească. Dacă lui Joe i-a fost atît de frică de ei, încît chiar acuma îi amenință cu trăsnetul lui, cum să nu-i fie frică lui Dante ! Cred însă că trebuie văzută aici o aluzie la vreo tradiție populară, care spunea că atunci cînd tună, Joe amenință pe giganți, după cum și azi în anume regiuni, de pildă în Abruzzi, se spune în glumă copiilor că „este tata-mare care merge în trăsură", iar la noi : „merge sfîntul Ilie cu căruța". **49. Cuminte :** bine a făcut firea că a încetat de a produce asemenea monștri. **51. Marte :** natura, încetînd de a produce giganți, l-a lipsit pe Marte, zeul războaielor, de astfel de fioroși urmași (executori ai ordinelor lui Marte). **52. Balene :** și dacă natura păstrează și acum alți monștri, ca balenele și elefanții, și a nimicit numai pe giganți, ea se arată – oricui se gîndește bine – cu mult mai dreaptă și mai prudentă, căci este vorba de dobitoace, care n-au judecată, ci numai forță brută, cît timp în giganți era și una, și alta, ceea ce îi făcea cu mult mai periculoși.

58 Obrajii lungi și lați mi se părură
cît pinul pe San Pietru, și-ncleiete
el membre-avea cu fața-i pe-o măsură,

61 așa că malul cel ce i se dete
drept sorț lăsa văzut ochilor mei
pe-atîta-n sus, și, că-i ajung la plete,

64 în dar s-ar fi fălit frisoni chiar trei,
căci bine-am măsurat treizeci de palme
de sus de unde-n copci o mantie-o închei.

67 – *„Rafél mai améch izábi zálme”*,
așa-ncepu zbierînd cumplita gură
ce nu știa-ngăima decît sudalme.

70 Și-atunci Virgil i-a zis : – „Tu, stîrpitură !
Rămîi la corn și-n el îți varsă focul,
cînd ori mînie-ori alt imbold te fură !

73 La gît îți e, tu, duh confuz, la locul
știut, cureaua ; caută-ți-o nițel
și vezi că ea-ți încinge larg mijlocul !”.

76 Spre mine-apoi : – „Ce-a fost, o spune el.
Nimrod e, printr-a cărui nebunie
nu toți vorbim în lume la un fel.

79 Dar să-l lăsăm, căci vorba ni-e pustie !
Lui orice limb-a orișicui îi pare
ca nou-a lui, căci nime nu i-o știe”.

---

59. *așa că stete* (a). **60.** *cu-obrajii* (a). **62.** *Din brîu în jos* (a). **66.** *Din locul d-unde mantia* (a).

---

59. Pinul : Dante vorbește de *„pina”*, adică fructul pinului. Este vorba de un ornament colosal de bronz în forma fructului de pin, care era pe vîrful mausoleului lui Hadrian și care în vremea lui Dante era așezată în piața Sfîntului Petru în fața bisericii, și azi se găsește în Vatican, pe scara lui Bramante, în grădina Belvedere. **-ncleiete :** avea membre încleiate pe o măsură cu fața-i, adică în proporție cu fața. **62. Sorț :** în text : încingătoare. **63. Și, că-i :** încît chiar trei frizoni (oameni din Frisa, Germania, între Moesa și Weser), vestiți pentru înălțimea lor, în zadar s-ar fi fălit să-i ajungă la plete. **66. De sus :** adică numai capul și gîtul măsurau treizeci de palme. **67. Rafél :** mulți au scris despre acest vers, ca și despre faimosul *Pape Satan* din cîntul VII, însă în zadar, fiindcă intenția poetului a fost tocmai ca Pluto și Nimrod să vorbească într-un limbaj infernal neînțeles de nimeni. Cel mai bun comentariu la acest vers rămîn cuvintele lui Virgil de mai jos (v. 81) : *Nime nu i-o știe*. În ultimul timp însă problema a fost pusă în adevărații ei termeni și cercetarea a urmat singurul drum cu adevărat științific ce era cu putință, mulțumită cercetărilor lui Domenico Guerri, care nu și-a propus să explice aceste cuvinte, ci să arate, cu ajutorul dicționarelor medievale pe care Dante le-a putut consulta, cuvintele evreiești de care s-a servit, transformîndu-le cu oarecare libertate. **74. Cureaua :** de care atîrna cornul. **76. O spune :** cu limbajul lui confuz și de neînțeles care aduce aminte de amestecul limbilor de la Turnul Babilonului. Cine vorbește într-un astfel de grai nu poate să fie altcineva decît unul dintre cei care au lucrat la ridicarea turnului. **77. Nimrod :** după *Geneză*, a fost regele Babilonului. Cărțile sfinte nu-l pun printre aceia care au conlucrat la ridicarea turnului faimos ; Dante însă îl face responsabil, faptul întîmplîndu-se în timpul domniei lui, urmînd în acest amănunt opinia Sfîntului Augustin (*De civitate Dei*, XVI, 4). **81. Ca nou- :** lui Nimrod orice limbă i se pare cum ni se pare nouă limba lui : adică

82 Nu mult am mers, vrun drum, poate cît are
săgeata-n zbor, spre stînga-ntorși, și-am dat
de-un mult mai fioros gigant mai mare.

85 N-aș ști să spui ce maistru l-a legat,
dar spui atît că brațul drept la spate,
la piept cel stîng avîndu-l ferecat

88 c-un lanț ce-avea de gît ; el jumătate
din trup, pe cît îl vezi, îl încingea
cu cercuri mari de cinci ori repetate.

91 – „Cu Zeus, cu suveranul zeu, voia
să-ncerce-acesta brațele-i trufașe,
și plata care-o vezi acum și-o ia.

94 Fialte-a fost, și lucruri uriașe
cu alți giganți făcu-ngrozind pe zei,
ci-n veci de-acum va fi-ntr-aceste fașe."

97 – „Aș vrea, maestre,-am zis, de poți și vrei,
să văd și pe Briar nemăsuratul
spre-a fi convins de el cu ochii mei."

100 – „Vedea-vei tu-n curînd pe nelegatul
Anteu – mi-a zis – și poți să-i și vorbești,
și el ne-o duce-n fundu-a tot păcatul.

103 Departe-i cel pe care tu-l dorești,
la fel legat, la fel și-n celelalte,
atît că-i mult mai groaznic să-l privești."

---

93. *Și-acum el* (a).

---

de neînțeles. **88. El :** lanțul. **94. Fialte :** fiul lui Neptun și al Ifimediei ; a fost, cu fratele lui, Otus, printre cei mai îndîrjiți dușmani ai lui Joe în lupta de la Flegra. Dante a aflat despre el din comentariul lui Servius la *Georgice*. **96. Fașe :** lanțuri. **98. Briar :** despre acesta poeții ne spun că a fost fiul lui Uran și al zeiței Terra. I se atribuiau 100 de brațe și 50 de capete, și ca atare ni-l descrie Virgil în *Eneida* (X, 564 și urm.). Dante îl reduce, după cum vom vedea, la proporții mai puțin fantastice. **99. Convins :** îl cunoaște din descrierea lui Virgil, dar vrea să-l vadă de aproape. Episodul are o nuanță veselă, parcă Dante ar spune lui Virgil : „Prea din cale-afară l-ai descris fioros, încît eu să te pot crede numai pe cuvînt !". Am văzut în episodul lui Pier della Vigna (*Infernul*, XIII, 28-30) cum Virgil îndeamnă pe Dante să rupă o crenguță din pădurea sinucigașilor, ca să-i arate că nu a mințit (v. 48) cînd a vorbit în *Eneida* de sîngele care țîșnește afară din crenguța pe care Enea o rupe din pomul crescut pe trupul lui Polidor. **100. Nelegatul :** este singur nelegat printre giganți, fiindcă prin el (care, luîndu-i pe amîndoi în mînă, îi depune pe fundul Infernului) ei pot coborî în cercul următor. **101. Anteu :** fiul lui Neptun și al zeiței Terra, care în timpul luptei de la Flegra nu era născut. **103. Cel :** Briar. **104. La fel :** ca în episodul lui Manto (*Infernul*, XX, 99-99), Dante face în așa fel ca Virgil însuși să corecteze ceea ce a spus în Eneida. Descriindu-l *la fel* cu ceilalți giganți, mărturisește implicit că deci nu avea 100 de brațe și 50 de capete. **105. Mai groaznic :** totuși, Virgil vrea să scape ceva din descrierea lui anterioară și, tot admițînd că Briar e la fel cu ceilalți giganți, adaugă că e *mai groaznic*, după cum într-o discuție, după ce a trebuit să recunoaștem greșeala noastră și să admitem teza adversarului, ne mulțumim să rămînă în picioare cel puțin un amănunt, căruia sîntem înclinați să-i dăm o importanță superioară decît aceea ce o are în realitate.

Nu zguduie-un cutremur turnuri ’nalte
nicicînd așa cumplit, precum văzui
că-n lanțuri scutur-al său trup Fialte;

mai tari fiori că mor, nicicînd n-avui,
și ca să mor de-ajuns ei mă-nghețară,
de n-aș fi fost convins de lanțul lui.

Plecînd de-aici găsirăm așadară
pe-Anteu, ieșit deasupra de colină
cinci coți, fără de cap, din groap-afară.

– „Tu, cel ce-n valea cea de plînset plină,
în care Hanibal ursit să cadă
lăsă lui Scipio gloria deplină,

tu lei o mie ți-ai ucis drept pradă,
și cel ce, de-ajutai și tu-n cumplitul
război pe frați, și-azi pare să se vadă

că Zeus era să fie biruitul;
tu du-ne jos, și nu cu greu s-o-nghiți,
acolo unde-i gheață-ntreg Cocitul.

La Tiziu-ori Tif să nu ne mai trimiți;
apleacă-te spre noi și nu mai screme,
și-acesta-ți poate da ce-aici doriți:

o faimă-n lume pe-ndelungă vreme,
că-i viu și zile lungi îi sînt menite,
cu zile-n cer Cel Sfînt de n-o să-l cheme.”

---

108. *Că-ntreg s-a scuturat sub lanț [Fialte]* (a). **112.** *Iar noi luarăm drumul nostru iară* (a). **114.** *văzut de* (a). **118.** *O miie ți-ai ucis de lei* (a). **125.** *Nu-ntoarce botul și te pleac’, Antee* (a). **129.** *grația-n cer* (a). *Cu zile grația-n cer de n-o să-l iee* (b).

---

109. Mai tari: niciodată nu m-am temut de moarte ca atunci, și numai teama ar fi fost de ajuns ca să mă omoare, dacă n-aș fi fost convins că era legat și deci neputincios să-mi facă rău. **113. Colină:** marginea puțului. **115. Valea:** căci Anteu era din Bragada, în Africa, unde Scipio învinsese pe Hanibal în faimoasa bătălie de la Zama. **119. Și cel:** și tu, care, dacă... **120. Pe frați:** pe ceilalți giganți în lupta de la Flegra. **Și-azi:** ironic. Dante presupune că chiar azi sînt oameni care cred că Zeus ar fi fost biruit dacă Anteu ar fi luat parte la lupta de la Flegra, *cf. Pharsalia*, IV, 596, unde se spune că zeiței Terra i-a fost milă de Cer și nu a trimis pe Anteu să se lupte cu ceilalți frați: *„coeloque pepercit, Quod non Phlegreis Anteum sustulit servis*”). **122. S-o-nghiți:** această expresie, ca și cealaltă din versul 125: *nu mai screme*, ne conving că tonul întregului episod este ironic. „Tu, care te-ai luptat cu leii și ai fi învins și pe Jupiter, dacă mamei tale Terra nu i-ar fi fost milă de cer și nu te-ar fi oprit să mergi la Flegra, acuma fii bun să ne faci acest serviciu, nu tocmai demn de isprăvile tale, de a ne lua în mînă și de a ne depune fără multe mofturi pe fundul înghețat al Cocitului”. **124. Tiziu-ori Tif:** alți doi giganți trăsniți, cel dintîi de Apollo fiindcă încercase să siluiască pe Latona (*Eneida*, VI, 594), celălalt de Joe, care pe urmă îl îngropă sub muntele Etna (*cf. Paradisul*, VIII, 70). **Trimiți:** să nu ne silești să recurgem la bunăvoința altor giganți. Cu diplomația-i obișnuită, Virgil caută să obțină de la Anteu favoarea cerută, făcîndu-l gelos pe ceilalți frați ai lui. **126. Acesta:** Dante, care se va întoarce pe pămînt. **Ce... doriți:** reîmprospătarea faimei voastre cu veștile ce despre voi le va duce pe pămînt. **129. Cu zile:** înainte de vreme.

130 A zis Virgil, și brațele-i cumplite
de cari gemu Heracle, el spre noi,
prinzîndu-l pe Virgil, le-a-ntins grăbite.

133 Și : – „Fă-te-ncoa' să te cuprind", – apoi
a rîs Virgil, cînd fu cuprins, și-ndată
făcu să fim o sarcin-amîndoi.

136 Așa cum Garisenda ți s-arată,
cînd stai sub ea și-un nor spre dînsa vine,
că tot mai mult spre tine-o vezi plecată ;

139 privind atent, așa-mi păru spre mine
plecat Anteu, și-a fost și-o clipă cînd
doream să ne fi dus pe-alt drum mai bine.

142 Ci-n fundul ce-nghiți pe Dis, el blînd
ne puse jos din brațe, și zăbavă
plecat așa cum fu nemaifăcînd,

145 se-ntinse drept ca și-un catarg de navă.

---

133. *Anteu* (a). **134.** *eacă* (a). **135.** *și face* (a). **136.** *treacă* (a). **139.** *pleacă* (a). **143.** *pe jos* (a).

---

130. Brațele-i : ale lui Anteu. **131. Heracle :** face aluzie la lupta povestită de Ovidiu (*Metamorphoses*, IX, v. 184) și de Lucan (*Pharsalia*, l.c.), în care Anteu, luptîndu-se cu Hercule, căpăta forțe noi de cîte ori atingea pămîntul (zeița Terra, mama lui). Despre această luptă Dante vorbește și în *Convivio*, II, 8 și *De Monarchia*, II, 8. **133. Fă-te-ncoa' :** din aceste cuvinte ale lui Virgil argumentăm că Dante, cînd a văzut acele mîini colosale ale lui Anteu întinzîndu-se spre el, a fugit departe. **135. O sarcin- :** o singură sarcină. **136. Garisenda :** Garisenda, faimosul turn din Bologna, ridicat în 1110 de Filippo și Otto dei Garisendi, care este aplecat și, cînd cineva este dedesubt și norii merg pe cer în direcția contrară înclinării, printr-o iluzie optică se pare că turnul cade. La Garisenda Dante face aluzie și într-un sonet foarte obscur : *Non mi poriano già mai fare ammenda*, al cărui înțeles abia acum începem să-l prindem, în care își mustră ochii, care, uitîndu-se la Garisenda, n-au dat atenție unei doamne frumoase care în acel moment trecea pe acolo. **142. Dis :** Lucifer, Diavolul. **143. Zăbavă :** a se construi : „și nemaifăcînd zăbavă...". **145. Se-ntinse :** se ridică. „Știm că Anteu, cînd se apleacă, seamănă cu Garisenda ; acum învățăm printr-o altă imagine uriașă ceea ce el pare cînd se ridică. Și această nouă imagine este și mai vie, mai eficace, fiindcă este scoasă din mișcarea reală (nu aparentă ca aceea a Garisendei) a unui obiect foarte cunoscut. Cîți din cititori au putut vedea la Bologna turnul despre care este vorba ? Și cîți chiar dintre acei care l-au văzut l-au putut observa în timp ce deasupra lui treceau nori ? Dar toți știu, chiar dacă nu l-au văzut cu ochii lor, ce este un *catarg de navă* și știind pot să și-l închipuie foarte ușor în momentul cînd, așa lung, drept și greoi cum este, se ridică încet, încet, descrie în aer o jumătate de arc de cerc și deodată stă nemișcat, înalt peste corabie și peste mare" (Torraca).



Cîntul XXXII

Cercul al nouălea. Valea întîi: trădătorii

„Caina" și trădătorii rudelor proprii (1-69) ◎ „Antenora" și trădătorii țării. Bocca degli Abati (70-123) ◎ Contele Ugolin și arhiepiscopul Ruggieri (124-139)

1 Să am eu rime aspre-acum și-amare
cum se cuvin grozavei văgăuni
ce-ntregul Iad pe ea proptit îl are,

4 al gîndului meu scos deplin l-aș pune
în scrisul meu; dar nu le am și-astfel
nu fără frică-ncep acum a spune.

7 Căci nu e lucru de-a glumi cu el
s-arăți ce-ascunde-n centru-i universul,
c-un grai ce-n vorbe-abia e-nvățăcel.

---

2. *Precum să cer* (a). *Spre-a conveni* (a). **3.** *Ce-ntregul iad de sus îl ține-n spate* (a). **5.** *În vers atunci* (a).

---

1. Aspre: una din reformele pe care școala poetică a „dulcelui stil nou" (secolul al XIV-lea) le-a înfăptuit a fost aceea de a potrivi armonia versului subiectului cîntecului. De aceea, una din poeziile mai importante ale lui Dante din perioada iubirii sale filosofice pentru „Doamna gentilă" începe: *„Dulcile rime de iubire pe care eu obișnuiam / Să le cînt din cîntecele mele, / Trebuie să le părăsesc; nu fiindcă am pierdut speranța / De a mă întoarce la ele, / Dar fiindcă înfățișările mîndre și potrivnice / Ce au apărut în iubita mea, / Mi-au închis drumul / Stilului meu obișnuit"*. **3. Proptit:** sîntem în ultimul cerc al Iadului și peste care se reazemă întreaga pîlnie a Infernului. **4. Al gîndului:** aș exprima în formă potrivită întregul meu gînd. **5. Nu le am:** prea modest, căci în versurile 26, 28 și 30 are rime destul de disonante: *aici, Tabernici, crici* și care în text sînt și mai aspre: *Osteric, Tabernic* și *cric*. **7. De-a glumi:** nu e puțin lucru să arăți... **8. Universul:** fiind Infernul la centrul Pămîntului și Pămîntul fiind, după sistemul ptolemaic urmat de Dante, centrul întregului Univers, Iadul este și centrul întregului Univers. **9. -nvățăcel:** cu o limbă încă neîncercată, cum este aceea a copiilor. În definitiv, Dante vrea să arate că descrierea acestui fund al Iadului cere o limbă meșteșugită, un stil înalt și nu e lucru de descris întrebuințînd limba obișnuită. Alți comentatori, urmați după cum se pare de Coșbuc, înțeleg: limba vulgară, adică italiana contrapusă limbii latine, care singură, după Dante, ar fi fost în stare de a exprima întreg gîndul lui. Această interpretare însă este eronată, fiindcă se reazemă pe vechi legende că Dante ar fi creat aproape din nou limba italiană, care, din contră, exista de mai bine de un veac și se lăuda cu poeții și prozatorii care îi dăduseră o formă literară destul de rafinată.

Ci-acele zîne să-mi ajute versul
cari Tebei zid i-au dat prin voci divine,
să fiu pe-aproape de-adevăr cu mersul.

Din toate,-o! neam, tu cel mai de rușine
din locul ce-i amar și-a fi numit,
voi capre de-ați fi fost și oi mai bine!

Cum stam acum în puțu-acel cumplit,
stînd sub giganți, mai jos de-a lor picioare,
iar eu priveam pe sus la mal, uimit,

ne-a zis un glas: – „[Te uită cum calci oare],
și fă ca talpa ta să n-o mai pui
pe capete de frați sărmani, că-i doare".

Privii sub mine-atunci, și-un lac văzui
și-aici și-n jur, cui nu ca apei gerul,
ci ca de-o sticlă linse fața lui.

Nu prinde văl mai tare-așa ca fierul,
nici Dunărea din nord, ca ăst de-aici,
nici Donul unde-n veci e-n neguri cerul.

Căci dac-ar fi căzut și Tabernici
și Pietrapana peste ea, aș crede,
că tot n-ar fi făcut la maluri crici.

Al broaștelor popor prin bălți cum șede
cu botu-afară spre-a cînta, pe cînd
țăranca-n visul ei tot holde vede,

așa-s mîhniții-aici în gheață stînd
pîn-unde roșul rușinării-apare,
și-n dinți, ca berzele din cioc, bătînd.

13-14. *O neam din toate/ Ce stai în loc amar chiar de-a fi* (b). **14.** *spus* (a); *să-l spuiu* (a). **16.** *mai jos* (a); *adus* (a). **18.** *pe sus* (a). **18.** *Iar eu priveam la naltul zid pe-[sus uimit]* (b). **19.** *oare* (a). **24.** *ci lins i-a dat ca st[icla fața lui]* (a). **28.** *Căci cred c-ar fi putut și Tab[ernicii]* (b). **29.** *să cază* (a). **31.** *Și-așa cum broaștele prin bălți* (a). *Precum* (b). **32.** *oc-ocul* (a). **33.** *În vis țăranca secerînd se vede* (b). **35.** *Stau pînă unde-al spaimei alb* (a); *pînă-n locul* (a).

---

10. Zîne: muzele care învățară pe Amfion să ridice zidurile Tebei cu sunetul lirei. **12. Să fiu:** depinde de „să-mi ajute" din versul 10. **Cu mersul:** în decursul povestirii. **13. Neam:** se referă la damnații din acest cerc care și-au trădat rudele. **14. Locul:** groapa Caină, numită așa de la cel dintîi trădător de frate: Cain. **15. Capre:** decît să ajungeți într-o stare așa de josnică, mai bine n-ați fi fost oameni, ci capre sau oi. **17. Giganți:** din cercul precedent. **19. Un glas:** „Dante nu s-a mișcat încă; dar damnații, înfipți, după cum vom vedea, în gheață pînă la gît și în neputință de a se apăra, chiar de acum se uită cu frică la picioarele celor doi călători și se tem de a fi loviți în față sau de a fi călcați în picioare" (Steiner). **24. Linse:** văzui un lac, a cărui față era așa de netedă (*linse*), încît nu părea de ger, ci de sticlă. În text: „un lac care, din cauza gerului avea înfățișarea de sticlă, nu de apă". **25. Văl:** de gheață. **26. Ăst:** lacul. **28. Tabernici:** după unii, muntele Javornik, în Carniola; după alții, muntele Frusta-Gora, lîngă Tovarnik, în Slavonia. **29. Pietrapana:** în munții Apuani, între Serchio și Magra în Lunigiana (ținutul dintre Liguria și Toscana). **30. Crici:** cuvînt onomatopeic pentru a arăta sunetul gheții care se sparge. Adică: „Acea gheață era așa de tare, încît, dacă ar fi căzut un munte peste ea, nici n-ar fi crăpat". **33. Holde:** e timpul secerișului, adică vara. **35. Roșul:** pînă la obraz.

Cu fața-ntoarsă-n jos sta fiecare;
de ger da gura mărturii durerii,
iar ochii lor, de-a inimii-ntristare.

Puțin deci dînd ocol în jur vederii,
văzui așa de strînși lipiți pe doi,
c-aveau pe cap amestecați toți perii.

– „Voi strînși așa la piept, cine-ați fost voi?"
Ei gîtu-atunci deodată și-l plecară,
'nălțîndu-și fața, însă ochii moi

într-înșii numai, pîn-acum, vărsară
pe gene-n jos, iar gerul le-a sleit
vărsatul plîns și-așa-i închise iară.

Mai strîns nicicînd o scoabă n-a-ngăldit
un lemn de-alt lemn; și-n cap, atît le fuse
de ciud-atunci, ca țapii s-au lovit.

Și-un duh fără de-urechi, căci le pierduse
de ger, stînd tot cu fața-n jos: – „În noi
ce-ți faci oglind-atîta timp? – îmi spuse.

Ori poate vreai să știi pe-aceștia doi?
Fu mîndrul loc unde-au văzut lumina
al tatei lor Albert, și-al lor apoi,

și-au mam-același trup; dar în Caina
tu nu-i găsi [de-ai scormoni-o toată]
alt duh mai demn să-nfunde gelatina!

---

42. *De-a valma* (a). **44.** *Le-am zis, și-atunci ei gîtul* (a). **45.** *Dar cînd năltoasa față ochii mari* (a). **49.** *lipit* (a); *N-a strîns mai tare lemn de lemn* (b). **50.** *Și ciud-atît* (a). **60.** *poți* (a).

---

38. Gura: bătînd din dinți, gura mărturisește durere, iar ochii cu lacrimile lor mărturisesc întristarea inimii. **40. Dînd ocol... vederii:** uitîndu-mă împrejur. **44. Plecară:** și-l plecară pe spate pentru a ridica capul și a privi. Alți comentatori (Tommaseo și Steiner) înțeleg că cei doi trădători, ca să se uite la Dante, sînt nevoiți a întoarce gîtul într-o parte. **45. Într-înșii:** plini de lacrimi, care nu curg încă. **46. Vărsară:** adică lacrimile umplură ochii și curseră pe afară. **47. Le-a sleit:** ochilor. **48. -i închise:** ochii. **49. Mai strîns:** decît cum lacrimile acelea înghețate lipeau pleoapele. **-ngăldit:** lipit. **51. De ciud-:** chinului mărit. **54. Oglind-:** cu o amară ironie care ține de sarcasm, trădătorul, văzînd pe Dante care se apleacă spre el pentru a-l cunoaște, îl întreabă dacă nu cumva vrea să se oglindească în lacul acela înghețat, din care el aproape că face parte. **55. Ori poate:** trădătorul tot trădător rămîne și în Infern, și revelează lui Dante numele tovarășilor lui de chin, pentru a îndepărta de la el atenția poetului. **56. Fu mîndrul...:** a se construi: „Mîndrul loc unde au văzut lumina fu al tatălui lor Albert, și apoi al lor". Este vorba de contele Alberto degli Alberti din Mangona și de copiii lui, Alexandru și Napoleon, care, după mărturia unui cronicar, „au fost așa de răi la inimă, încît, pentru a-și smulge unul altuia fortărețele pe care le stăpîneau în valea Bisențiului, ajunseră la atîta ciudă și răutate, încît unul omorî pe celălalt, și astfel au murit împreună". O altă cronică ne spune că nici intervenția legatului papal, cardinalul Latino, n-a izbutit să-i împace, și că contele Alexandru era guelf, iar contele Napoleon ghibelin. **58. Trup:** în text: „ieșiră din același trup", adică avură aceeași mamă. **60. Gelatina:** în text: „de a fi pus în gelatină". Alt crud sarcasm la adresa lui însuși, unde comicul reiese din imaginea culinară pe care trădătorul o întrebuințează făcînd un joc de cuvinte între *gelo* și *gelatina*. „După cum în

Nici cel cui pieptul și-umbra sa deodată
străpunsu-le-a Artur c-un singur țel;
Focacia nu, nici ăst cu ceafa-ntrată

în mine-așa că nu mai văd defel,
și Sasol e numit, nesăturatul!
De ești toscan ai bune știri de el.

Și-acum, ca să te-astîmperi cu-ntrebatul,
eu Pazzi sînt, să știi, ș-aștept să vie
Carlin aici spre-a-mi descărca păcatul".

Văzui urlînd în ger mai mulți de-o mie,
ș-așa făcuți, că reci fiori îi am
de-al gheții vad, și-avea-i-voi în vecie!

Pe cînd acum spre centru 'naintam,
spre care-orideunde-orice e greu ia zborul,
și-n gerul cel de veci eu tremuram;

nu știu destin ori vrere-a fost, ori zorul,
dar printre țeste-astfel trecînd izbii
puternic pe-una-n față cu piciorul.

Plîngînd strigă: – „Ce-mi faci? Dacă nu vii
sporire pentru Monte-Apert a-mi face
acestui chin, de ce mă mai sfîșii?".

---

62. *Tu nu-i găsi* (a). **69.** *Ca să-mi desculp* (a). **76.** *Știu eu* (a); *soarte-ori vrere-a fost* (b). **80.** *omenești* (a).

---

gelatină răsar bucăți de carne, tot așa din gheață răsar osîndiții. Ieșirea la început ne surprinde" (Sannia). **61. Nici cei:** Mordrec, nepotul regelui Artur din Bretagne, care încercă să-l ucidă prin trădare, dar unchiul îl preveni și-l lovi în piept cu o suliță cu atîta putere, încît prin deschizătură putu să pătrundă o rază de soare vizibilă chiar în umbră. De aceea Dante spune că sulița străpunse și pieptul lui Mordrec, și umbra lui. Și într-adevăr, în redactarea italiană din romanul lui *Lancelot* se citește (III, 62): „Prin deschizătura suliței trecu înăuntru o rază de soare". **63. Focacia:** Focaccia de' Cancellieri din Pistoia, despre care cronicile contemporane zic că „nu se îndeletnicea cu altceva decît cu omoruri și răniri". Era mai ales învinuit să fi omorît prin trădare un unchi, a cărui moștenire o voia mai repede. **65. Sasol:** Sassol Mascheroni, a cărui crimă, cunoscută în vremea lui Dante în toată Toscana (*De ești toscan...*), noi totuși o ignorăm. După *Ottimo*: „fiind tutore al unui nepot, îl omorî pentru a-l moșteni, din care cauză i-a fost tăiat capul în Florența". **68. Pazzi:** Camicion de' Pazzi din Valdorno, care omorî pe unul din familia Ubertini, rudă cu el, ca să-i ia posesiunea unor castele pe care le posedau în comun. **69. Carlin:** Carlino de' Pazzi, care în iunie 1302 prin bani predă florentinilor (din partidul „negrilor") castelul Piantravigne, care îi fusese încredințat de partidul „albilor". **Descărca:** ironic. Vrea să spună că păcatul lui Carlin îl va face să pară neînsemnat pe cel comis de el. Ca toți trădătorii, și Camicion de' Pazzi găsește o răutăcioasă plăcere în a descoperi numele celorlalți tovarăși de osîndă. **73. Spre centru:** spre centrul pămîntului, către care tind (*ia zborul*) toate greutățile. *Cf.* mai departe *Infernul*, XXXIV, 110 și urm. **76. Ori vrere:** nu exclude deloc că a făcut dinadins. De observat cum aici, același Dante, care la începutul călătoriei leșină de milă față de chinuri cu mult mai mici, încetul cu încetul se obișnuiește, și în acest cerc devine chiar crud. Și, într-adevăr, pentru pătimașul om de partid ce era el, păcatul cel mai respingător nu putea fi decît trădarea și mai ales trădarea politică. **79. Dacă:** a se construi: „Dacă nu vii a-mi face sporire acestui chin pentru Montaperti, de ce mă sfîșii?", adică: „Dacă felul tău de a te purta cu mine nu e voit de Dumnezeu, care vrea să-mi sporească chinul ce l-am meritat din cauza trădării mele de la Montaperti, de ce ești așa crud cu mine?". **80. Monte-Apert:** este vorba de bătălia de la

82 Iar eu: – „Spre-a-mi scoate-un dubiu-acest ce zace,
aici, maestre-așteaptă-mă nițel,
și-apoi de-aici m-aleargă cît îți place”.

85 A stat Virgil, și-am zis atunci spre cel
ce-ntruna blăstema cu-asprime mare:
– „Tu cine ești că-njuri drumeții-astfel?”.

88 – „Și cine tu, fugind așa? Tu care
loviri prin Antenora-n cap ne dai,
că viu de-ai fi și tot ar fi prea tare!”.

91 – „Dar viu sînt eu, și poftă poate ai
să-ți scriu – i-am zis –, de vrei o faimă-n lume,
și numele-ți prin cîte le-nsemnai.”

94 Iar el atunci: – „Hai, pieri de-aici! Ce nume?
Contraru-l vreau! Ce drac mi te trimite?
Aci-ntr-acest ponor, te ții de glume?”.

97 În chica lui înfipt-o mînă-mi stete;
– „Ori spui cum te numești – am zis – ori zboară
întregul păr ce-l porți pe ceafă plete”.

100 Răspunse[-atunci]: – „Că-l smulgi ca să mă doară,
nu-ți spui [nici cine] sînt, nimic nu-ți spui,
de-ai sta să mă chelești și-a mia oară”.

103 Sucit pe mînă părul i-l ținui,
și-i smulsei poate-un pumn [și chiar mai bine],
dar el lătrînd privea spre burta lui.

106 Cînd zise-alt duh: – „Hei, Bocca, nu ți-e bine?
Tu n-ai de-ajuns că dinții-i clănțănești,
mai latri-acum? Ce diavol zburdă-n tine?”.

109 – „Acum, infame trădător ce ești,
tu poți să taci! Voi scoate și nevrute
de tine-n lume-adevărate vești!”

112 Iar el: – „E treaba ta! Dar numai du-te
și nu cumva să uiți, ieșind la soare
de-acest de-aici cu limb-atît de iute:

---

82. *roșești* (a). **91.** *mi-a zis, că-n alergare* (a). **92.** *Izbești prin Antenora* (a). **98.** *Nu-mi sta de cap* (a). **107.** *la mine* (a).

Montaperti, în Valea dell'Arbia, unde în 1260 florentinii (*guelfi*) au suferit o mare înfrîngere din partea celor din Siena (*ghibelini*). Mare parte în această înfrîngere a avut trădarea lui Bocca degli Abati, care, tăind cu o lovitură de spadă brațul stegarului, a pricinuit dezordinea care a fost cauza victoriei ghibelinilor. **89. Antenora:** al doilea cerc de trădători, numit așa din cauza troianului Antenor, învinuit de a fi predat prin trădare „Palladium” în mîinile grecilor. **91. Dar viu:** de obicei damnații doresc toți să fie pomeniți în lume. Numai trădătorii țin cu orice preț să-și ascundă numele și să fie uitați. Dante caută aici a ademeni cu promisiunea de a-i scrie numele printre celelalte ce le-a însemnat în lunga-i călătorie, pe Bocca degli Abati. Știe bine că damnatul nu-i va dezvălui numele, și totuși insistă asupra posibilității ce o are de a-i reîmprospăta faima în lume, tocmai fiindcă știe că-i face în ciudă. **110. Nevrute:** vești.

115 argintul franțuzesc pe-acesta-l doare.
Atîta zi: pe Buso l-am aflat
cu alți mișei stînd proaspăt la răcoare.

118 Și cine mai era, de-i fi-ntrebat,
tu ai cu mine-alături pe Bechieri,
pe cel ce-ai tăi de-o palmă l-au scurtat.

121 Și-o fi și Ganelon și Soldanieri
pe-aici și Tribaldel, trădarea cui
pierdu Faenza cînd dormeau străjerii".

124 Eram de-aici departe, cînd văzui
doi inși într-un ponor, și-un ins avîndu-l
pe-al altui cap căciulă peste-al lui.

127 Cum vîră-n pîine dinții săi flămîndul,
așa cel de deasupra-i înfigea
în cap la ceafă celuilalt, rozîndu-l.

130 Și nu-ntr-alt fel cum tîmplele-i rodea
Tideu lui Melanip, cum el în gură
rodea și-al hîrcei os și ce-i sub ea.

---

115. *Mergi, spune-le, dar* (a). **119.** *Și zi, vai* (a). **121.** *de-or zice* (a). **122.** *Să spui / că am* (a). **130-132.** *Cum dinții-nfige-n pîinea sa [în ceafa celui...] Așa cel în de sus la cel de jos / În ceafă-nfipse dinții săi rozîndu-l* (a).

---

116. Buso: Buoso de Doara, care în 1265 trădă pe regele Manfred, însușindu-și banii care îi fuseseră încredințați pentru a strînge o armată contra lui Carol I de Anjou, căruia prin bani îi lăsă liberă trecerea vadului rîului Oglio. **117. La răcoare:** altă notă de un comic care dă în sarcasm, în felul *gelatinei* de mai sus. **119. Bechieri:** Tesauro Beccheria din Pavia, starețul mînăstirii din Vallombrosa, lîngă Florența, care se învoi cu ghibelinii surghiuniți din Florența, printre care faimosul Farinata degli Uberti (*cf. Infernul*, X) ca să le înlesnească întoarcerea în oraș, din care cauză florentinii i-au tăiat capul sau, după expresia macabru de glumeață a lui Bocca degli Abati, l-au scurtat cu o palmă. **120. Ai tăi:** concetățenii tăi, florentinii. **121. Ganelon:** Gano din Maganza, trădătorul lui Carol cel Mare și Roland în războiul contra maurilor și (*cf. Infern*, XXXI, 16) autorul principal al înfrîngerii de la Roncevaux. **Soldanieri:** Giovanni dei Soldanieri din Florența, care, deși era ghibelin, se învoi (în 1266) cu guelfii pentru întoarcerea lor la putere. **122. Tribaldel:** Tebaldo degli Zambrasi din Faenza, care, din ciudă contra Lambertazzilor (ghibelini) din Bologna, făcu (1280) să intre în timpul nopții în Faenza pe guelfi, partizani ai Geremeilor. Lambertazzi și Geremei erau numele a două partide și a două familii dușmane din Faenza. **124. Eram...:** începe aici faimosul episod al contelui Ugolino, care a străbătut atîta amar de vreme și printre popoare atît de diferite, stîrnind pretutindeni și în orice epocă atîta admirație, încît, pentru cei mai mulți, numele lui Dante nu-l reprezintă decît pe acela al nemuritorului autor al acestor versuri. **125. Doi inși:** contele Ugolino della Gherardesca și arhiepiscopul Ruggieri degli Ubaldini. **126. Căciulă:** în text: „încît capul unuia era pălăria celuilalt", adică acoperea capul celui de jos pe care-l rodea cu înverșunare. Coșbuc a păstrat ciudățenia imaginii, totuși puternică în realismul ei și colorată de sarcasm. Ea revine deci poetului, care, ca toate geniile mari, se complace uneori de ele, ca de pildă cînd, pentru a arăta Paradisul, spune: „acolo unde Cristos e stareț în mînăstire". Asemenea ciudățenii se găsesc foarte des și în Shakespeare și foarte bine a făcut traducătorul că le-a lăsat și a știut cum să le păstreze. Dante este Dante, adică un mare poet, de multe ori și ciudat, și obscur, și nu se poate traduce în stilul în care ar fi îngăduit, de pildă, să traducem un roman al lui Barbusse. **131. Tideu:** unul dintre cei șapte regi care au mers la asediul Tebei, care, după ce a ucis pe Melanip care îl rănise de moarte, puse, după cum se povestește în *Tebaida* lui Stațiu (VIII, 796 și urm.) să i se aducă capul lui și începu să-l muște cu dinții.

133 – „Tu, cel ce-arăți atît de-adîncă ură
prin faptul bestial că-l rozi astfel,
să-mi spui : de ce ? Cu-această legătură,

136 că, dacă tu pe drept te plîngi de el,
știind ce-ați fost și crima lui, voi trece
în lume-ntre infami pe-acest mișel,

139 de nu va fi ca limba mea să-mi sece."

134-135. *În tîmplele lui Melanip nu cred c-a ros / [Altfel Tideu]. Și osul hîrcei, ca și ce-i sub os* (a).

---

135. Legătură : învoială.



Cîntul XXXIII

Cercul al nouălea. Valea a doua și a treia: trădătorii

Contele Ugolin povestește tragicul lui sfîrșit (1-78) ◎ Blestemul poetului împotriva Pisei (79-90) ◎ „Ptolomeia” și trădătorii oaspeților. Părintele Alberico și Branca d’Oria (91-157)

Lăsînd scîrbosu-i prînz acum acel
mișel își șterse gura-nsîngerată
cu părul de pe capul ros de el.

– „Tu-mi ceri să re-nnoiesc o desperată
durere,-a zis, ce firea mi-o răpune
gîndind-o numai, nu și cuvîntată!

1. Scîrbosu-i prînz: la cuvintele lui Dante, damnatul, întrerupînd scîrbosul lui prînz, ridică capul, își șterge gura de părul însîngerat și vorbește. Priveliștea este, în înfricoșătoarea ei simplitate, solemnă. „Interesul poetic – zice De Sanctis în clasica lui analiză a acestui episod – nu poate naște numai din oroarea și din mirarea unui chin așa de neobișnuit, oroare și mirare care se transformă într-o liniște intelectuală, cînd chinul ne este explicat și legitimat. Dar Ugolino aici nu este păcătosul și damnatul și nu este nici un executor al legii dumnezeiești, decît inconștient. Numai un lucru el știe: că are sub dinți țeasta dușmanului său și că își revarsă asupra lui ura sa. Însuși Dante nu este izbit decît de ceea ce în acel fapt este personal, revărsarea de ură a unui om adînc jignit. Astfel, Ugolino este un personaj cu desăvîrșire poetic, care se poate arăta în toată bogăția vieții sale lăuntrice. În puține trăsături poetul a schițat această colosală statuie a urii, a unei uri care rămîne superioară acelui «fapt bestial» care a stîrnit atît de mare impresie. Dinăuntrul urii se dezvoltă iubirea și tot ce este în ură mai obscur și concentrat se topește în simțămintele cele mai duioase. Acest om urăște mult, fiindcă a iubit mult. Ura este nesfîrșită, fiindcă nesfîrșită este iubirea, și durerea este disperată fiindcă nu există răzbunare egală cu ofensa. Toate acestea le găsim amestecate și contopite în povestea lui, în același timp înfiorătoare și duioasă. Lîngă lacrimi stă blestemul și, adesea, în aceeași frază este și ură, și iubire, și mînie, și duioșie: ultimul ecou al cuvintelor cu care-și cheamă copiii se amestecă cu scîrțîitul unei țeste dușmane sub dinții săi” (De Sanctis, *Saggi Critici*, Milano, Treves, 1914, II, 234-235). **4. Re-nnoiesc:** *cf. Eneida*, II, 3: *„Infandum, regina, jubes renovare dolorem”*, și *Infernul*, V, 121-124. „A fost observată o oarecare asemănare între aceste cuvinte ale lui Ugolino și cele ale Francescăi. Ideea este aceeași, dar tonul este deosebit. Într-adevăr, în cele două situații este ceva asemănător și deosebit, asemănare de idee cu simțămînt deosebit. Ambii (Ugolino și Francesca) își aduc aminte cu durere de trecut. Ambii cedează întrebării lui Dante și plîng și vorbesc în același timp. Dar pentru Francesca este vorba de un trecut voluptuos și fericit, față cu nenorocirea prezentă, și sufletul ei îndrăgostit face plînsul mai gingaș și înfrumusețează durerea; pentru Ugolino, trecut și prezent sînt la fel, sînt un singur chin care stîrnește simțiri crude și ațîță mînia. Printre lacrimile sale vezi strălucind flacăra întunecată a urii. Vorbește și plînge nu pentru a împlini dorința lui Dante, ca gingașa Francesca, ci din ură: ca vorbele sale «s-adune rușine trădătorului»” (De Sanctis).

7 Dar vorbele de-aş şti că pot s-adune
rușine-acestui trădător pe care
îl rod, atunci voi plînge și voi spune.

10 Nu știu nici cine ești, nici felu-n care
scobori pe-aici ; dar pari un florentin,
căci graiul tău te-arat-a fi atare.

13 Să știi că fost-am contele-Ugolin
și-acesta e Rugieri lîngă mine,
și-ascult-acum de ce-i sînt eu vecin.

16 Că el prin intrigi și minciuni meschine
m-a prins deși-ncrezut amic al său,
ș-apoi că m-a ucis, o știi tu bine.

19 Dar ce n-ajunse și-n auzul tău,
ce crudă moarte-mi dete-adică mie,
auzi și vezi de mi-a făcut el rău.

22 Un strîmt gîtlej din 'nalta colivie
ce-a foamei pentru mine-i azi chemată,
și-n care și-alții-nchiși au să mai fie,

---

12. *Sau cel puţin din graiu* (a). **13.** *că eu fui contele* (b). **16.** *de* (a). **19.** *poate* (a). **21.** *de se poate...* (a). **23.** *numită* (a); *ni* (a); *Din cauza mea e-a foamei* (a). **24.** *Și-n care-nchiși au și-alții să* (b).

---

9. Rod... plînge : „«Rod» este pus lîngă «plînge» ; acest om plînge, dar plînsul său te îngrozește, și ți se pare că la fiecare clipă, pe cînd plînge, schimbîndu-și durerea în mînie, se repede asupra țestei și o mușcă" (De Sanctis). **12. Graiul tău :** tot așa și Farinata (*Infernul*, X, 25-26) bagă de seamă din felul de a vorbi al lui Dante că are înaintea lui un florentin. **13. Ugolin :** iată în sfîrșit numele damnatului, și acel nume trebuie să fie pentru florentinul Dante ca un fulger care-i luminează mintea. Ugolino, fiul contelui Guelfo I della Gherardesca, căruia Pisa îi încredințase comanda puternicei sale flote împotriva Genovei, și care după înfrîngerea suferită în 1284 la Meloria, întorcîndu-se la Pisa, a fost la cîrma republicii, la început ca *podestà* și pe urmă, împreună cu nepotul său Ugolino Visconti, ca stăpînitor absolut. Însă ivindu-se între ei neînțelegeri, ghibelinii se ridicară împotriva lor și, conduși de arhiepiscopul Ruggieri și sprijiniți de familiile Gualand, Sismondi și Lanfranchi, surghiuniră pe Visconti și închiseră pe contele Ugolino într-un turn, unde a fost lăsat să moară de foame împreună cu cei doi copii și doi nepoți ai lui. **14. Rugieri :** Ruggieri degli Ubaldini, arhiepiscopul Pisei (în 1278), unde a fost căpetenia partidului ghibelin împotriva lui Ugolino, căpetenia guelfilor. După moartea rivalului, a cîrmuit Pisa cu tilul de *podestà*, dar, băgînd de seamă el însuși că nu avea aptitudini, a cedat puterea lui Gualtieri di Brunforte. **15. Vecin :** în text : „un astfel de vecin". **18. O știi :** nu era nevoie de a spune unui florentin cum anume s-au întîmplat lucrurile. În vremea lui Dante toți din Toscana trebuiau să le știe. **20. Crudă :** Dante nu putea să știe decît că contele Ugolino a fost lăsat să moară de foame, dar scenele grozave care s-au petrecut în interiorul acelui turn nici Dante și nici altcineva nu putea să le știe. Evidența acestor scene, datorită artei neîntrecute a poetului italian, ne face să le socotim aproape istorice, ca și episodul Francescăi, dar e evident că sînt datorate numai și numai imaginației ațîțate tocmai de misterul în care rămăseseră învăluite. **22. Gîtlej :** ferestruica strîmtă a închisorii. **Colivie :** în text : *„muda"*, numele unei odăițe strîmte și întunecate, unde se țineau șoimii de vînătoare în timpul schimbării penelor. Poate că acea temniță se chema așa, poate că așa o numește contele Ugolino printr-o comparație sarcastică. **23. A foamei :** turnul familiei Gualandi în piața zisă astăzi *dei Cavalieri*, unde Ugolino a fost, și care, după moartea lui, a fost numit de popor „turnul foamei".

25 am stat mai multe luni pînă ce-odată
în zori de zi cumplitul vis ce-avui
îmi rupse vălul sorții ce-mi fu dată.

28 Stăpîn și domn pe-acesta mi-l văzui
vînînd un lup cu pui pe mîndrul munte,
ce-nchide Pisei Luca-n dosul lui.

31 Iar pe Gualandi și Sismondi-n frunte
i-a pus cu pe Lafranc, și-așa porniră
cățele slabe-avînd și iuți și crunte,

34 și-acestea-n scurta goan-a lor trudiră
pe lup și pui, și colți apoi păreau
că-i spintecă și carnea le-o-mpărțiră.

37 Iar cînd m-am deșteptat în zori, plîngeau
copiii mei, și ei aci-n prinsoare,
și pîine-n visul lor prin somn cereau.

40 Ah, crud ești tu, de nu simți că te doare
presimțul sorții ce-o văzui în gînd,
și dac-acum nu plîngi, cînd plîngi tu oare?

43 Erau deștepți și ei și-n ceasul cînd
veneau de-alt'dată pîinea să ne-o suie,
dar groaza pentru vis cu toți avînd.

46 Și-atunci la poart-am auzit că-ncuie
cumplitul turn și eu privii deodată
la fiii mei, dar mut ca o statuie.

---

26. *prin rîul* (a); *arătată* (a); *al sorții văl mi-l rupse dintr-o dată* (a). **31.** *era și cu S[ismondi].* **36.** *că-i rup și carnea ce-o deșiră* (a). **37.** *ca mîine* (a).

---

25. Mai multe luni: din iulie 1287 în mai 1289. **28. Stăpîn și Domn:** toți comentatorii interpretează aici că arhiepiscopul Ruggieri părea în vis lui Ugolino stăpîn și conducător al celorlalți vînători. Mi se pare însă (și după traducere se vede că așa i s-a părut și lui Coșbuc) că după cum se întîmplă în vis, i se părea lui Dante, firește fără nici un motiv rațional, că arhiepiscopul îi era stăpîn și domn; avea deci impresia de a fi în mîinile lui, cum s-a și întîmplat pe urmă, cînd visul s-a realizat. **29. Munte:** muntele San Giuliano, între Pisa și Lucca, care ascunde Pisei vederea orașului vecin. **31-32. Gualandi, Sismondi, Lanfranchi:** familii mari din Pisa, a căror ură către stăpînirea guelfă o întrebuințase ambițiosul arhiepiscop pentru a distruge autoritatea contelui Ugolino. **33. Cățele:** un vechi comentator al poemei, Francesco da Buti, interpretează: „Acestea sînt poporul de jos, care de obicei este slab și sărac; *iute*, adică pofticios de astfel de lucruri, și *crunt*, adică obișnuit la astfel de nelegiuiri". **35. Lup și pui:** în acest vis revelator, lupul și puii sînt contele Ugolino cu copiii și cu nepoții lui. **Colți:** colții cîinilor de vînătoare. **37. În zori:** conform doctrinelor lui Dante, visul profetic se întîmplă spre ziuă, *cf. Purgatoriul*, IX, 16-18 și chiar *Infernul*, XXVI, 7. **38. Prinsoare:** care fuseseră și ei închiși în turn împreună cu mine. **42. Și dac-acum nu plîngi:** „Ugolino, în visul lui și al copiilor, vede de acum tot ce i s-a întîmplat pe urmă și cînd, ridicînd ochii spre Dante, nu zărește pe fața lui, mai mult curioasă decît mișcată, aceleași impresii îi pare că acela nu are suflet de om și se mînie și-l ceartă brusc, pe neașteptate. Mîndre cuvinte, care, izvorîte din sinceritatea unei dureri nerăbdătoare și mînioase, nu supără pe Dante, ba, din contră, măresc mila lui și îi smulg aproape cu sila lacrimile" (De Sanctis). **43. Erau deștepți:** în text: „Erau deștepți și se apropia ceasul cînd altădată veneau să ne aducă pîine, dar, din cauza visului, fiecare se temea". **46. -ncuie:** bătuseră cu piroane ușa

N-am plîns, căci fui cu inima-nghețată,
dar ei plîngeau, iar Anselmucio meu:
– «De ce te uiți așa? Ce-ai astăzi, tată?».

Și tot n-am plîns, și-ntreaga zi mereu
și-ntreaga noapte mut am petrecut-o;
dar cînd veni și-alt soare-n cer, și eu

deodată-n zarea slabă ce-a făcut-o
o rază scursă-n trista-ne-ncăpere,
pe patru fețe, fața mi-am văzut-o,

mușcai în mîini și-n brațe de durere,
iar ei, crezînd că mușc fiindc-aș vrea
mîncare-astfel, au rupt a lor tăcere

și-au zis: – «Mai lesne-am suferi de-ai vrea
din noi să muști, căci tu ne-ai dat, părinte,
ăst mizer trup, deci rupe-ni-l și-l ia».

Și m-alinai, spre-a nu-i mîhni 'nainte.
Și alte două zile-am stat tăcuți,
oh, cum nu te-ai deschis atunci, păminte!

Și-a patra zi, ce ne găsi tot muți,
întins căzut-a Gado lîngă mine:
– «Vai, tată drag – strigînd –, tu nu-mi ajuți?».

Și-apoi muri. Și cum mă vezi pe mine
văzui spre-a șasea zi care-și-care
murind pe-alți trei, și orb de plîns, în fine

---

63. *Al cărnii miser straiu, deci tu ni-l ia* (b). **69.** *mă lași* (a).

---

turnului: deci sentința era dată; mormîntul era pecetluit pentru totdeauna. **50. Plîngeau:** plîngeau pentru ei, cuprinși de o teroare nelămurită, și pentru tată, care îi privea cu o expresie așa de ciudată, de frică și de milă. **Anselmucio:** cel mai mic, ultimul născut al lui Guelfo al II-lea della Gherardesca. **51. Tată:** contele Ugolino nu îi era tată, ci unchi, dar copilul îl numește așa din iubire. **57. Pe patru fețe:** „găsești contopit împreună ceea ce este mai duios și mai sălbatic, și-l găsești contopit în așa fel că, dacă din necesitatea de grai există o succesiune de fapte și găsești o stare anterioară și una posterioară, înaintea imaginației este un singur act, un singur sentiment complex și fără nume, de nu poți să-ți închipui acel tată mușcîndu-și mîinile, fără să nu-l vezi în același timp privind cele patru fețe" (De Sanctis). **59-60. Aș vrea mîncare-astfel:** crezînd că cu acel gest (astfel) aș arăta pofta de mîncare. „Neștiutori de patimile urii și ale disperării, copiii interpretează acel gest în chipul imediat și literal. Îi este foame și, judecînd după sine, *a mușca* înseamnă pentru ei *a mînca*. Tatăl, care de foame își mănîncă mîinile, este ceva așa de groaznic, ce inspiră atîta frică, încît ar face să înțeleagă pe un actor inteligent tot ce cuprinde acel strigăt: *Tată*! însoțit de brusca ridicare în picioare a toți patru, din lungiți cum erau pe jos din cauza foamei. Acel strigăt, acea ridicare în picioare au puterea de a opri pe tată și a-l mai face stăpîn pe sine, de a-l smulge cu sila de la acea clipă de uitare, de a-i aminti că este *tată* și deci nu e îngăduit să fie *om*. Acea ofertă a lor de a servi tatălui de hrană nu trebuie socotită ca jertfă sublimă a dragostei de copil, simțămînt prea bărbătesc pentru inimile acelea plăpînde, ci este o ofertă care se transformă deodată într-o rugăminte a unui lucru dorit și înfocat: omoară-ne! Scurtează-ne agonia!" (De Sanctis). **68. Gado:** Gaddo della Gherardesca, copilul lui Ugolino și cel mai mare dintre tinerii prizonieri. **69. Ajuți:** observăm, în aceste din urmă cuvinte ale

73 mergeam pe brînci cătînd pe fiecare,
și, morți, trei zile-i tot chemai, și-apoi
decît durerea foamea fu mai tare.”

76 Zicînd s-a-ntors și-a prins de dinapoi
din nou scîrboasa ceaf-a căpățînii
rozînd în ea cu dinți ca de copoi.

79 – „Ah, Pisa, Pisa, mlaștin-a rușinii
în mîndra țară unde sună *sì*!
De-ți sînt spre-a te stîrpi tîrzii vecinii,

82 Caprara și Gorgona de-ar sosi
s-astupe-odată Arnul tău de gură,
să-nece-n tine tot ce va găsi!

85 Că dacă de-Ugolin ei zvon făcură,
că el prin cetățui te-ar fi trădat,
ce-aveai să pui copiii-așa-n tortură?

contelui Ugolino, grăbirea sfîrșitului. „Dar crudul poet nu-l lasă înainte de a fi înfipt bine în inimă o ultimă lovitură de pumnal prin mîna acelor copii nemiloși, neștiutori, în naivitatea lor, de rănile pe care le fac: «*vai, tată drag* – strigînd – *tu nu-mi ajuți?*», ca și cum tatăl ar putea și n-ar vrea să-i ajute” (De Sanctis). **73. Cătînd:** „este afecțiunea în formă instinctivă și animală. Cît timp copiii au trăit, nu putu să-i cheme pe nume, nu putu să-și arate duioșia și durerea sa; și iată-l acum mergînd pe brînci și căutînd pe fiecare și chemîndu-i, tot chemîndu-i timp de trei zile!” (De Sanctis). **75. Foamea:** vers foarte clar la prima vedere și care sună: „ceea ce durerea nu putu să facă, făcu foamea. Durerea nu putu să-l omoare, îl omorî foamea. Dar este un vers plin de întunecime și bogat în subînțelesuri din cauza mulțimii simțămintelor și a imaginilor pe care le stîrnește, din cauza acelor multe posibilități care răsar din ele și care sînt atît de poetice în nelămurirea lor. Poate invocă moartea și se plînge că durerea nu ajunge să-l omoare și trebuie să aștepte moartea înceată a foamei. Poate nu încetează de a chema pe copii, decît cînd foamea, mai puternică decît durerea, îi ia tăria, lipsindu-i înainte văzul și apoi vocea. Poate, pe cînd natura îi împinge dinții în carnea cea sărmană, în cea din urmă aiurare a foamei și a urii, aceea în imaginația sa, nu este decît carnea dușmanului său, și Dante a realizat acea aiurare în Infern perpetuînd acel din urmă gest și gînd. Toate acestea sînt posibile, toate acestea se pot concepe, gîndi, închipui, și fiecare presupunere își are baza în cîte un cuvînt, în cîte o nuanță de idee. Închipuirea cititorului este izbită, ațîțată, silită să lucreze, și nu se fixează în nici o realitate și lucrează asupra celor din urmă ceasuri ale degradării omenești” (De Sanctis). Multe s-au scris despre acest vers, pro și contra așa-zisei *tehnofogogia contelui Ugolino*, adică asupra posibilității că nenorocitul orb de foame și-ar fi mîncat copiii. De fapt Dante se complace de a închide acest episod cu unul din acele versuri ale lui pline de subînțelesuri obscure, în care este meșter și de care se folosește și la sfîrșitul episodului Francescăi, *cf. Infernul*, V, 138. **80. Țară:** Italia, designată după particula de afirmare a limbii italiene, după cum pentru limba franceză se zicea *langue d'oil* și pentru limba provensală *langue d'oc*. **81. De-ți sînt:** dacă vecinii întîrzie să te stîrpească. **82. Caprara și Gorgona:** două insule nu departe de îmbucătura Arnului. **De-ar sosi:** bine ar fi să se urnească Caprara și Gorgona din locul lor și să astupe gura Arnului. **85. Ei:** dușmanii. **86. Cetățui:** în 1284 contele Ugolino, fiind *podestà* al Pisei amenințate de Genova, Florența și Lucca, crezu bine a ceda niște castele dușmanilor pentru a băga zîzanie între ei. Dante arată că nu crede în această trădare și-l pune în Antenora, probabil din cauza tratativelor, ce atunci le începu cu dușmanii, de a aduce pe guelfi la putere, trădînd astfel partidul ghibelin căruia atunci îi aparținea. Mai tîrziu îl vedem între căpeteniile guelfilor în luptă cu arhiepiscopul Ruggieri, căpetenia ghibelinilor. Cititorul să nu se mire de aceste treceri de la un partid la altul opus, gîndindu-se că acest lucru se întîmplă și astăzi, dar mai ales că partidele guelf și ghibelin pierduseră, ca multe partide contemporane, orice conținut doctrinar și totul se reducea la patimi personale.

88 Scutea, tu, Tebă nouă, de păcat
pe Briga și-Ugo frageda etate,
și pe-alții doi pe cei ce i-am cîntat!"

91 De-aici trecînd la umbrele-ngropate
cu toții-n gheaț-am dat de-un alt popor,
și fața lor nu-n jos, ci-adînc pe spate.

94 Nu-i las-a plînge-aici chiar plînsul lor,
și drum prin ochi durerii i se neagă
se-ntoarce-n ei făcînd durerii spor.

97 Căci ca viziere de cristal se-ncheagă
orice-ar fi plîns de-ntîi, așa că ele
le umplu sub pleoape cupa-ntreagă.

100 Deși, ca și-n bătătorita piele,
de ger pierise-oricare simțămînt
din pielița-nghețat-a feței mele,

103 părea că totuși simt c-ar bate-un vînt.
Și-am zis: – „Cum poate-un vînt pe-aici pătrunde?
Nu-i gol de-orice vapori acest pămînt?".

106 – „Ce cauză-l naște vei vedea tu-ndată,
căci ai s-o vezi cu proprii ochi și deci
vei ști pe-acel ce-l vîntură să bată."

109 Și-atunci alt ticălos al crustei reci:
– „Voi, suflete-ntr-atît de rele-n viață
că-n cel din urmă Iad veți geme-n veci,

112 luați-mi asprul văl ce-mi stă pe față
s-alin pe-o clip-amaru-n care zac
'nainte-a-mi pune geru-alt văl de gheață".

---

93. *Nu-n jos...* (a). Probabil Coșbuc se gîndea a începe versul cu aceste cuvinte. **94.** *însuși* (a). **98.** *Peri de ger* (a). **101.** *să bată tată* (a). **105.** *ce-l face-aici* (a). **109.** *de pe-obrazi ăst văl de gheață* (a). **111.** *pe față* (a). **112.** *Iar eu: Să spui ce-ai fost și-apoi* (a).

---

88. Tebă nouă: Pisa cu cruzimea ei amintește de Teba și furiile lui Athamas care au costat viața a doi copii nevinovați (Learchus și Melicertes) și a mamei lor Ino, fiica lui Cadmus. *Cf. Infernul*, XXX, 1-12. **89. Briga și-Ugo:** Brigata și Uguccione. Cel dintîi, Guelfo al II-lea dei Gherardeschi, poreclit Brigata, copil al lui Nino Visconti și nepotul lui Ugolino; celălalt, (Uguccione) copil al lui Ugolino. **90. Alți doi:** Gaddo și Anselmuccio, *cf.* vv. 50 și 68. **92. Popor:** este vorba de sufletele acelora care își trădară oaspeții și prietenii. **93. Pe spate:** contrar trădătorilor din Caina și Antenora, aceștia din Ptolomeia stau cu fața în sus, întinși pe spate. **94. Chiar plînsul:** fiindcă îngheață și, înghețînd, astupă ochii. **95. Și drum:** a se construi: „și durerii i se neagă drumul prin ochi". **96. Se-ntoarce:** adică plînsul. **99. Cupa:** orbita care se umple de lacrimi ca o cupă. **100. Bătătorita piele:** ca și în pielea devenită insensibilă din cauza bătăturilor. **101. De ger:** din cauza gerului. **105. Vapori:** orice emanație pricinuită de căldura soarelui se chema pe atunci *vapori*, și lor li se atribuia orice schimbare atmosferică. Vîntul era deci așa-zisul vapor aerian despre care ne vorbesc tratatele medievale de cosmografie. **108. Pe-acel:** Lucifer cu aripile sale uriașe de liliac. **110. Voi, suflete:** văzîndu-i pe amîndoi umblînd liberi prin balta înghețată a Cocitului, trădătorul care vorbește (Frate Alberico) crede că Dante și Virgil sînt suflete destinate să stea mai jos și deci mai rele.

– „Să-mi spui ce-ai fost, de vrei să ți-l desfac,
și-apoi – i-am zis –, de nu-ți voi face-un bine,
s-ajung în fundul gheții-acolo-n lac.”

– „Eu, cel cu poama procletei grădine –
răspunse el – sînt fratele-Alberic,
și-n loc de nuci primesc acum smochine.”

– „Ce spui? Ești mort?”. Așa-ncepui să zic.
Iar el: – „Ce soartă trupul meu mai are
în lume sus, eu nu mai știu nimic.

Favorul ăstei Ptolomei e-atare,
că sufletul adese-n ea descinde
’nainte ce-Atropos să-i dea mișcare.

Spre-a-ți fi cu mult mai drag deci a-mi desprinde
din față plînsul ce-nsticlat vă luce,
să știi că-n clipa-n care-un suflet vinde

cum eu făcui, un demon se-ntroduce
în trupul lui, și-acesta-l guvernează
cît timp nu-i plin tot timpul ce-are-a-l duce.

Iar el aci-n ponor se ruinează
și poate-așa și trupul va fi stînd
al umbrei cei ce-n dos aci-mi iernează.

Tu-l știi, de vii prin Iad de mai curînd:
Sir Branco d’Oria e, și-n crust-adîncă
e-nchis cum vezi acolea, și de cînd!”

---

116. *Atunci s-ajung* (a). **130.** *într-ăst* (a). **131.** *părînd* (a). **132.** *-n spate* (a). **136.** *Cum e Sir Doria* (a).

---

119. Fratele-Alberic: Frate Alberico din familia Manfredi din Faenza, care, pentru a se răzbuna pe niște rude ale lui, se prefăcu că a uitat pricina trecută și îi pofti la masă și ascunse în odaie mai mulți oameni bine înarmați, cu învoiala că atunci cînd el va spune: „Să se aducă fructele!” aceștia să se repeadă asupra lor și să-i omoare. De atunci, în toată Romagna, în loc de a spune că cineva a mîncat bătaie se spune în glumă că a mîncat *fructele fratelui Alberic*. Cît privește expresia lui Dante: *poama procletei grădini*, e clar că echivalează cu *roadele trădării*. **120. Nuci:** primesc răsplata cu vîrf și îndesat. **121. Ești mort?:** Dante, care știa că fratele Alberico era viu, se miră că-l vede în Infern, neștiind soarta acestor suflete care sînt azvîrlite în Infern mai înainte chiar de a muri, și un drac le ține loc de trup. **124. Favorul:** ironic, în loc de starea, felul. **Ptolomei:** după unii comentatori, numele acestei „bolgii” îi vine de la acel Ptolemeu, guvernatorul din Ierihon, care la un ospăț omorî pe socrul său Simon Macabeul și pe copiii lui: Matatia și Iuda (*cf.* I *Macabei*, 11-16); după alții, de la Ptolemeu, regele Egiptului, trădătorul lui Pompei. Critica modernă este de părerea celor dintîi. **126. Atropos:** ursitoarea care taie firul vieții omenești, pe care Clotos îl trage de furcă (*cf. Purgatoriul*, XXI, 27) și Lakesis (*ibid.*, 25) îl toarce. **Mișcare:** dezlipindu-l de trup, de care, în viață, nu se putea îndepărta. **134. Așa:** adică tot condus de un drac, pe cînd sufletul lui este în Infern. **135. Iernează:** ironic, făcînd aluzie la gheața care îl înconjoară și îl acoperă. **136. Curînd:** tu, care ai sosit de pe pămînt adineauri, trebuie să fi auzit de el. **137. Branco d’Oria:** Ser Branca d’Oria, dintr-o puternică și nobilă familie din Genova, care pentru a-i lua „judeia” din Logodoro, în Sardinia, omorî prin trădare, după ce l-a ospătat, pe acel Michele Zanche pe care l-am găsit printre înșelători în cîntul XXII, 88, și al cărui ginere era. Fapta

– „Eu cred că tu mă-nșeli. Căci știu că încă
nu-i mort sir Branco d'Oria – i-am răspuns –
el doarme, bea, se-mbracă și mănîncă!"

– „Mai sus, la Gheare-Rele unde-ascuns
în groasa smoală-l mistuiește focul,
Michele Zanche nici n-a fost ajuns,

cînd și lăsă pe-un drac să-i ție locul
în trup, și-așa și-o rud-a lui la fel,
ce-acelei mari trădări i-a dat mijlocul.

Întinde-acum tu mîna puțintel
să-mi rupi ăst văl!" Dar nu l-am rupt anume,
căci fui loial, sperjur fiind cu el.

Oh, neam străin de-orice virtute-n lume
și de-orice viciu plin, Genov', al tău!
Nu cade-un foc din cer să vă consume!

În rînd cu romagniolul cel mai rău
găsii pe-atare-un genovez ce-și are,
scăldat aci-n Cocit sufletul său,

iar trupu-i sus, la noi, ca viu îi pare.

---

140. *a lor îl arde* (a). **143.** *acel* (a). **144.** *îi dete-acelei* (a). **147.** *fu* (a). *a fi* (a). **150.** *Cum nu-i în Cer v'o* (a). **157.** În manuscris, este un semn ușor de inversiune, după care s-ar citi: *„iar trupu-i sus, ca viu la noi îi pare"*. Semnul fiind cît se poate de ușor și arătînd oarecare nehotărîre, ne-am ținut la întîia redacție, care de altfel se deosebește foarte puțin.

---

s-a întîmplat în 1275 și deci trecuseră mai mulți ani de cînd trupul era stăpînit de un drac. **141. El doarme:** din felul de a se exprima al lui Dante, s-ar părea că l-ar fi văzut. După Passerini, Dante l-ar fi cunoscut în 1311, cînd n-ar fi imposibil să se fi dus și el la Genova împreună cu ceilalți surghiuniți „albi" în întîmpinarea împăratului Henric al VII-lea. Dar această supoziție, de altfel cu totul gratuită, ar întîrzia compoziția *Infernului* pînă după 1311, pe cînd, după cît știm, pe la 1308 nu numai *Infernul*, dar și o bună parte din *Purgatoriu* erau isprăvite. **142. Gheare-Rele:** în bolgia înșelătorilor, unde Dante a întîlnit căprăria aceea faimoasă de demoni condusă de Bărboi-Zbîrlit cel cu trîmbița aceea ciudată, din care unul se chema Gheare-Rele. **144. N-a fost ajuns:** nu ajunsese încă. **145. Și lăsă:** e vorba aici de Branca d'Oria. Dante vrea să arate, în concluzie, că victima lui Branca d'Oria nu ajunsese în bolgia înșelătorilor cînd sufletul celui care îl trădase se și prăvălea în Infern, în timp ce un drac îi intră în trup. **146. O rud-a lui:** După Benvenuto da Imola, unul din cei mai vechi comentatori ai *Comediei*, ar fi vorba de un nepot al lui Branca d'Oria. Alții, studiind de aproape luptele politice din Sardinia în această epocă, cred că s-ar putea identifica această rudă cu Giacomo Spinola, celălalt ginere al lui Branca d'Oria. **150. Căci fui loial:** o asemenea expresie găsim în cîntul ghicitorilor (*Infernul*, XX, 28): „Ți-e mila vie-aici, cînd ți-e îngropată". Ca să ne folosim de expresia naivă a lui Benvenuto da Imola, bine făcu Dante *„quia nulla misericordia est prestanda homini tam crudeli, qui nullam habuit pietatem de sanguine suo, imo nulla fides servanda est traditori"*. **154. Romagniolul:** Frate Alberico din Romagna. **155. Un genovez:** Branca d'Oria.



Cîntul XXXIV

Cercul al nouălea. Colnicea a patra: trădătorii

„Giudecca" și trădătorii binefăcătorilor lor (1-15) ◎ Dis sau Lucifer (16-69) ◎ Felul anevoios pe care îl întrebuințează Virgil și Dante pentru a se smulge din centrul pămîntului (70-139)

1 – „Stindardul regelui din Iad e-n drum
spre noi!" Așa-ncepu Virgil cuvîntul:
„privește deci de poți să-l vezi de-acum".

4 Cum pare seara, cînd e sur pămîntul,
sau cînd o ceață dă să se răsfire,
departe-o moară ce-o-nvîrtește vîntul,

7 așa-mi păru că văd ceva clădire.
Și-atunci după Virgil eu mă dădui,
neavînd de vînt alt loc de-adăpostire.

10 Eram și unde, și cu groaz-o spui,
stau umbre-n gheaț-adînc acoperite
și-așa se văd ca-n geam un nod al lui,

4. *Precum cînd ceața-ntunecă p[ămîntul]* (a). **8.** *Și-atunci lîngă Virgil* (a). **8.** *aveam* (a); *eu din maestru scut făcui* (a). **10.** *vedeam* (a).

1. Stindardul: în text acest vers este citit în latinește: „*Vexilla regis prodeunt inferni*". Cu aceste cuvinte latinești începe *Imnul către cruce* al lui Venantius Fortunatus, născut la Duplavilis, lîngă Treviso, mort la Poitiers la începutul secolului al VII-lea, poet latin medieval, care s-a bucurat pe vremea lui de nume destul de mare. *Stindardul* la care Dante face aluzie sînt cele șase aripi ale lui Lucifer. **4. Cum pare:** a se construi: „cum pare seara... o moară ce o învîrtește vîntul". **7. Clădire:** trupul uriaș al lui Lucifer i se pare de departe lui Dante o clădire enormă. Trebuie însă observat că în vechea italiană cuvîntul *dificio* (în italiana modernă *edificio*) are înțelesul de „mașină de război" sau de „turn de apărare". Așa încît unii comentatori (Torraca și Steiner) interpretează aici „clădire" ca „mașinărie" și văd în ea o aluzie la cele șase aripi în continuă mișcare ale lui Lucifer. Locurile citate însă de acești comentatori, în care nu e vorba decît de turnuri, cărora cuvîntul „clădire" li se poate aplica în înțelesul lui cel mai obișnuit, exclud după noi o asemenea interpretare. **9. Vînt:** vîntul produs de bătaia celor șase aripi ale lui Lucifer. **10. Unde:** în „Giudecca", printre trădătorii binefăcătorilor. **12. Nod:** în text: „Și ochiul îi zărea prin gheață ca pe un pai prins în sticlă". Cu deosebire de ceilalți trădători, care toți ies afară din gheață cu o parte din corpul lor,

o seamă drepte și-altele trîntite,
și multe-n creștet, sau cu chipul feței
la tălpi adus, ca arcu-ncolăcite.

Sosind și unde-adînc pe cîmpul gheții
Virgil crezu că-i vreme-a-mi arăta
pe cel ce-a fost o culme-a frumuseții,

m-aduse-n fața lui și-n față-mi sta
și : – „Iată Dis ! Și iată punctu-n care
cu mult curaj tu cat-a te 'narma !”.

De-a mea și mută și-nghețată stare
să nu mă-ntrebi acum, și nici n-o scriu,
căci nu-i cuvînt să poată spune-atare.

Eu n-am murit, dar n-am rămas nici viu ;
socoți, de ai vrun strop de duh în tine,
ce-am fost cînd fui cum n-aș mai vrea să fiu.

Stăpînul groazei cei fără de fine
ieșea pînă-n buric din gheața lui ;
iar eu c-un uriaș conviu mai bine

decît un uriaș c-un braț de-al lui ;
acum socoți tu-ntreaga lui făptură
cînd totului asemeni părți îi pui !

De-a fost frumos cît azi e stîrpitură
de cînd privi dușman pe-al său părinte,
din el se scurge-a lumii-ntregi ordură.

Ce-uimire-mi năvăli deodată-n minte
văzînd la el trei fețe-avîndu-i țeasta !
Părea de sînge cea de dinainte,

---

15. *Adus la* (a). **21.** *Cu mult curaj tu cat-a te-ncumeta* (b). **29.** *văzui* (a). **37.** *Și--uimirea-mi năvăli potop* (a). **38.** *Cînd fui văzînd* (b).

---

aceștia sînt cu totul prinși în gheață în diferite atitudini. **16. Sosind :** în text : „cînd noi am înaintat atîta, încît maestrului meu îi plăcu să-mi arate ființa care avu frumosul chip...”. **18. Culme-a frumuseții :** Lucifer, care, înainte de răzvrătirea lui, era cel mai frumos printre îngeri (*cf.* Toma de Aquino, *Summa theologica*, I, LXIII, 7). **20. Dis :** după cum în cîntul VIII, 68, a numit *cetatea lui Dis* partea mai joasă a Infernului, tot așa aici îl numește pe Lucifer cu numele latin, atît de des întrebuințat de Virgil în *Eneida*. **27. Cînd fui :** joc de cuvinte cu totul în felul dantesc, dar care nu găsește o corespondență în text. Dante nu spune decît „socoți... cum m-am făcut, lipsit fiind și de una, și de alta”, adică : și de viață, și de moarte, ca amorțit de frică. **28. Stăpînul :** Lucifer. **29. Ieșea :** înfipt într-un fel de puț care se deschide în centrul pămîntului și al Universului, Lucifer iese afară din gheață numai jumătate : partea inferioară a trupului este strînsă în scobitura unei stînci și picioarele de la genunchi la tălpi le are afară din puț în emisfera australă, tot în interiorul pămîntului. **30. Conviu :** mărimea corpului meu se apropie mai mult de mărimea unui uriaș decît mărimea unui uriaș de lungimea brațelor lui Lucifer. **32. Socoți :** s-a găsit (ce nu se găsește !) cineva care a făcut această socoteală ! Lucifer ar fi lung de două mii o sută șase metri și lungimea brațelor lui ar fi de patru sute zece metri ! **34. Stîrpitură :** în sens de urît, fără sensul de mic, care de obicei se dă acestui cuvînt. **35. Părinte :** creatorul său, Dumnezeu. **36. Din el :** în text : „drept e că din el...”. **Ordură :** e drept că din el provine orice răutate a lumii, toate relele ce sînt pe pămînt. **38. Trei fețe :** aceste trei fețe ale lui Lucifer reprezintă antiteza Sfintei Treimi. Nelegiuitul

iar alte două ce s-uneau cu-aceasta
pe umeri drept la mijloc le-a avut,
și acolo se-ntîlneau unde-ar fi creasta.

Între-alb și galben dreapta mi-a părut,
iar cea din stînga-n felul cum o are
un om de pe-unde Nilul ia-nceput.

Și-un rînd de-aripi avea sub fiecare
cum n-am văzut pe mări mai mari vintrele,
și nici ca Dis corabie-așa de mare.

Nu pene-avînd, ci lucie-atare piele
cum vezi la liliac, și vînt stîrnea
în trei direcții cînd bătea cu ele,

și-ntreg Cocitu-n gheață-l prefăcea.
Din șase ochi, cu labe-nsîngerate
din guri, pe trei bărbii el plîns scurgea.

Cum rupe in o meliță ce-l bate,
așa-n trei guri rupea și el pe trei,
[și-i măcina pentru-ale lor păcate].

La ăst dincoa-i părea mușcarea ei
nimic, în rînd cu-acea zgîrietură
ce gol lăsa-l pe spete de-orice piei.

– „Acest cu-a muncii cea mai iute-arsură –
mi-a spus Virgil – e Iuda Scariotul,
picioare-afar-avînd și capu-n gură.

Din doi ce stau [cu] capu-n jos, din botul
cel negru-al lui, atîrn-afară Brut,
și vezi-l cum se zbate mut cu totul.

---

48. *Cum nici* (a). **56.** *așa cîte-un mișel în toate trei* (a). **57.** *a sale guri* (a). **66.** *Vezi cum se sbate dar tăcut* (a).

---

care a cutezat a se răzvrăti împotriva lui Dumnezeu și a voit să fie ca El (*unus et trinus*, după cum spune teologia catolică) a fost pedepsit de Dumnezeu să fie în veci antiteza a ceea ce a voit să fie. „Treimea care în Dumnezeu este taina adîncă ce izvorăște din însăși desăvîrșirea firii sale, în Satana se reduce la o pocitanie ridicolă : iată-l făcut *unus et trinus* : are un cap cu trei fețe !" (Steiner). **39. De sînge :** aceste fețe sînt : cea dintîi de culoare roșie, alta galbenă și alta neagră, simbolizînd respectiv : *ura, slăbiciunea* și *ignoranța*, contrare *Iubirii* (Duhul Sfînt), *Tăriei* (Tatăl) și *Științei* (Fiul) pe care le simbolizează cele trei fețe ale Sfintei Treimi. **41. Pe umeri :** răsăreau din amîndouă părțile feței : una de pe mijlocul umărului drept, alta de pe cel stîng. **42. Creasta :** se lipeau una cu alta în creștetul capului, unde unele păsări au creastă. **45. Nilul :** în Etiopia, deci neagră. **51. Trei direcții :** cei trei curenți de aer rece care înghețau Cocitul. Alegoric, inspirațiile diabolice ce au dat naștere (în urma păcatului lui Adam) celor trei rele înclinări ale sufletului omenesc : răutate, bestialitate și necumpătare. **60. Lăsa-l :** îl lăsa. **62. Iuda :** apostolul care trădă prin Isus Cristos însăși maiestatea divină. Este deci pedepsit mai crud decît ceilalți, în gura feței roșii și a sîngelui. **65. Brut :** Marcus Iunius Brutus (*cf. Paradisul*, VI, 74), unul din conjurații contra lui Iulius Cezar și socotit aici ca trădătorul imperiului simbolizat în Cezar. **66. Mut :** atitudinea mai demnă a lui Brutus a putut fi sugerată lui Dante de faptul că Brutus s-a bucurat de o faimă de filosof, după cum el putea citi în Cicero.

67 Iar cel ce pare-așa de ’nalt crescut
e Casius. Dar noaptea suie,-mi zise,
și-i timp de mers, căci toate le-am văzut”.

70 L-am prins de după gît cum el voise,
și loc pîndind și clipă priincioasă
cînd largi au fost aripile deschise,

73 Virgil s-a prins de coasta cea păroasă,
și-apoi din păr în păr [mai cu folos],
descinse printre peri și gheața groasă.

76 Iar cînd era și unde-al coapsei os
din grosul șold începe-a face șale,
trudit Virgil întoarse capu-n jos,

79 cu mare greu, în locul tălpii sale,
și prins de peri ca omul ce-ar sui
credeam de el că iar mă-ntoarce-n vale.

82 Și greu suflînd ca-n lipsă de puteri:
– „Te ține strîns, căci n-avem altă scară
ieșind din lumea veșnicei dureri!”.

85 Ieșind prin gura unei stînci afară,
m-a pus să șed pe-un mal apoi, și-n fine
pe fix pămînt și-a sale tălpi călcară.

---

78. *Cu mare greu întoarse maestru* (a). **79.** *Și-așa-l* (a). **80.** *suind* (a). **80-81.** *Și ca și-un om suind s-a prins de peri / Încît crezui.* **82-84.** *Și greu suflînd ca și-un trudit ca-n lipsa de puteri / Te ține strîns, căci n-avem altă scară / Ieșind din lumea veșnicei dureri* (b). Am trecut varianta (b) în text, unde era o lacună, suprimînd din versul 82 cuvintele: *ca și-un trudit*, pentru a păstra ritmul. **87.** *și tălpile* (a).

---

68. Casius Cassius Longinus, unul din cei mai îndîrjiți conjurați. Nu era deloc *înalt crescut*, căci știm de la Cicero (*Brutus*, XXIX) că, dimpotrivă, era de slabă constituție. Poate Dante l-a confundat cu Lucius Cassius, descris de Cicero în *Catilinaria* III (cap. 16) ca om foarte gras. **74. Păr:** șomoiog de păr, al lui Lucifer. **75. Gheața:** Dante și Virgil coboară printr-un punct unde corpul lui Lucifer nu este în contact cu gheața Cocitului: printre părul dihaniei și peretele de gheață. **78. Capu-n jos:** ajuns în centrul pămîntului, își schimbă poziția de mers pentru a ieși în altă emisferă, ceea ce era necesar, el mergînd în direcție perpendiculară de-a lungul trupului lui Lucifer înfipt perpendicular în puț, cu capul jumătate într-o emisferă și cu picioarele în cealaltă jumătate. **79. Cu mare greu:** se întoarce cu mare greutate „fiindcă în acel punct forța de gravitație este la maximul său de putere” (Tommaseo). **80. Sui:** pînă acum au coborît, acum începe scrisul care îi va duce la cealaltă emisferă. **81. Mă-ntoarce:** din cauza schimbării de poziție a lui Virgil, Dante are impresia că se întoarce înapoi. **83. Altă scară:** călătoria prin Infern înseamnă cunoașterea groaznicelor consecințe ale păcatului. Faptul că îndepărtarea de la rău (simbolizat în Lucifer) se înfăptuiește folosindu-se de trupul însuși al lui Lucifer, care îl simbolizează, arată că trebuie să ne folosim de păcatul însuși (întrucît reprezintă o experiență) pentru a merge spre bine. Unul din marile merite ale lui Dante a fost acela de a considera întreaga sa viață trecută ca ceva armonic, providențial, necesar și predestinat; a fost acela de a recunoaște că nu ar fi ajuns la adîncimea aceea de concepție asupra vieții care se oglindește în *Divina Comedie*, dacă nu ar fi trecut prin misticismul naiv din *Vita Nuova*, prin rătăcirea morală de care stau mărturie unele rime din *Canzoniere* și prin raționalismul rătăcit din *Convivio.* De aceea el nu reneagă nimic din trecutul său și, ca un premergător al teoriilor contemporane despre *experiență*, pare a spune și el: tot ce este, este bine, ca sărmanul bătrîn muzician Haendel cînd a orbit. **85. Stînci:** un fel de peșteră. **87. Fix:** pămînt tare. Pînă acum au fost suspendați în vid.

Privii în sus, crezînd să văd, vezi bine,
pe Dis cum l-am lăsat, dar îl văzui
cu tălpi în sus întinse, stînd sub mine.

Cel gros de cap va crede-acum că fui
năuc de-uimit, că-n el putinţă nu e
de-a şti ce punct fu pe-unde eu trecui.

– „Ridică-te,-ncepu Virgil să-mi spuie,
e drumul rău, şi lung-a noastră cale,
iar soarele spre-al terţei miez se suie.”

N-am fost aici în vrun palat cu sale,
ci-ntr-un amurg şi pe-un pămînt eram
cum e prin munţi în peşteri naturale.

– „Maestre,-am zis, pe cînd mă ridicam,
’nainte ce să ies din Iad, mă-nvaţă
şi fă să pierd eroarea care-o am:

cum şade-acesta-nfipt, făr-a fi-n gheaţă,
cu capu-n jos, şi cerul cum ajunse
aşa-n curînd din seară-n dimineaţă?”

– „Te crezi şi-acum dincolo – el răspunse –
de centrul unde perii-i prinsei eu
ai viermelui ce lumea ne-o străpunse.

Cît timp mă scoboram, erai mereu.
Cînd m-am întors treceam prin punctul care
din orice parte-atrage tot ce-i greu.

Şi-acum tu eşti sub ceru-a cărui zare
ne-acoper-acel mare loc uscat,
pe-o culme-a cui muri cel cu născare

---

90. *întinse-n sus şi* (a). **98.** *-ntr-un ponor* (a). **110.** *trecui* (a).

---

92. El: adică în „cel gros de cap”. **93. Ce punct:** centrul pămîntului. **96. Terţei:** *prima, tertia, sexta* şi *nona* sînt orele de rugăciuni ale bisericii, socotite de la răsăritul soarelui la apus: *prima* de la 6 la 9; *tertia* de la 9 la 12, *sexta* de la 12 la 3 şi *nona* de la 3 la 6. Fiind aici vorba de miezul terţei, e clar că era pe la şapte şi jumătate. **107. Perii:** perii lui Lucifer. **108. Viermelui:** Lucifer, *cf. Isaia*, LXVI, 24: „Viermele lor nu va muri şi focul lor nu se va stinge”. Foarte des în *Vechiul Testament*, profeţii ameninţă cu venirea acestui vierme împreună cu rugina şi cu lăcuste, toate lucruri care au fost explicate alegoric şi viermele mai ales a fost identificat cu dracul. **Străpunse:** fiindcă după înfrîngerea îngerilor răzvrătiţi, căzînd din cer pe pămînt, îl străpunse (pe pămînt), pricinuind prăpastia infernală. Pămîntul, care de groază se retrase din faţa lui ieşind pe cealaltă emisferă, formă muntele Purgatoriu, care este contrar Infernului şi are formă de trunchi de con, aşezat pe baza cea mai mare, pe cînd Infernul este aşezat invers, pe baza cea mai mică. **109. Erai:** era încă pe cealaltă emisferă (cea boreală). **112. Cerul:** cerul emisferei australe, al cărui orizont ne ascunde din cauza curbării pămîntului emisfera boreală, zis de Dante *la uscat* fiindcă se credea că pămîntul era împărţit în două emisfere: una a uscatului, alta a apelor (*cf. Geneza*, I, 10): „Dumnezeu a zis: să se strîngă la un loc apele care sînt dedesubtul cerului şi să se arate uscatul!”. **114. Culme:** centrul emisferei uscate era considerat Ierusalimul, unde a murit Isus Cristos, care s-a născut fără păcatul originar şi a trăit în desăvîrşită nevinovăţie. Credinţa că Ierusalimul ar fi culmea pămîntului îşi trage originea din epitetul „în mijlocul ginţilor”, cu care este des numit în Biblie.

115 și cu viața om făr' de păcat.
Deci stai pe-opusa sfer-a-ngustei mese,
pe care tu-n Giudeca jos ai stat.

118 Cînd noaptea moare-aici, dincolo iese
iar cel ai cărui peri ne-au fost urcării
drept scări, stă-nfipt așa precum fusese.

121 Din cer căzu pe-această parte-a zării,
și-acel pămînt, ce fu pe-aici, și-a pus
de spaima lui zăbranic apa mării,

124 și-a curs spre-al nostru emisfer opus
și poate, spre-a fugi lăsă și-aceste
deșerte locuri și-a zbucnit în sus.

127 Departe de Satan cam cît îi este
mormîntu-ntreg, e jos aici un loc
dar nu văzut, ci dîndu-ți de el veste

130 un mic pîrîu ce scoborînd pe-un scoc,
de dînsul ros prin stînci crăpate-avîndu-l,
se pleacă lin în cotitoru-i joc."

133 Pe-ascunsu-i drum intrarăm deci și-urmîndu-l
[pornirăm să ieșim iar la lumină]
și făr-a ne mai sta spre-odihnă gîndul,

136 [urcarăm din adînca vizuină,
și-ndată s-arătă privirii mele,
ca printr-un ochi, a cerului grădină]

139 și-aici ieșirăm spre-a vedea iar stele.

---

125. *deşarte* (a). **127.** *deşarte* (a).

---

116. Mese : Dante are picioarele pe un plan circular care formează fața opusă părții centrale a Giudecăi. **120. Precum fusese :** în aceeași poziție de mai înainte și deci faptul că-l vezi cu picioarele în sus este o consecință că ne-am schimbat noi poziția, trecînd în cealaltă emisferă, opusă. **123. Zăbranic :** pămîntul, care înaintea căderii lui (Lucifer) ieșea afară din ape, de spaima lui se scufundă în apă, acoperindu-se cu ea întocmai ca un zăbranic. **124. A curs :** pămîntul s-a adunat în emisfera noastră. **126. Deșerte locuri :** prăpastie infernală. **În sus :** și a format Purgatoriul. **128. Mormîntu- :** „departe de Lucifer, cît este spațiul văgăunii, este o potecă (*un loc*) care îți dă veste de el, nu arătîndu-se (căci nu e vizibil), ci fiindcă de-a lungul ei curge un rîuleț al cărui murmur se aude de departe" (Del Lungo). **130. Pîrîu :** „un pîrîu care, printr-un drum pe care și l-a făcut prin stîncă, se coboară jos cu apele sale, care nu au curs drept, ci plin de cotituri din cauza micii înclinări" (Passerini). **138. Grădină :** mai înainte chiar de a ieși din Infern ochiul lui zărește printr-o spărtură rotundă soarele. **139. Stele :** adică lumina zilei. *Cf.* Ovidiu, *Metamorphoses*, V, 503 : *„Hic caput attollo, desuetaque sidera cerno"*. Cu acest cuvînt isprăvește Dante și *Infernul*, și *Purgatoriul*, și *Paradisul*. Este un fel de rimă la mare distanță, cu care cele trei părți ale *Divinei Comedii* sînt legate una de alta. Geniul lui Dante e aproape matematic în păstrarea proporțiilor. Poema este împărțită în trei părți, strofa rezultă din trei versuri. Fiecare parte are 33 de cînturi, plus unul de introducere la începutul *Infernului*, fiecare parte isprăvește cu același cuvînt : *stele*.

PURGATORIUL

Prefaţă

Iată şi *Purgatoriul*. Criteriul ce l-am întrebuinţat în alcătuirea textului, reproducerea variantelor şi adnotare este acelaşi ca în volumul precedent. Cu privire la care declar că primesc propunerea domnului Barbu Lăzăreanu (în *Adevărul Literar şi Artistic* din 25 aprilie 1926), de a citi *scrine* în loc de *scoine* la *Infern*, IX, 127, şi oriunde acest cuvînt revine. Ca şi în volumul precedent, îmi fac o plăcută datorie de a mulţumi prietenului Emanoil Bucuţa, pentru completarea versurilor şi frînturilor de vers ce lipseau în manuscris şi revizuirea probelor de tipar. Mulţumesc şi Casei Editoare pentru sprijinul ce mi l-a dat şi grija ce a pus-o în executarea acestei ediţii care face cinste tiparului românesc.

Cît despre mine, nu mă voi plînge dacă şi de astă dată se va trece cu vederea marea muncă depusă în acest *comentariu*, care nu-i numai o operă de compilaţie, ci rodul mai multor ani închinaţi studiului lui Dante ; şi voi fi mulţumit de a-mi împlini juruinţa faţă de scumpa memorie a lui Coşbuc şi de poporul românesc care merită o ediţie comentată a *Divinei Comedii*, după cum ar merita ediţii comentate ale clasicilor săi, pe care încă nu le are.

Ramiro Ortiz
Bucureşti, 4 iulie 1927



Cîntul I

Introducere la *Purgatoriu*

Invocația(1-12) ◎ Cele patru stele (13-27) ◎ Cato și convorbirea lui cu Virgil (28-108) ◎ Virgil execută poruncile lui Cato (109-136)

1 Lăsînd în urm-o mare-așa grozavă,
de-acum spre-a trece ape mult mai bune,
vîntrele-ntinde-a duhului meu navă,

4 și-ncep de-al doilea regn acum a spune,
în care, spre-a fi demn de cerul sfînt,
umanul spirit scoarța și-o depune.

7 O, Muze sfinte, căci al vostru sînt,
aci-mi renașteți moarta mea cîntare
și-aici puțin ridice-mi al meu cînt

10 Caliope-ajutînd cu glasu-i care
izbi-n Pieride-așa ca să nu poată
etern spera, sărmanele,-o iertare

13 Coloarea dulce de safir ce toată
senina zare-a cerului curat
umplea văzduhul pînă-n prima roată

3. *geniului* (a). **9.** *rădice* (c). **11.** *-ncît* (a). *astfel* (c). **13.** *ce-n* (a). **15.** *scălda* (a).

1. Grozavă : Infernul. Aseamănă grozăviile Infernului, descrise în partea întîi a poemului, cu o mare furtunoasă. **2. Mai bune :** apele Purgatoriului. **3. Navă :** *cf. Convivio*, II, I, 1 : „Din care cauză, îndreptînd cîrma rațiunii mele către țărmul dorinței mele, intru în mare cu speranța unui drum fericit și a unui liman ocrotitor și demn de laudă la sfîrșitul cinei mele". Se vede de aici că imaginea navei era familiară lui Dante. În ceea ce privește întreaga terțină, e de notat seninătatea ce răsare din imagini și muzicalitatea expresiilor. **4. Regn :** regat. **5. Scoarța :** scoarța păcatului. **8. Moarta mea cîntare :** face aluzie la tonul întunecat și mohorît pe care prin forța lucrurilor a fost nevoit să-l întrebuințeze în Infern. **10. Caliope :** muza poeziei epice. **11. Pieride :** fiicele lui Pieriu, pe care Minerva le-a schimbat în gaițe pentru a le pedepsi fiindcă îndrăzniseră de a se întrece la cînt cu ea (*cf. Metamorphoses*, V, 338 și urm.). **12. Spera :** ascultînd cîntecul nespus de frumos al Minervei, sărmanele Pieride înțeleseră că erau învinse și că nu puteau spera nici o iertare. **13. Coloarea.. :** a se construi : „coloarea dulce de safir... mi-a revărsat un farmec dulce-n ochi". **15. Prima roată :** orizontul, care era socotit

16 un farmec dulce-n ochi mi-a revărsat
cînd fui ieșit la larg din moarta boare
ce și-al meu suflet și-ochii mi-a-ntristat.

19 Iar mîndra stea spre-Amor îndemnătoare
făcea tot Ostu-n zîmbet să s-alinte
slăbind a Mrenei, ce-o-nsoțea, lucoare.

22 Spre dreapta-ntors apoi, luînd aminte,
alt pol, văzui un grup de patru stele,
cel nevăzut decît de-ntîia ginte.

25 Părea și ceru-nveselit de ele;
sărac e Nordu-n văduvia lui
că-n veci nu vede-asemeni flăcărele!

28 Sătul de-a lor privire-apoi cînd fui,
și-un pic spre-alt pol privii, spre partea-n care
pierise Caru-acum, un moș văzui

31 stînd singur lîngă mine, și de-atare
respect prin toate-i demn, cum unui tată
nicicînd nu-i datorește-un fiu, mai mare.

---

25. *Părea că-i vesel ceru-ntors de ele* (a). **26.** *Oh, gol e* (a). *Lipsit* (b). **29.** *Și-un pic privii spre-alt pol, spre partea-n care* (c). **33.** *Nu-i e dator* (a).

---

de astronomii medievali ca primul cerc al sferei armilare. **17. Moarta boare:** aerul gros, întunecat și plin de fum al Infernului, care întristase și sufletul, și ochii lui Dante. În toată această terțină, ca și în cea precedentă, e vădită satisfacția lui Dante că a scăpat de Infern și că se poate bucura de un peisaj atît de dulce și de fermecător ca acela care-l înconjoară în frumoasa dimineață, pe care ne-o descrie atît de albastră și de luminoasă. **19. Stea:** planeta Venus sau luceafărul de dimineață. După doctrina astrologică a influențelor cerești, „această planetă", zice un vechi comentator al poemei (Francesco da Buti), „stîrnește simțăminte de iubire și de armonie printre oameni". De altfel, chiar Dante spune în *Convivio*, II, 6, că „mișcarea acestui cer (*al Venerei*) e plină de iubire". **21. Mrenei:** zodia Peștilor. **-nsoțea:** adică: „slăbind, cu lumina vie a razelor sale, zodia Peștilor care era în conjuncție cu Venus". Astfel, ne arată indirect ceasul (între patru și cinci dimineața) care era cînd, în Duminica Paștelui (10 aprilie 1300), ieși din Infern „spre a vedea iar stelele". **22. Spre dreapta:** în Infern, unde merge tot către mai rău, Dante cotește mereu la stînga; în Purgatoriu, unde merge tot spre mai bine, la dreapta. **23. Alt pol:** polul antarctic. **Patru stele:** cu toată probabilitatea, mai ales fiind vorba de patru stele alegorice, această constelație e cu totul datorată închipuirii lui Dante și nu corespunde cu nimic real. Comentatorii mai vechi au crezut că o pot identifica cu *Crucea Sudului* (constelația Centaurului), dar această constelație era cunoscută oamenilor din Evul Mediu, și deci Dante n-ar fi putut spune despre ea că era „nevăzută decît de-ntîia ginte". Alegoric, cele patru stele reprezintă cele patru virtuți cardinale: prudența, dreptatea, tăria și cumpătarea. **24. -ntîia ginte:** Adam și Eva. După păcatul originar, acele stele nu mai fură văzute de nimeni. Alții înțeleg prin „-ntîia ginte" pe acei oameni simpli și virtuoși din vîrsta de aur. **27. Nu vede:** în sens alegoric: „fiindcă în lumea noastră n-a mai rămas decît abia o slabă aducere-aminte a celor patru virtuți, nu prezența lor plină, strălucitoare, absolută și spontană" (D'Ovidio). **29. Alt pol:** polul arctic. **30. Un moș:** Cato din Utica (născut în 95, mort în 46 î.Cr.), care, ca să nu cadă în mîna lui Cezar, de dragul libertății își dădu moartea. Dante îi iartă sinuciderea, pe care el nu o interpretează ca pe un păcat, ci ca pe o inspirație dumnezeiască, îndepărtîndu-se astfel de opinia Sfîntului Augustin, care în *De civitate Dei* (I, 23) condamnă gestul lui Cato ca pe o slăbiciune, și lăsîndu-se influențat de laudele cele mari ce le aduc lui Cato Virgil (*Eneida*, VIII, 670) și Lucan (*Pharsalia*, II, 373 și urm.). Considerînd deci pe Cato din Utica un cetățean desăvîrșit, care, pentru a nu-și pierde libertatea, își jertfește viața, Dante face din el păzitorul muntelui libertății (Purgatoriul), unde sufletele care au fost roabe păcatului își recuceresc libertatea. **33. Mai mare:** a se construi: „cum niciodată un fiu nu datorește mai mare respect unui tată".

34 Avea o barbă lungă și-nspicată
cu alb, asemeni pletelor, și-avea
pe piept o duplă viț-a lor scăpată,

37 iar fața-i de lumină i-o umplea
din patru stele sfinte-a lor lucoare,
părînd că soarele stă-n fața mea.

40 –„Voi ce sînteți? Din veșnica-nchisoare
de ce fugiți pe negrul rîu în sus?” –
a zis mișcînd a feții-onestă floare.

43 – „Ce facl-avurăți? Cine v-a condus
ieșind din hăul nopții-ntunecate
ce-n veci pe-a morții văi osînd-a pus?

46 Astfel sînt legile din Iad călcate?
Ori poate-o lege nouă-n cer s-a dat,
să-mi între-n peșteri duhuri condamnate?”

49 Virgil acu-nceput-a să mă-ndemne
smerit și-n față și-n genunchi să fiu,
și-mi da prin ochi, prin mîini și vorbe, semne.

52 Răspunse-apoi: – „Eu nu de sine-mi viu.
Din cer o Doamn-a scoborît să-mi facă
rugarea ca-nsoțind s-ajut pe-un viu.

55 Aceasta este starea-ne. Dar dacă
voința-ți e să știi mai multe tu,
nimic nu poate-a mea negînd să-ți tacă.

58 El ultima sa noapte n-o văzu,
ci-atît de-aproape-i fu, prin el, nebunul,
încît s-o vadă foarte-aproape-i fu.

---

40. *Voi cei fugiți din veșnica-nchisoare, cine-mi sînteți?* (b). **43.** *Și cine v-a condus, ce facl-aveți?* (b). **45.** *Ce-a pus de veci pe-a morții văi pecete* (b). **47.** *demne* (a). *Ori pus-au nouă lege-n cer, că-s demne* (b). **48.** *spirite osîndite* (c). **54.** *să-nsoțesc scăpînd pe-un viu* (b). **56.** *Mai multe* (a).

---

36. Duplă: Dublă. **37. Umplea:** fața lui Cato e luminată de razele celor patru stele, fiindcă el a cunoscut și a pus în practică, cît timp a fost pe pămînt, cele patru virtuți cardinale. **40. -nchisoare:** Infernul. **41. Negrul rîu:** Cocitul, negrul rîu infernal, care, între Infern și Purgatoriu, își croiește drumul pe care au venit Dante și Virgil. **45. Ce-n veci:** a se înțelege: „Care noapte a pus osînda (*întunericului*) pe-a morții văi? (*Infernul*)”. **46. Călcate:** legile Iadului, după care pedeapsa e veșnică și care interzic damnaților de a ieși din Iad: *„Să lase-orice speranță cine-a-ntrat”* (*Infernul*, III, 9). **47. Nouă:** ironic, deoarece Cato nu crede nici un moment că așa ceva ar fi cu putință. **48. Peșteri:** așa numește Dante adeseori muntele Purgatoriului și deosebitele lui părți. Aceasta ne arată că el își închipuie Purgatoriul ca pe un munte stîncos și plin de peșteri. **53. Doamn-:** Beatrice; *cf. Infernul*, III, 52 și urm. **54. Un viu:** pe Dante. **57. A mea:** voința. **58. Ultima noapte:** în dublu înțeles: *literal*: „n-a murit încă”, și *alegoric*: „nu a pierdut harul dumnezeiesc”. **59. Prin el:** prin felul său de a se purta. Face aluzie la perioada de rătăcire morală și filosofică a lui Dante, a cărei mărturie sînt poeziile lui de iubire senzuală pentru „Pietra”, „Pargoletta”, „Lisetta” și cele filosofice din *Convivio*, în care e vădită tendința raționalistă nu tocmai de acord cu religia. În sens literal, face aluzie la primejdia în care s-a găsit în pădure și la cele trei fiare care l-au întîmpinat.

Deci fui, și numai adevărul spunu-l,
trimis să-l scap, ca nu de tot să cază,
și-alt drum n-avui decît acesta unul.

Făcui pe-ntregul neam pierdut să-l vază,
și vreau să vadă și poporul pus
ce-aici se curăță sub sfînta-ți pază.

Ar fi prea lung să-ți spui cum l-am condus
de-a te vedea și-a te-auzi pe tine,
puterea asta dată mi-e de sus.

Să-ți placă deci a te-nvoi că vine.
El caută libertatea, scumpul dar,
cum cel ce-i moare ei o știe bine,

și-o știi, căci pentru ea nu-ți fuse-amar
murind s-arunci în Utica vestmîntul
ce-n marea zi luci-va-n multu-i har.

Acesta-i viu, n-a rupt deci legămîntul
etern ; nici eu, căci nu sînt în căznire,
ci-n Limbul sînt, din care-ți roagă sfîntul

---

64. *ca* (c). **66.** *Să-și spe...* (a). **69.** *ni s-a dat* (a).

---

61. Fui : fui trimis. **63. Acesta :** *cf. Infernul*, I, 91 și urm. **65. Poporul :** a se construi : „să vadă și poporul pus sub sfînta-ți pază, care aici (în Purgatoriu) se curăță (de păcate)". **69. De sus :** am observat în mai multe locuri în *Infern* așa-zisul „oportunism" al lui Virgil și felul său de a înfrînge rezistența demonilor, repetînd un fel de formulă magică, cu care se face aluzie la voința divină, care permite și vrea călătoria lui Dante. Formula o vedem cu puține schimbări repetată de Virgil și față de împotrivirea lui Cato. Cît despre „oportunismul" lui, el constă într-un fel de lingușire prin care vrea să-i arate că a adus pe Dante în Purgatoriu numai ca să-l vadă și ca să-l asculte pe el (pe Cato), ceea ce nu-i adevărat decît printr-o subtilitate, neputînd Dante străbate Purgatoriul decît după ce va fi văzut și vorbit cu el. **71. Libertatea :** altă dovadă de oportunismul lui Virgil, și altă subtilitate : libertatea pe care o caută Dante fiind libertatea sufletească din robia păcatului, și nu aceea pentru care Cato a murit. **73. O știi :** aceste versuri foarte frumoase sînt, după E. Parodi, centrul întregului poem, al cărui înțeles mai înalt îl conțin. În ele se contopesc și libertatea căutată de Cato, și aceea pe care o caută Dante, care era deplina stăpînire a voinței raționale asupra poftelor. Pentru Dante, cel mai mare echilibru al sufletului omenesc trebuie să coincidă cu cel mai perfect și deci mai liber regim politic din lume. *Divina Comedie* este deci „poema liberării individuale, independent de forțele externe, cu toate că acestea folosesc pentru a-ndrepta efortul colectiv către fericire și pregătesc mediul propice dezvoltării diferitelor energii individuale". **74. Vestmîntul :** corpul. Am văzut că Dante trece asupra sinuciderii lui Cato interpretînd-o ca pe o inspirație divină prin care libertatea pămîntească și politică dorită de Dante se transformă – prin procedeul alegoric întrebuințat de Biserică în interpretarea faptelor omenești – în libertatea sufletului care nu vrea să cadă în robia păcatului. Adăugăm că Francesco da Buti explică această atitudine a lui Dante față de sinuciderea lui Cato cu necesitatea de a pune ca păzitor al Purgatoriului un păgîn doritor de libertate, neputînd întrebuința un personaj din *Vechiul Testament* (fiindcă patriarhii, după credința catolică, fuseseră aduși în Rai de Isus Cristos cînd după moarte se coborî în Infern), și nici un personaj din *Noul Testament* (neputînd sfinții sta în Purgatoriu, căci ar fi fost pentru ei o *diminutio capitis*). **75. Marea zi :** ziua Judecății de Apoi și a reînvierii trupurilor (după credința Bisericii catolice). **76. Legămîntul :** hotărîrea dumnezeiască că cei vii nu pot pătrunde în Purgatoriu. **78. Limbul :** *cf. Infernul*, IV, 45. Acest „limb", în care Dante, îndepărtîndu-se puțin de teologia catolică, a introdus (alături de copiii morți nebotezați și de patriarhii *Vechiului Testament*) și pe poeții și înțelepții păgîni,

tău spirit Marcia, plină de-umilire
în ochii-onești, și-acum de-a ta s-o ții:
te-ndură deci de noi pe-a ei iubire,

să-ți trec a tale șapte-mpărății;
și-am să-i aduc a ta recunoștință
de crezi că-i demn prin Iad numit să fii".

– „Fu Marcia, cît timp avui ființă,
vederii mele drag-așa, firește,
încît îi împlineam orice dorință.

Ci-acum că peste rîul rău trăiește,
nu pot s-o mai ascult, căci mi s-a scris,
cînd scos eu fui, o lege ce m-oprește.

Dar dac-o Doamnă sfîntă te-a trimis,
cum zici, n-aștept ochi dulci să mă convingă,
destul îmi e să spui că Ea mi-a zis.

Deci mergi și fă-l pe-acesta să se-ncingă
cu neted jonc și spală-i fața bine
ca orice pat-a ei de-acum s-o stingă,

căci nici c-un fel de nor nu se cuvine,
în ochii săi, să-ntîmpine pe solul
ce-i primul serv al cetelor divine.

Acestui munte-un șes îi face-ocolul,
pe jos, pe unde marea-l înălbește,
și mult trestiș produce-n el nămolul.

---

82. *printr-astea* (a). **84.** *De crezi că-n Iad numit* (a). **93.** *ea* (A). **100.** *Acest ostrov* (a). **101.** *marea-l inundează* (a).

---

nu face în realitate parte din Infernul adevărat, fiindcă singura pedeapsă a celor ce se află în el este de a fi lipsiți de vederea lui Dumnezeu, pe care zadarnic îl doresc. **79. Marcia:** Marcia, fiica consulului Lucius Marcius Philippus, soția lui Cato, pe care o cedă prietenului Hortensius, după moartea căruia o reluă cu sine; *cf.* Lucan, *Pharsalia*, II, 341: *„Da foedera primi illibata tori; da tantum nomen inane Connubii; liceat tumulo scripsisse: Catonis Marcia"* („Redă-mi dreptul vechiului cămin; redă-mi numai vanul nume al căsniciei ca pe mormîntul meu să poată scrie: Marcia lui Cato"). La această duioasă rugăminte face aluzie Virgil cînd spune lui Cato că, chiar în Limb, Marcia pare a-l ruga să o ție pentru el. **83. Recunoștință:** altă dovadă de oportunismul lui Virgil, care caută a intra în grația lui Cato, amintindu-i de Marcia și oferindu-se să-i ducă vești despre el. **88. Rîul rău:** dincolo de Aheron, deci în Infern. **90. Scos:** deci, înainte de a fi făcut paznic al Purgatoriului, și Cato era în Limb printre ceilalți păgîni virtuoși care practicaseră cele patru virtuți cardinale. **92: Ochi dulci:** Cato a băgat de seamă atitudinea interesat politicoasă a lui Virgil și, foarte discret, îi arată c-a înțeles-o și că nu era nevoie de atîtea lingușiri, cînd călătoria lor era dorită de Beatrice. **95. Jonc:** „papură netedă, fără frunze, mlădioasă, simbolizează acea umilință care-și recunoaște propriile greșeli, se pleacă dinaintea legii, fuge de aparențele zadarnice și e condiția primă a pocăinței" (Steiner). **96. Pat-:** orice urmă a fumului infernal și a lacrimilor lui Dante, ceea ce din punct de vedere alegoric trebuie interpretat că în Purgatoriu nu trebuie să rămînă în sufletul omului pocăit nici urmă de amărăciune de păcatul trecut, care ar putea fi un îndemn la disperare și, în orice caz, ar reprezenta o piedică a curățirii sufletului de păcat. **98. Solul:** face aluzie la îngerul care va apărea peste puțin. **99. Serv:** reprezentant. **101. Înălbește:** cu spumele valurilor care se frîng pe țărm.

103 Căci nici o plant-acolo nu trăiește
din cîte-au trunchi lemnos sau poartă foi,
căci nu se-ndoaie valul ce-o lovește.

106 Dar nu-mi veniți din nou pe-aici, apoi.
Dar soarele ce iese-o să vă-nspire
ce drum pe deal mai lesne-ar fi de voi."

109 Și-apoi pieri. Eu, gata de pornire,
nimic zicînd, lîngă poet mersei
și-n ochii lui fixai a mea privire.

112 Iar el: – „Urmează, fiule, pașii mei!
De-aici ne-ntoarcem, căci de-aici declină
cîmpia-n jos spre marginile ei".

115 Amurgu-nvins de-a zorilor lumină
pierea fugind, așa că-n depărtare
vedeam și marea cea de tremur plină.

118 Pe-un cîmp pustiu mergeam ca omul care
cătînd pierdutu-i drum, pînă ce nu-i
ajuns la el, degeaba drumu-i pare.

121 Cînd furăm și-ntr-un loc, în umbra cui
cu soarele se luptă multa rouă
căci prea puțin o scade-arșița lui,

124 ușor își puse palmele-amîndouă
Virgil pe iarba fragedă; eu, însă,
știind ce vrea lucrarea lui cea nouă,

127 spre dînsu-ntinsei fața mea cea plînsă,
și-atunci îmi apăru coloarea vie
ce-n Iad îmi fuse-atîta vreme stînsă.

130 Venim apoi la marea cea pustie
ce-n veci plutind pe ape-i nu văzu
vrun om ce-apoi și-ntoarcerea s-o știe.

---

110. *m-am tras* (A). **112.** *al meu pas* (A). Am trecut în text variantele (a) din versurile 110 și 112 pentru a restabili rima. **118.** *șes* (a). **120.** *zadarnic* (c).

---

105. -ndoaie: aici e vădit înțelesul alegoric explicat mai sus. **106. Nu-mi veniți:** să nu vă întoarceți pe același drum. **107. Soarele:** într-un imn matinal al Bisericii catolice, foarte oportun citat aici de Tommaseo, se vorbește de lumina aurie a soarelui răsărind, ce gonește umbrele nopții care ne rătăciseră. *Jam lux refulget aurea; Pallens facessat caecitas; Quae nosmet in praeceps diu errore traxit devio.* **113. Ne-ntoarcem:** să coborîm pe aici. **115. Amurgu-:** lumina nesigură ce precedă zorile, asemănătoare celei de amurg. **117. De tremur:** sclipirea mării din cauza jocului valurilor sub primele raze de lumină. **118. Ca omul:** omul care și-a pierdut drumul și, pînă ce nu-l găsește, e amărît de pierderea vremii și-i pare că merge în zadar. **122. Se luptă:** fiind razele soarelui încă slabe, roua rezistă. **127. -ntinsei fața:** „astfel că roua cerului – simbol, poate, al bunătății divine – și rațiunea (Virgil) curăță din sufletul omului pocăit amărăciunea fricoasă (*urma lacrimilor pe negreala infernală*) pe care gîndul chinuitor al consecințelor păcatului a lăsat-o" (Steiner). **128. Coloarea vie:** a feței lui. **132. -ntoarcerea:** aluzie la Ulise, care, după cum se povestește în cîntul XXIV din *Infern*, a străbătut această mare, dar nu s-a mai întors.

133 Mă-ncinse-aici cum altuia-i plăcu,
și ce minune! 'Ndată ce-și culese
umila plantă, ea din nou crescu

136 deodată-n locul de-unde mi-o rupsese.

---

133. *Aici m-a-ncins* (b). **134.** *că de-abia* (a). **135.** *și* (a).

---

133. Altuia: lui Cato. Aceleași cuvinte „*cum altuia-i plăcu*" se repetă și-n cîntul lui Ulise (*Infernul*, XXVI, 141) și repetarea, într-un autor ca Dante, în care orice amănunt își are motivul și înțelesul lui, nu e întîmplătoare. Între acel episod și primele cînturi din *Purgatoriu* există relația pe care am notat-o atunci. În cazul de față Dante, supus, triumfă, pe cînd Ulise căzuse prin voința divină. **135. Din nou:** fiindcă, după cum notează aici un comentator aproape contemporan (Francesco da Buti), virtutea nu se consumă și se poate comunica la oricine o dorește; și Benvenuto da Imola: „*Per hoc figurat quod ex uno actu humilitatis nascitur alius, et virtus est communis, offerens se unicuique volenti eam amplecti, et transfunditur ex uno in alium, nec recipit diminutionem*". Imaginea poetică e datorată lui Virgil (*Eneida*, VI, 144): „*Primo avulso non deficit alter*".



Cîntul II

Pe „pustiul cîmp"

Sosirea îngerului care, cu luntrea lui ușoară, conduce sufletele în Purgatoriu (1-51) ◎ Convorbirea lui Dante cu muzicianul Casella. Cîntul acestuia și dojana lui Cato (52-133)

1 Iar soarele-ajunsese pe-orizonul
al cărui cerc de-amiazăzi-nvălește
în punctul cel mai sus al său Sionul,

4 iar Noaptea ce-n opusul cerc rotește
ieșea din Gange cu acea Măsură
ce-i lunecă din mîini cînd se-mplinește;

7 așa că albii-obraji și de purpură
ai mîndrei Aurori, din locul meu,
de multă vîrstă galbeni se făcură.

10 Pe malul mării noi mergeam mereu
și-acum, așa cum răzgîndiți drumeții
cu gîndul merg, dar umbletu-l au greu.

---

4. *care-opusă lui*, (a). **5.** *acum cu* (a). **6.** *prisosește* (a). **7.** *c-obrajii albi* (a). **8.** *ai zorilor, din locu-unde-am fost eu* (a). *de-unde stat-am eu* (b).

---

1. Soarele: soarele răsărise și era aproape ora 6 dimineața în ziua de 10 aprilie. **Orizonul:** orizontul Ierusalimului. La acest orizont soarele (atunci în zodia Berbecului) era la apus, și noaptea (atunci în zodia Cumpenei) răsărea din partea opusă. Deci, în Purgatoriu (pe care Dante și-l închipuia ca antipod al Ierusalimului), soarele era gata să răsară. **2. Cerc de-amiazăzi:** meridianul Ierusalimului și al Purgatoriului, care e același, după cum același e și orizontul a două puncte situate la antipozi. **3. Mai sus:** zenitul. **4. Opusul cerc:** emisfera arctică (a Ierusalimului). **5. Gange:** adică din orizontul oriental al Ierusalimului, care, după credința eronată a lui Dante și a Evului Mediu în general, coincide cu meridianul care taie Gangele. **Măsură:** zodia Cumpenei. **6. Lunecă:** „Cumpăna apare noaptea, de la 21 martie pînă la 21 septembrie, adică de la echinocțiul de primăvară la cel de toamnă, apoi răsare ziua, și de la 21 septembrie la 21 martie trece în emisfera noastră ziua, și deci nu e vizibilă. De la 21 septembrie la 21 martie însă noaptea se-*mplinește*, adică e mai lungă decît ziua și-n acele zile *Măsura*, adică *zodia Cumpenei*, îi cade *din mînă*, adică nu mai aparține perioadei nocturne" (Steiner). **9. Galbeni:** în text: „portocalii". E vorba de lumina dimineții, care la început e albă, pe urmă trandafirie și roșie, și-n sfîrșit portocalie și galbenă. Ca și-n alte locuri, Aurora e personificată în tînăra soție a bătrînului Titon (*cf. Purgatoriul*, IX și urm.). **11. Răzgîndiți:** în text: „pe gînduri". **12. Cu gîndul:** care merg cu inima și stau cu corpul.

Și iat-atunci, că-n faptul dimineții
cum roșul Mars pe marea-ntunecată
adînc spre-apus străbate-alboarea ceții,

așa văzui – vai, să-l mai văd o dată! –
venind spre noi un punct de foc pe mare
cum nici un zbor iuțime-așa n-arată.

Și-n timp ce vrînd să-i fac o întrebare,
mă-ntoarsei spre maestrul meu o clipă,
mai luciu-l revăzui și mult mai mare.

Și de-ambele lui părți se-ntinse-n pripă
știu eu ce alb? Și dedesubt acu
văzui alt alb încet cum se-nfiripă.

Dar ne-ntrerupt maestrul meu tăcu
pînă ce-ntîiul alb aripi deschise
și atunci pe-acest luntraș îl cunoscu.

– „Grăbit să cazi acu-n genunchi – îmi zise –
și-nchină-te! E înger acest foc.
De-acum solii de-acestea-ți sînt trimise!

Vezi cum respinge-orice-omenesc mijloc;
nu vrea lopeți, nici altfel de vîntrele
decît aripi spre-acest departe loc.

Vezi cum spre cer întinse stă cu ele
și bate-n vînt cu aripi de lumină
cari n-au schimbare ca umana piele."

Venind mereu deci pasărea divină,
vedeam cum ea tot mai de foc se face,
că nu putui s-o rabd în ochi vecină.

---

15. *Spre-apus sclipește roș, prin norul ceții* (b). **17.** *astfel un* (a). **18.** *Cu-atare sbor venind pe mare-o stea,/ Ce nu-i pe lume-alt sbor putînd s-o bată* (b). **19-20.** *Și-n timp ce.../ Întorsei ochii-abia numai o clipă* (b). *Întorsei ochii spre Virgil* (a). **28.** *te-așterne-aci* (a). **32.** *Vîntrele-ori vîsle ca năierii* (a). **33.** *așa*, corectat pe urmă în *acest* (A). **34.** *întinsu-le-a vederii* (a). **36.** *schimbări* (a).

În definitiv, Dante vrea să spună că el și Virgil se gîndeau ca acela care, nesigur de drumul pe care trebuie să-l apuce, zboară înainte cu inima plină de dorință, dar cu picioarele ori stă, ori merge încet. **14. Roșul:** *cf. Convivio*, II, 14: „Acest Marte usucă și arde lucrurile, căci culoarea sa este asemenea cu aceea a focului, și acesta este motivul pentru care el ne apare roșu la culoare, cînd mai mult, cînd mai puțin, după cum vaporii ce-l înconjoară sînt mai deși ori mai rari". **18. Iuțime:** în text: „încît nici un zbor nu întrece iuțeala sa". **19. Să-i fac:** lui Virgil. **21. Îl revăzui:** punctul de foc. **23. Ce alb:** aripile îngerului conducător al vasului fermecat care duce sufletele în Purgatoriu. **24. Alt alb:** veșmîntul îngerului. **25. Ne-ntrerupt... tăcu:** tăcu mereu. **30. De-acum:** în Purgatoriu, Virgil spune, în alți termeni, lui Dante că nu e de mirat că în Purgatoriu va vedea îngeri, după cum în Infern văzuse draci. **31. Omenesc mijloc:** e aici evidentă legătura simbolică a acestor versuri cu episodul lui Ulise din cîntul XXVI din *Infern*. Vasul acesta *ușor*, care se mișcă fără ajutor de vîsle sau de pînze, este contrariul vasului *greoi*, cu care Ulise se încumetă a trece coloanele lui Hercule. În apele Purgatoriului nu se poate călători fără pericol, decît avînd harul dumnezeiesc, mijloacele omenești nefiind de ajuns. În cîteva cuvinte, aceasta e semnificația alegorică a acestor versuri. **34. Spre cer:** aripile îngerului întinse spre cer arată că puterea care îl împinge e harul lui Dumnezeu. **36. Schimbare:** nu-și schimbă penele ca aripile păsărilor. **Piele:** în text: „părul

40 Eu m-aşternui. Şi-o luntre-aşa zburace
opri la mal, şi-aşa de fulg făcută,
că nici c-un semn n-a stins a apei pace.

43 De har divin întreagă străbătută,
la cîrmă sta angelica solie
şi morţi în luntre-avea mai mulţi de-o sută.

46 „Cînd Israil ieşit-a din robie”,
cîntau cu toţii-un singur glas, în cor,
şi psalmu-ntreg cu tot ce-ntr-însul scrie.

49 Făcînd un semn al crucii-asupra lor,
pe mal au dat năval-aceştia iute,
iar el, precum veni, pleca cu zor.

52 Străin acestei ţări necunoscute
şi-uimit părînd, în jur privea poporul
cum fac acei ce văd nemaivăzute.

55 Tutindeni soarele-azvîrlea cu zorul
în plină zi săgeţi şi-arzînd fierbinte
gonea din miezul bolţii Căpriorul,

58 cînd ochii ridicîndu-i noua ginte
spre noi, a zis: – „Rugămu-vă, de ştiţi,
ce drum spre deal avem de-aci ’nainte?”.

61 Iar dulcele maestru: – „Voi gîndiţi
că poate noi am şti această ţară;
dar, ca şi voi, străini sîntem, veniţi

64 puţin ceva ’nainte-vă, pe-o scară
a altui rău şi-atît de aspru drum
că joc acest urcuş o să ne pară”.

---

40. *atîta de sb.* (a). *Iar el, în mal* (c). **41.** *O luntre-opri* (a). **42.** *senin* (A). **45.** *Şi-n luntre morţi... mulţi avea.* (b). **49.** *Făcu* (a). *El semn făcu al crucii-asupra* (a). **50.** *Deci ei pe mal au dat* (a). **51.** *sbor* (a). **52.** *Rămas aci* (a). *Părînd uimit de sta necunoscut* (b). **53.** *Privea-mprejur rămas pe loc poporul* (b). **64.** *pe-amara* (a). **65.** *Şi-atît de aspra cale, – a altui drum* (a).

---

muritorilor”. **40. M-aşternui:** îngenuncheai. **Zburace:** zburătoare, iute. **41. De fulg:** uşoară. **42. N-a stins:** fiindcă sufletele n-au nici o greutate. Tot aşa şi barca lui Flegias (*Infernul*, VIII, 27) numai după ce Dante intră în ea *păru încărcată*. **46. Israil:** sufletele care sînt în barcă cîntă psalmul CXIII, în care se slăveşte ieşirea miraculoasă a evreilor din Egipt şi scăparea lor din robia lui Faraon. Vorbele psalmului sînt alegorice: evreii sînt credincioşii; Egiptul, robia păcatului; Faraon, Satana. Aceste suflete, care, pocăindu-se în ceasul morţii, au scăpat şi ele din robia păcatului, cîntă deci foarte potrivit psalmul eliberării şi al preamăririi milei dumnezeieşti. **49. Făcînd:** îngerul. **53. Poporul:** de suflete. **57. Căpriorul:** zodia Capricornului. Cu aceste versuri Dante vrea să arate că soarele nu mai era la orizont, ci se ridicase pe cer. Cînd era la orizont, zodia Capricornului era la zenit; acum ridicîndu-se, această zodie declină înspre apus. Noţiunea astronomică e redată în chip foarte plastic cu imaginea soarelui care cu săgeţile lui goneşte, ca un vînător, Capricornul. **58. Noua ginte:** acele suflete sosite de curînd. **65. A altui... drum:** previne o posibilă întrebare a acelor suflete, care-i văd pentru întîia oară: „Am venit printr-un alt drum, cu mult mai anevoios decît acela pe care aţi venit voi”.

67 Băgînd de seam-apoi cu toţii cum
îmi suflă gura şi că-s viu adică,
de-uimire multă-ngălbenir-acum.

70 Precum pe lîng-un sol ce-oliv ridică
se-ndeasă toţi s-aud-o noutate
şi-a fi strivit nicicui nu-i este frică,

73 acele umbre-aşa stăteau mirate
cu toate-acum, în faţa mea privind,
uitînd că merg să spele-a lor păcate.

76 Văzui pe una cum porni dorind
cu-atîta foc să mă cuprindă-n braţă,
că fui mişcat şi eu ca să-l cuprind.

79 Năluci ce numai par că au o viaţă!
de trei ori vrînd să-l am la piept, bătui
de trei ori pieptu-mi, gol avînd în faţă.

82 De-uimire, cred, eu galben mă făcui;
dar el zîmbi,-ndărăt trăgîndu-şi pasul,
iar eu, urmîndu-mi drumul meu, trecui.

85 Duios el m-a rugat să stau, iar glasul
făcînd să ştiu ce umbră e,-l rugai
s-amîie-o clipă pentru noi popasul.

88 – „Cum drag în carnea morţii tu-mi erai,
mi-eşti drag – a zis – şi-acum cînd mi-e luată.
De-aceea stau. Dar tu, ce drumuri ai?”

91 – „Casella meu! Spre-a mă re-ntoarce-odată
aici la voi, fac calea mea de-acum;
dar cum de-a ta-i atît de-ntîrziată?”

---

67. *gura* (a). **69.** *făcură* (a). **70.** *Şi cum* (a).

---

68. Îmi suflă gura: băgînd de seamă că Dante respiră şi deci nu e mort, ca ele, ci viu. **70. Oliv:** măslin. În Evul Mediu, solii care aduceau o veste bună ţineau în mînă o ramură de măslin, din care cauză *olivo* (măslin) înseamnă şi „veste”, şi „sol”. Cronicarul Sercambi spune într-un loc: „Azi, 11 ianuarie 1377, a sosit în Florenţa un *măslin* spunînd că ai noştri au pătruns în Fabriano”. **78. Mişcat:** îndemnat. **85. Glasul:** graiul florentin. **87. S-amîie:** să prelungească popasul, amînînd plecarea. **88. Carnea morţii:** carnea de om muritor. Sufletul care vorbeşte – muzicianul Casella – aduce aminte lui Dante cît de mult l-a iubit cînd era încă în viaţă. **91. Casella:** celebrul muzician florentin, poate din familia De Formicis, al cărui nume e pomenit în *Libro di Montaperti* la anul 1260. Un alt Casella, tot florentin, îl găsim la Bologna în 1284 şi putea să fie acolo chiar de la 1277, epoca şederii lui Dante în acest oraş. Vechii comentatori, cam parafrazînd vorbele lui Dante din acest cînt, ne spun că a fost „foarte mare muzician şi bun prieten cu Dante”, după cum ne spune *Anonimul florentin*, sau: „bun cîntăreţ şi compozitor de cîntece, aşa încît a pus pe note cîteva sonete şi cîntece ale lui Dante... şi a fost om de petrecere, şi a-ntîrziat de a se pocăi, complăcîndu-se pînă la urmă în petreceri lumeşti”, după cum ne spune Francesco da Buti. Într-un manuscris al bibliotecii vaticane (nr. 3214), la sfîrşitul unei poezii a lui Lemmo da Pistoia, e scris: „Casella a pus-o pe note”, şi acesta e singurul document care sîntem siguri că se referă la Casella muzicianul, despre care ne vorbeşte Dante aici. **92. Aici:** în Purgatoriu, după ce voi fi murit. **93. -ntîrziată:** Dante ştia că prietenul lui, Casella, murise de mult şi se miră că abia acum sufletul lui soseşte în Purgatoriu.

94 – „Nu-mi fu făcut ultragiu nicidecum,
că el ce ia oricînd pe-oricine-i place
de mult mi-a tot negat al mării drum.

97 Din justă vrere vrerea lui se face,
și-i drept că de trei luni el ia-ntre-ai lui
să plece-oricine vrea-n deplină pace.

100 Iar eu care pe-al mării mal stătui
pe unde Tibru-ncepe ca să moară,
primit de el cu bună vrere fui

103 din locul către care-l vezi că zboară,
căci orișicînd aci s-adun-oricine
din cei ce nu spre-amarul rîu scoboară."

106 – „Vro nouă lege dacă nu-ți reține
memoria și-uzul cîntului acel
ce-adese-a stins atîta dor în mine,

109 alină-mi bietul suflet puțintel –
așa-l rugai –, că-n trupu-i care moare
venind aici, mi-e truda morții-n el."

112 „Iubirea-n gînd cu mine vorbitoare",
așa-ncepu și dulce-așa cîntînd,
că sună și-azi în mine-acea dulcoare.

115 Maestrul meu, și eu și toți cei stînd
cu el, păreau, că-n farmecul ce-avură,
n-aveau pe lume-altce nimic în gînd,

---

96. *oricînd* (a). **97.** *se* (A). **99.** *Pe oricine-a vrut să intre-n plină* (c). **101.** *în mare--a-ntrat* (a). **107.** *-ndrăgostit* (c). **109.** *în cîntu* (c). **111.** *a căii trudă* (a). **115.** *ginte* (c). **117.** *nimic n-aveau altce pe lume* (b).

---

94. Ultragiu: nedreptate. **95. Că:** prin faptul că. **El:** îngerul. **97. Vrere:** vrerea îngerului se naște din vrerea lui Dumnezeu, care nu poate fi decît dreaptă. **98. De trei luni:** din ziua promulgării jubileului, adică din ziua de Crăciun a anului 1299. Jubileul în Biserica catolică este o epocă în care, în semn de bucurie pentru aniversarea unui fapt însemnat din istoria Bisericii, se concede iertarea păcatelor celor care, după ce s-au spovedit și s-au cuminecat, merg în pelerinaj la mormîntul Sfîntului Petru sau recită anumite rugăciuni, fixate tot de Biserică. De această iertare se folosesc și sufletele Purgatoriului, ale căror chinuri purificatoare se scurtează. **101. Să moară:** unde Tibrul se varsă-n mare. Dante imaginează că toate sufletele care nu sînt destinate Infernului se adună la gura Tibrului. **104. Aci:** aici, la gura Tibrului. **105. Amarul rîu:** Aheronul, cel dintîi dintre rîurile Infernului, unde Caron transportă cu barca sa sufletele osîndiților la judecata lui Minos; *cf. Infernul*, III, 82 și urm. **106. Vro nouă lege:** dintre acelea care sînt în vigoare în Purgatoriu sau sînt inerente stării tale de suflet dezlipit de corp. Dante, care, căutînd a-l îmbrățișa, s-a întors cu brațele goale la piept, a devenit precaut și nu mai îndrăznește a vorbi cu siguranță despre ceea ce nu știe și deci îl întreabă dacă e supus sau nu acelorași legi ca cei de pe pămînt. **110. Care moare:** în trupul muritor. În text: „fii bun și-mi alină cu cîntecul tău sufletul, care, împreună cu trupul, venind aici (pe un drum așa de anevoios) mi-e foarte trudit". **112. Iubirea:** primul vers al unuia din cele mai celebre și mai frumoase cîntece filosofice de iubire: *Amor che nella mente mi ragiona*, comentat de Dante în *Convivio*, III. Se vede că acest cîntec este unul din cele puse pe note de Casella, după cum de altfel ne spun și cei mai vechi comentatori ai *Comediei*. **117. Altce:** este efectul muzicii despre care *cf. Convivio*, II, XIII, 24: „Muzica

118 și-atenți la cînt și nemișcați stătură,
cînd: – „Ce-i aici, de-umblați așa de-ncete?”,
strigă deodat-onestul moș din gură.

121 – „Ce preget e? Ce lene-n gînd vă dete?
Urcați spre deal, spre-a rupe solzii-acei
ce-opresc pe Cel Etern să vi s-arete!”

124 Precum, pe cînd adun-ori boabe-ori mei,
porumbii ce s-adună la mîncare,
și făr-a se-ngușa ca de-obicei,

127 deodată-și lasă hrana, cînd le pare
că văd ceva venind ce-i înspăimîntă
cuprinși fiind de-o grijă mult mai mare:

130 așa văzui lăsînd și ceata sfîntă
cîntarea ei. Spre deal fugi ’napoi
cum fuge-un om ce n-are nici o țîntă;

133 și-n fugă mai tîrzii n-am fost nici noi.

---

121. *zăbavă* (a). **123.** *slave* (a). **124.** *culeg* (a). **130.** *văzui* în text e pus între paranteze și șters ușor. L-am păstrat pentru că nu strică ritmul, punînd un punct după „ei” din versul 131.

---

atrage la sine facultățile omenești, care sînt ca niște aburi ai inimii, încît ele încetează aproape de la orice activitate: fiindcă atît sufletul întreg, cît și forțele tuturor facultăților aleargă către facultatea simțirii, care primește sunetul”. Toată scena are ceva pămîntesc care ne face să ne gîndim la tinerețea cavalerească a lui Dante, la acele întruniri elegante din jurul lui Guido Cavalcanti, la acea „Corte d’Amore” căreia îi aparțineau Dante și Lapo Gianni cu iubitele lor, la sonetul vestit în care Dante ne descrie o călătorie cu prietenii și femeile iubite într-o luntre fermecată, întruniri care nu puteau să fie lipsite și de farmecul muzicii și la care probabil intervenea și Casella. Această notă pămîntească ce revine foarte des în tot poemul și răsare pe neașteptate și din cele mai abstruse expuneri teologice constituie farmecul *Comediei* și face din ea cu totul altceva decît un arid poem teologic, cum ar fi fost fatal dacă autorul ei ar fi fost numai un mare învățat și nu divinul poet care e Dante. **120. Onestul moș:** Cato. **121. Ce lene:** farmecul cîntecului lui Casella ne apare și mai puternic dacă ne gîndim că acele suflete uită, pentru a-l asculta, chiar dorul de a se purifica de păcat. Cu drept cuvînt deci Cato îi dojenește, arătîndu-se scandalizat de întîrzierea lor, dar simțim cum Dante, care nu e Cato, îi iartă. Muzica și poezia își au în Purgatoriu locul lor din cauza înălțării sufletești ce o pricinuiesc, și poate că Matelda, pe care o vom întîlni în cîntul XXVIII și al cărei înțeles simbolic e atît de discutat, trebuie tocmai interpretată ca un simbol al plăcerilor nevinovate ce le stîrnește în noi poezia, după cum o interpretează mulți dintre vechii comentatori și cum a intuit și Pascoli. **122. Solzii:** păcatul e ca un fel de coajă a sufletului, care îi împiedică vederea lui Dumnezeu; *cf. Epistola către Coloseni*, III, 9-10: „...v-ați dezbrăcat de omul cel vechi și de faptele lui și v-ați îmbrăcat cu omul cel nou care se înnoiește după chipul Celui ce l-a făcut, ca să ajungă la o cunoștință deplină”. **124. Adun-:** ciugulesc. **126. -ngușa:** blînzi și liniștiți, „fără a arăta obișnuita lor mîndrie”, cum e spus în text, adică: „fără a umfla penele de pe gușă, cum obișnuiesc a face porumbeii”. **130. Lăsînd:** lăsînd cîntarea.



Cîntul III

În cîmpia singuratică: cei morți în blestemul Bisericii

Lui Dante îi e frică să nu fie părăsit de Virgil; acesta îl liniștește (1-45) ◎ Întîlnirea cu sufletele celor care au murit afurisiți (46-102) ◎ Manfred din Suabia și convorbirea lui cu Dante (103-145)

1 Deși-mprăștiați de fuga cea grăbită
pe cîmp, întorși spre muntele acel
la care-a noastră minte-n veci ne-nvită,

4 eu stetei strîns de ducele fidel,
căci cine-ar fi condus a mea cărare
și cum era să sui fără de el?

7 Și-așa-mi părea că-și face-acum mustrare.
O, suflet demn și nepătat! Ce mică
greșeală-ți face-arsuri așa de-amare!

10 Cînd pripei care-oricărui act ridică
noblețea sa, el stavilă i-a pus,
iar spiritu-mi, strîmtat de-avuta frică,

---

1. *pripită* (a); *grăbită teamă* (a). **2.** *acel* (a). **4.** *fidel* (a). **6.** *el* (a)

---

1. Deși: cu toată împrăștierea acelor suflete pe cîmp, Dante rămase strîns de Virgil. **2. Muntele:** muntele Purgatoriului, unde sufletele se curăță de păcate. **3. A noastră:** în text: „unde rațiunea ne cercetează”, adică: „rațiunea sau dreptatea lui Dumnezeu, care purifică sufletele prin pocăință”. Coșbuc interpretează „rațiunea” ca „rațiunea noastră omenească”. **4. Fidel:** tovarăș credincios. **5-6. Căci...:** valoarea acestor versuri e mai ales alegorică: „Cum poate omul (*Dante*), fără ajutorul și călăuza rațiunii (*Virgil*), să înainteze în drumul perfecțiunii sufletești către ispășire, călăuzit numai de instinct?”. **7. Și-așa:** cu toate că nu m-am îndepărtat de el, tot îmi părea că-și face o mustrare că a întîrziat cu ceilalți pentru a asculta cîntecul lui Casella. **8-9. O, suflet...:** aceste versuri au devenit proverbiale și se repetă chiar azi în Italia ori de cîte ori e vorba de un suflet cinstit care se arată rușinat pentru o greșeală neînsemnată. Cu privire la ele, Comparetti (în cartea sa clasică despre *Virgil în Evul Mediu*) observă că Virgil, așa cum ni-l prezintă Dante, ne apare cu mult mai aproape de Virgilul istoric decît acela pe care îl concepea mintea medievală.

Și, într-adevăr, caracterul Virgilului dantesc este în fond astfel cum reiese din toată poezia poetului din Mantua: „un suflet dulce și blînd, care are o nobilă conștiință de sine, înzestrat cu o sensibilitate foarte delicată, care, chiar cînd se supără, rămîne plin de candoare, înțelept și drept și, chiar cînd e ușor nemulțumit de sine, roșește ca o fecioară”. Acest tip

lărgi atenția ca din sineși dus;
privii spre muntele ce-și face cale
spre cer din ape-al lumii cel mai sus.

Dar soarele ce-n dosul meu din vale
ardea, sta-n fața-mi rupt, fiindc-avea
părete-n trupul meu luminii sale,

și-atunci speriat mă-ntoarsei făr-a vrea
crezînd că-s singur cînd văzui, vezi bine,
pămîntul negru numa-n fața mea.

– „De ce tot bănuiești? – privind spre mine
mi-a zis, întors cu-ntreaga față, solul –,
nu știi că te conduc și sînt cu tine?

E sear-acolo unde-mi zace golul
vestmînt prin care-umbream cînd am trăit;
Brindis l-a dat și-l are azi Neapolul.

Și-n față-mi dacă n-am nimic umbrit,
mai mult decît de ceruri nu te mire,
că unu-ntr-altul razele-și trimit.

Să rabde-asemeni corpuri chinuire
și cald și frig le face-Acel ce vrea
s-ascundă cum le dă și-această fire.

---

33. *să fie-o tăinuire* (a); *Să nu știm* (a); *Pe morți îi face-Acel ca să ne-ndre[p]te* (b).

---

aduce foarte bine cu candidul suflet pe care Horațiu îl recunoaște în Virgil și ne amintește calificativul de „Virgo" pe care unii au căutat să-l găsească în numele lui și pe acela de „Parthenias", pe care-l dădură poetului contemporanii săi napolitani (Passerini). **13. Dus:** în text: *„vaga"*, care înseamnă și „dornică", și „rătăcitoare". De aici dubla interpretare a comentatorilor, ca: „dornică de a vedea lucruri noi" sau: „mobilă, care trece repede de la un obiect la altul". Traducătorul a preferat această a doua interpretare. **14. Muntele:** privi spre muntele (Purgatoriul) ce se înalță spre cer din apele emisferei australe mai sus ca toți ceilalți ai lumii. **17. Rupt:** razele soarelui ce răsare întîlnesc corpul lui Dante și-i proiectează umbra. **18. Părete:** piedică, oprire. **20. Singur:** fiindcă Virgil, ca spirit, nu oprea razele soarelui și Dante nu vedea decît o singură umbră: pe a sa. **21. Numa-:** în fața mea, nu și în fața lui Virgil. **23. Solul:** Virgil. **25. Acolo:** în lumea celor vii, emisfera boreală, unde firește e seară, fiind dimineață în cea australă, unde se găsesc cei doi poeți. **26. Vestmînt:** trupul pămîntesc. **27. Brindis:** în text: „Neapole îl are și l-a luat de la Brindisi". Virgil a murit la Brindisi, pe drum într-o călătorie spre Grecia, într-al nouăsprezecelea an î.Cr., și, din porunca lui Octavian August, trupul lui a fost transportat la Neapole (*cf. Purgatoriul*, VII, 6). Aici Dante și-a adus aminte de distihul ce se credea compus de el înainte de a muri: *„Mantua me genuit; Calabri rapuere; tenet nunc Parthenope. Cecini pascua, rura, duces"*, și de ceea ce povestește Donatus (în *Vita Virgilii*): *„Ossa ejus Neapolim translata sunt tumuloque condita, qui est via puteolana intra lapidem secundum"*. Mormîntul lui Virgil se vede și astăzi la Neapole pe drumul care duce la Pozzuoli. **29. Ceruri:** că nu proiectez nici o umbră e tot așa de firesc cum firesc e că cerurile (*pe care oamenii din Evul Mediu și le închipuiau cristaline și deci transparente*) nu-și fac umbră unul altuia, ci, din contră, își transmit razele. **31. Să rabde:** a se construi: „Acel (Dumnezeu) ce vrea să ascundă cum le dă și această fire face ca asemenea corpuri (trupul aparent al morților) să rabde chinuire, și cald și frig". Virgil precedă obiecția lui Dante. Cum se poate că aceste corpuri care nu oferă rezistență razelor soarelui pot suferi chinurile – cald și frig –, după cum el a putut vedea străbătînd Infernul? Și-i dă explicarea că așa e voința lui Dumnezeu, care a dorit să ne ascundă felul său de a proceda.

34 Nebun acel ce speră c-ar putea
pătrunde-a voastră minte veșnicia
ce ține pe-Unul în trei fețe-n ea.

37 Să fiți voi, oameni, mulțumiți cu *quia*!
de-ați fi putut vedea voi totul clar,
de ce-ar mai fi născut atunci Maria?

40 Dar n-ați văzut dorindu-mi în zadar
și-atari a căror minte-ar fi împăcat-o
dorința ce li-e-acum etern amar?

43 Eu zic de-Aristotel, și zic de Plato,
și de-alții mulți." Și-ngîndurata frunte
tăcut și tulburat, el și-a plecat-o.

46 În vremea ast-am fost sosiți sub munte,
și-aflarăm mînecu-i așa pieziș
că nu-s pe lume-agile tălpi să-nfrunte.

49 Cel mai pustiu și mai rîpos costiș
la Lierici și Turbi-ar fi ușoară
și-o largă cale-n rînd cu-acest costiș.

52 – „Mai știu eu p-unde-acest urcuș scoboară –
vorbi Virgil și-oprire-n pași a pus –
să-l poat-urca și-un om care nu zboară?"

55 Pe cînd privea-n pămînt, pe gînduri dus
și-n sineși judeca acel părete,
iar eu cu ochii-umblam pe stînci pe sus,

58 văzui la dreapta șirul unei cete
de spirite, spre noi părînd că vine,
și nepărînd, c-așa veneau de-ncete.

---

35. *Cum face-astfel, nu voia să răschire* (b). **39.** *N-avea de ce să nasc-atunci* (b). **40.** *pe mulți cu-a lor dorinț-ar fi* (a); *Și n-ați văzut dorind întru zadar* (b). **42.** *și n-au putut și-etern li e spre-amar* (b). **44.** *Și trist mîhnita* (a). **44.** *Tăcut și plin de gînduri* (a). **46.** *Într-ăst răstimp noi am* (b). **47.** *coasta lui căzînd* (a). **59.** *De umbre ce spre noi părea* (a). **60.** *atît* (c).

---

34. Nebun: nebuni acei ce cred c-ar putea pătrunde toate tainele credinței, printre care aceea a Sfintei Treimi. **37. *Quia*:** mulțumiți de a cunoaște efectele fără să cerceteze cauzele. În limbajul scolasticilor, demonstrația *a priori* (a efectului prin cauză) se zicea *demonstratio propter quid*; demonstrația *a posteriori* (a cauzei prin efect) se zicea *propter quia* (*cf. Summa theologica*, I, 2, 2). **39. Născut:** dacă firea omenească ar fi putut cunoaște și pătrunde toate tainele, nu era nevoie ca Sfînta Fecioară să fi născut pe Mîntuitorul, fiindcă, în acest caz, Adam n-ar fi păcătuit și n-ar fi fost nevoie de venirea lui Isus pe pămînt. **40. Dorindu-mi:** dorind zadarnic a cunoaște cauza tuturor lucrurilor. **41. Atari:** cei mai mari filosofi ai Antichității. **42. Dorința:** nu cred, ca cea mai mare parte dintre comentatori (Passerini, Steiner, Torraca), c-ar fi vorba aici de „o veșnică dorință de a ști, menită de a rămîne veșnic nesatisfăcută", ci de „neputința de a cunoaște pe Dumnezeu, singura pedeapsă de care suferă sufletele marilor învățați din Antichitate puși de Dante în nobilul castel din Limb". **44. Alții mulți:** e vădită aici o melancolică și discretă aluzie a lui Virgil către sine. **47. Mînecul:** coasta. **50. Lierici și Turbia:** două orașe, cel dintîi pe golful Genovei, lîngă Spezia, al doilea lîngă Nisa, unde muntele se apropie de mare și străzile se coboară prăvălite și prăpăstioase. **51. -n rînd:** în comparație. **56. Judeca:** aprecia, cumpănea greutatea urcușului. **58-59. Părînd... și**

61 – „Ridică-ți ochii că sosesc în fine,
maestre, duhuri, să ne dea vrun sfat,
de n-ai puteri să-l afli tu prin tine.”

64 Atunci privi și el, și-asigurat:
– „Să mergem noi spre ei, că vin ca-n silă,
iar tu-n speranța ta să fii-ntrămat”.

67 Deși spre ei noi mersem poate-o milă,
era-ntre noi și-acum o-ndepărtare
cît zboar-o piatră dintr-o mîn-abilă,

70 cînd strîns sub poala stîncii-n nemișcare
a stat grămadă-n loc întreg poporul
cum stai și-observi cînd nu ți se prea pare.

73 – „Voi, cei cu bun sfîrșit! – conducătorul
așa-ncepu –, vă rog pe sfînta pace
de care-aveți, cred eu, cu toții dorul,

76 să ne-arătați în care loc se face
mai lină coasta spre-a sui și noi:
cînd știi mai mult, mai mult și graba-ți place.”

79 Cum una-ntîi, cînd ies din staul oi,
ori dou-ori trei, și, timide să iasă,
cu bot tîrît stau cele de ’napoi,

82 ce prima face toate fac, și leasă
stau proaste-n loc, deși nu știu ce este,
cînd prima stă, și-n coaste i se-ndeasă:

85 așa văzui pe primii dintre-aceste
ferice umbre cum pornind veniră
sfioase-n chip și cu mișcări modeste;

88 ci-n clipa cînd la dreapta mea zăriră
lumina zilei ruptă-n mersul ei,
iar umbra mea pe stînci cum se răsfiră,

---

73. *„Vă rog” a zis spre ei* (b). **75.** *cum cred* (a); *cum* (c). **80.** *ne-ndrăsnind* (c). **87.** *avînd* (c).

---

nepărînd: fiindcă mersul lor era așa încet, încît nu se distingea dacă umblau ori stau pe loc. **63. De n-ai puteri:** a se nota nuanța de ironie șireată, aproape școlărească, a lui Dante față de maestrul și călăuza lui. Steiner vede aici un înțeles alegoric: „Aici școlarul a văzut mai repede decît maestrul și el e cel care îl scoate din încurcătură. Omul ajunge uneori mai repede cu simțurile decît cu rațiunea”. **64. Asigurat:** încredințat, convins. **65. Ca-n silă:** alene, încet. **66. -ntrămat:** asigurat că nu e zadarnică. **72. Nu ți se prea pare:** nu-ți vine să crezi. **73. Bun sfîrșit:** care ați sfîrșit bine. Virgil, înțelegînd motivul pentru care aceste suflete înaintează atît de încet – ca rușinate că au întîrziat cu pocăința lor pînă în ceasul morții, cînd Dumnezeu le-a iertat de afurisenia Bisericii –, le reîntîmpină într-un mod foarte delicat, ca și cum ar vrea să le arate că n-are de ce să le fie rușine fiindcă, la urma urmelor, și ele tot în Purgatoriu au ajuns. **78. Cînd știi:** se subînțelege: „deoarece”. Vers devenit proverbial în italienește: *„Chè perder tempo a chi più sa, più spiace”*. **79. Cum una:** în text: „cum oile ies din staul cîte una, cîte două, cîte trei, iar celelalte stau timide cu bot tîrît, și toate fac ceea ce face prima”. **82. Leasă:** grămadă. **89. Ruptă:** și deci băgară de seamă că Dante era om viu.

91 au stat și s-au retras puțin, iar cei
ce-n urmă-le veneau, fără să știe
ce cauză au de stat, au stat și ei.

94 Și-atunci: – „Făr-a-ntreba, știut vă fie
că-i viu în carne-i omul ce-l vedeți,
de-aceea-n drum lumina o sfîșie;

97 deci nu vă mire, ci credinț-aveți
că făr' de-un har ce Domnul i-l trimete
el n-ar cerca să urce-acești păreți".

100 Așa Virgil. Iar capul demnei cete:
– „Vă-ntoarceți deci, iar noi venim urmînd".
Și-apoi și-un semn cu-al palmei dos ne dete.

103 Și-atunci: – „Oricine-ai fi, să-ntorci mergînd –
îmi zise-un duh – a ta căutătură,
și vezi de m-ai văzut poate-oarecînd".

106 Eu fix privii frumoasa lui statură;
gentil la chip și fața sa bălană
și-avea la ochi sub frunte-o tăietură.

109 Smerit i-am spus că-n viața lui umană
eu nu-l cunosc; iar el: – „Privește-anume!".
Și sus la piept făcu să-i văd o rană.

112 Și-apoi zîmbind: – „E Manfred al meu nume,
nepot Constanței celei mari, o știi;
deci rogu-te, cînd vei ieși la lume,

---

92. *ocupe* (c). **96.** *Lum[ina]-n dr[um]* (a). **106.** *Privii la el, frumoas-avea* (a). **110.** *Eu nu știu* (a).

---

96. O sfîșie: o-ntrerupe. **102. Un semn:** că trebuie să ne-ntoarcem înapoi și să mergem înaintea lor. **103. Mergînd:** „tot mergînd înainte să-ntorci privirea ta spre mine". **104. De m-ai văzut:** e vorba de un rege (Manfred) care presupune că, printre miile de persoane ce l-au văzut în viață, putea să fie și Dante. **109. Umană:** că în viața lui pămîntească nu l-am cunoscut. Dante se născuse numai cîțiva ani înaintea morții lui Manfred. **112. Manfred:** fiul natural al lui Frederic al II-lea și al Biancăi Lancia. S-a născut în 1232 și a domnit, ca rege al Neapolelui și Siciliei, de la 1258 la 1266, cînd a murit în bătălia de la Benevento (26 februarie), înfrînt de Carol de Anjou. De el sînt pline cronicile timpului, care se întrec în laude pentru frumusețea și eleganța moravurilor lui cavalerești, deși nu-i trec cu vederea păcatele și faptul că a murit excomunicat de Biserică. Cronicarul Villani (VI, 46) îl descrie: „frumos la trup ca și tatăl lui (Frederic al II-lea), ba chiar și mai mult, a fost însă pornit în tot felul de destrăbălări. Cît se poate de darnic și de curtenitor, a fost foarte iubit de toți cei ce l-au cunoscut. Mai era și muzicant și cîntăreț și bucuros se înconjura de jongleuri și oameni de curte și concubine frumoase, și totdeauna era îmbrăcat cu straie verzi; însă toată viața lui a fost epicurian, nevrînd s-audă nici de Dumnezeu, nici de sfinți, ci numai de plăcerile trupești". **113. Constanței:** fiica lui Roger I Normandul, rege al Siciliei și al Apuliei, și soră cu Wilhelm al II-lea, soția lui Henric al VI-lea și mama lui Frederic al II-lea. Un comentator vechi, Iacopo della Lana, insinuează malițios: „Deoarece a fost copil natural, n-a voit să-și numească tatăl și se face nepot al bunicii sale". **114. La lume:** cînd te vei întoarce pe pămînt.

115 frumoasei mele fete-ai cărei fii
sînt celor două țări mîndrii regale
să-i spui ce-i drept, de spun altfel cei vii.

118 Cînd fui ucis prin două răni mortale,
plîngînd mă detei rob Celui ce vrea
cu drag să ierte-oricui orice greșale.

121 Păcate-avui cumplite-n viața mea,
dar largi sînt brațele eternei Mile,
încît cuprind pe-oricîți se-ntorc la ea.

124 De-ar fi cetit în Domnu-aceste file
Păstorul cosentin, cel de Clement
trimis a mă vîna-ntr-acele zile,

127 mi-ar sta la capul punții-n Benevent
și-acum a mele oase neatinse
avînd ca pază greul monument.

115. Fete : Constanța și ea, după numele bunicii sale, și soția lui Petru al III-lea de Aragon. **Fii :** Frederic al II-lea, regele Siciliei, și Iacob al II-lea, regele Aragonului. **116. Țări :** Sicilia și Aragon. **Mîndrii regale :** într-o inscripție din Girgenti (Sicilia) de la 1293 : *„Fulgidior sole, gemina Constantia prole"*. De observat aici cu cîtă dragoste vorbește Manfred despre fiica lui. Bine observă în această privință Severino Ferrari, delicatul poet și critic, școlar al lui Carducci : „Manfred nu vorbește pentru a informa pe ascultător, ci pentru a-i descoperi misterul mîntuirii sale. Inima-i e aiurea. Din acest motiv, el ne apare ceva mai mult decît numai tipul frumuseții bărbătești și al virtuților cavalerești : e o inimă de tată". **117. Altfel :** și în realitate despre cineva care murise excomunicat nu se putea spune și gîndi decît că ar fi fost damnat. **119. Rob :** condiție primă a mîntuirii sufletului. De observat aici subiectivismul lui Dante, prin care, după cum a pus în Infern pe Celestin al V-lea (smeritul sihastru sanctificat de Biserică) numai și numai fiindcă, prin renunțarea lui la tronul papal, a dat prilejul să se urce pe el Bonifaciu al VIII-lea, papă vrăjmaș lui Dante, tot așa mîntuiește aici sufletul lui Manfred, mort excomunicat și al cărui loc ar fi trebuit să fie în Infern. Aceste versuri în care Manfred, cu cuvinte atît de mistice, se lasă în voia infinitei mile a lui Dumnezeu ne aduc aminte sfîrșitul mistic al unei celebre poezii a unuia dintre cei mai vechi trubaduri provensali, Guilhelm al IX-lea, conte de Poitiers, în care lumescul cîntăreț al bucuriilor pămîntene spune : „Am fost al vitejiei și al veseliei, dar acum mă îndepărtez de amîndouă, și mă voi duce la Acela unde toți păcătoșii găsesc adăpost. Mult am fost iscusit și vesel, dar Domnul nostru nu mai vrea. Deci acuma nu mai pot să sufăr toate acestea, așa mă simt de aproape de sfîrșit. Am disprețuit toate cîte îmi erau pe plac înainte : mîndrie și cavalerie, și, fiindcă așa e voia lui Dumnezeu, renunț la toate și-L rog să mă primească robul Lui. Așa renunț la orice bucurie sau desfătare și la straie strălucite și blănuri scumpe". E foarte probabil ca Dante să-și fi amintit – aici, ca și în cîntul XXVII din *Infern*, unde vorbește (vv. 79-83) de Guido da Montefeltro – de aceste versuri ale trubadurului provensal, atît de pătrunse de chinul unei renunțări complete la bucuriile pămîntești, făcută de cineva care totuși băuse din plin cupa de aur a tinereții și a iubirii. *Cf.* Ramiro Ortiz, „Ricordi di letture provenzali e francesi nella *Commedia* di Dante", în *Rendiconti della Reale Accademia di Archeologia, Lettere e Belle Arti di Napoli*, N. S., vol. II (1910), pp. 321 și urm. și : „Da Jaufre Rudel ai trovatori armeni", în *Zeitschrift f. rom. Phil.* XLV (1926), pp. 714 și urm. **124-129. De-ar fi... :** Manfred a fost învins și omorît la bătălia din Benevento în 26 februarie 1266. Corpul lui, găsit după trei zile (1 martie), a fost îngropat pe malul drept al rîului Calore și, mai precis – după cronicarii contemporani –, „la capul podului Valentin" și pe groapă a fost ridicată „o grămăjoară de pietre". Însă, fiindcă acel cîmp unde fusese îngropat Manfred era „domeniu ecleziastic" și groapa fusese săpată în pămînt sfințit, „lîngă ruinele unei biserici", îndată ce papa Clement al IV-lea află de acest lucru, trimise pe arhiepiscopul Cosenzei (*pastorul cosentin*) să scoată de acolo cadavrul excomunicatului. Și arhiepiscopul puse să-l ducă dincolo de rîul Garigliano (sau Verde, cum se numea pe atunci), afară din regatul Apuliei, pe care Manfred încercase a-l uzurpa.

130 Ci-acum le spală ploi și-un vînt le-mpinse
afară din regat pe lîngă Verde
și-aci mi le-a-ngropat cu facle stinse.

133 Ci-atît cu-a lor blăsteme nu se pierde,
încît să nu găsești pe Domnul iară,
cît timp speranța dă vrun mugur verde.

136 E drept, că-n fine chiar de se-ndreptară
acei ce-n anatemă-le-au murit,
sub rîpa asta au să stea afară

139 de treizeci de ori timpul ce-au trăit
cu-al lor blăstem, vro pie rugăciune
de nu le scade-al lor decret menit.

142 Tu vezi acum de-mi faci servicii bune
făcînd să știe buna mea Constanța
cum m-ai văzut, și-a mea interdicțiune,

145 căci multă ni-e la voi aici speranța".

---

132. *închis* (a). **133.** *Ci-a lor blăsteme-atîta tot nu pierde* (a). **134.** *Pe om încît să n-afle milă* (a). **144.** *Și cum mă vezi* (a).

---

130. Un vînt : în text : „și vîntul le mișcă". **132. Cu facle stinse :** fiindcă murise excomunicat de Biserică. Ritul excomunicării consta tocmai în a stinge lumînările și a le întoarce către pămînt, repetînd cuvintele : *anathema*, *anathema*. **133. Lor :** al papei și al clericilor. **Nu se pierde :** *cf. Summa theologica* III, supl., XXI, 4 : „excomunicarea n-are nici un efect cînd cineva excomunică din ură și mînie". Și Fra Giordano da Rivalta (*Predici*, IX) : „Să punem cazul cînd n-ar fi fost drept ca acesta să fie excomunicat ; nu din cauza aceasta este excomunicat și de Dumnezeu, și nu pierde din cauza aceasta Raiul". Dante deci, mîntuind sufletul lui Manfred, se baza pe teologie. Cît privește pocăirea lui în momentul morții, cronicarii ne spun că s-a zvonit că Manfred ar fi spus înainte de a muri : *„Deus, propitius esto mihi peccatori"*. **140. Vro pie :** dacă vreo pioasă rugăciune a celor rămași pe pămînt nu scade pedeapsa hărăzită lor. **144. Interdicțiune :** de a intra în Purgatoriu, înainte să fi trecut de treizeci de ori timpul ce a trăit pe pămînt sub anatema Bisericii. **145. Speranța :** rugăciunile celor vii scurtează pedepsele celor din Purgatoriu.



Cîntul IV

Brîul întîi : leneșii

Anevoioasa urcare pe munte și odihna pe platoul întîi (1-54) ◎ Soarele la stîncă și cele două emisfere (55-84) ◎ Sufletele celor care au întîrziat cu pocăința pînă în ceasul morții. Belacqua (85-139)

1 Cînd ori durerea-n noi ori voia bună
cuprinde-a noastr-oricare vro simțire,
într-însa-ntregul suflet ni s-adună ;

4 deci parcă de-alta n-are nici o știre.
Cu-aceasta bați eroarea care crede
că sufletul e-n om cu triplă fire.

7 Deci cînd aude omul, sau cînd vede
ce-i ține duhul prins de-o vrajă multă,
nu simte timpul ce grăbit purcede,

10 căci alta e puterea care-ascultă
și de-alta sufletul robit ți-l ai :
fățișă-i una, și-alta ca ocultă.

13 Pe-acestea sigur însumi le-ncercai
pe cînd mergeam, pe Manfred ascultîndu-l,
căci soarele pe cer s-urcase mai

---

1. *Ori plăceri ori chinuri ce-am avea* (a) ; *Cînd ori durere-ori chin ce l-am avea* (a). **3.** *Atît ni-e sufletul de... în ea* (a). **7.** *Și-așa, cînd omul deci aude* (a). **8.** *Ce-i ține gîndul* (a) ; *cu* (c).

---

1. Cînd : cînd, din cauza unei plăceri sau dureri care ne reține toată puterea sufletească, simțirea noastră se concentrează numai în ea, parcă nu mai băgăm în seamă nimic altceva. **2. A noastr- :** vreo oarecare simțire a noastră, adică facultate a sufletului omenesc. **4. Deci :** în text : „încît". **5. Eroarea :** eroarea filosofilor platonici, a maniheilor și a averroiștilor, care credeau în pluralitatea sufletelor și care fură combătuți de Sfîntul Toma (*Summa theologica*, I, 76-3). **6. Triplă :** adică un suflet „vegetativ", unul „senzitiv" și unul „rațional", care lucrează independent unul de altul. Raționamentul lui Dante e următorul : „O operație a sufletului, cînd e intensă, împiedică pe o alta, și aceasta n-ar putea să se întîmple dacă principiul acțiunilor noastre n-ar fi, în esență, unic". **13. Sigur :** clar și precis. În text : „De aceasta făcui eu experiență adevărată".

16 cincizeci de scări, și n-am fost observîndu-l.
Cînd furăm unde-acele umbre-alese
strigară-n cor: – „Pe-aici e ce vi-e gîndul”.

19 Spărturi mai mari în gardul său adese
c-un braț de spini țăranul și le-astupă,
pe cînd în struguri bruna față iese,

22 decît pe unde el întîi, eu după,
intra Virgil pe-un gang și, călători
pe-alt drum, de-acum lăsarăm sfînta trupă.

25 San Leo-l urci, la Noli te cobori,
și pînă-n vîrf Bismantova e lină
s-o sui pe jos, ci-aici aveai să zbori,

28 cu iuți aripi, zic eu, cu goana plină
a marelui meu dor, de-acela dus
ce-mi da speranță și-mi făcea lumină.

31 Urcam pe scocul ruptei stînci în sus
că de-ambii săi pereți avînd strîmtoare
și-avînd genunchiu-n locul mîinii pus.

34 Pe ’nalta culme-a rîpei suitoare
ajunși apoi, pe-un liber brîu ce-avea:
– „Maestre,-am zis, ce drum s-alegem oare?”.

37 – „De-acum la vale nici un pas – zicea –,
și pîn-om da de vrunul care știe,
mereu cîștigă-ți munte-n urma mea”.

---

19. *Mai mare-o gaură-ntr-un g[ard]* (a); *Spărtura-n gardul său* (b). **24.** *de-acum lăsarăm* (a). **27.** *și poți s-o urci* (a). **29.** *dus de-acel* (a). **31.** *astfel* (a). **32.** *În coate și-n genu[nchi] urcam prin el* (a); **35.** *sale* (a). *sale* (c). **37.** *vale* (a); *vale* (c). **39.** *cîștigă-ți cale* (a); *cale* (c).

---

16. Scări: cincizeci de grade. Dacă se ține seama că soarele parcurge într-un ceas cincisprezece grade, urmează că trecuseră trei ceasuri și douăzeci de minute de la revărsatul zorilor. **18. Pe-aici:** „ceea ce căutați”, adică „drumul prin care se poate urca muntele mai lesne”. **19. Spărturi:** drumul prin care intră Dante și Virgil era atît de strîmt, încît spărturile gardurilor, pe care țăranii le astupă cu un braț de spini cînd se coc strugurii, sînt mai mari. **23. Călători:** drumul nostru și al duhurilor (*sfînta trupă*) nemaifiind același, ne despărțirăm de ei. **25. San Leo:** orășel lîngă Urbino (în Umbria), avînd o admirabilă poziție și înconjurat de rîpe și prăpăstii înfricoșătoare, al cărui urcuș e cît se poate de anevoios. **Noli:** mic orășel în Liguria, înconjurat de munți înalți din care, în vremea lui Dante, se cobora spre oraș un drum atît de înclinat și de prăpăstios, încît de-abia, și mai mult alunecînd, se putea intra în oraș pe partea uscatului. **26. Bismantova:** munte lîngă Reggio d’Emilia, al cărui vîrf stîncos e foarte greu de urcat. **27. Să zbori:** cu multă trudă, tot poți să te urci la San Leo și în vîrful Bismantovei sau să te cobori la Noli pe jos; dar aici drumul e așa de drept, încît numai cu aripile ce ți le dă dorința vie de-a te curăța de păcate poți spera să ajungi sus pe vîrf. **28. Zic eu:** explică ce fel de aripi e vorba: aripi „sufletești”, nu „materiale”. **29. Acela:** Virgil. **32. Că:** „astfel încît aveam strîmtoare de ambii săi pereți și puneam genunchiul în locul unde înainte fusese mîna”. După cum se vede din varianta versului 31, traducătorul voia să introducă în versul precedent un *astfel* care ar fi justificat acel *că* din versul 32, care acum nu-și are locul. Într-o redactare anterioară, pe care a părăsit-o scriind peste dînsa mai apăsat, poetul pusese: „Și de-ambii săi pereți *aveam* strîmtoare”. **35. Liber:** afară din poteca îngustă și scobită, pe un platou deschis. **37. Nici un pas:** să te sui mereu, să nu pierzi nici

40 Dar vîrf avea ce nu putea să-mi fie
văzut, și-urcuș așa pieziș cum ai
în sfert de cerc spre centru-o mijlocie.

43 Eram trudit cînd astfel cuvîntai:
– „Te-ntoarce, tată drag, și mă privește,
că mor pe-aici de nu te-nduri să stai!".

46 – „Tu numai pîn-aici te mai trudește" –
și-un brîu, ceva mai sus, ca semn mi-l puse,
ce-ntregul deal pe-aici îl ocolește.

49 Așa-mboldit de vorbele ce-mi spuse,
trudit m-am tras pe brînci în urma lui,
și-n urm-apoi sub tălpi și-acesta-mi fuse.

52 Șezu aici și el, și eu șezui,
întorși spre zori, pe-unde-am suit pe cale
că-n urmă și-a privi e drag oricui.

55 Privii dintîi spre-al mării mal în vale
spre soare-apoi, și-am stat uimit văzînd
la stînga mea cărarea roții sale.

58 Virgil a cunoscut miratu-mi gînd,
cum stau privind că Febus vrea s-apuce
pe-o cale dintre noi și nord intrînd.

61 Și-a zis așa: – „Cînd Castor și Poluce
ar fi-nsoțind pe cer oglinda care
și jos și sus lumina și-o conduce,

---

51. *și-ăst brîu* (a); *Și-apoi sub tălpi* (a). **53.** *pe drumul urcării* (b); *căi* (c). **54.** *îi place* (c). **57.** *cărării* (a); *văpăii* (c). **58.** *simți de tot* (a).

---

un pas coborînd. **41. Văzut:** vîrful muntelui se pierdea-n cer la o înălțime la care nu putea să ajungă nici un ochi de muritor. **42. O mijlocie:** o rază care de la mijlocul pătratului merge înspre centru. Această rază arată o înclinare de patruzeci și cinci de grade, care e destul de greu de urcat. În text: „cu mult mai mult de cum ai...". **45. Mor:** Dante e obosit, vede crescînd distanța care-l separă de Virgil și se teme să nu rămînă singur. „În drumul pocăinței rațiunea (*Virgil*) vede bine ceea ce trebuie făcut, dar trupul (*Dante*) simte povara vieții noi care îi e impusă și încearcă durerea îndepărtării sale de la felul obișnuit de viață" (Steiner). **47. Semn:** ca țintă sforțărilor mele. **48. Pe-aici:** în partea unde sînt Dante și Virgil. **51. Acesta:** brîul pe care Virgil îl arătase și care în oboseala lui i se părea lui Dante așa de departe a ajuns acum sub tălpile lui. **54. E drag:** în text: „folosește". Șezînd, Dante și Virgil se uită înapoi la drumul parcurs, ceea ce, observă Dante cu foarte multă dreptate, e adesea foarte folositor, pentru a recăpăta puteri noi de înaintare. Firește că aici nu e vorba numai de drumul „material", ci și de perfecționarea „morală". **57. La stînga:** în emisfera noastră. Cine în emisfera noastră privește înspre răsărit vede totdeauna soarele la dreapta; în emisfera opusă (unde Dante se găsește), soarele apare la stînga. De aici mirarea lui. **58. Miratu-mi gînd:** motivul mirării mele. **60. Nord:** în emisfera noastră soarele răsare între noi și miazăzi; în Purgatoriu, între locul unde se găsesc cei doi poeți și miazănoapte. **61. Cînd Castor:** dacă soarele, care luminează cînd una, cînd cealalaltă emisferă, ar fi în zodia Gemenilor (Castor și Polux), ceea ce se întîmplă între mai și iunie, ai vedea zodiacul învîrtindu-se mai aproape de Ursa Mare, adică mai către miazănoapte, dacă nu vrea să părăsească vechiul lui drum. **62. Oglinda:** soarele, numit „oglindă" fiindcă, după credințele timpului, primește lumină de la sufletul îngeresc care-l mînă și o reflectă înspre noi. **63. Și jos și sus:** după unii comentatori: „pe cînd se urcă împrăștie lumină în toată emisfera cerească septentrională și, pe cînd se coboară, în

64 cu mult mai mult vecin cu Ursa-Mare
vedere-ai roșul zodiac pe lume,
de n-ai ieși din vechea sa cărare.

67 De vrei să vezi apoi aceasta cum e,
închipuie-ți că muntele Sion
și-acest de-aici stau pe pămînt, și-anume

70 așa că au un singur orizon
dar două hemisfere, lunga stradă
cea arsă cu-al său car de Faeton,

73 ăst deal pe-o parte-ar trebui s-o vadă
și pe-alta celălalt de iai aminte
și clar tu judeci ce-am adus dovadă."

76 – „Ei, da, maestre, clar mai înainte
nicicînd nu-mi fu așa, ce-acum discern
și ce-mi părea dincolo de-a mea minte.

79 Căci cerul mediu-al cercului supern
numit Equator de-una dintre arte,
ce stă-ntre nord și sud fixat etern,

82 ne stă, din cauza care-o spui, departe
atît spre nord, pe cît de la evrei
se vede-ndepărtat spre calda parte.

85 Dar vreau să știu, maestre-al meu de vrei,
cît drum mai e ? Căci suie-a coastei frunte
mai sus decît s-o văd cu ochii mei".

88 Iar el : – „E grea, atare-i acest munte,
urcarea-ntîi, ci-atît cît urci omoară
și truda-n om, mai lesne ca s-o-nfrunte.

---

75. *și judeci* (a). **76.** *Ei da, nicicînd maestre, înainte / Nu fuse-atîta de* (b).

---

cea meridională". **65. Roșu :** din cauza soarelui cu care se întovărășește. În biserica Sfîntul Ioan („*Battistero*" din Florența), Dante a putut vedea o figură a soarelui săpată în smalț cu inscripția „*En giro torte sol ciclos et rotor igne*" – „Iată că eu, soarele, mă-nvîrtesc în oblicul cerc și mă rotesc înfocat". De aici acel adjectiv de roșu. **68. Închipuie-ți :** după cum, de altfel, e în realitate, că muntele Ierusalimului și cel al Purgatoriului sînt la antipozi (au un singur ecuator stînd în două emisfere deosebite), și atunci vei înțelege că ecliptica soarelui (lunga stradă cea arsă cu al său car de Phaeton) trebuie s-o vezi pe-o parte stînd în emisfera septentrională, și pe alta cînd stai în cea meridională. **71. Lunga stradă :** lipsește un „încît". **72. Faeton :** fiul Soarelui și al Climenei. Pentru a se încredința că e cu adevărat fiul Soarelui, el îi ceru într-o zi voie să mîne carul și armăsarii lui, dar, necunoscînd drumul, se apropie prea mult de cer și-l arse, producînd Calea Laptelui. **78. Dincolo de-a mea minte :** mai presus de mintea mea. **80. Una dintre arte :** astronomia. **83. Atît :** fiind Ierusalimul și Purgatoriul la antipozi, Ecuatorul se îndepărtează cu atîtea grade de aici înspre nord, cu cîte îl vedeau evreii de la Ierusalim îndepărtîndu-se înspre emisfera meridională („calda parte"). **88. E grea :** în text : „acest munte e astfel, încît la început e greu de urcat și, cu cît mergi mai sus, obosești mai puțin". Simbolic : „drumul perfecțiunii morale la început e greu și din ce în ce devine mai ușor". **90. Ca s-o-nfrunte :** ca s-o-nfrunte, mai lesne omoară truda-n om.

91 Cînd calea-ți va părea așa de-ușoară
încît urcarea fi-va pentru tine
cum e pe-un rîu al luntrei ce scoboară,

94 atunci vei fi la ținta căii-n fine
și-acolo vei afla și-odihna dată.
Nu-ți spui mai mult. Dar astea le știu bine”.

97 Dar nu-i fu vorba-ntreagă terminată
și-un glas vecin: – „Dar poate vei avea
nevoie pîn-atunci să șezi vrodată!”.

100 Ne-ntoarse-această voce-acum spre ea,
și-n stînga-ne văzurăm o pietroaie,
ce-ntîi nici eu și nici el n-o vedea.

103 Am mers la ea. Și-n dosul ei o droaie
de duhuri sta, subt umbra ei, trîntită
cum face-un om cînd multă lene-l moaie.

106 Din ele-o umbră, ce-mi părea trudită,
ședea și-avînd genunchii-mbrățișați
ținea-ntre-aceștia fața ghemuită.

109 – „O, dulce tată, dintre-acești culcați
privește,-am zis, pe cel mai leneș, care
să juri că ei cu lenea-s cununați!”

---

96. *știu acestea bine* (b). **97.** *nu-i fu* (a). **98.** *ca să ai* (b). **100.** *Întorşi de* (a); *Ne-ntoarse-atunci spre el vorbitul graiu* (b). **102.** *nici el nici eu n-observai* (b). **103.** *stînd o* (a). **108.** *-ndesuită* (a). **111.** În text, din nebăgare de seamă: *el* (A).

---

93. Al luntrei: drumul unei luntre care coboară tîrîtă de curent. **95. Dată:** dată de Dumnezeu sufletelor care au parcurs tot drumul curățirii morale. **96. Știu bine:** „asigurarea e astfel că exclude orice îndoială” (Torraca). **99. Să șezi:** felul cam ironic și sceptic cu care acest suflet întrerupe cuvintele pline de încredere și de optimism ale lui Virgil și atitudinea ce o are, trîntit la umbra unui pietroi, îmbrățișîndu-și genunchii, și mai ales cuvintele pe care le va spune pe urmă: „Tu du-te că ești tare” și: „Ce mi-e bun urcatul?” ne arată în mod admirabil pe omul leneș și sceptic, care se-ntreabă mereu: „La ce bun?” și nu numai că nu acționează, dar își bate joc de cei care se trudesc să ajungă la un ideal de perfecționare morală. **106. O umbră:** Belacqua, fabricant de lăute, chitare și alte instrumente muzicale cu coardă. Despre el știm, în urma cercetărilor lui S. Debenetti, că se chema Duccio, era fiul unui Bonavia mort înainte de 1293 și că Belacqua nu reprezintă decît o poreclă. Despre el, vechiul comentator al poemei *Anonimo fiorentino* ne spune că „era cel mai leneș om care ar fi existat vreodată, încît se povestea că se ducea dimineața la prăvălie și se așeza jos fără să se scoale decît cînd vrea să se ducă la masă ori să se culce. Trebuie să știm că autorul era foarte bun prieten cu el și mult îl dojenea de această lene a lui, așa încît într-o zi Belacqua i-a răspuns cu cuvintele lui Aristotel: «*Sedendo et quiescendo anima efficitur sapiens*». La care autorul îi răspunse: «De bună seamă că, dacă șezînd omul devine înțelept, nimeni n-a fost vreodată mai înțelept ca tine!»”. Muzicianul Casella și fabricantul de instrumente muzicale Belacqua fac parte din cercul acela de prieteni ai lui Dante „pe care luptele politice nu-i tulburară și au putut să retrăiască aici în două convorbiri afectuoase și cordiale fără ecoul vreunei patimi. Sînt două rămășițe ale trecutei și înfrîntei tinereți poetice și cavalerești a lui Dante” (Steiner). **110. Care:** în text: „Privește pe acela care se arată mai leneș decît dacă lenea i-ar fi soră”. Între *care* și *să juri* trebuie subînțeles probabil un *te face*: „care te face să juri”. **111. Cununați:** de observat tonul vesel, glumeț al lui Dante, care se poate spune că e laitmotivul întregii convorbiri cu Belacqua, om de altfel spiritual și el, și – deși meseriaș – destul de cult,

S-a-ntors și ne-a privit, mai cu-ndemnare,
dar nu mai sus de șold, așa-ntr-un fel,
și-mi zise-apoi: – „Tu du-te, că ești tare!”.

Atunci l-am cunoscut. Și puțintel
deși pe-ai mei plămîni truda stăpînă,
ea nu m-opri să nu mă duc la el.

Cînd fui aproape,-abia mai sus de mînă
’nălțîndu-și ochii-a zis: – „Văzuși tu cum
pe stînga Feb teleaga lui și-o mînă?”.

Cuvîntu-i scurt și-al feței leneș drum
mi-aduseră puțin surîs pe buză,
și-am zis: – „Belacqua, nu te plîng de-acum!

Dar spune-mi tu, ce lene-așa de-ursuză
te-a prins aici? Îți faci tu-ndătinatul
tabiet al tău? Aștepți vro călăuză?”.

Iar el: – „Ei, frate, ce mi-e bun urcatul?
Căci tot nu m-ar lăsa la prag divinul
portar să intru spre-a-mi spăla păcatul.

Căci are-ntîi să-mi facă-n jur seninul
atîtea roți ca-n viața mea trecută,
căci pînă-n moarte-am tot împins suspinul.

---

112. *dar ridicare* (a). **113.** *Mai sus de coapse fața nu-i făcu* (a). **114.** *Tu sui, că tu ești* (b); *Sue. Mergi tu,* (b); *Sui tu* (c). **115.** *Memoria mea atunci îl cunoscu* (a). **116.** *Și-oricît suflară truda* (a). **118.** *cînd fui aproape* (a). **119.** *nălțîndu-și ochii abia* (a); *deci* (c). **120.** *carul soarele și-l* (c). **122.** *Mi-au pus puțin surîs* (a); *Mi-au încrețit puțin surîs* (b). **130.** *Căci are-ntîiu să*[...]*-n jur* (a).

---

cum se poate argumenta din glumețul lui citat aristotelic. Mult trebuie să-l mai fi distrat pe Dante prietenia acestui meseriaș și lenea lui inteligentă și aproape filosofică, atît de contrară firii active și pătimașe a poetului, și un reflex al acestor ceasuri vesele petrecute în prăvălia fabricantului de lăute – unde, poate, făcu întîi cunoștință cu acel Casella care trebuia să-i pună pe note canțonele lui cele mai frumoase – se arată în acest cînt al *Purgatoriului*, atît de neobișnuit de vesel și de senin. **113. Șold:** ca să nu ridice prea mult capul. **114. Tare:** Belacqua a auzit ceea ce Dante a spus lui Virgil, că adică el *pare a fi cununat cu lenea*, și, cu spiritul lui prompt de meseriaș florentin, îi răspunde: „Nu te gîndi la mine, du-te tu, că ești mai grozav”. **115. Atunci:** la răspunsul acela înțepător. **116. Deși:** deși truda era stăpînă pe ai mei plămîni. **118. Mînă:** tot din lene, ca și în versul 113: „nu mai sus de șold”. **119. Văzuși:** ca și cum ar spune: „Tu, care ești așa mare învățat, ți-ai fi închipuit vreodată una ca asta: soarele să-și mîne căruța la stînga?”. Întrebarea e foarte firească: Belacqua își păstrează personalitatea de meseriaș flecar și iscoditor și în Purgatoriu. După cum la Florența, la apariția lui Dante în pragul prăvăliei, îl întreba dacă știe ce s-a întîmplat în Mercato sau San Procolo cu acea aviditate de-a povesti a celui ce-i stăpîn pe o noutate și nu vrea s-o spună numaidecît fără să ațîțe curiozitatea ascultătorului, tot așa și aici, în Purgatoriu, îl întreabă dacă știe noutatea zilei. Soarele la stînga, care pentru Dante reprezintă un interes științific, astronomic, pentru Belacqua e o simplă distracție. **121. Drum:** trăsăturile feței. **122. Surîs:** aducîndu-și aminte că tot astfel era și pe pămînt. **123. Nu te plîng:** fiindcă te-am văzut în Purgatoriu și am deci siguranța că vei fi mîntuit. **128. Lăsa:** pedeapsa celor ce au întîrziat pocăința fiind de a aștepta în Ante-Purgatoriu atîția ani cîți au trăit în păcat, înainte de a avea voie să înceapă drumul de ispășire. Deci lenea acestor suflete reprezintă aici o pedeapsă, iar nu stăruința lor în acest păcat. **130. Seninul:** cerul, soarele. **132. Împins:** mînat de pocăință.

133 Și-o rugă pîn-atunci de nu-mi ajută,
ieșind din inimi dragi Celui de Sus,
ce poate-a mea, cea-n ceruri neplăcută ?”.

136 Virgil era plecat, și-urcînd mi-a spus :
– „Pornește-acum ! Vezi, soarele e-n focul
de-amiazi pe cer, și-n marginea de-apus

139 al nopții-amurg acoperă Marocul”.

---

136. *Virgil îns-a plecat* (a). **138.** *De-amiazi pe-al nostru cer, și-n cel de-apus* (b). **139.** *Pulpana nopții* (a) ; *Piciorul* (a).

---

135. A mea : ruga mea. **Neplăcută :** fiindcă e rugăciunea unui suflet încă necurățit de păcate. Și în aceste cuvinte se observă, împreună cu oarecare nuanță de melancolie, acel scepticism particular oamenilor leneși. **137. Soarele :** fiindcă a parcurs încă patruzeci de grade, soarele e acum pe meridianul Purgatoriului, și noaptea se întinde asupra emisferei boreale : e deci amiază. **138. Marginea :** ultimul țărm occidental al emisferei nordice. **139. Amurg :** întunericul nopții. **Marocul :** pentru a arăta cu o țară din bazinul Mediteranei emisfera noastră.



Cîntul V

Ante-Purgatoriul. Brîul al doilea: leneșii

Dojana lui Virgil pentru distracția lui Dante (1-21) ◎ Întîlnirea cu sufletele acelora care, murind uciși, s-au întors la Dumnezeu (22-57) ◎ Convorbirea cu Iacopo del Cassero, Buonconte da Montefeltro și Pia dei Tolomei (58-136)

1 Lăsînd acele umbre și plecînd,
urmam deci urma dulcelui meu duce,
cînd, dindărăt, cu mîna arătînd,

4 un duh: – „Ia vezi, că parcă nu străluce
lumina-n stînga celui dedesubt
și ca și-un viu el pare-a se conduce!”.

7 Cînd m-am întors, văzui că ne-ntrerupt
fixat eram de-a lor căutătură
eu: eu și jos al zilei luciu rupt!

10 Atunci Virgil: – „Ce gînd nebun te fură
încît și-urcării-acum zăbavă-ți face?
De-acești de-aici ce-ți pasă ce-și murmură?

13 Urmează-mă, iar ei șoptească-n pace!
Fii tare ca un turn ce nu-și clătește
coroana-n vînt, de-ar bate-oricum îi place.

---

6. *și* (a). *el* în (A) e pus între paranteze.

---

1. Acele umbre: sufletele leneșe din brîul întîi al Ante-Purgatoriului. **5. Dedesubt:** Dante, care mergea după Virgil pe urcuș și deci era mai jos decît el. **6. Se conduce:** nu numai fiindcă aruncă umbră ca trupurile oamenilor vii, dar și în celelalte, ca de pildă (*cf. Infernul*, XII, 80-82) prin faptul că picioarele lui, umblînd, mișcă pietrele, se poartă nu ca o umbră, ci ca un trup viu. **9. Eu și...:** eu și umbra mea, care stîrnea uimirea lor. **12. Murmură:** cu acest cuvînt Dante nu se referă la sunetul vorbelor, fiindcă, din contră, umbra strigase, ci la cuprinsul lor fără însemnătate. Este vădit aici un oarecare dispreț al lui Virgil pentru lenea acestor suflete. Ca bună călăuză ce este și mereu cuprins de responsabilitatea ce o are, Virgil se teme că Dante s-ar putea molipsi de acest păcat și ar întîrzia în drumul lui spre ispășire. **14. Ca un turn:** versuri devenite proverbiale în textul italian. Această dojană a lui Virgil pare pentru

16 Căci omu-n care-apururi se gonește
un gînd pe-alt gînd, delungă ținta lui,
căci unu' pe-altu-n fugă se slăbește".

19 Eu ce puteam, decît că: – „Viu!" să spui?
Și-am spus, și-acel obraz puțin avîndu-l
ce-adese face demn să ierți oricui.

22 Pe munte-n acest timp, încunjurîndu-l
venea spre noi, puțin mai sus, popor
cîntînd un *Miserere*-n cor cu rîndul.

25 Dar cînd văzură că eu pui zăvor
luminii cu-al meu trup, schimbară glasul
și-un lung și sarbăd „O" fu cîntul lor.

28 Iar doi din ei își și-nteţiră pasul,
spre noi, spre-a ne-ntreba, ca o solie:
– „În care cerc vi-e dat aici popasul?".

31 Virgil atunci: – „Vă-ntoarceți, și le fie
acestea celor ce-au rămas știute:
că-n trup acesta-i om în carne vie.

34 Din cauza umbrei lui, de-au stat umplute
de-uimire așa, atît mai am de spus:
onoare-i dați, căci poate să v-ajute!".

---

20. *puțin* (c). **22.** *ăst răstimp* (a). **23.** *mai sus puțin* (c). **24.** *Miserere cîntîndu-l* (a). *Pe rînd un Miserere-n cor cîntîndu-l* (b). **26.** *mutîndu-și glasul* (b). **27.** *Un lung* (a). *În lung și sarbăd O* (b). **29.** *să-ntrebe-n formă de solie* (b). **31.** *și să știe* (a). **32.** *Celor ce v-au trimis* (a). **36.** *Să-i dea respect* (b).

---

noi cam neașteptată. De fapt, Dante prinde ocazia pentru a-și arăta disprețul pentru aceia care se lasă abătuți din drumul lor din frică de gura lumii și se arată în această comparație drept și neînduplecat ca un turn în zadar bătut de furtună, după cum fu și în viață. **17. Delungă:** îndepărtează. **19. Decît:** decît să spui: „Iată-mă că nu mă mai opresc și viu după tine". **20. Obraz:** avînd puțin înfățișarea omului rușinat și pocăit de greșeala lui. **22. Pe munte...:** a se construi: „În acest timp venea spre noi pe munte (dar) înconjurîndu-l puțin mai sus, o mulțime (*popor*) cîntînd în cor, rînd cu rînd (*vers cu vers*) un *Miserere*." **24. *Miserere*:** psalmul LI: „Ai milă de mine, Dumnezeule, în bunătatea Ta! După îndurarea Ta cea mare, șterge fărădelegile mele! Spală-mă cu desăvîrșire de nelegiuirea mea și curățește-mă de păcatul meu!...". În fiecare brîu al Purgatoriului sufletele cîntă un psalm, un imn sau o rugăciune ale Bisericii, muzica ajutînd aici la înălțarea sufletelor spre Dumnezeu și folosind ca mîngîiere a chinurilor ce le îndură pentru a se curăți prin ele de păcate. E vorba însă de muzica „religioasă", nu „profană", ca cea a lui Casella, care a stîrnit dojana lui Cato. **25. Pui zăvor:** opresc lumina, fac umbră. **27. O:** „încetară de a cînta psalmul pocăinței și toate împreună izbucniră într-o exclamație de mirare, care ieși într-un sunet lung și schimbat din cauza uimirii" (Casini). **29. Ca o solie:** fiindcă cei doi, care se îndepărtaseră din ceata celorlalți, vorbeau în numele tuturor. **30. Cerc:** cu toate că sufletele au băgat de seamă că unul dintre ei e viu, totuși cad în greșeala de a crede că sînt și ei suflete menite să-și ispășească păcatele într-un anume cerc al Purgatoriului. **31. Vă-ntoarceți:** „întoarceți-vă (voi doi, care ați venit să ne vorbiți în numele tuturor) și spuneți celor ce-au rămas și v-au trimis la noi drept solie că acesta care e cu mine e un om încă viu". **36. V-ajute:** aducînd veste despre voi jos pe pămînt, cînd se va întoarce, și făcînd ca rudele să vă scurteze chinurile cu

Eu n-am văzut mai iuți nici meteorii
s-aprindă-n faptul serii-a bolții slavă,
nici soarele topind în august norii,

cum ei au curs la deal fără zăbavă
și cum, ajunși, porniră-n jos poporul
cum făr' de frîne cură-n cîmp o stavă.

– „Sînt mulți acești ce vin acum cu zorul –
vorbi Virgil – și toți cu vro rugare,
deci mergi încet și-ascultă-le-n mers dorul."

– „O, tu, acel ce spre fericea stare
te duci cu trupul ce din mamă-l ai –
strigau venind –, fă-ți grabei alinare

să vezi de nu cunoști pe vrunul, vai,
spre-a duce despre el în lume știre;
de ce tot mergi mereu, de ce nu stai?

Noi toți murirăm moarte-ntru cumplire
și pînă-n moarte-am tot făcut păcate
și-atunci ne-a luminat cereasc-albire

încît, căindu-ne,-am ieșit iertate
din viața noastr-amici cu Dumnezeu,
ce-acum prin dorul de-a-L vedea ne bate!"

– „Oricît vă tot privesc – răspunsei eu –,
nu pot să vă cunosc. Dar de vă place
să fac, aleși părtași, ce pot să vreu,

vorbiți, și vreu să fac, pe sfînta pace
pe care, alergînd din sfere-n sfere,
s-o cat ăst duce ce-l urmez mă face."

---

41. *cum și porni* (a); *cum ei se-ntrec* (b). **51.** *Ah Doamne! Ce tot mergi* (a). **53.** *făptuit* (c). **63.** *Ast Duce ce-l urmez s-o cat mă face* (c).

---

rugile lor. **37. Meteorii:** „n-am văzut niciodată stele căzătoare despicînd la începutul nopții seninul cerului cu atîta iuțeală și n-am văzut soarele topind în august nori atît de repede, cum...". **42. Stavă:** herghelie. **45. Încet:** ca să-i poți asculta pe toți. **-n mers:** „dar fără a te opri". Același Virgil care adineaori a certat pe Dante fiindcă se oprise s-asculte, aici îl îndeamnă să meargă mai încet pentru a asculta rugăciunile acelor suflete care i se pare că merită toată atenția și bunăvoința lui. **46. Fericea stare:** mîntuirea sufletului și cucerirea fericirii veșnice a Raiului. **47. Cu trupul:** „nu ca noi, numai cu sufletul, dar și cu trupul ce-l ai din naștere". **48. Alinare:** „umblă mai încet". **51. De ce:** sufletele s-ar fi așteptat ca Dante să se oprească; văzînd că tot merge și neștiind că Virgil îl îndemnase a nu se opri, ei cred că nu voiește să le asculte și devin rugătoare, întrebîndu-l „de ce, de ce...?". **52. -ntru cumplire:** „n-am murit de moarte bună, am fost uciși". **53. Am făcut păcate:** „nu ne-am pocăit, am stăruit în păcat". **54. Albire:** harul dumnezeiesc. **57. Ne bate:** „care Dumnezeu acuma ne muncește cu dorul de a-l vedea". În Purgatoriu n-au loc „pedepse" ca în Infern, ci numai „chinuri ispășitoare" pentru curățirea sufletului de păcat. **58-63. Oricît... mă face:** și eu am răspuns: „Oricît vă privesc, nu izbutesc să vă cunosc. Dar dacă, o, aleși părtași (*o, voi care ați avut parte de fericirea de a vă mîntui sufletul*), vă place să fac ceea ce pot, voi vorbiți, și am să vă îndeplinesc dorul, pe acea sfîntă pace (a sufletului) pe care acest duce pe care-l urmez mă face s-o caut alergînd din sfere în sfere". **62. Din sfere-n sfere:** din lume-n lume,

Iar unul a-nceput: – „În buna-ți vrere
noi credem toți, chiar fără jurăminte,
de n-o fi poate-un caz să n-ai putere.

Eu unul deci, a toți mai înainte:
de-i mai vedea tu țara dintre statul
lui Carlo și Romagna, ai aminte,

te rog, și-n Fano fă-mi atît cu sfatul
că doar prin rugi ei poarta-mi vor deschide,
să-mi pot spăla cumplit ce-l am păcatul.

De-acolo fui; dar rănile perfide
ce scurser-al meu sînge-n care-am stat,
îmi fură date-n țări antenoride,

în cari eu mă credeam că-s mai vegheat.
Un d'Esti mi-o făcu-ntr-o ură care
mai mult-a fost, decît îi fu iertat.

Spre Mira însă de cătam scăpare,
ajuns de ei la Oriac cînd fui,
aș fi și-acum la cei ce au suflare.

Fugii spre bălți, și-aci-ncurcat căzui
în trestii și nămol, și desfăcută
în lac de sînge viața mi-o văzui".

Și-alt duh apoi: – „Cum vrei să-ți vezi umplută
dorința ce te-a-mpins pe dealul sfînt,
cu buna mil-a mea tu mi-o ajută.

---

66. *așa* (a); *așa* (c). **78.** *a fost* (a). **80.** *Cînd eu* (a). **87.** *Pe-a mea* (a).

---

dintr-un regat într-altul al lumii de dincolo de mormînt, adică: prin Infern, Purgatoriu și Paradis. **64. Iar unul:** Iacopo del Cassero din Fano (Marche). A fost *podestà* în Bologna și, fiindcă Azzo d'Este vrea să pună stăpînire pe oraș, el nu numai că s-a împotrivit persecutînd în timpul cîrmuirii sale pe toți partizanii marchizului Azzo, dar îl bîrfea mereu, spunînd că era fiul unei spălătorese, din care motiv Azzo puse în 1298 pe niște sicari să-l omoare, pe cînd, de la Veneția, unde venise din Fano pe mare, se ducea la Milano, unde fusese chemat ca *podestà*. **68. Statul:** marca din Ancona, între Romagna și regatul Neapolelui stăpînit de Carol de Anjou. **71. Poarta:** poarta Purgatoriului. **Deschide:** rugăciunile celor vii scurtează – după credința Bisericii catolice – muncile sufletelor din Purgatoriu. **74. Am stat:** cînd eram viu. Era opinia comună că sîngele ar fi cuibul sufletului. O altă interpretare, după noi greșită, ar înțelege (cum face, se pare, și traducătorul) că atît de mult sînge se scursese din rănile lui, încît ședea în el. **75. Antenoride:** ținutul orașului Padova, al cărui întemeietor se credea a fi troianul Antenor, tovarășul lui Enea în fuga din Troia. **76. Vegheat:** „mai sigur, mai la adăpost de răzbunarea lui Azzo". Făcuse dinadins călătoria pe mare de la Fano la Veneția ca să nu treacă prin ținuturile Ferrarei, supuse dușmanului său. **78. Iertat:** mai mare decît se credea. **79. Mira:** „dacă, în loc de a fugi spre bălți, aș fi apucat drumul care de la Oriago, trecînd prin Mira, duce la Padova, aș fi scăpat cu viață și aș trăi încă și azi pe pămînt". **82. Bălți:** chiar acum localitatea aceasta, unde rîul Brenta cotește brusc, se cheamă, de la șeful sicarilor care-l omorîră pe Iacopo del Cassero, „cotitura lui Marcon", după cum a relevat Guido Mazzoni. **85:** cum îți doresc ca să-ți vezi satisfăcută dorința de ispășire care te-a împins pe sfîntul deal al Purgatoriului, dar împlinește-mi și tu dorința ce-o am, ca să duci sus pe pămînt veste despre mine și să faci cunoscut felul morții mele.

88 Din Montrafeltre-am fost, Buonconte sînt;
Giovana și-alții grija nu mi-o poartă,
de-aceea-mi port eu ochii-aci-n pămînt".

91 – „Dar ce-ntîmplare,-am zis, sau care soartă
te-a dus departe-atît de Campaldin,
că nu știm unde-ți zace haina moartă?"

94 – „Oh – zise el –, din jos de Casentin
o gîrlă e, și-Archiano e chemată,
din sus de schit născută-n Apenin.

97 Spre locul unde-i cu-Arno măritată,
fugii pe jos, însîngerînd pămîntul
cu ce-mi scurgea străpunsa beregată.

100 Aci-mi pierdui vederea, iar cuvîntul
din urm-al Maicii nume-mi fu, și-apoi
acolo gol lăsatu-mi-am veșmîntul.

103 Eu spui ce-i adevăr, tu-l du-ntre voi:
m-a prins un înger, îns-al tău, Inferne,
strigă spre cel din cer: «Tu mă despoi!

106 Ai dus, din el ce-avea dintre eterne,
răpindu-mi-l c-o biat-oftare bună
dar celeilalte-altfel îi voi așterne!».

109 Tu bine știi,-n văzduhuri cum s-adună
vaporii uzi ce-n ploi se-ntorc de-ndată,
ce-urcînd ajung în frigul de sub lună:

---

93. *Ca* (a). **101.** *Ce-al Maicii nume-l terminai* (a). **110.** *Ce ajung* (a).

---

88. Montrafeltre: Buonconte da Montefeltro, fiul acelui Guido pe care l-am întîlnit în cîntul XXVII al *Infernului*. A fost căpetenia aretinilor (cetățeni din Arezzo – atunci în Toscana) și a murit în bătălia de la Campaldino (11 iunie 1289). După bătălie, trupul lui nu s-a putut găsi. Acest amănunt a excitat foarte mult fantezia florentinilor, care au continuat a vorbi timp îndelungat despre moartea lui. Folosindu-se de această stare sufletească și de situația lui privilegiată de călător în regiunile de dincolo de mormînt, care a putut afla de la morții înșiși atîtea lucruri rămase obscure și tăinuite pentru contemporani, Dante, după cum născocește pasionata scenă de dragoste între Francesca și Paolo, ca și aceea întunecată a contelui Ugolino, aici satisface curiozitatea populară a florentinilor, arătîndu-le din ce cauză trupul lui Buonconte nu s-a găsit. **89. Giovanna:** soția și celelalte rude ale lui n-aveau griji să-i scurteze muncile, rugîndu-se pentru el. **90. Pămînt:** de rușine că a fost atît de dat uitării, pe cînd celelalte suflete aveau toate pe cine să se roage pentru ele. **93. Haina moartă:** trupul. **94. Casentin:** bazinul de munte al Arnului. **96. Schit:** schitul Camaldoli, întemeiat de Sfîntul Romuald lîngă muntele Falterona, de unde izvorăște Arno. **97. Măritată:** locul unde se varsă-n Arno. **99. Cu ce:** cu sîngele ce se scurgea din beregata străpunsă. **100. Vederea:** cunoștința. **104. Înger:** un înger al Infernului, un drac. Motivul luptei între îngerii binelui și ai răului e foarte comun în scrierile medievale și în arta populară din toate țările. **106. Ce:** sufletul, partea eternă a omului. **107. Biat-oftare:** numai din cauza unei biete oftări sau, cum spune Dante în text, a unei „lăcrămioare". De observat tonul ironic al demonului care-și bate joc de naivitatea îngerului ce se lasă înșelat de o simplă oftare în momentul morții pentru ca să scape din chinurile infernale pe cel păcătos. **108. Celeilalte:** părții muritoare, trupului, îi voi pregăti altă soartă. **109. Tu bine știi:** dracul se răzbună pe trupul lui Buonconte. Adună nori în aer, dezlănțuie furtună și-l răpește într-un curent de apă care-l rostogolește pînă-n Arno. **111. Lună:** frigul regiunilor înalte.

112 deci Vrerea rea ce numai rău-l cată
unind și minte, vînt și fum stîrni
cu-a sa putere firii sale dată.

115 Și-n faptul serii văile-nvăli
din Protomagno pînă-n Jugul-Mare
cu nori, și ceru-așa-l acoperi,

118 că-n apă s-a topit întreaga zare,
iar cîtă ploaie nu putu s-o-nghiță
pămîntu-n el, prin văi cătă scăpare,

121 și-apoi, cu alți torenți mai mari unită,
căzu-n regalul rîu, cu-atîta hui
că n-a mai fost vrun chip de-a fi oprită.

124 Află-nghețatu-mi trup la gura lui
umflatul Archian și-n Arn' mă-mpinse
și crucea-mi desfăcu care-o făcui

127 pe piept atunci cînd vaiul meu mă-nvinse;
purtat pe fundul lui apoi, curînd
întreg în prada-i de nămol mă-ncinse!"

130 – „Ah, cînd tu-n lume vei fi-ntors, și cînd
vei fi-ntrămat gustînd călătoria –
vorbi, acestui duh alt duh urmînd –,

133 vorbește și de mine-atunci! Sînt Pia;
îmi dete Siena trup, Maremma moarte:
o știe-aceasta cel ce-n cununia

136 cea nou-a mea inelul vru să-mi poarte."

---

113. *Cu mintea sa, și vînt* (a). **117.** *svîrcoli* (a). **127.** *sbuciumul* (a). **128.** *Și apoi* (a). **130.** *Cînd vei fi tu în lume-ntors* (a). **134.** *Moartă-n Maremma, eu din Siena fui*. **135-136.** *...ce vru-n căsătorie/ A doua a mea, că-i port inelul lui* (c).

---

112. Vrerea rea: diavolul. **113. Minte:** unind împreună voința de a face rău și inteligența, stîrni vîntul și norii. **114. Dată:** Sfîntul Toma, în *Summa theologica* (I, 112, 2): „Și îngerii buni, ca și cei răi exercită oarecare putere asupra materiei, adunînd nori ca să plouă". **116. Protomagno:** Pratomagno în Casentino. Coșbuc preschimbă ușor numele italiene de localități pentru a le da o formă mai românească, ca să nu distoneze în versul românesc; *cf.* mai sus: „Montrafeltre" în loc de „Montefeltro". **Jugul-Mare:** Apeninul. **122. Regalul rîu:** Arno. **127. Vaiul:** durerea ultimelor clipe, care învinsese împotrivirea lui la harul dumnezeiesc. În alți termeni: „crucea ce mi-o făcui cu brațele, cînd m-am căit de păcatele mele". **128. Purtat:** rostogolit. **130. Ah:** se adresează lui Dante. Începe a vorbi un alt suflet: Pia dei Tolomei. **131. -ntrămat:** odihnit, refăcut. **Gustînd:** aducîndu-ți aminte cu plăcere de călătoria făcută prin cele trei ținuturi dincolo de mormînt. **133. Pia:** după tradiția cea mai comun primită, a fost o Pia din familia Tolomei din Siena, soția lui Nello dei Pannocchieschi, care trăia încă în 1322. Soțul ei, bănuind-o pe nedrept de necredință, o aduse în castelul lui din Pietra din Maremma, lăsînd-o acolo să moară de malarie sau, după alții, puse pe un servitor să o arunce de pe fereastră. Alții, printre care și traducătorul, cred că ar fi vorba de o Pia Guastelloni, măritată întîi cu Baldo Tolomei și în a doua căsătorie cu Nello Pannocchieschi. Episodul, așa de scurt și delicat, a fost în toate vremile foarte popular în Italia, și în timpul romantismului a inspirat o lungă nuvelă în octave lui G.D. Sestini. **134. Acesta:** în text: „acel", adică Nello Pannocchieschi. **136. Vru:** să-mi fie soț.



Cîntul VI

Ante-Purgatoriul. Brîul al doilea : leneșii

Întîlnirea cu alte suflete dintr-aceeași ceată (1-24) ◎ Îndoiala teologică a lui Dante și explicarea lui Virgil (25-57) ◎ Întîlnirea cu Sordello din Mantova (58-75) ◎ Invectiva lui Dante împotriva Italiei corupte și a Florenței (76-151)

1 Cînd sparg un joc de zar, cel ce-a pierdut
rămîne trist și-aruncă singur țințe
și trist repetă cum ar fi făcut ;

4 cu celălalt merg toți, care 'nainte
și care-n urma lui, și, dîndu-i coate,
din lături altul îi aduce-aminte.

7 El nu stă-n loc, ci-ascult-ale lor toate,
iar cui îi dă se mîntuie de el,
și scapă de-mbulziș astfel cît poate.

10 Așa-ntorceam eu fața-n desu-acel
popor sosit, spre toți de lîngă mine,
și-așa prin promisiuni, scăpam la fel.

13 Și pe-aretinul cel de mîini haine
ucis, de Ghino Tac, aci-l văzui,
și-acel ce-n goană se-necă-n rovine.

---

3. *Probînd cum trebuia să fi făcut* (a).

---

1. Sparg : jucătorii, după sfîrșitul partidei. **2. Țințe :** în text : „repetînd aruncările de zar". **3. Repetă :** în text : „învață", adică cum ar fi trebuit să arunce ca să cîștige. **4. Cu celălalt :** ce cel care a cîștigat. **6. Aminte :** că e și el pe-acolo. Acesta și alte jocuri se jucau în Florența în aer liber în public și de persoane de oarecare importanță, șezînd de obicei pe băncile de piatră care ieșeau din zid la dreapta și la stînga ușii celei mari din stradă a locuințelor private mai de seamă. Într-o nuvelă a lui Sacchetti vedem jucînd astfel în public și pe Guido Cavalcanti, vestitul poet, prieten al lui Dante. Aceeași comparație o găsim în lucrarea unui jurist din secolul al XIII-lea (*Lecturae in codicem* a lui Oldofredus din Bologna) : *„Item sicut videmus lusoribus ad taxillas vel similem ludum ; nam multi stare solent ad videndum ludum, et quando unus lusorum obtinet in ludo, illi instantes solent petere aliquid sibi dare de lucro illo in ludo habito, et illi lusores dare solent..."*. **10. Așa :** a se construi : „Așa eu, sosit în mijlocul acelui popor (de suflete), întorceam fața spre toți cei de lîngă mine". **13. Aretinul :** Benincasa da Laterino, vestit jurisconsult din Arezzo și profesor în „Studiul" din Bologna, a

16 Era și-acel pisan, din cauza cui
păru Marzuc cel bun așa de tare,
și mîini tindea spre cer, în plînsul lui,

19 Novell ; și d'Orso, ca și-acel ce fuse
prin pizme și-ură dat pieririi pradă,
dar nu prin vina proprie, cum îmi spuse.

22 Eu zic de Della Brosa. Deci să vadă,
stăpîna din Brabant, cît timp e vie,
ca nu-ntr-o turmă mult mai rea să cadă !

25 Iar cînd fui liber de-umbrele cari mie
astfel mi se rugau, spre-a fi-n putință
mai iute-n cer prin ruga mea să vie,

28 am zis : – „Tu-mi pari că negi cu stăruință,
tu, facla mea,-ntr-un text al tău că poate
să schimbi prin rug-a cerului sentință ;

31 dar asta e ce-o cer acestea toate !
Sperează ei zadarnic așadară,
ori spusa ta eu n-o-nțelesei, poate ?".

---

17. *demn păru* (a) ; *păruse* (a) **21.** *precum* (a). **30.** *O rug'* (a). **33.** *Mi-e ne-nțeleasă* (a). *Ori nu-ți pricep deplin cuvîntul* (c).

---

fost omorît de Ghino di Tacco (*cf. Infernul*, XXIX, 125) pe cînd împărțea dreptate la Roma ca vicar al papei Bonifaciu al VIII-lea, pentru a răzbuna un frate și un unchi osîndiți de el la moarte. **15. Acei :** Guccio de' Tarlati din Arezzo, stăpînul castelului Pietramala, care s-a înecat în Arno urmărind pe dușmanii din neamul de' Bostoli, guelfi și surghiuniți din Arezzo, care se adăpostiseră în castelul Rondine. **Rovine :** ale Arnului. **16. Acel pisan :** Farinata, fiul lui Marzucco Scornigiani, care, fiind omorît de un cetățean al Pisei, dădu prilejul tatălui său Marzucco să-și arate tăria, iertînd pe ucigaş. Găsim într-adevăr într-un cronicar contemporan că Marzucco, care din cauza unor nenorociri familiale se călugărise, cînd află vestea omorului, ținu o predică foarte înălțătoare către ceilalți călugări despre datoria creștinului de a ierta și convinse pe celelalte rude, care voiau cu orice preț să se răzbune, să ierte pe ofensatorul lor. **19. Novell :** Federigo Novello – fiul lui Guido Novello –, ghibelin care a murit la 28 septembrie 1291 într-o expediție în Casentino, pe cînd căuta să recucerească posesiunile pe care Florența guelfă i le luase. **D'Orso :** contele Orso, fiul lui Napoleon degli Alberti (*cf. Infernul*, XXXII, 55 și urm.), a fost omorît de vărul său Albert, fiul contelui Alessandro di Mangona. **Acel :** Pierre de la Bosse, marele șambelan al lui Filip cel Îndrăzneț, regele Franței. Murind moștenitorul tronului, se pare că el ar fi învinuit de această moarte pe Marie de Brabant, a doua soție a regelui. Ura reginei și pizma curtezanilor făcură astfel încît fu acuzat de trădare și fu spînzurat în ziua de 30 iunie 1278. După cum se vede din acest pasaj, Dante, care cunoștea bine intrigile pizmașe ale curtezanilor (*cf.* episodul lui Pier della Vigna în cîntul VIII din *Infern*) îl scoate nevinovat. **23. Brabant :** Marie de Brabant, autoarea ruinei lui. **24. Mai rea :** printre calomniatorii din genunea a zecea din Infern. **27. Ruga mea :** ruga pe care Dante, întors pe pămînt, o va face, din partea sufletelor întîlnite în Purgatoriu, rudelor rămase în viață de a le scurta cu rugăciunile lor anii de ispășire. **28. Tu :** se adresează lui Virgil, aducîndu-și aminte de un loc din *Eneida* (VI, 376) : *„Desine fata deum flecti sperare precando"*, în care Sibila spune lui Palinurus, care-l roagă pe Enea să-l ducă cu sine dincolo de Aheron, să înceteze de a spera că hotărîrile zeilor se pot schimba prin rugăciunile muritorilor. Îndoiala lui Dante provine din faptul că, după spusele tuturor sufletelor ce le-a întîlnit pînă acum în Purgatoriu, se pare, din contră, că Dumnezeu se lasă înduplecat de rugile credincioșilor. În realitate, întreg acest episod reprezintă un tertip al lui Dante pentru a face așa fel ca Virgil să-și poată corecta el însuși greșeala, după cum a făcut și în cîntul XX, 58-99 din *Infern* cu privire la originile orașului Mantova. Virgil, care își corectează greșeala aici în

34 Răspunse el : – „Scriptura mea e clară
și nici nu sper-aceștia nebunește,
de judeci drept, nu cum ar fi să pară.

37 Dreptatea cea de veci nu se clintește,
că umple-n clip-o dragoste-nfocată
ce-acestor inși pe-ncet li se-mplinește,

40 iar unde-am spus acel cuvînt odată
nu se spășea prin rugă nici o vină,
căci ruga sta de cer îndepărtată.

43 Dar nu te-opri pe-o chestie-așa de fină,
de nu te-ndeamn-acea conducatrice
ce dă-ntre minte și-adevăr lumină.

46 Eu nu știu de-nțelegi, zic de Beatrice.
Pe culmea ăstui munte-acolo sus
vedea-o-vei senină și ferice”.

49 – „Să ne grăbim, deci, duce-al meu – am spus –,
căci nu mai sînt trudit ca mai 'nainte,
și iată dă și-n umbre-al serii-apus.”

52 – „Vom merge azi – răspunse-al meu părinte –,
atîta cît ți-e scris să te ridici,
dar altfel lucrul e, nu cum ți-e-aminte.

55 Căci pîn-atunci vedea-vei, tot de-aici,
venind pe cel ce după deal dispare,
și-așa că raza-i n-o s-o mai despici !

---

37. *sdrobește* (a) ; *Căci al dreptății vîrf nu* (b) ; *Dreptatea culmea sa* (c). **43.** *la chestie* (a). **43-45.** *Un dubiu-atît, / Atît de-adînc să nu-ți mai vină / Prin minte deci* (c). **44.** *Cînd nu ți-e spus de-atare* (c). **46.** *Tu nu-nțelegi. Beatrice, zic, pe care* (c). **47.** *muntele* (A). **48.** *în zîmbetu-i* (a). **51.** *Și vezi c-aruncă umbra* (c). **52.** *„Cu-acesta și vom merge”,-a zis cuvinte* (c). **54.** *lucrul stă altfel nu cum ți-e în minte* (c). **55.** *Căci pînă să fii sus, mai ai să vezi* (c). **56.** *Re-ntors pe-acel ce după mal s-ascunde* (c).

Purgatoriu, e creștin, o dată ce e convins de eroarea fostei lui religii și de adevărul celei creștine. **37. De veci :** dreptatea dumnezeiască. **38. Că umple :** a se construi : „că o dragoste înfocată (*a aceluia care se roagă*) umple (*îndeplinește*) în clipă (*într-o clipă*) ce acestor inși li se împlinește pe încet (*timpul de ispășire, pe care fără acele rugi Dumnezeu îl fixase mai lung*)”. **42. Îndepărtată :** din cauză că nu venise încă Mîntuitorul să răscumpere omenirea de păcatul originar, care o îndepărtase de Dumnezeu și o făcuse nedemnă de a i se asculta rugăciunile. **43. Nu te-opri :** într-o chestie așa de grea și de discutată, nu te opri la opinia mea (la spusele simplei *rațiuni omenești*), ci așteaptă confirmarea Beatricei (alegoric : *știința teologică*). **44. Conducatrice :** italienism pentru „conducătoare”. **50. Trudit :** e destul numele Beatricei și speranța ce-o are de a o revedea, ca Dante să nu mai simtă nici un fel de oboseală. Aceste cuvinte atît de calde ne arată că Beatrice din *Divina Comedie* nu e numai personificarea științei teologice, dar, mai presus de toate, femeia iubită, pe care ne anunță (la sfîrșitul *Vieții Noi*) că o va slăvi „cum nici o femeie n-a mai fost slăvită vreodată”. Și întreagă *Divina Comedie* e dovadă că e izvorîtă dintr-acest puternic avînt de iubire. Nu trebuie deci exagerată importanța elementului alegoric din acest poem, care se reazemă tot pe cele mai adînc omenești simțăminte. **51. Dă-n umbre :** apusul serii aruncă umbrele nopții pe pămînt. În text e vorba numai de „umbra muntelui” din cauza soarelui trecut după el. **53. Ți-e scris :** în text : „cît voi putea înainta”. **54. Aminte :** decît crezi, decît ți-nchipui. **55. Atunci :** pînă la-ntîlnirea ta cu Beatrice. **56. Pe cel :** soarele. **57. Despici :** pînă cînd nu va răsări din nou. Va trece deci

58 Vezi colo îns-un duh, stînd singur, care
spre noi acum privește cu-ațintire:
ne-o spune-acesta pe-unde-avem cărare."

61 Ne-am dus la el. Cu ce dispreţuire
ăst duh lombard și cît de mîndru sta
mișcînd încet onesta lui privire!

64 El nu ne-a zis nimic, ci ne lăsa
s-urmăm în mers, ci-al nostru mers urmîndu-l
cum face-un leu cînd stă-n odihna sa.

67 Virgil se duse-aproape-atunci, rugîndu-l
să-i spuie-un drum pe unde urci mai bine,
ci-al său răspuns el nu-ntrebării dîndu-l,

70 de viață ne-ntrebă, de țară-n fine.
– „Din Mantua...",-nceput-a așadară,
iar umbra-ntreagă concentrată-n sine

58. *Dar iat-un suflet colo*, (c). **62.** *nobil* (a). **64.** *el lung* (a); *Nimic el nu ne-a zis...* (c). **68.** *am urca*, șters în (A). **72.** *Virgil adîncit iar duhul întreg scufuns* (a).

încă o zi și prin urmare pripa lui Dante i se pare lui Virgil inoportună. De observat tonul ușor ironic al lui Virgil față de nerăbdarea lui Dante. **58. Un duh:** Sordello din Goito, lîngă Mantova, celebru prin poeziile sale scrise în limba provensală, prin care, ca și mulți alți italieni, aparține literaturii trubadurilor. A fost la curtea lui Ezzelino și Alberico da Romano, din îndemnul cărora a răpit pe sora lor Cunizza (*cf. Paradisul*, IX, 25 și urm.) contelui de San Bonifacio, a cărui soție era, și se îndrăgosti de dînsa. Despre iubirea aceasta a lui Sordello pentru Cunizza da Romano comentatorii ne spun multe povești, care par însă a fi legende, ca de pildă aceea că, fiind surprins de fiorosul Ezzelino pe cînd intra în palat pe o uliță din dos – întrebuințată pentru aruncarea murdăriilor –, i-ar fi spus să se abțină *„accedere ad opus tam sordidum per locum tam sordidum"*, a cărei origine nu poate fi decît o falsă etimologie a numelui poetului, *Sordello* de la *sordidus*, murdar (*cf.* S. Santangelo, *Dante e i trovatori provenzali*, Catania, Giannotta, 1921, pp. 188 și urm.) După ce a colindat pe la diferite curți, a întovărășit pe Carol de Anjou în expediția pentru cucerirea regatului de Neapole. Ca răsplată pentru serviciile lui credincioase a primit învestitura feudală a cinci castele în Abruzzi. Nu mai știm nimic de el după 1269. Printre poeziile lui, celebră e aceea pentru moartea lui Blacatz, violent *sirventes* (un fel de poezie politică și satirică, numită astfel fiindcă nu se cînta pe note proprii, ci pe melodia unei alte poezii) împotriva prinților italieni cărora își închipuie că le împarte din inima bunului și viteazului Blacatz ca să-i facă buni, viteji, harnici din răi, lași și zgîrciți ce erau. Un ecou al acestui *sirventes* îl putem vedea chiar în acest cînt, în apostrofa lui Dante către Italia, și în cîntul următor, în cuvintele aspre și violente cu care, în „vîlceaua prinților", vorbește despre urmașii acestora, care au degenerat de la părinții și strămoșii lor. **66. Un leu:** cum face leul cînd stă întins pe labe și-și ține capul ridicat, cu o înfățișare plină de o liniște senină și mîndră; *cf. Prov.*, XXVIII, 1: „cel drept e senin ca un leu și fără de frică". Ca și versul (*Infernul*, X, 33) care introduce figura măreață a lui Farinata, și acesta „parcă sculptează în sufletul nostru chipul maiestuos al lui Sordello" (Steiner). **68. Urci:** poți urca, se poate urca. În manuscris *urci* e substituit unui *am urca*, șters. **69. Nu-ntrebării:** răspunzînd la altceva decît la ceea ce Virgil îl întrebase. **70. De țară:** din ce țară sîntem. **71. Din Mantua...:** Virgil începe să-i răspundă arătîndu-i țara unde s-a născut, dar Sordello nu-l lasă să continue și, auzind dulcele nume al țării lui și aflînd că sufletul care-i vorbește e concetățeanul său, îl îmbrățișează fără a ști încă că acest suflet e Virgil. Întregul episod fiind o preamărire a simțămîntului iubirii de țară și a fiilor aceleiași țări între ei, cu cît e mai caldă și mai avîntată efuziunea patriotică a lui Sordello pentru Virgil (care la urma urmelor nu era – la atîta distanță de timp – concetățeanul lui, decît pînă la un punct!), cu atît mai violentă și aspră izbucnește apostrofa lui Dante către Italia împărțită și dezbinată, în care concetățenii aceluiași oraș, în loc să se iubească frățește, se sfîșiau în lupte interne de partid.

grăbitu-s-a, de unde-a stat, să sară
și : – „Mantovane,-a zis, eu sînt Sordel !”.
Și unul p-altu-atunci se-mbrățișară.

Oh, slujnico Italie ! Trist ospel
și navă-n viscol, ce-și pierdu pilotul,
nu doamnă de provincii, ci bordel !

Acel prea nobil duh cum fu cu totul
grăbit, la singur sfîntul nume-al țării,
să-și strîngă-n brațe-astfel compatriotul !

Și-acum trăiesc în focul dezbinării
cei vii ai tăi, mîncîndu-se cîinește
cîți au un șanț și-un zid al apărării !

Ai mării țărmi, nemernico,-i privește
în jurul tău, și caut-apoi în tine,
de-ai vrun partid ce-n liniște trăiește !

Dar ce-ți făcu-mpăratul ție bine
că-ți dete frîu, cînd gol e locul șelii ?
Căci făr' de el n-ar fi așa rușine.

---

74. *Și-a zis : Ești Mantov[an]* (a). **77.** *Și-n vifor nava* (b). **84.** *un scut și-un zid* (a). **85.** *Privește-n jur, ce-ai mării țărmi...* (a). *Nemernico* (a) ; *Privește-al mării țărm ce-n juru-ți zace* (c). **87.** *De ai trăind în pace vrun partid* (a) ; *De ai tu vrun partid trăind în pace* (c). **88.** *Ce-ți fu folos* (c). **90.** *frîu* (c).

---

76. Oh, slujnico : bine observă Vincenzo Crescini că „această apostrofă apare ca un *sirventes* trubaduric dintre acelea cu care provensalii biciuiau fără milă vini și greșeli de prinți și popoare”. Avem aici o izbucnire subiectivă a sufletului lui Dante îndurerat de dezbinările orașelor italiene, a căror victimă era și el, care totuși luase parte activă la acele dezbinări. Dacă facem comparație între tonul pătimaș de om de partid neînduplecat în urile lui politice din episodul lui Farinata (*Infernul*, X) și această apostrofă, pătimașă și ea, dar dintr-un punct de vedere cu atît mai larg și mai nobil, vedem că între timp concepția lui Dante despre lume e cu totul alta decît aceea pentru care luptase și fusese învins. Acele patimi politice, acele lupte de partid, acele iubiri și uri cu care se fălise într-o vreme îi apar acum vinovate și criminale. Din punct de vedere estetic, această izbucnire care nu aparține poemului socotit ca povestire a călătoriei lui dincolo de mormînt, ci izvorăște din însăși inima lui Dante, e una din izbucnirile cele mai interesante și omenești ale *Divinei Comedii*. „Aici nu-l vedem pe Dante încurcat în alegorii. Contrastul între iubirea de țară a lui Sordello și dezbinarea orașelor italiene și a Florenței în special izbucnește năvalnic, elocvent ; și izvorăște o poezie cu totul omenească, în care se oglindesc cele mai felurite mișcări ale sufletului : durere, mînie, milă, ironie și o tristețe liniștită” (De Sanctis). **83. Ai tăi :** adresîndu-se tot Italiei. **84. Un șanț :** același șanț și același zid, adică : „conlocuitorii aceluiași oraș”. **85. Țărmi :** ca să arate că întreaga Italie suferă de dezbinarea orașelor sale și că nici un loc nu se bucură de pace, vorbește întîi de țărmurile ei și pe urmă de uscatul cuprins în ele. Nu cred, ca Steiner, că Dante ar face aluzie la mările Italiei străbătute de corăbiile diferitelor orașe marine dușmane între ele, ca, de pildă, Genova, Veneția și Pisa. **88. -mpăratul :** Iustinian I, înțeleptul împărat al Bizanțului (485-565), care adună și orîndui legile romane în *Corpus juris*. A se-nțelege : „ce folos că Iustinian ți-a dat legile (*frîu*), dacă sediul împărătesc (*Roma*) e părăsit ?”. Comparația cu calul urmează mai departe în celelalte terține. **89. Gol :** fiindcă împărații germani neglijaseră în ultimul timp să mai vie în Italia. Ultimul fusese Frederic al II-lea († 1250). În urma lui numai Henric al VII-lea, împărat invocat de Dante, trecu Alpii în 1310, dar muri în 1313, pe cînd era la Pisa, otrăvit (s-a spus atunci) de către guelfi.

91 Ah, neam ce-ar trebui și-orînduielii
să-i fii supus, și-n șa să lași Cezarul,
de știi ce-ți scrie Domnu-n evanghelii!

94 Nu-ți vezi turbat zburdîndu-ți armăsarul,
căci n-ai știut din pinteni să-l strunești
cînd frîu-n mîini ți-l dete-odată harul?

97 Germane-Albert, tu cel ce-l părăsești
că-l vezi nebun în furia lui drăcească,
în loc să-i sari în șa să-l stăpînești,

100 din stele cadă furie cerească
pe capul tău, și nouă și deplină
încît al tău urmaș să se-ngrozească!

103 căci printr-a ta și-a tatălui tău vină,
ținuți dincolo prin nesaț, procleții,
ne stă pustie-a regnului grădină!

---

94. *Vezi cît de* (c). **97.** *dovada* (c). **99.** *cadă* (b). **100.** *Cumplit din stele justa soartă cadă* (c). **101.** *vadă* (b). **102.** *Încît cu groaz-urmașul tău s-o-audă* (c). **103.** *dintr-* (b).

---

92. Să lași: face aluzie, dintr-un punct de vedere respectabil, dar foarte personal, la necontenitele răzvrătiri ale comunelor italiene împotriva autorității imperiale. În Evul Mediu Italia a fost, printre țările occidentale, aceea în care feudalismul a prins mai puțin. Politica liberelor comune italiene n-avea ca țintă supremă decît neatingerea libertăților lor comunale și deci se adunau în ligi și invocau sprijinul papei, care reprezenta o putere națională, de cîte ori puterea împărătească era prea mare și amenința libertatea lor; de cîte ori însă puterea papală părea că devine precumpănitoare, făceau politică ghibelină și invocau ajutorul împăratului. Deci, cînd e vorba de guelfi și ghibelini, nu trebuie să ne gîndim la o luptă de „principii", ci mai mult la o politică dictată de „împrejurările momentului". Cît despre Dante, el nu vorbește aici ca ghibelin – ceea ce de altfel n-a fost niciodată, aparținînd politic guelfilor „albi", adică moderați – ci dintr-un punct de vedere cu totul mai înalt, dezvoltat pe larg în *De Monarchia*, prin care el socotea necesară pentru bunul mers al lumii realizarea unei împărății universale cu două autorități supreme: împăratul pentru cele lumești și papa pentru cele sufletești. **93. Scrie:** face aluzie la pasajul din *Evanghelia după Matei*, XXII, 21: „Dați dar Cezarului ce este al Cezarului". **94. Armăsarul:** Italia, ce devenise nesupusă ca un armăsar fără frîne. **96. Harul:** în text: „după ce ai pus mîna pe căpăstru". Unii comentatori interpretează: „după ce, în loc să-l lăsați mînat de călăreț (*împăratul*), l-ați apucat de căpăstru și ați pretins să-l conduceți de mînă". Coșbuc interpretează mai simplu: „din moment ce ați avut norocul nemeritat de a pune mîna pe frîul lui", și cred că are dreptate. **97. Albert:** Albert de Austria, ales împărat roman în 1298, omorît prin trădare în 1308. Foarte probabil el și murise în momentul cînd Dante scria acest cînt, dar acțiunea *Divinei Comedii* petrecîndu-se în săptămîna patimilor din 1300, Dante i se adresează ca și cum ar trăi, ceea ce de altfel îi convenea, dat fiind tonul apostrofei, căci n-ar fi putut aduce această învinuire tovarășului lui, Henric al VII-lea, ales de prea puțin timp, ale cărui intenții nu le cunoștea și în venirea căruia, din contră, își pusese toată speranța. **101. Nouă:** nemaipomenită. **102. Urmaș:** Henric al VII-lea, pe care în acest episod, cu aerul de a vorbi în general către un urmaș încă necunoscut, îl îndeamnă a se coborî în Italia. Am avea aici deci un element de datare a acestui cîntec, care trebuie să fie scris înainte de 1310, cînd Henric trecu Alpii și veni în Italia, cu care ocazie Dante îi adresă o lungă epistolă latină, îndemnîndu-l a pedepsi Florența pentru răzvrătirea ei. Scoborîrea în Italia a lui Henric al VII-lea reprezintă pentru Dante ultima speranță a lui și a întregului partid al guelfilor „albi" de a se întoarce în țară, dar, înainte de a ajunge la Florența, Henric muri la Buonconvento Pisano și din acest moment și poezia lui Dante devine mai puțin pătimașă, de unde tonul discret senin, deși trist, al *Purgatoriului*. **103. Tatălui:** Rudolf de Habsburg. **104. Nesaț:** scrie cronicarul Villani (VII, capitolul 146) că Rudolf „totdeauna a ținut să mărească statul și stăpînirea sa în Germania, pentru a mări teritoriul și puterea copiilor lui, neglijînd lucrurile Italiei". **105. Regnului:** italienism pentru *regat*: partea cea

106 Hai, vezi Montechii tăi și Capuleții
și-ai tăi Menalzi, o, tu, nepăsătorul!
Pe-aceia triști, și-n drum pe-aceștia, bieții!

109 Hai vezi, cumplite, cum îți sug poporul
baronii tăi, și curm-a lor păcate,
și vezi cît de vegheat ți-e Santafiorul!

112 Hai, vezi cum Roma ta plîngînd se zbate
și zi și noapte,-o văduvă săracă:
„De ce nu ești cu mine,-o, tu-mpărate!".

115 Hai, vezi cum se iubesc ai tăi! Și dacă
pierduși de noi de tot compătimirea,
rușine propria faim-atunci să-ți facă!

118 De pot să-ntreb, Tu, cel ce răstignirea
în lume-o suferiși, supreme Joi,
sînt ochii drepți ai tăi întorși airea?

121 Ori poate pregătești tu lucruri noi
în veșnicul tău sfat, spre-al nostru bine,
departe-adînc și ne-nțeles de noi?

124 Căci toate-ale Italiei țări sînt pline
de domni tirani, și orișice lichea
ce intră-n vrun partid, Marcel devine!

---

117. *Haide vezi, ca proprie faim'* (a). *Rușine faima proprie-atunci să-ți facă!* (c). **118.** *Tu, cel ce* (c). **121-123.** *Ori e vro pregătire-ntr-al științii, / Eterne-abis, ce-o fac spre... / Ascunsa nouă-oricăruі drum al minții* (c).

---

mai frumoasă a imperiului, adică Italia. **106. Montechii:** Montecchi și Cappelletti, două familii dușmane din Verona, cărora le aparținuseră cei doi amanți nenorociți din tragedia lui Shakespeare *Romeo și Julieta*. Dar e vorba de o legendă fără nici un temei istoric. După Pietro di Dante, Cappelletti ar fi din Cremona. **107. Menalzi:** Monaldi și Filippeschi, alte două familii dușmane din Orvieto. **Ai tăi:** spune Dante, adresîndu-se tot lui Albert, fiindcă Monaldii, cu toate că erau guelfi, tot supușii lui erau. **108. Triști:** se referă la Montecchi și Cappelletti, decăzuți din cauza dezbinărilor lor și apăsați de Scaligerii care se făcuseră stăpîni pe Verona. **Aceștia:** Montaldii și Filippeschii nu încă decăzuți, dar pe cale. **111. Santafiorul:** conții din Santafiora, care tocmai în 1300 fură înfrînți de comuna guelfă Siena, căreia fură nevoiți să-i cedeze parte din posesiunile lor. Versul este, firește, ironic. **113. O văduvă:** ca o văduvă săracă ce este, de vreme ce soțul ei, adică împăratul, a părăsit-o și nu-și mai are reședința în ea. **114. De ce:** zicînd: „De ce nu ești cu mine?". **115. Se iubesc:** continuă cu tonul ironic, atrăgînd atenția împăratului asupra urilor de partid care fac ca supușii lui să se sfîșie între ei. **117. Faime:** „faima ta, atît de decăzută în urma neglijenței tale, încît a ajuns în Italia o batjocură". Așa interpretează aproape toți comentatorii. Eu, unul, cred însă că trebuie înțeles: „Să-ți fie rușine de faima de care te bucuri în Germania, fiind cu totul nemeritată". **119. Joi:** Jupiter, numit suprem în amintirea expresiei latine *summus Jupiter*. Cît privește ciudățenia unei astfel de expresii aplicate lui Dumnezeu, am mai observat altă dată că Dante se cam complace în expresii ca aceasta: în loc de a zice *Raiul*, spune: „acolo unde Crist e starețul mînăstirii", expresii care se găsesc, de altfel, și în Shakespeare, ca și în toți poeții mai mari, geniul fiind nedespărțit de îndrăzneală. **120. Airea:** aiurea. **123. Adînc:** se referă la „sfat" din versul precedent. Cu alte cuvinte: „Ai întors ochii, Doamne Sfinte, de la Italia, ori pregătești ceva în folosul nostru, în chibzuirea Ta atît de adîncă, încît noi n-o putem pricepe?". **125. Tirani:** *cf. Infernul*, XXVII, 58 și *Epistolae*, VI, 1: „Italia, nenorocită singură, în voia capriciilor oricui". **126. Marcel:** ia aerul unui Marcel, al unui mare om de stat. C. Claudius Marcellus, consul, partizan al lui Pompei și adversar al

127 Tu poți fi fără griji, Florența mea,
căci nu te poate-atinge-atare-acuză,
căci neamul tău e just și-i just ce vrea.

130 Mulți au dreptatea-n ei și-o țin sub spuză
spre-a nu veni la arc în chip nebun,
ci-ai tăi o au în guri! Și de refuză

133 să puie-un umăr mulți la greu comun,
poporul tău sărit grăbit răspunde
chiar nechemat la greu: – „Ba eu mi-l pun!".

136 Fă-ți albe zile deci, căci ai de unde!
Și-averi ai tu, și pace și măsură:
de-i drept ce zic, vin vremi și n-or ascunde!

139 Atena, vai, și Sparta cari făcură
vestite legi, și-atîta de civile,
ce slaba minte-n bunul trai avură

142 cu tine-n rînd, căci astfel de subtile
măsuri tu țeși că ce-n octombrie legi
n-ajunge-a sta-n noiembrie zece zile!

145 De cînd ții minte, cît amar de legi
tu n-ai schimbat, și datini și guverne
și banii tăi, și-a tale membre-ntregi!

148 Dar minte dacă ai, și poți discerne,
vedea-te-vei la fel cu-acel bolnav
ce, negăsind odihnă-n chin pe perne,

151 se-ntoarce-ades spre-a nu-i părea grozav.

---

128. *De-aceste digresiuni, căci nu te-acuză*, (c). **129.** *Căci ești în toate de părerea mea* (a). **130.** *și-o țin ca furii* (c). **131.** *ce* (A). **141.** *exemple* (c). **149.** *cu-acel bolnav la fel* (a). **151.** *spre-a mai scăpa de el* (a).

---

lui Cezar, a fost bine ales de Dante ca simbolul acelora care făceau politică antiimperială. **127. Florența mea:** „tonul pasionat al invectivei se schimbă aici în cel mai amar sarcasm" (Steiner). **131. La arc:** la faptă. Sensul general e următorul: „Sînt mulți care au toate însușirile de dreptate și de pricepere pentru a fi oameni de stat și totuși înainte de a vorbi sau de a trece la acțiune se gîndesc mult, dar cetățenii Florenței vorbesc și acționează fără nici o judecată. Dreptatea ei o au pe buze, la îndemînă, ca ceva ușor, și tocmai de aceea n-o au în inimă". **132. Refuză:** de modestie, fiindcă înțeleg răspunderea pe care și-o iau. **137. Averi... pace... măsură:** s-ar părea că tonul ironic întrebuințat aici de Dante nu s-ar potrivi în totul cu starea reală a lucrurilor din Florența, care, dacă era într-adevăr lipsită de *pace* și de *măsură*, cît privește *averile* nu se putea tăgădui că era unul din orașele cele mai bogate ale Italiei. Aici însă ironia este îndreptată împotriva faptului că Florența se mîndrea prea mult cu bogățiile sale dobîndite cu mijloace nu totdeauna curate și care o duceau la ruină, stricînd moravurile. **140. Civile:** civilizate, înaintate. **141. Ce:** cît de. **-n bunul trai:** în realizarea bunului trai. **142. Cu tine-n rînd:** față de tine. **Subtile:** subțiri, de scurtă durată. **143. Legi:** țeși. **144. Zece zile:** face aluzie la necontenitele schimbări de legi, de forme de guverne și de magistrați, care aveau loc în Florența. De altfel, și un proverb popular florentin zicea și zice: *„legge fiorentina, fatta la sera e guasta la mattina"* („lege florentină, făcută seara și dimineața desfăcută"). **147. Banii:** moneda. **Membre:** instituții, formă de guvern. **151. Grozav:** crezînd că scapă de chinuri schimbîndu-și poziția-n pat.



Cîntul VII

Ante-Purgatoriul. Vîlceaua înflorită: prinții neglijenți

Convorbirea între Virgil și Sordel (1-63) ◎ Vîlceaua unde sălășluiesc sufletele prinților care și-au neglijat datoria (64-90) ◎ Pomenirea unora dintre ei (91-130)

1 A lor oneste-onoruri și senine,
cînd fură-n rînd de trei ori repetate,
Sordel s-a tras zicînd: – „Și-acum, voi cine?".

4 – „Pe cînd erau nedemni cei morți să cate
această coastă, ca spre cer să suie,
de-August îmi fură oasele-ngropate.

7 Eu sînt Virgil, iar cerul al meu nu e
printr-alt păcat, decît că nu crezui" –
așa-ncepu maestrul meu să spuie.

10 Precum acel ce vede-n fața lui
deodat-un fapt ce-l umple de mirare,
crezînd și nu, zicînd ba e, ba nu-i,

13 Sordel, plecîndu-și ochii,-a stat atare.
Venind apoi l-a-mbrățișat umil
pe unde-un prunc s-agață de-omul mare.

---

8. *Că n-am crezut*, (c). **12.** *crede* (c).

---

3. S-a tras: s-a tras puțin înapoi, pentru a se uita mai bine la cei doi călători, ale căror nume și stare nu le cunoștea încă. **4. Pe cînd:** „înainte de venirea Mîntuitorului pe pămînt, cînd sufletele nu erau încă demne de a căuta acest munte, spre a se curăți de păcate și a se sui la cer, oasele mele fură îngropate de August", adică: „am murit sub stăpînirea lui August, înainte de venirea lui Isus Cristos". **7. Cerul:** „n-am parte de cer, nu din cauza vreunui păcat, ci numai fiindcă n-am crezut în Cristos". **12. Crezînd:** și crede, și nu crede. **15. Pe unde:** „pe după genunchi" sau, după alții, „la picioare". În orice caz, nu de gît, cum făcuse înainte de a-l cunoaște, ca de la egal la egal. **Prunc:** în text: „cel mai mic". Cei mai mulți comentatori interpretează: „cel inferior". Cît despre acest obicei de a îmbrățișa genunchii sau picioarele celor puternici și demni de respect, propriu popoarelor păgîne, și care nu s-ar potrivi creștinului Sordello, se pare că Dante și-a adus aminte de pasajul lui *Matei*, XXVIII, 10: „Ele s-au apropiat să-I cuprindă picioarele și I s-au închinat ".

16 – „Oh, glorie-ntre latini, al cărui stil
dovezi, ce poate-al nostru grai, ne dete,
și-a țării mele-onoare-n veac, Virgil!

19 Ce grație-ori merit vru să mi te-arete?
și spune-mi tu, de-s demn de-al tău cuvînt,
de vii din Iad, din care cerc, poete?”

22 – „Prin toate-ale durerii cercuri sînt
venit aici – a zis –, și fac aceste
mînat de-o Doamnă [chiar] din locul sfînt.

25 Și nu făcînd, ci nefăcînd îmi este
pierdut ce tu dorești, supremul Bine,
de care eu tîrziu am prins de veste.

28 Un loc e-n Iad, și-o noapte făr’ de fine
ni-l face trist, nu cazna, și-ntristați
noi nu-n urlări ne plîngem, ci-n suspine.

31 Acolo stau cu pruncii cei curați,
pe care-i duse moartea mai ’nainte
de-a fi de culpa-ntregii lumi spălați,

34 acolo-s cei ce n-au știut trei sfinte
virtuți, trăind, dar pe-altele pe toate,
lipsiți de-orice păcat, le-avur-aminte.

---

18. *Și-onoarea-etern-a țării* (c). **24.** *imperiu* (a). **29.** *amar* (c); *și-l face trist nu chinul* (a). **30.** *Cu numai Noaptea lui, iar* (a); *Nu plîng cu vaiu, ci-abia le-auzi suspinul* (a). **31.** *Stau prunci cu nume-n el nevinovați* (c). **33.** *Pișcați de dinții morții* (c).

---

16. Oh, glorie: se adresează lui Virgil. **17. Dovezi:** „ne dete dovezi de ce poate al nostru grai”, adică: „ne-a arătat toată puterea de expresie de care e capabilă limba latină și pe care numai tu ai știut s-o folosești”. **Nostru:** limba latină, socotită nu ca o limbă moartă, trecută, ci vie, întrebuințată în scrieri cu subiecte mai înalte ca limbă literară prin excelență, spre deosebire de cea vorbită („vulgară”), în care nu se puteau trata decît subiecte mai ușoare. *Cf. De vulgari eloquentia*, I, 1, 3: *„Est deinde alia locutio secundaria nobis, quam Romani gramaticam vocaverunt”*. *Gramatică* în Evul Mediu era sinonim cu *limba latină*. **18. Și-a țării:** „gloria latinilor, dar și a țării mele, adică Mantova”. **19. Grație... merit:** „grația lui Dumnezeu sau meritul meu”, adică: „Ce-am făcut eu bun ca să mă bucur de o grație așa de neașteptată ca aceea de a te vedea?”. **22. Durerii:** regatul durerii, Infernul. **24. O Doamnă:** Beatrice, care, fiindu-i milă de Dante, rătăcit prin pădure, s-a coborît în Limb și l-a rugat să-i vie într-ajutor. *Cf. Infernul*, II, 51-120. **25. Și nu făcînd:** „am pierdut cerul nu fiindcă am făcut ceva rău, ci fiindcă n-am făcut binele”, adică: „Fiindcă n-am crezut în Cristos, am pierdut viziunea lui Dumnezeu, supremul Bine pe care tu îl dorești aici în Purgatoriu și îl vei avea în Rai”. **27. Tîrziu:** numai cînd Cristos se coborî în Limb și scoase sufletele patriarhilor. **28. Un loc:** Limbul, în care, după credința catolică, merg copiii morți fără botez și unde, înainte de coborîrea lui Cristos în Infern, erau și patriarhii. Dante, din marea admirație ce-o are pentru înțelepții păgîni ai Antichității, îi pune și pe aceștia în Limb. De observat cum lui Virgil, ca suflet delicat ce e, îi e cam rușine să spună că se află în Infern, și deci insistă asupra faptului că cercul ce-l locuiește e ceva aparte, un fel de excepție, unde sufletele au un tratament deosebit, nu sînt chinuite, ca celelalte, cu chinuri materiale și rușinoase, ci numai cu dorința nesatisfăcută de a vedea pe Dumnezeu. **34. Trei sfinte:** cele trei virtuți teologale: credința, speranța și caritatea. **35. Pe altele:** dar cunoscură pe toate celelalte, adică cele patru virtuți cardinale: dreptatea, prudența, tăria și cumpătarea.

37 Dar dă-ne-un semn, de știi și de se poate,
la locul de-unde propriul Purgator
își ia-nceput, ce drum mai scurt ne-ar scoate?"

40 – „N-avem aici anume loc. Cum vor,
și-n sus și-n jur oricine poate trece;
cît pot să merg, îți stau conducător.

43 Dar vezi că ziua-ncepe să se plece,
iar noaptea-n sus nu poți sui, deci cată
s-aflați un loc mai bun spre-a o petrece.

46 La dreapta-ne sînt umbre-aici îndată;
de vrei, te duc la ele, și-i avea
plăcere-a ști ce soartă le e dată."

49 – „Dar cum – a fost răspunsul – dac-ar vrea
să suie-un duh, e poate că nu-l lasă
altcineva? Sau e, că n-ar putea?"

52 Văzui în țărn-o linie cum apasă
cu degetul, și: – „Ziua dac-apune,
nu poți să treci nici dunga asta trasă.

55 Dar nu c-alt lucru piedică ne-ar pune,
decît negroarea nopții-a ne sui,
că-n vrerea noastr-orice puteri răpune.

58 Poți noaptea-n jos să mergi cît ai voi,
poți coastei face-ocol, dar e-n orbie,
cît timp ni-e sub picioare-ascunsa zi".

61 Virgil, ca și cuprins de-uimire vie,
răspunse-atunci: – „Deci du-ne unde-ai spus
că starea-n loc plăcut-o să ne fie".

64 Puțină cale noi de-aci ne-am dus
cînd și văzui că dealul se desface
făcînd o vale ca și-n lume sus.

---

41. *Și-n sus și-n jos acești de-aici* (b). **55.** *-n suiș* (c). **56.** *Altu* (c). **57.** *Căci ea voinții* (a). **58.** *poți rătăci* (a); *Cu ea poți face-n șes cărarea* (c). **59.** *Ocoluri în... pustie orbie* (b); *Și-ocoluri făr' de rost așa-n orbie* (c).

---

38. Propriul: Purgatoriul propriu-zis, fiindcă pînă acum au fost în Ante-Purgatoriu. Dante, mereu preocupat de firescul lucrurilor, ca să nu se mire cineva cum poate Sordello să-i întovărășească părăsindu-și locul ce i se destinase în Purgatoriu, născocește o lege prin care acestor suflete le e îngăduit a merge în sus și în jos, fără să aibă fixat un loc anume. *Cf. Infernul*, XIV, 88-90, unde poetul întrebuințează același procedeu. **44. Nu poți:** soarele simbolizează aici *grația divină*. O dată eclipsată aceasta în conștiința noastră, nu mai e posibilă continuarea drumului către ispășire. **46. Umbre:** sufletele principilor care nu și-au făcut datoria față de supușii lor și au întîrziat pînă la ceasul morții de a se pocăi de păcatele lor. **51. Altcineva:** „suișul în timpul nopții e oprit de Dumnezeu sau de o lipsă fizică de puteri pe care i-ar pricinui apusul soarelui?". **56. Negroarea nopții:** întunericul nopții spirituale (lipsa harului dumnezeiesc). **57. -n vrerea:** bine zice aici Tommaseo: „neputînd, nici nu vrem". **59. -n orbie:** dar mersul ar fi zadarnic, fiindcă ați rătăci în întuneric fără a putea înainta cu nici un pas spre țintă. Deci, o dată pierdut harul lui Dumnezeu, nu mai rămîne decît a aștepta reîntoarcerea lui. **60. Sub picioare:** în cealălaltă emisferă. **61. Uimire:** doctrina harului dumnezeiesc

67 – „Vom merge-acolo unde coasta face
din sine-un sîn – a zis –, și noul soare
vom sta să-l așteptăm acolo-n pace.”

70 Era-ntre clin și oblu-o cotitoare
potecă-n vale ce ne duse-n locul
în care-al văii limb aproape moare.

73 Curat argint și aur roș ca focul,
smarald în clipa cînd îl frîngi, seninul
eben lucios și purpura și cocul

76 învinse-ar fi rămas acolea-n plinul
de flori și ierburi sîn cu strălucirea,
precum de-al său mai mult e-nvins puținul.

79 Nu numai c-a depins acolo firea,
ci-a mii de-odoruri o dulcoare rară
fac dulce-amestec neștiut airea.

82 Și duhuri, ce pe pajiști s-așezară,
cîntau aci *Salve Regina*-n cor,
pe cari din deal nu le vedeai de-afară.

85 Sordel, al nostru-aici conducător:
– „Cît timp puținul soare n-o să cadă,
nu-mi cereți să vă duc în valea lor.

88 Mai bine-ale lor fețe-o să se vadă,
și-a lor mișcări, aici pe culme stînd,
decît fiind cu dînșii-ntr-o grămadă.

---

74. *Clipa frîngerii, aci* (a). **79.** *pictat* (c). **80.** *Miresme* (c).

---

fiind cu totul particulară creștinilor, e cu desăvîrșire necunoscută lui Virgil; de aici mirarea lui. **68. Un sîn:** o scobitură, o adîncitură potrivită pentru a cuprinde ceva în ea ca în sîn. **69. -n pace:** fără să ne tulburăm. Grația e momentană, fulgerătoare. Deci nu se poate să dureze mult. O dată pierdută grația, trebuie să așteptăm cu seninătate să se întoarcă, rugînd pe Dumnezeu să ne-o redea și să nu ne lase să cădem iar în păcat, însă fără disperare, ci menținîndu-ne într-o stare de *așteptate credincioasă*. **71. -n locul:** nu departe de fundul văii, unde poala (limbul) aproape se isprăvește. Poalele văii nu pot fi decît partea de jos a celor două coaste care o formează și unde ea sfîrșește. **73. Curat argint...:** culorile aprinse ale florilor și ale ierburilor din „vîlceaua principilor” erau mai puternice și sclipitoare ca argintul curat, aurul strălucitor, smaraldul frînt și cocul purpuriu. **75. Cocul:** fructul unei tufe de culoare roșu aprins, întrebuințat de vopsitori. În *Rețetarul florentin*, 41, găsim: „*Cocul* vopsitor al lui Dioscoris și Gaien și *chermes*-ul lui Serapion sînt unul și același lucru”. **80. Odoruri:** miresme. De la it. *odore* = miros. **81. Airea:** aiurea. Ca și *altinde* pentru *altunde*, reprezintă o formă foarte des întrebuințată de Coșbuc și în poeziile lui originale. **83. *Salve Regina*:** rugăciunea către Maica Domnului atribuită Sfîntului Bernard, misticul îndrăgostit de Sfînta Fecioară. Se cîntă în slujba de seară la vecernii, și începe „*Salve Regina, mater misericordiae, vitae dulcedo et spes nostra, salve!...*”. **84. Nu le vedeai:** fiind ascunse în fundul văii. Steiner observă cu finețe că *vîlceaua principilor* aduce aminte de *nobilul castel* din *Limb*, și culorile vii ale florilor care smălțuiesc pajiștea pe care șed prinții ne amintesc blazoanele strălucitoare de aur, argint, alb, negru, albastru și stacojiu, emblemele nobleței familiilor din care se trăgeau și (simbolic) ale bunurilor și onorurilor lumești pe care norocul le împarte prinților cu dărnicie. **89. Pe culme:** fiindcă în fundul văii era mai puțină lumină. Poate că e aici și un sens alegoric: „Cei mari trebuie văzuți mai de departe, în perspectiva istoriei. Văzuți de aproape și de contemporani, par a fi oameni de rînd, nu pot fi judecați în adevărata lor însemnătate. Trebuie priviți de pe o culme sufletească, înălțîndu-ne deasupra patimilor obișnuite”.

91 Acel ce șade cel mai sus, părînd
c-ar fi negles ce-avea să făptuiască
și vezi că nici nu cîntă cu-alții-n rînd,

94 Rudolf a fost și-ar fi putut s-oprească
Italia de-a pieri de răni, de care
tîrziu va fi alt braț s-o lecuiască.

97 Vecinul său, ce-l mîngîie, cum pare,
domni pămîntu-acelor văi ce drum
prin Molda-n Elba-și fac, prin Elba-n mare,

100 și-i Otocar, mai bun ca prunc decum
e fiu-i Venceslau, de barbă plinul,
ce-n lene și-n desfrîu se-ngrașă-acum.

103 Și-acel născior, ce pare cu vecinul
cel blînd la chip, în foarte intim sfat,
muri fugind și desflorîndu-și crinul.

106 Vezi cum își bate pieptul, desperat,
și vezi pe celălalt ce-oftînd fierbinte
din palme-obrajilor făcut-a pat:

109 sînt ciumei Franței socru și părinte;
și-au inimi triste-așa de-amar durute
de viața lui cea rea și făr' de minte.

---

92. *Și sta făr-a cînta cu alții-n rînd* (c). **104.** *Că stă de tainic* (a). **111.** *Că-i știi mișelul trai* (a).

---

91. Acel: Rudolf de Habsburg, tatăl lui Albert de Austria (*cf.* cîntul VI, 97), care a domnit ca împărat și rege al romanilor de la 1273 la 1291. Despre el ne spune cronicarul Villani (VII, 55): „Acest rege Rudolf a fost de mare însemnătate și mărinimos, și viteaz în războaie și norocit în bătălii, foarte temut de germani și italieni, și, dacă ar fi voit să treacă în Italia, fără împotrivire ar fi stăpînit-o". **92. Negles:** de a trece în Italia. **93. Nu cîntă:** leneș și în rugăciune sau, după cum zice Steiner, osîndit, ca mai vinovat, a se lipsi și de mîngîierea rugăciunii. **96. Alt braț:** face aluzie probabil la Henric al VII-lea de Luxemburg. Scena *Divinei Comedii* petrecîndu-se în anul 1300 și Henric coborîndu-se în Italia în 1310, Dante întrebuințează aici viitorul, făcînd un fel de profeție *ex eventu*. **97. Vecinul său:** Otocar al II-lea, regele Boemiei (valea parcursă de rîul Molda, numele latinesc al Moldavei, afluentul Elbei) urmaș al lui Venceslav al III-lea și mort în 1278. Crud dușman al lui Rudolf în viață, aici, în regatul iertării, ne e înfățișat mîngîindu-l. **100. Ca prunc:** a avut, copil fiind, mai multă minte ca Venceslav, om matur. Prea grosolan interpretează Benvenuto da Imola, parafrazînd pe Dante fără a-l înțelege, după cum foarte des se întîmplă acestor vechi comentatori: *„qui habebat magnam barbam"*. **102. Acum:** a murit în 1305 la Buda. Data călătoriei lui Dante fiind 1300, Venceslav e socotit ca încă în viață. **103. Născior:** cu nas mic. Filip al III-lea, zis cel Îndrăzneț, regele Franței. Un vechi comentator adnotează: *„habuit parvum nasum et ideo vocabatur Nasetus"*. **Vecinul:** Henric de Navarra, socrul lui Filip cel Frumos, fiul lui Filip al III-lea numit mai sus. **105. Muri:** la Perpignan, în 1385, fugind din Catalonia, invadată de Petru al III-lea de Aragón, cu care era în război pentru stăpînirea Siciliei, în urma izbînzilor navale cîștigate de Ruggiero di Lauria. **Desflorîndu-și:** spre rușinea neamului lui, al cărui blazon purta trei crini de aur pe fond albastru. **106. Vezi:** bagă de seamă cum Filip al III-lea își bate pieptul și Henric I (*celălalt*) suspină, amărîți și unul, și altul din cauza fiului și ginerelui lor, Filip cel Frumos, „ciuma Franței". **108. Pat:** își sprijină chipul în palme, în atitudine de durere. **109. Ciumei Franței:** Filip al IV-lea cel Frumos, fiul lui Filip al III-lea cel Îndrăzneț, s-a urcat pe tronul Franței în 1285 și, ca soț al Ioanei de Navarra (fiica lui Henric), luă titlul de rege al Franței și al Navarrei. A murit în 1314 într-un accident de vînătoare, și deci în 1300, data închipuirii dantești, era încă în viață, ceea ce explică cum Dante vorbește de el ca de un om în viață. Dante de mai multe ori îl apostrofează, indignat

Iar cel cu membre-așa de mari părute,
ce cîntă-n rînd cu cel cu mare nas,
fu-ncins cu brîu-a tot ce e virtute,

și rege după el de-ar fi rămas
acel flăcău ce-n dosul lui se vede,
virtutea s-ar fi scurs din vas în vas,

cum nu poți spune de-alt al său erede,
căci Frideric și Iacob au azi țară
dar ce-i mai bun nici unul nu posede.

Umana probitate crește rară
pe crengi în sus, căci vrea să fie-astfel
Acel ce-o dă, ca Lui să i se ceară.

Și Cîrnului și și-altui Petru-acel
de care plîng-Apulia și Provanța
aceste-ocări li se cuvin la fel.

Aci-ntre pom și germene-i distanța
cît e-ntre Margarita și Beatrice
cu soțul lor, și, cu-al ei soț, Constanța.

---

121. *o afli...* (a). **122.** *Crescînd pe crengi* (a).

---

mai ales de insulta adusă papei în 1303, cînd Sciarra Colonna, unul din partizanii lui și dușman personal al lui Bonifaciu al VIII-lea, îi dădu și o palmă, din care cauză papa muri de durere. Cu toată ura violentă pe care Dante a nutrit-o totdeauna împotriva lui Bonifaciu, n-a putut totuși ierta niciodată lui Filip cel Frumos felul brutal în care s-a purtat față de bătrînul papă (care-l așteptase fără frică, îmbrăcat în hainele sale pontificale), căci și-a bătut joc, prin el, de însăși Biserica pe care, în acel moment, o reprezenta. **Socru și părinte:** Henric de Navarra și Filip al III-lea. În text: „părinte și socru". **111. De viața lui:** a lui Filip cel Frumos. **112. Iar cel:** Petru al III-lea cel Mare, regele Aragonului (1236-1285). **113. Cel cu mare nas:** Carol I de Anjou (1220-1286), care, în urma bătăliei de la Benevento, a intrat în stăpînirea regatului de Neapole. Cronicarul Villani (VII, 1) îl descrie „mare și voinic, de culoare măslinie și cu nasul mare". De observat cum Dante întrebuințează aici procedurile satirico--comice cam grosolane ale *sirventes*-ului provensal, potrivit cu figura lui Sordello, care-i arată sufletele, și autor, după cum am spus, al *sirventes*-ului împotriva prinților contemporani cu ocazia morții lui Blacatz. **114. Brîu:** fiindcă în Evul Mediu brîurile erau de obicei din materie foarte de preț (de aur sau argint) și împodobite cu pietre prețioase, aici *încins cu brîu* înseamnă *împodobit*. Cît despre semnificația simbolică a brîului, ea era castitatea și cumpătarea, fiindcă înfrînează șoldurile (păcatul trupesc). **116. Acel flăcău:** Alfons al III-lea, întîiul născut al lui Petru al III-lea de Aragon, mort la 20 de ani în 1291. **118. De alt:** de nici un alt urmaș al său. Virtuțile lui Petru al III-lea, moștenite de primul său născut Alfons al III-lea, mort prea devreme ca să-i poată urma la tron, n-au fost moștenite de ceilalți copii ai lui: Frederic al II-lea și Iacob al II-lea, care stăpîniră respectiv regatele Siciliei și Aragonului și se războiră între ei din cauza moștenirii părintești. **121. Crește:** virtuțile părintești se moștenesc rar. **123. Acel:** Dumnezeu, care e singurul distribuitor al virtuților omenești care ne vin de la El și nu de la natură. **124. Cîrnului:** lui Carol I de Anjou, pe care mai sus l-a numit „cu mare nas", și al cărui urmaș pe tron, Carol al II-lea, era cu mult inferior tatălui. **Altui Petru:** în text: „și celuilalt", adică: nu unui alt Petru, după cum pare a-nțelege Coșbuc, luîndu-se după un text necorect, ci aceluiași Petru al III-lea de Aragon. **125. De care:** în text: „încît" și se referă la „cîrnul", și nu la acest alt Petru inexistent. Cel din vina căruia plîng Apulia și Provența este urmașul lui Carol I, adică Carol al II-lea de Anjou, care în 1300 stăpînea regatul Neapole. **128. Margareta și Beatrice:** Beatrice de Provența și Margareta de Bourgogne, prima și a doua soție a lui Carol I. Sensul terținei e următorul: „Cu atît Carol al II-lea e mai prejos decît Carol I, cu cît Constanța, soția lui Petru al III-lea de Aragon, se poate făli cu bărbatul său mai mult decît Beatrice și Margareta, prima și a doua soție a lui Carol I, se pot făli cu soțul lor". Într-un cuvînt: „Carol al II-lea e cu atît mai prejos de Carol I, cu cît acesta era inferior lui Petru de Aragon". **129. Cu soțul:** față de soțul.

130 Pe-al Angliei rege-al traiului simplice,
Enric, deoparte stînd, priviți-l voi:
el fu-n vlăstare-o plantă mai ferice!

133 Iar cel ce șade mult mai jos, apoi,
privind spre ceruri, Wilhelm e, marchezul,
de-al cui cu-Alexandrinii lung război

136 și Montferatu-i trist și Canavezul".

130. Simplice: simplu; *cf. Villani*, V, 4: „om simplu și de bună credință". **131. Enric:** Henric al III-lea, regele Angliei (1206-1272), fiul lui Ioan fără Țară, fu făcut laș de Sordello în *sirventes*-ul pomenit. **132. Vlăstare:** face aluzie la copilul lui, Eduard I Legiuitorul, despre care Villani ne spune (VIII, 9) (1240-1307) că a fost „unul dintre cei mai de valoare și înțelepți stăpîni și creștini din vremea sa". **134. Wilhelm:** Guglielmo al VII-lea Spadă-Lungă, stăpînitor al Montferratului (Piemont). În 1290, răzvrătindu-se împotriva Alexandriei, fu luat prizonier de către răzvrătiți și omorît, din care cauză cei din Montferrato și Canavese (alt ținut din Piemont) făcură un lung și crud război cu locuitorii din Alexandria.



Cîntul VIII

Ante-Purgatoriul. Valea înflorită: prinții neglijenți

Clopotul vecerniei (1-9) ◎ Rugăciunea sufletelor (10-18) ◎ Îngerii păzitori ai văii (19-42) ◎ Nino Visconti (43-96) ◎ Șarpele (97-108) ◎ Corrado Malaspina și strălucirea curții lui (109-139)

1 Era pe timpul care-aduce dor
și inima-n vîslași de jale-o frînge,
în ziua cînd le-au zis „drum bun” ai lor,

4 cînd sufletu-ntr-un nou hagiu se strînge
cînd cînt-un clopot dulce-n depărtare
ce-a zilei moarte-acolo parc-o plînge,

7 cînd eu simții c-auzul îmi dispare,
și-un duh văzui ’nălțîndu-se-ntre ele
făcînd cu mîna semn ca de-ascultare.

10 Și-unite palme ridicînd spre stele
privea spre răsărit, ca și zicînd
spre Dumnezeu: – „Ce-mi pasă de-alte cele!”.

---

2. *strînge* (a). **4.** *frînge* (a). **5.** *Cînd el departe-aude-un clopot care* (b). **6.** *Cîntînd de parc-a zilei moarte* (a); *Cîntîndu-i parc-a zilei* (b). **9.** *Făcea cu mîna semn s-ascult ce spune* (c). **12.** *Cel Etern* (a). **13.** *dulce, astfel* (a).

---

1. Pe timpul: apusul soarelui. În text: „Era ceasul cînd dorul cuprinde pe călători și le înduioșează inima în ziua cînd au zis adio dulcilor prieteni și care înțeapă cu iubire pe noul pribeag, dacă aude de departe un clopot ce parcă plînge ziua care moare”. **4. Nou hagiu:** pelerin, călător încă neobișnuit cu drumurile. Aceste versuri, care în italienește sună cît se poate de dulce și de melancolic, au puterea să ne evoce figura lui Dante străbătînd drumurile Italiei, după izgonirea sa din Florența, și înduioșîndu-se la coborîrea serii de amintirile de acasă care îi năpădesc sufletul în ceasul acela. **5. Clopot:** pînă la cercetările lui Novati (*Indagini e postille dantesche*, Bologna, Zanichelli, 1899) s-a crezut c-ar fi vorba de clopotul vecerniei (*Ave Maria*). Însă, după studiul savantului profesor de la Milano și regretatului medievalist, rezultă că obiceiul de a trage clopotul *ad Ave Mariam* e posterior lui Dante. Trebuie deci să înțelegem aici clopotul care ordona stingerea focurilor în orașele medievale, aproape în întregime de lemn și deci foarte expuse incendiului. **7. Dispare:** începui să nu mai aud vorbele lui Sordello și cîntecul sufletelor, atenția fiindu-mi îndreptată toată spre unul din suflete, care se ridicase dintre celelalte. De aici se vede că Dante a observat și el că atenția e ritmică, ceea ce abia în zilele noastre a fost descoperit de psihologia experimentală. **9. Semn:** ca să înceteze celelalte suflete să cînte *Salve Regina* și să-l asculte. **12. Ce-mi pasă:**

13 *Te lucis ante*,-așa de dulci sunînd,
încît simțeam din simțuri că mă scoate,
cuvinte-a spus cucernice ; și,-n rînd

16 cu el, și dulce și devote toate
cîntară-ntregul imn pînă la fine,
cu ochii-ntorși spre veșnicele roate.

19 Fixează-ți ochii pe-adevăr, creștine,
aici, căci văl așa de fin îi pui,
că lesne-o să străvezi prin el, știu bine.

22 Pe-acel gentil popor deci îl văzui
privind în sus și, ca și-n așteptare,
umil și palid în tăcerea lui,

25 și-apoi doi îngeri din adînca zare
văzui venind, cu spăzi, de foc făcute,
dar fără vîrf și tîmpe fiecare.

28 Aveau, ca foile de-acum născute,
vestmînt ce-n urmă-le juca-n ușorul
susur domol, de verzi aripi bătute.

31 Deasupra noastr-oprindu-și unul zborul,
mai jos de mal dincolo-al doilea stete
așa că sta-ntre dînșii-acum poporul.

34 Eu clar văzut-am blondele lor plete,
ci-n ochi mi-aduse fața lor orbie,
cum tot preamultul poate-un simț să-mbete.

---

14. *Cîntar-un imn* (a). **16.** *Cucernic* (a). **26.** *Și-apoi ieșind doi îngeri și din zare* (a). **30.** *făcut de verzi* (a). **35.** *Ci-n fața lor... -n ochi...* (c).

---

de lucrurile lumești. **13.** ***Te lucis ante*** **:** sînt primele cuvinte ale imnului de vecernie, cu care Biserica cere, la sosirea nopții, sprijinul lui Dumnezeu împotriva ispitelor nocturne. **Dulci :** se referă la „cuvinte” din versul 15. A se construi : „A spus cuvinte cucernice, sunînd așa de dulci, încît simțeam că mă scot din simțiri”. **16. Cu el :** cu sufletul care dăduse semnul încetării unui cîntec și începerii altuia. **17. Imn :** *Te lucis ante*. **18. Veșnicele roate :** cele nouă ceruri ale sistemului ptolemaic, pe care oamenii din Evul Mediu și le închipuiau cristaline și învîrtindu-se cîrmuite de o inteligență motoare : îngerii, arhanghelii, serafimii, heruvimii etc. **19. Fixează-ți :** ca în toate locurile în care alegoria capătă o însemnătate mai deosebită, Dante însuși atrage atenția cititorului că trebuie aici să se citească și dincolo de vălul sensului literal. Într-adevăr, scena ce urmează reprezintă o încercare de ispită diabolică zădărnicită de paza îngerilor, al cărei înțeles simbolic este că „diavolul lucrează în bezna minții și a inimii omenești și că numai lumina și sprijinul harului pot mîntui pe credincioși”. Ar fi însă greșit, după cum foarte bine observă Steiner, dacă s-ar înțelege că șarpele ar avea vreo putere de a ispiti pe prinții văii înflorite din Purgatoriu. În regatul pocăinței diavolul n-are nici o putere, și toată scena n-are altă menire decît de a le arăta lor primejdia din care au scăpat. **22. Gentil popor :** ceata aceea de suflete nobile (de prinți). **27. Tîmpe :** simbolul dreptății temperate de milostenia dumnezeiască. **28. Ca foile :** de culoarea foilor. **30. Verzi :** de culoarea Speranței. **36. Preamultul :** cum o excitație senzorială prea intensă întrece puterea simțurilor. Lumina prea mare îl orbește, și înfățișarea dumnezeiască a îngerilor rămîne ascunsă în vălul de lumină care-i înfășoară.

37 Spre-a ne păzi de-un șarpe ce-o să vie
aci-n curînd, Maria ni-i aduce,
de paza văii-acestea să ne fie!

40 Eu, neștiind ce drum avea s-apuce,
privii în jur și rece ca un sloi
m-am strîns în dosul dulcelui meu duce.

43 – „Acum vom scoborî – ne-a zis apoi –,
să stăm de vorbă cu-acea gloată sfîntă,
căci drag lor le va fi a fi cu voi.”

46 Trei pași, cred eu, și-am fost la cei ce cîntă.
Și-un duh văzui care, părînd c-ar vrea
a ști de-s eu, privea la mine țîntă.

49 Era pe-un timp cînd zarea se-nnegrea,
dar nu-ntr-atît spre-a nu cunoaște bine
ce-n ochi de-ntîi nelimpede părea.

52 Și-am mers spre el, iar el veni spre mine.
– „Că nu te-aflai, o, cît de mult îmi place,
cu răii-n Iad, o, demne jude Nine!”

55 Salutul demn nici eu, nici el nu-l tace.
Și-apoi: – „De cînd sosiși – îmi zise el –
sub munte-aici pe-a mării-ntinsă pace?”.

58 – „O, de-azi din zori, prin tristul loc, și-astfel
c-această viaț-a mea tot prima este
și-așa-mi cîștig pe-a doua cu-acest zel.”

---

38. Lipsește în (A). Am introdus deci în text nota marginală din (a). **42.** *M-am strîns de tot de* (a). **45.** *fi-le-va plăcut* (a). **59.** *ca viața mea de-acum* (a).

---

38. Maria: Sfînta Fecioară. **Ni-i aduce:** pe acești îngeri. **40. Avea:** șarpele. **43. Ne-a zis:** Sordello. **51. De-ntîi:** nu era așa întuneric încît, privind cu puțină atenție, să nu se poată distinge ceea ce la început părea neclar. **53. Că nu te-aflai:** ce bine mi-a părut că, văzîndu-te aici, am avut certitudinea că nu erai osîndit printre sufletele Iadului! Nu adresează cuvîntul lui Nino Visconti, ci e vorba de o exclamație pe care o face poetul cînd scrie. **54. Jude Nine:** Ugolino Visconti din Pisa, zis Nino prin prescurtarea numelui, care – ne spune vechiul comentator al *Divinei Comedii*, Francesco da Buti – „stăpîni județul Gallurei în Sardinia și fu foarte nobil la suflet și în moravuri și îndrăzneț și voinic”. Sardinia, colonia Pisei, era împărțită în „județe” sau „regate”; de aceea Carducci, vorbind de acești „regi”, spune (*Faida di Comune*): „cei ce regi erau în Sardinia și în Pisa cetățeni”. A fost *podestà* al Pisei, împreună cu unchiul lui (din partea mamei) Ugolino della Gherardesca (*Infernul*, XXXIII, 13), și muri în 1296. Dante putu să-l cunoască la Florența, unde de mai multe ori judele Nino merse în cursul anului 1289. „Întregul episod respiră familiaritatea afectuoasă și aducerea-aminte a stăpînirii pe care puternica familie guelfă o exercitează timp de un veac în Sardinia împotriva saracinilor, genovezilor și celorlalți «juzi» pămînteni și care se sfîrșește prin moartea lui Nino”, pe care un vechi cronicar sardinian îl numește, cu oarecare mîndrie, „*judex Gallurensis et tertiae partis regni kallaretani* (din *Cagliari*) *dominus*”. *Cf.* Fortunato Pintor în *Lectura Dantis*, la acest cuvînt. **55. Salutul:** în text: „Nici un fel de salutare frumoasă n-a fost uitată de noi”, adică: „Ne-am salutat cu tot felul de salutări frumoase”. **58. Tristul loc:** după ce am străbătut Infernul. **59. Tot prima:** tot cea pămîntească, adică n-am murit vreodată și mă vezi aici cu sufletul și cu corpul meu pămîntesc. **60. A doua:** viața cea veșnică.

61 De-abia mi-au auzit cum spui aceste
Sordel și Nin, și-ados făcură saltul
ce-l face-un om de-o spaimă făr' de veste.

64 Se-ntoarse unul spre Virgil, iar altul
spre-un duh ce-aici ședea și: – „Sus, Conrad!
Să vezi ce-a vrut din mila sa Prea 'Naltul!".

67 Iar mie-apoi: – „Pe-acel al grației grad
ce-l datorești tu Celui ce ne-ascunde
«de ce»-ul prim ca-n veci să n-aibă vad.

70 Ajuns dincolo de-ale mării unde,
să-i spui să 'nalțe rugi a mea Giovana
la Cel ce-oricînd curaților răspunde.

73 Nu cred că-n piept mai poartă mă-sa rana
de cînd schimbat-a albul văl al ei,
pe care-o dată l-ar mai vrea, sărmana!

76 Exemplu clar din ea tu poți să iei,
cînd nu-l ațîți mereu cu ochii-ori gura
cît ține-un foc al dragostii-n femei!

79 Dar nu-i va pune mîndră sepultura
năpîrca din Milan ce-adun-oștiri
cum i-ar fi pus cocoșul din Gallura".

82 A zis, și-n timpu-acestei tînguiri
vedeam pe fața-i stampa rîvnei care
dă drept cîntar onestelor porniri.

---

61. *Cum* (a). **72.** *inocentei* (c). **84.** *onestelor* (a). Cuvîntul lipsește în (A). **87.** *osie o [roată]* (a).

---

62. Ados: înapoi. **Saltul:** se trag înapoi mirați și aproape înspăimîntați de minune. **65. Conrad:** Corrado Malaspina, stăpîn al Lunigianei (regiunea dintre Liguria și Toscana), pe lîngă urmașii căruia Dante își găsi cîtva timp adăpost în lunga lui pribegie prin ținuturile Italiei. **66. Ce-a vrut:** ce minune a binevoit să ne arate. **69. „De ce"-ul prim:** cauza primă. **Ca-n veci:** încît noi n-aveam chip de a o ajunge. Își închipuie cauza primă ca ceva pus dincolo de un rîu care nu ne oferă nici un vad pentru a-l trece. **70. Dincolo:** în emisfera arctică, locuită de oameni, dincolo de marea ce înconjoară Purgatoriul, adică: atunci cînd se va întoarce pe pămînt. **71. Giovana:** fiica lui Nino, măritată foarte de tînără în 1308 cu Rizzardo da Camino (*Paradisul*, IX, 47-51). În 1323, după ce pierduse toată averea jefuită de mînia ghibelinilor, virtuoasa domniță se retrase la Florența într-o viață modestă și primi de la comună o subvenție de 1.200 lire de fioreni mici. **73. Mă-sa:** văduva lui Nino, Beatrice d'Este, care trecu în a doua căsătorie cu Galeazzo Visconti și deci schimbă vălul alb, care, împreună cu haina neagră, erau îmbrăcămintea văduvelor în Evul Mediu. În blamul lui Dante pentru această a doua căsătorie a văduvei lui Nino trebuie să vedem un reflex al acelei aversiuni pe care în Evul Mediu atît Biserica, cît și poporul îl avură pentru a doua căsătorie, pe care mai ales poporul o considera ca ceva rușinos, un fel de bigamie. **80. Năpîrca:** pe steagul oștilor milaneze era stema Visconților, care consistă într-un șarpe ce are în gură un copil. Cocoșul era stema Gallurei, unde domnea judele Nino. Deci trebuie înțeles: „Visconții din Milano nu-i vor face un mormînt așa de mîndru cum i-ar fi făcut supușii săi din Gallura". **83. Rîvnei:** îndreptățită aprindere de mînie. **84. Drept cîntar:** care înfrînează pornirile oneste, ferindu-ne

Eu lacom tot spre cer priveam, spre-o zare
pe unde-au aştrii cel mai lin ocol,
cum mai vecin de-o osie roata-l are.

Şi-a zis Virgil: – „Ce caţi tu sus în gol?”.
Iar eu: – „Trei sfinte-acelea flăcărele
ce-aprinseră dincoace-ntregul pol”.

Iar el: – Sînt jos dincolo patru stele
pe cari le-ocheai în zori, de licur pline,
şi-acestea suie-acum unde-au fost ele”.

Pe cînd vorbea l-a tras Sordel spre sine
zicînd, şi-a-ntins şi mîna ca s-arete:
– „Vezi colo, vezi duşmanul cum ne vine!”.

Şi-un şarpe-n partea făr' de parapete
a strîmtei văi, precum, de n-am greşală,
fu cel ce Evei tristul fruct îl dete,

venea prin flori şi ierbi, spurcata bală,
şi-ades cu capu-ntors el dosul lui
lingîndu-şi-l ca bestia cînd se spală.

Eu n-am văzut, deci nici nu pot să spui,
vulturii-acei cereşti cum se mişcară
dar pe-amîndoi mişcîndu-se-i văzui.

Simţind aripi cum aeru-l separă,
fugi năpîrca, şi-îngerii-n senin
cu zbor egal la post veniră iară.

Dar duhul ce veni chemat de Nin,
el nu-nceta fixat să mă privească
mereu, în tot acel asalt divin.

---

92. *pline flacări* (a). **93.** *-n cer* (a). **101.** *spinarea lui* (a). **102.** *Lingînd adese* (a); *Lingîndu-şi-o* (a). **108.** *la loc* (c); *se-nturnară* (c). **111.** *În tot decursu-acelui...* (a).

---

de excese. **86. Cel mai lin:** în direcţia polului antarctic, unde stelele au o mişcare în aparenţă mai înceată decît stelele care sînt mai aproape de Ecuator, după cum mai înceată e mişcarea razelor roţii aproape de osie. **89. Trei... flăcărele:** trei stele care simbolizează virtuţile teologale: credinţa, speranţa şi caritatea. **91. Patru stele:** cele ale căror raze luminau chipul lui Cato (*Purgatoriul*, I, 22) şi care, după cum am văzut, simbolizează cele patru virtuţi cardinale: prudenţa, dreptatea, tăria şi cumpătarea. Stelele care simbolizează virtuţile teologale strălucesc noaptea în ora potrivită reculegerii şi meditării; celelalte, care simbolizează virtuţile cardinale şi se referă la viaţa activă, strălucesc ziua. **96. Duşmanul:** şarpele, adică ispita diabolică, care lucrează la întuneric şi vine o dată cu căderea nopţii. Momentul, după cum observă Steiner, e aici foarte bine potrivit. Nimeni nu se păzeşte: Virgil vorbeşte, Dante e cu ochii la stele, Nino e tulburat de amintirea soţiei nestatornice. Clipa e prielnică şi vrăjmaşul o foloseşte. **97. Parapete:** unde valea se deschide. **101. El:** şarpele. **104. Vulturii... cereşti:** îngerii păzitori ai văii. **105. Mişcîndu-se:** odată mişcaţi. **106. Separă:** abia şarpele simte fîlfîitul aripilor îngereşti, fuge, şi îngerii se îndreaptă spre locul lor (*la post*) în Rai. **110. Fixat:** ţintă.

112 – „Făclia ce te duce-n sus găsească
destulă ceară-n vrere-ţi, spre-a putea
ca pînă-n smalţ pe culme să-ţi lucească!

115 Din Valdimagr-ori din vecini cu ea
să-mi spui, de ştii, vro veste-adevărată
căci mare-acolo fui în viaţa mea.

118 Conrado Malaspina fui odată,
nu cel bătrîn, ci-urmaş, şi-a mea cea vie
de-ai mei iubire-o fac aici curată."

121 – „O – zisei eu –, a voastră seniorie
eu n-o cunosc, ci-n Europa oare
e vrundeva vrun om să nu v-o ştie?

124 A casei voastre faimă şi onoare
dă ştiri de voi şi ţara voastr-oricui,
încît ajunse-o pildă-ntre popoare!

127 Şi-ţi jur, şi-aşa s-ajung unde mă sui,
c-al vostru neam păstreaz-onoare-ntregii
virtuţi, şi-a spăzii ca şi-a pungii lui!

130 Îi dă natura şi-uzul privilegii
încît, pe răul drum oricîţi să plece,
el merge drept, urînd călcarea legii."

133 – „Deci mergi! Şi-n şapte dăţi nici nu va trece
să doarmă Feb în patul ce-l supune
subt labe-ntreg şi-ntreg e sub Berbece,

---

118. *Eu fui Conrado* (a). **119.** *Nepot, nu [cel bătrîn]* (a). **129.** *sale* (c). **134-136.** *Iar Feb să doarmă nu va trece / De şapte [dăţi] întreg sub labe al cerului* (a).

112: Corrado Malaspina începe convorbirea lui cu Dante urîndu-i ca lumina harului dumnezeiesc, care îl călăuzeşte la urcarea muntelui, să găsească în voinţa lui destulă docilitate ca să-i poată străluci pe culmea Purgatoriului, unde e Raiul pămîntesc (*smalţ*). **115. Valdimagr-:** ţinutul între rîul Serchio la miazăzi şi Varo la miazănoapte, adică Lunigiana. Ca toate sufletele pe care Dante le întîlneşte în călătoria lui închipuită în ţinutul de dincolo de mormînt, şi Corrado Malaspina se arată doritor de a afla veşti nu de pe lumea pămîntească în general, ci din ţinutul lui natal, din oraşul lui, de la cei de acasă, ceea ce dă poemei danteşti o notă de umanitate atît de universală. **118. Conrado Malaspina:** cel tînăr, marchiz de Villafranca, fiul lui Federigo I. **119. Cel bătrîn:** bunicul lui, cu mult mai vestit, al cărui nume îl găsim aşa de des pomenit de cronicarii timpului şi de trubadurii provensali, ce în versurile lor îl slăvesc pentru dărnicia şi ospitalitatea faţă de ei. **Şi-a mea:** a se construi: „Şi iubirea mea cea vie de ai mei o fac curată aici", adică: „Şi-am iubit pe ai mei cu acea iubire care aici se curăţă de orice zgură pămîntească, îndreptîndu-se toată spre Iubirea iubirilor, care este Dumnezeu". **121. Seniorie:** curtea voastră primitoare. **122. N-o cunosc:** în 1300, data fictivă a poemei, Dante nu fusese încă oaspete la curtea lui Moroello Malaspina. **128. Păstreaz-:** tradiţia tuturor virtuţilor cavalereşti: a „vitejiei" (*a spăzii*) şi a „dărniciei" (*a pungii*). **130. Natura:** „şi din cauza firii lui, ca şi din practicarea virtuţilor, neamul vostru e privilegiat între celelalte şi merge drept, oricît de mulţi apucă drumul cel rău", adică: „nu se lasă abătut din cale prin faptul că ceilalţi apucă un drum greşit". **133. -n şapte dăţi:** nu vor trece şapte ani, adică: soarele, care acum este în zodia Berbecului, nu se va întoarce de şapte ori în această zodie

136 și-aceast-a ta curtean-opiniune
cu mult mai mare cui se va-ntări
în capul tău decît cum alții-ar spune,

139 justiția-n mers de nu se va opri.”

---

137. *va fi-ntărită* (a). **139.** *oprită* (a).

și vei vedea că această bună opinie ce o ai despre neamul meu corespunde cu totul adevărului. **137. Cui:** vei avea un motiv cu totul mai întemeiat pentru a-ți păstra buna opinie ce-o ai despre familia mea. În text: „Această opinie îți va fi țintuită în cap cu niște cuie mai mari decît zvonul public”. Dante a fost la curtea lui Franceschino, Moroello și Corradino Malaspina în 1306, cînd, în ziua de 6 octombrie, a mijlocit pacea dintre cel din urmă și episcopul orașului Luni (de la care-și ia numele întregul ținut al Lunigianei). Actul solemn a fost redactat la Sarzana și subscris la Castelnuovo della Magra, și Dante, ca mijlocitor al păcii și procurator al fraților Malaspina, s-a sărutat atunci cu episcopul în fața poporului, în semn de pace. De aici probabil s-a născut legenda după care poetul, oprindu-se la mînăstirea „del Corvo” și întrebat ce căuta acolo, ar fi răspuns: „Pace!”. Ne face să ne gîndim la această posibilitate faptul că legenda o găsim localizată în Lunigiana, unde se află și „Mînăstirea Corbului”.
139. De nu: dacă nu se va opri cursul drept al evenimentelor prestabilite de Dumnezeu.



Cîntul IX

Ante-Purgatoriul. În fața porții celei sfinte

Visul lui Dante și transportarea lui lîngă ușa Purgatoriului (1-63) ◎ Descrierea porții (64-102) ◎ Îngerul portar; cele trei trepte și săparea celor șapte *P* pe fruntea lui Dante. Deschiderea porții (103-145)

1 Acum amanta lui Titan anticul
[pe prispa răsăritului sclipea,
lăsîndu-și îndărăt, în pat, amicul].

4 De pietre scumpe fruntea ei lucea,
tocmite-n chipul friguroasei fiare
a cărei coadă cînd lovește-i rea.

7 Iar Noaptea două stări, cum ea le are,
făcuse-urcînd spre locul unde stam,
și-aripi acum pleca spre-a treia stare,

10 cînd eu ce înc-aveam ce-mi dete-Adam
căzui de somn ca cel ce nu mai poate,
pe iarba unde-aceștia cinci eram.

13 În ceasul deci cînd rîndunica scoate
fălitu-i plîns, spre-a zorilor lumină,
aminte-avînd întîiu-i bocet poate,

---

1. *concubina..., cel vechi, amanta* (a, b). **3.** *în pat acum lăsîndu-l pe iubitul* (a). **4.** *Cu dulci colori pe poala-i...* (a).

---

1. Amanta: aurora. **5. Fiare:** zodia Scorpiei, care primăvara precedă cu puțin zorile. De aceea Dante spune că aurora se arată la balconul de răsărit împodobită cu o diademă formată din cele nouăsprezece stele ale acestei constelații. **7. Stări:** în text: „pașii". A se înțelege: „Noaptea făcuse doi din pașii cu care se urcă pe bolta cerească, și cel de-al treilea era pe sfîrșite". Pașii cu care noaptea se ridică sînt orele; deci trecuseră două ore din noapte, în vîlceaua prinților, în care se găseau Dante și Virgil. **9. Aripi:** dacă pașii nopții sînt orele și ne aducem aminte că orele erau înfățișate ca tinere fete cu aripi, nu trebuie să ne pară ciudat că Dante spune că acești pași au aripi. După unele manuscrise, „aripile" ar fi ale „nopții", care și le pleacă la fiece popas precum fac păsările cînd încetează zborul. Această lecțiune, urmată de altfel și de Torraca, se vede că e urmată de altfel și de Coșbuc, însă textele mai îngrijite ale lui Passerini și Steiner, ca și ediția critică recent apărută referă aripile la pas, și au: „și cel de-al treilea (pas) și-apleca aripile în jos". **10. Adam:** nu eram numai „suflet", ci mai aveam și ceva din moștenirea lui Adam, adică „trupul", și eram supus la toate nevoile lui. **12. Cinci:** Dante, Virgil, Sordello, Nino Visconti și Corrado Malaspina. **15. Bocet:** face aluzie la povestea

16 cînd mintea-n noi e mult mai peregrină
din carnea ei, și mai negînditoare,
și-a ei vedenie-aproape e divină ;

19 părea că-n vis eu văd plutind în soare
cu pene de-aur un vultur ce-n zbor
cu-ntinse-aripi stă gata să scoboare.

22 Părea că este-acolo unde-n nor
pieri, lăsîndu-și soții, Ganimede,
cînd smuls el fu și dus în sfîntul cor.

25 Gîndeam : – „El stă pe-aci, așa se vede,
din simplu obicei, căci poate-alt loc
de-o fi prădat de el nedemn îl crede".

28 Păru apoi că-n larg rotitu-i joc,
cumplit căzînd ca fulgerul, mă prinse
și-n sus cu el mă duse pînă-n foc,

31 și parc-aici și eu și el s-aprinse.
Și-atît m-ardea închipuitu-acel
pojar de sus, că somnul meu se stinse.

34 Nu cred c-Ahil s-a deșteptat altfel
rotind în jur priviri ce-nmărmurise
de-atîta loc străin pe lîngă el,

---

24. *Cînd dus el fu-n supremul consistor* (a).

---

mitologică pe care o va mai aminti și în cîntul XVII, 19 și urm., după care Procne, soția lui Teseu, pentru a răzbuna pe sora ei Filomela batjocorită de acesta, își omorî copilul și îl dădu la masă lui Teseu, pentru care fapt zeii transformară pe Procne în rîndunică. **18. Divină :** în text : *„divina"*, adică „prevestitoare" (de la *divinare = indovinare*), iar nu „dumnezeiască", ca în înțelesul obișnuit. Cît privește veracitatea visurilor matinale, *cf.* Ovidiu, *Heroides*, XVIII, 195 : „În revărsatul zorilor, cînd inima dormitează încă, și visurile spun adevărul". Visul lui Dante are, firește, un sens alegoric și e legat de realitate : „vulturul" simbolizează „harul dătător de lumină" (*Lucia*), care ridică pe omul căzut în păcat, dar pornit spre pocăință (*urcarea muntelui Purgatoriului*) înspre căldura dragostei dumnezeiești. Vulturul, care în vis răpește pe Dante, corespunde cu Lucia, care, în timp ce el doarme, îl aduce pînă la poarta de intrare a Purgatoriului ; și muntele Ida, în regiunea Troiei, leagănul poporului roman, adică al celei mai mari civilizații pe care omul o putea dobîndi înaintea revelației creștine, corespunde vîlcelei înflorite, lăcașul acelor prinți care, pentru a fi fost cîrmuitori de popoare, simbolizează autoritatea imperiului și reprezintă gradul cel mai înalt de perfecție la care poate ajunge omul prin propriile-i mijloace. Pentru a se sui însă și mai sus și a putea continua pe calea pocăinței și a curățirii sufletești e nevoie să intervină ajutorul harului dumnezeiesc (*vulturul : Lucia*), singurul care-l poate înălța pînă la dragostea lui Dumnezeu. **22. Acolo :** pe muntele Ida, de unde Ganimede fu răpit. **23. Soții :** tovarășii. **Ganimede :** fiul lui Tros și cel mai frumos dintre muritori ; fusese răpit – spre a umple cupele la masa zeilor – de un vultur trimis de Jupiter. **25. Pe-aci :** pe muntele Ida, simbolul celei mai înalte stări de perfecție la care au putut ajunge păgînii înainte de revelația evangheliei, corespunzător „vîlcelei înflorite" în care dormea Dante și simbolul celei mai curate stări sufletești la care poate ajunge omul fără intervenția harului. **28. Joc :** jocul aripilor, zborul. Vulturul, care înainte se rotea larg în văzduh, la un moment dat se azvîrli deodată în jos, ca fulgerul. **30. Foc :** pînă la regiunea focului, care, după știința astronomică medievală, se întindea între Pămînt și Lună. **33. Pojar :** căldură. **34. Ahil :** povestește Stațiu în *Ahileida*, I, 247 și urm.,

cînd mamă-sa lui Chiron i-l răpise
și-l duse-n Schiros, adormit pe brață,
de unde-n urmă-l scoase-apoi Ulise,

cum eu mă deșteptai, cînd de pe față
pierindu-mi somnul,-ngălbenii deodată,
ca omul cînd de-o mare spaimă-ngheață.

Văzui cu mine singur pe-al meu tată,
de două ceasuri soarele-n [cer sus]
și-n larg spre mare fața mea-nturnată.

– „N-ai nici o grijă, căci ești bine-adus,
fă-ți inimă – vorbi conducătorul –,
[– Să nu slăbești, ci să cutezi nespus :]

ajungi acum să vezi și Purgatorul.
Vezi largul zid ce-n jur îl cercuiește,
iar unde pare rupt îi stă zăvorul.

Pe cînd al zilei fapt de-abia mijește,
iar sufletu-ți dormea-ntru-el, pe cîmpia
pe care-atîta floare-o-mpodobește,

venind o Doamn-a zis : – „Eu sînt Lucia.
Să iau pe-acest ce doarme, să mă lași,
să-i fac mai lesne-astfel călătoria».

Cei trei la umbre-n vale sînt rămași.
Ea te-a luat, și, zi cum se făcuse,
iar sus veni, iar eu pe-ai dînsei pași.

Și-aici te-a pus, dar mai întîi îmi spuse
cu mîndrii ochi de-această sfîntă-ntrare,
și-apoi și ea [și] somnul tău se duse.”

Cum prinde-un om în dubiu-mbărbătare
și schimbă-n siguranță frica lui
cînd verdele-adevăr în față-l are,

---

44. *sus* (a). **46.** *teamă* (a). **59.** *Și-așa ea te-a luat și, zi cînd fuse* (a). **60.** *Veni în sus urmîndu-i sfinții* [*pași*] (b). **64.** *Cum prinde-n preget omul* (a).

---

că Ahile, pe cînd dormea, fu transportat din peștera unde locuia cu centaurul Chiron la Schiros de către mama sa, care vrea astfel să-l sustragă de la expediția grecilor, și descrie mirarea tînărului la deșteptarea sa : *„Quae loca ? Qui fluctus ? Ubi Pellion ? Omnia versa Atque ignota videt, dubitatque agnoscere matrem”*. **39. Ulise :** știind că Troia nu putea să fie cucerită fără Ahile, Ulise se duse la Schiros deghizat în negustor. Toate fetele regelui Laomedon, și printre ele Ahile în haine femeiești, se duseră să cumpere podoabe și găteli femeiești. Ahile însă tîrgui o spadă și tresări la un sunet de trîmbiță, lucru pentru care fu descoperit și plecă cu Ulise la război. **43. Văzui :** văzui pe Virgil, soarele ridicat pe cer și fața mea întunecată spre mare. **44. Soarele :** depinde, ca și **fața** din versul următor, tot de „văzui”. **46. Bine-adus :** pe cale bună. **49. Acum :** fiindcă pîn-aci au fost în Ante-Purgatoriu, și numai de aici încolo vor intra în Purgatoriul adevărat. **51. Zăvorul :** intrarea. **58. Cei trei :** Sordello, Nino Visconti și Corrado Malaspina. **La umbre :** printre celelalte umbre din „vîlceaua înflorită” a prinților. **59. Zi :** abia s-a făcut ziuă. **61. Spuse :** mi-a arătat sfînta intrare a Purgatoriului, uitîndu-se la ea. **63. Se duse :** ea dispăru și tu te-ai trezit din somn. **66. Verdele :** curatul.

67 așa și eu, iar cînd văzu că nu-i
în mine spaimă, cel ce-mi vru tot bine
porni pe deal, și-am prins și eu să sui.

70 Tu bine vezi cum eu înalț, creștine,
materia mea, să nu te mire dară,
că pui și duh mai mult ca s-o sprijine.

73 Și-așa suind, eram unde de-afară
ce-ntîi și-ntîi o scorbură părea,
cum este-n zid firida ce-l separă,

76 văzui că-i poartă, și că stau sub ea
trei scări de trei colori deosebite,
și-avînd portar ce mut încă stătea.

79 Și, tot mai larg privirile-mi țintite
pe el, văzui că șade-n capul scării
c-un chip așa că ele-mi fur-orbite.

82 C-o spadă-n mîini, în felul apărării
ce-atari lucori lăsa-n priviri să-mi pice
c-ades le-ntoarsei oarbe-n largul zării.

85 – „Voi doi de jos – așa-ncepu a zice –,
ce vreți, și cine-i cel ce v-a condus?
Vegheați ca drumu-n sus să nu vă strice!"

88 – „Cunoscătoare-a ce-i pe-aici, de sus
venind o Doamnă – zise-al meu părinte –,
de-această poartă chiar acum ne-a spus!"

91 – „Spre bine pașii ducă-vi-i 'nainte –
vorbi din nou acel gentil portar –,
pășiți acum pe-a voastre trepte sfinte."

---

72. *Că pui ca sprijin* (b). **74.** *Aceea ce dintîiu* (A). Am trecut în text varianta (a), versului din (A) lipsindu-i o silabă, ceea ce rezultă dintr-un spațiu lăsat de autor între *scorbură* și *părea*. **75.** În (A) este un spațiu destul de mare între *firida* și *ce-l separă*. **76.** *Văzui că-i poartă acum și că stau sub* (a). **78.** *Ce mut în prag* (b). **79.** *largi priviri avînd* (a). **81.** *C-o faț-astfel*, (a). **82.** *Și-o spad[ă]* (a). **83.** *sclipiri* (c).

---

68. Cel: Virgil. **70. Tu bine vezi:** ca de obicei, în locurile unde e nevoie de mai multă pătrundere, Dante atrage atenția cititorului asupra ridicării treptate a materiei de la „uman" la „divin", și în consecință asupra rafinării formei artistice. **78. Portar:** îngerul păzitor al porții. **81. Ele:** privirile. **82. Spadă:** simbolul dreptății dumnezeiești. **86. Ce vreți:** nu ne putem nici închipui că îngerul n-ar ști toate cele despre care întreabă, dar, cum foarte bine crede Steiner, trebuie să presupunem că se îndeplinește aici o formă de întrebări rituale, ale căror răspunsuri, deși cunoscute, trebuie pronunțate. **87. Strice:** în cazul cînd ați păși pragul Purgatoriului fără pregătirea necesară. **89. O doamnă:** Lucia. **91. Ducă-vi-i:** doamna despre care mi-ați vorbit, Lucia, care, fiind simbolul „harului luminător", e cea mai potrivită să vă călăuzească pașii. **92. Gentil portar:** sună cam ciudat, și e într-adevăr una din acele expresii destul de frecvente în *Divina Comedie* care ne arată în Dante poetul medieval și ne face să ne gîndim la acel element *grotesc*, adică *comic-inconștient*, pe care îl mai găsim, de pildă, în capitelurile romanice, unde, alături de basoreliefuri inspirate de fabulele lui Esop sau romanele „*de la Table Ronde*", găsim uneori scene de o lascivitate dezgustătoare, cu totul nepotrivite lăcașului celui sfînt care le adăpostește.

94 Spre ele-am mers. Și prima ca de var
era din piatră lucie, curată
și lins-așa că mă reda cum par.

97 Ca purpura, dar mai întunecată,
din piatr-a doua, aspră și bătrînă
și-n lat și-n lung în multe părți crăpată.

100 A trei-apoi, și-a ambelor stăpînă,
părea porfir cu-așa coloare nouă
ca sîngele ce-acum zvîcni din vînă.

103 Pe-acestea deci cu tălpile-amîndouă
sta sfîntul sol, șezînd pe-un prag cum nu e
mai plin de licur clarul strop de rouă.

106 Văzînd că buna vrere-a mea mă suie,
Virgil îmi dete-ndemn: – „Acum tu lui
smerit să-i ceri ca poarta s-o descuie".

109 La sfintele-i picioare m-așternui
cerîndu-i mila porților deschise,
ci-n piept dintîi de trei ori mă bătui.

112 El șapte *P* pe frunte-atunci îmi scrise
cu-al săbiei vîrf, și-apoi: – „Pe dealul sfînt
tu vezi de-nchide-aceste răni", îmi zise.

---

97. *înoptată* (a). **100.** *Apoi a treia* (a). **101.** *și-avînd* (a). **110.** *cum zise* (a). **114.** *Tu vezi de-aceste răni să-ți fie-nchise* (b).

---

94. Ca de var: simbolizează mărturisirea păcatului, în care sufletul celui pocăit trebuie să se oglindească neschimbat. **98. A doua:** simbolizează pocăința, a cărei culoare simbolică e vînătul (ca purpura, dar mai închis), care corespunde cuvîntului italian *perso*, culoare între roșu și negru, numită așa fiindcă venea din Persia (ca și *turchino* = albastru, care venea din Turcia). Crăpăturile dispuse în formă de cruce (*și-n lat și-n lung*) simbolizează frîngerea sufletului de durerea păcatului comis. **100. A treia:** simbolizează ardoarea carității și a dragostei dumnezeiești, care înflăcărează sufletul pocăit și îl împinge să șteargă păcatul prin fapte bune inspirate de dragostea către Dumnezeu. Roșu aprins e culoarea care simbolizează *caritatea*. **105. Licur:** strălucire, sclipire. În text: „pe pragul care îmi părea piatră de diamant". Diamantul simbolizează temelia neclintită pe care se sprijină taina pocăinței, adică facultatea dată de Isus apostolilor. *Cf. Matei*, XVI, 19: „Îți voi da cheile împărăției cerurilor, și orice vei lega pe pămînt va fi legat în ceruri și orice vei dezlega pe pămînt va fi dezlegat în ceruri". **106. Buna vrere:** văzînd că de bunăvoie îl urmam pe el, care mă trăgea sus pe cele trei trepte. În text: „călăuza mea mă trase de bună voie peste cele trei trepte", adică: „pînă la poarta Purgatoriului". **109. Sfintele-i:** la picioarele îngerului păzitor al porții. **111. -n piept:** în semn de smerenie și pocăință, după cum în Biserica catolică fac credincioșii cînd ajung la cuvintele crezului: *„quia peccavi nimis cogitatione, verbo et opere, mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa"*, de unde fraza italiană: *„far mea culpa"* în loc de: „a-și recunoaște vinovăția". **112. Șapte P:** simbolizează rănile ce le capătă sufletul, ca urmare a celor șapte păcate capitale: trufia, invidia (pizma), mînia, accidia (lenea spirituală, urîtul, indiferența religioasă, neglijarea celor sufletești), avariția, lăcomia, desfrîul. **114. Răni:** păcatul e socotit în teologia catolică de „rană a sufletului".

115 Coloare de cenușe-ori de pămînt
ce-l sapi uscat, avea a lui hlamidă;
și două chei a scos de sub vestmînt,

118 de-argint și de-aur, dînd ca să deschidă
cu alba-ntîi, cu-a dou-apoi, la fel
și-așa-mpăcat-a inima-mi avidă.

121 – „Cînd una dintre chei – ne zise el –
nu merge-ușor, [și broasca-ntrarea-i] neagă,
rămîne-atunci închis acest tunel.

124 Mai scumpă-i una, însă cere-o-ntreagă
știință și-artă-a doua, [cui o]-nvîrtește,
fiindcă nodul numai ea-l dezleagă.

127 Cînd Petru mi le-a dat, a zis: – „Greșește
mai bine, cui descui, decît la scară
să ții popor ce mila ți-o cerșește".

130 Și-mpinse-acele uși, cînd loc ne dară.
– „Intrați – ne-a zis –, ci-aveți de grijă bine
că-n urmă-ți de te uiți, te-ntorci afară".

133 Și cînd pe cardeni se-nvîrtiră-n fine
acele două-aripi la poarta sacră,
de fier, și tari și-adînc de vuiet pline,

136 nici n-a gemut Tarpeia, nici mai acră
n-a fost așa, văzînd cum îi dispare
Metel cel bun, lăsînd-o-n bunuri macră.

---

115. *Avea ca de coloare-a sa* (a). **122.** *O lesne-umblare-n broasca porții-o* (b). **124.** *Ci-alta care* (a). **125.** Am trecut între variante *acelui ce* din (A), care lungea peste măsură versul. Forma *cui* e curentă la Coșbuc; se vede și din versul apropiat, 128. **136.** *Tarpeia nici gemu și nici* (a).

---

115. Coloare: cenușa e simbolul pocăinței și smereniei. De aceea, în „Miercurea cenușilor" cu care se închide Carnavalul și încep Păresimile, preotul pune cenușă pe fruntea credincioșilor, spunînd: „*Memento, homo, quia pulvis es et in pulverem reverteris*". **117. Două chei:** cheile care deschid regatul Cerurilor (*Matei*, XVI, 19) și care sînt insignele papalității: cea de aur reprezintă *autoritatea*, dată de Dumnezeu Bisericii, de a ierta pe păcătoșii pocăiți; cea de argint reprezintă *știința* pe care duhovnicul trebuie s-o aibă despre sufletul credinciosului, ca și despre legea după care-l judecă. **123. Tunel:** în text: „trecătoare". **124. Una:** cea de aur. **126: Nodul:** piedica păcatului, care nu poate fi înlăturată fără știința duhovnicului. **128. Cui descui:** greșește mai bine în a deschide prea ușor decît în a refuza intrarea celor pocăiți. **130. Cînd:** care atunci ne dădură (făcură) loc; sau, punînd după „uși" un punct sau punct și virgulă „cînd (ușile) ne dădură loc, (îngerul) ne-a zis: «Intrați»". **132. -n urmă-ți:** adică: „dacă te vei întoarce la păcat". E clar că aici Dante își aduce aminte de mitul lui Orfeu și de povestea biblică a soției lui Lot. După unii comentatori, a se uita înapoi ar simboliza aici regretul bunurilor lumești care au fost obiectul păcatului. **133. Cardeni:** țîțîni (în latină *cardo*). **136. Tarpeia:** poarta cetății capitoline, așezată pe stînca Tarpeia: Iuliu Cezar o forță

139 Spre primul cînt mă-ntoarsei cu-ncordare
și parc-a fost *Te Deum* ce-au cîntat
și-un dulce glas s-amesteca-n cîntare;

142 și ce-auzeam în mine-a deșteptat
o stare-așa precum ți-e simțămîntul
cînd voci și-organe cînt-amestecat

145 și-acum auzi și-acum n-auzi cuvîntul.

pentru a pune mîna pe tezaurul public, îndepărtînd pe Lucius Cecilius Metellus, care era păzitorul tezaurului. *Cf*. Lucan, *Pharsalia*, III, 154: *„Tunc rupes Tarpeia sonat, magnoque reclusas Testatur stridore fores”*. **139. Primul:** primul cînt pe care-l auzii, de-abia intrat. **141. Glas:** deci cîntecul de care a vorbit în versul precedent trebuie înțeles ca produs de instrumente. Dante transportă aici în Purgatoriu senzația mistică ce o produce în inima credincioșilor amestecul cîntecelor religioase ale mulțimii cu sunetele profunde ale orgii, la prima intrare într-o biserică. **145. N-auzi:** fiindcă notele grave ale orgii acoperă cuvintele.



Cîntul X

Brîul întîi: trufașii

În Purgatoriu. Urcușul încet și odihna celor doi poeți pe platoul singuratic (1-27) ◎ Pietre sculptate cu scene de smerenie (28-96) ◎ Pedeapsa trufașilor și povățuirea credincioșilor de către poet (97-139)

1 Cînd fui intrat deci și pe poarta care
rămîne-nchisă prin iubirea rea,
căci strîmbul drum ca drept atunci îți pare,

4 cu zgomot auzii cum ne-o-nchidea.
Acum, de m-aș fi-ntors s-o văd, creștine,
ce scuze-aș fi avut la vina mea?

7 Suiam pe-un drum ce-n cotituri se ține
prin strîmbul scoc din stînca despicată
la fel c-un val ce fuge și revine.

10 – „Puțin aici de-atenție-acum ne cată
s-uzăm – a zis Virgil –, mereu spre-a fi
și-aici și-aici de partea ondulată.”

13 Dar lucru-acesta pașii ni-i rări,
așa că mai curînd știrbita lună
ajunse-n patul ei spre-a s-odihni

---

4. *-ncuia* (a). **10.** *Puțin acolea să uzăm ne cată* (a). **12.** *De ast-a* (a).

---

2. Prin: din cauza iubirii rătăcite a oamenilor, îndreptată spre cele lumești, iar nu spre Dumnezeu, singurul demn de iubirea noastră. În text: „poarta pe care iubirea rea a oamenilor o face neumblată”. **3. Atunci:** cînd ești în păcat. **4. -nchidea:** îngerul portar. În text: „O auzii închizîndu-se cu zgomot”. **6. Vina:** din faptul că, dacă s-ar fi întors, s-ar fi făcut vinovat de nesupunere față de oprirea îngerului-portar. *Cf.* cîntul IX, 131-132. **9. Val:** poteca săpată în despicătura stîncii șerpuia, cum face unda mării, care într-un loc înaintează pe țărm și în alt loc se retrage. **10. Cată:** trebuie. A se construi: „Ne cată (trebuie) să uzăm aici de puțină atenție”, adică: „Aici trebuie să fim cu băgare de seamă ca să urmăm toate cotiturile acestei poteci”. **13. Rări:** făcu ca mersul nostru să fie mai încet. **14. Știrbita lună:** încît, mai înainte ca să ieșim din acea trecătoare, ultimul pătrar al lunii atinse orizontul (patul), sub care dispăru.

16 decît noi doi din strîmta văgăună.
Dar cînd am fost deasupra-n rotogol
în locu-n care muntele s-adună,

19 eu prea trudit, și despre-al nostru-ocol
nesiguri ambii, stetem pe-o cîmpie
cum nu-i pustiu să aib-un drum mai gol.

22 Din malul de-unde golu-i face ie
la ’nalta coastă-ntruna suitoare,
de trei ori cît un om putea să fie.

25 Și cît am dat vederii-aripi să zboare
prin cerc la dreapta și la stînga mea,
la fel părea întreaga-ncingătoare.

28 Dar pîn-a nici nu face-un pas pe ea,
văzui de-ajuns că[-n jur e rîpa lată]
ce nici un drept de-a fi urcuș n-avea.

31 Era de-o albă marmură și-ornată
cu-atari sculpturi că nu vrun Policlet,
ci-ar fi rămas chiar firea rușinată.

34 Trimisul cel ce-aduse-acel decret
prin care-a multor veacuri plînsă pace
deschise cerul cel de mult secret,

37 în față-ne-apăru și-așa verace
scobit, și-atît de dulci mișcări avea,
că nu părea să fie-un chip ce tace.

40 Să juri că zice *Ave*; căci stătea
în față Ea, ce-avut-a harul cheii
iubirii cei de veci spre-a-i descuia,

---

24. *Putea de trei* (a); *Părea întreit cît e un om* (b). **26.** *aici.* **28-30.** *Dar și văzui, pe cînd pe dînsa nici / N-am fost făcut vrun pas, că rîpa-i lată / Ce n-avea nici un drept „urcuș” să zici* (b). **36.** *cel de mult secret* (b). **38.** *Scobit vera[ce]* (a). **41.** *cui cheia-i fuse dată* (A). Am trecut în text varianta (a) pentru a restabili rima.

---

16. Noi doi: a se subînțelege: „să ieșim”. **18. S-adună:** unde muntele se dă înapoi pentru a face loc unui platou. **22. Din malul:** în text: „Din malul prin care se mărginește cu golul, pînă la poala înaltei coaste întruna suitoare, un corp omenesc s-ar cuprinde de trei ori”. A se construi: „Din mal pînă la înalta coastă putea fi de trei ori cît un om”. **25. Și cît:** „oricît m-am uitat la dreapta și la stînga în jurul meu, întreaga încingătoare se arăta cum am descris-o mai sus, adică egal de lată și de înaltă”. **30. Drept:** nu putea fi numită „urcuș” fiindcă era abruptă. Coșbuc urmează interpretarea dlui Gambera. Cei mai mulți comentatori însă interpretează acest vers în sensul că urcușul rîpei era mai puțin drept, adică era în pantă. Nesiguranța provine din faptul că unii interpretează *drept* în înțeles juridic, iar alții în înțeles geometric. Versul e foarte obscur și în text. **32. Policlet:** stînca de marmură foarte albă era sculptată cu scene lucrate cu atîta măiestrie, încît nu numai Policlet, celebrul sculptor elin, dar și Natura însăși ar fi rămas rușinată. Sîntem în brîul trufașilor, și sculpturile săpate în stîncă reprezintă scene care preamăresc *smerenia*, virtute opusă păcatului *trufiei*. **34. Trimisul:** Arhanghelul Gavril. **Decret:** Buna-Vestire. **35. Plînsă pace:** pacea între Dumnezeu și omenire, atîtea veacuri invocată în plîns, după păcatul originar, și care se restabilește prin întruparea Mîntuitorului anunțată de Buna-Vestire. **36. Secret:** închis, interzis. **38. Scobit:** sculptat în basorelief. **39. Ce tace:** părea că vorbește. **40. *Ave*:** *Cf. Luca*, I, 28: „Îngerul a intrat în locul unde era Ea și a zis: «Plecăciune, plăcută lui Dumnezeu»”. **41. Cheia:** cheia

43 [și puse-avea în chip, ca tîlc ideii],
asemeni cerii-al său sigil purtîndu-l,
aceste vorbe: *Ecce-ancilla Dei*.

46 – „Nu-ți pune numai într-un loc tot gîndul!” –
vorbi Virgil; iar eu, pe partea lui
în care-avem noi inimile-avîndu-l,

49 privii și mai departe și văzui
pe partea-n care-aveam pe-al meu părinte,
și [îndărătul Maicii Domnului]

52 scobită-n piatră altă-ntîmplăminte;
și, vrînd mai clară-n ochi să mi s-arate,
trecui pe lîngă maistru mai ’nainte.

55 Erau aici în marmură săpate:
un car cu boi și-ntr-însul arca sfîntă
și cum oficiul, necerut, te bate,

58 și multă gloată-n șapte coruri frîntă,
cîntînd așa, că simțurile mele:
„nu cînta” – unul, și-altul zise: „cîntă!”.

61 Și-al jertfei fum îl arătau acele
sculpturi așa, că ochii mei și nasul
cu „nu” și „da” gîlceavă-avea-ntre ele.

64 Și-umilul David, precedîndu-și vasul
cel sfînt, mai mult și mai puțin de-as’dată
decît un rege,-n salt avîndu-și pasul

67 și poala-n brîu, iar la un geam mirată
privea Melhola din[tr-un dalb] palat
ca și-o femeie tristă și-ofensată.

70 Trecui și mai ’nainte de-unde-am stat,
să văd de-aproape-alt chip pe-acel părete,
ce-albea după Melhola-nfățișat.

---

44. *Cum ceara-n ea sigilul său* (a). **47.** *Mergeam la dreapta lui* (b). **48.** *În care-au numai cei vii* (b). **50.** *în urma Maicii sfinte* (a). *Pe partea-n care domnul mi-l avui* (b). **57.** *neiertat* (b). **61.** *văzut era* (a). **66.** *avînd în salturi* (a). **68.** *la el de sus* (a). **71.** *arete* (a). **72.** *părete* (a).

---

iubirii lui Dumnezeu, refuzată oamenilor după păcatul originar. **44. Cerii:** cu aceeași fidelitate cu care ceara poartă imprimat sigiliul, chipul Sfintei Fecioare parcă avea zugrăvite pe buze cuvintele Evangheliei (*Luca*, I, 38): „Iată, eu sînt roaba Domnului; facă-mi-se după cuvintele Tale!”. **48. Inimile:** la stînga lui Virgil. A se construi: „avîndu-l pe partea lui în care avem noi inimile”. **57. Necerut:** în transportarea arcei sfinte, Uza, unul din conducătorii carului, pe cînd boii se-ndărătniceau, voi să sprijine arca pe care numai sacerdoții puteau s-o atingă, și căzu trăsnit de Dumnezeu. *Cf.* II *Împărați*, 6, 6. **60. Unul:** auzul spunea lui Dante că corurile nu cîntă, pe cînd văzul îi spunea că într-adevăr cîntă, așa de bine era scena sculptată. **63. Gîlceavă:** ochii spuneau că da, e fum într-adevăr, pe cînd nasul spunea că nu. **64. David:** *cf.* II *Împărați*, 6, 14-16: „David juca din răsputeri înaintea Domnului și era încins cu efodul de in subțire... pe cînd chivotul Domnului intra în cetatea lui David. Micol, fata lui Saul, se uită pe fereastră, și văzînd pe împăratul David sărind și jucînd înaintea Domnului, l-a disprețuit în inima ei”. Deci și această scenă preamărește smerenia. **68. Melhola:** Micol,

Înalta glorie-n faț-aici îmi stete,
a prințului roman, valoarea cui
izbîndă mare lui Grigorie-i dete.

Eu de-mpăratul, de Traian vă spui
și-o văduvă-ntr-un plîns amar, și-al gurii,
și-al ochilor, s-a prins de frîul lui.

Vuia tot cîmpu-n goana călcăturii
de roibi și-oșteni, și-n vînt, peste Cezar
stindarde de-aur își mișcau vulturii.

Și biata, ea-ntre-atîți, plîngînd amar:
„Răzbună-mi, Doamne, dup-a ta putere
pe fiul mort, să nu plîng în zadar!”.

El da răspuns: „Așteapt-acum, muiere,
pe cînd mă-ntorc”. Iar ea: „Stăpîne bune!”,
ca cel [ce] n-are-astîmpăr în durere,

„Dar dacă nu te-ntorci?” – „O să-l răzbune
urmașul meu!” Iar ea: „Al altui bine
ce-ți este bun, cînd uiți pe-al tău?”. Și-i spune

Traian: „Fii mîngîiată. Se cuvine
să fac ce-mi ceri, acum și nu apoi,
dreptatea vrea și mila mă reține!”.

Acel ce-n veci nu vede lucruri noi
aceste vorbe le-a sculptat văzute;
dar nou ni-e nouă, căci nu-l vezi la noi.

Pe cînd mă desfătam privind plăcute
imagini de smerenie-atît de mare,
mai dragi știind de Cine-au fost făcute:

---

73. *dete* (a). **78.** *fugarul* (a). **82.** *Și-aci-ntr-atîția ea* (a). **84.** *în zadar* (a). **96.** *Dar nouă nou* (a). **99.** *cînd știi* (a).

---

numită așa de Coșbuc probabil după orașul ei natal. **74. Prințului roman:** Traian, despre care multe legende se urziră în Evul Mediu, cu privire la dreptatea lui. **75. Grigorie:** papa Grigorie I sau Grigorie cel Mare (590-604), care, după o foarte veche legendă, neînchipuit de răspîndită în Evul Mediu nu numai în poezie, dar și în artele plastice, obținu de la Dumnezeu mîntuirea lui Traian pentru dreptatea făcută văduvei în momentul plecării lui la război. Legenda, inspirată probabil după un basorelief al unui arc de triumf care exista pe vremuri lîngă Pantheon, povestește că Traian, fiind gata să plece pentru expediție în Dacia și fiind deja călare, o văduvă se aruncă înainte-i în genunchi, rugîndu-l fierbinte să-i facă dreptate. Traian răspunse: „Acum sînt grăbit. Ți-o voi face cînd mă voi întoarce”. Atunci femeia stărui: „Și dacă nu te întorci?”. Iar împăratul: „Ți-o va face urmașul meu”. Și femeia: „Dar atunci tu ce merit ai avea?”. La aceste vorbe împăratul se dă jos de pe cal și-i face dreptate văduvei. Legenda adaugă că Dumnezeu, supărat pe papă, care, cu rugăciunile sale fierbinți, îl silise să scape din Iad pe un păgîn, îl făcu să rămîie mut un an, ca să învețe minte să nu-L mai supere cu astfel de rugăminți. O altă legendă povestește că, atunci cînd la temelia columnei lui Traian fură regăsite rămășițele dreptului împărat, oamenii care îl dezgropaseră băgară de seamă cu uimire că limba-i rămăsese neatinsă: fără îndoială fiindcă vorbise totdeauna drept. **80. Cezar:** Traian, împăratul. **94. Acel:** Dumnezeu. **95. Vorbe... văzute:** aceste cuvinte pe care ochii ar fi jurat că le spuneau buzele chipurilor sculptate în piatră, cu toate că urechile nu le auzeau. Cu drept cuvînt deci Dante vorbește aici de vorbe *văzute*, nu *auzite*. **99. Cine:** Dumnezeu, meșterul cel mare.

100 – „Dincoace, iat-un stol acum apare –
vorbi Virgil –, ci-atîta vin de grei!
Ne-or spune-aceștia pe-unde-avem cărare”.

103 Și-atenți să vadă-ntruna ochii mei
tot nouă stări, și-n ele-avînd plăcere,
n-au fost tîrzii în zborul lor spre ei.

106 N-aș vrea să simți, creștine, vro scădere
în bunul tău propus, de-auzi ce plată
drept vai greșelii Dumnezeu ne cere!

109 Tu nu căta spre-al caznei chip; ci cată
urmarea ei, căci orice-ar fi să fie,
nu poate-ntrece marea judecată.

112 Și-așa-ncepui: – „Nu oameni par să vie
spre noi încolo, dulce tat-al meu;
dar nu știu ce-s, așa sînt prins de-orbie!”.

115 El zise-atunci: – „Martiriul lor cel greu
pe care-l au, așa-i îngenunchează,
că-ntîi și-ntîi m-am îndoit și eu.

118 Dar fix privește-acum și-i cercetează
cum vin purtînd pietroaie-n spate puse
și-acum și vezi cum fiecare-oftează!”.

121 Vai, bieți creștini trufași, făpturi răpuse!
cari, orbi de ochii minții noastre, vrem
la țel s-ajungem pe cărări opuse!

124 Voi nu vedeți că numai viermi sîntem
născuți spre-a deveni cereștii fluturi,
ce zboară slabi la Judele Suprem?

127 Ce-umblați fuduli prin ’nalte-așa ținuturi,
o, voi, insecte încă nedepline
ca viermii-acei rămași întru-nceputuri!

130 Precum, balcoane-ori streșini să sprijine,
ca stîlp un chip de om vezi cîteodată
cum strînși genunchii el la piept îi ține,

---

130. *Precum ca stîlp, balcoane să sprijine* (b). **131.** *Streșine vezi* (b). **132.** *către piept* (a).

---

106. N-aș vrea: lui Dante i-e frică că, povestind chinul groaznic la care sînt supuși trufașii, să nu descurajeze pe cititorul îndreptat spre pocăință. **108. Vai:** pedeapsa, ispășirea. **110. Urmarea:** efectul. **111. -ntrece:** oricît de gravă ar fi pedeapsa, nu poate întrece (nu se poate prelungi după) Judecata de Apoi. **112. Nu oameni:** mergeau așa de încovoiați sub greaua sarcină, încît de departe nici nu păreau a fi oameni. **121. Răpuse:** de durere, sărmane. **123. Cărări:** în text: „cu pași care merg înapoi”, adică „în loc de a vă înainta vă dau îndărăt”. **124. Viermi:** se adresează la cei care păcătuiesc din trufie și le atrage atenția că viața pămîntească nu e decît o stare de trecere către viața adevărată, care e cea sufletească de dincolo de mormînt. **126. Slabi:** fără apărare, fiindcă, față de Judecătorul Suprem, vinile noastre nu vor avea nici o apărare care să i le ascundă. **128. Nedepline:** în stare de crisalidă. **130. Balcoane:** aceste suflete erau așa încovoiate sub sarcina lor de pietroaie, încît aduceau

133 de-l vezi tu simţi durere-adevărată
de chinu-nchipuit din el ; atare
stîrcire-aici aceşti căzniţi arată.

136 Drept e că după piatra mic-ori mare,
erau stîrciţi puţin ori mai de tot,
dar cel cu cea mai multă-n el răbdare

139 plîngînd parcă zicea : – „Eu nu mai pot !”.

---

133. *Se naşte-n om durere* (b). **134.** *văzui* (a).

---

cu cariatidele care în arhitectură susţin balcoane sau streşini. **136. După piatra :** pietroiul era mai mare sau mai mic, după gravitatea păcatului.



Cîntul XI

Brîul întîi: trufașii

Rugăciunea sufletelor trufașe (1-36) ◎ Convorbirea lui Dante cu Umberto Aldobrandeschi și cu Oderisi da Gubbio (37-108) ◎ Provenzan Salvani (109-142)

1 „O, Tat-al nostru care-n ceruri stai,
nu circumscris, ci prin amor mai mare
de primi zidiții ce-mprejur îi ai,

4 puterea și-al Tău nume-l aib-oricare
făptură-n preamăriri, cum se cuvine
spre-a-ți mulțămi de dulcea ta suflare.

7 Și vie-ți pacea-mpărăției sfinte,
căci noi, spre-a o găsi, noi nici un spor
n-avem prin noi, cu toat-a noastră minte.

10 Cum jertfă-ți dă și-al îngerilor cor
a sa voință-n cîntece de-Osana,
așa să-ți dea și oamenii pe-a lor.

---

2. *din amor* (a). **3.** *Ce tu spre primele-ți efecte-o ai* (b). **6.** *Părinte* (a). **8.** *spre-a ei găsire* (b).

---

1. O, Tat-: parafraza „Tatălui nostru", rugăciunea domnească dată de Isus Cristos discipolilor. În Purgatoriu, în fiecare brîu sufletele recită rugăciunea care face parte din ispășirea lor. Parafraza lui Dante e în același timp și un comentariu al acestei rugăciuni. E vorba aici de una din acele parafraze așa de scumpe oamenilor din Evul Mediu, dar care nu se potrivesc deloc cu gustul nostru. Cu toate că a plăcut lui De Sanctis, care, referitor la aceasta, laudă pe poet, spunînd că a știut să fie „Davidul Purgatoriului său", ea a fost criticată între alții și de Tommaseo, căruia i s-a părut cu drept cuvînt că simplitatea conceptelor evanghelice se pierde în adaosurile explicative și considerațiile teologice, și mai cu seamă de D'Ovidio, care în una din glumele lui – care, deși uneori exagerate, sînt adesea bine nimerite chiar de-ar părea nerespectuoase – zice că *nu poate să admită un „«Tatăl nostru» umplut"*. **2. Circumscris:** Dumnezeu fiind infinit, nu poate fi circumscris în nici un loc și nu e numai în cer, ci pretutindeni. Deci, cînd spunem că se găsește în cer, o spunem fiindcă acolo sînt îngeri, adică ființele create de El mai întîi (*primii zidiți*) și pe care El le iubește mai mult. *Cf.* Sfîntul Toma, *Summa theologica*, I, II, 102-104 *ad primum*: „Dumnezeu nu e conținut de nici un loc". *Cf. Paradisul*, XIV, 30: „Așa-ngrădește tot Cel ne-ngrădit". **6. Suflare:** „știința și milostenia care pornesc de la Tine". **10. Jertfă:** După cum îngerii renunță la voința lor pentru a voi ceea

Și dă-ne și-azi și-n orice zile mana
căci făr’ de ea-ntr-această grea pustie
noi haru-l căutăm și-aflăm prihana.

Și cum iertăm vrun rău ce-o să ne fie
făcut de-alt om, ne iart-orice greșală
și nu căta spre-a noastră vrednicie.

Virtutea-ne, ce-așa de-ușor se-nșală,
n-o ispiti cu-acel ce-n rău ne-a tras,
ci scapă-ne de multa lui năvală.

Dar, Tată drag, acest din urmă glas
nu-i pentru noi, căci de-asta nu ne doare,
ci pentru-acei ce-n urmă-ne-au rămas.”

Și lor și nou-astfel fericitoare,
vin umbrele purtînd povara-n spate
asemeni celei ce-o visezi aoare,

și-ocol făcînd au trudele gradate
și toate plîng, pe cea dintîi cunună,
spălînd ce-avură-n lumea lor păcate.

Cînd pentru noi se roag-aci-mpreună
oricînd și-astfel, dincoace pentru ele
cît pot să fac-acei ce-au vrere bună!

Datori sîntem a le-ajuta să-și spele
lumescul semn, ca limpezi să ia zborul
ușoare-n sus spre veșnicele stele.

– „Descarce-vă de plumb Judecătorul
prin mila lui aripile-n curînd,
spre a fi zburace-așa precum vi-e dorul,

ce Tu vrei. A se construi: „cum al îngerilor cor îți dă jertfă voința sa în cîntece de Osana, așa...”. **13. Mana:** pîinea noastră de toate zilele, care trebuie înțeleasă ca hrană nu numai materială, dar și spirituală. Urmînd procedeul medieval de a căuta alegorii și înțelesuri tainice în textele nu numai sacre, dar și profane (*moralisatio*), al cărui germen îl găsim chiar în Biblie (*gloria Dei est celare verbum et gloria regum investigare sermonem*), teologia catolică vede în fiecare fapt din *Vechiul Testament* o „figură” a adevărurilor sfinte revelate de Isus în Evanghelie. Deci mana trimisă de Dumnezeu evreilor pe cînd se aflau în deșert e interpretată în același timp ca o figură a *pîinii celei de toate zilele* din „Tatăl nostru” și a sfintei cuminecături, hrana sufletească a creștinilor. **18. Vrednicie:** fie că sîntem ori nu vrednici de iertare. **23. Noi:** nu pentru noi, suflete ce, din mila lui Dumnezeu, sîntem păziți de harul Lui și neexpuși la nici o ispită a necuratului, ci pentru cei ce au rămas în urma noastră pe pămînt. **27. Aoare:** în text: „dojană”. A se înțelege: „Așa cîntînd o rugăciune fericită (și *folositoare*) lor și nouă, vin umbrele purtînd povara-n spate, asemănătoare acelei poveri (*incubi*) de care ni se pare că sîntem apăsați în vis”. *Incubi* sînt, după teologie, „sufletele rele care adeseori se reped asupra omului care stă culcat pe spate și-l îngreuiază în așa fel încît i se pare că se înăbușă din cauza poverii” (*Anonimo fiorentino*). **28. Ocol:** ocolind întregul brîu destinat lor în Purgatoriu. **Gradate:** gradate după gravitatea păcatelor. **29. Cunună:** brîul întîi al Purgatoriului, în care ispășesc trufașii. **31. Cît pentru noi:** a se înțelege: „Dacă aici în Purgatoriu sufletele se roagă împreună pentru noi și cu atîta dragoste, ce n-ar trebui să facă pentru ele cei ce au vrere bună dincoace pe pămînt!”, adică: „Dacă ele se roagă pentru noi, cum nu ne-am ruga noi pentru ele?”. **35. Semn:** urmă lăsată în sufletele lor de traiul pămîntesc. **37. Plumb:** păcatul este singura povară care împiedică sufletul de a se înălța la cer,

40 ce drum e cel mai scurt, spre scări mergînd?
Și, dacă sînt mai multe,-atunci vezi bine,
vă rog să ne-arătați pe cel mai blînd.

43 Fiindc-avînd acest ce e cu mine
tot haina lui Adam cea din născare,
[încet e la suiș, oricînd s-ar ține]."

46 N-avui putinț-a ști pe duhul care
răspuns i-a dat la ce-a dorit să-i spuie
acel ce m-aducea pe-aici, ci-atare

49 răspunsu-i fu: – „De-aici departe nu e
la dreapta, tot pe mal, un drum de-urcat
pe care poate-ușor și-un viu să-l suie.

52 De-acest pietroi de n-aș fi-mpiedecat
ce gîtului trufaș povară-mi zace
și-mi ține capu-așa de-adînc plecat,

55 privire-aș eu pe-acest ce-i viu și tace
să-l văd că poate-odată-l cunoscui
și-a fi de cazna mea durut l-aș face.

58 Latin și-al unui prinț prin Tosca fui
Guilelm Aldobrandesc pe tata-l cheamă,
dar nu știu de-i cunoașteți faima lui.

61 De vechiu-mi neam și faptele de-aramă
a moșilor fui ăst fel de semeț
încît, nesocotind obșteasca mamă,

64 aveam pe-oricine-atîta-ntru dispreț
că fui ucis, precum în Siena știe
și-n toată țara ei orice drumeț.

---

45. *cine-a fost* (a). **48-49.** *Veniți cu noi, că nu e/ Departe-n dreapta drumul de urcat* (b).

---

patria lui firească. **40. Scări:** care dau în brîul superior. **44. Haina:** fiindcă acesta ce e cu mine, nefiind încă mort și călătorind prin Purgatoriu cu greaua sarcină a trupului său (*haina lui Adam*), nu se poate sui așa de repede cum ar voi. **48. Acel:** Virgil. **52. Pietroi:** povară sub care umblă cei trufași și care-i apasă pe ceafă, silindu-i să privească în jos, ei care în viață mergeau cu capul sus. **58. Latin:** italian. **Tosca:** Toscana. **59. Guilelm Aldobrandesc:** sufletul care vorbește e Umberto Aldobrandeschi, conte de Santa Fiora, fiul acelui Guglielmo Aldobrandeschi la care se face aluzie în *Purgatoriu* (VI, 111). Cu toate că cea mai mare parte din comentatori ne spun că a fost înăbușit în patul său de către niște sicari trimiși de comuna orașului Siena, din cauză că făcea prădăciuni la drumul mare și prin tot ținutul dimprejurul castelului său din Campagnatico, documentele istorice sigure ne arată că a murit în mai 1259 în luptă dreaptă („*cum exivisset probiter contra inimicos*", zice Benvenuto da Imola) împotriva trupelor trimise din Siena împotriva lui, după căderea castelului. Un pasaj dintr-o cronică sieneză din secolul al XV-lea ni-l arată „ucigînd multă lume înainte de a muri și alergînd *ca un balaur* prin piața orașului invadat, pînă cînd a fost lovit în cap cu o ghioagă de fier; și căzînd de pe cal, a fost năpădit de atîția dușmani, încît *l-au făcut să lase această lume*". **63. Mamă:** Eva: „uitînd că sînt și eu muritor".

67 Eu sînt Umbert; nu însă numai mie
mi-a fost spre-amar, ci-a-mpins spre tristul port
pe toți ai mei fîrtați a lor trufie.

70 De-aceea am acest pietroi să-l port,
cît timp în cer mă are Domnu-n ură:
ce n-am făcut ca viu o fac ca mort".

73 Eu, vrînd s-ascult, plecai a mea statură;
și-atunci un duh, nu cel care-mi vorbise,
s-a-ntors sub piatra ce-i făcea strîmtură;

76 privi, mă cunoscu, pe nume-mi zise,
cu greu ținînd spre mine-un ochi deschis,
cum stam precum atenția mă-ndoise.

79 –„O – zisei eu –, nu tu ești Oderis,
a Gubiei fală și-a acelei arte
ce-o cheam-aluminare prin Paris?"

82 – „O, frate,-a zis, cartoanele ce-mparte
azi Franco Bolonez sînt mult mai bune,
și-i gloria-ntreag-a lui și-a mea e-n parte.

85 Ce spui, firește, nu puteam eu spune
trăind, din cauza slăbiciunii mele,
spre slava goal-avînd porniri nebune.

---

68. *-mi cît' acest* (a). **69.** *acea* (a).

---

71. Ură: pînă ce Domnul îmi va ierta păcatele. **72. Ce:** pocăință. **75. Strîmtură:** supărare. **77. Un ochi:** în text „ochii". **78. Atenția:** *Cf.* v. 73: „vrînd s-ascult". Cu toate că majoritatea comentatorilor cred că Dante își apleacă capul din smerenie și rușine, recunoscîndu-se și el demn de aceeași pedeapsă, nouă ni se pare că atitudinea lui e datorată pur și simplu necesității în care se găsea de a se pleca înspre sufletul ghemuit mai jos de el, din cauza greutății purtate în spinare. **79. Oderis:** Oderisi da Gubbio, vestitul miniaturist de manuscrise din secolul al XIII-lea. A fost la Bologna între 1268 și 1271 și a murit la Roma cam pe la 1299. Probabil că în timpul șederii sale la Bologna Dante a putut vedea vreunul din manuscrisele ale căror pagini „rîdeau" din lumina miniaturilor lui. Despre el Vasari scria mai tîrziu în *Viețile* sale: „A fost în acea vreme în Roma Oderigi d'Agobbio, excelent miniaturist, care, tocmit de papa, a miniat multe cărți pentru *biblioteca* palatului și care sînt în mare parte azi șterse de vreme. Și în cartea mea cea cu desene vechi sînt unele rămășițe chiar de mîna acestuia, care într-adevăr a fost un om de ispravă". **80. A Gubiei:** fala orașului Gubbio (sau Agobbio), în Umbria, celebru și pentru faimosul lup despre a cărui minunată îmblînzire făcută de Sfîntul Francisc ni se vorbește cu atîta măiestrie în *Fioretti*. **81. Aluminare:** fr. *enluminer*. Se vede că lui Dante i-a plăcut acest cuvînt prin care miniatura e ca o dătătoare de lumină vechilor manuscrise. De aceea, vorbind de miniaturile lui Franco Bolognese, zice: „mai mult *rîd* filele pe care le încondeiază Franco Bolognese". De altfel, aluzia la Franța e aici cît se poate de îndreptățită, dată fiind înflorirea la care ajunsese acolo această artă. Dovadă acele minunate „*livres d'heure*" care făcură pe *messer* Francesco da Barberino să împodobească cu miniaturi executate în Franța cele două tratate ale lui de eleganțe femeiești. **83. Franco Bolonez:** despre el nu știm decît ceea ce ne spune Vasari: „Cu mult mai bun meșter decît Oderisi a fost Franco Bolognese, miniaturist, care pentru același papă și pentru aceeași bibliotecă și în aceeași vreme a lucrat multe lucruri foarte frumoase..., după cum se poate vedea în numita carte, unde sînt desene de mîna lui, și picturi, și miniaturi, și, printre ele, un vultur foarte bine lucrat și un leu care frînge un pom, foarte frumos". **Mai bune:** în text: „rîd mai frumos".

88 Și-atari trufii aici au să se spele.
Și nici aici n-aș fi, dar în căință
căzui cît timp puteam să mai fac rele.

91 E glorie goal-a omului putință!
Spre vîrf verdeaț-abia i-o vezi și nu e,
de n-o ajung și timpi de nepriință.

94 Crezu-n pictur-a fi și Cimabue
stăpîn a tot, și-n umbră e rămasă
azi faima lui, de Giotto cel ce suie.

97 Așa și-un Guido celuilalt îi lasă
al limbii-Olimp, și poate-i și născut
acel ce pe-ambii-i va goni din casă.

100 Umana faimă-i vîntul ce-a bătut,
venind acum din dos, acum din față
schimbînd numirea sa după ținut.

90. Cît timp: în timpul vieții. **92. Verdeaț-:** compară gloria pămîntească cu o plantă și zice că, după cum aceasta se veștejește repede și începe a îngălbeni de la vîrf, tot așa și gloria durează puțin, mai cu seamă în cei mai mari, care sînt repede întrecuți de alții, dacă nu vin vremuri de obscuritate și nepricepere. **94. Cimabue:** Giovanni Cimabue, pictor florentin foarte cunoscut, restauratorul picturii în Italia. Despre el Filippo Villani scrie că: „Vechea pictură, de acum aproape îndepărtată și rătăcită de la firesc, el cu artă și talent o ridică". S-a născut în 1240 și a murit în 1302. Cît privește păcatul „mîndriei" lui, Ottimo ne informează că: „dacă îi arăta cineva vreun defect la opera lui ori el însuși îl observa, de îndată părăsea acel lucru, oricît de scump i-ar fi fost". **96. Giotto:** Giotto di Bondone, născut la Vespignano pe la 1266, mort la Florența în 1337, elev al lui Cimabue, a fost cel mai mare pictor din vremea sa. O tradiție destul de întemeiată ni-l arată prieten cu Dante. Despre el scrie Boccaccio (*Decameronul*, VI, 5): „Avu o minte așa de iscusită, încît Natura, mama și făuritoarea tuturor lucrurilor, nu produce nici un lucru pe care el, cu stilul sau condeiul, sau pensula, să nu-l facă atît de asemănător cu ea, încît să pară nu asemănător, ci mai degrabă Ea însăși". **97. Un Guido:** Guido Cavalcanti. *Cf. Infernul*, X, 63. **Celuilalt:** Guido Guinizelli din Bologna; a trăit între 1240 și 1276, cînd muri la Verona, exilat din Bologna cu ceilalți din partidul Lambertazzilor. Cu versurile sale și mai ales cu vestita canțonă *Al cor gentil ripara sempre Amore*, a inaugurat prima școală poetică italiană cu adevărat originală, pe care Dante a numit-o „*dolce stil nuovo*", adică „a stilului nou și dulce", căruia au aparținut și Guido Cavalcanti și Dante. **98. Olimp:** gloria, lauda limbii. După cum Franco Bolognese a întrecut pe Oderisi în arta miniaturii, tot așa Guido Cavalcanti a întrecut în arta poetică pe Guido Guinizelli și (adaugă, făcînd aluzie la el însuși) poate că s-a născut cineva care să-i întreacă pe amîndoi. Avem aici întregul parcurs triumfător al poeziei italiene de la Bologna la Florența și de la Guido Guinizelli la Dante. Cu toată marea admirație pe care Dante o avea pentru cei doi înaintași ai lui, dintre care pe cel dintîi îl numește „maestru al meu și al celor mai buni decît mine, cîți au scris frumoase și elegante poezii de dragoste", iar pe cel de-al doilea „primul meu amic", Dante totuși e conștient de superioritatea artei lui. Această afirmare a propriei superiorități, făcută tocmai aici, în cîntul smereniei, și pusă în gura lui Oderisi care insistă asupra vremelniciei gloriei omenești, nu poate să nu ne surprindă. E vorba însă de Guido Cavalcanti, de fostul lui prieten, de acela de care s-a despărțit cînd a intrat în perioada rătăcirii sale morale, fapt pentru care l-a și dojenit, cu sonetul celebru: „Eu vin la tine ziua-n multe rînduri și parcă te găsesc gîndind prea josnic"; e vorba de Guido care nu aprobă amestecul lui ca nobil în partidele populare și nici înscrierea lui în una din bresle; Guido, în fine, pe care fiind *prior* îl surghiunise la Sarzana și de a cărui moarte era aproape responsabil! Și atunci, de cîte ori e vorba în *Divina Comedie* de Guido, atitudinea lui Dante e ceva între admirație, iubire, ciudă, amărăciune, regret și apărare. **100. A bătut:** se subînțelege: „și nu mai bate". În textul italian însă se spune: „vîntul ce vine cînd de aici, cînd de acolo...". **102. Schimbînd:** suflarea vîntului e totdeauna aceeași, dar își schimbă numele după direcție.

103 Vei fi tu mai vestit trecînd din viață
în ani cărunți, decît prin carnea vie
ieșind pe cînd te poartă doica-n brață,

106 în mia de-ani? Un timp în veșnicie
mai scurt decît o clipă-n roata care
din toate-n cer o știm cea mai tîrzie!

109 Toscana-ntreag-urla de-acesta care
în fața mea cu greul drum se luptă,
și-n Siena grijă nimeni azi nu-i are,

112 deși i-a fost stăpîn, pe cînd fu ruptă
în furia ei Florența ce fusese
semeaț-atunci, pe cît e azi coruptă!

115 E faima voastr-al ierbii fir ce-adese
se stinge-așa c-abia veni și nu-i,
prin raza cui din glii el tînăr iese."

118 Iar eu: – „Smerenie-n inimă tu-mi pui
făcîndu-mi marea bub-a mea să sece,
dar cine-i cel de care tocmai spui?".

121 – „Salvani Provenzan, și-aci petrece,
fiindc-avu – mi-a zis – trufașul țel
ca Siena-ntreagă-n jugul lui s-o plece.

124 Așa a mers și merge-așa la fel,
de cînd e mort. Spre-atare caznă mînă
a fi-ngîmfat de tot prea mult ca el!"

127 Iar eu atunci: – „Dar dac-un duh ce-amînă
mereu, pînă la moarte,-a se căi,
e-nchis mai jos și nu se urcă pînă

---

112. *Și-azi grijă-n Siena nimeni nu-i mai are* (b). **113-114.** *cea semeață/ Atît pe atunci* (A). Am trecut în text varianta (a) pentru a restabili rima.

---

106. În mia: peste o mie. A se înțelege: „Nu vei fi mai vestit dacă mori bătrîn decît dacă ai fi murit de mic". **Un timp:** se referă la „mia de-ani". **107. Roata:** cerul stelelor fixe, care, după doctrinele astronomice urmate de Dante, își îndeplinea rotația în 360 de veacuri. **109. Acesta:** Provenzan Salvani, căpetenia ghibelinilor din Siena, cetățean cu mare autoritate în orașul lui, mai ales după bătălia de la Montaperti, unde, mulțumită lui, cei din Siena înfrînseră pe florentini! Despre el cronicarii povestesc că, pentru a scăpa din captivitate pe un prieten al lui, luat prizonier de Carol de Anjou în bătălia de la Colle (1269), neavînd cele zece mii de florini pe care regele le cerea ca răscumpărare și trecînd peste mîndria lui, a cerșit în piața Sienei pînă cînd a adunat suma cerută: „Și văzînd cei din Siena pe stăpînul lor, care obișnuia să fie așa de mîndru, cerînd cu atîta milă, se înduioșară, și fiecare după puterea lui îi dădură ajutor" (Iacopo della Lana). **117. Cui:** a aceluiași soare prin căldura căruia a răsărit. **119. Bub-:** deci poetul se învinovățește el însuși de mîndrie. E știut cum cronicarii și legenda ne înfățișează unanim pe Dante ca foarte mîndru și e cunoscut răspunsul faimos ce i se atribuie cu ocazia unei solii pe care concetățenii lui voiau să i-o încredințeze: „Dacă mă duc eu, cine rămîne? Și dacă rămîn eu, cine se duce?". **121. Petrece:** ironic.

nu trece-ntregul timp cît îl trăi,
de nu i-l scad cu ruga muritorii,
așa curînd aici el cum veni?”.

– „Pe cînd trăia – mi-a zis – mai plin de glorii,
lăsînd, din propria vrere,-orice rușine
s-a-nfipt în Siena-n for ca cerșetorii

și ca să-și scoat-amicul din suspine
și temnița lui Carlo, el aici
cerșea zvîcnindu-i toate-ale lui vine.

Nu-ți spun mai mult, și-obscur poate că-mi zici;
dar nu mult timp va trece, și vecinii
așa-ți vor face-ncît o să-ți explici.

Și-ăst fapt l-a smuls din joasele confinii.”

137. Și temnița: și din temnița. **138. Zvîcnindu-i:** din cauza sforțării făcute pentru a-și înfrînge mîndria. **139. Zici:** zici că vorbesc obscur. **140. Mult timp:** în 1300, epoca închipuită a călătoriei lui dincolo de mormînt, Dante nu putea să cunoască din experiență cît de dureros este de a cere altora, dar Oderisi îi prevestește că florentinii (*vecinii*, adică *concetățenii* lui), izgonindu-l din Florența, vor face așa fel ca să înțeleagă toată amărăciunea sacrificiului lui Provenzan Salvani. **142. Confinii:** ținuturi, partea de mai jos a Purgatoriului, unde stau aceia care au întîrziat să se pocăiască.



Cîntul XII

Brîul întîi : trufașii

Basoreliefuri reprezentînd pilde de trufie pedepsită (1-72) ◎ Îngerul smereniei șterge de pe fruntea lui Dante cel dintîi *P* (73-99) ◎ Cei doi poeți se urcă pe brîul următor (100-136)

Mergeam acum cu umbra cea-ncărcată
ca boii-alături cînd în jug îi pui,
cît timp mă-ngădui preabunul tată.

Dar cînd mi-a zis : – „Desparte-te și sui,
că-i bine-aici cu vîsle și vîntrele
să-mping-un om cît poate barca lui" ;

dînd dreptu-i stat înfățișării mele
cum faci cînd vrei să pleci, deși-mi erau
gîndirile smerite-acum și grele,

eram în mers și pașii mei urmau
cu drag pe-ai lui Virgil, făcînd dovadă
și-ai lui și-ai mei ce sprinten umblet au.

Cînd iar mi-a zis : – „Las-ochii tăi să cadă !
Spre-a fi cu spor cărarea ta 'nainte,
să faci și locul de sub tălpi să-l vadă".

Precum scobesc pe lespezi de morminte
întregul chip, așa cum îi fusese,
al celui mort spre-a fi de-adus aminte

15. *patul* (a).

1. Umbra : Oderisi. **2. Alături :** de notat cum Dante insistă asupra participării lui la pedeapsa trufașilor. Încă de două ori va mai participa în Purgatoriu la pedeapsa sufletelor, și anume în brîul pizmăreților și în acela al desfrînaților. **5. Cu vîsle :** întrebuințează toate mijloacele ce-i stau la îndemînă. *Cf.* lat. *velis remisque*. **7. Dînd :** a se construi : „dînd înfățișării mele poziția dreaptă, cum faci cînd vrei să pleci...". Își îndreaptă corpul, dar gîndurile îi rămîn smerite. **13. Să cadă :** Virgil sfătuiește pe Dante a-și pleca ochii în jos ca să vadă exemplele de trufie pedepsită sculptate în piatra potecii stîncoase pe care umblau. **16. Scobesc :** se subînțelege : sculptorii de monumente funebre.

19 și-a da cu el prilej de-a plînge-adese
prin boldul evocării care poate
să-ncindă foc în sufletele-alese;

22 așa văzui, ci mult mai bine-n toate
prin arta lor, figuri pe colnicel
cît brîu ca drum din sineși coasta-l scoate.

25 Văzui deoparte cum superbul cel
mai bun creat cum n-a fost altul nime
din cer cădea-ntr-al fulgerului fel.

28 Văzui, străpuns de foc din înălțime,
întins Briar cum zace, de-altă parte,
cu mortu-i trup pămîntului greime.

31 Văzui pe Palas, pe Timbreu și Marte
armați pe lîngă Zeus privind răzlețe
mari membre de-uriași pe cîmp departe.

34 Văzui sub poala 'naltei fortărețe
pe Nimrod ca năuc privind popoare
ce-au fost cu el în Senaar semețe.

37 O, Niobe, cu ce priviri de-oroare
priveai copiii tăi, sculptați pe stradă,
de șapte-ori doi, cum unul-unul moare.

40 O, Saul, tu, în propria ta spadă
ce mort păreai pe Gilboe juratul
nici roua-n veci, nici ploi să nu mai vadă.

43 O, tu, nebun-Arahne pe-ncurcatul
țesut al tău, ce scump plăteai o toană,
păianjen trist făcîndu-te păcatul.

---

21. *milă* (a). **23.** *brîul acel* (a). **26.** *Creat mai bun* (a).

---

24. Cît brîu: pe toată lărgimea brîului pe care coasta (*muntele*) o scoate din sine ca drum. **25. Superbul:** Lucifer, cel mai frumos dintre îngeri, care, răzvrătindu-se împotriva lui Dumnezeu, a fost înfrînt, împreună cu partizanii lui, de legiunile cerești comandate de Arhanghelul Mihail, și aruncat apoi în Iad. **27. Al fulgerului:** *cf. Luca*, X, 18: „Am văzut pe Satana căzînd ca un fulger din cer". **29. Briar:** unul din giganții rebeli care se răzvrătiră împotriva lui Zeus. *Cf.* Stațiu, *Tebaida*, II, 596, unde gigantul e reprezentat în luptă împotriva întregului cer: *„armatum immensus Briaraeus stetit aethera contra"*. **30. Greime:** greutate. **31. Palas... Marte:** Minerva, Apollo (zis „Timbreul", de la Timbra, unde era adorat) și Marte, zei care se luptară împreună cu Zeus împotriva giganților. **34. Fortărețe:** Turnul Babilonului. **35. Nimrod:** făuritorul Turnului. *Cf. Infernul*, XXI, 77. În Biblie însă nu i se atribuie o atît de mare parte în ridicarea vestitului turn. **Năuc:** din cauza diferitelor limbi necunoscute, pe care le auzi vorbite de concetățenii săi. **36. Senaar:** *cf. Geneza*, X, 10: „Nimrod, viteaz vînător înaintea Domnului. A domnit la început peste Babel, în țara Sinaar". **37. Niobe:** soția lui Amfion, regele Tebei. Îndrăzni să pretindă onorurile divine cu mai mult drept decît Latona, lăudîndu-se că ar fi superioară zeiței din cauza celor 14 copii, care îi fură în urmă omorîți toți de Apollo și Diana (copiii Latonei) ca pedeapsă. *Cf.* Ovidiu, *Metamorphoses*, VI, 146-312. **40. Saul:** regele Israelului, învins de filisteni. Fiind părăsit de Dumnezeu din cauza trufiei sale, se omorî azvîrlindu-se în propria-i sabie pentru a nu cădea în mîna dușmanilor. *Cf.* I *Samuel*, XXXI, 4: „Și Saul și-a luat sabia și s-a aruncat în ea". **41. Gilboe:** locul unde a avut loc bătălia, blestemat (*juratul*) în *Cîntarea de jale* a lui David. *Cf.* II *Samuel*, I, 21: „Munți din Ghilboa! Nici rouă, nici ploaie să nu cadă pe voi!". **43. Arahne:** țesătoare

46 O, Roboam, n-aveai aci-n icoană
trufașul chip ce-amenința, ci-n carul
gonit de-ai tăi fugeai cumplită goană!

49 Scobit era pe aspra piatr-amarul
lui Alcmeon cel ce-a făcut să-i pară
așa de groaznic mamei sale darul!

52 Scobit era cum fiii s-aruncară
pe Sanherib în templu-n care stete
și-ucis acolo-n capiște-l lăsară.

55 Scobit era ce-amară moarte-i dete
lui Cir, cînd zise-n furie Tamirii:
„Tu sînge bea, că de-asta-ți fuse sete".

58 Scobit era cum au fugit asirii
cînd mort fu Olofern, și totodată
și jalnicele moaște-ale cumplirii.

61 Văzui și Troia-n pulbere-aruncată
o, Ilion, ce ticălos și-umil
scobit e chipul care-aici te-arată!

64 Ce maistru-a fost, al cui penel sau stil
făcu figuri și umbre-aici de care
se poate-uimi și-un duh cît de subtil?

din Lidia, care, fiindcă a țesut o pînză la întrecere cu Minerva, aceasta i-a rupt-o și pe ea o transformă în paianjen. *Cf.* Ovidiu, *Metamorphoses*, VI, 140 și urm. **46. Roboam:** fiul lui Solomon, care, rugat de norod să ușureze birurile impuse de tatăl lui, răspunsese: „Degetul meu cel mic va fi mai gros decît coapsele tatălui meu. Acum tatăl meu a pus peste voi un jug greu, dar eu vi-l voi face și mai greu; tatăl meu v-a bătut cu bice, eu vă voi bate cu scorpioane" (I, *Împărați*, XII, 11). Din cauza acestui trufaș răspuns Dumnezeu îl pedepsi: puțin în urmă poporul se răzvrăti și ucise cu pietre pe Adoram, cel însărcinat cu strîngerea dărilor. Roboam atunci fugi la Ierusalim, și zece din cele douăsprezece triburi ale lui Israel i-au refuzat ascultarea. **Aci:** în basorelieful sculptat în stîncă pe piatra drumului. **50. Alcmeon:** fiul lui Amfiarau și al Erifilei. Își omorî mama, care, din pofta unei salbe de aur, fusese pricina morții bărbatului ei. *Cf. Eneida*, VI, 445 și urm. și Stațiu, *Tebaida*, II, 272 și urm. **53. Sanherib:** regele asirienilor. Poruncise evreilor să părăsească cultul Dumnezeului lor, iar în urma rugăciunilor lui Iezechiel, Dumnezeu făcu să moară într-o noapte 185.000 asirieni; puțin mai în urmă, Sanherib fu omorît de copiii lui în Ninive pe cînd se ruga în templu. II *Împărați*, XIX, 37: „Și pe cînd se închina în Casa Dumnezeului său, fiii lui l-au ucis cu sabia, și au fugit în țara Ararat". **56. Cir:** regele perșilor. N-a voit să asculte rugăciunile Tamirei, regina masageților, să dea drumul fiului său pe care-l făcuse prizonier, dar, înfrînt de aceia, fu omorît, și capul lui aruncat de ea într-un burduf plin cu sînge, cu următoarele cuvinte citate de Orosius, *Historia Langobardorum*, II, 7, 6: „După cum te-am amenințat, vreau să te satur de sînge". **59. Olofern:** general al regelui asirienilor Nabucodonosor; a fost omorît de Iudita pe cînd asedia Betulia. *Cf. Iudita*, XI și urm. **61. Troia:** celebrul oraș, atît de bogat și puternic înaintea distrugerii lui de către greci, fu dat în Evul Mediu foarte des ca exemplu de trufie pedepsită. Citim, de pildă, în *Carmina Burana* următoarele versuri: *„Subsidio fortunae labilis, Cur proelio Troia, iam nobilis, Nunc flebilis iacet incendio?"*. Cu foarte multă probabilitate Dante însă s-a inspirat din Virgil (*Eneida*, III, 3-4): *„cecidit... superbum Ilium, et omnis humo fumat Neptunia Troja"*. Vezi și lucrarea noastră: „La materia epica di ciclo classico nella lirica italiana delle origini", în *Giornale storico della letteratura italiana*, vol. LXXIX (1922), pp. 15 și urm. **62. Ilion:** fortăreața sau, după cum ni se spune în *Roman de Troie*, *„le maître donjon"* al orașului, ale cărui minuni sînt descrise pe larg în vechiul roman francez, care, avem motive s-o credem, era cunoscut lui Dante.

67 Par morți cei morți, iar viii vii, și clare
nu le-au văzut cei ce-au văzut ca mine
cît timp urmam plecat acea cărare.

70 Și-acum te mai mîndrește,-o, tu, creștine,
călcînd de sus și nasu-n nori purtîndu-l,
că drumul rău să nu ți-l vezi sub tine!...

73 Făcurăm drum mai mult pe deal, urcîndu-l,
și drum mai mult și soarele-a-mplinit
decît credeam eu cel aiuri cu gîndul,

76 cînd cel care mergea mereu țintit
numa' 'nainte-a zis: – „În sus privește!
Nu-i timp de-a merge-astfel și-așa robit.

79 Căci iat-aici un înger se gătește
să vie către noi, și-a sa solie
a șasea serv-a zilei și-o-mplinește.

82 Și-n grai, și-n ochi s-aduni cucernicie,
să-i plac-a ne pofti, și-aminte ai
că ziua asta-n veci n-o să mai vie!".

85 Cu-ndemnul său atît mă-ndătinai
să nu pierd vremea-ncît povaț-obscură
el nu putea să-mi dea-ntr-al limbii grai.

88 Spre noi veni frumoasa creatură,
în alb vestmînt și-n chip avînd lucoare
cum Venus pare-n zori în zare pură.

91 El brațe-a-ntins și-aripi ca vrînd să zboare
și-apoi: – „Veniți – așa-ncepu să zică –,
sînt scări aici, de-urcat de-acum ușoare".

---

78. *Căci nu e timp* (a). **80.** *ei* (a). **83.** *sui* (a).

---

67. Și clare: în text: „Și cei care au văzut adevărul (*realitatea*) nu au văzut mai bine ca mine". A se construi: „Și clare ca mine nu le-au văzut cei ce au văzut (*realitatea*)". **70. Și-acum:** în aceste versuri Dante atrage atenția cititorului asupra înțelesului alegoric al pildelor scobite pe piatră sub picioarele sufletelor trufașe, pe care greutatea ce le apasă pe umeri le silește să privească în jos. Imaginea materială a pildelor de trufie sculptate în piatra pe care sufletele nu le-ar putea vedea de n-ar fi silite să aibă ochii în jos e un simbol al conștiinței păcatului de trufie, pe care nu o putem căpăta decît prin smerenie. **74. Drum mai mult:** în timp ce noi înaintam pe deal și soarele împlinise mai mult drum decît credeam eu, tot cu gîndul la acele sculpturi. **78. Robit:** de alte gînduri. **79. Un înger:** îngerul păzitor al acestui brîu, care va șterge de pe fruntea lui Dante cel dintîi din cei șapte *P* săpați pe fruntea lui la intrarea Purgatoriului și care corespunde cu cel mai grav dintre păcatele capitale: acela al trufiei. **81. Serv-:** roabă. După personificarea mitologică, orele sînt divinități în serviciul lui Apollo. A șasea oră a zilei era în Evul Mediu ora 12 de amiază. **84. Ziua asta:** *cf. Convivio*, IV, 2: „Gîndește-te că ziua aceasta nu va mai răsări. Deci să nu pierdem vremea". Astfel interpretează unanim toți comentatorii mai moderni. Mai bine însă Tommaseo: „vreme mai nimerită pentru a ispăși păcatul". **85. Mă-ndătinai:** eram atît de obișnuit cu îndemnul lui de a nu-mi pierde vremea, încît, în privința aceasta, vorbele lui nu puteau să nu-mi fie clare de tot. **90. Venus:** Luceafărul dimineții. **93. Acum:** fiindcă, înlăturată fiind greutatea celui mai grav păcat (*trufia*), se trece mai ușor la ispășirea celorlalte păcate.

94 Urmînd chemării,-o! Rari ce se ridică!
Vai, neam uman, născut spre-a te urca,
de ce cazi tu de-o boare-oricît de mică?

97 Ne-a dus deci unde-o scară-n stînci era,
m-atinse-apoi cu-aripa sa pe frunte,
și-un sigur drum mi-a spus că voi afla.

100 Precum la dreapta, spre-a sui pe munte,
la templul care,-o, bine cîrmuite
oraș, stă-n deal, cînd treci a văii punte,

103 ș-alin-al coastei clin prin scări cioplite
și puse-aici din vremi mai cum se cade
pe cînd și cot și-ocale-au fost cinstite,

106 așa s-alină rîpa care cade
și-aici, pieziș de sus din cerc vecin,
dar ambii umeri piatr-aici ți-i rade.

109 Pe cînd eram intrați acum deplin,
și voci, cum [nu pot fi la noi rostite]
cîntau: „Ferice-acei cu duh puțin!".

112 Ah, aste porți cît sînt de felurite
de cele din Infern! Aici cîntări
te-ntîmpină, și-n Iad urlări cumplite!

115 Suiam acum pe-acele sfinte scări
și mult mai dulci de cum păreau de-afară
le-aflam în fuga sprintenei urcări.

118 Și-am zis: – „Maestre,-o, spune-mi ce povară
așa de grea din spate-mi se desprinse,
că nici un greu nu simt urcînd pe scară?".

121 – „Cînd slovele ce-acum aproape-s linse
pe fruntea ta, dar tot mai au putere,
vor fi ca-ntîia toate șase stinse,

---

95. *Sbori în sus* (a). **96.** *la* (a). **97.** *dus* (a). **99.** *drum vegheat* (a). **106.** *Piezișa forț-aici* (a). **109-110.** *Și voci.../ Cum nu pot fi la noi nicicînd rostite* (b). **111.** *sărac* (a). **120.** *C-aproape nici nu simt că urc pe-o scară* (b).

---

94. Urmînd: în text: „Rari sînt acei care vin la această chemare". De construit, probabil: „O, ce rari se ridică (oamenii) urmînd chemării". **96. Boare:** renumele pămîntesc pe care și mai înainte l-a asemuit cu „o suflare de vînt". **99. Sigur:** mă încredință că nimic nu-mi mai putea înlătura suișul. **100. Precum:** rîpa (muntelui) care cade repede pe celălalt brîu își micșorează povîrnișul, după cum rîpa dealului San Miniato, pe vîrful căruia e biserica San Miniato al Monte, lîngă Florența (numită ironic *binecuvîntatul oraș*), își adună clinul coastei prin scări cioplite în vremea cînd administrația orașului era în mîna unor oameni cinstiți, care nu știau să falsifice măsurile (*cot și ocale*). **108. Rade:** atinge. Din cauza strîmtorii potecii de munte pe care umblau. **111. Ferice:** e prima din cele nouă fericiri: „Ferice de cei săraci cu duhul, căci a lor e împărăția cerurilor" (*Matei*, V, 3). **116. Dulci:** mai ușor la urcat decît păreau. **121. Slovele:** cei șapte *P* săpați pe fruntea lui de îngerul păzitor. **Linse:** fiindcă, o dată înlăturată trufia, celelalte păcate tînjesc, lipsite de izvorul principal de alimentare.

picioarele-ți vor fi de buna-ți vrere
învinse-astfel că nu le va mai fi
suirea-n sus o trudă, ci plăcere.”

Ca cel ce merge-avînd, fără de-a ști,
pe cap ceva, și-ncepe-a ști că-l are,
că-l fac [al] altor semne-a bănui,

și duce-o mînă deci spre-ncredințare
și cată și-află și-astfel mîna lui
îi face-acea ce văzul nu e-n stare;

pe degete răzlețe-așa făcui
și-aflai că-s numai șase *P* ce-i scrise
acel cu chei, cînd drumul începui,

iar cînd văzu ce fac, Virgil surîse.

---

129. *Căci altul fac prin* (a).

---

129. Că-l fac: din faptul că semnele celorlalți îl fac să bănuiască. **133. Răzlețe:** pentru a-și înlesni număratul, pipăind mai mulți *P* în același timp.



Cîntul XIII

Brîul al doilea: pizmăreții

Brîul pizmăreților. Glasuri aeriene care amintesc pilde de milostenie (1-42) ◎ Pedeapsa dată pizmăreților (43-84) ◎ Convorbirea lui Dante cu Sapia (85-154)

1 Eram în capul scării de-unde vine
că muntele se-mparte-a doua oară,
pe care-urcînd se vindecă oricine.

4 Și tot așa un brîu aci-ncunjoară
întregul deal, ca-n prima-ncingătură,
atît că arcu-i mult mai strîmt scoboară.

7 Nici umbre-aici nu vezi, nici o figură;
pereții lui și golul drum întreg
asemeni sînt cu-a stîncii față sură.

10 – „De-oi sta s-aștept popor ca să-nțeleg
ce drum să iau, mă tem – Virgil vorbit-a –
că prea tîrziu voi ști ce drum s-aleg!"

13 Spre soare-apoi și-a-ntors nedumerita
privire-astfel că osie-a făcut
din dreapta sa, iar stîngii-i dete-orbita.

1-4. *În capul scării-ajunsem cu urcatul./ De unde-alt brîu pe-al doilea și-l desdoae./ Ast deal, ce urcîndu-l, spal-oricui păcatul* (a). **2-3.** *Unde-acel deal se-mparte-n două/ Ce vindecă pe cel dispus urcării* (c). **6.** *îndoae* (c). **7.** *Nici umbră-aici nu e, nu vezi figură* (c). **9.** *par* (c). **13.** *adînc țintită* (c). **14-15.** *că osie dreptei sale/ I-a dat mișcării-n jur; iar stîngii* (b).

---

1. Scării: scara ce din brîul întîi, al trufașilor, duce la cel de-al doilea, al pizmăreților. **2. A doua oară:** „în locul în care muntele s-adună pentru a doua oară în rotogol, formînd un alt brîu". *Cf.* cîntul X, 18. **6. Strîmt:** din cauza formei conice a Purgatoriului, brîurile, cu cît se îndepărtează de bază, apropiindu-se de vîrf, sînt din ce în ce mai mici. **7. Figură:** spre deosebire de brîul precedent, unde drumul era împodobit cu basoreliefuri. **9. Asemeni:** cu aceeași culoare. **10. Popor:** trecătorii pe care să-i întrebe despre drum. **14. Osie:** centrul mișcării în cerc; s-a întors deci la dreapta, răsucindu-se pe piciorul stîng. Deducem de aici că ceasul amiezii trecuse cu ceva, și deci Virgil, vrînd să-și întoarcă privirile spre soare ca la o călăuză, trebuie să se întoarcă la dreapta.

16 – „Lumină sfîntă-n care-acu-ncrezut
încep eu noul drum – a zis –, condu-ne
cum cere drumul nou ce-am început.

19 Lumină dai, căldură dai, Preabune,
deci tu ne fii mereu conducătorul,
de n-ai vrun alt temei ce ți se-opune.”

22 Pe-un spațiu noi făcurăm pași cu zorul
cît loc aici de-o milă se socoate,
în timp puțin, c-așa ne-mpinse dorul.

25 Și iată voci (dar ce popor le scoate
noi nu vedeam) spre noi zburau acu,
chemînd cu drag la cina milei toate,

28 Cuvîntul spus de-ntîia voce fu
„vin n-au”, și-n zbor rostitele cuvinte
le-a spus din nou și-n dosu-ne trecu.

31 Nici n-a fost stins ecoul vocii sfinte
cînd alta-n urma ei: – „Eu sînt Oreste”,
și ca și-aceea-n zbor trecu ’nainte.

34 – „O, tat’ – am zis –, ce glasuri sînt aceste?”
Abia-ntrebai, și-al treilea glas, din spate:
– „Iubiți pe-acel ce inimic vă este!”.

16-18. *O dulce foc!... Crezînd luminii tale... / De-ncep o nouă cale, a zis / Cum cer acei ce-ncep această cale* (b). **16.** *dulce* (c). **17.** *o nouă cale* (a). *Eu intru-n... zicea* (c). **18.** *Cum vrea condus să fie aici oricare* (c). **19.** *lumii... și-o scalzi* (c). **23.** *dincoa* (c). **27.** *Cu drag chemînd* (a). *masa* (c). **28.** *Întîiul glas ce-n sbor trecut-a, dară,* (c). **29.** *Vin n-au a zis întîiul glas și-apoi* (a). *„Vinum non habent”... foarte tare zise* (c). **30.** *și după ce trecu de noi* (a). *cînd fu-ndărăt de noi* (b). *Și-n dosul nostru-ajuns, îi zise iară* (c). **31.** *Dar n-a fost stins* (a). *Dar nu de tot el din auz pierise* (c). **32.** *Fiind... și-alt glas* (c). **33.** *ca și prima* (a). *Trecu strigînd, dar nici el nu se oprise* (c). **35.** *Și-al treilea, urmînd cele-ntrebate* (a). *deodată* (c). **36.** *Iubiți pe cel rău vrășmaș* (c).

---

16. Lumină: pasajul are o valoare cu deosebire alegorică. Soarele, după interpretarea lui Flamini (*Il significato e il fine recondito della* Divina Commedia, Livorno, Giusti, 1916), „simbolizează acea dreaptă iubire naturală care împinge omul a dori binele și căreia omul se adresează, cînd îi lipsesc motive mai înalte pentru a determina alegerea sa”. **21. De n-ai...:** în text: „Dacă alt motiv nu ne împinge să facem altfel”. **22. Spațiu:** a se construi: „Făcurăm pași cu zorul pe un spațiu (mare) cît loc aici se socoate o milă”. **25. Și iată:** a se construi: „Și iată voci spre noi zburau acu...”. **27. Drag:** cu iubire sfîntă. **Cina milei:** îndemnînd sufletele pizmăreților către practicarea virtuții contrare (milostenie). **29. Vin n-au:** făcînd aluzie la minunea apei schimbate în vin la nunta din Cana; *cf. Ioan*, II, 3: „Cînd s-a isprăvit vinul, mama lui Isus i-a zis: «Nu mai au vin»”. **32. Oreste:** fiul lui Agamemnon și al Clitemnestrei, pomenit aici ca pildă de milostenie din cauza prieteniei credincioase care-l leagă (*cf.* Cicero, *De amicitia*, VII, 24) de Pilade. Se știe că cei doi prieteni, conduși în fața tiranului care vrea să omoare pe Oreste, se întrecură în a spune fiecare că e cel vinovat. Strigătul: *„Eu sînt Oreste”* Dante îl găsea în *De finibus* (I, 20) al lui Cicero, care pomenește că poporul, care asista la o tragedie a lui Pacuvius, la acest strigăt cu care fiecare din cei doi prieteni se făcea vinovat, izbucnea în aplauze. **36. Iubiți:** sînt cuvintele lui Cristos în *Cuvîntarea de pe munte*. *Cf. Matei*, V, 44: „Dar eu vă spun: iubiți pe vrăjmașii voștri, binecuvîntați pe cei ce vă blestemă, faceți bine celor ce vă urăsc”.

37 Virgil atunci: – „Cornicea asta bate
a pizmei vină, și-astfel de amor
sînt plesnele acestui bici purtate.

40 Contrară voce-o are frîul lor.
Și cred că pînă ce-o s-ajungi la pasul
iertării-o să cunoști și-acest popor.

43 Ci-nfipt cu ochii de-unde vine glasul
în față-ne tu duhuri vei vedea,
de-a lungul stîncii toate-avînd popasul”.

46 Căscînd cu mult mai mult privirea mea,
văzui în față-mi umbre cu mantile,
coloare-avînd cum stînca o avea.

49 Nu mult am mers apoi, și rugi umile
plîngeau: „Mario, cere pentru noi,
voi, sfinți cu toții,-o, Petre,-o, Mihaile!”.

52 Nu cred c-ar fi pe lume-aici vrun soi
de oameni azi cu fire-așa barbară,
cari n-ar fi plîns de ce-am văzut apoi!

55 Cînd furăm deci aproape-ncît s-apară
din schime clar ce-amar lor li se dete,
prin ochi durerea-mi izbucni amară.

58 Păreau că poart-un gros suman în spete
și unul pe-altul razim își cătau
și toți ședeau proptiți de-acel părete.

---

37. *Maestrul bun: „Ăst cerc are să bată”* (c). **38.** *biciu* (a). *Invidia, deci plesnele-acest biciu* (b). *și deci biciul care*, (c). **39.** *De amor să-i fie plesnele de-amor. Să-i (fie) aibă pleasna sa de-amor purtată* (c). **40.** *Dar frîul vrea contrară voce* (a). *Dar frîul vrea contrara voce-aici* (b). *Căci frîul vrea s-aveți contrarie vrere* (c). **42.** *Iertării-o să-l auzi ca să-ți explici* (b). *după-o părere* (c). **43.** *-nfigeți* (c). **44.** *Și vezi în fața-ți duhuri plîngătoare* (b). **45.** *și fac* (c). **46.** *Am dat vederii-aripi atunci să zboare* (b). **48.** *de-a pietrelor coloare* (a). *Coloare-avînd de-a stîncilor culoare* (b). **52.** *să umble pe pămînt* (c). **53.** *De om* (c). **54.** *Spre a nu* (a). **56.** *aspectul acelei cete* (c). **58.** *c-un* (a). **60.** *Și toate stînd de-al rîpei mal proptite* (c).

---

38. De amor: a se construi: „Și astfel plesnele (*loviturile*) acestui bici sînt purtate (*mișcate*) de amor”. **40. Contrară:** contrară păcatului pizmei. **Frîul:** dojana. **42. O să cunoști:** vei avea o idee și de pedepsele ce le îndură aceste suflete. Expresia are o nuanță ușor ironică și de amenințare, dacă ținem seama că, ceva mai la vale, Dante însuși mărturisește întru cîtva păcatele sale de invidie. **41-42. Pasul iertării:** la sfîrșitul brîului al doilea, unde îngerul păzitor al cerului îi va șterge de pe frunte cel de-al doilea *P*. **46. Căscînd:** ținînd ochii mari deschiși. **47. Mantile:** îmbrăcate cu sumane groase (*cilicium*) în semn de smerenie. Culoarea sumanelor e vînătă ca aceea a stîncii de care aceste suflete se lipesc. Ne explicăm deci de ce Dante nu le văzuse înainte. Culoarea vînătă a stîncii și a sumanelor se potrivește de minune cu păcatul lor, și confundarea umbrelor cu stînca reprezintă o atitudine contrară dorinței neîmplinite de a ieși la iveală în orice ocazie. **50. Cere:** „roagă-te”. Sufletele cîntă cu glas tare „litaniile” sfinților, pilde ale milosteniei împotriva căreia au păcătuit. **55. Schime:** înfățișarea. **59. Razim:** se sprijineau unul de altul, cum nu făcuseră în viață.

61 Așa milogii-acei ce pîine n-au
la hramuri stînd, cerșindu-și ce să-mbuce
proptiți deolaltă cap în cap ei stau,

64 ca mult mai mare milă să te-apuce,
nu numai prin auz, dar prin vedere,
căci tot aceeași milă ea ne-aduce.

67 Cum n-au de soare orbii-o mîngîiere,
așa și-aceste umbre-aici de cer
n-au nici o parte-n oarba-le veghere.

70 Căci tras prin gene-aveau un fir de fier,
[cusut precum la șoim i se petrece]
cînd nu-i supus la cîte i se cer.

73 Părîndu-mi că-i injurie-n cale-a trece
văzînd pe-aceștia făr' de-a fi văzut,
privii spre domn ca dubiul să mi-l sece.

76 Știu-ndeajuns ce-am vrut să-i spun, eu mut
și fără ca s-aștepte-a mea-ntrebare,
– „Vorbește,-a zis, dar scurt și priceput".

---

61. *lipsiți* (a). **62.** *stau* (c). **63.** *Și... grămadă stau* (b). **64.** *grabnic* (c). **66.** *Ci și prin văz, căci spor de milă* (c). **67.** *Cum orbii deci nu trag folos din soare... n-au nici un folos din soare* (c). **68.** *cerul* (c). *Așa și acestor de care spuiu,* (c). *fierul* (c). *Din cer nu vrea orice-și de-a sa lărgoare* (c). **70.** *pleoape* (a). **71.** *Și așa cusute ca și-un șoim a sale* (A). *Așa cusute precum la șoim i se petrece. Cusut ca și la șoim necum de* (b). Am trecut în text varianta (b), din cauza rimei, *petrece* (a). *Și nesupus* (b). *Le coase--așa* (c). **72.** *Șoimierul* (c). **73.** *a trece-n cale* (A). Inversiunea necesară pentru rimă ne-a fost sugerată de varianta (b), care urmează : *trece... înainte* (a). **75.** *Părinte* (a). Am introdus în text, unde versul era lipsă, lecțiunea (b). **77.** *deci* (c).

---

63. Cap în cap : cu capul sprijinit de umărul altuia, ca să arate că nu mai pot de boală și de foame, spre a inspira mai mare milă credincioșilor. **66. Ea :** vederea chipurilor suferinde ale milogilor ne pricinuiește o milă tot atît de mare ca și auzul tînguielilor și milogelii lor. **68. Cer :** lumina cerului. **71. Șoim :** pedeapsa celor pizmăreți de a avea genele cusute împreună cu o sîrmă de fier e luată din *Arta de a vîna cu șoimi*, foarte răspîndită în Evul Mediu. Cînd șoimul era capturat mare se chema „sălbatic" (*nesupus*) și, pentru a-l îmblînzi, i se coseau genele cu ață. Operația aceasta se numea în italienește *cigliatura*, de la it. *ciglia* = sprîncene. Tratate medievale despre creșterea șoimilor și arta vînătorii lor au scris împăratul Frederic al II-lea, regele Siciliei, și provensalul Daude de Pradas (*Li roman dels auzelhs cassadors*). **73. Injurie :** părîndu-mi-se că supăr acele suflete prin faptul că, trecînd înaintea lor, le vedeam fără ca ele să mă poată vedea. **75. Sece :** să îmi risipească îndoiala. **76. Știu :** Virgil. **Mut :** fără să vorbesc. Virgil, ca suflet neîmpiedicat de trup, înțelege gîndurile lui Dante fără a fi nevoie să le rostească. **77. -ntrebare :** adică dacă putea ori nu să le adreseze cuvinte. Era, într-adevăr, singurul fel în care Dante le putea anunța prezența lui ; altfel, umbrele nu l-ar fi băgat în seamă și el ar fi trecut prin acel brîu fără să ia nici un contact cu acest fel de păcătoși, care îl interesau în mod special. Putea să fie acolo cineva din orașul lui, vreun cunoscut sau oricine care ar fi dorit să fie anunțat la ai săi sus pe pămînt. Ocazia era unică. În vecii vecilor nu s-ar fi repetat. Dar și un sentiment de remușcare de a nu oferi acelor suflete un astfel de prilej de a le satisface dorințele împingea pe Dante a le semnala prezența sa, nemaispunînd că rolul lui de călător în ținuturile de dincolo de mormînt, favorizat de o milă specială, îl cam măgulea, și cu greu ar fi renunțat în acest brîu să mai audă cuvintele de mirare ale sufletelor care pentru prima oară văd un om viu străbătînd meleagurile lor. Întrezărim în aceste cuvinte toată adînca și delicata umanitate a lui Dante.

79 Virgil mergea pe partea de pe care
să cazi din mal în gol prea lesne poți,
căci gardenă-mprejur deloc el n-are,

82 și-ntr-altă parte-aveam pe-acei devoți
ce storc așa prin trista cusătură
că-n plîns aveau scăldată fața toți.

85 Și-ntors spre ei: – „O, gintă tu, sigură
să vezi lumina primă, ce dorinții
supreme-a voastră-i cea mai mare-arsură

88 să-mprăștie mila spuma conștiinții
din voi cît de curînd, ca să vă cadă
curat curgînd printr-însa rîul minții.

91 să-mi spuneți voi și dulce-mi dați dovadă
de-amor, de-i vrun latin pe-aci, și bine
îi poate fi, cred eu, ca să mă vadă".

94 – „O, frate,-un cetățean e fiecine
cetății cei din cer, ci vrei să spui:
pribeag care-a trăit prin țări latine?"

97 Puțin mai înainte de-unde fui
așa-mi păru c-aud rostind cuvinte,
de-aceea ca să văd spre el trecui.

100 Văzui un duh părînd că ia aminte
și-așteapt-atent, de-ntrebi tu cum anume?
El sus ținea bărbia sa 'nainte.

79-82. *Virgil venea pe mal pe partea care / Da muntelui către prăpastie ocol / Și nici un fel de gard spre-aceasta n-are / Și între altă parte aveam smeritul stol* (b). **80.** *rotogol* (b). **81.** *parapet. Căci nici un fel de parapet* (a)/ *n-o îngrădinează* (c). **82.** *Iar de-alta.* **83.** *astfel (împing) silesc cumplita* (a). *ce-apasă-astfel* (b). **84.** *Că-n... gol* (a). *Că plînsul scurs pe-obraji le sta-n bolbol* (b). *Și guri da vorbei lor bolbol* (b). **87.** *Unicul vostru țel* (A). Am înlocuit versul 87, incomplet în (A), prin varianta (a); *Unicul țel ce-a... și-a voastră-arsură* (b). **91.** *Și spuneți-mi* (b). **92.** *căci* (a). **98.** *Deci glas puțin nu tare-atunci* (a). **100.** *Și-un duh văzui atent luînd aminte* (b). **102.** *Nălța ca orbii barba sa 'nainte* (b).

---

79. Partea: pe marginea rîpei. **81. Gardenă:** parapet. **82. Devoți:** „evlavioși". Sufletele Purgatoriului, fiind pocăite, nu ne mai apar, ca în Infern, în bestialitatea păcatului lor, ci ca niște evlavioși care cîntă psalmi într-o biserică. **83. Storc:** subînțeles: „lacrimi". **85. Sigură:** toate sufletele care sînt în Purgatoriu au siguranța de a ajunge în Rai, o dată vina lor spălată. **86. Lumina primă:** Dumnezeu, numit așa cu o delicată aluzie la orbirea lor vremelnică. După cum le-ar spune: „Chinul de a nu putea vedea acum soarele material vă va fi răsplătit cu vederea soarelui spiritual (Dumnezeu) către care vă înălțați dorințele și rugile". **88. Să-mprăștie:** a se construi: „Așa să dea Dumnezeu ca mila să împrăștie cît de curînd din voi spuma conștiinței..., dar voi să-mi spuneți...". **Spumă:** zgură. **90. Rîul minții:** valul aducerii-aminte a trecutului, pe care Dante îl dorește să nu se păteze (*să vă cadă curat*) de zgurile (*spuma*) remușcării curgînd prin conștiință. **92. Latin:** italian; *cf. Infernul*, XII, 65, *Purgatoriul*, XI, 58. **Bine:** de folos. **94. Cetățean:** sufletul atrage atenția lui Dante că, printre sufletele fericite, nu poate fi vorba de deosebire națională, ci toți sînt cetățeni ai aceleiași cerești cetăți. Mai bine deci decît „latin" ar fi trebuit să spună „pribeag prin țări latine", adevărata patrie a omului fiind numai cerul. **97. Fui:** eram. **99. Trecui:** înaintai. **101. De-ntrebi:** a se

103 – „Tu, cel ce spre-a sui-n mai bună lume,
te-ucizi – am zis –, de ești cel ce-ai răspuns,
să faci să te cunosc prin loc și nume!”

106 – „Din Siena fui, și-nvidia m-a străpuns;
cu-aceștia-n rînd îmi spăl ticăloșia,
plîngîndu-i Lui spre-a nu ne fi ascuns.

109 Nebună fui, deși mă chem Sapia.
Mereu mai mare-aveam de rău străin
decît de propriu-mi bine, bucuria.

112 Și, ca să crezi cuvîntul meu deplin,
de fui nebună, ascult-a mele spuse.
Mergeam în jos pe-al anilor mei clin;

115 cînd oastea-n cîmp pe lîngă Colle-o duse
cetatea mea și inimicii ei,
eu cerului cerui ce însuși vruse.

118 Bătuți și puși pe-amară fug-ai mei,
cînd am văzut ce goană-i despreună,
cumplit m-am bucurat de-a lor cădere,

121 încît, privind spre cer, strigai nebună:
«De-acum ori este-ori nu-i un Dumnezeu!»
cum face mierla-n scurta vreme bună.

124 La finea vieții mă-mpăcai și eu
cu Cel de Sus, dar și prin pocăință
eu tot n-aș fi scăzut amarul meu,

---

103. *duh* (c). **104.** *dete* (c). **106.** *de pizm-un om* (a). *cete* (c). **107.** *Și-n rînd* (a). *nevrednicia* (c). **108.** *sta... arete* (c). **109.** *deși-mi ziceau* (c). **110.** *Căci eu* (a). **115.** *mea cetate-și* (c). **116.** *Oștirea spre-a-nfrunta vrășmașii* (c). **117.** *a cere... piere... durere... cădere* (b). *ceream* (c). **122.** *De-acum de tine-am pace* (c). **123.** *Cum face pentr-un scurt răsbun mierloiul* (c). **124.** *pace... -mpace,* (c). **125.** *N-aș fi-mplinit ce fui dator a face* (c). **126.** *nu m-avea prin rugi* (c).

înțelege: „De-ntrebi tu de unde am priceput că așteaptă atent, eu îți răspund că *«sus ținea bărbia sa ’nainte»*”. **104. Ucizi:** te supui la o caznă atît de amară. **De ești:** Dante nu știe sigur dacă spiritul căruia se adresează e cel care a răspuns. Îl bănuiește numai din înfățișarea lui mai atentă. **105. Loc:** țara de naștere. **107. Aceștia:** aluzie la cei dimprejur. **108. Ascuns:** ca să ne milostivească cu vederea sa. **109. Nebună:** nu s-a putut păstra jocul de cuvinte italian între *savia* = cuminte și *Sapia* = numele femeii din Siena, care vorbește lui Dante. **Sapia:** nu se știe despre ea cu siguranță decît ceea ce găsim în Dante. Cei mai mulți din vechii comentatori o cred măritată cu un Ghibaldo Saracini și stăpîna castelului Castiglioncello din Monteriggioni. Ea mărturisește lui Dante să fi fost atît de pizmăreață, încît, pe cînd la Colle di Val d’Elsa concetățenii săi din Siena, împreună cu ceilalți ghibelini din întreaga Toscană, se băteau (1269) cu guelfii din Florența, se rugase lui Dumnezeu pentru înfrîngerea sienezilor și, cînd află că fuseseră împrăștiați, tare se bucurase. După ceea ce ne spune unul din cei mai vechi comentatori, toată pricina revoltei ei pare a fi fost faptul că ea „nu avea acea stare pe care o dorea”. **116. Cetatea:** Siena. **117. Vruse:** ceea ce s-a și întîmplat. Firește că, după cum se spune în Evanghelie, „nici o vrabie nu cade pe pămînt fără voia lui Dumnezeu”, dar nu e nevoie să spunem că aici coincidența e cu totul fortuită. **118. Bătuți:** după ce au fost bătuți. **123. Mierla:** face aluzie la o credință populară după care mierla, cînd începe a se împrimăvăra, ar spune: „Nu mă mai tem de tine, Doamne, căci am ieșit din iarnă!”.

de n-ar fi fost să-mi fie cu priință
prin rugă-i Pietru Pieptenarul, care
prin mila sa-mi scurtă din suferință.

Dar cine-i fi tu, cel ce-a noastră stare
o-ntrebi, și porți și ochii-așa cum vrei
și sufli cînd vorbești, precum îmi pare?"

– „Vor fi cusuți aici și ochii mei,
dar numai timp puțin, căci adunară
puțin venin de-nvidie prin ei.

Dar groază-mi e de cazna cea amară
de mai de jos, și-n inimă simt bine
de-acum că sînt strivit de-a ei povară."

– „Dar cine te-a condus aici pe tine,
de crezi și-ntr-un întors?", fu vorba lui.
– „Acest ce tace-aici și e cu mine.

Sînt viu; de-aceea, dacă vrei să pui
s-alerge jos mortalele-mi picioare
și pentru tine,-alese duh, să-mi spui."

131-132. *și parcă porți așa cum vrei / Și ochii tăi, și-n gură-ntorci suflare* (a). **134.** *am zis... căci nu mult fu veninul* (c). **136.** *de chinul... suspinul* (c). **139.** *Dar cine te-a condus aici pe tine* (a). **140.** *ți-o speri* (a). *și deci de vrei după puteri* (a). **140-141.** *să te și-ntorci.../ Și eu* (c). **140-142.** *Tu cel ce-apoi și-ntoarcerea ți-o speri. / Iar eu : Acest ce tace și-i cu mine. / Sînt viu, și deci de vrei, după puteri* (b). **142.** *Și viu eu sînt... și* (c). **143.** *fugă* (c). **144.** *ceri* (a). *Să-mi ceri* (b).

---

128. Pieptenarul: Pietro da Campi, zis „Pieptenarul", fiindcă vindea piepteni. A fost înscris în al treilea ordin franciscan și juca un mare rol în viața religioasă și politică a orașului său Siena, unde a murit în ziua de 5 decembrie 1289 și a fost înmormîntat pe cheltuiala republicii în biserica franciscanilor. **131. Cum vrei:** necusuți cu sîrmă. **132. Sufli:** „ești viu". Aproape toți comentatorii trec repede asupra acestei mărturisiri a lui Dante, și, într-adevăr, aproape refuzăm să credem că el s-ar putea acuza de un păcat care repugnă măreței figuri, pe care o întrezărim în urile disprețuitoare și mărețe și în generoasele invective din *Divina Comedie*. Însă trebuie să ținem seamă, pentru a ne lămuri, de un pasaj din *Summa theologica* (II, 2, 36) a Sfîntului Toma de Aquino, pe care Dante a avut-o desigur în minte, și în care se spune că: „Amintirea bunurilor trecute, întrucît au fost posedate, pricinuiește plăcere, iar întrucît au fost pierdute, durere, și, *întrucît alții le au, invidie*" (în care condiție Dante tocmai se găsea). De acest fel este invidia de care Dante se acuză în acest pasaj. Și atunci lucrul ne miră mai puțin. E vorba de acea „umanitate" a lui Dante, care pînă acum a fost foarte puțin pusă în lumină; de unde vine că cei care l-au comentat nu izbutesc să-și explice multe lucruri, printre care și cuvintele de creștinească pocăință pe care el le pronunță (*Infernul*, XXVI, 19-24) cînd vede pentru prima oară pedeapsa sfetnicilor înșelători, cu privire la care nu trebuie să uităm că un om de talia lui Dante, pe nedrept persecutat și tîrît ca o frunză în prada a ceea ce el numește „vîntul uscat al sărăciei", era puternic ispitit să dea priceperii lui o întrebuințare asemănătoare aceleia date de Ulise și Diomede. *Cf.* Ramiro Ortiz, *Cîntul XXVI din „Infern" cetit la facultatea de litere din București*, București, Tipografia „Speranța", 1915, p. 10. **137. Mai de jos:** cazna sufletelor care-și ispășesc păcatul trufiei în brîul inferior. **138. Povară:** îi pare de a simți pe grumaz grea povara pietrelor enorme ce silesc pe trufași să privească în jos. **140. De crezi:** a se înțelege: „Dacă, cum arăți, crezi de a te mai întoarce pe pămînt (și deci ești în viață), mulțumită cărei minuni și cărei călăuze așa de pricepute te găsești aici?". **141. Acest:** Virgil. **143. Picioare:** „dacă vrei să alerg și pentru tine (în folosul tău)", adică: „să duc veste pentru tine la cei pe care i-ai iubit".

145 – „E mare semn de-a cerului favoare
și-atît de nou s-auzi, ce ne vorbești –
ajută-mi deci prin ruga ta aoare.

148 Și rogu-te pe tot ce tu iubești,
de-o fi vrodată să mai calci Toscana,
onoarea mea-ntre-ai mei să mi-o-ntregești.

151 Tu-i caută-ntre nebunii cei ce vana
speranță-n Telamon o vor plăti
cu mult mai mult decît săpînd Diana,

154 dar și mai rău de admirali va fi."

---

146. *O, nou e de-auzit* (c). **148.** *dorești* (a). **152.** *și au să piardă* (c). **153.** cătînd (a). **154.** *au să piardă* (c).

---

145. E mare: a se construi: „S-auzi ce ne vorbești, e mare semn de favoarea cerului". **151. Vana:** zadarnică. **152. Telamon:** cei din Siena erau cunoscuți în Toscana ca un neam de oameni dintre cele mai vanitoase din întregul ținut (*cf. Infernul*, 121-122). Aici se face aluzie la cumpărarea din partea sienezilor (1303) a castelului și portului Talamone, cu care Siena, lipsită complet de ieșire la mare, spera să devină și ea emulă a gloriilor Veneției, Genovei, Pisei și Amalfi, vestitele republici maritime ale Italiei din Evul Mediu. Portul însă avea puțină însemnătate și era prea departe de oraș. Din acest motiv sienezii risipiră în această afacere o grămadă de bani fără nici un folos, devenind batjocura celorlalte orașe din Toscana. **153. Diana:** altă caraghioasă și foarte legendară întreprindere a sienezilor! Orașul fiind aproape lipsit de apă, ei credeau în existența unui rîu subteran, numit Diana, în căutarea căruia făcură nenumărate și, firește, zadarnice săpături. **154. Admirali:** amirali, zis ironic pentru cetățenii Sienei. Pe aceeași temă chiar astăzi există în Italia motive comice foarte cunoscute și gustate de către popor, ca acela al „milanezului pe mare" și acela al „amiralului elvețian".



Cîntul XIV

Brîul al doilea: pizmăreții

Guido del Duca și Rinieri da Calboli (1-66) ◎ Plîngerea lui Guido de schimbarea moravurilor în Romagna (67-126) ◎ Glasuri în aer care aduc aminte de pizmă pedepsită (127-151)

1 – „Al nostru deal, ce om ni-l ocolește,
cît timp e încă viu și ochii lui
se-nchid și se deschid precum voiește?"

4 – „Nu pot să știu, dar știu că singur nu-i.
Întreabă-l tu că stă mai lîngă tine
și-l roagă dulce-așa ca să-l dispui!"

7 Vorbeau, plecați spre-olalt-așa-ntre sine
la dreapta doi, și-apoi plecata față
o-ntinseră ca spre-a vorbi cu mine.

10 Și-mi zise-un duh: – „Tu, suflete, ce-n viață
și-acum fiind, în trup spre ceruri treci,
mîngîie-ne de milă și ne-nvață:

13 de unde vii și cine ești? Ne pleci
să stăm de-atîta har ce ți se fece
mirați ca și de-un fapt nefost în veci".

2. *nu-i dete moartea sbor* (c). **11.** *și-n trupul tău fiind* (a).

1. Al nostru: vorbesc împreună două suflete intrigate de prezența noilor sosiți (Dante și Virgil), revelată lor de convorbirea lui Dante cu Sapia. **Deal:** dealul Purgatoriului. **Ocolește:** îl străbate urcînd în spirală. **3. Precum:** spre deosebire de ei, care-i aveau cusuți cu sîrmă. Ca și toți acei care au o suferință și văd toate prin prisma ei, pizmăreții aceștia, ai căror ochi sînt cusuți acum cu sîrmă, fac să consiste tot bunul vieții în a fi cu ochii deschiși. Pentru ei, „omul în viață" e sinonim cu „omul ce n-are ochii cusuți". În această expresie mai vedem și o aluzie la păcatul invidiei lui Dante, care, cînd va muri, va avea și el ochii cusuți cît timp va sta în acel brîu. De luat în seamă și amănuntul că Dante și Virgil au ochii liberi, pe care l-au aflat din conversația lui Dante cu Sapia (*cf.* cîntul precedent, v. 131: „și porți și ochii-așa cum vrei"). **7. Vorbeau:** a se construi: „așa vorbeau doi". **9. O-ntinseră:** cu mișcarea proprie orbilor. **13. Ne pleci:** ne silești, ne faci. A se construi: „ne silești să stăm mirați". **14. Fece:** făcu (prin influența italienescului *fece*).

16 Iar eu: – „Prin mijlocul Toscanei trece
un rîu – am zis –, ce-n Falteron răsare
și curge-un curs de mile zece-ori zece.

19 Din malul lui aduc a mea-mbrăcare,
și-a spune cine-s eu ar fi-n zadar,
căci numele nu mult răsunet are”.

22 Răspunse-acel ce-ntîi vorbi: – „De-i clar
ce pot cu mintea-n vorba ta pătrunde,
de Arno-ți sună vorbele-așadar?”.

25 Iar lui al doilea: – „Dar de ce ne-ascunde
să-i zică el acestui rîu pe nume,
cum faci spunînd vești rele de-oareunde?”.

28 Iar el răspunse-așa: – „Nu știu anume,
dar bine-ar fi să-l știm și dispărut
chiar numele atării văi din lume,

31 căci din izvoru-i (unde-i gros făcut
alpestrul lanț, din care-i rupt Pelorul,
încît nu-n multe locuri e-ntrecut)

34 și pînă unde intr-a-ntoarce sporul
ce mării cerul e silit să-l sugă
spre-a pune-n rîuri ce-a căra li-e zorul,

37 virtutea ca pe-un șarpe-o pun pe fugă
vrăjmași ei toți, ori prin curenții răi,
ori duși de-un rău nărav care-i subjugă,

---

16. *Falterona* (c). **19.** *via mea-mbrăcare* (a). *vie* (a). **21.** *știe* (a). **23.** *ascunsul tău* (a). **25.** *ce-l ascunde* (a). *oare* (c). **26.** *nevrînd să-i zică* (a). *spuie* (c). **27.** *groaznice* (a). *cu știri cumplite* (b). *îngrozitoare* (c). **37.** *virtutea-o pun ca pe-un vrășmaș.... ca pe o năpîrcă* (c). **38.** *Prin răi* (c). **39.** *naște* (c).

---

17. Rîu: Arno. **Falteron:** munte înalt al Apeninului toscan, spre hotarul cu Romagna. **18. Zece-ori zece:** o sută. *Cf.* Villani, *Cronica*, I, 43: „Și cursul lui are lungimea de mile o sută douăzeci”. **19. Îmbrăcare:** trupul, considerat ca haină a sufletului. **21. Are:** în text: „*încă* nu are”. Și într-adevăr, în 1300, epoca închipuită a călătoriei lui dincolo de mormînt, numele lui Dante nu era cunoscut decît din frumosul stil al poeziilor sale lirice. *Cf. Infernul*, I, 87. **26. Pe nume:** de observat aici psihologia orbului și concentrata lui atenție ca să nu-i scape nici un element care să-i slujească la înțelegerea lucrurilor ce se petrec împrejurul lui și pe care nu le poate prinde cu văzul. În cazul de față, sufletul care vorbește a băgat de seamă ceva care altuia probabil i-ar fi scăpat, anume că Dante se ferește a pronunța numele rîului, ca de ceva rușinos. **29. Să-l știm:** a se construi: „Chiar numele atării văi să-l știu dispărut din lume”. **32. Lanț:** șirul Apeninilor, din care s-a desfăcut Sicilia printr-o ruptură între capul Pelor și țărmul Calabriei. Cît privește expresia: **31. Gros făcut** (*cf.* it. *pregno*), trebuie înțeleasă în sensul că în muntele Falterona Apeninul se îngroașă, nu numai în sensul că acolo formează un masiv, dar și că regiunea aceea e îmbibată de izvoare, care o dilată. Întrebuințînd cuvîntul *gros* traducătorul a păstrat dublul înțeles pe care comentatorii l-au văzut în *pregno*. **34. Pînă unde:** din izvor pînă la vărsare în mare. **Intr-:** intră în mare pentru a-i da înapoi apa pe care soarele (*cerul*) o suge din ea, transformînd-o în nori, care la rîndul lor, prefăcîndu-se în apă, formează rîurile care i-o aduc înapoi. **36. Zorul:** pe care (spor de apă) rîurile o cară cu repeziciune înspre mare. **37. Virtutea:** a se înțelege: „De la izvorul Arnului pînă la îmbucătura lui în mare, toți oamenii ce locuiesc acolo pun pe fugă virtutea

40 făcînd pe fiii-acestei biete văi
așa de rele-apucături să prindă,
că parcă-i paște Circe-n rînd cu-ai săi.

43 El printre porci murdari, mai demni de ghindă
decît de oricare-alt vipt ce gurii-i place,
curgînd, dintîi sărăcăcios, colindă.

46 Mai jos găsește javre făr' de pace
cari n-au putere-atît cît au venin,
și-aici, scîrbit de ei, un nas le face.

49 Pe cît scoboară-n jos și tot mai plin
spurcatul rîu și vrednic de blăsteme,
el vede javrele cum lupi devin.

52 Trecînd prin rîpi afunde, dintr-o vreme
el dă de vulpi de-atîta fraudă pline,
că nici de-un laț nici una nu se teme.

55 Voi spune tot, s-audă el, căci bine
va prinde-acestui viu să-și amintească
ce-un duh adevărat azi pune-n mine.

58 Pe-al tău nepot [îl văd] cum va goni
vînînd pe lupi prin valea-ngrozitoare
și-n spaima morții tuturor va fi.

40. *cari fac* (a). *încît locuitorii tristei* (c). **41.** *hotărăște* (c). **46.** *el da de* (a). **50.** *ăst șanț spurcat* (a). **51.** *cîinii lui* (a). **53.** *fărdelege* (c). **54.** *cursă, prinse* (c). **55.** *-nțelege* (c). **56.** *căci bine va veni să-și* (a). *Acestui viu a-și aminti* (b). **57.** *deslege* (c). **58.** *cum să gonească* (A). **59.** *de-a lungul văii îngrozitoare* (A). **60.** *îngrozească* (a).

ca pe un șarpe, ca niște vrăjmași ai ei ce sînt, fie din cauza aerului nesănătos (*curenții răi*) al acelui ținut care produce numai oameni răi, fie chiar din cauza obiceiurilor rele ale locuitorilor". **42. Circe:** vrăjitoare faimoasă, despre care citim în Homer că schimbă în dobitoace pe îndrăgostiții ei. Firește, Dante se inspiră aici nu din Homer, pe care nu-l cunoștea, ci din *Eneida* (VII, 19) lui Virgil: *„quos hominum ex facie dea saeva potentibus herbis induerat Circe in voltus ac terga ferarum"*. **43. Porci:** locuitorii ținutului numit *Casentino*, cărora Dante le aruncă în față viața lor cheflie și desfrînată. Epitetul de „porci" e posibil să-i fi fost sugerat de numele (*Porciano*) unui castel al conților Guidi. Aceste moravuri Dante le cunoștea foarte bine, ca acela care, fiind la curtea contelui Guido Salvatico în Prato Vecchio, *„juxta Sarni fluenta"*, trimite marchizului Moroello Malaspina o epistolă în latinește în care, închinîndu-i canțona: *Amor, dacchè convien pur ch'i' mi doglia,* îi povestește întîlnirea lui cu o femeie frumoasă și tînără, care, apărîndu-i ca un fulger, îl făcu să se abată de la hotărîrea lui de a se feri de dragostea lumească și de cîntece care o preamăresc: *„Occidit propositum illud laudabile quo a mulieribus suisque cantibus abstinebam"*. **44. Vipt:** hrană, de la lat. *victus*. **46. Javre:** face aluzie la cei din *Arezzo*, pe care îi numește așa din cauza firii lor gîlcevitoare, care contrastează cu micimea ținutului lor. **48. Nas:** un „cot", dar și cu nuanța de „strîmbătură". **51. Lupi:** caraghioaselor, dar puțin păgubitoarelor javre din Arezzo le urmează sălbaticii și periculoșii lupi *florentini*. **53. Vulpi:** cei din *Pisa*, cărora, ca tuturor popoarelor de marinari și negustori, li se atribuia multă șiretenie. **55. Ei:** cei dimprejur care-l ascultă. **57. Duh:** o inspirație cerească. **58. Nepot:** Folcieri da Calboli; Dante îl numește „vînător", adică „persecutor", al lupilor florentini, fiindcă, fiind *podestà* al Florenței în anul 1303, ca să facă pe placul celor „negri" (partidul dușman lui Dante), persecută pe cei „albi", arestîndu-i pe unii din ei și silindu-i prin chinuri să mărturisească că uneltiseră împotriva siguranței statului. Știm de la cronicarul Villani că unii din aceștia muriră în chinuri, iar ceilalți fură

61 Și ca pe boi bătrîni o să-i omoare,
și vie vinde carnea lor, răpind
a multor vieți, iar sie-a sa onoare.

64 Din tristul codru plin de sînge iese
și-l las-așa că nici în ani o mie
el n-o mai fi acel care fusese".

67 Precum, la vestea jalei ce-o să fie,
acel ce-ascultă-ncepe-a se-ntrista
din orice parte-acel amar să vie,

70 așa văzui pe-al doilea duh, ce sta
s-asculte-atent, cum trist sporea-n mîhnire,
cînd prinse-n el ce-ntîiul cuvînta.

73 Ce-mi spuse-un duh și-a cestuilalt privire
m-au ars să știu pe nume pe-astea două,
și de-asta deci smerit le-am dat de știre.

76 Deci tot acel ce-ntîi vorbi, cu nouă
cuvinte-a zis: – „Tu vrei acum să vreu
să-ți fac ce tu nu vrei să ne faci nouă.

79 Dar n-oi fi scump, fiindcă Dumnezeu
atîta har în tine-a vrut să pună –
să știi atunci că Guid del Duca-s eu.

82 Trăind fui ars de-o pizm-așa nebună,
încît m-ai fi putut livid vedea
văzînd pe-un om chiar numa-n voie bună,

85 și-atare paie-adun din holda mea.
De ce-aveți inima voi, oameni, oare
spre-un bun ce-a fi-mpărțit nicicînd nu vrea?

88 Acesta e Rinier, odor și-onoare
a casei Calboli, în care nu-i
azi nici un ins să aib-a lui valoare.

---

61. *pe lupi, îl văd...* (A). Aci și la versul 58 am trecut în text varianta (b) pentru a completa terțina. **64.** *ieșind* (a). – *și crunt din [tristul codru] îl văd ieșind* (b). **66.** *acel ce-a fost fiind* (b).**76.** *o nouă* (a). **80.** *a vrut în tine* (a). **82.** *atît fui ars de-n [voe bună]* (c). **87.** *și-acestea* (a). *unde-i nevoe de-a opri-nsoțirea* (c), *und[e-i] tovărășie-oprită* (c). *spre ce-i silit s-oprească-asocierea* (c). *...fi-mpreună* (c). **88.** *și preț* (c).

---

decapitați. Cuvintele acestea sînt adresate de Guido del Duca către Rinieri da Calboli (unchiul lui Folcieri), care era lîngă el. **61. Boi:** în text: „ca o fiară bătrînă", adică îmbătrînită în omoruri și în sînge, și se referă la Folcieri da Calboli. **62. Vinde:** tocmesc cu „negrii" prețul vieții lor ca pe al unor vite de vîndut măcelarului. **64. Codru:** al Florenței, socotită ca o pădure sălbatică. *Cf. Infernul*, I, 2. **Iese:** Arnul. **66. Fusese:** lăsă Florența într-o stare așa de jalnică, încît nu-i vor ajunge nici o mie de ani ca să se refacă. **70. Al doilea:** Rinieri da Calboli. Spiritul care a vorbit e Guido del Duca. **73. Privire:** privirea înfățișării mîhnite a lui Rinieri. **78. Nu vrei:** vrei să afli numele meu, fără a ne fi răspuns încă cine ești. **82. Ars:** chinuit. **83. Livid:** de pizmă. **85. Paie:** trag consecințele păcatului meu. **86. Aveți inima:** rîvniți. **87. -mpărțit:** cu deosebire de posesiunea harului dumnezeiesc, și, în genere, a

Nu-i singur despuiat din neamul lui;
cît e-ntre Po și munți și Ren și mare,
de-un bun util și dulce vieții-oricui,

ci plin e locu-ntre-ale lor hotare
de sterpi ciulini, așa că prin cultură
tîrzie-ar fi să-i smulgi orice-ncercare.

Ah, unde-s toți acei ce faim-avură:
Menard, Carpigna, Lizio, Traversar?
Vai nouă, romanioli, azi corcitură!

[Cînd ai să naști, Bologno-un alt Fierar?]
Și-un alt di Fosco, tu, Faenza, oare,
din troscot astăzi devenind stejar?

Să nu te miri că bietu-mi suflet geme
cînd Guid de Prata-mi vine-aminte mie
și Ugo d'Azzo, de pe-a noastră vreme,

și Frederic Tignos cu-a lui cuscrie,
și Traversara și-Anastagi,-azi ele
familii-a căror casă li-e pustie,

---

96. *de-ai* (a). **100.** *Cînd ia-n Bologna aere-un Fierar* (A). *Cînd ști-vei tu, Bologna, de-un alt Fierar.* **102.** *din mică tufă devenit* (a). **101-102.** *Faenze tu pe-alt Fosco, să-ți reclame / Pe-acest făcut din slab tufiș stejar* (b).

---

bunurilor spirituale, care, cu cît sînt împărțite, mai mult cresc în valoare, bunurile pămîntești nu suferă împărțeală. **91. Despuiat:** a se construi: „despuiat... de-un bun util". **92. Între Po:** sînt hotarele Romagnei, care cuprindea atunci și o parte din Emilia și era mărginită tocmai de Po, Apenini, rîul Reno și marea Adriatică. **93. Un bun:** darurile care se cuvin unui om nobil, care trebuie să fie sever sau plăcut, după împrejurări. **96. Tîrzie:** ar fi tîrzie orice încercare de a smulge, prin cultură, sterpii ciulini de care e plină întreaga Romagna. **98. Menard:** Arrigo Menardi din Bertinoro (Romagna), cavaler plin de curtenie și de dărnicie, cu masa totdeauna întinsă, dăruia bucuros veșminte și cai, prețuia cărturarii și își închinase viața întreagă dărniciei și faptelor cavalerești. **Carpigna:** Guido di Carpigna, vestit pentru viața cavalerească și dărnicia lui. **Lizio:** Lizio da Valbona. Unul din cei mai vechi comentatori, Lana, ne spune că: „Acest Lizio a fost om foarte darnic, curtenitor și de mare strălucire". **Traversar:** Pier Traversaro, de familie guelfă, a trăit pe vremea lui Frederic al II-lea și a fost stăpînitor al Ravennei. Ospitalitatea familiei lui era vestită prin faptul că fusese cîntată și de mai mulți poeți provensali. **100. Naști:** cînd se va naște în Bologna un alt Fabbro (*Fierar*) dei Lambertazzi? Despre el nu știm decît că a fost chemat ca *podestà* la Viterbo și că a murit în 1259. **101. Fosco:** probabil un „Bernardinus Fuscoli", pe care-l găsim pomenit într-un document din 1216. Acest Bernardino di Fosco, pomenit și de trubadurul provensal Uc de Saint Cir pentru a fi apărat (1240) orașul său, Faenza, împotriva împăratului Frederic al II-lea, e pomenit aici de Dante ca unul care, deși se trăgea dintr-o familie cît se poate de modestă (*troscot*), s-a ridicat prin meritele lui pînă la cele mai înalte demnități (*stejar*), ca de pildă aceea de *podestà* al orașului Pisa. **104. Guid de Prata:** Guido da Prata (orășel lîngă Russi, în Romagna). Numele lui îl găsim pomenit într-un document din 1218. Despre el știm că a fost de față la o întrunire a guelfilor pentru alegerea lui Paolo Traversaro drept comisar (*procuratore*) al partidului la Ravenna, în 1228. **105. Ugo d'Azzo:** din orașul Faenza, pe care îl reprezintă la negocierea păcii din Konstanz (Elveția) între Liga Lombardă și Frederic Barbarossa. **106. Tignos:** Frederico Tignoso, din Rimini, unde aflăm de la comentatori că s-a arătat foarte darnic și primitor, ținînd tot timpul masa întinsă. Cît despre porecla de „*tignoso*", adică „pecinginos", trebuie s-o fi moștenit de la vreunul din strămoși, fiindcă, din contră, Benvenuto da Imola ni-l descrie ca avînd „*pulcherrimum caput capillorum flavorum*". **Cuscrie:** în text: „ceată", și face aluzie la tovarășii lui de ospețe. **107. Traversara:** după ce (v. 98) a lăudat pe Pier Traversaro, laudă acum toată familia lui, celebră în Romagna pentru

femei și cavaleri, plăceri și-acele
dulci griji, de-amor și curtenie pline,
pe unde-au inimi azi atît de rele!

Cum nu pieri, Bretinore, căci din tine
fugir-ai tăi, să scape de dihonii,
și mult popor cu ei? Dar face bine

Bagnacavall că-și isprăvi coconii,
rău Costracar că ne mai fac pomană
asemeni conți, și și mai rău fac conii!

Vor fi, cînd vor scăpa de-a lor Satană,
Paganii buni, dar nu-ntr-așa măsură
să n-aibă totuși și-urme de prihană.

O, Ugolin de Fantoli, sigură
stă faima ta, căci nu mai poți avea
urmași s-o facă, scăpătînd, obscură.

Dar mergi, toscane, căci mai bine-aș vrea
să plîng decît să spui, așa de-amare
dureri îmi fac vorbind de țara mea".

Știam că simt a noastră-ndepărtare
ăști doi iubiți; dar căci stăteau tăcînd
făceau s-avem încredere-n cărare.

Cînd iarăși furăm singuri și mergînd,
precum din nori un trăsnet se scoboară
cumplit veni un glas spre noi zicînd:

– „Oricine mă-ntîlnește-acum m-omoară!".
Și-apoi pieri precum se-ndepărtează
și-un tunet scurs prin nori ce-l împresoară.

dărnicia și virtuțile ei cavalerești. **Anastagi:** din Ravenna. Familie stinsă pe vremea lui Dante, dar a cărei faimă dăinuia încă. **109. Femei și cavaleri:** adică: „sufletul meu geme cînd îmi vin în minte femei și cavaleri...", vers plin de nostalgie pentru vremea de odinioară, strălucitoare de obiceiuri frumoase și virtuți cetățenești, imitat de Ariosto la începutul poemei sale *Orlando furioso*: *„Le donne, i cavalier, l'arme, li amori, le cortesie, l'audaci imprese io canto"*. **111. Pe unde:** pe unde (oamenii) au astăzi inimi atît de rele. **112. Bretinore:** Bertinoro (lat. *Bretenorium*), orășel din Romagna, între Forlì și Cesena, celebru odată pentru calitățile și ospitalitatea cetățenilor săi, printre care familia Mainardi, stăpînitoarea orașului (*cf.* v. 97), acum cuib de oameni răi și chinuită de lupte lăuntrice (*dihonii*). **115. Bagnacavall:** orășel din Romagna, între Lugo și Ravenna. **116. Costracar:** Castrocaro în Val di Montone, lîngă Forlì. **117. Conii:** locuitorii orașului Cunio, lîngă Imola, din care se trăgeau conții din Barbiano, mulți la număr, dar unul mai rău ca altul. **119. Paganii:** neamul Pagani din Faenza, care va da oameni cumsecade, cînd va muri Maghinardo dei Pagani, poreclit de către contemporanii lui „Satana" pentru vicleșugurile lui (*cf. Infernul*, XXVII, 50-51). **121. Fantoli:** Ugolino dei Fantolini, mort în 1278, fără moștenitori. Iacopo della Lana îl laudă ca fiind cavaler viteaz, virtuos și nobil. Unele documente ni-l arată *podestà* la Faenza în 1263. **124. Toscane:** cu aceste cuvinte sufletul care vorbește se adresează lui Dante, îndemnîndu-l a-și urma drumul și a pune capăt unei conversații care i-a redeșteptat amintiri dureroase. **127. -ndepărtare:** știam că, deși cu ochii cusuți, acele două suflete scumpe băgau de seamă că ne îndepărtăm de la ele și tăcerea lor ne încredință că drumul ce-l apucasem era cel adevărat. **130. Și mergînd:** a se înțelege: „și furăm mergînd". **132. Un glas:** unul din acele glasuri misterioase și pornite de la ființe nevăzute, care, în acest cerc, se aud trecînd în aer și pomenind pilde de pizmă pedepsită. **133. Oricine:** face aluzie la pilda lui Cain, care, din pizmă, omorî pe fratele său

De-abia simţii că aerul s-aşază
cînd iat-alt glas cu-atît de mare hui
cum face-un tunet ce-n curînd urmează:

– „Aglaura, schimbată-n stîncă, fui”,
încît spre-a fi mai strîns de-al meu părinte
eu nu ’nainte-un pas, ci-ados făcui.

Cînd fu-n tot locul pace ca ’nainte,
– „Acesta-i asprul frîu – îmi zise el –
ce-ar fi să facă pe-om a fi cuminte.

Voi prindeţi însă nada-ncît acel
duşman de veci vă trage-n unghişoară;
puţin v-ajută deci şi frîu şi-apel.

Vă cheamă cerul cel ce vă-ncunjoară
şi-arată-v-ale lui splendori eterne,
dar ochiul vostru tot spre lut scoboară –

de-aci vă bate-Acel ce-atot-discerne”.

---

139. *steiu* (a). *Schimbată-n stan, Aglaura* (b).

Abel. Cuvintele citate de Dante sînt cele pe care Cain le-a zis Domnului după ce a auzit blestemul: „Pedeapsa pentru vina mea e prea mare ca s-o pot suferi. Iată că tu mă izgoneşti... şi oricine mă va găsi mă va omorî” (*Geneza*, IV, 13-14). **139. Aglaura:** sora Ersei şi fiica lui Cecrops, regele Atenei. Pizmuind pe sora ei, vru să oprească pe Mercur, care o iubea, să se ducă la ea şi a fost schimbată de zeu în stîncă. *Cf.* Ovidiu, *Metamorphoses*, II, 708-832. **140. Părinte:** Virgil. **141. Ados:** înapoi. Ediţia critică a Societăţii Danteşti Italiene are: *„in destro*”, nu *„indietro*”, ca cele de pînă acum. Trebuie deci înţeles: „la dreapta”. **143. El:** Virgil. **145. Nada:** momeală. **146. Unghişoară:** undiţă. **151. De-aci:** de aceea.



Cîntul XV

Brîul al doilea și al treilea: pizmăreții și mînioșii

Ceasul amurgului (1-9) ◎ Îngerul strălucitor (10-39) ◎ O îndoială a lui Dante (40-81) ◎ Brîul al treilea al mînioșilor și pilde de blîndețe (82-117) ◎ Fumul cel usturător (118-145)

Din faptul zilei pînă cînd se toacă
de-al treilea ceas, cît este spațiul sferii
ce-asemeni c-un copil apururi joacă,

atît părea că pînă-ntr-al căderii
moment lui Sol un spațiu i-a rămas:
miez-noapte-aici, dincolo faptul serii.

Iar raza-i mă lovea direct pe nas
din cauză că, urmîndu-ne-ocolirea,
aveam întors spre-apus al nostru pas,

cînd eu simții mai mult decît airea
pe-obraz lumina mult-a nu știu cui,
și lucrul nou de-aci-mi stîrni uimirea.

Din mîinile-amîndouă deci făcui
ca streșini peste ochi o apărare
și-acel prisos de raze-l mai scăzui.

---

5. *un drum lui* (a). *Clipita pentru soare-a mai [rămas].* (c). **12.** *Și noul fapt* (a).

---

1. Din faptul: cît e spațiul (45°) pe care sfera soarelui îl parcurge din faptul zilei pînă la ora a treia din zi (după ceasul medieval, ora 9 după ceasul nostru) cînd se toacă de utrenie, tot atîta spațiu rămînea soarelui de parcurs pînă în momentul apusului. **3. Copil:** cerul Soarelui, care își schimbă mereu înclinația axei, e asemuit de Dante cu un copil care se joacă cu un ciob de oglindă, schimbîndu-i poziția ca să îndrepte după plac reflexul razelor. **5. Sol:** soare. **6. Aici:** pe pămînt, unde Dante scrie pentru noi lucrurile pe care *dincolo* le înregistrează în *cartea memoriei*. **Dincolo:** în Purgatoriu, unde se găsea în ziua de 11 aprilie a anului 1300. **7. Lovea:** a se înțelege: „Aveam soarele tocmai în față, fiindcă muntele fusese ocolit de noi așa fel, încît străbătuserăm un sfert al brîului și deci umblam în direcția apusului". **10. Airea:** aiurea, ca de obicei în Coșbuc. **12. De-aci:** din Purgatoriu.

16 Precum din ap-ori din oglindă sare
o rază așa-n opusă direcțiune
încît urcînd același unghi îl are

19 ca și căzînd, încît egal le pune
de-o parte și-alta pietrei căzătoare,
precum și arta și-ncercarea spune,

22 așa-mi păru că-n față de-o lucoare
răsfrîntă sînt lovit, și ochii mei
grăbiți fugiră-n lături ca de soare.

25 – „Lucoarea asta, dulce tată, ce-i,
că nu mi-i pot scuti de-a ei povară,
și-ncoace parcă-și mișcă focul ei?"

28 – „De-uimire – el mi-a zis – să nu-ți mai pară
că servii-angelici tot te mai orbesc –
e sol trimis spre-a ne pofti pe scară.

31 Ci-n scurtă vreme nu-ți va fi, gîndesc,
cumplit să-i vezi, ci-o dulce veselie,
pe cît o poți simți tu-n mod firesc."

34 Ajunși apoi la vesela solie,
cu dulce glas ne-a zis: – „Pe-aici intrînd,
mai lin suiș ca altele-o să fie".

37 Plecați de-acolo, noi urcam pe cînd:
„Ferice milostivii" și „Tresalte
acel ce-nvinge" s-auzea cîntînd.

---

19. *și-mpărechiat le puse* (a). **20.** *pe două pă[rți]* (a). **22.** *În faț-așa-mi păru că de-o lucoare,* șters în (A), cu semn de trimitere la (a). **26.** *scutie... povara* (a). *Că mi-e privirii așa de greu* (b). **27.** *Și pare – am zis – c-aproape focul ei* (b). **33.** *poți tu s-o simți* (b).

18-19. Unghi... le pune: raza își *pune* unghiurile. **21. Arta:** geometria, unde (*cf. Catottrica* lui Euclid, Prop. I) se demonstrează că unghiul reflexiunii e egal cu cel de incidență și e egal depărtat de perpendiculară (*piatra căzătoare*). **-ncercarea:** experiența. **22. Lucoare:** lumină. **26. Mi-i:** ochii. **Povară:** orbire. **27. Focul:** focar. **28. De-uimire:** să nu ți se pară ciudat, să nu te mai miri. **29. Servii:** miniștrii, demnitarii cerului. **30. Scară:** prin care se trece la brîul următor. Pe această scară șade îngerul păzitor, care, în cazul de față, e îngerul milosteniei (iubirii către aproapele), virtute opusă păcatului pizmei. **32. Cumplit:** supărător. **33. Firesc:** cît firea ta omenească îți va permite. După alți interpreți, care însă nu mi se pare că nimeresc adevăratul sens al pasajului: „după cum e firesc că-l poți simți, dat fiind că omul a fost creat pentru cer și deci firea lui e dispusă să se poată bucura de darurile cerești". Se pare că traducătorul a urmat această a doua interpretare. **36. Mai lin:** ceea ce înseamnă, după Landino (vestitul filosof din secolul al XV-lea și comentator al *Comediei*), că, fiind ușurați de povara celor două păcate mai grave ale trufiei și pizmei, suișul următor era să fie mai lin. **38. Ferice:** este fericirea a cincea din „Predica de pe Munte" (*Matei*, V, 5): „Ferice de cei milostivi, că ei vor avea parte de milă!". *Cf. Purgatoriul*, XII, 110, unde e vorba de fericirea întîi: „Ferice de cei săraci duhovnicește...". **Tresalte:** cuvintele acestea sînt adresate lui Dante, dar oglindesc sensul fericirii a noua: „Bucurați-vă și veseliți-vă, că răsplata voastră e mare în ceruri".

40 Și singuri noi pe-urcușul scării 'nalte
suiam, [și]-n mers gîndeam cum aș putea
să trag din vorba lui folos încalte.

43 Și-ntors spre el, mi-am spus dorința mea:
– „Ce-a vrut acel din Bretinor să zică
c-un bun ce-a fi-mpărțit nicicînd nu vrea?".

46 – „Supremu-i viciu-l vede-acum cît strică
de mult – a zis –, să nu te mire-apoi
că-l mustră vrînd pedeapsă-n voi mai mică.

49 Fiindcă tind dorințele din voi
spre-un bun ce pate prin părtași scădere,
de-aceea pizma strînge-ai caznei foi.

52 Dar dac-amorul veșnicelor sfere
spre ele v-ar întoarce-al vostru dor,
voi n-ați mai fi-nfricați de-acea durere.

55 Pe cît mai mulți «al nostru» zic în cor,
pe-atît mai mult din bun posede-oricare
și-au plus de caritate-n claustrul lor."

58 – „Eu simt – am zis – mai multă-ntunecare
decît de-aș fi tăcut, și mintea mea
se-abate-acum în dubiu mult mai mare.

61 Să facă mai bogați cum ar putea
pe mai mulți inși averea divizată,
decît avînd puțini părtași la ea?"

64 Iar el: – „Fiindcă mintea ți-e-ndreptată
tot numai spre pămînt, pe lîngă tine
e neagra noapte-n ziua luminată.

67 Nespus de 'nalt și nesfîrșitul Bine
spre-orice iubire-i gata să scoboare
precum spre-obiecte lucii raza vine.

---

41. *și-n mers* (a). **46.** *al viciului suprem își vede-adică* (a). *Și-așa mi-a zis: El vede-aici cît Supremu-i viciu; ce* (b). **59.** *și mă desbini* (a). **60.** *Cu vorba ta-ntr-un* (b). **61.** *Cum poate face de avuții mai plini* (a). **63.** *decît... puțini* (a). **69.** *spre un luciu corp și-o* (a).

---

44. Bretinor: Guido del Duca. **45. -mpărțit:** *cf. Purgatoriul*, XIV, 86-87. Cu acele vorbe Guido del Duca, înfierînd păcatul pizmei, ceartă pe muritorii rătăciți, care-și pun nădejdea nu în harul dumnezeiesc, care, cu cît e împărțit între mai mulți, crește în valoare, ci în bunurile pămîntești, care nu suferă a fi împărțite fără a-și pierde din valoare. **46. Viciu:** păcatul pizmei. **Vede:** Guido del Duca vede acum în sfîrșit cît strică păcatul care l-a stăpînit în viață. **48. Vrînd:** din dorința ca oamenii, care vor afla cît e de urîtă lui Dumnezeu pizma, vor păcătui mai puțin și deci pedeapsa va fi mai scurtă. **50. Scădere:** să scadă. **51. Foi:** foale, adică foalele suspinelor, pe care pizma le strînge din cauza pornirii oamenilor către bunurile pămîntești. Cît privește îndrăzneala imaginii, a se vedea ceea ce am remarcat altă dată cu un prilej asemănător. De altfel, aceeași imagine e întrebuințată și de Guittone d'Arezzo în *Scrisoarea IX*: „Foale umflate de trufie suflă tare și fac foc arzător de mînie". **52. Sfere:** lucrurilor cerești. **54. -nfricați:** înfricoșați. **Durere:** a pizmei. **57. Claustrul:** Raiul, numit în cîntul XXVI, 128: „mînăstirea unde Cristos e starețul comunității". **67. Bine:** Dumnezeu.

70 Și-atît El dă cît află-n ele-ardoare,
aşa c-apoi, cît mila lor se-ntinde,
pe-atît li-e-n spor şi veşnica valoare.

73 Deci cercul lor pe cît mai mulţi cuprinde,
pe-atît iubesc mai mult, cu spor mai mare,
şi-un duh dintr-altul ca-n oglinzi îl prinde.

76 Ci-n spusa mea de n-afli-ndestulare,
veni-va Doamna ta ca să te-ajute
să-ţi stingi deplin şi-acest un dor şi-oricare.

79 Dar vezi numai să vindeci cît mai iute
cinci răni, ca şi-alte două, căci nimănui
acestea nu se-nchid decît durute".

82 Cînd vrui să zic „mă saturi tu", văzui
că-ntrasem în alt cerc, şi-aşa deodată,
atras cu ochii spre-alte părţi, tăcui.

85 Aci-mi păru-n viziune luminată
că sînt răpit, şi-apare făr' de veste
un templu-n care-i lume adunată.

88 Și-n pragu-i o femeie-aşa cum este
o dulce mamă, zice: „Fiul meu,
de ce ne-ai mai făcut acum şi-aceste?

91 Căci iată, trişti, şi tatăl tău şi eu
te-am căutat". Și-apoi vorbind atare
vedenia mea pieri fără să vreu.

94 Dar alta-mi apăru, părînd că are
pe faţă plînsul care-l naşte-anume
durerea-n noi printr-o insultă mare,

---

70. *Și cît de mult iubirea lor se-ntinde* (a). *Pe atît sporesc şi-n...* (b). **71.** *Aşa atît apoi* (a). **75.** *oglinde*. **80.** *Cinci* P *ca pe-alţii doi ca răni*. (a). *Cinci* P *ca pe alţii 2*, (b). **81.** *Nu-i pier aceste răni decît dur[ute]* (b). **88.** *Și-o Doamnă-n prag.* (a). **89.** *-n plîns* (a).

---

71. Cît: cu cît creşte (*se-ntinde*) ardoarea de iubire sfîntă a sufletelor, creşte (*li-e-n spor*) valoarea darului de sine pe care Dumnezeu (*veşnica valoare*) îl face sufletelor iubitoare. **73. Cercul:** ceata, numărul. **75. Și-un duh:** şi fiecare duh îl primeşte răsfrînt de la altul, după cum o oglindă răsfrînge într-alta razele soarelui. **Îl:** sporul iubirii lui Dumnezeu. **77. Doamna ta:** Beatrice. **78. Acest un dor:** formă obişnuită la Coşbuc în loc de „acest dor". **Și-oricare:** oricare altul. **80. Răni:** cei cinci *P* ce-i mai rămîneau de şters de pe frunte. **Două:** celelalte două, de acum şterse, ale trufiei şi pizmei. **81. Acestea:** aceste răni. **-nchid:** nu se vindecă. **Durute:** decît prin pocăinţă şi ispăşire. **83. Cerc:** al mînioşilor. **89. Fiul meu:** e vorba de Isus în Templu, care asculta şi punea întrebări Învăţătorilor, şi de cuvintele Maicii Domnului, care-şi mustră cu blîndeţe fiul pentru că a rămas în Ierusalim cînd ea plecase: *cf. Luca*, II, 48-49: „Cînd L-au văzut părinţii lui au rămas înmărmuriţi, şi mama lui I-a zis: «Fiule, pentru ce Te-ai purtat aşa cu noi? Iată că tatăl Tău şi eu Te-am căutat cu-ngrijorare»". De observat cum Dante ştie să varieze felul cum pildele virtuţilor contrare păcatului ce se ispăşeşte în fiecare brîu cad sub simţurile lui şi ale sufletelor. În brîul trufaşilor pildele sînt sculptate pe piatra drumului; în acela al pizmaşilor sînt spuse de voci misterioase în aer; în acela al mînioşilor, ele se prezintă sub formă de viziune. Aici arta marelui poet se deosebeşte de procedurile monotone şi grosolane ale predecesorilor săi. **96. Insultă:** e a doua pildă de blîndeţe, luată, de data aceasta, din istoria greacă. Pisistrat, tiran al Atenei (605-527 î.Cr.), răspunse –

„De ești stăpîn cetății-al cărei nume
stîrni-ntre zei război atît de-aprins
și care-orice științe-a dus prin lume:

tu-n brațele-ndrăznețe ce-au cuprins
pe fiica noastră, Pisistrat, lovește!”.
Dar blînd și dulce și de milă-nvins

părea că răspunzînd așa-i vorbește:
„Ce vrei să facem cui ne poartă ură,
cînd ceri să bat pe cel ce ne iubește?”.

Văzui în furie-apoi popor cum cură
și-ucid cu pietre-un biet copil și cer
„ucide-ucide”-n urlete de gură,

iar el căzut și prins de-al morții ger
zăcea, ci-n timp ce-l înghețau fiorii
avea deschișii ochi mereu spre cer,

și [milostiv], privind prigonitorii,
ruga-ntr-atîta cazn-a morții sale
pe ’naltul Domn să-i ierte-ucigătorii.

Cînd sufletu-mi s-a-ntors la stări reale
cari sînt un adevăr nu numa-n ea
văzui nu false-avutele-mi greșale;

și-atunci Virgil care-a putut vedea
că fac ca cel cui îi silești trezirea:
– „Ce ai – mi-a zis –, de nu te poți ținea?

---

103. *Acel stăpîn părea* (a). **106.** *mulțumesc ce* (a). *popor în furie-apoi* (b). **109-110.** *pe cînd cuprins zăcea strivit* (a). **112.** *Și plin de milă...* (A). Am completat versul cu varianta (a). **112-113.** *ingheț cu fiorii, Rugă* (b).

---

după cum ne povestește Valerius Maximus (VI, 1) – soției sale, care cerea să răzbune pe fiica lor împotriva unui tînăr îndrăgostit care o îmbrățișase și o sărutase pe stradă: *„Si nos, qui nos amant interficimus quid his faciemus quibus odio sumus?”*. **97. Cetății:** Atena. **98. Război:** între Poseidon și Atena (*cf. Metamorphoses*, VI, 70 și urm.), amîndoi doritori de a da numele orașului. **99. Științe:** *cf.* Cicero, *De oratore*, I, 4: *„omnium doctrinarum inventrices Athenae”*. **106. Cură:** curge. **107. Copil:** a treia pildă ne înfățișează martiriul Sfîntului Ștefan, care, după cum se povestește în *Faptele Apostolilor* (capitolele VI, VII), învinuit de hulă de către Saul (viitorul apostol Pavel), fu omorît cu pietre. Unii comentatori observă că Sfîntul Ștefan nu era copil deloc, ci om matur, și că probabil Dante a făcut oarecare confuzie cu persecutorul lui, Saul, înfățișat în povestirea biblică ca foarte tînăr: „Martorii și-au pus hainele la picioarele unui tînăr numit Saul. Și aruncau cu pietre în Ștefan care se ruga...” (VII, 58, 59). Se poate însă, cum propune Fedele Romani în *Lectura Dantis*, ca Dante să se fi inspirat din vreo reprezentare plastică unde, ca de pildă într-un basorelief din Nôtre-Dame, Martirul Ștefan e reprezentat ca un băiețandru. **111. Spre cer:** *Cf. Faptele Apostolilor*, VII, 55-56: „Dar Ștefan, plin de Duhul Sfînt, și-a pironit ochii spre cer, a văzut Slava lui Dumnezeu și pe Isus stînd în picioare la dreapta lui Dumnezeu, și-a zis: «Iată, văd cerurile deschise...»”. **116. Adevăr:** care adică au o existență a lor reală și obiectivă în afară de mintea care le percepe. **117. Nu false:** greșelile, adică vedeniile lui nefalse, încît, dacă s-au îndepărtat de la realitatea sensibilă, s-au apropiat de o realitate supranaturală. A se înțelege: „văzui că avutele-mi greșeli nu erau false”. **119. Ca cel:** că aveam aparența celor ce sînt treziți deodată. **120. Ținea:** adică în picioare.

121 Aproape-o leghe ți-ai urmat suirea
cu ochii-nchiși și-umblare-mpiedecată,
cum faci cînd somnu-ori vinu-ți fură firea!”.

124 – „De vreai s-asculți – am zis –, o, dulce tată,
voi spune tot ce-n minte-mi se ivi,
cît timp avui umblare-așa-ncurcată.”

127 – „Și-o sut’, a zis, de măști de-ar zăbrăni
obrazul tău, nu poate să-mi rămînă
ascuns vrun gînd, oricît de mic ar fi.

130 Iar ce-ai văzut sînt pilde ce te mînă
să lași să-ți intre-n suflet sfînta pace
a cărei ape-au veșnică fîntînă.

133 Nu-ntreb ce ai, din cauza care face
să-ntrebe-un ochi a căruia vedere
e stinsă-n cel ce făr’ de suflet zace,

136 ci-așa-ntrebai spre a-ți pune-n tălpi putere.
Așa-mboldești pe-un leneș indispus
s-uzeze, cînd revine,-a sa veghere.”

139 Mergeam prin faptul serii-acum în sus,
atenți privind pe cît puteam pătrunde
în contra razelor tîrzii de-apus;

142 și iat-un fum încet venea și-n unde
spre noi, asemeni nopții-ntunecate,
și loc de-adăpostit n-aveam niciunde –

145 ne-a stins și văzul și-orice zări curate.

---

135. *Ci voiu să-ntreb* (b). **144.** *nedînd*.

---

122. -mpiedecată: ca cel ce umblă în vis. **127. Și-o sut’:** „chiar dacă o sută de măști ți-ar acoperi (*zăbrăni*) obrazul, tot nu s-ar putea ca vreun gînd de-al tău să-mi rămîie ascuns”. **132. Fîntînă:** al cărei izvor (*Dumnezeu*) e veșnic; *cf. Ioan*, IV, 14; „Oricine bea din apa aceasta îi va fi iarăși sete. Dar oricine va bea din apa pe care i-o voi da Eu, în veci nu-i va fi sete; ba încă apa pe care i-o voi da Eu se va preface în el într-un izvor de apă, din care va tîșni viața veșnică”. **133. Cauza:** nu fiindcă te-am văzut umblînd ca în vis, dar pentru a te îmbărbăta. **138. S-uzeze:** să folosească. **Veghere:** stare de veghe. **142. Și iat-:** a se înțelege: „Și iată (că) un fum (care) venea încet... ne-a stins și văzul”.



Cîntul XVI

Brîul al treilea

Mînioșii (1-24) ◎ Convorbirea lui Dante cu Marco Lombardo despre confuzia între cele două puteri: lumească și spirituală (25-141) ◎ Plecarea lui Marco la cele dintîi raze de lumină (142-145)

Drăcescul hău și-o noapte văduvită,
pe-o boltă strîmtă de-orișicare stele
ci-atît mai mult de nori acoperită,

n-au pus nicicînd un văl vederii mele
ca fumul gros ce-aici ne-acoperea,
și nici așa de-amar simțit de piele.

El ochii nu-i răbda deschiși să stea;
prudent de-aceea credinciosul duce
m-a strîns la el ca mîna să mi-o dea.

Cum merge-un orb, urmînd pe cel ce-l duce
spre-a nu greși și-a da de ceva-n drum
ce-i poate-ori răni ori moarte chiar aduce,

mergeam prin aerul și grozavul fum
atent la vorbe-ntruna repetate
de-al meu poet: – „Să nu te pierzi acum!”.

Și voci sunau, rugînd îndurerate
de pace toate, și de milă bunul
al lumii Miel ce spal-a ei păcate.

---

2. *trista boltă fără de orice* (a). **7.** *Deschiși el ochii nu* (a). **18.** *poartă*.

---

1. Hău: în text: „întuneric”. **Văduvită:** a se construi: „văduvită... de-orișicare stele”. **6. Piele:** e deci vorba de un fum care nu numai că împiedică vederea, dar și ustură. **7. El:** fumul. **8. Prudent:** a se construi: „prudent m-a strîns”. **15. Pierzi:** fumul mîniei orbind intelectul, face să se abată omul de la drumul drept. Cuvintele lui Virgil (*rațiunea omenească*) arată clar ceea ce omul trebuie să facă atunci cînd îl cuprinde mînia: să se încredințeze rațiunii și să nu se-ndepărteze de sfaturile ei. **16. Și voci:** a se construi: „Și voci îndurerate sunau, rugînd toate de pace și de milă bunul Miel al lumii ce spală ale ei păcate”. **18. Miel:** *cf. Ioan*, I, 29, despre Isus Cristos: „Iată Mielul lui Dumnezeu, care ridică păcatul lumii”.

19 Tot *Agnus Dei* le-ncepea comunul
tropar, și-aveau și-un text și-o melodie,
așa că parcă toți ar fi fost unul.

22 Și-am zis: – „Maestre, spirite să fie
ce-aud?". Iar el: – „Aievea e ce zici,
și trec mergînd să spele-a lor mînie".

25 – „Dar cine, tu, ce-al nostru fum despici
vorbind de noi așa c-ar fi să pară
că-mparți în zile timpul tău și-aici?"

28 Aceste vorbe-n drum ni s-adresară.
Și-atunci Virgil: – „Nu sta tăcut și spune,
și-ntreabă-l deci de e pe-aici vro scară".

31 Iar eu: – „Tu, cel ce scoarța și-o depune
spre-a merge alb la Cel ce te-a zidit,
de-mi vei urma tu ai s-auzi minune".

34 – „Urma-te-voi pe cît mi-e-ngăduit;
și-n fum de-avem o piedecă vederii,
în locul ei voi pune-auz sporit."

37 – „Merg sus – am zis – în scutecu-nfășerii
pe care moartea ni-l dizolv-odată,
și-aici eu viu prin văile durerii.

40 De Domnul grație-atîta de mi-e dată
încît voi să-i văd eu curtea lui,
pe-o cale-acum de mult ne-ndătinată:

43 n-ascunde cine-ai fost, ci drept să-mi spui,
și spune-mi de suim noi bine-anume,
ca-n vorba ta-ncrezut, vegheat să sui."

46 – „Lombard eu fui și Marcu-i al meu nume,
bărbat expert, iubii acea valoare
spre care-azi tinde-așa puțină lume.

---

25. *ce fumul ni-l* (ab). **30.** *pe unde sui spre* (b). **33.** *Urmează-mi și cei* (b). **39.** *și viu pe-aici,* corectat ca în text (A). **40.** *De mi-e de cer atîta grație* (a). **45.** *suiu* (A). **46.** *Iar el... și Marcu-am nume* (a).

---

19. ***Agnus Dei*:** cuvinte latinești din *Evanghelia* lui Ioan: *„Agnus Dei qui tollit peccata mundi"*. **Comunul:** cîntau aceeași melodie, ca și cînd ar fi urmat același tropar (*cf.* lat. med. *troparium* = culegere de *tropi* = variații de fraze muzicale liturgice), ca și cînd ar fi avut în minte același caiet de note. **20. Unul:** același. **25. Dar cine:** începe să vorbească unul dintre spiritele acelea de mînioși: Marco Lombardo. **27. În zile:** „s-ar părea, după cum vorbești, că ai fi încă în viață". **30. Scară:** trecere la brîul următor. **31. Scoarța:** scoarța păcatului. **32. Alb:** purificat, curățit. **33. Urma:** dacă vorbind te vei ține lîngă mine. Face aluzie la fumul care ar putea să-l rătăcească. **36. Ei:** vederii. **37. Scutecu-:** învelișul muritor al sufletului, trupul. **39. Văile:** după ce am străbătut Infernul. **40. De Domnul:** a se construi: „Mi-e dată de Domnul atîta grație (har), încît El voi ca eu să-I văd curtea lui". **45. -ncrezut:** încît, încrezîndu-mă în vorba ta, să urc călăuzit (*vegheat*) de ea. **46. Lombard:** Marco Lombardo, zis așa, nu știm fiindcă era nativ din Lombardia sau în înțelesul de italian, după

49 Mergi bine-n sus, de mergi spre trecătoare."
Așa dintîi, și-apoi: – „Cînd vei fi sus,
fă rugi, te rog, și pentru mine-aoare".

52 – „Mă leg pe legea mea să fac ce-ai spus,
ci-ntîi – i-am zis – să-mi curmi nedumerirea
că dacă n-o dezleg, sînt om răpus.

55 Fu simplă-ntîi și mi-o spori rostirea
din vorbele-ți ce-adînc m-asigurară
de-un fapt ce-mi spui și spus îmi fu și-airea.

58 E lumea-ntr-adevăr pustie, dară,
de tot, cum spui, de-orice virtuți și-apune
sub multa răutății ei povară?

61 Dar rogu-te deci, cauza tu mi-o spune,
s-o văd și eu, și altora s-o spui,
căci unu-n noi, și-n cer alt ins o pune."

64 Adînc suspin, pe care amaru-n „hui"
sfîrșitu-l-a, el scoase-ntîi, și: – „Frate!
e oarbă lumea, și din ea tu sui!

67 Voi viii vreți să fie căutate
oricare cauze-n cer, prin rea părere
că toate-ar fi fatal prin el mișcate.

70 De-ar fi așa, în voi libera vrere
distrus-ar fi; și n-ar fi just răzbun
din bun s-aduni plăceri, din rău durere.

---

53. *Ci tu* (a). **70-71.** *Distrus ar fi-n voi liber arbitrul. / De-ar fi așa; și...* (a). *ar fi distrusă-n* (b).

---

felul francezilor, cum ne spune *Ottimo*. Despre el n-avem documente istorice. Numele lui însă e foarte des pomenit în culegerile vechi de nuvele, ca de pildă *Novellino* (nuv. XLV) și chiar în *Cronica* lui Giovanni Villani (VII, 91) ca *„uomo di corte"*, adică unul din acei oameni înzestrați cu calități sufletești frumoase, ca, de pildă, darul de a povesti, de a face glume elegante, poezii etc. și care se bucurau de protecția vreunui domn, la curtea căruia se adăposteau. Dante-l consideră ca ultim reprezentant al acelei epoci strălucite pe care a preamărit-o în cîntul precedent și, prin urmare, demn de a-și expune doctrina care-i era mai mult pe plac, favorita doctrină a necesității și sfințeniei (originii sfinte) a autorității imperiale. Despre el și despre alți oameni de curte a se vedea frumoasa lucrare a lui F. Colagrosso: *Gli uomini di corte nella* Divina Commedia, unde se vorbește de Marco Lombardo ca de „om de curte în sensul cel mai înalt și nobil al cuvîntului, ca avînd multă experiență de popoare și prinți, de castele crenelate și de case domnești". **47. Valoare:** nu numai virtutea propriu-zisă, dar și moravurile frumoase, artele cavalerești și darurile intelectului. **51. Aoare:** uneori. **57. Airea:** aiurea. **62. Altora:** celor vii, cînd mă voi întoarce pe pămînt și voi scrie ceea ce am văzut și am auzit în Purgatoriu. **63. O pune:** cauza decăderii moravurilor pe care unii o văd în înrîurirea stelelor (zodiilor), iar alții o cred existentă în însăși firea omenească. **64. Amaru-:** durerea. **Hui:** traducătorul a păstrat acest cuvînt cam sibilin despre care un vechi comentator, F. da Buti, ne spune că e „glăsuire care exprimă durere". **66. Tu sui:** și se vede bine că tu vii din ea și că, prin urmare, ești orb pentru acele adevăruri teologice care întrec experiența omenească. **67. Căutate:** vreți ca toate cauzele să le căutăm numai în cer, ca și cum, prin mișcările sale, el ar determina tot ceea ce se întîmplă pe pămînt: atît pornirile fizice, cît și acelea ale instinctului și voinței omenești (Steiner). **71. Răzbun:** răsplată. O dată

73 Prin cer temei la fapte vi se pun.
Nu zic: la toate. Dar lăsînd c-aş spune,
voi minte-aveţi să ştiţi ce-i rău şi bun,

76 şi vrere-aveţi, ce trudnic de răpune
cu ceru-n luptă-ntîiele-i ciocniri,
ea-nvinge tot, de-o duc şi zodii bune.

79 Puterii prime şi mai bunei firi
cu drag supuşi, ea minte-n voi creează
şi-asupră-i cerul n-are-nrîuriri.

82 Deci, dacă lumea de-astăzi deviează,
e cauza-n voi, e-n răul vostru zel;
şi vreau să-ţi spui şi cum s-argumentează.

85 Ieşind, din mîna Cui cu drag de el
se bucură mainte-a ce să fie,
c-un prunc, ce rînde-ori plînge-n joc, la fel,

88 prostuţ un suflet, el nimic nu ştie
decît că-mpins de-un Creator senin,
el vrea cu drag ce-i face-o bucurie.

91 Dintîi se simte-atras de-un bun puţin;
se-nşală-n el, ci-aleargă şi-l culege,
cînd frîu sau ghid nu-abat al său înclin.

94 Aici, drept frîu, nevoie-avem de-o lege,
şi-apoi, drept scut cetăţii-adevărate,
măcar al unui turn, se cere-un rege.

---

74. *n-am spus* (a). **76.** *ce-n truda cînd* (a). **77.** *nevoi* (a). **79.** *voi* (a). **79-80.** *În voi, supuşi cu drag mai bunei firi / Şi veşnicei puteri, ea minte aşează* (b). **93.** *ori* (a). *n-abate* (a). *N-abate-al* (b).

---

distrus liberul arbitru, fireşte că nici a face bine nu mai e un merit, şi nici a face rău, o vină; deci *ar fi distrus* şi orice răsplată şi orice pedeapsă. **73. Temei:** influenţa stelelor nu face altceva decît a da primul impuls pornirilor sufletului, întrucît, determinînd în oameni deosebitele dispoziţii, îi face dispuşi către unele obiecte mai mult decît către altele (Steiner). *Cf. Paradisul*, VIII, 97 şi urm. **76. Ce trudnic:** care (liberul arbitru), dacă cu greu, în lupta cu cerul, răpune întîile lui ciocniri, adică cu greu învinge la început influenţa stelelor, totuşi la urmă iese învingător, dacă... **78. Zodii:** în text: „de-i bine hrănită”, adică dacă o bună educaţie, obişnuind-o cu izbînda, o face din ce în ce mai tare. **79. Puterii:** „dar fiindcă sînteţi cu drag supuşi unei puteri mai mari (*puterea primă*, adică a lui Dumnezeu) şi unei firi mai bune (decît aceea a stelelor), adică firii dumnezeieşti, vrerea (*ea*) creează în voi minte...”. **83. -n voi:** şi nu în influenţa stelelor (*în cer*). **84. S-argumentează:** se demonstrează. **85. Ieşind:** subiectul este „sufletul omenesc” din versul 88. A se înţelege: „Sufletul omenesc, ieşind din mîna lui Dumnezeu (care se bucură cu drag de el, înainte chiar de a exista) în stare de perfectă ignoranţă (*prostuţ*), ca un prunc care rîde şi plînge pentru nimic, nu ştie altceva decît că, plecat fiind de la un creator vesel, se-ntoarce cu drag la ceea ce-l înveseleşte (la Dumnezeu)”. **86. Mainte:** mai înainte, formă obişnuită la Coşbuc. **87. Joc:** în text: „*pargoleggia*”, de la *pargoleggiare* = a se purta ca un copil. Probabil că traducătorul a vrut să reproducă, o dată cu ideea de „joc”, pe aceea de „drăgălăşenie”, care e în cuvîntul *pargoleggiare*. **91. Bun puţin:** bunurile pămînteşti. **93. Ghid:** călăuză. **94. Aici:** în acest stadiu. **95. Scut:** drept apărare a binelui ceresc (suprema bucurie), se cere un cîrmuitor al celui pămîntesc.

97 Legi sînt, dar n-au de cine fi urmate.
Al turmei cap e bun rumegător,
ce-i drept, dar n-are unghii despicate.

100 Cînd vede lumea deci pe-al ei păstor
hrănindu-se cu ce și ea se-nfruptă,
îi place-așa și n-are de-alta zor.

103 Că lumea deci din rău mai rău se luptă,
e cauza cîrma rea, cum vezi și tu
dar nu c-a voastră fire-ar fi coruptă.

106 Doi sori avut-a Roma cînd făcu
pămîntul bun, ca duplul drum să-l vadă,
și-al cerului și-al lumii, dar acu

109 ei reciproc s-au stins. Unind o spadă
și-o cîrjă, fac, prin duplă-mpiedecare,
fatal din rău în și mai rău să cadă.

112 Unite, teamă una de-alta n-are.
De nu mă crezi ce spui, privește-un spic:
cunoști după sămînț-orice răsare.

115 În țara dintre Po și-Adige, zic,
găseai virtuți și simț măcar la unii,
mainte-a-ntra-n gîlcevuri Frideric;

---

103. *în rău*. **109.** *spada* (a). **110.** *Unind acelaș braț toiag și spadă* (a). **112.** *văzîndu-i rolul* (a). **113.** *Dar dacă nu mă* (a). **117.** *Pe cînd nu-ntrase-n ceartă* (a). *Pe cînd nu-ntrase-n certuri* (b).

---

99. Despicate: *cf. Leviticul*, XI, 3-8: „Să mîncați orice dobitoc care are copita despărțită și rumegă. Dar să nu mîncați din cele ce rumegă numai, sau care au numai unghia despicată". A se înțelege: „fiindcă oamenilor le lipsește călăuza pămîntească, fiindcă păstorul (*papa*) nu a menținut în sine distincția (*unghii despicate*) celor două puteri, temporală și spirituală, necesară fericirii popoarelor". *Cf. De Monarchia*, III, 16 și *Epistolae*, 8. **101. Cu ce:** cu bunurile materiale. **102. Alta:** se mulțumește cu bunurile materiale, de care bagă de seamă că și păstorul e lacom, și nu mai cere altceva. **103. Deci:** a se construi: „Deci cîrma rea e cauza, căci (*că*) lumea se luptă din rău mai rău". **105. C-a:** nu faptul că. **106. Doi sori:** *cf. Summa theologica*, IV, 2: *„Dicunt enim... quod Deus fecit duo magna luminaria, luminare majus et luminare minus, ut alterum praeesset diei, et alterum praeesset nocti: allegorice dicta esse intelligebant ista duo regimina, scilicet spirituale et temporale"*. Însă, după doctrina lui Dante, nu mai e vorba de *„majus"* și de *„minus"*, ci de doi sori perfect egali în putere și în strălucire, dintre care unul simbolizează puterea temporală a împăratului, celălalt pe cea spirituală a papei. **Roma:** Roma creștină. **Cînd:** de pildă, pe vremea lui San Pier Damiano (*cf. Paradisul*, XXI, 121), cînd chiar în opere juridice de drept canonic, ca de pildă *Disputa synodalis*, se sfătuia „să fie strîns aliate suprema putere pontificală și Imperiul roman, ca genul omenesc cîrmuit de două căpetenii supreme în dubla natură a lucrurilor spirituale și temporale să nu se sfîșie în secte și partide". **107. Bun:** adică ordonat și civil, după sentința lui Aristotel (*Etica*, I): „Legislatorul trebuie să tindă a face pe oameni buni". **Duplul:** se referă la „cei doi sori". **109. Unind:** în aceeași persoană. **111. Să cadă:** oamenii. **113. Spic:** întrebuințat aici pentru orice fruct; se referă la operele oamenilor. **114. Cunoști:** în text: „fiindcă orice iarbă se cunoaște după sămînță". **115. Țara:** Lombardia, străbătută de Po și Adige. **117. Gîlcevuri:** înainte ca acele ținuturi să se răzvrătească contra împăratului. Face aluzie la acele *„schismata et divisiones et maledictiones"*, pe care, după cronicarul Salimbene, le pricinui Frederic, *„tam in Lombardia quam in Marchia trivisiana et in tota Italia"*, din cauza luptelor sale cu papa și cu guelfii.

118 acum fii sigur că nu-s ei nebunii
să vrea rușinea cea care se teme
de-a sta-n contact și de-a vorbi cu bunii!

121 Dojană nouăi vremi dă vechea vreme
prin trei bătrîni cui pare-le surghiun
că prea-ntîrzie Domnu-n cer să-i cheme.

124 Conrad Palazzo și Gherard cel Bun
și Guido de Castell, cui pe frîncește
«lombardul simplu» mult mai bine-i spun.

127 Primind două puteri în ea, firește,
căci două oști în ea-s amestecate
și și pe ea și sacu-și murdărește”.

130 – „O, Marce-al meu, ce bine spui tu, frate!
Acum văd eu de ce-au înlăturat
pe tribul Levi-a-ntra-n ereditate.

133 Dar ce Gherard ca pildă mi l-ai dat
c-ar fi rămas din stinșii mai ’nainte
spre-a fi dojan-acestui veac stricat?”

136 – „Ori tu mă-ncerci, ori graiul tău mă minte,
că pari a nu ști pe Gherard! Și-o spui
tu, cel vorbind toscanice cuvinte?

---

122. *cari cred că li-e* (a). **127.** *Biserica din Roma azi*, (a). **130.** *judeci* (a). **131.** *ce cauz-a-nlăturat*. **132.** *fi-n credit* (b). **135.** *astui* (a).

---

118. Nebunii: ironic. A se înțelege: „Sînt așa răi, încît s-ar socoti nebuni să dorească vreo vorbă sau vreun contact cu cei buni, considerînd aceasta ca o rușine”. **124. Conrad:** contele Corrado da Palazzo din Brescia, despre care *Ottimo* ne spune că: „Își duse viața cu multă strălucire, se complăcu în întreținerea unei curți alese și într-o viață rafinată, ocîrmuind cetăți, cîștigîndu-și multă cinste și renume”. A fost în 1276 vicar al lui Carol I de Anjou la Florența și în 1288 *podestà* la Piacenza. **Gherard:** Gherardo da Camino, stăpînitor al orașului Treviso în 1300, „om foarte curtenitor și cu mare strălucire”. Dante vorbește de el și în *Convivio*, IV, 14, dîndu-l ca pildă de adevărată noblețe nu numai moștenită, dar și sufletească. *Cf.* și *Paradisul*, IX, 49 și urm. **125. Guido:** da Castello din Reggio Emilia, mai pomenit și el în *Convivio*, IV, 16 ca nobil în înțelesul de „nu josnic”, iar nu de „renumit”. **126. Simplu:** înțelegîndu-se acest cuvînt în sensul de „modest”, „pe față”, „leal”, cum îl întrebuințează francezii, iar nu „prost”, „redus”, cum îl întrebuințează italienii. Astfel interpretează cea mai mare parte din comentatori. Noi credem însă, cu englezul Paget Toynbee, că „frîncește” nu se referă la „simplu”, ci la „lombardul”. Se știe într-adevăr că francezii extindeau numele de lombarzi la toți italienii și că acest cuvînt devenise la ei sinonim cu „cămătar”, după cum în Italia se întîmplase cu cuvîntul *caorsino* (locuitor din Cahors). Se poate deci ca negustorii francezi care avură de a face cu Guido da Castello pentru împrumut de bani și constatară că era dezinteresat îl poreclîră „lombardul simplu”, adică „cinstitul italian”. **127. Ea:** adică biserica din Roma. **128. Oști:** în text: „cîrmuiri”, adică cea temporală și cea spirituală. **129. Sacu-:** în text: „povara”, adică cele două puteri pe care și le-a încărcat în spate. **Murdărește:** în noroiul poftelor pămîntești. **132. Levi:** de ce, după legea mozaică, leviții, adică cei din tribul Levi, care erau destinați serviciului Templului, erau înlăturați din posesiunea directă a Țării Făgăduinței. *Cf. Numeri*, XVIII, 23: „Ci Leviții să facă slujbă... și să n-aibă nici o moștenire în mijlocul copiilor lui Israel”.

139 Deloc eu nu-i cunosc al[t] nume-al lui.
I-aș zice poate-al Gaiei, după fată.
Cel Sfînt cu voi! De-aci-s oprit să sui.

142 Vezi albul colo ce prin fum s-arată
lucind; acela-i îngerul de-aci,
și pîn-a nu veni, să plec îmi cată."

145 Se-ntoarse-apoi, nevrînd a mai vorbi.

---

139. *al* (A). **144.** *Și-mi cat-a merge pînă nu s-arată* (b).

---

139. Deloc: sensul general este: „Nu l-aș putea defini mai bine, decît ca tată al Gaiei". Comentatorii nu sînt de acord și deosebirea părerilor începe chiar de la contemporanii lui Dante, unii lăudînd pe Gaia da Camino ca pe o femeie cinstită și virtuoasă, alții învinovățind-o ca necinstită și desfrînată. În cazul dintîi s-ar inspira asupra virtuților ei, care ar face așa fel încît cea mai mare laudă ce s-ar putea aduce lui Gherardo ar fi de a-i fi fost tată; în cel de-al doilea caz Dante ar insista asupra unui exemplu mai evident de degenerare a familiilor italiene din acel ținut. Dar există și o a treia interpretare (*cf. Buletinul Societății Dantești Italiene*, XII, 43), și aceasta mi se pare mai bună: *gaio* înseamnă în italiană „vesel" și *gaiezza* înseamnă în provensală acea virtute cavalerească ce consistă în a duce viață veselă, strălucită, elegantă. Deci Gherardo ar fi fost „strălucit", după cum spune numele fiicei lui. **144. Îmi cată:** trebuie.



Cîntul XVII

Brîul al treilea: mînioșii

În asfințitul soarelui (1-12) ◎ Pilde de mînie (13-45) ◎ Îngerul păcii (46-65) ◎ Înspre brîul al patrulea (66-81) ◎ Doctrina iubirii (82-123) ◎ Topografia morală a Purgatoriului (124-139)

1 Socoți, creștine, de te-a prins pe golul
din Alpi vrodat-o negură prin care
de-abia zăreai ca prin pelcea sobolul,

4 și-apoi cînd deasa și-umeda-ncărcare
începe-a se rări, cum poate-abia
pătrunde [greu prin ea slăbitul soare]

7 și-atunci vei fi cu-nchipuirea ta
pe-aproape-adus să vezi și tu ca mine
ăst soare-aici pe-un timp, cînd se culca.

10 Și-așa deci potrivindu-mi pașii bine
cu-ai lui Virgil, ieșii din nor afară
în ziua moartă jos pe sub coline.

13 O, fantazie, care-ades separă
pe om de lume-ncît el n-are știre
chiar mii de tube-n jur de-ar fi-n fanfară,

---

1. *Creștine-al meu revocă-ți cum în gol* (a). *Creștine să-ți revoci* (b). **6.** *străbate* (a). *Cum soarele* (b). *Și deasă, umeda-ncepu* (b). **7.** *cu-nchipuirea vei avea...* (a). *putea* (a). **8.** *Să vezi și tu cum revăzui în fine* (b). **9.** *apunea* (a). **12.** *În zi ce-acum* (a). *În zi ce-acum murea* (b).

---

1. Socoți: „închipuiește-ți, creștine, că te-a prins vreodată prin Alpi o negură... atît de deasă, încît vedeai cum vede cîrtița (*sobolul*) prin pielița (*pelcea*) care-i acoperă ochii, și pe urmă închipuiește-ți că, rărindu-se încetul această ceață și pătrunzînd prin ea razele soarelui, ți-ai recăpătat vederea; și atunci vei avea o idee de cum, ieșind din fumul gros și acru care învăluia cercul pizmăreților, am revăzut și eu soarele, care atunci apunea". **9. Ăst soare-aici:** „vei vedea și tu aici pe pămînt acest soare (al vostru pămîntesc) cum îl văzui eu atunci în Purgatoriu". **11. Nor:** norul de fum din brîul pizmăreților. **12. Moartă jos:** numai părțile înalte mai erau luminate, partea de jos a colinelor (brîurilor) fiind cufundată în întuneric. **13. Fantazie:** înainte de a ne descrie o serie de pilde de mînie pedepsită – pe care, ca pe cele din brîul precedent, le vede în închipuire – exprimă în aceste versuri admirația sa pentru acest lucru și discută, călăuzit de *Summa* Sfîntului Toma, esența intimă a faptului (Steiner). **15. Tube:** trîmbițe.

de n-ai din simțuri, de-unde-ai tu pornire?
Te mișcă vro lumină-n cer iscată
prin sine-ori vrerea Cui ne-o scurge-n fire?

Făptura ticăloasei ce schimbată
fu-n pasărea ce simte-a ei plăcere
supremă-n cînt, îmi apăru deodată,

iar mintea mea atît de cu putere
s-a strîns în sine-ncît degeaba-n el
făcu să-i fie-oricărui simț ce-i cere.

Feroce-apoi un răstignit rebel
descinse ca vedenie-ntr-a mea minte,
trufaș în față-i și murind astfel.

Și marele-Ahasver îi sta 'nainte
și-Estira lui și justul Mardochí
ce-ntegru fu și-n fapte și-n cuvinte.

Iar cînd și-acest tablou mi se topi
prin sineși el, cum piere și-o bășică
din lipsa apei care-o face-a fi,

în vis îmi apăru o jună fiică
plîngînd amar și-așa zicînd: „Regină,
de ce-n mînie-ai vrut a fi nimică?

Tu te-ai ucis, să scapi pe-a ta Lavină,
și m-ai pierdut; și-s eu care bocește;
nu plînge, mam,-a lui, ci-a ta ruină!".

---

21. *Supremul drag* (a). **23.** *zădărnicie* (A). Am introdus în text varianta (b) pentru a restabili rima. *nimic în el* (a). **24.** *Bătea oricare-un simț intrare-a cere* (b). **25.** *Și-așa murea-n ferocea lui mîndrie.* (b). **26.** *Vedenie-apoi mi-a scoborît* (a). **30.** *Ce-n fapte-a fost întreg ca și* (a). **39.** *Vai mam-a ta, și nu a lui* (b).

---

16. Simțuri: cînd operațiile tale nu ne sînt dictate de simțuri (ca în starea de extaz), cine te pornește? **17. Lumină:** sufletească, în afară și dincolo de simțuri. **18. Prin sine:** fantezia e pusă în mișcare de o lumină spirituală supranaturală ce are în sine puterea de voință a lui Dumnezeu (*lumina*), care o scurge jos pe pămînt ca pe o anume închipuire. **19. Ticăloasei:** prima pildă de mînie e luată din mitologie. Procne arată cît de ticăloasă fusese că și-a omorît copilul Itis și că l-a servit bărbatului său Teseu, pentru a răzbuna pe sora sa Filomela ofensată de el. Zeii schimbă apoi pe Teseu în pupăză, pe Procne în rîndunică și pe Filomela în privighetoare. *Cf. Purgatoriul*, IV, 15 și *Metamorphoses*, VI, 412-676. **20. Pasărea:** privighetoarea. **23. Strîns:** mintea mea s-a recules așa de mult în viziunea Procnei și a ticăloșiei ei, încît orice altă senzație din afară era fără efect. **25. Răstignit:** Haman, ministrul regelui Ahasveros, care vrea să omoare pe cruce pe Mardocheu, fu condamnat de rege să înlocuiască pe nevinovata victimă, chiar pe crucea pregătită acesteia (*cf. Estera*, VII, 10). **29. Estira:** prin rugile căreia Ahasveros a scăpat pe Mardocheu de la moarte. **Mardochí:** desigur, pentru rimă, însă nu trebuie uitat că și Dante accentuează pe ultima silabă toate cuvintele străine, și mai ales pe cele ebraice. **34. Fiică:** Lavinia, fiica Latinului și a Amatei, după cum povestește Virgil (*Eneida*, XII, 595 și urm.). Regina Amata, cînd află că Turnus – pe care voia să-l dea de bărbat fiicei sale în locul lui Enea – pierise în luptă, se spînzură de mînie. Dante o mai pomenește și în *Epistolae*, VII, 7, unde compară cu aceasta pe Florența, care zadarnic se împotrivea împăratului Henric al VII-lea. **36. Nimică:** a te nimici, a te omorî. **39. A lui:** a lui Turnus. **Ruină:** moartea.

40 Precum se rupe-un somn cînd ne lovește
lumină nouă-nchișii ochi, și pîn-a nu
muri de tot el rupt se zvîrcolește,

43 așa vedenia mea se rupse-acu,
cînd fața mea de-o mult mai grea lucoare
decît ni-e nouă-n uz lovită-mi fu.

46 Privii să văd cam unde-aș fie eu oare,
ci-atunci un glas ce-a zis: „Pe-aici să suie”,
făcu din mine-oricare-alt gînd să zboare,

49 ca-n locul lor atîta dor să puie
să văd pe cel ce-a zis, cum e și vrerea
în care-odihnă pînă n-află nu e.

52 Dar ca de soare, cînd orbind vederea
lumina-i multă-l face-ntunecat
așa mi-a fost învins-aici puterea.

55 – „Acesta-i sol divin și, nerugat,
ne-arată drumul muntelui spre bine
și-n propria sa lumină e-mbrăcat.

58 Cu noi el face ca și-un om cu sine:
acei ce-așteaptă rugi, văzîndu-ți zorul,
haini doresc să nege-a face bine.

61 Chemării sfinte-urmeze-ne piciorul,
suind cît timp prea noapte încă nu-i,
căci pînă-n zori ne-oprește-apoi zăvorul.”

64 Așa vorbi, și pașii mei și-ai lui
spre-o scară-ntorși tindeau la ea să vie,
și-ndată ce la prima treaptă fui,

67 simții mișcări de-aripi cum îmi adie
pe-obraji un vînt, și *Beati* printre ele
„pacifici, cari n-au o rea mînie”.

70 Erau acum așa de sus acele
luciri ce sînt ai nopții ’năintași
încît albeau pe cer tutindeni stele.

---

41. *moi* (a). *Precum lumina nouă cînd e și pînă. Să moară-ntreg, el rupt* (b). **42.** *Și frînt pînă-a muri* (a). **43.** *apoi* (a). **44.** *Cu mult mai grea decît e-n uz la noi* (a). **51.** *În care pînă n-află-odihnă nu e* (A), corectat ca în text. **60.** *au gînd* (a). **72.** *din multe locuri* (a).

---

40. Somn: somnul. **41. Nouă:** mai tare ca cea obișnuită. **42. Zvîrcolește:** parcă ar încerca să pună din nou stăpînire pe corp înainte de a pieri (*rupt*) cu totul. **44. Lucoare:** a îngerului milei. **49. Să puie:** subiectul e tot „gîndul”. **50. Vrerea:** vrerea celui care întreabă și care nu are astîmpăr, pînă cînd nu află ce dorește. **58. Cu sine:** e pilda desăvîrșitei iubiri, prin care omul iubește pe aproapele ca și pe sine. *Cf. Marcu*, XII, 31. **59. Văzîndu-ți:** cu toate că îți cunoaște nevoia (*zorul*). **63. Zăvorul:** piedica, legea care în Purgatoriu oprește sufletele de a-și continua drumul desăvîrșirii în întuneric. **65. Ea:** scară. **69. Pacifici:** pașnici. *Cf. Matei*, V, 9. **Rea:** fiindcă e și o mînie bună: aceea, de pildă, pentru care Virgil îl binecuvîntează – fericind pe mama care l-a zămislit – în cîntul VIII, 44-45 din *Infern*. **71. Luciri:** ultimele raze

73 „O, tu, putere-a mea, de ce mă lași?”,
ziceam în gînd, simțind că se topește
mereu puterea slabilor mei pași.

76 Eram și unde scara contenește
urcușul ei, și-am stat înfipți părînd
asemeni navei cînd la mal s-oprește.

79 Puțin am stat atent aici, crezînd
prin noul cerc s-aud vro noutate;
mă-ntoarsei spre Virgil apoi zicînd:

82 – „Să-mi spui, o, dulce tată, ce păcate
în cercu-acesta-și spal-al său popor?
De stăm din mers, nu sta din cuvîntate”.

85 Iar el: – „Iubirea binelui, ce lor
fals țel le-a dat, o-ndreapt-aici; trîndava
lopat-acum o bat din nou cu zor.

88 Ci-atent ascult gîndul tău, și-afla-va
spre-a ști mai bine,-atîta lămurire,
că rod frumos aduce-ți-va zăbava.

91 N-a fost fără de-amor nicicînd zidire
cum nu-i – mi-a zis – Puterea creatoare;
iar el, cum știi, e psihic sau din fire.

94 Dar cel firesc e-n veci făr' de eroare;
greșește primul, sau țintind răime,
sau dînd un plus ori minus de vigoare.

---

74. *topită* (a). **77.** *urcașul* (A). **78.** *oprită* (a). **83.** *intrat* (a). **85.** *ce-a stat* (a). **87.** *lopat-o bat din nou acum cu zor* (A), corectat apoi ca în text. *bat cu zor* (a). **90.** *dulce rod* (b).

---

ale soarelui, care parcă se suie mereu, pînă cînd și cele mai înalte vîrfuri sînt cucerite. **77. Urcușul:** urcarea. **84. Din mers:** fiindcă e noapte și nu mai pot merge. **85. Iar el:** profitînd de faptul că sînt opriți pe loc de noapte, ca să nu se piardă vremea, Virgil explică lui Dante ce păcat se ispășește în acel brîu. Apoi, pornind-o de la natură și de la deosebitele feluri de iubire, expune lui Dante, după cum făcuse și în *Infern* (XI, 16 și urm.), distribuția pedepselor în Purgatoriu și arată cum orice virtute și orice vină provine din iubire și cum aceasta poate să se abată din drum în trei feluri: sau aplecîndu-se către rău și dînd naștere astfel păcatelor de „trufie” și „mînie”, sau mișcîndu-se încet către adevăratul bine, ca, de pildă, în păcatul de *accidia* (nepăsare), sau alergînd dezordonată către bunurile pămîntești, ca în păcatele de „avariție”, „lăcomie” și „desfrîu”. **86. Fals țel:** a se înțelege: „Aceste suflete nepăsătoare (*accidioșii*) îndreaptă aici falsul scop ce au dat iubirii binelui, bătînd din nou cu zor trîndava lopată (ispășind prin evlavia lor arzătoare de avînt) nepăsarea religioasă de pe pămînt”. **88. Ascult:** gîndul tău să asculte ceea ce-ți voi lămuri. **91. Zidire:** făptură. **92. Nu-i:** după cum nu-i fără de amor nici puterea creatoare (*Dumnezeu*). **93. El:** amorul. **Psihic:** este *amor electionis* (amorul care consistă în alegere), în care aceea ce la început este o tendință înnăscută înspre bine, din cauza virtuții proprii sufletului, adică inteligența și voința, devine *libera alegere*, care se îndreaptă înspre un anume obiect (Steiner). **Din fire:** după cum se explică în *Convivio*, III, 3, acest *amor din fire* consistă în acea tendință ce se observă chiar în lucrurile nesimțitoare de a-și ajunge scopul pentru care au fost create (Steiner). **94. Firesc:** instinctiv. **95. Primul:** cel psihic. **Răime:** țintind la un obiect nedemn. **96. Plus ori minus:** poate greși prin exces sau lipsă de avînt.

97 Cît timp e-ntors spre bunurile prime
și-n cele secundare-nfrînă zborul,
nu poate naște-o rea plăcere-n nime.

100 Dar cînd s-a-ntors spre rău, sau prea cu zorul
vîneaz-un bun, sau prea puțin, zidirea
lucreaz-atunci cum nu vrea Creatorul.

103 De-aici tu poți pricepe că iubirea
e-n voi sămînț-a tot ce se socoate
virtute-ori fapt ce merit-osîndirea.

106 Dar pentru că iubirea-n veci nu poate
să-și uite-obiectul drag spre care cură,
scutite-s de-ura proprie-n lume toate.

109 Și cum nu poți concepe-o creatură
nici ruptă de-al ei Prim, nici stînd de sine,
străin de el e orice-nclin spre ură.

112 Deci răul vrut, de-mpart, cum judec, bine,
e numai răul ce pe altu-l doare
și-n lutul vostru-n triplu chip el vine.

115 Strivind pe-al său vecin spereaz-onoare
un om, așa că numai asta-l face
din slava lui pe-acela să-l doboare.

118 Se teme-alt om că poate să-l dezbrace
de-onor și faimă altul care suie,
deci ciudă-l prinde și contraru-i place.

121 Alt om ofensa-n suflet și-o încuie
hain atît, că-i orb spre răzbunare
și-unicu-i gînd e pe-altul să-l răpuie.

124 Acest triform amor e cel pe care
îl plîng mai jos. Dar de-altu-acum să-ți spun
ce bunu-n chip corupt în ochi îl are.

97. Prime: superioare, sufletești. **98. Secundare:** pămîntești. **99. -n nime:** în nici un om. **101. Zidirea:** făptura. **107. Cură:** curge. **108. Ura proprie:** toate făpturile sînt scutite de ura proprie fiindcă amorul nu poate dori răul omului (*obiectul drag*) către care tinde. **111. El:** Primul ei, adică Dumnezeu. A se înțelege: Fiindcă nu se poate concepe a fi de sine stătătoare o creatură ruptă din Dumnezeu, consecința e că nici o făptură nu poate urî pe Dumnezeu, care e *Primul* (creatorul) ei". **112. Deci:** a se construi: „Deci, dacă eu împart binele după cum cred (răul vrut, iubit, plăcut), acesta este numai răul aproapelui (*ce pe altu-l doare*)". **115. Strivind:** cel dintîi chip prin care dorința de-a face rău aproapelui se strecoară în sufletul omenesc e prin „mîndrie". **120. Ciudă:** al doilea chip e prin „pizmă". **122. Hain:** al treilea chip e prin „mînie". **124. Amor:** al răului. **125. Plîng:** sufletele. **Mai jos:** adică în cele trei brîuri prin care au trecut. **126. Ce:** a se construi: „ce are în ochi bunul (binele) în chip corupt", adică aleargă înspre bine în chip corupt, din exces sau lipsă de avînt.

Confuz concepe-oricine Primul bun,
în care cat-odihnă și-l dorește:
deci toți spre-a-l dobîndi silință-și pun.

Deci spre-a-l vedea și-avea, de vă-mboldește
prea-ncet al vostru-amor, după căințe
cu just amar ăst cerc vă pedepsește.

Mai este-un bun, ci nu-s în el priințe,
căci nu-i nici bun temei, nici fericire
nici sad și fruct a orice mîntuință.

Cei prea porniți spre-acest fel de iubire
deasupra-ne-n trei cercuri ai să-i vezi.
Cum este însă tripla-le-mpărțire

nu-ți spun, ca însuți tu să cercetezi".

---

127. *concep ei un* (a). **130-131.** *Dar dac-amor prea leneș va / Spre El spre-al dobîndi* (a). **134.** *nici* (a).

---

127. Confuz: fiecare are în mod confuz noțiunea unui mare bine, care nu e decît reminiscența divinității pe care sufletul o păstrează de la crearea lui (Steiner). **131. Prea-ncet:** ca, în cazul de față, al sufletelor nepăsătoare. Raționamentul e următorul: „Toate făpturile doresc pe Primul bun (Dumnezeu) și-și caută odihna în El, punîndu-și silința spre a-L dobîndi; deci aceia care nu-și dau îndeajuns silința de a-L vedea și avea sînt vinovați de nepăsare și pedepsiți în acest brîu". **133. Mai este:** în text: „...dar nu face pe om fericit". E vorba despre bunurile pămîntești. **135. A orice:** a oricărei. **137. Deasupra:** deasupra noastră, în brîurile următoare ale Purgatoriului.



Cîntul XVIII

Brîul al patrulea: nepăsătorii (leneșii)

Amorul și liberul arbitru (1-90) ◎ Pilde de zel (91-117) ◎ Abatele din San Zeno și Alberto della Scala (118-132) ◎ Pilde de nepăsare (133-138) ◎ Somnul lui Dante (139-145)

1 Așa-ncheind apoi a sa vorbire
profundul doctor mă privea mereu
atent în ochi de-arăt vro mulțămire.

4 Dar, cum ardeam de-o nouă sete, eu,
deși tăcînd din grai, ziceam în minte:
„Prea mult să-ntreb, îi cade poate greu”.

7 Ci-nțelegînd veracele părinte
timida-mi vrere ce n-o dam pe față,
vorbind mi-a dat curaj să-ncerc cuvinte.

10 – „Lumina ta-mi revars-atîta viață
în minte-ncît ea clar putu s-adune
ce-al tău cuvînt explică și mă-nvață.

13 Te rog deci, dulce tată drag, și-mi spune
de-acel amor ce zici că-i temelie
oricăror fapte, rele fie-ori bune.”

16 – „Aprinde-a minții ageră făclie
și-eroarea – zise – limpede-ți va fi,
a orbilor cari duci voiesc să fie.

19 Creat fiind un suflet spre-a iubi,
el tinde spre-orice lucru care-i place
pe loc ce placu-l mișc-a făptui.

---

14. *ce* (a). **15.** *ori rele fire-ori* (a). **21.** *Se mișcă* (a).

---

2. Doctor: Virgil. **3. Mulțămire:** cu totul satisfăcut de explicație. **4. Sete:** de-o nouă dorință de a ști. **6. Greu:** *cf.* cuvintele cu care Virgil, la începutul călătoriei lor (*Infernul*, III, 80), i-a întrerupt șirul nesfîrșit al întrebărilor. **9. Să-ncerc cuvinte:** să încerc a spune cuvinte. **11. Ea:** mintea. **S-adune:** să cuprindă. **12. Ce:** ceea ce. **17. Eroarea:** eroarea orbilor, care. **21. Pe loc:** îndată ce. **Placu-:** plăcerea.

Sensoriul vostru ia din ce-i verace
direcția sa, și-n voi așa o-ncheagă
că sufletul din ea obiect își face.

Și dacă-ntors spre ea, o prinde-ntreagă
înclinu-i este-amor care, firește,
că prin plăcere-n voi din nou se bagă.

Apoi cum focu-n sus se năzuiește,
prin forma-i dată de-a căta ființă
unde-n materia sa mai lung trăiește,

așa un suflet prins intră-n dorință,
ce-i psihic act, și pînă nu posede
obiectul vrut, se zbate-n nepriință.

De-acolea și-adevărul clar se vede
ce-ascuns e el acelui ce pe-oricare
amor c-ar fi-n de sineși bun îl crede.

De-aceea poate, căci obiectu-i pare
de-a pururi bun, dar nu-i tot chipul bun,
deși e bună ceara lui ce-l are."

– „Cuvîntul tău și mintea mea mi-o spun
curat ce este-amorul și de unde,
dar mult mai mare dubiu-n mine pun:

căci dacă el de-afară-n noi pătrunde
și sufletul e numai rob dorinții,
de merge strîmb ori drept, el nu răspunde."

---

27. *ce* (A). și alături: *v. m. combină* (a). **31.** *Un suflet intră/ prins așa-n* (a). **37-38.** *materia-i/ Că-i bun-oricînd* (a). **40.** *și-al meu ingeniu* (a).

---

22. Sensoriul: Virgil a explicat lui Dante în cîntul precedent că amorul e o înclinare firească a sufletului către ceva care-i place, dar fiindcă Dante nu înțelege pe ce atunci s-ar mai întemeia responsabilitatea oamenilor, îi explică cum, deși pornirile de iubire se nasc în noi prin îndemnul firii, totuși cînd ele se adresează către un obiect sau altul pot deveni bune sau rele, iar atunci omul trebuie să încurajeze pe cele bune și să alunge pe cele rele prin liberul arbitru (Steiner). **Verace:** ceva care există în realitate. **23. Direcția:** impuls. În text: „intenția", adică, după Tommaseo, „imaginile sau asemănările lucrurilor ce se păstrează în puterea fantastică (*sensoriul*) pe care filosofii o numesc uneori *fel*, alteori *intenție*". Înțelesul pe scurt al pasajului e că „facultatea intelectivă (*sensoriul*) scoate imaginea lucrurilor reale și o desfășoară în așa fel, încît recheamă către ea sufletul nostru". **24. Ea:** direcția, impulsul. **25. Întors:** și dacă, pe cînd privește imaginea acelui lucru, se întoarce către același lucru, atras de el din plăcerea pe care o scoate din el, această întoarcere (aplecare) e tocmai iubirea. **27. Ce:** astfel se citește foarte clar în manuscris. Alături pe margine însă e adnotat: „*V.M., combină*", ceea ce arată că din combinarea textului pe care-l avem cu cel manuscris, necunoscut nouă, la care trimite ar fi rămas numai „*care*" din versul 26 sau „*ce*" din versul următor. Așa cum ni se prezintă textul, e necesar de a citi la versul 27 „*că*" în loc de „*ce*". **28. Năzuiește:** era în Evul Mediu credința că focul tinde în sus din firea lui, care năzuiește către „sfera focului" ce se credea a fi între Pămînt și Lună. **29. Forma:** ca întotdeauna la scolastici, în înțelesul de „fire". **30. Unde:** în sfera focului, care acolo nu se stinge ca pe pămînt, ci durează în veci. **31. Așa:** așa face... **33. Se zbate:** către obiectul dorit, ca și focul către sfera lui. **35. Acelui:** a se construi: „acelui ce crede că orice amor e bun în el însuși". **39. Ceara:** după cum – deși ceara e bună – urîte și diforme pot să fie figurile ce se pecetluiesc

Iar el: – „Cît pot să vadă ochii minții
ți-am spus; de-aici Beatricei tale-i cere
dovezi apoi, că-i chestie-a credinții.

Orice substanț-o vei avea-n vedere,
distinctă de materie-ori și legată
de ea, conține-o proprie-a sa putere,

ce-i numai prin lucrări manifestată
și n-o arat-altce decît efectul
precum că-i viu un pom prin verde-arată.

De-aceea noi nu știm nici intelectul
întîielor noțiuni de unde vine
nici primele porniri ce-aduc afectul,

căci sînt în voi ca zelul în albine
de-a face miere; deci întîiul drag
nu este-n sineși el nici rău, nici bine.

Acum, spre-a fi din el și toate-un cheag,
e-n voi născut-a minții sfătuire
ce strict păzește-al consimțirii prag.

Aci-i izvorul de-unde ia pornire
ce-i menit și ce nu-i, precum alege
și-nlătură o bun-ori rea iubire.

Cîți pînă-n fund putur-așa-nțelege,
văzur-aceast-a firii libertate
și etic-o făcură astfel lege.

Deci chiar zicînd că din necesitate
s-ar naște-oricare-amor ce-n voi rodește,
există-n voi putința de-a-l abate.

Virtutea asta nobil-o numește
Beatrice-arbitrul liber, și-o să-ți spună
de ea mai mult, și-atunci îți amintește!”.

---

47. *de-aici o să te-ajute Beatrice-apoi* (b). **54.** *prin frunze verde [-n pom] că-i viu* (a). *Ca viața-n planta ce prin foi s-...* (b) **57.** *poftele dentîi* (a). **66.** *Și cerne-o bună* (a). **75.** *aceasta-n cer* (a).

în ea, tot astfel amorul poate fi bun, întrucît e o năzuință către bine; poate fi rău, dacă-i corupt de obiectul josnic în care omul a căutat acel bine. **47. Beatricei:** problema pusă de Virgil privește liberul arbitru care poate fi demonstrat cu argumente filosofice (Virgil = rațiunea), dar trebuie să fie primit de orice credincios prin credință (Beatrice) ca fiind temeiul necesar pentru a crede în dreptatea divină. **50. Distinctă... legată:** omul al cărui suflet (*formă*) separat de trup (*materie*) este totuși legat de el. **52. Lucrări:** fapte, acțiuni, manifestările externe. **53. Decît efectul:** decît prin efect. **55. Intelectul:** cunoașterea acelor axiome logice pe care se reazimă rațiunea omenească. **57. Porniri:** aplecarea către cele dintîi lucruri pe care le dorește, ca binele în genere, fericirea și altele. **61. Cheag:** ca să se adune în jurul acestor prime dorințe înnăscute și instinctive toate celelalte, care sînt efectul liberei alegeri. **65. Precum:** după cum această „sfătuire a minții” alege sau înlătură. **69. Etic-:** lege etică. **70. Din necesitate:** *cf.* v. 43: „de-afară”. **74. Beatrice:** știința teologică. **Spună:**

76 Spre-al nopții miez tîrziu sosita lună,
asemeni c-un ceaun de foc, acum,
făcînd în juru-i stelele s-apună

79 trecea-mpotriva cerului pe-un drum
ce-l arde Feb cînd el din Roma pare
c-apune-ntre Sardin și Cors ; și cum

82 acea gentilă umbră, pentru care
respect Pietolei Mantua cedează,
și-a fost depus impusa-nsărcinare,

85 de-aceea eu, ce la-ntrebări și trează
și simplă dezlegare-acum avui,
stam ca și-un om ce plin de somn visează.

88 Ci smuls din starea de-ațipire fui
deodată de-un popor venind cu zorul
din dosul nostr-urmînd cărarea lui.

91 Precum, spre-a cere Tebele-ajutorul
lui Bah, vedeai prin nopți pe lîng-Asop
ș-Ismen, curgînd cu vuiet mult poporul,

94 așa-nteţeau prin cer al lor galop
precum vedeam, și-aceste vieți zbătute
de-o bună vrere și de justul scop.

97 Curînd au fost deasupră-ne, căci iute
venea fugind ăst stol și-n clipă gata,
și-n frunte doi plîngeau mai cu vîrtute :

---

77. *Ca și-un ceaun aprins întreg* (a). **78.** *întreg de foc* (a). **87.** *plin de somn* (a). **88-90.** *Dar starea de-ațipire ruptă-mi fu/ De-odată de-un popor care cu zorul/ Venind din dosul nostru-mi apăru* (A). Am introdus în text varianta (b) pentru a restabili rima. **91.** *cînd Te[bele]* (a). **92.** *...prin nopți vedeai pe lîng-Asop* (A), corectat pe urmă ca în text. **94.** *strînsul* (a). **94-96.** *Așa precum vedeam, al lor galop/ Și-l întețiau acestor vieți sbătute/ Și buna vrere-a lor* (b). **95-96.** *acestor vieți a lor și/ Și buna vrere* (a). **96.** *ceata* (a). **97.** *dînsul* (a). **98.** *gata* (a). **99.** *plînsul* (a).

---

cf. Paradisul, V, 19 și urm. **79. -mpotriva :** de la apus la răsărit, contrar rotației aparente a cerului (*drumul ce-l arde Feb*). **80. Din Roma :** fiind Corsica la apusul Romei și Sardinia la miazăzi de Corsica, locuitorii din Roma văd soarele apunînd între cele două insule, încît pentru ei soarele apune aproape la sud-vest (Torraca). **81. Sardin și Cors :** Sardinia și Corsica. Am observat că Coșbuc caută a românіza cuvintele prea crud italiene ca să nu distoneze în vers. **82. Umbră :** Virgil. **83. Pietolei :** Pietole, orășel în ținutul Mantovei, patria lui Virgil. **84. -nsărcinare :** de-a mă lămuri despre teoria iubirii și liberul arbitru. **87. Somn :** Dante, care nu mai închisese ochii de cînd se deșteptase lîngă poarta Purgatoriului (IX, 93) și care a rezistat somnului din cauza atenției pe care a trebuit s-o dea demonstrațiilor filosofice ale lui Virgil, care îl interesau adînc, cedează acum oboselii. Aproape toți comentatorii văd aici un simbol. În brîul nepăsării (lenei) e cu totul potrivit ca Dante să fie cuprins de somn, pe care Sfîntul Isidor din Sevilla îl numește unul din cei șapte copii ai lenei. **91. Tebele :** *cf.* Stațiu, *Tebaida*, IX, 434 : „Păcătoșii tebani care aveau nevoie să ceară ajutorul lui Bacchus alergau noaptea lîngă rîurile Asop și Ismen”. **98. Gata :** expresie cam obscură, dacă nu s-ar înțelege că într-o clipă le-a văzut pe toate gata adunate în jurul lui.

– „Pe munte-a mers cu grabă Preacurata;
Cezar, voind Ilerda s-o supuie,
lovi-n Marsil și-n Spania-și duse armata”.

– „Curînd, curînd, că timp de-a-l pierde nu e
prin dor scăzut – strigau din urmă toate,
ca bunul zel în grație să ne suie!”

– „Oh, neam din care-o vie-ardoare scoate
zăbava cea ce-n dorul ce v-a tras
spre bine,-a pus prea slabă rîvnă, poate,

acest ce-i viu (și nu-nșelați vă las)
să urce-ar vrea, cînd soare-o să răsară,
deci spuneți pe-unde-i mai pe-aproape-un pas?”

Aceste vorbe lor li s-adresară.
Iar unul din mulțime: – „Vino-n sus
pe urmă-ne și-i da-n curînd de-o scară.

Atîta dor de-a merge-n noi e pus
că nu putem sta-n loc. Să fim iertate,
de-ți pare brusc ce nouă ni-e impus.

La San Zeno-n Verona fui abate
sub Barbarosa, bunu-mperator,
din cauza cui și-acum Milanul pate.

Și-atare-i unu-n groapă c-un picior,
ce trist va fi, de-această mînăstire
și plînge-va-n curînd că-i fu prior.

Că-n locul unui demn de păstorire
a pus pe fiul său cel rău-născut
diform la trup și mai diform la fire”.

---

107. *care, -n* (a). **113.** *dintre ei*: *„Veniți...* (ab). *Deci... frate* (a). **126.** *Un rău la trup* (a). *Cu trupul rău* (b).

---

100. Pe munte: încep pildele de zel și sîrguință, virtuți opuse păcatului lenei și nepăsării. Cea dintîi pomenește de Sfînta Fecioară (*Luca*, I, 39 și urm.), care după Buna-Vestire voi să alerge repede să o facă cunoscută Sfintei Elisabeta – care și ea, tot din mila Domnului, purta pe Sfîntul Ioan – ca să slăvească împreună milostivirea lui Dumnezeu. **101. Cezar:** care nu pierdu vremea la asediul Marsiliei, unde lăsă pe Brutus, și alergă repede în Spania pentru a supune Ilerda (Lerida), unde partizanii lui Pompei se întăriseră. **103. A-l:** se referă probabil la „bunul zel” din versul 105. **105. În grație:** să ne înalțe în harul lui Dumnezeu. **106. Ardoare:** zelul pe care-l arătați aici în Purgatoriu. **107. Zăbava:** nepăsarea și lenea de care s-au făcut vinovați pe cînd erau în viață. **-n dorul:** a se construi: „zăbava (lenea) care poate a pus o rîvnă prea slabă în dorul ce v-a tras spre bine”, adică în a face bine. **109. -nșelați:** și nu vă spun decît curatul adevăr. **114. Și-i:** și-i vei da. **118. Abate:** nu știm precis cine ar fi acest abate. Poate Gherard al II-lea, mort în 1187, despre care aflăm că a fost învestit de Barbarossa cu cîrmuirea mai multor ținuturi dimprejurul Veronei. **120. Pate:** după cum se știe, Milanul a fost distrus de Barbarossa în 1162. Pe timpul lui Dante, orașul arăta încă urmele acelei distrugeri. **121. Unu-:** face aluzie la Alberto della Scala, mort în 1301 și despre care deci se putea prea bine spune că în 1300 (epocă fictivă a călătoriei dantești) era cu un picior în groapă. **122. Mînăstire:** mînăstirea San Zeno din Verona. **125. Fiul său:** Giuseppe della Scala, care a fost abate de San Zeno (1292-1313). **126. Diform la trup:** fiindcă era șchiop și

Nu știu de-a spus mai multe-ori a tăcut,
atît era-ntre noi de mult declinul,
ci-acestea le-auzii și mi-au plăcut.

Ci-acel ce-n orice-amar îmi fu sprijinul :
– „Te-ntoarce,-a zis acum, și ia aminte
la doi ce vin și lenii-i cînt-aminul”.

Strigau în urm-a toți : „Mai înainte
de-a-i trece prin Iordan moștenitorii,
muri ieșita din Egipet ginte.

Și-urmînd pe-Anchis, a fi-ntre răbdătorii
cei pînă la sfîrșituri, cîți nu vrură
și-au dat ei singuri viață făr' de glorii”.

Iar cînd de noi departe-atîta fură
că nici nu mai puteau a fi zărite,
nou gînd mi-a dat prin cap, și se născură

dintr-însul multe-apoi și felurite,
și-atît dintr-unu-ntr-altul fui trimis,
că ochii-mi s-au închis pe nesimțite

și gîndul meu s-a prefăcut în vis.

---

130. *Iar cel* (a). **137-139.** *Și cîți pînă-n sfîrșit cu răbdătorii / Ce-urmară pe Eneas nu stătură / Și-atît de mult departe-apoi cînd fură* (a). **142.** *Mai multe-apoi din el* (a). **143.** *eu trecui* (a). **143.** *Și acest de-a valma-n somn* (a). **145.** *-n somn îl prefăcui* (a).

„*mai diform la fire*”, fiindcă era foarte rău. Cît privește motivul pe care Dante îl numește „rău-născut”, comentatorii cei mai vechi ne spun fiindcă era copil ilegitim. **128. Declinul :** în text : „atît se-ndepărtase”. **130. Ci-acel :** Virgil. **132. Aminul :** sfîrșitul. **133. Strigau :** închid șirul două suflete care strigă pildele lenei pedepsite : israeliții, care din lenea lor muriră în pustiu înainte de a ajunge în Palestina (*Iordan*), pe care Dumnezeu le-o dăduse ca moștenire (*moștenitorii*), și troienii, care nu răbdară să suporte cu Enea oboseala călătoriei și trăiră pe urmă fără renume (*Eneida*, V, 604).



Cîntul XIX

Brîul al patrulea și al cincilea: leneșii, zgîrciții și risipitorii

Somnul și visul lui Dante: femeia bîlbîită, simbolul necumpătării, și Doamna cea sprintenă ce vine s-o facă de rușine (1-69) ◎ Zgîrciții și Adrian al V-lea (70-144)

1 Pe timpul cînd căldura zilei n-are
putere-a domoli al lunei ger,
de Terra-nvins ori de Saturn arare,

4 cînd cel mai mare semn al lor pe cer
geomanții-l văd, cu-al zilei fapt deodată,
pe-un drum pe care-a nopții umbre pier,

7 văzui în vis o bîlbîită fată
pe glezne strîmbe, și de ochi sașie,
cu ciunte mîni și-o față [scolorată].

---

9. *scolorată* (c).

---

1. Pe timpul: către dimineață, cînd căldura pe care soarele a lăsat-o pe pămînt nu mai are putere de a micșora răceala care emană din lună, învinsă fiind de frigul pe care-l radiază pămîntul (*Terra*) ori Saturn cînd e la orizont. *Cf. Convivio*, II, 14: „...încît Ptolemeu zice că Jupiter e stea de complexiune temperată între răceala lui Saturn și căldura lui Marte". Și Virgil spune în *Georgice* (I, 336): *„Frigida Saturni stella"*. **4. Cînd:** cînd geomanții văd la răsărit zodia Vărsătorului și a Peștilor dispuse în forma semnului lor magic, numit *„fortuna maior"*. **5. Geomanții:** geomanția era o artă de ghicit care se practica făcînd la întîmplare pe pămînt unele puncte și linii și scoțînd apoi din ele înțelesul figurii ce rezulta. **6. Drum:** drumul Vărsătorului și Peștilor, care va rămîne puțin timp în umbră, răsăritul soarelui fiind aproape. **7. Bîlbîită fată:** cei mai vechi comentatori ar voi să vadă în această „fată bîlbîită" simbolul și al zgîrceniei, și al lăcomiei, și al desfrîului. Însă chiar Dante ne spune puțin mai la vale (58-60) că simbolizează *incontinentia*, adică „necumpătarea", din care fac parte toate trei păcatele de mai sus. După Steiner, ar fi simbolul bunurilor pămîntești, care sînt tocmai obiectul acestei iubiri dezordonate a oamenilor. Femeia e *bîlbîită* fiindcă bunurile pămîntești nu redau imaginea desăvîrșită a Creatorului, ci numai mărginită și confuză; e *cu ochii tulburi* (*sașie*) pentru a arăta că cine-și pune nădejdea în bunurile pămîntești devine orb pentru cunoștința binelui adevărat; are *glezne strîmbe* fiindcă omul cuprins de poftele omenești e încurcat și nu procedează liber către țintă; e *ciuntă* fiindcă bunurile pămîntești lasă pe om cu mîinile goale; e *scolorată* (palidă) ca bolnavii, pentru a arăta că bunurile pămîntești îmbolnăvesc sufletul.

10 Priveam la ea. Și-un trup precum învie
de-al nopții frig înțepenit, în soare,
așa privirea-mi o făcu mlădie

13 și dreaptă-n stat, cu limbă vorbitoare,
și-obrajii ei, pe cum îi vrea iubirea
în scurtă vreme-au căpătat coloare.

16 Cînd liberă-și avu apoi vorbirea,
cînta, și-așa, că mi-ar fi fost cu greu
s-abat acum atenția mea airea.

19 – „Sirenă sînt – cînta – cea dulce eu
ce-n largul mării amăgesc pilotul,
așa-i de plin de vrajă glasul meu.

22 Prin cînt am tras pe-Ulis s-abată ’notul
cărării lui, și cîți se prind cu mine,
rar pot pleca, așa-i vrăjesc cu totul.”

25 Dar nu-și închise-al gurii cîntec bine,
și-o Doamnă sfîntă-n zbor fără de veste
veni să facă p-asta de rușine.

28 – „Virgile,-o, tu, Virgil, ea cine este?”,
vorbi răstit. Iar el venind, privea
mereu în ochii-acelei Doamne-oneste.

31 Și-a rupt Sirenei, năvălind la ea,
din față haina și-arătatul vintre
m-a smuls din vis cu ce putori scotea.

34 Întoarsei ochii. Iar Virgil: – „De-altmintre,
i-am zis, hai sus, și de trei ori, să vină,
s-aflăm și poarta pe-unde-avea să intre”.

---

10. *Și cum un trup înviie* (c). **10-11.** *Și-n soare cum înviie / Un trup ce-n frigul nopții-a-nțepenit*. **13-14.** *Și dreaptă-n stat și sprintenă-n vorbit / Și-acea coloare care-o vrea iubirea / În scurt răstimp pe-obrazi i-a rumenit* (b). **14.** *înflorit..., întinerit*. **23.** *pe lîngă mine o trece* (a). **24.** *...plece*.

---

12. Privirea-mi: această schimbare a femeii, *„bîlbîită, cu glezne strîmbe, sașie, ciuntă și palidă”* în *„mlădie, dreaptă-n stat, vorbitoare”* și *„colorată la obraji”* arată că bunurile pămîntești nu au nici o valoare în sine, dar o capătă din felul cum oamenii le privesc. Băgîndu-le în seamă și dorindu-le, omul le atribuie o valoare pe care nu o au, și atunci ele exercită o acțiune seducătoare asupra sufletului lui, acțiune pe care o vom vedea înfățișată în versurile următoare. **15. Coloare:** roșie, trandafirie, cum se cere unei femei ca să placă (*„cum îi vrea iubirea”*). **26. Doamnă sfîntă:** după cei mai mulți comentatori, e Lucia, simbolul harului luminător care aleargă aici să trezească rațiunea (Virgil) și să-l îndemne la datorie. După alții, ca de pildă Fedele Romani în *Lectura Dantis* și *Buletinul Societății Dantești Italiene*, XI, 184, „Doamna sfîntă și sprintenă” ar fi Beatrice, lucru ce n-ar fi deloc imposibil, mai ales că e vorba de un vis. **31. Rupt:** Doamna sfîntă arată lui Dante adevărul urît care se ascunde sub înfățișarea frumoasă a Sirenei (femeia bîlbîită) rupîndu-i în față haina și arătîndu-i vintrele, din care scotea putori așa nesuferite, încît el s-a deșteptat. **34. De-altmintre:** aceste cuvinte cu care, după traducere, și uitînd că e vorba numai de un vis al lui Dante, s-ar părea că Virgil ar cere iertare Doamnei sfinte de a fi îngăduit lui Dante acea clipă de odihnă, în text sună astfel: „Cel puțin de trei ori te-am chemat! Haide, scoală-te și vino! Să găsim poarta

37 Atunci plecai. Și-ntreg în zi deplină
scăldat era tutindeni sfîntul munte,
și-n spate-aveam pe drum noua lumină.

40 Și-urmîndu-i lui, țineam plecata frunte
cum cel silit de gînduri să și-o plece
din sineși face-un semicerc de punte.

43 Cînd vorbe-am auzit: – „Pe-aici se trece;
veniți!”, rostite-așa de cald și blînd
cum nu s-aude-n lumea asta rece.

46 Cu-ntinse-aripi, de lebădă părînd,
veni cel ce le-a spus, ca să ne-mbie
să-ntrăm pe scocul asprei stînci, și, dînd

49 din aripi lin, un vînt făcea s-adie.
De cei ce plîng că-s fericiți ne-a spus,
căci fii ai mîngîierii au să fie.

52 – „Dar ce-ai, că ochii tu-n pămînt i-ai pus?”,
vorbi Virgil, cînd noi pe sol lăsîndu-l,
eram pe-acele scări puțin mai sus.

55 – „Mi-e sufletul nedumerit, avîndu-l
vrăjit de-o nouă viziune-a mea,
că nu mai pot să mut odată gîndul.”

58 Iar el: – „Văzuși strigoaia veche-acea
din cauza cui mai sus ne arde focul?
Văzuși și cum te poți scăpa de ea?

61 Destul, acum! Cu talpa bate locul,
și vezi momeala sus, cum îi rotește
eternul rege-n mari orbite jocul”.

64 Precum un șoim la gheare-ntîi privește,
se-ntoarce-apoi spre strigăt și se-ntinde
aprins de dorul prăzii ce-l momește,

---

56. *De-acea vedenie nouă* (a). *De-acea vedenie prins în vraja ei* (b). **57.** *Că nu pot să mai scap de dînsa* (a). **58.** *Strigoea veche-o vezi acuma ce-i* (a). **60.** *cînd vrei* (a).

---

pe unde ai să intri!” și se referă la Dante. **39. -n spate:** pentru că mergeau înspre apus. **Noua lumină:** soarele de curînd răsărit. **41. Cum:** cum își face din sine un semicerc de punte cel (care e) silit de gînduri să-și plece fruntea. **47. Cel:** îngerul sîrguinței, care șade la sfîrșitul brîului în care sînt pedepsiți leneșii și le șterge de pe frunte al patrulea *P*, corespunzător păcatului lenei. **48. Scocul:** adîncitură de trecere între cei doi pereți de stîncă. **50. Plîng:** în text: „*qui lugent* afirmînd că-s fericiți”. E vorba de a doua fericire: „Ferice de cei ce plîng, căci ei vor fi mîngîiați!” (*Matei*, V, 4). **53. Sol:** îngerul, după înțelesul etimologic al acestui cuvînt (gr. ἄγγελοζ = vestitor). **59. Mai sus:** în brîurile mai înalte ale muntelui sînt pedepsite păcatele de necumpătare (*zgîrcenie, lăcomie* și *desfrîu*) întruchipate în „strigoaie” (femeia bîlbîită). **Ne:** pe muritorii păcătoși. **61. Bate:** nu întîrzia, ci aleargă către sfînta momeală a lui Dumnezeu. „Momeala”, adică pe italienește *logoro*, era numit în Evul Mediu un instrument făcut în chipul unei mari aripi de pasăre și care se întrebuința la vînătoare, pentru a rechema șoimul. **63. Jocul:** după cum șoimarul rotește momeala pentru a atrage șoimul, tot astfel Dumnezeu rotește în mari orbite strălucirea cerurilor, pentru a atrage sufletul drept-credincioșilor. **64. La gheare:** are capul plecat. **65. Strigăt:** strigătul șoimarului care îl

67 așa fui eu, și-așa pe cît se-ntinde
crăpatul stei, am mers cărarea toată,
cît urci spre punctu-ntrării-acelei tinde.

70 Iar cînd avui sub tălpi și-a cincea roată,
văzui o gloată care-amar plîngea
și-n pulvere-avînd fața-ntreaga gloată.

73 „Lipit-am de pămînt inima mea”,
așa-și oftau, și-atît de-adînc, suspinul
că vorba noastră nici nu s-auzea.

76 – „Voi, cui justiția și nădejdea chinul
vi-l face,-aleși de cer, mai blînd să pară,
ce loc de-urcuș ne dă pe-acoalea clinul?”

79 – „De n-ați venit spre-a zace-aici, și-o scară
cătați, pe unde mai curînd se iese,
vă fie-ntruna brațul drept spre-afară.”

82 Așa-ntrebă Virgil, și-așa-i spusese
un duh ce sta puțin mai sus, iar eu
din grai i-am cunoscut și ce-ascunsese.

85 Întoarsei ochii deci spre domnul meu;
și-mi dete vesel voie-al meu părinte
prin semn la ce-i părea din ochi că vreu.

88 Cînd liber fui să fac ce-mi fu aminte,
m-am dus spre-acel a cărui cuvîntare
făcu să-l recunosc mai înainte.

91 – „Tu, cel ce-n plîns coci cele făr’ de care
nu poți să te re-ntorci la Tatăl Sfînt,
să-ți curmi o clipă grija ta mai mare,

94 și spune-mi cine-ai fost? De ce vă sînt
a voastre spete-n sus, de-mi vrei prinosul
acolo de-unde viu în viu vestmînt.”

---

71. *Cu plîns de-oftaturi frînt făcut* (a). **73.** *Eu inima-mi lipisem de pămînt* (b). **75.** *Că greu puteai pricepe-al lor cuvînt* (a). **84.** *Puțin din graiu să-i știu și ce-ascunsese* (a). **89.** *Mi-a tras spre el atenția* (a).

îndeamnă să zboare după pradă. **Se-ntinde:** întinde gîtul către pasărea arătată. **68. Stei:** stîncă. **69. Cît urci:** cît ține urcușul, care duce la scara prin care se trece din brîul al patrulea în al cincilea. **70. Roată:** brîu. **72. Gloată:** a se construi: „și întreaga gloată avînd fața în pulvere”. **73. Lipit:** cuvintele din psalmul CXVII, 25: „Sufletul meu este lipit de țărînă: înviorează-mă după făgăduința ta”. E vorba se zgîrciții care, pentru a se îndemna la ispășirea păcatului lor, repetă cuvintele acestui psalm, care le aduce aminte de poftele și lăcomia lor pentru bunurile pămîntești. **74. Suspinul:** a se construi: „Așa-și oftau... suspinul”. **77. Vi-l face:** să pară mai blînd. **Aleși:** cărora Dumnezeu le-a făcut hatîrul de a-i scăpa din Iad și de a-i alege pentru cer după ce vor fi ispășit păcatul lor. **79. Aici:** printre zgîrciți. **81. Afară:** să cotiți tot la stînga, avînd mîna dreaptă totdeauna în aer liber. **84. Ascunsese:** adică mirarea că Dante și Virgil nu se opresc în cercul lui. În text: *„încît după vorbă am cunoscut celălalt ascuns”*. Comentatorii moderni interpretează „celălalt”, celălalt suflet, „nu celălalt lucru”. **91. Coci cele:** plînsul coace pocăința și ispășirea, fără de care sufletul nu se poate întoarce la Dumnezeu. **93. Mai mare:** de a purifica sufletul. **95. Spete:** fiindcă pedeapsa acestor suflete e de a fi cu fața întreagă-n țărînă și deci cu spatele întors spre cer. **Prinosul:** de vrei să fii pomenit

97 – „De ce ne cere ceru-a-ntoarce dosul
spre el, vei ști. Dar află-ntîia oară
că fui lui Petru-urmaș eu, păcătosul.

100 Frumoasă între Chiaveri scoboară
și Sestri-o gîrlă, iar familia mea
își are titlul dup-aceast-apșoară.

103 Cercai și eu – curată cui o vrea –
ce grea-i mantaua, vreme cam de-o lună,
că-i fulg oricare-alt greu pe lîngă ea.

106 Tîrziu, vai, prinsei mintea cea mai bună,
căci numai după ce pastor eu fui,
văzui că viața-ntreagă-i o minciună!

109 Văzui că-n viață altă culme nu-i,
că-n ea nicicînd n-ai inim-odihnită,
și-atunci cuprins de dor de-aceasta fui.

112 Iar pîn-atunci fui inimă-mpietrită,
de cer departe, și cumplit de-avară,
și-acum, tu vezi, ce-amar mi-e chinuită.

115 Zgîrcenia ce-i, o vezi aici tu clară
din felu-n care cazna ne-a dispus,
și-ăst munte-o caznă n-are mai amară.

118 Cum ochiul nostru n-a privit în sus,
ci tot în țărnă spre lumești destine,
aci dreptatea-n țărnă ni l-a pus,

121 și cum zgîrcenia stinse spre-orice bine
iubirea-n noi, spre-a nu fi lucrătoare,
așa dreptatea-ntinși aici ne ține

---

100. *Curata* (a). **103.** *Ce grea-i mantaua* (a). **103-105.** *Ce grea-i papala mantie cui o vrea / ferită de noroiu, cercai vr-o lună / Și-i fulg... /* (b). **107.** *eu Papă* (a). **111.** *Și dor să am de cea de-aci-ncepui* (b).

---

sus pe pămînt, de unde vin fiind încă în viață și unde mă voi întoarce. **99. Urmaș:** am fost papă. **101. Gîrlă:** rîul Lavagna, între Sestri Levante și Chiavari, în Liguria. **102. Tilul:** e vorba de familia Fieschi, al cărei neam se intitula *conți de Lavagna*. **103. Cercai:** a se înțelege: „Încercai și eu timp de o lună ce grea-i mantaua (*papală*) – curată pentru cei ce o vreau astfel – și atît de grea, încît oricare alt greu e fulg pe lîngă ea". Cel care vorbește este Adrian al V-lea, adică Altobuono Fieschi, din conții de Lavagna, ales papă în 12 iulie 1276, care muri la Viterbo abia după 38 de zile (*vreme cam de-o lună*) de la alegerea lui. Știm de la cronicarul Villani (VII, 50) că-i mergea numele de zgîrcit. Alt cronicar ne informează că întreaga-i viață nu s-a gîndit decît „să adune bani și avere ca să ajungă la scaunul papal, deși puțin timp s-a bucurat de el", și că, o dată ajuns la pontificat, i se păru că a intrat în cea mai bogată pădure de stejar de pe lume". Pentru a înțelege cît de răutăcioasă e aluzia cronicarului, e destul să amintim că în Italia e obiceiul ca în pădurea de stejari să se dea drumul porcilor ca să se îngrașe cu ghinda de pe jos. **106. Prinsei:** am căpătat înțelesul a ceea ce e bine să fac și m-am convertit. **109. Altă:** deosebită de aceea a vieții cinstite. **110. -n ea:** în viața pămîntească. **111. De-aceasta:** a vieții cerești, opusă celei pămîntești. **116. Din felu-:** cu fața la pămînt, care arată cum cei zgîrciți se uită numai la lucruri pămîntești, și cu spatele întors spre cer, pentru a arăta că nu le pasă de cele spirituale. **120. L-:** ochiul. **122. Lucrătoare:** activă.

legați și prinși de mîini și de picioare,
și-atîta timp cît Domnul va dispune
noi strînși vom sta-n imobila prinsoare.”

Eram acu-n genunchi, voind a spune;
de-abia însă-ncepui și-a observat
prin ce-auzi, a mea venerațiune.

– „Ce cauză ai – mi-a zis –, de stai plecat?”
Iar eu: – „De-a voastră ’naltă demnitate
durere-mi simte sufletul curat”.

– „Ridic-ai tăi genunchi! Te scoală, frate,
și nu greși! Căci serv ca tine sînt
și ca și toți, Puterii neschimbate.

Vrodat-al evangheliei sunet sfînt
cu *neque nubent* de ți-a-ntrat în minte,
tu știi de ce ți-am zis acest cuvînt.

Dar nu mai sta, și drumu-ți fie-aminte,
căci stînd, tu-mpiedici plînsul meu, prin care
spre culme duc ce-ai spus tu mai ’nainte.

Nepoată am și-Alagia nume are,
cu fire bună, dac-al nostru neam
n-o va strica prin reaua lui purtare.

Pe-aceasta-n lume singur, o mai am.”

---

127. Între *a mea* și *venerațiune* este în (A) un spațiu. **143.** *neam* (a).

---

126. Prinsoare: piedică. **128. A observat:** papa Adrian al V-lea. **129. Venerațiune:** actul meu de respect, îngenuncherea pentru demnitatea ce ocupase pe pămînt. **131. Voastră:** a Prea Sfinției Tale. **134. Serv:** a se construi: „serv Puterii neschimbate”, adică lui Dumnezeu. **137. *Neque nubent*:** *cf. Matei*, XXII, 29-30: „Drept răspuns Isus le-a zis: «Vă rătăciți! Pentru că nu cunoașteți nici scripturile, nici puterea lui Dumnezeu, căci la înviere nici bărbații nu se vor însura, nici femeile nu se vor mărita, ci vor fi ca îngerii lui Dumnezeu în cer»”. Deci Adrian n-a păstrat demnitatea lui de soț al Bisericii în lumea nemuritoare, unde sufletele sînt toate egale. **141. Ce:** pocăința și ispășirea. **’Nainte:** *cf.* vv. 91-92: „Tu cel ce-n plîns coci cele făr’ de care/ Nu poți să te re-ntorci la Tatăl Sfînt...”. **142. Alagia:** referindu-se la făgăduința lui Dante de a-l pomeni sus pe pămînt cînd se va întoarce, îi arată o persoană care-i poate scurta ispășirea cu rugăciunile ei. E vorba de Alagia (Adelagia sau Adelasia) Fieschi, fiica contelui palatin și de Lavagna Niccolò de’ Fieschi, măritată cu Moroello Malaspina și pe care Dante o cunoscu desigur la curtea acestui domn. **143. Nostru:** al Fieschilor.



Cîntul XX

Brîul al cincilea : avarii și risipitorii

Invectivă împotriva „lupoaicei vechi” (1-15) ◎ Pilde de sărăcie și dărnicie (16-33) ◎ Ugo Capet (34-81) ◎ Pilde de zgîrcenie (82-123) ◎ Cutremurul (124-144) ◎ Curiozitatea lui Dante (145-151)

1 Mai bună vrere-a-nvins pe cea săracă,
deci nesătul de ap-al meu burete
l-am scos, spre-a-i fi pe plac, fără să-mi placă.

4 Și-așa plecai, și-a lungul stîncii dete
Virgil prin locul liber, prin strîmtură,
cum mergi pe-un zid, lipit de parapete,

7 căci neamul cui cu strop de strop îi cură
prin ochi un rău ce-ntreaga lume-o-mbată
sta-n partea dreapt-aproape-n surpătură.

10 Lupoaică veche, fire-ai blăstemată !
Cît toate alte bestii-ai prăzi mai bune,
căci foamea ta e-n veci nesăturată !

13 O, cer, de-a cărui roți ne place-a spune
că pot să schimbe-orice-omenească stare,
cînd va veni și-acel ce-o va răpune ?

---

5. *strimptură* (a). **11.** *De cît oricare bestie-ai* (a).

---

1. Mai bună : dorința lui Adrian al V-lea ca Dante să nu-i mai întîrzie ispășirea fu mai tare decît cea mai slabă (*săracă*) a lui Dante de-a mai vorbi cu el. **2. Burete :** cu toate c-aș mai fi dorit să-l întreb, am tăcut ca cineva care, înmuind un burete în apă, îl trage afară nu cu totul îmbibat. **4. Dete :** trecu. **7. Cură :** curge. **8. Îmbată :** înșală, abate din drum, amăgește : zgîrcenia care stăpînește lumea întreagă. **10. Lupoaică :** simbolul zgîrceniei sau, mai bine, al poftei pentru bunurile pămîntești. *Cf. Infernul*, I, 49 și 94 și urm. **11. Cît :** decît ; a se construi : „ai prăzi mai bune decît...”. **Mai bune :** păcatul zgîrceniei și al poftei fiind mai răspîndit printre oameni. **12. Nesăturată :** *cf. Infernul*, I, 49-50. **13. Roți :** rotire. **Ne place :** în text : „parcă unii cred”, fiindcă el nu era tocmai de această opinie. *Cf. Infernul*, XXXI, 120 și *Purgatoriul*, XVI, 67 și urm. **15. Acel :** copoiul despre care vorbește în *Infernul*, I, 101-102.

Mergeam acum cu pasul rar și mare,
iar eu atent numai la umbre-acuma
cum triste plîng cu-adîncă văietare.

Și-un glas am auzit, că-n treacăt numa’,
„Mario dulce”-n fața-ne, și frînt
ca-n ceasul nașterii cum plînge muma.

Și-apoi: „Săracă fost-ai pe pămînt
cum poți vedea din mizerul ospiciu
în care ți-ai depus tu fructul sfînt”.

Și-alt glas apoi: „O, vrednice Fabriciu,
mai bine-ai vrut sărac întru virtute
decît avînd bogate-averi cu viciu”.

Mi-au fost aceste-atîta de plăcute
că tot trecui, dorind știut să-mi fie
acel din gura cui păreau născute.

El mai cînta de larga dărnicie
ce-a fapt-o Nicolai cu trei fecioare,
spre-onoare vrînd să duc-a lor junie.

– „Tu, cel cu vorbe-atît de ’nălțătoare,
ce om ai fost? De ce numai de tine
sînt spuse-aceste demne-elogii, oare?

N-o fi răspunsu-ți făr’ de nici un bine
de-o fi să-ntorn să-mi torc puținul tort
al vieții cei ce zboară cătr-o fine.”

– „Voi spune,-a zis, dar nu pentru că port
vrun dor ca să m-ajuți, ci pentru-acele
ce date-ți sînt mainte-a fi tu mort.

Eu sînt sămînț-acelei plante rele
ce-n umbră țări creștine-astfel le-mbracă
încît fruct bun azi rar culegi din ele.

19-20. *Și-n fața-ne auzii... / Un glas „Mario”...* (b).

---

20. „Mario”: e prima pildă de sfîntă sărăcie. **Frînt:** întrerupt. *Cf. Ieremia*, IV, 31: „Căci eu aud niște țipete ca ale unei femei în chinurile nașterii, țipete de durere ca la cea dintîi facere”. *Cf.* și *Paradisul*, XV, 133. **23. Ospiciu:** ieslea staulului care a servit de leagăn lui Isus. *Cf. Luca*, II, 7: „L-a înfășat în scutece și l-a culcat într-o iesle pentru că în casa de poposire nu era loc pentru ei”. **25. Fabriciu:** Caius Fabricius Luscinius, care, trimis în 280 î.Cr. la Pirrus, refuză aurul cu care regele Epirului încercase să-l corupă. *Cf. Convivio*, IV, 5 și *De Monarchia*, II, 5. Virgil îl numește în *Eneida* (VI, 843-844) *„parvoque potentem Fabricium”*. **29. Știut:** dornic să aflu cine era sufletul al cărui glas striga aceste pilde de sărăcie. **32. Nicolai:** Sfîntul Nicolae, care înzestră trei fete pentru a le feri de necinste. **37. Bine:** ca de obicei, îl ademenește făgăduindu-i să-i pomenească numele cînd se va întoarce pe pămînt, astfel ca cei rămași după el să-l poată ajuta cu rugăciunile lor. **38. Tort:** fir. **39. Cei:** celei pămîntești. **41. Acele:** daruri, însușiri, puteri ce le ai din mila lui Dumnezeu de a putea străbate lumea morților fiind încă viu. **43. Eu:** cel care vorbește este Hugo Capet (*Huon Chapet*), întemeietorul

46 Dar Gand, Douai și Lille și Brugia dacă
ar fi-n puteri, s-ar răzbuna curînd!
Și-l rog pe-Acel ce știe tot, s-o facă!

49 Ugo Capet fui nume-n lume-avînd;
Filipii-urmași și Ludovicii-mi fură
ce-n Francia-s regi acum, de-al doilea rînd.

52 Fui fiu de măcelar. Cînd dispărură
toți vechii regi pînă la unul cui
i-a fost mai drag să-mbrace haină sură,

55 cu-a țării cîrmă-n mîini eu mă văzui.
Prin nouă cuceriri dînd spor averii
și plin de-amici, așa putere-avui

58 încît trecui și frînele puterii
lui fiu-meu, și mantia regală,
și-acesta-i capul blăstematei serii.

61 Cît timp bogata zestre provensală
n-a stins rușinea-n neamul meu, putu
puține el, dar nu căzu-n greșală.

64 Prin silă și minciuni de-aci-ncepu
să facă jaf: răpite, drept amendă,
Ponthieu, Normania și Gasconia fu;

67 veni-n Italia Carol și, spre-amendă,
jertfi pe Conradin; pe Toma-n fine
în ceruri l-a respins, tot drept amendă.

---

51. *Ce-s regi în Francia azi* (a). **57.** *atari puteri... fui/ atît de tare* (a).

---

dinastiei Capețienilor, pe care însă se pare că-l confundă cu fiul lui, numit tot Hugo, care fu încoronat ca rege al Franței la Reims, la 3 iulie 987 și despre care o tradiție, foarte răspîndită în Evul Mediu, povestea că se trage dintr-un negustor de boi (*bouchier*). *Cf.* foarte vechea *Chanson de geste de Hugues Capet* și François Villon, *Poésies*, Strasbourg, Heitz, p. 120: *„Se feusse des hoirs de Hue Cappel, Qui fut extrait de boucheries”*. **46. Gand...:** face aluzie la cucerirea Flandrei pe care o făcu în 1299 Filip cel Frumos, ocupînd orașele Gand, Douai, Bruges și Lille. **47. Răzbuna:** și, într-adevăr, se răzbunară în 1302, cînd flamanzii, răzvrătindu-se, nimiciră într-o cumplită înfrîngere oastea franceză la Coltrai. *Cf.* Villani, *Cronica*, VIII, 32, 55, 56. Epoca închipuită a călătoriei dantești fiind fixată la 1300, aceasta reprezintă o profeție *ex eventu*. **49. Fui:** a se construi: „fui avînd nume”. **51. Rînd:** adică după dinastia Merovingienilor și aceea a Carolingienilor. **52. Măcelar:** *cf.* nota versului 43. **53. Unul:** ar trebui să fie vorba de Carol de Lorena, fiul lui Ludovic al V-lea și ultimul Carolingian exclus de la tronul Franței, dar atunci nu s-ar înțelege bine la ce face aluzie Dante cu acea „haină sură”, deoarece Carol de Lorena n-a fost călugăr, după cum s-ar părea că spune Dante, ci a murit prizonier al lui Hugo Capet. **56. Cuceriri:** și aici se face confuzie cu cuceririle făcute de celălalt Capet. După Casini, această confuzie ar fi voită, spiritul care vorbește fiind ca un simbol al întregii dinastii capețiene. **61. Zestre:** comitatul Provenței, pe care Beatrice, fiica lui Raymond IV Berlinghieri, o aduse ca zestre lui Carol de Anjou, fratele lui Ludovic al IV-lea, regele Franței, și care mări cu mult importanța monarhiei franceze. *Cf. Paradisul*, VI, 134. **62. Stins:** n-a făcut ca neamul meu să devină nerușinat. **63. El:** neamul meu. **64. Aci:** după căpătarea comitatului Provenței. **65. Drept amendă:** ironic: drept ispășire a crimelor săvîrșite de mai înainte. **66. Ponthieu:** comitatul Ponthieu, Gasconia și Normandia răpită englezilor. Normandia însă fusese cucerită cu mult mai înainte de către Filip al II-lea, lucru despre care Dante se pare că nu avea cunoștință. **67. Carol:** Carol I de Anjou, nemulțumindu-se numai cu Provența, se duse în Italia pentru a cuceri regatul Neapolelui. **68. Conradin:** c*f. Infernul*,

70 Eu văd, și nu-i departe,-un timp ce vine
cînd alt Carol din Francia se ridică,
spre-a fi și el și-ai lui știuți mai bine.

73 Nu oști avînd, ci lancea inimică
ce-a Iudei fu, și-mpunge-astfel cu ea
încît Florenței burta i-o despică.

76 Nu țări de-aici, ci-ocară va avea
și crime el pe-atîta lui mai grave,
pe cît lui toate-un moft îi vor părea.

79 Pe cel ce iese rob al propriei nave
îl văd vînzîndu-și fata, ca s-apuce
pe dînsa bani, ca hoții pe-alte sclave.

82 Zgîrcenie, tu, la ce-i mai poți seduce,
cînd neamul mi l-ai tras în lanțul tău
încît în tîrg el propria carne-o duce!

85 Spre-a mai spăla ce-or face-ori fac ei rău,
văd crinul în Alagna cum scoboară
pe Crist robindu-l în vicarul său.

88 Îl văd batjocorit a doua oară,
și fiere văd că-i dau, și-i dau oțet
și-așa-ntre vii tîlhari ei ni-l omoară.

91 Și văd pe-acest un nou Pilat, proclet,
cum, nesătul cu-atît, în lăcomie
pătrunde-n temple fără de decret.

---

84. *Astfel, că* (a).

XXVIII, 17-18. Conradin de Suabia, care se coborîse în Italia pentru a recuceri regatul Neapolelui pierdut de Manfredi după bătălia de la Benevento și fu înfrînt la Tagliacozzo de Carol de Anjou. Trădat de stăpînitorul castelului de Astura, la care se adăpostise, fu decapitat de Carol de Anjou la Neapole în Piazza del Mercato, la 29 octombrie 1268. **Toma:** Sfîntul Toma de Aquino, despre care s-a zvonit că ar fi fost omorît de Carol de Anjou, lucru ce nu reiese din documentele ce le posedăm, după care el ar fi murit de boală în drum spre Lyon, unde se ducea chemat de Grigorie al X-lea pentru conciliu, în ziua de 5 martie 1274. **69. În ceruri:** ironic, în loc de „l-a omorît". **71. Alt Carol:** Carol de Valois, care, scoborîndu-se în Italia pentru a recuceri Sicilia, fu trimis la Florența în 1301 de către papa Bonifaciu al VIII-lea ca împăciuitor între „albi" și „negri", în realitate ca să sprijine pe „negri", care erau guelfi mai intransigenți. **72. Știuți:** ca să cucerească mai mult renume. **73-74. Lancea... a Iudei:** trădarea. **75. I-o despică:** izgonind din oraș cetățenii cei mai buni, numai fiindcă aparțineau partidului advers, ca și cum ar fi smuls Florenței măruntaiele cele mai necesare viețuirii. Nu trebuie să ne mirăm de vulgaritatea expresiei, de care Dante nu fuge cînd îi servește ca să scoată vreun efect. **76. Țări:** stăpîniri noi. **De-aici:** din nefericita lui expediție în Italia. **78. Moft:** nelegiuirile lui vor fi cu totul mai grave, cu cît nu va fi conștient de ele. **79. Cel:** Carol de Anjou, care, în iunie 1284, într-o luptă navală în golful Neapolelui, fu luat prizonier de Ruggiero di Lauria, amiralul flotei aragoneze, chiar de pe nava lui și trimis în lanțuri în Sicilia. **80. Fata:** Beatrice, pe care o mărită în 1305 cu Azzo al VIII-lea d'Este, marchiz de Ferrara, cu o zestre foarte mică; iar mirele făcu miresei daruri atît de scumpe, încît se dusese zvonul că tatăl ei a măritat-o pe bani. **83. Neamul:** cel care vorbește e Hugo Capet și deci neamul la care face aluzie e al urmașilor lui. **86. Crinul:** *fleur de lys*, adică steagul regal al Franței. În 1303, în executarea unei sentințe pronunțate de Filip cel Frumos împotriva lui Bonifaciu al VIII-lea, Guillaume de Nogaret, procurator al regelui Franței, intră în Anagni și făcu prizonier pe papa împreună cu toată curtea lui. **87. Vicarul:** robind pe papa, vicarul lui Cristos. **88. Îl:** pe Cristos. **91. Acest:** Filip cel Frumos. **93. Temple:** face aluzie

94 Cînd, Doamne-al meu, avea-voi bucurie
să-ți văd și răzbunarea ce-nvălită
în taina ta-ndulcește-a ta mînie!

97 Acum, ce-am spus de-unica logodită
a Spiritului Sfînt și ce te pune
să-mi ceri spre-a-ți fi de mine lămurită,

100 în orice rug-a noastră ni se-mpune,
cît timp e zi; ci-ndată ce-nnoptează,
în locul ei, contraru-i scris să sune.

103 Pigmalion ne ține gura trează
atunci, cum, nesătul de-avere, fură,
devine paricid și-apoi trădează,

106 și-avarul Mida-n trista-ncurcătură,
a cui nebună cerere-mboldește
etern pe om a hohoti din gură.

109 De-Acam nebunu-oricare-și amintește
cum el fură din spolii,-ncît mînia
lui Iosua și-aici parcă-l lovește.

112 Pîrîm cu pe Safora pe-Anania;
slăvim ce moarte-avu Eliodor
și-ntregul munte-l umple infamia

115 acelui ce-a ucis pe Polidor.
Și-apoi: – «Al aurului gust cum pare,
să spui, tu, Crass, că ești cunoscător»".

la persecuția Templierilor, pe care Filip cel Frumos îi acuza de vrăjitorie și erezie ca să pună mîna pe marile bogății pe care le posedau. **97. Logodită:** Sfînta Fecioară. **99. Lămurită:** a se înțelege: „ceea ce (pilda) eu adineaori îți spuneam despre Sfînta Fecioară (*cf. Purgatoriul*, XIX, 22: «*săracă fost-ai pe pămînt*») și care te-a făcut să mi te adresezi pentru a satisface dorința ta de a ști cine sînt eu și de ce numai eu strig pildele sărăciei. Acea pildă a sărăciei Sfintei Fecioare servește aici ca răspuns rugăciunilor noastre, fiindcă le alternăm astfel încît la o pildă de sărăcie strigată de un suflet, celelalte răspund în cor cu o rugăciune sau un psalm". **102. Contraru-i:** ziua strigă pilde de virtute, iar noaptea pilde de viciile opuse acelei virtuți. **103. Pigmalion:** fratele Didonei, care, orbit de lăcomia aurului, omorî prin trădare pe Sicheu, cumnatul lui (soțul Didonei), ca să se facă stăpîn pe bogățiile lui. *Cf. Eneida*, I, 344 și urm. **106. Mida:** despre care se știe că fu atît de lacom de bogăție, încît ceru lui Bacchus ca orice ar atinge să se prefacă în aur, așa că ar fi murit de foame dacă Bacchus nu s-ar fi îndurat să-l ierte. *Cf.* Ovidiu, *Metamorphoses*, XI, 85. **108. A hohoti:** a rîde la cererea lui nesocotită. **109. Acam:** care, după cucerirea Ierihonului, în loc de a închina Domnului întreaga pradă, sustrase cîteva obiecte și, descoperit, fu omorît cu pietre. *Cf. Iosua*, VII, 1-5. **112. Safora:** *cf. Faptele Apostolilor*, IV, 32 și V. Anania vîndu o moșioară în învoire cu nevastă-sa Safira și ascunse o parte din preț cu știrea nevestei lui; apoi luă cealaltă parte și o puse la picioarele apostolilor. Mustrați de Sfîntul Petru, căzură jos și-și deteră sufletul. **113. Eliodor:** care, fiind trimis de Seleucos, regele Siriei, la Ierusalim, încercă să jefuiască templul, dar un cal apărut în mod miraculos l-a izgonit afară cu lovituri de copită. *Cf. Macabei*, II, cap. III, 7-40. **115. Acelui:** Polinestor, regele Traciei, care omorî pe tînărul Polidor încredințat lui de Priam pentru a pune mîna pe bogățiile lui. *Cf. Eneida*, III, 10-68. **117. Crass:** Marcus Licinius Crassus (114-53 î.Cr.), vestit pentru lăcomia lui. Înfrînt pe mare și omorît de pirați, aceștia i-au turnat în gură aur topit, spunînd: „*aurum sitisti, aurum bibe*", după cum se găsește scris în cronicarii medievali. Singurul istoric care pomenește despre aurul turnat în gura lui Crassus, adică Florus (III, 11), nu spune însă nimic despre aceste cuvinte de batjocură, care trebuie deci reținute ca o născocire legendară.

118 Aori cîntăm încet și-aori mai tare
precum ne-ndeamn-afectul a vorbi,
cu pas mai mic, și iar cu pas mai mare.

121 Deci binele ce-l spunem peste zi
nu singur îl cîntam, dar de-astă dată
cîntînd pe-aproape-alt ins nu s-auzi”.

124 Eram acum plecat cu bunul tată,
zorind pe cît aveam puteri din fire,
să facem spor cărării, cînd deodată

127 simții un tremur, ca de-o prăbușire,
trecînd prin deal, și-atunci m-a prins la fel
un ger cum simte dusul la pierire.

130 Nu cred c-a fost mai zguduit nici Del
mainte-a ce Latona cuib a-și pune
spre-a naște-ai cerului doi ochi în el;

133 și-atare chiu tutinde-a prins să sune
încît m-a strîns Virgil, lipit să-i stau:
– „Cît timp eu te conduc sînt toate bune”.

136 „Mărire întru cei de sus”, cîntau
cu toți, cum auzii din locu-n care
putui s-aud de-aproape ce strigau.

139 Nesiguri noi stăteam, și-n nemișcare,
ca și-ascultînd păstorii-același cînt,
pîn-a-ncetat și tremur, și cîntare.

142 Apoi urmarăm drumul nostru sfînt,
privind la cei ce-ntorși ca și ’nainte
la plîns, zăceau cu fețele-n pămînt.

145 De nu mă-nșal-aducerile-aminte,
cu dorul meu de-a ști vro neștiință
nicicînd n-a dus o luptă mai fierbinte,

---

119. *De-afect se simte-oricare-mpins [atras]* (a). **123.** *glas* (a). **130.** *ș-a sbătut mai rău* (a). **131.** *Pe cînd căta Latona* (a). **134.** *adus* (a) **135.** *Și-a zis: Cît timp te duc,* (a). **138.** *spus* (a).

---

118. Aori: uneori. **121. Binele:** pildele de virtute. **122. Nu singur:** răspunde la întrebarea lui Dante: de ce numai el strigă pildele de bine. **127. Tremur:** de cîte ori un suflet, terminîndu-și ispășirea păcatelor, se înalță către cer, un cutremur zguduie Sfîntul Munte al Purgatoriului pentru a vesti sufletele rămase și a le îndemna să mulțumească lui Dumnezeu. **129. Dusul:** cel care e dus. **130. Del:** insula Delos, unde Latona, persecutată din gelozia Iunonei, se adăposti ocrotită de Neptun și dădu naștere lui Apollo și Dianei, Soarele și Luna, cei doi ochi ai cerului. Insula Delos, despre care se povestea că într-o vreme rătăcea pe mare ca o corabie, era foarte expusă la cutremure. **133. Chiu:** în text: „strigăt”, și trebuie înțeles ca făcînd aluzie la cuvintele: „Mărire întru cei de sus”, pe care aceste suflete le cîntă în cor pentru a slăvi numele lui Dumnezeu care a eliberat un suflet de chinurile ispășirii, primindu-l la cer. **135. Eu:** rațiunea. **136. Mărire:** *cf. Luca*, II, 14: „Slavă lui Dumnezeu în cerurile prea înalte și pace pe pămînt, între oamenii plăcuți Lui”. **140. Păstorii:** *cf. Luca*, II, 8: „În ținutul acela erau niște păstori care stăteau afară în cîmp și făceau de strajă noaptea împrejurul turmei lor”. **146.** A se construi:

decît acum, gîndind, și-a mea dorință
nici nu-ndrăznea-ntrebări, de-al căii zor,
și nici prin mine-a ști n-avui putință.

Și-așa mergeam timid și gînditor.

„nicicînd vreo neștiință n-a dus o luptă mai fierbinte cu dorul meu de a ști". **150. N-avui:** Dante ardea de curiozitatea de a afla cauza cutremurului, dar nu îndrăznea să întrebe pe Virgil, de frică să nu întîrzie din drum.



Cîntul XXI

Brîul al cincilea : zgîrciţii și risipitorii

Ivirea sufletului lui Staţiu (1-33), care explică cauza cutremurului (34-75) și vorbește despre marea sa dragoste pentru Virgil (76-102) ◎ Un surîs al lui Dante destăinuiește lui Staţiu prezenţa lui Virgil (103-136)

1 Dar setea naturală-n noi aceea
ce nu ţi-o curmi decît cu apa care
la puţ ceru-o lui Cristos femeea,

4 m-ardea, făcînd pe-așa de grea cărare
trudită după domn să-mi pară duca,
și mil-aveam de justa răzbunare.

7 Și-atunci, precum de Crist ne scrie Luca,
cum el de-abia ce din mormînt ieși,
la doi pe cale-și arătă năluca,

10 în urma noastr-un suflet se ivi
privind la gloata care-ntinsă zace,
și-abia-l văzurăm numai cînd rosti,

---

3. *Cerutu-a la puţ lui Christ* (a).

---

1. Setea : dorinţa de a ști, înnăscută în om. *Cf. Convivio*, I, 1 : „după cum zice Filosoful (*Aristoteles*) la începutul Primei Filosofii, toţi oamenii, din fire, doresc să știe". **2. Apa :** nu a știinţei omenești, ci a „doctrinei prea adevărate a lui Crist". *Cf. Convivio*, II, 9. **3. Femeia :** samariteanca. *Cf. Ioan*, IV, 6-16 și mai ales cuvintele : „Isus i-a răspuns : «Oricui bea din apa aceasta, îi va fi iarăși sete. Dar oricui va bea din apa pe care i-o voi da Eu, se va preface în el într-un izvor de apă, din care va ţîșni viaţa veșnică»". **4. Făcînd :** a se construi : „făcînd să-mi pară trudită duca după domn, pe o cărare așa de grea". **5. Duca :** mersul, drumul. Dante ardea de dorinţa de a afla cauza cutremurului și, din acest motiv, drumul anevoios printre umbrele dese și pe cărarea îngustă a muntelui i se părea și mai obositor. **6. Răzbunare :** pedeapsa acelor suflete, cu toate că era dreaptă, inspira totuși lui Dante o mare milă. Așadar, Dante era trudit de trei lucruri : de dorinţa de a ști cauza cutremurului, de drumul anevoios și de mila pentru sufletele printre care trecea. **7. Luca :** Evanghelistul, care povestește (XXIV, 15) că, pe cînd doi dintre ucenicii lui Isus erau în drum spre Emaus și vorbeau despre El, după moartea Sa, Isus le-a apărut pe drum și a mers cu ei alături. **10. Un suflet :** Staţiu : *cf.* vv. 82 și urm. **11. Gloata :** mulţimea de suflete de zgîrciţi și de risipitori.

13 zicînd: – „O, frați, s-aveți din ceruri pace”.
Grăbiți noi ne-am întors, și-un semn Virgiliu
făcu precum așa se cade-a-l face.

16 Și-a zis apoi: – „Fericelui conciliu
te-adune-n pace-Atotjudecătorul
ce-osîndă-mi dete-n veșnicul exiliu!”.

19 – „Cum? – zise el (iar noi mergeam cu zorul) –
voi umbre de sînteți de cer respinse,
atît de sus voi cum făcurăți zborul?”

22 Iar doctorul: – „De-observi ce semne stinse,
de-un înger scrise, poartă fruntea lui,
tu vezi de-o fi-ntre neamul care-nvinse.

25 Nu-i toarse îns-acea, ce-a toarce nu-i
trudită-n veci, întreaga cantitate
ce-o-nfașă Cloto și-o ursește-oricui;

28 deci sufletu-i, și-al tău și-al meu un frate
nu poate singur ști ce drum s-apuce,
neavînd vederi cum nouă ne sînt date,

31 din Iad, din larga gur-a lui, ca duce
fui scos acestui viu, și-a noastră școală
cît poate și de-acum îl va conduce.

34 Dar, dacă știi, de ce păru-n răscoală
tot dealul, de curînd, și-un chiu întins
de ce-au scos toți din culme pînă-n poală?”.

37 Așa-ntrebînd, în țintă mi-a atins
dorința mea, și-așa sperînd, nu toată,
dar mare parte-a setei mele-a stins.

---

31. *Din larga gur-a Iadului deci să-i arăt* (a).

---

14. Semn: un semn de salut. **17. Adune:** să te primească în Rai. **18. Veșnicul exiliu:** Virgil face aluzie, cu oarecare melancolie, la locul ce-l are în „nobilul castel” din Infern, fiindcă nu a cunoscut pe Cristos. Stațiu, din contră, citind egloga IV a lui Virgil, în care oamenii din Evul Mediu vedeau o profeție a nașterii Mîntuitorului, a crezut în Crist, care avea să vie, și deci îl găsim aici, în Purgatoriu. Din acest motiv Stațiu spune (*Purgatoriul*, XXII, 67-69): *„ai fost ca-n noapte-un om ce-avînd făclie / în dosul său, lui nu-i e de folos, / ci-arată calea celor ce-au să vie”*. *Cf.* și cuvintele melancolice cu care în cîntul III, versurile 41-42 din *Purgatoriu* vorbește de locul ce i-a fost destinat. **22. Doctorul:** Virgil. **Semne:** adică cei șapte *P* săpați pe fruntea lui Dante de către îngerul păzitor la intrarea în Purgatoriu, din care mai rămăseseră numai trei. **24. -nvinse:** neamul îngerilor credincioși, care au învins răscoala celor ce au urmat pe Lucifer. Virgil vrea să spună că Dante nu este din acele umbre respinse de cer, ci dintre acelea care vor fi mîntuite. **25. Acea:** Lachesis, una din cele trei Parce, care nu se obosește de a toarce zi și noapte. Vrea să spună că Dante este încă în viață cînd face această călătorie. **28. Un:** articolul nehotărît pleonastic, obișnuit la Coșbuc. A se înțelege: „Cu toate că sufletul lui e frate cu al meu și cu al tău, totuși nu poate...”. **31. Duce:** călăuză. **32. Școală:** învățămîntul meu. *Cf. Purgatoriul*, XVIII, 46-48. În sens alegoric, învățămîntul rațiunii omenești, căruia îi va urma în Rai învățămîntul Beatricei, simbolul științei revelate. **34. Răscoală:** face aluzie la cutremurul de pămînt, după care a urmat strigătul unanim al sufletelor: „Slavă lui Dumnezeu în Cerurile Prea Înalte”. **36. Culme... poală:** ale dealului. **37. În țintă:** a nimerit ceea ce doream eu. **38. Sperînd:** și făcîndu-mă să sper un răspuns

40 Răspunse el: – „Nimic nu-i ce să poată
divina coastă-n rînduiala ei
s-o tulbure și nici din uz s-o scoată.

43 Nu știe-ăst loc schimbarea vremii ce-i.
Cînd cerul vrea pe-ai săi în cer să-i vadă,
se-ntîmpl-atunci, dar nu dintr-alt temei.

46 De-aceea ploi și rouă și zăpadă,
mai sus de-urcușul cu trei scări, nici brume,
nici grindină, nu pot nicicînd să cadă,

49 nici nori nu ies, ori negri-ori numai spume,
nici fulger nu, nici a lui Taumas fiică
ea care-și schimb-adese locu-n lume.

52 Nici abur sec mai sus nu se ridică
decît acele scări ce-am spus, pe care
vicarul lui Sîn-Pietru șade-adică.

55 El tremură mai jos, puțin ori tare,
dar vîntul cel ce-n scorburi s-ar ascunde,
știu și eu cum, mai sus putere n-are.

58 Se zbate-ăst deal, cînd simte-se-oareunde
curat vrun duh să zboare-n sus spre sfere,
sau tinde-a vrea, iar chiotu-i răspunde.

61 Dovadă că-i curat e simpla-i vrere
ce, liber-absolut să mearg-airea,
cuprinde-un duh și-i dă spre-a vrea plăcere.

---

45. *Se sbate* (a). **48.** *pe deal* (a). **51.** *Aceea ce* (a). **56-57.** *Prin vîntul însă ce-n pămînt s-ascunde. Eu nu știu cum nu poate-aici schimbări* (b). **58.** *Dar pate-atunci* (b). *Se sbate deci* (a).

---

satisfăcător, a stins nu toată, dar mare parte a setei mele. **41. Coastă:** a Purgatoriului. **42. Din uz:** din starea ei normală. **43. Ce-i:** a se construi: „Ăst loc nu știe ce-i schimbarea vremii". **44. Pe-ai săi:** pe sufletele care, mîntuindu-se de păcate în chinurile Purgatoriului, au devenit demne de a se urca în Rai. **47. Scări:** de la poarta Purgatoriului, așezată pe cele trei scări de piatră de diferite culori (*cf. Purgatoriul*, IX, 94 și urm.), pînă sus în vîrf. **50. Taumas:** Iris, fiica lui Taumas și a Electrei, adică curcubeul. **51. Schimb-:** fiindcă curcubeul apare totdeauna în partea contrară soarelui și deci se vede „la apus cînd soarele este la răsărit, la miazănoapte cînd soarele e la miazăzi și la răsărit cînd soarele e la apus" (Scartazzini). **52. Abur sec:** acela care, după fizica timpului, era comprimat înăuntrul pămîntului, producînd cutremurele, iar în văzduh fulgerele, trăsnetele și tunetele. **54. Vicarul:** îngerul păzitor al Purgatoriului, care deschide cu cele două chei (de aur și de argint) pe care le are de la Sfîntul Petru. **55. Mai jos:** în Ante-Purgatoriu. **56. Vîntul:** numește aici „vînt" ceea ce mai sus (v. 52) a numit „abur sec". **Scorburi:** văgăunile din centrul pămîntului. **58. Se zbate:** se cutremură. **60. Tinde:** pasaj foarte discutat și căruia pînă acum nu i s-a dat încă o explicație convingătoare. Literal, Dante spune: „Se cutremură (acest deal) cînd vreun suflet se simte curat, încît ori se ridică, ori se mișcă spre a se urca sus", ceea ce Torraca, urmat de Passerini și de Steiner, interpretează: „*Se ridică* dacă sînt dintre acele suflete care zac jos sau sînt apăsate de greutăți, ca de pildă cei mîndri; *se mișcă* dacă sînt dintre acelea care aleargă sau merg la pas". Coșbuc interpretează ca și cînd Dante ar fi vrut să spună că muntele se cutremură cînd un suflet se simte gata, sau chiar cînd vrea să zboare în Rai. **61. Dovadă:** Stațiu răspunde la o întrebare ce i s-ar putea pune, adică cum bagă de seamă sufletul că a ajuns curat, și spune că faptul însuși că vrea să meargă aiurea e o dovadă că voința lui nu mai e încătușată de conștiința păcatului, ce-l ține legat de Purgatoriu. **63. Plăcere:** acea

64 Dintîi el vrea, dar nu-i dă păs dorirea
pe care cerul contrapunct i-o pune
spre-a vrea dureri cum vru păcătuirea.

67 Iar eu ce-avui căznirii-a mă supune
cinci sute și mai mult de ani, fui vrînd
să intru-n pacea unei stări mai bune.

70 De-aceea fu cutremur și cîntînd
pe-ntregul deal măriri aceste cete
la Cel Etern spre-a le sui-n curînd".

73 A zis, și cum, pe cît mai mult ți-e sete,
pe-atît îți place și mai mult a bea,
nu pot să spui destulul saț ce-mi dete.

76 – „Acum văd mreaja ce vă prinde-n ea –
vorbi Virgil – și cum scăpați, văd bine,
și-al vostru chiu și tremurul ce vrea;

79 dar fă-ne-acum să știm și despre tine,
ce om ai fost și pentru ce-ai zăcut
acei cinci sute de-ani aci-n suspine?"

82 – „Cînd bunul Titus, cu-ajutorul vrut
de cer, a răzbunat acele răni din care
s-a scurs prin Iuda sîngele vîndut,

85 cu-acel un nume ce și-onoru-l are
și traiul cel mai lung – a prins să spună –,
trăii, faimos, dar nu-n creștină stare.

88 Fu dulce-atît a lirei mele strună
că din Toluza-n Roma fui adus,
și mirtu-mi fu pe merit dat cunună.

---

64. *pornire* (a). *drum* (b). **65.** *absolut* (A). **67.** *Cinci veacuri și mai mult fui tocmai* (b). **70.** *De-aici simțiși cutremur* (a). **83-84.** *și rana care / Prin Iuda scurse* (a).

---

vrere place sufletului fiindcă simte că o poate satisface. **64. Dorirea:** dorința de a ispăși păcatul. **65. Contrapunct:** împotriva voinței, ca o stavilă. **66. Dureri:** chinuri de ispășire. **67. Avui:** a trebuit să mă supun. **Căznirii:** pedepsei celor ce sînt în acest brîu al Purgatoriului. **68. Fui vrînd:** numai acum am simțit dorința de a mă sui în Rai. **70. Cîntînd:** cîntară. Probabil trebuie subînțeles un *fură*, adică *fură cîntînd*, prin analogie cu alte forme mai obișnuite, ca de pildă *fură zicînd*. **72. Le:** cetele. **Sui:** adică la El (Dumnezeu) în Rai. **73. A zis:** Stațiu. **75. Spui:** spun. **76. Mreaja:** felurile de cătușe ce opresc în fiecare brîu sufletele ispășitoare. **77. Scăpați:** felul cum se descătușează sufletele din dorința de a-și ispăși păcatul. Cu alte cuvinte, *mreaja* face aluzie la nevoia pe care o simt sufletele de a se supune pedepselor, iar *scăparea* face aluzie la dorința de a se ridica la cer, pe care o simt numai atunci cînd capătă conștiința că au devenit curate. **78. Vrea:** care e motivul chinului vostru și cutremurului ce urmează prima manifestație a dorinței de a vă ridica la cer. **82. Titus:** Titus Vespasianus, care în anul 70 d.Cr. cuceri și distruse Ierusalimul, răzbunînd astfel sîngele lui Cristos, vîndut de Iuda pentru acei 30 de arginți. **85. Un:** pleonastic. **Nume:** de poet. **86. Traiul:** faimă mai îndelungată. **89. Toluza:** Publius Papinius Statius nu s-a născut în Tuluza, cum crede Dante, ci la Neapole, în anul 45 d.Cr., după cum rezultă din mai multe pasaje din *Sylvae*, descoperite însă de abia în veacul al XV-lea. Dante, ca toți autorii din Evul Mediu, face confuzie între poetul Stațiu și un retor, Lucius Statius Ursolus, contemporan cu Nero, care s-a născut

91 Am nume Stațiu la cei vii de sus,
tebani cîntai și-am prins de-Ahil a scrie,
ci-n drum povar-a doua m-a răpus.

94 Al flacării divine foc și mie
sămînță-mi fuse-ardorii ce-arătam,
ca și-altora de-apoi mai mulți de-o mie.

97 De Aeneis vorbesc, căci mam-o am
în versul meu, și doică totodată
și fără ea n-aș trage nici un dram.

100 De-aș fi putut trăi și eu deodată
cu-acest Virgil, cu drag aș rămînea
și-un an mai mult în cazna ce-mi fu dată."

103 Privi, la vorba asta,-n fața mea
Virgil tăcînd și: „Taci!" zicea-n privire;
nu poate îns-o vrere tot ce vrea,

106 căci plîns și rîs urmeaz-a lor pornire
așa de mult că mai puțin el zace
sub vrere-n cei cu cea mai bună fire.

109 Zîmbii ca unul ce cu ochiul face;
iar duhul a tăcut privind la mine
și-n ochi, că-n ei ni-e gîndul mai verace.

---

107. *...ascultă* (a). **108.** *Sub jug* (a). **109.** *...ocultă* (a).

într-adevăr la Tuluza. Stațiu a trăit la Roma, la curtea împăratului Domițian, și a scris *Tebaida*, poemă în douăsprezece cărți, despre expediția celor șapte contra Tebei și *Ahileida*, rămasă neisprăvită („în drum povar-a doua m-a răpus") și care tratează despre faptele lui Ahile. A scris și *Sylvae*-le, pe care însă Dante nu le-a cunoscut. Dante, care îl găsește printre cei care ispășesc păcatul risipei, imaginează, din motive poetice, că a fost scăpat de păcatul risipei reflectînd asupra cuvintelor *„Auri sacra fames"* din *Eneida*, că a devenit poet studiind *Eneida* și creștin citind egloga IV din *Bucolice*, deci datorește totul lui Virgil. Aici (în brîul al cincilea din Purgatoriu) se face tovarăș de drum cu Dante și cu Virgil pînă sus, în Raiul pămîntesc din vîrful Purgatoriului, luînd locul lui Virgil, ca conducător al lui Dante, cînd acela îl părăsește. **90. Mirtu-:** cunună de mirt, nu însă de lauri, care era cea mai prețuită. Că Stațiu a meritat de mai multe ori cununa poetică rezultă dintr-un pasaj (III, 5) din *Sylvae*, dar cum a aflat Dante, care nu le cunoștea? Trebuie să credem, cu Torraca, că Dante a avut la îndemînă o veche biografie a poetului latin sau alt izvor necunoscut nouă. **94. Foc:** cauza (sămînța) ardorii ce am arătat în versurile mele a fost focul flăcării divine (adică al strălucitoarei și fierbinții epopei a lui Virgil), din care au ieșit scînteile, care la rîndul lor au aprins focul ce arde în poezia mea. **96. Altora:** din *Eneida* s-au inspirat mai mulți poeți (printre care și Dante), în operele lor. **99. Trage:** în înțelesul de „a cîntări", „a valora". **100. Deodată:** dacă aș fi putut avea norocul să fiu contemporan cu Virgil și dacă m-aș fi putut bucura de prietenia lui, nu mi-ar fi părut rău să mai îndur încă un an chinurile Purgatoriului, din care am scăpat de-abia acum. **103. Privi:** Virgil, care bagă de seamă că Stațiu îl laudă, fără să știe că e în fața lui, face semn lui Dante să nu spună, păstrînd și aici acel caracter de modestie pentru care contemporanii săi îl porecliseră „fecioara". Toată scena e de o finețe și de o eleganță neobișnuită în alte opere medievale. Se vede toată delicatețea de care e capabil Dante cînd vrea să fie delicat. **107. El:** „plînsul" și „rîsul". **108. Mai bună:** în sufletele mai sincere și deci mai puțin obișnuite să ascundă simțămintele lor. **111. Verace:** *cf. Convivio*, III, 8: „De nici o patimă sufletul nu poate fi stăpînit, al cărei reflex să nu vină la fereastra ochilor".

112 – „Să-ți duci pe culme truda ta cu bine –
îmi zise el –, dar spune-mi ce fusese
ăst fulger de surîs pe-obraji la tine?”

115 Fui strîns acum din două părți; spusese
Virgil să tac, iar Stațiu mă conjură
să spui, și-atunci oftai și mă-nțelese

118 Virgil și-a zis: – „Nu sta-n încurcătură
să-i spui, ci spune-i tot, să-i fie-n știre
ce-ți cere vrînd cu-așa de mare-arsură”.

121 – „Tu, poate,-am zis, te miri de-a mea zîmbire
antice duh, și cauți cauza ei,
dar și mai mult voiesc să mi te mire:

124 El, cel ce-n sus conduce ochii mei,
e chiar acel Virgil ce-n tine puse
puterea de-a cînta viteji și zei.

127 De crezi că alt motiv la rîs m-aduse
să-l lași ca fals și-atribuie-l cum fu,
acelor despre el de tine spuse.”

130 S-a și plecat să-mbrățișeze-acu
genunchii lui Virgil. Dar el: – „Nu, frate!
Căci umbră sînt și eu, și umbră tu!”.

133 Sculîndu-se de jos: – „Ce cantitate
de-afect îți port, o vezi acum tu bine,
că eu, uitînd a noastră golătate,

136 mă port c-un mort ca și cu trupuri pline”.

---

124. *Căci cel* (a).

---

112. Să-ți duci: optativ. **114. Pe-obraji:** Dante a observat că atunci cînd cineva surîde, nu numai ochii, dar întregul chip apare luminat. **116. Conjură:** prezent istoric, în loc de imperfectul la care ne-am fi așteptat. **120. Arsură:** setea dorinței. **123. Mire:** adică: ceea ce-ți voi spune. **124. -n sus:** nu numai „către vîrful Purgatoriului”, dar și în sens alegoric: „către lucrurile nobile și demne”. **129. Acelor:** acelor cuvinte de laudă care mie, mare admirator al lui Virgil, mi-au pricinuit bucurie. Trebuie însă să înțelegem că Dante a rîs și dintr-alt motiv, pe care cu greu l-ar fi putut spune limpede lui Stațiu și care e cuprins în vagul expresiei: *„acelor... spuse”*: a rîs, adică, din pricina situației cam comice a lui Stațiu, care vorbește despre Virgil neștiind că-l are în față. **135. Golătate:** uitînd că sîntem amîndoi suflete lipsite de trupuri. **136. Pline:** consistente.



Cîntul XXII

Brîul al șaselea: lacomii

Pe cînd se urcă în brîul al șaselea, Stațiu explică din ce cauză se găsește în brîul al cincilea (1-54) și cum s-a convertit la creștinism (55-114) ◎ Ajung în brîul lacomilor și aud strigîndu-se pilde de cumpătare (115-154)

1 Era acum în urmă-ne rămas
și solul ce ne-a dus pe-a șasea scară,
acel ce de pe frunte-alt *P* mi-a ras.

4 Și *Beati* el pe cei ce căutară
dreptatea i-a numit; iar dînșii lui
un *sitiunt*, dar făr-altce, strigară.

7 Iar eu urcînd urmam, nu greu cum fui
într-alte guri, pe-ai mei, în umblet iute
și nici o trudă nu simțeam că sui.

10 Și-atunci Virgil: – „Aprinsă de virtute
orice iubire-aprinde pe-alta-n cale,
de-ndată ce ea flacări dă, văzute.

---

3. *Acel ce de pe frunte-alt semn* (a). **7.** *Iar eu urcam, mai sprinten decît fui* (a).

---

2. Solul: îngerul păzitor al brîului al cincilea, care răsese din fruntea lui Dante cel de-al cincilea *P*, corespunzător păcatului zgîrceniei și al risipei. **Scară:** treptele tăiate în stîncă, pe care se trece de la brîul al cincilea la cel următor. **4. El:** îngerul. A se construi: „Și el (îngerul) i-a numit *Beati* (fericiți) pe cei ce căutară dreptatea, în opoziție cu aceia care nu au rîvnit decît după bunurile pămîntești, ca zgîrciții, al căror păcat se ispășește în brîul pus sub paza îngerului care vorbește aici”. *Cf. Matei*, V, 6: „Ferice de cei flămînzi și însetați după dreptate”. **6. *Sitiunt*:** „sînt însetați”. Cuvintelor îngerului, sufletele ispășitoare răspund repetînd numai cuvintele ce se potrivesc stării lor. În text însă e vorba nu de un răspuns al sufletelor, ci de înger, care, citînd cuvintele Evangheliei, se oprește la aceia cărora *le e sete*, fără să pomenească pe cei cărora *le e foame*, despre care va vorbi în cîntul XXIV îngerul păzitor al brîului celor lacomi. **8. Guri:** trecători prin care se trece dintr-un brîu într-altul. Fiindcă îi rămăseseră pe frunte numai doi *P*, povara păcatului se ușurase cu mult. **Pe-ai mei:** depinde de „urmam” din versul precedent și trebuie înțeles: „urmam pe ai mei (conducători)”, adică pe Virgil și pe Stațiu. **11. Aprinde:** *cf. Convivio*, III, 2: „Cauza eficientă a adevăratei prietenii e virtutea”. **12. Flacări... văzute:** atunci cînd se manifestează pe față.

13 Așa, din clipa ce-ntr-a noastră vale
sosit-a Juvenal care-mi spunea
ce drag obiect îți sînt iubirii tale,

16 s-a-ntors spre tine-atît de mult a mea
un om necunoscut mai drag să-ți fie,
și scurt acum și-ăst drum îmi va părea.

19 Dar spune-mi tu (și-mi iartă-n prietenie
de las eu frîul prea-ncrezut de-a dreptul,
și ca și-amic vorbește-mi și tu mie)

22 cum tu, prin multa rîvn-a ta-nțeleptul
cel plin de simț, pierdut-ai buna fire
să lași zgîrcenie-atît să-ți ardă pieptul?".

25 Mișcar-aceste vorbe la zîmbire
pe Stațiu-ntîi, și dete-apoi răspuns:
– „Orice-mi vorbești mi-e drag semn de iubire.

28 E drept c-aori vezi lucruri ce-s de-ajuns
să fie-un fals obiect de dubitare,
temeiul lor real fiind ascuns.

31 Tu crezi, cum dovedește-a ta-ntrebare,
din cauza poate-a stării ce-o avui,
că-n viaț-aș fi hrănit porniri avare.

34 Ci-acestui viciu eu străin îi fui
așa de mult că multă desmăsură
cu mii de luni de cazne-o [petrecui].

37 Și dacă n-ar fi fost să-l am în ură,
de cînd știui cum tu strigași odată,
ca și-ndîrjit pe-umana-ne natură:

---

15. *Cum n-ar... străin m[ai] drag* (a). **20.** *Că prea-ndrăznesc să intru-n miez dea-dreptul* (a). **21.** *Și tu-mi vorbește mie* (b). **32.** *a caznei ce-o avui* (a). **34-35.** *Ci-acestui viciu-atît de mult / Străin încît enorma* (a).

---

13. Vale: în „nobilul castel" din Limb. *Cf. Infernul*, IV, 24-63. **14. Juvenal:** Decimus Iunius Juvenalis, faimos scriitor de satire, contemporan și admirator al lui Stațiu, e cunoscut de Dante, care îl citează de două ori: în *Convivio*, IV, 12-29, și în *De Monarchia*, II, 3. Din acest pasaj se vede că Dante nu ignora cuvintele pline de admirație pentru Stațiu pe care le are Juvenal în satira VII, V, 82. **16. A mea:** iubire. **17. Un om:** vers nu prea clar. Probabil că traducătorul a vrut să spună că Virgil a iubit și mai mult pe Stațiu, cu toate că nu-l cunoștea, cînd a aflat de la Juvenal despre dragostea aceluia pentru el. Dante spune: „încît niciodată nu a încercat cineva o dragoste mai mare pentru un om necunoscut". **18. Acum:** în tovărășia ta. **24. Zgîrcenie:** Virgil crede că păcatul lui Stațiu a fost zgîrcenia, pe cînd Stațiu păcătuise prin risipă. **28. Aori:** uneori. **30. Fiind:** din cauză că. **32. Stării:** brîului din Purgatoriu în care l-au găsit pe el Dante și Virgil. **35. Desmăsură:** că a fost prea străin de avariție, adică a fost risipitor. **36. Mii:** fusese în brîul zgîrciților și risipitorilor aproape șase mii de luni, corespunzătoare celor cinci sute de ani despre care a vorbit mai sus. **37. Să-l am:** păcatul zgîrceniei, avariția. **38. Strigași:** în cartea III, vv. 56-57 din *Eneida*, cu privire la Polidor, care a fost omorît de Polinestor din pofta de avere.

40 «La ce nu-mpingi tu, foame blăstemată
de-argint, în oameni poftele perfide»,
urlînd împinge-aș și-azi povara dată.

43 Atunci simții că prea se pot deschide
a mele mîini, și seama eu mi-am tras
cum poate-ăst rău ca și-altele ucide.

46 O, cîți vor învia cu capul ras,
din neștiință, ce le-opri și-n viață
căința lor și și-n extremul pas!

49 Să știi că orice rău ce este-o față
direct opusă altui rău, fac cor
și usuc-aci-mpreun-a lor verdeață.

52 Și dac-am fost aci-ntr-acel popor
ce-și plînge viciul avariției sale,
eu fui pentru acel opus cu-al lor”.

55 – „Pe cînd însă cîntai tu dupla jale
ce-avu Iocasta-n luptele haine –
vorbi poetul doinei pastorale –,

58 din cîte Clio ne-a cîntat prin tine
nu pari credinții-a-i fi primit tu harul
ce, făr’ de ea, știrbește-oricare bine.

61 De este-așa, al cui fu felinarul,
ce soare-avuși, lumină ca să-ți dea
să-ntinzi vintrele spre-a urma Pescarul?”

64 „Din peșteri pe Parnas m-ai dus a bea
tu-ntîi de toți, și-așa mi-ai fost deci mie
tu, după Dumnezeu, lumina mea.

---

41. *averi* (a). **54.** *un păcat* (a). **59.** *a-i fi primit credinții harul?* (a).

---

40. La ce: traducere aproape literală din pasajul din *Eneida* citat mai sus: „*Quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames?*”. **42. Împinge-aș:** „dacă, citind acest vers din *Eneida*, n-aș fi conceput o ură neîmpăcată împotriva lăcomiei de aur, acum, în loc de a fi în Purgatoriu, aș împinge cu pieptul poverile ce le împing zgîrciții și risipitorii în Infern” (*cf. Infernul*, VII, 27-55). Torraca observă cu drept cuvînt că ar putea părea ciudat ca Stațiu, dintr-un vers al lui Virgil împotriva lăcomiei de bani, să fi fost îndemnat să fugă de păcatul risipei, dar, lăsînd la o parte faptul că Dante interpreta rău pe acel *cogis* pe care în text îl traduce prin *a cumpăni*, și păcatul risipei, ca și cel al zgîrceniei erau considerate excese opuse la acea cumpătare (măsură) în aprecierea bunurilor lumești. **45. Ucide:** e vorba, firește, de moartea sufletului. **46. Ras:** *cf. Infernul*, VII, 57, unde se spune că în ziua Judecății de Apoi zgîrciții vor învia cu pumnii strînși, iar risipitorii cu capul ras, ca și cînd și-ar fi risipit și părul. **50. Opusă:** ca, de pildă, păcatul zgîrceniei și cel al risipei. **Fac cor:** se identifică una cu alta și sînt pedepsite cu aceeași caznă. Cu alte cuvinte: în Purgatoriu, împreună cu fiecare păcat, e pedepsit și păcatul direct opus. **51. Verdeață:** consideră păcatul ca o buruiană. **54. Acel:** păcat. **56. Iocasta:** mama celor doi frați dușmani Eteocle și Polinice (*dubla jale a mamei lor*), care se omorî cînd aceștia începură ultima lor luptă. *Cf. Infernul*, XXVI, 54, și *Tebaida*, I, 41. **57. Pastorale:** Virgil, autorul *Bucolicelor*. **58. Clio:** muza istoriei. **Tine:** Stațiu, cel care vorbește fiind tot Virgil. **59. Credinții:** în Isus Cristos. **61. Felinarul:** lumina ce te-a călăuzit. **63. Pescarul:** Sfîntul Petru. **66. După:** în text: „spre”. Stațiu vrea să spună că Virgil i-a fost

67 Ai fost ca-n noapte-un om ce-avînd făclie
în dosul său, lui nu-i e de folos,
ci-arată calea celor ce-au să vie.

70 Cînd «Timpii se prefac – strigare-ai scos –
dreptatea și-aureul veac revine
și-un proaspăt neam din cer scoboară jos».

73 Poet prin tine fui, creștin prin tine
dar clar spre-a face ce-am schițat puțin,
eu mîna-ntind să dau colori depline.

76 Era de-acum întreg pămîntul plin
de-acel cuvînt ce-n lume sămănîndu-l
l-au dus trimișii-acelui regn divin,

79 și-așa de mult îți concorda și gîndul
de care-am spus, cu-apostolii cei noi,
că drag îmi fu să-i tot aud spunîndu-l.

82 Și-atît de sfinți mi se părur-apoi,
încît, goniți de Domițian cînd fură,
nu fără plîns vedeam a lor nevoi.

85 Cît timp fui viu, ei și-ajutor avură
din partea mea, și-a lor curate-opinii
făceam să am orice-altă sectă-n ură.

88 Deși chiar pîn-a nu-mi fi dus elinii,
în vers la Teba-n cîmp m-am botezat;
de frică îns-am ocolit creștinii,

91 și tot păgîn mult timp m-am arătat,
și-n rîp-a patra pentru-a mea scăldare
eu patru veacuri și mai mult am stat.

94 Și-acum tu, cel ce-mi rupseși vălul care
mi-ascunse bunul ce l-am spus, tu, bune,
fiindc-avem destul timp de urcare,

---

69. *albește calea* (a). **92.** *scăldarea* (a), trecut în text (A) de însuși traducătorul.

îndrumător spre poezie și spre religia creștină. **70. Timpii:** citează versurile faimoase din egloga IV, pe care oamenii din Evul Mediu le interpretau ca pe o profeție a nașterii lui Isus: „*Magnus ab integro saeclorum nascitur ordo, Jam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna, Jam nova progenies coelo demittitur alto*". *Cf.* Comparetti, *Virgilio nel Medioevo*, I, 133 și urm. **74-75. Schițat... colori:** voi explica mai lămurit ceea ce am atins numai în treacăt. Se servește de limbajul tehnic al pictorilor de miniaturi, care întîi desenau și pe urmă aplicau culori. **77. Cuvînt:** Evanghelia. **79. Gîndul:** acele versuri ale eglogei pomenite mai sus. **83. Domițian:** luîndu-se după Orosius (VII, 10), Dante atribuie lui Titus Flavius Domitianus (81-90 d.Cr.) o persecuție a creștinilor, care nu pare a fi dovedită. **85. Ei:** creștinii. **88. Elinii:** în text: „înainte ca eu să fi dus pe greci la rîurile Tebei...", adică înainte de a fi compus *Tebaida*. **90. Ocolit:** în text: „am fost creștin pe ascuns". **92. A patra:** în brîul celor nepăsători. Ne explicăm deci de ce a stat Stațiu în Purgatoriu mai mult decît cinci sute de ani. **Scăldare:** lipsă de curaj, șovăire. Coșbuc probabil s-a gîndit la expresia populară: se scaldă în două ape. Textul italian are *tepidezza* = fr. *tiédeur*.

97 de știi, de vechiu-ne Terențiu-mi spune
în ce loc e? Și Varo, Plaut, Cecil,
sînt dînșii condamnați și-n ce genune?"

100 – „Ei, Persiu și-eu – a zis Virgil –
și mulți sîntem cu grecul ce fusese
al muzei noastre cel mai drag copil,

103 în primul cerc al Iadului, și-adese
de munte-acolo vorbă se deschide,
[pe care-a noastre doici sălaș alese]

106 și-Anacreon cu noi și-Euripide
și mulți din grecii-a căror frunte-avu
cununi de mirt, și-Agat și Simonide;

109 sînt și de-acei pe cari-i cînți și tu
Antigona, Deifila și Argia
și-Ismene, tristă tot așa cum fu,

112 și cea ce-odat-a arătat Langia,
și fiica lui Tiresias și Tete
și-n rînd cu-a ei surori Deidamia."

---

104. *Parnas* (a). **104-105.** *Cuvînt de dealu-acela se deschide / Ce-al Muzelor e cuib* (b). **105.** *alese* (a).

---

97. Terențiu: Publius Terentius Afrus (192-159 î.Cr,), marele poet. **98. Varo:** Lucius Varius Rufus, poet dramatic latin, contemporan cu Virgil. **Plaut:** Titus Maccius Plautus (254-184 î.Cr.), ale cărui comedii au rămas însă necunoscute oamenilor din Evul Mediu, fiind descoperite numai în secolul al XV-lea. Despre toți acești autori Dante a aflat veste de la Horațiu (*Ars poetica*, 54-55). **Cecil:** poetul comic Caecilius Statius, contemporan cu Pacuvius, născut la Milan în jurul anului 165 î.Cr. **100. Persiu:** poetul satiric Aulius Persius Flaccus (34-62 d.Cr.). **101. Grecul:** Homer, despre care *cf. Infernul*, VI, 88. **102. Noastre:** epice. **103. Cerc:** adică în „nobilul castel" din Limb. **104. Munte:** Parnasul, locuința muzelor (*doicile noastre*). **106. Anacreon:** (m. 478 î.Cr.), vestitul poet grec, autorul delicatelor ode ce au avut atîta răsunet în literatură, mai ales în cea italiană și franceză din secolul al XVI-lea și citat și el de Horațiu. Textele mai bune și textul critic al Societății Dantești au însă Antifonte, poet tragic grec, care a trăit în vremea tiranului Dionis din Siracuza și de la care nu ne-au rămas decît cîteva fragmente. **Euripide:** poetul tragic elin (480-406 î.Cr.) foarte rafinat, de care Aristofan și-a bătut joc atît de des în comediile lui. **108. Agat:** Agaton (448-401 î.Cr.), poet tragic, discipol al lui Socrate. Cu ocazia premiului pentru tragedie cîștigat de el s-a ținut faimosul *banchet* care formează subiectul dialogului lui Platon (și al lui Xenofon) despre iubire. **Simonide:** faimosul poet liric elin (556-469 î.Cr.) care a proslăvit moartea celor trei sute de spartani la Termopile. Despre toți acești poeți elini Dante a avut știre de la Cicero și din *Poetica* lui Aristotel. **109. Cînți:** personajele *Tebaidei* și *Ahileidei* lui Stațiu. **110. Antigona:** fiica lui Oedip și a Iocastei, deci sora lui Eteocle și a lui Polinice (*Tebaida*, XII, 349 și urm.). **Deifila:** soția lui Tideus și mama lui Diomedes (*Convivio*, IV, 25). **Argia:** sora Deifilei și soția lui Polinice (*Convivio*, I, c). **111. Ismene:** fiica lui Oedip și a Iocastei și sora Antigonei. **Tristă:** ca și cum ar avea încă înaintea ochilor priveliștea cadavrului mamei ei, cum ne-o descrie Stațiu (*Tebaida*, XI, 64 și urm.), după care Ismene „s-a aruncat plîngînd peste trupul rănit al mamei și i-a șters cu părul ei rănile". **112. Langia:** izvor în Beoția. Face aluzie la Isifila pomenită de Dante și în cîntul XVIII din *Infern* (v. 92), care arată celor șapte eroi din Teba izvorul Langiei spre a-și astîmpăra setea. **113. Tiresias:** vrăjitoarea Manto, fiica lui Tiresias, pentru care *cf.* nota la *Infernul*, XX, 55. **Tete:** Tetis, Nereida, soția lui Peleus și mama lui Ahile. **114. Deidamia:** fiica lui Licomedes, regele Schirului, la curtea căruia Ahile a stat ascuns în haine femeiești.

115 Tăcut acum și-unul și altul stete,
din nou atenți ce loc au sub picioare,
scăpați de-urcuș și liberi de părete.

118 Erau rămase patru servitoare
de-a zilei, jos, și-a cincea sta la car
în sus țintindu-și oiștea-n dogoare,

121 cînd zise el: – „Spre gol ne cată iar
să-ntoarcem umărul cel drept, și steiul
și-aici să-l ocolim ca-ntr-alt hotar”.

124 Aci-ndreptar ne-a fost deci obiceiul,
și-avînd și-asensu-acelei umbre sfinte,
luarăm drum mergînd cu tot temeiul;

127 eu singur, îndărăt, ei mai ’nainte,
și multe-așa din ce vorbeau mergînd
din arta noastr-am prins învățăminte.

130 Dar dulcea vorbă le-o curmă curînd
un pom ce-aflarăm drept în cărăruie
cu bun miros și mîndre mere-avînd.

133 Din ram în ram, cum bradul se gurguie
spre vîrf, acesta-n jos se-nrămura,
ca nimeni, cred, în el să nu se suie.

136 Pe partea-n care drumu-nchis era
cădea din deal șivoi de apă clară
ce numai sus prin foi se răsfira.

---

118. *Erau a zilei* (a). **134.** *spre vîrf cum se-ngu...* (b).

---

115. Unul... altul: Virgil și Stațiu. **116. Ce loc:** brîul al șaselea. **117. Părete:** afară din strîmtoarea scării care îi strîngea cu pereții ei, silindu-i să meargă unul după altul. **118. Servitoare:** patru ore, după ceasul medieval. Aceste patru ore rămase jos, înapoi, adică întrecute de soare, sînt cele de la șapte pînă la zece. A cincea, care era acum „la car”, ar corespunde deci cu ora unsprezece din ceasul nostru. **120. În sus:** fiindcă pînă la douăsprezece soarele se ridică mereu. **-n dogoare:** oiștea carului solar fiind înfocată. **121. Spre gol:** după cum am făcut în celelalte brîuri, așa și aici trebuie să facem ocolul muntelui de la stîncă înspre dreapta, ceea ce are drept urmare că umărul drept al celor doi drumeți se întoarce către marginea exterioară a brîului. **125. Asensu-:** consimțămîntul. **Umbre:** Stațiu. **128. Multe:** a se construi: „Din ce vorbeau (*Virgil și Stațiu*) mergînd, am prins multe învățăminte din (*privitoare la*) arta noastră (*poezia*)”. **131. Pom:** *cf. Purgatoriul*, XXIV, 116, unde vom întîlni un alt pom la fel, care, ca și cel de față, se naște dintr-acela al binelui și al răului, pe care îl vom întîlni în Raiul pămîntesc de pe vîrful Purgatoriului. E un fel de duplicat al pomului binelui și răului, care e foarte potrivit aici, în brîul celor lacomi. *Cf. Geneza*, II, 9: „Domnul Dumnezeu a făcut să răsară din pămînt tot felul de pomi, plăcuți la vedere și buni la mîncare, și pomul vieții în mijlocul grădinii, precum și pomul cunoștinței binelui și răului. Un rîu ieșea din Eden și uda grădina...”. **135. Să nu se suie:** ca să mănînce din fructele oprite. Păcatul lui Adam este și neascultarea, și lăcomia, deci Dante a introdus bine aici acest pom simbolic. **136. -nchis:** în partea peretelui stîncos al muntelui. **138. Răsfira:** stropea frunzele ca o ploaie înviorătoare. Pomii mirositori și apa aceasta răcoritoare formează pedeapsa lacomilor munciți în acest brîu, ca un fel de pedeapsă a lui Tantal.

De pom poeții-ncet s-apropiară.
Dar iat-un glas strigat-a dintre foi :
– „Din pomu-acesta nu gustați !”, și iară :

– „Sta-n gînd mai mult Mariei – zise-apoi –
să iasă nunta-n rînd și-n toate bune,
nu gura ei, ce-azi plînge pentru voi.

Iar ap-a bea romanelor străbune
de-ajuns le-a fost : mîncările-n amar
le-avu Danil și-a strîns înțelepciune.

Fu primul veac ca aurul cel rar,
și ghinda,-n foame-i, dulce-i fu s-o guste
și-orice pîrîu în sete-i fu nectar.

Avu premîndă miere și lăcuste,
din cari trăi-n pustiu Ion odată,
de-aceea-n veci el glorie-o să guste

și-i mare-atît cum cărțile-l arată”.

---

151. *Ion avu și miere* (a). **153.** *custe* (A). **154.** *spune-n evanghelie* (a).

---

141. Nu gustați : *cf. Geneza*, II, 17 : „Din pomul... să nu mănînci”. E vorba de obișnuitele voci tainice, care strigă în fiecare brîu al Purgatoriului pilde de virtuți opuse păcatului pedepsit acolo. **142. Mariei :** face aluzie la nunta din Cana. *Cf. Ioan*, II, 3 : „Cînd s-a isprăvit vinul, mama lui Isus I-a zis : «Nu mai au vin»”. **144. Plînge :** pentru păcatele oamenilor. **145. Romanelor :** fiindcă la romani femeile erau oprite de a bea vin. **146. -n amar :** în text : „a disprețuit”. *Cf. Daniel*, I, 8 : „Daniel s-a hotărît să nu se spurce cu bucatele alese ale împăratului și a rugat pe căpetenia famenilor dregători să nu-l silească să se spurce”. **151. Lăcuste :** *cf. Marcu*, I, 6 : „El se hrănea cu lăcuste și miere sălbatică”. **154. Cărțile :** cărțile sfinte, Evanghelia.



Cîntul XXIII

Brîul al șaselea: lacomii

Cîntecul sufletelor și extrema lor slăbiciune (1-39) ◎ Forese Donati (40-84) ◎ Nella și invectiva în contra femeilor din Florența (85-114) ◎ Amintiri din tinerețe (115-119) ◎ Dante arată lui Forese motivul călătoriei lui (120-133)

1 Pe cînd priveam așa-n frunzișul verde
cu ochi țintiți așa cum stă și cată
și-acel ce după paseri vremea-și pierde,

4 îmi zise cel mai mult decît un tată:
– „Să vii, o, fătul meu, c-avem altcum
mai bine-a face uz de vremea dată".

7 Întoarsei fața și-ai mei pași acum
grăbiți după-nțelepții ce pe cale
vorbeau așa c-adrag făcui ăst drum.

10 Cînd iată c-auzii plîngînd prin vale
Labia mea, dulce-o melodie,
că și plăcere-avui de el și jale.

13 – „Ce-aud eu, dulce tată, ce să fie?" –
am zis, iar el: – „Sînt spirite, gîndesc
cari merg umplînd a vinei datorie".

16 Hagiii-ngîndurați cînd întîlnesc
în drum persoane lor necunoscute
să-ntorc a le privi, dar nu s-opresc:

12. *Așa c-avui și drag de el* (a).

3. Acel: vînătorul. **Pierde:** foarte naiv, un vechi comentator (Benvenuto da Imola) adnotează: *„Et saepe perdit tempus inutiliter quia non potest aviculam capere"*. Cum se vede, pierderea de vreme se referă la patima unor oameni, în cea mai mare parte meseriași, care și azi, ca și în vremea lui Dante, pleacă duminica la vînătoare de păsări vii. **8. -nțelepții:** Virgil și Stațiu. **9. Așa:** așa frumos, despre lucruri atît de interesante. **11. *Labia mea*:** sînt cuvintele psalmului LI, 15: „Doamne, deschide-mi buzele, și gura mea va vesti lauda Ta". Cu aceste cuvinte lacomii din acest brîu insistă asupra adevăratei meniri a buzelor, care e aceea de a cînta laude lui Dumnezeu, nu de a gusta fără cumpăt bunătățile pămîntului. **12. De el:** concordanță *ad sinesim*, ca și cum în loc de *melodie* ar fi vorba de *un cîntec* sau, referindu-se la *„labia mea"*, *un strigăt*. **15. Umplînd:** ispășindu-și păcatul. **16. Hagiii:** a se înțelege:

19 așa-ntorcîndu-se spre noi tăcute
și-adînc smerite duhuri într-un stol,
în treacăt ne priveau, mergînd mai iute.

22 Cu ochii-afunzi sub negrul rotogol,
și supte-ale lor fețe-așa de trase
că pielea se-nforma pe osul gol.

25 Erisihton nu cred că se uscase
așa pînă-n zvîntarea secii piei,
cînd numai ea pe oase-i mai rămase.

28 Ziceam, gîndind în mine : „Iat-acei
ce-au dat Ierusalimu-n vremi cumplite
cînd puse dinții Maria-n fiul ei”.

31 Inele făr’ de-opal par în orbite
și cîți au de-OMO-n fața de-om credința
puteau pe M să-l vadă-n linii-albite.

34 Ah, cine-ar crede, neavînd știința,
că poate-un măr, și-o apă să-i aducă
așa-ntr-un hal, hrănindu-le dorința !

37 Stăteam mirat ce foame-aci-i usucă,
și nu vedeam nici cauze manifeste
uscatei piei și feței de nălucă.

40 Dar iat-un duh, din fundul negrei țeste
țintindu-și ochii fix privi la mine
și tare-apoi : – „Ce grații-mi sînt aceste ?”.

43 N-aș fi putut să-l recunosc, vezi bine,
nicicînd din chip, ci-n vocea sa avui
ce fața sa diform-ascunse-n sine,

46 și-ntreaga cunoștință feței lui
schinteaua asta-ntreagă mi-o aprinse.
Și chipul lui Forese-l cunoscui.

---

20. *ele* (a). **24.** *pielea* (a). *se lipea* (b). **36.** *Mizerie-astfel* (a). **41.** *goi* (a). **46.** *cunoașterea stîlcitei* (a).

„după cum hagiii... așa și duhurile acele tăcute și smerite...” **22. Afunzi :** adînciți. **Rotogol :** al orbitelor. **25. Erisihton :** fiul regelui Tesaliei, care, profanînd o pădure consacrată zeiței Ceres, fu pedepsit cu o foame atît de groaznică, încît, după ce a vîndut tot ce poseda și chiar și pe fiica lui, a început să mănînce din sine. *Cf.* Ovidiu, *Metamorphoses*, VIII, 741-878. **28. Acei :** Flavius Josephus povestește (*De bello Judaico*, IV, 3) că în timpul cînd Titus Vespasianus asedia Ierusalimul, evreii ajunseseră la o foamete așa de cumplită, încît o femeie numită Maria lui Eleazar își mîncă copilul. **31. Inele :** orbitele acestor chinuiți apar ca niște inele fără piatră. **32. OMO :** oamenii din Evul Mediu credeau că pe chipul omenesc e scris *omo*, interpretînd ca **O** cei doi ochi, iar linia formată de orbite și de nas, ca M, după forma (𝔐) ce această literă o are în gotica majusculă. **33. Albite :** poate că trebuie înțeles : „clare”. **42. Grații :** ce har mi-e dat de Dumnezeu să pot vedea aici (și deci să fie mîntuit) un prieten care mi-a fost atît de scump ? Sufletul care vorbește e prietenul lui Dante, Forese Donati, fost tovarăș de ospețe și de viață lumească și cu care a avut un schimb de sonete foarte triviale. **45. Ce :** ceea ce. Adică : „Glasul lui mi-a destăinuit ceea ce chipul lui schimbat de suferințe mi-ascundea”. **47. Schinteaua :** această scînteie, licărire de lumină (intuiție), mă lumină așa încît îi cunoscui și chipul. **48. Forese :** Forese Donati, fiul lui Simone Donati și fratele

49 – „Ah, nu privi ce scoarță rîia prinse –
așa plîngea – și nici zbîrcita piele,
și nu-mi privi nici lipsa cărnii stinse,

52 ci spune-mi drept de tine și de ele,
ce duhuri sînt cari drumul ți-l arată ?
Să nu-nchizi gura ta rugării mele !”

55 – „Ah, fața ta ce-o plînsei moart-odată,
stîrnește-n mine tot așa durere
și-acum, c-o văd atît de deformată !

58 Dar ce, pe cer ! v-aduce-așa-n scădere ?
Nu-mi cere să-ți vorbesc cînd stau mirat
căci rău vorbesc cei plini de-o altă vrere.”

61 Iar el : – „Și apei printr-un veșnic sfat,
s-a dat puterea care-astfel mă zvîntă,
și pomului ce-n urmă l-ați lăsat.

64 Iar gloata-ntreagă ce cu bocet cîntă
fiindcă gurii prea-i urmase-orbește,
se face-aci prin post și sete, sfîntă.

67 Dorința de-a mînca și-a bea ne-o crește
mirosul scris din pom să se ridice
și-acel pîrîu de sus ce-l răcorește,

70 dar nu o dat-ocolul pe cornice
ne dă acestui chin o-mprospătare,
zic chin și-ar trebui plăcere-a-i zice,

73 ci-mpinși sîntem spre pom de dorul care
să strige Crist voios *Eli*-l făcu,
pe cînd murea spre-a da răscumpărare”.

---

54. *Și gura ta n-o-nchide rugii* (a). **66.** *Prin sete-aici și post* (a). **70.** *Nu singur un ocol* (a). **74.** *Pe Crist să strige adînc* (a). *Pe Crist striga* (b).

---

evlavioasei Piccarda (*Purgatoriul*, XXIV, 13) și al lui Corso Donati, căpetenia „negrilor”. Muri în ziua de 28 iulie 1296, deci rătăcirea lui Dante, în timpul căreia s-a întîmplat schimbul de sonete triviale de care am pomenit, trebuie să fi avut loc într-o epocă anterioară. **49. Rîia :** corespunde cu „pielea uscată” din versul 39. **52. De ele :** de sufletele care întovărășeau pe Dante, adică de Virgil și de Stațiu. **57. Deformată :** se observă și aici durerea omenească a lui Dante pentru prietenul din tinerețe și mai ales mila de chipul omenesc chinuit și deformat, pe care am observat-o și în *Infern* față de Brunetto Latini (cîntul XV) și în episodul vrăjitorilor (cîntul XX), care au capul sucit la spate. **60. Vrere :** dorință. „Nu pot vorbi bine cei ce se gîndesc la altceva”. **65. Gurii :** lăcomiei. **66. Se face... sfîntă :** se mîntuie de păcat. **68. Scris :** a se construi : „scris să se ridice din pom”. **70. Nu o dat- :** nu cred că trebuie interpretat cum fac Torraca și Passerini : „de cîte ori, *făcînd ocolul* muntelui, sufletele mai trec încă o dată prin fața pomului”, ci cum interpretează Steiner : „în fața oricărui pom sub care trec”, adică : „nu numai o singură dată la fiecare ocol”. **Cornice :** italienism în loc de *brîu* ; vine de la *cornice*, care în vechea italiană nu însemna *ramă*, ca în cea modernă, ci *brîu*. **73. Dorul :** de dreptate și supunere. **74. Eli :** Dante pronunța Elì. *Cf. Matei*, XXVII, 46 : „Și pe la ceasul al nouălea, Isus a strigat cu glas tare : «*Eli, Eli, lama sabahtani*», adică : «Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit ?»”.

76 Iar eu: – „Fores, de cînd schimbaseși tu
pe-o lume bună lumea cea săracă,
cinci ani nici nu trecură pîn-acu;

79 putința de-a greși topită dacă
ți-a fost mai înainte de-acea bună
durere ce cu Cerul sfînt ne-mpacă:

82 tu cum sosiși pe-așa de sus cunună?
Credeam la cei de jos a te vedea
cari vremea lor prin vreme și-o răzbună!”.

85 Iar el: – „M-aduse-așa curînd a bea
pelinul dulce-al caznei dureroase
prin plînsul ei ce-l dăruie Nella mea.

88 Cu mari suspine și cu rugi pioase
m-a smuls din rîpa unde-aștepți, adică
și liber de-alte rîpi aici mă scoase.

91 Pe-atît mai scumpă e și mai amică
iubita-mi văduvioară, Nella-n Rai,
pe cît și-n fapte bune-i mai unică.

94 Căci tu, Barbagio din Sardinia, ai
femei și tu la suflet mai curate,
decît Barbagia-n care mi-o lăsai.

97 Dar ce mai vrei să zic, o, dulce frate?
Eu văd un timp, la ce ți-am spus dovadă,
și-acele zile nu sînt depărtate,

---

77. *O lume rea pe-o lume...* (b). **79.** *De-ți fu putința de-a greși topită* (b). **81.** *Ce inima cu Ceru-o remărită* (b).

---

78. Cinci ani: mai puțin de cinci ani, căci, dacă facem socoteala, vedem că de la 28 iulie 1296, anul morții lui Forese, pînă la aprilie 1300, data presupusă a călătoriei lui Dante, nu trec nici patru ani întregi. Cu toate că Antonio Belloni a demonstrat că în vremea lui Dante exista un fel de a socoti ani, numărînd de cîte ori anul își schimba cifra de la sfîrșit și adică ținînd seama și de anul de la care se pornește și de cel la care se ajunge (în care caz am avea cinci ani de la 1296 pînă la 1300), totuși cred că nu s-a făcut încă destulă lumină asupra acestui pasaj, care este foarte interesant. Interpretarea lui Torraca: „Era acesta momentul de a număra anii pe degete?”, din care ar decurge că în momentul acela de emoție sufletească Dante și-a greșit socoteala, mi se pare și mai puțin convingătoare. **79. Putința:** a se înțelege: „Și dacă putința de a greși ți-a fost topită de acea bună durere (căință) ce ne împacă cu Cerul sfînt...”. **82. Cunună:** brîu, cerc. **83. Cei de jos:** în Ante-Purgatoriu, unde cei care și-au întîrziat pocăirea stau de atîtea ori o sută de ani, cîți ani au întîrziat. **86. Pelinul:** amarul. *Cf.* v. 72: „zic chin și-ar trebui plăcere a-i zice”. **87. Nella:** soția lui Forese, despre care nu știm nimic. Pare însă sigur că această pomenire afectuoasă reprezintă aici un fel de ispășire a sonetului: „Cine ar auzi tușind pe cea născută într-un ceas rău, soția lui Bicci, zis și Forese...” scris de Dante împotriva tovarășului lui de viață lumească și în care s-a legat și de soția acestuia. **89. Rîpa:** Ante-Purgatoriul. **90. Alte rîpi:** cu rugăciunile ei mi-a scurtat chinurile, făcîndu-mă să trec, fără să mă opresc, prin acele brîuri care precedă pe acesta al lacomilor. **94. Barbagia:** ținut din Sardinia, socotit în vremea lui Dante ca foarte sălbatic și cu moravuri corupte. Cît privește femeile din acest ținut, se pare că Dante face aluzie la felul lor de a se îmbrăca, lăsînd goale *„pectus et ubera”*. **96. -n care:** Florența.

cînd de pe-amvon opri-veți să se vadă
impudicele doamne florentine
umblînd cu sînul dezvălit pe stradă.

Spre-a se-mbrăca onest, ce saracine,
ce barbare-așteptară-nvățătura
Bisericii sau alte discipline?

De-ar ști acele-obraznice măsura
ce lor în cer de-acum li se gătește
și-ar pune de pe-acum pe urlet gura!

Prevăzul îns-aici de n-amăgește,
boci-se-vor 'nainte-a da mustață
pe-obrajii cui cu nani-azi s-ogoiește.

Ah, frate-acum, n-ascunde, ci ne-nvață:
nu singur eu, cum vezi, ci-ntreaga ginte,
privim cum faci luminii umbră-n față".

Și-am zis așa: – „Dacă-ți aduci aminte
ce-am fost cu tine eu, cu mine tu,
amar ne-o fi a ne-aminti-n prezinte.

Din viaț-aceea, ăst ce-i duce-acu
al meu, m-a scos de-alaltăieri pe mine,
cînd sora ăstuia rotundă fu –

spre soare-am arătat – m-a dus cu sine
în carnea vie-a mea care-l urmează
prin trista noapte-a morții făr' de fine.

De-aci-mi ținu în sus puterea trează
să urc și s-ocolesc pe dealu-acel
ce tot ce-n voi e strîmb acu-ndreptează.

Mă va-nsoți, mi-a zis, pînă la țel
acolo unde fi-va Beatrice,
de-aici apoi voi merge făr' de el.

---

107. *Ce-n toată graba-n cer* (a). **120.** *ăstui zeu* (a). **124.** *De-aici m-a scos ținîndu-mi firea trează* (a).

---

100. Opri-veți: predicatorii vor opri de pe amvon ca impudicele doamne florentine să fie văzute umblînd pe stradă cu sînul dezvelit. **109. Prevăzul:** prevederea. A se înțelege: „Dacă aici în Purgatoriu prevederea nu înșală...". **110. 'nainte:** probabil Dante face aici aluzie la pedepsirea Florenței de către Henric al VII-lea, împăratul atît de așteptat și de invocat de Dante, care, tocmai în vara anului 1312, venea cu oștirile sale să o asedieze. Alții cred că se referă la nenorocirile publice ce s-au întîmplat în Florența în preajma anului 1300. **111. Cui:** înainte de a fi crescut mustață copiilor care astăzi sînt adormiți cu „nani". **114. Umbră:** Dante fiind viu, trupul lui opac la lumină face umbră, ceea ce nu se întîmplă lui Virgil și lui Stațiu. **116. Ce-am fost:** face aluzie la perioada lui de rătăcire morală și mai ales la acel schimb de sonete triviale despre care am vorbit. **120. Sora:** luna. **123. Prin trista:** depinde de „m-a dus" din versul 121. **Noapte:** Infernul, unde nu pătrunde lumina **morții:** moartea sufletului. **124. În sus:** în înțelesul de: „spre cer" (*cf.* „sus inimile"). **125. Acel:** muntele Purgatoriului, despre care vorbește cu cuvinte generale și nelămurite, pentru a pune în relief ce are el minunat și sfînt. **128. Acolo:** pînă în Raiul pămîntesc de pe vîrful muntelui.

130 Virgil e cel ce-acestea mi le zice
iar altu-i umbra pentru care-n toate
cutremur mai 'nainte fu-n cornice
133 pe-ntregul munte ce dintr-însu-l scoate".

---

133. *din sine-l* (a).

---

133. Scoate: îi dă drumul, fiindcă și-a terminat ispășirea. E vorba, firește, de Stațiu.



Cîntul XXIV

Brîul al șaselea: lacomii

Mirarea umbrelor (1-9) ◎ Piccarda (10-15) ◎ Bonagiunta da Lucca și „dulcele stil nou” (16-63) ◎ Forese prezice pedeapsa apropiată a lui Corso Donati (64-99) ◎ Al doilea pom mistic și pilde de lăcomie (100-154)

1 Nici pasul vorba și nici vorba pasul
nu ni-l slăbea; vorbind mergeam grăbiți
așa ca-mpins de vînturi bune vasul.

4 Iar morții-n jur din nou părînd muriți,
văzîndu-mă că-s viu, trăgeau mirare
de mine-acum prin ochii lor scobiți.

7 Iar eu, urmînd pornita cuvîntare:
– „Din cauza celuilalt e mersul lui
mai lin de cum i-ar fi de-altfel, îmi pare.

10 Dar unde-o fi Picarda? Știi să-mi spui?
Și-n cîtă gloată-n juru-ne s-adună
vrun vrednic de văzut nici unul nu-i?”.

13 – „O, sora mea, frumoasă ea și bună,
nu știu ce-a fost mai mult, se veselește
în ’nalt Olimp purtînd a ei cunună!”

16 Așa dintîi și-apoi: – „Nu ni s-oprește
pe-oricine să-l numim, căci deformat
prin foame chipu-atît ni se pocește.

1-2. *vorbele, nici ele / ci vorbeam mergînd* (a). *Mai rar nu ne făcea nici vorba pasul / Nici pasul vorba, ci vorbeam* (b). **4.** *de al doilea rînd* (a). **5.** *Prin gropile din ochi trăgeau* (a). **11.** *Ce privindu-mă* (a), în (A) *cîtă* e pus între paranteze. **13.** *ca?* (A). **13-14.** *O, ea mult mai frumoasă decît bună / Sau poate-ntors, știu eu* (a).

4. Muriți: ca și morți a doua oară din cauza uscăciunii. **8. Celuilalt:** Virgil. **Mersul lui:** al lui Stațiu, care, nemaiavînd piedica păcatului, s-ar putea sui direct în Rai, dar care, ca să se bucure de tovărășia lui Virgil, pe care l-a admirat atît pe pămînt și căruia îi datorează și mîntuirea sufletului său, îl urmează prin brîurile ce mai rămîn din Purgatoriu. **9. Îmi pare:** după cum cred. **11. Cîtă gloată:** din cîte suflete sînt împrejurul nostru, nici unul nu e vrednic de văzut? **14. Nu știu:** „nu știu dacă frumusețea i-a fost mai mare, sau bunătatea”. **15. Olimp:** în cer, în Rai. **Cunună:** cununa sufletelor fericite. **16. Oprește:** „legile Purgatoriului nu ne

19 Acest de-aici (și-un duh mi-a arătat)
e Bonagiunt din Luca; mai 'nainte
puțin și-acel din toți cel mai uscat,

22 Bisericii întregi i-a fost Părinte.
Din Tours a fost și-n post o să-și dezgroape
țiparii din Bolsena-n sos fierbinte".

25 Și pe-alții mulți mi-i arătă de-aproape;
și-a fi numiți plăcere le era,
căci toți păreau cu zîmbet sub pleoape.

28 Văzui pe della Pilla cum uza
degeaba dinții; Bonifaciu, care
hrăni pe-așa de mulți cu stola sa;

31 pe sir Marchez, ce nu cu sete mare,
a stat la Forli tot de cupe pline
și-n veci n-a fost sătul, c-a fost atare.

34 Apoi cum prețuiești și-alegi în fine
așa făcui și eu cu cel din Luca,
părînd de-altfel că-l și cunosc mai bine.

---

26. *a fost oricui* (a). **28.** *Uzînd în darn măselele* (b). **34.** *Cum faci deci cînd privești... Cum stai și vezi și-alegi* (a). **35.** *Pe cel* (a). **36.** *Căci și pare mai* (b).

---

opresc...". Răspunde la a doua întrebare a lui Dante: dacă printre ei e vreunul vrednic de văzut? Nici în celelalte cercuri nu e oprit sufletelor de a-și arăta tovarășii de chin, dar acolo ar fi de prisos, căci sufletele apar cu același chip ce l-au avut pe pămînt. **20. Bonagiunt:** Bonagiunta Orbiciani da Lucca, unul din poeții din a doua jumătate a secolului al XIII-lea, care trăia încă în 1296. Aparține perioadei poeziei italiene dintre Școala siciliană și „dulcele stil nou", care a fost numită perioada „Școlii de tranziție". Mai mult decît tendința lui de a imita pe poeții provensali, Dante îi impută (*De vulgari eloquentia*, I, 13) că a întrebuințat în poeziile sale „limba municipală și nu pe cea literară", și mai ales îi impută tonul bombastic și lipsa de inspirație într-o formă prea artificială. **21. Acel:** papa Martin al IV-lea, care a păstorit de la 1281 la 1285. N-a fost din Tours, ci din Montpincé, dar Dante îl numește „de la Tours" fiindcă acolo a ocupat demnitatea de econom al catedralei. **24. Țiparii:** un cronicar vechi ne povestește că, fiindcă era foarte lacom de țipari, pe care îi fierbea în vin, pe mormîntul lui s-au scris aceste două versuri: „*Gaudent anguillae, quia mortuus hic jacet ille / qui quasi morte reas excoriabat eas*" („Se bucură țiparii, căci aici zace mort acela/ care îi jupuia ca și cum s-ar fi făcut vinovați de pedeapsa cu moartea"). **Bolsena:** lac lîngă Viterbo. **28. Pilla:** Ubaldino dalla Pilla, fratele acelui cardinal Octavian degli Ubaldini, despre care e vorba în *Infernul*, X, 120. Pilla e numele unui castel care aparținea familiei Ubaldini din Mugello (regiune muntoasă a Toscanei). **29. Bonifaciu:** Bonifazio dei Fieschi di Lavagna, arhiepiscop al Ravennei de la 1274 la 1295. *Cf. Purgatoriul*, XIX, 100 și urm. **30. Stola:** în textul italian „*rocco*", cuvînt al cărui înțeles nu prea e clar. Trebuie să corespundă cu „cîrjă", dar cîrjă în italienește se spune *pastorale*. Unii comentatori spun că astfel se numea cîrja episcopului din Ravenna, din cauza unui turn (*rock* din jocul de șah) pe care îl avea în vîrf. În orice caz, versul trebuie interpretat: „Păstori pe așa de mulți cu cîrja sa". **31. Sir Marchez:** Marchese degli Orgogliosi din Forlì, vestit pentru bețiile lui. Ne povestește un cronicar că, întrebîndu-și paharnicul ce se spune în lume despre el, acesta i-a răspuns: „Se spune că nu mai faceți altceva decît să beți"; iar dînsul îi răspunse: „De ce nu spun că mi-e sete totdeauna?". **Nu cu sete:** nu se poate plînge că i-a lipsit băutura. **33. Atare:** lacom. **34. Prețuiești:** după cum cineva, înainte de a alege, cîntărește valoarea lucrurilor, tot așa și eu, după ce m-am gîndit bine, am ales să stau de vorbă cu Bonagiunta.

Vorbea-n murmur, și nu știu ce Gentuca
simții pe unde-i dă a lui sentință
amarul chin ce-i mistuia năluca.

– „Tu, cel ce-mi pari așa de cu voință
să-mi spui ceva, fă voia ta-mplinită
și-astîmpără și-a mea și-a ta dorință!”

– „Născut-o doamnă e, dar ne-nvălită,
de-al cărei drag iubită va să-ți fie
cetatea mea, oricît e de hulită.

Tu ai să mergi cu-această prorocie.
Și-al meu murmur de-ți fu spre vro eroare
avea-vei fapta certă mărturie.

Dar spune-mi drept, ești tu acela oare
ce rime noi a scris ce-așa vestiră:
«O, voi, femei de-amor cunoscătoare»?”.

Iar eu: – „Sînt unul care cînd mă-nspiră
amorul, îmi notez, și-n urma lui,
ce-mi cîntă el eu cînt apoi pe liră”.

– „Acum văd, frate, ce departe fui,
și eu și Iacob și Ghiton, ca mine
de noul stil frumos, de care-mi spui.

---

38. *în locul unde-a sa sentință* (a). **38-39.** *Simți pe unde-și simte...*; *pe unde simte suferința / Ce-i dă ăst chin* (b). **40.** *O suflet ce pari* (a). **43.** *Cu-al nunții văl ce face-ți-va plăcere* (a). **49-50.** *pe-acela-l văd eu oare / Ce nouă rime-a scos* (a). **54.** *Ce-mi cîntă-n suflet cînt și eu* (a). **55-57.** *Ah frate-mi zise el acum văd nodul / Ce-opri pe Iacob pe Guiton și mine / Dincoa de noul stil cui fuși isvodul* (b).

---

37. Gentuca: nu prea știm multe despre această doamnă, a cărei amintire plăcută s-a reflectat și asupra orașului în care o cunoscu Dante. După studii recente, apare posibilă o identificare a ei cu Gentucca Morla, încă foarte tînără în 1317 și măritată cu un Coscio da Fondora. În nici un caz nu poate fi vorba de o femeie iubită de Dante, care avea 50 de ani cînd a fost la Lucca, ci de o doamnă a cărei gingașă primire o răsplătește Dante aici în Purgatoriu cu aceste cuvinte de simpatie. **38. Pe unde:** pe gură, unde sufletul chinuit simțea mai amar chinul păcatului lăcomiei. **43. O doamnă:** Gentucca. **Ne-nvălită:** nemăritată. *Cf. Purgatoriul*, VIII, 74. Femeile măritate aveau tîmplele, obrajii și bărbia acoperite de un văl numit *benda*. În 1267 a fost decretat la San Gemignano că femeile măritate care poartă *benzi* să poarte în cap panglici de in sau de mătase curată, fără aur, argint sau mărgăritar. **45. Cetatea mea:** Lucca. **Hulită:** *cf. Infernul*, XXI, 41, unde Dante nu prea aduce laude acestui oraș. Se vede că, între timp, s-a întîmplat ceva, anume cunoștința Gentucăi, care a răsfrînt o lumină nouă asupra amintirii pe care Dante o păstrează acestui oraș. **50. Rime noi:** nu face aluzie la școala poetică a „dulcelui stil nou”, care nu fu pornită de el, ci de Guido Guinizelli, ci face aluzie la poeziile ce cuprind lauda extatică a Beatricei și care încep cu canțona *Donne ch'avete intelletto d'amore*, care reprezintă o noutate chiar în timpul „dulcelui stil nou”. **52. Mă-nspiră:** cu această profesiune de credință poetică, Dante opune artificialității poeților din Școala siciliană, inspirația și sinceritatea noii școli întemeiate de Guido Guinizelli la Bologna și trecute în Toscana cu Guido Cavalcanti. **56. Iacob:** Giacomo da Lentino, „notar” al lui Frederic al II-lea și unul dintre cei mai vechi (secolul al XIII-lea) poeți ai Școlii siciliene. Cu toate că a imitat foarte de aproape pe poeții provensali, totuși ici și colo are și accente de sinceritate

Eu văd cum pana voastră strîns se ține
pe urma celui ce dictează-n voi,
cum pana noastră n-a făcut, vezi bine!

Ci-n stil nu pot vedea un soi și-alt soi,
cîți vrînd să placă toate le-afectează."
Și ca și mulțămit tăcu apoi.

Precum cocorii ce la Nil iernează
s-adun-aori în stol și-apoi în zborul
grăbit al lor în șir se-ndepărtează,

așa făcu și-aici întreg poporul.
Întorși spre dreapta i-am văzut cum pasă,
făcîndu-i iuți și foamea lor și dorul.

Și cum un om trudit de-alerg își lasă
pe soți să meargă, pînă ce-și mai curmă,
pășind încet, înecul ce-l apasă,

așa lăsînd să treacă sfînta turmă
Fores, venea cu mine-n rînd mereu.
– „Cînd am să te revăd?" – îmi zise-n urmă.

– „Ce zile-am de trăit – am zis – știu eu?
Dar n-o să-ntorc cu-atît de iuți vîntrele,
spre-a nu fi-ntîi la mal cu dorul meu.

Căci locul cel ursit vieții mele
se pare-urnit spre-o jalnică ruină
din zi în zi mereu căzînd în rele!"

---

64. *Deci cum* (a). **65.** *iau sborul* (b). **66.** *pe sus* (a). **67.** *Cu mult mai* (b). **68.** *Că-ntorși, văzui cum și* (b). **69.** *Grăbite și prin* (b). **70.** *mers* (a). *Prin buna vrere* (b). **75.** *Și cînd te-om revedea?* (a). **76.** *vorbii știu* (a). **77-78.** *Dar nu mă voi întoarce-atît de iute / [La mal] Cu vrerea,-ntîi...* (b). **79.** *în care-am postul* (a).

și mai ales o mare îndemînare în mînuirea formei. **Ghiton:** Guittone d'Arezzo (1220-1294), foarte învățat și meșteșugit autor de poezii de dragoste și morale, dar aproape cu desăvîrșire lipsit de inspirație și imitator prea servil al provensalilor. Aparține acelei școli toscane de tranziție între Școala siciliană și „dulcele stil nou". **57. Noul stil frumos:** caracteristicile acestei școli, care și-a luat numele din acest vers al lui Dante, sînt sinceritatea inspirației și o concepție nouă a iubirii, nu mai curat cavalerească ca a provensalilor, dar socotită „ca o dorință de perfecție morală, trezită, într-o inimă aleasă, de frumusețea feminină socotită ca o rază a frumuseții divine". Despre raporturile sale cu Școala siciliană și despre chestia dacă reprezintă o *reacție* sau mai degrabă o *evoluție* a acesteia, *cf.* Ramiro Ortiz, „Dulcele stil nou", în *Viața nouă* din 1913. **59. Celui:** zeului iubirii. **61. Ci-n stil:** textul italian spune: „și cine se așază să privească de departe nu mai vede de la un stil la celălalt", adică: „Sînt așa de departe unul de altul, cum e cerul de pămînt". Coșbuc interpretează: „Cîți scriu afectat, vrînd să placă, nu pot să facă diferență între stil și stil". **64. Aori:** uneori. **68. Cum pasă:** cum trec, cum merg. **69. Dorul:** dorul pomului. **71-72. Curmă... înecul:** își potolește oboseala, gîfîiala. **73. Turmă:** sfîntă ceată. Cît despre ciudățenia cu totul medievală și dantescă a expresiei, am atras de mai multe ori atenția cititorului asupra unor astfel de imagini, ca de pildă aceea din *Purgatoriu*, XXVI, 128-129, unde în loc de Rai se spune: „mînăstirea unde Cristos e stareț". **77. N-o să:** n-am să mă întorc așa de iute cum mi-este dorința. **79. Locul:** Florența.

82 – „Deci mergi! – a zis. Pe cel mai plin de vină
de coada unei bestii-l văd eu tras
spre valea-n veci lipsită de lumină;

85 sporește-al bestiei mers din pas în pas
crescînd mereu, pînă-i strivește toate
și-l văd un trup diform pe cîmp rămas.

88 N-au mult a se-nvîrti aceste roate –
și-n sus privi spre cer – și fi-ți-va clar
ce vorba mea să-ți spuie-acum nu poate.

91 Te las acum, căci nouă-ntr-ăst hotar
ni-e timpul scump, așa de scump tot stropul,
și-l pierd prea mult, pe-un pas cu tine rar."

94 Cum prinde-un ins din stol ades galopul,
ieșind din rarul trap de călărași,
al primei lupte-onor fiindu-i scopul,

97 așa porni și el cu grabnici pași,
iar eu rămasei cu-acei doi cu minte
ce-au fost ai lumii-atît de mari fruntași.

100 Cînd fu-n adînc intrat acu 'nainte,
că ochii mei îl urmăreau, precum
cu mintea-i urmăream a lui cuvinte,

103 văzui alt pom, și nu departe,-n drum
cu ramuri verzi frumoase și-ncărcate
spre care ne-ntorsesem chiar acum.

106 Văzui popor cu mîinile 'nălțate
strigînd nu-ș' ce spre fructul neajuns;
cum pruncul dornic și flămînd se zbate,

---

83. *Vi-l văd de* (a). **84.** *Spre valea unde nu-i desvinovare* (b). **86.** *Cea ce bate-oricare vină* (b). **87.** *Și-un trup* (a). **90.** *Ce-acuma a-ți spune-n vorbe* (a). **94.** *aori un* (a). **97.** *repezi* (a). **100.** *deci* (a). **101.** *Și fui cu ochii* (a). **101-102.** *Și-astfel cu ochii-l urmăriam precum / Urmam cu mintea spusele-i cuvinte* (b). **105.** *noi ne-ntoarsem* (a). **107.** *oriunde* (a).

---

82. Deci: dacă e așa, nu mai pierde timp stînd degeaba, ci urmează-ți călătoria. **Pe cel:** în ce privește pe Corso Donati, din vina căruia Florența e urnită spre ruină, îl voi vedea pedepsit peste puțin pentru toate păcatele sale. Face aluzie la moartea lui Corso, care s-a întîmplat în 1308, deci cu opt ani după data închipuită a *Comediei*. Urmărit de cavalerii catalani din serviciul comunei și făcut prizonier, a încercat să fugă aruncîndu-se de pe cal, dar un picior rămînîndu-i prins în scară, calul l-a tîrît mult timp, pînă cînd, ajuns de cei ce-l urmăreau, a fost omorît. **84. Valea:** Infernul. **88. Roate:** cerurile care cu învîrtirea lor măsoară vremea. **92. Stropul:** orice picătură de timp. **96. Onor:** cu dorința de a avea cinstea să fie cel dintîi care să lovească în dușman. **98. Cu minte:** înțelepți. **99. Fruntași:** în text: *„maniscalchi"*, care înseamnă o slujbă la curte corespunzătoare cu „mare stolnic". Alt exemplu de expresie curat medievală, care nouă modernilor ne pare ciudată. **100. Intrat:** „cînd s-a îndepărtat atît, încît ochii mei cu greu îl zăreau, tot așa cum, puțin mai înainte, mintea mea cu greu îi pricepea cuvintele...". **103. Alt pom:** un vlăstar al pomului binelui și răului, contrapus pomului din cîntul XXII, 131-132. **106. Popor:** tot lacomii, dar aici asistăm la pedeapsa lor.

iar cel rugat nu-i dă nici un răspuns,
ci și mai mult dorința spre-a i-o-ncinge
ridic-obiectul vrut, nu-l ține-ascuns.

Și ca-nșelați, plecau făr-a-l atinge.
Iar noi sosirăm și la pomu-acel
ce-atîtea rugi și-atîta plîns respinge.

– „Pe-alt mal urmați, și vă feriți de el;
de Eva smultul pom acesta nu e,
ci e mai sus, și-acesta-i e surcel.”

Din crengi nu-ș’ cine-așa-ncepu să spuie.
Trecurăm deci, poeții dragi și eu,
pe-alt mal, lipiți de partea care suie.

Zicea din pom: – „Aminte-aveți mereu
pe cei în nori născuți, cum beți, mișeii
cu duplu piept s-oștiră cu Teseu,

și bînd cum s-arătară slabi iudeii
și nu-i vru Gedeon tovarăși, cînd
venea din culmi să-ntîmpine madeii!”.

Lipiți de-acel părete-acum mergînd,
păcate ce-au intrat prin guri, urmate
de-așa de-amar cîștig, noi ascultînd,

și-apoi în largul căii descurcate,
privind făr-a vorbi vro vorbă frîntă,
făcurăm pași vro mie, cînd deodată:

– „Ce-umblați voi trei și singuri, făr’ de țintă?” –
ne zise-un glas, și-am tresărit acu,
cum sare-un cal fricos cînd se-nspăimîntă.

’Nălțai deci capul ca să văd ce fu;
și-n veci cuptorul roșii-așa nu face
metale-ori sticlă, și nici lucii nu,

---

124. *Cum bînd* (a). **128.** *Și culpe a* (a). **132.** *strigăte* (a). **134.** *Cuvinte m-au făcut să sar* (a). *ce mă făcu* (a). **137.** *roșu-așa cuptor* (a).

---

111. Ascuns: i-l arată, dar nu i-l dă, cum ne jucăm cu copiii. **117. Surcel:** vlăstar. **120. Partea:** de partea în care se ridică muntele. **122. În nori:** centaurii (*cf. Infernul*, XII, 56), născuți din dragostea regelui labiților cu un nour cu înfățișarea zeiței Iunona. **Beți:** *cf. Metamorphoses*, XII, 210-535, unde se povestește cum centaurii, poftiți la nunta lui Piritou cu Hipodamia, se îmbătară și încercară să răpească pe mireasă și pe celelalte femei. **123. Duplu:** de om și de cal (*cf.* și *Infernul*, XII, 57-72). **S-oștiră:** la aceeași nuntă, cînd Teseu îi pedepsi pentru îndrăzneala lor. **124. Iudeii:** *cf. Judecătorii*, VII, 5-7, unde se povestește cum Gedeon, pornind împotriva madianiților, alese pentru această expediție numai pe acei soldați care, cînd ajunseră însetați pe malul unui rîu, nu se aplecară să bea, ci băură stînd în picioare și luînd apa în pumni. „Gedeon a pogorît poporul la apă, și Domnul a zis lui Gedeon: «Pe toți cei ce vor limpăi apa stînd în picioare și ducînd-o la gură cu mîna, să-i desparți de toți cei ce vor bea apă din genunchi». **128. Păcate:** depinde de „ascultînd” din versul următor. **130. Largul:** se contrapune la „lipiți de-acel părete” din versul 127. Se lipiseră de perete din cauza pomului care împiedica trecerea. Acum drumul se lărgește. **131. Frîntă:** nimic, nici măcar o frîntură de vorbă. **138. Lucii:** „și nici nu le face așa de strălucitoare”.

ca unul ce ne zise: – „De vă place
s-urcați în sus, cotiți acum spre mine,
pe-aici se duc acei ce merg spre pace!”.

Orbit de-aspectul lui m-am dat în fine
în dosu-acelor mari învățători,
ca omul ce-ascultînd din spate-ți vine.

Și cum, eroldul umedelor zori,
o boare-n mai, adie-aducătoare
de-un plin miros de ierburi și de flori,

așa simții pe fruntea mea o boare,
simțeam și-a penelor bătaie lină
cu mult miros de-ambrozie-adietoare.

Iar el zicea: – „Ferice, cui lumină
din grație-i veni, să n-aibă pieptul
robit de pofta gurii-apururi plină,

ci-o foame-atîtă cîtă e cu dreptul”.

---

142. *M-am strîns, orbit de-alborile-i divine* (a). **144.** *în dos îți* (a). *Ca unul ce-ascultă în urmă-ți vine* (b). **149.** *de-aripi* (a).

---

139. Unul: e îngerul abstinenței, virtutea contrară lăcomiei. **144. Ascultînd:** care merge fără a se folosi de ochi, ci călăuzit numai de auz. **Din spate:** te urmează. Dante, orbit de lumina îngerului, nu mai vede pe călăuzele lui, ci le urmează ca și acela care nu vede, dar se lasă condus de auz. **149. Penelor:** vîntul și mireasma aripilor îngerești, care îi șterg de pe frunte cel de-al șaselea *P*. Virgil spusese numai (*Eneida*, I, 403): *„ambrosiaeque comae divinum vertice odorem spiravere”*; Dante ia de la el imaginea ambroziei, dar îi adaugă și pe aceea cu mult mai potrivită sensibilității moderne și mai universală, a boarei parfumate care vestește întoarcerea primăverii. Nimic mai poetic ca acel miros fraged și aș zice aproape vegetal, nu numai al „florilor”, dar și al „ierburilor”.



Cîntul XXV

Înspre brîul al șaptelea, al desfrînaților

Îndoiala lui Dante (1-33) ◎ Stațiu explică lui Dante doctrina zămislirii ființei omenești (34-108) ◎ Sosirea în brîul desfrînaților și pilde de castitate (109-139)

Era pe-un timp cînd drumul nu ne da
răgaz, căci soarele-n Vițel lăsat-a
al zilei miez, și-n Scorpie-al nopții sta;

cum nu stă omul deci, cînd ne-ndurata
nevoie-l mînă grabă-n mers să puie
și-orice-ar păți, de toate este gata,

așa intrînd și noi pe cărăruie
mergeam în șir, urcînd acea strîmtoare
ce-n lung înșiră ori pe cîți o suie.

Și cum întinde-aripi, dorind să zboare,
al berzei pui, ci ne-ndrăznind să bată
din ele-apoi, le lasă să-i scoboare;

cu vrere-aprins-așa, și-așa ’necată,
să-ntreb fui eu, pînă la gestul cum
îl face-acel decis să-nceap-odată.

Cu toată graba noastră pe-acel drum
Virgil mi-a zis: – „Al vorbei arc, pe care
l-ai tins pînă la fier, desfă-l acum!”.

---

8. *fund al ei* (a). **9.** *Desparte-astfel un șir pe cei ce-o sue* (a). **13.** *Cu-aprinsă vrere* (a). **15.** *dispus* (a). **16.** *Și-atunci* (a).

---

1. Un timp: un ceas atît de înaintat. **2. Răgaz:** nu admitea întîrziere. **Vițel:** Soarele trecuse de meridianul Purgatoriului (*al zilei miez*), lăsîndu-l în zodia Taurului, pe cînd meridianul nopții era în zodia Scorpiei. Trecuseră deci două ceasuri după amiază. **4. Cum:** „după acum omul mînat de o nevoie neîndurată își grăbește pasul și nu se oprește orice-ar păți, tot așa și noi...”. **9. Înșiră:** silindu-i să meargă unul după altul. **12. Să-i:** să i se lase în jos (aripile). **13. Cu vrere:** cu o dorință tot atît de mare ca și de șovăitoare de teama de a nu pune lui Virgil o întrebare nesocotită. **14. Gestul:** al buzelor care se pregătesc pentru vorbire. **16. Cu toată:** graba drumului nu a împiedicat pe Virgil să bage de seamă dorința lui Dante de a-l întreba despre îndoiala care i-a încolțit în suflet. **17-18. Arc... fier:** „lasă să iasă din gura ta cuvintele pe care dorești atîta să le spui, încît răbdarea ta (ca un arc întins pînă la fier) a atins marginile”.

19 Deschisei gura deci cu-ncredințare
și-am zis: – „Cum pot aici slăbi, părinte,
cînd n-au nici o nevoie de mîncare?".

22 – „De Meleagru de-ți aduci aminte,
că-n timp ce-ardea un lemn, ardea și el:
ce-acum ți-e-n dos, atunci ți-ar fi 'nainte.

25 Și-apoi gîndind că-n orișicare fel
te miști, tu-ți miști și chipul în oglindă,
tu n-ai întinde arc spre-atare țel.

28 Dar vreau ca dorul tău sfîrșit să prindă:
e Stațiu-aici, și-l chem și-l rog acu
pe rană-ți plastru-alinător să-ntindă."

31 Iar Stațiu-atunci: – „De-ncerc unde ești tu,
eterne lucruri să-i explic, drept scuză
să-mi fie deci, că nu pot zice nu".

34 Și-așa-nceput-a: – „Mintea ta s-auză
atent ce spui, și celor întrebate
avea-vei spre-adevăr o călăuză.

37 Un sînge-ales ce vinele-nsetate
nicicînd nu-l beau, și deci prisos devine,
ca dup-un prînz și restul de bucate,

---

22. *De ai, mi-a zis, pe Meleagru-aminte* (a). **23.** *Cum perea-n buștean* (b). **26.** *te miști, a ta imagină-n oglindă* (A). Am introdus în text varianta (a) pentru a completa sensul. **39.** *Ca și la masă* (a).

---

20. Slăbi: e vorba de lacomi, pe care i-am văzut slăbiți de foame și de sete, din cauza poftei nesatisfăcute pentru roadele pomului fermecat și pentru apa răcoroasă care cade peste ei. **22. Meleagru:** a cărui viață era ursită să se stingă împreună cu focul unui lemn aprins în ceasul nașterii lui. *Cf. Metamorphoses*, VIII, 261 și urm. **24. -n dos:** necunoscut, obscur, îndoielnic. **'nainte:** cunoscut, clar, vădit. **26. Chipul:** trupul aerian, cu care sufletele sînt îmbrăcate în viața de dincolo de mormînt, oglindește în sine sentimentele triste sau vesele ale sufletului, după cum chipul oglindit reproduce mișcările persoanei reale. **30. Rană:** dorință. **Plastru:** satisfacerea, împlinirea dorinței. **31. Stațiu:** se adresează lui Virgil și îi cere iertare că vorbește în locul lui. **37. Un sînge:** începe aici expunerea doctrinei aristotelice și tomiste (a Sfîntului Toma) despre zămislirea trupului omenesc și despre încolțirea sufletului în el. După foarte clara expunere a lui Tommaseo, această doctrină se poate rezuma astfel: „Sîngele destinat zămislirii e un sînge desăvîrșit, care nu trece să circule în vine (nu e atras de ele, ca și cum ar fi însetate de el), ci rămîne ca o hrană nemistuită și e păstrat pentru trebuințe și vremuri mai bune. Acest sînge, care, la drept vorbind, nu e încă sînge, capătă în inimă virtutea plastică aptă să formeze toate membrele trupului omenesc. Acest sînge, care e ca un fel de spumă a sîngelui, mistuit prin vasele sale proprii, se coboară către organele generației și de-acolo cade, într-un vas organic, peste sîngele femeii. Acolo se adună sămînța fecundă și mucoasa: aceasta din urmă e *pasivă*, pe cînd cealaltă e *activă*, ca una ce a fost stoarsă din spuma sîngelui și din inimă și deci de două ori desăvîrșită; și așa contopit, principiul activ începe a acționa, concentrînd mai întîi acea hrană pe care o găsește în femeie și căreia îi dă consistență ca unei materii, pe care el va imprima pecetea sa. Virtutea activă a germenului devine în acea materie *suflet vegetativ* cum este în plante, cu deosebire că în acestea reprezintă ultima desăvîrșire a vieții, iar în animal de-abia prima treaptă. Urmînd virtutea activă în operația sa, acea materie însuflețită se mișcă și simte, dar mișcarea ei este totuși lăuntrică, cum ar fi aceea a unei scoici sau a unui coral, și acum încep să se orînduiască puterile vieții în diferitele organe, care sînt conținute în germen și sînt totuși distincte".

40 ia-n inimă puteri ce-s genuine
spre-a naște-umane membre cum e care
aleargă, spre-a nutri pe-acestea,-n vine.

43 Din nou digest scoboară-n locul care
mai bine e să nu mai fie spus
în vas firesc pe-alt sînge-apoi el sare.

46 Și unul pe-altul se pătrund, dispus
să rabde unul, și-altul să lucreze,
prin locul cel perfect de-unde-i adus.

49 Și-unit cu-acela-ncepe s-opereze;
încheagă-ntîi și-n sineși întărită
materia lui o face să vieze.

52 Activa parte, viață devenită,
ca-n plante e, cu diferența stării
că-n plante e pe drum, și-n om sosită.

55 Lucreaz-apoi atît, ca fungul mării,
mișcîndu-se simțind, și-organizează
puteri căror sămînță li-e lucrării.

58 Se-ntinde-acum virtutea, se-ntrămează
acea ce dintr-al tatei sînge vine
prin care firea membre le formează.

61 Dar cum din animal copil devine,
tu nu vezi încă, iar aici greșește
și-un mult mai înțelept om decît tine,

64 căci primul intelect îl osebește
de viața noastr-a lui învățătură,
fiindc-organ văzut el nu-i găsește.

---

41. *este acela* (a). *atare* (a). *membre de-om* (b). **42-43.** *Oricărui membru-uman, la fel cum are / Și-acel ce le da hrana-n mers prin vine* (b). **44.** *Mai bine-l taci decît să fie* (a). **57.** *li-e germene-al* (a). **60.** *mădulări* (a). **66.** *lui* (a).

---

40. Genuine: în text: *potrivite*. **41. Care:** „sîngele acela care...". **42. Pe-acestea:** membrele. **43. Digest:** mistuit, adică sîngele ales de care a fost vorba mai sus. **Locul:** *„locum generationis"*, cum spune Aristotel în *De generatione animalium*. *Cf. Convivio*, IV, 21: „cînd sămînța omenească cade în vasul său firesc, adică în mitră". **47. Unul:** sîngele femeii. **48. Locul:** inima. **54. Pe drum:** se oprește la o fază inferioară de vitalitate. **Sosită:** aceeași vitalitate în om ajunge la gradul cel mai înalt de dezvoltare, la faza ultimă. **55. Fungul:** se face aluzie la acele zoofite care reprezintă ca un fel de trecere între regnul vegetal și cel animal. Un comentator vechi (Iacopo della Lana) ne spune: „Fungul mării e o coagulație materială, care se formează în mare și care simte și se mișcă, însă nu e organică". **57. Căror:** a se construi: „lucrării cărora li-e sămînță", adică acele facultăți ale căror principii le cuprinde în sine virtutea animală. **60. Prin care:** prin care virtutea creatoare. **61-78:** urmîndu-și expunerea sa, Stațiu „arată lui Dante cînd și în ce fel intră în făt sufletul rațional, care e suflat în el de către Dumnezeu, imediat ce i s-a format creierul. De abia coborît în noua ființă, acest suflet atrage către sine și sufletul vegetativ și senzitiv și formează cu el o unitate indisolubilă" (Steiner). **62. Greșește:** face aluzie la teoriile filosofului arab Averroes (*cf. Infernul*, IV, 144), care credea că puterea intelectuală este despărțită de suflet. **64. Osebește:** Averroes.

67 Tu prinde-mi adevărul clar din gură
și află faptul că-ntr-un făt de-ndată
ce-au creierii deplin-a lor structură,

70 voios de-atîta art-a firii, cată
motorul prim spre el și-ntr-însul pune
duh nou, plin de putere, care-ntrată

73 atrage-n ea ce-aci găsi-n acțiune
și-un singur suflet fac așa, și-atare
trăiește, simte și de-al său dispune.

76 Și ca să n-ai de cîte-ți spui mirare,
vezi caldul soare cum devine vin,
unit cu sucul care vița-l are.

79 Iar cînd Lachesis nu mai are in,
el las-a cărnii haină, și-n virtute
și-umanu-l ia cu el și ce-i divin.

82 Puterile din simțuri stau ca mute;
memoria, mintea, vrerea i-au rămas
și-n actul lor cu mult sînt mai acute.

85 De sineși cade-atunci, făr' de popas,
pe-un mal din două, dar nici el nu știe,
și-aci-și cunoaște-ntîi al sorții pas.

88 Și-ndat-apoi ce-un loc îl circumscrie,
puterea vie-n juru-i radiază
așa și-atît ca-n trup în lumea vie.

91 Și-așa cum, plin de ploi, cînd reflectează
văzduhu-n el pe Feb ce strălucește,
în multe fețe-ornat se colorează,

94 vecinul aer tot așa primește
și-aici o formă, cum i-o face-n stare
prin sineși duhul care-n el s-oprește.

---

74. *și-acesta-i care* (a). **82.** *Iar alte-ori cari puteri rămîn ca* (b).

---

71. Motorul prim: a se construi: „Motorul prim (Dumnezeu), de îndată ce creierii au structura lor deplină, voios de atîta artă a firii, privește spre el (făt)". **73. -n acțiune:** activ, adică sufletul vegetativ și senzitiv. **75. Dispune:** poate reflecta în sine, poate să se gîndească și să se cunoască, fapte proprii sufletului rațional. **79. Lachesis:** Parca ce toarce firul vieții. **80. -n virtute:** ducînd cu el, virtual, toate facultățile, și cele care i-au fost date direct de Dumnezeu, și cele căpătate de la fire. **82. Mute:** după moarte, facultățile trupești (ca văzul, tactul, auzul) rămîn incapabile de a reacționa, fiind despărțite de organele lor. **86. Un mal:** pe unul din cele două maluri: sau pe cel al Tibrului, unde se adună sufletele ce vor merge în Purgatoriu, sau pe cel al Aheronului, unde se adună acelea care au fost osîndite pentru Iad. **87. Al sorții pas:** drumul ce i-a fost hărăzit. **88. Circumscrie:** îl cuprinde, îl adăpostește. **89. Vie:** vitală. **92. Feb:** Soarele. **94. Vecinul:** aerul dimprejurul sufletului lipsit de corp. **95. Stare:** felul.

97 Și-apoi, asemeni unei flacări care
urmează pe-al său foc oricum se mută,
așa pe-un spirit noua sa-ntrupare.

100 De-aici el prinde viața cea părută
cui umbră-i zici; și-apoi de-acolea vine
oricare simț, chiar văz, i se-mprumută;

103 de-aici avem și lacrimi și suspine
de-aici avem cuvinte și zîmbiri,
pe cum pe munte-aici văzut-ai bine.

106 Și-apoi după dorințe-ori îmboldiri
de-altfel, ia umbră varia sa figură
și-aceasta-i cauza marii tale-uimiri."

109 Eram acum la ultima-ntorsură
la dreapta-ntorși, cînd iarăși îndreptate
spre altă grij-a noastre gînduri fură.

112 Din coast-aici ies flacări aruncate,
cornicea îns-aduce-un vînt din ea
ce-n sus le-mpinge și din ea le-abate.

115 Prin strîmtul loc ferit deci trebuia
să mergem rînd pe rînd; eu, plin de frică,
de foc aici, și-aici de-a nu cădea.

118 – „Se cade-acum – așa-ncepu să zică –
privirilor în frîu să le ții jocul,
căci lesne cazi printr-o greșeală mică."

121 *Summae Deus clementiae*, din focul
acel cumplit eu auzeam cîntînd,
încît silit mă-ntoarsei să văd locul.

---

98. *flăcărilor focul lor* (a). **105.** *aici pe deal* (a). **107.** *soiu ?* (a). **108.** *că te miri* (a). **110.** *și-ntorși* (A), corectat ca în text. **119.** *Să-i ții de-acum în frîu privirei jocul* (a). **120.** *Căci lesne poți să cazi pentru-o nimică* (b).

---

99. Așa: după cum flacăra urmează pretutindeni focul din care ia ființă, tot așa urmează sufletele și acest trup aerian (*noua sa-ntrupare*). **100. Părută:** aparentă. **102. -mprumută:** în text: „se formează". **103. Avem:** noi, sufletele. **105. Pe munte:** străbătînd Purgatoriul. **108. Uimiri:** iată unde vrea să ajungă Stațiu: să explice adică lui Dante de ce lacomii din acest brîu apar slabi cu toate că nu au trup și n-au deci nevoie de nici o hrană. Slăbiciunea trupurilor lor se explică prin faptul că *umbra* dă expresie sensibilă poftelor, dorințelor și simțămintelor pe care le încearcă sufletul. **109. Ultima:** brîul al șaptelea și ultimul din Purgatoriu, în care se ispășește păcatul desfrînării. **114. Din ea:** de la ea, de la cornice. Flăcările care pornesc din coasta muntelui, cînd ajung la marginea drumului, sînt aruncate înapoi de un vînt care bate înspre coasta muntelui. **115. Ferit:** marginea exterioară a brîului, unde, din cauza vîntului, nu ajungeau flăcările. **117. Cădea:** în brîul de dedesubt. **120. Cazi:** și în sens literal, și în sens alegoric, fiindcă, după teoriile de iubire ale tratatiștilor medievali, răsfrînte în poeziile lui Iacopo Mostacci, Iacopo da Lentino și Pier della Vigna: „Iubirea e o dorință care vine de la inimă prin îmbelșugarea de mare plăcere: *și ochii fac să nască mai întîi iubirea*, dar inima îi dă apoi hrănire". **121. *Summae*:** imnul care se cîntă în biserică la

124 Și duhuri am văzut prin foc umblînd,
de-aceea pașii lor și-ai mei, și iară
pe-ai lor să-i văd eu mă-ntorceam pe rînd.

127 Iar cînd sfîrșiră imnul lor, strigară,
[cu glasul plin : – „Eu nu cunosc bărbat”]
și-ncet apoi cu toții-l repetară.

130 Sfîrșindu-l, au strigat din nou : – „A stat
Diana-n crîng, gonind-o pe Helice,
Cînd stropi de-otrav-a Venerii-a gustat !”.

133 Și iar cîntară imnul lor ferice
slăvind bărbați, femei făr’ de prihană,
precum și taina și virtutea zice.

136 Cît timp își ard cu foc avuta rană,
ăst mod, cred eu, de-ajuns e pentru ele :
cu-atare cazne și cu-atare hrană

139 și cea din urmă culpă să și-o spele.

---

128. *„Bărbat eu nu cunosc”, cu glasul plin* din (A) a fost trecut ca variantă și înlocuit cu un vers care dă rimă și care fusese în intenția poetului : *bărbat* e subliniat în text și trebuia probabil să ia locul de mai sus.

---

utrenia de sîmbătă, unde, printre altele, credincioșii cer de la Dumnezeu harul castității. Acest imn însă începe cam altfel : *„Summae parens sapientiae”*. Se vede că Dante a făcut confuzie între două imnuri care încep aproape la fel și dintre care cel pe care îl citează n-are nimic de-a face cu castitatea. **125. Pașii :** a se construi : „De aceea mă întorceam pe rînd să văd pașii lor și pe-ai mei și iar pe-ai lor...”. **Ai mei :** de frică să nu cad. **128. Bărbat :** ca de obicei, în acest brîu se aud strigîndu-se pilde de virtutea contrară păcatului ispășit în el. Prima pildă de castitate e cea a Sfintei Fecioare. *Cf. Luca*, I, 34 : „Maria a zis îngerului : «Cum se va face lucrul acesta ? *Căci eu nu știu de bărbat*»”. **131. Diana :** *cf. Metamorphoses*, II, 401-530. Se povestește cum Diana, aflînd că una din nimfele sale fusese sedusă de Jupiter, o alungase de la ea și dintre celelalte nimfe ce o însoțeau. Diana e pusă aici ca simbolul castității, fiindcă s-a mulțumit cu îndeletnicirea vînătoarei, ferindu-se de dragoste. **135. Taina :** taina căsătoriei. **136. Rană :** păcatul, considerat ca o rană a sufletului. **138. Hrană :** hrana sufletească a pildelor de castitate, prin care sînt îndemnate a-și suferi caznele ispășirii. **139. Din urmă :** păcatul desfrîului, ultimul din Purgatoriu, unde mărimea păcatelor merge descrescînd de la bază spre vîrf ; invers decît în Infern, unde crește mereu de la intrare spre fund.



Cîntul XXVI

Brîul al șaptelea : desfrînații

Sufletele bagă de seamă că Dante e viu și-l roagă să se destăinuiască lor (1-24) ◎ Cele două cete de desfrînați (25-39) ◎ Pilde de desfrîu (40-90) ◎ Guido Guinizelli și trubadurul Arnaut Daniel (91-148)

1 Pe cînd toți trei în șir mergeam astfel
pe mal, maestru-mi tot spunea aoare :
– „Ascultă-mi sfatul, să te-ajuți cu el !".

4 Pe-obrazul drept eram lovit de soare
ce jos spre-apus tot cerul inundîndu-l
schimbase-n alb albastra lui coloare.

7 Iar roșul foc cu umbra mea făcîndu-l
să pară și mai roș, pe mulți văzui
c-aveau, mergînd, numai spre-aceasta gîndul.

10 Prin semnu-acesta drept motiv le fui
de vorbă, deci, și-așa și cuvîntară :
– „Nu pare-a fi nălucă trupul lui".

13 Pe cît puteau, apoi, înaintară
spre-a ști-ntr-adins, dar grij-avînd tot insul
de-a nu ieși de unde n-ar fi-n pară.

16 – „Tu cel ce nu de leneș, ci-ntr-adinsul,
mergi cel din urmă, ca mai mic fiind,
te rog, de foc și sete eu aprinsul ;

---

9. *Că numai spre-ast-aveam în* (b). **11.** *începură* (b). **13.** *Pe cît putură* (b). *s-apropiară* (a). **15.** *...amară* (a). *din focul său de-arsură* (b). **16-20.** *Tu cel din urmă, nu cu dinadinsul / Spre-a fi lenos, dar cel mai mic fiind, / Te rog eu, cel de foc și sete-aprinsul, / Și nu-s eu singur care-aștept dorind, / Ci toți avem de-a ști mai mare sete* (b). **18.** *eu cel de foc* (a).

---

3. Sfatul : ca bună călăuză, Virgil atrage atenția lui Dante asupra felului cum trebuie să înainteze pe strîmta cărare dintre peretele stîncos al muntelui și zidul de foc ce-l desparte de sufletele muncite acolo. **7. Făcîndu-l :** pe foc. **9. Gîndul :** ca de obicei, faptul că trupul lui Dante lasă umbră după el produce mirare în sufletele neobișnuite să vadă printre ele un om în carne și oase. **10. Semn :** umbră. **15. Pară :** flacără, para focului. **16. De leneș :** din pricina lenei. **17. Mai mic :** în text : „poate în semn de respect". **18. Aprinsul :** eu, cel aprins de foc

19 de-al tău răspuns nu-s singur eu dorind,
ci toți aceștia simt mai mare sete
ca de-apă rece-un Etiop ori Ind,

22 să-mi spui cum faci cu trupul tău părete
luminii-așa că parcă încă lui
aripi să zboare-al morții sol nu-i dete."

25 Așa-mi vorbi un duh, și-am vrut să-i spui,
și-aș fi și spus, de n-aș fi fost deodată
atras spre-alt lucru nou care-l văzui.

28 Căci altă gloată 'nainta-nșirată
prin mijlocul cărării-acei de foc
spre-aceasta ce m-opri-ntrebînd mirată.

31 Văzui cum se salută reciproc
și, vesele de-un scurt festin, cum toate
sărut își dau, dar făr-a sta pe loc.

34 Așa-n de-a valma negricioasei gloate
furnica-n bot atinge pe-o furnică,
de drum spre-a se-ntreba, de scopuri poate.

37 Sfîrșind grăbit urarea lor amică,
pe cînd plecau, din gură tot poporul
vedeam că pe-ntrecute glas ridică.

40 Cei nou sosiți: „Sodomul și Gomorul!".
Cei vechi: „S-ascunse-n vacă Pasifee
ca taurul s-alerge-a-i stinge dorul".

43 Și-apoi cum gruii-o parte spre Ripeea
și-o parte fug spre țări de soare pline,
de ger aceștia-mpinși, de arșițe-aceia;

46 așa se duce-un stol, iar altul vine,
și toți se-ntorc la vaiul lor plîngînd
și primul plîns ce le ședea mai bine.

---

24. *al morții-aripi* (a). **42.** *Să-i sting-un taur* (b). **47.** *la bocitul lor oftînd*... (a). *Și vaiu-acel ?* (a).

și de sete, te rog... **19. Dorind:** doritor. **22. Părete:** piedică, stavilă. **23. Lui:** adică trupului. A se înțelege: „Să-mi spui cum trupul tău își aruncă umbra, de parcă n-ar fi murit". **32. Festin:** italienism în loc de „sărbătoare, bucurie". **33. Sărut:** Cît de frumos e simbolul acestui sărut sfînt ce-l schimbă între ele aceste suflete în Purgatoriu, opus altor săruturi păcătoase ce-și dădeau pe pămînt. **35. Furnica:** *cf. Aen*, IV, 402 și urm.: *„velut ingentem formicae farris acervum Cum populant hiemis memores tectoque reponunt, It nigrum campis agmen praedamque per herbas Conveetant calle angusto"*. **40. Sodomul:** e vorba de acei ce au păcătuit împotriva naturii. *Cf. Geneza*, XIV, 23: „Atunci Domnul a făcut să plouă peste Sodoma și Gomora pucioasă și foc, de la Domnul din cer". **41. Pasifeea:** *cf. Infernul*, V, 4. Pasifae, soția lui Minos, se îndrăgosti de un taur și pentru acest motiv se ascunse într-o vacă de lemn. *Cf. Metamorphoses*, VIII, 132 și urm. și *Infernul*, XII, 12 și urm. Această de a doua ceată este aceea a desfrînaților care nu se abat de la legile naturii și strigă păcatul Pasifeei numai ca să arate la ce fel de excese poate duce desfrîul. **43. Gruii:** cocorii. **Ripeea:** munții Rifei sau Iperborei, despre care ne vorbesc geografii medievali, par a corespunde cu o vagă noțiune a unei ramificații din munții Urali. **47. Vaiul:** adică la imnul *„Summae Deus clementiae"*, pentru care *cf. Purgatoriul*, XXV, 121. **48. Primul plîns:** în text „strigătele", adică exemplele de

49 Și toți aceiași ce de-ntîiul rînd
m-au fost rugat, veniră să-și împace
atenți și gata de-ascultat părînd.

52 Iar eu, văzînd din nou acum că-mi face
rugare,-am zis: – „Tu, sigure popor
s-ajungi, oricînd va fi, să guști și pace,

55 nici verzi nu mi-am lăsat la cei ce mor,
nici coapte membrele, ci clar vă fie
că-n oase-aici le am și carnea lor,

58 și urc pe-aici spre-a nu mai fi-n orbie.
Din cer o Doamnă-mi dete-acest favor
să trec prin lumea voastr-o haină vie.

61 Dar fie-vă-n curînd supremul dor
sătul și ceru-acela să v-adune
ce-i cel mai larg și cel mai plin de-amor,

64 să-mi spuneți voi, spre-a ști și eu ce spune,
ce stol sînteți, și voi, și pătimașul
popor ce-acum în dosul vostru-apune?".

67 Nu stă năuc altminteri ciobănașul
din munți, privind în muta sa mirare
cînd, prost și pădureț, el vede-orașul,

70 cum stă-ntre umbre-acoalea fiecare.
Dar cînd s-a alinat în ei uimitul,
ce-n sîrg s-alină-n orice suflet mare,

73 așa-nceput-a-ntîi spre noi venitul:
– „Ferice tu, ce dintr-a noastr-ocină
știință-ncarci, spre-a-ți fi mai bun sfîrșitul!

76 Acei ce-ncolo merg au marea vină
pe care-ai săi lui Cezar triumfînd
în față i-o-mputau, strigînd: «Regină»!

---

49. *Și toți acei ce-ntîiu m-au fost rugat* (a). **50.** *Venir-a lor dorință să-și împace* (b). **52-53.** *Văzînd că vin din nou rugare-a face,/ Le-am zis: O neam ce-n siguranță stai* (b). *Și-am zis văzînd că el rugare-mi face/ De-al doilea rînd:* (b). **52.** *mi se* (a). **53.** *...stai*; *...ai* (a). **55.** *Nici [verzi nici coapte]-n lume/ Nu-mi lăsai acolo trupul meu, ci l-am/ În carne și-oase cum din mama-l ai* (b). *Nici verzi nici coapte, sus la cei ce mor/ Nu mi-am lăsat eu membrele* (A). Am introdus în text varianta (b) în locul primei părți a versului 55 și a întregului vers 56 din cauza rimei *[membrele]* care nu e reluată în terținele care urmează. *Nu-mi sunt lăsate [Membrele]* (a). **71.** *Cînd uimirea ei luă în fine* (a). **75.** *spre-a ști să mori în bine* (a).

---

castitate ce le invocă în cîntul XXV, 136-139. **53. Tu, sigure:** „așa să fii tu sigur, popor...". **54. Pace:** în Rai, după ce-ți vei fi ispășit păcatele. **55. Nici verzi:** Dante explică aici sufletelor mirate de umbra ce o aruncă trupul său că n-a murit, ci străbate Purgatoriul fiind în carne și oase. **58. Orbie:** bezna păcatului. **59. O Doamnă:** Beatrice. **60. O haină vie:** fiind în viață, cu veșmîntul trupului. **62. Acela:** cerul Empireu. *Cf. Introducerea*, p. 37 și planșele respective. **63. Mai plin:** fiindcă e cerul iubirii. **64. Ce spune:** ce să spun. **66. Apune:** dispare. **71. Uimitul:** uimirea. **72. -n sîrg:** degrabă. **73. Venitul:** întîiul venit spre noi. **74. Ocină:** ținut. **75. Știință:** în înțeles mai mult de experiență. **78. Regină:** face aluzie la zvonul ce se

79 De-aceea se despart «Sodom» strigînd,
precum ai și-nțeles din auzite,
arsurii lor rușine-adăogînd.

82 A noastre vicii-au fost ermafrodite;
umana lege-aceștia n-o urmară,
ci pofta și-o-mplineau ca niște vite.

85 Deci, cînd ne despărțim, spre a noastr-ocară
strigăm de fapta lacomei femei
ce fiară deveni-n cioplita fiară.

88 Acum ne știi și vezi și cauza ce-i.
Pe nume poate-ai vrea să știi și cine?
Dar n-am nici timp, nici nu știu cine-s ei.

91 Dar vreau să-ți stîmpăr dorul dinspre mine:
sînt Guido Guinicell, și-aci-n spălare
fiindcă m-am căit spre-a vieții fine".

94 Cum veseli fiii-au fost, în jalea mare
ce-avu Licurg, cînd mama fu aflată,
așa fui eu, dar neg pe-așa de tare,

97 cînd însuși se numi-el, și-al meu un tată
și-al altora mai buni cari-au cîntat,
cari rime dulci de-amor au scris vrodată;

100 și multă vreme-am mers și-ngîndurat
și ca și surd, privindu-l cu durere,
dar pentru foc eu tot departe-am stat.

---

80. *Precum pricepi rostite* (a). **84.** *Și-urmarăm poftei ca și neşte* (b). **87.** *Ce-n fiara n-o aud, fu fiara făr de lege* (a). **97.** *s-a numit el însu[și]* (a). **98.** *de cum sînt eu* (a). **100.** *cu suflet greu* (a). **102.** *De foc însă distînd* (a). *flacări* (a). *departe-am stat mereu* (a).

---

iscase cu privire la păcatul împotriva naturii al lui Cezar, despre care Suetoniu (*Vita Caesaris*, XLIX) povestește că soldații ar fi cîntat în timpul triumfului versurile: „*Gallias Caesar subegit Nicomedes Caesarem: Ecce Caesar nunc triumphat qui subegit Gallias, Nicomedes non triumphat, qui subegit Caesarem*". Epitetul de „regină" a fost adresat lui Cezar de un oarecare Octaviu cu alt prilej, dar Dante, ca de altfel și alți autori din Evul Mediu, contopește într-o singură aluzie ambele anecdote. **80. Din auzite:** auzind ce spun. **81. Arsurii:** pedeapsa materială a flăcărilor. **Rușine:** pedeapsa morală a amintirii păcatului lor rușinos. **82. Ermafrodite:** în sens cu totul neobișnuit: „N-am păcătuit împotriva naturii, ca ceilalți, dar bărbații cu femei și femeile cu bărbați". **83. Lege:** aici mai mult în sens de frîu, de cumpătare. **Aceștia:** acei din aceeași ceată, căreia aparține vorbitorul. **86. Femei:** Pasifae; *cf.* v. 41. **92. Guinicell:** Guido Guinicelli sau Guinizelli din Bologna (născut în 1230, mort în surghiun la Verona în 1276), cel ce a fost inițiatorul școlii poetice a „dulcelui stil nou", cu vestita canțonă: *Al cor gentil ripara sempre amore*. Sonetele, canțonele și baladele lui, inspirate, pe de o parte, de noile teorii de iubire ce își aveau originea în filosofia tomistă, cu oarecare urme de averoism, iar de altă parte dintr-o concepție mai serioasă și idealistă a iubirii în sine, reprezintă poate cele dintîi poezii de artă ale literaturii italiene. De aici și admirația ce i-o arată Dante. **-n spălare:** și mă găsesc aici spre a-mi ispăși păcatul (și nu în Infern, cum mi s-ar fi cuvenit) fiindcă, spre capătul vieții, m-am căit. **95. Licurg:** *cf. Infernul*, XXIII, 86-95 și *Purgatoriul*, XXII, 112. Licurg, regele Nemeei, încredințase pe Ofelte, copilașul său, Ipsifilei, care, lăsînd pe iarbă copilul o clipă, îl găsi omorît de un șarpe. Licurg atunci o condamnă la moarte, pedeapsă de care fu scăpată mulțumită copiilor ei Toante și Eumeu. *Cf.* Stațiu, *Tebaida*, V, 720 și urm. **96. Neg:** fiindcă fiii Ipsifilei o îmbățișară, iar Dante nu cutează să facă același lucru cu Guido Guinizelli de teama flăcărilor. **99. Cari:** în text: „cîți".

Cînd fui apoi sătul de-a lui vedere,
cu-acel cuvînt ce-orice-ndoieli îți ia
i-am spus că-i fac cu drag orice mi-ar cere.

Iar el : – „Prin cîte-aud, tu-n mintea mea
atare-o clară urmă lași, că Lete
s-o-ntunece-ori s-o stingă n-o putea ;

dar dacă-i drept ce mi-ai jurat, poete,
motiv iubirii, ce de mine-o ai
și-n toate mi-o arăți, ce fapt îi dete ?”.

– „A tale versuri dulci – îi replicai –
ce-or face scump condeiul ce le scrise
cît timp va dăinui modernul grai.”

– „O, frate-acest ce ți-l arăt – îmi zise,
și-un duh mi-a arătat în fața lor –
în grai matern cu mult mă biruise.

În proză de roman și-n vers de-amor
i-a-nvins pe toți, și las’ pe proști să-mpartă
verdict c-ar fi Gerald superior.

Nu-n fond văd ei, ci-n larma cea deșartă
talent, și-astfel închid păreri ce-avură
mainte-a ce-asculta de minte-ori artă.

---

109. *adevăr ce-mi jur, poete* (b).

---

104. Cuvînt : cuvîntul afirmativ. **107. Lete :** rîul a cărui apă aducea uitarea. **110. Motiv :** a se construi : „Ce fapt îi dete motiv iubirii ce o ai pentru mine ?”. **115. Acest :** trubadurul Arnaut Daniel, care a trăit în Provența într-a doua jumătate a veacului al XII-lea și care, dintre toți trubadurii provensali, e cel mai complicat și rafinat în alcătuirea strofelor și în alegerea rimelor. Celebră este o sextină a lui (forma poetică în care șase cuvinte se repetă mereu, în șase strofe, schimbînd și ordinea într-un fel de mai înainte stabilit), în care jonglează mai ales cu vorbele *ongla* și *oncle*, „unghie” și „unchi”, și care, cu toată obscuritatea ei, era socotită ca o capodoperă de tehnică poetică. Dante a fost mult timp sub înrîurirea stilului lui Arnaut Daniel, în acea ipostază a activității lui în care, după moartea Beatricei, a cîntat patima-i senzuală pentru Pargoletta-Pietra, după cum am arătat în *Introducere*, pp. 26 și urm. Atunci a scris și el sextine dinadins aspre și nemlădioase, în care își impune o schemă, stăruie asupra imaginilor, repetă, ca un ecou crud și dureros, unele cuvinte, aspre ca sunet și ca înțeles : *piatră*, *ger*, *umbră crudă*, *smalț* și care ne fac să cugetăm la anumite disonanțe voite ale compozitorilor de muzică modernă. Pentru informație mai bogată în această privință, *cf.* R. Ortiz, *Studi sul canzoniere di Dante*, București, Casa Școalelor, 1923, pp. 108 și urm. **118. Proză... vers :** s-a discutat mult asupra acestui pasaj și mai cu seamă despre cuvintele *proză* și *roman*, cu atît mai mult, cu cît Arnaut Daniel n-a scris decît în versuri. Unii au crezut, cu Pio Rajna, că ar fi vorba de versuri didactice (*proză*), contrapuse celor mai specific lirice, și au înțeles prin *roman* orice scriere în limba vulgară, contrapusă celei latine. După ultimele cercetări ale lui Santangelo : *Dante e i trovatori provenzali* (Catania, Giannotta, 1921), știm că Arnaut, deși n-a scris romane, în sensul obișnuit de povestiri epice, totuși contemporanii îi atribuiau unele. Se vede că și Dante era de aceeași părere. **120. Gerald :** Gerard de Bornelh, trubadur provensal, care a trăit între 1175 la 1220. Cel mai vechi biograf provensal, la care s-ar părea că face aluzie Dante, neprimindu-i părerea exagerat de binevoitoare, ne spune despre acest trubadur : „A fost trubadur mai bun ca oricare dinaintea lui și decît cei de după el, motiv pentru care a fost numit *maestru al trubadurilor*”. **121. Fond :** meritul adevărat. **Larma :** faimă, renume. **122. Închid :** în text : *„ferman”*, adică „întăresc”, preschimbînd în convingere adîncă părerile ce și le-au format cu ușurință. Coșbuc s-a gîndit

124 Așa și lui Guiton din gură-n gură
mulți vechi i-au dat întîiul rang și-onorul,
și mulți apoi prin artă-l întrecură.

127 Acum, atît de larg de-ți e favorul,
încît tu poți și-n claustru-a te sui
în care-i Crist mai mare-a tot soborul,

130 un «Tatăl nostru» pentru mine-i zi,
c-atît ne-ajunge-n lumea asta-n care
ni-e stins-orice putință de-a greși."

133 Spre-a face loc și altui duh, îmi pare,
ce-aproape sta, pieri în foc deodată
cum piere-afund și-un pește-n apa mare.

136 Iar eu, mergînd spre umbra arătată,
i-am spus c-ar vrea și lui a mea dorință
să-i facă loc și-onoarea meritată.

139 [El prinse-a zice cu bunăvoință:
– „Îmi place-atît ce-mi ceri că, ascultînd,]
nu vreau s-ascund și nici nu-mi e-n putință:

142 eu sînt Arnold ce plîng și merg cîntînd.
Dar sper, văzînd trecuta mea prostie,
voios, de-o zi ferice de-oarecînd.

125. *fond* (a). **133.** *Apoi spre-a face-altuia loc*, (a). **134.** *pierise? (pierit e)?* încercare timidă de corectură în (A). **135.** *dispare* (a). **144.** *fericea voe de-ncurînd* (a).

probabil la francezul *fermer* (it. *chiudere*), pe cînd *fermare* italian este totuna cu *a fixa, a întări*. **124. Guiton:** Guittone d'Arezzo, care a trăit între 1220 și 1294, șeful școlii așa-zise „de tranziție" și care în realitate poate fi socotită ca al doilea period toscan al *Școlii siciliene*. Poeziile lui, foarte bogate în elemente doctrinale și foarte complicate și pline de artificii ca formă, au fost foarte apreciate pînă la ivirea lui Guido Guinizelli și a școlii poetice a „*dulcelui stil nou*". **129. Soborul:** avem aici una din obișnuitele ciudățenii ale stilului lui Dante ce ne face să ne gîndim la acel *grotesc medieval* pentru care, de pildă, în capitelurile bazilicilor romanice, găsim întruchipări ale diavolului mai mult comice decît fioroase, cum ne-am aștepta într-o sculptură bisericească menită să insufle frica, și nu rîsul. Teoria curentă este că năzuința meșterului ar fi fost să facă acele chipuri fioroase și că ar fi ieșit ilariante din neîndemînarea lui. Pentru acest cuvînt s-a vorbit de *grotesc*, înțeles ca un fel de comic involuntar. Socotim însă că nu s-a ținut seamă îndestul de caracterul eminamente social și popular al artei medievale, care nu era menită să înfrumusețeze trîndăvia elegantă a unei infime minorități, ci se adresa sufletului vast al mulțimii. De aici și trebuința de a se coborî, din cînd în cînd, la nivelul popular și de a înveseli acele poeme (de marmură sau de cuvinte) a căror solemnitate putea să dea naștere plictiselii cu cîteva glume, parodii, scene comice și uneori chiar ghidușii, spre a trezi luarea-aminte și a întrerupe monotonia tonului prea înalt. Desigur că pe noi, modernii, ne izbește faptul de a vedea pe Cristos înfățișat în veșminte de stareț și Paradisul preschimbat în sobor, însă trebuie să ținem seamă că, pentru oamenii din Evul Mediu, lumea de dincolo de moarte, cu locuitorii ei (demoni, păcătoși, îngeri, sfinți și însuși Isus Cristos), era ceva real și deci cu mult mai apropiat de lumea noastră. De aici și acest fel de familiaritate cu divinitatea ce se poate observa și azi la toți misticii și care reproduce și o stare socială, pentru care regii și împărații, de pildă, din acea epocă erau într-un contact cu mult mai strîns cu supușii lor. **131. Lumea asta:** Purgatoriul. **137. Și lui:** a se construi: „că a mea dorință ar fi să-i facă loc și lui". **140. Îmi place:** aceste cuvinte Arnaut Daniel le spune în limba provensală. Tot așa în cîntul XV din *Paradis*, vv. 28-30, strămoșul lui Dante, Cacciaguida, cînd îi vorbește întrebuințează limba latină. **144. De-o zi:** că într-o zi voi fi și

145 Și-acum te rog, pe-acea valoare vie,
ce pînă-n culme fi-ți-va-ndrumător,
la timp, aminte-amarul meu să-ți fie”.

148 A zis, pierind în foc curățitor.

---

146. *culmea s.* (a). **148.** *Și-n foc apoi pieri purificării* (a).

---

eu fericit în Rai. **145. Valoare:** voința lui Dumnezeu care-l conduce. **147. La timp:** cît timp vei fi pe pămînt, te vei ruga lui Dumnezeu.



Cîntul XXVII

Către Raiul pămîntesc

Poeții străbat flăcările desfrînaților (1-60) ◎ Somnul lui Dante (61-93) ◎ Visul lui profetic (94-108) ◎ Virgil își ia rămas-bun de la Dante (109-138) ◎ Libertatea lui Dante (139-142)

1 Cum stă cînd primu-i foc vibrează-n locul
stropit cu sînge dintr-al său Părinte,
și stă pe Ebro Cumpăna, și-n focul

4 de-amiazi în Gange apa e fierbinte,
așa sta soarele, că-n seară da,
cînd sfîntul înger ne ieși 'nainte.

7 Pe mal, dincoa' de flacări stînd, cînta:
Beati mundo corde, însă glasul
mai viu decît cel viu din noi era.

10 Și-apoi: – „De-aici în sus, închis la deal vi-e pasul
cît timp n-ați ars în foc! Intrați, și-un cînt
din foc venind vă va conduce pasul".

13 Așa ne-a zis de-aproape solul sfînt,
de-aceea fui, la cele ce ne spuse,
ca omul dus de viu a-ntra-n mormînt.

---

3. *Cînd drept pe Ebro-i* (a). *Și-i drept pe* (a). **5.** *Sta soarele de-aici căci se-nsera* (a). **7.** *de foc, și stînd* (a). **9.** *Decît cel viu din nou mai viu* (b). **12.** *ieșind* (a).

---

1. Cum stă: soarele aruncă primele-i raze pe orizontul Ierusalimului (unde, întrupat în chip de om, a murit Dumnezeu care îl crease), pe cînd rîul Ebro se găsește sub constelația Cumpenei și deci, fiind în primăvară și această constelație fiind diametral opusă soarelui, în Purgatoriu (sud) soarele era la apus și deci la antipod, adică la Ierusalim (nord), era în zorii zilei, în Spania (vest) era miezul nopții și în India (est) amiază. **3. Cumpăna:** semnul Cumpenei, care primăvara este diametral opusă soarelui, se găsea la zenit, în Spania. **6. Înger:** îngerul care păzește la intrarea Raiului pămîntesc. **8. *Beati...*:** *cf. Matei*, V, 8: „Ferice de cei cu inimă curată, căci ei vor vedea pe Dumnezeu". **9. Cel:** glasul, adică glasul îngerului, era mai viu decît cel mai plin de viață dintre noi. Versul în traducere este ceva mai obscur ca în original, însă jocul de cuvinte este în întregime dantesc. **10. Și-apoi:** îngerul este cel ce vorbește. **11. În foc:** cît timp nu v-ați supus și voi pedepsei date desfrînaților. **14. Fui:** la aceste cuvinte am rămas îngrozit, ca omul osîndit să fie îngropat de viu. *Cf. Infernul*, XIX, 50.

16 Frîngîndu-mi mîinile spre cer aduse
priveam în foc, imaginîndu-mi foarte
văzute trupuri de-om de foc distruse.

19 Întorşi spre mine-ursiţii să mă poarte
priveau, şi-apoi Virgil: – „O, fătul meu,
aici pot fi căzniri, dar nu şi moarte.

22 Şi-adu-ţi aminte,-adu-ţi, că dacă eu
te-am scos întreg cînd tu pluteai pe fiară,
ce pot aici, vecin cu Dumnezeu?

25 Şi sigur crede că-ntr-această pară
a focului chiar mii de ani de-i sta
nici fir de păr din creştet n-o să-ţi piară.

28 De crezi că poate vreau a te-nşela,
tu mergi la foc şi ia temei credinţii
cu poala hainei tu cu mîna ta.

31 Şi las', o, las-oricare fric-a minţii!
Hai, fă-te-ncoa', vegheat venind cu mine".
Dar eu tot ferm şi-n contra conştiinţii.

34 Văzînd că stau tot ferm şi-nchis în mine,
– „Atît – mi-a zis, puţin cu vorbe crude –
e zid de-aci-ntre Bice-a ta şi tine!".

37 Precum, murind, de Tisbe cînd aude
Piram deschide ochii şi-o priveşte
cînd dudu-ncepe roşii-a naşte dude,

---

26. *De-ai sta şi-ai arde mii de ani astfel* (a). **28.** *...înşel* (a). *De crezi că poate-am gîndul* (b). **30.** *...din el* (a). **35.** *cu vorbele cam* (a). **37-38.** *Precum deschide ochii cînd aude/ Murind, Piram de Tisbe,* (b).

---

18. Văzute: că văd prin flăcări trupuri omeneşti nimicite de foc. **19. Ursiţii:** cei ursiţi să-mi fie călăuze: Virgil şi Staţiu. **21. Moarte:** fiindcă cei din foc erau numai suflete, iar, în ce-l priveşte pe Dante, el nu putea să moară, călătoria lui prin ţinuturile de dincolo de moarte fiind voită de Dumnezeu. **23. Fiară:** Gerion; *cf. Infernul*, XXVII, 79 şi urm. **29. Temei:** pune la încercare ce ţi-am spus, apropiind de foc, cu mîna ta, pulpana hainei, şi te vei convinge că nu arde. **32. Vegheat:** sub ocrotirea mea. **33. Ferm:** neclintit, în ciuda conştiinţei şi raţiunii care-i spunea că Virgil nu putea să-l înşele. **35. Atît:** atît... e zid, aceasta-i singura piedică rămasă între tine şi Beatrice. **Crude:** cam supărat. **36. E zid:** se leagă cu „atît" din versul anterior: atît e zid şi c.l. **Bice:** numele adevărat al Beatricei: Bice a lui Folco Portinari. Beatrice este un fel de interpretare mistică (*dătătoare de fericire*) a acestui nume. **38. Piram:** *cf.* Ovidiu, *Metamorphoses*, IV, 145. Face aluzie la povestea lui Piram şi Tisbe, foarte răspîndită în Evul Mediu şi intrată chiar în repertoriul „jongleurilor". E vorba de doi tineri îndrăgostiţi, la fericirea cărora se împotrivea familia şi care într-o noapte îşi dau întîlnire afară din oraş, la mormîntul lui Ninus. Tisbe soseşte întîi, însă, speriată de o leoaică care-i ieşi înainte tocmai după ce sfîşiase nişte boi, fuge şi din goană îi cade vălul în care era acoperită, iar fiara îl sfîşie cu gura-i însîngerată. Cînd soseşte Piram şi vede fiara şi vălul însîngerat, crede că Tisbe e moartă şi, disperat, se omoară, iar sîngele, ţîşnind, înroşeşte fructele albe ale unui dud. Dante face aluzie mai ales la versurile 145-146: *„Ad nomen Tisbis oculos jam morte gravatos Pyramus erexit visaque recondidit illa"*. Deci ca şi Piram, care, rănit de moarte,

40 astfel, simțind că gheața-mi se topește
privii spre el, cînd numele-l rosti
ce mintea mea de-a pururi mi-o-ncălzește.

43 Și-atunci mi-a zis, și fruntea și-o ’năspri:
– „Să stăm acum dincoa’? – și-apoi surîse
cum faci c-un prunc, cînd poama-l birui.

46 Și-n foc intră ’naintea mea și-i zise
să-mi vie-n urmă iar, lui Stațiu care
un drum atît de lung ne despărțise.

49 Cînd fui în flacări, aș fi fost în stare
să sar spre-a-mi da răcoare-n fier topit,
atît era văpaia lor de mare.

52 Spre-a mă-ntări deci tatăl meu iubit:
– „Eu parcă-i văd și ochii”,-a prins să spuie,
și tot numai de Bice mi-a vorbit.

55 Cîntînd ne conducea pe-o cărăruie
un glas din foc, iar noi spre el țintiți,
ieșirăm iar la malul care suie.

58 „Voi, cei aleși de Tatăl meu, veniți”,
suna-ntr-un foc cu-atari lucori senine,
că-ntoarse-n lături ochii-mi biruiți.

61 „Stă soarele-n apus și-amurgul vine,
grăbiți-v’, a mai zis, nu-umblați agale
cît timp apusul nu-i subt umbre pline.”

---

47. *iar*, *lui,* șterse în (A). *acela* (a). **48.** *Atît de lung suiș* (a). *Atîta drum de el mă* (b). **56.** *și-atenți... mereu* (a). **60.** *...greu* (a). **61.** *E soarele spre* (a).

---

deschise ochii la auzul numelui Tisbei, Dante, auzind numele Beatricei, se hotărăște să treacă prin zidul de foc. **41. Numele:** numele Beatricei. **43. ’năspri:** în text „dădu din cap”. După unii (Torraca și Paserini), „în semn de blîndă dezaprobare”, cum se procedează cu copiii; după alții (Steiner), „prefăcîndu-se că și-ar fi schimbat gîndul și că ar vrea să rămînă dincoace de flăcări, tocmai acum cînd Dante e gata să le treacă”. Noi credem că interpretarea justă este cea dintîi. Se vede însă că Coșbuc a preferat pe cea de-a doua, traducînd *scrollar* cu „înăspri”. **45. Poama:** cînd, promițîndu-i o poamă, l-ai convins să facă un lucru, la care se împotrivea mai înainte. **46. Intră:** Virgil. **Și-i zise:** a se construi: „Și-i zise lui Stațiu să-mi vie-n urmă”. **48. Despărțise:** pînă acum (*un drum atît de lung*), Stațiu a umblat între Virgil și Dante, pe strîmta potecă de munte; acum Virgil merge înainte, Dante după el și Stațiu în urmă. Motivul acestei schimbări a rîndului în mers este, după Torraca, ca Dante, avînd pe Stațiu la spate, să nu poată da îndărăt. Cred însă că aici trebuie să fie și un înțeles mai adînc alegoric. Tommaseo crede că, apropiindu-se de știința dumnezeiască, Virgil, care reprezintă pe cea omenească, vrea ca Dante să fie mai aproape de el, ca să-l întărească. Rămîne însă de văzut care ar fi aici rolul și înțelesul alegoric al lui Stațiu. **52. Tatăl:** Virgil. **57. Malul:** scara ce duce de la brîul desfrînaților la Raiul pămîntesc. **58. Voi:** *cf. Matei*, XXV, 34: „Vino și ia parte la bucuria stăpînului tău”. Sînt cuvintele din „Pilda talanților”, pe care Biserica le interpretează ca o poftire a credincioșilor în Rai, făcută de Isus Cristos. **59. Un foc:** lumina ce se răsfrîngea din chipul îngerului păzitor al ultimului brîu, care de astă dată nu mai șterge de pe fruntea lui Dante ultimul *P*, pe care i-l ștersese flacăra. **63. Pline:** cît timp apusul nu-i cu desăvîrșire întunecat. Se știe că în timpul nopții nu-i cu putință nici un urcuș în Purgatoriu.

64 Suia prin stîncă drept a noastră cale
spre-un punct așa, că rupt de mine fuse
în față-mi soarele de-adînc din vale;

67 puține trepte-acel urcuș ne duse
cînd și știam, din umbră-mi ce s-a stins,
și eu și ei, că-n spate-acum ne-apuse.

70 Și pîn-a prinde-n tot al ei cuprins
aceeași față[-ntreaga muche-]a zării
și-a fi și-al nopții văl egal întins,

73 toți trei făcurăm pat vro treapt-a scării,
căci frînse-aici a muntelui natură
putința-n noi, nu farmecul urcării.

76 Cum fac cînd stau și rumegă din gură
și caprele ce iuți [și-n zbeng fugeau
umblînd] pe culmi cît timp flămînde fură

79 și-al lor cioban, cît timp tăcute stau
în mut umbriș pe-aprinsul miez de vară,
proptit stă-n bîtă și de pază-l au;

82 sau cum păstorul care doarme-afară
petrece noaptea-ntins pe lîngă vite,
păzind să nu le-mprăștie vro fiară;

85 toți trei așa-n tîrzii acum clipite,
eu ca și-o capră, ca păstorii, ei
scutiți în scocul stîncii-acei scobite.

88 Puțin puteam să văd pe-afară ce-i,
dar și prin strîmtul loc văzut-am stele,
mai limpezi și mai mari ca de-obicei.

91 Gîndind așa, și-așa privind la ele,
mă prinse-un somn; un somn de-acel ce are
viziuni de stări cari n-au să te înșele.

65-67. *că rupt în față-mi fuse / Al serii soare-acum adînc în vale / Ci scara-n sus* (b). **66.** *Al serii* (a). **67.** *Ci-acel urcuș puține scări ne duse* (a). **69.** *el ne...* (a). **72.** *Și-al nopții văl egal să-l aibă* (a). **74.** *frînt-aveam de* (a). **77.** *umblau* (a) *cutreerau* (a). **78.** *umblau* (A). *și foame* (a). **79.** *stau* (a). *pe cînd* (a). **87.** *acelei stînci* (a). **93.** *nu pot* (a).

---

65. Așa: către orient, încît, avînd soarele la spate, umbra lui Dante, acolo singurul viu, se proiecta înaintea lui, cîtă vreme soarele era la orizont. Nemaivăzînd umbra, Dante și-a dat seama că soarele, care era jos de tot (*de-adînc din vale*) apusese. **69. Ei:** Virgil și Stațiu. **70. Și pîn-:** a se înțelege: „și pînă cînd întreaga întindere a văii să capete aceeași față întunecată, în tot cuprinsul ei", adică: „mai înainte de a se fi înnoptat deplin". **74. Natură:** care nu îngăduia urcușul în timpul nopții. **85. Tîrzii:** în ore de noapte tîrzii. **86. Capră:** comparația aceasta, de o rară frumusețe în ce privește priveliștea idilică a turmelor adormite sub privegherea ciobanului, ne jignește cînd sîntem siliți să vedem pe Dante comparat cu o capră, iar Virgil și Stațiu cu doi ciobani. E vorba de originalitatea aceea, de multe ori barbară, pe care o observăm adeseori și în Shakespeare, originalitate complicată în Dante cu acel „grotesc medieval", de care am avut prilejul să ne ocupăm în mai multe rînduri în cursul acestui comentariu. **92-93. Un somn... înșele:** în text: „somnul care adesea știe veștile mai

94 În ceasul cred cînd prima-i scăpărare
pe munte-n Ost frumoasa Citeree
ce-n foc de-amor aprinsă-n veci ne pare,

97 păru frumoas-o tînără femeie
c-o văd în vis, cum cîntă-n mers și-adună
pe-o luncă flori, cununi ca să le-ncheie:

100 – „Să știe-oricine-ar vrea [să] i să spună
că Lia-mi sînt, și-acesta-i placul meu
s-alerg să-mi fac cu mîndre mîini cunună.

103 Să-mi plac gătit-așa-n oglindă vreu;
dar soră-mea Rahira nu-și mai lasă
oglinda ei și șade-așa mereu.

106 Să-și vadă mîndrii ochi, de-atît îi pasă,
că mie-a mă găti cu mîna mea;
spre văz e ea, iar eu spre fapte-atrasă".

109 Acele-albori ce-n zori se văd de-abia,
pe-atît mai dragi căror se-ntorc în țară,
pe cît ei mîn tot mai vecini cu ea,

112 goneau tutindeni noaptea cea fugară
și somnul meu cu ea. Deci m-am sculat,
căci și-ai mei mari maeștri se sculară.

115 – „Acel fruct dulce-așa de mult cătat
pe-atîtea crengi, de grijile mortale,
azi foamei tale-n pace-ți va fi dat."

118 Virgil, întors spre mine,-aceste-a sale
cuvinte-a zis, și-n lume daruri nu-s
ce-ar fi-n plăcere-acestora egale.

---

94. *cînd scînteind apare* (a). **108.** *Căci ea-i spre văz, [spre] fapte-s [eu atrasă]* (a). **120.** *Să poat-avea* (a).

înainte de a se întîmpla": un somn din acelea în care vezi lucruri neînșelătoare, deci un somn profetic. **95. Citere:** planeta Venus, deci ceva mai înainte de revărsatul zorilor, cînd răsare Venus. **99. -ncheie:** ca să-și împletească o cunună din ele. **100. Spună:** adică numele meu. **101. Lia:** fiica lui Laban, aici simbolul vieții active, după cum Rachira (Rachela) este simbolul vieții contemplative. Visul este profetic fiindcă, peste puțin timp, Dante va întîlni cu adevărat în Raiul pămîntesc o femeie (Matelda), tot atît de tînără și de frumoasă, care culege flori, pe marginea rîului Lete, cîntînd. Simbolul acestei de-a doua femei reprezintă una din cele mai grele probleme ale criticii dantești, de care ne vom ocupa la locul potrivit; deocamdată însă atragem luarea-aminte că trebuie să existe, în orice caz, o legătură între simbolul Liei și cel al Mateldei. **109. Albori:** licăriri; întîia înălbire a zării, în faptul dimineții. **111. Mîn:** rămîn. **Pe cît:** cu cît se apropie de ținta călătoriei lor. Se simte aici dorul exilatului, pe care îl stăpînește gîndul unei întoarceri în patrie, și asupra lui se oprește cu drag. **112. Tutindeni:** pretutindeni; o formă particulară a lui Coșbuc. **115. Fruct:** fericirea sufletească inaccesibilă pe pămînt și spre care, totuși, năzuiesc dorințele oamenilor. Aici, în Raiul pămîntesc, Dante se va bucura de fericirea aceasta, întorcîndu-se în acel ținut ideal creat de Dumnezeu ca să îndeplinească toate dorințele omului și din care a fost alungat, din pricina păcatului originar. **120. -n plăcere:** a se construi: „Nu-s în lume daruri ce ar fi egale acestora în plăceri".

Și-atîta dor pe-avutul dor mi-a pus,
încît simțeam cu orice pas că zborul
își crește-avîntul său spre culme-n sus.

Și cînd pe-al scării vîrf am pus piciorul
pe cea din urmă treapt-a ei, în fine,
privind la mine-a zis conducătorul:

– „Și-eternul foc și-al vremii mai puține
văzutu-l-ai, și-ajuns-ai, fiul meu,
de unde eu nimic nu pot prin mine.

Prin minte și-arte,-aici te-adusei eu;
de-acum plăcerea ta s-o iai ca duce,
ești scos din orice drum și strîmt și greu.

Vezi soarele ce-n fața ta străluce,
vezi iarba-n cîmp și flori și arborei
ce-acest pămînt de sineși le produce.

Și mîndri ochi voioși pîn' [vin și ei,]
acei ce-n plîns cereau scăparea ta,
tu poți ședea [și merge unde vrei].

Nici glas, nici semn tu nu-mi mai aștepta
e liber, drept și tare-al tău arbitriu
și-ar fi greșeal-a nu ți-l asculta:

deci domn pe tine te-ncunun și-nmitriu".

---

122. *cum îmi sporește* (a). **129.** *De-unde nimic eu nu mai văd prin mine* (A). Am introdus în text varianta (b). **134.** *flori în cîmp și iarbă* (a). **136.** *Pîn-o să vie aici, acei* (a). **138.** *poți merge unde vrei* (a).

---

122. Zborul: în text: „că la orice pas îmi simțeam crescînd penele pentru zbor". Dorința lui a ajuns așa de mare, după cuvintele lui Virgil, că merge așa de repede de parcă zboară. **126. A zis:** ajuns în vîrful Purgatoriului, Virgil (rațiunea omenească supusă credinței) anunță lui Dante că rolul său de călăuză s-a isprăvit; și după ce i-a amintit greutățile călătoriei prin Infern și Purgatoriu, îl proclamă pe Dante stăpîn pe acțiunile lui. Într-adevăr, „omul caută în chip natural fericirea care se găsește numai la Dumnezeu. Relele porniri și ispitele celor lumești pot să-l îndemne s-o caute în altă parte, dar acestea învinse o dată, omul poate să facă ceea ce îi place, fiindcă din fire nu poate dori decît binele. Plăcere și datorie, pentru un suflet neîmpiedicat de păcat și cu harul lui Dumnezeu, sînt unul și același lucru. Aceasta este, după Dante, singura adevărată libertate, și Virgil îi vestește dobîndirea acestei libertăți, îndemnîndu-l să ia, de-aici încolo, plăcerea lui drept călăuză" (Steiner). **127. Eternul foc:** Infernul. **Mai puține:** adică „focul vremii mai puține", deci Purgatoriul, ale cărui pedepse sînt temporare, nu veșnice ca acelea din Infern. **129. Nu pot:** fiindcă rațiunea omenească, fără ajutorul revelației, n-ar fi putut concepe existența Raiului ceresc. Tommaseo citează decretatele: *„ubi ratio deficit, fides supplet"*. **131. Plăcerea:** *cf. Ecclesiastul*, XV, 14. **136. Mîndri ochi:** ai Beatricei. **137. -n plîns:** *Cf. Infernul*, II, 116-117. **142. -ncunun și -nmitriu:** „te încing mistic cu *corona imperatoria*, întrucît ești stăpîn absolut pe tine, fie în ce privește viața activă (*cunună*), fie în ce privește viața contemplativă (*mitria*)".



Cîntul XXVIII

Raiul pămîntesc

Apariția Mateldei pe marginea rîului Lete (1-75) ◎ Originea apei, a vîntului și a rîurilor care se găsesc pe vîrful Purgatoriului (76-132) ◎ Vîrsta aurului, simbol al Raiului pămîntesc (133-148)

1 Dorind să văd și-n jur cum e și-n sine
divinul codru des și viu, și care
da zilei ce venea colori mai line,

4 plecînd din margini, fără de-amînare,
trecui cu pas încet acea cîmpie
ce plin tot locul de miresme-l are.

---

4. *locu-mi* (a).

---

2. Codru: seninul peisaj primăvăratic, ca și imaginea tinerei femei care culege flori pe malul rîului, rezultă din elemente cu desăvîrșire pămîntești, însă într-o atmosferă de supraomenească idealizare și de o seninătate idilică. Atît priveliștea primăvăratică, cum și frumoasa femeie care o însuflețește le regăsim în anumite poezii lirice din *Canzoniere*, scrise pentru acea tînără femeie, îmbrăcată în verde și cu părul creț de aur, pe care o arată cu numele de *Pargoletta* și *Pietra*. Se știe că pornirea lui Dante pentru această femeie foarte tînără, aproape o copilă, care i-a apărut ca o vedenie fulgerătoare, în strălucirea frumuseții ei, printre colinele Casentinului, a fost o patimă cît de poate de violentă și senzuală. În urma acelui proces de purificare ideală a vieții lui trecute, prin care toate cele ce i s-au întîmplat îi apar ca niște experiențe providențiale, și ajuns la o concepție superioară a vieții prin care poate privi întreg trecutul ca o înlănțuire logică de evenimente, femeia (*Pietra*), iubită cu atîta patimă pe pămînt – și care e considerată în Infern ca un simbol al dragostei senzuale, *Medusa* care împietrește (*cf. Infernul*, VIII, 58) numai cu apariția ei –, devine aici, în Purgatoriu, simbolul tuturor lucrurilor frumoase și curate (tinerețe, iubire, poezie) care sînt pe pămînt, după cum Raiul pămîntesc (care în realitate nu e decît o idealizare a brădetului din Ravenna) simbolizează față de Raiul ceresc acel Paradis ce ar putea să fie pămîntul, dacă soarele ar străluci totdeauna pe o cîmpie înflorită și dacă omul ar fi fără păcat, cum l-a creat Dumnezeu și ar putea să se bucure de frumusețile firii, anume create spre a fi în armonie cu toate dorințele și năzuințele lui. Acesta credem că este simbolul Mateldei și al Raiului pămîntesc. Chestiunea este însă foarte grea și discutată de critici, care la început au identificat pe Matelda cu vestita contesă Matilda, care a lăsat pe papa moștenitor al domeniilor sale, apoi cu o dulce figură feminină (poate o soră a lui Dante) care abia se întrevede, ca o arătare, într-un capitol din *Vita Nuova*, mai pe urmă cu o Mathilda Hakeborn sau călugărița benedictină Hefta, autoarea unor scrieri mistice, pînă cînd, renunțînd a o identifica cu un personaj real, au căutat a vedea în ea simbolul *deprinderii bunei alegeri* (Flamini), *studiul poeziei* (Pascoli) etc. Numai în timpul din urmă și mulțumită sugestivei interpretări a lui G. Pascoli și studiilor lui A. Santi, G. Pietrobono și ale mele, figura Mateldei a fost pusă în relație cu Pargoletta din *Canzoniere*, deschizînd drumul spre o interpretare mai plauzibilă. **3. Mai line:** făcea ca lumina zilei, pătrunzînd prin desimea frunzișului, să fie mai plăcută ochiului.

Și-o dulce-aură care-n veci nu știe
schimbare-n curs, îmi flutura pe frunte
nu mult mai mult ca boarea care-adie,

făcînd ca frunzele-n mișcări mărunte
în dulce tremur se plecau spre-o parte,
spre care-umbrește-ntîi divinul munte.

Dar nu ieșeau din drit așa departe
ca-n vîrful lor mărunta păsărime
să nu-și deprind-a lor oricîte arte,

ci vesele de-acele ceasuri prime,
cîntau săltînd prin frunza care-n jocul
acelei bori acord le da la rime.

Precum din creangă-n creangă plin e locul
pădurilor de brad pe malul Chiasei,
cînd Eol lasă-n voia sa sirocul.

Cu pașii-nceți, în inimă rămasei
păduri antice-atîta drum făcui,
că nu puteam să văd pe unde-ntrasei.

Și iacă de-un pîrîu oprit eu fui
ce-n stînga-ncet cu slabele lui unde
pleca șoptind ierbișul coastei lui.

Oricîte-s limpezi ape-n lume-oriunde,
ți-ar fi părut că au ceva negroare
în rînd cu-acesta ce nimic n-ascunde,

deși subt umbr-apururi stătătoare
el curge-ntunecat pe-ascunsu-i plai
nicicînd atins de lună și de soare.

Cu pașii-am stat, dar ochii-mi aruncai
să văd pe-opusul mal al apei sfinte
verdeața mult-a multui fel de mai,

---

10. *Iar frunzele de ea-n* (a). **19.** *Precum e plin* (a). **11-20.** *Precum din ram în ram e plin tot [locul]/ Pe malul Chiasei prin brădetul lui* (b). **22.**... *făcui* (a). **23.** *atîta cale* (a). **25.** *Și-oprit de-un mic pîrîu în vale* (a). *cale* (a). **27.** *...sale* (a). **35.** *ape sfinte* (a).

---

11. O parte: spre apus. **13. Drit:** din poziția dreaptă. **16. Ceasuri:** în text: „adierile". *Cf.* it. *ora* = aura, cu totul deosebit de *ora* = ceasul. **18. Acord:** ison. **20. Chiasei:** Chiassi, lîngă Ravenna, de la latinescul *classis*, flotă, de unde și numele celebrei biserici bizantine: Santa Maria in Classe. **21. Eol:** regele vînturilor. **Sirocul:** vîntul de miazăzi care suflă înspre Italia, de la sud-est. **22-23. Cu pașii... făcui:** a se construi: „Făcui cu pași înceți atîta drum în inima pădurii antice, rămase" tot astfel cum era pe vremea cînd Adam fu izgonit din Rai. **24. Nu puteam:** *cf. Infernul*, I, 10: „Intrai în ea și nu știu felu-n care". După cum omul se găsește rătăcit în pădurea păcatului fără să-și dea seama cum, tot așa în acest Rai pămîntesc se găsește întors fără să știe cum în frumoasa pădure în floare și înveselită de cîntecul păsărelelor, a stării primitive de nevinovăție. **27. Pleca:** îndoia, apleca. **29. Negroare:** înnegreală. **36. Mai:** *maio* în italiana veche și *maggio* în cea modernă înseamnă un mic pom, sau chiar o ramură înflorită ce se agață de îndrăgostiți la ușa iubitelor lor și care se sădește

și-atunci văzui, cum vezi ceva ’nainte
deodat-așa, că, plin de-uimire stînd,
oricare-alt gînd îți lunecă din minte,

o Doamnă-n mal, ce singură, cîntînd
mergea, și flori cari mîndre-mpurpurează
tot drumul ei, le culegea trecînd.

– „O, Doamnă tu, ce-ntr-a iubirii rază
te scalzi, cum cred, de-i drept că simțămîntul
din inimă prin ochi ni se trădează,

te rog să binevrei, – mi-a fost cuvîntul –
să vii spre mal așa [’nainte tu,]
atît încît să-ți pot pricepe cîntul.

Tu-mi amintești și cum și unde fu
Proserpina, cînd mamă-sa-ntristată
pe ea, iar ea junia și-o pierdu.”

Precum rotind în dans se-ntoarce-o fată
cu tălpi lipite de pămînt și-unite,
încît c-ar face pași de-abia s-arată,

---

42. *Tot locul acela le-aduna* (a). **50.** *odată* (a).

---

cu mare bucurie într-un loc de veselie la zi de întîi mai și în jurul căreia se dansează pentru a se prăznui primăvara. Deci aici „mai” este întrebuințat în înțelesul de „crengi” și de „răzoare înflorite”. **40. O Doamnă :** atîrnă de „văzui” din versul 37. Această doamnă e Matelda, despre care am vorbit la începutul acestui cînt. **43. Iubirii :** n-aș zice, ca cea mai mare parte din comentatori, că Dante se scaldă în razele iubirii dumnezeiești. Firește că Matelda, fiind în Purgatoriu și reprezentînd un simbol, nu poate iubi decît pe Dumnezeu, dar aici Dante nu vrea să zică altceva decît că Matelda, din toată înfățișarea ei veselă și zglobie, din strălucirea ochilor, din elanul cîntecului, *se arată* (nu zice că *este*) ca o femeie îndrăgostită, adică transfigurată și iluminată de acea aureolă pe care numai dragostea o dă femeilor. Dată fiind esența (după noi cît se poate de pămîntească și de omenească) a simbolului Mateldei, nu poate fi aici vorba de iubirea lui Dumnezeu. Nu trebuie făcută confuzie între teologie și poezie : teologicește, Matelda nu poate iubi decît pe Dumnezeu, ceea ce nu-l oprește pe Dante să ne-o arate din punct de vedere poetic ca o frumoasă femeie îndrăgostită, de pe acest pămînt. **45. Ni se trădează :** simțămîntul din inimă ni se dă pe față prin ochi. *Cf. Vita Nuova*, capitolul XV : „Ochii arată culoarea inimii”. În Evul Mediu dăinuia o întreagă teorie a ochilor, ca soli ai inimii (prov. *dragomans*). Notarul Iacopo da Lentino, unul din cei mai vechi poeți din Școala siciliană, discutînd cu Iacopo Mostacci despre esența iubirii, își începe astfel un sonet :

„Iubirea e-o dorință ce pornește din inimă
din belșug de mare desfătare ; și mai întîi ochii dau
naștere iubirii, iar inima pe urmă o hrănește”.

48. Pricepe : Dante deslușea melodia, dar nu putea să-i prindă cuvintele, din pricina depărtării. Steiner crede că sub această dorință Dante ascunde pe aceea de a o vedea mai de aproape. **50. Proserpina :** fiica lui Ceres, cînd Pluto o răpi și o duse cu el în Infern. *Cf. Metamorphoses*, V, 391 și urm. : „Veșnică-i primăvara pe-acolo”. Pe cînd Proserpina se joacă și culege aici viorele, aici crini albi și, cu o grijă copilărească, își umple cu ele sînul și coșul, căutînd să întreacă pe tovarășele sale, de abia fuse văzută și fu îndrăgită și răpită de Pluto. **51. Pe ea :** o pierdu pe ea. Mama pierdu pe Proserpina și Proserpina tinerețea pe care, de aici încolo, și-o va ofili sub pămînt. Se știe că Proserpina simbolizează grăuntele pus în pămînt ca să încolțească. **52. Precum :** Torraca notează : „Poetul compară, în chip fericit, pe Matelda cu o femeie care dansează, fiindcă în dans iese mai bine la iveală grația persoanei”. O veche baladă provensală spune : „Cine ar vedea-o dansînd și desfătînd trupul ei gingaș, ar putea spune într-adevăr că nu-i alta pe lume care s-o întreacă”.

55 așa pe pajiști galben înflorite
și roșu, ea s-a-ntors, și-n felu-n care
fecioara-și pleacă genele smerite:

58 și-astfel veni,-mplinind a mea rugare,
aproape,-ncît cîntării-acei ferice
să pot să-i prind și ce-nțeles ea are.

61 Cînd fu și unde ierbii-i lasă spice
de stropi al apei curs, spre ochii mei
ea binevru și ochii să-i ridice.

64 N-avu străfulgerare-n ochii ei
nici Venus, cred, cînd fu străpunsă zeea
de-al ei copil mai mult ca de-obicei.

67 Pe malul drept rîdea acum femeea,
rupînd cu mîna flori ce cresc de sine
și fără sad pe 'nalta culme-aceea.

70 Trei pași sta rîul între ea și mine,
dar Pontul ce lui Xerxe-o probă-i dete
că-n frîu orice-omenești trufii el ține,

73 în ura lui Leandru-atît nu stete,
că-i sta-ntre-Abid și Sest, cît într-a mea
ăst rîu acum, că sta-ntre noi părete.

76 – „Sînteți aici străini – îmi zise ea –
și-n locu-acest ales de-adăpostire
umanei firi, că rîd vi s-ar părea

79 de necrezut și poate-o să vă mire?
Dar psalmul *Delectasti* clar vă-nvață
și poate-al minții nor să vi-l răsfire.

---

59. *din guri ferice* (a). **60.** *Să prind și ce-nțeles punea-n cîntare* (a). **63.** *pe-ai ei să și...* (a). **64.** *N-avu, cred eu* (a). *Și n-a avut lucori*; *cu ochii ei* (b). **70.** *fu rîul dintre* (a). **71.** *...trei* (a). **73.** *fu* (a). **75.** *...acu* (a).

---

60. Ea: cîntarea. **61. Unde:** pe celălalt mal, la margine, unde apa stropește iarba. **71. Pontul:** *cf. De Monarchia*, II, 9: „Xerxes, fiul lui Dariu și regele Persiei, năpădi lumea cu atîta mulțime de noroade, că a aruncat un pod peste strîmtoarea ce desparte Asia de Europa, între Sext și Abid, și expediția începută a trebuit s-o lase cu rușine". Se știe că marea a sfărîmat podul lui Xerxes și din această pricină el a pus soldații s-o bată. **73. Leandru:** face aluzie la urîtul lui Leandru care, îndrăgostit de Hero, străbătu înotînd Helespontul ca să se ducă la dînsa, pînă ce într-o noapte furtunoasă pieri în mare. Dante se referă probabil la un pasaj din Ovidiu, *Heroides*, XVII, 173-174, în care tînărul îndrăgostit se plînge de piedica pusă între el și iubita lui de acea limbă de mare. Deci: „Leandru n-a urît atîta Helespontul, cît ura Dante, în clipele acelea, rîul Lete care îl despărțea de Matelda". **75. Părete:** stavilă. **80. *Delectasti...*:** e vorba de psalmul XCII, 4: „Căci tu mă înveselești, Doamne, cu lucrările tale și eu cînt de veselie, cînd văd lucrarea mîinilor tale". După Steiner, Matelda e veselă din cauza frumuseților naturii ce o înconjoară și simbolizează, după cum ne arată restul psalmului citat, înflorirea sufletelor sfinte în fața lui Dumnezeu. Într-adevăr, psalmul continuă: „Cei sădiți în casa Domnului înverzesc în curțile Dumnezeului nostru". Eu unul n-aș insista prea mult asupra acestui simbol, dat fiind înțelesul cu totul pămîntesc, în sensul cel mai nobil și curat, al Mateldei, care consistă tocmai în această bucurare față de frumusețile naturii și a tuturor lucrurilor

Iar tu, ce m-ai rugat și-mi stai de față
să-mi spui ce vrei să știi, căci gata sînt
să-ți dau, cît pot, la tot ce-ntrebi, povață.”

– „Și apa – zisei – și-al pădurii cînt
combat în mine noua mea credință
de-un lucru ce-auzii de-acest loc sfînt.”

– „Să-ți spui – mi-a zis – de unde ia ființă
din sineși ceea ce mirare-ți face,
ca-n minte-n loc de nor să ai știință.

Supremul Bun, cui făr’ de soț îi place,
făcu pe-om bun, și-ăst loc i-l dete-n lume
ca drept zălog de nesfîrșită pace.

Dar n-a stat mult, prin vina proprie-anume;
prin vina sa schimbat-a-n plîns și-njurii
ș-onestul rîs și veselele glume.

Deci cîte-s tulburări de-ale naturii
mai jos, prin aburi din pămînt și ape
ce-urmează pe cît pot, în sus, căldurii,

mai sus de poarta ăstui deal nu-ncape;
căci el se ’nalț-atît de sus spre-airi
spre-a face pe-om [de stavile] să-l scape.

Deci dac-ale văzduhului rotiri
oriunde-urmează roata bolții prime,
cît timp nu-i ruptă roata nicăiri,

---

88. *Voiu spune-a* (a). **90.** *Ca-n minte-n loc de nor să ai știință* (b). **95.** *Schimbat-a-n plîns prin propriile injurii* (a). **99.** *în sus cît pot de mult* (a). **102.** *Ca de-ori și ce tulburări pe om să-l scape* (b).

---

bune și frumoase care sînt pe pămînt. Sînt în *Divina Comedie* destule alte simboluri despre cele cerești! **84. Cît pot:** a se construi: „cîtă povață pot, la tot ce-ntrebi”. **87. Auzii:** de la Stațiu (*cf. Purgatoriul*, XXI, 48), care i-a spus că de la poarta Purgatoriului pînă sus nu au loc schimbări, ceea ce pare în contrazicere cu adierea de vînt ce mișcă ușor crengile copacilor și cu apa care curge. Matelda explică faptul că, dacă apa curge și frunzele foșnesc, aceasta nu înseamnă că se întîmplă așa ceva, cu vreo schimbare a elementelor. **Loc:** Purgatoriul. **90. Nor:** întunecime, îndoială. **91. Făr’ de soț:** în text: „Supremul Bun care se place numai pe El însuși”. Lucru firesc, căci, fiind desăvîrșit, nu poate să-i placă altceva decît desăvîrșirea, adică tot El. **93. Pace:** făcu Raiul pămîntesc ca un fel de zălog al păcii eterne, de care omul s-ar fi bucurat, dacă nu l-ar fi mînjit păcatul. **97. Tulburări:** Raiul pămîntesc fiind creat de Dumnezeu ca o așezare ideală a omului, nu încape în el nici o schimbare de elemente și nici de atmosferă. Această stare de lucruri privește întregul munte al Purgatoriului, care, înainte de păcatul originar, n-avea alt rost decît să păstreze în vîrful lui Raiul pămîntesc, și numai după greșeala întîilor oameni s-a schimbat în loc de ispășire. **98. Mai jos:** pe pămînt. **99. Căldurii:** arată cum aburii ce se nasc din apă, și deci apa însăși, au tendința de a se urca în sus, înspre soare, izvorul căldurii. După știința timpului, căldura soarelui ridică aburii în sus și, cu cît îi ridică mai sus, cu atît îi subțiază. Astfel, tot subțiindu-se din ce în ce, aburii se prefac în aer și aerul în foc. *Cf.* Brunetto Latini, *Tesoro*, I, III, 107 și Ristoro d’Arezzo, VIII, 1. **103. Deci:** fiindcă Pămîntul, stînd nemișcat după sistemul ptolemaic urmat de Dante, și aerul se mișcă de la răsărit spre apus, împreună cu primul cer, adică cerul Lunii, care e cel mai aproape de Purgatoriu, acest cer (*roata bolții prime*), rotindu-se, face în așa fel ca aerul

106 atinge-un vînt și-această înălțime
ce-n aer viu se ’nalț-atot-desprinsă,
și-i dă pădurii glas, căci ea-i desime.

109 O plant-apoi de-acest curent atinsă
îl umple de virtutea sa, iar el
o-mprăștie-n jur, de-a sa mișcare-mpinsă.

112 Iar alt pămînt, precît e apt prin el
și clima lui, concepe și purcede
virtuți diverse-n pomii de-orice fel.

115 Acestea de le-ați ști, voi n-ați mai crede
minune-acolo-n lume, cînd răsare
vro plant-a cui sămînță nu se vede.

118 Și-apoi să știi că sfîntul cîmp pe care
stai tu, e plin de orișice răsad
și fructe-n el, cum n-aveți voi, el are.

121 Nu-i apa asta din vapori ce cad
schimbați în ploaie spre-a hrăni vro vînă,
ca pe-alte rîuri ce sporesc și scad;

124 Ci e dintr-o egală-n veci fîntînă,
și-atît prin vrerea Celui Sfînt ea prinde
pe cît deschisă-n două lături mînă.

127 Cu-așa virtute ea pe-un scoc descinde
că stinge-n om memoria faptei rele,
și-a faptei bune-acesta i-o aprinde.

---

110. *iar acel* (a). **111.** *curent* (a). *lui* (a). **116.** *cînd vr-un pom răsare* (a). **127.** *pe--acel* (a). *Virtute-atare avînd pe* (b).

(*ale văzduhului rotiri*) să-i urmeze mișcările și, pe de o parte, acest vînt, lovindu-se de desimea pădurii care-i stă pieptiș, produce sunetul, iar pe de altă parte, impregnîndu-se de puterea ei germinală, o răspîndește pe pămînt, care produce flori și ierburi fără să aibă nevoie de semințe. Fiind vorba de un vînt care izbește pădurea din vîrful Purgatoriului, situat pe emisfera australă și deci pe pămînt, cred că nu putem înțelege decît cerul Lunii, care este cel mai apropiat. **104. Bolții prime:** după unii comentatori care încep numărătoarea de la cerul Empireu, ar fi vorba aici de *primul mobil* (care în realitate este cerul al nouălea); după alții, cerul Lunii, care este întîiul după Pămînt. **Urmează:** vîntul produs de rotirea cerului Lunii urmează aceeași direcție ca și mișcarea cerului, adică de la est la vest, Pămîntul fiind socotit, după sistemul ptolemaic urmat de Dante, nemișcat, în centrul Universului. **105. Ruptă:** dacă această rotire nu este întreruptă de nici o piedică. **108. Desime:** în text: „fiindcă-i deasă". **109. Curent:** vînt. **110. Virtutea:** germinativă. **112. Alt:** pămîntul nostru locuit de oameni, care-i cu desăvîrșire deosebit de acela al Raiului pămîntesc. **114. Virtuți diverse:** în text: „Din virtuți diferite (din diverse semințe) concepe pomii de orice fel". După știința timpului, faptul că găsim în puțin spațiu plante deosebite și cu daruri contrare era explicat prin influența cerului. Dante însă „nu atribuie nașterea plantelor numai virtuții cerești, ci presupune că aerul aduce din Raiul pămîntesc darul fiecărei plante pe pămîntul nostru, care, după fertilitatea sa firească și după climat, odrăslește din virtuți osebite, plante diferite" (Torraca). **122. Vînă:** vînă de apă. **124. Egală:** fiindcă din voința lui Dumnezeu ea dobîndește tot atîta apă cîtă și duce în cele două rîuri (*deschisă în două laturi*) care izvorăsc din ea: Lete și Eunoe. **127. Un scoc:** Lete, despre care se știe că era apa uitării. Aici, în Purgatoriu, simbolizează uitarea păcatului, fără de care nu e cu putință bucuria Raiului.

130 E Lete-aceasta, una din vîlcele,
Evnoe-i alta, dar efecte n-au
decît gustînd și-aici, și-aici din ele.

133 Cu gust, orice-ape sub aceasta stau.
Și chiar avînd tu setea potolită,
așa ca lămuriri să nu-ți mai dau,

136 mai fie-ți una totuși dăruită.
Mai făr' de preț nu cred că va să-ți pară,
deși-ți voi spune-o netăgăduită.

139 Anticii-acei ce-n versul lor cîntară
un veac de aur ce ferice-a stat
ăst loc de-aci-n Parnas poate-l visară.

142 Aici fu primul om nevinovat,
eternul mai aici, și-orice rodire,
și-aici nectarul cel de toți cîntat."

145 Întors acum cu-ntreaga mea privire
spre-ai mei poeți, vedeam cum amîndoi
zîmbeau de-această ultim-a ei știre.

148 Spre dulcea Doamnă m-am întors apoi.

---

148. *a mea privire* (a).

---

131. Evnoe: adică rîul „bunelor gîndiri", simbolul harului divin. **132. Aici și-aici:** trebuie să guști din ambele, dacă vrei să te înalți în Rai, fiindcă nu sînt destule nici uitarea păcatului, nici harul dumnezeiesc, luate în parte. **134. Setea:** cu toate că explicațiile mele ți-au potolit setea de a ști, eu totuși vreau să-ți mai lămuresc ceva. **138. Netăgăduită:** taină. **141. Ăst loc:** după obiceiul medieval al *moralizării*, prin care în versurile poeților păgîni se căuta un adevăr moral prin alegorie, Dante explică mitul vîrstei de aur ca o pildă a Raiului pămîntesc. **144. De toți:** de toți cei ce au descris minunile vîrstei de aur. **146. Poeți:** Virgil și Stațiu. **147. Zîmbeau:** după unii comentatori, fiindcă înțelegeau că Matelda adăugase aceste ultime cuvinte tocmai pentru ei; după alții, din satisfacție că au întrevăzut o taină creștină; după alții, în fine, din compătimire pentru ei înșiși că în vîrsta de aur n-au văzut decît o frumusețe poetică. Cred că au dreptate cei care în surîsul poeților văd satisfacția de a fi întrevăzut o taină creștină. Procedeul lui Dante (și în general al Evului Mediu) este de a căuta să pună de acord cu orice preț poezia păgînă cu religia creștină. Admirația și dragostea ce Dante le avu pentru Virgil și poezia clasică în genere îl fac să nu poată admite că poeții latini au putut greși și atunci le ia apărarea sau *moralizînd* cele spuse de ei (ca și cum ar fi numai un fel de a vorbi *poetic* și *figurat*), sau făcînd așa ca ei înșiși să le corecteze.



Cîntul XXIX

Raiul pămîntesc

Cîntecul Mateldei și cîntecul pădurii (1-36) ◎ Invocația către Muze și apariția sfeșnicelor minunate (37-63) ◎ Procesiunea mistică (64-120) ◎ Dănțuitoarele de lîngă carul mistic (121-132) ◎ Cei șapte bătrîni înțelepți (133-150) ◎ Tunetul (151-153)

1 Cîntînd așa cum cîntă 'namorata
adaose-aceste vorbe-ntregitoare:
Beati quorum tecta sunt peccata.

4 Și-așa cum nimfe trec rătăcitoare,
sihastre-n umbra codrilor, fugînd
de soare-o seamă, și-altele vrînd soare,

7 așa trecea pe rîu în sus, mergînd
pe malul lui, iar pașii-mi se făcură
mai mici spre-a fi cu pasu-i mic în rînd.

---

1. *Cîntînd ca și de-amor răpită fata* (b). **7.** *Așa-mpotriva rîului* (b). **8.** *formară* (A). Am trecut în text varianta (a) ca să potrivesc rima cu aceea din versul 10, necomplet în (A) și căruia i-am substituit varianta (b).

---

1. 'namorata: cum cîntă o femeie îndrăgostită, cu tot sufletul. **2. -ntregitoare:** a cîntecului întrerupt. **3. *Beati...*:** începutul psalmului XXXII: „Ferice de cei cu fărădelegile iertate și de cel cu păcatul acoperit". Aceste cuvinte se referă la Dante, care e gata să bea în Lete uitarea greșelilor sale ispășite. **4. Trec:** în text „treceau". Prezentul întrebuințat de Coșbuc nu distonează însă aici, unde dragostea pentru miturile frumoase, poetice, ale Antichității și vioiciunea închipuirii poetice a lui Dante fac în așa fel ca scena să ne apară mai mult prezentă și reală, decît trecută și închipuită. Din acest punct de vedere, și Dante poate fi socotit ca un premergător al Renașterii. Nimfele lui, desigur, sînt simțite într-un fel cu totul modern, nu numai pentru vremea lui, ci și pentru vremea noastră, însă tocmai din acest motiv sînt mai vii decît dacă inspirația lor ar fi numai erudită și arheologică, cum s-a întîmplat pe urmă, în secolul al XVI-lea. Clasicismul lui Dante, ca de altfel acela al întregului Ev Mediu, este viu, contopit cu idealurile și năzuințele vremii, iar nu reproducerea mecanică a Antichității, cum s-a întîmplat în Renaștere. Din această pricină moare astăzi clasicismul, fiindcă nu-l simțim, mulțumindu-ne să-l reproducem și să facem *erudiție* din ceea ce a fost *poezie*. **5. Sihastre:** singuratice. **6. O seamă:** unora, ca de pildă cele ale munților (*Oreades*), le place soarele, altele (cele ale pădurilor) fug de el, se feresc de el. *Cf.* Virgiliu, *Georgice*, IV, 383: „*centum quae silvas, centum quae flumina servant*". **7. Trecea:** Matelda.

Și-ai ei cu-ai mei nici suta n-o umplură,
cînd rîpele-au cotit, egal mereu,
și iar spre Ost mă-ntoarse-o cotitură.

Nu mult am mers așa, și ea, și eu,
cînd ea cu totu-ntoarsă către mine:
– „Privește,-a zis, și-ascultă, frate-al meu!".

Și-atunci văzui că de tutindeni vine,
prin codru-ntreg vărsîndu-se,-o lucoare,
încît, c-ar fulgera, gîndeam în mine.

Dar fulgerul cum vine-așa și moare,
ci-aceasta dăinuia mereu mai vie,
și-am zis atunci în gînd: „Dar ce-o fi oare?".

Și-adînc umplu o dulce melodie
lucoarea zării; și cu rîvn-amară
mustrai atunci a Evei nebunie.

Căci unde cer și-uscături ascultară,
femeia numai, și de-abia zidită,
nu vru să rabde nici un văl povară,

subt care de-ar fi stat și ea smerită,
aș fi gustat nespus de dulcea stare
de-aici, și-acum, și-apoi ca nefinită.

Pe cînd treceam printr-astea stări primare
a vecinicii plăceri, de-uimire prins,
și doru-avînd de-alt farmec mult mai mare,

---

10. *Și-au fost, ai ei cu-ai mei* (a). *Vr-o sut-au fost ai mei cu-ai ei* (b). *Dar pași, vr-o sută...* (A). Am trecut în text varianta (b), fiind versul în (A) necomplet. **11.** *cîrmind, egala* (a). **12.** *și-așa spre Răsărit mă-ntorsei iară* (A). Am trecut în text varianta (b) din cauza rimei. **14.** *Doamna întorsa întreaga* (a). **20.** *Ci-acesta dăinuind sporia-n tărie* (b). **21.** *Dar ce-ar putea să fie* (b). *mirat* (a). **23.** *rîvna mea* (a). *M-a împins așa că-n rîvna mea* (b). *să mustre-a* (b). **25.** *și cer și-uscaturi* (a). *Căci unde-Uscat și Cer smerenie avea* (b). **27.** *Sub nici un fel de văl n-a vrut să stea* (b). **29.** *și-ntram și-apoi neterminînd* (b). **33.** *Și dornic de-o plăcere și mai mare* (b).

---

11. Egal: la o egală distanță una de alta, fiind malurile paralele. **12. Iar:** fiindcă spre răsărit îi era fruntea (*cf. Purgatoriul*, XXVII, 133) cînd ajunge la marginea pădurii. **24. Mustrai:** fiindcă îmi dădui seama cît ne-a costat păcatul Evei, care ne-a lipsit de un loc atît de fermecător. **25. Uscături:** pămîntul. *Cf. Geneza*, I. 9: „Dumnezeu a zis să se strîngă la un loc apele care sînt dedesubtul cerului și să s-arate *uscatul*". **27. Un văl:** nici o limită la inteligența ei. A se înțelege: „Nu vru să rabde nici povara unui văl". **28. Subt care:** văl. **30. De-aici:** din Raiul pămîntesc. **Și-acum:** nu numai pentru scurtul timp petrecut de Dante în Raiul pămîntesc, ci în veci. În text: „Aș fi gustat din acele bucurii de nespus mai înainte chiar din ceasul nașterii și pentru mai mult timp". **31. Primare:** în textul italian: „*primizie*", pe care aproape toți comentatorii moderni (Torraca, Passerini, Steiner) și chiar și Tommaseo le comentează ca pe întîile semne ale bucuriei paradisiace. Cred însă că bine a tradus Coșbuc *primare*, deoarece aici e vorba de bucurii create dintru început, o dată cu Raiul pămîntesc.

sub verzii arbori ca și-un foc aprins
păru, și-n jur văzduhul și 'nainte,
și-un dulce cînt din sunet s-a desprins.

Ori veghe,-ori foame,-ori ger, fecioare sfinte,
dac-am răbdat eu pentru voi vrodată,
silit acum vă fac o rugăminte:

să-mi verse apa Helicon bogată
și-ajute-mi al Uraniei cor să pui
în vers ce greu și-n gînd chiar mi s-arată.

Și șapte pomi de aur eu crezui
că văd, păruți așa prin lunga zare
ce sta-ntre noi și ceea ce văzui;

cînd fui aproape îns-atît de tare
că lucrul cel ce-nșală vro simțire
nu pierde-al său nimic prin depărtare,

puterea care minții-i dă vorbire
făcu să văd că-s lămpi păruții-acei
copaci, și voci cîntau: „Întru mărire".

Deasupră-și lumina cu clar temei
frumosul vas, ca luna-n zări senine
la miezul nopții-n miezul vieții ei.

34-35. *Păru văzduhul ca și-un foc aprins / Sub verzii pomi, și-n jur și* (a). *Păru tot locul ca și un foc aprins / Și-n jur sub pomii verzi, și se* (b). **37.** *Dac-am răbdat ori ger, fecioare* (a). *Ori foame de-am răbdat* (b). **38.** *...adese* (a). **41.** *Și-urai ajute-mi* (b). **42.** *În rime lucruri grele-a fi-nțelese* (b). *ce-i chiar gîndirii* (b). **47.** *...sîmțămînt* (a). **49.** *...cuvînt* (a). **50.** *...cale* (a). **51.** *Osana aveau în cînt* (a). **52.** *-n lucori egale* (a). *Deasupră-și răvărsa lucori egale / Cu-al lumii...* (b). **54.** *...sale* (a).

---

34. Sub verzii...: subiectul e „văzduhul". Deci: „Sub verzii arbori văzduhul păru, și-n jur, și-nainte, ca și un foc aprins". **35. Văzduhul:** aerul. **36. Cînt:** melodia (sunetul) care mai înainte venea la ureche nelămurită (*cf.* v. 22) acum se deslușește ca provenind din glasuri care cîntă. **37. Ori veghe:** ceea ce a văzut Dante e atît de supranatural, încît se adresează Muzelor (*fecioarele sfinte*), ca să-l ajute să redea în vers priveliștea ce i s-a înfățișat privirilor. **40. Helicon:** vîrful Parnasului, în Beoția, reședința Muzelor. **41. Urania:** Muza lucrurilor cerești. **43. Pomi:** dar în realitate erau sfeșnice. Aici începe procesiunea mistică și simbolică, ce li s-a părut unora de un gust cu totul medieval; dacă însă ne uităm la felul în care a înfăptuit-o Botticelli, putem să ne încredințăm de măreția și, într-un sens, chiar de modernismul ei. Grotescul medieval pe care au voit să-l vadă unii în această scenă nu e de fapt decît supranaturalul și simbolicul și nu se poate explica atîta rătăcire în judecata estetică decît prin înrîurirea materialismului și pozitivismului (în filosofie) și a verismului și naturalismului (în artă) asupra celor ce au formulat-o. **44. Lunga zare:** depărtare. **48. Al său nimic:** nimic dintr-al său. **49. Puterea:** discernămîntul. **50-51. Păruții-acei copaci:** cei care mai înainte mi se păreau copaci. **51. „Întru mărire":** în text: "Osana!". *Cf. Matei*, XXI, 9: „Osana, Fiul lui David! Binecuvîntat este Cel ce vine întru numele Domnului! Osana în cerurile prea înalte!". **53. Vas:** sfeșnicul; în text: „unealtă". **54. Miezul:** cînd e plină, ceea ce corespunde cu jumătatea lunii astronomice (*mensis*).

55 Mă-ntoarsei cu priviri de-uimire pline
spre-al meu poet, ci-al său răspuns fusese
că sta privind, și el uimit ca mine,

58 și iar privii spre-acele-odoare-alese
ce-așa de-ncet veneau, că mai cu zor
sînt pașii-nceți ai tinerei mirese.

61 Și-mi zise Doamna: – „Prea te uiți cu dor
arzînd de-acele lămpi strălucitoare
și nu privești și ce-i în urma lor”.

64 Și, ca și-urmîndu-și ducii lor, popoare
văzui venind, și albe-aveau vestminte
cum nu-i pe lume-n veci astfel de-alboare.

67 Lucea la stînga-mi luciul apei sfinte
redîndu-mi coasta stîngă,-ncît păream
ca și-n oglindă ce mi-ar sta ’nainte.

70 Iar cînd pe mal atare loc aveam,
c-aveam distanță singur rîurelul,
și-am stat [atunci] să văd alesul neam,

73 văzui trecînd acele lămpi, și-n felul
acela dînd în urmă-le-o coloare
cum este-o linie trasă cu penelul,

76 așa că, sus, distinct-a lor lucoare
da șapte dungi, în fețele ce dau
lui Foebus arc și Lunii-ncingătoare.

79 Mai lungi decît vederea mea erau
aceste dungi, iar cele din afară
cam zece pași, cred eu, se-ndepărtau.

---

56. *bunul Domn, al cui răspuns* (a). **58.** *lămpi* (a). *iuți* (a). **60.** ***Își** fac* (a). **61.** *...umpluți* (a). **60-61.** *Deci Doamna iar: Spre-acele vii lumini tu ochii duci-i* (b). **62.** *ime, lucii* (a). **64.** *conducători* (a). **66.** *Cum nu-s pe lume-albori ce-ar fi mai lucii* (b). *...alborii* (a). **67.** *fața* (a). **71.** *Că-mi sta la mijloc* (a). **72.** *m-oprii să văd mai bine, și văzui* (A). Am trecut în text varianta (a) din cauza rimei. **75.** *că-s linii* (a). **77.** *brîne* (a).

---

56. Răspuns: răspuns privirii mele. **58. Odoare:** sfeșnice de aur. Aceste sfeșnice simbolizează ardoarea și lumina ce vin din Sfîntul Duh. *Cf. Apocalipsa*, I, 12-20: „M-am întors să văd al cui era glasul care-mi vorbea. Și cînd m-am întors, am văzut șapte sfeșnice de aur... și cele șapte sfeșnice sînt cele șapte biserici”, adică din Efes, Smirna, Pergam, Tiatira, Sardis, Filadelfia și Laodicea. În ce privește simbolul, Dante s-a gîndit la un alt pasaj din *Apocalipsă* (IV, 5), unde se spune: „Înaintea scaunului de domnie ardeau șapte lămpi de foc, care sînt cele șapte duhuri ale lui Dumnezeu”. **59. -nceți:** unul din lucrurile ce se recomandă în cărțile de eleganță cavalerească adresate femeilor (prov. *ensenhamens*; v. fr. *chastoiemens*; v. it.: *reggimenti*) este de a umbla cu pași mărunți și înceți (domoli). **61. Doamna:** Matelda. **64. Și ca:** a se construi: „Și văzui venind popoare, ca și urmîndu-și *ducii* lor”. În cazul de față *ducii* ar fi *sfeșnicele*. **68. Redînd:** răsfrîngînd. **Coasta:** malul. **70-71. Aveam, aveam:** repetare voită spre a insista parcă mai mult asupra unui lucru de necrezut. **77. Fețele:** cele șapte culori ale spectrului solar. **78. -ncingătoare:** brîul Dianei, adică cearcănul lunii. **80. Din afară:** fiindcă erau concentrice.

Sub cer așa frumos, cum spusei dară,
bătrîni, de dou-ori doisprezece,-avînd
cununi de crin, tot doi cu doi intrară,

și toți: – „Binevorbită fii – cîntînd –
între femei și binecuvîntate
eterne-a tale frumuseți”. Iar cînd

în fața mea și flori împurpurate,
și ierbi, pe-alt mal, cu toatele-mpreună
de-acele ginți alese-au fost scăpate,

precum pe cer o stea la stea s-adună,
așa veniră-n urmă patru fiare,
și toate-aveau de frunze verzi cunună;

cu șase-aripi ornată fiecare,
și pene numai ochi, cum, de-ar fi viu,
gîndesc că Argus i-ar avea atare.

Dar rime nu mai pierd să le descriu,
creștine-al meu, căci de-altele mi-e mie,
încît aici îmi cat-avar să fiu;

dar vezi în Ezechil, cum le descrie,
venind din nord din friguroasa parte
cu ploi și foc și multă vijelie,

---

87. *Eterne-a tale* (a). *a tale frumuseţi eterne stînd* (A). Am trecut în text varianta (a), ca să nu rămînă periodul în suspensie. **96.** *Eu cred* (a). **99.** *Și-astfel îmi cat-avar aici* (a). **101.** *că viu* (a).

---

83. Bătrîni: douăzeci și patru de bătrîni, care, în această procesiune, simbolizează cele douăzeci și patru de cărți ale *Vechiului Testament*. *Cf. Apocalipsa*, IV, 4: „Împrejurul scaunului de domnie stăteau douăzeci și patru scaune de Domni, și pe aceste scaune stăteau douăzeci și patru de bătrîni îmbrăcați în haine albe; și pe capete purtau cununi de aur”. **85. Cîntînd:** bătrînii care intraseră doi cîte doi. Ca și celălalt gerunziu (*avînd*) din versul 83, și acesta atîrnă de „intrară”, din versul 84. **„Binevorbită”:** sînt aproape aceleași cuvinte din Buna-Vestire: „Plecăciune, Plăcuto lui Dumnezeu, Domnul este cu Tine, binecuvîntată ești Tu între femei” (*Luca*, I, 28 și 42). Fiindcă procesiunea este în așteptarea coborîrii din cer a Beatricei și fiindcă Dante nu repetă aidoma cuvintele vestirii îngerești, socotim că și cîntecul bătrînilor se adresează Beatricei, iar nu Sfintei Fecioare, cum cred Passerini și alți comentatori. De fapt, Beatrice reprezintă aici simbolul „adevărului revelat” și deci este în acord cu tot restul procesiunii ce înfățișează istoria Bisericii lui Cristos, de la origine și pînă la izbînda ei finală. **87. Frumuseți:** după Steiner: „strălucirea acelor adevăruri pe care ni le revelezi nouă”. **Stînd:** care dăinuiesc în veci. **Iar:** am fost nevoit să introduc în text varianta (a), ca să leg mai bine versul 88 de cel anterior și ca să pot respecta virgula pusă de poet la sfîrșitul versului 90, care arată că toată această terțină trebuia să depindă de un gerundiv. **90. Scăpate:** lipsite; după ce procesiunea bătrînilor a trecut mai departe. **91. Precum:** apărînd una cîte una și nu toate deodată, cum, după ce se întunecă, răsar stelele pe cer. **92. Fiare:** simbolul celor patru Evanghelii, adică *omul* pentru Evanghelia după Matei, *leul* pentru Evanghelia lui Marcu, *boul* pentru Evanghelia lui Luca și *vulturul* pentru Evanghelia lui Ioan. **93. Frunze verzi:** ca să arate veșnicul adevăr al doctrinei creștine. **94. Aripi:** după Steiner, cele trei perechi de aripi ale fiecărei fiare simbolizează cele trei interpretări: alegorică, morală și anagogică (*cf. Convivio*, II, I, 1) și care, după un mistic din vremea lui Dante, se pot compara cu niște aripi ce fac ca adevărul să zboare mai departe și în mai multe direcții. **95. Ochi:** ca simbol al vederii agere și largi a autorilor lor (Evangheliștii). **96. Argus:** mitologicul paznic al fecioarei Io, care avea o sută de ochi. *Cf. Metamorphoses*, I: „*Centum luminibus cinctum caput Argus habebat*”. **98. Mie:** se subînțelege *zor*. **100-102. Ezechil:** *cf. Iezechiel*, I, 4: „M-am

103 și-așa erau cum le descrie-n carte
la el, ci pentru pene, e cu mine
Ioan ce-aici de-acela se desparte.

106 Iar spațiul dintre-acestea patru-l ține
pe două roți un car ce pontifică
și tras de gîtul unui vultur vine.

109 Acesta-n sus aripele-și ridică
între mezinul steag și trei și trei,
dar nu le-atinge-n zarea ce-o despică:

112 mergeau cu mult mai sus ca ochii mei.
Cît e vultur, e de-aur sfînta fiară;
dar alb bătînd în roșu-i restul ei.

115 Pe Scipio sau pe-August nu-l bucurară
romanii cu mai mîndru car; și, puse
alături, ar putea sărac să-ți pară

118 chiar și-al lui Sol, acel ce s-abătuse
și-a ars prin ruga tristei Terra, cînd
în taină Jupiter dreptate-aduse.

---

103. *spune el în* (a). **104.** *ci pentru-aripi* (a). **105.** *Ioan a spus că* (a). **111.** *...strică* (a). **117.** *cred, sărac putea să fie* (a). **118-120.** *...acel ce ars îi fuse/ Căci trista Terra-și plînse nenorocul/ Și-n taină Zevs...* (b). **120.** *Dreptate-odată Zevs în tain'* (a).

---

uitat, și iată că a venit de la miazănoapte un vînt năprasnic, un nor gros și un snop de foc, ce răspîndea de jur împrejur o lumină strălucitoare. Tot în mijloc se mai vedeau patru făpturi vii, a căror înfățișare avea o asemănare omenească. Fiecare din ele avea patru fețe și fiecare avea cîte patru aripi. Picioarele lor erau drepte. Sub aripi, de cele patru părți ale lor, aveau niște mîini de om. Și toate patru, la dreapta lor aveau cîte o față de leu; la stînga lor, toate patru aveau cîte o față de bou, iar înapoi toate patru aveau cîte o față de vultur". **105. Ioan:** *cf. Apocalipsa*, IV, 8: „Fiecare din aceste patru făpturi vii avea cîte șase aripi, și erau pline de ochi, de jur împrejur și pe dinlăuntru." **Acela:** Iezechiel. **107. Un car:** Biserica universală, pe care Sfîntul Pavel, în *Epistola* VIII, 4, o numește carul „logodnicei lui Cristos". Cît despre cele două roți, după unii comentatori simbolizează cele două testamente, iar după alții cele două tagme călugărești: franciscanii și dominicanii. *Cf. Paradisul*, XII, 106-107, unde cei doi sfinți întemeietori ai acestor ordine sînt numiți „roți ale carului". **Ce pontifică:** în text: „un car triumfal". **108. Vultur:** grifon, al cărui cap e de vultur, iar restul de leu cu aripi. Aici grifonul, cu cele două firi ale sale, este simbolul lui Isus Cristos, om și Dumnezeu, care conduce Biserica, după cum grifonul trage carul. **110. Mezinul steag:** dîra mijlocie a acelor șapte, care pornesc din cele șapte sfeșnice de aur, deschid procesiunea și pe care Dante le-a asemănat cu niște steaguri. **111. Despică:** n-ajunge pînă la înălțimea văzduhului, pe care îl despică cele șapte dîre. **113. Aur:** aurul simbolizează firea dumnezeiască, iar albul și roșul firea cea omenească. Albul simbolizează candoarea sufletului și roșul milostenia. **116. Car:** triumfal. **117. Alături:** cele două care triumfale. **118. Sol:** Soare (Foebus Apollo). **119. Ruga:** Calea Laptelui. *Cf. Metamorphoses*, II, 107 și urm., în care se povestește cum Phaeton, ca să aibă o dovadă că în realitate era fiul Soarelui, îi ceru să conducă o zi carul lui de foc, însă, rătăcind drumul și mînînd cu nepricepere, a ars partea aceea din cer unde vedem astăzi Calea Laptelui și, apropiindu-se de pămînt (Terra), acesta, speriat, s-a rugat de Jupiter să-l scape, iar părintele zeilor a trăsnit pe Phaeton.

Trei Doamne-n dreapta lui veneau jucînd
în cerc; o Doamnă roșie-așa făcută
că n-ai cunoaște-o-n flacări de-ar fi stînd.

Iar ceealaltă-n trupu-ntreg părută
smarald din care-ntreg și l-ar avea –
a treia ca de nea de-acum căzută.

Condusă hora de-albă-ntîi părea,
de roșie-apoi, și iuți sau alinate
roteau precum cînta din gură ea.

La stînga patru-n purpură-mbrăcate
jucau, și-n chipul uneia ce este
în frunte cu trei ochi, erau purtate.

Și-n urma grupei ce-am descris cu-aceste,
văzui doi moși, într-alt port fiecare
ci-asemeni în mișcări și dulci, și-oneste.

Părea unul școlar acelui mare
Hipocrate ce-a fost creat de Fire
celor mai dragi făpturi pe cari le are.

Al doile-avea contrarie-o pornire,
încît și peste vale-o groaz-avui
de-acuta-i spadă plină de lucire.

Umili părînd, pe patru-apoi văzui,
și-un singur moș sfîrșea această grupă;
dormea, ci-avea-nspirată fața lui.

---

121. *Jucînd în cerc, la* (a). **121-123.** *Veneau trei Doamne-n dreapta lui, cu jocul / Că-n flăcări stînd n-ar fi mai roșu focul* (b). *La dreapta lui trei Doamne-n cerc cu jocul / Veniau* (b). **131.** *în tactul* (a). **132.** *...păreau* (a). **136.** *Un ins părea* (a). *La fel însă-n* (b). **140.** *...vale* (a). **142.** *...cale* (a). **144.** *...sale* (a).

---

121. Trei doamne: una roșie (*Milostenia*), una verde (*Speranța*) și cea de-a treia albă ca zăpada (*Credința*). Milostenia, Speranța și Credința sînt socotite în teologia catolică drept cele trei virtuți teologale, proprii creștinismului, pe cînd celelalte patru, cardinale: Tăria, Cumpătarea, Dreptatea și Înțelepciunea pot fi comune și păgînilor. **125. Și l-ar avea:** trupul. **129. Ea:** cea roșie, adică Milostenia. Faptul că hora e condusă cînd de Milostenie, cînd de Credință și niciodată de Speranță simbolizează că aceasta din urmă nu este în stare să ne dea pe celelalte două, adică în inima omului se naște ori Credința, ori Milostenia, și acestea atrag pe celelalte, pe cînd Speranța nu. **130. Patru:** cele patru virtuți cardinale, sau morale, îmbrăcate în culoarea roșie, simbolul milosteniei, fiindcă, după cum spune Sfîntul Toma, *Summa theologica*, II, 65: „Virtuțile morale nu pot să existe fără de Milostenie". **132. Trei ochi:** Prudența (Înțelepciunea), care, după Dante (*cf. Convivio*, IV, 17), este călăuza virtuților morale. **134. Doi moși:** simbolul *Faptelor Apostolilor* și *Epistolelor* Sfîntului Pavel. **136. Unul:** Sfîntul Luca, căruia i se atribuiau *Faptele Apostolilor*, era înveșmîntat în haină de medic (școlar al lui Hipocrat). **138. Celor mai dragi:** în folosul oamenilor, făpturile privilegiate ale Firii. **139. Al doilea:** al doilea moș avea o înfățișare nu blîndă, ca cel dintîi, ci dîrză și avea în mînă o spadă, ca un simbol al luptei pentru apărarea credinței. **142. Pe patru:** cele patru „figuri" ale *Epistolelor* minore, adică ale lui Petru, Iacob, Ioan și Iuda. **143. Un singur moș:** *Apocalipsa* Sfîntului Ioan. **144. -nspirată:** ca de Prooroc.

Și-acestea șapte-aveau ca prima trupă
vestmîntul lor, ci drept încingătoare
a frunții cîmp nu crinii li-l astupă,

ci trandafiri și-altfel de roșie-o floare:
un ochi mai de departe-ar fi jurat
că toți ar fi din ochi în sus vîlvoare.

Cînd caru-ajunse-n dreptul unde-am stat,
tună-n văzduh, și-acelei gloate demne
păru că semn de-oprire i s-a dat,

căci stete-n loc cu primele ei semne.

---

147. După *crinii* este în (A) un mic spațiu gol. **148.** *a... frunții* (a). **151.** *fuse* (a). **153.** *...puse* (a).

---

148. Ci trandafiri: crinii celor dintîi simbolizează candoarea credinței, cu care aceia au așteptat pe Cristos ce era să vie; iar trandafirii acestora de pe urmă simbolizează milostenia, care este temelia credinței propovăduite de Cristos. **152. Tună:** procesiunea a ajuns la capătul ei și chiar din cer îi vine semnul de oprire.



Cîntul XXX

Raiul pămîntesc

Apariția Beatricei sub norul de flori ce cade din mîinile îngerilor (1-45) ◎ Dispariția lui Virgil și durerea lui Dante (46-54) ◎ Mustrările Beatricei față de Dante pentru rătăcirea morală de după moartea ei și pocăirea lui Dante (55-145)

Cînd Ursa deci din cea dintîi lumină
(ce-n veci de-apus și nici de zori nu știe,
nici de-alt vrun nor, decît de-ntîia vină,

și care face-atent spre datorie
pe oricare-aici, precum al nostru face
corabia-n port cu bun sfîrșit să vie)

a stat pe loc; mulțimea cea verace
venită-ntre vultur și-al ei popor,
s-a-ntors spre car ca și spre-a dînsei pace.

Și ca și-un sol din cer, un duh de-al lor,
„Mireasa din Liban” cîntînd deodată
strigă-ntreit, și toți strigară-n cor.

Precum cei drepți, la marea judecată
grăbit ieșind din groapă-i fiecine
cîntînd din guri cu voce re-mbrăcată

---

1. *Carul* (a). **4.** *cum cel de jos ne* (a). **6.** *Cu bun sfîrșit corabia* (b). **15.** *aleluind* (a).

1. Ursa: cele șapte sfeșnice care deschid procesiunea sînt aici considerate ca o constelație spirituală din întîiul cer (cea dintîi lumină), adică din cerul Empireu, și constelația aceasta e asemănată cu Ursa, fiind și ea alcătuită din șapte stele, întrucît, după cum aceasta din urmă călăuzește pe corăbieri, tot așa și cele șapte sfeșnice călăuzesc pe credincioși spre limanul mîntuirii. **2. Nu știe:** diferența între această constelație (spirituală și simbolică) și „Ursa” e că cea dintîi nu cunoaște nici răsărit, nici apus și nu poate fi întunecată decît numai de urmările păcatului originar. **5. Al nostru:** „Carul”, „Ursa” din cerul nostru real. **Face:** „face să intre în port, cu bun sfîrșit, bărcile corăbierilor”. **7. A stat pe loc:** adică „Ursa”, din primul vers. **Verace:** întrucît cărțile sfinte nu mint. **9. Pace:** fiindcă tot ce-i scris în cărțile sfinte se împlinește în Biserică, simbolizată prin carul triumfal tras de grifon. **10. Duh:** unul din bătrînii care urmează carul mistic și care simbolizează *Cîntarea Cîntărilor*. **11. Mireasa:** sînt cuvintele din *Cîntarea Cîntărilor*, IV, 8: „Vino cu mine din Liban, mireaso, vino cu mine din Liban!”. După interpretarea creștină, *Cîntarea Cîntărilor* simbolizează nunta lui Cristos cu Biserica. Invitația este făcută aici Beatricei, fiindcă Dante (*cf. Convivio*, II, 15) interpretează *mireasa* prin știința divină. **12. -ntreit:** de trei ori. **15. Re-mbrăcată:** redobîndită prin reînvierea trupului, după Judecata cea de Apoi (*marea judecată*).

16 așa deasupra ăstor roți divine
ieșir-o sută-*ad vocem tanti senis*
și soli și servi ai vieții făr' de fine.

19 Și toți strigau : *Benedictus qui venis*
zvîrlind pe mîndru-i car și-n juru-i flori :
manibus o date lilia plenis.

22 Văzui adese-n fapt de zi spre zori
întregul cer cu față-mpurpurată,
iar restu-n dulcile-i de-azur colori,

25 și fața soarelui născînd umbrită
așa că, potolind o ceață rară
de ochi putea-ndelung fi suferită :

28 Așa-ntr-un nor de flori, ce-l ridicară
divine mîini și-n ploaie-apoi prelinsă
cădea-ndărăt și-n car, și-n jur pe-afară,

31 pe vălu-i alb, cu foi de-oliv încinsă
văzui o Doamnă, verde-avînd manta
și-a ei hlamidă ca de foc aprinsă.

34 Și iată, duhul meu ce ferm era
de-atîta timp, spre-a nu simți scădere
și-a sta zbătut, în fața-i cînd va sta,

37 cumplit a resimțit, nu prin vedere,
ci prin puteri venind din ea pe-ascuns,
iubirea veche-n toat-a ei putere.

---

16. *telegie* (a). **20.** *Plouînd și-n mîndrul car și-n juru-i* (a). **22.** *spre Răsărit* (a). *Ades văzui spre Răsărit în zori* (b). **24.** *restul* (A). **30.** *urcă și* (a). **32-33.** *Văzui o Doamnă cu măslin încinsă / Pe albul văl în verdea ei manta* (b). **36.** *fi* (a). **37.** *De-odată* (a).

---

16. Roți : ale carului mistic. **17. Senis :** bătrînul de care e vorba (*un duh*) în versul 10. **18. Soli :** îngeri, în înțelesul etimologic al cuvîntului grec, *anghelos*. **Servi :** în înțeles de slujitori (lat. *ministri*). **Făr' de fine :** viața veșnică a fericiților din Rai. **19. *Benedictus...* :** sînt cuvintele cu care Cristos a fost întîmpinat de evrei. *Cf. Matei*, XXI, 9 : „Noroadele care mergeau înaintea lui Isus și cele ce veneau în urmă strigă : «Osana, fiul lui David, binecuvîntat este cel ce vine în numele Domnului ! Osana în cerurile prea înalte !»" **21. *Manibus* :** cuvinte luate din Virgil (*Eneida*, VI, 883). Entuziasmul pentru cultura clasică este în Dante atît de mare, că nu pregetă să ne înfățișeze pe îngeri, adăugînd versul unui poet păgîn cuvintelor sfinte ale Evangheliei. De altfel, cele două mari izvoare ale culturii medievale sînt tocmai Biblia și poezia clasică, cărora trebuie să li se adauge, într-o anumită măsură, și un element oriental, reprezentat mai ales prin cultura arabă, cu atît mai importantă, cu cît, prin aceasta din urmă, Evul Mediu a putut folosi cultura elină. **25. Umbrită :** „acoperită de aburi la orizont". **29. Mîini :** ale îngerilor. **30. -ndărăt :** în text : „care din mîinile îngerilor se ridica în sus și apoi cădea înlăuntru și în afară (carului)...". **32. O Doamnă :** Beatrice. Cele trei culori în care-i îmbrăcată simbolizează cele trei virtuți teologale : Credința, Speranța și Milostenia, iar cununa de măslin cu care-i încinsă este un simbol al învățăturii și al păcii. Această admirabilă scenă florală i-a plăcut lui Petrarca atît de mult că, inspirîndu-se din ea, a scris faimoasele versuri din *Canzoniere* : *„Chiare, fresche e dolci acque"* în care Laura ni se arată sub o ploaie de flori ce cad pe pletele-i aurii din crengile înflorite de pe țărmurile Sorgiei. **34. Era :** a se înțelege : „Și iată că sufletul meu, care, după moartea Beatricei, timp de atîția ani, nu se mai înfiorase la apariția ei, acuma este stăpînit de aceleași simțăminte, nu fiindcă a recunoscut-o, ci printr-o tainică putere ce purcede de la ea".

40 Dar cînd virtutea, cea ce m-a străpuns
pe cînd fui încă-ntr-a prunciei stare,
în ochii mei vizibil a ajuns,

43 privii la stînga cu respectul care
îl are pruncul ce la mamă vine
cînd ori mîhnire-ori teamă dînsul are,

46 spre-a zice lui Virgil: „Nu este-n mine
nici strop de sînge-acum netulburat,
și-al vechii flacări semn îl văd eu bine!”.

49 Dar vai, Virgil de el m-a și lăsat
orfan, Virgil, prea dulcele meu tată,
Virgil cui mă-ncrezui spre-a fi salvat!

52 Tot ce-a pierdut antica mam-odată
nu-mi fu zăgaz să nu-mi adune iar
nou plînset fața cea de plîns scăpată!

55 – „Că-i dus Virgil, nu plînge-aci-n zadar,
nu plînge încă, Dante! Îndura-vei,
spre-a plînge tu, cu mult mai mare-amar!”

58 Cum trece-un amiral la pupa navei,
la pror-apoi, să vad-oștenii lui
de pe-alte nävi, îndemnuri dînd ispravei:

61 la car, în partea stîng-așa văzui
(întors spre ea, cînd numele mi-l spuse,
pe care-aici silit de stări îl spui)

---

43. *încredințai* (a). **45.** *-n suflet* (a). **53.** *spre-a* (a).

---

40. Virtutea: puterea dragostei lui din tinerețe. **41. Prunci:** Dante era aproape copil, cînd a văzut pentru întîia oară pe Beatrice. **48. Flacări:** aluzie la versul din *Eneida*, IV, 23, în care Dido, mărturisind surorii sale noua-i dragoste pentru Enea, zice: *„Agnosco veteris vestigia flammae!”*. **50. Orfan:** lipsit de el. Numele lui Virgil în această terțină este repetat de trei ori, ca și cum nu și-ar crede ochilor. „În această triplă invocație a numelui scump și venerat, în apelativul de *prea dulcele meu tată*, în aducerea-aminte a binefacerilor primite, în sunetul în același timp plîngător, melodios și trist al acestei suave și pasionate terține, Dante își varsă toată afecțiunea și recunoștința ce-i umple inima pentru acela care l-a scăpat din *pădure* și, străbătînd cu el *Infernul* și *Purgatoriul*, l-a adus pînă la Beatrice” (Passerini). **52. Antica mam-:** Eva, mama tuturor muritorilor, care, cedînd ispitei șarpelui, a fost izgonită din Raiul pămîntesc cu bucuriile lui. Dante vrea să spună că toate frumusețile și bucuriile Raiului pămîntesc, în care se găsea, nu-l puteau mîngîia de durerea ce i-o pricinuia pierderea călăuzei lui iubite. **53. Adune:** subiect este *fața*. A se construi: „Fața cea de plîns scăpată să nu-mi adune iar nou plînset”. **55. Că-i dus:** încep aici mustrările cam aspre ale Beatricei pentru rătăcirea morală a lui Dante, după moartea ei. Cu o ironie crudă, îi spune să nu plîngă pentru așa puțin, fiindcă are motive de plîns cu mult mai grave. De observat, în tot episodul, umanitatea Beatricei, care nu e numai aici simbolul teologiei, ci și femeia iubitoare, care se arată jignită în demnitatea ei de necredința lui Dante față de memoria ei, și mai ales de faptul că femeile pe care le-a iubit în urmă erau ființe ușuratice și senzuale, cu totul nedemne de aceea pe care cu atîta suavitate și curăție o proslăvise în *Viața Nouă*. **62. Întors:** în momentul în care, auzindu-mi numele rostit, m-am întors spre ea. **63. Silit:** Dante cere aici iertare de a fi introdus (*cf.* v. 56) numele lui în poemă, fiindcă, după cum scrisese în *Convivio*, I, 2: „Nu se da voie de către retoricieni ca cineva să vorbească despre sine, fără un just motiv”.

64 pe dulcea Doamnă, cea ce-mi apăruse
sub noru-acel de flori, cum peste vale
fixați pe mine-adîncii ochi și-i puse.

67 Și-astfel, deși sub vălul feții sale
ce-ncins cu-ale Minervei foi cădea,
eu nu puteam s-o văd, ea cu regale

70 mişcări în gest și mînioasă ea,
vorbi, precum și-un om ce multe zice
păstrează-n urmă vorba cea mai grea:

73 – „Sînt eu! Privește-aici, sînt eu, Beatrice.
Cum te-njosiși să urci tu sfînta scară?
Ori nu știai că-n Rai devii ferice?”.

76 Plecai, la asta, ochii-n apa clară,
ci-n ea cînd mă văzui, pe cînd privii,
de-așa rușine-obrajii-mi se-ncărcară.

79 Cum aspră pare-o mamă pentru fii,
așa și mie ea, ci-n asprітură
simțeam balsamul nobilei mînii.

82 Apoi tăcu. Iar îngerii-ncepură
In te speravi Domine, dar ei
mai sus de *pedes meos* nu trecură.

85 Precum într-un brădet pe munții-acei
ce fac Italiei dos, s-adună troaie
și-nghează neaua-n vîntul dinspre Schei,

---

68. *...foi* (a). **71.** *și-așa* (a). **72.** *...'napoi* (a).

---

67. Vălul feții: vălul alb ce-i acoperea fața. *Cf.* v. 31. **Minervei foi:** cununa de măslin, copacul consacrat Minervei. **74. Sfînta scară:** colnicele Purgatoriului, pe care sufletele se ridică, de parcă ar sui o scară, înspre Raiul pămîntesc. De altfel, trecerea de la colnicele de jos la cele de sus se face printr-o scară. **75. -n Rai:** în Raiul pămîntesc, unde se află. **Ferice:** „Și de ce atunci – pare a zice Beatrice –, de ce ai căutat aiurea această fericire, în desfătări lumești?”. **76. Apa:** a rîului Lete, pe țărmul căruia se găsea. **78. De-așa rușine:** înțelesul literar este foarte clar: Dante, oglindindu-se în apa rîului Lete, își vede chipul așa de rușinat, încît își întoarce fața în altă parte. Dar aici e și un sens alegoric: aducerea-aminte a păcatului și conștiința pocăirii, ce trebuia să preceadă cufundarea în Lete (uitarea păcatului mărturisit), necesară și ea, spre a se putea bucura de fericirea Raiului. Cu o închipuire poetică și filosofică totdeodată, Dante face în așa fel ca această amintire a păcatului să-i fie pricinuită tocmai de aceeași apă a Letei care simbolizează uitarea păcatului. **81. Balsamul:** plăcerea dureroasă a copilului care, deși se vede mustrat, simte totuși că mustrarea pornește din dragoste. ***83. In te speravi*:** sînt cuvintele psalmului XXX: „Doamne, în Tine mă încred: să nu fiu dat de rușine niciodată”. De îndată ce aude aceste cuvinte, cu care îngerii își arată compătimirea lor față de el, Dante nu se mai poate stăpîni și începe să plîngă din toată inima. Dar Beatrice are de discutat o chestiune personală cu Dante. Mai pe departe, și cu tot respectul cuvenit, ea dă să înțeleagă îngerilor că, la urma urmelor, ei îl judecă pe Dante cu prea multă bunăvoință și că sînt anumite lucruri care pot fi pricepute și apreciate, în justa lor valoare, numai de ea. Ei sînt niște creaturi prea perfecte, încît le lipsește simțul unei priceperi pur omenești, niște ființe cerești care, în bunătatea lor fără de margini, socotesc pe oameni mult mai slabi decît sînt ei în realitate și sînt prea mult înclinate spre iertare. „Lăsați-mă să vorbesc eu, pare a spune Beatrice, căci numai eu știu cum s-au petrecut lucrurile întocmai. Între noi doi avem de răfuit o socoteală, pe care voi n-o puteți pricepe”. **84. Trecură:** se opriră la cuvintele „îmi vei pune picioarele la locul larg”. **87. Schei:** vîntul care suflă dinspre Dalmația, numită

88 și-apoi, muiată,-ncepe-n ea să ploaie,
cînd suflă țara unde umbra piere,
părînd că-i ceară ce la foc se moaie,

91 așa fui făr' de plîns și de durere
la cîntul lor ce-l cînt-aici senine
și-n veci de-acord cu veșnicele sfere.

94 Dar cînd simții că milă-n cînt de mine
mai multă pun, decît de-ar fi vorbit:
„De ce-i smulgi, Doamn', așa de lungi suspine?".

97 Fu vînt și apă geru-ntroienit
în pieptul meu, și cu durere mare
prin ochi și gură-ntreg mi-a năvălit.

100 Ci-n car, la dreapta, tot în nemișcare
văzui că stă și-aceste vorbe-i curg
spre-acei eterni ce plînser-a mea stare:

103 – „Da, voi vegheați în ziua făr' de-amurg,
încît nici somn, nici noapte nu vă fură
vrun pas măcar din timpii ce se scurg,

106 dar vorbele ce-am spus alt țel avură,
spre-a ști acest mîhnit, că o durere,
se cade-a fi cu vina pe-o măsură.

109 Nu singur prin efectu-acelor sfere
ce duc pe-orice născut spre-anume fine
precum combină-n zodii-a lor putere,

pe atunci Slavonia (Schiavonia), adică vîntul de la nord-est. Prin „Schei" Coșbuc înțelege, probabil, munții stîncoși ai Dalmației. **88. Muiată:** se referă la „neaua" din versul precedent. **89. Țara:** cînd țara unde umbra piere (Africa) își suflă vîntul ei cald. **92. Senine:** în concordanță cu *suflete* (neexprimate) în loc de *îngeri*. Dante vrea să spună că, după cum vîntul rece, care suflă dinspre Dalmația, îngrămădește zăpada între trunchiurile și ramurile brazilor ce acoperă Apeninii, care formează spatele (spinarea) Italiei, și pe urmă vîntul cald de la sud face în așa fel că acea zăpadă se topește în apă, tot așa și dînsul, care la imputările aspre ale Beatricei rămăsese ca înghețat, se topește în lacrimi atunci cînd, din psalmul ales de îngeri pentru cîntecul lor, înțelege că acelor ființe nemărginit de bune li-e milă de situația în care se găsește. **93. De-acord:** cu melodia cerească pe care o produc cerurile, învîrtindu-se din dorul „sufletului mișcător" de a se apropia de Dumnezeu. *Cf. Introducerea*, p. 37. **94. Dar cînd:** a se construi: „Dar cînd simții că ei (îngerii) pun în cînt mai multă milă de mine, decît dacă ar fi spus fățiș: «De ce, Doamnă, îi smulgi suspine așa de lungi?», atunci gerul întroienit în pieptul meu a devenit numai vînt (suspine) și apă (lacrimi)". **99. Năvălit:** adică gerul acela topit în lacrimi. **101. Că stă:** Beatrice, care, din partea ei, nu s-a înduioșat deloc și-și păstrează înfățișarea severă. **102. Eterni:** îngerii. **107. Spre-a ști:** ca acest mîhnit (pocăit), adică Dante, să știe că durerea pocăinței se cade a fi potrivită pe o măsură cu vina. **109. Nu singur:** subiectul este „acesta", din versul 115. Beatrice vrea să spună că Dante în tinerețea lui a avut, nu numai din influența planetelor, ci și din harul dumnezeiesc, astfel de daruri, încît arăta că-i în stare să poată împlini orice fel de fapte frumoase, dar, după cum o sămînță rea încolțește și se dezvoltă mai repede într-un pămînt fertil, tot așa, de-abia dînsa a părăsit această lume pentru cea de veci, și el a și căzut în tot felul de rătăciri. Într-adevăr, se știe că, după moartea Beatricei, Dante s-a lăsat în prada unui fel de viață ce i-a fost imputată și de întîiul lui prieten, Guido Cavalcanti, în sonetul: *„Io vengo a te il giorno infinite volte E trovoti pensar troppo vilmente..."*. Rătăcirea lui a fost triplă: morală, intelectuală și artistică. A luat parte la banchete dezordonate, la tot felul de petreceri lumești, s-a tăvălit în tovărășia unor oameni nedemni de el, a iubit senzual femei cam ușuratice și cochete. În

ci și prin mila grației divine
ce dintr-așa de 'nalt un nor ne plouă
că n-avem noi vederi de-a-i fi vecine;

virtuți avu acesta-n viața nouă
atari, că de-orice fapte mari dibace,
minuni de probe ne-ar fi dat el nouă;

pe-atît însă mai rău și sterp se face
prin rea sămînț-un loc necultivat
pe cît mai multă vlagă-ntr-însul zace!

A mea privire-un timp l-a răzimat,
și tinerii mei ochi i-au fost toiagul
ce-l duse drept pe-un drum adevărat.

Ci-ndată ce-mi schimbai, sosind pe pragul
etății-a doua, viața mea,-ncepui
să nu-i mai plac și de-altele-a prins dragul.

Cînd eu m-urcai din carne-n duh și fui
sporită și-n frumseți, ca și-n virtute,
eu tot mai făr' de preț și rea-i părui.

Și pașii-atunci i-a-ntors pe căi pierdute
urmînd imagini false către-un țel
ce minte-n veci promisiile făcute.

Nimic nu fu, că-n visuri ori altfel
cerșii de sus inspirațiuni prin care
cătam să-l chem; nimic n-a prins de el.

---

113. *dintr-un nor* (a). **125.** *...lui* (a). **132.** *orice făgădueli făcute* (b). **134.** *Cerşite--nspi[rațiuni] i-am dat* (a).

---

același timp a avut și o rătăcire intelectuală, încrezîndu-se prea mult în puterea rațiunii omenești și într-o filosofie mai mult raționalistă. Rătăcirea artistică a fost o urmare a celorlalte două și consistă într-o formă căutat aspră și complicată, în felul trubadurului provensal Arnaut Daniel, formă ce se observă mai ales în *Canțonele* și *Sextinele* insuflate de iubirea pentru acea Pietra sau Pargoletta despre care vom vorbi în curînd. **121. Un timp:** epoca *Vieţii Noi*, cît timp Beatrice a trăit și cu lumina ochilor ei i-a călăuzit drumul. **125. Etății-a doua:** viața veșnică de dincolo de moarte. **126. Altele:** se știe că Dante n-a iubit numai pe Beatrice. Chiar în *Viața Nouă* ni se vorbește de o primă și de o a doua *femeie a apărării*, în care se pare că trebuie să vedem două adevărate iubiri ale lui Dante, care numai pe urmă le-a justificat cu nevoia de a-și ascunde iubirea adevărată pentru Beatrice, prefăcîndu-se că e-ndrăgostit de alte femei. După moartea Beatricei, el însuși ne mărturisește, în *Viața Nouă* și în *Convivio*, că s-a îndrăgostit de acea *Donna gentile* care i se arăta miloasă față de durerea lui și din care a făcut pe urmă simbolul filosofiei. Alte nume de femei iubite de Dante găsim în *Canzoniere*: o *Alisetta* îndrăzneață, care ni se arată foarte încrezătoare în farmecele ei spre a cuceri „cetățuia minții" lui Dante; o *Pargoletta* foarte tînără, cu părul creț de aur și înveșmîntată în verde, pe care poetul a văzut-o dansînd în livezile Casentinului; și o *Pietra*, mai întîi blîndă și dulce, apoi sălbatică și crudă. Este foarte cu putință ca *Donna gentile* și *Alisetta* să fi fost una și aceeași femeie, după cum este aproape sigur că *Pargoletta* și *Pietra* nu sînt decît două pseudonime (prov.: *senhal*) ale aceleiași foarte tinere femei, iubită în Casentino. Am văzut cum din tot ce era omenesc, curat și poetic în aceste iubiri și din aceste femei iubite Dante a alcătuit figura Mateldei. Tot așa Beatrice concentrează în aluzia sa la Pargoletta tot ce era în ele patimă senzuală și morală. *Cf.* cîntul XXXI, v. 59. **129. Făr' de preț:** lipsită de preț. **133. Nimic:** zadarnică a fost orice încercare de a-l readuce pe calea cea dreaptă.

136 Căzu-ntr-atît, că făr' de vindecare
găsind orice mijloc cu el, probai
să-l fac să vad-a răilor pierzare.

139 Deci însămi eu pe-a morții poartă-ntrai
și mi-am trimis și ruga, și suspinul
spre-acel ce-l scoase pîn-aici în Rai.

142 S-ar rupe pentru el atunci divinul
decret, de-ar bea din Lete-ori prînzul gata
de-aici gusta-l-ar, făr-a-și da tainul

145 căinței lui ce-n lacrimi face plata".

---

142. *noi nu vom rupe pentru* (a). **144.** *lăsînd să guste un prînz de* (a).

---

137. Probai: încercai. **139. -ntrai:** atunci cînd, după cum se spune în *Infern*, II, 116 și urm., Beatrice nu s-a temut de a se scoborî în Iad, ca să-l roage pe Virgil să îi vină în ajutor lui Dante, rătăcit în pădurea păcatelor. **141. Acel:** Virgil. **Rai:** tot Raiul pămîntesc, ca mai sus.



Cîntul XXXI

Raiul pămîntesc

Noile imputări ale Beatricei. Ruşinarea, spovedania şi pocăirea lui Dante (1-90) ◎ Imersiunea în apa rîului Lete (91-111) ◎ Oglindirea grifonului în apele lui Lete (112-132) ◎ Dezvăluirea Beatricei (133-145)

– „Tu, cel ce-aştepţi a trece rîul sacru –
şi-a-ntors spre mine-al vorbei vîrf subţire,
ce şi tăind, aşa-mi păru de acru,

şi făr-a mă cruţa, urmă-n vorbire –,
e drept? Să-mi spui, e drept? Sînt mari acuze,
şi-i just s-ascult şi-a ta mărturisire."

Puterile-mi erau însă confuze
aşa că vocea-mi se mişcă spre grai
ci-n drumul ei s-a stins pînă la buze,

puţin stătu, şi-apoi: – „De ce mai stai?
Răspunde-acum, căci Lete încă-n tine
n-a şters urîtele-amintiri ce ai!".

Dar groaza mea-n amestec cu ruşine
atare-un „da" mi-au scos cu voce stinsă,
c-a fost nevoie de-ochi spre-a-l prinde bine.

Precum cînd se destinde-o prea întinsă
balistă, rupe coardă şi-arc, şi-atare
de fier e ţinta mult mai slab atinsă,

---

3. *şi tăind*, trecut apoi în text. **8.** *s-a mişcat* (a). **16.** *Precum balista rupe cînd* (a). *Prea mult, şi coarda şi-arcul* (b).

---

2. Vîrf: compară vorba cu o spadă ce poate lovi şi cu vîrful, şi cu tăişul. Pînă acum Beatrice l-a lovit pe Dante numai cu tăişul; de acum încolo îl va lovi mai adînc cu vîrful spadei. Într-adevăr, pînă acum l-a lovit *indirect*, vorbind despre el cu îngerii; acum îl loveşte *direct*, adresîndu-se lui însuşi. **3. Acru:** dureros. **5. Acuze:** dată fiind gravitatea acuzărilor, se cade să ascult mărturisirea pe faţă (prin vorbe, şi nu numai prin ruşine şi lacrimi) a greşelilor tale. **9. Ei:** a se construi: „ci-n drumul ei pînă la buze s-a stins". **11. Lete:** ironic. **13. -n amestec:** amestecată cu. **15. Ochi:** dacă n-ar fi fost mişcarea buzelor, acest „da" al lui Dante fusese pronunţat cu un glas aşa de stins, încît Beatrice nu l-ar fi înţeles. **16. Întinsă:** îndoită. **17. Balistă:** un fel de arc mare, fixat pe un trunchi de lemn. **Atare:** astfel încît ţinta e atinsă mult mai slab de fierul săgeţii.

19 așa m-a frînt povara mea cea mare
și-așa de plin de plîns și-oftaturi fui
că gura-nchise vocii-orice cărare.

22 Și iarăși ea : – „Dorințelor ce-avui,
și cari făceau să cați supremul Bine,
mai sus de care-alt bun nici unul nu-i,

25 ce gropi găsit-ai tu,-mpiedecăminte,
sau ce cătușe-astfel că trebuiai
să pierzi speranța mergerii 'nainte ?

28 [Și ce-nlesniri], [chemări] în drum găsit-ai
pe-a altor frunte-așa ți s-arătară,
c-ai fost silit [s-alergi ca să le ai ?]".

31 Tîrziu și dup-o lung-oftare-amară
cu greu avui și glas se[nin] de-ajuns,
ce-abia cu trudă buzele-l formară.

34 Plîngînd : – „De-a lumii bunuri – am răspuns –
atras eu fui spre-o falsă bucurie
de-ndat-atunci cînd tu mi te-ai ascuns".

37 – „De-ai fi negat tăcînd ce-mi spui tu mie,
mai neștiută tot n-avea să poată
să-ți fie culpa ta. Alt jude-o știe !

40 Fiindcă îns-acuză culpa toată
chiar gura ta, în sfîntul nostru sfat
se-ntoarce spre-ascuțiș dușmana roată.

43 Dar de-alte dăți spre-a fi tu mai bărbat,
sirene cînd auzi, și și mai multă
rușine spre-a simți de-al tău păcat,

---

24. *De-asupra cui nu e la ce s-aspiri* (b). **25.** *tu le-ai găsit* (a). *în drum găs[it-ai]* (b). **26.** *trebuia* (A). Am trecut în text varianta (a) pentru a restabili rima, în urma completării versului 28 care lipsește în (A). **28.** Am trecut în text fragmentul de vers din varianta (b) pentru a umple lacuna din (A), unde acest vers lipsește cu desăvîrșire. **30.** *să cați a le avea ?* (A). Am trecut în text varinata (a) din cauza rimei. **37.** *Dar ea : Negînd, sau și tăcînd, să fie / Greșala ta.* **39.** *Alt jude avem* (b). **40.** *Dar pentrucă-și acuză* (a).

---

19. Povara : a rușinii. **22. Dorințelor :** sensul este : „Ce piedici ai întîmpinat oare în calea dorințelor mele, care te făceau să cauți spre supremul Bine (Dumnezeu), așa ca să pierzi speranța înaintării pe drumul cel drept al mîntuirii sufletului ?". **23. Făceau :** a se vedea *Viața Nouă*, capitolul X, unde Beatrice este numită „nimicitoarea tuturor viciilor" și „regina virtuților". **24. Alt bun :** *Cf. Convivio*, IV, 22, unde se spune că „Dumnezeu este suprema noastră fericire". **29. A altor :** face aluzie la celelalte femei iubite de Dante, după moartea Beatricei. **30. Le :** se referă la „înlesniri" din versul 28. **35. Falsă :** întrucît aceste bunuri lumești iau, în ochii omului amăgit, înfățișarea bucuriei adevărate. **39. Alt jude :** Dumnezeu. **42. Spre-ascuțiș :** roata ce ar trebui să ascută spada justiției se întoarce spre tăișul ei și-l tocește, adică pedeapsa este suspendată și în locul dreptății acționează mila, și vinovatul este iertat. **43. Dar :** a se înțelege : „Ca altă dată să fii mai bărbat, ținînd piept cîntecului ispititor al sirenelor și în același timp ca să simți mai multă rușine pentru păcatul tău, scutură-te de orice motiv de a plînge, orișicît de întemeiat ar fi, și ascultă".

46 descarc-al plînsului temei și-ascultă
și-auzi cum trebuia pe-opusul drum
să-mi fi urmat cînd fui din lume smultă.

49 Natura și-arta farmec pîn-acum
nu-ți dete-așa că-n mîndrul trup ce-mi fuse
prinsoare-atunci și-n țărnă-i astăzi scrum.

52 Supremu-ți farmec deci de se pierduse
prin moartea mea, ce bun lumesc fu-n stare
s-abată-n lături mințile-ți seduse?

55 Dator ai fost la prima săgetare
a falselor plăceri să urci în pripă
pe urma mea ce nu mai fui atare.

58 Ce-aveai să lași în jos a ta aripă
s-aștepți loviri ori vro duduie poate
sau alte-atari [momeli] ce țin o clipă?

61 Nici dou-ori trei un pui nu le socoate,
ci laț a-ntinde paserii bătrîne
și-a trage-n ea săgeți, degeaba-s toate."

64 Așa cum stă, și ochii-n jos îi ține
și-ascultă mut un prunc, recunoscînd
greșeala sa și pocăit rămîne;

67 așa stam eu, și iar îmi zise: – „Cînd
te doare-așa c-auzi, ridică barba
ca și mai mare-amar să ai văzînd!".

---

54. *mințile seduse* (a). **58.** *s-abați* (a). **59.** *plăceri* (a). *momeli* (a). **62.** *a-ntinde lațuri* (a). **65.** *fără să-ngîne* (a).

---

49. Natura: niciodată natura sau arta nu ți-au oferit un trup mai frumos ca acela în care am trăit și care acum s-a prefăcut în cenușă. **51. Prinsoare:** temniță, întrucît trupul este socotit ca temnița sufletului. **52. Farmec:** „dacă prin moartea mea ți-ai pierdut desfătarea ce provenea din vederea frumosului meu trup". **55. Ai fost:** ai fi fost. **57. Fui:** în text: „eram". **Atare:** falsă. **59. Duduie:** în text *Pargoletta*, cuvînt italienesc care înseamnează „copiliță" și de care Beatrice se servește aici ironic, ca și cum ar vrea să-i reproșeze că s-a lăsat el, om matur, să fie atras în cursă de o fetișcană. Am văzut că, cu acest pseudonim de *Pargoletta* (pe care Coșbuc îl redă cu *duduie*), Dante a cîntat o femeie foarte tînără, de care s-a îndrăgostit în Casentino. Nu se pot admite cele ce susțin unii comentatori, că în reproșul Beatricei numele *Pargolettei* ar fi pus la întîmplare, că ar fi o simplă coincidență nevoită cu *Pargoletta*, al cărei nume îl întîlnim în *Rime*. Beatrice este și reală și, prefăcîndu-se că vorbește în general, se agață de ceva concret, atinge o coardă ce-i era deosebit de dureroasă lui Dante. Bineînțeles, *Pargoletta* e un *senhal* în *Rimele* lui Dante, iar aici, în acest episod, este generic, fiindcă în reproșul ei Beatrice face aluzie nu numai la *Pargoletta*, ci la toate celelalte „momeli ce țin o clipă", nedînd la o parte nici celelalte deșertăciuni lumești, politice, literare și filosofice, dar este și o înțepătură malițioasă în faptul că se servește de acea denumire comună, ce apare în *Rime* ca un nume propriu. E o împunsătură ironică în acel *Pargoletta* al Beatricei, împunsătură ce cuprinde în ea un alt reproș, acela de a se fi lăsat prins de o fetiță, o copilă aproape, el, om în toată firea, care nu mai era un „pui", ci „pasăre bătrînă", ce nu ar fi trebuit să cadă ușor în cursă, ca acela care trecuse prin alte înfrîngeri amoroase și, în sfîrșit, că era om „cu barbă", după cum insinuează ea, cu atîta cruzime, la sfîrșitul reproșului său. Deci *Pargoletta* la care face aluzie aici Beatrice nu poate fi alta decît *Pargoletta* din *Rime*. **61. Socoate:** o pasăre tînără cade numaidecît în cursă, adică n-ai ajunge să numeri pînă la trei, că ea a și căzut în cursă. **64. Cum stă:** subiectul este „un prunc" din versul următor. **65. Prunc:** copil. **68. C-auzi:** auzind cuvintele mele de dojană. **69. Văzînd:** văzînd că sînt

70 Pe-un vechi stejar, cum smulge-o mînă iarba,
l-ar smulge mai ușor un vînt adus
din Alpi sau vînt din țara lui Iharba,

73 de cum ’nălțai eu barba, cînd mi-a spus;
dar cînd prin barbă fața mi-o-nțelese,
văzui ce-otravă-n vorbe ea mi-a pus!

76 Cînd fața mea ’nălțat-apoi fusese,
văzui pe-acei ce-s primă creatură
că jocului de flori sfîrșit pusese,

79 și-a mea vedere, nu de tot sigură,
s-a-ntors spre Doamna ce privind stătea
spre cel cu două firi într-o făptură.

82 Sub vălul ei, și peste rîu, părea
că-ntrece-atît ființa ei antică
pe cît, trăind, pe toate le-ntrecea.

85 M-au ars căințele cu-a lor urzică,
încît simțeam suprema ur-acu
pe ce m-a smuls mai mult de-a mea amică,

88 iar inima-mi atari mustrări avu
că-nvins căzui, și ce-a mai fost de mine
o știe-aceea care cauză-mi fu.

91 Și-n fire-apoi cînd mi-am venit în fine,
frumoasa ce-o-ntîlnii venind agale
deasupră-mi sta, și: – „Prinde-m-acum bine”

94 zicînd, mă-mpinse pînă-n gît în vale,
și, tras de ea prin rîu, ușor pluti
ca și-o suveică pe-apă ca pe-o cale.

---

72. *noștri ori țara* (a). **82.** *Sub văl ea chiar și* (a). **85.** *Și-atunci m-au ars* (a). *Căințe-atunci m-au ars cu-al lor* (b). **86.** *...indignări* (a). **90.** *o știe Doamna mie cauza astei stări* (a). **95.** *pe față* (a).

---

aceiași pe care i-ai iubit pe pămînt și care te-au îndreptat, cînd erau în viață, pe calea binelui. **70. Cum smulge:** această comparație nu este decît o amplificare a adjectivului *ușor* din versul următor și nu se găsește în Dante. A se înțelege că poetul își ridică privirea spre Beatrice cu mai multă greutate, decît un vînt năvalnic n-ar smulge un stejar. **72. Vînt:** vîntul de sud ce suflă din Africa. Se știe că Iharba, regele Libiei, primise în ținuturile sale pe Didona. *Cf. Eneida*, IV, 196 și urm. **75. Otravă:** cu cîtă ironie a vorbit de „barbă”, și nu de „față”, dînd a înțelege că atunci cînd s-a lăsat prins în cursa Pargolettei era om în toată firea, om matur, cu barbă! **77. Pe-acei:** îngerii care au fost, împreună cu cerurile, creați direct (*prima creatură*) de Dumnezeu și nu prin mijlocirea influenței planetelor, ca celelalte viețăți. **81. Cu două firi:** grifonul, jumătate leu și jumătate vultur. **83. Antică:** era cu atît mai frumoasă decît aceea pe care o iubise pe pămînt, cu cît atunci cînd trăia întrecea în frumusețe toate cele ce o înconjurau. **87. Amică:** iubită. **90. Aceea:** Beatrice. **92. Frumoasa:** Matelda. **95. Rîu:** Lete, care hărăzește uitarea păcatelor, fără de care sufletul pocăit n-ar putea fi fericit în Rai. **96. Suveică:** „a se admira frumusețea imaginii ce redă, în chip desăvîrșit, ușurința supranaturală cu care Matelda alunecă pe apă, de-abia atingînd-o. Ea alunecă pe apă, ușoară și dreaptă ca o suveică pe ițe, trăgînd pe Dante după ea, în limpedea apă a Letei” (Mantovani).

97 Și-atît de dulce-un cîntec s-auzi
„spăla-mă voi”, cînd lîngă mal ea stete
că nu să-l scriu, dar nu-l pot nici gîndi:

100 și capu-n brațele frumoasei fete
avîndu-mi-l cuprins aici, mă puse,
scufuns cu el întreg, să beau din Lete.

103 M-a scos apoi scăldat și-apoi mă duse
la cele patru zîne-n hora lor,
și-un braț pe mine fiecare-și puse.

106 – „Noi, stele-n cer și nimfe-aici în cor,
Beatricei tale serve i-am fost date
cînd nici n-a fost descins la cei ce mor.

109 Te-om duce-n ochii ei; dar spre-a străbate
lumina lor, vor ageri pe-a ta
acele trei, căci văd mai luminate.”

112 Și-apoi mă duse corul ce cînta
la pieptul fiarei, unde,-ntoars-airea,
ci-acum privind spre noi, Beatrice sta.

115 Și-au zis: – „Acum tu nu cruța privirea
că-n față ai smaraldele din care
săgeți cîndva-ți trimise-n piept Iubirea!”.

---

99. *spuiu* (a). **101.** *m-a scufuns* (a). **102.** *Acolo unde-avui* (a). **114.** *Dintîiu, și-acum* (a).

---

98. Spăla-mă-voi: cuvintele psalmului L: „Curățește-mă cu Isop și eu voi fi curat; spală-mă și voi fi mai alb ca zăpada”. „Acesta este cîntecul care se potrivește, spre a însoți purificarea sufletului; și este atît de dulce, încît poetul nu numai că nu-l poate exprima, dar nici nu-și poate aminti de el, fiindcă memoria poate evoca suavitatea unui cînt omenesc, ca acela al lui Casella (*cf.* cîntul II) pe țărmul Sfîntului Munte, nu poate însă reproduce senzația unui cîntec ceresc” (Mantovani). **100. Fete:** Matelda. **104. Patru zîne:** cele patru femei gătite în purpură și descrise în cîntul XXIX și care simbolizează cele patru virtuți cardinale, bunele călăuze pe care Dumnezeu le trimisese pe pămînt, chiar din vremurile antice, ca să pregătească vestirea revelației dumnezeiești. **105. Un braț:** în semn de apărare împotriva ispitelor viciului, contrar fiecăreia din ele: „Dreptatea” împotriva „Nedreptății” și așa mai departe. **106. Stele:** face aluzie la cele patru stele pe care Dante le-a văzut în cîntul I, 23-27, și a căror lumină se reflecta pe fața lui. **108. Descins:** înainte ca Beatrice să se fi născut. **110. Ageri:** subiectul este „acele trei”, din versul următor. **111. Acele trei:** Credința, Speranța și Milostenia, cele trei virtuți din partea dreaptă a carului. **112. Corul:** a se construi: „Corul ce cînta mă duse apoi la pieptul fiarei”. **113. Fiarei:** grifonului. **Airea:** formă obișnuită în Coșbuc, în loc de „aiurea”. Subiectul este Beatrice, care înainte stătea întoarsă aiurea, iar acuma înspre poeți. **115. Nu cruța:** pînă acum Dante nu se putuse sătura îndestul uitîndu-se în ochii Beatricei, fiindcă i se arătase supărată și el nu îndrăznea s-o privească drept în ochi. Acum virtuțile îl îndeamnă să se uite la dînsa și să se bucure de lumina ochilor pe care îi dorea atîta din ziua morții ei. **116. Smaraldele:** Dante nu ne spune nicăieri culoarea ochilor Beatricei și aici am avea, poate, o indicație oarecare; totuși, e neîndoios că aici se vorbește de smaralde, întrucît în *Lapidarii* se spunea c-aveau darul de a mări vederea și, poate, fiindcă culoarea verde a acestor nestemate simbolizează Speranța. **117. Cîndva:** în vremea tinereții, cînd el se îndrăgostise de ea. *Cf. Viața Nouă*, XXI, cantona *Donne ch'avete*, strofa IV: „Din ochii ei, oricum îi mișcă, ies săgeți înflăcărate de iubire, ce lovesc ochii celui ce le privește și străbat astfel încît fiecare ajunge la inimă”.

118 Și doruri, mii și toate-o-nflăcărare,
lipiră ochii mei de-ai ei, ce țîntă,
ce fix stăteau asupra sfintei fiare,

121 și-n ei se reflecta acuila sfîntă
ca soarele-n oglinzi, acum divin,
acum uman părînd că se-nvestmîntă!

124 De-am fost mirat, socoat-orice creștin
văzînd că-n el imobil lucrul zace
și numai chipu-l schimb-așa deplin!

127 Și-n timpul ce-n uimire-așa și-n pace
gustam acum din alimentul sfînt
ce dîndu-ți saț mereu flămînd te face,

130 prin actul lor ce le-arăta că sînt
prin mult mai 'nalt un trib, acea triadă
veni dansînd pe-angelicul ei cînt:

133 – „Fă ochii sfinți, Beatrice,-o, fă-i să cadă –
așa cîntau – spre cel cui drag tu-i ești
și-atîta drum veni ca să te vadă;

136 din grație,-o, fă-ne dar să-i dezvălești
și gura ta, să-ți vadă vorbitoare
și-a dou-a ta frumsețe ce-o-nvălești!".

139 A veșnicei lumini, o, tu, splendoare!
Din cîți, Parnase,-ngălbenesc subt tine
la umbra ta și-ți beau de prin izvoare,

142 ah, cine n-ar fi tulburat ca mine
de-ar vrea s-arate cum mi te-ai ivit,
cînd tu, umbrită de-armonii divine,

145 aci,-n deschis văzduh, te-ai dezvălit!

---

120. *Priveam mereu* (a). **122.** *părînd uman* (a). **129.** *tot mai flămînd* (a). **133.** *Fă ochii sfinți, așa cîntau, să-ți cadă* (b). **136.** *arăți* (a). **138.** *frumuseți* (a).

---

121. Acuila: după pronunțarea italiană, nu „acvila", după pronunțarea germană a lat. *aquila*. Prin „acuila" trebuie să înțelegem „grifonul" cu cele două firi ale lui. Beatrice simbolizînd știința divină (teologia), faptul că grifonul se reflectează în ochii ei, aici în firea lui divină, aici în cea umană, înseamnă că tot așa și teologia studiază pe Dumnezeu cînd sub un aspect, cînd sub altul. **125. Lucrul:** lucrul în el, adică grifonul. **126. Chipu-:** imaginea grifonului răsfrîntă în ochii Beatricei. **128. Alimentul:** știința dumnezeiască, despre care în *Ecclesiastul*, XXIV-XXIX: „Cei care vor mînca din mine, vor mai flămînzi după mine; și cei ce beau din mine, se vor însetoșa după mine". **130. Actul:** în înfățișarea lor. **131. Trib:** dintr-o treaptă mai de sus decît virtuțile cardinale. **Acea triadă:** virtuțile teologale. **134. Cel:** Dante. **137. Gura:** partea pentru întreg, în loc de chip. **140. Din cîți:** a se construi: „Ah, cine, Parnase, din cîți îngălbenesc sub tine... n-ar fi tulburat ca mine, de-ar vrea să arate etc...". Dante se adresează tuturor acelor poeți care îngălbeniră de trudă la umbra Parnasului și băură din izvoarele-i, luîndu-i de martori că nici unul din ei n-ar fi putut reda cu vorbe omenești splendoarea Beatricei cînd s-a descoperit.



Cîntul XXXII

Raiul pămîntesc

Contemplarea Beatricei și schimbările carului mistic (1-60) ◎ Somnul poetului și înălțarea grifonului (61-108) ◎ Vulturul, vulpea și dragonul (109-147) ◎ Uriașul și desfrînata (148-160)

1 Atît de-atent și fix priveam acu
s-adăp a mea cea de-un deceniu sete,
încît oricare-alt simț ca mort îmi fu,

4 părînd că am și-aici, și-aici părete
spre-a nu vedea, așa de mult m-aduse
în vechiul laț surîsul sfintei fete,

7 cînd fața mea cu sila-ntoarsă fuse
spre brațul stîng, de-acele trei fecioare,
căci „prea țintit" din ele una-mi spuse.

10 Și-acea orbire care-o simte-n soare
al nostru văz, prea brusc de el atins,
pe-o clipă-n ochi îmi fu-ntunecătoare.

13 Cu-acel puțin cînd văzu-mi s-a desprins
(eu zic aici puțin alăturîndu-l
cu multu-acel de care fui desprins),

16 văzui cum se-ntorcea spre dreapta rîndul
eternei oști, plecînd, întoarsă toată
și șapte lămpi și-al zilei soare-avîndu-l.

---

1. *Pe cînd priveam țintit* (a). *pe cînd acum priveam atent și-ntins* (b). **3.** *...stins* (b). **11.** *...lui* (a). **13.** *...fui* (a). **15.** *...m-abătui* (a). **16.** *că s-a-ntors* (a). **18.** *Și soarele și lustru-n faț-avîndu-l* (b). *Din ...spre soare lustru-n faț-avîndu-l* (b).

---

2. Sete: de a vedea pe Beatrice, pe care, fiind moartă în 1290 și data închipuită a călătoriei lui Dante fiind 1300 (anul jubileului), n-o mai văzuse de zece ani. **4. Părete:** o privea așa de fix, ca și cum ar fi avut la dreapta și la stînga cîte un perete, care să-l împiedice de a-și întoarce privirea. **8. Fecioare:** virtuțile teologale. **9. „Prea țintit":** Tommaseo adnotează: „Mintea care prea se ațintește spre știința revelată (teologia) rămase orbită". Eu unul cred că dojana privește faptul că aceea pe care Dante o fixează cu atîta drag nu este tocmai simbolul teologiei, ci femeia iubită, în a cărei privire dorea „s-adape" a sa „cea de-un deceniu sete". **Una:** în text toate trei vorbesc. **13. Puțin:** cu lumina soarelui. **15. Multu-:** lumina ochilor Beatricei. **17. Oști:** procesiune. **18. Lămpi:** cele șapte sfeșnice de aur, care precedă

[Cum, ca să scape, se întoarce-o ceată
sub scut, cotind cu steagul, mai 'nainte
mișcarea-ntreagă săvîrși să poată ;]

așa și-oștirea-mpărăției sfinte
ce-n front mergea, trecu, pe cînd la car
nici nu-ncepuse primul lemn să clinte.

Fecioarele la roți veniră iar ;
vulturul trase arca cea sfințită
dar nu-și clătea nici fulg pe el măcar.

Iar Doamna cea prin vad cu noi venită
și eu, și Stațiu-urmarăm roții-acei
ce-n arc mai strîmt descrie-a sa orbită.

Și-urmînd un cînt divin, treceau cu ei
prin codrul 'nalt, iar astăzi neferice
prin sfatul dat de șarpe-unei femei.

Cît loc săgeata poate să despice
din trei zvîrliri, noi poate-atît eram
intrați în el, cînd a descins Beatrice,

și-n guri cu toții-aveau murmur : „Adam".
Apoi ei ocolir-un pom pe care
nici flori n-avea, nici frunze nici un ram.

Pe cît suia, pe-atît lățit mai tare
frunzișul lui, și-n Indii-ntr-o pădure
putea stîrni cu 'naltu-i vîrf mirare.

---

25. *venind* (a). **26.** *Pornind vulturul arca sfînt-o trase* (a). *Și-a tras vulturul sarcina-i iubită* (b). *trase* (b). **28.** *...întîmpinase* (b). **30.** *roții formase* (b). **31-33.** *Și-urmînd cu pașii-angelic o cîntare / Treceam prin codrul gol, ah gol voiu zice / prin vina cui în șarpe-avu-ncrezare* (A). Am trecut în text varianta (b) ca să restabilesc rima. **33.** *dat de șarpe sfat unei femei* (b). **35.** *atîta poate* (a). **41.** *încît și-n* (a).

---

procesiunea. **22. Oștirea :** întîile șiruri ale procesiunii. **24. Primul lemn :** oiștea carului. **Clinte :** clintească. **26. Arca :** carul. **27. Nici fulg :** deci fără de nici o sforțare. Bine contrapune Steiner această liniște demnă a grifonului (simbolul lui Isus Cristos) zvîrcolirii zadarnice a aripilor lui Lucifer. **28. Doamna :** Matelda. **30. Mai strîmt :** roata dreaptă descrie un arc mai mic, fiindcă și carul, ca de altminteri întreaga procesiune, se întoarce spre dreapta. **36. În el :** în codru. **37. Adam :** apropiindu-se procesiunea de pomul cunoștinței, toți cei din care-i alcătuită se duc cu gîndul la Adam și la păcatul originar. **38. Un pom :** literal, este pomul cunoștinței binelui și răului ; alegoric a fost interpretat în chipuri foarte deosebite : omenirea, crucea, legea morală, legea divină, împărăția romană, catolicismul, știința infinită a lui Dumnezeu. Noi credem, împreună cu Steiner, că înfățișează monarhia universală a Imperiului roman și faptul că ne este descris ca lipsit de flori și de frunze este un simbol al absenței harului divin în Imperiul roman, pierdut din cauza păcatului originar. **40. Lățit :** ramurile acestui pom miraculos merg mereu crescînd, dînd coroanei forma unei piramide răsturnate. Simbolic, faptul că pomul se lățește mereu cu cît s-apropie de cer arată originea cerească a autorității imperiale. **41. -n Indii :** unde, după cum Dante învață din *Georgice* (II, 123 și urm.), sînt arbori așa de înalți, încît vîrful lor nu poate fi ajuns de nici o săgeată ; simbolic, arată că autoritatea imperială stă mai presus ca toate celelalte de pe pămînt.

– „Ferice tu, că ciocul tău, vulture,
n-a rupt din pomul cel plăcut la gust,
ci-amar făcînd stomacu-apoi să-ndure!”

Așa pe lîng-acel copac robust
strigau ei toți, iar fiara cea-mbinată:
„Așa păstrezi sămînț-a tot ce-i just”.

Și-ntors spre osia cea de el purtată
văzui la pomul văduvit c-o duce
lăsînd pe cea din pom la pom legată.

Cum plantele la noi, cînd Feb aduce
pe-a sa-n amestec cu acea lumină
ce-n urma Mrenelor din cer străluce,

de suc umflate primenesc mai plină
coloare-atunci cînd mai spre ’nalte stele
nu-ncepe Sol cu roibii lui să vină,

coloare-așa, mai mult de viorele
decît de roze,-a prins și planta sfîntă
ce brațe-avuse-atît de golășele.

Eu nici n-am înțeles, nici nu se cîntă
la noi un imn ce ei acu-l rostiră,
nici nu putui să-l rabd pînă la țîntă.

Să pot s-arăt cum ochii adormiră
cînd cruzilor le-a-ntors Siringa țelul,
și scump nepaza scurtă și-o plătiră,

cum face-un pictor urmărind modelul
eu v-aș picta-n ce fel de somn intrai –
dar cei ce vreau ușor picta-și-vor felul.

---

51. *el la el* (a). **60.** *Ce-avuse* (a).

---

43. Vulture: arată că Isus Cristos, simbolizat prin grifon cu cap de vultur, n-a voit să primească nici o autoritate pămîntească, al cărei abuz este plăcut în sine, însă produce efecte dureroase. **44. Pomul:** fructul. **45. Ci-amar:** dar care face ca stomacul să îndure amărăciune. **47. Fiara:** grifonul. **-mbinată:** cu două firi. **48. Așa:** respectînd autoritatea pămîntească, voită de Dumnezeu. Aceste cuvinte se potrivesc bine grifonului, întrucît este simbolul lui Isus Cristos, care a spus (*Matei*, XXII, 21): „Dați Cezarului ce este al Cezarului, și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu”. **50. Văduvit:** lipsit de foi, flori și fructe. **51. Cea din pom:** osia carului mistic, făcută din lemnul pomului desfrunzit. **52. Cînd:** în primăvară, cînd lumina soarelui e amestecată cu aceea a constelației Peștilor. **56. Atunci:** înainte ca soarele să intre în constelația Berbecului (*mai spre ’nalte stele*) care urmează. **58. Coloare:** după cum în primăvară orice plantă capătă din nou culoarea verde, tot așa și pomul simbolic ia în acest moment o culoare mai viorie decît trandafirul și mai trandafirie ca vioreaua. Culoarea nu este tocmai trandafirie, fiindcă împăcarea Bisericii cu împărăția romană (simbolizată prin osia carului mistic, care se leagă de trunchiul pomului desfrunzit) nu i-a dat omului înapoi nevinovăția primordială și este mai mult trandafirie decît viorie, fiindcă durerea păcatului originar a fost întrecută de bucuria mîntuirii, și jalea pentru moartea lui Cristos a fost întrecută de veselia învierii. **65. Siringa:** ca să dea o idee de un somn miraculos, Dante și-aduce aminte de povestea ovidiană (*Metamorphoses*, I, 568-747) a lui Mercur, care adoarme pe Argus cel cu o sută de ochi, ce fusese pus de Iunona ca să păzească pe frumoasa Io, iubită de Jupiter, cîntîndu-i dragostea lui Pan și Siringa. **Cruzilor:** celor o sută de ochi ai lui Argus. **66. Scump:** fiindcă Mercur, profitînd de somnul lui, îl omorî. **69. Dar cei:** vers foarte obscur și în textul italian,

70 Deci trec la clipa cînd mă deșteptai
și spui că-mi rupse somnul o lucoare
și-un glas strigînd: „Ridică-te, ce stai?”.

73 Precum, conduși să vadă măru-n floare,
al cărui fruct și-n îngeri naște dor
și face-n cer eternă sărbătoare,

76 Ioan și Petru s-au trezit de zor
din somn, și Iacov, la un glas ce-odată
a rupt și-un somn mai greu decît al lor,

79 și ceata le-o văzurăm ’mpuținată
cu Moise și Ilie-atunci, și-avea
hlamida sa pe el Isus schimbată;

82 așa trezit, văzui deasupra mea
Pe Doamna care-a binevrut să vină
să-ntîmpine-a mea cale la vîlcea.

85 – „Beatrice unde-i?” – eu cu mintea plină
de spaim-am zis. – „Sub noua plantă sfîntă
n-o vezi șezînd pe-a dînșii rădăcină?

88 Nu-i vezi în jur compania ce-o-nvestmîntă?
Iar alții-au mers după vultur în sus,
și-un imn mai ’nalt cu mult mai dulce-l cîntă.”

91 Eu nu știu dacă ea mai multe-a spus
căci eu priveam fixat spre-aceea care
păreți oricărui altui simț mi-a pus.

94 Pe gol pămînt ea singură-n veghiare
ședea ca drept străjer acelui plaustru
legat aici de mîna duplei fiare.

97 Și șapte nimfe-n jur făcîndu-i claustru
în mîini cu-acele lămpi cari ard frumos
și sigure de-orice-Aquilon și Austru.

100 – „Puțin vei sta-n pădure-aici, și, scos,
în veci tu cetățean vei fi cu mine,
în Roma-n care e roman Cristos.

---

81. *Maestrul lor hlamida sa* (a). **89.** *Iar ceata-n sus după vultur se duse* (a). **92.** *fix priveau spre Doamna care iară* (a). **94.** *Ea sta pe-adevărat pămînt, străjeară* (a). *Ea singură* (a). **96.** *Legat aici de-acea biformă* (b). **101.** *Vei fi-n etern un cetățean* (b).

---

unde se spune: „Dar cine să fie în stare să redea în cuvinte trecerea ușoară de la veghe la somn”. **73. Precum:** după cum cei trei apostoli care asistară la schimbarea la față a lui Isus Cristos (*mărul în floare ale cărui fructe* [adică faptele] *nasc dor și în sufletele îngerilor*) se treziră din somn, la glasul care le zise: „Sculați-vă și nu vă temeți”, tot așa și eu, trezindu-mă din acel somn supranatural, văzui deasupra mea pe Matelda. **79. ’mpuținată:** fiindcă Moise și Ilie, care apăruseră în timpul schimbării la față, dispăruseră. **83. Doamna:** Matelda. **88. O-nvestmîntă:** o înconjoară. **89. În sus:** spre cer. **90. Mai dulce:** decît acela în ale cărui sunete adormise Dante. **92. Spre-aceea:** Beatrice. **93. Păreți:** piedici. **95. Străjer:** plaustrul, adică Carul bisericii, e păzit de Beatrice, simbolul aici al adevărului revelat, a cărui depozitară e Beatrice. **96. Duplei:** latinism, în loc de *dublei*. **102. În Roma:** în Raiul al cărui

103 Dar rău condusei lumi spre-a-i face-un bine,
priveşte-acum spre car şi vezi, iar cînd
vei fi iar sus, să scrii ce vezi că vine!"

106 Aşa vorbi. Şi la picioare-i stînd
devot poruncii să-mplinesc ce-mi spune,
aveam unde-a cerut şi ochi, şi gînd.

109 N-a curs nicicînd cu-atîta repegiune
un foc din norii deşi ce varsă ploi
din cea mai 'nalt-a cerului regiune,

112 precum văzui că vulturul lui Joi
căzu pe pom, rupîndu-i scoarţa-ntreagă,
nu numai flori şi proaspetele-i foi;

115 apoi din răsputeri izbi-n teleagă,
făcînd să joace-aşa cum în furtună
un vas cînd vîntul furia şi-o dezleagă.

118 Văzui apoi venind culcuş să-şi pună
în fundu-acelui car divin o vulpe
părînd lipsită de-orice hrană bună.

121 Mustrîndu-i însă tristele ei culpe,
o puse Doamna mea pe-o fug-astfel,
cît pot să-ntindă oase făr' de pulpe.

124 Şi tot pe unde-ntîi venise-acel
vultur, văzui că iar scoboară-n arcă
lăsînd într-însa pene de pe el,

---

104. *la car* (a). **107.** *...ime*. **108.** *la ce-a cerut spre* (b). **109.** *...iuţime* (a). **111.** *...nălţime* (a). **120.** *străină* (a). **122.** *Pe-atîta fugă Doamna mi-o porni* (A). Am trecut în text varianta (a) din cauza rimei. **124-126.** *Şi tot pe unde veni, acel / Vultur văzui că-s [coboară] / Lăsînd într-însa pene de pe el* (b). **126.** Am trecut în text ultimul vers din varianta (b) pentru a completa terţina.

---

cetăţean este, ca şi celelalte suflete fericite, Isus Cristos. De observat în Dante acest simţămînt adînc al romanităţii, prin care, fie chiar şi într-o imagine, face pînă şi Raiul roman. **103. Un bine:** luminîndu-l, după întoarcerea ta pe pămînt, despre cele văzute şi despre adevărurile teologice ce le-ai învăţat. **105. Sus:** pe pămînt. **108. Unde:** în sus, spre vîrful pomului. **110. Un foc:** un trăsnet. **112. Vulturul:** simbolul autorităţii imperiale. *Cf. Iezechiel*, XVII, 3-4: „Un vultur mare, cu aripi lungi, cu aripile întinse, acoperit cu pene pestriţe, a venit în Liban, şi-a luat vîrful unui cedru, a rupt ramura lui cea mai înaltă...". Faptul că vulturul rupe din scoarţa pomului şi-i vatămă frunzele şi florile simbolizează „persecuţiile împotriva Bisericii creştine, care, totuşi, dăduse viaţă nouă pomului monarhiei universale, întrucît aceste persecuţii dăunară chiar şi împărăţiei şi împiedicară, în parte, să lege fructele noi ale creştinismului". (Steiner). **115. Teleagă:** după ce a făcut aluzie la persecuţiile împotriva Bisericii, întrucît au păgubit imperiului, simbolizează acum, în această izbire a vulturului în teleagă, persecuţiile care au dăunat Bisericii. **119. O vulpe:** simbolul ereziei. Sfîntul Ambrozie, vorbind de eretici, îi numeşte „vulpi care distrug via Domnului". **121. Mustrîndu-i:** (mustrînd-o) vulpea, adică erezia. **122. Doamna:** Beatrice, simbolul teologiei şi deci în stare să cunoască toată răutatea ereziei. **123. Oase:** cît putea să mai fugă vulpea aceea cu puterile sleite. **126. Pene:** face aluzie la aşa-zisa danie a împăratului Constantin, originea puterii temporare a Bisericii.

și-atunci ca dintr-un piept ce-oftează parcă
ieși din cer un glas și-acestea zise:
„O, dulce nava mea, ce rău te-ncarcă!”.

Și-ntre-ambe roți păru că se deschise
pămîntu-apoi, și-un drac ieșind în sus
văzui prin car cum coada și-o înfise.

Și cum retrage-un viespe acul pus,
așa trăgîndu-și coada blăstemată,
a smuls din fund, și nesătul s-a dus.

Iar ce-a rămas, ca piru-ntr-o bogată
cîmpie,-astfel de-a penelor smultură,
deși-n intenție bună și curată,

[s-a fost acoperit și-a stat sub zgură,]
și-oiște și roți, în timp mai scurt de ce-i
în stare-un „vai” să zboare dintr-o gură;

iar sfînta casă-n noul chip al ei
în multe locuri țeste-a scos afară:
un cap din orice colț, din osie trei.

Cornute trei ca boii s-arătară,
iar patru-aveau un singur corn în frunte
cum n-a mai fost pe lume-asemeni fiară.

Și sigură, ca și-un castel pe munte,
obraznică pe monstru-o curvă stînd
plimba-mprejur lascive-ochiri mărunte.

Și-alături lîngă ea, străjer părînd
să nu i-o fure,-o namilă-n picioare,
și-așa ei se pupau din cînd în cînd.

131-132. *iar un dracon ce-n sus / ieși văzui cu coada-n car...* (a). *pe-un dracon văzui / Cum coada-n sus prin car el și-o înfise* (A). Am trecut în text varianta (b) din cauza rimei. **133.** *...pus* (a). **136-137.** *Cum umple și-o bogată / Cîmpie pirul, toat-acea smultură* (b). *umplut de-acea smultură* (b). *fulgilor* (a). **138.** *Deși cu gînd și bun și drept lăsată* (b). **151.** *alături ei stetea* (a). **153.** *Și așa să-și* (a).

---

129. Ce rău: adică cu bunurile pămîntești. **131. Drac:** simbolul demonului, întrucît e autor al schismelor și dezbinărilor din sînul Bisericii. **137. Smultură:** carul ce se acoperă cu penele vulturului simbolizează îmbogățirea Bisericii și năpădirea ei de poftele lumești. **142. Sfînta casă:** carul simbolic al Bisericii. **143. Țeste:** capete. Inspirîndu-se din *Apocalipsă*, Dante transformă Biserica coruptă într-un monstru, ale cărui șapte capete simbolizează cele șapte păcate capitale. **145. Trei:** păcatele mai grave: mîndria, pizma și mînia. **146. Iar patru:** amărăciunea, zgîrcenia, lăcomia și desfrînarea. **149. O curvă:** simbolul curții papale, ajunsă în timpul lui Dante într-o mare destrăbălare. Cuvîntul, voit grosolan, este și în textul italian. **152. O namilă:** adică o namilă de om, un uriaș, simbolul stăpînitorilor pămîntului, al căror ajutor curtea papală îl cerea, prostituînd puterea ei sufletească ispitelor poftei lumești de stăpînire. Aluzia privește mai de aproape intervenția regilor Franței și mai ales a lui Filip cel Frumos, solicitat de papă în mai multe rînduri.

154 Dar cînd spre mine-ntoarse doritoare
și vagi priviri, acel feroce mire
din cap o biciui pînă-n picioare.

157 De furie-orbit și plin de bănuire,
desprinse monstru-apoi și-n crîng cu el
se duse-adînc, și-aceasta-mi fu scutire

160 de noul monstru și de curv-astfel.

---

155. *ferocele ei* (a). **158.** *văzui* (a). **159.** *atîta* (a) *că-l duce* (a).

---

156. O biciui : Dante simbolizînd aici turma credincioșilor, faptul că uriașul bate pe desfrînată cînd își întoarce ochii spre el arată că îndată ce curtea romană vrea să se ocupe de credincioșii săi, e împiedicată de oblăduitorii lumești în voia cărora s-a lăsat. Probabil că trebuie să vedem aici o aluzie la insulta adusă la Anagni puterii papale, pentru care *cf. Purgatoriul*, XX, 85 și urm. **158. Desprinse :** aluzie la stămutarea puterii papale de la Roma la Avignon. **159. Aceasta :** acest fapt al îndepărtării monstrului.



Cîntul XXXIII

Raiul pămîntesc

Cîntecul celor șapte Doamne și profetizarea unui personaj misterios care va omorî desfrînata și uriașul (1-78) ◎ Îndoielile lui Dante și explicația Beatricei (79-102) ◎ Imersiunea lui Dante în rîul Eunoe (103-145)

1 *Deus, venerunt gentes* alternînd
ori trei, ori patru dulce-o psalmodie
cîntar-acele Doamne-acum plîngînd,

4 și le-asculta și-ofta-n cucernicie
stăpîna mea, și-așa schimbată cum
nu mult mai mult sub cruce-ai fost, Marie.

7 Iar cînd fecioarele-i făcură drum
și ei ca să vorbească, ea-n picioare
stînd dreaptă-n sus, răspuns-a lor acum,

10 și-n faț-avea a focului coloare.
– „Puțin și nu mă veți vedea – vorbi –
și iar mă veți vedea, dragi surioare!”.

13 Pe toate șapte-n față-i le pofti,
și-n urma ei, prin semn numai, m-aduse,
pe Doamna și pe Stațiu ce s-opri.

2-4. *Cîntau ori trei ori patru psalmodie / cea dulce-acele Doamne acum plîngînd / iar Doamna le-asculta-n cucernicie / Și-oftarea ei* (b). **11-15.** *„Puțin de-acum / Voi nu mă veți vedea” răspuns le dete / În faț-aduse apoi pe-acele fete. / Iar mie, să-i urmez, prin semn îmi spuse. / Cu Doamna și-nțeleptul care stete* (b). **13.** *pe-acele sfinte* (b). **15.** *oprise* (a).

---

1. *Deus...*: psalmul LXXVIII, 1-2: „Dumnezeule, au năvălit neamurile în moștenirea ta, au pîngărit templul Tău cel sfînt, și-au prefăcut Ierusalimul într-un morman de pietre”. Face aluzie la reaua stare în care a ajuns Biserica, din cauza adulterului desfrînatei cu uriașul. **2. Ori trei:** acum virtuțile teologale, acum cele cardinale. **5. Stăpîna:** Beatrice. **Schimbată:** din veselă, îndurerată. Compară durerea Beatricei cu aceea a Maicii Domnului, la picioarele crucii. **7. Fecioarele:** cele șapte virtuți. **10. A focului:** din mînie împotriva celor vinovați de coruperea Bisericii. **11. Puțin:** *cf. Ion*, XVI, 16: „Peste puțină vreme nu mă veți mai vedea; apoi, iarăși, peste puțină vreme, mă veți vedea, pentru ca să mă duc la Tatăl”. Aceste cuvinte, cu care Isus Cristos vestește apostolilor moartea și învierea sa, Beatrice le adaptează Bisericii, socotită ca și moartă în starea-i de atunci, spre a prevesti învierea ei și întoarcerea scaunului papal la Roma. **14. M-aduse:** se subînțelege: „pe mine”. **15. Doamna:** Matelda.

16 Și-a mers așa și nu cred că făcuse
nici zece pași de-ai ei pe-acel pămînt,
cînd ochii dulci în ochii mei și-i puse.

19 – „Să vii – a zis cu liniștit cuvînt –
aproape-așa că, de-aș vorbi cu tine,
să poți s-auzi de-aproape-al meu cuvînt.”

22 Cînd fui, cum trebuia, mai lîngă sine:
– „De ce – mi-a zis – n-ai, frate tu,-ndrăzneală
să-ntrebi acum cînd mergi așa cu mine?”.

25 Precum acei ce foarte-avînd sfială
de-ai lor mai mari, de inimă scăzută
nu pot da vocea-ntreagă la iveală,

28 așa fui eu, și-așa cu gura mută
de-abia-ngînai: – „Madono, ce-mi lipsește
tu bine știi, și știi și ce-mi ajută”.

31 – „Sfiala ta sau teama ce te-orbește
de-acum eu vreau privirea să-ți destupe
spre-a nu mai fi ca cel ce buiguiește.

34 Să știi de car, că monstrul dacă-l rupe,
a fost și nu-i. Dar culpa să nu creadă
că Domnu-n cer răzbună după supe!

37 Nu-n veci făr’ de erede-o să ne șadă
acel ce-n car lăsat-a fulgii lui
făcîndu-l monstru-ntîi și-apoi o pradă.

40 Căci sigur văd, de-aceea ți-o și spui,
aproape-o zodie ce-n curînd urmează,
și-oprit în drum de nici o [stîncă] nu-i,

43 cînd un cinci sute zece cinci cutează,
trimis de Cer, pe curv-a o ucide
și pe acel cu care-adulterează.

---

22. *aproape bine* (a). **25.** ... **35.** *...gînd[ul]* (a). **37.** *...vom fi avîndu-l* (a). **39.** *Un monstru-ntîiu o prad-apoi făcîndu-l* (a). **42.** *Prin nici o oprită-n drum* (b). *lipsit de ori-ce zăgaz în...* (A). Am trecut în text varianta (b) din cauza rimei.

---

26. De inimă scăzută: din lipsă de curaj. **29. Madono:** italienism, în loc de „Doamna mea”. **Lipsește:** explicație necesară spre a înțelege ceea ce am văzut. **30. Ajută:** ceea ce poate să vină în ajutor acestei lipse. **33. Buiguiește:** bîiguiește. **34. Că monstrul:** în text: „pe care balaurul l-a despicat”. **35. A fost:** Biserica, simbolizată prin car, după dezbinarea și strămutarea ei la Avignon, poate fi socotită ca și moartă. **36. Supe:** era la Florența o superstiție prin care se credea că, dacă cineva venea să mănînce o supă pe mormîntul celui omorît de el, nu se mai temea de răzbunare. Aici Beatrice spune că răzbunarea lui Dumnezeu nu poate fi înlăturată atît de ușor. **38. Acel:** vulturul, simbolul autorității imperiale. **39. Monstru:** face aluzie la cele șapte capete cornute care se iviră pe oiște și la cele patru colțuri ale carului. **Pradă:** a uriașului. **40. Sigur:** începe profeția personajului care va elibera Biserica de adulterul cu oblăduitorii lumești. **41. O zodie:** să ne amintim că în vremea lui Dante se punea mult temei pe astrologie, care era socotită ca o adevărată știință. **43. Cinci sute:** avem aici una din acele cimilituri dantești, despre care s-a scris foarte mult, fără să se ajungă totuși

46 Dar vorba-mi poate-obscură ca Temide
și Sfinxu-ți e, și nu-ți albește-n gînd
căci, ca și ele,-a minții cale-o-nchide.

49 Dar faptele naiade-or fi-n curînd,
tăind enigma cea obscură foarte,
nici holde-n cîmp, nici turme dăunînd.

52 Deci scrie-ți tot, și mintea ta să poarte
ce-ți spui, să duci cu tine celor vii
ai vieții cei, ce-o goană e spre moarte.

55 Și-aminte-ți fie-atunci cînd o să scrii,
de plantă tu s-arăți cum fu, și frîntă
cu crengi lăsate-n două dăți pustii.

58 Oricine-i rupe crengi și-o dezvestmîntă,
prin fapt de hulă-njură Primul Bine,
ce numai spre-al său uz o face sfîntă.

61 Pentru mușcarea-n ea dori-n suspine
și chin cinci mii de ani întîiul tată
pe-acel ce culpa-i i-o spăși prin sine.

46-47. *Dar vorba mea ți-e poate, ca Temide/ și Sfinx, obscură* (A). Am trecut în text varinata (b), versul 47 fiind necomplet (b). **53.** *cu tine-n lumea* (b). **56.** *s-arăți de plant-așa fu* (a). **57.** *Cu crengi acum de-al doilea rînd* (b). **61.** *...ceru* (a). **62.** *și dor* (a).

---

la o soluție sigură. Punînd acest pasaj în relație cu *Infernul*, I, 100-103, în care se prevestește un „copoi" care va vîna și va ucide lupoaica ce se împotrivește lui Dante în pădurea în care s-a rătăcit, cei care lămuresc acest copoi prin Cangrande della Scala (*cf.* nota la *Infernul*, I, 105) văd în acest 515 (în cifre romane DXV) un DVX, adică o căpetenie care va readuce Biserica la splendoarea ei primordială. În timpul din urmă însă s-a crezut că aceste trei cifre, și în ordinea în care le pomenește Dante, se găsesc împletite în monogramul lui Cristos, DXV, și în acest caz s-ar face aici aluzie la a doua venire a lui Isus Cristos. Pentru celelalte ipoteze *cf.* nota amintită la *Infernul*, I, 105. **45. Acel:** uriașul. **46. Temide:** *cf. Metamorphoses*, I, 388. E vorba de zeița Temis, care prevestește viitorul lui Deucalion și despre care poetul latin spune că rostește cuvinte obscure. **47. Albește:** nu-ți sună limpede. **49. Naiade:** naiadele sînt nimfele apelor curgătoare și n-au în mitologia greco-romană darul profeției. Greșeala lui Dante provine, după cum a demonstrat dantologul englez Moore, din faptul că în multe manuscrise ale *Metamorfozelor* găsim cuvîntul *Laiades* (fiul lui Laois, adică Oedip, care a dezlegat enigma Sfinxului), greșit transcris prin *Naiades*. Se vede că Dante citea *Metamorfozele* într-unul din aceste manuscrise și a dedus că naiadele aveau darul de a profetiza viitorul. În definitiv, Beatrice vrea să-i spună lui Dante că, dacă vorbele-i apar deocamdată sibiline, nu va trece mult și faptele i le vor desluși. **50. Tăind:** rezolvînd. **51. Dăunînd:** în locul citat, Ovidiu povestește că, după ce Oedip (sau naiadele, cum citea Dante) a rezolvat enigma Sfinxului, zeița Temis, supărată, a trimis la Teba o fiară care a pricinuit mari pagube. **54. Cei:** ai vieții pămîntești, care, în realitate, nu este viața cea adevărată, ci numai o goană către moarte. **58. Oricine:** face aluzie mai ales la uriașul care a desprins carul din ea și la Adam, care i-a smuls fructul oprit. **59. Hulă:** nu numai cu un blasfem rostit, ci făptuit. **60. O face:** latinism pentru: *o făcu*. **Al său uz:** întrucît legea dumnezeiască face în așa fel ca oamenii să rămînă credincioși lui Dumnezeu. **62. Tată:** Adam, care a așteptat venirea lui Isus Cristos ca să-l scoată din Limb, împreună cu ceilalți patriarhi, timp de cinci mii de ani și mai bine (*cf. Paradisul*, XXVI, 119-120), adică patru mii trei sute doi ani, cît a stat în Limb, plus acei nouă sute treizeci, cîți avea cînd a murit (*cf. Geneza*, V, 5), mai precis cinci mii două sute treizeci și doi. Nici un comentator nu spune de unde scoate Dante această cifră, care numai fantastică nu poate fi.

64 Și-ți doarme mintea, dacă nu-ți arată
că planta e dintr-anumit temei
înalt-atît și-n vîrf așa de lată.

67 De nu ți-ar sta deșartele-ți idei
ca apa Elsa-n jurul minții tale,
și-un biet Piram la dud plăcerea ei,

70 din multe-aceste-mprejurări fatale
cunoaștere-ai că pomu-i moralminte
oprit de cer, conform dreptății sale.

73 Dar dacă ți-e-mpietrită biata minte
și neagră-ncît nu-i clar pe ea nimic,
c-atît te-orbi ce-ți spusei mai 'nainte,

76 vreau, cel puțin, de n-o scrii [tu] ce zic,
umbrite să le duci cu scopu-n care
s-aduc stîlpări încinse cu finic."

79 Iar eu: – „Cum ceara, fără de schimbare
păstrează-ntr-însa semnul ce primește,
mi-e-n creier semnul pus de voi atare!

82 Ci-al tău dorit cuvînt de ce țintește
mai sus de mintea mea, atît de sus,
că-l pierde-atît pe cît îl urmărește?".

85 – „Ca să cunoști și tu cum te-ai condus –
răspunse ea – să vezi a ta doctrină
cum poate-urma cuvintelor ce-am spus,

88 c-a voastră cale stă de cea divină
departe-atîta, pe cît stă pămîntul
de cea mai iute-a sferelor lumină."

---

74. *și ștears-astfel că n-are clar nimic* (a). **81.** *sigiliul* (a). **86.** *ca școala ta* (a). **87.** *de poate* (a). **88-89.** *Să vezi că stă de scoala cea / Departe-a voastră atît, cît stă* (a).

---

65. E: e astfel. **Temei:** motiv. **68. Elsa:** rîul Elsa, care, conținînd foarte mult calcar, avea proprietatea de a împietri frunze și mici vreascuri ce picau în ea. **69. Piram la dud:** comentatorii lămuresc că, după cum sîngele lui Piram schimbă duzii albi în roșii, tot așa și plăcerile zadarnice au întunecat mintea lui Dante. Dat fiind că *Piram la dud* devenise, în urma cunoscutului procedeu medieval de a moraliza alegoric textele clasice, un simbol al omului căzut victimă înșelăciunilor patimilor, noi socotim că nu trebuie să vedem aici mai mult decît atît. **71. Pomu-:** fructele pomului binelui și răului. **76. Scrii:** în mintea ta. **77. Le:** cuvintele ce ți le-am spus. **Scopu-:** spre a da dovadă că ai fost în Raiul pămîntesc, păstrează, dacă nu clare, cel puțin adumbrite, în mintea ta adevărurile ce ți le-am destăinuit, cum face pelerinul (*hagiu*) care, spre a da dovadă c-a fost cu adevărat la Sfîntul Mormînt, se întoarce cu toiagul (*stîlpare*) împodobit cu foi de palmier (*finic*). **81. Atare:** la fel. Se subînțelege: „îl păstrează". **84. Pe cît:** cu cît mai mult îl urmărește, cu atît mai mult îl pierde. **85. Condus:** că greșit te-ai lăsat condus, pînă acuma, numai de filosofie. **87. Cum poate:** cît de rău poate limbajul abstract al filosofiei să urmeze elocința, bogată în simboluri, a științei revelate. **90. Mai iute:** primul mobil (al nouălea cer), cel mai apropiat de Empireu, a cărui mișcare este mai iute ca a celorlalte ceruri. *Cf. Introducerea*, p. 37.

91 – „Eu nu-mi aduc aminte,-mi fu cuvîntul,
că n-aș fi mers mereu pe-al vostru drum,
și clar îmi spune-așa și simțămîntul."

94 – „De nu-ți poți aminti tu nicidecum –
răspunse ea zîmbind – aminte-ți adă
cum tu băuși din Lete chiar acum.

97 Dar cum dă fumul pentru foc dovadă,
uitarea ta-i a vinei mărturie
din sufletu-ți ce-ntr-altele-avu nadă.

100 Dar gol de-acum cuvîntu-mi o să-ți fie,
atît pe cît socot că ai mijlocul
să-l vad-a ta firească miopie."

103 Cu pas mai lin, și-aprins acum ca focul
sta soarele-ntr-a miezu-zilei cruce
ce-și schimbă punctu-așa cum schimbi și locul;

106 cînd Doamnele (cum cel care conduce
o ceată, stă și-oprește și pe-ai săi,
cînd dă de-un lucru nou pe unde-i duce)

109 s-opriră-n poala unei umbre lăi
precum sub brazi cu crengi întunecate
dau Alpii-adese-n umedele văi.

112 Păru că-n față-mi văd pe Eufrate
și Tigru-aici [ieșind dintr-o fîntînă]
și-ncet plecînd ca fratele de frate.

115 – „O, glorie-a ginții-umane,-o, tu, Stăpînă!
ce ape-acestea sînt, și ce-i că ele
izvorul lor în două părți și-l mînă?"

---

93. *Și nu m-acuză* (b). **100.** *Dar clar de-acum cuvîntu-mi* (a). **110-111.** *Cum e* (a). *Prin* (a), *în recile lor* (b). *Cum brazii verzi cu crengile/ Dau des prin Alpi în* (b). **112-113.** *Părea că văd pe Tigru... Cum ele-aici ieșind dintr-o fîntînă* (b). *desbină* (a), *fîntînă* (a). *Și Tigru-aici, [dintr-un izvor]* (A). Am trecut în text parte din varianta (b), din cauza rimei. Cuvintele puse de noi între [...] sînt șterse în manuscris.

---

92. Drum: de a mă fi abătut din calea științei revelate, spre a urma pe aceea a filosofiei. **96. Lete:** uitarea lui Dante e datorită apei rîului Lete, ce are darul de a te face să uiți păcatul. **98. Mărturie:** faptul însuși c-ai uitat e o dovadă că ai păcătuit, fiindcă de celelalte ți-aduci aminte foarte bine (*sufletu-ți într-altele-avu nadă*). **99. Nadă:** înnădire, legătură: sufletul tău se înnădește cu celelalte, adică și-aduce aminte de ele. **100. Gol:** simplu, clar. **102. Miopie:** inteligența ta mărginită. **104. Cruce:** răscruce, între orbita soarelui și meridian. **105. Locul:** fiindcă, împreună cu schimbarea locului, se schimbă și meridianul. **109. Lăi:** în text: *„smorta"*, adică *slabă*. **112. Eufrate:** văzu două rîuri ieșind dintr-un același izvor, ca și Eufratul și Tigrul. Fluviile sînt Eunoe și Lete. *Cf. Geneza*, II, 10 și urm.: „Un rîu ieșea din Eden și uda grădina și de acolo se împărțea în patru brațe; numele celui dintîi este Pison, al celui de-al doilea Ghihon, al celui de-al treilea este Tigrul, iar al patrulea este Eufratul".

– „Spre-a ști ce sînt – răspunse rugii mele –
tu roagă pe Matilda.” Și-a răspuns,
cum face-acel ce-o culpă vrea să-și spele,

frumoasa Doamnă: – „Eu i-am spus de-ajuns
și-aceasta și-altele. Iar Lete, bîndu-l,
eu bine știu că nu i le-a ascuns”.

Beatrice-atunci: – „Mai mare poate-avîndu-l,
alt dor, ce-ades memoria ne-o-nvălește,
i-a pus pe minte-un văl, întunecîndu-l.

Ci iat-Evnoe, ce de-aici pornește:
să-l duci la el și,-așa cum ești dedată,
virtutea lui cea veșted-o-ntărește”.

Cum scuze-un om gentil nicicînd nu cată,
ci-și face-o vrere-a sa din vrerea cui
prin semn văzut dorința și-o arată,

așa, pe loc ce lîngă dînsa fui,
plecă frumoasa fată, iar lui Stațiu
sfios i-a zis: – „Să vii pe urma lui!”.

Să am, creștine,-acum mai larg un spațiu
de scris, eu ți-aș cînta măcar în parte
de dulcea apă-n veci fără de sațiu,

dar plin-avînd acum întreaga carte
urzită pentru-acest al doilea cînt,
m-oprește art-a merge mai departe.

Mă-ntoarsei deci de la pîrîul sfînt
ca nou, asemeni plantei tinerele
cînd nouă crește-n noul său vestmînt,

curat și gata să mă urc la stele.

---

121. *Eu bine știu* (a). **125.** *...cuprinde* (a). **126.** *Cu-n val i-a-ntunecat în minte gîndul* (b). *suflet* (b). **127.** *...cursul prinde* (a). **129.** *...o aprinde* (a). **129.** *această* (a). **141.** *Nu-mi lasă arta frîu și mai departe* (b). *oprit sînt doar* (b).

---

119. Răspuns: subiectul e „frumoasa Doamnă” din versul 121. **120. Culpă:** fiindcă Matelda ar fi trebuit să prevină întrebarea lui Dante. **124. Avîndu-l:** avînd poate un dor mai mare, acesta i-a întunecat mintea. **128. Dedată:** obișnuită. **135. Lui:** lui Dante. **138. Sațiu:** de care niciodată nu m-aș fi săturat. **141. Arta:** în text: „frîul artei”. Este, într-adevăr, una din caracteristicile cele mai însemnate ale artei dantești, aceea a măsurii și proporției aproape matematice, ce se răsfrînge în concizia lapidară a stilului. **143. Ca nou:** reintegrat în toate facultățile sale, ca primul părinte înainte de păcatul originar. **145. Stele:** în Rai. *Cf.* nota la *Infernul*, XXXIV, 139.

PARADISUL

Prefaþã

Editorul îmi cere și pentru acest al treilea și ultim volum două rînduri de prefață. Spun drept că nu le simt nicidecum trebuința. Ca orice bun lucrător, ajuns la capătul acestei lungi osteneli (1921-1932), îmi frec și eu mîinile și zic, privind cu un suspin de ușurare la opera în sfîrșit întreagă, acea vorbă care sună așa de drag la închiderea oricărui lucru cinstit și conștiincios : „Gata!”.

Nu-mi rămîne, prin urmare, decît să mai mulțumesc o dată prietenului *Bucuța*, care a împlinit golurile nu multe din text, a pus rimele lipsă și mi-a fost de mare ajutor în revederea corecturilor ; stăruitoarei case editoare care, în timpuri atît de puțin prielnice inițiativelor culturale, nu s-a uitat la cheltuieli, numai ca opera să iasă într-un veșmînt tipografic menit să facă falā României ; lucrătorilor care au lucrat cu grijă și cu iubire ; și puțin și... mie însumi, care nu m-am uitat la lătratul cîinilor și mi-am dus cu bine caravana.

Ramiro Ortiz
București, 16 ianuarie 1932



Cîntul I

Introducere la *Paradis*

Introducere (1-12) ◎ Invocația către Apollo (13-35) ◎ Înălțarea Beatricei și a lui Dante (36-75) ◎ Armonia sferelor (76-87) ◎ Orînduirea Universului (88-142)

1 Mărirea Celui care-atot-pătrunde
mișcînd întregul tot și dînd splendoare
mai mult-aici și mai puțin-altunde!

4 În cerul cel mai plin de-a lui lucoare
eu fui! Văzut-am stări, ce-a le descrie
nu știu, nu pot, cîți au să se scoboare.

7 Căci stînd aproape țintei o vrere vie,
atît ne-absoarbe-al minții noastre-avînt
că taie-al minții drum să mai revie.

10 Dar cît putu de-acest imperiu sfînt
comoară-n suflet mintea mea s-adune
va fi de-acum materie-acestui cînt.

13 În ultima mea trud', Apollo bune,
puterii tale fă-m-atîta vas
cît dragu-ți dafin spre-a-l primi mi-mpune.

---

2. *Întregul tot, mişcîndu-l, dă* (a). *Întregul Tot, mişcîndu-l* (a). **7.** *dat. aproape* (a). **14.** *Mă fă puterii tale-atîta* (a).

---

1. Mărirea: în text: „slava Celui care-atotpătrunde". **Atot-pătrunde**: pătrunde toate. **2. Mișcînd**: Dumnezeu era considerat ca *primus motor* al Universului. *Cf. Convivio*, III, 15: „Știința divină a făcut începutul lumii și mai ales a pus în mișcare cerul". **3. Mai mult**: după desăvîrșirea fâpturilor. **4. Cerul**: cerul Empireu, locașul lui Dumnezeu și al fericiților. **6. Cîți**: cu valoare nedeterminată: oricine, după ce s-a înălțat la cer, se scoboară din nou pe pămînt, nu poate spune ce a văzut, fiindcă ori nu-și aduce aminte, ori îi lipsesc cuvintele. *Cf.* Sfîntul Pavel, *Epistola către Corinteni*, XII, 4: „Și știu că omul acesta a fost răpit în Rai și a auzit cuvinte care nu se pot spune și pe care nu-i este îngăduit unui om să le rostească". **7. O vrere**: a se construi: „căci o vrere vie stînd aproape țintei". **Țintei**: Dumnezeu, întrucît este adevărul, este ținta inteligenței noastre; deci ea, pusă înaintea lui Dumnezeu, se cufundă, instinctiv, în cucerirea lui. **9. Revie**: nu îngăduie minții să se întoarcă înapoi, pe aceeași cale, și să spună ce-a văzut. **10. Imperiu sfînt**: Raiul. **11. S-adune**: a se construi: „Dar cîtă comoară din acest imperiu sfînt putu mintea mea s-adune în suflet". **12. Cînt**: acestei ultime părți a *Divinei Comedii*, adică *Paradisul*. **13. Apollo**: simbolul poeziei celei mai înalte ce poate exprima tainele cerului. **14. Fă-mi vas**: umple-mi. **15. Dafin**: numele de poet, acela care „și onoru-l are/ și traiul cel mai lung" (*Purgatoriul*, XXI, 85-86).

16 Căci pîn-aici o culme de Parnas
de-ajuns îmi fu; de-acum cu două cată
să intru-n calea cîtă mi-a rămas.

19 Tu-mi intră-n piept, de tine tu mă-mbată
precum cînd smuls-ai pe-acel scos din minte,
pe Marsias, din haina cărnii-odată.

22 Chiar numai umbra-mpărăției sfinte,
să-mi dai, tu, sfinte duh, atîta-ndemn
s-o pot descrie cum mi-e scrisă-n minte,

25 venind, vedea-m-ai la iubitu-ți lemn
să mă-ncununi, cu-acele foi de care
și-al meu subiect și tu m-ai face demn.

28 Din el culeg azi, Tat,-atît de-arare,
poeți ori Cezari triumfînd cu ea
(umanei veri o culpă și-o-ntristare),

31 încît, serbare-n Delfi poate-avea
seninul Zeu de frunza sa penee,
că tot mai e vrun om care s-o vrea.

34 Foc mare-ncinde-adese și-o schinteie
și poate-n urma mea vrun glas mai tare
ruga-se-va, ca Cirra glas să deie.

23-24. *Să pot descrie, dup-atîta-ndemn / Tu sfinte duh, precum* (a). **29.** *frunți* (a). **31.** *Ca-n Delfi poate-o veselie avea* (a). **32.** *frunză* (a). **34.** *Schinteea poate-ades pojar s-ascunză* (a).

---

16. O culme: Heliconul, sediul muzelor, simbolul științei și elocinței omenești, pe cînd celălalt, Cyrra, reședința lui Apollo, simbolizează știința cerească și arta necesară spre a o exprima. **17. Cu două:** și cu Heliconul, și cu Cyrra, adică și cu știința omenească, și cu cea cerească (teologia). **Cată:** impersonal: „e nevoie". **21. Marsias:** satirul frigian, cîntăreț din fluier, care a îndrăznit să se ia la întrecere cu Apollo și care, învins fiind de acesta din urmă, a fost jupuit (*smuls din haina cărnii*) de către zeu. *Cf.* Ovidiu, *Metamorphoses*, VI, 382-400. Povestea ovidiană simbolizează victoria muzicii senine a instrumentelor cu coarde asupra celei senzuale a instrumentelor de suflat, deci a muzicii eline asupra celei frigiene, ceea ce a dat prilej maestrului Castaldi să compună un admirabil poem simfonic cu acest nume (*Marsyas*), în care cîntecul lui Marsyas e reprezentat printr-un solo de flaut, iar acela al lui Apollo, printr-un solo de harpă. **22. Chiar numai:** a se construi: „Tu, sfinte duh, să-mi dai atîta îndemn, încît să pot descrie cum mi-e scrisă-n minte chiar numai umbra împărăției sfinte". **Umbra:** slaba umbră a sfintei împărății a Raiului, care mi-a rămas întipărită-n minte. **25. Venind:** și atunci, dacă-mi vei da acest îndemn, mă vei vedea venind. **26. Foi:** de dafin, de laur. **27. Tu:** arta cu care voi reda înaltul meu subiect. **28. Culeg:** subiectul este: „poeți ori Cezari" din versul următor. **30. O culpă:** face aluzie la corupția politică, din pricina căreia nu erau cu putință trimfurile imperiale, și la pofta de cîștig, care abătea pe poeții contemporani de la îndeletnicirile literare. **31. Serbare:** bucurie. **Delfi:** oraș la poalele Parnasului, unde Apollo își avea un cult deosebit și un templu, vestit prin prezicerile (oracolele) Pythiei. *Cf.* Horațiu, *Ode*, I, 7: *„Apolline Delphos insignes"*. **32. Penee:** dafinul, numit aici frunza penee din cauza schimbării Daphnei pe malurile rîului Peneu. **33. Vrun om:** face aluzie la sine. **34. Foc:** subiectul e „o schinteie" din sfîrșitul versului. **35. -n urma mea:** după mine, care am făcut începutul, vor fi poate poeți și mai buni, care vor invoca și vor dobîndi inspirația poetică. **36. Cirra:** Apollo.

37 Prin guri diverse pe pămînt răsare
lumina lumii, dar prin punctul unde
din patru cercuri iau trei cruci născare,

40 ea are-un curs mai bun, căci îi răspunde
mai bun-o stea, și-nmoaie-a lumii ceară
mai mulți, în felul său, și-o răspătrunde.

43 Da zori aproape-aici, și-acolo seară
atare-un punct, și-ntreg era albit
un emisfer, și-n noapte-al nostru iară,

46 cînd Doamna mea spre stînga s-a-nvîrtit
și-n soare fix văzui cum ea-l privește,
cum nu-i vultur mai fix să-l fi privit.

49 Și cum răsfrînta raz-obișnuiește,
ieșind din prima,-n sus să ia pornire
ca și-un drumeț ce-a se-nturna voiește:

52 așa prin ochi intrîndu-mi în gîndire
și actul Ei ce-al meu a devenit,
privii în soare peste-a noastră fire.

55 Acolo multe poți ce-aci-i oprit
puterii noastre, căci acela-i locul
ce-anume-umanei specii-a fost menit.

---

43. *Făcu dincolo zori dincoace* (a). **47.** *Și-apoi văzui că-n soare fix* (a). **50.** *în sus să iar* (a). **51.** *ce-ntoarcere voește* (a). **52-54.** *Așa prin ochi intrata-i făptuire/ În mintea mea fu propriu-mi act, și-am stat/ Privind* (b). **53.** *fui* (a). **55.** *neg, negat, nu-i* (a). **57.** *creat* (a). *lui* (a). **57.** *Umanei specii* (b).

---

37. Guri: din diferite puncte ale orizontului. **38. Lumina lumii:** soarele. **39. Patru cercuri:** din punctul precis al răsăritului, în care cele patru cercuri ale sferei armilare: eliptica solară, ecuatorul, colurul echinocțial (care unește punctul răsăritului cu acela al apusului) și orizontul. **Trei cruci:** cele patru cercuri mai sus pomenite se întretaie, formînd trei cruci. Cu aceste date astronomice Dante arată zodia Berbecului, adică anotimpul primăverii, în care se găsea lumea cînd a pornit în călătoria-i supraomenească. **40. Mai bun-:** fiindcă aduce anotimpul cel mai frumos și zile mai lungi. **41. O stea:** zodia Berbecului, care arată începutul primăverii. **Ceară:** cele patru elemente din care toate lucrurile își trag originea. **42. În felul său:** cu mai bună dispoziție să înrîurească pămîntul spre bine. După cum se știe, oamenii din Evul Mediu credeau în înrîurirea aștrilor, ceea ce, de altfel, nu trebuie de înlăturat cu totul, deoarece cu toții știm feluritele efecte ale înrîuririi lunii asupra oamenilor și a altor viețuitoare, cum și asupra agriculturii și deci n-ar fi deloc ciudat ca astfel de influențe să aibă și celelalte corpuri cerești. De multe lucruri medievale sîntem deprinși să ne batem joc, cu toate că ar fi demn de cercetat dacă nu aveau în ele și ceva temeinic și serios. **43. Da zori:** subiectul este „atare-un punct" din versul următor. Dante vrea să ne arate ceasul dimineții, la care ajunge în Rai. **Aici:** în emisferul Purgatoriului și al Raiului pămîntesc, din care, peste puțin, se va urca în cel ceresc. **Acolo:** în emisferul opus, adică al nostru pămîntesc. **45. Un emisfer:** acela al Purgatoriului. **48. Vultur:** se face aluzie la credința (*cf.* Aristotel, *De animalibus*, XXXIV) că vulturul își deprinde puii să se uite fix în soare. **50. Din prima:** din raza directă. **53. Actul Ei:** de a privi fix în soare. **Al meu:** fiindcă și eu am făcut la fel. **55. Acolo:** în Raiul pămîntesc. **Aci:** pe pămînt. **57. Anume:** fiindcă Dumnezeu l-a creat ca locașul cel mai potrivit pentru neamul omenesc.

58 Nu lung, dar scurt nu fu-ntr-atîta jocul
încît să nu observ că dă, ca fierul
ce-l scoți din foc, schintei în juru-mi locul,

61 și-n clipă parc-a și lipit eterul
o zi la zi, părînd că Cel ce poate
cu-al doilea soare vru s-orneze cerul.

64 Beatrice sta pe veșnicele roate
cu ochi țintiți; iar eu țineam pe-ai mei
la ea, și-uitînd de ceruri sus, de toate.

67 Pătruns în mine-atît de ochii ei
eram ca Glauc, gustînd din iarba care
făcu-l în mare soț al altor zei.

70 S-arăt *per verba* ce-i transumanare
nu-i chip să pot, ci-ajunge-exemplul dat
cui grația-i păstreaz-asemeni stare.

73 De-am fost eu numai cel de-acum creat,
știi tu, cîrmuitoare-n cer, Iubire,
a cui lumin-aici m-a ridicat.

76 Cînd ceru-nveșnicit de-a ta dorire
mi-a tras, prin armonia ce-ai întins
și-o-mparți egal prin tot, a mea privire,

79 păru, de-o flacără de soare-aprins
atîta cer, că ploi sau ap-umflată
nu fac nicicînd un lac așa de-ntins,

---

60. *Deodată* (a). **63.** *Și-ar fi-nflorit* (a). **67.** *Atît fui de schimbat* (a). **68.** *Cum Glaucus fu* (a). **70.** *Spusul cum* (a). **71.** *Nu pot, ci-ajungă-i* (a). **74.** *Pe-acest drum* (a). **75.** *Lumina cui m-aduse* (a). **79.** *Păru de-a soarelui văpae-aprins* (a).

---

58. Jocul: ochilor mei. **Dar scurt:** a se construi: „Jocul ochilor (mei) nu fu lung, dar (nici) scurt într-atîta...". **59. Că dă:** a se construi: „că în juru-mi locul dă scîntei, ca fierul ce-l scoți din foc". **61. -n clipă:** adică: deodată. **Lipit:** în text: „adăugat". **62. O zi la zi:** lumina zilei mi-a apărut dublată, ca și cum Dumnezeu ar fi împodobit cerul cu un al doilea soare. **Cel ce poate:** Dumnezeu atotputernicul. **64. Roate:** cerurile care se-nvîrtesc în veci. *Cf. Introducerea*, p. 37 și planșele I și V. **68. Glauc:** Glauc, pescar din Beoția, care, observînd că peștii pe care îi prinsese și-i aruncase pe țărm, gustînd o iarbă oarecare, reînviau, voind să guste și el din iarba aceea și transformîndu-se în zeu marin, se aruncă în mare. *Cf.* Ovidiu, *Metamorphoses*, XXII, 898-968. **69. Făcu-l:** îl făcu. **70. Transumanare:** latinism sau italienism: a-și schimba firea sa omenească pentru cea divină. ***Per verba*:** prin cuvinte. Coșbuc păstrează aici cuvintele latine pe care le întrebuințează și Dante. **72. Cui:** aceluia căruia harul dumnezeiesc îi păstrează posibilitatea de a face experiența pe care am făcut-o eu. **73. De-acum:** mai recent, adică numai sufletul, dat fiind că Dumnezeu a creat mai întîi trupul și apoi i-a suflat viața, sufletul. **74. Iubire:** Dumnezeu, care cîrmuiește lumea, întrucît o iubește. **75. Lumin-:** adică lumina harului divin. Nu cred, ca Tommaseo, că s-ar face aluzie și la razele soarelui reflectate în ochii Beatricei. **76. -nveșnicit:** care se rotește în veci, din cauza dorinței sufletului motor de a se apropia de Dumnezeu. *Cf. Introducerea*, p. 37. **77. Tras:** atras. A se construi: „a atras a mea privire prin armonia...". **Armonia:** după Pitagora, sferele cerești, rotindu-se în spațiu, produc fiecare un sunet și toate aceste sunete se armonizează într-o melodie ce se răspîndește în tot Universul. **Întins**: răspîndit. **78. Prin tot:** prin tot Universul. **79. Păru:** a se construi: „Cerul păru atît de aprins de-o flacără de soare, că...". **81. Lac:** cerul, pe care-l străbate, năpădit de lumina soarelui, îl aseamănă cu un lac de lumină.

82 iar noul glas și-acea lumină lată
stîrniră dor, să știu de unde vine,
cum n-am simțit pe lume-alt dor vrodată.

85 Dar Ea, ce mă vedea ca eu pe mine,
deschise gura, pîn-a n-o-ntreba,
zbătutul suflet vrînd să mi-l aline,

88 și-a zis : – „Prin false-nchipuiri părerea ta
te-orbește-așa că-ți par ca nevăzute
ce-ar fi să vezi, cînd nu le-ai asculta :

91 c-ai fi tot pe pămînt, după părute ;
ci-un fulger, scurs din proprie casa lui,
nu cade-așa, cum tu te sui de iute”.

94 Din prima mea-ndoială scos de fui
prin scurta-i vorbă-n spuse zîmbitoare,
într-alta nouă mult mai rea căzui.

97 Și-am zis : – „De-o parte simt că-n mine moare
uimirea ce-o avui, ci-acum mă mir
că zbor trecînd prin corpuri mai ușoare”.

100 Atunci oftînd cu-ndurerat suspir,
'nălțîndu-și ochii-asemeni unei mume
privind spre fiul ei ce e-n delir :

103 – „Făpturile-ntre ele, toate-anume,
au ordine și-n forma asta este
asemeni Dumnezeu cu-ntreaga lume,

---

83. *Stîrnit-au* (a). **86-87.** *Așa-mi vorbi, și pîn-a n-o-ntreba / cu vrere* (a). **90.** *Să-mi fac al minții gînd să mi s-a[line]* (a). **91.** *de n-ai* (a). **94.** *Dar scos din prima mea--ndoială fui* (a). **100.** *Un trist oftat prinzînd al vorbei fir* (a). *Ea prinse* (a). **102.** *Privindu-și tristă fiu[l]* (a).

---

82. Glas : melodia sferelor cerești. **85. Vedea :** îmi ghicea gîndurile. **86. Pîn-a n-o-ntreba :** mai înainte de a deschide eu gura, ca s-o întreb. **90. Ce-ar fi :** toate cîte ar trebui să le vezi. **Le :** adică „falsele închipuiri” din versul 88. **91. C-ai fi :** depinde tot de „-ți par” din versul 89. Cu alte cuvinte : „Greșești, fiindcă te crezi tot pe pămînt, pe cînd în realitate te înalți înspre cer ușurat de povara păcatului și străbați sfera focului, care ocupă locul dintre pămînt și lună, cu iuțeala unui fulger”. **92. Casa :** sfera focului, spre care oamenii Evului Mediu credeau că tinde orice flacără, lămurindu-se astfel pornirea ei în sus. **96. Alta :** îndoială. **100. Suspir :** oftat, suspin. Italienism făcut mai acceptabil de fenomenul rotacismului, așa de obișnuit într-unele dialecte. Beatricei îi e milă de mărginita pătrundere a minții omenești și deci, mai înainte de a limpezi îndoiala lui Dante, oftează și se uită la el cum ar face o mamă cînd își aude odrasla bolnavă aiurînd. **103. Făpturile :** la începutul *Paradisului*, Beatrice expune lui Dante cum poate omul să ajungă în cer, aducîndu-i aminte orînduirea dată de Dumnezeu Universului și cum prin această orînduire orice lucru se mișcă spre un țel hotărît, către care-i dus de o forță de iubire, căreia îi zice instinct. Înțelepciunea divină, către care tind toate, sălășluiește în Empireu, spre care sufletul omenesc se înalță, împins de același instinct după care apa curge în jos. Totuși, fiindcă omul a primit marele și greul dar al libertății, se poate împotrivi acestei forțe a instinctului și poate cădea în păcat. Dar cînd forța instinctului găsește sufletul izbăvit de păcat (ca în cazul lui Dante, după cufundarea lui în Lete și Eunoe), atunci ea îl duce la ținta sa. Deci Dante n-are nici un motiv de a se mira, dacă, despovărat fiind de greutatea păcatului, se urcă spre Empireu, ținta firească a omului. **104. Forma :** în înțelesul scolastic de „cauză primă”, inițială. **105. Asemeni :** în text : „Și

106 Suprem creații-aici văd manifeste
a veșnicei puteri, văd 'nalta fine
a tot ce-ursit acelei ordini este.

109 În ordinea ce-o spun au deci să-ncline
orice făpturi, [cu soarta sa oricare],
puțin ori mult, de-al lor izvor vecine.

112 Și-așa pe-a existenței largă mare
spre fel de fel de porturi tind [cunună],
de scrisul ei instinct condus-oricare.

115 Acesta focu-l suie-n sus spre lună
dincoa-n mortale inimi e motor,
sau strînge-n el pămîntul și-l adună.

118 Și nu numai făpturi cari n-au a lor
pricepere,-acel arc le-mpintenește,
ci și făpturi cari minte au și-amor.

121 Atoateașezătoarea-și odihnește
etern cu-a sa lumină ceru-acel
în care-i cel ce mai cu dor rotește,

124 și-acum aici, ca și spre-ursitul țel,
ne-a dus puterea ăstui arc din care
la țint-ajunge-orice-i zvîrlit de el.

127 E drept, c-așa precum o formă n-are
adese-acord cu ce artistul vrea,
căci neag-a ei materie-orice-adaptare,

130 așa cîte-o făptur-adese ia
alt drum, nu cel ursit, avînd putere
prin sine-mpinsă-ntr-alt loc a cădea,

---

106. *Puterile de veci ?* (a). **110.** *...vecine cu-al lor Duce* (a). Am introdus în text varianta (a) pentru a restabili rima. **111.** *oricine* (a). **119.** *acest* (a). **120.** *și pe atari cari* (a). **121.** *Deci pronia, ce-ntregul rînduiește* (a). **123.** *grăbit* (a). **124.** *Spre dînsul deci* (a). **125.** *Te-mpinge* (a). **126-127.** *Precum ades nu poate însă merge/ Intenția unei arte* (a). **129.** *Căci orice* (a). *materia-i o răspinge* (a). **130.** *se desparte* (a). **131.** *scrisă* (a). *De datu-i drum* (a). **132.** *poate* (a).

---

această orînduială este cauza esențială pentru care Universul se aseamănă cu Dumnezeu", care e, prin definiție, ordinea supremă. **106. Suprem creații :** îngerii și oamenii înzestrați cu inteligență și iubire. **Manifeste :** manifestări, urme. **107. Fine :** țintă, țel. **109. Să-ncline :** au aplecare, înclinație. **110. Soarta :** fiecare după starea sa particulară. **111. Izvor :** Dumnezeu, principiul lor. **113. Porturi :** țel. **114. Scrisul :** hotărît, prescris. **Condusă :** conduse, adică făpturile. **115. Acesta :** acest instinct face ca focul să se înalțe. Focul aici este obiect. **116. Dincoa' :** dincoace, adică pe pămînt. **117. Strînge :** gravitația pămîntului spre centru e explicată aici ca un fel de instinct, pentru care diferiții atomi tind spre coeziune. **118. Făpturi :** animalele și plantele. **119. Arc :** această pornire intimă care împinge orice lucru spre ținta lui. **-mpintenește :** împinge, îmboldește, avîntă. **121. Atoateașezătoarea :** înțelepciunea divină. **122. Acel :** Empireu, singurul cer nemișcat, fiindcă îl cuprinde în el pe Dumnezeu, și înăuntrul căruia se rotește primul mobil, care, fiind mai aproape de Dumnezeu, „rotește mai cu dor" decît celelalte ceruri. **128. Acord :** după cum forma nu urmează întotdeauna docilă intenția artistului, fiindcă materia ei se împotrivește. **132. Alt loc :** decît cel hotărît ei.

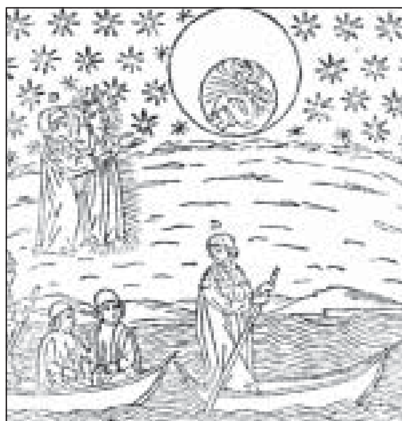
133 cum vezi din nor și fulgeru-n cădere,
pierzînd impulsul prim, că prinde cale
spre țărnă-n jos, prin falsa ei plăcere.

136 Deci n-ai, de judeci drept, mirării tale
temei, că sui, cum nu poți fi mirat
că vezi din deal curgînd pîrîu-n vale.

139 Mirare-ar fi, cînd tu, cel dezbrăcat
de-orice poveri, lipit ai sta-n țărînă
ca focul viu ce-ar sta neridicat”.

142 Privi apoi spre cer a mea stăpînă.

135. Falsa : fiindcă îl abate din drum. **140. Poveri :** după cufundarea în Lete și Eunoe (Dante accentuează pe ultima vocală toate cuvintele grecești și ebraice). **141. Focul :** focul viu, flacăra.



Cîntul II

Întîiul cer, al Lunii : cei nestatornici în păstrarea jurămintelor

Apostrofa către cititor (1-18) ◎ Beatrice și Dante intră în lună (19-45) ◎ Petele lunii ; părerea lui Dante și combaterea ei de către Beatrice (46-105) ◎ Adevăratul motiv al fenomenului (106-148)

1 O, voi acei ce-n slaba luntrișoară
cu dorul ascultării-mi urmăriți
pe mare nava ce cîntînd îmi zboară,

4 vă-ntoarceți iar la mal să v-odihniți !
Căci poate că-ndrăznind să-ntrați, vrodată
pierduți ca mine-n larg, voi să pieriți.

7 Pe-o mare merg ce n-a mai fost umblată,
Minerva-mi suflă, mă conduce-Apol,
și nouă muze Ursa mi-o arată.

10 Dar voi, puținii-acei ce-ați dat ocol
la vreme pîinii îngerești din care
trăiești aici și-n veci te simți tot gol,

13 puteți intra, socot, pe larga mare
cu-al vostru vas, cît timp nu-i egalat
al mării cîmp brăzdat de-a mea cărare.

16 Cum voi vă veți mira nu s-au mirat
trecînd prin Colhis gloat-argonautã,
și-n cîmp pe Iason l-au văzut argat.

---

14. *urmîndu-mi* (a).

---

1. O, voi : se îndreaptă către cititori, care l-au urmat în navigarea lui poetică. **Slaba :** cu puțină știință. **6. Pierduți :** pierzînd urma, fără călăuzirea mea. **7. Umblată :** fiindcă nici un poet pînă atunci nu cîntase în italienește adîncile doctrine teologice. **8. Minerva :** știința. **Apol :** inspirația. **9. Muze :** arta omenească în toate formele ei. **10. Ocol :** în sens de tîrcoale. În text : „care devreme ați ridicat gîtul spre pîinea îngerească" (a științei teologice). **12. Aici :** în Rai. **Gol :** dar nu te saturi niciodată. **14. Vas :** corabie. **Egalat :** pînă cînd nu s-a închis brazda navei mele. **15. Cîmp :** al apelor, marea. **16. Cum voi :** a se construi : „Gloata argonautã nu s-a mirat, cum voi vă veți mira". **18. Argat :** cînd văzură pe Iason, conducătorul lor, arînd cîmpul cu cei doi tauri care suflau foc pe nări, după cum ne povestește Ovidiu (*Metamorphoses*, VII, 100 și urm.).

19 Eterna sete-a noastră cea născută
grăbit, cam cum vedeți pe cer, ne-a dus
spre lumea cea dintru-nceput făcută.

22 Priveam la Doamna mea, iar Doamna-n sus,
și-n timp ce poate-un cui să se destrune
zburînd din arcul de pe care-i pus,

25 văzui că sînt ajuns unde-o minune
atrase văzul meu; iar Beatrice,
cui văl pe gîndu-mi nu-i puteam eu pune,

28 mi-a zis frumoas-așa cît și ferice:
– „Spre Domnu-ntoarce inima cu-ardoare
că-n prima stea voi să ne ridice".

31 Părea că ne-a cuprins o lucitoare,
solidă ceață deasă și polită
cum este-un diamant bătut de soare.

34 Și ne-a primit eterna mărgărită
în sînul ei cum apa ce primește
o rază-n ea persist-a fi unită.

37 De-am fost eu corp (și nu-nțelegi, firește,
cum rabd-un corp să intre-n el străinul
cum este-a fi cînd corp în corp răzbește),

40 cît trebuie de-aprins să-ți fie chinul
să vezi esența-n care poți să vezi
unita noastră fire cu Divinul.

43 Acolo vei vedea ce-aici tu crezi,
nu demonstrat, ci manifest prin sine
cum crezi un axiom fără dovezi.

---

23. *Ce sare-un cuiu* (a). **34.** *Și-așa ne-a-ncins* (a).

---

19. Sete: instinctul acela care îndeamnă omul spre cer, născut în același timp cu omul, despre care a vorbit în cîntul I, vv. 104 și urm. **21. Dintru-nceput:** cerurile, care au fost create direct de Dumnezeu. În text: „...și lumea cea asemănătoare lui Dumnezeu". **22. Doamna:** Beatrice. **23. Cui:** săgeată. **Destrune:** să pornească împins de coarda arcului. **25. Văzui:** într-o clipă (cît îi trebuie unei săgeți ca să zboare din arc) văzui c-am ajuns... **Minune:** în sens de ceva cu totul de mirat. **27. Văl:** pe care n-o puteam împiedica să-mi pătrundă gîndurile. **28. Așa:** tot așa. **30. -n prima:** adică-n lună. **31. Lucitoare:** impresia ce o are Dante intrînd în lună este că se găsește învăluit într-o ceață lucitoare solidă, deasă, netedă, ca un diamant bătut de soare. **32. Polită:** netedă. **34. Mărgărită:** acel veșnic mărgăritar al cerului, adică luna, primește în sine pe Dante și Beatrice, fără să se despice, cum face apa cînd e străbătută de o rază de soare. **37. De-am fost:** a se înțelege: „Dacă te miră, cititorule că, eu, un corp, am putut pătrunde într-altul (luna), cum nu dorești de a înțelege minunea prin care s-au putut contopi în Isus Cristos cele două firi: omenească și divină?". **38. Străinul:** un corp străin, împotriva legii de impenetrabilitate a corpurilor. **40. Chinul:** dorul. **41. Esența:** chipul lui Isus Cristos. **43. Acolo:** în limpezimea unde te vei bucura de viziunea directă și reală a lui Isus Cristos, adică în Rai. **Ce:** firea divină și umană a Mîntuitorului. **Tu crezi:** în text: „ce noi, (oamenii) credem". **Ce-aici:** în clipa de față crezi ca și un drept-credincios. **44. Nu demonstrat:** a se construi: „Acolo vei vedea nu demonstrat, ci manifest prin sine, cum crezi o axiomă, fără dovezi".

Și-am zis: – „Madono, mulțămesc, vezi bine,
cu-ntreag-ardoare cîtă-n mine este
cui smulsu-m-a mortalelor destine.

Dar spune-mi tu ce pete sînt aceste
pe-al lunei corp, de care jos la noi
spun oamenii cu Cain nu ș' ce poveste?".

Puțin Stăpîna mea zîmbi și-apoi:
– „De-i fals-orice părere-n om, cînd n-are
vro cheie simțul spre-a deschide-n voi,

cu-atît mai mult nu-ți fie de mirare
cînd vezi că și urmînd vrun simț, ce mici
spre zbor aripi rațiunea voastră are.

Ci-ntîi să-mi spui, tu cum ți le explici?".
Iar eu: – „De-apar diverse stări, aș zice
că-s pături rari și dese-n lun-aici".

Iar ea: – „Vedea-vei cert cum o să pice
credința ta-n absurd prin toate-acele
dovezi ce-n contra [vorb-o să] ridice.

V-arat-a opta sferă multe stele
la cari privind mărimea lor și clarul,
găsești fenomene diverse-n ele.

De-ar face-aceasta desul lor sau rarul,
în toate-ar fi o singură putință,
ușor ori greu ori drept avînd cîntarul.

---

66. *aparițiuni* (a).

---

46. Madono: stăpîno. **48. Cui:** lui Dumnezeu, care m-a îndepărtat din lumea muritoare, ca să mă ducă în cea nemuritoare. **49. Pete:** întrebarea lui Dante i se pare copilărească Beatricei, care surîde din pricina asta, dar era o problemă foarte discutată în Evul Mediu. Opinia lui Dante, pe care vrea s-o știe Beatrice mai înainte de a-i răspunde, este că petele lunare atîrnă de o mai mare sau mai mică densitate a corpurilor cerești. Beatrice combate părerea lui Dante, arătîndu-i că, dacă luna ar fi într-o parte rară și într-alta deasă, dintr-un punct la altul al suprafeței ei, atunci, în timpul eclipsei, raza soarelui ar străbate-o, și dacă partea cea rară și partea cea deasă ar fi dispuse în straturi succesive, atunci nu s-ar vedea nici o pată, fiindcă lumina soarelui ar pătrunde prin partea rară și, întîlnind pe cea deasă, s-ar răsfrînge. Prevăzînd apoi obiecția lui Dante că petele lunii s-ar putea explica printr-o răsfrîngere mai îndepărtată în acel loc, i-arată cu experiența unor oglinzi, așezate la diferite distanțe, înaintea unei lumînări, că ceea ce variază este mărimea flăcării, nu intensitatea luminii, care-i mereu aceeași. **51. Cain:** face aluzie la credința populară potrivit căreia se crede că în petele lunii se vede Cain care ridică mărăcini cu furca. **54. Simțul:** a se construi: „cînd simțul n-are vreo cheie...". Nu trebuie să te miri că rațiunea nu ajunge la descoperirea adevărului, cînd, ca în cazul de față, nu poate fi călăuzită de simțuri, dacă chiar cu ajutorul lor (*urmînd vrun simț*) nu reușește (*are aripi mici spre zbor*). **56. Mici:** se referă la „aripi" din versul următor. A se construi: ce mici „aripi are rațiunea noastră spre zbor". **58. Le:** petele lunii. **60. Pături:** straturi de materie mai rară și mai deasă. **61. Cert:** clar, fără discuție. **64. A opta:** a stelelor fixe, sau cerul înstelat. **65. La cari:** în text: „care, în calitate și cantitate, apar deosebite". **67. Desul:** densitatea. **Rarul:** rărimea. **69. Cîntarul:** în text: „împărțită aici mai mult, aici mai puțin și în cantități egale".

70 Diverselor puteri le dau ființă
fîntîni diverse, cari, afar' de una,
distruse-ar fi, de-ar sta a ta sentință.

73 Mai mult : cînd rarul ar produce bruna
coloare-a lor, cum crezi, ori numa-n parte ;
lipsit-ar trebui să fie luna

76 de-a ei materie,-ori, tocmai cum se-mparte
ce-i gras și slab în corp, ar fi și-aceste
diverse părți ori pline-ori mai deșarte.

79 Ne-ar da eclipsele de soare veste
în primul caz, căci el s-ar arăta
ca ori prin care-alt corp cînd rar el este.

82 Dar nu-i așa. Deci trec a cerceta
al doilea caz ; și el de se prăvale,
va fi vădită-n fals părerea ta.

85 Prin rarul strat de n-are drum la vale,
desigur este și-un hotar, de unde
contrarul său deloc nu-i lasă cale.

88 Se-ntorc de-aici ale luminii unde
precum se-ntoarce-o rază refractată
din sticla-n dosul cărei plumb se-ascunde.

91 Vei zice-acum că raza ni s-arată
mai mult aici ca-ntr-alte părți obscură,
fiind dintr-un mai mare-adînc redată.

94 Tu poți scăpa de-această-ncurcătură,
făcînd experiment : izvoru-acel
din care-a voastr-orice știință cură.

97 Iai trei oglinzi ; două distînd la fel
în fața ta, și-ntre-ambele așază
pe-a treia, mai departe stînd nițel ;

---

84. *Vedea-vei falsul părerii tale* (a). **89.** *Asemeni, deci, cu* (a). **98.** *iar între ele* (a). **99.** *Pe-a treia dar-n spre fund nițel* (a).

---

70. Puteri : face aluzie la diferite influențe ale stelelor. **71. Fîntîni :** cauze, pricini. **Una :** cea a desimii, mai mare sau mai mică. **74. Lor :** a petelor solare. **-n parte :** materia mai rară ori ar străbate luna de la un capăt la celălalt, ori ar fi așezată în straturi paralele. **75. Lipsit- :** lipsită. **78 : Deșarte :** lipsite de materie. **81. Prin care :** a se construi : „ca prin oricare alt corp". **83. Prăvale :** sub puterea raționamentului meu. **85. N-are :** subiectul este „raza soarelui". **87. Contrarul său :** desimea, stratul de materie mai deasă. **88. Se-ntorc :** răsfrînte. **90. Sticla :** oglinda. **92. Aici :** în petele solare. **93. Redată :** răsfrîntă mai departe. **96. Cură :** curge. A se observa însemnătatea ce o dădea Dante experienței ce pare a prevesti metoda experimentală, inaugurată în Italia de Galilei și vestita *Accademia del cimento*, al cărei motto era : *„Provando e riprovando"*, adică „probînd și reprobînd", nu „încercînd și încercînd din nou", cum de obicei se interpretează. **97. Două :** din care două să fie la aceeași distanță de tine. **99. Stînd :** a treia oglindă.

100 privești spre ele-n timp ce luminează
în dosul tău stînd astfel o făclie
că toate trei spre tine-o reflectează;

103 în cea mai depărtată n-o să fie,
ce-i drept, egal volumul de lucoare,
va fi însă egal-a ei tărie.

106 Și-asemeni cum, bătut de caldul soare,
rămîne gol pămîntul de zăpadă
și și de ger, și-ntîia sa coloare,

109 așa și restul ce-a rămas să-l crezi
voiesc să-l scald prin facl-așa verace
încît va schinteia cînd o s-o vezi.

112 Rotește-n cerul din divina pace
un corp ce-nchide-n veșnica-i virtute
pe *esse*-a totul ce-n cuprinsu-i zace.

115 Vecinul cer cu-atîtea lămpi văzute
împart-esența-n deosebi ființe,
de el distincte, dar în el ținute,

118 iar alte roți prin varii diferințe
trimit în jos distinctul ce-l cuprind
conform cu scopul lor și-a lor semințe.

121 Aceste-organe-a lumii deci descind,
din grad, cum vezi acum, urmîndu-și gradul,
că-n jos trimit ce de deasupra prind.

124 Ăst drum pe care merg, tu vezi cum scadu-l,
mereu spre ținta ce-al tău dor o cere,
încît de-acum să-ți afli singur vadul.

---

106. *Și-așa pre-* (a). **108.** *cu-ntîia* (a). **110.** *Scădea ți-l-voiu prin raze* (a). **115.** *cu-atîtea ce-s* (a). **118.** *distinctele virtuți ce* (a). **119.** *Se-mping spre scopul lor și spre semințe* (a). **122.** *...și-astfel urmîndu-și gradul* (a). **123.** *revarsă* (a).

---

100. Luminează: subiectul este „o făclie” din versul următor. A se construi: „în timp ce o făclie stînd în dosul tău luminează, astfel că...”. **104. Volumul:** intensitatea luminii. **108. -ntîia:** de culoarea albă a zăpezii. **109. Restul:** ceea ce a rămas încă nedovedit. **110. Prin facl-:** lumina adevărului. **111. Schinteia:** formă obișnuită la Coșbuc, în loc de „scînteia”. **112. Pace:** Empireu, singurul cer fără mișcare, fiindcă n-are ce dori, avînd în sine pe Dumnezeu. **113. Un corp:** cerul zis „primul mobil”. **114. Pe *esse*:** esența tuturor celorlalte ceruri și a Pămîntului, împrejurul căruia, după doctrina ptolemaică, urmată de Dante, se învîrtesc. **115. Vecinul:** cerul al optulea, al stelelor fixe. **Lămpi:** lumini. **116. Deosebi:** deosebite. **117. Ținute:** cuprinse-n el, cu toate că deosebite de el. **118. Roți:** cerurile, considerate materiale și cristaline, deosebindu-se (aceste ceruri) în chip felurit, unul de altul. Vezi *Introducerea*, p. 37 și planșa V. **119. Distinctul:** trimit în jos, pe pămînt, acele speciale atitudini pe care le au în sine și care consistă în a semăna și deci a produce pe pămînt ființele inferioare: plante, animale etc. **121. Organe:** ceruri. **Descind:** descresc din ce în ce. **122. Din grad:** a se construi: „urmîndu-și gradul din grad”, adică trăgîndu-și originea fiecare treaptă din cea precedentă. **123. Trimit:** prind și trimit în jos influența pe care o iau din cerul superior. **124. Scadu-l:** îl scad, îl străbat, și, străbătîndu-l, îl micșorez apropiindu-mă de țintă. **125. Dor:** dorința de adevăr.

127 Motori divini deci cat-a ta putere
ca și mișcare-acestor roți divine,
precum lucrarea-n fier un faur cere.

130 Deci cerul cel cu-atîtea dragi lumine
ia chip din Mintea cea dintru-nceput
ce-i dă și curs și-al ei sigil devine.

133 Și-așa cum sufletu-ntr-al vostru lut,
prin fel de fel de membre, conformate
diverselor puteri, e desfăcut:

136 suprema Minte-a dînsei bunătate
prin stele-astfel și-o-mparte înmiită,
etern rotind în propria-i Unitate.

139 Diversă stea primește-o felurită
putere-n ea ce-ntrînd o face vie,
fiind, ca viața-n voi, cu ea unită.

142 [Conform fericei firi de obîrșie,
prin corp, putere-amestecată luce]
ca și prin ochii vii o veselie.

145 De-aici apoi o stea și-o stea străluce
în mod divers, dar nu din des și rar
căci ea-i principiul formei ce produce

148 conform cu-a sa putere,-obscur și clar".

127-128. *Deci cat-a da mișcare și putere / Motori divini* (a). **129.** *Cum și* (a). **142-143.** *Conform fericei firi care-o produce / Străluce-apoi prin corpul* (A) (versuri din text, numai schimbate și întregite, pentru lectură, așa cum apar în terțină). **143.** *induce* (a).

---

127. Motori: fiecare cer își are un suflet motor (vezi *Introducerea*, p. 37 și planșa V: îngeri, arhangheli, domnitori ș.a.m.d.). **130. Cel:** cerul al optulea, al stelelor fixe. **131. Ia chip:** ia ideea din mintea heruvimului care îl mișcă și se slujește de ea ca de o pecete, spre a o imprima în cerurile de mai jos și pe materia terestră. **133. Lut:** trup, corp. **135. Desfăcut:** se-mparte. **137. Și-o-mparte:** adică bunătatea. **138. În:** în text: „pe". **139. Diversă stea:** în text: „Puterea felurită face divers aliaj cu prețiosul corp (*stea*) pe care îl însuflețește și în care se leagă la fel cu viața în trupul omenesc". **142. Fericei firi:** firii îngerești, sufletului motor. **143. Prin corp:** materia corpului ceresc, adică a stelei. **Putere-amestecată:** cea dumnezeiască și cea îngerească cu puterile venite de la fiecare corp. **145. De-aici:** din această cauză. **146. Din des și rar:** din pricina desimii sau rărimii. **147. Principiul formei:** principiul formal, adică, în înțelesul filosofiei scolastice, principiul esențial, necesar. **148. Obscur și clar:** întunericul și lumina.



Cîntul III

Cerul întîi, al Lunii : nestatornicii în a păstra jurămintele

Sufletele celor care și-au rupt jurămintele (1-33) ◎ Piccarda Donati (34-108) ◎ Împărăteasa Constanța (109-130)

Ea, ce-mi scăldă-n iubire-odată gîndul,
frumosul adevăr mi-l dezvăli
în dulce chip probînd și reprobîndu-l ;

iar eu, spre-a m-arăta-ndreptat și-a fi
convins, ’nălțai atît cît se cuvine
spre dînsa ochii gata de-a vorbi.

Ci-un lucru-mi apăru, trăgînd spre sine
atît de mult întreag-atenția mea,
că gîndul de-a vorbi s-a dus din mine.

O sticlă netedă și-ntreagă-n ea,
sau cum o apă clară și-odihnită,
al cărei fund să-l poți însă vedea,

redă a noastră față oglindită
așa de slab, că mai cu greu ne scapă
pe-o albă frunte-o perl-a fi zărită :

văzui pe mulți la vorbă vrînd să-ncapă,
și-avui acea eroare-n sens contrar,
ce-aprinse-amor între-un flăcău și-o apă.

---

2. *Îmi dete un adevăr, frumos probîndu-l* (a). *Cu* (a). **3.** *rîndul* (a). **6.** *Capul* (a). *cuvînt* (a). **10.** *Din sticlă* (A). **11.** *Sau cum prins* (A). **18.** *între-un om* (a).

---

1. Ea : Beatrice. *Cf. Purgatoriul*, XXX, 42. **3. Reprobîndu-l :** în text : „reprobînd”, adică aprobînd adevărul și neaprobînd greșeala. *Cf. Convivio*, IV, 2 : „Înainte e de înlăturat neadevărul (greșeala), ca, după ce au fost înlăturate opiniile greșite, adevărul să fie primit în chip mai darnic”. **4. -ndreptat :** pe calea cea bună, a adevărului. **5. Cît se cuvine :** nu prea mult, dar cu respectul cuvenit. *Cf. Convivio*, IV, 8. **9. S-a dus :** am uitat, adică nu mai m-am gîndit să vorbesc. **10. O sticlă :** chipurile sufletelor ce nu și-au ținut jurămintele apar așa de nedeslușite că par mai mult oglindite decît reale. *Cf.* Ristoro D’Arezzo, *Imago mundi*, VIII, 16 : „Și vedem că, cu cît apa e mai adîncă, cu atît se vede mai întunecată, și cu cît este mai puțin adîncă, cu atît se vede mai clară”. **14. Mai cu greu ne scapă :** în text : „Nu vine mai puțin repede, adică cu mai mare dificultate la pupilele noastre”. Cu alte cuvinte, chipurile noastre oglindite în apă le zărim cu aceeași dificultate cu care zărim o perlă pe o frunte foarte albă. **16. Să-ncapă :** să intre în vorbă. **17. Contrar :** fiindcă socotește oglindite chipurile reale ale

19 Crezînd că sînt răsfrîngeri așadar,
grăbit de-ndată ce le-avui aminte
mă-ntoarsei ca să văd de unde-apar,

22 dar nu văzui nimic. Și-așa ’nainte
privii din nou în dulcea Doamnei zare
ce-ardea zîmbind sub genele ei sfinte,

25 și-mi zise-apoi : – „Nu-ți fie de mirare,
de gîndu-ți pueril dac-am zîmbit ;
el spre-adevăr pas sigur încă n-are,

28 ci, ca și de-obicei, îți e smintit.
Substanțe-aievea sînt ce ochiul vede
închise-aici prin votul ne-mplinit.

31 Vorbește-le, și-ascultă deci, și crede
căci via rază care-i pacea lor,
să ia alt drum de-al ei nu le concede !”.

34 Spre-un duh care-mi părea mai plin de dor
de-a sta de vorbă m-am întors îndată
cum face-un om împins de mare zor :

37 – „O, tu, pe care raza te desfată
a veșnicei vieți, dulcoarea cui
n-o știu nicicînd decît numai gustată,

40 mi-ai face-un dar de-ai binevrea să-mi spui
ce nume ai ? Ce soart-aici vă leagă ?”.
Iar el zîmbind cu toată fața lui :

---

22. *spre Doamna în dulcii ochii* (a). **26.** *Că eu de* (a). **27.** *Pas sigur spre-* (a). **29.** *ochiul tău îți va* (a). **32.** *-este* (a). **33.** *Alt drum decît al ei* (a). **36.** *străpuns de-al vrerii zor* (a).

---

acelor suflete ce sînt aievea, pe cînd Narcis a crezut aievea propriul său chip oglindit în apă și s-a-ndrăgostit de el însuși. *Cf.* Ovidiu, *Metamorphoses*, VII, 417. Povestea lui Eco și Narcis, foarte răspîndită în tot Evul Mediu, a pătruns în Italia și-n poezia populară, și chiar la noi s-a tipărit împreună cu povestea lui Pyram și Thisbea, la Sibiu, în 1867. **18. Flăcău :** Narcis. **19. Răsfrîngeri :** chipuri oglindite. **20. Aminte :** băgai de seamă. **23. Dulcea zare :** a ochilor Beatricei. **26. Pueril :** prin care te-ai întors ca să vezi ale cui sînt chipurile oglindite ce-ți stau înainte. A se construi : „Dac-am zîmbit de gîndu-ți pueril”. **27. Pas :** a se construi : „El (gîndu-ți) n-are încă pas sigur spre adevăr”. **28. Smintit :** abătut din cale. **29. Substanțe :** în înțeles scolastic de lucruri aievea. **Ochiul :** ochiul tău. **30. Votul :** jurămîntul călugăresc, neținut. **32. Via :** lumina adevărului divin. **33. Al ei :** al adevărului. **34. Un duh :** Piccarda Donati, sora acelui Forese Donati cu care, după moartea Beatricei, Dante a trăit într-o intimitate de tovarăși de petreceri și cu care a schimbat sonete mușcătoare (vezi *Introducerea*, p. 27, 7 : „Rătăcirea morală a lui Dante”). Era călugăriță din ordinul Sfintei Clara, cînd fratele său Corso Donati, avînd nevoie de a strînge legături de rudenie cu neamul celor „della Tosa”, o scoase cu de-a sila din mînăstire și o mărită cu Rossellino della Tosa. Dante, care în Purgatoriu întrebase pe Forese despre ea, face *aici* aluzie la viața ei conjugală cu un vers misterios (*Paradisul*, III, 108 : „Și Domnul știe-apoi ce viaț-avui”). Vechii comentatori povestesc că Piccarda s-a rugat lui Dumnezeu să-i ia zilele ca să nu-și păteze castitatea, ceea ce s-a și întîmplat, murind după puține zile. **37-38. Raza... veșnicei vieți :** lumina Raiului, lumina vieții nemuritoare. **39. N-o știu :** n-o poate ști decît cine a gustat-o. **41. Vă leagă :** nu numai pe tine, ci și sufletele ce-ți sînt tovarășe.

43 – „A noastră milă nimănui nu neagă
dorința justă, ca și Unul sfînt
ce vrea să-i fie-asemeni curtea-ntreagă.

46 Fecioară-n schit eu fost-am pe pămînt;
mă poți cunoaște, de te uiți mai bine,
măcar că mai frumoas-acum eu sînt.

49 Și poți cunoaște pe Picarda-n mine:
sînt pus-aici cu alte fericite,
ferice-n sfera roții cei mai line.

52 Din singur Duhul Sfînt avînd pornite
orice dorințe-aici, și ne-ntrerupt
că-n ordinul său sfînt am fost primite.

55 Ni-e dat în gradul cel mai dedesupt
al nostru cer, fiindcă-n jurăminte
tîrzii am fost și-n parte le-am și rupt".

58 Iar eu atunci: – „Pe-a voastre fețe sfinte
lucește-acum un nu știu ce divin
că nu mai sînt cum fură mai 'nainte,

61 și chipul vostru-mi pare văl străin,
dar vorba ta veni să mi-l ridice
și lesne-acum te recunosc deplin;

64 dar spune-mi tu, voi cele-aci ferice
n-aveți de-un loc mai bun voi nici un dor?
de-un văz mai clar, mai mult de-a fi amice?".

67 Surîse-atunci și ea și multe-n cor
și-a scos cuvinte-așa de-nflăcărate,
părînd c-ar arde-n primul foc de-amor:

---

47. *Nu-ți sînt ascunsă* (a). **49.** Între *cunoaște* și *pe* este un spațiu liber cam pentru două silabe, cu toate că versul este complet. **51.** *Ferice-acei* (a). *Rotind în sfera* (a). **54.** *Voiesc că-i sîntem în ord.* (a). *Voiesc a fi-n* (b). **60.** *Că nu mai sînt cum fuseră* (a). **61.** *Și-aceasta-mi fu ca văl străin* (A). Am ridicat în terțină varianta (a), care avea numărul de silabe cerut. *Și-aveți acum pe* (a).

---

43. Neagă: de a satisface o justă dorință. A se observa cum Dante, fără să se îndepărteze prea mult de ceea ce este pămîntesc, reușește să ne dea imaginea acestor suflete fericite, mărind la infinit virtuțile omenești și mai ales pe aceea a milei și a iubirii. **44. Unul sfînt:** Dumnezeu, care, după cum este el însuși milos, de asemeni dorește să fie atari toate ființele care sînt în curtea sa (Raiul). **47. Cunoaște:** fiindcă era sora lui Forese Donati, făcînd parte deci, dintr-o ramură deosebită, din aceeași familie a Gemmei Donati, soția lui Dante. **51. Cei:** celei. **Line:** cerul Lunii, care se rotește mai încet, fiind cel mai îndepărtat de Dumnezeu. **53. Nentrerupt:** se subînțelege: „Sîntem fericite că am fost primite în ordinul său sfînt, adică al Raiului, cu toate că ocupăm treapta cea mai joasă". Din variante se vede că traducătorul ar fi introdus verbul „voiesc" de care ar depinde acel „că" din versul 54, adică „voiesc a fi în ordinea în care ne-a pus". **64. Ferice:** fericite. **65. Loc mai bun:** un cer mai înalt, mai aproape de Dumnezeu. **66. Văz:** vedere mai limpede a Dumnezeirii. **Amice:** mai iubite de Dumnezeu. **67. -n cor:** și împreună (*în cor*) cu ea surîseră mai multe. **69. Primul foc:** unii comentatori, ca Steiner, înțeleg: „în ceea ce este primul foc de iubire, adică Dumnezeu"; cei mai mulți (Torraca, Passerini etc.): „în focul întîii iubiri". Cred că aceștia din urmă au

70 – „Puterea dragostei alină, frate,
al nostru dor, și-așa ni-e el dispus
că vrea ce-avem, și spre-alta nu s-abate.

73 Căci, dac-am vrea, dorind, să fim mai sus,
n-ar fi conformă vrerea-ne-ntru toate
cu vrerea Celui care-aici m-a pus.

76 Și-aceasta-ntr-aste ceruri nu se poate,
căci mila e *necesse*-acestor sfere,
cînd judeci clar natura ăstor roate.

79 Spre-a fi ferice negreșit se cere
a sta 'năuntru-acelei Une vreri
ca toate-a noastre vreri să fie-o vrere.

82 Și-așa cum ne-a cernit din sferi în sferi
în oastea lui, și-ntregii oști îi place
și-i place-Acelui ce ne dă plăceri

85 spre vrerea Sa, iar vrerea Lui ni-e pace:
ea este mare-n care toate cură,
ce-a fapt și El, și toată firea face".

88 Acum fui clar cum orice-așezătură
de-oriunde-n cer e Rai, deși n-au roua
divinei grații tot într-o măsură.

91 Ci-așa cum e, că, și sătul, cînd noua
mîncare tu o vezi și poftă-ți vine,
de-ntîia mulțămești și ceri pe-a doua,

---

71. *Ne dispune* (a). **72.** *Să vrem numai ce avem și altce nu cere* (a). **74.** *noastră-și* (a). **75.** *pune* (a). **76.** *Și-aici în ceruri asta nu se poate* (a). **79.** *Spre-a fi ferice deci formal se cere* (a). **80.** *divine* (a). **82.** *printr-astea* (a). **84.** *sine* (a). **86.** *verse* (a). **87.** *Ce Ea crează sau natura* (a). **92.** *și-o nouă poftă* (a).

---

dreptate și nu înțeleg de ce această comparație a sfintei iubiri de aproapele cu dragostea pămîntească ar putea întuneca, cum pretinde Steiner, chipul Piccardei. Dante pornește totdeauna de la realitate și meritul lui este tocmai de a nu ne fi dat un Paradis exclusiv teologic și fără de nici o legătură cu pămîntul, în care sufletele fericite, lipsite de formă omenească, de sex și simțăminte familiare și prietenești, ar fi fost curate abstracții, care n-ar fi interesat pe nimeni. Să nu uităm că Dante este filosof, teolog, om de știință, moralist, însă, mai presus de toate, este poet și că *Divina Comedie* e operă de poezie. De altfel, și în *Purgatoriu*, XXVIII, 52-54, Dante compară pe Matelda cu o tînără femeie care dansează, fără a întuneca defel pe această delicată și încă enigmatică ființă supranaturală. **70. Dragostei:** o dragoste dumnezeiască, adică milostenia. **73. Dorind:** cu dorul. **75. Celui:** Dumnezeu. **76. Și-aceasta:** ca voința fericiților să nu se conformeze voinței lui Dumnezeu. **77. Mila:** milostenia. ***Necesse*:** în text: „este inerent acestui *esse* fericit". Traducătorul a dorit să păstreze ceva din limbajul scolastic întrebuințat de Dante în acel „*esse*" și atunci a tradus cu *necesse* pe *formale* dantesc ce corespunde cu „necesar, inerent". **78. Natura:** natura dumnezeiască, veșnică și care nu suferă excepție. **Roate:** ceruri. **80. Une:** dumnezeiești. **82. Cernit:** așezat, împrăștiat. **83. Oastea:** întrebuințează o imagine militară, ca să facă să rezulte mai bine ascultarea și disciplina sufletelor fericite. **84. Plăceri:** sfinte, consistînd mai ales în contemplarea chipului luminos al lui Dumnezeu. **85. Spre vrerea:** ca să-i împlinim voința. **87. Ce-a fapt:** ceea ce a creat Dumnezeu direct, adică fără intermediu (cerurile și îngerii) și ceea ce le produce firea prin influența cerurilor. **89. N-au:** *concordatio ad sensum*, ca și cum subiectul ar fi fost plural: „așezăturile". **91. Și sătul:** chiar cînd ești sătul.

94 așa prin gest și vorbe,-un dor în mine
să știu mai mult, ce tear-a fost prin care
suveica ei n-a tras-o pînă-n fine.

97 – „O sfîntă viață și-al ei merit mare
au dus mai sus pe-o Doamn-a cui voință
e normă-n văl la voi, și-n îmbrăcare,

100 că pînă-n moarte veghe și căință
să stea cu Mirele, ce ia cu milă
oricare vot conform cu-a lui dorință.

103 Acestei Doamne-urmînd, eu, o copilă,
fugii din lume, vălul ei să-l pui,
jurînd să duc și viața ei umilă.

106 Ci-apoi din dragu-mi schit răpită fui
de oameni răi și văduvi de-orice bine,
și Domnul știe-apoi ce viaț-avui!

109 Lucoarea însă, asta, lîngă mine
la dreapta stînd, și-o vezi că-i luminată
de-ntreagă slava ăstei roți senine,

112 ce-arăt de mine, despre sine-arată.
O sor-a fost, și-asemeni fu pierzînd
umbrișul sfîntului ei văl odată.

115 Deși re-ntoarsă-n lume-apoi, nevrînd,
în barbar chip lipsit de-orice-omenie,
ea-n suflet făr' de văl n-a fost nicicînd.

118 Constanța cea faimoas-a fost ea vie,
cu ea a Șvabilor a doua stîncă
avu pe-a treia și-ultimă tărie."

---

95. *pînz'* (a). **99.** *La voi e normă* (a). **102.** *Sa* (a). **104.** *Și al ei văl îl vom* (b). **106.** *Din schitu-mi drag însă* (a). **113.** *pierduse* (a). **116.** *Și smulta* (b). **120.** *fuse* (b).

---

94. Așa: așa am manifestat. **95. Tear-:** teară, peteară: fusul dinăuntrul suveicii; motivul, cauza ocazională, piedica din pricina căreia n-a păstrat pînă la sfîrșit jurămîntul monahal. Această tendință de a lungi metaforele care dau loc la un fel de prețiozism anticipat reintră, pe de o parte, în ciudățeniile care, se poate spune, sînt inerente geniului, iar pe de altă parte, în acea complicată artă poetică medievală, al cărei exemplu mai caracteristic poate fi socotită poezia trubadurilor. **98. O Doamn-:** Sfînta Clara din Assisi (1195-1253), în viața laică Clara Sciffi, aparținînd uneia din cele mai nobile familii și care a fost întîia femeie care a urmat pe Sfîntul Francisc, urmată în scurt timp la mînăstire de sora ei Agnese și apoi de mama și chiar de tatăl ei, cu toate că toți, la început, fuseseră potrivnici ideii și căutau chiar s-o scoată cu de-a sila din mînăstire. A întemeiat ordinul clariselor, existent și astăzi. **A cui:** a cărei. **99. -n văl:** în ordinul monastic, înființat de ea. În text: „...după a cărui regulă religioasă, lumea, jos, pe pămînt se îmbracă și ia vălul". **101. Mirele:** Isus Cristos. **104. Ei:** ordinul Sfintei Clara. **107. Răi:** fratele Corso Donati și tovarășii lui erau porecliți la Florența *male-fami* (fă-mi rău) și la această poreclă face aluzie aici Piccarda. **108. Ce viaț-:** numai Dumnezeu știe cît am suferit, părăsind viața tihnită a mînăstirii, închinată rugăciunii și slujbei lui Dumnezeu, pentru aceea zbuciumată a lumii. **109. Lucoarea:** sufletul acesta care strălucește lîngă mine. **111. Roți:** acestui cer, al Lunii. **112. Ce:** spune despre sine ceea ce am spus despre mine. **113. O sor-:** o călugăriță. **117. -n suflet:** a rămas cu sufletul călugăriță și după ce a fost scoasă cu de-a sila din mînăstire. **118. Constanța:** Constanța de Hauteville,

121 Așa sfîrși. Și-apoi, cîntîndu-l încă,
un *Ave* ce-ncepu, pieri, cum greu
un lucru piere-afund în ap-adîncă.

124 Privirea mea ce-o urmări mereu
pe cît putu, cînd n-a mai urmărit-o
s-a-ntors spre-un dor cu mult mai mare-al meu,

127 întreg s-a-ntors spre tine-a mea, iubito;
ci-n ochii mei luceai cu-atîta slavă
că-n clipele dintîi n-am suferit-o,

130 și-așa-ntrebării mele-ai pus zăbavă.

fiica lui Roger I, moștenitorul normand al regatului Siciliei, soția împăratului Henric al VI-lea și mama lui Frederic al II-lea. Nu a fost niciodată călugăriță. Dante s-a luat după o legendă populară, a cărei urmă nu se găsește în cronicile timpului, însă a purificat-o de toate elementele ei grosolane. Într-adevăr, se pare că legenda a fost născocită de guelfi, în ura lor neîmpăcată împotriva lui Frederic, spre dovadă că el era Anticrist, ca fiu al unei călugărițe bătrîne, după cum se credea că trebuie să fie Anticrist. **119. Stîncă:** în text puterea neamului casei Șvabilor este asemănată cu un vînt; aici cu o stîncă. A se înțelege: „Henric al VI-lea (*a doua stîncă; al doilea Șvab*) a avut din ea pe Frederic al II-lea, al treilea din același neam”. **121. Încă:** cîntecul „Ave Maria” pieri în depărtare, fără să înceteze de a răsuna. **127. Întreg:** privirea mea s-a întors întreagă spre tine, iubito. **Iubito:** se adresează Beatricei.



Cîntul IV

Cerul Lunii : sufletele care nu și-au ținut jurământul

Îndoielile lui Dante (1-27) ◎ Beatrice îi lămurește pe cea dintîi (28-63), pe urmă pe a doua (64-90) ◎ În fine, îi mai dezleagă o altă greutate (91-114) ◎ Dante o întreabă dacă se poate schimba materia jurămîntului (115-142)

1 De foame moare-un liber om mai iute
decît să-mbuce-ntre mîncări, la fel
de-aproape lui și-egal lui de plăcute,

4 așa egal temîndu-se și-un miel
ar sta-ntre-o fiară lacomă și-o fiară,
un cîine-ntre doi cerbi așa și el.

7 Tăcere de-am păstrat, nu-mi e spre-ocară,
nici nu mi-o laud, căci aci-n plutirea
egală-ntre-ndoieli fu necesară.

10 Tăceam, dar imprimat-aveam dorirea
în ochii mei, și-a mea-ntrebare-n ea
mai mult decît rostită-n vorbe-airea.

13 Ca Daniil făcu deci Doamna mea,
cînd stinse-n rege-acea mînie-odată
ce-n chip nedrept sălbatec îl făcea.

---

7. *Deci de-am tăcut, nu-mi este nici de-ocară* (a). **8.** *Căci plutind cu sboru* (b). *Acolea-n sborul* (a). **8.** *Nici nu mă* (a). **9.** *Egal între-ndoeli* (b). **11.** *el* (a). **12.** *cu zorul* (a). *decît aici rostit cu zorul* (b). **13.** *Daniel* (a). **15.** *mișel* (a).

---

1. De foame : după cum un om, pus între două feluri de mîncări, la fel de gustoase și la aceeași depărtare de el, n-ar putea s-aleagă și-ar muri de foame, tot așa și Dante, între două îndoieli – una despre juruința călcată prin violența altora, alta despre întoarcerea sufletului la stele –, nu știe despre care să întrebe mai întîi pe Beatrice. **2. La fel :** în realitate, acest caz nu se întîmplă niciodată și alegerea este întotdeauna posibilă, dar și Sfîntul Toma pune această chestiune din punct de vedere logic și-o lasă nerezolvată. **3. De-aproape :** a se construi : „egal de aproape și de plăcute”. **5. Ar sta :** fără să poată hotărî de care să fugă. **7. Ocară :** fiindcă ambele îndoieli cereau să fie lămurite, cu dorință egală. **11. -n ea :** în dorirea și deci în ochii în care ea apărea imprimată. **12. Airea :** aiurea ; în lumea de pe pămînt, unde e necesar să vorbești ca să-ți exprimi dorința. **13. Făcu :** Beatrice ghici gîndul lui Dante, așa cum Daniel explica lui Nabucodonosor, regele Babilonului, visul pe care înțelepții nu-l puteau tălmăci, din care cauză regele, supărat pe ei, voia să-i omoare. *Cf. Daniel*, II, 12-16 : „La auzul acestor cuvinte împăratul s-a mîniat și s-a supărat foarte tare. A poruncit să fie prinși toți înțelepții Babilonului ; atunci Daniel a vorbit cuminte și cu judecată străjerilor împăratului. Și Daniel s-a dus la împărat și l-a rugat să-i dea vreme ca să-i poată aduce tîlcuirea”.

16 Și-a zis: – „Eu văd că vrerea ți-e-ncurcată
de-un dor și-alt dor, și nici un drum nu știe,
așa de mult în sineși e legată.

19 Tu zici: «Cît timp ni-e bună vrerea vie,
cum poate sila altui om în noi
să scad-al nostru grad de vrednicie?».

22 Îți dă spre-a te-ndoi prilej apoi
ce spune Plato, că, pe-a lui părere,
se-ntoarce-n stele sufletu ’napoi.

25 Aceste gînduri strîmtorata-ți vrere
ți-o zbat egal; deci voi trata orbia
dintîi pe cea cu mai cumplită fiere.

28 Nici îngerii ce-au primii-n cer domnia,
nici Moise, Samuel și ia pe-oricare
din doi Ioni, și zic că nici Maria

31 n-au scaune-ntr-alt cer decît îl are
și ceața ce-ntr-această stea s-alină,
nici n-au mai mic un stadiu sau mai mare,

34 ci toate-ornează cea dintîi lumină
și dulcea viaț-o au diferențată
cum simt gradat suflarea cea divină.

37 Le vezi aici, dar nu că le-ar fi dată
această sferă lor, ci-n ceruri sfinte
ca semn că-s treapta cea mai jos gradată.

40 Cu-al vostru duh se cad atari cuvinte,
căci el numai prin simțuri își culege
ce-apoi devine apt de-a voastră minte.

43 De-aici Scriptura simple vorbe-alege
spre-a sta la voi, și mîini și glezne dă
chiar Celui Sfînt, dar alta ea-nțelege.

---

41. *Căci numai prin sensibil el culege* (c). **42.** *face* (c). **43.** *slovii* (a).

---

19. Cît timp: o dată ce, dacă. **Bună:** cum poate voința altuia micșora vrednicia voinței noastre? Cu alte cuvinte: dacă vrem să facem binele, ce vină avem dacă sila altuia ne împiedică? **26. Zbat:** muncesc, zbuciumă. **Orbia:** îndoială, socotită ca o întunecare a sufletului. **27. Dintîi:** voi lămuri întîi îndoiala mai puțin primejdioasă credinței creștine. **28. Nici îngerii:** Beatrice explică lui Dante că toate sufletele șed în Empireu, împreună cu îngerii cei mai apropiați de Dumnezeu, cu profeții (Moise, Samuel, cei doi Ioan: Botezătorul și Evanghelistul) și că se arată lui Dante în diferite ceruri, pentru a da minții lui omenești, care nu poate pricepe decît prin simțuri, gradul de perfecție al fiecăruia. **31. -ntr-alt cer:** se află cu toții în Empireu. **34. Ornează:** împodobesc. **Lumină:** cerul Empireu. **35. Dulcea viaț-:** fericirea Raiului. **36. Gradat:** mai mult sau mai puțin. **37. Le:** sufletele fericite. **40. Vostru:** pămîntesc. **41. Prin simțuri:** *Cf.* Sfîntul Toma, *Summa theologica* (I, 12. art. 4): „Inteligența noastră are putința de a considera în abstract ceea ce simțurile au perceput în concret". **44. La voi:** spre a se pune la nivelul minții noastre omenești. **Mîini și glezne:** chipul omenesc. **45. Alta:** vrea s-arate cu totul altceva, adică atribuțiile spirituale ale lui Dumnezeu.

46 Cu trup de om tot astfel v-arătă
cu pe-ambii-arhangheli sfînta religiune
pe-acel care pe Tovi-l vindecă

49 Ce Plato-n gura lui Timeus pune
nu este-asemeni cu ce-aici se vede,
căci parcă el și simte-așa cum spune:

52 că-n steaua sa-ndărăt un duh purcede,
crezîndu-l, cred, că-i dezlipit de sus
din stea, atunci cînd firea trup îi dete.

55 Dar poate că-n sentinț-alt sens a pus,
nu cel ce-o pune vorba ei, și poate
că nu cu rea intenție s-o fi spus.

58 De-a zis că se re-ntoarce-ntr-aste roate
onoru-ori hula-nrîuririi, da,
cu cupa sa și clară apă scoate.

61 Rău înțeles, acest principiu da
întregii lumi orbie-atît că-n fine
ca Mars Mercur și Joe-l invoca.

64 Iar dubiul celălalt ce-l ai, conține
mai slab venin, fiindcă rău-i n-are
puteri de-a te răzni spre-altce de mine.

67 Dreptatea sfîntă-n ochii-umani de pare
nedreaptă-n veci, e probă de credință
nu de-un erez pornit din răzbunare.

---

61. *Principiul ăsta, rău* (b). **66.** *mîna* (c). **67.** *un nedrept de pare* (a). *Dreptatea noastră că-n ochii umani pare* (c). **68.** *zic* (c). **69.** *Dar nu crez rea-ndemnare* (a). *Dar nu de vrun eres* (c).

---

47. Ambii: Mihail și Gavril. **Sfînta religiune:** a se construi: „Sfînta religiune v-arată, tot astfel, cu trup de om pe ambii arhangheli". **48. Acel:** Arhanghelul Rafael, care însănătoși pe Tobic (*cf. Tobie*, III, 25) „cu fierea unui pește". **49. Timeus:** titlul unui dialog al lui Platon, de la Timeu din Locri, în Grecia Mare, filosof pitagorician. Fiindcă dialogul platonic a fost parafrazat în latinește către sfîrșitul secolului al V-lea d.Cr. de către Calcidius, Dante a putut să-l cunoască, însă n-avem nici o siguranță. Cu mai multă probabilitate a căpătat această informație din *Summa theologica 3* (*supl.*, *q.* 97,5), unde se dezaprobă o părere a filosofului arab Avicenna: *„In hoc (Avicenna) secutus est quodam modo opinionem antiquorum philosophorum, qui posuerunt animas redire ad compares stellas"*. **51. Și simte:** că (stelele) sînt locașul adevărat al sufletelor, fără să dea acestui lucru o interpretare simbolică. **52. Un duh:** sufletele, despre care Platon vorbește despre modul cum s-ar reîntoarce (*purcede îndărăt*) la steaua din care s-au dezlipit cînd firea le dete trup (adică atunci cînd firea le încarnă). **56. Vorba ei:** expresia literală a sentinței. **57. S-o fi spus:** de către Platon. **58. De-a zis:** dacă Platon a voit să înțeleagă că nu sufletul se întoarce la stele, dar cinstea sau hula influenței lor asupra fiecărui suflet omenesc, atunci are dreptate (*scoate apă clară în cupa sa*). **61. Principiu:** al reîntoarcerii sufletelor la stele. **62. Orbie:** pricina greșelii. **63. Mars:** să numească planetele cu numele zeilor, crezînd că fiecare din ele să aibă însușirile proprii acelor zeități. **-l invoca:** pe planetă. **64. Celălalt:** cum adică se poate ca violența altuia să poată micșora vrednicia voinței noastre bune. **65. Venin:** de erezie. **66. Răzni:** abate. A se construi: „N-are puteri de a te răzni de mine spre altce". **68. -n veci:** nu se găsește în textul italian. Probabil că autorul vrea să înțeleagă: „cu totul". **Credință:** faptul că cineva se miră, fiindcă sfînta dragoste a lui Dumnezeu i se pare nedreaptă, arată că el crede în această dreptate și deci nu poate fi

70 Ci-al vostru intelect avînd putinţă
de-ajuns să vad-această veritate,
voiesc, cum vrei, s-adorm a ta dorinţă.

73 De este-o sil-atunci cînd cel ce pate
nimic nu cede celui ce-l sileşte,
n-ar fi prin ea aceste maici scuzate.

76 Căci vrerea ce nu vrea nu s-amorţeşte,
ci face-aşa ca şi natura-n foc
oricît de mult puterea-l copleşeşte.

79 Puţin ori mult de joac-al silei joc,
complice-o faci ; şi-n ele-atare fuse,
căci nu s-au mai întors în sfîntul loc.

82 De-aveau ne-nvinsă vrere cum avuse
Lavrente pe grătar sau cînd în pară
statornic Muciu mîna şi-o ţinuse,

85 ea le-ar fi-mpins, cînd libere s-aflară,
pe-acelaşi drum pe care-au fost răpite ;
ci-o vrere-aşa de fier e foarte rară !

88 Aceste spuse de le ai primite
exact acum, am stins a ta greşeală
ce-ades te-ar mai fi pus, cred, pe gîndite.

91 Din nou acum ridică-se-o-ndoială
în drumul tău, şi n-ai să poţi să treci
'nainte-a fi zdrobit tu de-oboseală.

---

70. *Dar pentrucă de-ajuns aveţi putinţa* (c). **71.** *Să-ntraţi cu numele într-astă* (c). **74.** *n-acorda celui ce-l constrînge* (a). **76.** *stinge* (a). *ea tot nu piere* (c). **78.** *Şi nu-i putere ca să-l poată-nvinge* (a). *Oricît l-ai copleşi cu-orice putere* (c). **81.** *Putînd să se re-ntoarcă* (c). **82.** *De-ai fi avut o vrere* (a). *Căci dac-ai fi avut cum o avuse* (c). **83.** *Lavrent pe gratii... o vrere* (c). **84.** *dac-ar fi* (c). **91.** *stîrnit-am* (a). **91-92.** *Dar alt-acum în drumu-ţi o-ndoială./ S-aşează-n curmeziş* (c). **92.** *n-o vei trece* (c). **92.** *ci rupt* (a). **93.** *Ci-nvins cădea-vei* (b). *Cu mintea ta* (c).

---

socotit eretic. **71. Veritate :** adevăr, cum adică sila altuia nu poate scuza cu totul călcarea jurămîntului. **72. S-adorm :** să potolesc. **73. Sil- :** dacă prin silă înţelegem că cel ce o suferă nu cedează întru nimic celui ce-l sileşte, atunci aceste maici care nu şi-au ţinut jurămîntul nu pot fi scuzate, fiindcă, dacă n-ar fi voit cu nici un preţ, n-ar fi fost răpite din mînăstire, chiar cu riscul de a-şi pierde viaţa. **77. Natura :** se credea că flacăra tinde-n sus, spre sfera focului, intermediară între Pămînt şi Lună. Cum deci o flacără poate fi abătută la pămînt de o suflare potrivnică, dar de îndată ce-i lăsată liber se întoarce dreaptă, tot aşa ar fi putut face aceste maici, după ce a încetat violenţa ce le-a scos din mînăstire, reîntorcîndu-se la chiliile lor. **79. Joac- :** face jocul silei. În textul italian : „Dacă se apleacă puţin sau mult, urmează sila". **80. -n ele :** în aceste maici. **83. Lavrente :** Sfîntul Laurenţiu, martir din secolul al XIII-lea, care, condamnat, a vrut să fie ars pe rug, mai bine decît să renege pe Isus Cristos. Legenda medievală a Sfîntului Laurenţiu sună : „Şi spus-a Laurenţiu către Valerian (prefectul) : «Învaţă tu, nenorocitule, că tăciunii tăi mi-au dat mie alinare, dar ţie îţi vor da chinul de veci, fiindcă Domnul ştie bine că, acuzat fiind, nu l-am renegat ; întrebat fiind despre Isus Cristos, l-am mărturisit ; şi fript fiind pe rug, îi mulţumesc»". **84. Muciu :** Caius Mucius Scaevola, eroul roman despre care Titus Livius ne spune că, ducîndu-se în tabăra vrăjmaşă spre a omorî pe Porsena, care asediase Roma, din greşeală ucise pe secretarul lui şi, spre a-şi pedepsi mîna, o întinse deasupra cărbunilor pînă cînd i-a ars toată. **85. Ea :** neînvinsa vrere. **93. Oboseală :** fără

94 Eu te-am convins și-o știi tu bine deci
că-n veci nu poate-un duh din cer să mință
căci stă lîng-adevărul prim de veci.

97 Dar iat-a spus Picarda că-n credință
ținu Constanța vălu-i pînă-n fine,
deci pare-a contrazice-a mea sentință.

100 O, frate-al meu, așa de-adese vine
că vrînd să fugi de vrun pericol dat
faci făr-a vrea ce nu ți se cuvine:

103 cum mama și-o ucise, cînd, rugat,
Alcmeon vru părintelui să-i placă,
spre-a nu fi rău, și-ajunse scelerat.

106 În punctu-acesta vreau să știi că, dacă
dai silei învoieli, faci fapte-așa
că nici o scuză nu le mai împacă.

109 O vrere-ntreagă nici un rău nu vra,
dar tot consimte-atît pe cît îi pare
c-ar fi cu mult mai rău de n-ar ceda.

112 Deci cînd Picarda ne-a vorbit atare,
ea vrerea absolut-o-nțelesese,
și pe-alta eu; și-aveam dreptate-oricare”.

115 Așa mi-a curs din sfîntul rîu ce iese
din vîna de-unde-orice-adevăr avem,
și-mi stînse-un dor și-alt dor care m-arsese.

118 – „Divin-amant-amantului suprem –
strigai – a cărei vorbe mă inundă,
că tot mai cald la viață mă rechem,

---

94. *Ți-am spus și te-am convins, ești sigur* (b). **96.** *Că-n veci lîng-adevărul prim petrece* (c). **100.** *fugă* (a). **105.** *spre-a nu strica / fu impus ca să distrugă* (c). **107.** *atare-i faptul* (a). *amestici* (c). **108.** *ofense* (c). **109.** *răul său* (a). *nu consimte-n rău* (c). **111.** *Că necedînd sporește* (c).

---

ajutorul meu n-ai avea putere să ieși din strîmtoarea în care te pune îndoiala, te-ai simți obosit înainte de a ieși din ea. **96. Adevărul prim:** Dumnezeu. **97. Credință:** lăuntrică, în adîncul sufletului său. **99. Sentință:** că ar fi putut să se întoarcă la mînăstire, dacă ar fi avut o voință mai tare. **100. Vine:** se-ntîmplă. **104. Alcmeon:** fiul lui Amfireu și al Erifilei, ucise pe mama sa, care, din pricina darului unei sălbi, dezvăluise lui Polinice ascunzătoarea bărbatului său. Amfireu cucerind Teba, recomandă lui Alcmeon să-l răzbune, așa că acesta din urmă, spre a nu fi rău față de memoria tatălui său, ajunse scelerat. **107. Învoieli:** cedezi silei. **109. Vra:** vrea. **113. Absolut-:** liberă. **114. Pe-alta:** pe voința care consimte spre a evita un rău mai mare, deci voință relativă, considerată în opoziție cu voința absolută. **115. Rîu:** cuvintele Beatricei, comparate cu un rîu care pornește din izvorul oricărui adevăr, adică de la Dumnezeu. **116. Vîna:** Dumnezeu. **117. Un dor și...:** cele două îndoieli pe care le-a lămurit Beatrice. **118. Amant-:** Beatrice, iubită de Dumnezeu, întrucît simbolizează teologia. **120. Cald:** în text: „Mă inundă și mă încălzește și mă încălzește tot mai mult”. Cu ploaie și cu soare cerul face pămîntul să fie rodnic; tot așa și cuvîntul Beatricei face rodnică inima lui Dante.

121 eu n-am iubire-atîta de profundă
să pot să-ți mulțumesc ca să te-mpace,
ci-Acel ce vede tot o să-ți răspundă.

124 Sătulă mintea noastră nu ne tace
nicicînd, de n-are-acel Luminător
de-afara cui nimic nu e verace.

127 Ea zace-n el ca fiara-ntr-un ponor,
de poate-a și-l găsi ea și-l găsește,
de nu, atunci ni-e frustru orice dor.

130 Prin dar, din adevăr și dubiul crește,
ca și-un vlăstar, dar dubiul din natură,
din culmi în culmi spre creștet ne zorește.

133 M-ațîță deci, și-mi dă-ndrăzneală-n gură,
să cer smerit, Madon', a-mi dărui
și-o altă veritate mie-obscură.

136 Aș vrea să știu de poți înlocui
știrbitul vot printr-alt vrun fel de bine
ce cumpenei din cer de-ajuns i-ar fi."

139 Beatrice mă privi cu-așa de pline
priviri, cu ochi de-amor înflăcărați,
că-nvins de ele m-am retras în mine,

142 și-am stat ca și pierdut cu ochi plecați.

---

122. *Să-ți* (A). Am lăsat *-ți* care e de prisos. **123.** *Dar cel* (a). **133.** *Mă-ndeamnă* (a). **140.** *Cu ochiu adînc* (a).

---

122. -mpace: în destul. **124. Nu ne tace:** nu încetează de a ne întreba. **125. Luminător:** Dumnezeu, dătătorul de lumină. **127. Ea:** mintea noastră. **El:** adevărul. **Ponor:** în text: „în vizuina ei". **128. De poate:** în text: „abia după ce a ajuns; și poate să-l ajungă, altfel orice dorință ar fi zadarnică". Cu alte cuvinte, faptul că omul dorește adevărul este o dovadă că îl și poate găsi, fiindcă altfel această dorință ar fi zadarnică și nu s-ar înțelege motivul pentru care Dumnezeu a pus-o în el. **131. Vlăstar:** dubiul care întotdeauna, ca și un vlăstar, răsare la picioarele adevărului (asemuit cu un pom) ne zorește spre creștet din culme-n culme. Ca acela care, între compoziția *Vieții Noi* și a *Divinei Comedii*, a trecut printr-o perioadă nu numai de studii filosofice, ci și de activitate filosofică a sufletului său și cunoaște toate dezamăgirile și bucuriile sufletești, pricinuite de frămîntarea filosofică, Dante cunoaște și binefacerile dubiului, prin care controlăm cucerirea adevărului și care este cauză de noi avînturi întru cercetarea acestui adevăr, care mereu ne scapă, ceea ce nu trebuie să ne facă sceptici, dat fiind că, după concepția modernă, tocmai în această veșnică cercetare consistă și știința, și filosofia. **133. M-ațîță:** subiectul este „dubiul". **134. Dărui:** lămurindu-mi-o. **137. Printr-alt:** vreun alt. **138. Cumpenei:** care să poată cumpăni știrbirea votului sau a jurămîntului. **139. Pline:** în text: „pline de scîntei de iubire așa de dumnezeiești, încît...". **141. Retras:** puterile acelea vizuale au fost înfrînte. **142. Pierdut:** rătăcit în adîncimea viziunii divine. Simbolul este că adevărurile orbesc inteligența omenească.



Cîntul V

Spre cerul al doilea, al lui Mercur : sufletele active

Motivele strălucirii crescînde a Beatricei (1-12) ◎ Esența și sfințenia jurămîntului (13-83) ◎ Urcarea la cerul al doilea ; sufletele strălucitoare și împăratul Iustinian (84-139)

1 – „De-ți ard mai mult de flacăra iubirii
decît mă vezi tu-n lume jos, și-n tine
ți-am stins atît puterile privirii,

4 să nu te miri deloc, căci asta vine
din văz perfect, ce, după cît pricepe,
își mișcă pașii dup-aflatul bine.

7 În minte-ți văd că-ncet-încet începe
lumina cea de veci a străluci,
ce-abia ce-o vezi etern amor concepe,

10 pe-al vostru-amor de-l poate rătăci
altce, el nu-i decît o slabă zare
simțită rău care-a pornit de-aci.

13 Tu vrei să știi de umple oarecare
alt bun atîta știrbul jurămînt,
spre-a fi un suflet sigur de-achitare."

---

6. *-n priceputul bine* (c). **7.** *Eu bine văd că-n mintea ta și-ncepe* (c). **8.** *Eternul soare razele-a-și aduce* (c). **9.** *ce-l* (c). **10.** *De e ceva ce poate rătăci* (b). *Și dac-altce iubirea v-o seduce* (c). **12.** *Rău cunoscută ce de-aici străluce* (c). **13.** *poate* (a). *poți cu* (c). **14.** *să umplă* (a). *Serviciu s-umpli* (c).

---

2. Mă vezi : în text : „decît se vede în lume, jos", adică cu o strălucire supranaturală ce biruie văzul omenesc. **3. Stins :** orbit. **5. Văz perfect :** unii comentatori (Steiner, Del Lungo) cred că se referă la perfecția vizuală pe care mintea lui Dante o capătă treptat ; alții (Passerini, Torraca) la ochii Beatricei și înțeleg că, în contemplarea lui Dumnezeu, vederea Beatricei își mărește strălucirea, înaintînd din ce în ce mai mult în gustarea binelui suprem. **6. Mișcă pașii :** acționează mai bine, progresează. **8. Lumina :** Beatrice constată cu satisfacție că mintea lui Dante începe să fie luminată de adevărul veșnic, adică de Dumnezeu. **9. Concepe :** naște iubirea în cel ce o vede. **10. Vostru :** pămîntesc. **11. El :** motivul acestei rătăciri. **12. Rău :** dacă iubirea voastră este atrasă spre un alt obiect, aceasta se întîmplă numai fiindcă în el este o urmă din lumina dumnezeiască. *Cf.* Aristotel, *De anima*, III : „Sufletul nu greșește niciodată în tendința către bine, ci-n treptele binelui". **14. Atîta :** se leagă cu „spre-a fi" din versul 15, adică : „Tu vrei să știi dacă un alt bun poate compensa jurămîntul știrbit, într-atîta că un suflet să fie sigur de achitare".

Așa-ncepu Beatrice-acest un cînt
și ca și-un om ce nu s-oprește-n spuse
așa-ntregit-a-nvățul ei cel sfînt:

– „Supremul dar ce-n noi, din milă,-l puse
Cel Sfînt, creînd, cu larga-I bunătate
și însuși Lui, cel mai conform Îi fuse,

aceasta este-a vrerii libertate.
Făpturi inteligente-au fost cu ea,
și numai ele singure-nzestrate.

Acum, de stai să judeci, vei vedea
că 'naltul preț al votului e factul
că vrea și Dumnezeu ce omul vrea.

Deci cînd un om cu ceru-ncheie pactul
s-aduce bunul ce-ncepui a-l spune,
pe sineși jertfă, propriu-avîndu-și actul.

În locul lui deci ce-ai putea tu spune,
tu vrei – de crezi că-i just uzat ce dai –
c-un bun nedrept, a face fapte bune.

Acum tu punctul cel de bază-l ai;
ci-altarul poate dezlegări să facă,
deci pare-a fi-n contrast cu ce-arătai.

Dar cată să mai stai la mas-oleacă
spre-a-ți da la mistuire-ajutorință,
căci prea ți-am dat mereu mîncare seacă.

Deschide-ți mintea deci și cu priință
tu ține-n ea, căci numai să-nțeleagă
și-a nu ținea, nu este-n om știință;

---

18. *continua procesul* (c). **19.** *Dumnezeu făcuse* (c). **20-21.** *Cel mai conform cu multa-i bunătate / Și cel mai drag și Lui* (c). **21.** *Cel mai de preț* (a). **32.** *De crezi că-i just uzat ce dai* (c). **33.** *răpit* (c). *Tu vrei să faci cu rele fapte bune* (c). **35.** *Dar poate-altarul* (a). **41.** *Păstrează*.

---

16. Acest un cînt: acest cînt. **18. -nvățul:** învățătura. **19. Dar:** libertatea voinței, liberul arbitru. **21. Îi fuse:** și care e mai potrivit cu firea dumnezeiască. **23. Cu ea:** depinde de „înzestrate" din versul 23: „Și numai ele singure au fost înzestrate cu ea". **26. Factul:** latinism, în loc de „faptul". **27. Că vrea:** că Dumnezeu primește jertfa făcută de om – a liberei voințe. **28. Pactul:** juruindu-se. **29. Bunul:** libera voință, liberul arbitru. **30. Jertfă:** depinde de „s-aduce" din versul 29: „s-aduce pe sineși jertfă". **Actul:** cu un act al lui spontan, nu împins de alții, deci cu un act care este și el de libertate. **31. Lui:** acestui act de libertate, acestei juruințe care nu-ți era impusă de nimeni. **32. Că-i just uzat:** că poți să te folosești. **33. Nedrept:** pe nedrept, și se referă la „vrei" din versul 32. **35. Altarul:** Biserica. **Dezlegări:** de juruințe. **36. Ce-arătai:** că nu se poate înlocui juruința cu altă operă bună. **37. La mas-:** a învățăturii teologice. *Cf. Convivio*, I. 1: „Fericiți acei puțini care șed la masa cea unde se mănîncă pîinea îngerilor". **39. Seacă:** greu de mistuit. **41. Tine:** în text: „s-o ții (priință) în ea (mintea)". **42. Ținea:** și nu-și aduce aminte. Vers ajuns proverbial: *„Che non fa scienza, / Senza lo ritener l'aver inteso"*.

43 sînt două lucruri ce concurg la-ntreagă
ființa jertfei: unu-i lucrul care
îl dai, iar altu-i pactul ce te leagă.

46 Nicicînd dispensă cel din urmă n-are
decît făcîndu-l, și-mprejurul ei
vorbii mai sus cu vorbe-așa de clare.

49 De-aceea fu nevoie la evrei
de vot, deși ofranda cîteodată,
cum cred că știi, o mai schimbau și ei.

52 Iar cea dintîi, materia ce-i dată,
atare poate fi că nu fac crime
acei ce-o dau într-alt obiect schimbată.

55 Dar de pe-un umăr pe-altu-a sa greime
pe placul său, și fără să-nvîrtească
acele două chei, n-o schimbe nime!

58 Și rea orice schimbare-o socotească,
de nu-i cuprins-omisa jertf-a sa
ca patru-n șase ce-o s-o-nlocuiască.

61 Deci orice dar ce-atît ar apăsa
c-ar sta-n cîntar valori la fel de drepte,
el nu-i de-ajuns să poată compensa.

64 Voi darnici fiți, dar nu cu ne-nțelepte
votări, luînd jurarea-ntru nimică
precum cu-ntîiul vot făcut-a Iepte,

---

47. *a dispensei* (a).

---

45. Îl dai: aceea ce teologii spun „materia votului”, ca de pildă virginitatea, celibatul, postul sau altceva. **Pactul:** esența juruinței, care constă în jertfa liberului arbitru, în urma unui pact pe care omul îl încheie cu Dumnezeu. **46. Cel din urmă:** esența votului. **47. Făcîndu-l:** ținîndu-l, îndeplinindu-l. Se referă la „pactul” din versul 45. **-mprejurul ei:** al dispensei. **49. La evrei:** *Cf. Leviticul*, XXVII, 9: „Dacă e vorba de dobitoacele care pot fi aduse ca jertfă Domnului, orice dobitoc care se va da Domnului va fi ceva sfînt. *Să nu-l schimbe* și să nu pună unul rău în locul unuia bun”. *Leviticul*, XXVIII: „Tot ce va dărui un om Domnului prin oprire din ce are nu va putea nici să se vîndă, nici să se răscumpere”. Totuși, în anumite cazuri, „ofranda se putea schimba: aceea a primului născut cu ofranda unor dobitoace, sau un miel cu două turturele sau porumbițe” (Tommaseo). **50. Vot:** în sensul de „votul (juruința) ofrandei”. **Ofranda:** felul, materia ofrandei. **52. Cea dîntîi:** materia votului, adică „lucrul care îl dai”. **55. Pe-altu':** nimeni să nu schimbe materia votului („*a sa greime de pe-un umăr pe-altul*”) fără autorizarea Bisericii, simbolizată în cele două chei de aur și de argint, care arată consimțirea sau refuzul sacerdotului. **60. -n șase:** dacă jertfa înlocuitoare nu-i mai mare ca aceea omisă. **61. Apăsa:** ar trage, ar cîntări. **65. Nimică:** ca ceva de mică însemnătate. **66. Iepte:** Iepte, care, pornind războiul în contra amoniților, se jurui că ar fi omorît pe oricine ar fi întîlnit întîi, dacă ar fi ieșit învingător. Întîlnind pe fiică-sa, nu se temu de a-și ține neînțeleapta-i juruință și o omorî. *Cf. Judecătorii*, XI, 34-35: „Și iată că fiica sa i-a ieșit înainte, cu timpane și jocuri. Ea era singurul lui copil, n-avea fii și nici altă fată. Cum a văzut-o, el și-a rupt hainele și-a zis: «Ah, fata mea! Adînc mă lovești și mă tulburi! Am făcut o juruință Domnului și n-o pot întoarce»”.

căci lui mai bine-i fu «greșii» să zică
decît servind, căci mult mai rău a fost,
cum fu nebun și-atridul cu-a sa fiică

din cauza cărei jertfe făr' de rost
plîng fata pentru-a tatălui greșală
oricine-o auzi, deștept ori prost.

Dar tu spre hotărîri nu da năvală,
nu fi ca pana-n orice vînt, creștine,
și nu gîndi că orice apă spală!

Aveți păstor ce-n dreptul drum vă ține,
și-aveți Scriptura-n două părți, apoi,
și-atît v-ajunge-a face cum e bine.

Voi oameni fiți, nu prostănace oi,
cînd pofta rea pe-alt drum vă-mpinge placul
spre-a nu vă rîde-ovreii dintre voi.

Nu fiți ca mielul, ce, naiv, săracul,
își las-al mamei lapte și zglobiu
își face singur rău, spre-a-și face placul".

Vorbi Beatrice-așa precum vă scriu,
privind cu dor în sus spre-acele sfere
în cari e universul mult mai viu.

Schimbatul chip al ei și-a ei tăcere
făcu să-mi tacă spiritul ce-o vie
dorinț-avea noi lămuriri a-i cere.

---

67. *Mai bine-ar fi făcut* (a). **68.** *Decît să facă* (a). **77.** *Și-n doua scriptur-aveți* (c). **80.** șters: *pe alt drum* s.m.d. **80.** *sacul* (a). **90.** *și altele-a* (a).

---

68. Servind: îndeplinind juruința. **69. Atridul:** Agamemnon, care, pentru a obține vînt spre a porni cu flota la Troia, și-a jertfit zeiței Diana pe fiica sa Ifigenia. *Cf.* Lucrețiu, *De rerum natura*, I, 85 și urm.; Ovidiu, *Metamorphoses*, XII, 27 și urm.; Virgil, *Aeneis*, II, 116. Dante însă a avut în vedere mai mult un pasaj din Horațiu, *Satirae*, II, 199: „Cînd tu, Agamemnon, în locul unei junici, pui în fața altarului pe dulcea ta fiică și, mișelule, îi presari capul cu tărîțe sărate, spre a o pregăti de jertfă, ești oare în toate mințile?". **71. Plîng:** plînge (oricine o auzi). **73. Năvală:** să fii mai chibzuit la hotărîri. **75. Spală:** că puteți fi iertați cu ușurință, numai cu puțină agheasmă (*apă*). **76. Păstor:** papa, conducătorul Bisericii și păstorul spiritual al creștinismului. **77. Două:** *Vechiul* și *Noul Testament*. **79. Oi:** care merg de ici pînă colo fără nici o noimă și fac ceea ce văd că face cea dintîi. *Cf. Convivio*: I, 7: „Aceia care n-au discernămînt și nu deslușesc deosebirea dintre lucruri, întrucît sînt orînduite către vreun țel, trebuie numiți «oi», și nu oameni". **81. Vă rîde:** ca ovreii care sînt printre voi să nu-și bată joc de voi. **82. Mielul:** vezi *Proverbe*, VII, 22: *„Poene agnus lascivus"*. **83. Lapte:** simbolic: „învățăturile Bisericii, hrana Evangheliei". **87. Viu:** către Ecuator, pe care era soarele atunci. Dante însuși spune că în acea regiune cerul este mai strălucitor. *Cf. Convivio* II, 4: „Mai zic că atunci cînd cerul e mai apropiat de cerul ecuatorial, cu atît este mai mobil în comparație cu polii săi, fiindcă are mai multă mișcare și mai multă viață, mai multă formă, și-atinge mai mult din ceea ce este deasupra lui și deci are mai multă putere". **88. Schimbatul:** „ridicîndu-se în cerul superior și apropiindu-se de Dumnezeu, Beatrice, simbolul adevărului, devine tot mai perfectă, crescînd în frumusețe și strălucire în ochii lui Dante" (Steiner).

91 Precum, chiar pîn-a n-apuca să-și vie
în pace coarda, intră-n țintă fierul
așa zburam spre-a doua-mpărăție.

94 Văzui lucind pe Doamna mea-n eterul
acestui cer atîta de voioasă
că mult mai viu orna planeta cerul.

97 Cînd însăși fu schimbată-n mai frumoasă,
cum fui atunci eu însumi, omul care
în orice chip am fire schimbăcioasă!

100 Precum în lacuri pașnice și clare
vezi peștii-urmînd ceva ce e de-airea
venit în lac, crezînd c-ar fi mîncare,

103 așa văzui spre noi venind oștirea
de lămpi, vro mie, cred, și toți strigau:
„Ei, iat-acel ce ne-o spori iubirea”.

106 Și-aproape-apoi sosite, s-arătau
de-atîta har al fericirii pline
prin clarul foc în care se-mbrăcau.

109 Socoți c-aș întrerupe-acum, creștine,
ce-ncepe-aici, o, ce dorinț-amară
de-a ști ce-a mai urmat, ar arde-n tine.

112 Din tine poți să judeci așadară
ce dor m-ardea să știu și-al lor regat
de-ndată ce sosind ni s-arătară.

115 – „Ferice om, cui harul sfînt ți-a dat
să vezi triumful din eterna pace
cît timp tu-n tabără mai ești soldat!

---

92. *un arc* (a). **106.** *Sosite-aproape-apoi* (a). **117.** *în oaste mort* (a).

---

91. Precum: precum fierul săgeții intră în țintă, mai înainte ca să vie coarda arcului la loc. **93. Așa:** cu aceeași iuțeală. **A doua:** în cerul lui Mercur, unde sînt sufletele active. **96. Planeta:** Mercur devine mai strălucitor, de bucurie că a primit în el pe Beatrice, privită ca simbol al adevărului ceresc. **97. Cînd:** dacă și Beatrice s-a schimbat, devenind mai frumoasă, cum puteam să nu mă schimb eu, a cărui fire e atît de nestatornică? **103. Așa:** convergînd toți înspre Dante ca și peștii dintr-o baltă înspre hrană. **104. Lămpi:** lumini. **105. Acel:** Dante. **Spori:** întrucît ne vom bucura să-i luminăm sufletul. **107. Atîta:** atît de mult. **108. Foc:** se știe că lumina în care ne apar îmbrăcate aceste suflete fericite pornește din ochii care strălucesc de bucuria paradisiacă a viziunii divine și a milosteniei. **109. Socoți:** conștient de interesul episodului ce începe, Dante se adresează cititorului, întrebîndu-l: „Ce-ar fi dacă n-aș mai spune și m-aș opri aici? Nu-i așa că ai rămîne stăpînit de dorul de a afla ce mai urmează?”. Aceste dialoguri cu cititorii sînt un fel de artificii, cu ajutorul cărora Dante ni se înfățișează aproape cîntîndu-și poema în fața unui public de ascultători. Așa ne explicăm și unele glume ce ar putea să pară grosolane și care au fost puse pe seama așa-zisului „grotesc medieval”, care, în cea mai mare parte din cazuri, nu sînt altceva decît o mică îngăduință față de gustul popular, dat fiind că arta medievală – eminamente socială (ceea ce explică popularitatea și universalitatea ei) – nu uita niciodată că nu lucrează pentru o mică ceată de literați, ci pentru publicul mare. **113. Să știu:** să cunosc și starea sufletelor din planeta Mercur. **116-117. Triumful... tabără:** Biserica e împărțită în două: aceea „militantă” („tabăra”), a

Ne-aprinde-aici lumina care face
ferice-ntregul cer, deci dacă vrei
să știi de noi, tu-ntreabă tot ce-ți place!"

Așa mi-a zis cucernic dintre ei
un duh, iar Doamna mea: – „Vegheat vorbește;
vorbește,-a zis, și crede-i ca pe zei".

– „Eu bine văd că haină te-nvălește
lumina ta, prin ochi vădind-o cum e,
căci cum zîmbești mai clară ea lucește,

dar nu știu cine ești; ce-ți dete-anume,
tu, demne suflet, gradul ăstei sfere
ce-n foc străin ni-e-așa de-ascunsă-n lume."

Spre-acea lumină ce-mi propuse-a cere,
vorbii, întors spre ea, iar ea spre mine
cu mult mai mult lucind de-a ei plăcere.

Precum se-ascunde singur el pe sine
în plus de foc, cînd mistui pătrunse
grămezi de neguri, soarele cînd vine,

așa plăceri sporite-avînd, s-ascunse
în propria sa lucoare umbra sfîntă
și-ascunsă-n sine-așa, așa-mi răspunse

cum cîntecul ce-urmeaz-acum vă cîntă.

130-131. *Întors spre lampa ce-mi propuse/ Așa vorbii, iar ea s-a-ntors* (a).

---

credincioșilor care își duc viața pe pămînt, și „triumfantă", a sufletelor care își au în Rai răsplata vieții lor curate de pe pămînt. **118. Lumina:** a adevărului și a dragostei cerești (milosteniei). Cred însă că se face aluzie și la calitatea lor de suflete active, care doresc să intre imediat în acțiune, lămurind pe Dante despre tot ce dorește să știe. **122. Vegheat:** cu chibzuială. **124. Haină:** asemenea unei haine. **125. Vădind-o:** arătînd-o, dînd-o pe față. **129. Ascunsă:** fiindcă Mercur răsare și apune aproape de soare și deci e prea puțin vizibil, fiind învăluit în razele lui. **132. Mai mult:** de bucurie de a putea lămuri pe Dante, devine mai luminos. **133. Precum:** subiectul este „soarele" din versul 135. **134. Plus de foc:** din prea multă lumină. **Mistui:** după ce a mistuit, pătrunzîndu-le cu razele sale, grămezile negurii. **136. Așa:** a se construi: „așa umbra sfîntă, avînd plăceri sporite (*sporindu-și plăcerea*), se ascunse în propria sa lucoare".



Cîntul VI

Cerul al doilea, al lui Mercur: sufletele active

Împăratul Iustinian și legislația romană (1-36) ◎ Zborul acvilei romane (37-86) ◎ Guelfii și ghibelinii (87-111) ◎ Sufletele active (112-126) ◎ Romeo di Villanova (127-142)

1 – „De cînd întoarse Constantin aquila
din nou spre Ostul unde-a fost urmat
pe-acel ce-i smulse lui Latin copila,

4 doi secoli și mai mult vulturu-a stat
extremul Europei apărîndu-l,
vecin acelor munți de-unde-a plecat,

7 din mînă-n mîn-al lumii sceptru dîndu-l,
sub umbra sfînt-a aripilor lui;
și-așa veni și-n mîna mea, cu rîndul.

10 Eu sînt Iustinian și Cezar fui.
Și-Amorul prim ce-l simt mi-a dat putință
să scot ce-absurd și gol în legi văzui.

---

4. *stete* (a). **6.** *dete* (a). *Și sceptru lumii perîndîndu-l* (b). **12.** *Ce-n legi și gol* (a).

---

1. De cînd: sufletul care vorbește, adică Iustinian, începe să răspundă întrebării adresate de Dante în cîntul precedent (vv. 27 și urm.), din ce motive sînt în cerul lui Mercur, introducînd răspunsul în acea concentrată istorie a puterii imperiale romane simbolizate în vulturul care face obiectul aproape al întregului cînt. **Constantin:** celebrul împărat roman, născut la 28 februarie 274, fiu al lui Constantius Clorus și al Elenei. A domnit de la 25 iulie 306 pînă la 22 mai 337. Gloria lui mai mare a fost de a fi ridicat creștinismul la rangul de religie oficială a imperiului. A transferat capitala imperiului de la Roma la Bizanț, care de la el și-a luat numele de Constantinopole și, după o tradiție recunoscută mai tîrziu ca falsă, a dăruit papei Silvestru dominiul Romei, al Italiei și al insulelor din Mediterana. **2. Spre Ost:** mutînd capitala de la Roma la Constantinopole. **Din nou:** fiindcă de acolo vulturul simbolic pleacă urmînd pe Enea. **Unde:** de unde. În text: „După ce Constantin a întors acvila în direcția contrară cu rotația cerului (*de la răsărit la apus*)”. **4. Doi secoli:** cît a ținut Imperiul roman de răsărit. **5. Extremul:** granița orientală. **6. Munți:** munții Troadei, de unde a pornit Enea spre Italia. **7. Mînă:** din mîna unui împărat în a celuilalt. **8. Lui:** ale vulturului. **9. Mea:** a lui Iustinian. **10. Fui:** fiindcă în Rai nu există nici un fel de ierarhie pămîntească. **11. Amorul:** Sfîntul Duh care l-a inspirat la întocmirea vestitului său cod. **12. Gol:** zadarnic, de prisos. Traduce chiar cuvintele lui Iustinian, *De conceptione Digestorum*: „lipsite de orice zadarnică asemănare și de orice nedreaptă contradicție” („*liberae ab omni vanissima similitudine et ab omni injustissima discrepantia*”).

13 Ci-acestui lucru pîn-a-i da ființă
credeam că-n Crist e numai o natură,
și-aceasta-mi fu mult timp a mea credință.

16 Dar dusu-m-a, cu-al său cuvînt din gură,
fericele-Agapet pe-atuncea [sus,]
[încît apoi] la dreapta-nvățătură,

19 eu l-am crezut și-n cele ce mi-a spus
văd clar acum, cum tu-n contradicțiune
vezi clar că și-adevăr și fals e pus.

22 De-ndată deci ce-urmai credinței bune,
a vrut prin har să-mi sufle Dumnezeu
ăst lucru ’nalt și voie-n mine-a pune.

25 Deci oști am dat lui Belizarie-al meu
cui ceru-i dete-atît-ajutorare
că semn îmi fu să m-odihnesc și eu.

28 Legat îmi e de prima ta-ntrebare
acest răspuns, ci-mi cat-acum să-ți spun
și-altce, silit de-această-mprejurare.

31 Și-astfel să vezi de fac vrun lucru bun
cîți sacrosanctul semn îl fac de-ocară,
căci ori îl țiu de-al lor, ori i s-opun.

---

13. *Dar pîn-a da acestui fapt* (a). **16-17.** *Dar marele Păstor, cu-al său din gură / Cuvînt fericele-Agapet m-a dus* (b). *Cuvînt, fiind suprem Păstor, m-a dus* (b). **18.** *Încît apoi* (A). Am trecut această variantă în text pentru a umple lacuna. **24.** *spor în vorbe* (a). **27.** *Că pot să șed* (a).

---

14. Numai: adică numai natura dumnezeiască, după cum pretindeau ereticii eutichieni. În realitate, Iustinian n-a fost niciodată adept al acestei erezii, ci numai soția sa Teodora. Dante se ia după Paulus Diaconus și bibliotecarul Anastasius, magistrul său. **17. Agapet:** Sfîntul Agapie I, papă de la 535 la 536, despre care bibliotecarul Anastasius, în *De vitis pontificum*, XLVIII, ne spune că a învățat pe Iustinian să creadă *„dominum nostrum Iesum Christum deum et hominem esse; hoc est duas naturas esse in uno Christo”*. **20. Acum:** în Rai, unde sufletele văd adevărul în viziunea lui Dumnezeu, Adevărul Suprem. **21. Pus:** „cu aceeași evidență cu care înțelegi că într-o judecată contradictorie, din necesitate unul din termeni trebuie să fie fals, iar celălalt adevărat” (Casini). **24. Ăst lucru:** a orîndui legislațiile romane. În text: „în altă muncă”, deci aici „lucru” trebuie înțeles în sens de „lucrare”. **A pune:** depinde de „a vrut” din versul 23. **25. Oști:** comanda oștirilor. **Belizarie:** faimos pentru isprăvile sale împotriva goților și pentru nerecunoștința cu care l-a răsplătit Iustinian. Nu socotesc necesar de a admite că Dante nu cunoștea acest din urmă amănunt, fiindcă, dimpotrivă, felul apăsat de afectuos în care vorbește Iustinian de Belizarie ar putea să fie înțeles ca un fel de mărturisire indirectă a greșelii trecute și ca un fel de reparație datorată marelui și credinciosului căpitan pe care îl nedreptățise. **26. Ajutorare:** prilejuindu-i izbînda în toate războaiele conduse de el. **27. M-odihnesc:** de războaie și să mă consacru cu totul Codicelui. **28. Legat:** e în legătură cu „acest răspuns” din versul următor. **Prima:** cine sunt. **29. -mi cat-:** sufletul, adică simt nevoia de a-ți spune. **30. -mprejurare:** în text: „felul răspunsului”, adică faptul că în el a fost vorba de calitatea mea de legislator. **32. Sacrosanctul semn:** vulturul, simbolul puterii imperiale. **De-ocară:** cu luptele dintre ei. **33. Îl țiu:** ghibelinii, care făceau din vultur un steag partizan, cîtă vreme ar trebui să fie pe deasupra tuturor partidelor. **I s-opun:** guelfii, care duc războ împotriva imperiului.

34 Să vezi ce mari virtuți îl afirmară
de-atîta stimă demn, din timpii-acei
de cînd muri Pallant spre-a-i da o țară.

37 Tu știi că stete-n Alba cuibul ei
trei veacuri și mai mult pînă ce-n fine
s-oștiră pentru ea cei trei cu trei.

40 Prin șapte regi, de cînd răpi sabine
și pînă cînd Lucreția fu-ngropată
știi cum supuse-n jur cetăți vecine,

43 și ce-a făcut ea, de romani purtată,
cu Bren, cu Piru-ntr-al Italiei prag,
și-alți regi, sau și cu soții cîteodată,

46 din cari Torquat, și Decii, Fabii-și trag,
și Quintu-așa numit din crețe plete,
al lor renume ce-l admir cu drag.

49 Strivi mîndria punicelor cete
cari pe-Anibal urmîndu-l invadară
pe piscul cel ce Padul ni-l trimete.

52 Cu ea Pompei și Scipio triumfară
de-abia flăcăi, și coastei de-unde tu
născut ai fost, așa-i păru de-amară.

55 Aproape vremii,-apoi cînd cerul vru
să-ntoarcă lumea-n drumul ei senin,
prin vrerea Romei Cezar o ținu.

---

43. *Ce lupte-avut-a* (a).

---

34. Îl: sfîntul semn al acvilei. **36. Pallant:** chiar din timpul războiului lui Enea cu rutulii, a cărui victimă căzu luminoasa figură virgiliană a lui Pallant, fiul lui Evandru, venit în ajutorul lui Enea, pentru cucerirea Lațiului (*spre a-i da o țară*) – Del Lungo. **37. Alba:** în orașul Alba Longa, întemeiat de Ascanio, fiul lui Enea, al cărui regat ținu, după cronologia lui Dante, trei secole, pînă cînd romanii și albanii, luptîndu-se împreună spre a-l stăpîni, Horații și Curiații (*Cei trei cu trei*) luptară împreună și izbînda rămase de partea romanilor. **40. Sabine:** de la răpirea sabinelor, sub Romulus, pînă la moartea Lucreției, soția lui Collatinus, care s-a întîmplat în timpul lui Tarquinius Superbus. **43. Ea:** acvila. **44. Cu:** împotriva. **Bren:** cînd galii, conduși de Brenus, invadară Italia și năvăliră asupra Romei (390 î.Cr.) și fură învinși, în clipa în care erau să se facă stăpîni pe Capitoliu, de către Furius Camillus. **Piru:** împotriva tarentinilor, conduși de Pirus, regele Epirului, chemat de ei în ajutor. **Prag:** la granițele pînă la care se întindea atunci stăpînirea romană. **45. Regi... Soții:** state și republici. **46. Torquat:** Manlius Torquatus, învingătorul galilor și latinilor. **Decii:** Publius Decius Mus, tribun militar și apoi consul, căzut luptîndu-se eroic împotriva latinilor. **Fabii:** Marcus Fabius și ceilalți din neamul lui, care căzură eroic lîngă fluviul Cremera, luptîndu-se împotriva celor din Vei. **-și trag:** a se construi: „din care își trag al lor renume". **47. Quintu:** Quintus Fabius, care fusese poreclit Cincinnatus din pricina părului lui creț. **51. Piscul:** vîrfurile Alpilor Cotici, din care descinde Padul, trecut de Hanibal, cînd se coborî în Italia. **52. Pompei:** Cneius Pompeius Magnus, învingător în războaiele duse în Galia Cisalpină, Sicilia și Africa. **Scipio:** Scipio Africanul, învingătorul lui Hanibal în lupta de la Zama. **53. Flăcăi:** fiindcă, deși foarte tineri, se bucurară de onorurile triumfului. **Coastei:** a colinei Fiesole, sub care s-a născut Dante (la Florența). **Tu:** Iustinian cuvîntează de-a dreptul lui Dante. **54. Amară:** atunci cînd Fiesole deveni adăpostul lui Catilina și al tovarășilor săi, romanii o distruseră. Dante se întemeiază aici pe legendele ce legau de Fiesole faptele lui Catilina. *Cf. Paradisul*, XV, 126. **56. Drumul senin:** apropiindu-se, cu iminenta venire a lui Cristos, acea „împlinire a vremurilor", predestinată pentru acest sfîrșit, în care

58 Și ce-a făcut din Varo pînă-n Rin
știu văile Saonei și-ale Senei
și-acele-o știu cari fac Rodanul plin.

61 Cum ea ieșind din porțile Ravenei
prin Rubicon trecu, grăbit cum nu-i
nici cursa limbii-așa, necum a penei.

64 Ea duse-apoi în Spania oastea lui,
Durazzo-apoi, Farsala fu-mpumnată,
că Nilul scoase de durere-un hui!

67 Văzu iar Troia, de-unde-a fost plecată,
și pe-unde-i mort născutul din Hecuba;
și-apoi s-a-ntors pe Ptolemeu să-l bată.

70 De-acolo fulgerînd trăsni pe Iuba,
și iar s-a-ntors spre-apusul unde-și strînse
pe-ai săi Pompei, din nou să-i sune tuba.

73 Cu-al lui urmaș ce-oștiri ea le mai frînse,
le latră Brut și Casiu-n Caina
și-oftă Perugia și Modena plînse.

76 Și-a plîns, fugind de ea, spășindu-și vina
prin trista moarte grabnică ce-și dete
cu-o viperă-n Egiptul ei regina.

---

66. *Încît de-amar și Nilul* (a). **72.** *Din nou Pompei făcea să-i sune tuba* (A). Am introdus în text varianta (b): *Pe-ai săi P[ompei]* din cauza sensului. **73.** *De-oștiri ce ea cu-a lui urmaș* (a). **74.** *și Brut și Casiu latră* (b). **78.** *Egiptu-atunci* (a).

---

cerul era gata să dispuie lumea la aceeași uniformitate senină ca aceea a sa, adică a monarhiei universale (Del Lungo). **57. Cezar:** privit ca înfăptuitorul misiunii providențiale a Romei. **58. Din Varo:** de la Varo la rîul Rin, în toate văile scăldate de rîurile Franței (Saona, Sena și Rodanul) în timpul războaielor galice. **60. Acele:** văile mai mici ale afluenților Rodanului. **61. Ea:** tot acvila. **Ravenei:** după întoarcerea în Italia, Cezar s-a oprit la Ravenna, de unde a pornit spre cucerirea Romei, trecînd cu legiunile sale Rubiconul, unde ar fi trebuit să-și dizolve armata. **62. Grăbit:** aceste fapte fură îndeplinite cu o asemenea celeritate, încît nu pot fi nici spuse, nici scrise. Cred, totuși, că Dante nu se referea numai la celeritate, ci și la măreția avîntului războinic al lui Cezar și de aceea găsim în textul italian *„fu di tal volo"* – a fost de un zbor atît de avîntat și repede, încît nu-l poate urmări nici cuvîntul, nici condeiul. **64. În Spania:** acvila a fost aceea care îndrumă legiunile lui Cezar în Spania, împotriva generalilor lui Pompei. **65. Durazzo:** în Albania, unde neștiindu-se folosi Pompei de la izbînda repurtată, Cezar înaintă pînă la Farsala, unde îl înfrînse. **-mpumnată:** cucerită, readusă în mîna lui. **66. Că:** încît. **Nilul:** Egiptul, unde Pompei căuta un adăpost pe lîngă regele Ptolemeu, care, trădînd legile ospitalității, îl predă în mîna dușmanului. **Un hui:** un vaiet pentru tristul sfîrșit al nefericitului Pompei. **67. Troia:** După Lucan (*Pharsalia*, IX, 950 și urm.), Cezar ar fi debarcat în teritoriul troian, așa încît acvila a revăzut regiunile din care pornise. **68. Născutul:** Hector, fiul lui Priam și al Hecubei, al cărui mormînt este la Troia. **69. Ptolemeu:** pe care îl despuie de regat, spre a-l oferi surorii lui, Cleopatra. **70. Iuba:** cu iuțeala fulgerului a pedepsit pe Iuba, regele Mauritaniei și favorizator al lui Pompei. **73. Urmaș:** Octavian August, în mîna căruia a trecut sfîntul semn al acvilei. **74. Brut:** Brutus și Casius, cei doi ucigași ai lui Cezar, pe care Dante îi bagă într-una din gurile lui Lucifer, ca trădători ai ideii imperiale, deci aproape tot atît de vinovați ca și Iuda care a trădat pe Cristos, căruia îi dă aceeași pedeapsă. Se știe că Dante socotea că imperiul este de origine divină. **Caina:** *cf. Infernul*, XXXIV, 55-57: colnicea trădătorilor de binefăcători. **75. Perugia:** fiindcă acolo Octavian asedie (41 î.Cr.) și luă prizonieri pe fratele lui Marc Antoniu, Lucius Antonius, cu soția lui Fulvia, și, după izbîndă, a făptuit multe cruzimi și măceluri. **Modena:** lîngă acest oraș Octavian a înfrînt pe Antoniu. **76. A plîns:** subiectul este „regina" (Cleopatra) din versul 78. **De ea:** de acvila romană. **Vina:** de a fi sedus pe Antoniu și de a fi încercat zadarnic

79 Și pînă-n Marea Roșie-ale lui cete
le-a dus, și-aduse-n lume-atîta pace
că-nchisă capiștea lui Ianus stete.

82 Dar ce ăst semn, care-a vorbi mă face,
făcu-n trecut și-avea a fi făcînd
în regnul său lumesc ce-n mîini îi zace,

85 par toate făr' de preț și-obscure, cînd
cu-al treilea Cezar vezi ce-avu să fie,
de-o vezi cu ochi curați și liber gînd.

88 Justiția sfîntă, ce-mi dă vorbe-azi mie,
acelui braț de care-ți spui, i-a dat
mărirea să-i răzbune-a ei mînie.

91 Și-admir-acum și ceea ce-a urmat:
cu Tit ca să răzbune-apoi se duse
acel răzbun al vechiului păcat!

94 Cînd sfînta lege-apoi mușcată fuse
de dinții longobarzi, subt umbra ei
Carol cel Mare biruind o puse.

97 Acum tu poți să vezi cine-s acei
pe cari i-acuz, căci au porniri nebune
cum toate-a voastre rele-au cauza-n ei.

100 Un rege-acum crini galbeni îi opune,
iar alții-o iau ca steag al lor aparte;
iar cine-i mai greșit, nu-i lesne-a spune.

103 O, facă-și ghibelinii-ale lor arte
subt alt vrun semn, căci prea greșește greu
acel ce de biserică-l desparte;

---

99. *Și* (a).

---

de a seduce și pe Octavian. **79. Marea Roșie:** în timpul cuceririi Egiptului de către Octavian. **80. Pace:** Dante privește această perioadă drept cea mai solemnă a istoriei creștine, fiindcă la Roma începe pacea politică, premergătoare păcii sufletești, care, peste puțin timp, va fi adusă de Isus Christos. **81. Ianus:** se știe că templul lui Ianus era închis în timp de pace. **84. Regnul... lumesc:** autoritatea imperială asupra oamenilor (puterea temporală) pentru binele umanității, supusă de voința divină semnului imperial al acvilei. **86. Al treilea:** Tiberiu, sub stăpînirea căruia s-a născut Isus Cristos. **90. Mînie:** în timpul domniei lui Tiberiu, prin nașterea lui Isus Cristos, Dumnezeu face răzbunarea păcatului originar. **91. Admir-:** să te miri acum și de... **92. Să răzbune:** fiindcă sub Titus Vespasianus cu distrugerea Ierusalimului a fost răzbunată răstignirea lui Isus Cristos, prin care a fost răzbunat păcatul originar. **95. Longobarzi:** cînd pofta de cucerire teritorială a longobarzilor a îndrăznit să năvălească asupra ținutului supus papei. **Ei:** a acvilei. **96. Carol:** Carol cel Mare nu era încă împărat cînd veni în ajutorul Bisericii, înfrîngînd pe longobarzi. Dante îl consideră însă ca atare în planurile Providenței. **O puse:** sfînta lege. **97. Acei:** guelfii care duc războiul împotriva acvilei și ghibelinii care și-o însușesc pe nedrept ca pe un steag numai al partidului lor. **100. Un rege:** Carol I de Anjou, chemat de papa în Italia, spre a-i da în feud regatul Neapolelui și deci căpetenia peste guelfi. **Crini galbeni:** crinii de aur ai casei regale franceze. **101. Aparte:** pe cîtă vreme ar trebui să fie a tuturor. *Cf. De Monarchia*, II, 13: „Fiindcă autoritatea imperială romană a fost învoită de Dumnezeu, care a dispus ca Isus Cristos să se nască într-o epocă în care toată lumea era pacificată sub un singur semn, ceea ce a înlesnit întinderea creștinismului".

106 și nu-l combată cu-ai săi guelfi mereu
ăst Carol nou, și teama aib-o plină
de gheare cari-au smuls mai tare-un leu.

109 Copiii-adese-au plîns a tatei vină!
Nu creadă deci că Dumnezeu va vrea
pe crini să-și schimbe stema sa divină!

112 S-ornează îns-a noastră mică stea
cu duhuri bune ce-au lucrat cu dorul
în lume-onor și glorie să-și dea.

115 Dar vrerile cînd iau spre-acestea zborul,
greșind astfel, nu poate-o ridicare
mai vie-avea spre primul Bine-amorul.

118 Ci-a-i face plății noastre-alăturare
cu meritul, ni-e-n parte-o veselie,
căci nu-l vedem mai mic și nici mai mare,

121 și-așa-ndulcește-aci Justiția vie
pornirea noastr-astfel, încît nu poate
nicicînd a se-ndrepta spre-o rea mîndrie.

124 Din voci diverse-un dulce cînt se scoate;
și-n stări diverse viața-ne-ngrădită
dă dulcea armonie-ntr-aste roate.

127 Lucește-aci-ntr-a noastră mărgărită
lumina lui Romeu, lucrarea cui
frumoas-a fost și grea, dar rău plătită.

---

108. *și astfel* (a). **111.** *aquila sa* (a). **123.** *a-mi țintí* (a).

---

107. Ăst Carol nou: Carol al II-lea de Anjou, încoronat ca rege al Neapolelui în 1285 și care a fost chemat „cel nou”, spre a-l deosebi de Carol I, tatăl său. **108. Gheare:** ale acvilei. **Un leu:** imaginea e determinată de aceea a acvilei, deci prin „ghearele care au smuls pielea unor lei mai tari ca regele Franței” trebuie să înțelegem autoritatea imperială care a înfrînt dușmani mult mai tari decît Carol de Anjou. **109. Au plîns:** aduce aminte lui Carol al II-lea de Anjou binele tatălui său Carol I. Întreagă această perorație a lui Iustinian are un ton de profeție amenințătoare. **111. Schimbe:** să schimbe gloriosul semn al acvilei cu crinii Franței, ca să-i facă plăcere. **113. Au lucrat:** sufletele active care au dorit gloria. **115. Spre-acestea:** spre gloria pămîntească. **117. Mai vie:** nu pot să aibă un scaun prea ridicat, din cauza dorinței lor pămîntești. **Amorul:** este subiectul întregii fraze. A se construi: „Amorul nu poate avea o ridicare mai vie spre Primul Bine”. **118. Alăturare:** a potrivi răsplata după merit nu numai că nu ne întristează, ci ne înveselește, observînd cum este nici mai mică, nici mai mare decît trebuia. **121. Aci:** în Rai. **Justiția vie:** Dumnezeu. **123. Mîndrie:** simțindu-se măgulită de a se vedea așezată foarte sus, sau cu dorința unei răsplăți mai înalte. **124. Diverse:** Raiul este asemenea unui acord de note dulci pe care-l formează jos, pe pămînt, varietatea armonioasă a glasurilor omenești. **127. Mărgărită:** giuvaer, stea strălucitoare. **128. Romeu:** Romeo de Villeneuve, născut cam la 1170, mort la 1250, a fost conetabil și Mare Seneșal al lui Raymond Berlingier al IV-lea, ultimul conte al Provenței (1209-1245), după moartea căruia rămase ca oblăduitor al contesei și tutor al Beatricei, copila cea mai mică a lui Raymond. Dante însă urmează o legendă după care Romeo, întorcîndu-se dintr-un pelerinaj la Sfîntul Iacob din Galiția, s-a oprit la curtea lui Raymond, care l-a numit administrator al bunurilor sale, pe care el le-a sporit vizibil, așa că cele patru fiice ale sale au fost luate în căsătorie de patru regi: Beatrice a fost soția lui Carol de Anjou; Margareta a lui Ludovic al IX-lea Cel Sfînt; Leonora a lui Henric al III-lea al Angliei și Sancha a lui Richard, conte de Cornivalia. **129. Rău plătită:** fiindcă, urmează povestind legenda, pizmuitorii curții din Provența

Dar cei căror le fu-n Provența cui
azi n-au de rîs, căci rău sfîrșește cine
al altui bine-l ia ca rău al lui.

Din patru fete-a scos patru regine
Raimondo graful, [braț fiind la fapte]
Romeu, un om umil din țări străine.

[Dar mai tîrziu l-au pus piezișe șoapte,
acestui drept socoțile să ceară,
ce-i dete-n loc de zece cinci și șapte.

Și el plecă sărac bătrîn prin țară,
iar dacă i-ar ști țara inima,
cum a cerșit o pîine să nu piară,

din cît îl laudă, l-ar mai lăuda.”]

---

130. *pofta-n cui* (a).

---

insuflară neîncredere lui Raymond, care ceru socotelile lui Romeo. Acesta le dădu, arătînd cum îndoise averile stăpînului prin buna lui administrație și, după aceasta, neînduplecat la toate rugămințile contelui, a plecat de unde a venit și nu s-a mai știut nimic de el. **130. Cui:** obiect de invidie. **131. N-au de rîs:** Dante face aluzie probabil la pagubele suferite de Provența sub stăpînirea Angevinilor. **134. Graful:** contele. **136. Piezișe:** ale pizmașilor. **138. Cinci și șapte:** douăsprezece, adică mai mult decît trebuia.



Cîntul VII

Cerul al doilea, al lui Mercur: sufletele active

Dansul sufletelor (1-18) ◎ Răzbunarea păcatului străvechi (19-53) ◎ Liberul arbitru și imaterialitatea sufletului (54-75) ◎ Izbăvirea neamului omenesc și învierea trupului (76-148)

1 *Osanna, sanctus Deus Sabaoth*
superillustrans tua claritate
felices ignes horum Malahoth.

4 Așa, și-ntoarsă-ntr-ale ei surate
văzui din nou cîntînd acea făptură
deasupra cui un duplu foc s-abate,

7 și ea și toate dansu-l re-ncepură,
și-asemeni unor foarte iuți schintei,
departe-ascunse-n clipă-mi dispărură.

10 Eu mă-ndoiam, și: „Zi-i – ziceam – ce vrei
să-i zici, o, zi-i Stăpînei și-i vorbește
s-astîmpere-al tău dor cu vorba ei”.

13 Ci-acel respect ce-ntreg mă stăpînește
chiar numai și gîndind la B și ICE,
făcu să fiu ca omul ce-ațipește.

16 Puțin răbdă acestea Beatrice
și-așa-ncepu c-un zîmbet cald și-atare
încît și-n foc să fac-un om ferice:

16. *mă suferi astfel B.* (a). **17.** *Și-a zis pe cînd mă lumina c-un zîmbet* (a).

1. *Osana*: „Slavă ție, Dumnezeule sfînt al armatelor, care luminezi din înălțime focurile fericite ale acestor regate”. În acest amestec de cuvinte latine și ebraice trebuie să vedem un simbol al uniunii dintre Biserică și puterea imperială. **4. Surate:** tovarășe. **5. Făptură:** sufletul lui Iustinian. **6. Duplu:** al meritelor sale și al harului dumnezeiesc. **9. -n clipă:** într-o clipă. **11. Stăpînei:** Beatricei. **12. Dor:** de a fi lămurit în îndoiala ce o avea. **14. B și ICE:** începutul și sfîrșitul numelui Beatricei. **15. Ațipește:** respectul pentru Beatrice îl făcea să încline capul, ca omul care-i gata să adoarmă. **16. Acestea:** această situație. **18. Să fac-:** ar fi făcut.

19 – „Acum, pe cît cu siguranță-mi pare,
te-ncurc-acest un gînd: cum poate fi
bătută just o justă răzbunare?

22 Dar mintea ta-n curînd o voi albi,
și-atent de vei avea la vorbe gîndul
sentința mare-acu-ți vor dărui.

25 Al vrerii frîu, spre propriul bine-avîndu-l,
nevrînd să-l rabde omul nenăscut,
pierdutu-s-a, tot neamul său pierzîndu-l.

28 De-aici, bolnav mulți secoli a zăcut
umanul gen, în mare rătăcire;
și-n trup cînd Verbul să scoboare-a vrut,

31 uni-n persoana sa umana fire,
cea tot mai mult de El îndepărtată,
prin simpl-un act de veșnică iubire.

34 Acum, la argument atent tu cată.
Umana fire cu-al ei Domn unită
fu, ca-n creație, bună și curată.

37 Dar ea prin propria culpă fu gonită
din Rai, căci altă cale-a vrut s-apuce
nu cea ce-i viață și-adevăr numită.

40 Acu-n cîntar pedeapsa de pe cruce
cu firea cea primită dac-o pui,
mai justă vezi că nu se poate-aduce;

43 dar nici mai mult injustă alta nu-i,
cînd vezi persoana care-o suferise
și-a vrut să ia natura care-o spui.

---

21. *just răzbunata* (a). **40.** *dacă pedeapsa* (a). **41.** *Cu firea* (a).

---

21. Bătută: cum o dreaptă răzbunare poate fi răzbunată cu dreptate, adică cum moartea lui Cristos pe cruce (răzbunarea păcatului originar) a putut fi răzbunată pe dreptate cu distrugerea Ierusalimului de către romani. **22. Albi:** lumina. **23. Și-atent:** a se construi: „și de vei avea gîndul atent la vorbe...". **24. -ți vor:** adică vorbele mele. **25. Avîndu-l:** pe care frîu îl avea de la Dumnezeu, spre binele lui. **26. Nenăscut:** Adam, care nu s-a născut din femeie, ci a fost creat de Dumnezeu. **27. Pierzîndu-l:** prin păcatul originar. *Cf.* Sîntul Pavel, *Epistola către Romani*, V, 12: „Printr-un singur om a intrat păcatul în lume și prin păcat a intrat moartea". **28. Bolnav:** de păcat. **30. Și-n trup:** a se construi: „și cînd verbul a vrut să se scoboare în trup...". **31. Persoana:** a doua din Sfînta Treime, adică Fiul cu dublă fire de om și Dumnezeu. **32. Îndepărtată:** care se tot îndepărtase prin păcat de creatorul său. *Cf.* Sfîntul Bernard, *Ad virginem Mariam deprecatio*: *„Quando enim. placuit gratiae supernae ut habitaret in nobis a quibus alongata fuerat"*. **33. Un act:** un simplu act. **Iubire:** al iubirii divine, al Duhului Sfînt. *Cf. Matei*, I, 18: „S-a aflat însărcinată prin puterea Duhului Sfînt". **34. Cată:** bagă de seamă. **38. Altă cale:** păcătuind prin nesupunerea față de Dumnezeu, care oprise pe Adam de a gusta din pomul cunoștinței binelui și răului. **39. Adevăr:** a cărui substanță vitală este însuși Dumnezeu. *Cf. Ioan*, XIV, 6: „Eu sînt calea, adevărul și viața". **41. Primită:** firea omenească, care păcătuise și trebuia deci pedepsită cu răstignirea pe cruce. **44. Persoana:** aceea a lui Cristos. **45. Natura:** omenească.

46 Diverse stări [născu] aceeași moarte:
dorită fu și-n cer și de iudei:
pămîntu-a plîns, iar cerul se deschise.

49 Nu-ți pară deci potrivnice idei,
cînd eu afirm că răzbunarea dreaptă
găsi-ntr-un jude drept pedeapsa ei.

52 Dar mintea ta ți-o văd cum iar s-aiaptă
din gînd în gînd spre-un nod, pe care-acum
cu mare dor să ți-l dezleg așteaptă.

55 Tu zici: «Ce-ai spus pricep de ce și cum,
dar nu de ce spre-a noastră mîntuință,
alese cerul tocmai acest drum».

58 Ascunsă-i, frate,-această grea sentință
de ochii-oricui, al cărui bun îndemn
nu-l face-adult prin multa sa credință.

61 Fiindcă însă mulți acest un semn
îl judecă, dar rar cine-l lovește,
să-ți spui de ce-i din toate cel mai demn.

64 Divina milă ce din ea gonește
orice invidii,-arzînd, schinteie-n sine,
și-eterne frumuseți din Ea stîrnește.

67 Nemijlocit din ea orice ne vine
perpetuu e, căci după ce-l pătrunde
sigiliul ei, etern tiparu-l ține.

---

46. *Un... născu diverse stări dorise* (b). *Aceeaș moarte* (b). **62.** *dar rar cine-l lovește* (a). *e cel* (a).

---

46. Stări: în text: „Din acest motiv ieșiră efecte deosebite dintr-o singură acțiune", adică din moartea lui Isus pe cruce se înveseliră și cerul, și iudeii: primul fiindcă așa se răzbună păcatul originar, iar iudeii fiindcă îl pedepseau că se lăudase a fi Fiul lui Dumnezeu, ceea ce ei nu credeau. **48. Plîns... deschise:** pămîntul se cutremură, îngrozit de sacrilegiu, și cerul se deschise omului, în urma păcii ce se făcea, prin moartea aceea, între om și Dumnezeu. *Cf. Matei*, XXVII, 52: „Pămîntul s-a cutremurat, stîncile s-au despicat, mormintele s-au deschis...". **49. Potrivnice:** contradictorii. **50. Răzbunarea dreaptă:** a păcatului originar. **51. Jude drept:** Dumnezeu, care se servi de brațul lui Titus Vespasianus, cuceritorul și distrugătorul Ierusalimului, spre a răzbuna moartea lui Isus. **52. S-aiaptă:** se avîntă (?). Cred că ar putea fi vorba de un cuvînt format de Coșbuc de la latinul *adiactare*, *adiectare*, de unde a ieșit italienescul *aggettare*, în sens de „a ațîța", „a asmuți cîinii", dar, firește, nu-i decît o ipoteză a mea, cuvîntul fiind cu totul necunoscut. **53. Nod:** dificultate, piedică, îndoială. **54. Așteaptă:** subînțeles este „mintea ta" din versul 52. **55. De ce și cum:** motivul și felul. **57. Drum:** această dezlegare a problemei. **59. Oricui:** în text: „oricărui om a cărui minte nu este adultă în flacăra iubirii", adică: a cărui minte nu cunoaște, prin matura-i experiență, ceea ce poate flacăra iubirii dumnezeiești. **61. Semn:** țintă. În text: „decret". **62. Lovește:** nimerește în el. **63. Demn:** mai potrivit firii lui Dumnezeu. **65. Schinteie:** scînteiază. Fiind aprinsă de nesfîrșita iubire, răspîndește din sine creațiile ca un foc care stîrnește scîntei. **67. Nemijlocit:** ceea ce-i creat de Dumnezeu direct, adică cerurile și îngerii. **69. Sigiliul:** pecetea bunătății divine. **Etern tiparu-:** îl păstrează în veci ca o veșnică pecete.

70 Din ea nemijlocit ce curge-n unde
e liber absolut, că-n veci nu zace
supus puterii cauzelor secunde.

73 Ce-i este mai conform mai mult îi place,
căci focul sfînt ce-n toate radiază
în ce e mai egal e mai vivace.

76 De toate-aceste stări s-avantajează
umanul gen; dar una de-i lipsește,
noblețea lui firește că-ncetează.

79 Păcatu-i singur cel ce-l aservește
și-egalul său cu Primul i-l suprimă,
căci prea puțin din focul Lui primește,

82 și nu se-ntoarce-n demnitatea primă,
decît umplînd, prin tari pedepse date
pornirii rele,-un gol făcut de crimă.

85 Prin omul prim, căzînd deci în păcate
a voastră fire-n genu-ntreg, și Rai
pierdu atunci și mult din demnitate,

88 și n-a putut, ai minții ochi de-i ai
atenți aici, nicicum la loc să-și vie
decît din două străbătînd un plai;

91 ori Domnu-n multa sa mărinimie
să ierte tot, sau omul să repare
prin sine însuși propria sa prostie.

94 Fă-ți ochii tăi acu-n abisu-n care
stă sfatul cel etern să se-adîncească,
urmînd, cît poți, și-a mea argumentare.

97 N-avu puteri, în marginea-i firească,
s-o facă omul neputînd *acu*
prin ascultare-atît să s-umilească

100 precît vru-*ntîi* a se-nălța prin *nu*.
De-aceea deci a se 'nălța prin sine
orice putință-n oameni stinsă fu,

---

78. *se micşorează* (a).

---

70. Unde: în valurile vieții. În text: „ce plouă". **72. Secunde:** ale cerurilor, cauza primă fiind numai Dumnezeu. **73. Conform:** mai asemănător cu el, adică: nemurirea și libertatea. **75. Egal:** „în cele care țin mai mult de firea dumnezeiască și deci sînt cele mai desăvîrșite, ca și sufletul omenesc care, din acest motiv, e mai bogat de harul divin" (Steiner). **Vivace:** strălucitor, din cauza unei iubiri mai înfocate. **80. Egalul:** egalitatea, conformitatea cu cauza lui primă: Dumnezeu. **83. Umplînd:** a se construi: „umplînd un gol (*golul*) făcut de crimă prin pedepse tari, date pornirii sale". **86. Genu-ntreg:** a se construi: „Deci a voastră fire căzînd în păcate în genul întreg, prin omul prim (Adam), atunci pierdu și Raiul, și mult din demnitate". Cu Adam, care a fost primul om, tot genul uman a păcătuit, fiindcă oamenii, născîndu-se, poartă cu ei păcatul originar. **89. La loc:** la locul privilegiat pe care îl pierduse, la demnitatea din care decăzuse. **90. Plai:** cale, drum. **94. Ochii tăi:** subiectul e „să s-adîncească" din versul următor. **97. Firească:** forțele lui firești. **98. Acu:** pe urmă, mai tîrziu. **100. Nu:**

103 și-avu să-i scoată Dumnezeu în fine
pe-un drum al său, la viață lămurită,
eu zic pe-un drum, sau pe-ambele, mai bine.

106 Precum o faptă însă e dorită
de-al ei făptaș, pe cît ea mil-arată
mai mult-a celei de-unde e pornită,

109 divina milă cea prin toate-ntrată,
pe toate-ale ei căi cu drag voi
să 'nalțe-a voastră fire scăpătată;

112 și n-a fost faptă, din întîia zi
și pînă-n noaptea ultimă, mai mare
pe-oricare drum, ca ea, nici nu va fi!

115 Punînd putință-n om să se repare,
mai bun fu Domnul că s-a dat pe sine
decît că vinei i-ar fi dat iertare,

118 și-orice-alte drumuri n-ar fi fost depline
dreptății Lui, de nu s-ar fi smerit
divinu-i fiu să moară-ntru rușine.

121 Și-acum, spre-a-ți fi tot dorul împlinit,
mă-ntorc puțin ca să-ți explic și-alt loc,
să-l vezi și tu ca mine lămurit.

124 Tu zici: «Văd aer și pămînt și foc
și apă văd, și tot ce-amestec pate,
cum toate pier și-al morții sînt un joc,

127 deși acestea toate-au fost create!
Deci, dacă-i adevăr al tău cuvînt,
de moarte-ar fi și ele-asigurate».

130 De îngeri, frate, și de locul sfînt
pe care stai, poți spune că-s zidite
în toată-a lor totime-așa cum sînt,

prin neascultare. **101. A se 'nălța:** a se ridica din păcatul în care căzuse, înălțîndu-se pînă la demnitatea lui primitivă. **103. Avu:** trebui, fu nevoie ca. **104. Un drum:** adică pe cel al milei. **105. Pe-ambele:** pe ambele drumuri: al milei și, în același timp, al dreptății. **106-107. Precum... arată:** în text: „dar fiindcă fapta este cu atît mai bine primită, cu cît arată mai mult bunătatea inimii din care a ieșit". **109. -ntrată:** care a lăsat pecetea sa pretutindeni. **110. Căi:** prin toate mijloacele sale, adică și cu milă, și cu dreptate; milă întrucît povara păcatului nu fu impusă omului, ci luată de însuși Dumnezeu; dreptate întrucît păcatul originar fu ispășit prin răstignirea lui Isus Cristos. **112. Zi:** a creației. **113. Noaptea ultimă:** a Judecății celei de Apoi. **114. Oricare:** fie pe drumul dreptății, ca și pe acela al milei. **Ca ea:** de o importanță asemănătoare acestei duble răzbunări prin milă și dreptate. **115. Repare:** greșeala în care căzuse. **116. Că:** fiindcă. **118. Depline:** potrivite. **122. Loc:** al cuvîntului ei. **124. Aer:** cele patru elemente: aer, pămînt, foc și apa, despre care se credea că se transformă necontenit unul într-altul, fiindcă din pămînt vine apa, din apă aerul și din aer focul; deci și ele sînt nestatornice. **125. Amestec:** lucrurile pămîntești au urmat din amestecul celor patru elemente. **126. Un joc:** în sensul că moartea se joacă cu ele. **127. Create:** sînt și ele creaturi ale lui Dumnezeu; deci, dacă e adevărat ce spune Beatrice, că ceea ce creează Dumnezeu nu moare, și acestea ar trebui să fie nemuritoare. **130. Locul sfînt:** Raiul, cerurile. **132. Totime:** în întregime.

ci-acestea patru ce mi-au fost numite
și-orice lucrări ce din stihii constau
dintr-alt izvor creat vă sînt pornite.

Creat-a fost substanța care-o au,
creat-a fost și-a formelor virtute
în stelele ce-n jur ocol le dau.

În plante-s viețile, și-n orice brute,
prin raza și prin cursul ăstui roi
de roți de-aici, prin potențări, făcute;

dar sufletul direct vi-l suflă-n voi
supremul Bun, și-i dă spre El plăcere
atît încît îl tot dorește-apoi.

De-aici, cum vezi, și-a voastră înviere
prea lesne-o dovedești, cînd ne gîndim
cum fu creat umanul trup, ce piere,

în prima mam-atunci și-n omul prim”.

---

141. *născute* (a). **144.** *așa* (a). **148.** *zic,* (a).

---

133. Acestea patru: cele patru elemente. **134. Stihii:** elementele naturii. **135. Alt izvor:** capătă ființa lor de la un izvor, care nu este veșnic, ca acela al lui Dumnezeu, dar care a fost creat la rîndul lui, ca acelea ale îngerilor și cerurilor. **Pornite:** izvodite, zămislite. **136. Creat-:** a se construi: „Substanța care o au a fost creată”. **137. Formelor:** puterea zămislitoare. **138. Le:** elementelor. **139. În plante:** lumina și mișcarea corpurilor cerești (*raza și cursul ăstui roi de roți*) produce viața în plante și animale prin idoneitatea (*potențări*) materiei care poartă în sine potențialitatea vieții. **142. Direct:** fără mijlocire. **143. Plăcere:** dorința de Dumnezeu, înnăscută în om. **147. Cum:** trupul omenesc învie, fiindcă a fost și el creat direct de Dumnezeu. **148. Prima mam-... omul prim:** Adam și Eva.



Cîntul VIII

Cerul al treilea, al lui Venus : sufletele iubitoare

În cerul Venerei (1-30) ◎ Carol Martel (31-93) ◎ Influenţa cerurilor asupra variaţiei firii omeneşti (94-148)

Crezu pămîntul într-a sa pierire,
c-ar da-ntr-al treilea ciclu rotitoare
frumoasa Chipris patimă-n iubire,

deci nu numai ei singură onoare
i-au dat cu vot şi jertfe sfinte-acei
toţi vechii-aceia-n vechea lor eroare,

ci-aveau pe Dio şi Cupido zei,
ca mamă ea, iar el ca fiu, pe care
ziceau că-l poartă Dido-n poala ei.

Deci ea, ce-mi da-nceput aci-n cîntare
dă nume stelei cea cu drag privită
de soare, şi-apunînd şi cînd răsare.

Ci-a mea suire-n ea nu-mi fu simţită
dar sigur fui că sînt suit, fireşte,
văzînd pe Doamna mult mai înflorită.

---

6. *Antici, păgîni* (a).

---

1. Crezu : Dante combate părerea greşită a păgînilor despre înrîurirea planetei Venus, atribuită de ei zeiţei cu acelaşi nume. **Pămîntul :** oamenii. **Pierire :** pe vremea păgînismului socotită ca o nimicire a putinţei de răscumpărare. **2. Ciclu :** epiciclu, adică, în limbajul astrologic al vremii, un fel de mic cer propriu al fiecărei planete (în afară de Soare), care îşi avea o mişcare distinctă de aceea a cerului în care era pus. Al treilea epiciclu, care se află în al treilea cer, este acela al lui Venus (Del Lungo). **Rotitoare :** rotindu-se ; şi se referă la „frumoasa Chipris" din versul 3. **3. Chipris :** Venus, numită astfel fiindcă este născută şi adorată în insula Cipru. **4. Singură :** se referă la „ei" : numai ei singură. **6. Aceia :** în acea veche eroare a lor. **7. Dio :** mama lui Venus, fiica lui Thetis şi a lui Okeanos. **Cupido :** fiul Venerei şi zeul amorului. Deci nu numai că cei bătrîni avură un cult pentru Venus, ci îi atribuiră ca mamă şi ca copil Dio şi Cupidon, pe care zei îi cinsteau deopotrivă cu jertfe. **9. Dido :** face aluzie la episodul din *Eneida* (I, 647 şi urm.) în care Cupidon şade pe genunchii Didonei şi o aprinde de dragoste pentru Enea. **10. Ea :** Venus. **12. Apunînd :** fiindcă la apusul său soarele o priveşte răsărind (luceafărul de seară) şi, la răsărit, o priveşte apunînd (luceafărul de zi). **13. Simţită :** se întîmplă pe nesimţite, fără să bage de seamă. **15. Înflorită :** înfrumuseţată, împodobită cu mai multă lumină.

16 Și cum schinteia-n flacări se-osebește,
și-un glas de-alt glas distinge-se deplin,
cînd unu-i ferm, iar altul scade-ori crește,

19 văzui lucori așa-ntr-al ei senin,
rotind, și, cred, cu iute roat-ori rară,
precum li-e dat gradat un văz divin.

22 Nicicînd un vînt din recii nori de vară,
văzut ori nu, cu grab-așa nu vine
încît tîrziu și leneș să nu-ți pară,

25 de-ai fi văzut acele lămpi divine
venind spre noi, cari, danțu' lor lăsîndu-l,
ce-ncepe sus din cercuri serafine,

28 cîntau astfel de dulce-un cînt, în rîndul
de-ntîi venit, că făr' de dor apoi
nicicînd n-am fost de-a fi tot ascultîndu-l.

31 Venind aproape-o facl-atunci din roi:
– „Stăm gata toate,-așa-ncepu cînd stete,
pe placul tău spre-a tresălta de noi.

34 Aci-ntr-un cerc, și-un umblet și-ntr-o sete
cu îngerii-nvîrtim cerescul joc
de care-odată tu cîntași, poete:

37 «Voi, minți ce-urniți al treilea cer de foc» –
și-atît de mult dorim plăcere-a-ți face
că tot cu-atîta drag vom sta pe loc!"

19. Lucori: după cum într-o flacără se disting scînteile sau într-un cînt, pe fondul unei note susținute, se deslușesc trilurile notelor care urcă și coboară, tot așa și în lumina omogenă a planetei Venus Dante distinge lucori (*suflete fericite*) învîrtindu-se cu o iuțeală mai mare sau mai mică, după gradul meritului cuvenit. **22. Vînt:** e vorba de trăsnetul care, după meteorologia timpului, nu era decît un vînt care se abătea din norii reci pe pămînt. *Cf.* Brunetto Latini, *Tesoro*, I, III, 107: „Și fiindcă natura lor (a vînturilor) nu îngăduie să fie închise, ele rup norii și atunci formează tunetul". Ca toți contemporanii săi, Dante aplică fizica aristotelică. **23. Văzut ori nu:** în formă de fulgere sau de simplu vînt furtunos. **25. Lămpi:** lucori, străluciri, flăcări: sufletele iubitoare din planeta Venus. **27. Sus:** în Empireu, unde în realitate stau toate sufletele fericite, a căror apariție în diferite planete este numai un semn al diferitelor grade de merit și deci de fericire. **Serafine:** în realitate, serafimii sînt conducătorii spiritelor motoare ale cerului al nouălea cristalin, dar aici Dante spune „cercuri serafine" înțelegînd regiunile cele mai înalte ale Raiului. **29. -ntîi:** cei ce erau mai înainte în rîndul întîi. **31. O facl-:** Carol Martel, fiul lui Carol II-lea de Anjou și al Mariei, sora lui Ladislau al X-lea, regele Ungariei, născut în 1271, încoronat rege al Ungariei în 1290 și mort în 1295. I-aduce aminte lui Dante dragostea ce avusese pentru el în viață și vorbește despre domnia Ungariei pe care o posedă și despre aceea a Provenței și a Neapolelui, care îl așteptau ca stăpîn. Pomenește de Sicilia pierdută de casa angevină prin reaua domnie a lui Carol I și deplînge zgîrcenia fratelui său Robert, rege al Neapolelui, ca pricină posibilă de alte rele pentru dinastie (Steiner). **33. Tresălta:** a te bucura. **35. Cu îngerii:** în text: „cu principi", cu stihiul îngeresc al principilor. *Cf. Infernul*, XL și planșa V. **36. Cîntași:** în cançona comentată în *Convivio*, care începe: „Voi care înțelegînd (adică numai cu acțiunea inteligenței voastre) mișcați al treilea cer". **37. Voi, minți:** traducerea mai liberă a versului cu care

Deci după ce privii, să văd de-i place,
spre Doamna mea smerit, și-a ei privire
făcu să fie-a mea-n vegheată pace,

mă-ntoarsei spre-acel duh care-n vorbire
promise-atît, și : – „Cine ești, să-mi spui ?"
strigai zbătut de-o mare-a mea-mboldire.

Oh, cît de mult acum și cum văzui
sporindu-i deci, prin noua veselie,
pe cînd vorbeam plăcerea prim-a lui.

Și-așa sporit vorbi : – „În lumea vie
am stat puțin. Mai mult dac-aș fi stat,
mult rău ce-acum va fi n-avea să fie !

Mă ține-ascuns de tine harul dat
ce-n raze mă-mpresoară și mă-mbracă
la fel c-un vierme-n tort învestmîntat.

Tu m-ai iubit, și-aveai de ce, căci, dacă
trăiam mai mult, ar fi-ntrecut și zvonul
iubirea mea-ntru cîte-avea să-ți facă.

Și malul stîng pe care-l udă Ronul
din jos de-unde pe Sorge-urmaș îl are,
la data vreme m-aștepta cu tronul,

și-acel italic colț frumos în care
Gaeta, Bari și Crotona sînt
și de-unde Tront și Verd descind spre mare,

și-aproape fui să-mbrac regesc vestmînt,
în țar-al cărei șes Danubiu-l spală,
cînd lasă-n urm-al nemților pămînt ;

40-41. *Spre Doamna mea atunci privii smerit* (a). **62.** *o iau* (a).

începe canțona despre care am vorbit. **42. Vegheată pace :** în text ; „mulțumită și singură". **43. Acel duh :** Carol Martel. **47. Noua veselie :** celorlalte motive care o făceau să fie veselă se adaugă și bucuria de a putea satisface dorința lui Dante. **49. Sporit :** fiindcă sporul de bucurie devine în aceste suflete vizibil, printr-un spor de lumină. **50. Puțin :** fiindcă a trăit numai 24 de ani. **54. Un vierme-n tort :** ca o crisalidă închisă în gogoașa ei. **55. M-ai iubit :** probabil în primăvara anului 1294, cînd, după cele ce știm de la cronicarul G. Villani (VIII, 3), Carol Martel se duse la Florența, în întîmpinarea tatălui său Carol al II-lea de Anjou, care se întorcea din Provența, și „stătu în Florența mai mult de 20 de zile... și florentinii îi făcură mare cinste și dînsul le arătă multă dragoste, încît își cîștigă simpatiile tuturor". **56. Și zvonul :** mai mult decît făgăduințele sau mărturiile orale ale dragostei mele. În text : „Ți-aș fi arătat mai mult decît frunzele dragostei mele". **58. Malul :** arată cu aceste versuri Provența meridională, pe malul răsăritean al Ronului, după ce a primit apele Sorgei, aproape de Avignon, care era sub stăpînirea regelui Neapolelui. **61. Italic colț :** regatul Neapolelui, în care se găsesc orașele Gaeta, Bari și Crotona (după alții, Catona) și de unde descind spre mare rîurile Tront și Verde. **65. În țar- :** Ungaria.

67 și-ostrovul drag ce-n negru fum se-mbală –
la golful tău, Pelore și Pachine,
bătut cumplit de-a lui Eur năvală –

70 nu prin Tifeu, ci prin pîcloase vine,
și el dorea pe-ai săi stăpînitori,
de Carol și Rudolf născuți prin mine,

73 de nu-mpingea un rău guvern spre-orori,
ca de-obicei, popoarele-mpilate,
să strige prin Palerm: «Omori, omori!».

76 Aceasta de-o vedea sărmanu-mi frate
și-ar fi gonit golanii-avizi ce-avea
din Spania, spre-a nu intra-n păcate.

79 De lipsă-i e, vai, Doamne,-a prevedea
prin el sau alții spre-a nu pune-n barcă
mai mult decît să poată duce-n ea.

82 Avaru-i duh născut din larga Parcă
nevoie-avea de-altfel de servi, vezi bine,
și nu de-acei ce stau mereu și-ncarcă".

85 – „Fiindcă marea mea plăcere-n mine
ce-al tău cuvînt mi-o dă, stăpîne-al meu,
tu-n cel ce-oricărui bun e cap și fine

---

69. *Cel rău* (a). **77.** *Gonit-ar fi golanii* (a). **79.** *-ncărca* (a).

---

67. Ostrovul: Sicilia. **68. Pelore și Pachine:** golful dintre capurile Passaro (în vechiul Pachino) și Faro (Peloro), adică golful Cataniei, acoperit de fumul vulcanului Etna. **69. Eur:** năvala Eurului, adică a vîntului sirocco, care bîntuie pe toată coasta orientală a Siciliei. **70. Tifeu:** nu din cauză că ar fi acolo înmormîntat titanul Tifeu, cum credeau păgînii, ci din cauza pucioasei ce se formează în văgăunile subterane ale Etnei. **71. Dorea:** își aștepta odraslele unor stăpînitori din sîngele regal al lui Carol I de Anjou, bunicul lui Carol Martel, și al lui Rudolf de Habsburg, socrul său. **72. Prin mine:** din Clemența, soția sa, fiica lui Rudolf de Habsburg. **75. Palerm:** face aluzie la vestita revoluție a „Vesprilor Siciliene" împotriva domniei franceze a Angevinilor, care, începută la Palermo în timpul Paștilor din 1282, izgoni cu totul pe francezi din insulă. Prilejul răscoalei a fost dat de obrăznicia unui francez, pe care cronicarii îl numesc Droetto (adică probabil Drouhet), care, cu tertipul de a căuta dacă ascunde arme, puse mîna la sînul unei tinere siciliene, provocînd idignarea celor de față. Spre a recunoaște pe francezi, sicilienii îi sileau să rostească vorba *ceci* (năut), pe care francezii nu o puteau pronunța decît „sesi", și atunci îi omorau. O legendă spune că atunci s-a văzut fluturînd peste mulțime mănușa pe care cavalerescul Corradin de Suabia o aruncase ca o sfidare, de pe eșafod la Neapole, în Piazza del Mercato, căzînd victima Angevinilor. **76. Frate:** Robert, rege al Neapolelui. **77. Golanii:** în text: „zgîrcită calicime catalană", fiindcă Robert întrebuința în administrația statului niște cavaleri catalani. După unii comentatori, Dante ar face aluzie la zgîrcenia lui Robert însuși, pe care o califică de „catalană", catalanii fiind vestiți în Evul Mediu pentru zgîrcenia lor. Boccaccio într-o nuvelă (*Decameron*, VI, 3) descrie calicenia catalanului Don Diego de la Rat, reprezentantul regelui Robert la Florența. **79. De lipsă:** ardelenism, în loc de „e nevoie", „trebuie". În text: „căci, într-adevăr, trebuie ca el sau alții să ia măsuri ca în corabia lui, și așa prea încărcată, să nu se mai încarce alte poveri". **82. Larga Parcă:** dintr-o urzitoare darnică din fire, deoarece Carol II-lea fusese larg dăruitor. **85. Fiindcă:** Dante răspunde lui Carol Martel că înalta bucurie pe care i-o dau cuvintele lui este cu atît mai scumpă, cu cît Carol Martel o vede, după cum o vede și Dante, privind în Dumnezeu, unde orice bine își are începutul și sfîrșitul.

88 mi-o vezi, cum cred, precum mi-o văd și eu,
mai scumpă mi-e, și mi-e și mult mai clară,
căci tu mi-o vezi privind-o-n Dumnezeu.

91 Tu vesel m-ai făcut. Explică-mi dară,
cuvîntul tău ce-mi pare-a fi-ndoios:
cum poate-un dulce pom da poam-amară?”,

94 i-am zis, iar el: – „De pot ca să-ți descos
acest un adevăr, tu cel ce-l cere
în față vei avea ce-acum ți-e-n dos.

97 Supremul Bun, ce mișcă prin plăcere
întregul regn ce-l urci, făcu virtute
motrice-n el divina-i prevedere.

100 Și nu numai naturi sînt prevăzute
în spiritu-i perfect prin sineși el,
ci-ntregul *esse*-al lor cu-a lor *salute*.

103 Deci arcul ăsta bată-n orice fel,
fatal ajunge prevăzuta-i fine
ca și-o săgeată ce-o-ndreptezi spre țel.

106 De-ar fi altfel, ar naște, vezi tu bine,
regatul ce-l străbați atari efecte
ce n-ar mai fi creații, ci ruine.

109 Nu poate fi așa, de n-au defecte
acele minți ce-n stele pun mișcare,
cum Primu-ar fi, căci nu le-a fapt perfecte.

112 Dovezi că-i adevăr vrei și mai clare?”.
– „O, nu, căci în *necesse*, clar o vezi,
nu poate sta natura-n nelucrare.”

115 Și-apoi: – „N-ar fi mai rău de om, ce crezi,
de n-ar putea trăi-n tovărășie?”.
– „O, da – i-am zis – și-aici nu cer dovezi.”

93. Dulce pom: cum dintr-un părinte darnic a putut să iasă un fiu calic. **96. În față:** îți va părea clar ceea ce acum îți e obscur. **97. Prin plăcere:** mulțumindu-l. Unii comentatori interpretează cuvîntul „*contenta*”, care-i în text, nu prin „mulțumește”, ci prin „călăuzește”, de la latinescul *contineo*. **98. Regn:** Paradis. **99. Prevedere:** a se înțelege: „Făcu astfel încît divina lui prevedere să fie virtute motrice a întregului regat ceresc”. **101. Spiritu-:** spiritul (în text: „mintea”) lui Dumnezeu, care nu numai prevede naturile deosebite, ci și firea și binele lor. **102. *Salute*:** în sensul creștin nu numai de izbăvire, ci și, mai ales, de desăvîrșită împlinire a menirii lor. *Cf. Summa theologica*, I, 23, 1. **103. Arcul:** virtutea cerurilor, care fatal îndreaptă orice lucru înspre ținta lui de mai înainte hotărîtă. **106. Ar naște:** subiectul este „regatul” din versul următor. **111. Ar fi:** se subînțelege: „defectuos”. Dacă efectele influențelor cerești n-ar fi îndreptate către o țintă, efectele acestor influențe cerești ar fi nu creații, ci ruine, ceea ce ar presupune defecte în sufletele motoare ale cerurilor și în Dumnezeu însuși, care nu le-ar fi creat desăvîrșite. **113. *Necesse*:** în ceea ce este necesar orînduirii creației. *Cf. Quaestio de aqua et terra*, XXIII: „Natura universală nu se abate niciodată de la țelul său”. **116. Tovărășie:** societate. Raționamentul lui Carol Martel e următorul: dacă toate lucrurile sînt îndreptate către un țel și omul trebuie să și-l ajungă pe al său, pentru aceasta e necesar să trăiască în societate, fără de care n-ar fi posibilă viața morală; dar

– „Și, poate fi, de n-ar fi-n viața vie
diverse-oficii bine limitate?
Deloc, de-i drept ce-al vostru dascăl scrie.”

Aici m-aduse cu deducții date.
Și-așa-ncheie: – „Deci cade-se diverse
fîntîni să aib-a noastr-activitate.

De-aceea unu-i Solon, altul Serse,
dincoa’ Melchisedec, sau cel ce-și lasă
pierdut pe-aripi copilul pe-unde merse.

Rotita fire cînd sigil apasă
pe-al morții lut, perfect de bine-mparte,
dar nu distinge-o casă de-altă casă.

Urmarea e că Iacov se desparte
din mamă de Esau, și-i dat Quirin
din tat-așa de jos ca fiu lui Marte.

Natura generat-ar fi deplin
și-n toate-avînd un drum cu-al ei Părinte,
de n-ar învinge-acel prevăz divin.

Acum ce-aveai în dos, ai dinainte,
dar ca să-mi vezi deplin iubirea mea
și-o mantie-ți voi da peste vestminte.

De-a pururi Firea, cînd Norocul vrea
să-i stea-mpotrivă, ea, ca și ogorul
ce nu-i priește-un sad, dă probă rea.

139-141. *Cînd află Firea-n dezacord cu ea / Norocul, dă, ca orice altă sămînță / Ce nu-i în propriul sol, o probă rea* (a).

---

pentru existența societății e nevoie ca oamenii să se îndeletnicească cu ocupații deosebite, deci e necesară deosebirea aplicațiilor omenești. **123. Fîntîni:** aplicațiile care dau naștere acțiunilor omenești. **124. Solon...:** nume luate aici în sens simbolic: un legiuitor, un războinic, un preot, un inginer (Dedal, care născoci arta de a zbura). **125. Melchisedec:** preot din Ierusalim. *Cf. Geneza*, XIV, 18. **126. Copilul:** Icar, fiul lui Dedal, care se apropie prea mult de soare, așa că ceara în care erau înfipte penele aripilor se topi și el căzu în mare înecîndu-se. *Cf. Infernul*, XVII, 109. **127. Rotita fire:** firea cerurilor, care se rotesc mișcate de sufletul motor. **Sigil:** pecete. **128. Lut:** trupul omenesc. **129. Casă:** în casa unui rege face să se nască o fire mai aplecată către viața religioasă și așa mai departe. **130. Iacov:** *Cf. Geneza*, XXV, 25, 28. În omilia X a Sfîntului Grigorie se spune: „Mama îi născu (pe Esau și Iacov) în aceeași clipă, dar nu una a fost firea celor doi născuți”. **132. De jos:** Quirin (Romulus) s-a născut dintr-un tată așa de jos, încît i s-a zis fiul lui Marte, pentru virtuțile lui războinice. A se construi: „Și Quirin, din tată așa de jos, e dat ca fiu al lui Marte”. **133. Natura generat-:** copiii ar fi asemănători părinților, dacă Dumnezeu n-ar dispune altfel pentru ordinea (orînduirea) societății. **138. O mantie:** în text: „Vreau să te acopăr cu un corolar”. Carol Martel, după ce-a îmbrăcat pe Dante cu veșmîntul adevărului, vrea să-l acopere cu mantia unui alt adevăr, care e consecința celui dintîi. **139. Firea:** de cîte ori firea găsește norocul potrivnic, ca orice altă sămînță ce nu este în ogorul potrivit ei, dă probă rea.

142 Ci-atentă lumea de-ar privi cu zorul
ce fel de fundament natura pune
s-urmeze lui, mai bun i-ar fi poporul!

145 Dar voi siliți să intre-n religiune
pe cei ce-au fost născuți să-ncingă spada,
și faceți regi pe cei cu predici bune,

148 și-umblînd pe-alături pierdeți astfel strada”.

142. Lumea: dacă lumea ar privi atentă fundamentul pus de natura însăși și l-ar urma, oamenii ar fi mai buni. **147. Predici bune:** face aluzie la regele Robert al Neapolelui, care se ocupa mai mult cu studii teologice decît cu administrația regatului.



Cîntul IX

Cerul al treilea, al lui Venus: sufletele iubitoare

Profeția lui Carol Martel (1-12) ◎ Cunizza da Romano (13-66) ◎ Folchet din Marsilia (67-126) ◎ Invective împotriva Florenței și corupției curții papale (127-142)

1 Apoi, Clemenţo, lămurit cînd fui
de Carlo-al tău, și-mi spuse cum dușmanii
aveau să-și bată joc de-urmașii lui,

4 mi-a zis: – „Dar taci, și las' să curgă anii!
Atît mai pot să-ți spui ce-o fi 'nainte:
că just amar urma-vă-va pierzanii".

7 Apoi viaț-acelei flacări sfinte
s-a-ntors spre Soarele care-o străbate,
ca și spre-un bun de-odihn-a orice minte.

10 Făpturi impii și suflete-nșelate!
Vai, cum vă-ntoarceți de asemeni bine,
cu ochi țintiți mereu spre vanitate!

13 Și iat-alt foc spre noi văzui că vine
din sfera lor, și claru-i foc de-afară
vădea dorința-i de-a vorbi cu mine.

---

7. *flacării cei* (a). **8.** *Spre Primul Soare* (a). **11.** *atare* (a).

---

1. Clemența: fiica lui Carol Martel și soția lui Ludovic al X-lea, regele Franței, încă în viață în 1328. **3. Joc:** face aluzie la intrigile prin care s-a urcat pe tronul Neapolelui Robert de Anjou, în locul lui Carol Robert, fratele Clemenței, căruia i s-ar fi cuvenit. **5. Ce-o fi:** ce va fi, ce se va întîmpla. **6. Amar:** durere; face aluzie la pedeapsa ce a avut-o Robert, prin moartea celor doi frați ai lui, la bătălia din Montecatini (1315). Poate însă că în aceste cuvinte nu trebuie văzută o aluzie precisă la unele întîmplări îndepărtate, ci numai o prezicere generică. **Pierzanii:** pagubele, năpastele, nenorocirile ce le veți îndura. **8. Soarele:** spre Dumnezeu. **9. Odihn-:** fiindcă bunătatea divină îndeplinește toate dorințele. **13. Alt foc:** alt suflet fericit. E vorba de Cunizza da Romano, soția lui Rizzardo di San Bonifacio, pe care îl părăsi, îndemnată de frații ei Ezzelino și Alberico și cu ajutorul trubadurului Sordello. Despre ea vechiul comentator Iacopo della Lana spune: „Fost-a în orice vîrstă îndrăgostită și de iubirea-i era atît de darnică, încît ar fi socotit ca o mare mojicie s-o refuze cui ar fi rugat-o frumos". După ce a trecut din iubire în iubire și după ruina fraților ei, s-a adăpostit la Florența, în casele Cavalcanților, și se pare c-ar fi trăit ultimii ani în rugăciuni și în opere de binefacere, din care cauză, după comentatorul de la Montecassino, Dante a putut fi îndemnat s-o așeze în Rai. **14. Sfera:** a Venerei. **15. Vădea:** fiindcă bucuria în aceste suflete cerești se manifestează printr-un spor de strălucire.

16 Iar ochii Doamnei care-asupră-mi stară
ca și ’nainte, fix cu-a lor privire
un semn vegheat de dulce-asens îmi dară.

19 – „Dorinței mele,-o, fă-i curînd plinire,
ferice duh – am zis –, fă proba ta
că poți răsfrînge-n tine-a mea gîndire.”

22 Din fundu-i, de-unde pîn-atunci cînta,
deși n-o cunoșteam, acea lucoare,
cum face-un om dispus a te-ajuta,

25 mi-a zis : – „În partea țării făr’ de-onoare,
Italia, ce zace-ntre Rialt
și muntele ce Brentei dă izvoare,

28 un deal se ’nalță, însă nu prea ’nalt,
el patrie este-acelei flacări grele
ce dete-acelui loc cumplit asalt.

31 Vlăstar a fost și ea al mamei mele.
Cuniza fui, și-aci-ntr-acest regat,
căci roabă fui puterii-acestei stele.

34 Ci-mi iert aici cu drag al meu păcat
să nu mă plîng și rabd cu veselie,
iar d-ast-al vostru vulg poate-i mirat.

37 Odorul rar, cel mai aproape mie,
ursit al nostru cer să ni-l orneze
bun nume-avu, și, stins pîn-o să-i fie,

---

19. *O dă-i, ferice duh, curînd plinire* (a). *vr-o* (a). **20.** *iute* (a). **21.** *meu* (a). **23.** *Mi-a zis, deși-mi fu nouă acea lucoare* (a). **25.** *Un loc e-n țara* (a). *În mîndra parte* (b). **26.** *un loc e-ntre* (a). **28.** *Un deal se urcă, dar nu sue* (a). **30.** *De unde scoborî* (a). **31.** *Și eu și el ieșim dintr-o tulpină* (a). *tulpina* (c). **32.** *Cuniza mă chema aci* (a). **33.** *Că astă stea m-a-nvins cu-a ei lumină* (a). *Că-nvinsă fui de-a astei roți lumină* (b). **34.** *Ci-a sorții mele ca* (a).

---

16. Doamnei : Beatricei. **18. Vegheat :** bine chibzuit. **Asens :** îngăduială. **20. Proba :** ghicindu-mi dorința. **25. Făr’ de-onoare :** extinde asupra întregii Italii apelativul pe care în *Infern* (XVI, 9) îl aplică Florenței. **26. Ce zace :** marca trevisană, ale cărei margini la miazănoapte și la miazăzi erau ținutul Veneției (Rialto, vestitul pod din Veneția) și munții Trentinului și ai Cadorelui, de unde izvorăște rîul Brenta. **28. Un deal :** dealul Romano, dintre Vicenza și Treviso, de unde Ezzelino al III-lea (*Infernul*, XII, 110) porni pentru cuceririle sale printre orașele de șes. **29. Flacări :** fiindcă legenda spune că atunci cînd mama era gata să nască, a visat că dădea naștere unei flăcări *„quae comburebat totam Marchiam Trevisanam et ita fecit sua horribili tyrannide”*, după cum spune Pietro di Dante în comentariul său. **30. Asalt :** pustii cu războiul și cruzimile sale toată regiunea. **31. Ea :** flacăra, adică Ezzelino. **32. Și-aci :** se subînțelege : „mă aflu”. **33. Puterii :** înrîurirea planetei Venus. **34. Păcat :** din cauza căruia am fost așezat aici și nu într-o sferă mai înaltă. **35. Plîng :** îmi uit păcatul, ca să nu plîng, ceea ce ar nimici bucuria hărăzită în Rai sufletelor fericite. **36. D-ast- :** din cauza aceasta. **37. Odorul :** arată către sufletul fericit care-i aproape (trubadurul Folchet din Marsilia). **39. Stins :** adică bunul lui renume.

40 avea-va suta de-ani să se-ncinceze.
Ei, vezi, de-avem de fapte-a da dovadă,
ca primei vieți și-a doua să-i urmeze!

43 Ci-altfel gîndește azi acea grămadă
dintre-Adige și Taliament, alt gînd,
căci orișicît s-o bați nu vrea să vadă.

46 Ci-n bălțile Vicenței, și-n curînd,
schimba-i-va apa-n sînge paduanul,
căci prea-i rebel de-orice virtuți fugînd.

49 Iar unde Sil s-unește cu Cagnanul
se poart-un domn cu-atît de ’nalte schime,
că-i fac, spre-a-l prinde, de pe-acum arcanul!

52 Va plînge Feltro[-atît] cît face crime
nemernicu-i păstor, hain și-atare
că-n Malta nu va-ntra mai vrednic nime!

55 Spre-a-l încăpea pe tot ce cadă mare,
și cîtă trudă pe-uncii-a-l cîntări
tot sîngele cel ferrarez pe care

58 ăst popă nobil are-a-l dărui,
zelos spre-a fi-n partid; și-acele donuri
conform vieții-acestei țări vor fi.

---

40. *Ăst an centesim* (a). *Acest centesim an* (a). **43.** *Ci-alt gînd nu* (a). **46.** *Ci-n sînge va schimba, și încă iute* (a). **47.** *Pe* (a). **48.** *virtute* (a). **53.** *Că pentru-atari n-a stat* (a). **54.** *Cum n-a intrat mai demn în Malta* (a). **58.** *Vrednic* (a). **59.** *Spre-a fi cirac zelos* (a). *Din zel de partizan* (a).

---

40. -ncinceze: vor trece de cinci ori o sută de ani pînă ce se va stinge faima trubadurului provensal. Profeția lui Dante a fost depășită de realitate, fiindcă și noi cunoaștem și admirăm arta (nu însă și cruzimile împotriva albigenzilor) trubadurului provensal, care a îmbătrînit episcop și persecutor al ereticilor. **41. Dovadă:** de fapte bune, dacă trebuie să dorim a face fapte frumoase, ca să ne bucurăm de o a doua viață în amintirea urmașilor. **43. Grămadă:** în sens disprețuitor, gloată, prostime, care locuiește marca trevisană (cuprinsă între rîurile Tagliamento și Adige). **45. S-o bați:** cu toate că Dumnezeu a bătut-o prin stăpînirile crude ale Ezzelinilor, Scaligerilor și Caminensilor, totuși n-a deschis ochii. **47. Paduanul:** face aluzie la războiul din 1314 dintre orașele Padova și Vicenza, cînd, în ziua de 18 septembrie, „padovanii cu toate forțele lor s-au dus la Vicenza, au luat cu asalt tîrgurile și au asediat orașul” (Villani, IX, 68). **49. Unde:** la Treviso, unde rîul Sile primește apele rîului Cagnano. **50. Un domn:** Rizzardo da Camino, stăpînitorul Treviso-ului, a cărui trufie Dante aici o înfierează. **Schime:** înfățișări trufașe. **51. Arcanul:** încît chiar în momentul de față (acțiunea închipuită a poemului se petrece în 1300) li se pregătesc curse. Cu o profeție *ex eventu* Dante face aici aluzie la moartea lui Rizzardo, care s-a întîmplat la 1312, lovit fiind prin trădare de un țăran, pus la cale de nobilii orașului, pe cînd juca șah. **52. Feltro:** Feltre, oraș al mărcii trevisane, lîngă Belluno. **53. Păstor:** episcopul Alessandro Novello, care în 1314 trădă pe surghiuniții din Ferrara, care se adăpostiseră în palatul Episcopiei, dîndu-i pe mîna dușmanilor lor politici. **54. Malta:** turnul Maltei, lîngă Viterbo, care servea de temniță pentru clerici. **55. A-l:** cu sîngele vărsat de-acest episcop hain. Subiectul este „tot sîngele cel ferrarez” din versul 57. **Cadă:** chiup, urcior mare. **56. Pe-uncii:** adică uncie cu uncie, cîntar cu cîntar. A se construi: „Ce cadă mare (ar trebui) spre a-l încăpea pe tot și cîtă trudă (ar trebui) spre a-l cîntări pe uncii tot sîngele cel ferrarez...”. **58. Nobil:** ironic, în înțeles mai mult de darnic (de sînge). **59. -n partid:** în partidul guelf și ca atare partizan al regelui Robert, al cărui reprezentant în Ferrara era acel Pino della Tosa căruia episcopul Feltrei îi dete în mînă pe

61 Oglinzi sînt sus, iar voi le ziceți tronuri,
ce-n noi răsfrîng județul vrerii sfinte,
așa că ne par drepte-aceste zvonuri”.

64 Aici tăcu. Și-apoi luai aminte
că spre-altele s-a-ntors, căci am văzut
că intră-n sfer-așa cum fu ’nainte.

67 Ci-ntîiul foc, ce-acu mi-era știut,
în față-mi stînd lucoare-avea-n figură
ca și-un rubin de soare străbătut.

70 Plăcerea-n cer le dă lumină pură,
ca rîsu-aici; dar umbra, de durere
mai multă-n Iad, pe-atît se face-obscură.

73 – „Eternul vede tot, și-a ta vedere
se-nluie-n el, încît ferice-odor,
nu-ți poate-ascunde nici un fel de vrere,

76 deci vocea ta ce desfătează-n cor
tot ceru-n rînd cu-acele lămpi divine
ce-și fac din șase-aripi hlamida lor,

79 de ce nu vrea dorința să-mi aline?
Eu nu ți-aș aștepta să-ntrebi cuvîntul,
în tine de-aș vedea cum vezi tu-n mine.”

82 – „Bazinul cel mai larg – așa deci sfîntul
vorbi-ncepînd – ce apa-n el cuprinde,
afar’ de-acel ce-ncunjură pămîntul,

---

68. *făptură* (a). **72.** *Ci-n iad, pecît durere* (a). **82.** *Acel bazin, așa-nceput-a sfîntul* (a). **83.** *Ce-ntr-însul* (a). **84.** *Po. În care lacul cel în larg* (a).

---

bieții ferrarezi surghiuniți. **Donuri:** daruri sîngeroase. **60. Vieții:** obiceiurilor, moravurilor. **61. Oglinzi:** îngeri aparținînd celei de-a treia stihii (a tronurilor), numiți astfel (oglinzi) de Dante fiindcă reflectă lumina lui Dumnezeu și o transmit sufletelor fericite. Nici o mirare deci că Cunizza prevede faptele ce se vor întîmpla: ea le vede în Dumnezeu. **Tronuri:** *„Troni dicuntur secundum Gregorium per quos Deus sua judicia exercet; accipiunt enim divinas illuminationes per convenientiam et immediate”* (*Summa theologica*, VIII, 6). **62. Județul:** judecata. **63. Zvonuri:** aceste vești, prevestiri ale mele. **65. Altele:** alte lucruri, altceva. **66. Sfer-:** rotirea în care era mai înainte. **67. -ntîiul:** celălalt foc (suflet fericit) de care a fost vorba, adică Folchet din Marsilia. **Acu:** după cuvintele Cunizzei. **70. Plăcerea:** Dante vrea să ne explice că, după cum plăcerea ne produce aici (pe pămînt) rîsul, tot așa în cer se manifestă prin lumină; în Iad însă durerea se manifestă prin mai multă întunecare a feței celor chinuiți. **73. Eternul:** Dumnezeu. **74. Se-nluie:** se adîncește în el, adică în Dumnezeu. **Odor:** Dante se adresează lui Folchetto. Sensul general este: „Dacă Dumnezeu vede tot, și tu îți ațintești privirea în El, cum nu vezi dorința ce o am de a ști cine ești?”. **76. Vocea ta:** cu toate că Dante nu știe încă cu cine are a face, cuvintele lui, care insistă într-un fel neobișnuit asupra cîntecului nespus de dulce al acestui suflet fericit, ne prevestesc că bănuiește a fi în fața unui poet care și în cer cîntă mai frumos decît celelalte suflete fericite. **77. Lămpi:** serafimii, pe care Isaia (VI, 2) ni-i reprezintă cu șase aripi: „Serafimii stăteau deasupra lui și fiecare avea șase aripi: cu două și-acopereau fața, cu două și-acopereau picioarele și cu două zburau”. **80. Cuvîntul:** a se construi: „Eu nu ți-aș aștepta cuvîntul să-ntrebi”. **82. Bazinul:** cea mai mare albie a Mării Mediterane. **84. De-acel:** oceanul, adică bazinul oceanului.

85 spre soare-ntre potrivnici țărmi se-ntinde
așa de mult, că face meridian
acolo unde-al zilei fapt s-aprinde.

88 Acestei văi îi fui eu riveran
în stînga Macrei care-n scurta-i cale
desparte genovezul de toscan.

91 Spre-apus și zori aproape-au zări egale
Bugia-n sud și-orașul de-unde fui
și-al cărui port văzui de sînge-o vale.

94 Și Folco m-a numit poporul cui
știut i-am fost, și-acestei lumi rotunde
îi dau tiparul ce din ea-l avui.

97 N-a ars nici Dida-n flacări furibunde,
mîhnind pe soț și pe Creuse-odată,
ca mine-n timpul cît avui ce tunde,

100 nici fata din Rodope cea-nșelată
de-al ei Demofoon, nici scos din fire
Hercul de-a regelui Tesaliei fată.

---

87. *Cu punctul* (a). **96.** *Al meu tipar, cum eu din ea-l avui* (a). **99.** *Ca mine,-atît cît părului convine* (a).

---

85. Spre soare: către răsărit. **Potrivnici:** țărmii Europei și ai Africii, opuși unii altora. **86. Meridian:** spațiu de 90° (după greșita geografie medievală), așa că cercul care la început, adică înaintea răsăritului soarelui, arăta orizontul acum devine pentru el cercul meridian. **89. Stînga Macrei:** la Marsilia (în Provența), la vestul Macrei, rîul care desparte ținutul Genovei (Liguria) de cel al Toscanei. **91. Zări egale:** deci sînt pe același meridian. **92. Bugia:** oraș din Algeria vizavi de Marsilia, patria lui Folchet, pe celălalt mal al Mediteranei. **93. De sînge:** face aluzie la bătălia navală care a avut loc în apele Marsiliei sub comanda lui Brutus (Cezar, *De bello civili*, 4), trimis de Cezar ca să cucerească orașul, și la măcelul prin care portul fu schimbat într-o vale de sînge. *Cf.* Lucan, *Pharsalia*, III, 572: *„Cruor altus in undis spumat et abducti concreto sanguine fluctus”*. **94. Folco:** Folchet din Marsilia (prov. *Folquet de Marselha*). Faimosul trubadur provensal din secolul al XII-lea s-a născut dintr-un negustor din Genova statornicit în Marsilia, de la care a moștenit multe bogății. A fost la curtea regelui Richard al Angliei, a contelui Ramon de Toloza și a lui Barral din Marsilia. Un vechi comentator (*Ottimo*) al poemei ni-l arată „frumos la trup, vorbitor împodobit, dăruitor, curtean și înflăcărat în iubire, dar discret și înțelept”. A iubit, după moda timpului, soțiile protectorilor lui, vicontesa Adelaide de Barral și soția lui Wilhelm de Montpellier. Îmbătrînind, s-a călugărit la mînăstirea Cisterciensilor și în această nouă îndeletnicire a fost drag unor oameni de seamă, ca Sfîntul Dominic și papa Inocențiu al IV-lea. Ales (1201) stareț al mînăstirii de la Terreneuve și mai pe urmă episcop al Marsiliei (1205), a fost pomenit de Dante în *De vulgari eloquentia* (II, 6) și de Petrarca în *Trionfo d'Amore* ca unul din cei mai iscusiți trubaduri. **95. Lumi:** planetei Venus. **96. Tiparul:** pecetea luminii mele, după cum eu în lume am primit înrîurirea ei, fiind aplecat către dragoste. **98. Soț:** Sicheu. **Creusa:** soția lui Enea. E vorba, firește de amintirea lor. **99. Ce tunde:** pînă cînd am fost tînăr, cu plete bogate. **100. Fata:** Phyllis, născută în Tracia, la poalele muntelui Rodope, care, de teamă să nu fie trădată de Demophoon, fiul lui Teseu (*Infernul*, IX, 54), s-a omorît. *Cf.* Ovidiu, *Heroides*, II, 63 și urm. **102. Hercul:** care, îndrăgostindu-se de frumoasa Iole, fiica regelui Euritos al Tesaliei, a provocat răzbunarea soției Deianira (*Cf. Infernul*, XII, 67), care îi trimise darul fatal al cămășii lui Nes. *Cf.* Ovidiu, *Heroides*, IX, 5 și urm. și *Metamorphoses*, IX, 186 și urm.

N-avem căințe-aici, numai zîmbire,
nu de păcat, căci el din gînd ni-e scos,
ci de prevăzu-acel ce rînduiește.

Aici al artei mare și frumos
efect îl vezi; aici discerni un Bine
prin cari-acești de sus lucrează-n jos.

Dar toate-a tale vreri spre-a-ți fi depline
ce-n sfera noastr-aici ți se iscară
se cade-a mai vorbi și-altfel cu tine.

Tu vrei să știi ce duh e, așadară,
în focu-acest vecin ce schinteiază
ca razele de soare-n apa clară.

Să știi că-n pacea lui se desfătează
Rahab, ce-aci-ntr-a noastră stea primită,
în cel mai mare grad ni-l sigilează.

În ceru-acesta-n care-i vîrfuită
a Terrei umbră, cea dintîi fu ea
prin marea-nvingere-a lui Crist suită.

Fu just ca-ntr-una dintre roți s-o ia
ca drept trofeu a-nvingerii cei sfinte
prin mîini ce crucea-n cuie le ținea

că-n sfînta țară, mergerii 'nainte
lui Iosua ea primul fir i-l toarse –
ci-acestea Papei nu-i prea stau aminte!

Orașul tău, clădit de-acel ce-ntoarse
părintelui său dosu-n primul zel,
și-a cărui pizm-atîta plîns ne stoarse,

---

104. *urzește* (a). **105.** *Ci cum Prevăzu-urzește,-mparte mîntuire* (a). **122.** *Ce smuls-a fost prin pălmi bătute-n cuie* (a). Am trecut în text varianta (a) din cauza rimei.

---

103. Căințe: fiindcă altfel n-am mai fi suflete fericite. **105. Prevăzu-:** Providența lui Dumnezeu, care a orînduit ca și sufletele care au suferit influențele cerurilor să se poată ridica la o viață virtuoasă. **106. Artei mare:** a lui Dumnezeu. **108. De sus:** cerurile care influențează asupra pămîntului (*în jos*). **116. Rahab:** Rahav, meretricea din Ierihon, care a protejat pe trimișii lui Iosua în Pămîntul Făgăduinței și din cauza aceasta a fost cruțată în măcelul ce a urmat cuceririi. *Cf. Iosua*, II, 1: „Cei doi oameni au plecat și au ajuns în casa unei curve, care s-a chemat Rahav, și s-au culcat acolo". Părinții și exegeții socotesc Rahav ca simbol al Bisericii. *Cf.* Sfîntul Pavel, *Epistola către Evrei*, XI, 31: „Prin credință n-a pierit curva Rahav împreună cu răzvrătiții, pentru că găzduise iscoadele cu bunăvoință". **118. Vîrfuită:** Rahav a fost ridicată în acest cer (al lui Venus) unde, după sistemul ptolemaic, se termină vîrful conului de umbră al Pămîntului, mai înainte decît oricare alt suflet fericit, atunci cînd Isus s-a coborît în Limb (*cf. Infernul*, IV, 52 și urm.) și a scos de acolo sufletele patriarhilor. **120. Marea-nvingere:** sfărîmarea porților Iadului și coborîrea lui Isus în Limb. **123. Prin mîini:** prin răstignirea Lui. **125. Ea:** Rahav. A se construi: „Ca ea (Rahav) toarse primul fir (*făcu începutul*) mergerii înaintea lui Iosua în Țara Sfîntă". **126. Aminte:** fiindcă lasă Sfîntul Mormînt în stăpînirea necredincioșilor. **127. Orașul:** Florența. Folchet se adresează aici lui Dante. **Acel:** Lucifer, necuratul. *Cf. Infernul*, I, 111. **129. Ne:** nouă, sufletelor

130 produce blăstematul crin acel
ce-a dus [și oi] și miei pe-un drum nebun,
făcînd păstor pe-un lup, și pentru el

133 pe marii doctori nici un preț nu pun,
nu vreau scripturi, ci numa-n decretale
fac studii-așa cum marginile-o spun,

136 și papi și popi cu-acestea fac parale!
Lor nu spre Nazaret le zboară gîndul,
spre care-n zbor Gavril făcut-a cale.

139 Dar Vaticanul și-alte părți de-a rîndul
alese-n Roma, foste cimiterii
celor ce s-au luptat pe Petru-urmîndu-l,

142 vor fi-n curînd scăpate de-adulterii."

---

131. *pe căi nebune* (a). **133.** *Pe sfînta Tale azi... preț* (a). **134.** *Nici pe...* (a). **135.** *marginea le-o* (a). **141.** *Al celor* (a).

---

fericite. **130. Blăstematul crin:** florinul de aur care a scos lumea din fire, orbind întreaga turmă creștină și transformînd în lup pe păstorul ei (papa). **134. Decretale:** cărțile de drept canonic, „știință – spune Iacopo della Lana – lucrativă și rușinoasă, prin care orice lucru se poate susține". **135. Marginile:** murdare din prea multă întrebuințare și pline de adnotări. **138. Spre care:** unde Arhanghelul Gavril deschise aripile pentru Buna-Vestire. **140. Cimiterii:** fiindcă acolo sînt mormintele sfinților mucenici. **142. Adulterii:** nelegiuită împreunare a puterii spirituale cu cea temporală.



Cîntul X

Cerul al patrulea, al Soarelui : sufletele înțelepte

Orînduirea creativă (1-27) ◎ Către cerul Soarelui, unde sînt sufletele teologilor (28-63) ◎ Sfîntul Toma și prima cunună luminoasă (64-148)

1 În Fiul său privind cu-acea iubire
ce și-unul și-altu-apururi o stîrnește,
puterea primă cea făr' de rostire,

4 tot ce prin ochi și minte ne rotește
crea, cu-atîta curs că nu cutează
să nu-l admire-acel care-l privește.

7 Cu mine-n sus tu ochii-i îndreptează,
creștine,-acum spre cer, s-aflăm o parte
în care-un cerc cu-alt cerc se-ncrucișează.

10 Și-admiri acolo rostul sfintei arte
a maistrului ce-n ea găsi plăcere
așa că-n veci el ochii nu-i desparte.

13 Și vezi de-aici piezișa lui cădere
de-a lungul său planete cum le mută
spre-a fi de ajutor oricui li-l cere.

1. *cu-amorul care* (a). **3.** *nume n-are* (a). **4.** *Prin minte-ne și ochii* (a). **5.** *Crea cu-atîta curs tot ce rotește* (a). **8.** *spre-aceea* (c). **12.** *Încît de ea-n etern nu se desparte* (a). **15.** *a-ntinde un ajutor* (a).

1. Acea iubire : Sfîntul Duh, care, după teologia catolică, purcede egal și de la Tatăl, și de la Fiul. **3. Puterea primă :** Dumnezeu. Sensul general este : „Dumnezeu, privind în Fiul său cu acea iubire (*Duhul Sfînt*) care purcede deopotrivă dintr-unul și dintr-altul, a creat tot ce percepem cu mintea și vedem cu ochii, ceea ce constituie o rînduială atît de frumoasă, că orișicine trebuie s-o admire". **4. Rotește :** orice lucru ce poate fi conținut în spațiu sau în minte. **7. -n sus :** „intrînd în cerul Soarelui, unde propriu-zis începe desăvîrșirea Raiului, Dante îndeamnă pe cititor să se ridice cu el la contemplarea acestei arătări a elementului divin în creație" (Del Lungo). **9. Un cerc :** cercul ecuatorial (sau diurn), care merge de la răsărit la apus. **Alt cerc :** cercul zodiacal sau planetar, care se mișcă de la apus spre răsărit. Cu această perifrază astronomică Dante vrea să arate Soarele care era atunci în zodia Berbecului (echinocțiul de primăvară), unde, ca și în cea a Balanței (echinocțiul de toamnă), după principiile sistemului ptolemaic, cele două mișcări opuse ale cercului ecuatorial și zodiacal se încrucișează. **12. Desparte :** din opera lui, pe care o privește cu satisfacție și o înzestrează cu vigilența sa necurmată (Providența). **13. Lui :** a cercului zodiacal care, față cu cel ecuatorial, este pieziș. **Cădere :** mișcarea zodiacului, care, transportînd cu sine planetele și apropiindu-le pe rînd de pămînt, ajută pe oricine are nevoie de influența lor.

16 Iar calea lor de n-ar fi abătută,
putere multă-n cer ar fi prisos
și-orice putere jos ca și pierdută.

19 De-ar fi, puțin ori mult, deci clinu-i scos
din dreptu-i drum, smintit ar fi, vezi bine,
al lumii curs întreg, și sus și jos.

22 Tu stai acum pe banca ta, creștine,
gustînd în gînd din primul prînz, de vrei
voios mult timp să nu simți trudă-n tine.

25 Ți-am pus pe masă și tu poți să iei,
căci grija mie-ntreagă mi-o conjură
materia mea ce rob mă face-al ei.

28 Supremul serv în veșnica natură
ce-mprimă lumii-a cerului virtute,
și-a sa lumină-i vremilor măsură,

31 prin punctele ce le făcui știute
mai sus, unit rotea-n spiralele prin care
ieșind se-ntoarce zi de zi mai iute.

34 Iar eu eram cu el. Ci-a mea urcare
eu n-o simții, precum de-un gînd al lui
nu știe-un om nimic, cît timp nu-l are.

37 Beatrice e, din cauza cărei sui
atît de iute pe-a virtuții scară
că-n actul său de timp nevoie nu-i.

40 Ce-aprinși aceștia trebuiau să pară,
ce-ntr-astă stea sînt drepții săi erezi!
Nu prin colori, ci prin lumina clară!

---

16. *-n clin făcută* (a). **18.** *putința* (a). **21.** *Întreg al lumii curs,* (a). **23.** *de-ți place* (a). *gustînd aperitivul dat* (b). **25.** *și tu ia-n pace* (a). **28.** *crainic* (a).

---

16. Abătută: piezișă. **17. Prisos:** inutil, fiindcă puțin ar putea să influențeze asupra lucrurilor pămîntești. **19. Clinu-i:** înclinația zodiacului. **20. Smintit:** defectuos. **23. Primul prînz:** reflectînd asupra acestui mare argument al orînduirii creației, despre care ți-am dat aici o mică probă. **24. Trudă:** dacă vrei să fii satisfăcut înainte de a fi obosit. **25. Pe masă:** ți-am dat putința să înțelegi mai departe, fără să mă opresc mai mult asupra unei teme atît de largi, ceea ce-mi este oprit de grija pe care mi-o dă materia poemului al cărui rob sînt. Cu alte cuvinte: mai am atît de multe și grele lucruri de spus, că n-am timp să mă opresc prea mult asupra acestui argument al orînduirii Universului. Ți-am arătat drumul, urmează-l acum singur. **31. Punctele:** echinocțiale cînd Soarele se găsește în zodiile Berbecului și Balanței. **32. Spiralele:** după sistemul ptolemaic, Soarele trece de la un tropic la altul (aici de la tropicul Capricornului la tropicul Cancerului) prin niște spirale, cînd, între solstițiul de iarnă și cel de vară, zilele se măresc și soarele răsare tot mai devreme. **33. Se-ntoarce:** să lumineze pămîntul. **34. Cu el:** fiindcă se găsea printre sufletele teologilor care se arată tocmai în cerul Soarelui. **37. Beatrice:** nu numai în înțelesul literal, dar și în cel alegoric al teologiei care călăuzește din bine tot în mai bine sufletul omenesc. Urcarea lui Dante în cerul Soarelui reprezintă deci un progres datorat ei. **40. Ce-aprinși:** a se construi: „ce trebuiau să pară aprinși, nu prin culori, ci prin lumină clară, aceștia ce sînt drepții săi erezi într-astă stea". **41. Erezi:** moștenitori ai luminii științei dumnezeiești (teologia) simbolizate prin Soare, unde sînt adăpostite sufletele teologilor. **42. Colori:** Dante voiește să spună că sufletele

43 De-aş pune minte şi-artă şi dovezi
de duh oricît, eu nu ţi-i pot descrie
dar poţi şi crede şi-a dori să-i vezi.

46 Spre-atît de sus de n-avem fantazie
de-ajuns, să nu te miri, că nu-i putinţă
ce-i peste soare-umanul ochi să ştie.

49 Atare-i deci a patra locuinţă
a Tatălui ce-o satur-arătînd
cum ia din El şi Fiu şi Duh fiinţă.

52 Iar Doamna mea: – „Dă graţie-acum, zicînd,
dă Soarelui cel nevăzut, El care
în ăst văzut te-aduse binevrînd”.

55 N-a fost dispus vrun suflet spre mai mare
evlavie,-ori mai plecat spre Dumnezeu,
din cît putu cu-ntreaga sa-ncordare,

58 precum am fost la vorba Doamnei eu,
şi-atît de-adîncă-n el iubirea-mi fuse
că Doamna mi-a pierit din gîndul meu.

61 Dar ea zîmbi cu drag, căci îi plăcuse
uitarea mea, iar dulcii ochi zîmbind
spre multe-obiecte-unita minte-mi duse.

64 Şi multe vii splendori văzui venind,
şi-un centru-avînd în noi, formau cunună,
mai dulci în glas decît în chip lucind.

---

46. *Să nu te miri că n-avem fantazie / De-ajuns* (a). **52.** *Cînd* (a). **55.** *Nicicînd* (a). **58.** *Nu fu cum fu* (a). **61.** *căci dragă-i fuse* (a). *nu-i displăcu* (c). **65.** *cum cerc s-adună* (a).

---

teologilor se desprindeau din fundul luminos al Soarelui nu fiindcă erau colorate deosebit, ci numai printr-o strălucire mai vie. **44. Duh:** dovezi meşteşugite. **45. Crede:** fiindcă din punct de vedere logic nu poate fi altfel. **46. Spre-atît:** a se construi: „Să nu te miri de n-avem fantezie de ajuns, spre atît de sus, că nu-i cu putinţă sărmanul ochi să ştie ce-i peste soare”. **Fantazie:** fantezia lucrează ceea ce îi oferă simţurile, şi pe pămînt ochiul omului nu se poate fixa asupra soarelui. N-a văzut vreodată o lumină mai intensă şi deci nu poate s-o imagineze. **49. Locuinţa:** cerul Soarelui, locuinţa teologilor, a căror sete de adevăr Dumnezeu o satură arătîndu-le cît se poate de clar (fiindcă o văd în El) taina cea mai grea şi cu neputinţă de lămurit cu argumente omeneşti, adică cum generează pe Fiul şi din amîndoi (Tatăl şi Fiul) purcede Duhul Sfînt. **52. Dă graţie:** mulţumeşte. **53. Nevăzut:** Dumnezeu, întrucît luminează minţile îngereşti, după cum soarele fizic (*ăst văzut*) cerul şi pămîntul. **54. Binevrînd:** cu darul de care te-a crezut demn. **57. Putu:** se referă la „suflet” din versul 55. **59. -n el:** în Dumnezeu. **60. Pierit:** am uitat şi de prezenţa Beatricei. Aş vedea aici un înţeles simbolic: teologia este, desigur, ceva foarte frumos, cea mai nobilă dintre ştiinţe şi care le cuprinde pe toate celelalte, dar Dumnezeu e, fireşte, superior şi mai demn de a fi iubit decît teologia, lucru pe care parcă îl uită teologii! Nimeni mai mult ca Dante n-a iubit, aproape cu patimă, cercetarea adevărului, atît a celui sacru, cît şi a celui profan. Însă a şi înţeles că, fără iubire, inteligenţa, mai ales în cele sfinte, este foarte expusă să dea greş. Deci, după cum a înfierat pe acei clerici care se ocupau mai mult cu decretele şi cu dreptul canonic, aici în chip discret şi alegoric pune pe seama teologiei abuzul de speculaţii necălăuzite de lumina iubirii lui Dumnezeu. **62. Dulcii ochi:** construcţie neobişnuită, dar puternică şi frumoasă, în loc de: „zîmbind din dulcii-i ochi”. **63. Multe:** sufletele fericite din cerul Soarelui, care, bucurîndu-se de rîsul Beatricei, se făcură mai luminoase. **Unita:** concentrată în viziunea lui Dumnezeu. **65. Centru:** dansau

67 Așa vedem încins-a nopții lună
adeseori cînd zările-aburoase
păstreaz-un cerc ce-l face-a ei cunună.

70 O, multe-s gemme-atîta de frumoase,
și scumpe curtea, de-unde vin, le are,
încît din țara lor nu pot fi scoase!

73 Iar cîntu-acestor facle-a fost atare
c-așteapt-un mut spre-a-i fi de-acolo solul,
acel ce-aripi să zboare-acolo n-are.

76 Și-așa cîntînd, și-n jurul nostru-ocolul
făcîndu-l triplu, sorii-acei de foc,
asemeni stelelor ce-aproape-au polul:

79 păreau femei cari nu spre-a sta pe loc
ci-n dans o clip-atenția le-oprește
spre-a prinde noul tact al altui joc,

82 și-un duh simții din roată că-mi vorbește:
– „Cînd raza grației, de-unde-n veci s-aprinde
amorul viu ce-arzînd prin sineși crește,

85 multiplu-n tine-atît de mult se-ntinde
încît te urcă-n sus pe scări pe care
făr-a se-ntoarce nimeni nu descinde;

---

68. *vapori s-adună* (b). **69.** *ce-i face-n jur* (a). **70-71.** *O, curte de-unde eu sosesc, frumoase / Și scumpe geme are* (a). **74-77.** *C-aștepți un mut, spre-a-ți fi sol / de nu sbori spre ceruri / Apoi, cîntînd, în juru / De trei ori dîndu-l zori* (b). **75.** *Acel ce n-are aripi spre cer și el* (a). **81.** *tact schimbat* (a). **84.** *ce-apoi multiplu* (a). **85.** *Iubind, în tine* (a).

în jurul nostru, rotindu-se în aer, în formă de cunună luminoasă. **67. Așa:** Dante compară cununa luminoasă a teologilor cu haloul ce-ncinge luna în serile umede. **69. Păstreaz-:** prin razele pe care parcă le reține. **Ce-l face:** din care își face. **70. Gemme:** italienism, nestemate. E vorba, firește, de splendorile sufletelor fericite. **71. Scumpe:** a se construi: „Și curtea de unde vin le are scumpe (le prețuiește)". **72. Țara lor:** fiindcă nu se pot aduce pe pămînt, nici măcar prin descriere, fiind superioare oricărei închipuiri. **74. Un mut:** cîntecul acelor suflete fericite era atît de melodios, încît cine n-are putere să se ridice cu ajutorul harului dumnezeiesc acolo sus în Rai poate s-aștepte ca un mut să i le explice. **77. Triplu:** învîrtindu-ne în dans de trei ori împrejurul nostru. **78. Aproape:** fiindcă raza cercului de rotire a dansului paradisiac este mică. **79. Femei:** a se construi: „Păreau femei (pe) care atenția le oprește o clipă în dans, nu spre a sta pe loc (*pentru a sfîrși jocul*), ci spre a prinde noul tact al altui joc (*spre a prinde tactul unui nou ritm muzical*)". **84. Amorul:** sfînta iubire față de Dumnezeu și către aproapele; acea iubire care, pe urmă, arzînd, dăinuiește în inimă și, exercitîndu-se în actele ei, devine tot mai mare pentru harul nou, pe care îl cheamă asupra ei. **Prin sineși:** iubirea nu poate să crească decît tot prin iubire. **85. Se-ntinde:** subiectul este tot „raza grației" din versul 83. **86. -n sus:** în Rai. **Scări:** diferitele planete unde (tot șezînd ele în Empireu) sufletele fericite se arată lui Dante, spre a-i da o imagine sensibilă a locului pe care îl ocupă în ierarhia Paradisului. **87. -ntoarce:** orișicine s-a bucurat de harul dumnezeiesc și a fost o dată în Rai nu se coboară din el decît pentru a se reîntoarce. Sensul general este: „Fiindcă în tine raza harului e vizibilă prin faptul că Dumnezeu ți-a îngăduit această călătorie cu totul excepțională în regiunile de dincolo de mormînt, nimeni din noi n-ar putea să-ți nege informațiile pe care ni le ceri, fie chiar numai în gînd".

88 acel ce-ar vrea să-ți nege-n setea-ți mare
păharul său de vin, el liber nu e
cum nu-i nici rîul ce nu curge-n mare.

91 Ce flori ornează, vrei [acum] să-ți spuie,
al nostru cer privit cu 'namorate
priviri de Doamna ce spre cer te suie.

94 Eu fui un miel al turmei lăudate
ce-o duce Dominic pe-un drum senin
ce-ngrașă mult pe cel ce nu s-abate.

97 Acest ce-n dreapta mea mi-e mai vecin
maestru-mi fu și soț, și mare-i zice,
și-Albert a fost; eu Toma sînt, d'Aquin.

100 De vrei ca să-i cunoști pe toți de-aice,
mergînd îi voi numi, iar tu urmează
cu ochii-n jur cununa-ne ferice.

103 Grațian a treia faclă ne-o ornează
acel ce-n drepturi ne-a făcut ușoară
cărarea-ncît tot Raiul jubilează.

106 În corul nostru-a patra făclioară
fu Petru cel ce și-a jertfit voios,
ca văduva pe-altar a sa comoară.

109 Al cincilea-ntre noi, cel mai frumos,
respir-atît amor că toți au sete
s-audă știri de el în lume jos.

112 În el e 'naltul duh cui i se dete
atîta minte, că de-i sfînt ce-i sfînt
n-a fost alt om știind mai mari secrete.

---

90. *Cum nu-i un rău ce n-are drum* (a). **114.** *s-arete* (a).

---

89. Liber: trebuie să-ți satisfacă dorința ta printr-o necesitate egală cu aceea prin care rîul este silit să curgă în mare. **91. Ce flori:** a se înțelege: „ce flori îl ornează... pe al nostru cer". **94. Miel:** călugăr din ordinul dominican. **96. -ngrașă:** firește, alegoric, din har dumnezeiesc. **98. Soț:** tovarăș din ordinul dominican. **Mare:** Magnus. **99. Albert:** Albertus Magnus, zis din Colonia, fiindcă acolo a predat teologia mulți ani. A trăit de la 1193 la 1280. La Colonia a avut de școlar pe Sfîntul Toma de Aquino. Faima lui a fost mare în Evul Mediu și dăinuiește și astăzi printre teologi și filosofi, mai ales neoscolastici, aproape tot atît de mare ca și aceea a Sfîntului Toma. Contemporanii l-au numit *doctor universalis*. **Toma... d'Aquin:** Tommaso d'Aquino, din conții d'Aquino, s-a născut la Roccasecca, cam pe la 1227 și a murit în martie 1274. A predat cursuri la Colonia, Paris și Neapole și este socotit drept cel mai mare dintre teologii medievali. **103. Grațian:** monah benedictin născut la Chiusi în secolul al XII-lea și întemeietor al dreptului canonic. **107. Petru:** Pier Lombardo din Lomellogno, aproape de Novara (Piemont), născut pe la începutul secolului al XII-lea. A învățat în școlile teologice din Reims și Paris și a scris cele patru cărți *Sententiarum*, foarte apreciate și astăzi de teologi. În prologul acestei cărți spune că o va oferi Bisericii, după cum văduva săracă oferea Domnului prinosul său (Vezi *Luca*, XXI, 1 și urm.). **110. Amor:** e vorba de Solomon și se face aluzie la *Cîntarea Cîntărilor*, în care interpreții cred că e prevăzută și cîntată iubirea între Biserică și Isus. **111. Știri:** fiindcă era îndoială dacă se găsea în Rai ori nu.

115 Apoi vezi facla cea ce pe pămînt,
om viu fiind, văzu-n adînc divina
natură-n primi, și-a[l] lor așezămînt.

118 Într-alt un foc mai mic ne e lumina
și-al vremilor creștine-i advocat
acel ce-a dat lui Augustin latina.

121 Al minții ochi avîndu-l îndreptat
din faclă-n faclă precum mergi cu mine
la facl-a opta tu vei sta-nsetat;

124 În ea-i ferice de supremul Bine
înalta minte ce-arătă falace
această lume-oricui ascultă bine.

127 Gonit din trupul său acesta zace
sub Cerul-de-aur, de-unde acest Părinte
din chin și-exil veni-ntr-această pace.

130 Privește-n focul lor pe-nflăcărații
Isidor, Beda și Rihard ce fu
mai mult decît un om în contemplații.

---

120. *Din carele-au aprins* (a). **125.** *spirit* (a). **127-128.** *Sub cerul-de-aur trupul său îi zace din care-a fost gonit* (A). Am trecut în text varianta (b) pentru completarea strofei. **128.** *disgrații* (a). *Acest Părinte* (a). **132.** *sfinte* (a).

---

115. Facla cea: sufletul teologului Dionisie Areopagitul, convertit la creștinism de Sfîntul Pavel (*Faptele Apostolilor*, XVII, 34). După cum spune tradiția, a fost primul episcop al Atenei, unde a și suferit martiriul. Opera lui mai de seamă e socotită tratatul *De coelesti hierarchia*, în care se ocupă cu denumirea și împărțirea stihiilor și corurilor îngerești. **117. Primi:** îngerii, care au fost creați cei dintîi, împreună cu cerurile. **119. Advocat:** Paul Orosius, din Lusitania, care a trăit la -nceputul secolului al V-lea d.Cr. În opera lui *Historia adversus paganos*, scrisă din îndemnul Sfîntului Augustin, Orosius a fost cu adevărat avocatul desăvîrșit al creștinismului împotriva învinuirilor adversarilor săi. **120. Latina:** în înțelesul medieval de limbă literară – cuvînt, raționament –, cum este chiar întrebuințat aici. Cred, cu Del Lungo, că acest pasaj trebuie interpretat în sensul că Sfîntul Augustin s-a folosit de opera lui Orosius în scrierile sale. Alții (Passerini, Steiner, Torraca) interpretează în sensul că Sfîntul Augustin dădu lui Orosius sarcina de a scrie sus-numitul tratat ca să-i servească de sprijin pentru marea sa operă *De civitate Dei*. **123. -nsetat:** dornic de a ști cine se ascunde în ea. **125. Minte:** Anicius Manlius Torquatus Severinus Boetius, senator roman și filosof celebru, autor al foarte cunoscutului tratat prea răspîndit în Evul Mediu, *De consolatione philosophiae*. Născut la Roma în anul 455, a trăit pe vremea lui Teodoric. Numit consul în anul 510, a căzut în dizgrația regelui, care l-a întemnițat într-un turn, lîngă Pavia, unde a și murit, cam pe la anul 524. **Falace:** face aluzii la tratatul *De consolatione philosophiae*. **127. Cerul-de-aur:** biserica San Pietro in Ciel d'oro din Pavia. **131. Isidor:** Isidor din Sevilla, născut pe la 570 și mort în 636. Fiind unul din cei mai învățați oameni din Evul Mediu, a scris o vestită enciclopedie, *Originum sive etymologiarum*, care conține expunerea celor șapte arte liberale, a medicinii, a dreptului și a istoriei bisericești. **Beda:** cunoscutul teolog și filosof din Wearmouth, în Northumberland (Anglia), născut în 670 și mort în 734. **Rihard:** Richard de Saint Victor, faimosul doctor în teologie din secolul al XII-lea, autorul operei *Magnus Contemplator*. S-a născut în Scoția, dar a învățat la Paris, în mînăstirea Sfîntul Victor, de unde și-a luat și numele. **132. Contemplații:** speculații filosofice.

133 Iar de-unde te re-ntorci spre mine-acu
e focul celui ce-ntr-atît de suse
gîndiri trăind, tîrzie moarte-avu.

136 Sigier, eterna facl-acesta fuse
și 'nalte verități prin urgisita
cetire-n strada paielor propuse".

139 De-aici, precum un ornic, cînd invită
mireasa lui Cristos de se gătește
pe mire-a-l saluta, spre-a fi iubită,

142 o parte trage pe-alta și-o urnește
și dulce-astfel sunînd tintinul lui,
ca sufletul dispus ți se topește,

145 și corul glorios așa-l văzui
rotind, și-un glas și-alt glas și-al tuturora
cu-acea dulcoare ce nu pot s-o spui

148 decît în cer unde-i eternă hora.

---

138. *în drum cu pae* (a). **143.** *și-și suna dulce astfel* (a). **144.** *Ca-n cer dispuși* (a).

---

133. Re-ntorci: fiind cel din urmă, ochii lui Dante se întorc de la el către Sfîntul Toma cu care vorbește. **134. Atît de suse:** atît de înalte. Cu alte cuvinte: lui Sigier, trăind în gîndiri atît înalte cum sînt speculațiile teologice, i se păru că moartea a venit prea repede, înainte de a le fi putut desăvîrși. **136. Sigier:** Sigier din Brabant, filosof averroist și adversar al Sfîntului Toma. A fost profesor la Universitatea din Paris, care se afla pe atunci în *Rue au Fouarre*. **139. Un ornic:** cînd Sfîntul Toma își sfîrșește cuvintele, sufletele fericite, ce compun cununa de făclii, încep să cînte atît de dulce, ca un ceasornic care, sunînd dis-de-dimineață, cheamă pe credincioși să cînte laude lui Dumnezeu la utrenie. Trebuie să înțelegem, firește, că Dante face aluzie la unul din acele complicate ceasornice medievale care băteau orele prin note muzicale. **140. Mireasa:** Biserica. **141. Mire:** Isus Cristos. **Saluta:** în text: „*mattinare*", de unde vine și cuvîntul *mattinata*, cîntecul de dimineață al tinerilor pe sub ferestrele iubitei, tot așa după cum seara se făceau, și se mai fac, *serenate*. În Evul Mediu, ivirea zorilor era vestită de păzitorul (*gaita*) pe care în *albe*-le mai vechi latinești îl găsim numit *spiculator*. El suna lung dintr-un corn, dînd astfel semnalul că ziua civilă începe. După acest obicei, autorii acelui gen de lirică medievală ce se cheamă *alba* și care consistă dintr-un dialog între iubitul care doarme cu iubita și prietenul ce păzește ca să nu fie surprins de ziuă, au luat ideea unei *gaite* de iubire. În mînăstiri ziua era anunțată de sunetul clopotelor, care chemau călugării să cînte utrenia, adică *matutinum*, ale cărei imnuri corespund cu *alba* și *mattinata* profană. Și-n ele se amintea de un fel de *spiculator*, care de astă dată era cocoșul; astfel ne explicăm așezarea unor cocoși de metal pe vîrful clopotnițelor. Biserica, fiind mireasa lui Cristos, cîntecele de utrenie sînt aici socotite de Dante ca un fel de *mattinata*, dacă nu tocmai de *albă*, printr-o contopire de elemente bisericești și lumești. **142. O parte:** din mecanismul ceasornicului. Se vede că cele două cununi de flăcări, care se învîrtesc în sens contrar, au sugerat lui Dante imaginea roților de angrenaj ale unui ceasornic, care se pun în mișcare reciproc. **143. Tintinul:** cuvînt onomatopeic, creat de traducător, după italienescul *tintinnare* (*tintinno* etc.). În textul lui Dante se spune „*tin tin*", redînd onomatopeic sunetul ceasornicului. **144. Topește:** de plăcere sfîntă și de evlavie. **145. Corul:** cununa sufletelor teologilor, care se rotea cîntînd asemenea unui cor, în sensul grecesc de cîntec și de dans circular. **146. Un glas:** un glas urmă altui glas și pe urmă toate cîntară împreună. **148. În cer:** numai în cer se poate auzi, înțelege și exprima suavitatea acelor cîntece. **Hora:** în înțeles de veselie, bucurie, fericire.



Cîntul XI

Cerul Soarelui : sufletele înțelepte

Zădărnicia lucrurilor lumești și îndoielile lui Dante (1-42) ◎ Laudele Sfîntului Francisc (43-117) ◎ Dojana către dominicani (118-139)

1 O, griji nebune-a lumii muritoare,
ce false-ți sînt acele silogisme
cari plumb pe-aripi îți pun ca să nu zboare!

4 Sucește-acesta legi, și cu sofisme
e cest de-aici, vreau alții-o preoție
și-a fi stăpîni prin silă și-aforisme,

7 dincoa' negoț civil, și-aici hoție,
iar altu-n pofta cărnii 'nămolit
se mistuie, sau zace-n trîndăvie,

10 cînd eu de toate-acestea mîntuit
eram cu Beatrice-n ceru-n care
cu-așa de mult-onoare fui primit.

13 Iar cînd se-ntoarse-n sferă fiecare
la locul său avut și mai 'nainte,
și-a stat fixat ca-n lustru-o lumînare,

16 simții, din sînu-acelei flacări sfinte
care-mi vorbi dintîi, tot mai zîmbind
și tot mai clar' făcîndu-se, cuvinte:

4. *ori aforisme* (a). **6.** *prin sil-ori prin sofisme* (a). *se sbuciumă* (a). **12.** *glorie* (a). **13.** *iar cînd apoi* (a). **14.** *În cerc la punctul său de-* (a). *ce-l avu* (c). **15.** *Spre-a sta* (a).

1. O, griji: deplînge grija de zădărniciile lumești, care împiedică pe om de a se ridica la adevăratul Bine. **3. Zboare:** se referă la „silogisme" din versul 2. **4. Sucește:** sensul general este: „Pe cînd oamenii își pierd vremea după ocupațiile lumești, de cele mai multe ori zadarnice, eu, mîntuit de toate acestea, mă urcam sus, în cer, cu Virgil". **11. Ceru-:** în cerul Soarelui. **12. Onoare:** cu atîta cinste. **13. Sferă:** în punctul cercului unde se găsea mai înainte. Subiectul este „fiecare". **15. Lustru:** sfeșnic. **16. Flacări:** e vorba tot de Sfîntul Toma. **17. Zîmbind:** printr-un adaos de luminozitate. A se construi: „Simții... cuvinte".

19 – „Precum din lampa veșnică m-aprind,
și eu, privind în rază-i, am putința
și gîndul tău și cauza-i s-o cuprind.

22 Eu văd că te-ndoiești și ai dorința
să-ți spui deschis și clar, ca, luminată,
la poarta minții să-ți aduc sentința,

25 ce-n «drum ce-ngrașă mult» îți fuse dată,
și «n-a mai fost alt om» [ce însemnează]:
aici deci a distinge clar ne cată.

28 Prevăzul cel ce lumea guvernează
prin sfatu-n care-un ochi pînă s-apuce
să-i vadă-n fund, învins se resignează,

31 spre-a da puteri miresei a se duce
spre sfîntu-i mire-acel ce-o logodi
prin strigăt 'nalt cu sînge-al său pe cruce,

34 vegheată-n ea și mult mai drag spre-a-i fi
doi principi rîndui spre-a ei favoare
să-i fie de-ajutor și-aci, și-aci.

37 Fu-ntreg serafic unul în ardoare,
și-atît al doilea de-nțelept, că el
reda prin ea cheruvica splendoare.

40 Voi spune de-unul deci: ce spui, la fel
e de-ambii spus, din doi pe-oricare-aș prinde,
căci ambii-n fapte-avur-un singur țel.

---

26. *ce sens* (A). *ce se-nsemnează* (a). Am trecut în text varianta (a) pentru a restabili rima. **27.** *ins.* (a). **28.** *Acel* (a). **30.** *Să-i dea* (a). **32.** *cu ea* (a). **34.** *ea* (a). **36.** *dea* (a). **38.** *înțelepciune* (a). **42.** *avură-n fapte* (a).

---

19. M-aprind: după cum în mine strălucește, reflectată, lumina lui Dumnezeu, tot astfel, privind în El, pot să-ți ghicesc gîndul. **22. Eu văd:** Sfîntul Toma înțelege că Dante n-a priceput bine înțelesul cuvintelor *„drum ce-ngrașă mult"* și *„n-a mai fost alt om"* și le explică. A se construi: „Eu văd că te-ndoiești și ai dorința să-ți spui deschis și clar sentința ce-ți fuse dată în «drumul ce-ngrașă mult», ca să ți-o aduc luminată la poarta minții". **27. Distinge:** după cunoscutul fel al scolasticilor de a proceda prin distincție. Distincția o va face Sfîntul Toma în cîntul XIII, cînd, rezolvînd această îndoială a lui Dante, va distinge în Solomon omul de rege. **Ne cată:** e necesar, trebuie să distingem clar. **28. Prevăzul:** Providența divină. **30. Învins:** fiindcă Providența lui Dumnezeu e de nepătruns. **31. Miresei:** Biserica. **32. Mire:** Isus. **33. Strigăt:** face aluzie la acel strigăt al lui Isus pe care îl scoase înainte de a muri (Vezi *Matei*, XXVII, 46): „Iar în ceasul al nouălea au strigat Isus cu glas mare, zicînd: «*Eli, Eli, lama sabahtani?*», adică «Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?»". **34. Vegheată:** sigură, la adăpost de orice violență. **Drag:** în text: „și mai credincioasă lui". **35. Principi:** firește, principi ai Bisericii, adică Sfîntul Francisc și Sfîntul Dominic. **36. Aci și-aci:** dintr-o parte și dintr-alta, prin milostenie și învățătură. **37. Serafic:** fiindcă, după *Summa theologica*, I, 63: *„Seraphim interpretatur plenitudo charitatis"*. **39. Prin ea:** construcția *ad sinesim*: „prin înțelepciune". **Cheruvica:** tot în *Summa theologica* (*loc.cit.*), citim: *„Cherubin interpretatur plenitudo scientiae... et sic patet quod Cherubin denominetur a scientia"*. **40. Ce spui:** fiindcă vorbind de unul, vorbesc și de celălalt, dat fiind că amîndoi se îndreptau

43 Între Turpin și rîul ce descinde
din dealu-ales de vrednicul Ubald,
mănoas-o coast-a ăstui deal se-ntinde

46 ce zbuciumă Perugia-n frig și-n cald
prin Porta Sol, și-n dosul cui bocește
sub greul jug și Nocera, și Gald.

49 Sub deal aici, mai mult unde-mblînzește
urcușul său, un soare-a răsărit
precum din Gange-al nostru-adesea crește.

52 Deci cîți vorbesc de locul ăst vestit,
nu-i zică-Ascesi, căci puțin ar spune,
ci totul spun zicîndu-i Răsărit.

55 N-a fost prea sus de-a nașterii regiune,
cînd și-ncepu acest de care spui,
să-i pară lumii prin virtuți minune.

58 De tînăr el, pentru-o femeie, cui
ca morții-n casă nimeni nu-i dă cale
cu drag, intră-n război cu tata lui

---

45. *Mănoas-o coast-un munte 'nalt se-ntinde* (c). **50.** *votul* (a). *ivit* (b). **51.** *răsare* (a). *Cum des din Gange-al nostru se ivește* (b). **54.** *și spune toate* (a).

---

spre același țel. **43. Turpin:** după obiceiul său, Coșbuc caută să dea o formă mai românească și numelor geografice. Aici e vorba de rîul Tupino, care curge pe lîngă Assisi și se unește cu un alt rîu, Chiascio, la o mică distanță de oraș. **Rîul:** Chiascio. **44. Dealu-:** muntele Subasio. **Vrednicul:** pentru viața lui de sihăstrie. **Ubald:** episcopul Ubaldo Baldassini, născut la Gubbio în 1084; în tinerețe și-a petrecut vremea, ca sihastru, la izvoarele Chiascio-ului, pe muntele Subasio. **45. O coast-:** povîrnișul dinspre apus al muntelui Subasio, în fața Perugiei. De pe această coastă vin iarna spre oraș vînturile reci, iar vara reflexul căldurii. **47. Porta Sol:** o poartă veche din Perugia, în partea dinspre Assisi, care azi nu mai există. În numele ei Dante a văzut o prevestire a viitoarei nașteri a Sfîntului Francisc, soarele orașului Assisi (Steiner). **48. Greul jug:** după unii, în înțelesul de așezare nefericită, într-o localitate nerodnică și rece; după alții, o aluzie la greul jug politic pe care-l sufereau Nocera și Gualdo Tadino din partea Perugiei. **51. Din Gange:** precum soarele acesta al nostru (contrapus soarelui de milostenie, care a fost Sfîntul Francisc) răsare cîteodată din Gange. Pe vremea lui Dante se credea că îmbucătura Gangelui se află la 90° la răsărit de Ierusalim; era deci socotit punctul cel mai oriental. **Adesea:** adică la solstițiul de vară, cînd răsare mai mult dinspre îmbucătura Gangelui (Del Lungo). **53. Ascesi:** numele popular al Assisului. **Puțin:** *ascesi* ca substantiv comun înseamnă *ridicare*, *înălțare*. **54. Răsărit:** fiindcă de acolo a răsărit un soare nou pe pămînt. Pietro di Dante adnotează: *„Iste Franciscus, benedictus quia Deus fuit in eo, ut eius stigmata ostendunt, merito dicitur Sol et Oriens"*. **55. N-a fost:** n-a fost prea departe de ziua nașterii. **57. Prin virtuți:** fiindcă la 24 de ani, adică în 1206, Sfîntul Francisc a lăsat viața lumească și a început apostolatul său. **Virtuți:** în înțelesul de fapte bune creștinești. **58. O femeie:** Sărăcia. Nunta Sfîntului Francisc cu Sărăcia constituie una din cele mai minunate fresce ale lui Giotto în biserica inferioară din Assisi. **60. -n război:** tatăl Sfîntului Francisc, Pietro Bernardone, negustor bogat, care trăia în mod luxos, ar fi voit ca și fiul său să ducă o viață luxoasă asemenea celorlalți tineri bogați – ceea ce de altfel și făcu, pînă la vîrsta de 24 de ani, iubind însă mai ales viața cavalerească, tot ca un fel de viață superioară, a sufletului. După o luptă cu cei din Perugia, în care a și fost luat prizonier, văzînd cruzimea acestei lumi, care își trecea vremea în lupte fraterne purtate între cetățeni din orașe vecine și de multe ori între locuitorii aceluiași oraș, gîndul i se întoarse către Dumnezeire. Tot urmînd să ducă viața cavalerească, începu să viseze în palate de cristal și aur, pînă cînd într-o bună zi se arătă foarte darnic la restaurarea unor biserici dărîmate. Renunță apoi la toate bogățiile

61 și-n fața curții lui spirituale
și *coram patre*-și logodi iubita
cea zi cu zi mai dragă vrerii sale.

64 Obscură și-n dispreț, ca nepețita
de nimeni, văduvă de-ntîiul soț, rămase
o mie de-ani, pînă ce el venit-a,

67 și nu-i servi că vesel-o aflase
cu-Amicle, cînd pe nume fu chemată
de cel ce-ntreaga lume-o-nspăimîntase;

70 nimic, c-a fost feroce de bărbată
încît, pe cînd rămase jos Maria,
ea vru pe cruce-a fi cu Crist urcată.

73 Spre-a nu-ți lungi spre-obscur alegoria,
acești amanți din spusele cuvinte
tu-i ia că sînt Francisc și Sărăcia.

76 Concordia lor și-amorul lor fierbinte
[înfățișarea veselă și drag privit]
la mulți le-a fost izvor de gînduri sfinte,

72. *vru cu Crist pe cruce-a fi* (a). *plînse* (c). **74.** *lungile* (a).

pămîntești și, în fața episcopului, ca să nu-i rămînă nimic la el din averea părintească, își dezbrăcă hainele și le dădu înapoi tatălui. Episcopul, în fața căruia se petrecea aceasta, îi aruncă pe umeri o manta, oferită de un oarecare din cei de față. Sfîntul Francisc, luînd o bucată de moloz de jos, însemnă pe haină o cruce. Se poate spune că, din acea clipă, tipicul franciscan a luat ființă. „Spune Sfînta Tradiție că într-o zi de primăvară din anul 1206, în singuratica bisericuță a Sfîntului Damian, pe cînd afară soarele năpădea prin munți și văi și toată colina din jur surîdea de bucuria pămîntului înverzit, iar freamătului șoptit al pădurii îi răspundea murmurul lin al apelor sărind din piatră în piatră la poalele dealului înverzit și rîndunelele despicau văzduhul ca niște săgeți iuți sub seninul străveziu al frumosului cer din Umbria, Francisc, cufundat în viziunea lui Dumnezeu, primea cuvintele Celui crucificat: «Du-te și drege Casa Mea părăsită și năruită!»; și cu totul aprins de curata ardoare, se ridică în picioare și porni la lucru, părăsind plăcerile și îndestulările vieții, închinîndu-și vremea ce-o mai avea de trăit operei de milostenie creștină, mîngîind pe cei nenorociți, făcînd bine celor umili sau retrăgîndu-se adesea într-o peșteră părăsită a muntelui pentru a căuta căile Domnului" (Passerini). **61. Curții... spirituale:** curtea episcopală în fața căreia tatăl său îl chemase ca risipitor. **62. *Coram patre*:** de față fiind tatăl. **Iubita:** Sărăcia. **65. Soț:** Isus Cristos, cel dintîi care a iubit Sărăcia, întrupîndu-se într-un om de condiție umilă. **66. El:** Sfîntul Francisc. **67. Vesel-:** e vorba tot de Sărăcie. Dante face aluzie la un episod din *Pharsalia* lui Lucan (V, 304 și urm.) și-n care se povestește cum Cezar găsise pe pescarul Amiclas dormind liniștit sub un adăpost de crengi, pe țărmul mării, în mijlocul vălmășelii sîngeroase a războiului civil. În *Faptele lui Cezar* (167 și urm.) citim următoarele: „Cezar sosi și scutură crengile. Amiclas se trezi, fără a se înspăimînta defel... și, după cum spune Lucan, nu există nimeni pe lume, chiar într-o fortăreață bine păzită, care să nu se teamă cînd ar auzi pe Cezar bătînd la ușa lui. Amiclas nu se temea nici de pirații de mare, nici de hoții de pe uscat, fiindcă nu avea nici o avere de pierdut". Dante își închipuie Sărăcia cum doarme singură cu Amiclas, pe țărmul mării, la adăpostul crengilor – un procedeu alegoric și plastic în același timp. Un sculptor de basoreliefuri bisericești n-ar fi procedat altfel. **70. Nimic:** Sărăcia a rămas nepețită, cu toate că Cezar o găsi dormind liniștită, cu Amiclas. Tot ea, pe cînd Maica Domnului se afla la picioarele crucii, a urcat pe cruce împreună cu Isus, de care nu se despărți nici în cea din urmă clipă. **77. Veselă:** fiindcă atunci sărăcia e izvor de sfințenie, cînd nu numai că o suportăm cu răbdare, dar o socotim chiar cea mai iubită dintre tovarășe și trăim cu ea fericiți. **78. Izvor:** a pricinuit în mulți alții vocație, „sfîntul gînd de a face și ei la fel" (Del Lungo).

79 așa că-ntîi Bernard cel preamărit
s-a desculțat, urmînd atare pace
și-n fuga sa credea c-a zăbovit.

82 O, neștiut-avere, bun verace!
Descult fugi Egid, descult Silvestru
Urmînd pe mire,-atît mireasa place!

85 Și-așa de-aici, părinte și maestru,
cu doamna sa și [soață] se ducea,
uniți de-acum cu-al lor smerit capestru.

88 Că el ca tat-un Bernardone-avea,
de laș cu ochii-n jos nicicînd nu stete,
și nici că demn de-adînc dispreț părea,

91 ci-n chip regal lui Inocențiu-i dete
pe față asprul gînd, și-a tagmei lor
a tagmei sale cea dintîi pecete.

94 Cînd mult a fost urmînd smerit popor
pe-acel a cărui viață minunată
mai bine s-ar cînta-n cerescul cor,

97 prin Duhul Sfînt atunci de-a doua dată
de-Onoriu fost-a vrednica dorință
a marelui păstor încununată.

100 Avînd, apoi, de-a fi martir dorință,
în față stînd sultanului trufaș
vorbi de Crist și-urmașii-ntru credință.

---

86. *soție* (A). **87.** *de* (a). **92.** *din parte-aceia* (a). **93.** *Primi de-aici* (a).

---

79. Bernard: Bernardo da Quintavalle a renunțat la bogățiile sale ca să urmeze pe Sfîntul Francisc, al cărui prim discipol a fost. **80. Descultat:** s-a descultat, mergînd numai în sandale, după tipicul franciscan. **81. Zăbovit:** cu atîta ardoare de credință, încît i se păru c-a întîrziat prea mult, deși era cel dintîi în a urma pe Sfîntul Francisc. **82. Avere, bun...:** sărăcie. **83. Egid:** din Assisi, mort în 1272, cel mai preaslăvit cuvios din vremea aceea. **Silvestru:** a fost cel dintîi cleric care-a urmat pe Sfîntul Francisc. Se spune că la început era tare zgîrcit, dar avînd o vedenie s-a convertit; a dăruit săracilor toată averea lui și a urmat pe sfînt. **84. Mire:** Sfîntul Francisc. **Mireasa:** Sărăcia. **87. Capestru:** funia pe care franciscanii o purtau și o poartă încă la șold, deasupra tunicii. Întrebuințarea acestei funii vine de la faptul că Sfîntul Francisc obișnuia să numească trupul *fratele măgar* și deci îi punea căpăstru. **88. Că el:** și niciodată nu s-a simțit umilit că era fiul unui simplu negustor. **91. Inocențiu:** Inocențiu al III-lea, care încercase, de asemenea, întocmirea unui ordin de *pauperes catholici*, urmărind aceeași țintă ca Sfîntul Francisc. **92. Gînd:** de a întocmi un ordin monahal supus la prescripțiile cele mai aspre. **Și:** și de la Inocențiu primi cea dintîi bulă de confirmare. **94. Mult:** cînd numărul urmașilor tipicului franciscan a crescut... **95. Pe-acel:** Sfîntul Francisc. **96. Mai bine:** mai bine decît în altă parte laudele vieții lui s-ar cînta în Rai (cu *gloria in excelsis*). Într-adevăr, după cum spune Del Lungo, viața Sfîntului Francisc a făcut parte într-o vreme din slujba care se cînta în cor de către franciscani în zilele de sărbătoare. **97. Prin Duhul:** a se construi: „Atunci vrednica dorință a marelui păstor (Sfîntul Francisc) a fost încununată de-a doua dată de Onoriu (papa Onoriu al III-lea) prin Duhul Sfînt". Întrucît inspirația recunoașterii a doua a tagmei franciscane, cu toate că a fost făcută de Onoriu al III-lea, a purces de la Duhul Sfînt, de la care sînt inspirate actele papilor cînd vorbesc *ex cathedra*. **100. Martir:** *Cf.* Fioretti, 24: „Sfîntul Francisc, îndemnat de zelul credinței întru Cristos și de dorința muceniciei, a pornit odată peste mare, cu doisprezece preasfinți tovarăși și s-a dus drept la sultanul Vavilonului". **102. Urmașii:** apostolii.

103 Ci-avînd pentru botez prea pătimaș
pe-acest popor, spre-a face ce-și propuse
s-a-ntors s-adape-ausonicul imaș.

106 Aci-ntre Tibru și-Arno Crist îi puse,
pe-un aspru stei, sigiliul său din fine
și-n carnea sa doi ani pe-acesta-l duse.

109 Cînd Cel ce l-a ursit spre-atîta bine
a binevrut să-l suie-n cer la plata
ce-o dobîndi-n smerenia lui de sine,

112 la frați, ca drepților erezi, lăsat-a
pe doamna cea iubit-atît, cerînd
să fie de-al ei drag la toate gata.

115 Apoi din poala ei plecat-a cînd
se-ntoarse-n cerul său ăst suflet mare,
și-un alt coșciug el trupului nevrînd.

118 Gîndește-acum deci cine-a fost el care
ca demn coleg spre țelul drept ținu
corabia lui San Pietru-n larg pe mare!

121 Iar el al nostru patriarh ne fu.
Deci poți vedea de-ncarcă mărfuri bune
acei ce-i sînt urmași cum el îi vru.

---

108. *pe care-n carne apoi* (a). **109.** *Pe care-n carne-apoi* (a).

---

103. Pătimaș: refractar. *Cf. Fioretti*, *op.cit.*: „La urmă, băgînd de seamă Sfîntul Francisc că nu mai putea să roade în acele părți prin revelație dumnezeiească, s-a pregătit cu tovarășii săi de întoarcere printre cei credincioși. Și atunci sultanul i-a zis: «Francisc, eu bucuros m-aș converti la legea lui Cristos, dar mă tem s-o fac acum, fiindcă dacă aceștia ce sînt în jurul meu ar afla-o, m-ar omorî pe mine și pe tine, cu toți tovarășii tăi, ci, fiindcă tu mai poți face încă mult bine și eu am de descurcat multe treburi foarte grele, vreau să îndepărtez moartea ta și a mea; dar învață-mă cum pot să-mi tămăduiesc sufletul»". **104. Propuse:** de-a întoarce lumea de la treburile pămîntești la viața spirituală. **105. Imaș:** în text: „S-a întors la rodul ierbei italice". Și la Dante este deci tot o comparație îndrăzneață. **106. -ntre Tibru:** stînca numită „La Vernia", între izvoarele Tibrului și Arnului. În această localitate, foarte aspră și plină de stînci rîpoase (posesiunea contelui Orlando din Chiusi, care o dărui Sfîntului Francisc), s-a întîmplat minunea stigmatelor, prin care Sfîntul Francisc a primit rănile lui Isus (1224). **107. Stei:** steiul Verniei. **Sigiliul:** sigiliul sfînt al stigmatelor. **110. -n cer:** să primească răsplata binemeritată a vieții lui, cheltuită spre slava Domnului și binele aproapelui. **112. Erezi:** moștenitori. **113. Doamna:** Sărăcia. **114. Să fie:** călugării franciscani să fie gata la toate de dragul sărăciei. **115. Ei:** al Sărăciei, fiindcă a dorit să moară pe pămîntul gol. Spune legenda că la moartea Sfîntului Francisc s-a făcut lumină mare, încît toate ciocîrliile au început să cînte ridicîndu-se către cer, ca și cum ar fi răsărit soarele. **117. Un alt:** decît pămîntul gol. **118. El:** Sfîntul Dominic, născut în 1170 la Callaruega, în Castilia, și mort la Bologna în 1221. Legenda spune că, pe cînd mama sfîntului (Ioana, soția lui Felix Guzmán) îl purta în pîntece, a avut un vis ciudat: i s-a arătat un cățeluș ce purta în gură o făclie cu care dădea foc lumii. E simbol al luminii și carității pe care Sfîntul Dominic avea să le împrăștie printre oameni. **121. Al nostru patriarh:** fiindcă Sfîntul Toma, care vorbește, era dominican. **122. -ncarcă:** urmează metafora corăbiei. Sfîntul Toma vrea să spună că Dante poate înțelege foarte lesne dacă urmașii celui care a fost demn să fie colegul Sfîntului Francisc în a îndrepta corabia Bisericii către țelul cel bun încarcă ori nu mărfuri bune (își împodobesc ori nu sufletul cu virtuți și sfințenie) și dacă îl urmează așa cum el a voit. Răspunsul, se înțelege, e afirmativ. Numai că, din nenorocire, urmașii – dominicanii – nu prea ascultau de preceptele învățătorului lor și atunci Dante aruncă o severă invectivă asupra rătăcirii lor.

124 Ci-atît de-avidă de-altfel de pășune
e turma-i de-azi, că nu se poate-apoi
să nu se-mprăștie și pe căi nebune.

127 Pe cît mai mult răzlețe-ale lui oi
se pierd de el, pe-atît și mai sărace
de lapte viu la staul înapoi.

130 Mai sînt și-atari ce-au team-astfel a face
și stau lîngă păstor, dar rari ce sînt,
puțin postav de-ajuns li-e să-i îmbrace!

133 De n-a fost deci obscur al meu cuvînt
și-atenția ta de-a stat tot ațintită
și cîte-am spus de nu le-am spus în vînt,

136 atunci dorința-n parte ți-e-mplinită,
căci vezi copacul de-unde rup eu, frate,
și vezi restricția ce-mi fu rostită:

139 ce-ngrașă mult pe cel ce nu s-abate".

---

128. între *atîta* și *mai* se vede un *și* abia perceptibil. **130.** *groaz-* (a). **131.** *ci-s rari astfel* (a). **132.** *n-au op de mult* (a). *c-ajung trei patru lîni ca să-i...* (b). **133.** *De-a fost deci clar cuvîntul meu, și-n el* (a). **134.** *Urmîndu-mi toate pîn-a-i fi ca țel* (a). **135.** *...aminte dacă* șters în (a). **137.** *copac uscat* (a). **138.** *mea astfel* (a).

---

124. Altfel: cu totul deosebită de hrana sufletească. **125. Azi:** călugării dominicani din vremea lui Dante. **126. Nebune:** ale foloaselor lumești. **128. Se pierd:** se îndepărtează. **129. Lapte:** mai sărace în daruri sufletești. **130. Astfel:** a se împrăștia pe căi nebune. **131. Lîngă păstor:** urmează cu silință și cu dragoste tipicul Sfîntului Dominic. **132. Postav:** sînt așa de puțini, încît pentru îmbrăcămintea lor nu e nevoie de mult postav. **136. -n parte:** în ceea ce privește una din îndoielile lui Dante, adică aceea care se referă la cuvintele Sfîntului Toma: „ce-ngrașă mult pe cel ce nu s-abate".



Cîntul XII

Cerul al patrulea, al Soarelui: sufletele înțelepte

A doua cunună de suflete (1-30) ◎ Laudele Sfîntului Dominic (31-114) ◎ Abaterile ordinului franciscan (115-126) ◎ Sfîntul Bonaventura și tovarășii lui (127-145)

1 Abia sfîrși fericea făclioară
cuvîntu-i ultim, și-ncepu zburînd
în roat-a se-nvîrti divina moară.

4 Dar n-a-ncheiat deplin o roată, cînd
veni s-o-ncingă altă roată sfîntă,
și-n cînt și joc același tact urmînd:

7 un cînt ce-ntrece-n toate cîte cîntă
și muze-aici și-a mărilor femei,
cum raza primă-ntrece pe-o răsfrîntă.

10 Și-așa precum și norii subțirei
fac arcuri paralel și-ntr-o coloare,
cînd Iuno dă poruncă servei ei,

1. *Vorbirea* (a). **2.** *cînd începu* (a). **3.** *rotirea* (a). **4.** *făcu* (a). **6.** *avu acelaș tact urm.* (a). *-n curs urmînd-o* (A). Am introdus în text varianta (b) pentru a restabili rima. **7.** *ce-ntrece-atît tot* (a). **10.** *și cum se-ntind pe* (a).

1. Făclioară: sufletul Sfîntului Toma. **2. Și-ncepu:** a se construi: „Și Divina moară (a sufletelor fericite) începu zburînd a-nvîrti roata". E vorba de cele două cununi de făclii care se-nvîrtesc în sens contrar și care înainte au fost asemuite de Dante cu roțile unui ceasornic, iar acuma cu pietrele unei mori. **4. O roată:** un cerc întreg. **5. Altă:** o nouă cunună, de alte douăsprezece suflete fericite, înconjură pe cea dintîi, jucînd și potrivindu-și cu ea mișcarea și cîntecul. **7. Un cînt:** gîndul poetului se-ntoarce înapoi, spre a explica ce fel era cîntecul de care a vorbit în versul precedent. **8. Mărilor femei:** în text: „sirenelor", dar fiindcă Dante adaugă „noastre", sînt interpreți care înțeleg: cîntăreți, poeți... Interpretarea mai simplă e că Dante, cu acel „noastre", referit la muze și sirene, n-a înțeles altceva decît muzele și sirenele cunoscute nouă din mitologie. **9. Întrece:** în aceeași proporție în care raza incidentă e mai luminoasă decît cea răsfrîntă. **10-12. Și-așa...:** a se construi: „Acele două cununi de trandafiri ce-n veci nu mor [făcură] împrejurul nostru [două arcuri concentrice], așa precum și norii supbțirei..." ș.a.m.d. **11. Arcuri:** e vorba de fenomenul optic al curcubeului, care de multe ori se prezintă dublu. **12. Iuno:** se știe că în mitologia clasică Iris (curcubeul) era vestitoarea zeilor și mai ales a zeiței Iunona. Dante și-aduce aminte de versul lui Ovidiu din *Metamorfoze* (I, 270) în care Iris e numită *„Iunonis nuntia varios induta colores"*.

13 iar cel îngust dă celui larg lucoare,
precum fu glasul Nimfei mistuite
de-amor, așa ca negura de soare,

16 și-aduc aminte lumii liniștite
că Domnul pact cu Noe-a pus, cînd plouă,
că alt potop el nu va mai trimite;

19 așa-mprejurul nostru-acele două
cununi de trandafiri ce-n veci nu mor
și-așa pe-un tact cea veche cu cea nouă.

22 Cînd hora și-altă sărbătoare-a lor
de cîntec și de schinteiere dată
cu vesele și dragi lumini în cor,

25 s-opriră-n loc pe-o vrere concordată,
precum și-ai noștri ochi oricînd ni-e placul,
se-nchid pe-un tact și se deschid deodată,

28 din sînul unei flacări din colacul
cel nou ieșind un glas m-a tras spre sine,
precum e tras spre steaua sa și acul.

31 Și-așa-ncepu: – „Iubirea ce-arde-n mine
mă-ndeamnă să-ți vorbesc de-al doilea duce,
căci el de-al meu vorbi așa de bine.

34 E just deodată laude-a le-aduce,
căci lor, precum alături se luptară,
și-alături gloria-nvingerii le luce.

---

14. *La fel cu* (a). **22.** *deci și sfîntul lor* (a). **23-24.** *schinteere/ Atît în cînt cît și-n lucrarea dulci* (a). **25.** *S-opriră-ntr-o voință* (a). *Au stat de-odată și cu aceeaș vrere* (a). **27.** *Și-așa*, șters în (a). Varianta (a) e introdusă în text de însuși autorul printr-un semn de chemare, *pe-un tact (deplin)* (a).

---

14. Nimfei: nimfa Eco, care, mistuindu-se de dragoste neîmpărtășită de către Narcis, a fost transformată de zei într-o stîncă ce răsfrîngea vorbele altora. Dante voiește să compare răsfrîngerea curcubeului interior în cel exterior cu glasul care de asemenea se răsfrînge în fenomenul ecoului. **17. Cînd plouă:** a se construi: „Și cînd plouă aduc aminte lumii liniștite că Domnul pact cu Noe-a pus." *Cf. Geneza*, IX, 11-15: „Și Dumnezeu a zis către Noe: «Iată semnul legămîntului pe care-l fac între Mine și voi... curcubeul Meu pe care l-am așezat în nori. Cînd voi strînge norii deasupra pămîntului, curcubeul se va arăta în nori; și Eu voi aduce aminte de legămîntul dintre Mine și voi și apele nu se vor mai face potop, ca să nimicească orice făptură»". **19. Așa:** făceau două arcuri paralele și într-o culoare. **21. Un tact:** își acordau mișcarea și cîntecul. **22. Sărbătoare:** veselia cu care sufletele își manifestau fericirea lor. **24. Lumini:** fiindcă veselia lor se arăta printr-o mai mare strălucire. **25. S-opriră:** se referă la cele două subiecte din versul 22: „hora" și „sărbătoarea". **Concordată:** în aceeași clipă, printr-o voință identică. **27. Tact:** în același timp. **28. Colacul:** a doua cunună de douăsprezece suflete fericite, care s-a adăugat la cea dintîi. **29. Un glas:** franciscanul Bonaventura da Bagnorea, care va proslăvi pe Sfîntul Dominic, după cum dominicanul Toma d'Aquino a proslăvit pe Sfîntul Francisc. **30. Acul:** acul magnetic, care se întoarce către steaua polară, înspre nord. *Cf.* Ristoro d'Arezzo, *Composizione del mondo*, IV, 2: „Acul ce călăuzește pe marinari prin virtutea cerului este atras și îndreptat către steaua ce e numită polară". **31. Iubirea:** iubirea dumnezeiască, milostenie, caritate. **32. Duce:** Sfîntul Dominic. **33. El:** prin ciracul Sfîntului Toma. **Al meu:** Sfîntul Francisc. **35. Se luptară:** în viață, cînd făceau parte din „Biserica militantă". **36. Gloria:** acuma, cînd fac parte din „Biserica triumfătoare".

37 Oștenii lui Cristos, cari scump costară
din nou a se ’narma, încet umblau
urmîndu-și steagul, slabi și-n oaste rară,

40 cînd Cel pe care toate Domn îl au,
văzînd pe-oșteni în groapă cu piciorul,
din milă numai, nu că meritau,

43 le-a dat, cum zic, miresei ajutorul
prin doi eroi, să spuie și să facă,
spre-a scoate din greșitul drum poporul.

46 În țara de-unde blîndul Zefir pleacă,
și cald prin mugurii cei noi pătrunde
de cari pămîntu-n nou vestmînt se-mbracă,

49 și-aproape-acelei năvăliri de unde
în dosul căror Feb în lunga-i fugă
de multe dăți oricărui om s-ascunde,

52 acolo stă fericea Callarugă
sub paza tare-a vrednicului scut
cu leul subjugat care subjugă.

55 Aci-ndrăgitul mire s-a născut,
al legii noastre,-ursit atlet să iasă,
cel blînd cu-ai săi, dar celor răi temut.

---

38. *tîrzii* (a). **41.** *Văzu oștirea* (a). **54.** *C-un leu ce-i subjugat pe cînd* (a). **57.** *perire* (a).

---

37. Oștenii: creștinii, întrucît viața lor este socotită ca o miliție împotriva răului. *Cf. Iov*, VII, 1: „Soarta omului pe pămînt este ca a unui ostaș”. **Scump:** fiindcă pentru a se înarma din nou cu harul dumnezeiesc a fost nevoie de patimile și moartea Mîntuitorului. **39. Steagul:** Crucea. **Rară:** puțini la număr. **40. Cel:** Dumnezeu, stăpînul Universului. **41. Groapă:** cu piciorul în groapă, în primejdie de moarte a sufletului. **43. Miresei:** Bisericii. **44. Doi:** Sfîntul Francisc și Sfîntul Dominic. **Spuie... facă:** cu spusa și cu fapta, propovăduind și îndemnînd la fapte bune pe credincioși. **46. Țara:** în partea apuseană a Europei, de unde pornește vîntul *zefir*, care suflă de la apus, aducînd vremea bună țărilor occidentale. „Poetul atribuie acestui vînt reîntoarcerea primăverii, înfățișată de priveliștea întinsă a pămîntului, acoperit de frunziș verde; simbol al reînfloririi credinței, reînflorire pricinuită de cuvîntul sfîntului, care era să nască în acel ținut” (Steiner). **49. Năvăliri:** nu prea departe de golful Gasconiei, ale cărui țărmuri sînt lovite de acele valuri, în dosul cărora de multe ori apune soarele în solstițiul de vară. **52. Callaruga:** mic oraș în regatul Castiliei, fericit pentru că a dat pe Sfîntul Dominic. **53. Scut:** stema Castiliei, în care se afla un leu deasupra unui turn (leul care subjugă), iar pe partea cealaltă, un turn deasupra unui leu (leul subjugat). **55. -ndrăgitul mire:** Sfîntul Dominic, fierbinte îndrăgostit de legea noastră creștină. **56. Atlet:** întrucît s-a luptat, pentru credință, împotriva ereticilor. **57. Ai săi:** binevoitor față de urmașii lui și credincioși, și crud, neînduplecat față de dușmani. **Temut:** fiindcă cu neînduplecare a luptat cu dușmanii credinței. Figura istorică a Sfîntului Dominic este cu totul diferită de aceea pe care ne-o prezintă unii istorici și comentatori ai *Divinei Comedii*, cu tendințe materialiste și pozitiviste. Aceștia au ridicat în slavă pe nevinovații (!) albigenzi (printre ale căror eresuri era și comunitatea femeilor!) și, fiind porniți împotriva Bisericii catolice și a credinței, au exagerat cruzimile cruciadelor împotriva albigenzilor, făcînd răspunzător de ele și pe Sfîntul Dominic. Realitatea este că toți biografii sfîntului, chiar cei care, făcînd aluzie la intransigența lui, îl compară cu „leul lui Iuda”, adaugă: „Dar armele oastei sale erau cele sufletești, nu cele materiale”. Și cronicarul G. de Puylaurens spune că „doi puternici ostași ai lui Dumnezeu, episcopul Diego și Dominic, după mai mult de doi ani de predicare în Provența, văzînd că nu era chip să stingă focul ereziei, fură siliți a cere ajutor puterii papale; și atunci, din inspirație

Creată cînd îi fu, spre multe-aleasă
fu mintea-i plină de divinul foc,
că-n mamă el și-a fapt o profeteasă,

iar cînd s-au împlinit în sfîntul loc
logodna dintre el și legea vie,
și și-au promis iubirea reciproc,

femeia care-i stete mărturie
în vis văzut-a fructul de mirare
ce-avea din el urmași și-ai săi să vie,

și-așa, spre-a fi acel ce-a fost și-atare,
i-au dat din inspirație divină
un nume-al cărui sens întreg al are.

I-au zis deci Dominic. Vorba deplină
îmi e ca de-un plugar pe care Crist
alesu-l-a spre-a-l ajuta-n grădină.

Păru, ce-i drept, și sol și-argat lui Crist
căci primu-amor i-a fost spre-acea povață
pe care-n locul prim ne-o dete Crist.

Veghind ades cu gînditoare față,
găsit era-n vrun colț de-a sa nutrice,
parc-ar fi zis : «Eu de-asta sînt în viață !».

---

60. *Ce-n mană* (a). **61.** *Iar cînd făcu prin apă-n sfînt...* (a). **63.** *jurînd astfel iubirea* (a). **66.** *și-ar* (a). **74.** *Căci fapta lui dintîiu a fost* (a). **75.** *Spre cel dintîiu cuvînt cerut* (a). **77.** *părînd c-ar zice* (a). *și să explice* (a).

---

dumnezeiască, au hotărît să înființeze predicatori perpetui pentru a abate din calea greșită pe eretici. Din acest motiv, sub Sfîntul episcop Folco (fostul trubadur Folquet de Marselha), s-a înființat ordinul predicatorilor, a căror călăuză și grijă o luă asupră-i stegarul Sfîntul Dominic". E vorba deci – în ce privește pe Sfîntul Dominic și pe dominicani – de predicare, nu de mijloace violente. Că acestea au fost întrebuințate – și s-ar fi găsit încă un episcop care, întrebat cum cunoaște dacă cineva este sau nu eretic, ar fi răspuns : „Omorîți pe toți ! Dumnezeu va alege pe-ai săi !" – e foarte rău, dar Sfîntul Dominic nu poate fi făcut răspunzător de aberațiile unor fanatici. **58. Creată :** cred că ar trebui construit : „Mintea-i plină de divinul foc, cînd îi fu creată, fu aleasă spre multe, [așa] că el și-a fapt în mamă o profeteasă". **Aleasă :** cu înclinare către virtuți. **60. Profeteasă :** face aluzie la visul simbolic ce mama lui îl avu pe cînd îl purta în pîntece. *Cf. Paradisul*, XI, 118. **61. În sfîntul loc :** cristelnița. **62. Logodna :** sfîntul botez. **64. Mărturie :** nașă. **65. Fructul :** rodul minunat ce aveau să-l dea Sfîntul Dominic și urmașii lui. **66. Ce-avea :** a se construi : „ce avea să vie din el și urmași". **69. Un nume :** Sfîntul Dominic, adică *qui Domini est*, care aparține Domnului. **Sens :** de posesiune. **70. Vorba :** și eu vorbesc de dînsul, adînc convins că trebuie comparat cu un plugar ș.a.m.d. **71. Crist :** a se observa că totdeauna în *Divina Comedie* sfîntul nume al lui Crist (*Nomen quod est super omne nomen*, după Sfîntul Pavel, *Epistola către Filipeni*, II, 9) nu rimează decît cu sine. Interesantă e ipoteza lui D'Ovidio, că Dante procedează astfel fiindcă în niște sonete satirice din epoca tinereții, scrise împotriva lui Forese Donati, făcuse să rimeze numele lui Crist cu cuvinte nedemne, ca de pildă „trist" și altele de același fel (în italienește, *tristo* = rău). **74. Povață :** *cf. Matei*, XIX, 21 : „De voiești să fii desăvîrșit, mergi, vinde-ți averile tale și le dă săracilor, și vei avea comoară în cer, și vino și urmează-Mi Mie" – cuvinte spuse de către Isus tînărului bogat. **78. De-asta :** ca și cum ar fi vrut să spună, cu acel gest, ceea ce nu putea să exprime încă cu vorba : „Am venit să trăiesc în sărăcie și meditație !". Mai tîrziu și-a vîndut și cărțile, pentru a veni în ajutorul săracilor, spunînd că nu-i era în putință să învețe pe niște piei moarte (pergamentele) cît timp oamenii vii mureau de foame (*Acta sanctorum Augusti*, I, 389).

79 O, tata lui, aievea tu ferice
și mama lui, cu-adevărat Giovană,
de-i bine tîlcuit, precum se zice.

82 Nu lumii ce-azi se zbate-așa de vană
urmînd Tadei ori pe-Ostiense clerul,
ci dragostei de-adevărată mană

85 un doctor mare-n scurtă vreme cerul
făcîndu-l, începu să tundă via
ce-albește-n pripă cînd e rău vierul.

88 Din tronul ce-ocrotea și sărăcia
cea justă-n vremi (nu tronul, ci mișeii
ce șed în el ne-aduc ticăloșia)

91 nu spre-a-nvoi drept șase doii-ori treii
nici primele vacanțe încasate
nici dijmele *quae sunt pauperum Dei*,

94 nu astea vru. Ci voia de-a se bate
cu lumea rea pentru acea tulpină
ce dă acestei sfere flori bogate.

---

85. *său* (a). **87.** *rău* (a). **95.** *sămînța care* (a). **96.** *Din care-aici vezi aste flori* (a). *Dă aste flori ce-n jur ți-s adunate* (a).

---

79. Ferice: joc de cuvinte, căci în realitate se chema Felix. **80. Giovană:** fiindcă în ebraică, după lexicografii din vremea lui Dante, acest nume însemna *harul lui Dumnezeu*. De altfel, tot așa spune legenda sfîntului, în redacția lui T. d'Appoldia: *„generatur a patre Felice, parturitur, nutritur, fovetur, a Iohana, Dei gratia matre :renascitur, et Dominico nomine insignitur, gratiae alumnus, divinitatis cupidus aeternaeque felicitatis heres futurus"*. **82-86. Nu lumii...:** a se construi: „Cerul, făcîndu-l în scurtă vreme un doctor mare, nu lumii ce azi se zbate așa de vană, urmînd clerul (*pe cînd clerul urmează*) pe Tadeu ori pe Ostiense, ci dragostei de-adevărată mană, începu să tundă via". **82. Vană:** în ocupații lumești. **83. Tadei:** Taddeo d'Alderotto (1215-1295), medic florentin, după unii întemeietorul școlii de medicină din Bologna, autorul faimosului *Libellus sanitatis conservandae*, folosit ca text în școlile medievale. După altă părere, mai verosimilă, Taddeo Pepoli, vestit jurisconsult, contemporan cu Dante. Fiind vorba de studii ce puteau să atragă la ele pe cineva aplecat către o viață religioasă, cred că are dreptate Steiner, cînd susține că de acesta e vorba aici. **Ostiense:** Enrico di Susa (mort în 1271), cardinal al Ostiei, mare cunoscător al dreptului canonic și adnotator al acelor *Decretales* (*Lectura in Decretales*) și al cărții *Summa super titulis Decretalium (Summa Hostiensis)*, foarte cercetate de preoți, căci în ele erau sancționate drepturile lor. **84. Mană:** viața adevărată, care este hrana sufletului și care se obține nu numai prin studii religioase, dar și printr-o viață în conformitate cu îndrumările Evangheliei. **86. Via:** via Bisericii, *cf. Ieremia*, II, 21: „Și eu te-am sădit viță roditoare și de cel mai bun soi: cum te-ai schimbat oare și te-ai prefăcut într-o coardă de viță sălbatică". **87. Albește:** își pierde culoarea verde, se usucă. **Vierul:** în general preoții, dar mai ales papa, căruia îi este încredințată via Domnului. **88. Din tronul:** în text: *de la tronul*; e vorba de tronul papal (ticălos nu prin el, cu prin mișeii ce-l ocupă), ale cărui abuzuri venale Sfîntul Dominic le enumeră. **89. Justă:** pe săracii, drepți, ocrotiți într-o vreme de același scaun papal, care se ocupă acum numai de agonisirea bunurilor lumești. **91. Doii:** adică numai a treia parte sau jumătatea veniturilor ecleziastice. **92. Vacanțe:** veniturile primului beneficiu bisericesc deveneau vacante prin moartea titularului. **93. *Quae sunt*:** care aparțin săracilor lui Dumnezeu. **94. Astea:** nici autorizația de a împărți numai o treime sau jumătate din venituri, nici cea de beneficii vacante, nici dijmele care aparțineau de drept numai săracilor. **95. Tulpină:** credința, care e sămînța cuvîntului lui Dumnezeu (*Matei*, XIII). **96. Acestei sfere:** acestui cer al Soarelui, unde sînt așezate sufletele teologilor.

97 Deci cu doctrină și cu rîvnă mare
intra-n oficiu-apostolesc, curgînd
ca și-un torent ce sus izvoru-și are,

100 și-așa descinse-n jos, năvală dînd
în codrii eretici, ce se-nmulțiră,
tot unde-afla mai tari potrivnici stînd.

103 Vîlcele multe-apoi din el porniră
așa c-arbuștii din curpinsu-ntregii
catolice grădini mai vii sporiră.

106 De-a fost atare-o roată a telegii,
pe care s-apără credința vie
de-a-nvins interne lupte sacrilegii,

109 tu poți vedea și-a altei vrednicie,
de care pîn-a nu fi eu venit
d'Aquin vorbi cu-atîta curtenie

112 ci-atît de ros e fierul ce-a-nvălit
orbita-ncît se rupe-azi căpătîiul
și mustul dulce-oțet a devenit.

115 Căci gloata lui, ce drept mergea dintîiul,
punînd picioru-n pașii săi, azi cură
spre partea-n care primii-au pus călcîiul.

118 Vedea-se-va-n curînd ce rea cultură
fac ei, din seceriș, cînd pirul lui
boci-se-va că nu-i primit în șură!

121 Deși nu zic că-n toată cartea nu-i
măcar vro filă-două-ntr-ale sale
pe care să citești: «Eu sînt ce fui»,

---

103. *Din el vîlcele* (a). **110.** *atunci, cînd nu eram* (a). **121.** *cartea noastră* (a).

---

98. Intra: imperfectul în locul perfectului simplu. *Cf.* versul 100: „descinse". **101. Codrii:** în text: „uscături eretice". **-nmulțiră:** ce se-nmulțiră găsind terenul favorabil și nefiind smulse. **102. Stînd:** subiectul este Sfîntul Dominic, care, asemenea unui bun general, era totdeauna în locul unde rezistența dușmanilor era mai mare. **103. Vîlcele:** urmează imaginea torentului, care se împarte în mai multe șuvoaie. E vorba, firește, de alți predicatori, urmașii Sfîntului Dominic. **104. Arbuștii:** credincioșii. **106. O roată:** Sfîntul Dominic. **Telegii:** carul Bisericii lui Cristos. *Cf. Purgatoriul*, XXIX, 107. **107. Pe care s-apără credința vie:** a se înțelege: stînd pe car (ca Beatrice în scena vie a procesiunii mistice din Paradis). Relativul „care" se referă la „telegii" din versul precedent. **108. Sacrilegii:** ereziile. **109. A altei:** adică a Sfîntului Francisc, comparat cu cealaltă roată a telegii. **111. D'Aquin:** Sfîntul Toma. **112. Ci-atît:** în text: „Ci orbita pe care o făcu partea extremă a circumferinței sale (a roții) este părăsită, astfel încît unde înainte era drojdie (*bună pentru a păstra vinul*), acuma este mucegaiul", adică, după cum interpretează unul din cei mai vechi comentatori, Iacopo della Lana: „unde la început erau frăție și unire, acuma este dezbinare și ură". **115. Gloata:** dominicanii rătăciți. **116. Săi:** ai Sfîntului Dominic. **Cură:** curg, aproape ca o apă. **117. Primii:** cei dintîi urmași ai sfîntului. **Călcîiul:** adică în direcție opusă, înaintînd către locurile pe care ceilalți le-au lăsat la spate, întorcîndu-le călcîiele. **119. Ei:** călugării dominicani. **Seceriș:** rodul sufletesc al predicilor. **Pirul:** buruiană păgubitoare agriculturii, căci, o dată părăsită, cu greu se poate stîrpi. Aici din pir va consista aproape întreaga recoltă. **120. Șură:** un adăpost pentru recoltă. **121. Cartea:** ordinul dominican, comparat aici cu o carte. **122. Filă:** în sens tot figurat: cîte unul sau doi călugări. **Sale:** ale cărții. **123. Ce fui:** urmașii credincioși

124 dar n-o fi d'Aquasparta, nici Casale
din cari ai legii-atari ies interpreţii
că unii-o strîng, iar alţii-o iau la vale.

127 Eu fui Bonaventura-n timpul vieţii ;
şi-oricăror griji, şi nu-s oficii mici,
le-am pus nebiruit de sus păreţii.

130 Iluminat e şi-Augustin aici ;
ei [cei ce] primii-ntre desculţii goi
cu cerul s-au făcut prin sfoar-amici.

133 Ugo Sanct Victor şi doi Petri-apoi
Comestor şi Ispanu ce-ntr-o carte
Cu şase-ori două părţi e viu la voi.

136 Natan profetul e, şi mai departe,
Hrisostomos şi-Anselm şi-acel Donat
ce demn maestru-a fost al primei arte.

---

124. *nu-i nici* (a). **131.** *cei ce primi* (a). **137.** *Şi-Anselm şi H.* (a).

învăţăturilor sfîntului (numai doi sau trei monahi pot fi împăcaţi cu cugetul că sînt ceea ce au fost înaintaşii lor). **124. Aquasparta :** Matteo d'Acquasparta, conducătorul „general" al franciscanilor şi apoi cardinal. În 1300 a fost trimis de papa Bonifaciu al VIII-lea la Florenţa, ca să încerce o împăcare între „albi" şi „negri" (*bianchi* şi *neri*). A fost şeful unui curent care era pentru interpretarea mai puţin riguroasă a tipicului franciscan. **Casale :** Ubertino d'Ilia da Casale (1259-1338), şeful curentului contrar, intrînd în ordinul franciscan în anul 1273, a fost silit să-l părăsească şi să treacă în cel benedictin (1317). A predat teologia la Paris şi în mai multe oraşe italiene, unde de asemenea s-a relevat şi ca predicator. Surghiunit pe muntele Verna, a scris, întru apărarea doctrinelor sale, o carte intitulată *Arbor vitae crucifixae*. **125. Legii :** ale tipicului franciscan. **126. O strîng :** spiritualiştii, al căror şef era Ubertino da Casale. **La vale :** conventualii, al căror reprezentant mai de seamă era d'Acquasparta. Am văzut că spiritualii (conduşi de Ubertino da Casale) erau cei mai riguroşi, iar conventualii mai indulgenţi în interpretarea tipicului franciscan. **127. Bonaventura :** Bonaventura da Bagnorea, despre care am mai vorbit (nota 29). **128. Griji :** a se înţelege : „Am pus stavile (*păreţi*) nespus de înalte oricăror griji pămîntene". Ştim într-adevăr că, în timpul cît a fost conducător general al franciscanilor, „a ştiut să se ţie departe de excesele şi ale spiritualilor, şi ale conventualilor şi a fost apărător vajnic al sărăciei" (F. Tocco). **130. Iluminat :** Illuminato da Rieti, unul din cei doisprezece călugări ce însoţiră pe Sfîntul Francisc în călătoria lui în Orient, la curtea sultanului. **Augustin :** nu e vorba, fireşte, de marele Augustin, ci de un Augustin din Assisi, care şi el a fost unul dintre primii urmaşi ai Sfîntului Francisc şi reprezentant al ordinului în Terra di Lavoro (ţinut aproape de Neapole) în anul 1216. **132. Prin sfoar- :** căpăstru care serveşte de cingătoare călugărilor franciscani. **133. Sanct Victor :** celebrul teolog (1097-1141) născut în Flandra şi care a trăit mai mulţi ani în mînăstirea Saint Victor din Paris. Pentru ştiinţa sa a fost supranumit *alter Augustinus*. **134. Comestor :** Petrus Comestor, adică *comestor librorum* (= devorator de cărţi). S-a născut la Troye, în Franţa, la începutul secolului al XIII-lea. A fost secretar al Universităţii din Paris şi a murit în 1179, tot în mînăstirea Saint Victor. Cea mai cunoscută operă a lui este *Historia scholastica*. **Ispanu :** Petrus Hispanus, născut la Lisabona (1226) : filosof, medic, teolog şi papă cu numele de Giovanni al XXI-lea ; a murit în 1277. **O carte :** *Summula logicae*, tratat de filosofie în douăsprezece (6×2) părţi, datorat lui Petrus Hispanus. **135. Voi :** oamenii pămîntului. **136. Natan :** profetul Natan, care, din porunca Domnului, dojeni pe David pentru că pusese la cale uciderea lui Urie, ca să-i ia soţia. *Cf. Samuel*, II, 12, 10 : „Şi acum nu se va depărta sabia din casa ta în veac, pentru că m-ai defăimat pre mine, şi ai luat pre femeia lui Urie, Hetitul, ca să-ţi fie femeie". **137. Hrisostomos :** Sfîntul Ioan din Antiohia, zis Hrisostomul sau Gură-de-Aur (347-407), patriarh al Constantinopolului. **Anselm :** Sfîntul Anselm din Aosta (Piemont). A fost episcop în Canterbury (Anglia) de la 1093 pînă la moarte (1109). Dintre operele sale, foarte numeroase şi adînci, e celebră aceea despre întruparea lui Cristos : *Cur Deus homo ?* **Donat :** Aelius Donatus, gramatic roman din secolul al IV-lea d.Cr., autorul unei *Ars grammatica*, foarte renumită şi destul de răspîndită în Evul Mediu. **138. Primei :** gramatica era prima

Raban apoi, și mie-alăturat
Ioachim abatele Calabriei care
cu spirit de profet a fost dotat.

Să ’nalț pe-un paladin atît de mare
mișcat eu fui de-aprinsa simpatie
și-a lui fra Tomas dulce cuvîntare,

precum mișcă și-ntreaga-ne frăție”.

---

142. *Să-l laud pe-un Maestru* (a). **143.** *Mişcatu-m-a şi* (a). **144.** *Şi şi-a lui Toma* (a). **145.** *Precum mişcata* (a).

---

dintre cele șapte arte ale *triviului* (gramatica, dialectica și retorica) și *quadriviului* (aritmetica, geometria, muzica și astronomia). **139. Raban:** Rabanus Maurus din Magonza, născut la 776 și mort la 856. A învățat în mînăstirea din Fulda, sub direcția lui Alcuin, care a adăugat la numele discipolului preferat pe acela de Maurus, discipolul prea iubit al Sfîntului Benedict. A fost stareț al mînăstirii din Fulda și arhiepiscop al Magonzei. Pe lîngă multe opere teologice și tratate pentru școlile teologice, a lăsat o enciclopedie (*De Universo*) și numeroase interpretări ale *Vechiului Testament*. **140. Ioachim:** Gioacchino da Fiore, monah calabrez și stareț al mînăstirii din Corrazzo. Ca și Raban, a fost exeget biblic și propovăduitor de reforme sociale și religioase foarte îndrăznețe, ca o consecință a unei interpretări mistice a Bibliei, cu totul particulară lui și condamnată de Biserică (Del Lungo). **141. Profet:** fiindcă făcea și multe profeții despre viitorul Bisericii și al societății omenești. **142. Paladin:** Sfîntul Francisc. **144. Fra Tomas:** Sfîntul Toma de Aquino, care a arătat o dragoste fierbinte pentru Sfîntul Dominic. **145. Mișcă:** face aluzie la hora sfîntă a sufletelor fericite din acest cer al teologilor (*-ntreaga-ne frăție*), care și ea a fost pusă în mișcare de plăcerea ce-a încercat-o ascultînd dulcea cuvîntare a Sfîntului Toma despre Sfîntul Francisc.



Cîntul XIII

Cerul al patrulea, al Soarelui : sufletele înțelepte

Dublul joc și cînt al sufletelor (1-30) ◎ Sfîntul Toma vorbește lui Dante despre știința lui Solomon, Adam și Isus Cristos (31-110) ◎ Greșeala judecăților pripite (111-142)

Vrînd bine să-nțelegi ce-acum văzui,
imagini fă-ți în gînd, și neclintite
ca stînca să le ții, cît timp îți spui.

Ia cincisprezece stele-n felurite
bucăți de cer, cari ard așa de clare
că-nving și zări oricît de-acoperite,

ia Carul cel ce zi și noapte are
atîta loc, că-ntors în orice fel
proțapul său, el veșnic nu dispare,

și ia și gura cornului acel
ce-ncepe-n osie,-n vîrfu-i care-ascunde
un punct ce-a lumii osie-o ține-n el

și două semne fă-ți apoi rotunde
cum fu făcut și de-a lui Minos fată
simțind al morții ger cum o pătrunde,

---

4. *Cari senine* (a). **5.** *Pe bolta* (a). *Lucesc bolta-ncît cuprins ea are* (a). **6.** *Ca vălul ceții-ndesuite* (a). *Că-nving de ceață pline* (b). **8.** *pe cer* (a). **9.** *Întors al său proțap* (a). **8-9.** *Atîta loc pe cer, că-n orice fel / Întors proțapu-n veci nu ne dispare* (a). **11.** *-n vîrful oiștei, din* (a). **11-12.** *Ce-n vîrful oiștii-ncepînd ascunde / Un punct ce ține osia lumii-n el* (b). **14.** *cînd a lui* (a).

---

1. Acum : în această clipă, transportîndu-se la timpul cînd se afla în Rai ; altfel ar fi trebuit să spună „atunci”. Tot astfel și-n textul italian : *„or vidi”*. **2. Imagini :** să-ți închipui ce va urma. **5. Bucăți :** ținuturi, regiuni ale cerului. **6. Acoperite :** de ceață. **7. Carul :** cele șapte stele ale așa-zisului Car al lui Boote (Boarul). **8. Loc :** în emisferul ceresc boreal. **-ntors :** „fiindcă stelele Carului cel Mare împlinesc ocolul lor [întorcînd proțapul Carului înăuntrul spațiului cerului nostru], rămînînd mereu vizibile” (Del Lungo). **9. Proțapul :** fiindcă se rotește cu el în jurul polului. **10. Gura :** deschizătura corpului prin care iese sunetul. **Cornului :** Carul cel Mic, ale cărui stele sînt dispuse aproape în forma unui corn de vînătoare, al cărui vîrf începe lîngă steaua polară, pusă la extremitatea osiei, adică a axului împrejurul căruia se rotește. A se construi : „gura acelui corn (deschizătura acelui corn – Carul cel Mic, ce în vîrfu-i are steaua polară) ce-ncepe în osie ce-a lumii osie-o ține-n el”. **13. Semne :** constelații. Cu alte cuvinte : „Ia-ți stelele din Carul cel Mare, adaugă pe acelea ale Carului cel Mic, dispune-le în două constelații în formă de cercuri concentrice, care se rotesc în sens invers, și vei avea o palidă imagine de ceea ce am văzut eu, cînd sufletele teologilor au început să se învîrtească și să cînte”. **14. Fată :** Ariadna, fiica lui Minos, a cărei coroană (*cf.* Ovidiu, *Metamorphoses*, VIII, 174-182) Bacchus o schimbă în stele : Coroana Ariadnei. **15. Ger :** în clipa morții.

16 și cum o roată-i de-alta luminată
și ambele rotesc și-așa că-n drum
rotirea lor li-e cale-ntîmpinată;

19 și-abia un palid chip avea-vei cum
fu grupa lor și dupla-le-nvîrtire
pe lîngă punctul unde stau acum,

22 căci fu mai sus de-a noastr-orice privire,
pe cît mai sus de cursul linei Chiane
e cea mai iute-a cerului rotire.

25 Nu cînt-aici pe Bah, și nici peane,
ci trei persoane-n veșnica natură
unind divinu-n trupul firii-umane.

28 Cînd joc și cînt apoi sfîrșite fură,
din griji în griji ferice-a-și trece zorul,
spre noi aceste lămpi un front făcură;

31 același foc ce-mi fu povestitorul,
Francisce,-al vieții tale minunate,
a rupt tăcerea ce unea tot corul:

34 – „Cînd e bătut un rînd de spice, frate,
și boabele-n grînar acum sînt puse,
mă-ndeamn-un dulce dor și-alt rînd a-l bate.

37 În pieptul, crezi, Cui scoas-o coastă-i fuse
din ea spre-a face-obrazul minunat
a cărui gur-atîta plîns ne-aduse,

40 și-n pieptul Cui, de lance-nsîngerat,
și-ntîi și-apoi răsplat-a dat deplină
încît iertare-oricărei culpe-a dat,

---

20. *C-un centru-n punctul* (a). **22.** *Căci ea-ntrecea atît orice privire* (a). **28.** *[sfîrșind] apoi tăcură* (a). **30.** *Un front spre noi* (a).

---

18. -ntîmpinată: de întîmpinare, întrucît stelele celei dintîi constelații, învîrtindu-se, se întîlnesc cu ale celei de-a doua, care la rîndu-i se rotește în sens invers. **21. Stau acum:** în text: „eram atunci", adică în centrul acelor rotiri. **25. Nu cînt-:** subiectul este *sufletele teologilor*. Prezent istoric, în loc de *au cîntat* (atunci, acolo, în Rai). **Bah:** ca în corul vechilor păgîni. **Peane:** imnuri de laudă către Apollo. **28. Cînd:** a se construi: „Cînd joc și cîntec fură sfîrșite, aceste lămpi, ferice de a-și trece zorul din griji în griji, făcură un front spre noi". **29. Din griji:** trecînd din grija cîntului în lauda lui Dumnezeu în grija de a instrui pe Dante. **30. Un front:** se întoarseră către Dante și Beatrice. **31. Foc:** Sfîntul Toma. **34. Rînd:** face aluzie la prima îndoială a lui Dante: „ce-ngrașă mult pe cel ce nu s-abate". **35. Puse:** și explicația este pusă la adăpost în memorie. **36. Alt rînd:** de spice, adică cealaltă îndoială a lui Dante despre știința lui Solomon, cu privire la care Sfîntul Toma a spus că „nu s-a născut un altul să vadă mai bine". **Bate:** a o explica. **37. Pieptul:** lui Adam. **38. Obrazul:** al Evei. **39. Gur-:** lăcomia, fiindcă, urmînd sfatul șarpelui ispititor, a gustat cea dintîi din fructul oprit și a dat apoi să guste lui Adam, împovărîndu-ne astfel pe toți cu păcatul originar, pentru a cărui ispășire a fost nevoie de întruparea, pătimirea și moartea lui Isus Cristos. **40. Cui:** Isus Cristos. **41. -ntîi:** înainte de a muri, cu pilda vieții Sale și cu pătimirea Sa. **Apoi:** după moarte, dînd oamenilor plăcuți lui Dumnezeu mijlocul de a se izbăvi. **42. Oricărei:** fiindcă nici o greșeală nu e atît

43 cît poate-umana fire-avea lumină
fu pusă toată-n ei de-Acela care
zidit-a pe-ambii-n mila sa divină.

46 Și deci ce-am spus mai sus ți-e de mirare,
că «n-a văzut alt om așa de-afund»
ca bunul cel ce-a cincea faclă-l are.

49 Deschide-ți ochii-acum la ce-ți răspund
să vezi, că *tu* ce crezi și-*a mea* rostire
sînt una-n tot ca centru-ntr-un rotund.

52 Tot ce-i Etern, sau poate-avea pierire,
nu e decît reflexul din ideea
ce-o naște-al nostru Rege prin iubire.

55 De Primul cel ce-o naște-apoi, aceea
lumina vie-n veci nu se desparte
și nici de-amor ce-i fața lor a treia.

58 Prin mila sa El razele-și împarte
ca și-n oglinzi, în nouă subzistențe,
ci-n veci fiind tot Unul mai departe.

61 De-aci scoboară-n ultime potențe
din act în act mai jos, mereu slăbind
și-abia mai naște scurte contingențe,

---

48. *faclă-l* (a). **55.** *De-al Său izvor apoi, în veci* (a). **56.** *nu se mai* (a). **58.** *lumina* (a). **60.** *Tot anul rămînînd* (a).

---

de gravă, încît să nu poată fi răscumpărată prin pătimirea lui Isus. **43. Cît:** a se construi: „Cîtă lumină poate umana fire-avea (în ea)". **44. Ei:** Adam și Isus Cristos. **Acela:** Dumnezeu, creatorul amîndurora. Raționamentul lui Dante este astfel: „Toate creaturile, și muritoare, și nemuritoare, purced din puterea care vine de la Dumnezeu. Aceasta, trecînd prin ceruri, produce astfel creaturile, punînd în ele pecetea divină, care strălucește aici mai mult, colo mai puțin, fiindcă nu totdeauna natura urmează opera lui Dumnezeu. Adevărata perfecție o avem numai cînd Dumnezeu acționează direct, cum a fost la crearea lui Adam și la întruparea lui Isus Cristos. De aici urmează că nici un om n-a fost mai desăvîrșit ca Adam și Isus. Deci lauda adusă lui Solomon de către Sfîntul Bonaventura, că n-a fost cineva care să fi știut mai mult decît el, se referă nu la Solomon om, ci la Solomon rege. A fost așadar cel mai învățat dintre regi, după cum se vede și din ceea ce a cerut lui Dumnezeu: darul științei" (Steiner). **46. Ce:** că nu s-a ivit nici un om mai învățat decît Solomon. **48. Bunul:** știința. **Faclă:** Solomon. **50. Că tu:** a se construi: „Că ce crezi tu și rostirea mea...". **51. Centru-:** centrul cercului, care nu poate fi decît unic. **52. Etern:** ființele nemuritoare, ca de pildă îngerii, în diferitele lor stihii. **Pierire:** ființele nemuritoare. **53. Ideea:** verbul divin, adică ideea pe care Dumnezeu Tatăl o concepe despre Sine și care se întrupează în Fiul. Ideea, în limbajul teologic, este, în taina Sfintei Treimi, a doua persoană: Fiul pe care Dumnezeu (*al nostru Rege*) îl naște printr-un act de iubire. **55. Primul:** Tatăl. **56. Lumina:** Fiul. **Desparte:** de iubire. nu se mai desface din unitatea substanțială cu Dumnezeu. **57. Amor:** Duhul Sfînt. **59. Oglinzi:** face aluzie la cele nouă cercuri cristaline, puse în mișcare de cele nouă stihii îngerești. **Nouă:** în cele nouă stihii îngerești. **Subzistențe:** fiind creați de Dumnezeu, fără intermediul cerurilor. **61. Potențe:** în elementele pămîntești, despre care spune că sînt potențe, fiindcă în ele nu e viață, ci doar posibilitate de viață. **62. Act:** de la un cer superior la celălalt, inferior. Cerurile sînt numite *acte* fiindcă sînt active în producerea ființelor inferioare. **63. Contingențe:** ființe coruptibile și muritoare.

64 și-acestea eu le judec ca fiind
născute stări, și cerul le produce
ori cu sămînț-ori fără ea, rotind.

67 Dar ceara lor și mîna ce-o induce
nu sînt de-un fel, de-aceea și izvodul
mai mult ori mai puțin sub semn străluce.

70 De-aici și pomii felurit au rodul,
mai bun ori rău, deși de-o rădăcină,
de-aci se naște geniul sau nărodul.

73 De-ar fi și ceara-n toate-atotdeplină,
și ceru-ar fi-n suprema sa putere,
perfect-ar fi și-a semnului lumină.

76 Natura-i însă-n veci aci-n scădere;
artist ce-a artei siguranț-o pune
de-ajuns în op, dar cea din mîini îi piere.

79 Deci cînd Virtutea prim-astfel dispune
și-mprim-așa iubirea sa-nfocată,
s-atinge-atunci suprema perfecțiune.

82 Așa pămîntu-ajunse demn odată
perfecte vietăți din el a da,
și-așa Fecioar-ajunse-nsărcinată.

85 Într-astea deci aprob părerea ta:
că-n doi aceia nu mai stete minte
umană-n veci și nici nu va mai sta.

---

65. *Născut iar nu făcut* (a). **69.** *Divers sub semnul ideal* (a). **74.** *Și-ar fi și Ceru-n toat-a* (a). **75.** *Tiparu-ar fi-ntru toat-a sa lumină* (a). *Vedea-i-ar semnu-n toată* (a). **79.** *așa* (A). **80.** *și-așa imprimă dragostea-nfocată,* (a). Am trecut în text varianta (a), după indicația manuscrisului. **84.** *ajunse-a naște fiu o fată* (a).

---

64. Acestea: contingențele, ființele coruptibile. **65. Născute:** zămislite. **66. Fără ea:** mineralele. **67. Ceara:** materia, cu care îngerii, ajutați de ceruri, formează ființele inferioare. **Mîna:** a îngerilor: principiul creator al materiei. **68. De-un fel:** nu e totdeauna egal, ci puterea lor este uneori mai mare, alteori mai mică. **Izvodul:** amprenta, pecetea, ceea ce rezultă din această înrîurire a principiului asupra materiei. **72. Nărodul:** unii se nasc genii, alții proști. **73. Atotdeplină:** dacă materia ar poseda, în gradul cel mai mare, posibilitatea sa de perfecție, și cerurile ar deține puterea formatoare în cel mai înalt grad (*perfect ar fi*). **75. Semnului:** amprentei. **Lumină:** ideea creatoare a lui Dumnezeu ar străluci în toată splendoarea-i. **76. Aci:** în ceruri. **77. Siguranț-:** obișnuință, stăpînirea tehnică. **78. Cea:** siguranța mîinii. În text: „mîna care tremură". Puterea nedesăvîrșită a cerurilor este comparată cu cea a unui artist care posedă tehnica, dar a cărui mînă tremură. **79. Prim-:** a lui Dumnezeu. **80. Așa:** cu desăvîrșire, direct, fără intermediul cerurilor. **82. Odată:** cînd Dumnezeu, suflînd, a creat pe Adam. **83. Perfecte vietăți:** în text: „toată desăvîrșirea animală", adică a unei ființe însuflețite. *Cf. Geneza*, II, 7: „Și a făcut Dumnezeu pre om, țărînă luînd din pămînt, și a suflat în fața lui suflare de viață, și s-a făcut omul cu suflet viu". **84. Așa:** prin opera directă a lui Dumnezeu, Sfînta Fecioară zămisli și născu pe Isus, cea mai desăvîrșită dintre ființele omenești. **86. -n doi:** în Adam și Cristos. **86-87. Minte umană:** atît de desăvîrșită.

88 Dar dac-acum eu n-aş vorbi 'nainte,
tu: «Cum a fost deci făr' de-asemănare?»
din nou mi-ai sta[-ntrebînd cu noi cuvinte].

91 Dar ca să-ţi pară clar ce-ascuns îţi pare,
socoţi, ce-a fost, ce cauz-avu să nege,
cînd «cere» i s-a zis să cear-atare.

94 Eu n-am vorbit să nu poţi tu-nţelege
că rege-a fost, şi deci el cuminţie
ceru, spre-a fi desăvîrşit un rege.

97 Dar nu spre-a şti-n ce număr pot să fie
motorii-aci, nici dacă din *necesse*
şi-un contingent, *necesse*-o să ne vie,

100 nici *si est dare primum motum esse,*
nici dacă vrun triunghi, ce n-ar avea
unghi drept, în semicerc el totuşi iese.

103 Ce-am spus şi-ţi spui şi-acum, de poţi vedea:
un cap regal ceru, şi deci spre-atare
ştiinţ-a săgetat intenţia mea.

106 Spre «nu sui» de 'nalţi tu gînduri clare,
cunoşti că numai regi am în privire,
căci mulţi sînt regi, dar buni găseşti arare.

---

89. *te-ai face* (a). *Eou făcînd* (a). **90.** *aceleiaşi cuvinte* (a). **101.** *în el* (a). **102.** *să iese* (a). **101-102.** *Nici dacă-n semicerc, cînd n-ar avea / Unghiu drept în el, perfect triunghiul iese* (a). **103.** *astfel* (a). **105.** *tel* (a). **106.** *concluzii* (a).

---

89. Asemănare: face aluzie la Solomon, despre care Sfîntul Bonaventura a spus că a fost fără asemănare în ştiinţa sa, ceea ce s-ar părea că ar contrazice faptul că fiinţele cu totul desăvîrşite n-au fost decît Adam şi Isus, întrucît au fost creaţi direct de Dumnezeu. **92. Cauz-:** adică dorinţa de a ocîrmui bine pe supuşii săi în calitatea-i de rege. **Nege:** să refuze toate celelalte daruri, pentru cel al ştiinţei. **93. Cînd:** a se construi: „să ceară atare (ştiinţă) cînd i s-a zis «cere»". *Cf. III Regi*, 3, 9: „Şi să dai robului tău inima a auzi, şi a judeca poporul tău întru dreptate, ca să cunoască între bine şi între rău". **95. Rege:** Sfîntul Bonaventura, aplicînd metoda scolastică, care proceda prin nenumărate distincţii, caută a justifica ce-a spus despre Solomon, arătînd că vorbele sale s-au referit numai la calitatea de „rege" a lui Solomon. În realitate, toată argumentaţia ne cam face impresia (spunînd aceasta cu tot respectul faţă de Dante) de sofistică. Ni se pare că Sfîntul Bonaventura cam împarte un fir de păr în patru, defect de subtilitate comun de altfel multor filosofi şi teologi. Am impresia că Dante, băgînd de seamă c-a mers prea departe cu afirmaţia că n-a fost nimeni mai învăţat decît Solomon, caută pe urmă să reducă afirmaţia sa în limite mai restrînse. **97. Dar:** e vorba tot de Solomon, care n-a cerut ştiinţă teologică şi nici filosofică sau matematică, ci ştiinţa practică necesară unui rege spre a face fericiţi pe supuşii săi. **Număr:** chestie teologică, despre numărul îngerilor motori ai cerurilor, foarte discutată în vremea lui Dante, care s-a ocupat de ea şi în *Convivio*, II, 5. **98. *Necesse*:** chestie de logică: dacă dintr-o premisă necesară şi din alta contingentă (necesară) poate deriva o consecinţă necesară, ceea ce Aristotel, fireşte, neagă. **100. *Si est*:** dacă e posibil de-a admite că există o mişcare primordială (care nu derivă dintr-o altă mişcare), lucru neadmis de Aristotel şi admis de teologi. **101. Vrun triunghi:** dacă într-un semicerc se poate înscrie un triunghi, care să nu fie dreptunghi, ceea ce este imposibil. **102. Iese:** reuşeşti a-l înscrie într-un semicerc. **103. Ce-am spus:** a se construi: „De poţi vedea, ce-am spus şi-ţi spui". **107. Am:** am avut, cînd am spus că n-a fost cineva mai învăţat decît Solomon.

109 Ia-mi vorba deci cu-această osebire,
și-atunci ea poate sta cu tot ce crezi
de primul om și-al nostru dulce mire.

112 Și plumb pe tălpi, ca-ncet să ’naintezi
asemeni c-un trudit, să-ți fie-aceste,
cînd mergi spre «da» și «ba» și nu le vezi.

115 Căci cel mai prost din proști acela este
ce-afirm-ori neagă fără de-a distinge
și sare-așa vorbind fără de veste.

118 Pe false căi de-aceea ne și-mpinge
orice curent creat pe-un calapod,
iar patima a noastră minte-o-nvinge.

121 Din mal te-ntorci mai rău decît nărod
căci nu te-ntorci cum pleci, cînd a pătrunde
tu vrei un adevăr și n-ai metod.

124 La ce-ți spui eu cu probe clari răspunde
Parmenides, Melis și Bris și-acei
ce-au mers așa și nu știură unde.

127 Și-așa Sabel, ori Arie și-alți ca ei
ce-au fost ca spăzi Scripturii s-o sfîșie,
căci drepți voind să fie-au fost mișei.

---

120. *Și-apoi și mintea patima, ne-o-nvinge* (a). **121.** *drum* (a). **124.** *Și-aici cu probe limpezi* (a). **126.** *și ei* (a).

---

109. Osebire: distincție, în sensul scolastic. **111. Primul om:** Adam. **Mire:** Isus Cristos. **113. Aceste:** faptul că n-a interpretat bine cuvintele mele. **117. Sare:** se pornește, pe neașteptate, la vorbă. **119. Calapod:** opinia curentă. **120. Patima:** convingerea greșită că opinia noastră e cea adevărată. **121. Din mal:** gîndul poetului se-ndreaptă către pescari. **122. A pătrunde:** în text: „a pescui". **125. Parmenides:** născut în Italia, în colonia greacă Elea, către 535 î.Cr. A susținut că lumea e alcătuită numai din două elemente, focul și pămîntul, iar soarele este principiul tuturor lucrurilor. *Cf.* Diogene Laerțiu, IX, 21-23. **Melis:** tot din școala eleatică, originar din Samos și trăind în a doua jumătate a secolului al V-lea î.Cr. Afirmă că mișcarea nu e o realitate, ci o aparență. Despre Parmenide și Melis, Dante spune în *De Monarchia* (III, 4) că Aristotel (*Phys.*, II, 10) îl critică: *„dicens qui falsa recipiunt, et non syllogizantes sunt"*. **Bris:** din Eraclea, cercetător al problemei cuadraturii cercului. **127. Sabel:** eretic din secolul al III-lea d.Cr. A tăgăduit Sfînta Treime și a fost condamnat de conciliul din Alexandria (261). **Arie:** șef al sectei eretice care a luat numele de la el. A fost condamnat de conciliul din Nicea (325). A tăgăduit că Fiul e consubstanțial (de aceeași ființă) cu Tatăl. Sfîntul Toma, în *Summa theologica*, vorbind de Arie, spune: „Erezia lui, care a despărțit divinitatea, este mai detestabilă decît aceea a lui Nestor, care a separat umanitatea de persoana Fiului lui Dumnezeu". **128. Spăzi:** tratînd cu violență cărțile sfinte, interpretîndu-le în mod silit. Astfel interpretează toți comentatorii moderni (Del Lungo, Torraca, Passerini). Steiner însă, luîndu-se după o glossă a unuia din cei mai vechi comentatori (Francesco da Buti), crede că trebuie să interpretăm: deformînd înțelesul lor, ca și spadele care reflectă deformate chipurile ce se oglindesc în ele, pe care le arată lungi, dar strîmbe: „Cînd spada este lucioasă și chipul omenesc se reflectă în ea, îl arată strîmb și nu în forma pe care-o are" (Buti). Cred că această a doua interpretare trebuie socotită greșită. **129. Mișei:** eretici, din prea multă prezumție a științei lor.

130 Un om cînd judecă să nu se ție
prea sigur deci, ca cel ce estimează
cît timp sînt verzi recoltele-n cîmpie.

133 Văzut-am eu măceșul cum iernează
stînd sterp întregul timp și spin cu fiere,
și-apoi pe vîrf cu floare cum s-ornează;

136 văzut-am nava iute și-n putere
pe mări făcîndu-și drumul său deplin,
și-ntrînd în port, cum făr' de veste piere.

139 Cînd văd pe-un om jertfind și pe-alt creștin
furînd, nu cread-oricare Stan și Radă
că văd de-a dreptu-n sfatul cel divin,

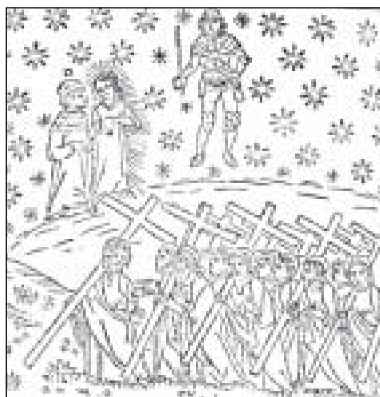
142 căci ăsta poate-urca, cel'alt să cadă".

---

131. *Caius* (a). **134.** *fiere* (a). **142.** *și-alalt* (a).

---

131. Estimează: *Cf. Convivio*, IV, 15: „Sînt mulți atît de prezumțioși de inteligența lor, încît cred că pot măsura cu inteligența toate lucrurile, socotind adevărat tot ce li se pare lor astfel, și fals ceea ce lor nu li se pare". Se aseamănă aceștia cu țăranul ce face pronosticuri asupra recoltei, cînd grîul e încă verde. **133. Măceșul:** nu trebuie să facem judecăți pripite despre răutatea oamenilor, fiindcă cine pare rău poate fi cu totul altfel în interiorul lui, ca și măceșul, care toată iarna se arată sterp și plin de spini, iar pe urmă, în primăvară, se împodobește cu cele mai plăcute flori. Aceeași idee, într-o formă mai modernă, a exprimat-o Pascoli, spunînd că în inima fiecărui chiparos e un cuib de privighetori și sub fiecare piatră albă, un scorpion. Cît privește expresia „cu fiere", traducătorul și-a amintit de pădurea sinucigașilor din cîntul XIII din *Infern*, unde Dante își închipuie că sufletele acestor păcătoși s-au preschimbat în copaci cu frunze întunecate și care în loc de fructe au spini plini de otravă și fiere. **138. În port:** pierind tocmai cînd putea crede că se află la adăpost de orice primejdie. **139. Jertfind:** făcînd ofrande, pomeni, cum era obiceiul în Evul Mediu: arătîndu-se deci om drept și evlavios. **140. Stan și Radă:** foarte frumoasă traducere, substituindu-se o expresie curat românească la „*donna Berta o ser Martino*" a lui Dante. Acestea erau două nume convenționale, ca și Titus și Caius întrebuințați în dreptul civil la romani. Ranieri da Perugia, de pildă, scrie: „Tu, doamna Berta, mama zisului vînzător; tu, jupîn Martin, debitor principal". **141. Că văd:** că-i văd. **Sfatul:** judecata. **142. Ăsta:** cel care fură. **Să cadă:** cel care jertfește.



Cîntul XIV

Cerul al cincilea, al lui Marte : sufletele războinicilor

Îndoiala lui Dante (1-13) ◎ Strălucirea fericiților după Judecata de Apoi (14-66) ◎ Cununa a treia și trecerea în cerul lui Marte (67-126) ◎ Extazul poetului (127-139)

1 Spre cerc din centru, și spre centru vine
din margini apa în rotundul vas
precum o miști de-afară ori din sine.

4 Acestea ce le spui mi-au și rămas
venite-n gînd deodată cînd tăcut-a
și duhul plin de glorie-al lui Tomas,

7 prin faptu-asemănării, căci făcut-a
la fel și el vorbind, și Beatrice,
căci, după el, ea astfel început-a :

10 – „Acesta are zor, deși n-o zice,
și nici vorbind, dar nici nu se gîndește,
să afle și-alt un adevăr de-aice.

13 Să-i spui de focul cel ce vă-nvălește
substanța voastr-aici, va rămînea
etern la voi cum astăzi vă-nflorește,

16 și rămînînd, să-i spui cum va putea,
cînd voi veți fi iar trup, la voi rămasul
să nu vă fie-o piedic-a vedea ?”.

16. *dacă da,* (a). **17.** *Cînd fi-veți iarăș* (a).

1. Spre cerc : un vas lovit pe dinafară imprimă apei o mișcare circulară concentrică, prin care undele se mișcă de la periferie către centru, pe cînd apa lovită în mijlocul vasului formează cercuri ce se mișcă invers, de la centru către periferie. Tot astfel, atenția lui Dante, cînd vorbea Sfîntul Toma, se transportase de la centru (centrul cununii în care se găseau el și Beatrice) la periferie ; acum, cînd vorbește Beatrice, s-a întors de la periferie la centru. **3. Miști :** o lovești. **Din sine :** în centrul vasului. **4. Rămas :** mi-au venit și mi-au rămas în minte. **8. La fel :** a mișcat atenția mea de la Beatrice (centrul) la el (periferia). **Și Beatrice :** care, vorbind, a mișcat atenția mea de la periferie (Sfîntul Toma) către ea (centrul cununii). **10. Acesta :** Dante. Ghicind dorul lui Dante de a i se lămuri o nouă îndoială, Beatrice se adresează sufletelor fericite care formează cununa de lumină a teologilor, rugîndu-le să dezvăluie adevărul. **11. Gîndește :** Beatrice a ghicit dorul lui Dante mai înainte chiar de a se fi formulat distinct în gîndirea lui. **12. De-aice :** din cerul teologilor. **13. De :** dacă. **15. -nflorește :** vă transformă în flori de lumină. **16. Rămînînd :** în cazul cînd acel foc ce vă învelește va rămînea. **17. Cînd :** cînd, după Judecata cea de Apoi, veți recăpăta, împreună cu trupul, și ochii omenești. **Rămasul :** lumina

19 Cum cei ce-n dans rotind își poartă pasul,
cînd sînt cuprinși de-un spor de veselie,
mai veseli tropotesc și 'naltă glasul,

22 așa mi-au arătat la ruga pie
și-acele sfinte hori o sporitoare
plăcere-n dans și-n dulcea melodie.

25 Acel ce plînge că pe lume moare
spre-a fi cu viață-n cer, el n-a simțit
eterna rouă-n dulcea ei răcoare!

28 Căci Unu, Doi și Trei ce-n veci unit
și-n Trei și-n Doi și-n Unu e deodată,
și-așa-ngrădește tot, Cel ne-ngrădit,

31 puterea lui de trei ori fu cîntată
de toți de-aici, și-așa fu melodia
c-ar fi oricărui bine-o demnă plată.

34 Și-n cea mai strîmtă roată din făclia
cea mai divin-așa de dulce-un grai
cum poate-avu Gavril către Maria,

37 răspuns a dat: – „Iubirea noastră-n Rai
atîta timp cît ține sărbătoarea,
luci-ne-va-mprejur cu-atare strai.

40 Lucoarea lui urmează-n grad ardoarea
și-ardoarea văzul, ce ne este-aci
atît cît grația ne-a sporit valoarea.

43 Și-al nostru trup, cînd timpul va veni
în sfînta carne iarăși să se-mbrace,
fiind perfect, cu mult mai drag ne-o fi.

---

25. *Ce plîng că-n lume omul moare* (a). **26.** *ei* (a). **28.** *trei* (a). **33.** *C-ar fi de-ajuns oricărui bine* (b). **35.** *-atunci modest* (a). **41.** *care toți îl prind* (a). *iar pe* (a).

---

rămasă. **22. Pie:** la ruga, binevoitoare pentru mine, a Beatricei. **23. Hori:** cele două cununi de lumini, care se învîrteau în sens opus. **24. Plăcere:** fiindcă, pentru sufletele fericite, nu există o bucurie mai mare decît aceea de a satisface o dorință dreaptă, mai ales că, în cazul de față, e vorba și de a veni în ajutorul sărmanei minți omenești, care, fără harul de sus, înțelege atît de puțin. **27. Răcoare:** plăcerea pe care răcoarea o produce oamenilor doborîți de căldură și însetați (în acest caz: de adevăr). **28. Unu:** pentru că sufletele teologilor începură să cînte lauda Sfintei Treimi. **30. -ngrădește:** Dumnezeu, neîngrădit, nu are margini și cuprinde în el toată creația. **31. Lui:** a lui Dumnezeu, în taina Sfintei Treimi. **32. De-aici:** din cerul Soarelui. **33. Plată:** melodia cîntecului de laudă era așa de dulce, încît ar fi fost o demnă răsplată pentru orice faptă bună, oricît ar fi fost ea de mare. **34. Strîmtă;** din cununa interioară, și deci mai mică. **35. Un grai:** graiul lui Solomon. **36. Gavril:** Arhanghelul Gavril, în Buna-Vestire. **38. Sărbătoarea:** bucuria sufletelor sfinte, care va ține în vecii vecilor. **39. Strai:** veșmînt de lumină. **40. Ardoarea:** ardoarea iubirii sfinte, a lui Dumnezeu și chiar a creaturilor, dacă însă această iubire e îndreptată tot către Dumnezeu, creatorul. **41. Văzul:** viziunea lui Dumnezeu. **42. Atît:** văzul mai mare, după cum mai mare sau mai mic este sporul de merit produs de harul dumnezeiesc. **43. Trup:** persoană. **Cînd:** reînvierea cărnii. **44. Sfînta:** fără nici o nevoie materială, cu totul pură. Sfîntul Toma, *Summa theologica*, III, supl., 84, spune: „Carnea va fi glorioasă din revărsarea gloriei sufletului asupra trupului". De altfel, la Sfîntul Toma, expresia „*corpora gloriosa*" – cînd vorbește de trupul pe care sufletele îl vor reîmbrăca după Judecata de Apoi – este foarte obișnuită. **45. Perfect:** întrucît

46 Va crește deci lumina ce ne-o face
din mila Sa vestmînt supremul Bine,
căci, spre-a-l vedea, prin el sîntem dibace,

49 și văzul deci să crească se cuvine
să creasc-ardoarea ce din el răsare,
să crească raza ce dintr-însa vine.

52 Dar ca și jarul, cînd el flacări are,
ce-atît de-a lui lucoare-nvinse sînt
încît distinct el dintre ele-apare,

55 așa de-a cărnii ce ne-o fi vestmînt
învins-o fi lucoarea ce-azi ne-mbracă,
de-a cărnii, zic, ce moartă ni-e-n pămînt.

58 Ăst spor de foc nu trude-o să ne facă,
căci și-n organe-atît va fi și sporul
spre-a-nvinge tot ce poate să ne placă".

61 Părur-atunci toți gata și cu zorul
să strige-„amin", și-un cor și-al doilea cor,
de mortul trup atît arzîndu-i dorul,

64 nu numai pentru el, ci poate-un dor
de mame-ori tați, de toți cîți îi iubiră
pe cînd erau și ei din cei ce mor.

---

54. *el dintre ele* (a).

---

va fi persoana completă: sufletul și trupul. **48. A-l vedea:** pe Dumnezeu. **Prin el:** prin veșmîntul de lumină. Lumina pe care Dumnezeu o dă sufletelor fericite le pune în stare (*sîntem dibace*) de a-L vedea pe El. **49-51. Să crească:** a se observa repetarea de trei ori a acestei expresii. Vorbește un suflet sfînt, fericit, și parcă presimte plăcerea acestor sporuri. „Începuse cu glas modest, dar n-a putut să rămînă rece" (Torraca). **53. Ce:** ce, flăcări. **54. El:** jarul. *Cf. Iezechiel*, I, 13: „ca niște cărbuni de foc aprinși...". **56. Lucoarea:** veșmîntul de lumină, pe care îl avem acum, va fi învins de strălucirea cărnii, pe care o vom îmbrăca din nou, după Judecata de Apoi. **57. Moartă:** în momentul de față. **58. Trude:** nu ne va fi o piedică. Se referă la a doua parte a îndoielii lui Dante – dacă, recăpătînd ochii o dată cu trupul, aceste suflete nu vor suferi din cauza luminozității prea mari a veșmîntului lor. **59. Atît:** puterea ochilor va crește în aceeași proporție cu sporul de lumină, fiindcă, după cum spune Sfîntul Toma în *Summa theologica*, III, supl., 82, 1: „Toate organele cărnii reînviate vor fi înzestrate cu o putere nouă, pentru a se putea bucura cu desăvîrșire de fericirea Raiului". **60. -nvinge:** a rezista la orice lucru va face bucuria noastră. **65. De mame:** minunată terțină, care ne arată toată umanitatea lui Dante, chiar în Raiul unde ar fi putut să fie împiedicat de știința teologică, care nu mai admite, în sfera fericirii veșnice, alte legături sufletești decît numai cu Dumnezeu. Dar Dante nu era numai teolog; era mai ales poet, și a știut să introducă în Raiul lui, care altfel ar fi ieșit rece și fără nici o culoare, această notă de adîncă umanitate: sufletele fericite nu se bucură atît de dobîndirea corpului, în ceea ce privește persoana lor, cît mai ales pentru că vor revedea trăsăturile scumpe ale mamelor, taților și copiilor morți. De altfel, Dante nu face altceva decît să aleagă printre Părinții Bisericii și teologi pe aceia care ne dau o idee mai omenească despre fericirea sufletelor în Rai. Astfel se bizuie el pe Sfîntul Grigorie (*Dial.*, IV, 35), care spune că cei fericiți se bucură mai mult cînd văd că se bucură împreună cu cei pe care i-au iubit. Și Sfîntul Ciprian: „Acolo mare ceată de prieteni

Și-atunci lucori, egal lucind, veniră
în juru-acestor roți de care-am spus
așa cum vezi cînd cerul se reschiră.

Și-așa cum la suirea-ntîiei seri
pe cer încep noi aștri să-ți apară
ce-acum îți par aieve-acum păreri,

așa-mi păru că văd cum licurară
ființe nouă, cari în cerc au cins
pe-aceste două hori pe dinafară.

O, cum veni de iute și de-aprins
veridicu-ți reflex, Spirite sfinte,
în ochii mei, că fui de el învins.

Ci-mi sta zîmbind Beatrice-așa 'nainte,
și mîndr-așa, c-a mea de-aci vedere
o las cu multe care-mi fug din minte.

Cînd ochii mei au prins din nou putere
să-i urc, văzui că-s singur și transpus
cu Doamna mea spre cerul altei sfere.

Simțeam cu bine că mă urc în sus
din focu-nflăcărat al stelei care
părea că arde roșie de nespus.

---

70. *...sus, ...apus* (a). **71.** *sclipiri* (a). **72.** *ca nu-s* (a). **78.** *încît și* (a). **79.** *ci Doamna mea zîmbind îmi stă 'nainte* (b). **80.** *văzute* (a). **84.** *cu dulcea Doamnă-n cerul* (a). **86-87.** *din focul stelei plin de-nflăcărare/ ce-așa-mi părea că-i roșu de nespus* (b).

---

ne-așteaptă, de tați, de frați, de copii, care, siguri de nemurirea lor și de izbăvirea noastră, ne doresc". **66. Ce mor :** muritori și ei, deci încă pe pămînt. **69. Se reschiră :** în textul italian : *„si rischiara"* (= se luminează). Probabil e vorba aici de o încercare de a da cuvîntului românesc un înțeles la fel cu cel italienesc, de care se apropie atît ca sonoritate. **72. Păreri :** căci lumina zilei, încă nedispărută cu totul, face în așa fel încît abia se văd strălucind stelele pe cer. A se admira delicatețea scenei și abilitatea lui Dante de a se folosi de un spectacol natural, ca să înlesnească pătrunderea în această lume fantastică de lumini și melodii, care-i lumea Raiului. Se pare că numai la pomenirea pămîntului, un fel de nouă viață, aproape înfrigurată în aduceri-aminte ale iubirilor familiare de pe pămînt, cuprinde pe toate aceste suflete fericite, către care, ca la ascultarea unui apel drag, din tot cerul aleargă alte suflete, asemenea primelor stele pe care seara le zărim răsărind la orizont. **74. Au cins :** formînd o a treia comună. **77. Spirite :** pentru că strălucirea lor este reflexul iubirii lui Dumnezeu, care iubire este reprezentată, în Sfînta Treime, de Duhul Sfînt. **78. Învins :** fiindcă ochii nu putură suferi lumina lor. **80. De-aci :** din Rai. În text : „O las printre acele vederi pe care mintea nu le putu urma". **84. Altei sfere :** cerul lui Marte, unde se arată sufletele acelea care au murit luptîndu-se pentru credință. **86. Din focu- :** unii comentatori înțeleg că Dante bagă de seamă că s-a suit în un alt cer din cauza creșterii strălucirii, cu care de obicei fiecare astru primește pe Dante și Beatrice. Alții (și eu cred că aceștia au dreptate) socotesc că Dante observă că a urcat în Marte din cauza luminii roșii ce-l înfășoară și care e proprie acelei planete. **87. Roșie :** *cf. Convivio*, II, 14 : „Marte usucă și arde lucrurile, căldura lui fiind asemănătoare cu aceea a focului, și aceasta se face pentru că el ne apare înfierbîntat de căldură, cînd mai mult și cînd mai puțin, după desimea sau rărimea aburilor ce-l urmează".

88 Din sufletul întreg și-n limba care
e una-n toți adusei mulțămită
precum cerea și-n har sporita-mi stare.

91 Și nici n-a fost în pieptul meu topită
văpaia jertfei, cînd convins eu fui
că ea cu drag și bine-a fost primită,

94 căci între două raze largi văzui
așa de-aprinse roșii flo[ri, orbește,]
c-am zis: – „Oh, Soare, ce de salbe-ți pui!".

97 Precum cu stele mari și mici albește
Galaxi-așa, din pol în pol, o cale
ce chiar și pe-nțelepți îi zăpăcește,

100 așa și-n Marte-n fundul sferei sale
un semn formau, cel vrednic de mărire
ce-mparte-un cerc în patru părți egale.

103 Aci-mi simt arta-nvinsă de-amintire,
căci astfel fulgera pe cruce Crist
că n-aflu demn nimic de-asemuire,

106 dar cîți iau crucea lor urmînd pe Crist
ierta-mi-vor cîte las să nu le vază,
căci înșiși văd lucind pe lemn pe Crist.

109 Din corn în corn, din vîrf pînă la bază,
jucau lumini ce schinteiau sporite
cînd se-ntîlneau ori se-ntreceau pe rază,

---

88. *din sufletul meu tot* (a). **91.** *și nici nu-mi fuse-n piept deplin* (a). **97.** *stele* (a). **97-98.** *precum albind Galaxia-n cer cu stele / și m. și mici, din pol în pol* (b). **98.** *desparte* (a). **99.** *ele* (a). **100.** *Marte* (a).

---

89. E una: rugăciunea cu cugetul e la fel la toată lumea, pe cînd rugăciunea cu vorba este felurită, din cauza limbilor deosebite. **90. -n har:** a se construi: „starea mea sporită în har". **Sporita:** după Torraca: „fiindcă Dumnezeu a binevoit să-l ridice într-o altă sferă". Cred că trebuie interpretat în sensul că această sporire de har se produce în urma și prin faptul sosirii lui Dante într-o altă sferă, superioară. Ceilalți comentatori nici nu-și pun problema. **92. Jertfei:** a jertfei de iubire, pe care Dante o făcuse cu mulțumirea și ruga lui. **93. Ea:** văpaia jertfei de pe altarul inimii. **95. Flo[ri]:** sufletele sfinte, în formă de flori roșii de lumină. **96. Soare:** soarele spiritual al lui Dumnezeu. **Salbe:** în text: „Cum le împodobești!". **98. Galaxi-:** Calea Laptelui, pe care grecii o numeau Galaxia (de la *gala* = lapte). **Din pol:** deoarece Calea Laptelui se întinde de la Polul Nord la Polul Sud, în forma unei zone circulare. **99. Zăpăcește:** face aluzie la diferitele opinii emise de filosofi spre a explica acest fenomen. *Cf. Convivio*, II, 15, unde, după ce a citat unele din aceste opinii, spune că părerea lui Aristotel n-o putem ști, fiindcă cele două traduceri, „cea veche" și „cea nouă", nu concordă împreună. Aici Dante urmează pe Albertus Magnus: „În locul unde se vede Galaxia, pe cerul înstelat, apar multe stele, mari și mici, strălucitoare și apropiate". **101. Semn:** semnul Sfintei Cruci. **102. Patru:** fiindcă un cerc nu se poate împărți în patru părți egale decît prin două diametre, care, întretăindu-se și formînd patru unghiuri drepte, dau o cruce. **103. -nvinsă:** amintirea s-a păstrat, dar arta poetului nu o poate exprima. **106. Iau crucea:** cine primește cu sufletul înseninat orice durere de la Dumnezeu. *Cf. Matei*, XVI, 24: „Oricine voiește să vie după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie". **108. Văd:** în text: „Vor vedea și ei (fiindcă vor fi mîntuiți) lucind pe Crist în lumina aceea (a crucii de raze pe de planeta Marte)". **109. Corn:** braț. **110. Lumini:** sufletele fericiților, morți războindu-se pentru credință. **111. -ntreceau:** una trecea înaintea celeilalte.

cum vezi mici părţi de corpuri, răsucite
sau drepte,-aici, şi-a jocului figură
mereu schimbînd-o, leneşe-ori grăbite,

şi-aşa se mişcă-n raza care cură
trecînd prin umbra ce şi-o face-adese
prin minte-ori artă scutec de căldură.

Şi cum din harpă şi din gigă iese
plăcut tintin de multe corzi, chiar cui
nu-i sînt din cîntec vorbele-nţelese,

aşa din lămpile ce-aici văzui
ieşea pe cruce-o melodie-atare
c-am stat răpit, deşi n-o pricepui.

Simţeam eu clar că-i vrun elogiu mare,
căci „Scoală-te" şi„-nvinge"-am prins din cînt
cum prind şi-acei ce-aud din întîmplare.

Simţeam de el c-aşa de-nvins eu sînt,
că pîn-aici nimic n-avu putinţă
să-mi fie-un lanţ mai drag ca legămînt.

Prea aspră poate pare-a mea sentinţă
c-am pus mai jos plăcerea de-ochii Ei
cei dulci ce-alin-oricare-a mea dorinţă!

Cîţi însă ştiu că stampa vie-a ce-i
frumos etern, pe cît te sui, devine
mai clar – şi deci, de n-am privit în ei,

---

116. *ţi-o faci* (a). **125.** *prins* (a). **127.** *învins* (a). **129.** *cuprins* (a). **133.** *Cîţi ştiu că astea vii sigilii a ce-i* (a). *dar cîţi pricep* (b). **133-134.** *cîţi ştiu că astea vii sigilii – a ce-i / Frumos etern* (b).

---

112. Părţi: compară sufletele care roiesc luminoase în crucea de lumină din planeta Marte cu firişoarele ce se joacă într-o rază de lumină care pătrunde într-o odaie întunecoasă. Fireşte, de aici imaginaţia lui Dante a pornit pentru a da scena grandioasă din acest cînt. Mărind proporţiile fenomenului natural şi sublimîndu-l, ajunge la ceva cu totul miraculos şi peste închipuirea omenească. Am avut şi altă dată ocazia de observat, cu privire la anumite legi meteorologice ale Infernului (aceea, de pildă, prin care flăcările ce cad pe cîmpia înfierbîntată a acelora ce au păcătuit împotriva naturii se sting pe malurile împietrite ale rîului de foc care înconjoară cîmpia, din cauza aburilor ce se ridică din el), cum fantezia lui Dante pleacă totdeauna de la realitate şi se preocupă de a fi verosimilă, deosebindu-se astfel de fantezia nordică a altor poeţi, ca de pildă aceea a lui Goethe, care nu se preocupă de verosimilitate. De aceea această operă a lui Dante ne interesează, întrucît umanitatea o străbate de la un capăt la celălalt, chiar în cele mai mici amănunte, iar pămîntul se proiectează nu numai în Infern (cum se crede, de obicei, după o veche teorie romantică, care nu se mai poate susţine), ci şi în Purgatoriu şi chiar în Rai, care nu e numai teologic, dar şi omenesc. **113. Aici:** pe pămînt. **Figură:** a se construi: „mereu schimbînd figura jocului, leneşe-ori grăbite". **115. Cură:** curge, pătrunde. **116. Şi-o face:** şi-o pregăteşte. **117. Minte:** iscusinţă. **Ori:** în sens mai mult de „şi". **Scutec:** apărătoare. **118. Gigă:** din germana veche *gige* (modern *geige*), un fel de vioară cu arcuşul în formă de arc, întrebuinţată în Evul Mediu. **119. Chiar:** chiar de cine nu înţelege vorbele din cîntec. **121. Lămpile:** sufletele fericite, în formă de lumini. **125. Scoală-te:** cuvinte luate din liturghia ecleziastică, în care se proslăveşte învierea lui Cristos, biruitorul morţii. **127. De el:** a se construi: „că sînt aşa de-nvins de el". **-nvins:** căci cîntecul întrecea puterea aperceptivă a auzului meu. **128. Aici:** atunci. **129. Lanţ:** nimic nu m-a legat cu lanţuri mai dulci. **131. Ei:** ai Beatricei. **133. Stampa vie:** ochii Beatricei, socotiţi ca pecetea sau culmea oricărui lucru frumos. **135. Clar:** ne-am aştepta la femininul „clară" fiindcă adjectivul se referă

mă pot scuza de ce m-acuz pe mine
spre-a mă scuza, și văd c-am spus dreptate;
căci nu-s excluse-aici plăceri divine,

căci ele,-urcînd, devin tot mai curate.

la „stampă” din versul 133. **136. Mă pot:** subiectul e „cîți” din versul 133. **M-acuz:** de a nu mă fi uitat în ochii Beatricei, deveniți mai luminoși. **137. Scuza:** de a fi spus că melodia ce s-auzea din crucea de lumină a lui Marte m-a legat cu cele mai dulci lanțuri posibile. Ceea ce s-ar părea puțin măgulitor pentru Beatrice, ai cărei ochi ar fi fost niște lanțuri mai puțin dulci. Scuza lui Dante este că nu se uitase în ochii Beatricei, dar această scuză el însuși o socotește mai mult o acuzație. De aceea el spune că cei care știu cum, ridicîndu-se tot mai sus în Rai, ochii Beatricei străluceau mereu mai mult, pot să-l ierte de învinuirea ce însuși și-o aduce de-a nu fi privit în ochii ei, aceasta pentru a se scuza de a fi socotit lanțurile melodiei, inferioare atracției ochilor Doamnei lui. **138. Aici:** în Rai. **139. Urcînd:** din cer în cer. **Curate:** mai intense și mai spirituale, curățindu-se de orice urmă pămîntească.



Cîntul XV

Cerul al cincilea, al lui Marte : sufletele războinicilor

Sfînta iubire a sufletelor fericite (1-12) ◎ Cacciaguida, strămoșul lui Dante (13-87) ◎ Florența de altădată (88-129) ◎ Strămoșii poetului (130-148)

1 Onesta vrere-n care ni s-arată
acel amor ce-n veci spre bine tinde
cum pofta face-n vrerea necurată,

4 odihnă-n dulcea lir-a pus tutinde
făcînd să tac-acele corzi pe care
divina dreaptă după plac le-ntinde.

7 Cum pot să nege-o just-a ta rugare
acești de-aici, cînd ei spre-a-mi da putință
să vreau să-i rog, tăcură-ntr-o suflare!

10 E justă-n infinit o suferință
s-o aib-acei ce fug de-atare bine
iubind ce n-are veșnică ființă.

13 Precum în pacea unei seri senine
subit un meteor ce-și scurge focul
îți mișcă ochii pașnici după sine

---

1. *Dar buna vrere-n care* (a). **2.** *Iubirea cea cu dreapta țintă* (a). **3.** *Face-n vrere* (a). **4.** *Tăcere-a pus iubirea care* (a). **13.** *Nopți* (a). **15.** *Trag ochii ce-ți steteau* (a). *Din pacea lor trag ochii după sine* (b). *smulg ochi-ți* (b).

---

1. Vrere: iubirea sfîntă, către aproape. **2. Amor:** iubirea inspirată direct de Dumnezeu. **3. Face:** s-arată. **4. Odihnă:** tăcere. **Lir-:** crucea, care vibra de sunete, întocmai ca o liră. **Tutinde:** pretutindeni, formă obișnuită la Coșbuc. **5. Corzi:** fiindcă fiecare suflet din cruce e o coardă care vibrează cu sunete înalte sau joase, după cum voiește Dumnezeu. **8. Aici:** în Rai. A se înțelege: „Dacă, pentru a-mi da putința să le rog, sufletele fericite din crucea de lumină se opriră deodată din cînt, cum am putea crede că ele să rămînă nesimțitoare dreptelor rugăciuni ale noastre?". **10. Justă:** a se înțelege: „E just să sufere în veci cei ce fug de atare bine (iubirea sfîntă a sufletelor fericite), iubind cele pămîntești" (*ce n-are veșnică ființă*).

16 și-ți pare-a fi o stea ce-și mută locul,
atît că-n partea de-unde se desparte
nu piere nici o stea și-i scurt și jocul,

19 așa din cornul dinspre-a dreptei parte
a curs în jos la baza crucii-un astru
din mîndra grup-a lămpilor din Marte.

22 Dar gemma nu s-a dezlipit de nastru
ci-a curs pieziș pe rază, ca și viul
și blîndul foc ce-urmeaz-un alabastru.

25 Așa ca umbr-a curs Anhise piul,
cînd își văzu (de e să credem Muza
suprem-a noastră) prin Elisiu fiul.

28 – *„O, sanguis meus, o, superinfusa*
gratia Dei ! Sicut tibi, cui
bis unquam coeli janua reclusa ?"

31 Mă-ntoarsei, cînd vorbi, spre focul lui ;
spre Doamn-apoi țintii a mea privire,
și-aici și-acolo beat de-uimire fui,

34 c-avea privirea-ncinsă de-o zîmbire,
încît credeam că pînă-n fund a mea
s-afundă-n Rai cu-ntreaga fericire.

---

24. *linul* (a). **32.** *Și beat și-aici și-aici* (a). **32-33.** *și de uimirea / Ce-avui și-aici și-aici ca beat eu fui / Căci dulce-atare-un rîs îi fu privirea* (b), *avea-n privire* (b). **34-35.** *Că pînă-n fund credeam c-alung cu-a mea / Și răul meu și-ntreagă fericirea* (b). *și tot ce-i fericire* (b). **36.** *și-n* (a).

---

18. Scurt : de scurtă durată. **Jocul :** lumina meteorului. **19. Cornul :** brațul, aripa : din latina clasică, în care aripa dreaptă și cea stîngă a oastei se chemau *cornu dextrum* și *cornu laevum* ; aici, mai ales din latina bisericească, în care găsim expresiile *in cornu evangelii* și *in cornu epistolae*, pentru a se arăta partea dreaptă și cea stîngă a altarului. **20. Astru :** un suflet luminos. E vorba de Cacciaguida degli Elisei, strămoșul lui Dante, care a urmat pe împăratul Conrad al III-lea de Suabia (1138-1152) în cruciada a doua (1147) și care l-a făcut cavaler pentru faptele-i vitejești. Alți comentatori cred că Dante face aluzie la Conrad al II-lea Salicul (1024-1039), care s-a luptat cu saracinii, în Calabria. Despre Cacciaguida, în afară de ceea ce aflăm de la Dante, nu știm aproape nimic. Numai într-un document din 28 aprilie 1131 apare printre martori un *„Cacciaguida, filius Adami"*, care, după Barbi și Torraca, ar putea să fie strămoșul lui Dante. **22. Gemma :** italienism = nestemată, giuvaer (suflet luminos). **Nastru :** panglică de lumină (italienism). Torraca crede că Dante se referă la niște panglici de mătase și aur, împodobite cu mărgăritare sau alte nestemate, pe care femeile le purtau pe brațe și pe piept. O interpretare sugestivă îmi pare aceea a lui Steiner : „...ca și cum crucea ar fi fost un țesut împodobit cu nestemate, pe care sufletul se mișcă fără a se depărta de el". **24. Urmeaz- :** se scurge în dosul unei lespezi de alabastru. **25. Așa :** cu atîta dragoste de părinte. **Ca umbr- :** umbra lui Cacciaguida a alergat la Dante ca aceea lui Anchise înspre Enea. **26. Cînd :** în cîmpiile Elisee, cu prilejul coborîrii lui Enea în lumea umbrelor subterane. **Muza :** Virgil, care povestește această întîlnire în *Eneida*, VI, 684. **27. Noastră :** fiindcă pentru Dante și contemporanii lui Virgil era considerat un autor național. Între latină și italiană nu se făcea altă diferență decît de stil : latina era considerată ca limbă literară, cu reguli fixe de gramatică (motiv pentru care se și chema *grammatica*), iar italiana un fel de dialect, bun numai pentru nevoile practice ale vieții. **28. *O, sanguis* :** o, odraslă ! ***O, superinfusa* :** o, harul lui Dumnezeu, care a coborît la tine ! **29. *Cui* :** cui ca ție, a fost vreodată deschisă cuiva poarta Raiului ? **32. Doamn- :** Beatrice. **33. Aici :** uitîndu-mă la Beatrice. **Acolo :** uitîndu-mă la focul care-mi vorbea (Cacciaguida). **Beat :** copleșit. **34. Avea :** Beatrice. **35. A mea :** privirea.

Și, drag și-a-l auzi ca și-al vedea,
adaose duhul celor cuvîntate,
dar ne-nțeles, așa de-adînc vorbea.

Dar nu-ntr-adins, ci din necesitate
s-ascunse mie-așa, căci cele spuse
întrec a minții-oricare facultate.

Cînd arcul dragostei fierbinți îi fuse
așa de-ntins că vorbele lui grele
la pragul minții omenești le-aduse,

acestea-ntîi le-am înțeles din ele:
– „Binevorbit să fii tu trei în unul
c-așa de bun te-arăți sămînții mele!".

Și zise-apoi: – „Și drag și lung ajunul
ce-avui, cetind suprema carte-n care
etern e albul alb și brun e brunul,

mi-l stîmperi tu-ntr-aceast-a mea-mbrăcare
din care-acu vorbesc, drept grație Ei,
ce-ți dete-aripi spre-așa de sus zburare.

Gîndirea ta, crezi tu, că-n ochii mei
din primul gînd o am, precum, cui știe
din unul iese-oricare număr vrei,

deci nu mă-ntrebi nici cine sînt, nici ție
de ce-ți par eu din tot acest alai
de spirite, mai plin de veselie.

E drept ce crezi, că marii-ori micii-n Rai,
citesc oglinda-n care-a ta gîndire
ei clar o văd, pe cînd tu nici n-o ai.

---

38. *înainte* (a). **40.** *cuvinte* (a). **42.** *minte* (a). **43-45.** *Apoi cînd arcul dragostei fierbinte/ Slăbi-ntr-atît că vorbe-a scos de-acolo/ Ce-au ținta pragul omeneștii minte* (b). **52.** *Copile-al meu mi-l... grație* (b). **55-56.** *Tu crezi că g. tău/ Din Domnu-mi vine-ast* (a).

---

37. Drag: frumos la vedere și la auz. **38. Adaose:** alte cuvinte. **40. -ntr-adins:** pentru că, din contră, sufletele fericite sînt mereu gata nu numai să satisfacă, dar și să prevină dorințele drepte. **Necesitate:** fiindcă știința lui îi sugera concepte superioare marginilor la care mintea omenească poate să ajungă. **44. -ntins:** destins; cînd entuziasmul care îl însuflețea s-a potolit. **47. În unul:** Sfînta Treime. **48. Sămînții:** odraslei. E vorba de Dante, al cărui strămoș a fost Cacciaguida. **49. Ajunul:** dorința de a te vedea, pe care am conceput-o citind în Cartea minții dumnezeiești (în care tot ce e scris nu se schimbă niciodată) că ai să vii în Rai, cu trupul, înainte de a muri. **52. Stîmperi:** se referă la „ajunul" din versul 49. **-mbrăcare:** în sufletul meu, îmbrăcat în această haină de lumină, dinăuntrul căreia îți vorbesc. **53. Ei:** Beatrice. **54. Aripi:** fiindcă teologia arată minții omenești drumurile cerului. **56. Primul gînd:** Dumnezeu. **57. Iese:** din cunoștința unității iese aceea a tuturor celorlalte numere. Vrea să spună că el citește în gîndirea lui Dumnezeu pe aceea a lui Dante. **58. Nu mă-ntrebi:** fiindcă știi că nu e necesar; și cunosc mai dinainte dorința ce-o ai de-a ști cine sînt și de ce, printre celelalte suflete, apar mai vesel. **61. Marii-ori micii:** oricare ar fi gradul lor de fericire. **62. Oglinda:** mintea dumnezeiască, în care, ca într-o oglindă, se văd toate gîndurile omenești. **63. Pe cînd:** chiar înainte de-a fi avut gîndul.

64 Dar ca s-alini mai bine-acea iubire
în care-adînc veghează însetată
de-un dulce dor eterna mea privire,

67 rostește-ți liber și-ndrăzneț curata
dorința ta prin clare vorbe spuse
la cari eu am de-acum răspunsul gata”.

70 Privii spre Doamnă, ci zîmbind ea-mi spuse
’nainte-a fi vorbit, că-mi dă-nvoirea
ce vrerii mele-un spor de-aripi îi puse.

73 – „Pe loc ce v-apăru,-ncepui vorbirea,
Egalul prim, și-n voi e,-n fiecine,
Egal-apoi știința și iubirea,

76 căci ele-n cel de-unde și foc vă vine
ca și lumin’, atîta-s de egale
că-i imperfect orice-alt egal, vezi bine.

79 Ci bietele puteri și vreri mortale,
din cauza care-aici vi-e clar [ce-arată],
diverse-aripi au pentru zbor pe cale.

82 Iar eu ca om am inima-ncărcată
de-acest defect; deci pot numai cu ea
să-ți dau răspuns salutului de tată.

85 Te rog, topaze viu, ce-ntr-astă stea
ornezi a dînsei prețioas-ornare,
s-astîmperi cu-al tău nume setea mea.”

---

64. *mulțămi* (a). **64-69.** *Ci-amorul sfînt, în care-n veci veghează / privirea mea, spre-a-l împlini-ndeajuns / căci ăst dor dulce apururi mă-nsetează / rostește-ți vrerea și-al tău dor ascuns / cu vesel glas și sigur tu cutează / căci eu am gata tot ce-am de răspuns* (A). Am trecut în text varianta (b): *prin clare vorbe spuse*, pentru a restabili rima. **81.** *Dau sborului diverse* (a).

---

64. Ci-amorul: a se înțelege: „...ci, spre a împlini îndeajuns amorul sfînt, în care privirea mea veghează în veci, fiindcă acest dor dulce mă însetează de-a pururi, rostește-ți vrerea...”. Cu alte cuvinte, sufletul, deși cunoaște dorința lui Dante, vrea s-o audă exprimată de el însuși, ca să satisfacă mai bine amorul. **68. Vesel:** fiindcă va căpăta cunoștința adevărului. **Sigur:** sigur că vei fi satisfăcut. **72. Un spor:** spori dorința mea de a mă întreține cu Cacciaguida. **73. Pe loc:** îndată ce v-a apărut lumina lui Dumnezeu (*Egalul prim*), știința și iubirea au devenit egale în fiecare din voi, fiindcă în Dumnezeu ele sînt atît de egale, încît oricare altă egalitate apare imperfectă. **79. Ci:** nu tot așa se întîmplă cu bietele puteri și vreri omenești, în care iubirea și știința nu sînt deopotrivă; și dacă cea dintîi poate să meargă mai departe, cea din urmă nu poate întotdeauna s-o urmeze. Cu alte cuvinte, nu totdeauna omul poate exprima ceea ce simte. **83. Acest defect:** nepotrivirea între iubire și puterea de-a o exprima. **Cu ea:** cu inima, nu cu vorba. **85. Topaze:** piatră prețioasă, de culoare galbenă, despre care Dino Compagni spune (*cf. Intelligenza*, strofa 26): *„ha color d’auro a splendiente lume”* (= are o lumină strălucitoare de culoarea aurului). Comparația se potrivește deci perfect cu sufletul luminos al lui Cacciaguida. **86. Ornezi:** sporești împodobirea prețioasă a acestui cer.

88 – „Răsade-al meu, ce-mi fuși o desfătare
a te-aștepta, tulpina ta eu fui.”
Așa-ntroduse dulcea-i cuvîntare.

91 – „Pe-al cărui nume neamul tău ți-l spui,
de-o sută de-ani pe deal e și el unul
ce-i dă ocol pe-ntîiul balț al lui,

94 și-i fiu al meu, iar ție-ți fu străbunul.
Și-ai fi dator ca-n lunga-i suferință
să-i faci mai scurt prin bune fapte-ajunul,

97 Florența-n vechea ei circumferință,
în care și-astăzi none bat și trele,
trăia onest, și-n cumpăt și-n priință.

100 N-aveam pe-atunci cununi și lanțugele,
și nici femei cu brîu și-ncălțăminte
mai dragi de-a fi văzute decît ele,

103 nici nu-ngrozea fetița pe-un părinte
din fașe chiar, căci zestrea și-alte toate
țineau măsura strîns la ce-i cuminte.

---

89. *Chiar numai așteptînd tulpina-ți* (a). **102.** *Vederii-acestea* (a).

---

88. Răsade : odraslă. **89. Tulpina :** originea neamului tău. **91. Pe-al :** cel pe al cărui nume îți spui numele tău, adică Alighiero I, de unde ți-a venit numele de familie, dînd astfel naștere unei alte ramuri și părăsind numele mai vechi de Elisei. **92. Pe deal :** al Purgatoriului, în cercul trufașilor, care este cel dintîi din Purgatoriu, unde și Dante va trebui să se curețe de acest păcat. *Cf. Purgatoriul*, XII. **93. Balț :** italienism (*cf. balzo* = culme, stîncă, pisc). **96. Faci :** prin rugăciuni. **Ajunul :** în sensul bisericesc, de ajunul unei sărbători. În acest caz, prin sărbătoare trebuie înțeles Raiul, al cărui ajun se consideră Purgatoriul. **97. Vechea :** în cuprinsul vechilor zidiri romane. În urmă, acestea au fost doborîte (între 1172 și 1175) și perimetrul orașului a fost mărit. O a treia lărgire s-a făcut în 1284. Aici se vorbește de Florența mai veche, mică, dar cinstită. **98. None... și trele :** ceasurile vechiului ornic italian, care era împărțit în : *terza*, *nona*, *sesta* și *vespero*. **Bat :** biserica numită Badia, al cărei clopot bătea ceasurile și-n vremea lui Dante. Un vechi comentator din secolul al XIV-lea, Iacopo della Lana, adnotează : „Pe sus-amintitele ziduri este o biserică numită Badia, care bate *terza*, *nona* și celelalte ore, la care lucrătorii breslelor încep sau încetează lucrul”. **99. Priință :** belșug. **100. N-aveam :** femeile n-aveau... **Cununi :** podoabe în formă de coroană (zise și *frontale*), de argint aurit sau chiar de aur curat, presărate cu mărgăritare și alte pietre scumpe. **Lanțugele :** lanțuri mici de aur și de argint, care se purtau la gît. De multe ori, stăpînirea Florenței a emis *leges sumptuarias* împotriva luxului feminin, dar niciodată nu s-au putut aplica întocmai. Una din ele oprea pe femei să întrebuințeze rochii cu inițiale, desene de animale, fructe, flori, arabescuri și alte podoabe, fie țesute cu stofă, fie brodate. Se făcea excepție numai pentru jongleuri și femeile necinstite. **102. Mai dragi :** *cf.* Ovidiu, *Remedia amoris*, 343 : *„Auferimur cultu : gemmis auroque teguntur / Omnia ; pars minima est ipsa puella sui”*. Și Dante, în *Convivio*, I, 10 : „Nu se poate bine arăta frumusețea unei femei, cînd podoabele gătelii și veșmintelor o fac să fie mai admirată ca ea însăși”. **103. -ngrozea :** căci tatăl nu se temea că nu poate s-o mărite. **104. Zestrea :** pe vremea lui Cacciaguida nu se cerea zestre prea mare. Un cronicar contemporan, Riccobaldus, ne spune că atunci, la Florența, *„modica dote nubebant feminae”*. **Alte :** vîrsta, mai ales, care era potrivită pentru nuntă ; nu ca-n vremea lui Dante, cînd, după expresia unui comentator vechi (*Ottimo*) le măritau „fiind încă în leagăn”.

106 Nici case goale de copii, nepoate,
nici nu ne-a fost sosit Sardanapalul
spre-a da dovadă prin odăi ce poate.

109 Și nu era-ntrecut nici Montemalul
de-al vostr-Ucelatoiu, urcarea cui
grăbită-i fu cum are-a-i fi prăvalul.

112 Încins pe Belincione io-l văzui
cu piei și os, și nesulemenită
venind de la oglindă doamna lui.

115 Pe Vechio-l știu purtînd cojoc de piele
și pe Nerli așa i-am apucat
și-a lor femei cu fus și cu andrele!

118 Ferice lor! Căci toate-asigurat
mormînt aveau; și nu dormea pustie,
de-al Francei drag, nici una-n golu-i pat.

121 Veghea la leagăn tînăra soție
și dezmierda-ngînînd în limba ceea
ce-o au părinții-o primă bucurie.

124 Torcînd pe fus dincoa' fuior femeia
vrun basm spunea-ntre caznicii-adunați
de Fiesole, de Rom-ori de Enea.

---

108. *Dovezi prin camere* (a). **113.** *rumenele* (a).

---

107. Sardanapalul: ultimul rege al asirienilor, luat aici ca exemplu de desfrîu. **108. Prin odăi:** această expresie a fost interpretată ca o aluzie la perversiunile din iatacurile lui Sardanapal. Dantologul englez Toynbee însă a dovedit că Dante se inspiră dintr-un pasaj din *De regimine principum* al lui Egidio Romano, în care se spune că Sardanapal nu ieșea din casă spre a vorbi cu satrapii săi, ci comunica cu ei prin scrisori: *„sed omnes collocutiones eius erant in cameris ad mulieres"*. **109. Montemalul:** Monte Mario, zis popular și Montemalo, colină aproape de Roma, de pe care se vede întreg orașul. **110. Ucelatoiu:** localitate aproape de Florența. Venind de la Bologna, de aici se vedea întîi Florența. Dante vrea să spună că de pe Monte Mario sau din Uccellatoio Florența nu se vedea mai mare decît Roma. Deși s-a ridicat mai repede decît Roma, tot așa de repede se va prăbuși. **Cui:** se referă la Uccellatoio din același vers, și prin el la Florența. **112. Belincione:** Bellincione Berti dei Ravignani, amintit de două ori de Dante (*Cf. Paradisul*, XVI, 99) pentru modestia portului său și pentru noblețea vieții sale. A trăit în a doua jumătate a secolului al XII-lea și a fost tatăl acelei *„buona Gualdrada"*, cu totul demnă de mama ei, amintită aici de Dante ca o femeie ce nu-și pierdea vremea cu sulimanuri în fața oglinzii. Faima modestiei și cumințeniei lui Bellincione rămăsese pînă în vremea lui Dante. **113. Cu piei:** încins cu centură de piele și cataramă de os. **115. Vechio:** familia del Vecchio sau de' Vecchietti, care locuia la poarta San Brancazio. **Cojoc:** mulțumit cu îmbrăcămintea de piele, necăptușită. *Cf.* Villani, VI, 70: „Și ia aminte că-n vremea zisului prim popor, cetățenii Florenței trăiau în cumpătare și se hrăneau cu bucate simple, cheltuind puțin, îmbrăcîndu-se, ei și nevestele lor, cu postavuri groase. Și mulți purtau piei descoperite, fără postav". **116. Nerli:** familia de' Nerli, din Oltrarno, una din cele mai însemnate din acest cartier. **118. Asigurat:** căci erau sigure că vor muri în țara lor, nu în Franța sau altă țară, unde bărbații lor se duceau, din dorul de cîștig, după negustorie. **119. Pustie:** atunci cînd ar fi rămas singure la Florența. **122. Limba:** acea limbă specială, făcută din cuvinte trunchiate și îngăimate, întrebuințată de copii și pe care, la rîndul lor, o întrebuințează părinții cînd vorbesc cu ei. Acest fel de limbaj formează acum obiectul unor studii foarte serioase, ca de pildă acelea despre dublarea silabelor în limba copiilor mici. **125. Basm:** legendele populare despre originea Florenței. După cum se vede,

Ca Cianghela neveste, sau bărbați
ca Saltarello ne-ar fi fost minune
cum azi v-ar fi Cornelii-ori Cincinați!

Într-astfel de-odihnită-n lucruri bune
și dulce viață, și-ntr-așa curată
cetate-onestă vru deci a mă pune

Maria cea-n supremul vai chemată,
și-n vechiul vostru baptisteriu eu
creștin și Caciaguida fui deodată.

Moronte-mi fuse frate și-Eliseu;
nevasta mi-o luai de lîngă Pad
și-al ei connume l-ați purtat mereu.

Urmai apoi în taberi pe Conrad,
acel ce-onoare-mi dete-n rang deplină;
prin fapte mîndre-atît urcai în grad.

---

131. *curata* (a). **132.** *pune* (a).

în Italia, amintirile clasice erau răspîndite și-n popor. **127. Cianghela:** fiica lui Arrigo della Tosa, femeie frumoasă, dar ușuratică, pe care și Boccaccio ne-o arată ca sfruntată și coruptă. Tot Boccaccio, în *Labirinto d'amore*, ne vorbește de urmașele prin fapte ale acestei femei, numindu-le *le cianghelline*. **128. Saltarello:** Lapo Salterelli, jurist și autor de versuri (proaste însă). Om politic, aparținînd unei familii urîte de Dante, întrucît după surghiunul lui a intrat în posesia bunurilor ce-i fuseseră confiscate. „Apărător al drepturilor comunei florentine împotriva pretențiilor curții papale", pare-se, din contră (după Del Lungo), să fi fost un om de seamă și ne întrebăm cum a putut cădea așa de jos în disprețul lui Dante. Probabil fiindcă în ceasul primejdiei s-a arătat laș și necredincios. Împotriva lui tună și fulgeră și cronicarul Dino Compagni (II, 22), prietenul și tovarășul de partid al lui Dante: „O, tu, Lapo Salterelli, amenințător și bătător al magistraților ce nu-ți îndeplineau cererile, unde te-ai înarmat? Ascunzîndu-te în casa Pulcilor!". **Minune:** ne-am fi mirat numai de posibilitatea existenței unor astfel de oameni. **129. V-ar fi:** v-ar fi minune, v-ați mira de oamenii cinstiți, modești și eroici asemenea Corneliei și lui Cincinat. **133. Vai:** în durerile facerii. **134. Baptisteriu:** baptisterul Sfîntul Ioan Botezătorul, patronul Florenței. E o biserică în formă octogonală, căptușită cu benzi de marmură, alternativ albe și negre, ca aproape toate bisericile florentine. Foarte veche, aparținînd secolului al V-lea, mai tîrziu Lorenzo Ghiberti a împodobit-o cu acele uși de bronz, frumos sculptate, în stilul Renașterii, cu basoreliefuri cuprinzînd scene din *Vechiul* și *Noul Testament*, pe care Michelangelo le-a numit „porțile Raiului". **135. Deodată:** pentru că a fost botezat cu numele de Cacciaguida. **136. Moronte... Eliseu:** adică Moronto și Eliseo, frații lui Cacciaguida, despre care nu știm nimic. Din Eliseu s-a tras ramura Eliseilor, strict înrudită cu cea a Alighierilor. **137. Nevasta:** o Alighieri din Ferrara; după alții din Padova, Parma sau Verona. De la numele acesteia se trage acela al poetului. Se pare că Alighieri ar fi o formă derivată prin metateză din numele Aghilieri (de la *aghila*, it. mod. *aquila* = vultur). Astfel argumentam dintr-un sonet al lui Foresse din care reiese că în stema familiei Alighieri erau niște pui de vultur. Dintr-o etimologie populară (*ala* = aripă), oamenii Renașterii au crezut (dovadă miniaturile mai multor manuscrise ale *Divinei Comedii*) că stema Alighierilor ar fi fost o aripă de aur pe fond albastru. Despre ipoteza (scumpă unor teoreticieni germani, care și-au revendicat și pe Leonardo da Vinci, fiindcă acesta avea părul blond și ochii albaștri) că numele Alighieri derivă din Aldighieri (familie existentă în Italia, dar care n-are nimic de-a face cu aceea a lui Dante), nici nu se poate vorbi serios. **138. Connume:** italienism; *cf.* it. *cognome*, pentru numele de familie. **139. Conrad:** Conrad al III-lea de Hohenstaufen (1093-1152), conducătorul cruciadei a doua (1147-1149), pe care se pare că Dante a confundat-o cu expediția lui Conrad al II-lea Salicul (împărat de la 1024 la 1039), ce a bătut pe saracinii ce invadaseră Calabria și care, în prima sa descălecare în Italia, a fost și la Florența, pe cînd cel dintîi nici n-a fost vreodată în Italia. Se poate ca și Cacciaguida să fi căpătat pintenii de aur de cavaler în expediția din Calabria, nu în Palestina. **140. Onoare...-n rang:** îl făcu cavaler. **141. Mîndre:** vitejești.

142 Subt el am combătut legea haină
al cărei neam nu vrea să mai respecte
domeniul vostru, dintr-a Papei vină;

145 și-aici fui scos de orbii-acelei secte
din lumea-nșelătoare care face
prin dragul ei atîtea vieți infecte;

148 și-astfel martir venii într-astă pace."

142. Legea: pe musulmani. **144. Vostru:** adică al creștinilor, mormîntul lui Cristos aparținînd pe drept acelora ce cred în el. **Vină:** fiindcă papii, cufundați în îndeletniciri lumești, nu se mai gîndesc să răscumpere Sfîntul Mormînt din sclavia musulmană. **145. Scos:** scos din această lume-nșelătoare, adică omorît de turci în bătălie. **Orbii:** întrucît nu văd care este legea cea adevărată. **147. Infecte:** spurcate de păcat. **148. Martir:** și de aceea îl găsim în cerul lui Marte, care adăpostește pe cei care au murit luptînd pentru credință.



Cîntul XVI

Cerul al cincilea, al lui Marte : sufletele războinicilor

Sărmana noblețe a sîngelui (1-9) ◎ Strămoșii lui Cacciaguida (10-45) ◎ Florența de pe vremuri și virtuțile ei (46-154)

O, tu, sărman-a sîngelui noblețe!
De faci pe om înfumurat să fie
și-aici unde iubim în două fețe,

tu n-ai de-acum să-mi pari o nebunie,
căci și-unde-s moarte-a poftelor răscoale,
eu zic, în cer, tu mi-ai stîrnit mîndrie!

Ce-i drept, ești strai cu tot mai scurte poale,
cui zilnic nou postav dacă nu-i pui
cu timpul el te las-un coate-goale,

Cu Voi, ce-ntîi fu-n Roma-n uz, dar cui
poporul Romei nu-i mai face parte
de-acel respect, cu Voi deci începui;

---

9. *Cu-al vremii curs* (a).

---

1. Noblețe: Dante a fost printre cei dintîi care au arătat că noblețea cuiva trebuie socotită după superioritatea sufletului și nu după moștenire, ca de altfel toți ceilalți poeți ai „dulcelui stil nou", asupra cărora a influențat vestita școală de drept roman din Bologna, orașul în care „dulcele stil nou" s-a ivit pentru prima oară. În tratatul IV din *Convivio*, Dante arată, prin felurite argumente, că „adevărata și singura noblețe consistă în virtute" și (capitolul XXIX) critică pe aceia care, fiind neam vechi și nobil și coborîndu-se din strămoși vestiți prin acțiunile lor bune, se cred ei înșiși nobili, neavînd totuși în ei nici o noblețe. După aceea face distincția între noblețea sîngelui, care se micșorează cu timpul, și noblețea sufletului, care nu se moștenește, ci rămîne totdeauna aceeași. **3. Aici:** pe pămînt, unde iubirea omenească se abate adesea din drum. **Fețe:** adică cu iubirea cea adevărată, care se îndreaptă numai către Dumnezeu, și cu cea rătăcită, care se abate din calea cea dreaptă înspre lucrurile pămîntești. **5. Unde:** în Rai. **6. Mîndrie:** cu toate că Dante recunoaște zădărnicia nobleței de sînge, totuși, omenește, nu se dă în lături de a mărturisi că s-a mîndrit cînd a aflat că neamul lui se trage din Cacciaguida. **9. Coate-goale:** straiul nobleței se scurtează cu trecerea vremii, dacă nu i se adaugă mereu nou postav de fapte bune. Imaginea lui Dante (în text) e alta: a timpului, care-l „scurtează cu foarfecele". **10. Voi:** Dante, adresîndu-se întîia oară lui Cacciaguida, i-a vorbit cu „tu", acuma, în semn de respect, îi vorbește cu „Voi", tot astfel cum (după compilațiile medievale de istorie romană) romanii făcuseră la început cu Cezar. *Cf. Fatti di Cesare*, IV, 162: „Cezar s-a dus la Roma. Romanii care erau acolo îi făcură mare cinste, zicînd împotriva obiceiului lor: «*Bine ați sosit!*» căci unui singur om erau obișnuiți să spună: „*Bine ai sosit!*»".

13 de-aceea Doamna, stînd puţin deoparte,
zîmbi ca fata ce tuşi la primul
Ginevrei greş, cum ni se spune-n carte.

16 – „Sînteţi deci tatăl meu – am zis – şi stimul
îmi daţi ca să vorbesc; şi nu-mi încape
în gînd, prin cît mă 'nalţi de sus, sublimul.

19 De har se umple prin atîtea ape
internul meu, încît am bucurie
că poate-a le-ncăpea fără să crape.

22 Deci spuneţi-mi voi, dulcea mea mîndrie,
cari fur-ai noştri taţi, ce număr anii
purtînd pe cînd eraţi încă-n pruncie?

25 De staul spuneţi, de-a[l] lui San Giovani
cum fu pe-atunci, şi-n ce familii bune
mai demne-n el să-i fie căpitanii?"

28 Precum învie-n flacări un cărbune
bătut de vînt, aşa văzui cum creşte
şi facla lui prin dulcea-mi rugăciune.

31 Şi cum văzui că tot mai clar sporeşte,
vorbi cu glasul dulce de nespus
dar nu-ntr-un grai cum azi se-obişnuieşte:

34 – „Din ziua-n care *Ave* fuse spus
pînă ce mama-n clipele-i durute
(azi sfîntă-n cer) povara şi-a depus,

---

15. *pas greşit* (a). **32.** *Şi-a zis* (a).

---

14. Zîmbi: cu oarecare binevoitoare ironie, băgînd de seamă că Dante nu se poate opri de a-şi arăta mîndria pentru obîrşia lui nobilă. **Fata:** domniţa de Malehault, care în romanul lui Lancelot tuşeşte cu intenţie cînd Ginevra are întîia întîlnire de dragoste cu Lancelot: *„à ces paroles que la reine li disoit avint que la dame de Malehault s'estoussi tot à esciant et dressa la teste que elle avoit anbrunchiee"*. **16. Tatăl:** în sens de începătorul neamului. **18. Sublimul:** nu-mi încape în gînd. În text: „mă ridicaţi atît de sus...". **19. Har:** aici în înţelesul de „bucurie". **23. Taţi:** strămoşi. **24. Purtînd:** propoziţie gerundivă, care trebuie rezolvată astfel: „Şi ce număr purtau anii în timpul copilăriei voastre". **25. Staul:** nu în sens rău, ci mai mult de „cuib". E vorba, fireşte, de Florenţa, al cărei patron era şi este Sfîntul Ioan Botezătorul. **27. Căpitanii:** conducătoare, demne de a fi în capul celorlalte. **29. Creşte:** din bucuria de a putea satisface dorinţa lui Dante. **31. Sporeşte:** lumina sufletului fericit. **33. Obişnuieşte:** după unii comentatori: „în latineşte", după unii alţii: „în florentina mai veche". Chestiunea nu e aşa uşor de rezolvat, fiindcă dintr-o parte s-ar părea că ar înţelege florentina veche, iar din alta ar trebui explicat de ce, la începutul convorbirii, Cacciaguida se adresează lui Dante în latineşte: *„O, sanguis meus"*. În sprijinul florentinei vechi am putea cita pasajul din *Convivio,* I, 5: „Vedem în oraşele Italiei, dacă vrem să ne uităm bine, că de 50 de ani încoace multe cuvinte s-au stins, s-au născut şi s-au schimbat, încît, dacă o vreme scurtă schimbă într-atîta, cu mult mai mult prefac cele lungi". Cacciaguida murise de mai mult de 150 de ani. De altfel, faptul că Dante pune lombardisme în gura lui Virgil şi, cînd e vorba de greci, pune tot pe acesta să vorbească, iar pe Folquet de Marsilia îl pune să vorbească în provensală arată că Dante urmează o normă constantă în această privinţă. Referindu-ne la precedentele lui Folquet, care vorbeşte în provensală, şi la faptul că strămoşul Cacciaguida îşi începe cuvîntarea în latineşte, cred că prin acest „grai care azi nu se mai obişnuieşte" trebuie să-nţelegem limba latină, pe care Dante şi contemporanii lui nu o deosebeau atît de mult de limba ce-o vorbeau, socotind-o tot un fel de italiană. **34. Din ziua:** din ziua de

37 sub Leul său venit-a de cinci sute
cincizeci și trei de ori al nostru foc,
sub laba lui nou foc să-și împrumute.

40 Născut, ca tații, fui în vechiul loc
în care cea din urmă dintre seste
e cea dintîie lîng-al hălcii joc.

43 Ajunge-a ști de-ai mei strămoși aceste,
că de-unde-au fost și ce, mi-e prea departe
să spui pe-ntreg, și-o las tăcerii-oneste.

46 Mulțimea-n el, cîtă putea-ntre Marte
și San Giovani-atunci a fi armată,
era din cîtă-i azi a cincea parte.

49 Ci-a ei cetățenime,-azi înglotată
cu Campi și Castald și cu Fighine,
și-n cel din urmă ins era curată.

52 Vecini să-i fi avut era mai bine,
decît în burg, pe-aceste ginți de cari
vorbesc, Galuzzo și Trispian vecine,

---

46. *pe-atunci* (A). **51.** *artist* (a).

Buna-Vestire, de la care florentinii începeau numărătoarea anilor, pînă în ziua nașterii lui Cacciaguida planeta Marte făcuse cinci sute optzeci de revoluții siderale, deci, dat fiind că anul martian e de 687 zile și anul pămîntesc de 365 zile, ar urma ca strămoșul lui Dante să se fi născut în 1090 sau 1091. **37. Sub Leul:** constelația zodiacală Leul, potrivită planetei Marte, fiindcă, după credința astrologilor medievali (Sidrak, Alfraganus, Algesagesta), aceasta avea firea focului. Din acest motiv, Dante își închipuie că Marte împrumută din nou foc, de cîte ori trece prin constelația Leului. În afară de aceasta, trebuie să ținem seama că, după Marcianus Capella, Marte atinge cea mai mare înălțime, adică cea mai mare distanță de Pămînt, atunci cînd răsare sub zodia Leului". **41. Seste:** italienism de la *sesto*, *sestiere*, a șasea parte dintr-un oraș, după cum *quartiere* înseamnă a patra parte. *Sestierul Porta San Piero* era la Florența locul cel din urmă străbătut de cei care alergau la *gioco del palio* și, firește, mai aproape de locul opririi, unde se vedea cine ieșea învingător. **42. Al hălcii joc:** *gioco del palio*, numit astfel de la bucata de stofă de brocart (*palio*) care se da învingătorului; stofa aceasta era totdeauna de culoare roșie sau trandafirie. Probabil pornind de la această „bucată" de stofă, Coșbuc a tradus *gioco del palio* cu „al hălcii joc". **44. Departe:** sînt lucruri prea îndepărtate ca să mai aibă vreun interes de a fi povestite. **45. Oneste:** Dante își dă seama că a insistat cam prea mult asupra nobleței lui de sînge și pune în gura lui Cacciaguida aceste cuvinte, care sună ca o dojană indirectă la adresa nepotului vanitos, rechemîndu-l la o mai mare modestie. De altfel, această atitudine îi era impusă de faptul că, în afară de cele spuse, nu mai știa nimic asupra strămoșilor lui. **46. Mulțimea:** populația. **-n el:** „în staulul Sfîntului Ioan", în Florența deci. **Marte:** o statuie a zeului Marte, care mai exista încă pe vremea lui Dante la Ponte Vecchio și căreia florentinii îi atribuiau puteri magice, explicînd cu înrîurirea ei învrăjbirea partidelor în Florența. **47. San Giovani:** biserica San Giovanni. **49. Înglotată:** foarte frumos spus, întrucît e ceva mai mult decît *amestecată* din text. Avem aici un exemplu de traducere mai dantescă, aș zice, decît originalul și, în același timp, traducere fidelă, căci chiar îndepărtîndu-se puțin de la literă, se intonează cu spiritul întregii terține, străbătută de cel mai adînc dispreț al lui Dante pentru această țărănime care se infiltrase în Florența, aducînd cu sine acea poftă de îmbogățire și acea lipsă de scrupule, comună tuturor parveniților. Firește că, din punct de vedere istoric și social, nu putem da dreptate lui Dante, fiindcă această infiltrație de elemente active și pline de vlagă, împreună cu neajunsurile de care am vorbit, aduse și un ferment nou în viața Florenței, ajutîndu-i curînd să înflorească pe toate tărîmurile. **50. Campi:** tîrg între Prato și Florența, în Val di Bisenzio. **Castald:** în text: Certaldo (în Val d'Elsa), orașul de origine al lui Boccaccio. Am observat de mai multe ori cum Coșbuc schimbă numele proprii cînd nu i se par că sună bine în românește. **Fighine:** Figline, în Val d'Arno. **51. Curată:** curat florentină, chiar în cel din urmă meseriaș. **53. Burg:** cuprinsul orașului. **54. Vecine:** se referă

spre-a nu răbda țăranii-acei murdari
din Signa și-Aguglione, cari anume
făcuți sînt parc-a deveni tîlhari.

Și dacă tagma cea mai rea din lume
n-ar fi cu Cezar astfel de tirană
ci-avînd fiasca mil-a unei mame,

cîți florentini ce-azi schimbă-n vro dugheană
și vînd, nu s-ar fi-ntors la Simifonti,
pe unde-ai lor strămoși cereau pomană.

În Montemurli-ar fi stăpîni tot Conti
și-n cercu-Aconei Cerchi ne-ar fi stînd
și-n Valdigrieve poate Bondelmonti.

Confuzia de familii-a fost oricînd
cetății-un început de-o nouă sfadă
și-un rău, ca-n trup ce-ndopi de-al doilea rînd.

Pe-un taur orb mai lesne-l faci să cadă
decît pe mielul orb, și-n carne calea
și-o fac decît cinci spăzi mai lesne-o spadă.

---

71. *și taie calea* (b). **72.** *cinci spăzi o fac* (a). *n-o fac cinci spăzi* (b).

---

probabil la „ginți" din versul precedent, aparținînd tîrgurilor Galluzo și Trespiano, cel dintîi la două mile depărtare de Florența, pe drumul ce duce la Siena, cel de-al doilea la trei mile pe drumul către Bologna. Cu alte cuvinte, Dante vrea să spună că ar fi fost mai bine pentru Florența dacă avea vecini pe locuitorii din Campi, Certaldo și Figline, decît să-i fi primit între zidurile sale, și mai bine ar fi fost ca circumscripția ei să se fi întins numai pînă la Galluzzo și Trespiano. **56. Signa:** localitate foarte aproape de Florența și astăzi cuprinsă în oraș, vestită pentru minunatele obiecte și statui de lut ars, care reproduc capodoperele cele mai cunoscute ale sculpturii italiene. Se pare că aici Dante face aluzie la un *messer* Fazio dei Morubaldini, care a fost de mai multe ori *prior*, fiind și învinovățit de necinste în administrarea banului public. A intrat în disprețul lui Dante și prin faptul că, fiind din partidul „albilor", trecu împreună cu Baldo d'Aguglione în cel a „negrilor", care – după Dino Compagni (*Cronica*, II, 208-209) – îi primiră numai pentru faptele rele ale lor. **Aguglione:** Baldo d'Aguglione, jurisconsult vestit în vremea lui, dar necinstit. *Cf. Purgatoriul*, XII, 105. E autor al acelei reforme prin care, în 1311, fu confirmată osînda lui Dante (făcută în 1302 de către *podestà* Cante de' Gabrielle da Gubbio). **57. A deveni:** pentru a deveni. **58. Tagma:** preoțească: curtea papală. **61. Schimbă:** face aluzie la cineva originar din Simifonti (tîrguleț nu departe de Florența), care în timpul lui Dante se îmbogățise prin zărăfie și al cărui bunic era cerșetor, dar nu putem ști la cine anume. **64. Conti:** familia Guidi, numită de popor Contiguidi, ca și cum titlul de conte nu s-ar despărți de numele de familie. **65. Cercu-:** în cercul preoțesc în parohia Aconei, tîrg în Val di Sieve, sub stăpînirea conților Guidi pînă în secolul al XI-lea. **Cerchi:** căpeteniile partidei *albe*, care după ei a fost numită „sălbatică", pentru a i se arăta originea țărănească. **66. Valdigrieve:** în castelul Monteboni, aproape de Galluzzo și pe malul drept al Grevei. **Bondelmonti:** familie din care se trage prima origine a dezbinărilor politice din Florența; s-a strămutat în acest oraș în 1135, cînd florentinii, cucerind castelul Monteboni, obligară pe stăpînitorii lui (membrii familiei Bondelmonti) să vină să locuiască în Florența. *Cf.* Villani, *Cronica*, VI, 36. **67. Confuzia:** amestecul populației nou venite cu cea băștinașă. **69. Al doilea:** după cum hrana ce se ia după ce ești sătul e păgubitoare trupului. **70. Taur:** taurul, ca și cele *cinci spăzi* din versul 72 simbolizează un oraș crescut prea mare și prea repede. **72. Mai lesne:** în text: „De multe ori o spadă taie mai bine decît cinci spade".

73 Cînd stai să vezi cum Luni și-Urbisaglia
s-au dus și cum cu ele pe-un pripor
se duce Chiusi-acum și Sinigaglia,

76 nu-ți pară lucru nou s-auzi cum mor
familii-n lume, și nici groaznic foarte,
căci orișicare-orașe-au moartea lor,

79 și toate-a noastre lucruri au o moarte,
ca voi, ci pare-ascunsă-n cîte una
ce-o duce lung, că-i scurt-a voastră soarte.

82 Și-așa cum cerul ce-l rotește luna
mereu inund-ai mării țărmi și-i seacă,
Florenței face tot așa Fortuna.

85 Mirare deci să nu te mai petreacă
de care-ți spui, de-antici, de florentinii
a căror faimă timpii-acum o ’neacă.

88 Văzui pe Ughi-Ormani, Catelini
Filipi și-Alberichi, ai puterii
bărbați iluștri-n marginea ruinii,

91 și mari văzui și-antici pe cavalerii
și cei de la Sanell și vechea Arcă,
Bostichi,-Ardinghi vechi și Soldanierii.

---

79. *Iar faptele-omenești au toate moarte* (b). **81.** *viață* (a).

---

73. Luni: vechiul oraș din Etruria, distrus chiar pe vremea lui Dante. *Cf.* Villani, I, 50. **Urbisaglia:** de la lat. *Urbs Salvia*, oraș vechi, aproape de Macerata (Marche), distrus de Alaric. **74. Pe-un pripor:** pe aceeași prăpastie. **75. Chiusi:** celebrul și puternicul oraș din Etruria, a cărui importanță scăzuse în Evul Mediu. **Sinigaglia:** pe Marea Adriatică, nu departe de Ancona, care fusese pustiită de saracini; după cronica lui Fra Salimbene, „a fost trădat și dat în mîna contelui Guido da Monte", care a pus să fie tăiate 1.500 de persoane. **76. Lucru nou:** sensul este următorul: dacă orașe atît de vechi și puternice au căzut în ruină, nu trebuie să te miri și nici să nu-ți pară groaznic cînd se sting și familiile. **80. Ascunsă:** cu toate (*ci*) că voi, muritorii, nu vă dați seama de vremelnicia unor lucruri, care au o viață ceva mai lungă decît cea omenească. **83. Inund-:** Dante atribuie aici fluxul și refluxul mării influenței cerului Lunii, premergînd parcă teoriile moderne, cu toate că, firește, nu cunoștea legea atracției universale, descoperită de Newton cu mult mai tîrziu. În orice caz, vede mai bine decît Galileu, care atribuia fenomenul mareelor mișcării de rotație a Pămîntului. **84. Tot așa:** ridicînd-o și lăsînd-o în jos. **Fortuna:** motivul *fortunei labilis*, care se trage din Ovidiu (*Ex Ponto*) și dintr-o vestită omilie a Sfîntului Ioan Gură de Aur. A fost foarte răspîndit în Evul Mediu. Dante îl modifică în cîntul VII din *Infern*, făcînd din zeița Fortuna a păgînilor, pe care aceștia și-o închipuiau legată la ochi, o ființă îngerească, împărțind și schimbînd dintr-o mînă în alta și din neam în neam bunurile omenești, după secretele Providenței. **88. Ughi:** una din familiile cele mai de seamă din Florența, care avea privilegiul de a întovărăși pe episcop cînd mergea prin oraș sau se ducea la catedrală, ceea ce era socotit lucru de cinste. **Ormani:** își aveau casele unde este acum palatul poporului; azi se numesc Foraboschi. *Cf.* Villani, IV, 12. **Catelini:** știm de la cronicarul G. Villani (loc.cit.) că „fură familie foarte veche și astăzi stinsă cu totul". **Filipi:** „Filippi, care azi nu sînt nimic, iar atunci erau mari și puternici". *Cf. op.cit.*, IV, 13. **Alberichi:** „a lor a fost biserica Santa Maria degli Alberighi, aproape de casele Donatilor, și azi n-a rămas nimeni din ei". **90. Ruinii:** cetățeni vestiți, a căror putere începuse să scadă chiar din vremea lui Cacciaguida. **92. Sanell:** Sannella, familie însemnată din Florența, ale cărei case știm de la Villani (IV, 13) că se aflau în Mercato Nuovo. **93. Bostichi:** „în apropiere de Mercato Nuovo erau mari cei din familia Bostichilor" (Villani, *op.cit.*, IV, 13). **Ardinghi:** „erau foarte vechi" (Villani, *op.cit.*, IV, 11). **Soldanierii:** „Soldanierii

94 În poarta care-acum grozav se-ncarcă
c-un nou sperjuriu și-ntr-așa măsură
că va pieri-n curînd și-această barcă,

97 trăiră Ravegnani cari născură
pe Guido graful și pe cîți de-acu
înaltul nume Belincioane-avură.

100 Dar della Pressa de pe-atunci știu
a fi stăpîn ; și scări și-al spăzii sale
mănunchi de aur Galigai le-avu.

103 Stîlp mare-avea del Vai [pe-aceeași cale],
Sacheti mari, Sifanti și Baruci
și-acei ce se-nroșesc vorbind de-ocale.

106 Era și trunchiul de-unde ies Calfucci
voinic pe-atunci și-n scaune curule
chemați erau și Lizzi și-Arigucci.

109 O, cum văzui pe-acei ce nesătule
trufii i-au stins ! Și-n orice faptă mare
sporeau Florența galbenele-i bule.

---

105. *cotul* (a). **110.** *glorii* (a).

---

au fost ghibelini și locuiau în *sesto* San Brancazio" (Villani, *op.cit.*, V, 39). **94. Poarta :** Porta San Piero, unde erau scaiele Cerchilor și Donatilor, dușmani între ei. **95. Sperjuriu :** traduce foarte bine *fellonia* lui Dante, dar aici *„fellonia"* trebuie înțeleasă în sensul generic de fapte rele. Cît despre *nou*, ar face aluzie la faptul că Cerchi veniseră la Florența numai de puțin timp. Așa înțeleg Torraca, Passerini, Steiner și mai toți comentatorii moderni. Cît despre mine, cred că Dante face aluzie la un nou sperjur al Cerchilor, contrapus unuia mai vechi. **96. Barcă :** Florența. **97. Ravegnani :** „fură tare mari și locuiră lîngă poarta San Piero, unde apoi fură casele conților Guidi și mai pe urmă ale Cerchilor. Și din ei, prin partea femeiască, se traseră toți conții Guidi, din fiica jupînului Bellincione Berti, iar în zilele noastre tot acest neam s-a stins" (Villani, *op.cit.*, IV, 11). **98. Graful :** contele. **99. Belincioane :** Bellincione, adică cei care luară numele lui Bellincione Berti (*cf. Paradisul*, XV, 112), urmașii lui Ubertino Donati, deci ginerele lui Bellincione. **100. Della Pressa :** „erau în cartierul fierarilor, oameni de «neam mare»" (Villani, *op.cit.*, IV, 10). **101.** A se construi : „Și avu (la șa) scări (de aur) și tot de aur mînerul spadei". Cu alte cuvinte, fură cavaleri. **102. Galigai :** familie ghibelină din cartierul porții San Piero. **103. Stîlp :** face aluzie la familia Pigli, care avea în stema ei o șuviță de blană albă (în limbajul heraldic : *stîlp*) perpendiculară, pe fond roșu. **104. Sacheti :** familia Sacchetti, dușmana Alighierilor și de obîrșie foarte veche. **Sifanti :** Fifanti, despre care știm că locuia în colțul porții Santa Maria. **Baruci :** familia Barucci, despre care știm, din *Ottimo commento*, că „fu plină de bogății și de eleganță ; azi sînt foarte puțini la număr și n-au stare și nici slujbe mari în oraș. Ei sînt ghibelini". **105. Acei :** Chiaramontesii, care aveau în regie sarea, o vindeau cu o baniță mai mică decît cea regulată fiindcă scoseseră din ea o doagă. *Cf. Purgatoriul*, XII, 105. Coșbuc schimbă banița în oca, probabil pentru rimă. **106. Trunchiul :** tulpina, în sensul de obîrșia familiei. **Calfucci :** ramură din familia Donati, stinsă în vremea lui Dante. Locuiau în cartierul din Porta San Piero. **107. Curule :** la slujbele cele mai înalte. În Roma veche ședeau pe scaune curule numai consulii, pretorii și edilii. **108. Lizzi și-Arigucci :** familii vechi, florentine, despre care Villani (XI, 10) ne spune că locuiau în cartierul din Porta del Duomo. **109. Pe-acei :** Uberti, atît de puternici între 1177 și 1180, încît nu ascultau nici de consuli, nici de seniori și odată au dus timp de 22 de luni război împotriva consulilor Florenței. Mai tîrziu „puseră ei mîna pe stăpînire și în 1180 *messer* Uberto degli Uberti a fost cîrmuitor al orașului Florența". *Cf. Cronica* atribuită lui Brunetto Latini, p. 219. **111. Sporeau :** sporea cinstea și gloria Florenței. **Bule :** bulele de aur ale Lambertilor, dintre care unul a fost tovarăș al lui Uberto degli Uberti în consulatul din 1180. Amîndouă aceste familii se trăgeau din Germania.

112 Așa făceau părinții-acelor care
oricînd vrun loc de episcop lipsește
s-adună-n consistoriu spre-ngrășare.

115 Mișelul neam ce-acu-ndrăcit gonește
pe cei ce fug, dar cui arat-un dinte
sau punga sa ca mielul s-umilește

118 se urc-acum, dar prea cu slabă ginte
încît nu-i place lui Ubert Donat
că socru-so-l făcu al ei părinte.

121 Era și-n piața Caponsac mutat
din Fiesole pe-atunci, și nume bune
avea și Giuda-n burg, și Imfangat.

124 Și-ascult-un adevăr părînd minune,
în micul burg intrai prin poarta care
și-acum dup-alde Pera i se spune.

127 Și-oricine poartă semnu-acelui mare
baron, al cui și numele și-onorul
la hramul Tomei află-mprospătare,

130 de-aici avea și rangul și favorul,
deși acel ce-ncinsu-l-a cu foi
de aur azi unit e cu poporul.

---

113. *S-adun-oricînd vr-un episcop* (a). **114.** *Și stau consistorie* (a). **115.** *mișelul* (a). **117.** *mielul* (a). **123.** *În burg aveau și Giuda* (b).

---

112. Acelor : Visdomini și Tosinghi (della Tosa), „stăpîni și apărători ai episcopatului". (Villani, *Cronica*, IV, 10). **114. -ngrășare :** se pare că Dante îi învinovățește aici de a se fi îmbogățit în paguba averii episcopale pe care o administrau. **115. Neam :** din neamul Adimarilor, căruia aparține și acel Filippo Argenti despre care e vorba în *Infern*, VIII, 31-63. Dușmani neînduplecați ai lui Dante, asupritori și, în același timp, lași, sînt înfierați cu aceste cuvinte aspre, care, spune Torraca, „par scandate silabă cu silabă". **118. Se urc- :** se urcă pe vremea lui Cacciaguida, prezent istoric ca și *nu-i place* din versul următor. **Slabă :** neînsemnată. **119. Ubert Donat :** e vorba de Ubertino Donati, care luă în căsătorie pe o fiică a lui Bellincione Berti și se opuse (deși în zadar) cînd socru-său Bellincione dădu în căsătorie pe cealaltă fiică unuia din Adimari, înrudindu-l astfel cu un neam pentru care n-avea nici o stimă. **120. Părinte :** italienism, în loc de „rudă". **121. -n piață :** în Mercato Vecchio. **Caponsac :** Caponsacco, familie ghibelină, originară din Fiesole. **123. Avea :** aveau. **Giuda :** „neam de oameni de mare curaj și ghibelini, care astăzi a decăzut și ca importanță politică, și ca bogăție, și ca număr" (*Ottimo commento*). **Imfangat :** Infangato, *cf.* Villani, IV, 13 : „În apropiere de Mercato Nuovo erau mari Infangati". **125. Poarta :** Peruzza, care se chema întîi *Potierla*. **126. Pera :** familia della Pera, despre care nu se mai păstra nici o amintire pe vremea lui Dante. De aceea Cacciaguida se teme că spusele lui vor fi părut minune. **127. Semnu- :** cele șapte doage purpurii și albe ce erau în stema marchizului Ugo di Toscana, care concedase mai multor familii florentine privilegiul de a purta în stema lor aceste doage. **129. Hramul :** fiindcă Ugo murise în ziua hramului Sfîntului Toma din 1001 și în mai multe biserici din Florența se făcuseră rugăciuni pentru odihna lui. **130. De-aici :** a se construi : „Acel (neam) ce l-a înscris (pe stema lui Ugo) cu foi de aur avea de-aici (de la marchizul Ugo di Toscana) și rangul (de cavaler), și favorul (privilegiile nobleței), deși azi (della Bella) e unit cu poporul". Dante blamează cu aceste versuri pe aceia care, uitînd vechea lor noblețe, se dăduseră de partea poporului, luînd parte la guvernarea democratică.

Și Gualterați și Importuni cu noi,
și-ar fi mai liniște și-n burg, vezi bine,
de nu l-ar fi-nvadat vecinii noi.

Iar casa de-unde amarul vostru vine
prin justa furie-a cui vă dete morții
și-a pus și dulcei vieți a voastre-o fine,

era-n onoare, ca și toți consorții.
O, Bondelmont, fugind de nunta sa
prin sfat străin, ce rău zvîrlit-ai sorții

O, cîți ce-azi plîng, ar fi voioși, de da
Cel Sfînt atunci în Ema pat a-ți face
în cea dintîi spre-oraș venire-a ta!

Ci-acelei pietre ce știrbită zace
păzind la pod, fu scris să-i dea victime
Florența, biata,-n ultima ei pace!

Cu-atare și-alt-asemeni nobilime
văzui Florenț-atîta pace-avînd,
că n-avea cauză de-a se plînge nime.

Cu-acestea i-am văzut poporul stînd
și drept și glorios, și-n suliți crinul
purtat întors eu nu-l văzui nicicînd,

și nu-l făcuse roș încă dezbinul."

---

135. *'necat* (a). **154.** *Și roșu încă nu-l făcu desbinul* (a).

---

133. Gualterați și Importuni: familii vechi și nobile, despre care Villani ne spune că ajunseseră fără nici o însemnătate, confundîndu-se cu poporul de jos. **136. Casa:** a Amideilor, „cetățeni de seamă și nobili" (Villani, V, 38). **Amarul:** din cauza dezbinărilor care se produseră după răzbunarea asupra lui Buondelmonte, care promisese să ia în căsătorie o fată din neamul Amideilor și în urmă luase pe una din neamul Donatilor. Iată cum povestește faptele cronicarul Dino Compagni: „Doamna Gualdrada, soția lui Donati, care avea două fiice tare frumoase, stînd la balconul palatului său, văzu trecînd pe Buondelmonte și, arătîndu-i una din amintitele fete, îi zise: «Pe cine ai luat tu de nevastă? Că eu îți păstram pe aceasta!». Pe care privind-o mult îi plăcu, și-i zise: «N-am ce face acum». Iar doamna Gualdrada: «Ba da, poți, căci am să plătesc eu (justiției) în locul tău». «Și eu o iau!» Astfel, o luă de nevastă, lăsînd pe aceea din neamul Amideilor, cu care se logodise întîi prin jurăminte". Această întîmplare – după același cronicar – „a pus capăt veselului trai al Florenței, fiindcă peste cîteva zile Buondelmonte a fost omorît, pe cînd trecea pe Ponte Vecchio, la picioarele statuii lui Marte, asupra căruia florentinii aruncară vina dezbinărilor din oraș". **Vostru:** florentinilor. **137. A cui:** a Amideilor. **139. Consorții:** cu toate celelalte familii înrudite cu ea. **143. În Ema:** se spunea că întîia oară cînd Buondelmonte a venit la Florența era să se înece în torentul Ema. Dante spune că ar fi fost mai bine dacă Dumnezeu l-ar fi lăsat să se înece, căci nu s-ar fi întîmplat la Florența atîtea nenorociri. **145. Pietre:** statuia lui Marte. **Știrbită:** trunchiată, în rea stare, mîncată de vreme. **147. Ultima:** fiindcă de atunci Florența nu mai avu pace. **153. Întors:** schimbat din alb pe fond roșu în roșu pe fond alb, ceea ce s-a întîmplat în 1251, cînd a luat puterea partidul guelfilor.



Cîntul XVII

Cerul al cincilea, al lui Marte : sufletele războinicilor

Rugămintea lui Dante către Cacciaguida să-i dezvăluie viitorul (1-30) ◎ Profeția exilului (31-105) ◎ Misiunea lui Dante (106-142)

1 Precum veni la Climene să-mpace
un zvon potrivnic ce-auzise-acel
ce-avari și-acum pe tați cu fii îi face,

4 așa fui eu, și-așa simțit ca el
de Doamna mea ca și de sfînta pară
venită-n jos cu-așa de dulce zel.

7 De-aceea-mi zise ea : – „Să faci s-apară
al dorului tău foc ce arde-n tine,
interna stamp-a lui purtînd-o clară.

10 Dar nu spre-a ne spori ce știm noi bine,
prin vorba ta, ci spre-a-ndrăzni să spui
ce sete ai ca el să ți-o aline”.

13 – „O, scump răsad al meu, ce-atît te sui
[de sus, încît, cum vede-umana minte]
că-n trigon loc de dou-obtuze nu-i,

2. *De-un svon ce-și auzi-mpotriv-acel* (a). **7.** *să se ivească* (a). *Ce-avu de-a-mi fi pe plac* (b). **12.** *s-o răcorească* (a). **14.** *umană* (a). *de sus încît, cum vede-a noastr-umană minte* (A).

2. Potrivnic : fiindcă Epafos, fiul lui Joe, afirma că Phaeton nu este fiul Soarelui. **Acel :** Phaeton, cînd s-a prezentat mamei sale Climene, ca să afle dacă era sau nu fiul lui Apollo. *Cf. Metamorphoses*, I, 748 și urm. **3. Avari :** fiindcă, spre a dovedi că e fiul Soarelui, a cerut lui Apollo carul său strălucitor, dar, neștiind să mîne caii focoși, care-l trăgeau, a ars holdele pămîntului și căile cerului. **4. Așa :** în ceea ce privește numai ardoarea dorinței. **Ca el :** simțit de Beatrice că e tot așa de dornic, ca și Phaeton, să afle ce-i pregătește viitorul. **5. Pară :** flacăra în care se ascundea sufletul lui Cacciaguida. **6. -n jos :** în josul crucii luminoase de pe planeta Marte. **9. Clară :** vorbind în așa fel, încît în cuvintele tale să se arate clară pecetea internă a dorului tău. **10. Noi :** noi, sufletele fericite în genere și, în cazul de față, eu (Beatrice) și Cacciaguida. **11. -ndrăzni :** ci numai ca să te obișnuiești a îndrăzni să-ți spui setea, ca să ți-o putem astîmpăra. **13. Răsad :** obîrșia. E vorba de Cacciaguida, căruia Dante, după îndemnul Beatricei, se adresează ca să-i lămurească profețiile cam obscure despre ce i se va întîmpla, pe care le auzise în Infern și Purgatoriu. **Sui :** în cunoștința lucrurilor prezente și viitoare, pe care le vezi în Dumnezeu înainte de a se întîmpla, cu aceeași claritate cu care oamenii muritori văd că nu e posibil să fie într-un triunghi (trigon) două unghiuri obtuze.

16 așa vezi clar tu orice-ntîmplăminte
cînd nici nu sînt, căci vezi în punctu-n care
toți timpii de-orișicînd sînt timp prezinte,

19 pe cînd era Virgil a mea-ndrumare
pe dealul cel ce spal-a noastră zgură,
precum și-n lumea cea făr' de urcare,

22 de-ursita mea viață spuse-mi fură
cuvinte tari, deși mă simt firește
gătit de-oricare-a sorții lovitură.

25 Deci dorul meu te rog de-l împlinește
să știu cu ce m-așteaptă viitorul,
căci fierul prevăzut mai blînd lovește."

28 Așa vorbii acum, și tot spre-odorul
acel ce mi-a vorbit; și-a Doamnei mele
voinț-urmînd, mi-am spus cu-acestea dorul.

31 Nu-n vorbe vagi, cum se-nvăleau în ele
nebuni păgîni, pe cînd nu se jertfise
al lumii Miel ce spal-a lumii rele,

34 ci-n vorbe clare și vorbiri precise
ascuns în sine-acel amor patern
și-arzînd în zîmbetele-i proprii-mi zise:

37 – „Orice-accident ca un cuprins intern
și-n margini dat materiei mortale
e scris din veci în ochiul cel etern.

40 Dar nu-i sînt Lui necesități fatale,
cum nu-i în ochii-n care-i oglindită,
nici nava ce pe-un rîu plutește-n vale.

---

21. *lumea morții cea amare* (b). **22.** *De viața mie dată* (b). *Un cub spre* (a). **26.** *ce sorți* (a). **34.** *limpezi* (a). **37-39.** *Orice accident, ca cuprins intern / În marginile lumii cei mortale / Sînt scoase toate-n* (a). **37.** *ce ca* (b). **38.** *Nu trec hotarul lumii cei mortale* (b). **42.** *scoboar-a* (a).

---

17. Punctu-: Dumnezeu. **18. Prezinte:** căci cunoștința lui Dumnezeu n-are limită în timp. *Cf.* Aristotel, *Physica*, VI: „Dacă punctul prezent n-ar fi indivizibil, ar avea în sine și trecutul, și viitorul". Și Augustin în *De Trinitate*, V: „Firea lui Dumnezeu n-are trecut și nici viitor". Mai clar e Sfîntul Toma (*Summa theologica*, II, 2, 95): „Numai Dumnezeu, în veșnicia sa, vede lucrurile viitoare ca prezente". Vezi și disertația lui Tommaseo asupra acestui cînt, intitulată *Il futuro* (viitorul), plină de o adîncă știință teologică. **19. Pe cînd:** în Infern și Purgatoriu. **20. Dealul:** Purgatoriul. **21. Lumea:** Infernul. **22. Viață:** despre viața ce mi-a fost ursită. **23. Tari:** grele, întrucît făceau aluzie la unele evenimente neplăcute ce mi se vor întîmpla. **27. Fierul:** săgeata. **Blînd:** fiindcă e prevăzută. **30. Cu-acestea:** cu aceste cuvinte mi-am spus dorul, vorbind tot aceluiași odor ce-mi vorbise mie și urmînd sfatul Beatricei. **32. Nebuni:** deoarece credeau în oracolele zeilor neadevărați și mincinoși. **33. Miel:** Isus Cristos, *agnus Dei, qui tollit peccata mundi*. **35. În sine:** în veșmîntul său de flacără. **36. Zîmbetele:** fiindcă rîsul și bucuria se transformă la sufletele fericite într-o mantie de lumină. **37. Accident:** orice lucru se întîmplă, fără să aibă caracter de necesitate. **Ca un:** a se construi: „dat materiei mortale ca un cuprins intern și în marginile sale (ale materiei mortale)". Deci, cunoștința omenească, ce primește în sine trecutul și prezentul (marginile mortale). **39. Etern:** al lui

43 Precum îți vine-o arie lămurită
din orga ce-o asculți, în ochi îmi vine
din ochiul Lui așa și-a ta ursită.

46 Precum din cauza vitregei haine
lăsă Atena Hipolit fugînd,
așa va face-al tău oraș cu tine.

49 Aceasta ți-o doresc și-o au în gînd
și-aceasta ți-o vor face-acei ce cată
spre-acei ce zilnic pe Cristos îl vînd.

52 Prin zvon, învinsa parte-o fi-nculpată
ca de-obicei, dar fi-va mărturie
dreptății-apoi ea însăși, răzbunată.

55 Lăsa-vei tot ce-n lumea ta cea vie
ți-e lucru drag și-a tristei exilări
săgeată primă asta o să-ți fie.

58 Vedea-vei tu cerșită pe cărări
ce pîine-aduni, și cît de-amară cale
să urci și să cobori străine scări!

---

43. *astfel îmi vine* (b). *Din el cum vine* (a). **44.** *În ochi* (b). **43-45.** *Cum vine și-n auz o lămurită / Cîntare-a orgei ci-o asculți, îmi vine / Din ochii lui și-a ta ursită* (b).

Dumnezeu. **40. Necesități:** deși lucrurile omenești sînt oglindite în Dumnezeu, totuși din acest fapt nu decurge nici o micșorare a liberului arbitru și deci nici un fatalism, după cum cine privește o barcă mînată de curent poate prevedea cursul ei, ceea ce nu înseamnă că acest curs poate fi influențat de ochiul spectatorului, în care deci ar fi greșit să-i găsim cauza. Tot astfel, Dumnezeu vede ceea ce oamenii vor face, fără ca acest lucru să împiedice liberul arbitru. **43. Precum:** precum din sursa sonoră a unui instrument muzical îți vine la urechi o melodie, tot așa, spune Cacciaguida, din ochiul lui Dumnezeu, pentru care orice viitor e ca și prezent, îmi vine în ochi a ta ursită. **47. Hipolit:** fiul lui Teseu și al Hipolitei, regina Amazoanelor, refuzînd de a satisface dorințele nelegiuite ale mamei sale vitrege, Fedra, fu pîrît tatălui său de aceasta că ar fi încercat s-o siluiască, din care cauză a fost apoi izgonit din Atena. **48. Oraș:** Florența, mama vitregă a poetului, în felul de a se purta cu el. **50. Cei:** șefii partidei *negre*, care unelteau cu papa Bonifaciu al VIII-lea pentru a-l izgoni pe Dante din Florența. **51. Vînd:** face aluzie mai ales la cei de la curtea papală, care făceau tîrg din harul lui Cristos. *Cf. Infernul*, XIX, 90. **52. Prin zvon:** zvonul va da toată vina partidei învinse, dar ceea ce se va întîmpla pe urmă va fi o mărturie a dreptății răzbunate. În text: „dar răzbunarea va fi mărturia acelui adevăr care o împarte". **57. Săgeată:** lovituri, dureri. **Asta:** această părăsire a tot ce-ți era mai drag în orașul tău. „Sub formă de prezicere, aducerile-aminte dureroase ale surghiunitului nu au nimic tînguitor, nimic slab; dar cum este încet, grav, melancolic, acel *lăsa-vei tot*! Cîtă durere în acel *tot*! Cu cîtă amărăciune mintea revede și cîntărește tot *ce-n lumea sa e lucru drag*!" (Torraca). **59. Ce pîine:** în text: „cum e sărată pîinea". Și-n realitate, pîinea ce o mînca Dante la curtea gazdelor sale, chiar a celor mai binevoitoare pentru el, nu era dulce deloc. „Omul de curte" era socotit abia ceva mai mult ca jongleur-ul și bufonul, care adesea erau mai bine răsplătiți. Legendele pe care le avem despre Dante ne dau amănunte ce ne strîng inima în această privință. Îl vedem expus la glume de prost gust, care nu se potrivesc cu demnitatea și severitatea poetului. Îl vedem tratat cam de sus, cu o familiaritate jignitoare, nu numai din partea seniorilor care-i ofereau adăpost, dar și din partea jongleur-ilor, care se laudă de a fi primit daruri mai însemnate decît el din partea seniorului. Desigur că Dante nu reprezenta pentru contemporani ceea ce reprezintă pentru noi; desigur că moravurile erau atunci cam grosolane și la prinți; desigur că acea familiaritate, care pe noi ne jignește, era din oarecare punct de vedere și o probă de dragoste și de cinste; totuși, cînd citim această terțină, ne dăm seama cît a trebuit să sufere de această situație sufletul demn și neînduplecat al lui Dante.

61 Dar cea mai grea povar-a vieţii tale
va fi stupida şi-mbecila turmă
cu cei ce vei cădea-ntr-atîta vale.

64 Mişei şi-ngraţi şi răi [nespus], cum scurmă
poziţia ta, ci vor păţi ruşine
nu tu, ci ei, nu multă vreme-n urmă.

67 Va da dovezi, c-aveau gîndiri haine,
purtarea lor, încît îţi va fi drag
că-ţi eşti partid tu singur pentru tine.

70 Lombardul mare cu-ospitalu-i prag
acel cu scara paserei cei sfinte
va fi refugiu-ţi prim şi-ntîi toiag.

73 Şi-atît de mult te va avea aminte
încît ce-i *după* dintre-a da şi-a cere
la alţii, jos la voi, va fi *'nainte*.

76 La el vei şti pe-acel a cui putere
atît i-a dat născîndu-l astă stea,
că fapte mari el pune-va-n vedere.

79 Dar numai mai tîrziu le veţi vedea
că-i tînăr prunc, cui i se-ntoarse anul
în jurul său de-a noua oar-abea.

82 Dar pîn-a nu-nşela p-Enric duşmanul
Gascon, va da schintei a sa virtute
ce ia-n dispreţ şi trudele, şi banul.

---

61. *Mizerie* (a). **63.** *De soţi ce-i vei avea* (b). **78.** *Vedea* (a). **84.** *Prin* (a).

---

62. Turmă: a tovarăşilor lui de surghiun. **63. Vale:** a exilului. Numai la început Dante a fost solidar cu ceilalţi surghiuniţi, cu care a iscălit (8 iunie 1302) la San Godenzo un act prin care se obligă să despăgubească pe Ugolino degli Ubaldini de toate daunele ce le va fi suferit luptîndu-se împotriva Florenţei. Mai pe urmă însă s-a retras, făcînd, cum el însuşi spune, „partid pentru sine". **64. Scurmă:** sapă. **65. Ruşine:** în text: „vor avea tîmpla roşie", ceea ce s-ar putea interpreta în sensul că face aluzie la răniri şi vărsări de sînge, mai ales dacă ne aducem aminte de nenorocita încercare de a reintra în Florenţa, la Lastra, în vara anului 1304, încercare la care Dante s-ar fi opus. **67. Va da:** subiectul este „purtarea lor" din versul următor. **69. Partid:** cuvinte care au devenit proverbiale, pentru a arăta că locul omului superior nu poate fi între intrigile partidelor, mai bine fiind să stea la o parte, nu însă pasiv, ci activ, luptîndu-se din răsputeri pentru izbînda ideilor sale şi constituind deci el însuşi un partid. De altfel, şi în *Convivio* spune „că nu se cuvine ca omul drept să îngăduie prezenţa lui la multă lume", să nu fie deci în contact cu orice fel de oameni. **70. Lombardul:** Bartolommeo della Scala, la curtea căruia Dante se adăpostise întîi. **71. Scara:** în text: „ce pe scară poartă pasărea cea sfîntă". E vorba de vulturul care, împreună cu o scară, figura în stema Scaligerilor. Vulturul înfăţişează semnul imperiului, al cărui reprezentant era în Lombardia această familie. **72. Toiag:** sprijin, adăpost. **74. Ce-i după:** a da la alţii. **75. Jos:** pe pămînt. **'Nainte:** la Bartolommeo della Scala va fi „înainte" ceea ce la ceilalţi e „după". Cu alte cuvinte, va dărui înainte ca cineva să ceară, împotriva obiceiului altor prinţi, care nu dau decît după ce li se cere. **76. Şti:** cunoaşte. **Pe-acel:** pe Cangrande della Scala, asociatul lui Bartolommeo la domnie în Verona (1311). **77. Stea:** Marte. **78. Vedere:** va arăta lumii. **80. Prunc:** aici Dante se referă la anul 1300, data închipuită a călătoriei sale, cînd Cangrande n-avea mai mult de 9 ani. **82. Enric:** Henric al VII-lea de Luxemburg, pe care Dante îl socoteşte înşelat de papa

Și-atît apoi vor fi de cunoscute
pornirile lui mari, că inimicii
vor fi siliți să n-aibă guri tăcute.

Te-ncrede-n el și-a sale beneficii.
Prin el schimbare-avea-va multă ginte,
mutîndu-și starea marii, ca și micii.

Tu-ți scrie-acestea despre el în minte
dar nu le-obști...”. Și multe-a spus de toate,
de necrezut chiar cui va fi prezinte.

Și-apoi : – „Acestea-s glosele, nepoate,
la cîte ți s-au spus. Vezi, ce insidii
ascund în ele-așa puține roate !

Nu cer să porți pe-ai tăi vecini invidii,
căci viața ta-i cu mult mai lung ursită,
cu mult dincolo de a lor perfidii”.

Tăcînd apoi cînd umbra fericită
îmi dete semn că trama și-o gătește
s-o bată-n teara cea de mine-urzită,

așa-ncepui ca cel ce se-ndoiește
și-un sfat voind pe-atare om îl cată
ce vrea ce-i just și vede și iubește :

---

99. *Dincolo de-a lor perfidii...* (A). Am completat versul cu varianta (a).

Clement al V-lea, de fel din Gasconia, fiindcă întîi l-a chemat în Italia și pe urmă i s-a împotrivit. În realitate, papa pusese în vedere lui Henric că el nu voiește să se facă expediția împotriva regelui Robert de Anjou, pe care Henric o pusese la cale. Deci nu-i tocmai cazul de înșelăciune din partea papei. Înțelegem însă ciuda lui Dante pentru schimbarea de atitudine a papei (de altfel bine motivată), cînd ne gîndim că în Henric al VII-lea își pusese toate speranțele pentru rechemarea-i în Florența. **83. Schintei :** manifestări. **84. Trudele :** știm de la un cronicar contemporan că, chiar din prima tinerețe, Cangrande era foarte îndrăzneț și nu se da înapoi de la nici un exercițiu cavaleresc. „Truda” era pentru Cangrande desfătarea și odihna. Cît despre „banul”, un vechi comentator al lui Dante (Benvenuto da Imola) spune : *„Dum pater eius duxisset eum semel ad videndum magnum thesaurum, iste illico levatis pannis minxit super eum ; ex quo omnes spectantes judicaverunt de eius futura magnificentia per istum contemptum pecuniarum”*. **86. Inimicii :** și inamicii. Într-adevăr, despre dărnicia și virtuțile cavalerești ale lui Cangrande găsim mărturii nu numai în cronicile timpului, care sînt pline de laude, dar și în cîntecele trubadurilor. **88. Beneficii :** binefaceri. **89. Schimbare :** schimbare de soartă. **90. Starea :** face aluzie la dreptatea lui Cangrande, care va umili pe cei trufași și va înălța pe cei smeriți. **92. Obști :** dar nu le vei da în vileag. **93. Prezinte :** celor ce vor fi de față cînd se vor întîmpla. **94. Glosele :** explicările. Imaginea e luată de la manuscrise, în care glossele marginale constituiau comentariul. **95. Spus :** în prezicerile despre viitorul ce te așteaptă, pe care le-ai auzit în Infern și Purgatoriu. **97. Vecini :** concetățeni. **Invidii :** ură. Cu alte cuvinte, nu vreau ca, din cauza celor ce ți-am spus, să urăști pe concetățenii tăi, fiindcă faima ta va dăinui cu mult mai departe decît pedeapsa perfidiei lor. **101. Trama :** bătătură. **102. Teara :** urzeala. „Cu întrebarea sa, Dante invitase pe Cacciaguida să dezvolte argumentul pe care i-l propusese ; îi oferise urzeala, ca celălalt să pună în ea bătătura, adică firul transversal aruncat prin suveică și bătut cu spata” (Steiner). **103. Ca :** cu neliniștea încrezătoare a cui trebuie să ceară un sfat de la cineva care **vrea ce-i just :** are voință dreaptă, **vede :** are înțelepciune, și **iubește :** pe acela care îl roagă.

– „Eu bine văd cum mă-mpresoară, tată,
cumplitul timp ca lovituri să-mi dea,
mai grele cui mai făr' de griji s-arată.

Deci bine-mi e să-nvăț a prevedea,
ca, scos din cel mai dulce loc afară,
să nu-mi pierd pe-alții prin cîntarea mea.

Căci jos, în lumea nesfîrșit de-amară,
[ca] și pe deal pe-a căruia 'nălțime
frumoși ai Doamnei ochi mă ridicară,

și-apoi și-n cer prin roțile sublime
putui să-nvăț că ceea ce rezic
la mulți le-o fi grozavă-n guri acrime.

Ci-a fi dreptății-un prea timid amic,
mă tem spre-a nu fi mort acelor care
numi-vor veacul cel de-acum antic".

Iar facla ce-ascundea comoara-mi mare
de-aici s-aprinse-n toat-a ei ființă
precum în soare-oglinda de-aur pare.

---

118. *Și a dreptății* (b). *Iar dac-aș fi dreptății-un slab amic* (a). **119.** *Mă tem să* (b).

---

106. -mpresoară: în text: „dă pinteni". Aleargă iute către mine, așa încît îl văd ca și sosit, împresurîndu-mă. **108. Griji:** aceluia care nu se așteaptă la loviturile lui. *Cf.* v. 27: „căci fierul prevăzut mai blînd lovește". **110. Dulce:** Florența, din care am fost surghiunit. Dacă mi-am pierdut cel mai dulce loc, cel puțin să nu-mi pierd, prin atitudinea mea prea dîrză și cuvintele mele prea tari, locurile de adăpost pe care sînt nevoit să le caut. S-ar părea că avem aici un fel de descurajare momentană a lui Dante, care, copleșit de revelația durerilor ce i se pregătesc, și-ar propune o adaptare la realitatea vieții, îndemnîndu-se pe sine către prudență în acte și-n vorbă. Totuși, această descurajare nu dăinuiește decît o clipă. Numaidecît, sufletul și caracterul lui de oțel reacționează și în răspunsul lui Cacciaguida apare mărinimoasa hotărîre de a spune adevărul, tot adevărul și numai adevărul, în ciuda oricui, ca să nu-și piardă faima. Va înfrunta vijelia pe care știe că o va stîrni cu aceeași nepăsare plină de forță cu care un turn rămîne neînduplecat în mijlocul celor mai groaznice furtuni. Episodul este cît se poate de mișcător și de omenesc. Un moment de șovăire omenească, ce ne aduce aminte de veghea lui Isus în grădina măslinilor, cînd caută să îndepărteze de la sine paharul amărăciunii, spunînd: „Părinte, dacă e cu putință, fă să treacă de la mine acest pahar", dar, după cum și Isus se reculege și adaugă: „Totuși, facă-se voia Ta, și nu a mea", și Dante își recapătă încrederea în misiunea sa și prin gura lui Cacciaguida ia hotărîrea de a se desface de orice oportunism omenesc și de a-și arăta gîndul în toată puternica lui sinceritate. **112. Lumea:** Infernul. **113. Deal:** Purgatoriul. **116. Rezic:** povestesc, dau în vileag, refer din lucrurile văzute sau auzite în timpul călătoriei mele. **119. Acelor:** cu înfrigurare am ascultat glasul grav și sonor al lui Isidor del Lungo rostind aceste cuvinte în sala palatului breslei dărăcitorilor de lînă (Palazzo dell'Arte della lana). În acea sală, care exista în vremea lui Dante, printre acele steaguri ale glorioaselor bresle ale Florenței medievale, trecutul se lega cu prezentul în adeverirea profeției dantești. Acei care numesc antic veacul lui Dante eram noi, și nouă păreau că se adresează cuvintele versului dantesc. Mi-aduc aminte foarte bine de fiorul ce-a trecut prin toată sala față de o conștiință așa de dreaptă, care vedea atît de departe, încît viitorul era pentru el aproape prezent, atît de prezent că s-a transformat în prezentul actual, care s-a realizat întocmai cum el prevăzuse. Numai atunci Dante mi-a apărut în toată mărimea personalității sale uriașe. **121. Comoara-mi:** sufletul lui Cacciaguida, pe care-l consideră ca o comoară a lui, întrucît îi era strămoș.

124 Și-apoi: – „Cîți au murdară conștiință,
printr-alte infamii sau printr-a lor,
oricînd simți-vor aspr-a ta sentință.

127 Minciunii, totuși, tu să-i pui zăvor
și-ntreaga ta vedenie-o fă obștită,
iar cei cu rîie scarpine-o cum vor.

130 Căci vorba ta de-o fi nesuferită
la-ntîiul gust, va fi un nutremînt
hranace-apoi cînd fi-va mistuită.

133 A ta strigare-asemeni e c-un vînt
ce mult mai mult supreme culmi le bate;
și probe tari de-onoare-acestea-ți sînt.

136 De-aceea-ți fură-n ceruri arătate,
ca și pe deal și-a morții vale crudă,
tot duhuri mari prin faimă reputate.

139 Căci ori nu crede spiritul ce-aude
ori nu-i atent, la pilde cari ascuns
au rostul lor, ori prea găsit cu trudă,

142 și nici un fapt ce nu-i concret de-ajuns”.

---

133. *Strigarea ta va face ca și* (a). **139.** *omul* (a). **140.** *poate-atent s-audă* (a). **139-140.** *Căci ori nu crede-ori nu-i dispus s-audă / Un om atare exemple care ascuns* (b).

---

125. Alte: „prin vina altuia, pe care putea s-o împiedice și n-a voit, pe care putea s-o pedepsească și n-a îndrăznit” (Steiner). **128. Obștită:** dă-o în vileag. **129. Cu rîie:** expresie voit plebee, care arată tot disprețul pentru cei nemernici și toată mîndria neînfrîntă a lui Dante. **132. Hranace:** vital, hrănitor. **135. Probe:** motive. **138. Mari:** ca spusele lor să aibă un răsunet mai mare. **140. Ascuns:** și în înțelesul de „puțin cunoscut”, cum este aici cazul. Dante avea să arate că cine voiește să convingă pe altcineva despre un adevăr trebuie să ia pilda de la oamenii cunoscuți, care să-l facă demn de crezut. Un comentator vechi, Francesco da Buti, adnotează: „Nu se poate preda lucrul neștiut decît prin cel știut”. De unde vedem că și anumite așa-zise noutăți ale pedagogiei moderne erau foarte bine cunoscute în Evul Mediu. **142. De-ajuns:** destul de concret.



Cîntul XVIII

Cerul al cincilea, al lui Marte : sufletele războinicilor. Cerul al șaselea, al lui Jupiter : principii înțelepți și drepți

Alte suflete războinice (1-48) ◎ În cerul lui Jupiter (49-93) ◎ Vulturul luminos și invocația lui Dante către semnul imperial (94-136)

1 De-al său cuvînt avea plăcere mare
alesul duh, iar eu gustam, firește,
pe-al meu, amestecînd și dulci și-amare.

4 Dar Doamna ce spre ceruri mă-mboldește :
– „Gîndește-altce ! Gîndește,-aproape sînt
de Cel ce-orice nedrept îl potolește".

7 Mă-ntoarsei deci la dulcele-i cuvînt
spre-a mea-ntărire, și renunț a spune
ce-amor văzui în chipul ei cel sfînt,

10 și nu numai căci graiul s-ar opune,
dar duhu-i slab, și ce-i deasupra lui
nu poate-obști cînd altul nu-l dispune.

13 Atît e de-asta tot ce pot să spui
că-n vreme ce-o priveam, ca niciodată
fui liber de-orice-alt dor, cît timp avui

16 plăcerea cea de veci, ce reflectată
era-n Beatrice cu zîmbiri divine
din mîndru-i chip cu-al doile-aspect redată.

---

1. *Simțea de-al său* (a). **16.** *netulburată* (b). **17.** *Ce-mi da Beatrice cu zîmbiri divine* (b). **18.** *ochi* (a).

---

3. Amare : lucrurile dureroase pe care mi le prooroceau cuvintele lui Cacciaguida, cu mîngîierea și întărirea pe care același suflet mi le dădea. **5. Altce :** Beatrice vrea să distragă pe Dante de la gîndurile lui pline de grijă pentru viitor și, cu acel avînt de ocrotire cu totul feminin, îl îndeamnă să se gîndească la altceva, aducîndu-i aminte că, în orice caz, o are pe ea, care-l va proteja pe lîngă Dumnezeu, îndreptătorul oricărei nedreptăți. **11. Deasupra :** peste puterile lui. **12. Obști :** a exprima, a reda celorlalți. **Dispune :** dacă n-are o călăuză supraomenească. **13. Atît :** a se construi : „Atît e tot ce pot să spui de asta". **16. Plăcerea :** pe cînd lumina bucuriei veșnice, reflectată direct în Beatrice, mă făcea, reflectîndu-se în mine indirect (*cu-al doile-aspect redată*), părtaș al fericirii cerești.

C-un fulger de surîs m-a-nvins în fine
și : – „’Ntoarce-te și-ascultă – zise ea –,
căci nu e Raiul numa-n ochi la mine !”.

Precum la noi adese poți vedea
dorința-n ochi cînd fierbe-așa fierbinte
că-ntregul suflet mi-e pătruns de ea,

așa din focu-acelei flacări sfinte
văzui, cînd m-am întors spre dînsul iară,
c-ar vrea puțin a-mi mai vorbi ’nainte.

Și-așa-ncepu : – „Pe-aceast-a cincea scară
a pomului prin creștet trăitorul
ce-n veci dă rod și-n veci e primăvară,

sînt duhuri ce ’nainte-a-ncepe zborul
spre cer au fost atît de cunoscute
c-ar face-oricărei Muze-un rău izvorul.

Spre-al crucii braț cu ochii deci tu du-te
și cel strigat va face-acum mișcarea
ce-o face-n nori și focul lor cel iute”.

Văzui pe cruce-un foc cum taie zarea,
și „Iosua” auzii, văzînd cum fui,
(căci nu-l văzui cît timp nu fu chemarea).

La ’naltul nume „Macabeu” văzui
alt foc apoi căzînd cum se rotește,
și-i da sfîrlezii bici plăcerea lui.

---

23. *arde* (a). **25.** *Așa din înflăcărarea lampei* (a). **27.** *Cuvinte* (a). **29.** *A ăstui pom* (a). **31.** *-ncepe* (a). **37.** *Iosua... cînd văzui* (a). *Cînd Iosua strigă* (b).

---

21. -n ochi : niciodată ca-n acest cînt Beatrice nu apare așa de vie și așa de femeie, îndrăgostită, cochetă și cu acea tendință spre glumă, mai ales cînd vede chipul, puțin comic pentru ea, al lui Dante, în extaz față de dînsa. Ea ne apare ca și în *Viața Nouă*, cînd își bătea joc la o serbare împreună cu prietenele ei de chipul aiurit al lui Dante. Tot păstrîndu-și personalitatea, Beatrice ne apare, în *Divina Comedie*, cu mult mai vie și mai femeie. În acest episod, personalitatea ei își arată toate aspectele : ocrotitoare față de acel veșnic copil care este bărbatul, îndrăgostită, călăuză, tovarășă plăcută și glumeață, cu toate că și gluma ei pornește tot din sentimentul aproape matern de a-l distrage pe Dante din gîndurile triste. **22. La noi :** oamenii muritori pe pămînt. **24. De ea :** de dorință. **28. Scară :** cerul lui Marte, care este al cincilea, începînd de la cel al Lunii. Dante spune scară fiindcă dintr-un cer în alt cer se urcă mereu către Empireu. **29. Creștet :** Dante compară Paradisul cu un pom care nu se nutrește, ca cei de pe pămînt, din rădăcină, ci din creștet, adică din cerul cel mai înalt (Empireul), unde sălășluiește Dumnezeu, și împrejuru-I toate sufletele fericite, care numai printr-o excepție se arată lui Dante în celelalte ceruri de mai jos, ca să-i dovedească într-un chip sensibil gradul lor de fericire. **30. Primăvară :** și trăiește într-o veșnică primăvară. În text : „și niciodată nu-și pierde frunzele”. **33. Rău :** a se construi : „c-ar face un rău, izvor al oricărei Muze”. În text : „încît orice Muză ar fi bogată”, adică ar inspira cu îmbelșugare oricare din Muze. **35. Mișcarea :** de sus în jos – cum face trăsnetul spre pămînt – pînă la picioarele crucii de lumină. **38. Iosua :** Iosua Navi, conducătorul evreilor în Pămîntul Făgăduinței, după moartea lui Moise. **40. Macabeu :** Iuda Macabeul, care, împreună cu frații lui, a scăpat pe evrei de asuprirea lui Antioh, regele Siriei. **42. Bici :** a se construi : „și plăcerea lui îi da bici sfîrlezei”, adică motivul rotirii lui este plăcerea de a putea îndemna pe ceilalți să ia pildă de la el, ca un îndemn la fapte bune.

43 Urmai pe Carol Magnu cum sclipește,
pe-Orland apoi și ambii-n zbor cum ard,
cum ochiu-n zbor pe-un șoim îl urmărește.

46 Îmi fu apoi și Wilhelm și Renard
și dulcele Gotfrid privirii-o țîntă
pe cruce-n jos, și-apoi Robert Guiscard.

49 Intrînd apoi de-a valma-n gloata sfîntă
și-acel care-mi vorbi dovezi mi-a dat
ce-artist este-ntre-acei ce-n ceruri cîntă.

52 Spre dreapta m-am întors atunci să cat
în ochii Doamnei ori prin semn povețe
ori din cuvînt, să știu ce-am de lucrat,

55 și-așa-i văzui de dulci, și-ai dulcii-i fețe
atîția nuri, că-nvinse-acum pe-oricare
pe toate-aici, chiar și-ultima-i frumsețe.

58 Precum cînd simte-un om o tot mai mare
plăcere, zi cu zi, spre fapte bune,
își vede sporul ce-n virtute-l are,

61 așa simți urcarea mea cum pune
mai mare arc, prin cer rotind cu mine,
văzînd cu mult mai mîndr-acea minune.

64 Și-n scurta vreme-apoi precum revine
albeața-n chipul palidei femei
cînd trece-a ei roșeață de rușine,

---

56. *încît aici pe-oricare* (a). *S-a-nvins acum* (a). **56-57.** *Că ea-ntrecea pe-oricine/ Din cei de-aici* (b). **64.** *și care-i și* (a).

---

43. Carol Magnu: Carol cel Mare, reînvietorul medieval al Imperiului roman. **44. Orland:** faimosul palatin al lui Carol cel Mare, care a murit la Roncevaux, la 15 august 778, luptîndu-se împotriva păgînilor. *Cf. Infernul*, XXXI, 18. **Zbor:** în rotirea și mișcarea lor spre picioarele crucii. **45. -n zbor:** cum ochiul urmărește un șoim în zbor... Imaginea e luată de la vînătoarea cu șoimi, ocupație de predilecție a cavalerilor medievali. **46. Îmi fu:** a se înțelege: „apoi îmi fură țintă privirii". **Wilhelm:** Guillaume d'Orange, legendarul luptător împotriva saracinilor pentru apărarea legii creștine. **Renard:** tînăr saracin, convertit, care luptă pe urmă alături de Guillaume d'Orange și, ca și el, ar fi murit apoi călugăr într-o mînăstire. **47. Gotfrid:** Geoffroi de Bouillon, eroul primei cruciade. **48. Guiscard:** Robert Guiscard de Hauteville, fiul lui Tancred Guiscard, întemeietorul dinastiei normande în sudul Italiei și învingător al saracinilor. **50. Acel:** Cacciaguida. **51. Artist:** arată, în suavitatea cîntecului, său, cît de mare era fericirea de care se bucura și deci cu cît se înălța printre celelalte suflete în harul lui Dumnezeu. **56. Nuri:** este un acuzativ și depinde de verbul „văzui" din versul precedent. **Pe-oricare:** a se subînțelege: „frumusețile din tot cerul în care erau". **57. Ultima:** și chiar frumusețea-i din urmă, care părea de neîntrecut. **62. Arc:** Dante bagă de seamă că cerul în care se găsește acum descrie un arc mai mare decît celălalt în care fusese, și din aceasta trage încheierea că a părăsit cerul lui Marte și a trecut în acela al lui Jupiter. **63. Minune:** Beatrice. Cu alte cuvinte, Dante, văzînd pe Beatrice că a devenit mai frumoasă și întrebîndu-se care să fie motivul, observă că cerul descrie un arc mai mare, ceea ce înseamnă că a trecut în planeta Jupiter. **64. Precum:** minunată imagine, prin care ne redă într-un chip poetic și omenesc impresia ce o avu trecînd de la lumina roșie a lui Marte la aceea albă a lui Jupiter. Numai un poet, și un poet de talia lui Dante, poate înviora și poetiza un fenomen științific, comparînd această schimbare de lumină cu obrazul unei fecioare care întîi roșește și pe urmă

așa cînd m-am întors în ochii mei
a șasea stea cu-alboarea-i temperată
făcu să văd că sînt în sînul ei.

Văzui acum iubirea-nflăcărată
ce-aici lucește-n focul jovial,
în ochii mei că-n litere s-arată.

Și-așa cum zboară paseri de pe mal
de-a lor pășune-urmîndu-și între ele
formeaz-ori șiruri lungi, ori stol oval,

așa și-aici mulțimi de flăcărele
zburau cîntînd în sfînta lor lumină
ori D, ori I, ori L făcînd din ele.

Pluteau dintîi pe-un tact de horă lină,
apoi formînd o liter-a scrisorii
stăteau puțin, tăcere-avînd deplină.

O, Muzo, tu, ce-nvecinești cu glorii
poeții tăi, și-i faci eterni să fie
și-orașele prin ei, și-mperatorii,

o, dă-mi lumina ta să pot descrie
aceste chipuri cum le-avui în vis
și-n scurtu-mi vers tu vars-a ta tărie.

Vocale, ci și consonante-au scris
de cinci ori șapte, și-am ținut aminte
ce părți aveau, pe rînd cum s-au închis.

Diligite justitiam, mai 'nainte,
un verb și-un nume-au scris, apoi [făcură]:
qui judicatis terram, trei cuvinte.

---

71. *Că-n vorbe-a limbii* (a). **72.** *Că-n litere vederii* (a). **73.** *Precum cînd* (a). **73-74.** *Precum cînd se ridică de pe mal/ Voioase de-a lor pășuni/ Cu vesel glas sătule păsărele* (b). **83.** *talentelor* (A). Am introdus în text varianta (a) din cauza sensului. *Poeții tăi* (a). **92.** *fu verb și nume-n scrisul lor, și-urmară.* Am pus în text parte din varianta (a) din cauza rimei. *tăcură* (a).

---

se întoarce la culoarea albă obișnuită. **68. A șasea:** Joe. **69. Ei:** al stelei. **71. Jovial:** focul planetei Jupiter. **72. -n litere:** în acest cer cuvintele latinești, scoase din psalmi și-n genere din cărțile sfinte, nu sînt nici cîntate, nici rostite, ci apar scrise în litere de lumină de înseși sufletele fericite, care formează cuvintele ce compun fraza: *„Diligite justitiam, qui judicatis terram"*; pe urmă se opresc la semnul ultimei litere, 𝔐 (un *M* gotic, majuscul, care reprezintă aripile unui vultur); în sfîrșit, alte suflete coboară în partea superioară a literei M, așezîndu-se în forma unui cap de vultur, pe cînd altele, așezîndu-se dedesubt, formează coada, pînă cînd nu rămîne pe cer decît chipul strălucitor al unui vultur, pasărea simbolică a Imperiului roman și deci a dreptății, ai cărei urmași sînt cinstiți în acest cer. **73. Mal:** e vorba de păsările de baltă, singurele ce zboară în forme geometrice ce se pot asemăna cu literele. **74. Pășune:** cuvînt ce ne revelează toată intensitatea viziunii dantești. Pe aceste păsări nu le vedem numaidecît zburînd, ci ducîndu-se întîi liniștite la „pășune" și numai pe urmă ridicîndu-se în zbor. În trei versuri avem un întreg peisaj de baltă, sugerat mai mult decît descris, dar astfel încît pare că-l vedem. **79. Pluteau:** minunat vers, care întrece pe cel din text; *„Prima, cantando, a sua nota moviensi"*, care nu e, desigur, din cele mai frumoase ale lui Dante. **80. Scrisorii:** a scriptei. **86. Chipuri:** figuri de litere și cuvinte. **91. *Diligite justitiam*:** sînt cuvintele cu care

94 Cu M din vorba ultim-ei stătură
fixați așa, că Joe a rămas
părînd de-argint tivit cu-auritură.

97 Veniți de mai [de] sus apoi, popas
în vîrfu-acestui M făcură unii,
cîntînd, cred, bunul ce spre el i-a tras.

100 Apoi, precum loviți cînd ard, tăciunii
răsfiră-n jur nenumăr de schintei
din cari se-ncred a proroci nebunii,

103 așa săltau mai mult de-o mie-acei
de-aici, mai jos, mai sus făcîndu-și jocul,
precum li-e dat de-Acel ce arde-n ei.

106 Cînd toate-au stat pe loc, găsindu-și locul,
văzui un cap de vultur cum formează
și-un gît apoi, distinct, din sineși focul.

109 Acel ce scrie-aici nu imitează,
ci singur și-e izvor din care cură
virtutea-n veci ce cuiburi formulează.

112 Iar ceilalți aleși ce-ntîi părură
c-ar sta pe loc, pe M ca să-l încrine,
mișcați încet s-adaoseră-n figură.

115 O, cîte perle-aci-mi vădiră bine
că jos Dreptatea este,-o, dulce stea,
efect al cerului ornat de tine!

---

96. *Ca și de argint cui d-aur tiv îi dară* (b). **97.** *Veniți de mai de sus* (a). *În vîrfu-acest* (a). **105.** *le așeza* (a) *îi poartă* (a).

începe *Cartea înțelepciunii*. **94. Ultim-:** *terram*. **96. Tivit:** la dreapta și la stînga, unde liniile semicirculare ale M-ului gotic formau ca un fel de tivitură aurie, pe fondul argintiu al planetei. **99. Cred:** pentru că nu înțelegea cuvintele, ci numai melodia. **Bunul:** Dumnezeu, supremul Bine spre care erau atrase. **100. Apoi:** a se construi: „apoi, precum tăciunii loviți cînd ard...". **101. Schintei:** scîntei, formă obișnuită la Coșbuc. **102. Nebunii:** Benvenuto da Imola, unul din cei mai vechi comentatori ai lui Dante, explică: „Este obiceiul, în unele părți ale Italiei, ca, stînd seara pe lîngă foc în timpul iernii, copiii să lovească bușteanul din vatră și să facă urări, zicînd: «Atîtea orașe, atîtea castele, atîția miei, atîția purcei voi avea cîte scîntei vor ieși din acest buștean», și așa-și petrec vremea". Dante spune *nebunii* fiindcă astfel de proorociri nu sînt admise de Biserică. **105. Acel:** Dumnezeu, din contemplarea căruia vine bucuria care le face să se îmbrace într-o haină de lumină, bucurie ce se manifestă prin lumina ce le înconjoară. **107. Formează:** subiectul e „focul" din versul următor. **108. Distinct:** desprinzîndu-se clar pe fondul alb al planetei. **109. Acel:** Dumnezeu. **Imitează:** adică natura, ceea ce face arta. *Cf. Infernul*, XI, 99-105. **110. Singur:** el însuși călăuzește opera sa, nu imitatoare, ci creatoare. **Cură:** curge, decurge. **111. Cuiburi:** instinctul prin care păsările își construiesc cuiburile. **Formulează:** dau „formă", dar în sensul scolastic de „esență" (ființă). **113. Încrine:** pentru a-i da forma unui crin heraldic, ca de pildă cel al Florenței. Cuvîntul e format din crin, ca it. *ingigliare*, de la *giglio*. **114. Figură:** în forma unui cap de vultur. Sfîntul Imperiu roman a reînviat mai întîi (800) în persoana lui Carol cel Mare (crinul); după dezmembrarea monarhiei carolingiene, trecu (962) regilor Germaniei cu Otto I (acvila). **115. Perle:** sufletele luminoase, care străluceau ca niște perle. **116. Jos:** pe pămînt. **Stea:** vocativ, ce se referă la Jupiter. **117. Ornat:** împodobit, fiindcă planeta forma un tot cu cerul său cristalin, împreună cu care se rotea și a cărui și mai frumoasă podoabă era.

118 De-aceea rog eu Mintea de-unde-şi ia
puterea ta-nceput şi curs, să vadă
de unde-i fumul ce te-orbeşte-aşa

121 şi-urgia ei cumplit din nou să cadă
pe-acei ce cumpără şi vînd în templu
clădit pe semne şi-omorîţi de spadă.

124 Oştire sfîntă, tu, ce te contemplu,
te roagă pentru toţi cei făr' de minte
ce pier în lume-urmînd un rău exemplu.

127 Purtau război cu spada mai 'nainte,
iar azi negînd şi-aici şi-aici o pîine
ce nimănui n-o neag-un bun Părinte.

130 Tu cel ce-azi scrii numai spre-a şterge mîine,
socoţi c-acei doi principi ce-au murit
în via ce-o despoi sînt vii, stăpîne!

133 Ei, da! Tu zici: „Mi-e doru-aşa-ntărit
spre-acel ce vru să n-aibă nici un staul
şi-al cui martiriu-un dans i l-a gătit;

136 ce-am eu să-mpart cu Petru şi cu Paul?”.

---

123. *pe ucişi* (a). **124.** *Ah, sfînta* (a). **136.** *Deci nu-l cunosc* (a).

---

118. Mintea: mintea lui Dumnezeu, care-ţi dă mişcarea şi puterea de influenţe binefăcătoare. **120. Fumul:** al viciului, al poftei, care ca o ceaţă îţi scade lumina. **121. Ei:** amicii lui Dumnezeu. **122. Templu:** Biserica lui Cristos. **123. Semne:** minuni. **Omorîţi:** şi pe sîngele Mîntuitorului şi al martirilor Săi. **124. Ce:** pe care te contemplu. **126. Exemplu:** al papilor şi al clericilor. **128. O pîine:** pîinea cuminecăturii, prin desele excomunicări. **130. Tu:** face aluzie la papa Ioan al XXII-lea, care a păstorit de la 1316 la 1334, lăsînd faimă de mare simoniac şi excomunicator. **Scrii:** bule papale de excomunicare, numai ca pe urmă să le revoce, în schimbul unei sume de bani. **131. Principi:** Sfinţii Petru şi Pavel, principii apostolilor, întemeietorii Bisericii lui Cristos şi martirii Lui. **Socoţi:** gîndeşti. Găsim aici întrebuinţat prezentul, în loc de imperativ. **132. Via:** via Bisericii. **Vii:** în slava cerurilor, deci văd nelegiuirile tale. **133. Mi-e doru-:** ironic. **134. Acel:** Sfîntul Ioan Botezătorul, care a trăit în pustie, fără nici un adăpost. Dar aici se face aluzie la chipul Sfîntului Ioan, imprimat pe florinul de aur al Florenţei. Citim, într-adevăr, în cronica lui Giovanni Villani că „papa Ioan al XXII-lea dădu porunca să fie bătută o nouă monedă de aur la Avignon, cu aliajul şi tiparul florinului de aur al Florenţei, lucru care i-a adus mult blam, ca şi cum ar fi falsificat florinul”. Cu alte cuvinte, acest papă ar spune: „Iubesc atît de mult aurul, încît n-am nimic să împart cu Sfinţii Petru şi Pavel”. **135. Un dans:** dansul Salomeei, fiica Irodiadei, concubina regelui Irod.



Cîntul XIX

Cerul al șaselea, al lui Jupiter: principii înțelepți și drepți

Preamărirea acvilei romane (1-21) ◎ Îndoiala lui Dante (22-114) ◎ Invectiva împotriva principilor nedrepți (115-148)

1 În față-mi stete-acum cu-aripi întinse
frumosul chip ce dă fericea stare
atîtor duhuri strîns în el cuprinse.

4 Părea tot insu-a fi rubin din care
ardea din soare-o raz-așa de vie
că-n ochii mei stîrnea străfulgerare.

7 Dar cîte-acum mi-e dat a le descrie
nici limbă n-a mai spus, n-a scris condeiul,
nici n-a mai conceput vreo fantazie.

10 Căci „eu” văzui și-am auzit rostreiul
vorbind, și „eu” și-„al meu” era zicînd,
ci „noi” era și-al „nostru”-n glas temeiul.

13 Și-a zis: – „Fiindc-am fost și drept și blînd,
urcat eu fui acu-ntr-atîta slavă
ce-n veci n-o poți ajunge numai vrînd.

16 Lăsai în lume fapte de ispravă
și-atari, că răii le slăvesc din gură,
ci-a face-așa ca noi le pare-otravă”.

---

8. *Nici glas nu le-a vorbit* (a).

---

2. Chip: chipul vulturului, simbolul dreptății Imperiului roman. **Fericea:** fiindcă se bucurau de fericirea cerească. **3. Cuprinse:** în chipul vulturului pe care îl formau. **4. Rubin:** imagine luată din *Apocalipsa*, XXI, 11: „Și cetatea sfîntă, Ierusalimul, care se pogoară din cer, de la Dumnezeu, era plină de slava lui Dumnezeu. Strălucirea ei era ca strălucirea unei pietre prea scumpe, ca strălucirea unei pietre de iapis, străvezie ca cristalul”. **5. Din soare:** fiindcă rubinul, cînd e atins de raza soarelui, strălucește mai frumos. Dante vrea să arate că fiecare suflet nu-și pierdea lumina proprie în lumina vulturului simbolic, ci strălucea ca un rubin în bătaia soarelui. **10. „Eu”:** minunea la care Dante face aluzie în versul precedent constă în faptul că vulturul vorbea la persoana proprie, după cum n-ar fi rezultat dintr-o adunare de suflete. Deci spunea „eu” în loc de „noi”. **Rostreiul:** ciocul. De la lat. *rostrum*. **12. Temeiul:** gîndul, comun tuturor. **13. Blînd:** autoritatea imperială trebuie să fie dreaptă față de oameni și blîndă (evlavioasă) față de Dumnezeu. De altfel, pentru Dante (*cf. Epistolae*, V, 3), împărăția Romei izvorăște din izvorul evlaviei. **15. Vrînd:** în text: „care nu se lasă învinsă de dorințe, fiindcă în slava cerească orice dorință e satisfăcută”. **18. Otravă:** le slăvesc din gură, dar nu

Precum se simte-o singură căldură
din mulți cărbuni, așa din multe-amoruri
un singur glas scotea și-acea figură.

Iar eu: – „O, voi, a veșnicelor coruri
eterne flori – am zis – cari singur unul
miros îmi dați din toate-a voastre-odoruri

suflînd, vă rog, să-mi potoliți ajunul
cumplitei foame care nu mi-o-mpacă,
în lume-un nutriment, de mult, nici unul!

Eu bine știu că-ntr-alte ceruri dacă
din ele-și face-oglindă Dumnezeu
cu văl El nici pe-al vostru nu-l îmbracă,

voi știți ce-atent și cît de gata-s eu
s-ascult, voi știți și dubiul ce-mi fusese
de-atîta timp un vechi ajun al meu”.

Precum un șoim cînd de sub pînză iese,
clătind din cap s-arat-a fi dispus,
și bate din aripi cu ciocul drese,

așa văzui eu chipul cel compus
din laude-a divinei vreri cîntate
cum știu ei singuri cei ferici de sus.

– „Acel care-a-nvîrtit compasul, frate,
pe-a lumii margini, și din sine-a scos
atîtea-n ea, și-ascunse și-observate,

El nu putu să-mprime-atîta-n jos
virtute-ntregii lumi, ca să nu-și vadă
rămas cuvîntu-n nesfîrșit prisos.

---

29. *Fals* (a). **32.** *durere* (a). **36.** *vrere* (a).

---

cu fapte. **20. Amoruri:** dragostea sfîntă a lui Dumnezeu și a aproapelui. „Împărăția – spune Passerini – e frumoasă, fiindcă iubirea este foc și ardoarea milosteniei. Și această ardoare se arată în cuvînt, într-un singur cuvînt concord, ca și căldura mai multor cărbuni aprinși”. **24. Odoruri:** miresme (italienism de la *odore*). **25. Suflînd:** a se construi: „suflînd din toate a voastre-odoruri”. **Ajunul:** postul. **27. Nutriment:** hrană. Firește, prin foame se înțelege foamea de „știință”, iar hrana este luată în sensul de „explicare”. **De mult:** ajunul pe care de mult timp nu mi-l potolește nici o hrană lumească. Cu alte cuvinte, îndoiala pe care o am de multă vreme și pe care nici unul n-a putut să mi-o lămurească pe pămînt. **28. Alte ceruri:** dacă Dumnezeu se oglindește direct în alte ceruri (adică în tronurile cerului lui Saturn), nu este mai puțin adevărat că în cerul nostru (al Soarelui) nu se ascunde vederii noastre cu nici un văl. **31. Știți:** fiindcă îmi vedeți gîndurile în Dumnezeu, care vi se dezvăluie nu mai puțin clar decît sufletelor din cerul lui Saturn. **34. Pînză:** face aluzie la un fel de glugă care se punea peste ochii șoimilor de vînătoare și se lua, cînd trebuia să prindă vreo pasăre. În bucuria vederii recăpătate și a vînătorii, pe care această ridicare a glugii o anunță, șoimul bătea din aripi și-și înălța ciocul. Tot așa și vulturul, simbolic, și-arată, cîntînd, bucuria de a putea satisface îndoiala lui Dante. **39. Cum:** cu o melodie așa de dulce, cum știu să cînte numai sufletele fericite din Rai. **41. Margini:** Dumnezeu, care a tras hotarele lumii. **Din sine:** din virtutea sa dumnezeiască. **42. Observate:** clare. **43. -n jos:** în universul peste care planează. **45. Prisos:** n-a putut să împiedice ca virtutea (cuvîntul) sa să nu întreacă puterea omenească de cunoaștere.

46 Și-aici trufașul prim îl ai dovadă;
nevrînd, el, culme-a orice creatură,
s-aștepte har, cumplit avu să cadă!

49 Deci vezi căci orice minimă natură
mai jos, e vas prea strîmt acelui bine
ce, nesfîrșit, și-e-n sine-a sa măsură.

52 Privirea noastră deci, ce nu-i în sine
decît un licur slab al minții-acei
de care-s toate-n lumea toată pline

55 nu poate-atît de tare-a fi, cît vrei,
spre-a nu vedea-n mai multă depărtare
decît e-ntr-adevăr principiul ei.

58 Deprinși ai voștri ochi cu-a voastră zare,
în veșnica justiție-atît pătrund
cît pot de-adînc pătrunde ochii-n mare,

61 căci ei la mal de văd al mării fund
nu-l văd la largul unde-adînc e plinul,
și totuși e, dar apele-l ascund.

64 Lumină nu-i, cînd nu-i din ea seninul
cel veșnic clar; altfel e numai nori,
și-o umbr-a cărnii, sau aori veninul.

67 Ți-am rupt de-ajuns acele-nvălitori
subt care-ți s-ascundea Dreptatea vie,
de-al cărei rost tu te-ndoiai aori,

70 încît ziceai: «Născut la Ind trăiește
un om, și-acolo nimeni lui nu-i spune
de Crist c-a fost, nu-i scrie, nu-i citește,

73 dar are juste vreri și fapte bune
pe cît umana minte ne concede,
și-n trai și-n vorbe-i plin de-nțelepciune;

76 deci cum e dreapt-osînda ce i-o dete
că n-a fost botezat în legea vie,
și-n ce-i stă vina lui dacă nu crede?».

46. Trufașul: Lucifer, care, pentru a nu fi așteptat harul dătător de lumină, căzu, cu toate că era cel mai desăvîrșit dintre îngeri. *Cf. De vulgari eloquentia*, I, 2. **49. Minimă:** în text: „mai mică”, adică mai mică față de Lucifer, cea mai desăvîrșită dintre ființe. **53. Un licur:** reflex slab al minții lui Dumnezeu. **55. Nu poate:** în text: „Nu poate fi prin sine privirea noastră atît de puternică, încît principiul său (Dumnezeu) să nu vadă dincolo de orizonturile privirii omenești”. **Atît:** atît de puțin. **58. Ochi:** puterea voastră de înțelegere. **63. Ascund:** lucrurile mai mici pot să fie înțelese în sine și în ținta (menirea) lor. Cele mai multe scapă inteligenței omenești. **65. Veșnic:** din cerul spiritual al lui Dumnezeu, care e veșnic senin. **66. Umbr-:** năluca simțurilor. **Aori:** uneori. **Veninul:** destrăbălare. **70. Ziceai:** îndoiala lui Dante este următoarea: „Ce vină are un om care s-a născut într-o țară unde n-a ajuns lumina creștinismului? Și totuși, acest fapt îi împiedică mîntuirea sufletului. Cum se împacă acest lucru cu dreptatea lui Dumnezeu?”. **72. Nu-i scrie:** subiectul e „nimeni” din versul 71. **76. Dete:** subiectul e „Crist” din versul 72.

79 Tu cine ești să-mi stai în scaun mie,
la mii de mile vrînd a judeca
cu ochi ce văd de-o palmă-n miopie?

82 Cîți vreau subtile-argumentări a da,
de n-ați avea Scripturile divine,
cumplit de multe-ar ști ei dubita!

85 O, duhuri tîmpe-n lutul ce vă ține!
Suprema vrere, bună-n sineși, nu-i
nicicînd altfel, căci Ea-i supremul Bine,

88 și-atît e just cît e-n măsura lui;
nimic ce-i bun creat nu-l ispitește,
dar el e cauza, radiind, oricui.”

91 Așa cum barza peste-un cuib plutește
[cînd alor săi a isprăvit hrănirea],
și-n sus sătulul pui la ea privește,

94 așa ’nălțai și eu spre el privirea
și-alesul chip așa, cu-aripi mișcate
de sfinte duhuri, își făcu rotirea

97 deasupra mea cîntînd: – „Celea cîntate
de mine-ți sînt atît de necuprinse
ca și de oameni veșnica Dreptate”.

100 Și-n semnul care-a Romei vaz-o-ntinse
mai stînd, cînd s-odihni fericea grupă
de lămpi ce sînt de Duhul Sfînt aprinse,

103 din nou: – „Nu s-a urcat într-astă trupă
nicicînd un om ce n-a crezut în Crist
nici pîn-a fi țintit în lemn, nici după.

---

80. *Și vrei* (a). **91.** *plutirea* (a). **96.** *Atîția sfet...* (a).

---

79. Tu cine: începe aici lămurirea îndoielii lui Dante, făcîndu-l atent, înainte de toate, de prezumția ce o implică o astfel de întrebare. **Scaun:** ca un judecător în tribunal sau un profesor la catedră. **81. De-o palmă:** *Cf. Convivio*, IV, 5: „O, prea smintite și josnice gîngănii, care cutezați a vorbi împotriva credinței și torcînd sau săpînd vreți să aflați ceea ce Dumnezeu a orînduit cu atîta prevedere! Blestemate să fiți, voi și cutezanța voastră!”. **82. Cîți:** dacă n-ar fi Sfînta Scriptură, care prescrie să credem în dreptatea lui Dumnezeu, cîte suflete doritoare de argumentări subtile n-ar avea motive să se îndoiască! **85. Tîmpe:** tîmpite. **87. Altfel:** decît bună și dreaptă. **88. Măsura:** supremul Bine e măsura oricărei dreptăți și deci e drept orice se potrivește cu voința Lui. **89. Creat:** lumesc, mărginit (empiric). **90. Cauza:** oricărui bun creat. **Radiind:** împrăștiindu-l, din sînul lui, pe pămînt. **91. Barza:** vulturul ceresc mișcă din aripi după cum face barza după ce și-a hrănit puii; și Dante se uită la el, satisfăcut de explicațiile ce i le-a dat, ca și puiul de barză cînd, sătul, își îndreaptă privirea către mama sa. **94. El:** vulturul. **98. Necuprinse:** neînțelese. **100. Semnul:** acvilei romane, care duse departe faima imperiului. **101. Grupă:** constelația de suflete fericite, care formează semnul vulturului. **102. Lămpi:** lumini, suflete fericite. **Aprinse:** fiindcă strălucirea lor e datorată iubirii sfinte de care sînt însuflețite, iubire care în Sfînta Treime este reprezentată de Duhul Sfînt. **103. Din nou:** adică: „Din nou începu să vorbească”. Construcție eliptică. **Trupă:** adunare de suflete fericite. **104. Crist:** după cum am observat altă dată, și aici numele sfînt al Mîntuitorului nu rimează cu alt cuvînt, ci cu sine, probabil ca o amendă a unui sonet de tinerețe (din corespondeța cu Forese Donati) în care *Cristo* rima cu *tristo* (rău). **105. Pîn-:** fiindcă în Rai nu sînt numai sufletele care au crezut în Isus Cristos după

Dar iată mulți ce strigă: «Crist, oh, Crist»
și-or fi mult mai străini la judecată
decît acei ce n-au știut pe Crist.

Pe-atari i-ar condamna arabii-odată,
cînd două cete vor forma colegii
săracă una, și-alta-n veci bogată.

Și cum vă va numi mongolul regii,
cînd vor vedea deschisă cartea-n care
le-a scris Cel Sfînt toți munții fărdelegii?

Vedea-se-va-ntre cîte-Albert le are
și-acea ce dă-ngrozită grabă penei,
prin care-al Prăgei regn pustiu azi pare.

Vedea-se-va ce-amar pe malul Senei
aduce-acum falsificînd monete
cel dat de-un porc mistreț ca dar Gheenei.

Vedea-se-va trufia ce-ncumete
pe Brit și Scot spre-atîta nebunie
că nu ne sufăr stînd lîng-un părete.

Și iar desfrîul vieții-n trîndăvie
și-a Spaniei și-a regelui boem
ce nici nu vrea virtuți, nici nu le știe;

și iar, la Șchiopul din Ierusalem
virtuțile c-un singur I descrise,
și multele contrarii-a lor cu M.

Și iar, ce lacom și ce laș păzise
avarul rege insula de foc
în care-n ani tîrzii muri Anhise,

---

125. *a regelui ispan și cel boem* (a).

întruparea lui pe pămînt, dar și aceia care au crezut în venirea lui. **107. Mai străini:** de Crist; socotiți mai rău decît păgînii în ziua Judecății de Apoi. **109. Arabii:** păgînii, care în ziua Judecății se vor bucura că nu numai ei vor fi condamnați, dar și aceia care au fost creștini numai cu vorba. **112. Cum:** cu ce cuvinte de ocară și de dispreț persanul (mongolul) păgîn va insulta pe regii creștini. **113. Cartea:** un fel de registru în care sînt trecute faptele bune și rele. **114. Munții:** grămezi de fărădelegi. **115. Albert:** e vorba de Albert I al Austriei, amintit și în *Purgatoriu*, VI, 97 și urm., a cărui pustiire a Boemiei (1304) va fi scrisă în acea carte. **116. Penei:** condeiul dreptății divine, care se va grăbi îngrozită să înregistreze pustiirea Boemiei (*al Prăgei regn*). **117. Regn:** latinism sau italienism în loc de „regat". **120. Cel:** Filip cel Frumos, mort în 1314 într-un accident de vînătoare, în care un porc mistreț l-a făcut să cadă de pe cal. În timpul războiului din Flandra, rău sfătuit de doi cămătari, Filip cel Frumos reduse la jumătate aurul monedelor sale. **122. Brit și Scot:** englezi și scoțieni, a căror sete de domnie va fi scrisă în cartea dreptății divine. În 1300 era rege al Angliei Eduard I, despre care Dante are (*Purgatoriul*, VII, 32) cuvinte de laudă. Deci în acest pasaj nu se face aluzie la el personal, ci numai la cele două popoare, care-și disputau întîietatea. **125. A Spaniei:** Ferdinand al IV-lea, regele Castiliei (1295-1312), care muri în decursul celor 30 de zile ce i-au fost date de frații Carlvajal, condamnați de el la moarte, ca să apară la judecata lui Dumnezeu. **Boem:** Venceslau al IV-lea (*Purgatoriul*, VII, 101), regele Boemiei de la 1278 la 1305. **127. Șchiopul:** Carol al II-lea de Anjou, regele Neapolelui și al Ierusalimului, ale cărui fapte bune au fost așa puține, încît vor fi însemnate cu numărul 1.000. În numărătoarea romană 1 se arăta cu litera I și 1.000 cu M. **131. Rege:** Frederic al II-lea de Aragon, regele Siciliei

și clar spre-a-l arăta cumplit escroc
scrisoarea fi-va-n litere scurtate
cari mult vor spune-n puținelul loc.

Și-oricine va vedea pe-un unchi și-un frate,
cum fac de rîs, lucrînd ca precupeții,
un neam așa de bun și două state.

Și voi, Norveg și Portugal, procleții,
veți fi-nsemnați, și Sîrbul ce văzu
chiorîș tiparul banilor Veneții.

Ferice de-i scăpa de-amar de-acu,
Ungaria! Și-a munților cunună
de unde ți-e Navara scut, ferice tu!

Și creadă-mi toți că vai și plîns arvună
Nicosia dă și Famagost, acestii
urgii, de-acum, prin bestia lor nebună

ce merge-n rînd frățește cu-alte bestii”.

---

140. Între *însemnați* și *și Sîrbul* e un spațiu (A). **145.** *Că dă și plîns* (a). **146.** *Și vai Nicosia și Famag* (a). **148.** *Ce nu-și desparte coasta* (a).

(*insula de foc*) de la 1295 la 1337. Și în *Convivio*, IV, 6, Dante are cuvinte severe pentru el: „Și zic vouă, Carol și Frederic, regi... mai bine ar fi să zburați jos ca rîndunica, decît ca uliul să faceți rotiri înalte pentru lucruri foarte josnice”. **132. Anhise:** tatăl lui Enea, care muri în Sicilia. *Cf. Eneida*, II, 707. **134. Scurtate:** escrocheriile lui Frederic sînt atît de numeroase, încît pentru a fi cuprinse toate în cartea dreptății divine va fi nevoie de a întrebuința multe din acele prescurtări, care erau așa de obișnuite în scrisul medieval. **136. Unchi... frate:** Iacob din Majorca, unchiul lui Frederic și Iacob al II-lea de Aragon. **138. Un neam:** de Aragoni. **Două state:** Majorca și Aragonul. **139. Norveg și Portugal:** Haakon al VII-lea (1299-1319), regele Norvegiei, și Dionisiu Agricola (1275-1325), regele Portugaliei. **140. Sîrbul:** Ștefan Urosiu al II-lea Milutin, regele Serbiei, Bosniei, Croației și Dalmației, care falsifică monedele Veneției. **142. De-acu:** de acum înainte; se face aluzie la reaua stăpînire a regilor Ungariei din trecut, înainte de Andrei al III-lea (1290-1300). **144. Scut:** care să te apere de jugul Franței. Dante spune că bine ar fi dacă Navarra ar avea de hotar Pirineii, nu pentru a o despărți de Spania, ci de Franța. În realitate, la moartea Ioanei (1304), fiica lui Henric I, fiul ei, Ludovic Hutin, s-a intitulat regele Franței și al Navarrei. **146. Nicosia... și Famagost:** orașe din insula Cipru, oprimate de Henric al II-lea din Lusignan. **148. Alte bestii:** urmează exemplul rău al celorlalți regi creștini degenerați.



Cîntul XX

Cerul al șaselea, al lui Jupiter : principii înțelepți și drepți

Cîntecul sufletelor fericite (1-30) ◎ Noile cuvinte ale vulturului (31-72) ◎ Îndoiala lui Dante și lămurirea ei (73-129) ◎ Predestinația (130-148)

Cînd cel ce luminează-ntreaga lume
pe-al nostru emisfer coboar' și-ndată
și-ncepe ziua-ncet să se consume,

de mulții ochi în cari tot el s-arată
se umple bolta cea ce mai 'nainte
de singur numai el fu luminată.

Acest tablou ceresc mi-a dat prin minte
cînd semnul lumii și-al puterii ei
a pus tăcere-n rostrul gurii sfinte,

căci mult mai mult lucind acum acei
de-a pururi vii, un cor au prins să facă,
dar stins și-uitat mi-e ce cîntară ei.

O, dulce-amor ce-n zîmbete se-mbracă,
ce-aprins păreai aci-ntre-aceste zboruri
ce-au singur dorul Celui Sfînt să-i placă !

Iar cînd acele dragi și dulci odoruri
de care-a șasea faclă se-mpurpură
au pus tăcere-n sfintele lor coruri,

---

2. *Scoboar-astfel pe-al nostru* (a). **3.** *că-ndată* (a). **6.** *N-a fost decît de dînsul* (a).

---

1. Cînd : după cum, după apusul soarelui, bolta cerului, ce mai înainte era luminată numai de el, scînteiază prin mii de stele, tot așa semnul vulturului ceresc, care mai înainte strălucea de o lumină uniformă, acum începe să pîlpîie prin mii de lumini, fiecare suflet în parte bucurîndu-se de cele spuse. **3. Și -ncepe :** a se construi : „și ziua începe încet...". **4. Ochi :** stele. **El :** soarele (*cel ce luminează întreaga lume*). **8. Semnul :** acvila, simbolul (pajura) Imperiului roman. *Cf.* VI, 100. **10-11. Acei... vii :** sufletele fericite și luminoase care compun semnul vulturului. **14. Zboruri :** în text *„flailli"*, deci „mici flăcări", cu toate că unii, ca de pildă neuitatul meu maestru E.G. Parodi, interpretează acest cuvînt punîndu-l alături de vechiul francez *flavelle*, ca făcînd aluzie la niște instrumente muzicale, și în acest caz ar fi vorba de cîntece, nu de scînteierea sufletelor fericite. **17. Faclă :** Jupiter, al cărui cer, după Ptolemeu, este al șaselea.

19 păru c-aud o vale cum murmură
din stînci în stînci căzînd cu apa clară,
vădind prisosul culmii de-unde cură,

22 și cum la gît un sunet de ghitară
ia forma sa, și-n gura de cimpoi
cum sună vîntul cel pătruns de-afară ;

25 așa, și fără de zăbav-apoi,
și-acel al paserii murmur suise
pe gît în sus, părînd a fi urloi

28 și voce-a devenit, și-apoi deschise
cuvinte-a scos, așa cum doritoare
le-ai vrut tu, inimă-mi, în care-s scrise.

31 – „Acel organ al meu ce vede soare
și-l rabd,-a zis, în vulturii ce mor,
privește-mi-l cu-atenție stătătoare.

34 Căci dintre cîți mă fac cu focul lor
acei ce-n cap fac ochiul meu sînt regii
ce-s culme-acestor grade-a tuturor.

37 Acel ce-i centru-aceste[i] forme-a-ntregii,
e-al Spiritului Sfînt poetul care
din loc în loc purtat-a arca legii.

40 El știe-acum ce merit cîntu-i are
și cît de mult îi făptui dojana,
din plata lui ce-i fu egal de mare.

43 Din cinci acei ce-alcătuiesc sprînceana,
cel mai aproape de-al meu cioc făcuse
să nu-și mai plîngă pe-al ei fiu vădana.

---

20. *Din piatra* (a). **22.** *Și cum ia forma glasul de chitară* (a). **22-25.** *Precum* (b). *și-n găuri de cimpoiu* (b). *Ia sunet vîntul* (b). *sau cum la un cimpoiu* (b). *Din găuri vîntul* (b). **25.** *zăbavă* (a). **27.** *țavă* (a). **28.** *precise* (a). **28.** *Le vruși sufletu-mi* (a). **42.** *care-i fu la fel* (a). *mai vecin cu cioc* (a).

---

19. Vale : rîu, fluviu. **21. Prisosul :** comparația e foarte frumoasă și potrivită. Precum o apă îmbelșugată arată bogăția izvorului, tot așa cîntecele de iubire dumnezeiască ale acestor suflete fericite arată nemărginita iubire a lui Dumnezeu. Din punct de vedere poetic, nimic mai proaspăt și răcoros decît această terțină în care cu adevărat mi se pare că surprindem murmurul unei ape căzătoare. **28. Deschise :** clare, lămurite. **30. Inimă-mi :** vocativ. Cuvintele vulturului coincideau cu dorința lui Dante. **31. Organ :** ochiul vulturului, despre care oamenii din Evul Mediu credeau că poate fixa soarele. **Soare :** soarele. **34. Mă fac :** mă formează ; adică lumina sufletelor fericite din care sînt alcătuit. **35. Regii :** cei mai desăvîrșiți. „E bine ca pentru a forma ochiul păsării divine să fie întrebuințate sufletele cele mai desăvîrșite, după cum ochiul este organul cel mai folositor” (*Anonimul florentin*). **37. Aceste :** acestei ? **38. Poetul :** David, poetul psalmilor. **39. Din loc :** de la casa lui Abinadah la aceea lui Obed, Edom și de acolo la Ierusalim. **40. El știe :** fiindcă se vede bine răsplătit. **44. Cel :** Traian, care (*cf. Purgatoriul*, X, 73 și urm.), după o legendă, făcu dreptate unei văduve pedepsind pe acela care îi omorîse fiul. Pentru acest act de dreptate se spune că papa Grigorie I atît de mult s-a rugat lui Dumnezeu, încît a obținut salvarea marelui împărat din Infern. Despre legenda lui Traian, vezi ceea ce am spus la pasajul citat din *Purgatoriu*.

46 El știe-acum ce-amar lui i s-aduse
că n-a urmat pe Crist, prin cunoștința
și-a dulcei vieți de-aici și-a cei opuse.

49 Acel ce-urmeaz-apoi circumferința
cum mergi pe arc în sus, putu s-amîne
sfîrșitul său, căci dreaptă-i fu căința.

52 El știe-acum ce neclintit rămîne
în veci verdictul, chiar cînd dreapta rugă
acolo jos pe-un «azi» îl schimbă-n «mîine».

55 Iar celălalt, și-al meu și-al legii slugă
cu bune gînduri, dar cu rea urmare,
trecu la greci, de Papa vrînd să fugă.

58 El știe-acu că răul ce răsare
din bunu-i fapt nu-i stric-aici nimic,
ci-n lume-aduse-așa de rea stricare!

61 Urmeaz-apoi pe-al arcului colnic
Guilelm cel plîns de țara ce-azi jălește
Că-i Carol încă viu, cu Frideric.

64 El știe-acum ce mult Cel Sfînt iubește
pe-un rege drept, iar ast-o și arată
lucrarea sa ce-n foc îl învălește.

67 Și cine-ar crede-n lumea cea stricată
c-ar fi a cincea facl-aci-n rotundul
acestei sfere, de Rifeu purtată?

70 El știe-acum atîtea ce-n afundul
eternei legi nu vede lumea vie,
deși privirea-i tot n-ajunge fundul."

---

63. *Că-i viu la ei Carol* (a).

---

46. Acum: bucurîndu-se de minunatele daruri ale Raiului, după ce a văzut grozăviile Iadului. **48. De-aici:** Ezechia, unul din cei din urmă împărați ai Iudeei (728-699), care în clipa morții a obținut, rugîndu-se, încă 15 ani de viață. **52. Acum:** acum, în Rai, privind adevărul – Dumnezeu –, își dete seama cum e posibil ca prin rugăciune să poată amîna pentru mîine ceea ce era hotărît pentru azi, fără nici o schimbare în judecata lui Dumnezeu, ceea ce, firește, judecății curat omenești îi apare imposibil. **55. Celălalt:** Constantin cel Mare, care a transferat guvernul la Bizanț (*la greci*), pentru a lăsa papei liberă stăpînirea Romei. **Al meu:** al vulturului, adică al Imperiului roman. **57. Să fugă:** în text: „pentru a ceda Păstorului". **58. Răul:** stăpînirea temporară a papei. **59. Aici:** în Rai. **61. Colnic:** coborîș. **62. Guilelm:** Wilhelm cel Bun, regele Siciliei și al Apuliei (1154-1189). **Plîns:** pentru buna lui domnie. **Țara:** Sicilia. **63. Carol:** Carol de Anjou. **Frideric:** Frederic de Aragon, despre care mai găsim vorbindu-se în *Divina Comedie*. *Cf. Purgatoriul*, XX, 79, și *Paradisul*, XIX, 127, 131. **65. Drept:** într-adevăr, într-o *Cronică florentină,* publicată de P. Villari, citim: „Regatul Apuliei și al Siciliei crescu în bogăție, veselie și bunăstare, mai mult decît oricare alt regat din lume fiindcă acest rege – Wilhelm – îl stăpînea în sfînta pace, încît supușii lui nu se îndeletniceau decît cu dansuri și cîntece, și aproape făcură o altă masă rotundă" (*table ronde*). **68. C-ar fi:** se leagă: cu „purtată" din versul următor. **69. Rifeu:** viteazul apărător al Troiei, amintit de Virgil ca un foarte drept bărbat: *„iustissimus unus Qui fuit in Teucris et servantissimus aequi"* (*Eneida*, II, 399). Ceea ce este de mirat e faptul că un păgîn a putut ajunge în Rai numai prin virtutea dreptății.

73 Precum zburînd pe sus o ciocîrlie,
ea cîntă-ntîi și tace-apoi din cînt
cu saț din cea din urmă melodie,

76 așa-mi păru acum și chipul sfînt
al veșnicei plăceri, a cărei vrere
le face toate-a fi așa cum sînt.

79 Deși-ndoiala mea ieșea-n vedere
ca și-o coloare-n sticla care-o-mbracă,
nu-mi dete timp s-aștept însă-n tăcere;

82 ci-am și strigat: – „Dar asta cum se-mpacă?",
de-a ei greime cu putere-mpins,
iar ele-au prins mai vii lucori să facă.

85 Apoi cu ochiul mult mai tare-aprins
fericele-acel semn așa-mi răspunse
spre-a nu mai sta-n uimirea ce m-a prins:

88 – „Tu crezi aceste lucruri nepătrunse,
căci eu le spui, dar nu vezi «cum» adică,
încît deși le crezi îți sînt ascunse;

91 ești ca și-un om ce știe cum să zică
pe nume-unui obiect, ce-n quiditate
nu-i poate-ntra cînd nimeni nu-i explică.

94 *Coelorum regnum* violență pate
prin cald amor și vrerea cum sperează,
cari vrerea cea divin-o pot abate.

97 Dar nu cum om pe om îl asuprește,
ci-nvinge-așa că rabd-a fi victimă
și,-nvins apoi, prin milă biruiește.

100 Ești prins de-uimire-acum de viața primă
și-a cincea tu nu poți pricepe dritul
că ele-orneaz-această stea sublimă.

---

87. *Spre-a nu mă mai ținea de-uimire* (a). **96.** *Și-aceștia sfînta vrere* (a). **100.** *Acum tu ești* (a).

---

75. Cu saț: sătulă. **76. Chipul:** imaginea, icoana; se leagă cu genitivul următor (*al veșnicei plăceri*). E vorba, firește, de vultur, care este icoana acelei steme imperiale, expresiunea voinței lui Dumnezeu (*veșnicei plăceri*). **79. -ndoiala:** faptul că doi păgîni (Traian și Rifeu) au ajuns în Rai. **80. Coloare:** cu toate că îndoielile lui Dante apăreau clare acelor suflete, ca și culoarea unui lichid prin sticla unui vas transparent, totuși Dante n-avu timp să se gîndească la acest lucru și-și exprimă îndoiala prin cuvinte. **83. Ei:** mirare. **84. Ele:** flăcările sufletelor fericite. **85. Ochiul:** ochiul vulturului. **87. Nu mai sta:** ca să nu mai stau, să nu mai rămîn. **92. Quiditate:** calitatea esențială prin care un lucru este ceea ce este. **93. Nu-i poate:** a se înțelege: „în a cărui quiditate nu poate intra, dacă nu i-o explică cineva". **94. *Coelorum regnum*:** regatul ceresc, împărăția cerească. *Cf. Matei*, XI, 12: „Împărăția cerurilor se ia cu năvală, și cei ce dau năvală pun mîna pe ea". **96. Abate:** a se construi: „care (*cald amor și vrerea*) pot abate vrerea cea divină". **97. Om pe om:** biruința sfintei iubiri omenești asupra vrerii divine este cu totul altfel de cum se întîmplă pe pămînt, fiindcă, în cazul de față, voința lui Dumnezeu dorește să fie învinsă și aparenta înfrîngere a ei se schimbă în izbîndă, prin iubire. **100. Viața primă:** sufletul lui Traian. **101. A cincea:** a lui Rifeu. **Dritul:** dreptul vieții a cincea de a fi în Rai. **102. Stea:** planeta Jupiter.

103 Dar nu păgîn, cum crezi, le-a fost sfîrşitul,
ci drepţi creştini credinţ-aveau curată
în Crist ce va sosi, şi-n Crist sositul.

106 Din Iad de unde-o vrere niciodată
nu vrea ce-i just, şi-a scos a sa fiinţă
Traian, şi-aceasta-i fu speranţei plată,

109 speranţei vii ce-ntreaga ei putinţă
o puse-n rugi la Cer, spre-a-l deştepta
şi-aşa din nou s-agite-a lui voinţă.

112 Slăvitul duh ce-uimi gîndirea ta,
pe-un scurt răstimp se-ntoarce-n carne vie,
crezînd în Cel în stare-a-l ajuta.

115 Şi-adînc crezînd ardea cu-aşa tărie
iubirea lui, încît, la moartea nouă,
el demn a fost în hor-aici să vie.

118 Alt duh, prin mila ce ne curge nouă
de-atît de sus, încît nici o zidire
n-ajunse norii de-unde ea ne plouă,

121 îşi puse-n Drept întreaga lui iubire,
de-aceea Tatăl vru gradat să-i verse
lumina-n ochi, de Crist şi mîntuire.

124 De-aceea şi crezu şi nici nu merse
pe-un drum c-un păgînism de-ordură plin
şi-a dat dojeni popoarelor perverse.

127 Botez i-au fost trei Doamne care vin
cu sfîntul cor, de-a dreapta, c-o miime
de ani 'nainte-a fi botez creştin.

---

103. *Dar nu le-a fost acum* (a). **108.** *Căci asta-i fu* (a). **120.** *încă norii de-unde-o* (a). **124.** *De-atunci a* (a).

---

105. Va sosi: Rifeu, prin harul Domnului, a crezut în venirea (sosirea) viitoare a lui Isus Cristos. **106. Niciodată:** *cf. Summa theologica*, II, II, 13, 4: „Cei care sînt în Iad vor rămîne în voinţa lor ticăloasă, răzvrătită împotriva dreptăţii lui Dumnezeu". **108. Speranţei:** speranţa cu care Sfîntul Grigorie, căruia i se datoreşte minunea, s-a rugat lui Dumnezeu pentru Traian. „Sfîntul Grigorie s-a rugat pentru el la Dumnezeu şi spune-se că, prin vădită minune, din cauza rugăciunilor acestui sfînt papă, sufletul acestui împărat a fost scăpat din chinurile Iadului şi ridicat la viaţa veşnică. Şi fusese păgîn" (*Novellino*, ed. Sicardi, p. 69). **112. Duh:** Traian. **113. Carne vie:** Dante primeşte legenda că Traian ar fi reînviat şi deci, căpătînd liberul arbitru, ar fi cerut botezul şi, murind în legea creştină, ar fi fost primit în cer. **116. Nouă:** a doua moarte a lui, ca creştin. **117. Aici:** aici în Rai, în hora sufletelor fericite. **118. Duh:** Rifeu. **Nouă:** nouă creştinilor. **120. Norii:** înălţimea. **122. Gradat:** crescînd mereu în harul lui Dumnezeu. **123. Lumina:** revelaţia sosirii lui Cristos, care va mîntui omenirea. *Cf. Summa theologica*, II, 2, II, 7: „*Multis gentilium facta fuit revelatio de Christo... Si qui tamen salvati fuerunt quibus revelatio non fuit facta, non fuerunt salvati absque fide mediatores; quia etsi non habuerunt fidem explicitam, habuerunt tamen fidem implicitam in divina providentia, credentes Deum esse liberatorem hominum secundum modos sibi placitos, et secundum quod aliquibus veritatem cognoscentibus Spiritus revelasset*". **126. Dojeni:** fireşte că aici n-avem nimic istoric, căci Dante a voit să ne prezinte pe Rifeu ca o pildă posibilă de mîntuire, cu explicaţii care o fac verosimilă. **127. Trei Doamne:** cele trei virtuţi teologale:

O, tu, predestinare,-n ce-adîncime
izvoru-l ai, departe de-ochii cui
nu vede-ntreaga tain-a cauzei prime!

Voi, oameni, deci, nu faceți nimănui
județ, căci noi ce-n Domnu-avem vedere
și tot nu știm pe toți aleșii Lui.

Dar dulce ni-e acest fel de scădere,
căci bunul ei sporește-al nostru bine,
încît ce Domnul vrea ni-e proprie vrere".

Așa deci semnul vrerii cei divine,
voind miopu-mi văz mai clar a-l face,
mi-a-ntins paharul dulcei medicine.

Și cum urmează pe-un solist dibace
un bun celist cu-a strunelor vibrare
și cîntu-așa cu mult mai mult ne place,

așa îmi amintesc, că-n timpu-n care
vorbea, acele două flacări sfinte,
precum concordă ochii-ntr-o mișcare,

mișcau a[l] lor focșor după cuvinte.

---

138. *Și-astfel Domnul vrea* (a).

Credința, Speranța și Iubirea, pe care Dante le-a arătat în procesiunea simbolică din Raiul pămîntesc (*cf. Purgatoriul*, XXIX, 121 și urm.) ca trei fecioare dansînd la dreapta carului Bisericii. **130. Predestinare:** după Sfîntul Toma (*Summa theologica*, III, 24, 1; I, 1, 23), este o orînduială prehotărîtă de Dumnezeu *ab aeterno*, a acelor lucruri care prin harul Lui trebuie să se întîmple în viitor și, în ce privește pe oameni, este motivul în mintea lui Dumnezeu a trecerii ființei raționale la viața cea de veci. **131. Cui:** ai ființelor pămîntești. **132. Cauzei prime:** Dumnezeu. **134. Județ:** judecată. **Noi:** nici sufletele fericite, care totuși au înaintea lor viziunea lui Dumnezeu, nu știu care și cîți vor fi cei aleși. **137. Bunul ei:** în text: „binele nostru", adică fericita stare în care ne găsim, de a voi numai ceea ce vrea Dumnezeu. **139. Semnul:** cuvintele spuse de vulturul ceresc. **140. Mai clar:** nu fiindcă acum Dante ar vedea mai adînc în taina predestinației divine, dar fiindcă a înțeles cît de puțin departe văd ochii minții omenești. **141. Medicine:** credința în desăvîrșita dreptate a lui Dumnezeu. **142. Solist:** cîntăreț din gură. **143. Celist:** în text: „țitarist". **146. Vorbea:** vulturul luminos. **Două flacări:** Traian și Rifeu.



Cîntul XXI

Cerul al șaptelea, al lui Saturn : sufletele contemplative

Către cerul lui Saturn (1-24) ◎ Scara de aur și sufletele contemplative (25-45) ◎ Hotărîrile de nepătruns ale Providenței divine (46-102) ◎ Sfîntul Petru Damian și invectiva lui împotriva clericilor (103-142)

1 Al Doamnei chip din nou acum fixîndu-l
cu dragi priviri și-ntregul duh în ele,
nu-mi sta spre-altce nimic în lume gîndul.

4 Dar nu zîmbea. Ci : – „Zîmbetele mele
te-ar face jertf-acum acelei stări
ce-avu, cînd spuză se făcu, Semele.

7 A mea lucoare, ce pe-aceste scări
din veșnicul palat, mereu s-aprinde
cum vezi, urmînd gradatei mele-urcări,

10 de n-aș mai înfrîna-o, s-ar încinde
așa că-n ea puterea-ți muritoare
o creang-ar fi ce-un fulger o desprinde.

13 Sîntem aci-ntr-a șaptea strălucoare
ce-acum sub pieptul Leului de pară
lucește-n jos slăbind a lui valoare.

---

6. *avu-n clipita cînd a ars* (a). **7.** *Frumseții mele ce pe* (a). **8.** *treptat* (a). **9.** *noastre* (a). **10.** *De nu i-aș pune frîu* (a). **11.** *Atît* (a). **15.** *Amestecat cu-al lui* (a).

---

1. Doamnei : Beatricei. **4. Zîmbea :** faptul că Beatrice, trecînd în acest cer al lui Saturn, nu zîmbește și nu sporește în lumină, ca de obicei cînd trece într-o nouă planetă, arată, în mod simbolic, că mintea omenească, cu cît înaintează în studiul teologic, cu atît mai des dă de adevăruri care trec peste puterea ei de înțelegere și o orbesc cu strălucirea lor. Se știe că Beatrice este în *Divina Comedie* simbolul teologiei sau, după alții, al revelației divine. **6. Semele :** iubită de Jupiter, ceru să-l vadă pe marele zeu în toată maiestatea lui și arse pînă deveni scrum. Dacă Beatrice ar surîde, Dante ar fi orbit de splendoarea ei. Simbolic, Beatrice nu arată lui Dante adevărurile adînci ale teologiei, care n-ar avea alt efect decît să-l zăpăcească. **7. Scări :** cerurile Raiului (*palat*). **13. A șaptea :** cerul lui Saturn. **14. Leului :** sîntem în luna martie, cînd Soarele intră în zodia Berbecului și Saturn în aceea a Leului, a cărui căldură o tempereazā Saturn, cu răceala-i caracteristică, pe care i-o atribuiau astrologii în Evul Mediu.

Cu mintea după ochi fugi, așadară,
și-oglinzi îi fă, ca să primească-n ei
ce-acu-ntr-aceast-oglind-o să-ți apară”.

Acel ce-ar ști ce dulce-mi avusei
în ochii dulci a ochilor pășune,
dintr-alte griji cînd m-am întors spre ei,

pricepe-ar clar ce dulce-a mă supune
mi-a fost acestui al iubirii sol,
cînd una și-alta-n cumpănă le-ar pune.

Aci-n cristalul ce dă lumii-ocol,
numit dup-acel duce scump, sub care
trăi pămîntul de-orice rele gol,

o scară-n față cum în soare-o are
curatul aur, am văzut, și ’naltă
cum n-aveau ochi spre-atît de sus urcare.

Pe-ai ei fușcei în jos vedeam cum saltă
atîtea lămpi, că-n cer cîte-s aprinse
păreau că-s strînse toate-aci-ndeolaltă.

Și-așa precum, din firea lor desprinse,
în zorii zilii-ntreg se mișcă stolul
de ciori, spre-a se-ncălzi, de frig cuprinse,

plecînd o seamă lasă-n urmă golul,
și de-unde-au fost se-ntorc o seamă iară,
iar multe-și fac pe-același punct ocolul;

așa-mi păru și-aici că se presoară
acele lămpi, tot stol de stol cum vin,
de-ndată ce-ajungeau pe-anume scară.

---

18. *acum într-ast-oglindă* (a). **21.** *Cînd spre-alte gînduri fui întors de ei* (a). *Cînd și-una* (b). **22-23.** *Pricepe-ar clar ce dulce-acestui sol / Ceresc mi-a fost a mă supune* (b). **22.** *de ce acestui* (b). **30.** *’nalta zare* (a).

---

17. Îi: minții. **18. Oglind-:** fiecare cer este oglinda Dumnezeirii. Cu alte cuvinte: „Aleargă cu mintea după ochi și fă din ei oglindă, ca să reflecte ceea ce vor vedea în cerul lui Saturn”. **19. Dulce:** se referă la „o pășune” din versul următor. A se construi: „Ce dulce pășune a ochilor mi-avusei în ochii dulci (ai Beatricei), cînd m-am întors spre ei din alte griji”. **23. Sol:** Beatrice. **24. Cumpănă:** plăcerea de a o vedea cu aceea de a asculta de ea. **25. Cristalul:** substanța străvezie a planetei Saturn. **26. Duce:** acel faimos rege Saturn. **27. Gol:** pe vremea vîrstei de aur. **28. Cum:** atît de strălucitoare, cum este aurul curat în bătaia soarelui. O asemenea scară a fost văzută în vis de Iacob. *Cf. Geneza*, XXVIII, 12: „Și a visat o scară rezemată de pămînt, al cărei vîrf ajungea la cer. Îngerii lui Dumnezeu se suiau și se coborau pe scara aceea”. După Steiner, scara este simbolul minții omenești spre Dumnezeu, iar aurul, noblețea contemplațiunii. **30. Ochi:** a se construi: „cum ochi n-aveau urcare spre-atît de sus”. **31. Fușcei:** treptele scării. **32. Cîte:** cîte stele sînt aprinse în cer, păreau toate strînse laolaltă pe treptele acelei scări de aur. **34. Precum:** sufletele contemplative se coboară toate împreună și, ajunse la oarecare treaptă a scării, unele se mai ridică, iar altele urmează să se coboare și altele se opresc acolo unde au ajuns, după cum fac ciorile în zborul lor.

43 Iar cel ce ni s-opri de tot vecin,
așa lucea de-aprins, c-am zis în mine:
– „Iubirea ce-mi arăți ți-o văd deplin!”.

46 Dar Ea din care și-al tăcerii-mi vine
și-al vorbei cînd și cum, ea stă. – „Și fac,
că nu te-ntreb, deși n-aș vrea, un bine!”

49 Dar Ea, văzînd aprinsul dor ce-l tac,
prin văzul cel cui toate sînt plinite
mi-a zis zîmbind: – „Tu poți să-ntrebi pe plac”.

52 Și-am zis așa: – „Nu merite-osebite
mă fac pe mine demn, răspuns să-mi dai,
dar pentru Ea, care-a-ntreba-mi permite,

55 te rog, ferice duh, ce-ascuns îmi stai
în veselul tău foc, știut a-mi face;
că-mi vii aproape-atît, ce cauză ai?

58 Să-mi spui de ce-ntr-această sferă tace
cîntarea dulce-a Raiului ce-airea
într-alte sfere-așa de mult vă place?”.

61 – „Mortal auz ai tu, ca și privirea –
mi-a zis, și-apoi – de-aceea nu se cîntă,
de ce-a-nfrînat și Doamna ta zîmbirea.

64 Pe trepte-n jos venii pe scara sfîntă
atît de mult, spre-a-ți face-o sărbătoare
prin spus și prin lumini ce mă-nvestmîntă.

67 Nu-mi dă mai mare-amor, mai mare-ardoare,
căci fierbe-amor cu mult mai mult în sus
spre cer, gradat, cum vezi și din lucoare;

---

51. *Nu!* (a). *Zîmbind* în (A) e pus în paranteză. **52.** *așa:* (a).

---

43. Cel: sufletul luminos. **45. Iubirea:** fiindcă strălucirea sufletelor fericite pornește din veselie și iubire sfîntă către Dumnezeu și aproapele fiecăruia. **46. Ea:** Beatrice. **47. Cînd și cum:** timpul și felul de a vorbi. Firește că acel „cum” se referă numai la vorbă. **Și fac:** cuvintele ce urmează nu sînt rostite și reprezintă numai un gînd al lui Dante. **48. Un bine:** depinde de „fac” din versul 47. A se construi: „Și fac un bine că nu te-ntreb”. Dante se adresează, firește, sufletului care i s-a arătat așa de plin de iubire. **50. Văzul cel:** acel văz, văzul lui Dumnezeu. **52. Zis:** tot sufletul de mai sus. **57. Că-mi vii:** a se construi: „Ce cauză (motiv) ai, că-mi vii atît de aproape?”. **59. Airea:** aiurea, formă obișnuită la Coșbuc. **62. De--aceea:** din același motiv: fiindcă viața sufletelor fericite este atît de intensă în toate manifestările sale, încît un om muritor nu se poate apropia de ea fără a nu fi copleșit și din punctul de vedere al inteligenței, și din cel al simțurilor. **63. Zîmbirea:** *cf.* vv. 4 și 12. **65. De mult:** a se construi: „atît de mult în jos”. **Sărbătoare:** pentru a sărbători urcarea ta în planeta noastră (Saturn) și cu vorbele, și cu lumina care mă învăluie. **67. Mai mare:** să nu crezi că-ți arăt atîta iubire fiindcă aș fi cel mai iubitor dintre aceste suflete sfinte. Deoarece iubirea lui Dumnezeu (*amorul ce fierbe cu mult mai mult în sus*) împarte fiecărui suflet rolul său, gradîndu-ne și iubirea, și lucoarea.

ci ’nalta milă ce-a servi ne-a pus
voinței cei ce lumii-i dă ființă
ne-mparte-așa, cum vezi făr-a-ți fi spus.”

– „Eu, sfîntă lampă, văd cu prisosință
c-ajunge-amorul într-acest regat
spre-a fi servind eterna provedință,

dar asta-i tocmai ce-mi e greu de-aflat:
de ce chiar tu-ntre toți însoțitorii,
spre-acest oficiu-ai fost predestinat?”

Ai vorbei mele-abia s-au stins vaporii,
cînd miezul său un centru el făcîndu-l
rotea-mprejur ca iutea roat-a morii.

Și-a zis iubirea cea din ea purtîndu-l:
– „Asupra-mi cade veșnica lumină
și-acest vestmînt ce-l am ea străbătîndu-l

cu văzul meu virtutea i se-mbină
și-atît de sus mă ’nalț că pot vedea
principiul prim ce-o dă din El divină.

De-aici am deci și veselia mea,
căci văzul meu pe cît de clar pătrunde
pe-atît mai clar vestmînt de foc el ia.

Dar nici din cerul cel mai clar, de unde
serafu-n Tatăl mai adînc ochește,
ce-ntrebi acum, nici el n-ar ști răspunde,

căci tu mă-ntrebi, ce-atîta s-adîncește
în veșnicul decret [că, să scoboare
cercînd, un ochi creat trudit s-oprește],

---

72. *Ne-așa* (a). *Ia astfel* (a). *ne-a dispus* (b). **80.** *Cînd centrul fix el miezul său* (b). **83.** *Să va... asupra* (b). **87-88.** *Isvorul prin și-esența sa divină / Dă flacări veselia mea* (a). **90.** *Vesmînt de foc, pe-atît mai clar își ia* (b). **95.** *În sfat el...* **95.** *Că vrînd ca să scoboare* (b). Am trecut în text parte din varianta (b) din cauza lacunei. **96.** *În el* (b). *Creatoare* (a).

---

70. Milă: Duhul Sfînt. **71. Voinței:** voința lui Dumnezeu, care conduce lumea ca nimeni altul. **72. A-ți fi spus:** fără să-ți fi spus (nimeni). **75. Servind:** a servi. Fiindcă în Rai legea este ascultată din iubire. **77. Însoțitorii:** sufletele fericite. **79. Vaporii:** ultimul răsunet al cuvintelor mele. **80. Un centru:** a se înțelege: „făcînd centru din miezul său”. **El:** sufletul. **82. Purtîndu-l:** îndemnat de iubirea sa. **84. Ea:** veșnica lumină. **Străbătîndu-l:** acest veșmînt ce-l am. Virtutea ei se îmbină cu văzul meu. **87. Principiul:** în text: „suprema ființă din care-i smulsă”. Cu alte cuvinte: virtutea luminii dumnezeiești, îmbinată cu văzul meu, îmi sporește forțele într-atît, încît zăresc ființa dumnezeiască din care acea lumină purcede, și de aici vine și bucuria, din care cauză strălucesc. **Divină:** virtutea divină. „Principiul prim ce virtutea divină o dă din el.” **92. Serafu-:** serafimul. A se înțelege: „dar la această întrebare a ta nici serafimii, care se bucură de a fi în cerul cel mai clar, de unde privesc mai adînc în Dumnezeu, n-ar putea să-ți răspundă”. **94. Ce:** ceva care... **95. Că:** încît. **Să scoboare:** în adîncimea hotărîrii divine.

iar cînd vei merge-n lumea ta ce moare
să scrii ce-auzi, spre-a nu-ndrăzni pe-un drum
cu-atare țel să-și miște-a ei picioare.

Un duh ce-aici e foc e-n lume fum,
deci vezi de poate-un om la voi să știe
ce nici primit în cer nu poate-acum”.

De vorba lui curmat cu-așa tărie,
lăsai chestiunea, dînd pe-o altă cale,
smerit cerînd, ce om fu-n viața vie?

– „Curg munți între-ambii țărmi ai țării tale
vecini cu voi, și ’nalți, încît mînia
furtunii-ades se zbate mai la vale.

Acolo fac un gheb numit Catria,
sub care-a stat tăcut un schit al cui
întregul cult i-a fost numit latria.”

Așa-ncepu și-al treilea-nvăț a[l] lui,
și-apoi urmînd: – „Serviciilor divine
aici – a zis – așa de rob le fui,

încît, cu singur sucul de măsline
trăind, răbdai cu drag și ger, și sete,
în gînduri sfinte și-mpăcat cu mine.

Acestor ceruri sfîntul schit le dete
mult rod cîndva; dar azi e loc sărman,
și-i timpul, cred, acestea să s-arete.

În schit aci fui Petru Damian
și Petru Păcătosu-n sfînta casă
a dulcei Maici la malul adrian.

---

103. *Văzînd că el chiar lumea mi-o prescrie* (a). **104.** *O lăsai* (b). **108.** *de vale* (a). **117.** *strîns întreg* (a). **119.** *sărmana* (a). *golan* (a).

---

97. Ce moare: muritoare. **98. -ndrăzni:** subiectul este „lumea” din versul 97. A se înțelege: „ca lumea muritorilor să nu îndrăznească să-și miște picioarele pe un drum cu un astfel de țel cum este prezumția de a pătrunde decretele lui Dumnezeu”. **100. Un duh:** în înțelesul general: duhurile, care aici în Rai sînt numai lumină, pe pămînt nu sînt decît fum. **103. Tărie:** hotărîre. **106. Munți:** Apeninii, între Marea Tireniană și cea Adriatică. **Țării:** Italia. **110. Un schit:** mînăstirea din Fonte Avellana. **111. Latria:** adică cultul ce se datorește lui Dumnezeu. *Cf. Summa theologica*, II, II, 81, 1, *ad tertium*: „*Nomen latriae dupliciter potest accipi: uno enim modo potest significare humanum actum ad cultum Dei pertinentem*”. **112. -nvăț:** a treia cuvîntare, fiindcă îi mai vorbise de două ori. *Cf.* vv. 61 și 83. **114. Rob:** „am servit pe Dumnezeu cu atîta statornicie de hotărîri, încît, hrănindu-mă cu bucate gătite numai cu untdelemn (*sucul de măsline*), cu drag am răbdat și de ger, și de sete”. **118. Acestor:** Raiul. **119. Rod:** belșug de suflete sfinte. **Sărman:** sterp, fiindcă monahii care-l locuiesc nu mai au nici un spor în acțiunea sfîntă. **121. Petru Damian:** Pietro Damiano se născu la Ravenna în 1007, din părinți săraci. Lepădat de mama sa, fu în copilărie păzitor de porci. Mai tîrziu putu să se consacre studiului, datorită mărinimiei unui frate al său, Damian, al cărui nume și-l însuși. În scurt timp deveni învățat și faimos; scîrbit de corupția clericilor, s-a retras în viața singuratică, în mînăstirea călugărilor Camaldolesi din Fonte Avellana, sfătuind cu înflăcăratu-i cuvînt și dînd pildă de o viață neprihănită, prin cea mai rigidă practică de abstinență.

Puţină viaţ-a morţii-mi fu rămasă
cînd fui ales şi tras spre-o pălărie
ce-un rău murind tot mai la rău o lasă.

Chefas veni, veni şi-acea mîndrie
a Spiritului Sfînt, ca vai de ei,
mîncînd ce-aflau în orice-ospătărie.

Prelaţii de-astăzi vreau însă lachei,
să poarte trena lor şi să-i alinte
de braţe-aici şi-aici, aşa-s de grei!

Acopăr caii lor cu-a lor vestminte
şi-aşa merg două bestii sub o piele –
oh, cît o să-i mai rabzi, ceresc Părinte!”

Aşa sfîrşi, şi mii de flăcărele
descinseră rotind din scară-n scară
şi-n orice-ocol mai viu lucind din ele,

---

136. *-ncheie* (a).

Împotriva voinţei lui, a fost numit cardinal şi episcop al Ostiei şi întrebuinţat de papa Grigorie al VII-lea în delicate misiuni la Florenţa, Milano şi în Germania. A murit la Faenza, în 1072. **122. Păcătosul:** din felul cum Dante vorbeşte, s-ar părea c-ar fi un alt nume, un fel de sfîntă poreclă a lui Petru Damian. Din cercetările lui Torraca rezultă că Pietro Peccatore ar fi un Pietro degli Onesti, ctitorul bisericii Santa Maria in Porto, care a murit cu 36 de ani în urma lui Pietro Damiano. Pentru a împăca spusele lui Dante cu rezultatele cercetărilor lui Torraca, unii comentatori propun a se citi „fu” în loc de „fui” în versul 121, înţelegînd: „În schitul din Fonte Avellana a locuit Petru Damian şi eu (Petru Păcătosul), în mînăstirea Santa Maria di Pomposa (*Sfînta casă a dulcii Maici la malul adrian*)”. **123. Adrian:** fiindcă Santa Maria di Pomposa se găseşte lîngă Comacchio, aproape de ţărmul Adriaticii. **124. A morţii:** muritoare, pămîntească. **-mi fu rămasă:** îmi rămînea. **125. Pălărie:** de cardinal. Passerini relevă aici o mică inexactitate, anume că pălăria roşie a început să fie dată cardinalilor cam 200 de ani mai tîrziu, de Inocenţiu al IV-lea, în 1252. **126. La rău:** unuia şi mai rău. **127. Chefas:** în ebraică: „piatră”, şi este numele pe care Isus Cristos îl dădu lui Simon, care în urmă s-a numit Petru. *Cf. Ioan*, 1, 42: „Isus l-a privit şi i-a zis: «Tu eşti Simon, fiul lui Iona, tu te vei chema Chefa»”. **Mîndrie:** Sfîntul Pavel, *vas electionis*, acela care a fost cu totul plin de harul lui Dumnezeu, după cum se vede din căldura scrisului lui. *Cf. Faptele Apostolilor*, IX, 15: „Dar Domnul i-a zis: «Du-te, căci omul acesta este un vas pe care l-am ales, ca să ducă numele Meu înaintea neamurilor, înaintea împăraţilor şi înaintea fiilor lui Israel»”. **128. Vai de ei:** contrapune viaţa săracă a apostolilor aceleia destrăbălate a prelaţilor contemporani. **130. Lachei:** face aluzie la maeştrii de ceremonii şi la prelaţii mai mici, care întovărăşesc pe episcop sau cardinal, dar schimbă acea întovărăşire, care n-ar trebui să fie decît un semn de cinste, într-un ajutor material, de care prelaţii au nevoie din cauza grăsimii lor. **133. Acopăr:** cu mantalele lor, căptuşite cu blănuri scumpe. De observat că aici Dante pune în gura Sfîntului Petru Damian cuvintele pe care într-adevăr le-a rostit şi le-a scris împotriva luxului episcopilor şi cardinalilor. De altfel, şi Sfîntul Bernard (*In Cantic. Serm.*, XXXIII, 15) scrise astfel despre prelaţii timpului său: *„Ministri Christi sunt et serviunt Antichristo. Honorati, incedunt de bonis Domini, qui Domino honorem non deferunt. Inde is quem quotidie vides, meretricius nitor, histrionibus habitus, regnis apparatus: Inde aurum in frenis, in selmio et calcaribus, et plus calcaria quam altaria fulgent; inde splendidae mensae et cibis et scyphis, inde commessationes et ebrietates, inde cithara et lyra et tibia, inde redundantia torcularia, et promptuaria plena eructantia ex hoc illud... In itinere incedunt nitidi et ornati, circumamicti varietatibus, tamquam sponsa procedens de thalamo suo*”. **134. Două:** bestia-calul şi bestia-omul, care trăiesc fără nici o noimă. *Cf.* Sfîntul Bernard, *op.cit.*, capitolul CXXV: „Ei nu se vor îngrăşa decît pe ei şi pe dobitoacele lor, încît un dobitoc hrăneşte pe celălalt”. **137. Din scară:** prin treptele scării de aur din planeta Saturn. **138. Lucind:** străfulgerînd tot mai mult din lumina lor, la fiecare rotire.

139 sosiră-n juru-acestui grad și stară
scoțînd un glas cu-atît de mare sunet
că glas lumesc nici unul nu-l compară,

142 ci, surd de el, nimic n-am prins din tunet.

139. Acestui: în jurul treptei unde era Sfîntul Petru Damian sau, poate mai bine, în jurul sufletului Sfîntului Petru Damian, considerat ca o treaptă în scara valorilor sfinte ale sufletelor contemplative din planeta Saturn. **141. Nici unul:** a se înțelege: „încît nici un glas lumesc nu se poate compara cu el”.



Cîntul XXII

Cerul al șaptelea, al lui Saturn : sufletele contemplative. Cerul al optulea, înstelat : sufletele triumfătoare

Motivul strigătului (1-36) ◎ Sfîntul Benedict și corupția monahilor (37-99) ◎ Cerul înstelat și privirea înspre pămînt (100-154)

1 Spre Doamna mea ca și-un copil ce cată
spre cea la care mai vegheat se ține,
așa mă-ntoarsei tulburat deodată,

4 iar ea ca mama ce grăbită vine
la fiu-i palid și mai mort, cu-acel
un glas ce poate-apururi să-l aline,

7 – „Nu știi că ești în cer ?” – mi-a zis. „Că el
întreg e sfînt ? Că orișice lucrare
se face-aici pornind din bunul zel ?

10 Ce mult te-ar fi schimbat a lor cîntare,
ce mult și eu zîmbind, tu poți vedea,
cînd glasul lor te-a-nvins așa de tare !

13 De-ai fi-nțeles ce rug-au pus în ea,
ai ști ce răzbunare se ridică,
pe care tu, trăind, o vei vedea !

16 Divina spadă nici tîrziu nu pică,
nici prea de timp, cum pare poate cui
așteaptă ori sperînd, ori prins de frică.

---

2. *La* (a). **2-4.** *Cuprins de spaimă ne-am întors de-odată / Spre Doamna însă* (b). *Mă-ntoarse spaima ce prin minte-mi dete* (b). *Spre-acea-n care mai mult el se crede* (a). **3.** *astfel* (a). **4.** *s-ajute* (c). **6.** *Ce-n stare-i singur să-l aline* (a). *-l face* (c). **10.** *Tu poți să vezi ce mult* (a). *Te-ar fi schimbat ce mult zîmbirea mea* (a). **17.** *-n curînd* (a).

---

2. La : lîngă. **Vegheat :** în siguranță, la adăpost. **Se ține :** se socotește. **5. Mai :** aproape. **5-6. Acel un glas :** acel glas, formă frecventă la Coșbuc. **8. Lucrare :** acțiune. **10. Ce mult :** subiectul este „tu poți vedea” din versul următor. **A lor :** a sufletelor fericite. Beatrice se referă la mirarea lui Dante din cîntul precedent, observînd că sufletele din Saturn nu cîntă ca cele din planetele precedente, iar strălucirea Ei, trecînd într-un nou cer, nu se mărește, contrar celor ce s-au întîmplat pînă acum. **12. -nvins :** *cf.* versul cu care sfîrșește cîntul precedent : „ci, surd de el, nimic n-am prins din tunet”. **13. În ea :** în cîntarea lor. **14. Răzbunare :** dreapta pedeapsă a clericilor corupți. **15. Vedea :** nu putem ști la ce face aluzie Dante. E vorba de o profeție vagă, ce corespunde dorinței lui Dante într-o reînnoire a Bisericii. Unii comentatori se gîndesc însă la jignirea adusă lui Bonifaciu al VIII-lea la Anagni. *Cf. Purgatoriul*, XXXII, 151 și urm. **18. Sperînd :** și acestuia i se pare că întîrzie. **Frică :** celui ce se teme i se pare că vine prea repede.

19 Și-acum tu mintea spre-altele să-ți pui;
ilustre duhuri ai să vezi în cale,
de-ntorci tu ochii-așa precum îți spui”.

22 Privind atunci pe placul vrerii sale,
văzui vro sută de mărunte sfere
ce-n stol s-ornau cu raze mutuale.

25 Și-am stat precum cînd singur în tăcere
sugrumi dorința-n tine, ne-ndrăznind
să ceri, de teamă că-i prea mult ce-ai cere.

28 Dar cea mai mare și mai mult lucind
dintr-aste perle-un pas făcu ’nainte,
spre-a face-ntinsul arc să mi-l destind.

31 – „Dac-ai putea și tu – vorbi cuvinte –
să vezi ca noi amoru-ne profund,
ți-ai da pe față tot ce-ascunzi în minte.

34 Dar gîndurilor tale ce s-ascund,
eu totuși vreau, din dorul de-a nu-ți face
spre ’naltul țel zăbavă, să răspund.

37 Pe-un deal sub coasta cui Casinul zace
venea spre-a se ruga, pe culme sus,
popor sedus și nepornit spre pace.

40 Eu sînt acel ce-ntîi pe deal am dus
sfințitul nume-al Cui în lume-aduse
dreptatea ce-azi mă ’nalț-așa de sus.

---

21. *De-alergi cu* (a). **29.** *îmi ieși ’nainte* (a). **31.** *Să poți vedea și tu* (a). **32.** *Ca noi cum arde* (a). **38.** *pe culmi spre-a se ruga sedus* (a). **39.** *Popor păgîn* (a). **40.** *Și eu* (a). *Și acela-s eu ce-ntîiu pe culme-am dus* (c).

---

20. Duhuri: face aluzie la Sfîntul Benedict și celelalte suflete contemplative. **21. Precum:** îndepărtîndu-i de la mine. **22. Sale:** a Beatricei. **23. Sfere:** sufletele contemplative îi apar acum în forma unei sfere luminoase. **24. Mutuale:** reflectînd una lumina celeilalte, în semn de iubire reciprocă. **30. Arc:** al dorinței. A se înțelege: „pentru a satisface, prin cuvintele sale, dorința mea”. **32. Amoru-ne:** dacă ai vedea, cum vedem noi, de cîtă iubire sîntem aprinse noi, sufletele sfinte. **33. Tot:** ceea ce gîndești. **35. Vreau:** se leagă cu „să răspund” din versul 36. **37. Deal:** Monte Cassino, la jumătatea drumului între Roma și Neapole. **Casinul:** Cassino, orășel la poalele muntelui sus-numit. **38. Pe culme:** unde în vechime se ridica un templu închinat lui Apollo. **39. Sedus:** înșelat în credința lui în „zeii falși și mincinoși” (*Infernul*, I, 72). Și Sfîntul Grigorie cel Mare (*Dial.*, II, 2) face aluzie la acest templu: *„in quo ex antiquorum more gentilium a stulto rusticorum populo Apollo celebratur”*. **Spre pace:** rău dispus să primească legea creștină. **40. Eu:** vorbește Sfîntul Benedict, slăvitul întemeietor al ordinului benedictin și ctitorul faimoasei mînăstiri din Monte Cassino. S-a născut la Norcia, în anul 480. Părăsind bucuriile vieții și studiile pentru a se consacra vieții religioase, și-a pus la încercare chemarea, trăind singur într-o peșteră lîngă Subiaco. După felurite întîmplări, cînd faima sfințeniei sale se împrăștiase pretutindeni, s-a dus la Cassino și, după ce a nimicit idolul lui Apollo, căruia i se închina încă lumea, a convertit pe locuitorii acelui ținut la creștinism și pe urmă a întemeiat mînăstirea din Monte Cassino, unde a murit, în 543. **41. Al Cui:** al lui Isus Cristos, care a adus din cer dreptatea pe pămînt. **42. ’nalț-:** mă face superior tuturor ființelor, înălțîndu-mă și călăuzindu-mă spre cer.

43 Și-atîta dar divin asupra-mi fuse,
c-am scos din preajma tutor aste locuri
impiul cult ce lumea ne-o seduse.

46 Iar toate-acestea alte sfinte focuri
au fost bărbați cuprinși de-acea căldură
ce flori și fructe sfinte naște-alocuri.

49 Romaldo și Macarie-aceștia fură,
iar alții-s frați de-ai mei ce-n mînăstire
cu inimi tari înfipți pe loc stătură."

52 – „Vorbind cu mine-acum, și-a ta iubire
ce-arăți – am zis – ca și bunăvoința
ce-o simt și-o văd în toat-a voastr-oștire

55 de foc de-aici, așa-mi lărgesc credința
precum o roză-n soare răsfirată
deschide-atît cît este-n ea putința.

58 Te rog de-aceea, să m-asiguri, tată,
că am și-atîta har în Dumnezeu
ca fața ta s-o văd ne-nvestmîntată."

61 – „Plinire-afla-ți-va dorul, frate-al meu,
în cel din urmă cer, căci el plini-va
oricare dor, și-al orișicui, și-al meu,

64 deplin și-ntreg e-n el, și-aflînd potriva
oricare dor, căci numa-n el oricare
un punct a fost de-a pururi unde fi-va.

---

43. *grație* (c). **51.** *Înfipți pe loc cu inimi tari* (a). *gînd* (a). **60.** *Ca fața ta s-o văd* (a). **64.** *oriunde* (a).

---

43. Fuse: a fost. **44. Tutor:** tuturor. **45. Impiul cult:** al zeilor mincinoși. **47. Căldură:** dragostea arzătoare a lui Dumnezeu. **48. Flori:** gîndurile curate. **Fructe:** fapte bune. **49. Romaldo:** Sfîntul Romualdo din Ravenna (din neamul Onestilor din Romagna), născut pe la 956, mort în 1027. A fost un om foarte cucernic și a întemeiat în 1018 ordinul călugăresc al Camaldolesilor. A mai întemeiat celebrul schit de pe muntele Falterona (*Purgatoriul*, V, 96), pe un loc ce-l primise în dar de la un Maldolo, de la care a luat numele de Maldoli, de unde Ca' Maldoli (= Casa Maldoli). O viață a Sfîntului Romualdo a fost scrisă de Sfîntul Petru Damian. **Macarie:** din Alexandria Egiptului, cirac al Sfîntului Anton (întemeietorul vieții monahale în Orient), mort în 404. Mai există în istoria Bisericii și un alt sfînt cu acest nume, Sfîntul Macarie Egipteanul, sihastru din pustiile Libiei. Foarte probabil, Dante i-a contopit într-unul singur. **52. Vorbind:** în text: „iubirea ce-o arăți vorbind cu mine". **54. Oștire:** oștirea sfîntă (*militia gaudens*) a sufletelor fericite. **55. De foc:** se referă la „oștire" din versul precedent. **Credința:** încrederea prin care sufletul se deschide, arătîndu-și dorințele, asemenea unui trandafir sub razele soarelui. **60. Ne-nvestmîntată:** fără valul luminii, care orbește pe privitor și-i ascunde trăsăturile feței. **61. Plinire:** a se înțelege: „Dorul îți va fi împlinit". **62. Din urmă:** cerul Empireu, unde toate dorințele își găsesc desăvîrșită împlinire. **64. Deplin:** împlinit, și se referă la „dor" din versul următor. **Potriva:** potrivire. **65-66. Oricare un punct:** un punct oarecare, construcție obișnuită la Coșbuc. **66. A fost:** Empireul e nemișcat, fiind sediul perfecțiunii divine; deci toate punctele lui sînt și vor fi totdeauna unde au fost la început.

El nu-i niciunde-n spațiu, poli el n-are,
și-a noastră scară-i pînă-n el urcată
de-aceea culmea-i nevăzută-ți pare.

Dar Iacov patriarhul nostru-odată
[privi pînă-ntr-acolo-a ei mîndrie]
cînd el de îngeri o văzu-ncărcată.

Ci-azi nu-și desparte-al său picior de glie
vrun om spre-a o sui, iar norma mea
rămase jos spre-a risipi hîrtie.

Iar zidul cel ce-odată schit făcea
speluncă-i azi, de hoți, și-a lor calpace
burdufuri pline de făină rea.

Nici cea mai grea uzură nu-i displace
Eternului atît, ca fructu-amar
ce inima-n monahi să zburde-o face.

Stăpîni oricărui bun păstrat de-altar
îi sînt acei ce pe la uși colindă,
dar nu cumetrii-ori alt orice tîlhar.

Ci-așa-i de lesne-n om ce-i rău să prindă
încît nici n-are trai o bună vrere
nici cît din mic stejar pînă la ghindă.

Vezi, Petru a-nceput lipsit de-avere
și făr' de-arginți, iar eu cu rugi și post,
Francisc al său convent umblînd a cere.

---

67. *Căci nu-i în spațiu și nici în poli* (a). **69.** *ea vederii-ți ascunde* (a). **71.** *Privi cînd-va și-a ei mîndrie* (a). Am trecut în text o parte din acest vers pentru a umple lacuna din (A). **72.** *Pe cînd de* (a). *Cînd lui de... îi păru* (c). **76.** *Căci* (a). **85.** *Rău-n om să* (a).

---

67. -n spațiu: fiindcă este infinit și deci nu poate fi conținut în nici un loc. **N-are:** fiind infinit, nu e o sferă, ca celelalte ceruri (infinitul neavînd limitele formei). Deci nu poate avea poli. **68. Scară:** scara de aur ce se ridică de la Saturn spre Empireu. **70. Odată:** *cf. Geneza*, XXVIII, 12. **71. A ei:** a scării. **73. Glie:** de pe pămînt, de la ocupațiile pămîntești. **74. Norma:** regula benedictină. **75. Risipi:** fiindcă e curată risipă de hîrtie de a o mai copia, dat fiind că nimeni nu o mai urmează. **76. Zidul:** zidăria. **77. Speluncă:** *cf. Matei*, XXI, 13: „Este scris: «Casa Mea se va chema o casă de rugăciuni, iar voi ați făcut o peșteră de tîlhari»". **Calpace:** căciulă enormă, din piele neagră de berbec, purtată înainte de Domn și boierii cei mari. Fiind vorba de călugări, trebuie să înțelegem potcap. În text: „Și rasele lor sînt saci plini de făină proastă". Haina benedictină fiind de culoare albă, comparația lui Dante este foarte potrivită. **78. Făină:** trupul călugărilor, stăpînit prea mult de poftele lumești. **79. Uzură:** camătă. **80. Fructu-:** veniturile mînăstirești. **81. O face:** a se înțelege: „ce face să zburde inima în monahi". **82. De-altar:** de biserică. **83. Îi:** se referă la „bun" din versul precedent. **Acei**: săracii, cerșetorii. **84. Cumetrii:** în text: „rudele". Traducînd „cumetri", Coșbuc înțelege „tovarăși la rău". **85. Ci-așa:** a se înțelege: „Ce-i rău e așa de lesne să prindă rădăcini într-un om, încît o bună vrere nu dăinuiește nici măcar atîta timp cît trece de la nașterea unui stejar pînă la fruct". **86. Bună vrere:** a întemeietorilor ordinelor călugărești. **90. Francisc:** se subînțelege: „a început". **Convent:** italienism sau mai degrabă latinism (*conventus*, de la *convenio*), în loc de „mînăstire".

91 Cînd stai să vezi ce la-nceput a fost
oricare lucru, și-i privești urmarea,
ce-ncepe bine vezi că-ncheie prost.

94 Iordanul s-a re-ntors, ce-i drept, iar marea
păreți avu, cînd Domnul vru să-i pună,
ci-ar fi mai de mirat aci-ndreptarea!"

97 Sfîrșind așa văzui cum el s-adună
la stolul său, iar stolul său se strînse
și-ntreg s-a ridicat ca o furtună,

100 iar dulcea Doamnă-n sus acum mă-mpinse
c-un singur semn, pe scară-n urma lor;
puterea ei așa de mult mă-nvinse.

103 Nimic din cîte suie-ori se scobor
la noi în mod firesc, nu-și are dreptul
să poți a-l compara cu-al nostru zbor.

106 Precum, creștine,-o să mă-ntorc la dreptul
triumf, și plîng, în așteptarea lui,
adese-al meu păcat și-mi sînger pieptul,

109 tu nu tragi mîna cînd pe foc o pui
în grabă cum văzui eu semnul care
urmează pe Vițel și-n el și fui!

---

92. *Și cînd te uiți* (a). *Cînd stai să vezi un lucru cum a fost* (c). **93.** *Pe cînd el începea* (c). **99.** *stolul său ca volbura* (a). **101.** *Ca un semn deci Doamna mea mă-mpinse / în golul* (b). **102.** *Căci firea mea atît* (a). *Lăsat de ei* (b). **105.** *Atît spre-a fi egal* (a).

---

91. Ce: ceea ce. A se construi: „vezi că încheie prost ce a început bine". **94. Iordanul:** înțelesul acestei terține este următorul: „Ce-i drept, Dumnezeu a făcut minuni foarte mari cînd a întors spre munte curentul fluviului Iordan și a despărțit apele Mării Roșii, ca să treacă Moise cu poporul ales; totuși, în cazul de față, minunea îndreptării vieții mînăstirești ar fi o minune și mai mare". Interpretarea e controversată; cei mai mulți comentatori explică astfel: „Cînd Dumnezeu a întors înapoi cursul Iordanului și a despărțit apele mării, a făcut o minune mai mare decît ar fi azi aceea a îndreptării moravurilor călugărești" (Passerini). **Re-ntors:** *cf. Ioan*, III, 16-17: „Apele Iordanului care se coboară din sus s-au oprit și s-au înălțat grămadă la o foarte mare depărtare de lîngă cetatea Adam... Preoții care duceau chivotul legămîntului Domnului s-au oprit pe uscat, în mijlocul Iordanului, în timp ce tot Israelul trecea pe uscat, pînă a isprăvit tot poporul de trecut Iordanul". **95. Păreți:** *cf. Exodul*, XIV, 21: „Moise și-a întins mîna spre mare, și Domnul a pus marea în mișcare printr-un vînt dinspre răsărit, care a suflat cu putere toată noaptea; el a uscat marea, și apele s-au despărțit în două. Copiii lui Israel au trecut prin mijlocul mării ca pe uscat și apele stăteau *ca un zid* la dreapta și la stînga lor". Probabil Dante și-a adus aminte de psalmul CXIV, unde amîndouă minunile sînt pomenite: „Marea a văzut lucrul acesta și a fugit. Iordanul s-a întors înapoi". **97. El:** Sfîntul Benedict. **98. Stolul:** al sufletelor contemplative. **99. S-a ridicat:** înspre vîrful scării. **100. Doamnă:** Beatrice, simbolul teologiei și al adevărului revelat. **101. -n urma:** către cerul al optulea, înstelat. **102. Puterea:** puterea teologiei de a înălța pe om. **103. Din cîte:** lucruri. **104. La noi:** pe pămînt. **105. Al nostru:** zborul lui Dante și al Beatricei către cerul al optulea. **106. Precum:** optativ: „Așa să pot eu să mă întorc în Rai, cum este adevărat că am trecut în zodia Gemenilor (care vine după aceea a Taurului), cu aceeași iuțeală cu care un om scoate mîna din foc". **110. În grabă:** cu atîta grabă. **Semnul:** zodia Gemenilor.

Slăvită stea, tu ce-ai cu-mbelșugare
puteri adînci din cari, anume știu,
îmi vine-al meu talent ori mic, ori mare,

căci sfîntul Tat-a tot ce-n lume-i viu,
cu voi era spre-a răsări și-apune,
cînd eu în Tosc-am început să fiu,

iar cînd voit-a harul a dispune
să intru-n sfera ce vă poartă-n ea,
sorțită-mi fuse-a voastră regiune!

Suspină-n sus spre voi inima mea
smerit, ca să-mi adun din voi putere
spre locul unde-s tras pe-o cale grea.

– „Ți-e-aproape-atît suprema mîngîiere –
vorbi Beatrice-atunci – că se cuvine
s-asculți și s-agerești a ta vedere.

Deci pîn-a nu ți-o fi-nsînit în tine
privește-n jos spre-atîtea lumi spre toate
pe cîte-acum le ai sub tălpi, prin mine,

ca inima-ți să-ți stea, pe cît se poate,
voioasă-n rînd cu cei voioși ce cură
pe-un drum ceresc în glorioase gloate!”

Prin șapte sfere-a mea căutătură
se-ntoarse-n jos; văzui și-acest pămînt,
așa c-am rîs de-umila lui făptură.

---

121. *Suspină-n sus smerit* (a). **122.** *Spre voi* (a). **125.** *Beatrice-atunci... mîna* (a). **132.** *Prin caru-acesta* (a). **134.** *Întoarsă-n jos văzu* (a).

---

112. Stea: Dante proslăvește virtutea constelației (*stea*) Gemenilor, sub a cărei înrîurire se născuse (luna mai 1265) și unde sosește acum, cînd Dumnezeu îi îngăduie să se ridice la cerul al optulea, și o roagă să-i dea puterea necesară pentru a duce la bun sfîrșit poema lui sfîntă. Invocația este în același timp solemnă și smerită: solemnă fiindcă dă acestei zile de naștere a lui o importanță cosmică și care arată cît de pătruns era de menirea poemei, smerită fiindcă recunoaște că înălțimea minții lui este un dar al lui Dumnezeu. Aceste trei terține sînt străbătute de un sentiment religios atît de adînc și de o credință atît de nestrămutată în misiunea ce e convins că o are de la Dumnezeu, de a arăta calea spre Rai oamenilor rătăciți în pădurea viciilor, încît nu le putem citi fără să nu ne străbată și pe noi un fior religios de înălțare spre cele cerești și să nu avem o admirație nesfîrșită pentru acest suflet de poet și de apostol totodată, pentru care poezia nu este un scop pentru sine, ci numai un imbold spre acțiune. **116. Cu voi:** stele ale zodiei Gemenilor. **117. Tosc-:** Toscana. **119. Sfera:** cerul al optulea, înstelat. **123. Locul:** cerul Empireu. În text: „la strîmtoarea grea, care o atrage la sine”. Comentatorii moderni interpretează nu „spre cea din urmă și mai grea parte a călătoriei sale”, ci „prin dificultatea de a povesti, fiind ajuns la partea mai anevoioasă de povestit”. *Cf. Paradisul*, X, 26-27: „Căci grija mie-ntreagă mi-o conjură/ Materia mea ce rob mă face-al ei”. **124. Aproape:** ești atît de aproape de Dumnezeu (suprema mîngîiere), încît trebuie să asculți și să agerești ochii minții (rațiunea și inteligența), ca să nu fie tulburați de nici o patimă și să fie ageri în a vedea josnicia și nimicnicia pămîntului. **127. -nsînit:** vîrît în adîncul sufletului. **128. Lumi:** cîte planete cu cerurile lor, adică: Pămîntul, Luna, Venus, Marte, Jupiter, Soarele și Saturn. **129. Prin:** fiindcă Beatrice (teologia) este cauza înălțării lui Dante spre cer. **131. Cei voioși:** sufletele fericite. **Cură:** curg. **132. Gloate:** stoluri.

136 Eu țin mai just acel judecămînt
ce-l ia-n dispreț; mai sus cari se ridică
îi poți numi-nțelepți, fiindcă sînt.

139 Văzui aprinsă pe-a Latonei fiică,
dar făr' de umbra ce-mi făcea bătaia
de cap, cu-a ei desime mare-ori mică.

142 Putui și soarelui să-i rabd văpaia
din fața lui, văzui cum își fac jocul
vecin și-n jurul lui Dio și Maia,

145 pe Jupiter cum tempereazǎ focul
și-al fiului și-al tatei lui, și clară
văzui rotirea ce le schimbă locul.

148 Și toate șapte clar îmi arătară
cît sînt de mari, ce grabă pun pe căi
și ce distanțe-n spațiu le separă.

151 Iar punctul ce ne face-atît de răi,
pe cînd roteam așa-n eternii Gemeni,
întreg îmi apăru din munți în văi.

154 Și-ntoarsei ochii-n ochii făr' de-asemeni.

---

144. *Vecina Dio-n jurul lui, și Mai* (a). **147.** *și ce rotiri le* (a).

---

137. Ce-l: pe pămînt. **Cari:** a se construi: „care se ridică mai sus". Cu alte cuvinte, Dante spune că dintre cei care apreciază pămîntul și cei care-l disprețuiesc, el ține cu aceștia din urmă și crede înțelepți pe cei ce, cu gîndurile și cu faptele lor, se ridică mai sus decît el. **139. Fiică:** luna. **140. Umbra:** fiindcă din cerul înstelat Dante vede cealaltă față a lunii, ce nu se vede pe pămînt. **140-141. Bătaia de cap:** din cauza diferitelor teorii cu care astronomii explicau petele (*umbrele*) de pe lună. *Cf. Paradisul*, II, 46 și urm. **142. Rabd:** ceea ce n-ar fi putut face pe pămînt. Simbol: „Omul care și-a hrănit mintea cu adevărurile supranaturale poate s-o îndrepte fără osteneală către studiul celor naturale". **144. Dio și Maia:** Venus și Mercur, arătați prin numele mamelor lor respective. **145. Tempereazǎ:** căldura lui Marte (*a fiului*) și răceala lui Saturn (*a tatălui*). „Focul" din versul 145 trebuie înțeles prin „focul prea arzător al lui Marte și cel prea slab al lui Saturn". **149. Grabă:** iuțeala lor în spațiu. **151. Punctul:** în text: „răzorul", de la felul cum din acea înălțime îi apare pămîntul: verde și mic, asemenea unui răzor dintr-o grădină. Comparația pămîntului cu un „răzor", întrebuințată de Dante și în *De Monarchia*, III, 16, o găsim în *De consolatione philosophiae* a lui Boețiu (II, pr. 7): „*angustissima aia*", și plăcu mult oamenilor din Evul Mediu, care o cunoscuseră prin legenda lui Alexandru cel Mare, unde se povestea că îndrăznețul cuceritor a fost ridicat în aer de păsări măiestre, atît de sus, încît, „privind pămîntul, i-a apărut ca o arie sau ca o mică piață (*Fatti d'Alessandro*, 159). Se poate însă că Dante și-a adus aminte și de un pasaj din *Somnium Scipionis*, în care se spune: „Tot pămîntul pe care-l locuiți, strîns înspre vîrfurile munților și mai larg către laturi, nu este decît o mică insulă împrejmuită de acea mare pe care voi o numiți ocean". **154. -n ochii:** ai Beatricei.



Cîntul XXIII

Cerul al optulea, înstelat : sufletele triumfătoare

Oastea triumfului lui Cristos (1-21) ◎ Frumusețea cerească a Beatricei (22-54) ◎ Încoronarea Sfintei Fecioare (55-126) ◎ Cîntecul sufletelor sfinte (127-139)

1 Ca paserea-n frunzişul drag al ei
prin noaptea care-ascunde-ntreaga zare,
la cuib păzindu-și puii golășei

4 spre-a-i tot vedea-n iubirea ei cea mare
și hrană să le caute spre-a-i crește
și dulce-aceast-amară trudă-i pare,

7 pe-un ram deschis ea timpul și-l pîndește
și-așteaptă soarele cu dor și cată
țintit spre nori că doară-doar-albește ;

10 așa și Doamna mea sta ridicată
și-atent privind spre partea de lumină
în care Feb puțină grab-arată ;

13 încît de-atîta dor văzînd-o plină
eu fui asemeni celui ce-așteptînd
vrea și-altceva și-așa sperînd s-alină.

16 Puțin răstimp trecu-ntre cînd și-alt cînd,
eu zic, între-așteptare-mi și vedere,
cînd ceru-ntreg se limpezi pe rînd.

1. Ca paserea : „în această frumoasă comparație Dante nu numai descrie, dar interpretează omenește viața păsărelei, cu atîta libertate, încît se poate spune că prin ea trecem din regiunea realului la aceea a imposibilului" (Steiner). De observat cum întreg cîntecul este plin de exaltarea simțului maternității, exaltare foarte la locul ei, în cîntecul triumfului lui Isus și al Maicii Domnului, simbolul a tot ce e mai sfînt în maternitate și care a inspirat atîtea minuni în arta italiană din timpul Renașterii. **4. Spre :** depinde de „pîndește" din versul 7. **5. Să le caute :** spre a le căuta. **6. Și dulce :** a se construi : „și această amară trudă îi pare dulce". **7. Ram :** ramură, creangă. **Pîndește :** așteaptă revărsatul zorilor cu nerăbdarea aceluia care stă la pîndă. **8. Cată :** privește. **9. Că :** dacă. **11. Partea :** meridianul, adică în sus, înspre partea cerului pe care, străbătînd-o, soarele pare aproape nemișcat, din cauza marii îndepărtări de Orient și de Occident, care nu permite să-i prindem mișcarea. **12. Feb :** Soarele. **15. Altceva :** ceva mai mult. **Sperînd :** cu speranță, care ține locul celor dorite. **16. Cînd :** spațiul de timp, adică clipa în care Dante începu să aștepte și aceea în care văzu cerul luminîndu-se.

19 Și-mi zise ea: – „Vezi oastea ce nu piere,
a-nvingerii lui Crist, și tot ce crugul
culege-aici ca rod al ăstor sfere".

22 De foc în faț-atît îi fu belșugul
și-a ei priviri de-așa plăcere pline,
că-mi cat-aici să pui deoparte jugul.

25 Cum Febe-n clara noapte-a lunii pline
zîmbește-n corul nimfelor acele
ce-ornează ceru-n toate-ale lui cline,

28 văzui așa-ntre mii de flăcărele
nou soare-acum, și-asemeni foc le da
cum face-al nostru cu-ale noastre stele.

31 Prin via lui lumină s-arăta
așa de-aprins substanța lucitoare
în ochii mei că n-o putui răbda:

34 – „Beatrice,-o dulce,-o dragă-ndrumătoare...".
Iar ea: – „Ce-atît ți-a-nvins acum ființa
putere e că-n lume-obstacol n-are.

37 Aci-i înțelepciunea și putința,
ce-ntre pămînt și cer deschise-o cale
de care-aveam de-atîta timp dorința".

40 Precum în urma dilatării sale
nu-ncape focu-n nor, pînă-l sfîșie
și-n contra firii lui s-azvîrle-n vale,

43 așa,-ntr-acel ospăț, sporindu-mi mie,
întregul duh își rupse-al său vestmînt
și ce-a mai fost, nimic apoi nu știe.

---

23. *Și-n ochi plăceri atîta* (a). *divine-atîta farmec* (a). **24.** *de-o parte-a pune* (a). **25.** *-n plenul lumii-n nopți senine* (b). **29.** *aprindea* (a). **32.** *Aprins-atît* (a). **33.** *încît m-a-ntors de către ea* (a). **34.** *îndrumare* (a). **37.** *aici e-n...* (a).

---

19. Oastea: oastea sufletelor mîntuite de Isus Cristos triumfător. **20. Crugul:** orbita cerurilor. **21. Rod:** al influenței stelelor (planetelor). **23. Priviri:** se subînțelege: „îi fură". **24. Că-mi cat-:** în text: „sînt nevoit". **Jugul:** povara, dificultatea. **25. Febe:** Diana, sora lui Phoebus. **27. Cline:** colțuri, chiar acolo unde cerul se strecoară printre munți. **28. Flăcărele:** luminile sufletelor fericite. **29. Nou soare:** Isus Cristos. **Asemeni:** la fel, fiindcă lumina lui Cristos se răsfrînge în sufletele sfinte ca lumina soarelui în planete. **31. Prin via:** subiectul este „substanța lucitoare" din versul următor. **34. Beatrice:** Dante începe să vorbească, dar Beatrice îl întrerupe. **36. Că:** încît. În text: „de care nimeni nu se poate feri". **37. Aci:** în acea lumină. **Înțelepciunea:** cuvîntul (logos). *Cf.* Sfîntul Pavel, *Epistola către Corinteni* I, 24: „Cristos este puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu...". **38. Cale:** drumul cerului, deschis oamenilor de Isus Cristos spre mîntuire. **40. Dilatării:** știința timpului explica fenomenul trăsnetului prin faptul că *vapor igneus*, comprimat de *vapor aqueus*, nu mai poate încăpea în acel loc și-l sfîșie. **43. Așa:** a se construi: „Așa întregul duh (al meu), sporindu-mi mie într-acel ospăț, își rupse al său veșmînt". **Ospăț:** printre feluritele bucate ale acelui ospăț spiritual. **44. Rupse:** devenind mai mare și rătăcindu-se față de o priveliște atît de extraordinară. **45. Nu știe:** sufletul, duhul.

– „Deschide-ţi ochii să mă vezi cum sînt!
Văzut-ai stări atari, că eşti în stare
să poţi de-acum răbda surîsu-mi sfînt!”

Eu fui ca omul care-n simțuri are
impresia veche-a unui vis avut
și-ndar se zbate-a-l prinde-n linii clare,

cînd lucru-atît de demn de-a-mi fi plăcut,
mi-l dete-așa că nu va mai apune
din cartea-n care-mi scriu cîte-au trecut.

Acum chiar toate-acele guri să sune
în cari Polimnia cu-al ei stol de fete
al ei nectar pe cel mai dulce-l pune,

și nici a mia parte s-o arete
din sfîntu-i zîmbet n-ar ajunge graiul,
nici ce lumini el sfintei fete-i dete.

Și-astfel acum, reprezentînd eu Raiul,
un salt va face-aci poema mea
cum face-acel ce rupt găsește plaiul.

Dar cîți vor judeca și tema grea
și umerii mortali cari o ridică,
nu-i vor huli că-mi tremură sub ea.

Pe unde prora mea-ndrăznind despică
nu-i drum să-l facă vas ce șovăiește
și nici vîslaș cui trudele-i fac frică.

–„De ce-ntr-atîta fața mea te-orbește
și nu te-ntorci spre parcul cel frumos
ce-n razele lui Crist aci-nflorește?

Aici e roza-n care-acolo jos
fu om divinul Verb, sînt crinii care
ne duc pe dreptul drum cu-al lor miros.”

49-50. *Eu fui cum eşti cînd ai impresii tare / în simţul tău* (a). **51.** *Ci-ndar te-ncerci să-l prinzi în* (a). **56.** *cete, fete* (a). **57.** *idei în cel dulce vers le pune* (b). *prin cel în dulce glas* (b). **62.** *Va face salt poema sfînt-a mea* (a). **70.** *vrăjește* (a).

---

52. Lucru: îndemnul Beatricei de a se uita la dînsa. **53. Așa:** cu atîta drag. **54. Cartea:** cartea aducerii-aminte. *Cf. Vita Nuova*, I: „în acea carte a aducerii-aminte mele...”. **55. Guri:** ale poeților. **56. Polimnia:** muza poeziei lirice. **Fete:** celelalte muze. **57. Pe cel:** a se construi: „pune pe cel mai dulce nectar al ei”. A se înțelege: „Dacă acum ar cînta toate acele guri (ale poeților) în care Polimnia, împreună cu celelalte muze surori, puse cel mai dulce nectar al ei, nu mi-ar ajunge totuși graiul să arăt nici a mia parte din sfîntul zîmbet al Beatricei, nici lumina supraomenească a sfîntului chip al ei”. **62. Un salt:** va omite parte din cele care ar trebui să cînte. **63. Plaiul:** în text: „drumul”. **66. Nu-i:** nu vor învinovăți puterile omenești, care nu ajung să poarte o povară așa de grea. **Tremură:** subiectul este „umerii” din versul precedent. **67. Pe unde:** drumul pe care-l străbate cîntarea mea. **Prora:** *cf. Paradisul*, II, 7: „Pe-o mare merg ce n-a mai fost umblată”. **71. Parcul:** înspre grădina frumoasă ce o ai înainte, „cerul în care stau sufletele fericite, cu diferitele lor străluciri, ca niște flori veșnice, dezbobocite la căldura iubirii divine” (Steiner). **73. Roza:** Sfînta Fecioară, regină printre acele suflete. Se știe că Biserica numește pe Sfînta Fecioară *roza mistică*. **74. Verb:** a doua

76 Așa mi-a zis. Eu, gata de-ascultare
la sfatul ei, mai îndrăznii o dată
cu ochii-mi slabi în lupta asta mare.

79 Precum la raza soarelui, vărsată
prin norii rupți, văzuse-un cîmp de flori
cîndva privirea-mi de-umbre-ntunecată,

82 așa văzui mari cete de splendori
și-aprins un foc de sus cum le-nvestmîntă,
dar nu vedeam izvoru-acei lucori.

85 Tu, cel ce-astfel le-aprinzi, Virtute sfîntă,
te 'nalți atîta, ca să aibă loc
și ochii mei ce-atît de slab s-avîntă!

88 Frumosul nume-al florii ce-o invoc
și-n zori și seara, sufletu-mi împinse
s-alerg cătînd pe cel mai mare foc.

91 Iar cînd în ambii ochi mi se destinse
și cum și cît al stelei vii, al cei
ce-nvinge-n cer cum pe pămînt învinse,

94 prin cer văzur-o faclă ochii mei
venind, formată-n cer ca o cunună,
și-o-ncinse-apoi, rotind în jurul ei.

---

86. *ca larg să aibă* (a). **88.** *Deci mîndru* (a).

---

persoană a Sfintei Treimi. **74. Crinii:** apostolii, al căror miros de sfințenie călăuzește pe creștini pe drumul credinței adevărate. **77. Îndrăznii:** să mă întorc și să sufăr în lupta dintre ochii mei slabi și lumina orbitoare care pornea de la Isus Cristos. **79. Precum:** compară stolurile de suflete sfinte, luminate de sus, fără să se vadă izvorul luminii, cu o livadă înflorită ce se luminează deodată de o rază a soarelui care străbate prin norii sfîșiați. **81. De-umbre:** ale norilor. **83. Foc:** a se construi: „și cum un foc aprins le înveșmîntă de sus". **-nvestmîntă:** cu haina de lumină. **86. Loc:** te-ai ridicat atît de sus, astfel că și ochii mei, care, atît timp cît erai mai aproape, nu puteau să reziste la lumina ta, să aibă și ei parte de această bucurie. **88. Nume:** roza mistică, frumosul nume al Sfintei Fecioare. Cultul Maicii Domnului, și azi tot atît de mult în cinste la catolici, a atins în Evul Mediu culmea slăvirii. O frumoasă legendă povestește că un om nu prea se ducea la biserică, dar în fiecare seară spunea o „Ave Maria" în cinstea Sfintei Fecioare. Și cînd a murit nu numai că a fost mîntuit de toate păcatele, pentru cultul Maicii Domnului, dar din inima lui s-a născut o plantă pe ale cărei frunze se aflǎ scrisă în litere de aur: „Ave Maria". De altfel (și nu e de mirare), chiar poeți nu tocmai drept-credincioși, ca Byron și Carducci, au împărtășit acest cult pentru Sfînta Fecioară. *Cf.* Carducci, *La Chiesa di Polenta*: „*Ave Maria! Quando su l'aure corre/ l'umil saluto, i piccioli mortali/ scovrono il capo; curvano la fronte/ Dante ed Aroldo.// Una di flauti lenta melodia/ passa invisibil fra la terra e il cielo:/ Spiriti forse che furon, che sono/ e che saranno?*" (Ave Maria! Cînd salutul smerit străbate prin aer, muritorii cei mici își descoperă capul, își pleacă fruntea Dante și Byron. O melodie înceată de flaut trece nevăzută printre cer și pămînt. Suflete poate ce au fost, ce sînt și ce vor fi?). Cel mai înflăcărat cîntăreț al Sfintei Fecioare, în imnurile sale latinești de o mistică suavitate, a fost Sfîntul Bernard, cavalerul și îndrăgostitul mistic al Sfintei Fecioare. **90. Cătînd:** fiindcă a auzit numele Sfintei Fecioare în cîntecul sufletelor fericite. **Foc:** Sfînta Fecioară. **91. Destinse:** desfășură. **92. Cum și cît:** calitatea și mărimea. **93. Învinse:** prin strălucirea ei în cer, precum pe pămînt învinsese pe toate celelalte femei prin virtute. **95. Cunună:** asistăm aici la una dintre acele încoronări ale Maicii Domnului, care au inspirat atîtea minunate tablouri ale primitivilor, de la Beato Angelico la Lorenzo di Credi. „Dante privește cu evlavie flacăra în care e sufletul Sfintei Fecioare și vede o lumină în formă de coroană coborîndu-se din înălțimi,

Chiar cel mai dulce cînt, ce-aici răsună
și-a cui dulcoare sufletul mi-l miră,
un nor ți-ar fi părut cînd rupt el tună,

alături cu-acel cînt din dulcea liră
ce-aci-ncingea safirul scump, odorul
ce mult mai clar tot ceru-l însafiră.

– „Amor angelic sînt, rotind cu zborul
înaltul har, din trupul de lumină
născut, în care-ospel găsi-ne dorul.

Și voi roti, cît timp urmezi, Regină,
pe fiul tău, și sfera-ne să fie –
intrînd în ea – ne-o faci și mai divină!"

Cu-acestea,-n cor cîntata melodie
tăcu, și-acele facle-n urmă toate
făceau să sune numele Marie.

Regească mantie-a tutor altor sfere
cea mai de foc și cea mai viu mișcată
și cea mai vie printr-a Lui putere

avea deasupra noastră-ndepărtată
interna poal-atît, că de-unde-am stat
eu n-o puteam vedea nici cum arată;

de-aceea deci nici focu-ncoronat
n-avui puteri să-l urmăresc de-acinde,
cînd sus lîng-al Ei fiu s-a ridicat.

---

104. *născutul din* (a). **105.** *prin trup* (a). **110.** *și toate faclele-ntr-o plăcere* (a). **114.** *prin sufletul celui sfînt și-ntreaga vrere* (a). **116.** *fui* (a). **117.** *s-o văd* (a). **119.** *deci nici p[utere] s-urmăresc n-avui* (a). **120.** *se duse-n sus lîngă răsadul lui* (a).

---

ca s-o încoroneze, cîntîndu-i o dulce invitație, să binevoiască a se întoarce în cerul Empireu. Lumina aceasta este Arhanghelul Gavril; și Dante, la invitația lui, vede pe Sfînta Fecioară încoronată cum se ridică înspre cer, pe cînd toate sufletele fericite îi strigă numele ei. Dante o întovărășește cu privirea, dar n-o poate urma nici pînă la primul cer mișcător" (Steiner). **98. Mi-l:** dativ etic. În text: „ni-l". **100. Alături:** comparată. **101. Safirul:** Cf. *Lapidarium*-ul lui Sidrac, CDLVIII: „Safirul este o nestemată foarte sfîntă și frumoasă. Toate safirele sînt prin voința lui Dumnezeu pline de daruri și de har. Cine privește un safir, nimic rău nu i se întîmplă" (Torraca). **103. Amor:** vorbește Arhanghelul Gavril. **104. Înaltul har:** este acuzativ și depinde de „rotind" din versul precedent. A se construi: „Sînt amor angelic, care, rotind, înconjur cu zborul (meu) harul înalt, născut din trupul de lumină (al Sfintei Fecioare), în care dorul nostru (Isus Cristos) găsi adăpost". **105. Ospei:** găzduire. De la *oaspe*, prin influența it. *ostel* (*ostello*). **107. Pe fiul:** depinde de „urmezi" din versul precedent. **Sfera:** a se înțelege: „și intrînd în sfera noastră să ne-o faci și mai divină prin prezența ta". **112. Mantie:** primul mobil, care cuprinde în el toate celelalte mobile, acoperindu-le ca o mantie. **113. Cea:** se referă la *mantie* din versul precedent. **De foc... viu mișcată:** fiindcă primul mobil e mai iubitor și mai iute decît celelalte ceruri. **114. Vie:** întrucît viața-i pornește de la Dumnezeu. **116. Poal-:** partea sa concavă. **117. N-o puteam:** din cauza marii distanțe ce se află de la un cer la altul. **118. Focu-:** Sfînta Fecioară. **119. De-acinde:** de aici, de acolo de unde eram. **120. Fiu:** Isus Cristos.

121 Și ca și-un prunc ce brațele-și întinde
spre mama lui, sătul dup-alăptare:
prin spiritul ce tot spre-afar-aprinde,

124 așa tindeau și vîrfu-i fiecare
în sus aceste lămpi, vădindu-mi bine,
de sfînta Maic-a lor iubire mare.

127 Și-n față-mi stînd cîntar-apoi senine
Regina Coeli, note-avînd atari
că-n veci va fi dulcoarea lor în mine!

130 O, ce prisos de-agonisite mari
au toate-aici cămară de cămară,
ce-au fost, spre-a sămăna, voinici plugari!

133 Aici trăiesc gustînd comoara rară
ce-o strînseră cu lacrimi în robia
din Babel, unde-averea și-o lăsară.

136 Aici, cu Sfîntul Fiu și cu Maria,
triumf își are-al veșnicei victorii
cu vechi și nou sobor avînd domnia

139 acel ce ține cheia ăstei glorii.

---

128. *voci* (a).

---

121. Prunc: am observat cum, în această grupare de cîntece, comparațiile cu sentimentul matern sînt foarte dese. **123. Spre-afar-:** din căldura iubirii, prin care sufletul i se aprinde, astfel încît flacăra izbucnește în afară. **125. Vădindu-mi:** arătîndu-mi. A se construi: „vădindu-mi bine iubire mare, a lor de Sfînta Maria". **128. *Regina Coeli*:** antifona pe care Biserica catolică o cîntă în săptămîna Paștilor: *„Regina Coeli, laetamini alleluia, Quia quem meruisti portare, alleluia. Resurrexit, sicut dixit, alleluia..."*. **Atari:** atît de dulci. **131. Toate:** acele suflete fericite care se bucură în Rai de bogăția roadelor spirituale pe care le-au semănat și cultivat pe pămînt. **Cămară:** în fiecare cer, considerat ca o cămară de bogății. **135. Babel:** în lumea în care omul e ca și un surghiunit care năzuiește la adevărata-i patrie. **136. Aici:** în Rai. **137. Victorii:** renunțarea sa la „robia din Babel". **138. Vechi și nou:** domnind peste sufletele alese ale *Vechiului* și *Noului Testament*. **139. Acel:** Sfîntul Petru, căruia Cristos i-a încredințat cheile cerurilor.



Cîntul XXIV

Cerul al optulea, înstelat : sufletele triumfătoare

Rugăciunea Beatricei și dansul fericiților (1-18) ◎ Sfîntul Petru (19-45) ◎ Examenul lui Dante (46-111) ◎ Cîntecul fericiților și actul de credință al lui Dante (112-154)

– „O, voi, părtași aleși la mare cină
a Mielului cel sfînt ce vă hrănește,
așa că vrerea vi-e de-a pururi plină,

prin sfîntul har ăst om de ciugulește
gustînd din fărmuri de pe-a voastră masă
cît timp el încă-n trupul său trăiește,

vedeți-i multul dor care-l apasă,
și-l rourați puțin : voi beți izvorul
din care-ale lui gînduri tind să iasă."

A zis. Și se făcu tot insu-n corul
voios o sferă, pol avînd statornic
și dînd văpăi ca-n goană meteorul.

1. O, voi : Beatrice roagă sufletele fericite să binevoiască a da lui Dante cîte o fărmitură din știința lor ; și ele, vesele de a fi îndemnate la o faptă de iubire, își arată veselia, dansînd mai iute. **Cină :** Raiul, în care toți cei aleși sînt chemați să se hrănească cu Mielul cel sfînt (*Agnus Dei qui tollit peccata mundi*). **3. Plină :** satisfăcută. **4. Prin sfîntul :** a se înțelege : „dacă acest om pregustă (*ciugulește*) din fărmiturile (*de știință*) ce cad de pe masa voastră". *Cf. Convivio*, I, 1 : „Și eu deci, care nu șed la masa fericită, fugind de hrana vulgului, la picioarele celor care șed la ea, culeg din ceea ce cade de la ei și cunosc viața ticăloasă a acelora pe care i-am lăsat înapoia mea, din cauza gustului plăcut pe care eu îl simt în ceea ce încetul cu încetul culeg ; îndemnat de milă și, fără a mă uita pe mine însumi, am păstrat ceva pentru acei sărmani". **6. Trăiește :** ceea ce este posibil numai prin Sfîntul Har, cu care Dante a fost dăruit. **7. Dor :** de a înțelege cîte ceva din adevărurile sfinte. Dorul lui Dante se contrapune vrerii de-a pururi pline a sufletelor „fericite" (Steiner). **8. Rourați :** udați, stropiți cu roua binefăcătoare a științei voastre. **Izvorul :** Dumnezeu, în contemplarea căruia vedeți gîndurile lui Dante. **9. Să iasă :** să fie aflat de voi. **11. Voios :** a se construi : „Și tot insul se făcu o sferă în corul voios". **Statornic :** învîrtindu-se toate în jurul Beatricei și al lui Dante. Locuțiunea „pol statornic" e luată de la Alfragan, II : „Nu e nici o îndoială printre înțelepți că cerul este de formă sferică și se învîrtește cu toate stelele, cu o mișcare circulară, de la răsărit la apus, în jurul celor doi poli, statornici și nemișcați" (Torraca). **12. Văpăi :** lăsînd înapoi un mănunchi de raze, care le dădea aparența unor stele căzătoare (*meteorul*).

13 Precum se-ntorc rotițele-n ceasornic,
aşa, că de-[l] priveşti, de una-ți pare
că stă pe loc, iar alta fuge spornic,

16 aşa şi-aceste hori de duhuri care,
danțînd grăbit ori lin, vădeau prin joc
divers gradata lor ferice stare.

19 Din cel ce-orna mai mult sublimul loc
văzui ieşind un foc aşa ferice
că n-a rămas în cer mai viu alt foc.

22 De trei ori ocoli pe Beatrice
cu-atare cînt că dulcea-i melodie
n-o poate-n vorbe mintea s-o răspice.

25 Deci fac aci un salt, căci spre-a descrie
aşa de fin, prea aspru e-n coloare
nu graiul meu, ci orice fantazie.

28 – „O, sfîntă sor-a mea, cu-atît-ardoare
ne rogi, încît al tău afect fierbinte
m-a smuls din sfera plină de lucoare."

31 Cînd stete-n loc acea ferice minte,
s-a-ntors spre Doamna mea cu al ei suflet
şi-aşa vorbi cum spusei mai 'nainte.

34 – „Eternă facl-a marelui bărbat,
cui cheile de-aici aduse, care
deschid ăst regn, de Domnul ți s-au dat,

37 să-ntrebi pe-acesta-n chestie mic-ori mare
cum vrei, despre credința care-ți dete
putere-odată să te mişti pe mare.

---

14. *de le priveşti*. **18.** *Fericea lor divers gr* (a). **21.** *Că n-a lăsat mai viu... alt foc* (b). **26.** *Atari umbriri, prea slab ar fi-n c[oloane]* (c). **29.** *tău* (a) *sete* (c). **31-32.** *cînd a stat* (a). *Aşa şi-ntors acea vorbit-a* (a). **33.** *precum am spus vorbi cuvinte* (c).

---

13. Precum: *cf. Paradisul*, I, 78: „Mişcările roților ceasornicului sînt armonice" (Torraca). **14. Una:** cea internă, care mişcă acul ceasurilor. **15. Alta:** cea externă, care mişcă acul minutelor. Mecanismele ceasornicelor trebuiau să fie destul de bune pe vremea lui Dante, fiindcă ştim că ceasornicul e cunoscut şi aplicat din veacul al IX-lea. Într-adevăr, în *Annales Berthinianae* găsim descrierea amănunțită a unui „*horologium ex auricalco arte mechanica mirifice compositum*", trimis în dar lui Carol cel Mare de regele Persiei în anul 807 (Passerini). **19. Din cel:** Sfîntul Petru. **24. Răspice:** mintea n-o poate reda cu vorbe aşa de clare cum o are în amintire. **25. Un salt:** omite acest lucru. **26. Fin:** cu atîta finețe de expresie cîtă ar trebui. **Aspru:** grosolan, fără nuanțe. Pentru a ne reda frumusețile cerului, ar fi nevoie de puternice clar-obscururi, care să pună în evidență aspectele felurite, „graiul omenesc şi orice fantezie" nefiind în stare să o facă. **28. Sor-a mea:** întrucît şi Beatrice e suflet fericit. **30. Sfera:** coroana de suflete fericite. **34. Eternă:** Beatrice propune Sfîntului Petru să-l întrebe pe Dante despre credință. **Bărbat:** Sfîntul Petru, al cărui suflet ne apare în Rai înveşmîntat în lumină. **35. De-aici:** din Rai. **37. Pe-acesta:** pe Dante. **Mic-ori mare:** despre chestiunile secundare sau esențiale care privesc credința. **39. Pe mare:** *cf. Matei*, XIV, 28-29: „Doamne,

40 Cum speră și iubește el, cum crede,
nu-ți este-ascuns, căci vezi acolo unde
oricare lucru, ca și scris, se vede.

43 Dar pentru că-n ăst regn nu pot pătrunde
decît aleșii printr-un crez verace,
spre gloria lui să-ntrebi și va răspunde."

46 Precum se-ncinge-un candidat și tace
cît timp maestru-o chestie-i propune,
spre-a da dovezi, și nu spre-a o desface,

49 așa eu mă 'narmam cu probe bune
cît timp vorbi spre-a fi gătit deodată
de-așa maestru și de-așa chestiune.

52 – „Să-mi spui, creștine bun, și clar arată:
Credința ce-i?" Privii deci cu-ndemînă
spre facla de-unde-aceasta-mi fu suflată.

55 Apoi mă-ntoarsei către-a mea Stăpînă;
Ea-mi dete semn că-și poate descuia
al său torent interna mea fîntînă.

58 Deci: – „Harul ce-mi permite-a face-a mea
confesie celui ce stegar ne fuse,
să-mi dea puteri să spui precis ce-aș vrea".

61 Și-apoi, continuînd: – „Precum ne spuse
veracea pan-a dulcelui tău frate
ce Roma-n dreptul drum cu tine-o duse,

64 credința-i stofa vrerilor sperate
și-apoi dovad-a totul ce nu vezi;
aceasta-mi pare-a dînsei entitate".

---

40. *drept, și* (a). **42.** *pictat* (a. c). **43.** *Dar dacă-n acest cer nu* (c). **45.** *ei* (c). **59.** *Acelui care prim* (A). Am trecut în text varianta (a), lipsind din (A) cuvîntul „confesie", necesar pentru sens.

---

i-a răspuns Petru, dacă ești Tu, poruncește-mi să viu la Tine pe apă. «Vino!», i-a zis Isus. Petru s-a pogorît din corabie și a început să umble pe apă, ca să meargă la Isus". **40. El:** Dante. **41. Acolo:** în Dumnezeu. **46. Candidat:** în text: *„baccellier"*, lat. *baccalarius* (de la *baccalaurea*), grad academic care preceda doctoratul în Universitatea medievală. Pare o reminiscență din timpul cînd Dante începuse să meargă „acolo unde filosofia se arăta aievea", adică să frecventeze „școlile clericilor și disputele filosofilor". *Cf. Convivio*, II, 13. **48. Dovezi:** adică, cum se spunea de către scolastici, *ad probandum* nu **desface:** pentru a o rezolva, ceea ce era numai de competența maestrului, *ad determinandum quaestionem*. **50. Gătit:** gata să răspund unui atare maestru și unei chestiuni atît de grele. **54. Aceasta:** întrebare. **Suflată:** spusă. **55. Stăpînă:** Beatrice. **57. Fîntînă:** izvorul ce va elibera torentul științei, pe care-l închidea în sine. Un pasaj din Sfîntul Augustin, citat de Torraca, după Guittone D'Arezzo, spune: „Bucuria de adevăr e ca și izvorul, țîșnind în casa proprie, adică în mintea proprie, unde locuiește". **58. Deci:** se subînțelege „am spus". **59. Confesie:** de credință. **Stegar:** șeful miliției creștine, principele apostolilor. **62. Frate:** Sfîntul Pavel. *Cf. II Epist.* III, 15: „Să credeți că îndelungata răbdare a Domnului nostru este spre mîntuirea voastră, cum v-a spus și preaiubitul nostru frate Pavel, după înțelepciunea dată lui". **63. O:** Roma. **64. Credința:** după definiția dată de Sfîntul Pavel (*Evrei*, XI, 1): „credința este o încredere neclintită în bucuriile nădăjduite, o puternică încredințare despre lucrurile care nu se văd". **66. Entitate:**

67 Atunci am auzit: – „E just cum crezi,
dar numai dacă știi de ce anume
și-ntre substanțe-o pui, și-ntre dovezi”.

70 Iar eu: – „Atîtea lucruri făr’ de nume
ce-mi dau, să văd mai larg, aici putința,
așa de-ascunse-s ochilor în lume,

73 că-și au temeiul numai în credința
ce dă nădejdii-al său temei suprem:
de-aceea-ntre substanțe-i pun ființa.

76 Din crezul ăsta, fără să vedem
nimic altce, ne cat-a ne culege
dovezi, și-astfel dovad-o și avem”.

79 Și iarăși auzii: – „De-ar înțelege
astfel cîți jos la voi doctrine-adună,
n-ar fi sofiștii-așa de iuți să nege!”.

82 Așa din faclă-i s-auzi cum sună.
Și-apoi: – „Moneta asta, așadar,
și-n pond, și-n aliaj s-arată bună;

85 dar vorba e de-o ai și-n buzunar?”.
Iar eu: – „Cum nu! Și lucie și plină
și-n marca ei nimic nu e neclar!”.

88 Și iar ieși din veșnica lumină
ce-aici lucea: – „Acest odor, apoi,
pe care-orice virtute se sprijină,

91 de unde-l ai?”. „Bogate-acele ploi
ce-au curs de Sfîntul Spirit răspîndite
pe-anticele și-a legii noastre foi,

---

69. *E și substanță* (a). **72.** *de ascunse* (a).

---

esența, firea. **69. Substanțe:** temeiul, și corespunde la „stofa” din versul 64. **Dovezi:** în înțelesul de *„firma adhaesio intelectus ad veritatem fidei non apparentem”*, pe care i-l da Sfîntul Toma în *Summa theologica*, II, 4, 1. **70. Atîtea:** „lucrurile cerului, care îmi dau harul (*putința*) să văd aici (în Rai) adevărata (*mai larg-*) lor ființă, sînt așa de ascunse ochilor muritorilor, încît existența lor se dă reală fiindcă e crezută” (Steiner). **74. Temei:** speranța teologică de a se bucura într-o zi de vederea lui Dumnezeu are ca temei existența lucrurilor cerești. *Cf. Summa theologica*, II, 2, 4, 1 (*In resp. ad quaest.*): *„Speramus beatificari, quod viderimus aperta visione veritatem, cui per fidem adhaeremus”*. **76. Crezul:** a se înțelege: „Din această credință se cuvine, nouă muritorilor, să pornim raționamentele și demonstrațiile, fără să căutăm vreo altă probă (fiindcă tocmai în a crede fără să vezi este meritul cel mare)”. **77. Ne cat-:** trebuie. **81. Iuți:** nu s-ar grăbi. **83. Moneta:** credința. **84. Pond:** substanța. **Aliaj:** dovada. **85. -n buzunar:** fiindcă nu-i destul să știi să definești ce este credința, dacă nu o posezi. **86. Și:** se subînțelege: „o am în buzunar” (moneda credinței). **Plină:** netocită. **87. Marca:** relieful. **88. Ieși:** glasul Sfîntului Petru, examinatorul lui Dante în acest fel de doctorat teologic din Rai. **89. Odor:** credința, comoara cea mai prețioasă pentru drept-creștini. **91. Bogate:** a se construi: „acele ploi bogate ce-au curs răspîndite de Sfîntul Spirit (*Sfîntul Duh*) pe foile antice (*Vechiul Testament*) și ale legii noastre (*Noul Testament*)”. Cu alte cuvinte, la întrebarea Sfîntului Petru: „De unde îi vine credința?”, Dante răspunde: „De la Sfîntul Duh, care a inspirat cărțile sfinte”.

rațiune-mi sînt, ce-atîta de-ascuțite
dovezi îmi dă, încît convins deplin
orice-alte-argumentări îmi par tîmpite."

– „Dar scrisul vechi și nou, din care-ți vin
atît de-adînci convingerile tale,
de ce le ții c-ar fi cuvînt divin?"

Iar eu: – „Am proba faptelor reale
la cari n-a fost nevoie de-o natură
ce scaldă fier și bate nicovale".

– „Dar ce-ți dă probe-acum că se făcură
acestea toate?"-a zis, „căci de probat
chiar asta e. Și-alt nimeni nu le jură."

– „Că fără de minuni s-a-ncreștinat
o lume,-am zis, aceasta-i pentru mine
cît alte-o sută cîte-au mai urmat,

căci tu intrași sărac, lipsit de bine,
în cîmp spre-a sămăna o plantă sfîntă,
ce vie-a fost cîndva și-azi este-un spine."

Sfîrșind apoi, sublima curte sfîntă
cînta, prin toate veșnicele case
Te-Deum, cum de ei și-aci se cîntă.

Și-acel baron, care-ntrebînd mă trase
din ram în ram în sus, încît avea
spre vîrf de-acum puține foi rămase,

---

96. *demonstrații* (a). **109.** *Căci gol tu-ntrași* (a).

---

99. Ții: socotești. **100. Faptelor:** lucrurile săvîrșite de Dumnezeu fără mijloace naturale. *Cf. Convivio*, III, 7: „Cel mai de seamă temei al credinței noastre sînt minunile săvîrșite de Acela care a fost răstignit și care a creat rațiunea noastră și a voit să fie mai mică decît puterea Sa, și minunile făcute pe urmă, în numele Său, de către sfinții Săi". **102. Scaldă:** care se servește numai de mijloacele la îndemîna oamenilor. **104. Acestea:** minunile. **105. Chiar asta:** Sfîntul Petru atrage atenția lui Dante asupra primejdiei de a cădea într-o *petitio principii* (într-un cerc vicios), care ar fi următorul: Biblia e de origine divină, fiindcă aceasta o dovedesc minunile, iar aceste minuni nu se pot pune la îndoială, fiindcă le povestește Biblia, care e de origine divină. **Alt nimeni:** n-ai altă probă decît pe aceasta, care ea însăși trebuie demonstrată. **106. Fără:** la obiecția ce i-a făcut-o Sfîntul Petru, Dante răspunde printr-un argument împrumutat de la Sfîntul Augustin, *De civitate Dei*, XXII, 5: „Dacă eu cred că acele fapte ale apostolilor n-au fost săvîrșite ca lumea să creadă în ei, nouă ne este destul numai această mică și mare minune, că adică lumea a crezut astfel de lucruri fără nici o minune. Cu alte cuvinte: cine vrea să admită minunile și deci intervenția divinității în difuziunea creștinismului trebuie să admită o minune cu mult mai mare, că adică lumea s-a convertit la religia cea nouă numai prin cuvîntul acelora care o propovăduiau, profesînd-o și înfruntînd pentru ea martiriul și moartea, ceea ce ar fi o astfel de minune, încît celelalte n-ar fi decît a suta parte din ea" (Steiner). **109. Căci:** fiindcă, la urma urmelor, cine erai tu decît un biet pescar sărac și lipsit de învățătură? Și de ce trebuia lumea să te creadă? **111. Cîndva:** la primii creștini. **Azi:** pe vremea lui Dante, cînd Biserica era coruptă. **Spine:** spin. **112. Curte:** a lui Dumnezeu, socotit ca un împărat în mijlocul curtenilor săi. **113. Case:** cerurile din care e alcătuit Raiul. Alții interpretează prin „case" acele cununi formate de sufletele fericite. **114. Cum:** cu melodia supraomenească. **115. Baron:** urmînd metafora curții, numește pe Sfîntul Petru *baron*. De altfel, acest apelativ este foarte întrebuințat în Evul Mediu pentru a desemna pe sfinți. **116. Ram:** din chestiune în chestiune. **În sus:** la chestiunile mai grele, ce privesc

118 îmi zise: – „Grația-n care ești, că-n ea
îți place-a fi, îți dete-atari cuvinte
că pîn-aici le-ai spus cum se cădea,

121 așa c-aprob ce spuseși mai 'nainte.
Ci-acum să ne explici, ce crezi tu oare
și de-unde-ți vine-un crez așa fierbinte?".

124 – „O, tată sfînt, și veșnica lucoare
ce vezi așa ce crezi, că spre mormînt
putuși să-nvingi mai tinere picioare,

127 tu vreai s-arăți – așa-ncepui cuvîntul –
formula-n care-mi spui a mea credință,
și-mi ceri și cauza ei. Răspund: În sfîntul

130 și unul Domn, o veșnică ființă,
cred eu, Cel nemișcat, mișcînd mereu
întregul cer prin dor și prin voință.

133 N-am singur probe fizice-aici eu,
și metafizice, dar veritatea vie
ce-a curs de-aci-ntărește crezul meu

136 prin Moise și profeți, prin psalmi tărie,
prin evanghelii, și prin voi, cînd veste
v-aduse Duhu-n limbi de foc spre-a scrie;

119. *Vorbe pline* (a). **123.** *vine* (a). **126.** *lui Crist bătuși* (a). **128.** *cere* (a). **130.** *putere* (a). **132.** *vrere* (a). **135.** *dă ăstui crez al meu* (a).

credința. Un vechi comentator explică: „A pornit de la definiție, care e ca și rădăcina pomului, și a trecut la chestiuni care își iau naștere din ea, ce sînt ca și ramurile. Sfîrșitul acestor chestiuni se poate spune că alcătuiește ultimele frunze". **118. Grația:** harul ce l-ai obținut și-n care îți place a rămîne. **125. Vezi:** cu deosebire de cei care sînt pe pămînt, care nu văd ceea ce cred, cei din Rai și cred, și văd în același timp. **126. Picioare:** ale Sfîntului Ioan. Dante vede o probă a credinței înflăcărate a Sfîntului Petru în faptul că a intrat cel dintîi în mormîntul lui Cristos, cu toate că Sfîntul Ioan, mai tînăr, mergea mai repede și a ajuns deci mai întîi. *Cf. Ioan*, XX, 3-7: „Au început să alerge amîndoi împreună. Dar celălalt ucenic (Sfîntul Ioan) alerga mai repede decît Petru și a ajuns cel dintîi la mormînt. S-a plecat și s-a uitat înăuntru, dar n-a intrat. Simon Petru, care venea după el, a intrat în mormînt". **128. -mi spui:** prima persoană singulară (în loc de *îmi spun eu*). **129. În sfîntul:** avem aici o parafrază din „Simbolul credinței", după cum în *Purgatoriul*, XI, 1 și urm., avem o parafrază a „Tatălui nostru". Francesco D'Ovidio spune, pe bună dreptate, că aceste rugăciuni împodobite cu culorile arătoase și totdeauna puțin retorice ale poeziei profane nu i se par reușite. Cu una din glumele lui caracteristice, îndrăznește chiar să spună că „Tatăl nostru" din Purgatoriu îi face impresia unui „«Tatăl nostru» umplut". Trebuie însă să ținem seamă că ținta lui Dante nu era de a împodobi cu culorile poeziei profane sublima simplitate a acestor rugăciuni creștine, ci de a introduce în textul lor un fel de comentariu, spre a arăta Sfîntului Petru cunoștința lui deplină a justei interpretări a „Simbolului credinței" și a chestiunilor conexe. **131. Nemișcat:** Dumnezeu nu purcede de la nici o cauză și deci nu este mișcat de nimic preexistent Lui. **Mișcînd:** cu o mișcare și fizică, și sufletească, întrucît cercurile influențează asupra pămîntului. **132. Dor:** fiindcă arată dorința de a fi aproape de El. **Voință:** fiindcă ascultă de El. **133. Singur:** numai. **Fizice:** date din fire (natură). **134. Metafizice:** date de raționament. **Vie:** adevărul revelat, care, coborîndu-se din Rai, a luminat mintea scriitorilor Bibliei. **137. Voi:** apostolii. **Cînd:** cînd Duhul Sfînt s-a pogorît peste voi. *Cf. Faptele Apostolilor,* II, 1-4: „În ziua Rusaliilor erau toți împreună în același loc, cînd deodată a venit din cer un sunet, ca vîjîitul unui vînt puternic, și a umplut toată casa unde ședeau ei. Niște limbi ca de foc au fost văzute împărțindu-se printre ei, și s-au așezat cîte una

139 și-n trei persoan-eterne cred, și-aceste
atari sînt *Un* și-n trei atari se-mbină
că sufere să-i zici și *sînt* și *este*,

142 iar tainica natur-a lor divină
de care spui, o-mprimă-n mintea mea
de multe ori vangelica doctrină.

145 Aci-i principiul, singură schintea
ce-apoi se-ntinde, flacără vivace,
lucind în mine ca și-n cer o stea.”

148 Precum un domn ce-[a] ascultat ce-i place
și-apoi urîndu-și pentru noua știre,
în brațe ia pe serv, pe loc ce tace,

151 așa cîntînd și-urîndu-mi fericire
de trei ori mă cuprinse cînd tăcui,
acel apostol dup-a cui voire

154 vorbii așa, și-n spusa mea-i plăcui.

---

140. *Unu astfel, tustrelii* (a). **142.** *acelii* (a). **145.** *și schinteea cea* (a).

---

pe fiecare din ei. Și toți s-au umplut de Duh Sfînt, și-au început să vorbească”. **141. Sînt:** vorbind de cele trei persoane ale Sfintei Treimi, se poate întrebuința și pluralul, și singularul, fiindcă, tot fiind trei, formează o singură ființă. **142. Tainica:** fiindcă se ascunde înțelegerii omenești. **145. Principiul:** primul articol al credinței mele, temeiul pe care se reazemă credința mea, adică Sfînta Treime. **Schintea:** scînteie, formă obișnuită la Coșbuc. **148. Un domn:** de observat adînca umanitate a acestei comparații, care arată că nici în Evul Mediu, într-o minte aleasă ca aceea a lui Dante, nu exista așa mare distanță între domn și servitor. Astfel că nu este nevoie, pentru această apropiere, să așteptăm pînă la frumoasa nuvelă a lui Tolstoi, *Stăpîn și slugă.* Multe lucruri frumoase, omenești și delicate erau în sufletul medieval, pe care cei deprinși să socotească Evul Mediu ca o epocă barbară nici nu le pot ghici. **149. Urîndu-și:** felicitîndu-se pe sine.



Cîntul XXV

Cerul al optulea, înstelat: sufletele triumfătoare

Speranța lui Dante de a se întoarce la Florența (1-12) ◎ Sfîntul Iacob și examinarea lui Dante asupra speranței (13-96) ◎ Sfîntul Ioan și falsa legendă a înălțării la cer (97-139)

1 De-ar fi ursit poemului meu sacru,
cui și pămînt și cer sprijin îi dară
și-atîția ani făcu din mine-un macru,

4 să-nvingă ura ce m-alung-afară
din mîndrul țarc unde-am dormit ca miel
dușman cu lupii cari război îi dară,

6. *ce-o pîndesc...* (a). *afară* (a).

1. De-ar: aici, în cîntul speranței, apropiindu-se de sfîrșitul poemei nemuritoare, renaște în sufletul lui Dante speranța că poate se va întoarce în Florența. Cine știe! Poate că admirația pentru titanica operă, dusă la bun sfîrșit, va îndupleca sufletul concetățenilor săi! Ce frumoasă e speranța, dar și ce înșelătoare, mai ales cînd e speranța unui poet, și cei în care speră sînt oameni practici, dedați politicii și intereselor lor particulare! Iată că Dante vede chiar ziua frumoasă, plăcută, solemnă, cînd în frumosul baptisteriu din San Giovanni va primi cununa de lauri care reprezenta pe atunci un fel de doctorat în poezie. Ce nevoie avea el de această distincție care, înaintea lui, se dăduse unor poeți mediocri sau inferiori lui? Dar Dante era om, suferise de disprețul celor care, ca și acum, judecă pe om după îmbrăcăminte, și, pe deasupra, îmbătrînise și, ca toți bătrînii, începuse să dorească și el recunoașterea oficială a meritelor sale. Cununa de lauri pe care o dorește n-are mai multă importanță decît o decorație din vremurile noastre. Aparținînd acestei epoci, posedăm o corespondență poetică în formă de egloge latinești cu un gramatic bolognez, Giovanni del Virgilio, care-l îndeamnă a scrie în limba latină, dacă dorește să fie încununat ca poet. Și Dante a scris atunci acele egloge alegorice de care am vorbit și care n-aveau altă menire decît să-i înlesnească îndeplinirea acelui dor modest. Dar nici dorul cel mic al lui Dante, nici dorul cel mare nu s-au împlinit; nici poet n-a fost încoronat și nici în Florența nu s-a întors. Oamenii se răzbună în domeniul realității pe măreția celor care străbat, cu aripi puternice, cerurile idealului. **Sacru:** nu numai pentru argumentul, dar și pentru menirea ce-o are de a readuce omenirea pe drumul drept. Cuvinte ce ar putea să pară mîndre, deși nu pornesc decît din conștiința pe care poetul o are despre opera înfăptuită. Am observat în invocația către constelația Gemenilor (în care s-a născut) modestia lui Dante, care, tot crezîndu-se trimis de Dumnezeu pe pămînt cu o misiune determinată, readuce toată lauda constelației în care s-a născut și lui Dumnezeu, care a predispus acest lucru. În general, aceste cîntece de la sfîrșit sînt pline de o senină conștiință a importanței operei sale, care nu trebuie interpretată deloc ca o mîndrie, căci fiercare om are pe pămînt o misiune a sa, mică sau mare, a cărei înfăptuire nu constituie un merit al lui, ci al lui Dumnezeu. **3. Un macru:** un trup slab, din cauza studiului și meditației necesare spre a putea duce la bun sfîrșit o operă așa de grea. *Cf. Purgatoriul*, XXIX, 37-38. **5. Țarc:** Florența. Această imagine pastorală se potrivește cu eglogele ce le scria în acest timp. **Miel:** tînăr, nevinovat și ascultător de legi. **6. Lupii:** răii cetățeni ai Florenței.

cu altă voce-atunci, c-un păr altfel
întoarce-m-aș poet, să iau cunună
unde-am primit botezul, căci prin el

intrai eu în credința care-adună
pe drepți în cer și pentru ea și fui
de Petru-ncins cu-așa urare bună.

Atunci, venind spre noi alt foc văzui
din stolul de-unde binevru să vie
cel pus de Crist ca prim vicar al lui.

Iar Doamna mea lucind de bucurie
mi-a zis: – „O, vezi, o, vezi pe-acel odor
ce dă Galiției cauză de mîndrie".

Precum cînd un porumb lăsat din zbor
la alt porumb, rotind ei își arată,
și dulce gurluind, iubirea lor,

așa și-acești din viața luminată
doi principi mari voioși se-ntîmpinară,
slăvindu-și hrana care-aici li-e dată,

iar cînd salutul lor și-l isprăviră,
s-opriră-n față-mi ambii, făr' de-a zice
nimic, și-aprinși că fața mi-o-nclinară.

---

10. *Intrat-am* (a). **12.** *acea* (a). **17.** *Vezi, vezi pe-al nostru senior* (a). **23.** *cînd se-ntîlniră* (a). **25.** *terminară* (a). **27.** *Nimic, și-așa de-aprinși încît m-orbiră* (a). *ca fața mea plecară* (b).

Comparația o găsim și într-un decret din comuna Florenței, de la 1291, care obliga pe nobili să se supună judecătorilor obștești: *„ita quod lupi rapacitas et agni mansuetudo pari passu ambulent, et in eodem ovili vivant pacifice et quiete..."*. **7. Voce:** nu cu aceea de cîntăreț de dragoste, cum fusese în tinerețe, dar de lucruri înalte și dumnezeiești. **Atunci:** *cf. Eclogae*, II, 48-50: *„Cum mundi circumflua corpora cantu/ astricolaeque meo, velut infera regna, patebunt, devineire caput hedera lauroque iuvabit"* („Cînd sferele lumii și sufletele fericite vor fi date în vileag prin cîntul meu împreună cu meleagurile infernale, atunci va fi frumos să-mi încunun capul cu iederă și lauri"). **Altfel:** cu părul de-acum cărunt și deci cu mai multă autoritate. Alții, ca Passerini, interpretează: „cu altă înfățișare și pentru vîrsta mai înaintată, și pentru marea operă îndeplinită". **8. Cunună:** laurul poeților. De reținut glossa lui Alberico di Dante: *„Poetae ponebant scientias in Parnasso, et eorum deum Apollinem, a quo sumebant coronationem sicut modo fit a doctoribus in Bononia vel in Pavia vel in aliis locis... Et sicut moderni in signum coronae recipiunt beretum, ita Apollo dabat iis unam coronam de lauro in signum conventus"*. **9. Unde:** în biserica San Giovanni din Florența, unde fusese botezat. **11. Ea:** tot pentru credință. **Fui:** în Rai. **13. Alt foc:** sufletul Apostolului Iacob, fratele Sfîntului Ioan, acela care îl va examina despre a doua dintre virtuțile teologale, speranța, întrebîndu-l dacă o posedă și de unde o are. **14. Stolul:** din aceeași cunună de suflete luminoase din care binevoise să vie la el Sfîntul Petru, primul vicar al lui Isus Cristos. **18. Galiției:** fiindcă în Galiția (Spania) e vestita mînăstire a Sfîntului Iacob din Compostela, la care se duceau pelerinii din Evul Mediu, spre a se închina moaștelor sfîntului păstrate acolo. *Cf. Breviarium romanum*, 25 iulie: *„Corpus eius... Compostella translatum est, ubi summa celebritate colitur, convenientibus eo religionis et voti causa ex toto terrarum orbe peregrinis"*. **20. La:** lîngă. **Ei:** amîndoi. **22. Din viața:** a se construi: „așa și acești doi principi mari ai vieții luminate". **24. Hrana:** viziunea lui Dumnezeu, hrana inteligenței și pricina bucuriei lor. **Aici:** în Rai. **27. -nclinară:** așa de strălucitori, încît n-am putut să rabd vederea

28 Zîmbind atunci vorbit-a Beatrice:
– „Mărite spirit, cel ce ne-ai expus
cît face pe-om credința de ferice,

31 vorbește de speranță-ntr-acest sus!
O știi, c-o spui de-oricîte ori divine
puteri vădit-a celor trei Isus”.

34 – „Sus capu-ncredințat, că tot ce vine
din lumea muritoare,-aici urcat,
în focul nostru matur el devine.”

37 Al doilea foc așa m-a-mbărbătat.
Deci ochi-i ridicai spre munții care
dintîi cu-a lor poveri mi i-au plecat.

40 – „Prin milă-i vrînd al nostru Rege mare
să vezi tu ochi-în-ochi pe prinții-acei
ce-n curtea sa cea mai secretă-i are,

43 încît, văzînd tu adevărul ei,
și-n tine să-ntărești și-ntr-alți ca tine
speranța care-atot-sprijin o iei;

46 să-mi spui tu deci, ea ce-i? Și de-unde-ți vine
în suflet ea, și cum ți-l înflorește?”
Așa vorbi al doilea foc spre mine.

49 Ea, care-aici, pe-atît de ’nalte creste,
îmi da puteri aripelor să zboare,
răspunsul meu mi l-a-ntrodus cu-aceste:

---

32. *la fața* (a). **33.** *Schimbat cei trei văzui* (a). **34-35.** *cu fața* (b). *Schimbata celor... vorbi Isus / Sus capul deci, căci orice din viață* (b). **36-37.** *Mortala vine-aici neapărat / La focul... -n foc își schimbă ghiața* (b). *puteri* (a). **39.** *poveri* (a). **46.** *deci ce-i nădejdea* (a).

---

lor, trebuind să-mi înclin fața. **29. Ai expus:** în *Epistola catolică*, atribuită pe vremea lui Dante Sfîntului Iacob, se vorbește despre dărnicia lui Dumnezeu cu cei ce se roagă. **31. Sus:** aici în Rai, în acest loc înalt unde ne aflăm. **32. C-o spui:** întrucît în *Noul Testament* ești totdeauna (de cîte ori însuși Cristos vorbește mai ales lui Petru, Iacob și Ioan despre făptura Lui divină) simbolul credinței. Pasajele din Evanghelie la care face aluzie Dante (*de-oricîte ori*) sînt trei: cînd Isus a înviat pe fiica lui Iair (*Luca*, VIII, 51); cînd s-a schimbat la față (*Matei*, XVII, 1-9) și cînd s-a rugat în grădina Ghetsimani (*Matei*, XXVI, 36-46). Cei trei apostoli, de față la aceste fapte, reprezintă cele trei virtuți teologale, iar printre ei Sfîntul Iacob simbolizează *speranța*. **34. -ncredințat:** să te încredințezi. **36. Matur:** dobîndește atribute prin care poate răbda lumina ce vine de la Dumnezeu. **38. Munții:** numește așa pe cei doi apostoli, Petru și Iacob, referindu-se la psalmul LXXXVI, 1: „Și omul are temerile așezate pe munții cei sfinți”. **39. Poveri:** ale luminii lor prea strălucitoare. **40. Vrînd:** verbul predicativ este „să-mi spui” din versul 46. **41. Prinții:** sufletele fericite ce înconjoară pe Dumnezeu, regele cerului, tot așa cum prinții, conții, marchizii și ducii înconjurau, în Evul Mediu, pe regii pămîntului. **45. Sprijin:** temeiul tămăduirii sufletului, fiindcă prin speranță muritorii pun dragostea lor în bunurile cerești. **47. Înflorește:** îți înveselește sufletul. **49. Ea:** Beatrice. **Creste:** culmi. **51. -ntrodus:** îndrumat. Intervenția Beatricei, care răspunde în locul lui Dante la întrebare, se explică prin faptul că acesta n-ar fi putut mărturisi, fără lipsă de modestie, speranța lui de a ajunge în Rai.

– „N-avu a noastră maică luptătoare
un fiu care-ar spera mai mult, cum scrie
în Cel ce-oștirii-ntregi de-aici ni-e soare,

și din Egipt iertat îi fu să vie
să vad-acest Ierusalim din Rai
cît timp încă-i dator oștean să fie,

dar alte două întrebări ce-i dai
nu spre-a le ști, ci spre-a vădi prin ele
virtutea asta cît de drag-o ai,

[i le las lui]; căci nu-i vor fi nici grele
nici loc de-a limbuți. Răspundă-n pace,
și harul sfînt să-i dea la zbor vîntrele".

Precum școlarul cu-al său dascăl face,
cu drag și [iute-n ce-are el doctrină]
spre-a da dovadă cît e de dibace,

am zis: – „Speranța-i așteptarea plină
a gloriei ce va fi, și ne-o produce
un merit dat și grația divină.

Din multe stele-această faclă-mi luce,
ci-ntîi mi-o-nfipse-n suflet cel ce-avea
suprema lir-a veșnicului Duce.

«Sperează-n tine, psalmul său zicea,
cîți cei ce știu de marele tău nume»,
iar cîți nu-l știu au ei credința mea?

---

54. *Și acel* (A). Am trecut în text varianta (a) din cauza sensului. **55.** *Deci voe-avu ca din Egipt să vină* (b). **61.** *le las pe ele* (A). **62.** *darul, harul* (a). **64.** *școlarul* (a). **65.** *voios și iute* (a). *doctrină* (a). *cu drag și oprinte...* (A). Am trecut în text varianta (b) pentru a umple lacuna. **74.** *Toți*, corectat posterior în *cîți* (A).

---

52. Maică: Biserica pămînteană, care se luptă (*ecclesia militans*) împotriva patimilor și greșelilor, pe cînd Biserica triumfătoare (*ecclesia triumphans*) se bucură în Rai de viziunea lui Dumnezeu. **53. Scrie:** e scris, se citește. **54. În Cel:** în Dumnezeu, soarele care luminează toate sufletele în Rai. **55. Egipt:** din viața pămîntească, pămîntul fiind loc de surghiun, cum fusese Egiptul pentru evrei. De altfel, în scrierile medievale era curentă simbolizarea Iadului cu Babilonul, a Pămîntului cu Egiptul și a Raiului cu Ierusalimul. Giacomino da Verona are o operă intitulată *De Hierusalem celesti et de Babilonia infernali*. **57. Oștean:** al Bisericii luptătoare, jos pe pămînt. Cu alte cuvinte, cît timp va trăi ca om muritor. **62. Limbuți:** de a se lăuda, spunînd pe față lucruri ce ar trebui să nu le spună, din modestie. Face aluzie la speranța de a putea într-o zi să se urce în Rai. **64. Școlarul:** altă comparație, luată din mediul scolastic. **65. Cu drag:** doritor să răspundă la materia la care este bine pregătit. **67. Așteptarea:** *cf.* Pietro Lombardo, *Sententiae*, III, 26: *„Spes est certa expectatio futurae beatitudinis, veniens ex Dei gratia et ex meritis praecedentibus"*. **70. Stele:** operele scriitorilor de lucruri sfinte. *Cf. Daniel*, XII, 3: „Cei înțelepți vor străluci ca strălucirea aurului și cei ce vor învăța pe mulți să umble în neprihănire vor străluci ca stelele în veac și în veci de veci". **Faclă:** speranța. **71. Cel:** David, care pe harfa sa a cîntat laude lui Dumnezeu (*veșnicului Duce*). **73. Sperează:** sînt cuvintele psalmului IX, 11: „Să nădăjduiască în Tine cei care au cunoscut numele Tău". **75. Cîți:** toți acei care. În text: „Și cine oare nu știe dacă credința mea...?". Cu alte cuvinte: care creștin poate să-l ignore? Traducătorul a preferat forma negativă: „Cei care nu-l știu pot oare să fie socotiți creștini?".

Apoi mi-o roureazā mai anume,
scrisoarea ta, de care-s plin, și-mi place
s-adāp cu ploaia ta și pe-alții-n lume".

Pe cînd vorbeam, în sînul cel vivace
al sfintei flacāri scāpāra și-n pripā
și des așa cum fulgerul o face.

Și-a zis: – „Iubirea care mā-ntr-aripā
cu-acea virtute care-mi fu soție
pînā-n martiriu și-ultima mea clipā,

mā face sā-ți vorbesc de-o bogāție
ce-așa de dragā-ți e, de-aceea vreu
sā-mi spui: speranța ce-ți promite ție?".

– „Scripturile-amîndouā – zisei eu –
spun scopul ei." Iar el: – „Sā-l dai pe fațā".
– „Din cei fācuți amici lui Dumnezeu

tot insu-n țara sa, Isai învațā,
în dupla hainā fi-ne-va-nvestit,
iar țara sa e dulcea astā viațā.

Dar frate-tāu e mult mai lāmurit
cînd el vorbește de-altele vestminte
și-āst fapt ni-l spune clar descoperit."

Și-abia ce-am spus cerutele cuvinte,
Sperent in te deasupra-mi s-auzi
și-a dat ecou prin corurile sfinte.

Și-așa lucoarea-n ele se trezi
cā Racu-n cer așa cristal sā fie
o lun-a iernii-ar fi rāstimp de-o zi.

---

76. *în anume* (a). **78.** *ei* (a). **82.** *Iubirea ce și-aicea* (a). **83.** *Cu-acea v[irtute]-a zis, ce-mi fu* (a). **91.** *În dupla hainā cum* (a). *Va fi-mbrācat în țara sa tot...* (a). **94.** *Dar și mai clar dā frate-tāu cuprinsul* (b). **96.** *Āst fapt ni-l spuse-așa și cu dinadinsul* (b). **100.** *Și-atîta foc în faclā* (a). **102.** *O lun-a iernii* (a).

---

76. Roureazā: mi-o hrānește (speranța), fācînd sā fie mai înviioratā, cum face roua pe plante. **77. Scrisoarea:** *Epistola catolicā* a Sfîntului Iacob, în care, la drept vorbind, nu se vorbește despre speranțā decît în mod incidental. *Cf.* I, 12; II, 5 ș.a.m.d. **78. S-adāp:** sā comunic celorlalți creștini iubirea pentru speranțā, care mi-a venit din scrisul tāu. **79. Vivace:** pîlpîitor. **80. Scāpāra:** impersonal. **81. O:** scāpārarea. **82. Iubirea:** pentru speranța care nu l-a pārāsit niciodatā în viațā și l-a întovārāșit pînā la martiriu și la moarte. **85. Vorbesc:** în text: „sā-ți mai vorbesc". **Bogāție:** virtutea speranței, pe care și tu o iubești. **89. Scopul:** ținta sufletului. **90. Din cei:** cu aceste cuvinte începe rāspunsul lui Dante. **91. Țara:** în Rai. **Isai:** profetul Isaia, în care citim (61, 7): „cāci vor stāpîni îndoit țara lor și vor avea o bucurie veșnicā". **92. Dupla:** *cf. Purgatoriul*, XXI, 21 și *Paradisul*, XIV, 39, unde Dante numește hainā lumina care învelește sufletele fericite în Rai. **-nvestit:** italienism, în loc de „îmbrācat". **93. Astā:** a Raiului. **94. Frate:** Sfîntul Ioan, fratele mai mare al Sfîntului Iacob. **95. Cînd:** în *Apocalipsā*, în pasajul VII, 9, în care descrie sufletele fericite stînd înaintea lui Cristos: „Toți erau îmbrācați în haine albe cu ramuri de finic în mîini". **99. Ecou:** au format ecoul, au fost repetate. **100. Lucoarea:** sufletul Sfîntului Ioan. **101. Racu-:** dacā zodia Racului (Cancerului), care de la 21 decembrie la 21 ianuarie se rotește în direcția opusā Soarelui, apunînd cînd el rāsare și rāsārind cînd el apune, ar poseda o astfel de luminā (*cristal*), iarna ar avea o lunā de zile o luminā neîntreruptā; fiind abia apus soarele, ar rāsāri Racul (zodia Cancerului) cu steaua lui, nu mai puțin luminoasā. **Cristal:** o stea așa de luminoasā. **102. O lun-a:** de la

103 Precum se scoală și mergînd să-mbie
cu drag fecioara-n dans spre-a face-onoare
miresei lor, dar nu din vro mîndrie,

106 așa văzui venind acea lucoare
spre-aceștia doi ce se-nvîrteau cîntînd
precum se și cădea-ntr-a lor ardoare.

109 Intra și-n cînt și-n dans cu ele-n rînd,
și le privea Beatrice, nemișcată
și fără glas ca și-o mireasă stînd.

112 – „Pe-acesta-l odihni la sîn odată
al nostru Pelican și-i fu-n iubire
înalta slujbă, de pe cruce, dată."

115 Beatrice-așa, dar fixa ei privire
n-o-ntoarse de la ei, ci-atenție dete
și cînd vorbea, ca și după vorbire.

118 Și, cum privește-un om și parcă vede
privind în soare-o pată-n fața lui,
văzînd însă prea mult nimic nu vede

121 așa cu focu-acest din urmă fui,
pînă mi-a zis: – „De ce te-orbește gîndul,
să vezi ceva ce-aici în ceruri nu-i?

---

103. *Și cum* (a). **106.** *Veni sporita sa lucoare* (a). **117.** *Vorbirea* (a). **118.** *se uit-un om* (a). **120.** *Și-apoi văzînd* (a). **123.** *aici ceva ce-aeve nu-i* (a).

---

21 decembrie la 21 ianuarie. **103. Să-mbie:** intră în versul următor și se leagă cu *-n dans*. **104. Onoare:** *cf. Vita Nuova*, XXIV, unde Dante povestește că a fost condus odată de un prieten „într-un loc unde multe femei alese se adunaseră împrejurul unei doamne care se căsătorise în ziua aceea și deci, după obiceiuri, trebuia să-i fie tovarășe, prima dată cînd ședea la masă în casele mirelui". **105. Mîndrie:** în text: „nu pentru vreo greșeală". Și Benvenuto da Imola comentează: *„Non amore luxuriae lascivo vel vano"*. **107. Doi:** Sfîntul Iacob și Sfîntul Ioan. **108. Ardoare:** iubirea sfîntă de care erau cuprinși. **111. Mireasă:** despre care Francesco da Barberino spune (în *Reggimento e costumi di donna*, V, 12) că trebuie să se arate „nici prea veselă, nici prea tristă, și dacă cineva îi vorbește trebuie să se întoarcă spre el, cu o înfățișare serioasă". **112. Acesta:** Sfîntul Ioan. **La sîn:** *cf. Ioan*, XXI, 20: „Petru s-a întors și a văzut venind după el pe ucenicul pe care-l iubea Isus, acela care la cină se rezemase pe pieptul lui Isus". **113. Pelican:** Isus Cristos. „Pelicanul, spun *Bestiariile*, este o pasăre care își zugrăvește pe el crucea lui Cristos și se lovește pe piept cu ciocul, și din sîngele lui își hrănește puiul, și de la moarte îl aduce la viață". **114. Slujbă:** *cf. Ioan*, XIX, 25: „Lîngă crucea lui Isus stătea mama lui... Și cînd a văzut Isus pe mamă-Sa și lîngă ea pe ucenicul pe care-L iubea, a zis mamei Sale: «Femeie, iată fiul tău!». Apoi a zis ucenicului: «Iată mama ta!». Și din ceasul acela ucenicul a luat-o la el acasă". **115. Așa:** așa mi-a spus. **116. N-o-ntoarse:** fiindcă ea reprezintă cele trei virtuți teologale: credința, speranța și iubirea, de care nu se poate lipsi teologia. **120. Nimic:** fiindcă rămîne orbit de lumina soarelui. **123. Ceva:** trupul lui, despre care se credea că s-ar fi înălțat la cer, interpretîndu-se greșit un pasaj (XX, 23) din *Evanghelia lui Ioan*: „Petru s-a întors și a văzut venind după el pe ucenicul pe care-l iubea Isus, acela care la cină se rezemase pe pieptul lui Isus. Petru s-a uitat la el și a zis lui Isus: «Doamne, dar cu acesta ce va fi?». Isus i-a răspuns: «Dacă vreau ca el să rămînă pînă voi veni Eu, ce-ți pasă ție?». Din pricina aceasta a ieșit zvonul printre frați că ucenicul acela nu va muri deloc". Cu toate că în însăși *Evanghelia lui Ioan* se explică mai pe urmă adevăratul înțeles al acestor cuvinte ale lui Isus, se vede că oamenii din Evul Mediu, oprindu-se la acel „nu va muri", au interpretat că, dacă nu va muri, se va întîmpla cu el ceea ce s-a întîmplat cu Maica Domnului, care s-a înălțat la cer cu tot trupul.

Pămînt mi-e trupul în pămînt, în rîndul
atîtor toți, pînă ce-un număr sfînt
decretul veșnic nu va fi umplîndu-l.

În sfîntul claustru-n duplul lor vestmînt
sînt numai sorii, doi, ce se urcară.
Deci du cu tine-n lume-acest cuvînt”.

La vorba lui și-ntregul cerc de pară
și și-al suflării-aceleia-ntreite
cîntare dulce-n clipă încetară,

cum vrînd ori trude-ori riscuri să evite,
lopețile ce-al apei luciu-l bat,
cînd sun-un semn, stau toate liniștite.

Vai, cît am fost de-adînc înspăimîntat,
cînd eu, întors să văd pe Beatrice,
nimic nu mai văzui, deși am stat

alături ei și-n lumea cea ferice.

---

135. *de-odată tac oprite* (a).

---

125. Toți: în text: „alții”. **Număr:** pînă cînd numărul aleșilor nu va fi egal cu acela care e hotărît *ab aeterno* în mintea lui Dumnezeu, adică pînă la sfîrșitul lumii. **127. Duplul:** trupul și sufletul. **128. Sorii:** Isus Cristos și Sfînta Fecioară, cele două lumini strălucitoare, care s-au înălțat la ceruri cu trupul și sufletul. **129. Lume:** ca să arăți neadevărul legendei despre trupul meu. **130. De pară:** înflăcărat. **132. Cîntare:** e acuzativ și depinde de „încetară” din același vers. Subiectele sînt „întregul cerc de pară” și „(cercul) suflării-aceleia-ntreite”. A se înțelege: „la vorba lui înceată și rotirea întregului cerc de pară, și cîntarea dulce a suflării aceleia întreite...” (Sfîntul Petru, Sfîntul Iacob și Sfîntul Ioan). **133. Trude:** pentru a se odihni. **Riscuri:** pentru a micșora iuțeala și a evita o ciocnire. Comparația este luată din viața marinarilor, ale căror manevre se vede că Dante le observase cu băgare de seamă. **138. Nimic:** fiindcă străfulgerarea Sfîntului Ioan îl orbise. Simbolic, arată că iubirea dumnezeiască este atît de fierbinte, încît mintea omenească nu se poate gîndi la ea fără a se întuneca.



Cîntul XXVI

Cerul al optulea, înstelat: sufletele triumfătoare

Sfîntul Ioan examinează pe poet asupra iubirii (1-66) ◎ Cîntecul sufletelor fericite (67-81) ◎ Adam, primul părinte (82-112) ◎ Prima limbă a omenirii (113-142)

1 Pe cînd de văzul stins stăteam acu
speriat, din focul care-l stinse-n mine
ieși un glas și-atent el mă făcu,

4 și-a zis: – „Cît timp va fi pînă-ți revine
vederea-n ochi prin mine consumată,
e just să-l compensez vorbind cu tine.

7 Începe deci de suflet, și-mi arată
spre ce-l țintești? Și fii convins de-orbia
din ochi că nu-i de veci, ci deocamdată.

10 Căci Doamna ce te-aduce pe cîmpia
cea sfînt-aici, în ochii ei cuprinde
atari puteri ca-n mînă-i Anania".

13 – „Cum vrea, tîrziu ori mai devreme-or prinde
un leac și ochii cari mi-au fost zăvorul
prin care-a-ntrat c-un foc ce-n veci mă-ncinde.

1. *Steteam cu v[ăzul] stins* (a). *și fui* (a). **3.** *Eșind* (a).

1. De văzul: a se construi: „pe cînd stăteam... speriat de văzul stins". **2. Focul:** Sfîntul Ioan. **5. Prin mine:** uitîndu-te în lumina mea orbitoare. **6. Compensez:** să te despăgubesc de orbirea ochilor trupești, făcîndu-te să dobîndești lumina sufletului. **7. De suflet:** despre suflet. **8. Țintești:** la ce țintești. **De-orbia:** în ce privește orbirea. **9. Deocamdată:** vremelnică. **10. Cîmpia:** întinderea strălucită a cerurilor. **12. Atari:** o putere egală cu aceea pe care o poseda mîna lui Anania, despre care citim în *Faptele Apostolilor*, IX, 10 și urm., că redădu văzul Sfîntului Pavel, atingîndu-i ochii cu mîinile: „În Damasc era un ucenic numit Anania. Domnul i-a zis, într-o vedenie: «Scoală-te și caută în casa lui Iuda pe unul zis Saul din Tars... și pune-i mîinile peste ochi, ca să-și capete iarăși vederea». Anania a plecat și după ce a intrat în casă, a pus mîinile peste Saul, și a zis: «Frate Saule, domnul Isus m-a trimis ca să capeți din nou vederea». Chiar din clipa aceea, au căzut de pe ochii lui ca un fel de solzi și el și-a căpătat iarăși vederea". **13. Cum vrea:** a se înțelege: leacul care va reda vederea ochilor mei (prin care Beatrice a intrat în mine cu un foc ce-n veci mă va încinge) să vină mai tîrziu ori mai devreme, după placul ei. **14. Zăvorul:** poarta (figură de stil: partea pentru tot).

16 Al curții-aceștia-atotașezătorul
mi-e singur A și O Scripturii sfinte
pe care, mult-puțin, mi-o scrie-amorul."

19 Și-același glas ce-mi stinse mai 'nainte
al spaimei ger de-orbia-nchipuită
mi-a dat curajul să rostesc cuvinte.

22 – „Tu trebuie prin mult mai deasă sită
să cerni – mi-a zis. De cine-i deci mereu
săgeata ta spre-asemeni țel țintită?"

25 – „Dovezi și-ale științei – zisei eu –,
ca și porunca ce de-aici ne vine
imprimă-n mine-acest amor al meu.

28 Căci binele-ntrucît îl știm că-i bine
aprinde-n noi amor pe-atît mai mare
pe cît cuprinde-un spor al său în sine,

31 deci spre esența lui ce este-atare
că orice bun ce n-ar fi-n sînul ei
abia-i din focul său o slabă zare,

34 mai mult decît spre-orice-s atrași acei
cari pot acel un adevăr discerne
pe care-această probă ia temei.

37 Iar lucru-acesta minții mi-l așterne
și-acel ce de Iubire-mi spuse mie
că-i cea dintîi ca rang între eterne,

---

16. *Al astei curți* (a). **35.** *marele-adevăr îl pot* (a). **36.** *Din* (a).

---

17. A și O: alfa și omega, începutul și sfîrșitul: Dumnezeu, care e începutul și sfîrșitul tuturor lucrurilor, este și începutul și sfîrșitul iubirii lui Dante. **Scripturii:** creațiunii. **18. Mult-puțin:** mult ori puțin, fiindcă amorul pentru creațiuni se face simțit mai tare sau mai slab, după cum reflectă mai mult sau mai puțin virtutea divină. **Scrie:** în text: „citește", adică „interpretează". **Amorul:** iubirea, a treia dintre virtuțile teologale. **20. Spaimei:** același glas al Sfîntului Ioan, care m-a îmbărbătat, spunîndu-mi că orbirea mea era vremelnică. **22. Mai deasă:** fiindcă pînă acuma Dante a expus numai conceptul general de iubire, și de rîndul acesta trebuie să treacă la amănunte, strecurînd gîndurile sale printr-o sită mai deasă. **24. Săgeata:** sufletul tău. **Țel:** de-a iubi în toate lucrurile pe Dumnezeu. **25. Științei:** filosofiei. *Cf. De Monarchia*, II, 1: *„veritas autem quaestiones patere potest non solum lumine rationis humanae, sed etiam radio divinae auctoritatis. Quae duo cum simul ad unum concurrunt coelum et terram simul assentire necesse est"*. **30. Pe cît:** cît mai multă din bunătate conține în sine. **31. Deci:** a se construi: „Deci aceia care pot discerne acel adevăr... sînt atrași, mai mult decît spre orice, spre esența lui.". Sensul este: „Deci mintea omenească trebuie să fie atrasă, mai mult decît spre alte bunuri (*spre orice*), către acea esență dumnezeiască ce întrece pe celelalte bunuri care provin din ea, după cum o lumină întrece razele ei. Deci trebuie să fie atrasă către Dumnezeu mintea acelora care văd adevărul fundamental al acestui silogism, că adică Dumnezeu este cel mai mare dintre bunuri" (Steiner). **33. Zare:** licărire. **36. Probă:** raționament. **38. Acel:** Aristotel, în cartea I a *Eticii*, unde spune că toate lucrurile cer (doresc) binele. *Cf.* și *Summa theologica*, I, 6: „Ceea ce toate lucrurile doresc nu este decît Dumnezeu, care este ținta tuturor; deci binele nu e altceva decît Dumnezeu".

40 și sfînta voce cea de-a pururi vie
ce-a zis lui Moise, despre Ea spunînd:
«Eu vreau să vezi întreaga mea tărie».

43 Chiar însuți mi-o arăți, cînd, începînd
înalta veste-a tainei celei sfinte
de-aici, întreci orice ’nălțimi de gînd.”

46 Și-un glas vorbi: – „Și prin umana minte
și prin Cuvînt, ce tot ca ea vorbește,
suprem amor păstrează-I tu ’nainte!

49 Dar spune-mi și-asta tu: nu simți, firește,
c-ai fi spre-Amor atras și de-alte strune?
ce țepi mai sînt prin care te-mboldește?”.

52 Nu-mi fu ascuns ce-avu-n intențiune
vulturul lui Cristos; văzui și-ascunsul
spre care vru să-mping ce-aveam a spune.

55 Deci: – „Toate-acele țepi – îmi fu răspunsul –
ce pot împinge-un om spre Dumnezeu
în inimă-mi concurg și cu de-ajunsul.

58 Căci Eul lumii-ntregi și eul meu,
și moarte[a] ce-o muri spre-a-mi da ființă
ce sper-orice fidel cum sper și eu,

61 cum și rostita-mi vie conștiință
m-au smuls din malul dragostei deșarte
și-n mal m-au pus, al celei cu priință.

40. Voce: a lui Dumnezeu. **41. Moise:** *cf. Exodul*, XXXIII, 19: „Moise a zis: «Arată-mi slava Ta!». Domnul a răspuns: «Voi face să treacă pe dinaintea ta toată frumusețea Mea și voi chema numele Domnului înaintea ta»”. **Despre Ea:** în text: „despre sine”. Se referă deci la „sfînta voce” din versul precedent. **43. Cînd:** după unii, în *Apocalipsă*, unde se spune: „Eu sînt alfa și omega, cel dintîi și cel de pe urmă”. După alții, în *Evanghelia Sfîntului Ioan*, unde în capitolul I se vorbește despre întruparea cuvîntului dumnezeiesc. **44. Tainei:** fiindcă în această carte profetică se dau în vileag cele mai înalte și mai grele adevăruri. Cred că n-au dreptate cei ce se referă la *Evanghelia Sfîntului Ioan*, pentru care cuvîntul „taină” n-ar fi nimerit. **46. Minte:** prin raționamente omenești. **Și prin:** Sfîntul Ioan se adresează lui Dante și-i spune: „Păstrează-I (Iubirii) de aici încolo (*înainte*), ca și acum, amorul cel mai mare (*suprem amor*) pentru Dumnezeu, bizuindu-te pe raționamentele omenești (*umana minte*) și pe autoritatea (*Cuvînt*) cărților sfinte și pe aceea a Bisericii”. **47. Cuvînt:** cuvîntul cărților sfinte și al Bisericii. **50. Strune:** alte motive în afară de cele spuse. **51. Țepi:** îndemnuri. **Îmboldește:** subiectul (subînțeles) este „această iubire”. În text: „cu cîți dinți această iubire te mușcă”. **52. Ascuns:** adică să lămurească Dante motivele intelectuale și sufletești ce-l fac să primească în inima sa iubirea. **53. Vulturul:** se știe că în sculptura simbolică a Evului Mediu fiecare evanghelist era simbolizat printr-un animal: Matei printr-un grifon, Marcu printr-un leu, Luca printr-un vițel și Ioan printr-un vultur. *Cf. Apocalipsa*, IV, 7: „În mijlocul scaunului de domnie stau patru făpturi vii. Cea dintîi făptură vie seamănă cu un leu; a doua seamănă cu un vițel; a treia are fața unui om; și a patra seamănă cu un vultur care zboară”. **55. Țepi:** îndemnuri. Reia aceeași imagine întrebuințată de examinatorul său. **58. Eul:** Dumnezeu. **59. O muri:** Isus Cristos. **60. Ce:** tămăduirea sufletului. *Cf. Epistola catolică*, I, 45: „din pricina nădejdii care v-așteaptă în ceruri”. **61. Conștiință:** conștiința sigură că Dumnezeu este Binele suprem. **62. Malul:** *cf. Infernul*, II, 108. **Deșarte:** păcatul, socotit ca dragoste îndepărtată de la ținta sa firească. **63. Priință:** dragostea dreaptă, care ne face să iubim pe Dumnezeu mai presus de toate lucrurile.

64 Iar frunzele grădinii-n care-mparte
podoab-eternul Domn iubite-mi sînt
cît este-a lor de El donata parte”.

67 Iar cînd tăcui, atît de dulce-un cînt
trecu prin cer, și-ntrînd în melodie
cînta și Doamna mea-ntreitul Sfînt.

70 Precum trezit de-o fulgură prea vie,
prin simțul văzului ce-mpins de-acute
lucori aleargă dintr-o ie-n ie,

73 și-atîta ești, de-acea trezire iute,
confuz încît ți-e groază de-a[rătare]
cît timp nu vine mintea să te-ajute,

76 așa cu ochi ce-aveau străfulgerare
la mii de leghe-acum, din ochii-mi moi
goni Beatrice-a mea orice-nnorare.

79 Văzui, decît vedeam, mai clar apoi
și ca năuc am și-ntrebat deodată
de-a patra faclă ce-o vedeam cu noi.

82 – „În sînu-acestor raze se desfată
acel ce-a fost – răspunse ea vioaie –
creat ca suflet prim de-al lumii Tată.”

85 Precum cînd trece-un vînt, de-ntîi se-ndoaie
cu vîrfu-n jos și-apoi de sineși ea
se ’nalță iar, prin propriu-i act o foaie,

88 așa, și-uimit, în vremea ce-mi vorbea
făcui și eu, și-mi dete bărbăție
cumplitul dor de vorbă, ce m-ardea.

---

87. *iar fostu-i loc* (a).

---

64. Frunzele: ființe ce populează lumea (*grădina*) lucrată de Dumnezeu (*eternul Domn*). Imaginea e luată din *Ioan*, XV, 1-2: „Eu sînt adevărata viță, și tatăl meu este vierul”. **66. Parte:** în relație cu binele care le e dat lor (*ființelor lumești*) de către Dumnezeu. *Cf.* Pietro Lombardo, *Sententiae*, III, 27: „*Charitas est dilectio, qua diligitur Deus propter Se, et proximus propter Deum vel in Deo*”. **69. -ntreitul:** Beatrice cîntă de trei ori: „Sfînt, Sfînt, Sfînt”, după imnul ce este cîntat în *Apocalipsa*, IV, 8, de către cele patru animale simbolice: „Zi și noapte, ziceau fără încetare: «Sfînt, Sfînt, Sfînt este Domnul Dumnezeu cel Atotputernic, care era, care este, care vine»”. **70. Fulgură:** străfulgerare. **72. Ie:** în text: „fustă”, adică *tunicae oculorum*, după cum numeau oamenii din Evul Mediu membranele ochilor. **73. Și-atîta:** a se construi: „și este atît de confuz de acea trezire...”. **78. Goni:** simbolic, teologia redă vederea ochilor omenești orbiți de străfulgerarea misterului divin. **-nnorare**: întunecime, întuneric, orbire. **80. Năuc:** surprins de această nouă putere, pe care au căpătat-o ochii lui. **81. A patra:** sufletul lui Adam, primul părinte al omenirii, pe care, înainte ca Beatrice să-i fi mărit văzul, nu-l zărise. **84. Suflet prim:** Adam, creat direct de Dumnezeu. **87. O foaie:** Dante, cuprins de uimire și respect față de primul om, opera mîinilor lui Dumnezeu, își lasă capul ca o frunză, și apoi, învingîndu-și mirarea, îl ridică, la fel cu frunza ce se înalță iar, după trecerea vîntului.

– „Tu, fruct, cui scris îți fu, și singur ție,
copt gata să te naști, tu-ntîi născute
cui nor-ori fiică-ți este-orice soție,

smerit, atît cît poate-a mea virtute,
te rog de-o vorb-a ta! Tu-mi vezi ardoarea
și mut eu tac spre-a te-auzi mai iute.”

Se zbate-un animal sub pînz-aoarea,
că psihicele-i stări sînt manifeste
prin ce mișcări îi face-nvălitoarea,

așa-mi dădea și primul om de veste,
prin haina ce-mbrăcat în foc îl ține,
spre-a-mi face placul cît de gata este,

și-a zis: – „Mai bine știu ce dor e-n tine,
mai bine-l știu, deși-al tău glas îl tace,
decît știi tu ce crezi că știi mai bine.

Căci eu citesc oglinda cea verace
ce-și face-oricare lucru-o copie-a lui
ci-o copie-a sa nici unul nu se face.

Tu vrei să știi cît timp e de cînd fui
de Domnul pus în mîndrul Rai, în care,
pe-așa de lungă scar-adus, tu sui.

Cît timp mi-a fost vederii-o desfătare;
vreai cauza dreapt-a marelui desdemn;
ce limb-avui, și, de-am creat-o, care?

O, fătul meu, nu c-am gustat din lemn
fu-n sineși cauza lungului exiliu,
ci numai c-am trecut și peste semn.

92. Copt: fără să treacă prin copilărie. *Cf.* Pietro Lombardo, *Sententiae*, II, 17: „*Adam in virili aetate continuo factus est et hoc secundum superiores, non inferiores causas; id est secundum voluntatem et potentiam Dei*”. **93. Soție:** lui Adam toate soțiile îi sînt fiice, fiindcă toate se coboară din el, și toate îi sînt nurori, fiindcă s-au căsătorit cu bărbați care și ei sînt copiii lui. **97. Se zbate:** după cum uneori un animal acoperit cu o pînză se zbate în așa fel, încît, după mișcările pînzei, putem să-i ghicim intențiile, tot așa sufletul lui Adam, prin străfulgerarea mai vie a învelișului său de lumină, arată lui Dante cîtă bucurie manifestă de a-i satisface dorința. **106. Oglinda:** Dumnezeu, în care toate faptele și gîndurile omenești sînt reflectate în etern. **107. O copie:** fiindcă toate lucrurile create sînt făcute din substanța Sa divină. **108. Nici unul:** fiindcă nici un lucru creat nu primește în sine pe Dumnezeu. **110. Rai:** e vorba de Raiul pămîntesc, prima locuință a lui Adam. **111. Scar-:** scara simbolică a diferitelor ceruri prin care Dante, suindu-se ca pe niște trepte, se ridică pînă la Empireu. **112. O desfătare:** cît timp m-am bucurat de priveliștea frumoasă a Raiului pămîntesc. **113. Vreai:** vrei să știi, să afli. **Desdemn:** care a fost motivul adevărat al supărării lui Dumnezeu. Cu alte cuvinte, în ce consistă păcatul lui Adam. **114. Ce limb-:** care a fost limba ce a fost creată de Dumnezeu o dată cu mine și care a fost aceea pe care am născocit-o, dînd un nume fiecăruia din lucrurile create. *Cf. De vulgaris eloquentia*, II, 6: „*Dicimus certam formam locutionis adeo cum anima prima concreatam fuisse*”, și *Geneza*, II, 19: „Domnul Dumnezeu a făcut din pămînt toate fiarele cîmpului și toate păsările cerului, și le-a adus la om, ca să vadă cum are să le numească; și orice viețuitoare avea să poarte numele pe care avea să i-l dea omul”. **115. Lemn:** rodul, pomul binelui și al răului. **116. Exiliu:** pe pămînt, după izgonirea din Rai. **117. Peste semn:** că nu m-am mulțumit de marginile prescrise mie

118 Acolo, de-unde fu chemat Virgiliu,
eu patru mii trei sute doi de sori
am stat dorind acest divin conciliu.

121 Prin zodii-apoi, cu ochii muritori
văzutu-l-am făcînd întreaga roată
de nouă sute și treizeci de ori.

124 Iar limba ce-o vorbii fu stinsă toată
pe cînd Nimrod cu-ai săi n-avea nici gînd
să facă cea ce-n veci n-avea să-l poată.

127 Căci orice fapt-a minții,-n timp urmînd
plăcerii voastre-umane și rotirii
acestor roți, n-au trainic trai nicicînd.

130 Că oamenii vorbesc e fapt-a firii;
iar firii-apoi nimic nu-i pasă, dacă
voi dați așa sau altfel curs vorbirii.

133 Și pîn-a nu veni într-acea cloacă,
numit-a lumea *El* supremul Bine
din care-mi vine-odihna ce mă-mbracă.

136 *Eli* apoi, și-așa veni de sine
căci astfel e ce oamenii uzează,
ca frunza-n pom, că piere și-alta vine.

139 Pe dealul cel ce mai spre cer cutează,
am stat cu viaț-onestă și pierdută,
din ceasul prim și pînă-n cel ce-urmează

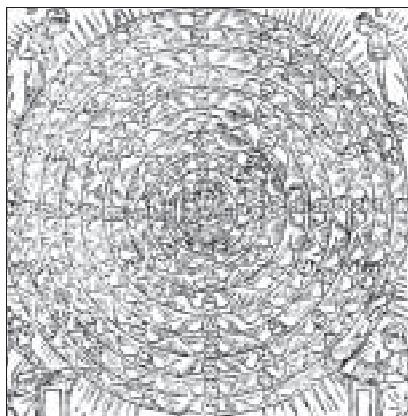
142 pe-al șaselea, cînd Sol cadrantu-și mută".

---

126. *Să-nceap-un sfat ce-n* (a).

---

de Dumnezeu. **118. Acolo:** în Limb. **120. Conciliu:** tovărășia, adunarea, soborul sufletelor fericite din Rai. Deci, dacă la acești 4302 de ani pe care Adam i-a petrecut în Limb adăugăm cei 930 din viața sa pe pămînt și pe urmă cei 1266 de ani petrecuți de la moartea lui Cristos pînă la 1300, epoca închipuită a viziunii lui Dante, avem suma de 6498 de ani de cînd Adam a fost creat și pus în Raiul pămîntesc. **121. Muritori:** fiindcă Adam a trăit 930 de ani. *Cf. Geneza*, V, 5: „Toate zilele pe care le-a trăit Adam au fost de nouă sute treizeci de ani; apoi a murit". **125. Pe cînd:** cu mult mai înainte de încurcarea limbilor de pe vremea lui Nimrod și a Turnului Babel. *Cf. Geneza*, XI, 7: „...să le încurcăm acolo limba, ca să nu-și mai înțeleagă limba unii altora". **126. Cea ce:** turnul lui Babel, al cărui vîrf trebuia să atingă cerul. **127. Urmînd:** fiindcă urmează cerul, înrîuririle căruia pricinuiesc schimbarea faptelor. Cu alte cuvinte, limba primitivă pe care au vorbit-o s-a stins, ca toate lucrurile care pornesc din plăcerea omenească și din înrîurirea corpurilor cerești, care sînt schimbătoare. **130. A firii:** fenomenul vorbirii e ceva firesc și deci schimbător, după placul omenesc, pe care firea nu-l împiedică deloc. **133. Cloacă:** Infernul, unde se află Limbul. **134. *El*:** în text: „I", inițiala numelui Iehova. **136. *Eli*:** adică *Eloi*, cuvînt ebraic ce înseamnă „puternic". **139. Dealul:** muntele Purgatoriului, în vîrful căruia se află Raiul pămîntesc. **142. Cînd:** de la prima la a șaptea oră a zilei de primăvară în care a fost creat. **Cadrantu-:** cînd la amiază trece peste meridian și intră în pătrarul occidental. Deci Adam a stat în Raiul pămîntesc de la șase de dimineață pînă la unu după-amiază.



Cîntul XXVII

Cerul al optulea, înstelat: sufletele triumfătoare. Cerul al nouălea, primul mobil: stihiile îngerești

Slava Sfintei Treimi și invectiva Sfîntului Petru împotriva papilor (1-66) ◎ Privirea lui Dante spre Pămînt (67-108) ◎ Firea cerului al nouălea și invectiva împotriva poftelor omenești (109-148)

1 Pe Tatăl, Fiul și pe Duhul Sfînt
cînta tot Paradisu-ntru mărire
așa că mă-mbăta suavul cînt.

4 Iar ce vedeam părea că-i o zîmbire
a-ntregii lumi, fiindc-a mea beție
mi-a-ntrat și prin auz, și prin privire.

7 O, dulce-a dulcii lumi împărăție,
o, viață plină de amor și pace,
o, făr' de griji vegheată bogăție!

10 Și-au stat acele patru lămpi vivace
în fața mea, iar cea ce-ntîi veni
văzui cum tot mai de lucori se face,

13 și-așa era cum cred c-ar deveni
și Jupiter de-ar fi, și el și Marte,
vulturi în cer și cu-alte pene-ar fi.

16 Prevăzul cel divin ce-aici împarte
și timp și-oficii, i-a silit să tacă
pe toți din sfîntul cor și-n orice parte,

2. -ntru mărire: proslăvind. **3. -mbăta:** *Cf.* psalmul XXXVI, 9: „Se vor îmbăta de bogățiile casei Tale și setea și-o vor stîmpăra cu torentele bucuriei Tale". **5. Lumi:** „fiindcă toate lucrurile frumoase din ea: stelele, florile, marea, cerul, păreau a se fi adunat acolo, pentru a forma o frumusețe unică și supremă, care era nu numai pentru bucuria ochilor, ci și a auzului, din cauza cîntecelor dulci ce le auzeau" (Steiner). **9. Vegheată:** singură, fiindcă, o dată cucerită, nimeni nu ne-o poate răpi. **10. Patru:** Sfîntul Petru, Sfîntul Iacob, Sfîntul Ioan și Adam. **11. -ntîi:** Sfîntul Petru. **12. De lucori:** luminoase. **13. Cum:** cum ar deveni planetele Jupiter și Marte dacă și-ar preschimba culoarea una cu a celeilalte, Jupiter devenind roșu, iar Marte alb. *Cf. Convivio,* II, XIV: „Jupiter se arată alb, aproape argintiu, printre celelalte stele, dar Marte ne apare de culoarea focului". **15. Vulturi:** stele. Comparație cam îndrăzneață, dar în gustul artei poetice medievale. **Alte pene:** cu penele (culoarea luminii) celuilalt. **16. Prevăzul:** Providența. **17. Timp și-oficii:** ce trebuie să facă fiecare și cît. **18. Parte:** și pe cerul întreg, și pe fiecare suflet în parte.

19 și-un glas vorbi: – „Să nu te mire dacă
mă schimb așa, că-n toți, pe cît timp eu
voi spune-aici, schimbare-o să se facă.

22 Acel ce-n lume-urzupă locul meu,
al meu, al meu, că e vacant oficiu
în fața Fiului lui Dumnezeu,

25 făcu din cimiteriul meu ospiciu
de sînge și putori, cari pentru-acel
pervers zvîrlit de-aici sînt un deliciu!".

28 Văzui tot ceru-atunci luînd la fel
coloarea cea ce Feb o zugrăvește
în zori și-amurg pe norii-opuși cu el.

31 Și cum femeia demnă ce-și păzește
vegheat virtutea, chiar numai cînd ea
aude-al[e-]altei greșuri, se-ngrozește,

34 așa s-a-ngălbenit și Doamna mea,
și-așa s-a-ntunecat și ceru-mi pare,
pe cînd supremul Domn ne pătimea.

37 Apoi din nou purcese-o cuvîntare,
avînd o voce-atîta de schimbată
cum chipul lui nu-i fu schimbat mai tare:

19. Un glas: Sfîntul Petru, care prevestește lui Dante scena ce se va întîmpla, adică faptul că întregul Rai își va schimba culoarea într-un roșu aprins, de rușine, la auzul corupției curții papale, revelată și înfierată cu aspre cuvinte de către primul întemeietor al Bisericii romane. **22. Acel:** dacă ținem seamă de anul închipuit al viziunii (1300), Bonifaciu al VIII-lea. Dar, dacă ne gîndim la anii în care Dante a scris aceste din urmă cîntece ale *Paradisului*, Ioan al XXII-lea. **Uzurpă:** s-ar potrivi foarte bine lui Bonifaciu al VIII-lea, a cărui alegere la scaunul papal Dante o socotea nu numai nelegitimă, dar și de inspirație diabolică. **23. Al meu:** repetarea de trei ori a acestui cuvînt arată toată indignarea Sfîntului Petru pentru profanarea unui lucru așa de sfînt ca scaunul pontifical, întemeiat de Isus Cristos și ajuns marfă de cumpărat prin bani. **25. Cimiteriul:** Roma, unde Sfîntul Petru a murit și a fost îngropat. **Ospiciu:** în text: „cloacă". **26. Sînge:** cruzimi sîngeroase. **Putori:** corupție. **Acel:** Lucifer, care, firește, se bucură de josnicia la care a ajuns Biserica lui Cristos. *Cf.* Sfînta Ecaterina, *Cartea doctrinei divine*, p. 251: „Acești nemernici, nedemni de a fi slujitori ai altarului, sînt diavoli întrupați, fiindcă prin ticăloșia lor s-au conformat voinței diavolului". **29. Feb:** soarele. **30. Opuși:** cînd razele soarelui se află în dosul lor, la revărsatul zorilor și în amurg. *Cf.* Ovidiu, *Metamorphoses*, III, 183 și urm.: *„qui color infectis adversi solis ab ictu Nubibus esse solet aut purpureae Aurorae Is fuit in vultu visae sine veste Dionae"*. **33. Greșuri:** greșeli. **34. -ngălbenit:** în text numai: „și-a schimbat culoarea". Coșbuc admite interpretarea lui D'Ancona (*Scritti danteschi*, Firenze, Sansoni, 1913, p. 460), care, dacă se potrivește cu acea întunecare a cerului despre care se vorbește în versul următor, totuși ne miră, într-un moment în care tot Paradisul roșește de indignare la cuvintele Sfîntului Petru. Comentatorii moderni interpretează unii cu *înroșit* (ca Torraca și Steiner), alții cu *îngălbenit* (ca Passerini și Del Lungo). Credem că interpretarea justă este aceasta din urmă, cu toate că nu prea se potrivește cu atitudinea întregului Rai în această ocazie – fiindcă un pasaj din *Convivio* (IV, 25) lămurește că, după Dante, culoarea feței celui ce se rușinează poate să fie și paloarea: „...după cum vedem la fecioare și la femeile oneste... care toate se colorează la față de culoarea palidă sau roșie". **36. Pe cînd:** în clipa în care Isus Cristos a murit pe cruce. *Cf. Matei*, XXVII, 45: „De la ceasul al șaselea pînă la ceasul al nouălea s-a făcut întuneric peste toată țara".

40 – „N-a fost mireasa lui Cristos păstrată
printr-al meu sînge și-a[l] lui Clet și Linul,
spre-a fi la-ngrămădiri de-averi uzată,

43 ci Sixt și Piu, Calist și-Urban suspinul
din urm-al lor cu sînge și-l vărsară,
ăst cer spre-a-l dobîndi mai cu deplinul.

46 N-a fost al nostru gînd ca pe popor
să-l ție-acei ce-n scaun ne urmară
pe-o parte-n dreapta, pe-alta-n stînga lor,

49 nici cheile cari mie mi se dară,
s-ajung-un semn pe steaguri ce stîrpesc
pe-acei ce drepți creștini se botezară,

52 nici eu figură de sigil prostesc
pe bule pline de minciuni vîndute,
de cari mă rușinez și mă-ngrozesc!

55 Pășunile sînt toate-acum umplute
de lupi rapaci în haina ciobănească –
mînie sfîntă, cum nu cazi mai iute!

58 Să bea al nostru sînge-o să pornească
gasconi și basci! Oh, bunule-nceput,
ce trist sfîrșit ți-e scris să te-njosească!

---

57. *O cum* (a).

---

40. Mireasa: Biserica. **41. Al meu:** prin martiriul meu (al Sfîntului Petru). **Clet:** al doilea pontif, care a păstorit de la 78 la 91 d.Cr. și care, după cum se citește în *Brev. roman*. (XXVI): *„Domitiano imperatore, secunda post Neronem persecutione, martyrio coronatus est et in Vaticano iuxta corpus beati Petri sepultus*”. **Linul:** primul episcop al Romei și primul pontif după Sfîntul Petru, a cărui viață a scris-o. A păstorit de la 66 la 78 d.Cr. și a fost decapitat *„ob constantiae christianae fidei, jussu Saturnini, impii et ingratissimi consularis, cuius filiam a demonum liberaverat*” (*Brev. roman*., 23 sept.). **42. Uzată:** întrebuințată, folosită. **43. Sixt:** Sixt I, papă de la 117 la 127; a fost martirizat sub împăratul Adrian. **Piu:** din Aquilea, papă cu numele de Pius I, de la 156 la 165; a fost și el martir. **Calist:** Calist I (217-222); a suferit martiriul sub împăratul Alexandru Sever. Despre el știm din *Brev. roman*., 14 oct., că: *„aedificavit basilicam Sanctae Mariae trans Tiberim, et in via Appia vetus coemeterium ampliavit, in quo multi sancti sacerdotes et martyres sepulti sunt...*”. **Urban:** Urban I, urmașul lui Calist; papă de la 222 la 230. A fost și el martirizat și îngropat în „*Coemeterio Pretextati*”. **48. -n dreapta:** *cf. Matei*, XXV, 31 și urm.: „Fiul Omului îi va despărți pe unii de alții, cum desparte păstorul oile de capre, și va pune oile la dreapta, iar caprele la stînga Lui”. Cu toate că imaginea este luată din acest pasaj din Evanghelie, tonul acestor versuri este ironic, dat fiind că aici Sfîntul Petru face aluzie la protecția și persecuția papilor față de turma lor creștinească, ce ar trebui să fie iubită în întregime de către păstorul ei. Poate se și face aluzie la protecția guelfilor și a „albilor” și la persecutarea ghibelinilor și a „negrilor”. **49. Cheile:** *cf. Purgatoriul*, IX, 117 și *Paradisul*, XXIII, 139. **50. Steaguri:** militare, războinice. **52. Eu:** chipul Sfîntului Petru imprimat pe pecetea papală. **Prostesc:** fiindcă bulele și decretele pecetluite cu chipul Sfîntului Petru erau de multe ori nedrepte. **56. Lupi:** *Cf. Matei*, VII, 15: „Păziți-vă de proorocii mincinoși. Ei vin la voi îmbrăcați în haine de oi, dar pe dinăuntru sînt niște lupi răpitori”. **59. Gasconi:** face aluzie la papa Clement al V-lea, din Gasconia, pentru care *cf. Infernul*, XIX, 83. **Basci:** Ioan al XXII-lea și favoriții lui. **-nceput:** începutul Bisericii, întemeiată cu sîngele atîtor martiri. **60. Sfîrșit:** de a hrăni atîția prelați corupți.

61 Ci ’nalt Prevăzul, cel ce-a susţinut
prin Scipio gloria Romei, va răspunde
curînd, cred eu, cu ajutorul vrut.

64 Iar tu, acel ce iar vei merge de-unde
veniși în lut, acestea să le spui,
și ce n-ascund nici eu, nici tu n-ascunde”.

67 Cum fulguie văzduhul nostru-ai cui
vapori îngheaţă sus, cînd Căpriorul
atinge soarele cu cornul lui,

70 așa-n eter ningea frumos tot norul
de fulgi triumfători, suind, acei
ce-au fost cu noi ’nainte-a-ncepe zborul.

73 Și-urmînd suirea lor cu ochii mei
i-am tot urmat pînă la mediu-n care
a pus un văl distanţa peste ei.

76 Ci-mi zise Doamna mea, văzînd că-n zare
mereu privesc tot numai spre ’nălţime:
– „Privește-n jos și-ţi vezi a ta cărare”.

79 Din clipa deci a reprivirii prime
făcui întregul arc care separă
o margine de miezu-ntîiei clime.

82 Vedeam dincoace pe-unde-avu povară
iubită Zeus, dincolo-n zări deșarte
la Gade-a lui Ulise cale-amară.

---

64. *Iar tu ce-o să scobori acolo* (a). **75-77.** *înălţime, adîncime* (a).

---

61. Prevăzul: Providenţa. **62. Scipio:** pentru Dante, apărarea Romei, ameninţată de Hanibal, a fost voită de Dumnezeu, căci, mai tîrziu, Roma păgînă avea să devină reședinţa șefului Bisericii creștine. **66. N-ascunde:** iată deci misiunea încredinţată lui Dante de către Sfîntul Petru. **68. Îngheaţă:** schimbîndu-se în fulgi de zăpadă. **Cînd:** în timpul solstiţiului de iarnă, cînd soarele se găsește în zodia Capricornului. **71. Fulgi:** aseamănă sufletele triumfătoare cu fulgi luminoși de zăpadă care, în loc de a cădea jos, se urcă în sus, spre Empireu, de unde s-au coborît. **72. Zborul:** de reîntoarcere în centrul Empireului. **74. Mediu-:** spaţiul întrepus. **75. A pus:** a se construi: „distanţa a pus un văl peste ei”. **78. -n jos:** spre pămînt. **Și-ţi vezi:** drumul ce l-ai făcut. Nu e bine să ne uităm numai la ţintă, ci să ne întoarcem din cînd în cînd privirea spre locul de unde am pornit, ca să ne îmbărbătăm, văzînd drumul parcurs. **79. Clipa:** pe atunci, în constelaţia Gemenilor era meridianul Ierusalimului (*Paradisul*, XXII, 152), pe cînd acum, către amurg, se găsește deplasat cu 90°, astfel încît, dincolo de Gade (*a lui Ulise cale-amară*), Dante vede oceanul Atlantic. **Prime:** de cînd pentru întîia oară (*Paradisul*, XXII, 133) se uitase în jos spre a privi pămîntul. **81. Clime:** după oamenii din Evul Mediu, climele sau zonele de pămînt locuibil în care era împărţit pămîntul erau șapte și paralele cu ecuatorul. Prima climă începea la meridianul Gangelui, la gradul 12 și 1/2 de latitudine și isprăvea la gradul 20 și 1/2. Din punctul unde această zonă (*miezul întîiei clime*) este întretăiată de meridian pînă la orizontul occidental, unde ea sfîrșește, se formează un arc de 90°. **82. Pe unde:** ţărmul fenician, din care Jupiter, cu înfăţișarea unui taur, răpi pe Europa (*povară iubită*). **84. Gade:** Cadix, adică strîmtoarea Gibraltarului, coloanele lui Hercule, dincolo de care, după vechile povestiri elene, ajunse pînă la oamenii din Evul Mediu, Ulise îndrăzni să treacă. *Cf. Infernul*, XXVI, 125. **Amară:** fiindcă, ajuns în faţa unui munte înalt, se dezlănţui o furtună care învîrti de trei ori pe loc nava cutezătorilor eroi, înecînd-o.

85 Și-aș fi putut să văd mai multă parte
dintr-ăst pămînt, dar soarele stătea
mai mult decît c-un semn, sub noi, departe.

88 Ci-apururi îndrăgită mintea mea
de-a mea Stăpînă n-arse niciodată
de-atîta dor ca să privesc la ea:

91 oricîte firea și-arta noastră cată
momeli de-a prinde mintea, prin vedere,
în cartea vie, ca și-n cea pictată,

94 nimic nu sînt pe lîng-acea plăcere
divin-acum, ce-ntreg m-a luminat
privindu-i fața ce zîmbea-n tăcere.

97 Puterea deci, ce ochii ei mi-au dat,
m-a smuls din mîndrul cuib ce-al Ledei fuse
și-n cel mai iute cer m-a ridicat.

100 Dar părțile-i extrem de iuți și suse
atît e de-uniform, încît e greu
să spui în care parte-a lui mă puse.

103 Dar ea-ncepu, văzîndu-mi dorul meu,
și-așa zîmbea, că-n zîmbetele-i pline
părea că rîde însuși Dumnezeu:

106 – „Ființa lumii care centru-l ține
etern pe loc, dar totu-n jur mișcîndu-l,
de-aici începe ca din dată fine.

---

86. *înainte* (a). **88.** *minte* (a). **90.** *fierbinte* (a). **94.** *n-or fi* (a). **100.** *Ci-n* (a).

---

87. Semn: mai mult de 30°. Cu alte cuvinte, Dante „ar fi putut să zărească de-acolo mai multă parte de pămînt, dacă între el și soare nu s-ar fi interpus zodia Taurului și parte din aceea a Berbecului (*mai mult decît c-un semn*), dintre acelea ale zodiacului" (Del Lungo). Mai simplu: Dante ar fi văzut de-acolo mai mult pămînt, dacă acesta ar fi fost luminat de soare. **92. Momeli:** ca să atragă atenția oamenilor și să le cucerească mintea, fie în frumusețea trupurilor omenești (*carnea vie*), fie în operele lor de artă (*cea pictată*). *Cf. Convivio*, IV, 25: „Orînduiala mădularelor noastre pricinuiește o plăcere a nu știu cărei armonii minunate". **98. Cuib:** zodia Gemenilor (Castor și Pollux) născuți din oul Ledei, fecundat de Jupiter, care o iubi pe aceasta, sub înfățișarea unei lebede. *Cf.* Ovidiu, *Heroides*, XVII, 55 și urm. **99. Mai iute:** primul mobil, care, „fiind cel mai întins din toate, este clar ca, împlinindu-și revoluția și mișcarea diurnă, să fie cel mai iute dintre toate cerurile" (Della Valle). **101. E:** sînt atît de uniforme... **E greu:** fiindcă și părțile cele mai apropiate de pămînt, și cele mai depărtate (*suse*) nu se deosebesc, fiind egale și ca iuțeală, și ca lumină. Foarte bună mi se pare observația lui Parodi, în *Bollettino della Società Dantesca*, XXVI, 66: „Începe aici să se destrame conceptul de spațiu: primul mobil mai este încă un corp, dar atare încît ne face să presimțim infinitul pe marginile căruia se învîrtește". **104. Pline:** neascunse, fățișe. **105. Rîde:** părea că reflectă bucuria însăși a lui Dumnezeu. **106. Ființa:** „forța care constituie ființa lumii își are prima sa obîrșie în cerul al nouălea și face astfel ca Pămîntul să stea nemișcat în centrul Universului și ca cerurile să se învîrtească în jurul lui cu iuțeală. Lumea noastră deci începe de la primul mobil, fiindcă mai sus n-are nici o putere. În acestea și în versurile care urmează Beatrice explică lui Dante: care este firea și funcția primului mobil; cum din el pornește mișcarea celorlalte ceruri și cum el măsoară timpul, care se naște din acest cer așezat între lumea sensibilă și cea insensibilă, între finit și infinit" (Steiner).

109 Ăst cer nu-i nicăieri decît în gîndul
lui Dumnezeu, din care-amor s-aprinde
spre-a-i da mişcări, şi curs spre-a fi plouîndu-l.

112 Lumina şi iubirea-n cerc îl prinde
cum el pe toate; dar cuprinsul lui
îl ştie singur Cel care-l cuprinde.

115 Mişcarea-i prin nimic distinctă nu-i;
ci toate-a lor cu-a sa-şi măsoară pasul,
precum pe cinci şi doi în zece-i pui.

118 Cum are timpul rădăcini în vasul
de-aici, şi-ntr-altul foile-i altunde,
ţi-e clar acum ca dată cu compasul.

121 Ah, pofta ea cum poate să-l scufunde
pe om în ea, şi-s toţi fără putere
să scoaţ-afară capul de subt unde!

124 Dă bune flori, ce-i drept, umana vrere
dar multe ploi ce varsă ne-ncetat
din prune dulci le face-urlupi de fiere.

127 Găseşti credinţă azi şi gînd curat
de-abia la prunci, dar ambele-mpreună
se pierd, cînd nici mustaţă nu le-a dat.

130 Cît timp mai bîlbîieşte-un prunc, ajună;
cu limba-ntreagă stă numai să-ndoape
orice mîncare-n orişicare lună.

109. Nicăieri: răspunde la a doua întrebare a lui Dante (adică unde se găseşte primul mobil), arătînd că acest cer nu se găseşte în nici un loc anume, fiindcă nu primeşte nici un impuls sau mişcare de la cerul superior, fiind mişcat numai de Dumnezeu, în a cărui minte se aprinde iubirea, care face pe acest cer să se învîrtească, el comunicînd virtutea şi celor inferioare. **110. Din care:** a se construi şi a se înţelege: „din care (*gînd al lui Dumnezeu*) s-aprinde amor, care-i da mişcarea şi înrîurirea (*curs*) pe care o plouă asupra celorlalte ceruri de dedesubt". Se ştie că mişcarea cerurilor e datorată iubirii sufletului motor, care doreşte a se apropia de Dumnezeu, şi înrîurirea este de aşa natură, încît fiecare este pasiv faţă de cerul superior şi activ faţă de cerul inferior. Primesc înrîurirea cerului superior şi o comunică cerului inferior. **112. Lumina:** lumina şi iubirea lui Dumnezeu cuprind în cerc primul mobil, după cum el cuprinde în sine pe toate celelalte, dar cerul cuprins de Dumnezeu (Empireul) e ştiut numai de El, îl înţelege numai Dumnezeu care îl cuprinde. **115. Mişcarea-i:** a primului mobil. **Nimic:** prin mişcarea unui alt cer, deosebit de el. **116. Toate:** mişcările celorlalte ceruri, de dedesubtul lui. **A sa:** cu mişcarea primului mobil. **117. Precum:** după cum zece este măsurat de cinci, jumătatea sa, şi doi a cincea parte a sa. Cu alte cuvinte, mişcarea primului mobil nu este măsurată de o altă mişcare, a altui cer (Empireul fiind nemişcat). Dimpotrivă, mişcarea primului mobil măsoară toate celelalte mişcări ale cerurilor inferioare (*de dedesubt*), care au o iuţeală treptat-treptat mai mică, precum cinci şi doi sînt mai mici decît zece. **118. Timpul:** acum trebuie să ţi se pară clar, ca un adevăr geometric (*cu compasul*), cum timpul îşi are rădăcinile ascunse în primul mobil (*vasul de-aici*), iar foile (faptele zilnice, întrucît se manifestă în timp), în influenţa cerurilor celorlalte. **121. Ah, pofta:** a se înţelege: „Ah, poftă, cum poţi să-l scufunzi pe om sub tine (*în ea*), încît nimeni nu mai are puterea de a-şi scoate capul de sub valuri!". **125. Ploi:** pasiunile nestăpînite. Cred că se face aluzie şi la unele influenţe rele ale planetelor, care însă, după părerea lui Dante, se pot înlătura prin actul voinţei, ele neîmpiedicînd liberul arbitru. **126. Urlupi:** prune tinere, necoapte; aici, în sensul de prune stricate de prea multă ploaie. **131. Să-ndoape:** întrebuinţat ca verb

133 Ca mic copil ascultă, stă aproape
de mama lui, dar clar cînd el vorbește
el nu hrănește-alt dor decît s-o-ngroape.

136 Și pielea, albă-ntîi, i se-nnegrește
tot astfel mîndrei fiice-a celui care
ne vine-n zori și-n murg ne părăsește.

139 Gîndește-acum spre-a nu-ți mai fi mirare
că neamul vostru deviaz-așa,
fiindcă el cîrmaci pe nimeni n-are.

142 Ci-ntreg ghenaru-n martie nu va-ntra
pentru sutimea cea nesocotită,
și-aceste roți de sus vor răsuna

145 așa că soarta cea de mult dorită
va-ntoarce-a navei pupă-n locul prorii,
și drept pluti-va flota cîrmuită

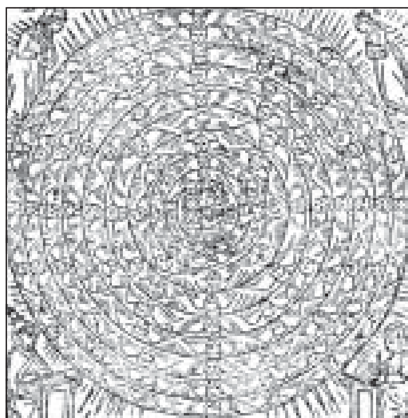
148 și fruct adevărat urma-va florii".

---

141. *niciunul* (a). **148.** *Că* (a).

---

tranzitiv : „a îndopa o mîncare", în loc de „a se îndopa cu o mîncare". **134. Dar clar :** a se construi : „dar cînd el vorbește clar" (cînd a crescut și a devenit mare). **136. Și pielea :** e vorba de Aurora (mîndra fiică a Soarelui), care, fiind albă dimineața, se înnegrește cînd se înnoptează. **141. Cîrmaci :** fiindcă și scaunul papal e vacant în fața fiului lui Dumnezeu și fiindcă tronul imperial din Roma e părăsit. **142. Ghenaru- :** luna ianuarie nu se va preschimba într-o lună de primăvară din cauza neglijării celor douăsprezece minute (a suta parte dintr-o zi) care s-a făcut în calendarul gregorian ; și cerurile vor produce o gravă întîmplare, care va servi de pildă omenirii rătăcite din lipsă de conducător. Ironia lui Dante consistă în faptul că în loc de a spune că acest eveniment se va întîmpla foarte curînd, ne arată că nu vor trece secolele necesare pentru ca, din neglijența celor douăsprezece minute, ianuarie să ajungă o lună de primăvară. **144. Roți :** ceruri. **Răsuna :** vor înrîuri în așa fel, încît vor arăta toată mînia lui Dumnezeu. În text : „vor răcni". *Cf. Ieremia*, XXV, 30 : „Domnul va răcni de sus ; din lăcașul Lui cel sfînt va face să răsune glasul ; va răcni împotriva focului locuinței Lui". **145. Dorită :** mînia lui Dumnezeu, dorită de toți asupriții și nedreptățiții, ca o răzbunare împotriva cîrmacilor răi. **146. -ntoarce :** se va schimba cu totul, și în bine, mersul omenirii. Se vede că, atunci cînd Dante compunea acest cînt, avea o licărire de speranță pentru îndreptarea lucrurilor bisericești ale Italiei.



Cîntul XXVIII

Cerul al nouălea, cristalin: stihiile îngerești

Punctul strălucitor și cele nouă cercuri de foc (1-39) ◎ Relațiile între cele nouă stihii îngerești și ceruri (40-96) ◎ Denumirea și distribuția stihiilor îngerești (97-139)

1 Cînd Ea care-mi sădește Raiu-n minte
sfîrși s-arate-adevărata stare
a specii-umane-n viața ei prezinte,

4 cum vede-un om într-o oglind-o zare
ce-o dă aprinsă-n dosu-i o făclie,
cît timp în văz și-n cuget nici n-o are,

7 și cum se-ntoarce-apoi voind să știe
de este-aieve-n dos ca-n fața lui
și vede-acord ca-n vers și melodie:

10 precum îmi amintesc, la fel făcui
privind în mîndrii ochi în cari iubirea
întinse lațu-n care prins eu fui,

13 și-așa mă-ntoarsei și-mi izbi privirea
aceea ce-ntr-acest volum s-arată
oricînd cu-adinsul îi observi rotirea.

16 Un punct văzui ce-așa de-nflăcărată
lucoare-avea, că via lui lumină
de-nfoacă ochii-i face orbi deodată.

---

8. *De-i spune-un adevăr oglinda lui* (a). **12.** *un laț* (a). **13.** *Iar cînd* (a).

---

1. Ea: Beatrice. **Sădește:** făcîndu-mă să cunosc și să gust tainele Raiului. **4. Zare:** lumină. **6. În văz:** înainte s-o fi văzut. **-n cuget:** înainte chiar de a și-o fi închipuit. **8. -n fața:** în oglinda dinaintea lui. **9. -n vers:** măsura timpului cu care se privește melodia. **Melodie:** a cîntecului. **10. La fel:** cînd eu, privind în ochii Beatricei, am văzut în ei ceea ce (*punctul radios al Dumnezeirii*) mi se arată a fi oglindit de ei. **12. Întinse:** pe timpul *Vieții Noi*. **14. Acest volum:** în cer. **15. Cu-adinsul:** cu atenție. **16. Un punct:** *Cf.* Aristotel, *De anima*, III: „Punctul și fiecare lucru indivizibil se cunoaște prin negația diviziunii; fiindcă formele simple și indivizibile nu sînt în inteligența noastră, în act, ci numai în putință; că, dacă ar fi în act, nu s-ar cunoaște prin negație". Tot astfel în *Summa theologica*, I, 1, 11: „Punctul e acela care n-are părți. Deci prin el ne reprezentăm pe Dumnezeu".

19 Și chiar și-o stea ce-aici ni-e mai puțină,
ar fi putut, cum vezi o stea cu stea
alături stînd, să-ți par-o lună plină.

22 Departe-atît cît poate ți-ar părea
un cerc de lună care-l zugrăvește
cînd deși vapori s-au strîns pe lîngă ea:

25 departe-atît un cerc de foc rotește
și iute-astfel că-i lin pe lîngă el
supremul cerc ce lumea ne-ocolește.

28 De-al doilea este-ncins acest inel
de-al treilea el, și rînd pe rînd de-acinde
un cerc pe-alt cerc așa se-ncing la fel.

31 Mai sus apoi al șaptelea se-ntinde
și-atît de larg c-a Henei servă, poate,
ar fi prea strîmtă-n sineși a-l cuprinde.

34 Vin alte două roți apoi, și toate
pe cît de primul cerc se-ndepărtau
pe-atîta-n curs aveau mai line roate,

37 și-atît mai sincer foc le-nflăcărau
pe cît de-aproape-s de lumina pură,
fiind, cred eu, că mai pătruns-o au.

40 Iar Doamna mea văzînd în cît-arsură
de dor eram: – „De-acest focșor divin
atîrnă tot, și ceruri, și natură.

---

19. *Și care stea, ce-aici* (a). **20-21.** *Putea, așa cum vezi alături stînd o stea* (a). *precum* (a). **22.** *Departe poate, atît cît ți-ar părea* (a). **25.** *ocolește* (a). *Un cerc de foc pe lîngă punct rotește* (b). *ocolește* (A). Am introdus în text ultimul cuvînt din varianta (b) ca să nu se repete același cuvînt în rimă. **26.** *că-n fug-ar fi învins* (a). *c-ar fi întrecut și-acel* (a). **27.** *lumile* (a). *Suprem ocol ce-ntreagă lume* (b). **28.** *cuprins acest inel* (a). **30.** *e-ncins* (a). **31.** *Al șaptelea mai sus de el se-ntinde* (A). Am trecut în text varianta (a), mai clară. **34.** *și-a fiecării* (a). **35.** *Pe-atît mișcării* (a). **36.** *și-n curs* (a). **38.** *Cui mai aproape-i stă* (a). **39.** *în multă* (a). *mult o însinează* (c).

---

19. Puțină: mică. **20. Cum vezi:** a se construi: „cum vezi stînd alături o stea cu o altă stea". **21. O lună:** punctul radios al Dumnezeirii este așa de mic, încît cea mai mică dintre stele, pusă alături de el, ar părea mare cît o lună plină. **22. Departe:** a se înțelege: „Împrejurul acelui punct radios și la o distanță de el, așa de mică, încît nu întrece pe aceea care este între lună și propriul ei nimb, se rotea un cerc ca de foc, și atît de iute, încît întrecea iuțimea primului mobil". **23. Cerc:** nimb. **Zugrăvește:** cu razele sale. **26. Lin:** încet. **27. Supremul:** primul mobil, cel mai iute dintre ceruri, fiind mai aproape de Dumnezeu. **28. Al doilea:** e vorba de cele nouă stihii sau coruri îngerești: al serafimilor, al heruvimilor, al tronurilor, al stăpînirilor, al virtuților, al puterilor, al principatelor, al arhanghelilor și al îngerilor, care sînt grupați trei cîte trei, în trei ierarhii, și care se rotesc împrejurul punctului radios al Dumnezeirii cu o iuțeală ce descrește cu cît se îndepărtează de el. **Inel:** primul cerc al serafimilor. **29. Acinde:** formă obișnuită la Coșbuc. **32. Servă:** Iris, fiica lui Taumas și a Electrei, trimisă Iunonei, reprezintă personificarea curcubeului. **33. Prea strîmtă:** cu alte cuvinte, al șaptelea cerc îngeresc apărea mai întins decît curcubeul. **34. Două:** a arhanghelilor și a îngerilor. **36. Line:** domoale, încete. **37. Sincer:** mai luminos, mai curat, mai asemănător cu lumina lui Dumnezeu. **39. Pătruns:** fiindcă sufletele îngerești din care sînt alcătuite pătrund mai adînc în lumina adevărului absolut. **41. Focșor:** punctul radios al Dumnezeirii.

Să știi că primul cerc, cel mai vecin
cu el, rotește-așa de iute-o cale
prin multul său amor de care-i plin".

Dar eu : – „De-ar fi și-n lumile mortale
un curs astfel cum văd în cerul sfînt,
sătul aș fi cu-aceste spuse-a tale ;

că-n lumea ce-o vedem de pe pămînt
eu văd rotiri cu-atîta mai divine
pe cît de centru mai departe sînt.

Deci, dorul meu de-i scris să aib-o fine
aci-ntr-acest sublim și-angelic templu
ce numai foc și-amor cuprinde-n sine,

dorire-aș să mai știu de ce-n exemplu
nu-i tot asemeni cum ni-l dă izvodul,
căci eu degeaba stau și le contemplu".

„Spre-atare nod de n-ai tu mîini în modul
cerut să-l tai, nu-ți fie de minune,
căci strîns așa prin ne-ncercare-i nodul."

Așa mi-a zis, și-apoi : – „De-ai gînd a pune
sfîrșit dorinții, prinde-mi ale mele
cuvinte-n cap și-ascultă ce voi spune.

Sînt cruguri strîmte-ori largi, a multor stele,
cum e puțin-ori mult-acea virtute
ce-n toate-ale lor părți e pusă-n ele.

---

44. *Incheea roții atît de iute* (a). **45.** *Prin multu-amor pătruns în întregime* (a). **47.** *în ordinea dintr-aste roți supreme* (a). *ca-n ceru-acest suprem* (a). **48.** *Sătul aș fi cu* (a). *Sătul avea-m-ar cea ce-mi e propusă* (b). **49.** *Ci jos în lumea cea care-o văd* (a). **51.** *din centru au* (a). *Pe cît umblet 'n extrem* (a). **53.** *Cui margine lumina-i dă și-amorul* (a). **55.** *Aș vrea să știu deplin* (a). *Nevoe-mi e să știu* (b). **56.** *Nu-i ordinea* (a). **57.** *Căci eu prin mine (*a). **59.** *mirare* (a). **60.** *Prin ne-ncercare-i strîns atîta* (c). **64.** *Sînt largi ori strîmte cercuri corporale* (a și c). **66.** *Ce-n toate-ale lor părți ia stări egale* (a).

Cf. Aristotel, *Metaphisica*, XXX, 7 : „De acest principiu deci atîrnă atît cerul, cît și firea, și acest principiu e Dumnezeu". **43. Primul :** al serafimilor. **45. Amor :** care îl împinge să se confunde cu divinitatea. **46. De-ar fi :** „Dante, privind stihiile îngerești, observă o deosebire între rînduiala lor și aceea a cerurilor. Și întreabă pe Beatrice cum și din ce motiv apropierea mai mare de centrul lor (*punctul radios*) face să pară mai iute mișcarea circulară a stihiilor îngerești, cîtă vreme această mișcare în ceruri (al căror centru e lumea sensibilă) e cu atît mai iute, cu cît ei sînt mai departe de centru : înceată în cerul Lunii, foarte iute în primul mobil" (Del Lungo). **50. Divine :** mai pline de putere dumnezeiască, deci mai iuți. **52. O fine :** să fie împlinit. **53. Templu :** primul mobil. **54. Foc și-amor :** știința și mila lui Dumnezeu. **55. Exemplu :** lumea sensibilă, orînduirea cerurilor. **56. Izvodul :** orînduirea stihiilor îngerești. **57. Degeaba :** fiindcă nu înțeleg nimic. **58. Nod :** dificultate. **Mîini :** în text : degete. **60. Ne-ncercare :** din cauză că nimeni n-a căutat să-l dezlege, nodul a devenit așa de strîns cum vezi. **62. Dorinții :** dorinței tale de a-ți lămuri îndoiala în care ești. **63. -n cap :** se leagă de „prinde-mi" din versul precedent. **64. Cruguri :** orbite, cercuri. **65. Virtute :** înrîurire. Cercurile mai întinse exercită o influență mai mare asupra lumii de dedesubtul lor, iar cele mai mici una mai mică. **66. -n toate :** această virtute se întinde în toate părțile fiecărui cer.

Un plus de bun vrea plusul și-n salute;
salutea-n plus și-un plus de corp voiește
cînd are-ale lui părți egal umplute.

Deci ăstui cerc ce-n sine-aici răpește
întreaga lume,-acela-i corespunde
ce mai perfect și știe, și iubește.

Și-acum de pui măsura-n roți oriunde,
conform virtuții lor nu pe-aparența
substanțelor ce par a fi rotunde,

tu poți vedea ce-adîncă-i conivența
de mare-ori mic și mult ori mai puțin
în orice crug cum are-nteligența”.

Precum rămîne splendid și senin
văzduhul sus, cînd vîntul nordic bate
umflînd al său obraz pe cel mai lin,

și-mprăștie noaptea ceții ce-adunate
zăcea pe văi, și rîde cerul iar
cu tot ce are mîndru să ne-arate,

așa fui eu, cînd cu răspunsu[-i] clar
[m-a pregătit], și spre-adevăr vedere
mi-a dat, să-l văd ca steaua-n cer de clar.

Iar cînd tăcu, atîta schinteiere,
cum dă un fier din foc, prin toată zarea
așa-mprăștiau schintei și-aceste sfere

---

67. *Mai bun-o vrere vreau* (a). **68.** *Mai mare-un bine-n corp mai larg* (a). **69.** *depline* (a). **71.** *Totimea toată* (a). **72.** *cunoaște* (c). **75.** *Ce-n form-apar rotunde* (a). **76.** *consecvența* (a). **77.** *Ce mare le-o da mult și mic puținul* (a). **79.** *se-ntorc splendoarea și seninul* (a). **80.** *În aer sus* (a). *în vîntul dimineței* (a). **81.** *suflînd din cel mai blînd obraz, și plînsul* (a). **82.** *Văzduh de-o tulbure-ncărcare-a ceții* (a). *Îl curăță* (a). **83.** *frumuseții* (a). **85.** *răspunsul* (A). *ea mi-a dat ca de* (a). **86.** *răspunsul clar* (A). **89.** *Nu e din fier ce arde altfel jocul* (a). **90.** *Schinteilor* (a).

---

67. Salute: efecte salutare. **68. Corp:** extensiune. **69. Umplute:** desăvîrșite în sine și potrivite operațiunilor care se cer de la ele. **70. Ăstui:** primul mobil. **Răpește:** tîrăște după sine Universul întreg, imprimînd mișcarea asupra Pămîntului. **72. Ce:** corul serafimilor, mai plin de iubire și de știința dumnezeiască. **73. Pui măsura:** dacă apreciezi cerurile nu după aparență, ci după virtutea lor și în relațiile lor reciproce. **76. Conivența:** potrivirea. A se înțelege: „Dacă ai compara între ele stihiile îngerești și cerurile, sub raportul virtuții fiecăruia, ai descoperi, cu mintea ta, o minunată potrivire între cerul cel mai mare și corul cel mai virtuos; între cerul mai puțin întins și corul mai puțin virtuos, după cum mai mult sau mai puțin virtuoasă este inteligența prepusă lor”. **81. Pe cel:** obrazul drept al zeului Borea, adică vîntul de nord-vest, mai lin decît cel nordic și care aduce vreme bună. **82. Adunate:** adunată. **85. Cînd:** în text: „cînd stăpîna mea m-a pregătit cu răspunsul ei clar”. **86. Și spre:** a se construi: „Și mi-a dat vedere spre-adevăr ca să-l văd (*atît*) de clar ca steaua în cer”. **88. Schinteiere:** a se înțelege: „Aceste sfere împrăștiau prin toată zarea atîtea scîntei, cîte dă un fier scos din foc”.

91 și-oricare foc un roi făcea-și cărarea
și-atîte-au fost că roiurile-n zbor
întrec la șah de mii de ori dublarea!

94 Și-Osana le-auzeam din cor în cor
spre punctul fix ce-i veșnicul lor *ubi*
și-n veci le-a fi ca fost din veci al lor.

97 Iar Ea văzîndu-mi gîndurile dubii
ce-aveam, mi-a zis: – „În cercurile prime
tu vezi aici serafii și cherubii,

100 urmează centrul lor cu-așa iuțime
spre-a fi, cît pot, la fel cu punctul clar,
și pot a fi, căci au vederi sublime.

103 Alt cerc de-amoruri ce mai sus apar
se cheamă tronuri ale vieții sfinte
căci ei treimii prime-i pun hotar.

106 Să știi c-a lor plăcere-o simt fierbinte
pe-atît pe cît mai mult ei pot să vază
în Cel ce-i punct de-odihn-a orice minte.

109 A fi ferice deci se-ntemeiază,
cum vezi de-aici, pe actul contemplării,
căci actul de-a iubi de-abia-i urmează.

---

91. *de multe-apoi aceste-n sbor* (a). **93.** *Că-ntrec* (a). **95.** *Și-etern ținea-i va unde-au fost oricînd* (a). **96.** *Și-n veci le-o fi c-a fost din veci al lor* (b). **97-98.** *Iar ea care-a văzut ce gînduri / Mai am a zis* (b). **98.** *Aceste cercuri prime-n mintea* (a). **99.** *Îți spun ce sînt* (a). **100.** *Atît de iuți urmeaz-a lor rotime* (c). **102.** *Și-atîta pot cît sînt prin văz sublime* (a). *pe cît au și* (c). **105.** *triadei* (a). *Căci prag formează-ntîiului termar* (b). **107.** *Pe cît mai mult pot Binele* (a). **111.** *Ce-iubeşte-abia* (a).

---

91. Roi: „fiercare scînteie a acelor cercuri, adică fiecare înger, urma (*făcea cărare*) aprinderea întregului cor. Dante vrea să arate aici că bucuriei individuale a fiecărui înger i se adaugă bucuria colectivă a întregului cor” (Steiner). **93. La șah:** face aluzie la acea legendă după care născocitorul jocului de șah ar fi cerut regelui Persiei, ca răsplată, atîtea boabe de grîu cîte se cuprind în numărul rezultat din progresia geometrică a lui 2, înmulțit cu el însuși de 64 de ori (cîte pătrățele are tabla de șah). Cifra care se obține este așa de enormă, încît tot regatul Persiei n-ar fi avut atîta grîu. *Cf. Summa theologica*, I, CXII, 4: *„multitudo angelorum transcendit omnem materialem multitudinem... quia quod est melius, est magis a Deo intentum et multiplicatum”*. **95. Punctul:** punctul radios al Dumnezeirii. ***Ubi*:** fiecare cor în locul dat lui, care este mereu același, dată fiind fixitatea punctului ce reprezintă Dumnezeirea. **96. Le-a fi:** le va fi. **Ca:** după cum. **Din veci:** după cum a fost în veci. **97. Dubii:** dubioase. **98. Ce--aveam:** ce le aveam. **Prime:** în cele două prime cercuri. **99. Serafii:** după doctrina Sfîntului Dionisie Areopagitul, urmată de Dante, sînt cei mai de sus îngeri și cei mai aprinși de iubire. **Cherubii:** cei mai înțelepți. **100. Centrul:** Dumnezeu (*punctul clar*). **101. La fel:** fiindcă acea creatură care ascultă de legea Creatorului îi este asemănătoare întru cîtva, pentru că îndeplinește voința Lui. **102. Vederi:** căci cu cît Îl văd mai clar pe Dumnezeu, cu atît mai mult Îl iubesc și cu atît mai mare intensitate se mișcă înspre El. **103. Amoruri:** sufletele iubitoare. **104. Tronuri:** după Sfîntul Toma, *Summa theologica*, I, CVIII, 5-6: „Sînt numite așa fiindcă în ele Dumnezeirea șade ca în scaunul său, astfel că o pot comunica și cercurilor inferioare”. **105. Treimii:** primul ternar (*cor*) îngeresc, compus din serafimi, heruvimi și tronuri. **106. Plăcere:** fericire. **108. Cel:** Dumnezeu. **Odihn-:** fiindcă găsește în El desăvîrșita cunoștință a oricărui lucru. **109. A fi ferice:** fericirea. **110. De-aici:** din ceea ce s-a spus. **Contemplării:** în actul viziunii, pe care îl presupune, nu în actul iubirii.

112 Măsura ăstui văz e plata cării
din bune vreri și har cuprinsu-i crește,
și-așa gradat sporește-n susul scării.

115 Triad-a doua care-aci-ncolțește
și ea-ntr-o primăvară-nveșnicită
căci noaptea din Berbec n-o desfrunzește

118 de-a pururi cînt-Osana fericită
cu trei psalmodii ce răsună-n trei
rotiri ferice-n ordinea-ntreită.

121 E tripla ierarhie-aici de zei:
domnii mai sus, virtuți a doua gloată,
puteri se cheam-al treilea rang al ei.

124 Apoi a șaptea și cu-a opta roată
principii-o fac, și-arhangheli, iar în prag
e joc de îngeri cea din urmă toată.

127 În sus privește-oricare-acest șirag
ci-așa lucrează-n jos, că primul Bine
le-atrage-n sus, și-n jos ele-l atrag.

130 Iar Dionis, cu-ardoare făr' de fine
privind aceste roți, numiri le-a pus
și-n toate le-a-mpărțit așa ca mine.

133 Grigore îns-apoi pe-alt drum s-a dus.
De-aceea-n cer cînd ochii și-i deschise
rîse de sine însuși, cum le-a spus.

---

112. *Măsura ăstui văz în merit șede* (a). **113.** *apoi purcede* (a). *Drept plata grației* (a). **115.** *Iar alt termar ce tot așa* (a). **116.** *În primăvara asta* (a). **117.** *Mielul* (b). **121.** *-n ei* (a). **123.** *grad* (a). **127-128.** *De sus au toate-a lor cît li-e dispus / Și astfel jos* (a). **135.** *A rîs de* (a).

---

112. Văz: actul vederii (*contemplării*), puterea de viziune ce-o are fiecare din îngeri e potrivită cu plata, cu premiul, adică cu gradul de viziune dătătoare de fericire, efectul și darul harului și bunătății lui Dumnezeu. **115. Triad-:** a doua ierarhie, compusă și ea din trei coruri. **-ncolțește:** ca niște flori dezbobocite la soarele harului dumnezeiesc. **117. Din Berbec:** toamna, cînd zodia Berbecului, care primăvara răsare, împreună cu soarele, devine nocturnă, învîrtindu-se în sens invers. **N-o:** fiindcă florile sufletești ale Raiului nu se veștejesc niciodată. **119. Trei:** fiecare cor cîntînd o melodie a sa. **120. Rotiri:** coruri îngerești. **Ferice:** fericite, de suflete fericite. **125. Principii:** principate. **În prag:** la marginea, la sfîrșitul triadei a doua. **126. E joc:** a se construi: „Cea din urmă e toată (numai) joc de îngeri". **127. În sus:** aceste rînduri îngerești privesc în sus. **Acest:** aceste șiraguri, care privesc în sus spre Dumnezeu, înrîuresc cu puterea lor șiragurile așezate sub ele, astfel că toate sînt atrase către Dumnezeu și fiecare cor atrage în contemplarea sa corurile de mai jos. **130. Dionis:** Dionisie Aeropagitul, convertit de Sfîntul Pavel, muri pe urmă ca episcop al Atenei. Oamenii din Evul Mediu îi atribuiau mai multe opere mistice, printre care și aceea numită *De coelesti hierarchia*, pe care Dante o folosește în clasificarea de față a stihiilor și corurilor îngerești. **133. Grigore:** Sfîntul Grigorie I cel Mare, născut la Roma în anul 540; a fost papă de la 590 la 604, anul morții lui. *Cf. Paradisul*, XX, 108. Rînduirea corurilor îngerești, pe care o făcuse el, era următoarea: prima ierarhie: 1. serafimii, 2. heruvimii, 3. tronurile; a doua ierarhie: 4. domniile, 5. principatele, 6. puterile; a treia ierarhie: 7. virtuțile, 8. arhanghelii, 9. îngerii. **135. Spus:** de cum le rînduise.

136 Și-așa de-ascuns un adevăr de-l scrise
un om mortal, să nu te miri. Socoți
că cel ce le văzu i le vestise

139 ca multe-asemeni taine d-ăstor roți”.

136. Și-așa : a se înțelege : „Și dacă un om muritor a putut arăta un adevăr așa de ascuns (cum este orînduirea corurilor îngerești), să nu te miri, fiindcă acela care îl văzu (Sfîntul Pavel, care, după tradiție, ar fi văzut acest lucru, fiind răpit în cer cu mintea) l-a arătat școlarului său Dionisie”. **139. Ca multe :** precum și alte taine cerești.



Cîntul XXIX

Cerul al nouălea, cristalin: stihiile îngerești

Crearea și firea îngerilor (1-69) ◎ Greșelile școlilor teologice (70-96) ◎ Vanitatea predicatorilor (97-129) ◎ Numărul infinit al îngerilor (130-145)

1 Cînd amîndoi născuții din Latona,
de Cumpănă-nvăliți și de Berbece
își au pe-o dreaptă linie-a zării zona,

4 cît timp e pînă-n clipa ca să plece,
din clipa-n care limba stă-n zenit,
cînd și-unul și-altu-ntr-altă zonă trece,

7 atît, cu-obraz de zîmbete-nflorit
privi tăcută Doamna spre-a pătrunde
în punctul cel ce văzu-mi l-a orbit

10 Și-a zis: – „Nu cer să-ntrebi, ci-ți voi răspunde
ce vrei să știi, că-l văd în punctu-al cui
cuprins adun-oricare «cînd» și «unde».

13 Nu spre-a spori perfecția sa (căci nu-i
putință de sporit), ci reflectată
să poată zice «Sînt» splendoarea Lui,

---

6. *Și-ntr-alt cadran și unul și-altul* (a). **8-9.** *Tăcu B[eatrice] cu priviri profunde* (a). *fix acel ce* (a). *Tăcu Beatrice cu priviri profunde / Și fixe-n punctul cel ce m-a orbit* (b). **12.** *Cînd și Unde* (c). *coincid* (a). **13.** *valoarea* (a).

---

1. Născuții: Soarele și Luna, copiii lui Joe și ai Latonei. **2. -nvăliți:** soarele de zodia Berbecului, luna de aceea a Cumpenei. **3. Dreaptă:** fiind diametral opuși, răsar și apun dinspre aceeași zare (orizont) care îi încinge (*își au zonă* = încingătoare) pe amîndoi. **4. Cît timp:** a se înțelege: „Beatrice tăcu o clipă, adică atît timp cît trece din momentul cînd Soarele și Luna se găsesc în starea de perfect echilibru față de zenit (fiind la egală depărtare de el), pînă în momentul în care și unul, și celălalt, schimbînd emisfera, ies de sub orizont. Din cauza mișcării aparente a Soarelui și a Lunii, această stare de echilibru față de zenit ține o clipă, după care echilibrul încetează" (Casini). **7. Cu-obraz:** cu un obraz. **9. Punctul:** punctul Dumnezeirii, în care se oglindește orice loc (*unde*) și timp (*cînd*). *Cf. Paradisul*, XVII, 18: *„a cui tutti li tempi son presenti"*. **13. A spori:** a se înțelege: Dumnezeu a creat îngerii nu pentru a spori fericirea (*perfecția*) Sa, căci ar fi atunci nelogic, Dumnezeu însuși fiind fericirea infinită, ci numai din iubirea Sa pentru creațiune, care este o emanație a luminii

16 cum vru,-n vecia sa nelimitată
de timp și loc, eternu-Amor, voi
în nou amor a se-arăta deodată.

19 Nici pîn-atunci inert nu toropi
căci *dup*-ori *mai 'nainte* nu fusese
de-un timp cînd peste ape Duh pluti.

22 Materia deci și forma, pur alese,
ieșir-unite-n actul ideal
precum din arc tricord fier triplu iese.

25 Și cum prin sticl-ori ambră și cristal
lucește-o raz-așa ca-ntre venire
și-ntreag-a fi nu-i nici un interval,

28 așa din Domnul său triforma fire
în eul ei întreg luci deodată
[ca timp, lipsită] de-orice osebire.

31 O concretă ordine-a fost dată
substanțelor, ca lumii culmi să-i fie,
că-n ele fapta s-a produs curată.

---

16. *În cea de timp și loc nelimitată* (a). **18.** *amoruri* (c). **19.** *Inert nici* (a). **21.** *Cînd D[uh] pe-al apei gol* (a). **29.** *Lucit-a-n eul său și-ntreg* (a). **30.** *...de-orice deosebire* (A). Am trecut în text varianta (b) pentru a umple lacuna. **31.** *dispus* (a). **32.** *Și-al lumii creștet firea* (a). **33.** *Căci fapta* (a). *Căci pură fapta-n ele* (b).

Sale, strălucind prin Sine și bucurîndu-se de conștiința (*să poate zice „Sînt"*) existenței lor. **14. Reflectată :** în creaturi. Se referă la „splendoarea" din versul următor. **15. „Sînt" :** prima persoană, la singular. **16. Cum vru :** a se înțelege : „Eternul Amor (*Dumnezeu*) s-a manifestat în amoruri noi, adică în crearea îngerilor, după cum i-a plăcut, în afară de veșnicia Sa de timp și spațiu". Dante urmează aici opinia Sfîntului Toma (*Summa theologica*, I, 41, 2-3), după care îngerii au fost creați direct de Dumnezeu, în prima zi a Facerii. **19. Atunci :** pînă la Facerea lumii. **Toropi :** n-a rămas neactiv. **20. Dup- :** actul de creație al lui Dumnezeu (*cînd peste ape Duh pluti*) nu se poate spune că s-a întîmplat „nici mai înainte, nici după timp", fiindcă, precum spune Sfîntul Toma (*Summa theologica*, I, 10, 1-4) : *„aeternitas est prius et posterus"*. **21. Pluti :** *Geneza*, I, 2 : „Și Duhul lui Dumnezeu se mișcă pe deasupra apelor". **22. Pur alese :** forma pură, materia pură și forma unită cu materia au pornit din același act ideal al lui Dumnezeu, după cum trei săgeți pornesc în același timp dintr-un arc cu trei coarde. Cu alte cuvinte, la începutul timpului, Dumnezeu a creat firea (*materia*) îngerească (*forma pur aleasă*), creatura trupească (*materia pur aleasă*) și creatura trupească și rațională (*materia și forma unite*). **25. Ambră :** chihlimbar. **26. O raz- :** după cum nu trece nici un interval de timp între căderea unei raze luminoase pe un corp transparent și luminarea corpului, tot astfel triforma fire a lui Dumnezeu (îngerii, cerurile și lumea) luci deodată întreagă în eul firii (ei), lipsită, ca timp, de orice deosebire. **30. Osebire :** fiindcă n-a trecut nici un timp de la începutul actului de creație pînă la împlinirea lui. **31. Concretă :** împreună cu cele trei naturi create a fost creată și hotărîtă orînduirea fiecăreia. **32. Substanțelor :** îngerești. **Culmi :** îngerii au fost creați în Empireu în culmea lumii, adică deasupra tuturor cerurilor. **33. Curată :** desăvîrșită, întrucît îngerii, fiind creați direct de Dumnezeu, reprezintă un act pur al Dumnezeirii, fiind ei înșiși formă pură (în înțelesul pe care îl ia noțiunea de „formă" în filosofia scolastică). *Cf. Summa theologica*, I, 50, 2 : *„forma est actus : quod ergo est forma tantum, est actus purus"*.

34 Materia pură stă la temelie;
la mijloc ea s-uni cu actul prim
așa de strîns c-apururi au să fie.

37 V-a scris pe larg de îngeri Ieronim
c-au fost creați cu veacuri mai 'nainte
de-oricare altă lume care-o știm,

40 dar ce spui eu vi-e spus pe pagini sfinte
la mulți al căror scris din Duh purcede,
și poți vedea și tu de iai aminte

43 și-n parte chiar și-a voastră minte vede:
că, făr-a fi perfecți, viaț-avură
motorii-atîta timp, ea nu concede.

46 Acum, și *cînd* și *cum* și *unde* fură
creați motorii lumii, tu o știi
și-ai stins trei doruri dintr-a ta arsură.

49 Dar, numărînd, mai iute n-o să fii
la douăzeci, cînd tulburar-o parte
din ei pămîntul într-a lui stihii.

52 Rămașii-apoi, urzeal-acestei arte
ce-admiri aici, cu-atîta drag i-o dară
că-n veci de ea nimic nu-i mai desparte.

---

34. *Adînc la poală stă materia primă/ Ci-n miez se strînse-astfel cu actul prim/ Că-n veci vor fi-n neruptă legătură* (a). *că strînse-n veci* (c).**43.** *Și-apoi în parte chiar și mintea* (a). **44.** *Motori-avură* (a). *O viaț-atîta timp* (a). **49.** *N-ai mai iute, nu* (a). **51.** *-ntru-ale lui* (a). **52.** *ăstei* (a).

---

34. Materia: materia potențială (potențialitatea). **Temelie:** pe pămînt (temelia, adică partea mai joasă a sistemului ptolemaic) Dumnezeu a așezat substanțele (*materia pură*), pe care le-a înzestrat numai cu puterea de a primi înrîurirea lucrurilor create direct de El însuși (îngerii și cerurile). **35. Mijloc:** între pămînt și cerul Empireu au fost așezate în același timp substanțele active și pasive (*cerurile*, în care materia potențială se unește cu actul prim), apte să primească ceva de la ființele superioare și de a înrîuri asupra celor inferioare. **Ea:** materia (potențialitatea). **36. Să fie:** să fie unite (materia, potențialitatea și actul). **37. Ieronim:** născut la Stridone, în Dalmația, în preajma anului 340 d.Cr. A învățat la Roma și a trăit timp de mai mulți ani pustnic, în pustia calcidică. A trecut apoi în Antiohia, unde a fost ales (în 379) preot; a fost în Galilea, la Roma, în mai multe orașe ale Răsăritului și în sfîrșit la Betleem, unde a murit în 420. Foarte învățat, a scris un mare număr de opere teologice și a tradus Biblia în latinește. Dante se referă aici la *Epist. ad Tit.*, I, 2, în care Sfîntul Ieronim se ocupă *„de angelis creatis multa saecula antequam reliquae inferiores creaturae creatae essent"*. Teoria lui despre îngeri a fost combătută apoi de Sfîntul Toma în *Summa theologica*, I, 61. **41. La mulți:** în scrierile mai multor autori de cărți sfinte. **Purcede:** *cf. De Monarchia*, III, 4: *„unicus dictator est Deus, qui beneplacitum suum nobis per multorum calamos explicare dignatus est"*. **44. Că:** a se construi: „că ea (mintea voastră) nu concede că (îngerii) motorii avură viață atîta timp, fără a fi perfecți". Dacă îngerii ar fi fost creați cu mult înainte de restul lumii ar fi rămas neactivi și deci imperfecți, ceea ce nu se poate admite. **49. Numărînd:** nu trecu mai mult timp decît trebuie spre a număra de la 1 la 20 și o parte din îngeri se răzvrătiră împotriva lui Dumnezeu, urmînd pe Lucifer. *Cf. Convivio*, II, 6: „Zic că dintre aceste stihii s-au pierdut unele imediat după creațiune". **51. Pămîntul:** cu furtuni, cutremure și alte tulburări telurice, care erau atribuite, în Evul Mediu, puterii sufletelor necurate. **52. Rămașii:** cei care au rămas credincioși lui Dumnezeu. **Urzeal-:** început. **Arte:** de a contempla Dumnezeirea, rotindu-se împrejur. **54. De ea:** de această artă.

55 Căderii cauză fu acea amară
trufie-a celui ce-l văzuși și tu
cum poartă-n spate-a-ntregii lumi povară.

58 Rămasa parte-a lor recunoscu,
fiind modestă, mila cea divină
ce apți de-atare dragoste-i făcu.

61 Prin propriul bun și-a grației lumină
stau ei atît de sus pe-a lumii creste,
încît au vrerea fermă-n veci și plină.

64 Nu fi-ndoit, ci sigur fii de-aceste;
căci grație-a primi și merit are
pe cît de mult deschis afectu-i este.

67 Acum tu poți și făr' de-ajutorare,
de-ai prins recolta spuselor cuvinte,
să judeci clar această adunare.

70 Dar, cum prin școli voi dați învățăminte
acolo jos de-angelică natură,
că vrea, pricepe și-și aduce-aminte,

73 mai spune-voi că veritatea pură
s-o vezi, căci mulți se-ncearcă s-o confunde
cu-atît de echivocă-nvățătură.

76 Voioși că pot în fața Lui pătrunde,
nu-ntorc motorii fața niciodată
de-a Celui cui nimic nu i s-ascunde.

79 Deci n-au nicicînd vederea lor curmată
de-un nou obiect, și nici nu le revine
nimic uitat prin minte divizată.

---

55. *fuse* (c). **56.** *pus* (a). **58.** *Modeşti, rămas-au cunoscut cu nu-s* (a). **59.** *Decît* (a). **60.** *să vad-atît de sus* (a).**61.** *Deci propriul* (a). *de lumi* (b). **62.** *Şi puse* (a). **63.** *Şi-au vrerea-n veci şi fermă şi deplină* (a). **70.** *învăţături* (a). **71.** *Cetiţi la voi* (a).

---

56. A celui: Lucifer, pe care Dante l-a văzut în centrul pămîntului, apăsat de povara lui și strîns, aproape strivit, din toate părțile. *Cf. Infernul*, XXXIV, 19-128. **60. Atare:** recunoscură că datorau totul milei lui Dumnezeu, care îi făcuse apți de a recunoaște acest adevăr. *Cf. Summa theologica*, I, 62, 4: *„gratiam habuit Angelus antequam esset beatus, per quam beatitudinem meruit"*. **63. Fermă:** neclintită în a iubi pe Dumnezeu, fiind deci feriți de a cădea în păcat. **65. Merit:** faptul că au fost socotiți demni de a primi harul dumnezeiesc e cu atît mai de merit, cu cît același har este primit cu mare drag. **69. Adunare:** a stihurilor îngerești. **70. Voi:** oamenii muritori de pe pămînt. **71. Natură:** în școlile medievale de teologie se discuta dacă îngerii au sau nu voință, inteligență și memorie. Dante susținea că au inteligență și voință, nu însă și memorie, pentru că ei văd toate în Dumnezeu și n-au deci nevoie a-și aduce aminte de ceva. Aceasta se opune însă credinței Sfîntului Augustin (*De Trinitate*, X, 11), apropiindu-se de rezervele pe care însuși Sfîntul Augustin le făcuse altădată (I, 58, 1). De observat că Sfîntul Toma, dimpotrivă, admite că îngerii au memorie. *Cf. Summa theologica*, I, 54, 5. **74. Mulți:** teologii care susțin părerea contrarie. **77. Motorii:** inteligențele îngerilor, motoare ale cerului. **81. Divizată:** prin faptul că s-a îndepărtat de mintea lor.

82 Voi, jos, visați făr-a dormi, creștine,
crezînd și necrezînd a spune-atare,
ci-ntr-ăștia vina-i mult mai de rușine.

85 Voi, jos, n-umblați pe-o singură cărare
filosofînd, așa de mult vă-ncîntă
iubirea de «ce-a fi» și «parcă pare».

88 Dar inima nici de-asta nu ni-e frîntă
atît aici, cît ni-e că urgisiți
și-ntoarceți chiar pe dos Scriptura sfîntă.

91 A ei sămănătură, nu gîndiți
cît sînge costă și ce mult ne place
de cei ce-i merg alături umiliți.

94 Scornește-oricare spre-a părea, și-și face
invenția lui, și ia ce născoci
drept text de-amvon, și de vangelii tace.

97 De lună că s-a-ntors spun unii-aci,
cînd Crist murea, și că sub soare-ajunse
spre-a nu-l lăsa la noi a mai luci;

100 dincolo spun că singur el s-ascunse
și-așa din jos la spani, din sus la inzi,
ca la iudei eclipsa lui răspunse.

103 Florența n-are-atîția Lapi și Binzi
cîte-ntr-un an și-aici și-aici și-airea
atari palavre de pe-amvon le prinzi

106 Așa că, neștiindu-și cîrmuirea,
se-ntorc hrăniți cu vînt sărmanii miei,
dar nu-i o scuză că nu-și văd pierirea!

---

84. *Ci-n primii* (A). Am trecut în text variantele (a) din cauza sensului. **85-86.** *Încît voi fără de-a dormi / Visați crezania* (a). **96.** *de scripturi* (a). **102.** *Încît ca la iudei* (a). *la fel* (A).

---

84. -ntr-ăștia: în cei care spun ceea ce nu cred. **85. Singură:** drumul adevărului, care nu poate fi decît unul singur. **89. Aici:** în Rai. **91. Sămănătură:** propovăduire. **92. Sînge:** al martirilor. **93. Umiliți:** supuși, docili. **94. Oricare:** orișicine, cel dintîi venit. **Părea:** spre a se pune în evidență. **97. De lună:** *Cf. Summa theologica*, III, 44, 2: *„circa hoc magis credendum est Dionysio, qui oculata fide inspexit hoc accidisse per interpositionem lunae inter nos et solem*". Dante crede că nu este necesar de a admite această interpunere a Lunii între Soare și Pămînt, de vreme ce aici e vorba de o minune, iar eclipsa se putea deci verifica fără ca Luna să-și fi schimbat cursul, întorcîndu-se. **98. Cînd:** în text: „Și minte, căci lumina se ascunsese singură; și din cauza aceasta, eclipsa corespunse (fu văzută) la spani, la inzi, tot așa ca la iudei". Se vede că lui Coșbuc i s-a părut puțin respectuoasă (cum este, de altfel) această prea energică dezmințire a lui Dante în ce privește aserțiunea Sfîntului Toma, de aceea a făcut în așa fel ca Dante să vorbească despre opinia pe care o susține cu atîta îndîrjire ca de o opinie susținută de alții, ceea ce i-a permis să suprime acel „și minte" buclucaș. **100. El:** Soarele. **103. Lapi și Binzi:** nume foarte obișnuite la Florența. **104. Airea:** formă obișnuită la Coșbuc, pentru „aiurea". **105. Le prinzi:** le asculți. **106. Cîrmuirea:** cum să se conducă în viață. Subiectul este „miei" din versul următor. **107. Cu vînt:** cu vorbe deșarte. **Miei:** turma

109 N-a zis Cristos spre primii-nvățăcei:
«Mergînd voi spuneți orice scornitură»,
ci sfînt le-a dat și-adevărat temei,

112 și-acesta le-a sunat astfel din gură
în lupta lor, credință ca să-mprime,
că lănci și scuturi din Scripturi făcură;

115 acum ei vin cu mofturi și cu schime
să predice, și rîs cînd se stîrnește
se umflă-n glugi și-altce nu cere nime.

118 Ci-atare drac în gluga lor clocește,
că vulgul, de l-ar ști, ar da de gît
iertarea-n care-acum se-ncrede-orbește!

121 Prin ea spori prostia-n lume-atît
că fără probe-a nici un testimoniu
orice-ai promite-o cred numaidecît:

124 de-aici și-ngrașe porcii Sfîntu-Antoniu
și alții mulți mai răi ca niște porci,
cari n-au decît minciuna patrimoniu.

127 Dar prea ne-am abătut din drum. Să-ntorci
privirea ta spre dreapta cărăruie
ca drumului din timp tu să mai storci.

130 Angelica natur-atît se suie
în număr, grad de grad, că niciodată
nici grai uman nici minte n-o s-o spuie.

---

112. *Iar el altfel* (a). *Și-astfel acesta* (c). **113.** *exprime, imprime* (a). **114.** *Că lănci și scuturi din sc[ripturi]* (a). **125.** *Și-alți mulți mai răi decît dac-ar fi* (a).

---

credincioșilor. **108. O scuză:** religia, ca și dreptul roman nu admit ignorarea legilor. **112. Acesta:** adevăratul temei al legii creștine. **Le:** apostolilor. **114. Că:** lănci și scuturi pentru lupta împotriva superstiției și ignoranței. **115. Schime:** strîmbături, cuvinte și acte de măscărici. **116. Rîs:** această modă, de a introduce în predicile bisericești anecdote și snoave caraghioase, spre a desfăta pe credincioși, s-a accentuat mai tîrziu, mai ales în secolul al XVII-lea, și dăinuiește încă în așa-zisul Carnevaletto la care am asistat și eu la Neapole, în biserica de la Montesanto. **118. În gluga:** de observat cum Dante își potrivește tonul cu argumentul și accentuează comicul acestor predicatori-măscărici, închipuind, cu un grotesc foarte bine reușit, că din gluga călugărului se ivește un drăcușor ce rîde foarte mulțumit, auzind cum un om al Bisericii vorbește astfel de lucrurile sfinte. Despre așa-numitul „grotesc" al lui Dante, prin care întrerupe din cînd în cînd seriozitatea discuțiilor teologice, am vorbit de multe ori în acest comentariu, așa că nu e nevoie să mai insist. **119. De gît:** ar refuza. **123. Promite:** face aluzie la abuzul care chiar din vremea lui Dante se făcea cu indulgențele și care a provocat mai tîrziu în Germania răzvrătirea lui Luther. **124. Porcii:** se face aluzie la călugării din tagma Sfîntului Anton, ce era reprezentat de obicei avînd la picioare un porc, simbolul necuratului. Știm dintr-o nuvelă a lui F. Sacchetti că acești călugări hrăneau porcii din pomana credincioșilor. **125. Alții:** călugării lui, rătăciți după bunurile lumești. **126. Minciuna:** în textul italian: „plătind cu monede fără pecete", adică răsplătind pe credincioși cu dezlegările lor de păcate, lipsite însă de orice valoare în fond. **128. Cărăruie:** dreapta cărăruie, obiectul despre care vorbeam, adică firea îngerească. **129. Storci:** ca să scurtăm drumul, discutăm aceste chestiuni. **130. Se suie:** crește.

133 De judeci clar ce Daniil ne-arată,
tu poți vedea că-n mii de mii vorbind,
el suma lor n-o dă determinată.

136 Lumina primă-ntreagă-n ei lucind
în tot atîtea forme-i penetrează
pe cîte sînt splendorile ce-o prind.

139 Căci după cum oricare-afect urmează
tăriei ce-l concepe, felurește
și-a lor iubire, slabă ori mai trează.

142 În culmea deci lărgoarea ne-o privește,
a veșnicei valori, și cîte sfinte
oglinzi creat-a-n care se-mpărțește

145 tot una rămînînd ca și 'nainte".

---

135. *Ș-ascunde suma lor determinată* (a). **136.** *deci în toți* (a). **138.** *pe cîte-s și* (a). **139.** *Deci* (a). **141.** *ori palid-ori* (a). **144.** *se-mparte-n care s-oglindește* (a).

---

133. Daniil: *cf.* Daniel, VIII, 10: „Mii de mii de slujitori Îl slujeau, și de zece mii de ori zece mii stăteau înaintea Lui". **136. Lumina primă:** a harului dumnezeiesc. **137. Forme:** pentru că fiecare înger are meritele lui proprii. **139. Căci...:** fiindcă purului act intelectual, care consistă în a concepe adevărul dumnezeiesc, îi urmează actul iubirii și deci, fiind cel dintîi felurit, variază și cel de al doilea. **142. Culmea... lărgoarea:** cît de înalt (și deci neînțeles) și cît de largă (și deci măreață) este bunătatea și puterea veșnică a lui Dumnezeu, care se răsfrînge în diferitele firi îngerești (infinite la număr, fără a-și pierde unitatea, ca raza soarelui în nenumărate oglinzi).



Cîntul XXX

Cerul Empireu

Dumnezeu, îngerii și sufletele fericite în cerul Empireu (1-99) ◎ Trandafirul mistic (100-132) ◎ Tronul lui Henric al VII-lea (133-148)

1 Cam patru mii de miluri de-acest mal
e-n miez de zi și umbra lui și-o-nclină
pămîntul nostru-aproape-orizontal,

4 cînd miezul bolții-ncepe să devină
atît de ’nalt că-ncep să ne dispară
în fundul nostru-a multor ochi lumină,

7 și-apoi cum suie, de pe bolta rară
splendida serv-a soarelui ne scoate
o stea de stea pînă la cea mai clară;

10 așa triumful cel ce joacă-n roate
etern pe lîngă punctul ce mă-nvinse
și pare-nchis el cel ce-nchide toate,

13 vederii mele-ncet-încet se stinse
spre Doamna mea din nou deci a privi
și-amorul mult și locul gol mă-mpinse.

16 Ah, tot ce-am spus de dînsa pîn-aci
de-ar pune-acu-ntr-un singur vers amorul,
de-această dată ca nimic ar fi!

2. *sa* (a). **7.** *Și cum suind pe bolta-n stele rara* (a). **8.** *le scoate* (a). **9.** *Pe rîna* (a). **14.** *mea* (a). **16.** *tot ce pîn-acum am spus de ea* (a). **18.** *Nimic de-aceasta părea data* (a).

1. Cam patru: către mijitul zilei. Dogoarea amiezii e departe de Italia, cam șase mii de mile (adică cam 7 ore de timp, calculînd orbita pămîntului aproape douăzeci de mii de mile) și umbra Pămîntului se apleacă și se întinde aproape orizontal către apus, ceea ce se întîmplă cînd partea superioară a meridianului (*miezul bolții*) ceresc începe a se face astfel (devenind în zori mai clar), încît lumina unor stele nu mai ajunge pînă la noi (*în fundul nostru*) și apoi, pe măsură ce revărsatul zorilor înaintează, stelele închid luminile una după alta, de la cele din răsărit, care dispar întîi, pînă la aceea rămasă să strălucească mai în urmă. Cu alte cuvinte, Dante compară dispariția treptată a stihiilor îngerești cu dispariția stelelor în zori de zi. **Mal:** lumea. **4. Bolții:** cerului. **6. Nostru:** vizibil nouă. **8. Serv-:** aurora. **10. Triumful:** al îngerilor. **11. Punctul:** Dumnezeu. **12. -nchis:** cuprins, înconjurat de stihiile îngerești. **-nchide:** cuprinde. Dumnezeu, necircumscris, circumscrie toate. **15. Amorul:** pentru Beatrice. **Locul gol:** fiindcă nu mai vedea altceva. **16. Ah:** dacă tot ce a spus pînă acuma

Nu-ntrece-al dînșii farmec numai zborul
oricărei fantazii, ci sigur cred
că-ntreg i-l simte singur Creatorul!

Că-n punctu-acesta sînt învins, conced,
cum tema sa-n vrun punct nu-l biruiește
nicicînd așa pe-un comic ori traged.

Ca soarele pe-un ochi ce tot clipește,
așa surîsu-i cu-amintirea lui
o partea-a minții mele mi-o știrbește.

Din prima zi cînd fața i-o văzui
în viața mea, și pîn-aci-n viziune
putere ca s-o cînt mereu avui,

ci-aici poema mea zăgaz își pune,
ca orice-artist dup-opintiri supreme,
să cînte-n vers a vrajei ei minune.

Și las s-o cînte mai cu glas poeme
decît a mea, din tuba ce se duce
grăbit spre finea asprei mele teme.

Cu vocea și-actul unui zornic duce
mi-a zis: – „Din cel mai mare corp, rotirea
ne-a dus în cerul ce curat străluce

---

22. *C-am fost aici învins, cu drag,* (a). **23.** *n-a biruit vr-un punct vrodată* (a). **25.** *În tema sa* (a). *Și ca pe-un ochiu bolnav ce-n soare cată* (a). **27.** *Îmi lasă-n minte pata* (b). *O parte-a minții-ntunecată* (b). **29.** *Pe minte-mi pune-o noapte-ntunecată* (a). *vreme* (a). **31.** *poeme* (a). **33.** *S-o cînte-n mai puternic glas* (a). **36.** *Pe-al asprei teme drum ce mi-a rămas* (a). **37.** *Și-a zis cu vocea* (a). **38.** *Din cel... ne-a dus rotire* (a). **39.** *În cerul cel ce-n curat* (a).

---

despre frumusețea cerească a Beatricei ar fi concentrat aici, tot ar fi prea puțin spre a o exprima. **22. Conced:** mărturisesc. **23. Cum:** după cum s-a întîmplat mai de multe ori, că o temă îndrăzneață a copleșit pe un autor, comic sau tragic, în înțelesul medieval pe care Dante îl dădea acestor cuvinte, prin „comic" înțelegîndu-se stilul familiar, în limba vulgară, iar prin „tragic" stilul înalt, în limba latină. **25. Clipește:** fiindcă e orbit de el. **28. Din prima zi:** e duioasă această amintire a primei zile, cînd (*cf. Viața Nouă*, II) pentru întîia oară poetul a văzut pe aceea care trebuia să aibă atîta înrîurire asupra vieții sale sufletești, iar prin el să influențeze atîta asupra literaturii italiene. Cît timp a trecut de atunci și cît de deosebită, rămînînd totuși în fond aceeași, e Beatrice din *Divina Comedie* și mai ales înfățișarea ei din aceste ultime cîntece ale Paradisului! Ajuns în culmea viziunii sale îndrăznețe și solemne, Dante parcă străbate înapoi drumul ce l-a parcurs de la prima dragoste a adolescenței sale pînă la ridicarea Beatricei la simbolul teologiei. Nu ne putem opri de a ne gîndi la acele cuvinte solemne cu care *Viața Nouă* anunța *Divina Comedie*: „După acest sonet mi-apăru o minunată vedenie, în care am văzut lucruri care mă făcură a hotărî să nu mai spun nimic pînă ce n-aș putea să vorbesc de dînsa mai demn. Și ca să ajung la aceasta, îmi dau osteneala pe cît pot, după cum ea știe că este adevărat. Astfel că de va binevoi Acela pentru care toate lucrurile trăiesc, ca viața mea să țină încă cîțiva ani, eu sper să spun despre ea ceea ce niciodată nu s-a spus despre vreo alta". **31. Zăgaz:** frîu. **32. Ca:** după cum face orice artist. **34. Mai cu glas:** poeme mai elocvente, care vor putea anunța și propovădui acest adevăr mai bine decît pot face eu cu trîmbița (*tuba*) mea, care grăbește către sfîrșitul asprei mele teme. **38. Corp:** din cerul numit „primul mobil", mai mare, fiindcă el cuprinde pe toate celelalte înlăuntrul lui. **39. Cerul:** Empireul, care strălucește de focul spiritual mai curat,

40 de foc spiritual plin de iubirea
acelui bun ce-l gustă fericiții
mai dulce-n veci ca orișiunde-airea,

43 și pe-amîndou-a Raiului miliții
vedea-le-vei : pe una-n chipul care
va sta la bara ultimei justiții".

46 Cum stinge-un fulger, cînd deodat-apare
puterile din văz, încît orbit
nu poți vedea nici lucrul cel mai tare,

49 lumina tare-asemeni m-a-nvălit
și-așa-nfășat în mantia ce clarul
lucorii-o da, nimic n-am mai zărit.

52 Acel amor ce-n Rai revarsă harul,
pe cei primiți așa vrea să-i salute,
lucorii lui spre-a le-adapta fînarul.

55 Dar n-au ajuns la mine-atît de iute
cuvîntu-i scurt, cînd știre și-avusei
că urc spre cer, mai sus de-a mea virtute,

58 și-atare-n văz s-aprinse-n ochii mei
că nu-i pe lume-atît de pură pară
încît să n-am puteri s-o rabd cu ei.

61 Și ca și-un rîu văzui lumină clară
și-aprinsă de lucori, cu maluri pline
de-o negrăit de dulce primăvară.

64 Și vii schintei roiau fără de fine
din rîu, căzînd pe florile din maluri,
părînd cu aur c-ai tivi rubine.

---

47. *Puterea-n văz, încît învinse* (a). **49.** *cuprinse* (a). **54.** *ca orice zare mi se stinse* (a). **59.** *Că-n lume nu-i lumin-atît de clară* (b). *Ce n-ar fi fost* (a). **60.** *Încît să fi fost slab* (a). **66.** *Ca și tivite-n aur scump rubine* (a).

întrucît e alcătuit din însăși esența divină. Trecem din lumea spațiului și a timpului în aceea a infinitului și a eternității. **41. Bun :** viziunea desăvîrșirii lui Dumnezeu. **42. Airea :** aiurea. **43. Amîndou- :** miliția sufletelor fericite, care triumfă în cer, după ce au militat pe pămînt luptînd împotriva răului, iar pe de altă parte, aceea a îngerilor, întrucît îndeplinesc voința lui Dumnezeu. **44. Pe una :** sufletele fericite. **45. La bara :** înaintea lui Dumnezeu, la Judecata de Apoi. **48. Tare :** mai luminos decît acela care te-a orbit. **50. Mantia :** mantia întunecată a orbirii. **54. Fînarul :** spre a pregăti văzul lor pentru viziunea dătătoare de fericire. **55. N-au :** n-a. Subiectul este „cuvîntul" din versul următor. **56. Știre... avusei :** băgai de seamă, simții în mine. **62. Maluri :** ale rîului de lumină de mai sus. **66. Cu aur :** cu aurul scînteilor ce roiau din rîul de lumină. A se construi : „părînd c-ai tivi rubine cu aur". **Rubine** : florile roșii din mai. „Cu ochii întăriți, Dante privește cerul și vede țîșnind din adîncul lui un minunat rîu de lumină, curgînd printre două maluri acoperite de iarbă și flori. Scîntei de lumină aleargă din rîu către flori și din flori către rîu. Beatrice, care vede cum Dante e nerăbdător să afle ce înseamnă acest spectacol, îl invită să bea din acea apă. Și atunci va vedea ce se ascunde sub înfățișarea rîului și a florilor" (Steiner). Acest rîu de lumină, care mai tîrziu va lua aspectul circular, prevestește trandafirul ceresc al sufletelor fericite.

Ca bete de miros acele-opaluri
săreau de-aci-n vîrtejul fără pace
și-un foc căzînd alt foc scotea din valuri.

– „Cumplitul dor ce-arzînd acum te face
să știi ce vezi în tainica vîltoare,
pe cît de-adînc îl ai pe-atîta-mi place;

dar n-ai s-astîmperi setea arzătoare
cît timp de-aici din apă n-ai să bei.”
Așa mi-a zis al ochilor mei soare.

Și-mi zise-apoi: – „Și iarbă și schintei
ce cad și ies din rîu și mal și unde,
nu sînt o viață, ci-o vedenie-a ei.

Dar nu că-n sineși lucrul s-ar ascunde,
ci-n tine este-o lipsă care-arată
că nu poți înc-așa de-adînc pătrunde”.

Nicicînd, întors spre lapte,-un prunc nu cată
mai plin de zor în gura lui să-l prindă,
trezit din somn mai lung ca de-altă dată,

cum eu, spre-a-mi face-acum mai bun-oglindă
din ochi, m-am aplecat spre-al apei fund
ce curge-așa ca mai mult să ne-aprindă.

Și-abia ce-n rîu ajunsei să-mi scufund
al genei vîrf, văzui fără de veste
cum el din lung se prefăcu rotund

și-apoi precum un om, mascat cînd este,
[altminteri decît a ne-apare nouă]
cînd masca de pe-obraz el și-o desveste,

așa schintei și flori făptură nouă
luar-acum mai mîndră, și văzui
deodat’ în cer oștirile-amîndouă.

---

69. *intra, și alt foc ieșea* (a). **72.** *El ei de-adînc* (a). **76.** *Și...* (a). **77.** *Ce intră-n rîu și ies* (a). **81.** *Că n-ai încă priviri atît de-afunde* (a). **89-90.** *pornit-a să se facă* (a). *s-a și făcut* (a). *pornit-a să se facă / Din lung ăst rîu deodată lac* (b). **91-93.** *Și-așa cum cel ce stă sub mască dacă / Și-o ia, că nou și-alt om ne pare nouă / Nu cel ce pare-n vălul ce-l îmbracă* (b). *părut sub* (b). **92.** *ne-apare-altfel ca o făptură* (A). **94-95.** *Așa schintei și flori luar-o nouă / Făptur-acum* (a).

---

67. Opaluri: scîntei de lumină. **74. Să bei:** nu e vorba nici de apă, nici de băut, înțelegînd aici că Dante trebuie să-și însușească (cu ochii) lumina acestui rîu. **75. Soare:** Beatrice. *Cf. Paradisul*, III, 1. **77. Unde:** valuri. **78. Viață:** realitatea. **83. Să-l:** laptele. **84. Mai lung:** care-l face să dorească hrana și mai mult. **87. Aprindă:** astfel ca sufletul, venit în contact cu ea, să devină mai bun. E vorba de harul dumnezeiesc pe care sufletul îl primește cu aprindere. **89. Vîrf:** în sens figurat, în loc de „mi-ațintii ochii înspre lumina aceea”. **90. Rotund:** spre a prevesti trandafirul paradisiac de care am vorbit. **92. Făptură:** ca om adevărat, viu, așa cum este în realitate. **94. Făptură:** înfățișare. **96. Oștirile:** a sufletelor fericite și a îngerilor.

97 Splendori a Celui Sfînt, prin cari văzui
triumful ’nalt al Regelui Verace,
să-mi dați puteri s-arăt cum vă văzui!

100 E-n cer lumină ce vizibil face
pe-al lumii Domn oricui e creatură
ce-n singur El, văzîndu-l, află pace.

103 Se-ntinde roată-n cer a ei figură
imens-atît, c-a ei circumferință
lui Feb i-ar fi prea largă-ncingătură.

106 Din raze-și face-ntreaga ei ființă,
din primul cer răsfrîngeri de lumină,
din care-și ia și viață și putință.

109 Și-așa cum oglindindu-se-o colină
cu poala-n lac, să vadă parcă-i pasă
ce mîndră-i ea de flori și ierburi plină,

112 așa-mprejuru-acelui foc își lasă
privirea-n el, din mii de tronuri pus
poporu-ntors de-aici la el acasă.

115 Și dacă-n gradul cel mai jos e pus
atîta foc, ce mare-o fi lucirea
acestei roze-n cele de mai sus!

118 Dar nici în larg nu mi-am pierdut privirea
și nici în lung, ci-am prins pe-ntreaga carte
și cît și cum împarte fericirea.

121 N-adaoge-aproape-aici, nu ia departe,
căci unde-i rege-adreptul Dumnezeu,
fireștile puteri sînt legi deșarte.

124 Apoi spre-al rozei centru aureu
ce-ntins treptat exal-odoruri sfinte
acelui soare ce e-n mai mereu,

---

102. *Ce-n singur văzul lui își află* (a). **103.** *Și-o roată-n cer* (a). **107.** *Și-n primul cer reflect-a sa lumină* (a). **108.** *Și-i dă prin ea* (a). **115.** *pus* sub linie în (A) de traducător, probabil pentru a-l înlocui, același cuvînt găsindu-se, și tot în rimă, și la versul 113. **125.** *trimite* (a). **126.** *cum ești cînd taci, dar ți-e* (b).

---

100. E... cer: „acolo sus în Empireu (*în cer*) e o lumină prin care creatura ce își caută odihna numai în viziunea lui Dumnezeu ajunge să vadă pe Creator în forma unei lumini circulare ce are proporții atît de mari, încît circumferința sa poate cuprinde soarele” (Del Lungo). **106. Din raze:** lumina Creatorului apare ca o rază ce se reflectă în culmea convexă a „primului mobil” și tot din el își trage mișcarea (*viața*) pe care o comunică celorlalte ceruri și înrîurirea (*putința*) prin care stăpînește lumea de dedesubt. **110. -i pasă:** îi place să se vadă. **112. Foc:** lacul circular de lumină. **114. Poporu-:** sufletele fericite. **De-aici:** de pe pămînt. **Acasă:** în Paradis. **115. Mai jos:** dacă și cea mai joasă din acele trepte circulare poate cuprinde în sine acea rază de lumină... **119. Carte:** întreaga adunare a sufletelor fericite. **120. Cît și cum:** cantitatea și calitatea acelei fericiri. **121. N-adaoge:** n-adaugă. Dante vrea să ne arate că, fiind în domnia infinitului, faptul de a fi aproape sau departe nu adaugă și nu ia nimic din puterea văzului. **123. Deșarte:** fiindcă Dumnezeu domnește direct, fără nici un intermediu. **124. Aureu:** de aur. **125. Odoruri:** miresme (de laude). **126. -n mai:** mereu strălucitor, ca-n

127 ca și pe-acei ce tac, dar li-e aminte
să-ntrebe, Doamna mea [m-a] dus: – „Privește
ce mare-i stolul albelor vestminte!

130 Cetatea noastră vezi cum se mărește
și-aceste tronuri cît ne sînt de pline,
așa c-aici puțin popor lipsește.

133 Pe marele-acel tron, fixat de tine,
și-avînd coroana de pe-acum, va sta,
'nainte-a fi părtaș tu astei cine,

136 Enric, Augustul duh ce va-ncerca
să-ndrepte-a țării voastre jale lungă,
dar n-o fi ea dispus-a se-ndrepta,

139 căci oarba poft-așa vă are-n pungă
încît sînteți ca și copilul care
de foame-i mort și doica și-o alungă.

142 Prefect va fi-n divinul for atare
pe-atunci, că-n tain-ori și fățiș [curat]
n-o vrea cu el să meargă pe-o cărare.

145 Dar mult de Dumnezeu n-o fi răbdat
în sfîntu-i tron și-l va trînti grămadă
la Simon Magu-n focul meritat

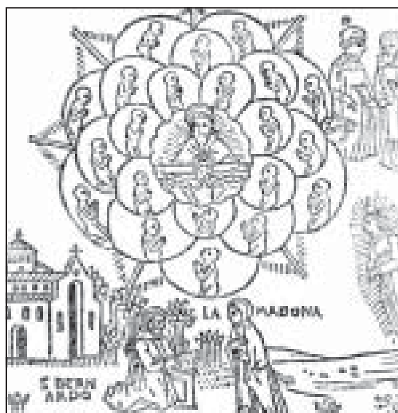
148 ca de-alde-Alagna mult mai jos să cadă".

---

127. *Și-au* (a). *M-a dus ca și pe-acei ce tac dar* (b). **128.** *[m-a]* lipsește în (A). *Să-ntrebi, Beatrice și mi-a zis* (b). **132.** *Încît aici* (a). **133.** *Pe tronul ce-l privești mirat în tine* (a). **134.** *Că vezi că roua stînd pe el* (a). **137.** *Al țării voastre-amar ce-o stinge* (a). **139.** *Vă-nvinge* (a). **141.** *răspinge* (a). *în rele-astfel vă-mpinge* (b). **143.** *mereu* (A), rimă pentru *Dumnezeu*, părăsită pe urmă, cum se vede din versul **145** al variantei și din versul **147. 145.** *Dar n-o să-l rabde mult nici Dumnezeu* (A), înlocuit cu varianta (a) din cauza rimei. **147.** *chinul* (a).

---

luna mai. **127. Ca și:** a se înțelege: pe mine, care tăceam, dar eram gata să întreb. **129. Vestminte:** ale sufletelor fericite, așezate în cerc, pe tronuri, totul avînd forma unui trandafir. **132. Lipsește:** Beatrice arată lui Dante cum aproape toate tronurile sînt ocupate. **133. Fixat:** privit țintă. **134. Coroana:** pregătită pentru Henric al VII-lea chiar de-acum. Reamintim că data fictivă a călătoriei lui Dante este 1300, iar Henric al VII-lea n-a murit decît în 1313. **135. Părtaș:** înainte de reîntoarcerea ta în Rai, după moarte. **Cine:** *Cf. Apocalipsa*, XIX, 9: „Ferice de cei chemați la ospățul nunții Mielului"; dar în textul latin revine tocmai cuvîntul cină: *„beati qui ad coenam nuptiarum Agni vocati sunt"*. **136. Enric:** Henric al VII-lea de Luxemburg, în a cărui coborîre în Italia Dante și ceilalți surghiuniți florentini din partidul „albilor" își puseseră toată nădejdea lor. A fost ales Rege al Romanilor în 1308 și încununat ca împărat la Roma, în iunie 1312. A murit la Buonconvento, în împrejurimile Sienei, în august 1313. **138. N-o fi:** din cauza luptelor înverșunate dintre partide. **139. -n pungă:** vă stăpînește. **142. Prefect:** face aluzie la Clement al V-lea, care se va opune în orice fel misiunii sociale și politice a împăratului. **146. Tron:** scaunul papal. **147. Simon Magu-:** în Infern, printre simoniaci (aceia care fac negustorie cu lucrurile sfinte. *Cf. Infernul*, XIX, 1 și urm). **148. Alagna:** Bonifaciu al VIII-lea din Anagni (med. Alagna), marele dușman al lui Dante. **Mai jos:** fiindcă simoniacii își fac canonul în gropi în care stau cu capul în jos, astfel că cei care vin după ei îi împing tot mai la fund.



Cîntul XXXI

Cerul Empireu: Dumnezeu, îngerii și sufletele fericite

Albul trandafir și albinele îngerești (1-27) ◎ Mirarea lui Dante (28-57) ◎ Sfîntul Bernard (58-117) ◎ Tronul Sfintei Fecioare (118-142)

1 În chipul unei albe roze-acu
văzui oștirea cea de sfinți pe care
prin sînge Crist mireasă și-o făcu.

4 Ci-a doua, care vede și-n zburare
slăvește gloria cui o ’namorează
și-a cui iubire-o face-așa de mare,

7 ca roi de-albine, care-acum s-așează
pe flori, și-acum ia drumul înapoi
spre stupul unde-un dulce suc lucrează,

10 așa pe floarea cea cu multe foi
descinse-ntîi, și-a-ntors unde-n vecie
petrece-a ei iubire-n [harnic] roi;

13 și fețe-aveau ca flacăra cea vie,
și-aripi de aur; alb tot restu-l au
cum nu-i zăpadă alb-așa să fie.

16 Și-așa din grad în grad cum scoborau
pe floare, răspîndeau și-amor și-ardoare
prin dulce vînt de-aripi ce le mișcau.

19 Deși-ntre cele mai de sus și floare
atît de mult popor umbrea zburînd,
nimic n-a stins din văz și din lucoare,

3. *Mireasă Crist prin sînge și-o făcu* (a). **6.** *a fi atare* (a). **10.** *să șadă* (a). *venind* (a).

3. Mireasă: *Cf. Faptele Apostolilor*, 29: „Biserica Domnului, pe care a cîștigat-o cu însuși sîngele Său”. **4. A doua:** oștirea îngerilor, care zboară de la trandafirul ceresc, format din stranele sfinților și ale sufletelor fericite, pînă la Dumnezeu și înapoi. **9. Stupul:** Dumnezeu, care este obiectul veșnicei lor iubiri. **Unde:** sîntem, firește, în afară de timp și de spațiu; totuși, Dante, care nu e numai filosof, ci și artist, vorbește aici de Dumnezeu ca de un loc. **10. Foi:** stranele sufletelor fericite. **11. Descinse:** subiectul este „a doua (oștire)” din versul 4. **Unde:** la Dumnezeu. **19. Cele mai de sus:** regiunile superioare, cerul Empireu. **20. Umbrea:** adică ar fi trebuit să arunce umbre dacă nu ne-am găsi în Rai, unde lumina lui

22 căci razele divine cad trecînd
prin tot, pe cît de vrednice, iar zborul
nimic nu-l poate stăvili nicicînd.

25 Fericea țară, plină de poporul
cel vechi și nou, și-n pace totdeauna,
ținea spre-un punct și văzul ei și-amorul.

28 Lumină triplă, ce desfeți din una
de-a pururi stea, pe-atîția fericiți,
privește-n jos să vezi la noi furtuna!

31 De-au stat năuci barbarii, cei veniți
din țări ce-apururi văd rotita cale
ce-o face Ursa cu-ai ei pui iubiți,

34 văzînd și Roma și-operele sale
atît de mari, și-a orice gînd mai sus
Latranul peste-orice lucrări mortale,

37 dar eu, din timp în veșnicie-adus
și din umane stări în stări divine
și din Florența la un neam supus

40 și just, ce-uimire-aveam acum în mine!
O, da,-ntre ea și-a mea plăcere-mi fu
a n-auzi și mut a sta, mai bine!

43 Ca și-un hagiu ce se desfat-acu
privind prin templu-n care-aduse votul
și sper-a povesti cum îl văzu,

---

29. *Semizei* (a). **30.** *și vezi la* (a). **35-36.** *și Lateranul sus/ Atît că-ntrece* (b). **40.** *sa, am* (a). **42.** *a sta plăcu* (a). **43.** *Și ca și-n templu-n care-un vot făcu* (A). Am trecut în text varianta (a) din cauza sensului. **45.** *fu* (a).

Dumnezeu pătrunde peste tot, fără obstacole. *Cf. Paradisul*, I, 1-2: „Mărirea celui care atotpătrunde,/ mișcînd întregul tot și dînd splendoare/ mai mult aici și mai puțin altunde". Se știe că, după Dante, intensitatea luminii e mai mare sau mai mică, după locul mai mult sau mai puțin demn. Raiul fiind locul cel mai demn, e firesc ca lumina dumnezeiască să pătrundă peste tot, fără nici o piedică. **23. Zborul:** zborul razelor. **26. Vechi și nou:** sufletele oamenilor care au trăit înainte și după venirea lui Isus. **27. Un punct:** un punct spre Dumnezeu. **28. Triplă:** a Sfintei Treimi. **29. Stea:** izvor luminos, Dumnezeu. **30. Furtuna:** viața zbuciumată de pe pămînt. **32. Țări:** ținuturi nordice. **33. Pui:** probabil stelele din care este compusă Ursa. Dante vorbește de Helix (Carul Mare) și de fiul său, adică Bootes (Boarul), preschimbați de Joe în constelație. **36. Latranul:** bazilica și palatul San Giovanni in Laterano, vechea reședință a papilor și simbolul stăpînirii Romei asupra lumii, stăpînire materială în timpul Imperiului roman și sufletească în vremea papilor. A se observa simțul de romanitate care se desprinde din toate aceste terține. Citindu-le, vedem parcă mirarea acelor barbari nordici umblînd pe străzile Romei și oprindu-se, cuprinși de o admirație fricoasă, în fața mîndrelor clădiri ce arătau și arată încă mărturia puterii romane. Cîtă mîndrie la Dante, gîndindu-se că este roman, și ce milă pentru acei sărmani barbari, năuci în fața ruinelor Romei! **37. Dar eu:** a se înțelege: „Dacă barbarii s-au mirat privind clădirile mărețe ale Romei, cum nu m-aș mira eu privind splendorile Raiului? Dacă barbarii s-au mirat, fiindcă veneau din țări inculte, unde trăiau în colibe primitive, cum nu m-aș mira eu, care din «timp» am fost adus «în veșnicie», din starea omenească în stările divine și mai ales din Florența, oraș plin de toate relele, la un neam supus și just cum este acela al sufletelor fericite?". **41. Ea:** uimirea.

46 așa purtam, pe scări, aci-n chivotul
atîtor facle vii, priviri mînate
și sus și jos, și-acum rotind prin totul.

49 Și fețe-arzînd de milă și ornate
de-al lor surîs și-al altui foc, văzui
și gesturi pline de-orice-onestitate.

52 Întregul Paradis deci îl avui
cuprins acum în forma-i generală
dar nu m-oprii pe-anume punct al lui,

55 și-avînd din nou aprins-a mea-ndrăzneală,
spre Doamna mea mă-ntoarsei, căci în minte
aveam de-anume lucruri o-ndoială.

58 Un lucru vrui, dar altu-mi sta 'nainte.
Văzui pe-un moș, unde-o crezui pe ea,
purtînd ca neamul cel de-aici vestminte,

61 și-o dulce milă-n ochi și-n faț-avea,
și dulci mișcări, așa cum se cuvine
și-un tată bun și blînd a le avea.

64 Și : – „Unde-i ea ?” – strigai cu spaima-n mine.
– „De ea trimis, eu locul meu lăsîndu-l,
venii spre-a da dorinței tale-o fine.

67 Al gradului suprem privește-i rîndul
al treilea-n jos și-n tron o vezi șezînd,
în tron, ursit de merite-i avîndu-l.”

70 Nimic nu i-am răspuns, și-n sus cătînd
o și văzui cum își făcea cunună,
eterne raze-n juru-i reflectînd.

73 De cerul de-unde mai de sus ne tună
n-ar sta mai depărtați nici ochii-acei
ce-ar fi-ntr-a mării-n cea mai jos genună,

---

49. *-nflorate* (a). **60.** *Glorioase ginte* (a). **61-62.** *Și-n ochi și-n față mila-i strălucia / Și dulci avea mișcări* (b). **66.** *a zis* (a).

---

42. Mai bine : mi-a fost mai bine, am preferat. **45. A povesti :** alor săi, la întoarcere. **46. Scări :** treptele în care erau orînduite stranele sufletelor fericite. **Chivotul :** luat probabil în înțelesul unei încăperi sau spațiu sfînt. În text : „plimbîndu-mă pe lumina aceea vie”. **47. Priviri :** depinde de „purtam” din versul precedent. **Mînate :** îndreptate. **48. Sus și jos :** prin treptele (petalele) trandafirului sfînt. **Rotind :** prin circumferința trandafirului : uitîndu-mă în jurul trandafirului. **50. Al altui :** al lui Dumnezeu. **51. Onestitate :** cinste, în înțelesul medieval a „orice este frumos sufletește”. **59. Un moș :** Sfîntul Bernard, ultima călăuză a lui Dante. **60. De-aici :** din Rai. **67. Rîndul :** strana Beatricei. **69. Avîndu-l :** a se construi : „avîndu-l ursit de merite-i”. **72. Eterne :** fiindcă sînt razele luminii lui Dumnezeu. **73-76 :** a se înțelege : „Oricine ar privi în sus din cea mai adîncă genune a mării n-ar zări ultima regiune a atmosferei (*unde mai de sus ne tună*), atît de îndepărtată de el, cum eu, care totuși eram într-un loc foarte înalt, am zărit, îndepărtată, pe Beatrice” (Passerini).

decît erau de Doamn-acum ai mei,
dar asta nu mă-mpiedeca să-mi vie
și limpede și-ntreg tot chipul Ei.

– „O, Doamnă,-n care-a mea speranță-nvie,
Tu care-ai suferit și-n Iad să-ți pui
piciorul tău, spre-a-mi da scăpare mie,

cunosc din cîte lucruri le văzui
puterea ta și multa-ți bunătate
și-n cîtă grație și-adevăr mă sui.

Din rob ce-am fost m-ai scos la libertate
prin orice mijlociri cari au putut
[să-ți fie drumuri demne-a] fi-ncercate,

păstrează-mi mila ta, ca, refăcut
azi sufletu-mi întreg prin sfînta-ți mînă,
pe placul tău să-și lepede-al său lut!"

Și-atît de-ndepărtata mea stăpînă
precum părea, privindu-mă surîse
și iar se-ntoarse spre eternul Tată.

Iar sfîntul moș: – „Spre-a duce-acum – îmi zise
cărarea ta la culmea ei deplină,
amorul sfînt și ruga mă trimise.

86-87. *Prin cîte căi și chipuri s-a putut / Și-au fost de tine demne* (a). *cîte-au putut de tine-a* (A). Am introdus în text varianta (b) pentru a înlătura repetarea cuvintelor „am putut". **89.** *odată* (a). *Prin tine sufletul să poat-odată* (b). **93.** *s-a întors spre vecinica* (a). *Și-apoi i-a-ntors spre vecinica fîntînă* (c).

---

79. -nvie: e vorba de speranța mîntuirii, pe care aproape o pierduse în pădurea întunecoasă a păcatelor. A se băga de seamă căldura acestei apostrofe către Beatrice, care niciodată nu va apărea mai vie și mai iubită de Dante ca în aceste din urmă cîntece din *Paradis*. Firește, iubirea lui de acum e o iubire aproape sfîntă, dar totuși pentru o Beatrice reală – femeie –, cu toate că simbolizează teologia. În aceste versuri nu e vorba de simbol, sau în orice caz simbolul trece pe a doua linie; e vorba de Beatrice pe care a iubit-o în tinerețe și a cărei amintire este neștearsă din inima poetului. În această notă omenească, prin care o idee măreață ca aceea a mîntuirii sufletului omenesc se transformă într-un fapt aproape personal constă farmecul etern al *Divinei Comedii*, poemă cît se poate de personală și tocmai de aceea universală. **80. -n Iad:** face aluzie la coborîrea Beatricei în Iad, spre a ruga pe Virgil să scape pe Dante de cele trei fiare care-i ațineau drumul către muntele rațiunii și să-l călăuzească în călătoria-i supranaturală în regiunile de dincolo de mormînt. **85. Rob:** al păcatului. **92. Surîse:** și acest surîs tăcut al Beatricei, atît de îndepărtată și totuși atît de aproape de inima poetului, e cît se poate de artistic. Ce ar fi putut răspunde? Orice răspuns ar fi fost banal și ar fi micșorat maiestatea în care ne apare ea, atît de sus, printre sufletele fericite. A se observa că și Beatrice, și Virgil dispar pe neașteptate, fără să-și ia rămas-bun de la Dante, ceea ce pe de o parte introduce un element romantic, iar pe de alta reprezintă un simbol: de cîte ori înaintăm pe drumul înălțării sufletești și ne încredințăm unei călăuze mai vrednice nici nu băgăm de seamă că ne-am despărțit de aceea pe care am urmat-o pînă atunci. **96. Amorul sfînt:** al Sfîntului Bernard. **Ruga:** a Beatricei. Și Virgil s-a arătat gata numaidecît a urma rugăciunea Beatricei. A se observa paralelismul între aceste ultime cînturi ale *Paradisului* și cele dintîi cînturi ale *Infernului*, care este o dovadă mai mult de arhitectura

97 Petreci cu văzu-ntreaga mea grădină
ca ochii tăi să-i agerești prin el
spre zbor mai sus prin raza cea divină.

100 Și-a Cerului Regină, ce mi-e țel
oricărui gînd, plini-va cu-ndurare,
căci eu Bernardo sînt, al ei fidel”.

103 Precum de prin Croația vrunul care
privind marama sfintei Veronici
și saț din cauza faimei vechi el n-are,

106 își zice-n gînd, în vremea ce-i explici:
„Isuse, Doamne-al meu și Domn verace,
așa erai tu deci, cum ești aici?”,

109 așa fui eu privind acea [vivace]
iubire-a cui și-n prima sa trăire
gustă-n contemplațiuni această pace.

112 – „O, fiu al grației, ’nalta fericire
de-aici tu n-ai s-o știi – așa mi-a spus –
ținînd numai în jos a ta privire;

115 ci-n sus prin roți pînă la cea mai sus
pîn-o să vezi în tron pe-acea Regină
cui regnul nostru-i e devot supus.”

118 Privii în sus, și cum acea lumină
ce-n zori dă forme părții orientale
întrece-acelei de-unde ziua-nclină.

---

101. *ne-o da din gro...* (A). Am trecut în a doua parte a versului varianta (a) din cauza rimei. *ne-asculte-ori ce-ndurare, rugare* (b). **102.** *fiindcă sînt Bertrand* (a). **109.** *verace* (A). **111.** *S-o guşti deplină aici tu n-o să poţi* (a). **113.** *poate* (a). **115.** *pînă-n extrema dintre roate* (a). **116.** *Privind pîn-o să vezi* (b). **117.** *Cu toţi de-aici îi sînt supuşi devoţi* (a).

---

desăvîrșită a acestei opere nemuritoare. **97. Petreci:** exortație. **99. Raza:** e vorba de rîul de lumină care izvorăște din Dumnezeire. **100. Regină:** Sfînta Fecioară. **102. Bernardo:** Sfîntul Bernard, starețul mînăstirii din Clairvaux, în Champagne, născut la Fontaines, în Bourgogne, în anul 1091 și mort în 1153. A fost poreclit „*Doctor Contemplans*” și slăvit ca „*alumnus familiarissimus Dominae Nostrae*”, care corespunde cu „al ei fidel” al lui Dante. Poezia acestui îndrăgostit mistic al Sfintei Fecioare a contribuit mult la intensificarea cultului Ei în Biserica catolică și a pregătit căile pentru idealul unei femei-înger pe care îl găsim la poeții Școlii «dulcelui stil nou», iar mai tîrziu în pictura primitivă și mai ales la Siena. **104. Marama:** vălul cu care Sfînta Veronica a șters sudoarea și sîngele de pe fața lui Cristos, în drum spre Calvar, și pe care a rămas imprimată imaginea Sfîntului Chip. Acest văl se păstrează azi la Roma, în bazilica Sfîntul Petru. **105. Saț:** n-are saț, nu se satură niciodată de a privi chipul lui Cristos. **110. Iubire:** a Sfîntului Bernard, pentru care Dante arată că a avut totdeauna o devoțiune particulară. **Trăire:** pe pămînt. **111. Această:** a Raiului. **112. Al grației:** face aluzie la harul special oferit lui Dante de Dumnezeu, de a putea face, fiind încă în viață, călătoria aceasta supranaturală. **114. În jos:** în centrul trandafirului veșnic, unde Beatrice îl lăsase și unde găsise pe Sfîntul Bernard. **116. Regină:** Sfînta Fecioară. **120. Acelei:** se subînțelege lumină: lumina acelei părți a apusului.

așa, ca și pe-un deal suind din vale,
văzui un punct la margini mult mai clar
decît tot largu-mprejmuirii sale.

Și-așa cum unde rău condusul car
de Faeton [l-aștepți], mai plin e locul
de vii lucori ce spre extern dispar:

și-acea a păcii flamură mijlocul
așa-l avea, mai viu, ci-a ei lucoare
așa-și scădea egal pe margini focul,

și-n centru-i îngeri, toți în sărbătoare
cu-ntinse-aripi, mai mulți de-o mie-n cor
distinct tot insu-n umblet și-n lucoare.

Zîmbind la hora și la imnul lor
văzui o frumusețe, dînd o vie
plăcere-n sfinți în ochii tuturor.

Să fiu bogat, cît sînt în fantazie,
și-n vorbe-acum, eu tot n-aș cuteza
nici cel mai mic deliciu-a i-l descrie.

Bernard, văzînd ce fix și-atentă-mi sta
privirea-n sus spre-nvăpăiata rază,
spre ea cu-atîta foc și-a-ntors pe-a sa,

că și mai mult s-aprinse-a mea să vază.

122-123. *Văzui o parte-n cercul în sus / Ce totu-n jur rotea văpăii sale* (b). **124.** *Cum unde iese rău condusul car* (a). **126.** *aici și-aici* (c). **132.** *asta* (c). **134.** *Veselie* (a). **136.** *Să fiu acum* (a). *Bogat și-n vorba* (a).

---

125. Faeton: fiul Soarelui, care, spre a avea dovada că este într-adevăr fiul lui Apollo, a cerut să conducă pentru o zi carul Soarelui. *Cf. Purgatoriul*, IV, 72. **127. A păcii flamură:** Sfînta Fecioară. **130. -n centru:** unde lumina era mai orbitoare. **132. Distinct:** nu e o adunare monotonă de lumini egale; într-un număr atît de mare domnește cea mai plăcută varietate, fiindcă fiecare dintre acei îngeri se deosebește între tovarășii săi prin lumină și felul de a se mișca (*umblet*). **134. O frumusețe:** Sfînta Fecioară, pe care, întrebuințînd acest cuvînt abstract, anunță că nu o va descrie. **140. Rază:** a ochilor Sfintei Fecioare. **141. A sa:** raza ochilor.



Cîntul XXXII

Cerul Empireu: Dumnezeu, îngerii și sufletele fericite

Orînduirea sufletelor fericite (1-39) ◎ Pruncii fericiți și îndoiala lui Dante (40-93) ◎ Ave Maria (94-108) ◎ Sfinții și patriarhii (109-151)

De-a sa plăcere-aprins acel părinte
cu drag să-mi fie-aici maestru vru,
așa-ncepu cu-aceste vorbe sfinte:

– „Ce ran-a-nchis și-a uns Maria, fu
străpunsă de frumoasa Doamnă, care
o vezi șezîndu-i la picioare-acu.

Apoi, din josul ei, după gradare
în rîndul cel de-al treilea sta Rahila
și-n rînd cu ea Beatrice scaun are.

Rebeca, Sara, Iudita și umila
strămoaș-a celui ce-n căința lui
strigat-a-n vers: «Spre mine-ntoarce-ți mila»

le poți vedea din tron în tron, cum sui
mergînd în jos, cum merge trandafirul,
pe nume-o foaie după foaie spui.

Femei ovreici sînt toate-aici din șirul
al șaptelea și-n jos și-n ceea parte
și-n părul florii-n două fac răsfirul.

1. Părinte: Sfîntul Bernard. **4. Ran-:** rana păcatului originar, care a fost deschisă de Eva (frumoasa Doamnă, care în Rai șade la picioarele Sfintei Fecioare), Maria a închis-o și a uns-o, dînd naștere Mîntuitorului. **8. Rahila:** fiica lui Laban. *Cf. Infernul*, II, 102; IV, 60; *Purgatoriul*, XXVII, 104. **9. -n rînd:** locul Beatricei lîngă Rahela se potrivește cu cele spuse despre ea în *Infernul*, II, 102. Atunci cînd Lucia a venit la ea, spre a interveni pentru scăparea lui Dante, a găsit-o șezînd „lîngă vechea Rahelă". **10. Rebeca:** soția lui Isaac și mama lui Esau și Iacob. **Sara:** soția lui Avraam și mama lui Isaac. **Iudita:** care a scăpat pe asediații iudei, omorînd pe Holofern. **11. Strămoaș-:** Ruth, strămoașa lui David, care în psalmul LI strigă: „Ai milă, Dumnezeule, în bunătatea Ta". **Căința:** pentru adulterul cu Betsabeea și omorul bărbatului acesteia, Urie. **13. Sui:** fiindcă în centrul trandafirului sfînt sînt sufletele care în orînduirea Raiului se află așezate mai sus (în sens ierarhic). Jocul de cuvinte nu este la Dante, dar se potrivește cu stilul lui, fiind de același fel cu alte jocuri de cuvinte destul de frecvente în *Divina Comedie*. **15. O... spui:** a se înțelege: poți vedea cum spui pe nume sufletele fericite de femei, așa cum foaie după foaie sînt așezate în veșnicul trandafir. **18. Părul:** coama florii, adică partea marginală, apasă asupra celei centrale. **Răsfirul:** formează două

19 Căci după cum fixară ca pe-o carte
privirea lor pe Crist [cei fără vină],
sînt zid ce-aceste sfinte scări le-mparte.

22 Pe partea-n care vezi că-i floarea plină
în toate-ale ei foi, aceia stau
ce-n Crist crezură,-n cel ce-avea să vină,

25 ci-n partea unde-aceste rînduri au
și tronuri goale-s cei ce din creștinul
popor pe Crist venit se răzimau.

28 Și-așa precum aici de slavă plinul
al Doamnei scaun, și-apoi tron de tron
din josul lui, formează deschilinul,

31 așa dincoace-al marelui Ion
ce-apururi sfînt răbdă și moarte-amară
și loc pustiu și-n Iad doi ani canon,

34 și toți subt el sînt duhuri ce separă
Francisc și Benedeto și-Augustin
și alții pînă jos din scară-n scară.

37 Admir-acum prevăzul cel divin,
că ambe-aspectele-n credința vie
vor face parcu-n părți egale plin!

40 Să știi că-n jos de treapta mijlocie
ce-mparte-n două curtea noastră-ntreagă
n-ajunge-un duh prin propria vrednicie,

---

19. *avură* (a). **20.** *-n Crist* (b).

---

rînduri de petale și despart în două zone petalele trandafirului (stranele sufletelor fericite), după cum au crezut în Cristos: înainte sau după venirea Lui pe pămînt. **19. Căci:** a se înțelege: fiindcă aceste femei sînt zidul ce desparte scările sfinte, după cum ochii credinței lor fixară pe Crist, privind sau în viitor, sau în prezent, sau în trecut. **22. Plină:** partea în care toate stranele sînt ocupate, ceea ce e și firesc, fiind vorba aici de cei care au crezut în Cristos ce avea să vină. **30. Deschilinul:** cuvînt foarte probabil creat de traducător. În text: „despărțire". **31. Al marelui:** se subînțelege: „tron". **Ion:** Sfîntul Ioan Botezătorul, numit aici „mare" după *Matei*, XI, 11: „Adevărat vă spun că, dintre cei născuți din femei, nu s-a sculat nici unul mai mare decît Ioan Botezătorul". **32. Sfînt:** după *Luca*, I, 15: „Se va umple de Duhul Sfînt încă din pîntecele maicii Sale". **Moarte:** fiindcă fu omorît de Irod, după cererea Salomeei. *Cf. Paradisul*, XVIII, 134 și urm. **33. Pustiu:** fiindcă trăi în pustiu. **Iad:** în Limb, unde stătu pînă la moartea lui Isus și coborîrea acestuia în Iad spre a scoate de acolo sufletele sfinților patriarhi. **34. Separă:** stranele sfinților Ioan Botezătorul, Benedict și Augustin formează, ca și cea a Sfintei Fecioare și a femeilor ebree, linia care taie de sus în jos și desparte trandafirul ceresc în două jumătăți, una în care sînt așezați cei care au crezut în Cristos ce va veni și în cealaltă cei care au crezut în venirea lui Cristos după venirea Sa pe pămînt. **38. Aspectele:** cele două aspecte ale credinței: în Cristos ce va veni și Cristos venit. **39. Egale:** fiindcă în trandafirul ceresc numărul stranelor celor care au crezut în Cristos după ce a venit pe pămînt este egal, rezervîndu-se un oarecare număr de strane pentru cei care vor fi așezați în el în viitor, partea cealaltă, a celor care au crezut în Isus Cristos cel viitor, fiind, firește, în întregime ocupată. **40. Treapta:** cercul de petale (strane).

43 ci-a altuia, pe-anume stări ce-l leagă,
căci toate-au fost în lume mai 'nainte
de-a fi-n putință libere s-aleagă,

46 cum poți vedea din fețele lor sfinte
ca și din a lor voci copilărești
de-asculți și de te uiți luînd aminte.

49 Acum tu taci, și taci că te-ndoiești,
deci strînsul nod vreau clar să ți s-arate,
căci tu-n idei subtile-aci te-oprești.

52 În tot întins regatul ăstor cete
nu poate-avea-ntîmplarea loc defel,
precum ar fi mîhnire-ori foame-ori sete,

55 căci tot ce vezi e stabilit de El,
prin legi de veci, și cauza-i cu favorul
de-acord cum este-un deget c-un inel.

58 Deci nu fără de cauză stă poporul
de-aici în rang mai jos și rang mai sus,
la viaț-adevărat-adus cu zorul,

61 căci Prințul cel ce-atît amor a pus
în regnul odihnit de-adînca pace,
încît nu-i nimeni să-ndrăzneasc-un plus,

64 sub ochii-i veseli cînd El duhuri face
se dă din grații-atîta cît se-ndură
în mod divers, și-aceasta să te-mpace!

67 V-o spune-adins și limpede-n Scriptură
aceasta-n frații cei născuți deodată
ce chiar din mam-au fost trăind în ură.

70 Deci cînd și numai după păr s-arată
al grației grad pe-aceste culmi sublime
coroana grației caut-a fi gradată.

73 Deci nu dup-a lor proprie vrednicime
au ele-aici gradată diferință
ci-n gradul singur al favoarei prime.

43. A altuia: a lui Isus Cristos, care a scăpat din Limb sufletele copiilor nebotezați și pe acelea ale patriarhilor, atunci cînd s-a coborît în Infern. **44. Toate:** aceste suflete ale copiilor nebotezați și mîntuiți de Isus Cristos. **45. S-aleagă:** înainte de a putea să distingă (aleagă) binele și răul. **53. -ntîmplarea:** cu alte cuvinte, nici una din acele strane nu poate fi ocupată la întîmplare. **54. Precum:** precum nimic omenesc (mîhnire sufletească, necesități fizice) nu poate avea loc în Rai. **56. Favorul:** harul e potrivit cu meritul (cauza), după cum inelul se potrivește cu degetul. **60. Cu zorul:** fiindcă sufletele copiilor nebotezați s-au urcat prea de cu zor la viața adevărată din Rai. **63. Plus:** să dorească sau să ceară mai mult. **65. Grații:** har. **68. Frații:** Esau și Iacob. *Cf. Geneza*, XXV, 22: „Rebeca a rămas însărcinată. Copiii se băteau în pîntecele ei". **70. După păr:** fiindcă Esau era cu părul roșu, iar Iacob cu părul negru. **75. Favoarei:** după gradul harului ce l-au primit.

76 În primii secoli fu, spre mîntuință
de-ajuns acelor suflete curate
să aibă dreapt-a taților credință.

79 Dar cînd trecu acea dintîi etate
nevoie fu să taie-n jur bărbații,
dînd spor zburării lor nevinovate.

82 Venind apoi și timpul 'naltei grații
făr-un botez desăvîrșit în Crist
s-opresc în Limb chiar și nevinovații.

85 Privește-acum în fața ce-i lui Crist
mai mult la fel, căci singura-i lucoare
te poate face apt să vezi pe Crist".

88 Deasupra Ei atîta sărbătoare
văzui plouînd-o sfîntul neam a cui
menire-a fost pe-asemeni culmi să zboare;

91 încît de-oricîte pîn-acum văzui
uimire-atîta nu mă mai cuprinse,
nici nu-mi păru mai mult asemeni Lui.

94 Și-acel amor ce-ntîi din toți descinse
cîntînd: „Mario, plină tu de har"
în față-i stînd, aripile-și întinse

97 și-ntreaga curte-n tot al ei hotar
răspunse-n cor cîntării-acei divine
și toți acum luceau cu mult mai clar.

100 – „O, sfinte tată, tu ce pentru mine
scobori aici lăsînd iubitu-ți loc
ursit de soarte-apururi pentru tine:

103 ce înger ochii-n veselul său joc
de ochii Doamnei astfel legați îi are
și-așa-i de 'namorat că pare foc?"

---

78. *Să fie* (a). **80.** *Putea numai tăind / Să dea un sbor aripii lor* (b). **81.** *Spre* (a). **82.** *Dar cînd* (a). **85.** *Și-acum* (a). **94.** *a toți* (a). *la ea* (a). **96.** *ei aripile* (a). **99.** *Așa că toți luceau* (a). **104.** *Privește-n ochi pe Doamna frumuseții* (a).

---

77. Curate: ale pruncilor. **80. Să taie:** a fost nevoie de circumcizie. **81. Spor:** pentru a le da posibilitatea de a se urca în Rai fără păcat. **Nevinovate:** fără păcat. **82. Timpul:** timpul mîntuirii sau răstignirii lui Isus Cristos. **84. Limb:** loc al Infernului unde fără alt chin, afară de acela de a nu vedea pe Dumnezeu, stau sufletele copiilor morți înainte de a se fi spălat de păcatul originar prin botez. **86. La fel:** care seamănă mai mult cu cea a lui Cristos, adică fața Sfintei Fecioare. **87. Apt:** dînd ochilor poetului putința de a se ațintí înspre chipul orbitor de luminos al lui Cristos. **89. Neam:** al îngerilor. **92. Uimire-atîta:** a se construi: nu mă mai cuprinde atîta uimire de oricîte văzui pînă acuma. **93. Asemeni:** și nici nu mi-a părut așa de asemănător chipului lui Dumnezeu. **94. Amor:** Arhanghelul Gabriel. **95. Plină... de har:** *cf. Luca*, I, 28: „Plecăciune plăcutei lui Dumnezeu; Domnul este cu tine, binecuvîntată ești tu între femei". În text, în latinește: *„Ave, Maria, gratia plena"*. **98. Răspunse:** urmînd rugăciunea. Și astăzi se face în slujba catolică la fel: preotul spune prima jumătate, iar credincioșii spun în cor a doua parte. **100. Tată:** se referă la Sfîntul Bernard. **104. Legați:** se referă

106 Așa-l rugai din nou acelui care
prin tine-așa-i de-mpodobit, Marie,
ca steaua-n zori de globul ce răsare.

109 Iar el a zis : – „Și har și veselie,
pe cît acestea-n îngeri pot fi puse
le are-ntregi și-așa și vrem să fie,

112 căci el e cel [ce] buna veste-o duse
Mariei jos, cînd a fi încărcat
Divinul Fiu cu-a noastre sarcini vruse.

115 Cu ochii-acum să vii, cum merg gradat
și eu vorbind, ca marii-nvingători
să-i vezi ai ăstui drept și sfînt regat.

118 Cei doi din culme, cei mai zîmbitori
căci mai aproape stau de cea Augustă,
sînt ca și rădăcini acestei flori.

121 Acel ce-n stînga ei vecin îi custă
strămoșul e, de-a cui gustare-odată
umana specie-atîte-amaruri gustă.

124 La dreapta vezi pe-acel cucernic tată
al sfintei legi, cui cheia ce descuie
ăst sfînt locaș de Crist îi fuse dată.

127 Și-acel ce încă viu văzu cum suie
amarul timp miresei ce cu zel
prin lance-o dobîndirăm și prin cuie,

---

106. *pe cel ce-n timpul vieții* (a). **107.** *Prin tine-a fost împodobit* (a). **108.** *Cum e de soare steaua dimineții* (a). **129.** *Ni-o dete cel străpuns de spini* (a).

---

la „ochii" din versul precedent. A se construi : „Ce înger, în veselul său joc, își are ochii astfel legați de ochii Doamnei (Sfintei Fecioare) ?". **106. Acelui :** Sfîntului Bernard. **107. -mpodobit :** nu numai, cum cred aproape toți comentatorii, fiindcă, contemplînd chipul Sfintei Fecioare, se lumina de lumina vie ce purcedea din el, dar și fiindcă Sfînta Fecioară a îmbodobit cu tot felul de daruri sfinte pe misticul său cîntăreț și cavaler chiar cînd era în viață acesta. Cu alte cuvinte, eu văd în această împodobire cerească un reflex al împodobirii pămîntești. **109. El :** Sfîntul Bernard. **110. Pe cît :** adică în gradul cel mai mare. **112. Buna veste :** a întrupării în ea a Mîntuitorului, prin Duhul Sfînt. **114. Sarcini :** trupul nostru, al oamenilor muritori. **115. Să vii :** să urmărești cu ochii, în interiorul trandafirului sfînt, pe acei patriarhi, profeți și sfinți (*marii-nvingători*) pe care îi voi numi. **118. Cei doi :** Sfîntul Petru la dreapta și Adam la stînga. **119. Augustă :** Sfînta Fecioară, regina Raiului. **120. Rădăcini :** Adam fiind părintele (*rădăcina*) omenirii și Sfîntul Petru părintele Bisericii, ei alcătuiesc cele două elemente primordiale ale familiei creștine, adunată în floarea mistică. **121. Acel :** Adam. **Îi custă :** stă aproape de ea. **124. Dreapta :** la dreapta Sfintei Fecioare. **Tată :** Sfîntul Petru. **125. Cheia :** vezi *Matei*, XVI, 19 : „Îți voi da cheile Împărăției Cerului, și orice vei lega pe pămînt va fi legat în ceruri, și orice vei dezlega pe pămînt va fi dezlegat în ceruri". **126. Locaș :** al Raiului, simbolizat aici prin sfîntul trandafir. **127. Acel :** Sfîntul Ioan Evanghelistul. **Văzu :** în *Apocalipsa*, în care descrie, sub formă de viziune, calamitățile pe care trebuia să le îndure Biserica, mireasa lui Cristos, pe care am dobîndit-o de la El prin răstignirea Lui (*prin lance... și prin cuie*). În text : „mireasa cea frumoasă pe care Cristos a dobîndit-o prin lance și cuie".

stă lîngă el; iar lîng-Adam stă cel
ce duce-a fost pe cînd trăia cu mana,
ingratul cerbicos popor rebel.

Cu Petru-n față vezi șezînd pe Ana:
fiind ferice-atît să-și vadă fia
nu-ntoarce ochii spre-a cînta Osana,

și-n fața primului strămoș Lucia,
cui Doamna ta-i trimise-a ei rugare,
pe cînd te ruina-n prăpastie-orbia.

Și-acum, că-ți trece timpul de visare,
să stăm aici, ca bunul croitor
ce taie-o haină-n cît postav îl are,

să-ntoarcem ochii spre-acel prim amor
ca-n ochii lui privind, cît ai putere,
să fii pătruns de strălucoarea lor.

Ca nu cumva s-aluneci spre cădere,
din aripi dînd, crezînd a 'năinta,
de-aceea ni se cade har a cere,

har Celei ce te poate ajuta.
Iar tu acum urmează-mi cu iubire,
cu glasul meu unind inima ta".

Și-așa-nceput-a sfînta lui vorbire:

---

130. *și-alături acel mare* (A). Am trecut în text varianta (b) din cauza rimei. *alăturat* (a). **132.** *Un neam nestabil, cerbicos și-ngrat* (A). Am trecut și aici în text varianta (b) pentru a restabili rima. **134.** *Cum ea* (a). **146.** *Cînd* (a). *Cînd timp tu crezi că sbor spre a* (b). **148.** *celei ce poate-a te-ajuta* (a).

---

130. Lîngă el: Sfîntul Ioan șade lîngă Sfîntul Petru. **Cel:** Moise, care a călăuzit pe evrei în Egipt pînă la Pămîntul Făgăduinței, în care vreme poporul a fost hrănit cu mana trimisă de Dumnezeu. **132. Cerbicos:** pentru explicarea acestor epitete, nu tocmai măgulitoare, la adresa poporului evreu, *cf. Exodul*, XVI și XXXII. **133. Ana:** mama Sfintei Fecioare. **134. Fia:** fiica, probabil prin atracția formei masculine. **136. Lucia:** *cf. Infernul*, II, 100-108: „Urînd dar Lucia orice suferință,/ veni unde știa c-o să ne vadă/ pe mine și-a Rahirei vechi ființă.// O, Beatrice,-a Domnului plămadă,/ de ce n-ajuți pe cine-atît de dragă/ te-avu, încît se rupse de grămadă?". **138. Orbia:** orbia păcatului, care, simbolizată în cele trei fiare, împingea pe Dante înapoi către pădure, împiedicîndu-i suișul frumosului munte al vieții virtuoase. **139. De visare:** timpul hărăzit de Dumnezeu pentru viziunea ta (călătoria în cele trei regate ale lumii extrapămîntene). Astfel cred cea mai mare parte din comentatori. Cred însă, cu Torraca și Steiner, că Dante face aluzie numai la extazul ce l-a cuprins în clipa cînd străfulgerarea cerului Empireu îi mărește vederea, întinzînd-o dincolo de limitele puterii omenești, astfel încît el vede cu un văz care nu este acela al ochilor, ci al visului. De altfel, nicăieri Dante nu ne spune că ceea ce ne povestește a văzut în vis, și aceasta este una din caracteristicile esențiale ce diferențiază *Divina Comedie* de viziunile medievale care au precedat-o. **140. Stăm:** să ne oprim în această arătare a sufletelor fericite, care ar putea, firește, să fie prea lungă și (adăugăm noi), din punct de vedere artistic, inutilă. **142. Prim amor:** Dumnezeu. **147. Har:** e momentul culminant al *Divinei Comedii*, clipa în care Dante e pe cale să obțină de la Dumnezeu harul de a putea intui tainica ființă; Sfîntul Bernard îl îndeamnă să ceară Sfintei Fecioare (*Celei ce te poate ajuta*) de a i-l obține de la Dumnezeu.



Cîntul XXXIII

Cerul Empireu: Dumnezeu și sufletele fericite

Rugăciunea Sfîntului Bernard către Sfînta Fecioară (1-39) ◎ Viziunea Divinității (40-114) ◎ Sfînta Treime și Isus Cristos (115-141) ◎ Iubirea care mișcă sori și stele (142-145)

1 – „Fecioară mam,-a fiului tău fată
umilă și mai sus de-orice făptură
și-a veșnicului sfat țintă fixată!

4 Tu-nnobilezi a omului natură
atît încît al dînsei ziditor
n-avu dispreț să-și fie-a sa făptură.

---

2. *Umila ce-n mai sus* (a). **3.** *Și ținta-n sfat etern de-n veci* (a).

---

1. Fecioară: această rugăciune, scurtă, înflăcărată și plină de sfîntă iubire, nu este numai a Sfîntului Bernard și a celorlalte suflete fericite, ci mai ales e rugăciunea poetului: „Este imnul care îi izbucnește din inimă, văzîndu-se ajuns la țintă, și care rezumă în el suspinul, evlavia și înflăcărarea întregii *Divine Comedii*" (Parodi). Este poate cea mai frumoasă rugăciune din poezia universală, fiindcă întrunește în ea și avîntul sufletului omenesc către Dumnezeire, și o desăvîrșită expresie artistică. De altfel, întregul cînt, plin de cea mai sfîntă ardoare, de lumini ce par că adîncesc și mai mult taina unor speculații teologice întunecoase, e străbătut de o gravitate liniștită, în care se exprimă mai mult decît mulțumirea de a fi dus o astfel de operă la bun sfîrșit, un fel de smerenie potolită față de adîncimea adevărurilor sfinte. O întreagă tragedie sufletească, la început particulară lui Dante, mai pe urmă extinsă la întreaga umanitate, care din robia păcatului se ridică la libertatea voinței sfinte, se potolește în acest cînt, cu care marea operă a lui Dante – ce nu e numai operă poetică, dar și socială și religioasă – se încheie în chipul cel mai demn. **Mam-... fată:** Evul Mediu s-a complăcut mult în aceste rudenii mistice și în aparență ciudate ale Sfintei Fecioare. Tot așa am văzut, în cîntul precedent, că Adam este desemnat ca acela căruia oricare femeie îi este fiică și noră. *Cf.* și Petrarca, *Canzone alla Vergine*: „*Vergine pura, d'ogni parte intera, / Del tuo parto gentil figliuola e madre*". Foarte bine observă Torraca că această rugăciune, „sinceră ca inspirație, evlavioasă ca intonație, în întregime întrețesută de idei, de imagini și chiar de antiteze prin seculară tradiție populară, a fost înnobilată de Dante prin măiestria stilului". Dar măiestria stilului n-ar fi făcut minunea de a transforma aceste elemente tradiționale și populare într-o așa de însemnată operă de artă dacă ar fi lipsit flacăra credinței unui suflet atît de mare ca al lui Dante. În aceasta constă taina acestei minunate bucăți religioase, care, desigur, e opera unui mare poet, dar a unui mare poet care crede într-adevăr, așa cum știau să creadă numai oamenii din Evul Mediu, pentru care Dumnezeu și Sfînta Fecioară erau realități, nu simboluri cum sînt pentru noi, dacă voim să mărturisim sincer felul cum credem astăzi. Astăzi, viziunea religioasă a lumii ne este deformată de însăși cultura și civilizația noastră. **3. Țintă:** *cf. Pildele*, VIII, 23: „Eu am fost așezată din veșnicie înainte de orice început, înainte de a fi pămîntul". **5. Ziditor:** Dumnezeu. **6. Făptură:** persoana lui Isus Cristos.

7 În sînul tău s-aprinse-acel amor
a cui căldură-n pace de vecie
ne crește floarea ăstui sfînt popor.

10 A milei tu ne ești aici făclie
de miez de zi, și-n lumea care moare
speranței ești fîntîn-apururi vie.

13 Ești mare-atît și-atotdispunătoare,
căci grație vrînd un om, și nu prin tine,
e cel ce făr' de-aripi ar vrea să zboare,

16 căci mila ta, ea nu numai că vine
oricînd o ceri, ci-adese-n prisosință
chiar nerugat-aleargă ea de sine.

19 În tine-i milă,-n tine-ngăduință,
evlavie-n tine e, și-n tine toate,
tot ce-i pe lume bun într-o ființă.

22 Din cea mai jos a-ntregii lumi lacună,
venind văzu acesta pîn-aci
pe cîte spirite trei lumi le-adună,

25 te roag-acum, prin grație-a-i dărui
privirii sale-avînt spre-a fi-n putere
la cel din urmă bine-a și-o sui.

28 Eu cel ce n-arsei pentru-a mea vedere
nicicînd, ca pentru-a lui, cu rugi plecate
te rog, cerînd a nu le-avea-n scădere,

31 ca norii prinși de-a lui mortalitate
prin ruga ta să-i spulberi, ca-n lumină
supremul bun de sus să i s-arate.

34 Și te mai rog, că poți ce vrei, Regină,
că dup-asemeni vis tu să-i păzești
iubirea lui mereu de-acum senină,

---

10. *Tusfintei mile aici* (a). **15.** *E ca și făr' de aripi și vrînd* (a). **20.** *preabună* (a). **23.** *Acest care...* (a).

---

7. Amor: între Dumnezeu și făptură. **9. Floarea:** adunarea sufletelor fericite dispuse în forma unui trandafir. **10. Făclie:** făclia de foc a milosteniei, strălucitoare ca și soarele la amiază. **14. Grație:** fiindcă nu se poate obține harul lui Dumnezeu fără ajutorul Sfintei Fecioare. *Cf.* Sfîntul Bernard, *Sermo, in vigilia Nat. Dom.*, III, 10: *„Nihil nos Deus habere voluit, quod per Mariae manus non transiret"*. **22. Lacună:** Infernul, pe care Benvenuto da Imola îl definește: *„infernus est locus concavus, colligens omnes sordes mortuorum, sicut in lacuna concurrunt et colliguntur omnes sordes aquarum mortuarum"*. **25. A-i dărui:** lui Dante. **27. Și-o:** privirea. **28. N-arsei:** de dorul de a vedea pe Dumnezeu. **29. A lui:** vederea (lui Dante). Într-un avînt de iubire cu adevărat creștină, Sfîntul Bernard afirmă că n-a dorit niciodată pentru sine de a vedea pe Dumnezeu, cum dorește acum același lucru pentru Dante. **31. Norii:** întunecimea pe care trupul (*mortalitatea*) o dă sufletului. **35. Păzești:** ca să nu cadă în păcatul mîndriei, pentru că a fost admis să se bucure de viziunea lui Dumnezeu.

37 veghind să-i rupi pornirile-omenești –
Beatrice, vezi, și cîte-s fericite
înalță mîini ca ruga să-ți primești!”

40 Fixînd spre rugător priviri slăvite
și dragi lui Dumnezeu, îmi arătară
ce mult iubește Ea rugări smerite;

43 spre veșnica lumin-apoi cătară
cum nu credeam să poat-un muritor
să cate-n ea cu-așa lumină clară.

46 Și-aproape-acum de ținta tuturor
dorințelor, așa cum mi se scrise
am stins văpaia multului meu dor.

49 Bernard îmi dete semn și blînd surise
să cat în sus, dar însumi eu de mine
eram dispus să fac precum voise.

52 Căci ochii mei, avînd puteri depline,
adînc s-au scufundat în punctul care
lumină e, etern perfectă-n sine.

55 Iar cum văzui apoi, și tot mai tare,
de-atare văz nici n-avem noi cuvinte
nici minte-a-nvinge-atîta-mbelșugare.

58 Precum cînd vezi în vis o-ntîmplăminte
și-i porți și treaz impresia avută,
dar de-altceva tu nu-ți aduci aminte,

61 așa sînt eu acum, că-i dispărută
viziunea mea, ci-n inim-o dulcoare
îmi picură și-acum din ea născută.

64 Așa zăpada se topește-n soare,
în vînt așa se-mprăștie ce scrie
Sibila profețind pe foi ușoare!

67 Lumină-n veci, ce-ntreci cu-o veșnicie
umanul gînd, dă-mi duhului puțin
din cum și cît mi te-arătaseși mie!

---

45. *Pătrunde în privire* (a). **47.** *fiind* (a). **48.** *cum stete* (b). **49.** *dete* (a). **50.** *fui de mine* (a). **50.** *Dispus să cat ce vru ca să... vederii* (a). **54.** *și numai ea prin sine* (a). **61.** *Așa-s acum și eu, cînd* (a). **26.** *Viziunea-mi e* (b). **65.** *-ntr-un vînt* (a).

---

37. Pornirile: aplecarea înspre rău. **38. Cîte-s:** cîte sînt (suflete) fericite. Sfîntul Bernard atrage atenția Sfintei Fecioare că nu numai el, dar și întregul Rai se roagă (*înalță mîini*) ca să-i primească rugăciunea. **39. Înalță:** în text: „împreunează”. **40. Fixînd:** subiectul, subînțeles, este „Sfînta Fecioară”. **41. Arătară:** subiectul, subînțeles, este „priviri(le) slăvite” ale Sfintei Fecioare. **44. Un muritor:** nu face deloc aluzie la Sfînta Fecioară, ci la oamenii muritori de pe pămînt. **45. -n ea:** în veșnica lumină. **47. Așa:** așa cum era necesar să se întîmple. **53. Punctul:** Dumnezeu. **56. Văz:** lucrurile pe care Dante le-a văzut erau atît de noi și minunate, încît întreceau puterea mărginită a vorbei și a aducerii-aminte omenești. **69. Cum**

70 Dă limbii mele-atîta foc divin
să pot lăsa din gloria-ți fără fine
măcar și-un strop acelora ce vin.

73 Căci și puțin în minte de-mi revine
și glas în vers oricît de slab să scot,
pricepe-ți-vor mărirea ta mai bine.

76 De-acea lucoare-a razei vii, socot,
ce-mi dete-n ochi vrînd numai și-o clipită
să-i duci airi, aș fi orbit de tot.

79 Ci-aminte țiu că și mai cu-ndrăznită
privire-o suferéam pînă ce-avui
unită ei puterea infinită.

82 O, har prisositor prin care-avui
curaj ca-n focul razei cei eterne
s-afund privirea pînă ce mi-o-mplui!

85 Aci-n adîncu-i am putut discerne
într-un volum unite prin iubire
tot ce răzleț prin univers se cerne,

88 substanțe și-accident și-a lor pornire,
topite-ntr-una și-ntr-atare fel,
că tot ce spui e numai licărire.

91 În forma-i generală nodu-acel
etern cred că-l văzui, căci mult mai mare
plăcere simt, acum cînd spui de el.

94 Mai mult, m-afund o clip-acu-n uitare
decît trei mii de ani drumu-ntreprins
ce-i fu cu Argo lui Neptun mirare.

---

73. *puținul ce-mi* (a). **82.** *prin care-avui* (a). **83.** *Curaj* (a).

și cît: calitatea și cantitatea. **72. Acelora:** posterității. „În atîta fervoare religioasă nu uită faima sa de poet și vrea să fie pomenit în viitor" (Steiner). *Cf. Paradisul*, XVII, 118. **76. Socot:** a se înțelege: „Socot (că) aș fi orbit de tot din cauza acelei lucori din raza vie". **78. Orbit:** pierdut într-o mare de beznă. „Ochiul care privește Dumnezeirea este în același timp înspăimîntat din cauza prea marii lumini a obiectului contemplat și atras de ea, din convingerea ce-o are că-n altă parte nu este mîntuirea" (Steiner). **81. Unită:** atît cît am putut lega ochiul meu muritor de viziunea nesfîrșitei valori dumnezeiești. **84. O-mplui:** în text: „mi-o consumai". **88. Substanțe:** după filosofia scolastică, prin „substanțe" se înțeleg toate acele lucruri care subzistă de sine, fără să atîrne de altele. *Cf. Summa theologica*, I, 35: *„essentiam, cui competit sic esse, id est, per se esse, quod tamen esse non est ipsa eius essentia"*. **Accident:** contrariul substanței. *Cf. Summa theologica*, I, 2, 53, 2: *„quocumque modo significetur accidens, habet dependentiam a subiecto secundum suam rationem; aliter tamen et alter. Nam accidens significatum in abstracto importat habitudinem ad subiectum, quae incipit ab accidente et terminatur ad subiectum"*. **91. Forma:** „forma oricărui lucru care este nod strîns, ce leagă orice lucru în esența sa; iar acest nod e Dumnezeu" (Francesco da Buti). **Nodu-:** uniunea strînsă între substanță și accident. **94. O clip-:** o singură clipă (aceea în care m-am cufundat cu vederea în viziunea Dumnezeirii) reprezintă pentru mine un timp mai mare ca două mii de ani. Cu alte cuvinte: dacă nu-mi aduc bine aminte, nu e de mirare, fiindcă acea clipă a ținut pentru mine mai mult decît două mii de ani. Deci nu pot să-mi amintesc de un lucru așa

97 Așa și sufletu-mi și-ntreg suspins
privea, și-atent și fix și totodată
mereu de-a tot privi tot mai aprins.

100 Devii astfel de rază-nflăcărată
încît spre-a-ntoarce văzul spre-alt aspect
cu neputință-i să consimți vrodată,

103 căci bunul cel ce-al vrerii este-obiect,
întreg e ca-n cuprins și-ntr-însa numa'
și-afară-i e corupt ce-n ea-i perfect.

106 Mai scurte vorbe voi avea de-acuma
spre-a spune numai ce-mi rămase-n minte,
decît un prunc ce-l mai lăptează muma.

109 Dar nu c-aspectu-acelei raze sfinte
era mai mult ca simplu-n el mereu
căci el de-a pururi e ce fu 'nainte,

112 ci pentru că-ntărindu-mi văzul meu
privind în ea, unica-i aparență
păru schimbată, căci schimbat fui eu:

115 și-n clara ei și-adînca-i subzistență
văzui trei cercuri în lumina-i vie,
de trei colori și-aceeași continență,

118 ca-n dublul curcubeu părea să fie
reflexu-n două; foc al treilea, care
egal suflînd dintr-ambe ia tărie.

121 Ce slabă-i vorba pentru-atît de tare
concept! Și cît văzui poți să gîndești,
puțin ce-a fost din cît era de mare!

---

108. *copilul ce* (a). **111.** *el e în veci acel ce* (a). **115-116.** *Văzui trei roți în clara subsistență / A veșnicei lumini, adînc în ea* (a). **118-120.** *Resfrînt ca dublul curcubeu părea / Al doilea cerc, al treilea foc care / Purces egal dintîi* (b). **122.** *Dar* (a).

---

de îndepărtat în timp. **96. Mirare:** Argos fiind cea dintîi corabie ce a străbătut marea, e firesc că Neptun ne este aici înfățișat în actul de a se mira de umbra pe care o aruncă în fundul apelor unde locuia el. **97. Suspins:** italienism, adică suspendat, nehotărît, cum se întîmplă atunci cînd cineva e surprins de un fapt extraordinar. **100. Devii:** orișicine ar putea privi pe Dumnezeu n-ar avea putința să-și întoarcă văzul spre altceva. **104. Întreg:** binele care este obiectul voinței se adună întreg în acea lumină, în care totul este perfecție, după cum orice lucru care este în afară de ea e imperfecție (corupție). **108. Prunc:** care nu știe să spună decît foarte puține cuvinte. **110. Simplu:** fiindcă, după cum spune Sfîntul Bernard, *De Consid.*, V, 7: „Dumnezeu e foarte simplu: numai unul, indivizibil și imutabil". Cu alte cuvinte, lucrurile pe care le-am văzut în Dumnezeu sînt așa de multe încît mă voi mărgini să spun numai ceea ce mi-a rămas în minte, și în cît de puține vorbe se poate. Cu toate acestea, să nu se creadă însă că lucrurile acelea le-aș fi văzut pentru că Dumnezeu e felurit, ci numai pentru că, cu cît văzul meu se întărea, ochii descopereau tot mai multe lucruri. **116. Trei cercuri:** Sfînta Treime. **117. Continență:** conținut. **119. -n două:** Tatăl și Fiul. **Al treilea:** Duhul Sfînt. **120. Egal suflînd:** fiindcă, după credința catolică, Duhul Sfînt purcede în mod egal și de la Tată, și de la Fiu. **123. Ce-a fost:** cît de puțin a fost. **Din cît:** din cît era de mare viziunea, poți să te gîndești ce puțin a fost ceea ce mi-a rămas în minte.

124 Lumină-n veci, ce numa-n tine-ți ești,
și singură te știi, și-așa știută,
etern știind, surîzi și te iubești!

127 Rotirea ta, ce-n tine conținută
ca și-un reflex de raze se părea
puțin de mine-n jur cînd fu văzută,

130 păru-n coloarea proprie ce-avea
că-n ea al nostru chip îl zugrăvește,
deci și mai adîncit privii în ea.

133 Precum un geometru s-adîncește
să măsure un cerc și trudă pune
și n-afl-acel principiu ce-i lipsește,

136 așa fui eu cu nou-aparițiune.
Voiam să văd care-i raportul lor,
cum poate chipu-n cerc să se-mpreune,

139 dar n-ajungea spre-aceasta propriu-mi zbor,
de n-ar fi fost de-un fulger luminată
puterea mea și-i stinse-avutul dor.

142 Înaltul vis se rupse-aici deodată;
ci-mi și porni și-al meu și dor și *velle*,
asemeni roții ce-i egal mișcată,

145 iubirea care mișcă sori și stele.

---

126. *Tu te-nțelegi* (a). **131.** *-n sine* (a). **133.** *deci* (a). **145.** *De-amorul* (a).

---

124. -n tine: întrucît ai în tine, și numai în tine, orice rațiune de viață. **125. Te știi:** Tatăl, care numai întorcîndu-se în Sine poate înțelege imensitatea Sa. **Știută:** și-n același timp ești Fiul a Tine Însuți, fiind înțeles numai de Tine. **126. Iubești:** și întrucît Te iubești pe Tine Însuți, ești Duhul Sfînt. Dacă Dumnezeu e Tatăl, întrucît șade în Sine, este și Fiul, întrucît este știut de Sine, și Duhul Sfînt, întrucît se iubește pe Sine și se bucură de această știință (înțelegere). **127. Rotirea ta:** se adresează cercului al doilea și spune că, persistînd în a-l contempla, i se păru că înfățișează un chip omenesc (Isus Cristos). **129. -n jur:** în forma sa circulară. **130. Proprie:** fiindcă Isus Cristos, făcîndu-se om, n-a încetat de a fi Dumnezeu. **135. Și:** cu toată truda ce-a pus-o. **138. -mpreune:** adică așa cum firea omenească (*chipul*) putea să se împreune cu cea divină (*cerc*). **140. Fulger:** prin care poate intui misterul împreunării celor două ființe: cea divină și cea umană. **142. Vis:** în text: „fantezie”, imaginație. **144. Egal:** dorința de a cunoaște (*dor*) și voința (*velle*) lui Dante se conformaseră, mulțumită viziunii sfinte, cu voința dumnezeiască, la fel cu două roți mișcate de aceeași forță. **145. Iubirea:** Dumnezeu, singura țintă a universului.

Cuprins

Notă asupra ediției 5
Introducere 7
Dante și epoca sa 13

Infernul

Cîntul I. Prolog la *Divina Comedie* 67
Cîntul II. Pădurea : începutul călătoriei 73
Cîntul III. Pre-Infernul 79
Cîntul IV. Cercul întîi : Limbul 85
Cîntul V. Cercul al doilea : desfrînații 92
Cîntul VI. Cercul al treilea : lacomii 99
Cîntul VII. Cercul al patrulea și al cincilea : zgîrciții și risipitorii ; mînioșii 105
Cîntul VIII. Cercul al cincilea : mînioșii 110
Cîntul IX. Cercul al șaselea : ereticii 116
Cîntul X. Cercul al șaselea : ereticii 122
Cîntul XI. Cercul al șaselea : ereticii 129
Cîntul XII. Cercul al șaptelea. Brîul întîi : silnicii 134
Cîntul XIII. Cercul al șaptelea. Cerculețul al doilea 141
Cîntul XIV. Cercul al șaptelea. Cerculețul al treilea 148
Cîntul XV. Cercul al șaptelea. Cerculețul al treilea 155
Cîntul XVI. Cercul al șaptelea. Cerculețul al treilea : silnicii împotriva firii 161
Cîntul XVII. Cercul al șaptelea. Cerculețul al treilea : silnicii împotriva artei (cămătarii) 167
Cîntul XVIII. Cercul al optulea. Valea întîi și a doua : pezevenghii, seducătorii și lingușitorii 173
Cîntul XIX. Cercul al optulea. Valea a treia : simoniacii 179
Cîntul XX. Cercul al optulea. Valea a patra : ghicitorii 185
Cîntul XXI. Cercul al optulea. Valea a cincea : pungașii 191
Cîntul XXII. Cercul al optulea. Valea a cincea : pungașii 198
Cîntul XXIII. Cercul al optulea. Valea a șasea : ipocriții 204
Cîntul XXIV. Cercul al optulea. Valea a șaptea : hoții 210
Cîntul XXV. Cercul al optulea. Valea a șaptea : hoții 216
Cîntul XXVI. Cercul al optulea. Valea a opta : sfătuitorii de rele 222

Cîntul XXVII. Cercul al optulea. Valea a opta: sfătuitorii de rele 229
Cîntul XXVIII. Cercul al optulea. Valea a noua: ursitorii de dezbinări 235
Cîntul XXIX. Cercul al optulea. Valea a zecea: calpuzanii 241
Cîntul XXX. Cercul al optulea. Valea a zecea: calpuzanii 247
Cîntul XXXI. Puțul giganților 253
Cîntul XXXII. Cercul al nouălea: trădătorii 260
Cîntul XXXIII. Cercul al nouălea. Valea a doua și a treia: trădătorii 267
Cîntul XXXIV. Cercul al nouălea. Colnicea a patra: trădătorii 275

Purgatoriul

Prefață 283
Cîntul I. Introducere la *Purgatoriu* 285
Cîntul II. Pe „pustiul cîmp" 292
Cîntul III. În cîmpia singuratică: cei morți în blestemul Bisericii 298
Cîntul IV. Brîul întîi: leneșii 305
Cîntul V. Ante-Purgatoriul. Brîul al doilea: leneșii. 312
Cîntul VI. Ante-Purgatoriul. Brîul al doilea: leneșii 318
Cîntul VII. Ante-Purgatoriul. Vîlceaua înflorită: prinții neglijenți 326
Cîntul VIII. Ante-Purgatoriul. Valea înflorită: prinții neglijenți 333
Cîntul IX. Ante-Purgatoriul. În fața porții celei sfinte 340
Cîntul X. Brîul întîi: trufașii 347
Cîntul XI. Brîul întîi: trufașii 353
Cîntul XII. Brîul întîi: trufașii 360
Cîntul XIII. Brîul al doilea: pizmăreții 366
Cîntul XIV. Brîul al doilea: pizmăreții 374
Cîntul XV. Brîul al doilea și al treilea: pizmăreții și mînioșii 381
Cîntul XVI. Brîul al treilea 387
Cîntul XVII. Brîul al treilea: mînioșii 394
Cîntul XVIII. Brîul al patrulea: nepăsătorii (leneșii) 400
Cîntul XIX. Brîul al patrulea și al cincilea: leneșii, zgîrciții și risipitorii 406
Cîntul XX. Brîul al cincilea: avarii și risipitorii 412
Cîntul XXI. Brîul al cincilea: zgîrciții și risipitorii 419
Cîntul XXII. Brîul al șaselea: lacomii 425
Cîntul XXIII. Brîul al șaselea: lacomii 432
Cîntul XXIV. Brîul al șaselea: lacomii 438
Cîntul XXV. Înspre brîul al șaptelea, al desfrînaților. 445
Cîntul XXVI. Brîul al șaptelea: desfrînații 451
Cîntul XXVII. Către Raiul pămîntesc 458
Cîntul XXVIII. Raiul pămîntesc 464
Cîntul XXIX. Raiul pămîntesc 471
Cîntul XXX. Raiul pămîntesc 479
Cîntul XXXI. Raiul pămîntesc 486
Cîntul XXXII. Raiul pămîntesc 492
Cîntul XXXIII. Raiul pămîntesc 499

Paradisul

Prefață 507
Cîntul I. Introducere la *Paradis* 509
Cîntul II. Întîiul cer, al Lunii : cei nestatornici în păstrarea jurămintelor 516
Cîntul III. Cerul întîi, al Lunii : nestatornici în a păstra jurămintele 522
Cîntul IV. Cerul Lunii : sufletele care nu și-au ținut jurământul 528
Cîntul V. Spre cerul al doilea, al lui Mercur : sufletele active 534
Cîntul VI. Cerul al doilea, al lui Mercur : sufletele active 540
Cîntul VII. Cerul al doilea, al lui Mercur : sufletele active 547
Cîntul VIII. Cerul al treilea, al lui Venus : sufletele iubitoare 553
Cîntul IX. Cerul al treilea, al lui Venus : sufletele iubitoare 560
Cîntul X. Cerul al patrulea, al Soarelui : sufletele înțelepte 567
Cîntul XI. Cerul Soarelui : sufletele înțelepte 574
Cîntul XII. Cerul al patrulea, al Soarelui : sufletele înțelepte 581
Cîntul XIII. Cerul al patrulea, al Soarelui : sufletele înțelepte 589
Cîntul XIV. Cerul al cincilea, al lui Marte : sufletele războinicilor 596
Cîntul XV. Cerul al cincilea, al lui Marte : sufletele războinicilor 603
Cîntul XVI. Cerul al cincilea, al lui Marte : sufletele războinicilor 611
Cîntul XVII. Cerul al cincilea, al lui Marte : sufletele războinicilor 619
Cîntul XVIII. Cerul al cincilea, al lui Marte : sufletele războinicilor.
Cerul al șaselea, al lui Jupiter : principii înțelepți și drepți 626
Cîntul XIX. Cerul al șaselea, al lui Jupiter : principii înțelepți și drepți 632
Cîntul XX. Cerul al șaselea, al lui Jupiter : principii înțelepți și drepți 638
Cîntul XXI. Cerul al șaptelea, al lui Saturn : sufletele contemplative 644
Cîntul XXII. Cerul al șaptelea, al lui Saturn : sufletele contemplative.
Cerul al optulea, înstelat : sufletele triumfătoare 651
Cîntul XXIII. Cerul al optulea, înstelat : sufletele triumfătoare 658
Cîntul XXIV. Cerul al optulea, înstelat : sufletele triumfătoare 664
Cîntul XXV. Cerul al optulea, înstelat : sufletele triumfătoare 671
Cîntul XXVI. Cerul al optulea, înstelat : sufletele triumfătoare 678
Cîntul XXVII. Cerul al optulea, înstelat : sufletele triumfătoare.
Cerul al nouălea, primul mobil : stihiile îngerești 684
Cîntul XXVIII. Cerul al nouălea, cristalin : stihiile îngerești 691
Cîntul XXIX. Cerul al nouălea, cristalin : stihiile îngerești 698
Cîntul XXX. Cerul Empireu 705
Cîntul XXXI. Cerul Empireu : Dumnezeu, îngerii și sufletele fericite 711
Cîntul XXXII. Cerul Empireu : Dumnezeu, îngerii și sufletele fericite 717
Cîntul XXXIII. Cerul Empireu : Dumnezeu și sufletele fericite 723

În colecția **Biblioteca Polirom**

au apărut :

Honoré de Balzac – *Proscrișii și alte povestiri din* Comedia Umană
Émile Zola – *Prada*
Mihai Eminescu – *Opera poetică*
A.S. Pușkin – *Talismanul (poezii)*
N.V. Gogol – *Opere* (vol. I)
Nikos Kazantzakis – *Zorba Grecul*
F.M. Dostoievski – *Idiotul*
Konrad Lorenz – *Și el vorbea cu patrupedele, cu păsările și cu peștii. Așa a descoperit omul cîinele*
Gustave Flaubert – *Doamna Bovary*
Boris Pasternak – *Doctor Jivago*
Rainer Maria Rilke – *Elegiile duineze. Sonetele către Orfeu*
Dante – *Divina Comedie*

Seria **Antologii**

au apărut :

Nichita Danilov – *Nouă variațiuni pentru orgă*
Ileana Mălăncioiu – *Linia vieții*
Dorin Tudoran – *Tînărul Ulise*

în pregătire :

Șerban Foarță – *Pădurea din frumoasa adormită*

Bun de tipar: septembrie 2000. Apărut: 2000
Editura Polirom, B-dul Copou nr. 4 • P.O. Box 266, 6600, Iași
Tel. & Fax (032) 21.41.00; (032) 21.41.11;
(032) 21.74.40 (difuzare); E-mail: polirom@mail.dntis.ro
București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7;
Tel.: (01) 313.89.78; E-mail: polirom@dnt.ro



Tiparul executat la S.C. Polirom Co S.A.
6600, Iași, Calea Chișinăului nr. 32
Tel.: (032) 230323; Fax: (032) 230485